RERUM ITALICARUM
SCRIPTORES

RERUM ITALICARUM SCRIPTORES

RACCOLTA
DEGLI
STORICI ITALIANI

dal cinquecento al millecinquecento

ORDINATA
DA
L. A. MURATORI

+++

NUOVA EDIZIONE RIVEDUTA AMPLIATA E CORRETTA

CON LA DIREZIONE
DI
GIOSUE CARDUCCI E VITTORIO FIORINI

TOMO OTTAVO

CITTÀ DI CASTELLO

COI TIPI DELLA CASA EDITRICE S. LAPI

[Il *Tomo Ottavo* della edizione originale ha la nota tipografica MEDIOLANI, MDCCXXVI. *Ex Tipographia Societatis Palatinae in Regia Curia. Superiorum facultate.*

WIRRICO PHILIPPO LAURENTIO
S. R. I. COMITI ET DOMINO DE ET IN DAUN
THEANI PRINCIPI ETC.
AUREI VELLERIS EQUITI

CAROLI VI

ROMANORUM IMPERATORIS
ET
HISPANIARUM REGIS FOELICISSIMI
INTIMO ACTUALI CONSILIARIO
GENERALI CAMPI MARESCALLO
SUPREMO DOMESTICAE ET PROVINCIALIS
REI ARMAMENTARIAE PRAEFECTO
UNINS LEGIONIS PEDITUM
ET ALTERIUS PRAETORIANAE TRIBUNO
VINDOBONAE URBIS PRAEFECTO PERPETUO
INSUBRIAE MODERATORI
CAESAREI CISALPINI EXERCITUS DUCI ETC.

IN QUEM UNUM ABSENTEM OLIM
A MILITARI FORTITUDINE CIVILI PRUDENTIA
CONSTANTIQUE JUSTITIA CUMULATAS LAUDES
ADMIRATI
NUNC REIPUBLICAE SIBIQUE PRAESENS EJUS IMPERIUM
GRATULANTES
TOMUM HUNC RERUM ITALICARUM
NOVIS FOELICIBUSQUE AUCTUM AUSPICIIS
MEDIOLANENSES PALATINI SOCI
D. D. D.

ECC.^{MO} VIRO

WIRRICO PHILIPPO LAURENTIO

S. R. I. COMITI ET DOMINO IN ET DE DAUN

TEANI PRINCIPI ETC.

INSUBRIUM MODERATORI ETC.

PHLILIPPUS ARGELATUS BONONIENSIS

S. P. D.

QUAE veteribus in dedicatione librorum optima ratio fuerat, PRINCEPS EXCELL.^{ME}, ad comparandam scilicet sibi gratiam, et adversus detractores praesidium, jamdiu est, in adulationis ut plurimum defecit argumentum, turpe sane, ac non semel ridendum; quamobrem vix hodie superest officio pretium, nisi ab ipsa librorum materia, vel ex praestantia laudati Patroni accipiat. Haec animi perpendentes *Palatini Soci,* cum edendis Rerum Italicarum Scriptoribus manum apposuimus, ac de comparando Collectioni nostrae Patrono deliberandum fuerat, communi omnium acclamatione sacrum CAESARIS nomen imploravimus, librumque porrigentes ab omni laudationis genere abstinuimus, non quia periculum esset, ne modum excederemus; quis enim, utcumque disertissimus, virtutum illius partem attigerit? sed quòd in una parentis nuncupatione jure sibi debitam omnium ante se Principum laudem collatam opinabamur. Et sane probatum a bonis omnibus consilium nostrum cognovimus, nec vitio fuit tacuisse nos ea, quae nulla temporum series e memoria posterorum deleverit, vel atrox invidia venenoso dente infecerit: benignum quinimmo propitiumque sensimus numen ejus, cum gratissimam parentis appellationem adhibuimus, patrisque amorem et liberalitatem beneficiorum copia experti sumus. Materiam item Collectionis nostrae non indignam CAESARE, Majestatique ejus convenientem credidimus; Italiae namque faciem per tenebrosissima tempora ex antiquorum commentariis expressimus, et novum quasi opere tessellato simulacrum effinximus, ne quidquam nisi vetus ac genuinum appareret, quod ipsis Principibus, populisque utile aliquando futurum ratio ipsa et experientia persuadet. Utramque igitur ob causam Augustam dedicationem opus nostrum decebat; sed quoniam accessum nobis postulantibus ad tantae Majestatis fastigium Procerum virorum benevolentia quasi per gradus incedentibus primo

fuerat acquirenda, propterea felicis recordationis Praedecessorem Tuum Excellentissimum Comitem HIERONYMUM COLLOREDUM omni precum et officiorum studio coluimus, ut Augustissimi CAESARIS gratiam et patrocinium commendatione sua impetraret, utque ille in literas animo erat pronus, adeo se propitium studiis nostris praebuit, ut brevi non tantum ea, quae nobis necessaria credebamus, CAESARIS liberalitate concessa fuerint, sed longe plura, quam precibus nostris, immo desideriis mente conceperamus; atque inde factum est, ut in tanta typographici apparatus penuria, quamdiu ille apud nos fuit, octo jam Tomi Collectionis nostrae assiduo intercedente labore adversus infortuniorum frequentiam vulgati fuerint; sed erepto nobis, immo ab humanis optimo Viro, qui vix in Aulam redux migravit ad Superos, ut debitum bene administratae provinciae praemium consequeretur, dum ex illius in nos amore prospera cuncta spe promittebamus, tristi allato nuncio jam ferme animus concidit, timorque fuerat, ne incoeptum opus fulcimento ejus destitutum mole sua corrueret; sed cum ad Te PRINCEPS EXC.^ME respeximus, iterum animus convaluit, et confirmatus est; nemini enim ex nostris dubium fuerat, quin novo hoc argumento Italia nostra lenitate studiorum, et memoria rerum praeteritarum se Tibi iterum devinciret. Italia, inquam, illa, cujus maximam partem felici fortique dextera Tua Imperio jam ante vindicaveras, et adversus hostium conatus firmasti, ac beatam fortunatamque fecisti perpetuo Justitiae cultu, nunc vero administratione Tua pacis artibus recreas. Quam repetitam Neapolitano Regno felicitatem, et paulo ante CAESARIS clementia concessam Belgis, nuper et nos, qui diu eam animo expetebamus, tandem bonis avibus obtinuimus, maximo Insubrium nostrorum commodo, apud quos jam a sola nominis Tui fama obtinere incoepimus, quod ante vix poenarum severitas, et Magistratuum assidua solertia tentaverat: propulsatos nempe a finibus nostris facinorosos homines jam Respublica gaudet, et restitutam civibus inter domesticos lares securitatem, bonorum omnium plausu, quibus constantis Justitiae Tuae ac civilis prudentiae praeconium jam ante insonuerat, cum absens esses a nobis, testimonio ceterarum nationum, et in praesentia confirmatum est illico sola observatione responsorum Tuorum, quae brevitate ac pondere sententiarum vel ipsis oraculis comparanda nemo est, qui non laudet, qui non miretur; iisque in officio contines Magistratus, aulicam assentatorum garrulitatem comprimis, et querulorum lamentationibus modum imponis. Ab his artibus PRINCEPS EXC.^ME probe cognoscimus quae fuerit Neapolitanis lachrymarum causa, cùm a florentissimo Regno, cui pridem armatus terrori fueras, discessisti, et ob quam nuper effusos in obsequia Tua Belgas

perpetuo Tibi amoris foedere sociasti. Diuturnius nobis imperium Tuum jam cuncti ominamur, gratesque Superis, et CAESARIS providentiae referimus, quod sortem nostram cum ceteris sibi subditis gentibus aequarit, dando Te nobis, in quo uno salutem suam Italia nacta est, cúm undique exterorum armis impetita, maximum Te ferventissimi belli propulsatorem habuit Augustae Taurinorum, quo vis omnis confluxerat tanto impetu, ut cessuram cuncti ornatissimam urbem timerent, nisi Tu fuisses, quem nullus labor, vel rerum penuria fregerit, cunctisque persuasum erat constantia et fortitudine Tua futurum, quod inter gratulationes post repulsos hostes interpellantibus militibus Tuis pronunciasti: Te numquam de rerum copia, vel Sociorum auxilio, sed de brachiis tantum cogitasse, quorum usu valido nulla spes invadendae urbis hostibus supererat: itaque sana constantia haec Tua advenientibus Sociis et victoriae profuit, ut exacti belli laus jure merito Tibi tribuatur, et convenire fateantur omnes Optimo Duci DAUNIAE gentis nomen, quod Germanica veteri dialecto repagulum sonat, et militarium clathrorum insigne, quod Sigumbertus posteris suis tradidit, cum ob egregia belli facinora in *Abdiranum* Saracenorum Regem a *Carolo Martello* ampla ditione inter Treviros et Euffeliam in Regno veteri Austrasiae donatus, arceque in media regione excitata, a circumpositis undique montibus etymologiam auspicatus, locum et familiam DAUN appellavit, in qua tot ferme insignes bellorum Duces numerantur, quot gradus. At hanc Genti Tuae communem laudem mihi PRINCEPS EXC.[ME] calamo percurrendam hoc loco non propono: quae Tua sunt in excursu attingo, non ut panegyricam orationem intexam, cui me parem non sentio, sed ut ea tantum in memoriam revocem, quae hactenus ad Italiae beneficium cumulasti, non singulas militares virtutes Tuas excurram, quod brevis non patitur epistola, sed ex iis omnibus hoc alterum addam; cum felices copias Tibi trans Garilianum amnem ad vindicandum Neapolitanum Regnum duxisti et ad invadendam Cajetam urbem convolasti. Non par ibi hostibus fortitudo et constantia, quam Tu Augustae Taurinorum habueras: cedendum virtuti Tuae fuit, et opima tradita sunt Tibi spolia, quo in uno DAUNIO *Fabii* patientiam, et *Scipionis* impetum aevo nostro restitutum Italiae commodo contemplaremur; ita enim evenit, ut prima Insubria nostra, deinde Neepolitanum Regnum, re ubique semel exacta, bellorum flammis liberata sit, ac propulsando, et inferendo bellum, pacem, qua fruimur, restitueris. Cum itaque tot ac tanta Tibi debeat Italia, novum alterum hoc debendi titulum a *Palatinis Sociis* oblatum libenter accipe. De veteri etiam Italia benemerere, ut fecisti de praesenti, et collectionem historiarum nostrarum auspicio ac patrocinio

Tuo juvare ne dedigneris, ut quod sub Praedecessore feliciter incoeptum est opus, Te favente absolvatur, ob eamque causam hoc exiguum utcumque munus paravimus dedicatione VIII hujus Tomi, qui sub ipso imperii Tui initio in lucem prodit. Nec ingratum EXCELLENTIAE TUAE futurum confidimus quod e Minervae penu deducitur, licet homini bellico minus aptum; Nostra enim studia Summis utique viris, ac Ducibus, aeque ac popularibus comparata sunt. Quis enim utilitatis copiam non accipiat a memoria praeteritorum temporum? Ex domesticis etiam studiis Familiae Tuae muneris nostri sortem argumentamus; ibi enim benignè habebitur literarum cultus, ubi inter vesera, et nova bellorum trophaea conspicuus etiam libris, et Minervae instrumentis est locus, aditusque facilis in eam domum patebit, in quam Celebratissimi Viri confluxerunt ad institutionem Filiorum Tuorum, quibus exemplo Tuo, et doctrinae adjumentis viam paras ad eam nominis aeternitatem, quae beatos homines facit.

Accipe igitur PRINCEPS EXC.ME munus, quod Sociali nomine offero, et me, licèt immeritum, sub patrocinio Tuo confugientem, tuere; habebis namque me assiduo demissi animi obsequio addictissimum. Vale.

Dabam Mediolani VII Kalendas Junias MDCCXXVI.

L'ottavo volume dell' edizione Palatina conteneva:

RERUM ITALICARUM SCRIPTORES

RACCOLTA

DEGLI

STORICI ITALIANI

dal cinquecento al millecinquecento

ORDINATA

DA

L. A. MURATORI

✝ ✝ ✝

NUOVA EDIZIONE RIVEDUTA AMPLIATA E CORRETTA

CON LA DIREZIONE

DI

GIOSUE CARDUCCI E VITTORIO FIORINI

TOMO VIII - PARTE I

(ROLANDINI PATAVINI
CRONICA MARCHIE TRIVIXANE)

CITTÀ DI CASTELLO

COI TIPI DELLA CASA EDITRICE S. LAPI

ROLANDINI
PATAVINI

Cronica

IN FACTIS ET CIRCA FACTA MARCHIE TRIVIXANE

[AA. 1200 cc. - 1262]

A CURA

DI

ANTONIO BONARDI

Precedono il testo:

1) la Serie dei vescovi di Padova; 2) la Serie dei vescovi di Altino; entrambe appartenenti al codice della Biblioteca regia parmense HH. V. 63.

Seguono in appendice:

1) la redazione degli Annali Patavini tratta dal codice parmense predetto e già edita per cura della R. Dep. veneta di st. patria (*Miscell.*, serie II, vol. VI, Venezia, 1899); 2) la Serie dei vescovi di Padova edita dal Muratori (*RR. II. SS.*, VIII, coll. 361-64); 3) le redazioni degli Annali patavini edite dal Muratori (*RR. II. SS.*, VIII, coll. 365-466); 4) il Liber regiminum Paduae edito per cura della R. Dep. veneta di st. patria (*Miscell.*, vol. VI, serie II, Venezia, 1899).

CITTÀ DI CASTELLO

COI TIPI DELLA CASA EDITRICE S. LAPI

Cominciato a stampare nel mese di settembre dell'anno 1905

PREFAZIONE

Rolandino nacque nel 1200 ed era figlio d'un notaio padovano di cui non si conosce il nome[1]. Fin da giovanetto doveva mostrare inclinazione per le lettere, ma siccome a Padova allora non si poteva compiere l'istruzione, perchè lo Studio fu aperto soltanto nel 1222, egli si recò a Bologna, dove seguì l'insegnamento del fiorentino Boncompagno[2], grande maestro di grammatica e da lui ricevette il titolo magistrale[3]. Dottore di grammatica e di retorica egli fu chiamato nel suo epitafio, che riportiamo più innanzi. Che esercitasse tale ufficio nello Studio di Padova, quando era in età avanzata, cioè nel 1262, lo dichiara egli stesso (lib. XII, cap. XIX); non si sa però quando lo abbia cominciato, nè se lo abbia poi continuato fino alla sua morte. Probabilmente già insegnava nel 1229, poichè in un documento del 27 marzo di quell'anno è nominato fra i maestri dello Studio[4], e *magister gramatice* è chiamato in un altro documento del 1238. Già nel 1231 egli occupava la carica di notaio all'ufficio del sigillo — ufficio giudiziario importantissimo, in cui custodivasi il sigillo del comune — e, come tale, il 10 luglio di quell'anno scrisse l'atto con cui Goffredo da Lucino podestà ed il Consiglio Maggiore di Padova elessero Alberto Corvo notaio a loro procuratore per far lega con le città di Brescia, Mantova, Verona, Ferrara e Vicenza[5], e nel 1233 probabilmente egli stesso compilò il compromesso di Gregorio IX tra Federico II e le città della Lombardia, della Marca e di Romagna[6].

Nel 1237, com'egli stesso dichiara, manteneva quest'ufficio, quando Padova stava per cadere in balìa di Ezelino e furono scelti sedici cittadini per provvedere alla difesa della città; anzi, per comando del podestà Ramberto, nottetempo rice-

---

[1] Vedi *Prologus* della Cronica. Se il cronista padovano si potesse con sicurezza identificare con quel Rolandino notaio del q. Iacopino dei Bajalardi, cui si accenna in un documento del 1248 (MUSEO CIV. DI PADOVA, *Diplomatico*, n. 1753), sarebbe noto anche il nome del padre. La famiglia dei Bajalardi era nobile e di essa si hanno ricordi in parecchi altri monumenti padovani (A. GLORIA, *Monumenti dell' Università di Padova*, an. 1222-1318. Venezia, G. Antonelli, 1884, pp. 370-72).

[2] Vedi lib. X, cap. IV.

[3] A. GLORIA, *op. cit.*, nn. 452, 561.

[4] A. GLORIA, *op. cit.*, n. 452.

[5] MURATORI, *Antiq. Ital.*, IV, 321.

[6] MURATORI, *op. cit.*, IV, 325 sg., 329.

vette il loro giuramento di fedeltà al podestà stesso (lib. III, cap. XI). Sebbene di parte avversa all'imperatore Federico II e ad Ezelino III, fu conservato al suo posto, anche dopo che questi s'era impadronito di Padova (25 febbraio 1237), come tale compilò infatti due atti pubblici (10 giugno 1237), per ordine di Cipriano di Thert (Theate?), giudice e vicario del conte Simone Teatino, legato dell'impero e podestà di Padova[1]. Forse per negozio attinente al suo ufficio si recò nel campo dell'imperatore, e colà si trovava il 1° ottobre 1237, com'egli stesso dice, quando Federico II accolse con lieto volto i nunzi dei Mantovani che s'arrendevano (lib. IV, cap. II). Ch'egli continuasse a tenere la carica durante tutto il periodo della tirannide ezeliniana, non possiamo asserire, ma c'è motivo per congetturare che l'avesse ancora, o la ricuperasse, poco dopo la cacciata del tiranno nel 1257[2]. È certo che Rolandino non fu tra i perseguitati da Ezelino e non sofferse prigionia, perchè senza dubbio l'avrebbe detto; quindi è da credere che, per evitar ogni sospetto, abbia tenuto ben celati i suoi sentimenti, che dalla Cronica ci appariscono avversissimi ad Ezelino.

Nella sua Cronica pochi ricordi autobiografici ci lasciò lo scrittore padovano, oltre all'accenno ai suoi studi, all'ufficio tenuto in Padova ed alla composizione del suo lavoro[3]. Piuttosto, quando è testimonio oculare di qualche importante avvenimento, non trascura di dichiararlo e forse v'insiste per dar maggior garanzia di veridicità alla sua narrazione. Nel 1228 fu presente nel palazzo padovano alla grande concione, a cui presero parte tutte le classi della cittadinanza ed anche le donne delle più cospicue famiglie per deliberare la guerra contro Ezelino, perchè aveva offeso i Camposampiero, ch'erano sotto la protezione del comune di Padova (lib. II, cap. IX), e nello stesso anno vide Ezelino, quando s'accordò col podestà di Padova, avanzatosi per le acque del Brenta a cavallo d'un alto destriero (lib. II, cap. XVI). Nel 1230 udì le arringhe degli oratori, che chiedevano aiuto ai Padovani per i Veronesi della parte del conte Rizzardo Sambonifacio, espulsi dalla loro patria (lib. III, cap. III). Assistette il 28 agosto 1233 alla grande assemblea di Paquara, raccolta da fra Giovanni da Schio per far la pace generale (lib. III, cap. VII). Vide l'ingresso trionfale di Ezelino in Padova (25 febbraio 1237) e quando ei si piegò sul cavallo per baciare la porta della città (lib. III, cap. XVI). Dovette poi seguire con altri Padovani il signore all'assalto del castello di Montagnone, ove si erano rifugiati i Padovani che non volevano arrendersi, ed in quella circostanza vide uno dei buoni cavalieri padovani, che aveva preso parte all'assalto, con ambedue i piedi troncati (lib. IV, cap. II). Osservò con terrore insieme con molti altri una stella ardente, prima del tramonto del sole, fendere il cielo da

[1] VERCI, *Storia della Marca trevigiana*, II, documenti 84, p. 6-7.

[2] Il cronista dice di aver veduto una lettera diretta al comune di Padova da Alfonso X di Castiglia, eletto re da una parte dei grandi di Germania contro il competitore Riccardo di Cornovaglia e che era favorito da Ezelino. Con questa lettera Alfonso cercava d'ingraziarsi il popolo padovano. Si sparse la voce in Padova che la lettera fosse stata fabbricata ad arte da Ezelino in Verona. "*Quibus litteris*, aggiunge il cronista, "*per commune Paduanum curialiter est responsum sub stilo* "*epistulari per quemdam qui credebatur satis doctus in arte* "*illa*" (lib. XI, cap. XX). Pare proprio che qui Rolandino alluda a se stesso.

[3] Vedi *Prologus* e lib. XII, cap. XIX ed ultimo della Cronica.

levante a ponente (17 luglio 1245); e ciò avveniva nello stesso giorno e nella stessa ora in cui Innocenzo IV pronunciava la deposizione di Federico II (lib. V, cap. XIV). Morì il 2 febbraio 1276 e fu sepolto nella chiesa di san Daniele. Sulla sua tomba fu posto il seguente epitafio:

GRAMMATICAE DOCTOR, SIMUL ARTIS RHETORICORUM
ROLANDINUS ERAM. NUNC REGE IUBENTE POLORUM
VERMIBUS HIC ESCAE IACEO, QUAM TU TIBI SORTEM,
QUI LEGIS, EXPECTA; NEQUE FAS TIBI FALLERE MORTEM,
ET BENE SCIS QUOD TU FINEM NON EFFUGIS ISTUM.
ERGO ROGA TIBI, POSTQUE ROGA MIHI PARCERE CHRISTUM.

MILLE DUCENTENIS CHRISTI CURRENTIBUS ANNIS
TUNC EGO NATUS ERAM; SED AB HIS POST SEPTUAGINTA
SEX SIMUL, ALMA PIAE REDEUNT DUM FESTA MARIAE
IN FEBRUI MENSE, CAELI PETO FERCULA MENSAE.
REX PIE, REX CAELI, NATO MISERERE FIDELI.
O PRIMUM FLAMEN, TUUS HIC SIT SPIRITUS. AMEN [1].

A scrivere la sua storia Rolandino dev'essere stato indotto, oltrechè da disposizioni naturali, dall'esempio del maestro Boncompagno, che compose l'opera intitolata *De obsidione Anconae* [2], e dalla tradizione di famiglia. Difatti il padre di Rolandino, ch'era notaio, non solo redigeva contratti, ma anche notava alcuni fatti della Marca trevigiana, secondo l'uso dei buoni e semplici antichi, come Rolandino li chiama, e poi consegnò queste sue note al figlio, perchè le continuasse, quando costui ebbe 23 anni: " *Sic itaque* — dice il cronista — *volens ipsi succedere bone fidei possessori, pa-* " *ternis scriptis addere attemptavi, que me partim recolo audivisse et post eius iussa pro* " *magna parte vidisse me profiteor et scripsisse* ". Questa è la fonte espressamente indicataci da Rolandino; non sappiamo quali e quante altre taccia. Che Rolandino, l'annalista di Santa Giustina di Padova [3] e l'anonimo scrittore del *Liber regiminum Paduae* [4] avessero delle fonti comuni fu già provato dal Lenel [5] e da me [6]. Le note paterne e le proprie del cronista dovevano naturalmente tener dietro agli avvenimenti anno per anno, forse saranno state precedute dai nomi dei consoli e dei podestà, avranno avuto probabilmente la forma concisa ed obiettiva di semplice *pro memoria,* come le conosciute redazioni degli Annali patavini [7]. Rolandino, dapprima annalista, sale poi alla dignità dell'ufficio di storico, come s'intendeva in quei tempi, poichè limita la sua materia, facendo centro dell'azione le gesta di Ezelino III, aggiunge alla semplice trama dei fatti ornamenti retorici, descrizioni di battaglie e di

[1] BERNARDINI SCARDEONII, *De antiquitate urbis Patavii*, Basileae, MDLX, p. 232.

[2] *RR. II. SS.* VI, coll. 918-946.

[3] *Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX.

[4] Ediz. 1ª del MURATORI, *Antiq. Ital.*, vol. IV; ediz. 2ª di ANTONIO BONARDI in *Miscell. della R. Deputazione ven. di storia patria*, vol. VI, serie II; ediz. 3ª in Appendice del presente volume n. 4.

[5] *Studien zur Geschichte Paduas und Veronas* in *Dreizehnten Jahrhundert*, Strassburg. 1893.

[6] Nelle mie edizioni del *Liber regiminum Paduae*, cito in margine i passi di Rolandino e degli Annali di Santa Giustina, che coincidono con alcuni del detto *Liber*.

[7] A. BONARDI, *Il Lib. reg. Pad.*, ecc., Introduzione, cap. II.

assedii, orazioni di signori e di ambasciatori, epistole, disquisizioni astrologiche ecc., ed infonde nella narrazione, com' è ben naturale, lo spirito di parte, manifestandolo nei vari giudizi dei fatti. Della sua coltura classica dà prove con citazioni di Virgilio, di Orazio, di Ovidio, di Lucano ecc. Le orazioni e le epistole, introdotte nella Cronica, devono essere considerate più che altro come un esercizio retorico. Per esempio, la lettera scritta da Federico II ad Ezelino III il 21 dicembre 1238 (lib. IV, cap. VIII) è di sana pianta inventata, perchè secondo la medesima farebbe sostenere da Azzo VI, marchese d'Este, la parte imperiale in un periodo di tempo posteriore alla sua morte, avvenuta nel 1212, come scrive più addietro Rolandino stesso (lib. I, cap. XI). Che se anche alcune delle orazioni contengono i concetti espressi dagli oratori[1], la forma è senza dubbio del cronista ed ha quel carattere d'artificio e di ridondanza, che piaceva nel secolo suo. Però, a parte tali ornamenti retorici, la sincerità del narratore si rileva da ciò che dichiara nella prefazione: " *Si quibus autem gestis infra* " *notatis per me quicquam fuerit variatum diminutum vel additum, veritatis illud lima* " *cupio lucidari* ". Rolandino si pose a scrivere a sessant'anni[2] e divise la sua Cronica in dodici libri. Le prime sillabe delle parole, con cui incomincia ciascuno di essi, unite insieme, ci dànno il nome dell'autore e dell'opera, come volle egli stesso (lib. XII, cap. XVIII): *Cro-ni-ca Ro-lan-di-ni fac-ta Pa-due*[3]. Compiuta l'opera, la lesse il 13 aprile del 1262 nel chiostro di Sant'Urbano di Padova dinanzi ad un'adunanza di dottori, di maestri, di baccellieri e di scolari delle arti liberali e la cronaca ebbe da essi lodi, approvazioni e solenne autenticazione (lib. XII, cap. XIX).

Il più antico e miglior codice è il membranaceo della R. Biblioteca parmense, HH. V. 63 del secolo XIII che misura cm. 16 × 23. Esso fu scritto circa l'anno 1267. Difatti la mano, che copiò tutta la Cronica di Rolandino, scrisse nel primo foglio la serie dei vescovi padovani condotta fino a " Iohanes paduanus " [*Forzatè*], che resse la chiesa patavina dal 1250 al 1283, ed in fine del codice quella dei podestà padovani, che così termina: " MCCLXVII dominus Bonifacius de Canossa potestas Padue "; da mani più tarde sono invece aggiunti i nomi dei vescovi fino a Pilleo da Prata di Forlì (1358-1370) e dei podestà con note storiche fino all'anno 1305[4]. Davanti alla modesta prefazione del cronista ne sta un'altra, che non ha lo stesso carattere e riassume per sommi capi la materia contenuta nel codice; dico nel codice, perchè da ultimo accenna anche alla serie dei podestà di Padova, che della Cronica non fa parte. È da ritenere, specialmente per la diversità dello stile, che tale prefazione non sia di Rolandino. Nelle varianti lo indicherò — seguendo la nomenclatura del Jaffè — col n. *1*.

[1] Vedi lib. II, cap. XI e XII.

[2] Vedi *Prologus*.

[3] Naturalmente bisogna considerare *cronica* come aggettivo e *facta* come sostantivo.

[4] Il Jaffè (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, prefazione, p. XXXV) per primo determinò la data del codice nel modo indicato; io, ristudiando la questione, accettai le sue conclusioni ed osservai nell'introduzione del *Lib. reg. Pad.* (cap. II), che cinque mani si succedono nello scrivere la serie dei podestà con note storiche nel periodo che va dal 1267 al 1305. Ciò significa con ogni probabilità che al lavoro dell'amanuense succede quello dei vari proprietari del codice, i quali notarono brevemente, sotto i nomi dei podestà, gli avvenimenti — per lo più della città di Padova — di mano in mano o d'anno in anno che essi accadevano.

Segno col n. *2* il codice milanese della Biblioteca ambrosiana, P. 125 sup., cartaceo, in foglio. Esso fu scritto nell'intervallo tra il 1414 e il 1428, poichè nella prima pagina la mano dell'amanuense, che scrisse tutto il codice, condusse il catalogo dei vescovi padovani fino a Pietro Marcello. Nella pagina stessa si leggono pure le seguenti parole: " Hic codex fuit Vincentii Pinelli V. Clariss, a cuius heredibus tota eius biblioteca " Neapoli empta fuit jussu illustrissimi cardinalis Federici Borrhomaei, ambrosianae " bibliothecae fundatoris. Antonius Olgiatus scripsit anno 1609 ". Il Pinelli volle emendarlo e v'aggiunse i tre ultimi capitoli del capitolo XII tratti da un esemplare corrotto.

Anche il cod. marciano CCCCI, membranaceo, che segno col n. *2 a* e che fu scritto tra il 1319 e il 1352, perchè la serie dei vescovi di Padova giunge fino ad Aldobrandino Romano dei Conti, manca dei tre ultimi capitoli ed ha qua e là il testo corrotto e lacunoso.

Del cod. cart. n. 75 della Biblioteca del Seminario di Padova, che nell'edizione indicherò col n. *3*, la scrittura è di varie mani e, sebbene la serie dei podestà di Padova, che tien dietro alla Cronica di Rolandino, s'arresti al 1274, non si può di certo asserire che sia stata scritta in quell'anno, ma più tardi, tra il secolo XIV e il XV. Non è preceduto dall'elenco dei vescovi nè dalla prefazione spuria del codice parmense; però dal confronto apparisce ch'esso deriva da un antico esemplare non molto diverso dal codice *1*.

Questi quattro codici (*1*, *2*, *2 a*, *3*) formano una medesima classe (*A*), perchè in tutti mancano qua e là le stesse parole, ora isolate, ora a gruppo, ommesse senza dubbio da quell'amanuense, che scrisse l'esemplare perduto, da cui derivarono i detti codici. Dalle apposite ricerche nelle biblioteche inglesi che, per mezzo del dott. Cesare Foligno, la Direzione di questa nuova " Raccolta Muratoriana " fece eseguire, è risultato che appartiene a questa classe anche il codice — prima d'ora sconosciuto — n. 6061, cartaceo, del secolo XV ex., della Biblioteca del Phillips.

Il codice estense α, S. 4, 9 (n. 377 dei codici latini), che segnerò col n. *4*, forma una classe a sè (*B*). È un cartaceo in foglio del secolo XVI ed appartiene alla R. Biblioteca di Modena. Sebbene non manchi di difetti e di aggiunte posteriori, è pregevole perchè derivato da un archetipo diverso dai codici della classe *A*, come lo provano evidentemente i molti luoghi, in cui viene a riempire le lacune del testo. Giova servirsene sopratutto a questo scopo, perchè dai riscontri si rileva che appartiene ad una classe strettamente affine a quella dei quattro codici suddetti.

Un'altra classe (*C*) è formata da alcuni codici, che ancora si conservano, e forse da altri, già noti, ma ora divenuti irreperibili. Fra i primi è il marciano lat. classe *X* n. 69, del secolo XIV ex. o XV in., che contiene la prefazione spuria amplificata ed il catalogo dei vescovi, che giunge fino a Godeberto de Regio (ann. 1392-1398); un altro marciano (lat. classe *X*, n. 287) cartaceo del secolo XIV, molto scorretto, senza la prefazione spuria, seguito da un elenco dei podestà di Padova con note storiche, che giunge fino al 1319; il codice della Capitolare di Treviso, segn. I, 47,

cartaceo, dei secolo XVI e quello della Biblioteca civica di Padova segn. *BP*, 753, cartaceo del secolo XV. Appartengono inoltre a questa classe *C* altri due codici della Biblioteca Phillips, da me conosciuti recentemente per l'esame fattone dal Foligno, e sono il 6059, cartaceo, del secolo XVI, tutto scritto di mano di Antonio Vendramini padovano, e il 7243, membranaceo, del secolo XIV, con alcune carte quasi illeggibili, essendo l'inchiostro molto sbiadito. Fra quelli ora irreperibili si annoverano: *a*) i codd. papafavio e corradino, il primo dei quali apparteneva alla Biblioteca dei Papafava, il secondo a quella di Luigi Corradino, ed era un membranaceo antico[1]; *b*) il cod. membranaceo, forse del secolo XIV, appartenuto al conte Giacomo Zabarella[2]; *c*) il codice del senatore veneto Domenico Molini.

Ciascuno di questi codici ora irreperibili trovasi citato dall'Osio nella prima edizione della cronaca di Rolandino (Venezia, 1636). L'editore trae anzi da essi gli elenchi dei podestà con note storiche, in parte concordanti fra loro e in parte discordi, che fa seguire al testo. E poichè il testo, in questa prima edizione, non ha variante alcuna, è assai probabile che i codici citati, di cui disponeva, non gli offrissero lezioni varie d'importanza, ma fossero quasi del tutto eguali fra loro. Un altro codice, appartenente alla Biblioteca del padovano Manfredo dei Conti è pure citato dal Tomasini (vedi la nota 1), ma non è ora reperibile, nè basta a determinare a quale classe apparteneva l'accenno fatto sul catalogo.

Delle edizioni la prima è quella uscita in luce a Venezia nel 1636 insieme coll'*Historia Augusta* di Albertino Mussato e con altre cronache. Fu preparata da Felice Osio, che morì prima che fosse pubblicata, ed è senza prefazione. Essa nelle parole, non nella contenenza, si differenzia così — specialmente a cominciare dal cap. XI del lib. XI — dal testo dei codici delle classi *A* e *B*, che si deve ammettere un rimaneggiamento vero e proprio. Il Jaffè ritiene che lo stesso Rolandino ne abbia suggerito l'occasione ad un amanuense pedante con queste parole: "et relinquo sapientibus quod "insufficienter vel minus bene dictum fuerit, corrigendum, immo supplicanter exposco, "ut aliquis post me veniens culture sue aratro debeat adequare, quod movi meo "crosso fossorio et abrupi[3]". Ma non si sa capire, osservo io, come diventino così frequenti le sostituzioni di parole e di frasi proprio a cominciare dal cap. XI del lib. XI, e non lo siano altrettanto in tutta l'opera. Seguono nell'edizione dell'Osio: la serie dei vescovi e quella dei podestà di Padova con note storiche fino al 1295, tratte dai codici papafavio e corradino; la serie degli stessi podestà con notizie analoghe fino al 1338, pubblicata di sul codice Zabarellio; poi le varianti del codice molineo alle note storiche dei codici papafavio e corradino dal 1174 al 1295 e la parte di

[1] I. PHILIPPI-TOMASINI, *Bibliothecae patavinae manuscriptae publicae et privatae*, Utini, 1639, p. 7[illegible].

[2] Vedi l'illustrazione del TOMASINI, *op. cit.*, p. 93. Sembra che questo codice fosse del secolo XIV, perchè il Catalogo dei podestà con note storiche, che era in esso e che fu pubblicato nella prima edizione di Rolandino del 1636, attribuito dall'editore alla mano dell'amanuense del codice stesso, s'arresta all'anno 1338. Trascritto da esso nel 1610 è il codice Add. 8001 del Museo britannico, codice di cui il Jaffè non potè valersi. Dall'esame, fatto di recente dal Foligno, di questo codice che ha molte scorrezioni, risulta ch'esso appartiene alla classe *A*.

[3] *Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 37, l. 25.

notizie, che tengono dietro ai nomi dei singoli podestà in quest'ultimo codice molineo fino all'anno 1336; infine note storiche, che furono ritrovate dall'editore in un manoscritto separato dal testo della cronaca.

La seconda edizione, che fu pubblicata a Leida nel 1722 dal Graevius (*Thesaurus antiquitatum et historiarum Italiae*, tomo VI, parte 1) riproduce egualmente la prima.

Il Muratori, notando la diversità tra il codice estense, di cui potè valersi, e l'edizione prima, fu per un po' indeciso se dovesse riprodurre l'estense nella collezione dei *Rerum Italicarum Scriptores;* ma infine stabilì di corredare il testo della prima edizione colle varianti molteplici dell'estense e con quelle anche di due codici ambrosiani[1]. Fece seguire al testo le appendici della prima edizione, aggiungendo alla serie dei vescovi le varianti del ms. ambrosiano II, alle note storiche dei codici papafavio e corradino le varianti dell'ambrosiano *D* 149, che coi soli nomi dei podestà arriva fino al 1364, e pubblicando infine un'altra redazione di dette note storiche in volgare (ann. 1174-1338), tolta da un altro codice ambrosiano.

L'ultima edizione fu curata dal Jaffè[2] e prende per base il codice parmense, aggiungendo le varianti dei codici ambrosiano e marciano, di quello del Seminario di Padova e dell'edizione muratoriana, ma, trattandosi d'una edizione fatta principalmente per la Germania, omette le appendici contenute nelle altre. Al testo vanno unite alcune note, che contengono confronti con cronisti contemporanei, aggiungono o rettificano qualche dato o qualche notizia con l'autorità dei documenti, spiegano vocaboli poco noti, specialmente al lettore tedesco, ed indicano la postura geografica dei luoghi, nominati nella Cronica.

Io volli collazionare di nuovo e più esattamente il cod. parmense per accostare, quant'era più possibile, la nuova edizione ad esso, riproducendone anche la grafia; mi è dunque dato, anche prescindendo da questa, di introdurre nel testo, a confronto dell'ediz. Jaffè, parecchi mutamenti di lezione ed in alcuni luoghi diverso collocamento di parole. Tenni conto altresì di tutte le varianti dei principali codici delle tre classi; per ciò in questa edizione compariranno molte varianti inedite — specialmente tratte dal codice del Seminario di Padova (n. *3*) e dall'estense (n. *4*) — che il Jaffè omise, sebbene abbiano un certo valore. Infine stimai opportuno di corredare il testo con note. In molte di esse, specialmente per i personaggi secondari nominati nella Cronica, aggiunsi dati di fatto desunti dai documenti delle copiose collezioni pubblicate su questo periodo storico. Feci precedere il testo dalle serie dei vescovi di Padova[3] e di Altino tratte dal codice parmense, alla prima delle quali aggiunsi anche le varianti del codice marciano lat. classe *X*, n. 69. Segue l'indice dei capitoli dei dodici libri; il Jaffè lo omise, perchè ciascun capitolo è già preceduto dal suo titolo, ma io non

[1] Il Jaffè (*op. cit.*, prefazione, p. 38) identifica il ms. ambrosiano II con quello da lui indicato col n. *2* della classe *A*, di cui sopra, e dichiara di non aver trovato il ms. ambrosiano I citato dal Muratori stesso.

[2] *Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, an. 1862.

[3] F. Savio osserva che il catalogo dei vescovi di Padova non si può ritenere dei più genuini tratti dagli antichi dittici della cattedrale, e crede che anche la copia ritenuta la più antica, cioè la parmense, contenga lacune ed interpolazioni. Per es. non si trovano i nomi

fui dello stesso parere, avendo notate le non poche differenze di lezioni tra l'indice e i titoli preposti ai capitoli.

Dopo il testo vien prima di tutto la redazione della serie dei podestà con note storiche (ann. 1174-1305), tratta dal codice parmense con le varianti del codice già citato del Seminario di Padova. Il valore di questa, che è la più antica delle redazioni degli Annali patavini, fu già da me dimostrato altrove[1]. Gli Annali patavini della redazione parmense furono scritti circa l'anno 1267 per il periodo, che va dal 1174 al 1267; da quest'anno sino alla fine (1305) furono continuati molto probabilmente da contemporanei agli avvenimenti. La parte più antica dà la serie dei magistrati cittadini e si limita a brevi note obiettive di storia cittadina, nelle quali — oltre agli avvenimenti politici e religiosi della città, a quelli esterni che direttamente le si riferiscono, ed a fatti vari — sono registrati i lavori pubblici compiuti in Padova. Nella seconda metà del secolo XIII i continuatori degli Annali, oltre a dare un simile contributo annalistico, narrano i fatti con particolari ed accolgono notizie di avvenimenti estranei alla città, che, per la portata generale delle loro conseguenze, fecero loro maggiore impressione [2].

Pubblico pure in appendice sia la serie dei vescovi di Padova sia le altre redazioni degli Annali patavini, che nell'edizione muratoriana seguono la cronaca di Rolandino.

Determiniamo queste redazioni:

1) (*RR. II. SS.*, coll. 365 A-417 D *a sinistra*): " Infrascripta sunt nomina omnium Potestatum " Consulum seu Rectorum Civitatis Paduae .... D. Ugolinus de Presbyteris de Bononia " Potestas Paduae " (an. 1174-1364).
2) (coll. 366 A-418 A, *a destra in fianco alla redazione n. 1*): " Nella presente opera si contengono le cose occorse nella città di Padova ecc.... et si partì con grande arrogantia " verso le parti di Rovigo, qual'era cittadino Veronese " (an. 1174-1338).
3) (coll. 419-444): " 1174 Consules rexerunt Paduam .... et recessit cum magna arrogantia " versus partes Rodigi, et erat miles, Veronensis civis " (an. 1174-1338).
4) (coll. 445-458): " Quod tempora potestatibus antescripta.... venit D. Imperator Padue causa " eundi Romam " (an. 1174-1336).
5) (coll. 459-466): " Sanctus Prosdocimus hoc anno .... invente cum uno socio dicti Mare" schalchi " (an. 48-1325).

Vengono adunque prima di tutto due redazioni, l'una in latino e l'altra in italiano, poste a fronte. Il testo latino riproduce quello edito dall'Osio — insieme con le Croniche di Rolandino e di altri [3] — di su i codici papafavio e corradino; il Muratori vi

di alcuni vescovi, la cui esistenza è attestata da sicure e notorie testimonianze, quale Crispino vivente nel 343, di cui parla sant'Atanasio, e Domenico, il quale nell'827 assistette ad un concilio di Mantova. Il nome di Paolo, vivente nel 679, segnato il 14° non è al suo posto, anche se si ritardasse il principio della sede padovana ai primi anni del secolo IV. L'A. infine afferma con buone ragioni che vi sono interpolazioni di nomi dal n. 41 al 56 inclusivo (*Arch. stor. lomb.*, fasc. I, an. 1904, pp. 90-97. Indizio d'un placito lombardo o veneto dell'845 circa nella lista episcopale di Padova).

[1] A. BONARDI, *Il Lib. reg. Pad.*, Introduzione, pp. XIX-XXIII. Io pubblicai per la prima volta tale redazione in seguito al testo del *Lib. reg. Pad.*

[2] A. BONARDI, *op. cit.*, Introduz., pp. XIX-XXIII.

[3] Venezia, 1636.

aggiunse in nota le varianti e le aggiunte del codice ambrosiano *D* 149. Se non che i due codici, di cui si servì l'Osio, giungevano fino all'an. 1295, terminando colle parole: "....in opposito Castri Baldi. Hic....[1]" mentre il manoscritto ambrosiano, di cui potè valersi il Muratori, pur recando soltanto l'anno e i nomi dei podestà, senza note storiche, arriva fino al 1364: per ciò questa continuazione fu pubblicata dal Muratori. Anche il testo italiano fu da lui tolto da un codice ambrosiano. Ma certi curiosi errori di traduzione, che s'incontrano in esso e che alterano il significato di alcune notizie, e il manifesto segno d'una tarda interpolazione (coll. 374 E-376 A), perchè vi si legge una notizia, che non si trova in nessuno dei cronisti contemporanei[2], tolgono ogni valore a questa redazione degli Annali patavini La terza redazione riproduce tal quale il testo datone per la prima volta dall'Osio di sul codice zabarellio[3]. La quarta, per il periodo che va dal 1295 al 1336, è pubblicata integralmente di sopra il codice di Domenico Molini; per il periodo invece, che dal 1174 giunge fino al 1295, sono pubblicate soltanto le varianti di esso e le aggiunte al testo dei codici papafavio e corradino, già edito dall'Osio, come abbiamo detto, e che giunge appunto fino all'an. 1295. L'ultima redazione — tratta da un manoscritto separato dalla Cronica, del quale nulla di più si sa — prendendo le mosse dall'an. 48, in cui nota la conversione dei Padovani al Cristianesimo, passa all'an. 1189 e si estende fino all'an. 1325, procedendo saltuariamente, senza indicare i nomi dei podestà e menzionando specialmente i lavori di edilizia in Padova.

Tranne quest'ultima, tutte le altre redazioni degli Annali patavini incominciano col medesimo anno 1174 e, in generale, s'accordano spesso fra di loro finchè cessa la brevità delle notizie: ciò che accade colla seconda metà del secolo XIII, verso il 1280. Sebbene in questo periodo spesso una offra notizie che altre non hanno, però è lecito supporre che ciò provenga da interpolazioni, che ne abbiano alquanto alterato la fisonomia primitiva. Quindi non sarebbe troppo arrischiato riportare tutte queste redazioni, per il primo periodo, approssimativamente determinato, ad un'unica fonte, che fu forse un registro ufficiale del Comune; ma per il successivo periodo — di varia durata secondo le varie redazioni — cessano quasi affatto le concordanze e quindi dobbiamo supporre vari autori, dei quali ciascuno per conto proprio continua gli Annali più antichi della città[4].

Nell'Appendice segue per ultimo il *Liber regiminum Padue,* il cui compilatore, come ho detto più sopra, doveva avere fonti comuni anche con Rolandino. Esso è riprodotto dall'edizione già da me curata ed ha per base il codice padovano *BP* 127, IX[5], il quale forma una classe a sè, avendo aggiunte e lacune diverse rispetto agli altri

[1] *Op. cit.,* p. 126.

[2] La notizia del compenso di mille libre di denari, dato ai sedici podestà di Padova, per tradire la città in favore di Ezelino, si trova soltanto in una cronaca manoscritta del secolo XV: cf. A. Bonardi, *Della Vita et gesti di Ezzelino III da Romano ecc.,* pp. 65-66 in *Miscell., R. Deputazione ven. di st. patria,* serie II, tomo II.

[3] *Op. cit.,* pp. 127-142.

[4] A. Bonardi, *Il Lib. reg. Pad.* ecc. Introduzione, pp. XVII-XIX, XXIII-XXIV.

[5] Questo codice è un cartaceo che misura cm. 19×27 di fogli 45, legato insieme in volume con stampe e

tre codici principali. Questi sono: il marciano, Classe *X* lat. n. 69, membranaceo, del secolo XIV ex. o XV in.; il trevisano della Biblioteca capitolare I, 47, cartaceo, del secolo XVI ex. [1]; e l'estense, su cui fu condotta la prima edizione del Muratori [2]. In questa nuova edizione, che migliorerà la precedente, terrò conto delle aggiunte, delle lacune e delle varianti dei vari codici rispetto al codice fondamentale S'intravvede, anche per il *Liber* un nucleo primitivo, ma quasi si direbbe che ogni amanuense sia stato anche cronista, poichè la cronaca, essendo nella sua forma originaria inorganica e raggruppando sotto ogni rubrica svariatissime notizie legate col solo legame cronologico, si prestava ad accogliere i contributi più vari.

Formano l'ossatura di questa cronaca gli Annali patavini, riprodotti non solo nella menzione dei reggitori di Padova, ma anche nelle note concise ed obiettive di storia cittadina per parecchi anni [3]. Inoltre una delle redazioni degli Annali, quella tratta dal codice molineo, contiene con poche differenze le aggiunte speciali del codice padovano del *Liber* per il periodo, che va dal 1295 al 1336 [4]. Tanto il *Liber regiminum*, quanto gli Annali patavini prendono le mosse dallo stesso anno 1174, molto probabilmente perchè i registri dei magistrati anteriori erano stati distrutti dall'incendio di quell'anno, ricordato in principio della cronaca, che divorò buona parte della città.

Essa inoltre contiene notizie tolte da documenti, che riguardano diritti d'investitura del comune di Padova e vari provvedimenti legislativi del medesimo, sia di carattere politico, sia di carattere giudiziario [5]; e di tali documenti talvolta si cita anche la provenienza [6]. Il *Liber regiminum* accoglie anche alcune iscrizioni di monumenti cittadini [7], una serie di notizie riguardanti specialmente gli avvenimenti della Marca trevigiana o di altri paesi, oppure concernenti il papato e l'impero, notizie, in cui sono chiari, per comunità di fonti, i rapporti con la Cronica di Rolandino e cogli Annali di Santa Giustina e, per un'età più tarda (dopo l'an. 1280), con la *Historia* dei Cortusi [8], com'è già indicato dalle relative frequenti citazioni poste in margine del testo [9]. In varie rubriche del *Liber* sono riprodotti brani della cronaca universale di Martino di Troppau, ricca miniera di svariatissime notizie, largamente sfruttata negli ultimi secoli del medioevo [10]; parecchi passi coincidono anche alla lettera con altrettanti della *Chronica pontificum et imperatorum Mantuana* [11]; alcuni altri luoghi infine mostrano una grande affinità, direi quasi identità, cogli *Excerpta ex* IORDANI *Chronico* pubblicati dal Muratori [12].

manoscritti. In calce del 1° foglio si legge d'altra mano questo nome: " Orsato Orsati Cav. „ che fu probabilmente il proprietario del codice. I primi 40 fogli, di carattere del secolo XV, contengono il *Lib. reg. Pad.* ecc. dal 1174 al 1348; da quest'anno, ma d'altra mano, seguita la serie pura e semplice dei podestà fino al 1665. Vedi A. BONARDI, *op. cit.*, pp. XI, XII.

[1] A. BONARDI, *op. cit.*, Introduzione, p. XI.

[2] *Antiq. Ital.*, IV, coll. 1115-1168.

[3] A. BONARDI, *op. cit.*, Introduz., pp. XXIV-XXVII.

[4] A. BONARDI, *op. cit.*, Introduz., pp. XLV-XLVI.

[5] A. BONARDI, *op. cit.*, Introduz., pp. XXVIII-XXXI.

[6] Vedi le rubriche degli anni 1214 e 1282.

[7] Vedi le rubriche degli anni 1174, 1195, 1237. A. BONARDI, *op. cit.*, Introduzione, pp. XXXI-XXXIII.

[8] *RR. II. SS.*, XII.

[9] A. BONARDI, *op. cit.*, Introduzione, pp. XXXIV-XL, XLIII, XLIV, XLVI, XLVII.

[10] *Mon. Germ. Hist.*, SS. XXII. *Martini Oppaviensis Chronicon.* Praef., p. CCCLXXVII.

[11] *Mon. Germ. Hist.*, SS. XXIV.

[12] *Antiq. Ital.*, IV. Riguardo all'affinità del *Lib. reg.*

Quasi un secolo innanzi che uscisse in luce la Cronica in latino di Rolandino, veniva pubblicata da Sebastiano Fausto da Longiano un testo in volgare intitolato "Vita et gesti di Ezelino III da Romano" attribuita al padovano Pietro Gerardo. Le edizioni si moltiplicarono e fino al 1677 se ne fecero otto. Il Vossio, il Muratori e il Verci ritennero questo testo una contraffazione del Fausto, che altro non avrebbe fatto se non tradurre e rimaneggiare la Cronica di Rolandino. Ma è fuor di dubbio che il Fausto non fu il contraffatore [1]. Lasciando stare la questione, non ancora risolta, se la Vita fosse d'un contemporaneo di Ezelino o una più tarda manipolazione[2], ho ormai assodato ch'essa non dipende che in parte dalla cronica di Rolandino e contiene alcune notizie originali, le quali hanno carattere di autenticità. Perciò ho creduto bene di citare le più importanti di tali notizie in nota al testo di Rolandino. Lo studioso, leggendole, potrà sempre fare le sue riserve.

Padova, luglio 1904.

Antonio Bonardi.

Pad. con le cronache universali citate; vedi A. Bonardi, *op. cit.*, Introduzione, pp. xl, xli, xlix, l.

[1] A. Bonardi, Della "Vita et gesti di Ezzelino III da Romano" in *Miscell.*, serie II, tomo II della *R. Deputaz. ven. di st. patria.* Una nuova redazione della "Vita di Pietro Gerardo" in *Atti e memorie della R. Accademia di scienze lettere ed arti in Padova*, vol. XII, disp. 1ª.

[2] Il Cipolla è di questa opinione. Vedi la recensione al mio lavoro: Della "Vita di Ezelino ecc." in *Riv. stor. ital.*, vol. XII, fasc. 2°, an. 1895.

IN ROLANDINI CHRONICON

PRAEFATIO LUDOVICI ANTONII MURATORII

Chronici hujus auctor capite XVIII, postremi libri haec de se habet: *Si quem autem cura consueta commoverit praesentis operis nosse non artificem, sed simplicem constructorem, colligat librorum XII principia, idest XII syllabas capitales, quibus constructis in unum, sui compos erit propositi.* In usu autem apud antiquos fuit, nomen suum interdum inserere per acrostichos libris suis, ut si forte e fronte operis excideret, illud ex ipso opere lectores colligere possent. Id quoque *Donizoni* in vita comitissae Matildis factum vidimus. Itaque collegi ego priores syllabas duodecim librorum historiae hujus, et inde haec verba consarcinavi: *Chronica Rolandini data Paduae.* Verum haec emendanda puto. Liber octavus ab his vocibus exordium capit: *Datori bonorum omnium* etc. Nonus vero: *Talis et tanta* etc. Ex istorum librorum primis syllabis efformatur *data;* at scribendum in octavo: *Factori bonorum omnium* etc. ad quam lectionem accedit etiam codex estensis MStu, ubi haec eadem historia legitur. Ac proinde ex acrosticho conflatur verus iste titulus: *Chronica Rolandini facta Paduae.* Auctor ergo Historiae hujus *Rolandinus* fuit, patria patavinus, natus, ut ipse testis est in prologo, *anno Domini MCC.* Libro X, cap. IV, ait, *se apud Bononienses in scientia literali nutritum in anno Domini MCCXXI et illic a Boncompagno meo domino et magistro, natione et eloquentia florentino, licet indignus, recepi officium magistratus.* Quis iste *Boncompagnus* fuerit, jam supra innui in praefatione ad ejus opusculum *de obsidione Anconae* tom. VI, collectionis hujus, ab insigni ms. *Philippi Argelati* nostri erutum. Ex Ephitaphio Rolandini ipsius, quod Scardeonius lib. II, class. 10, *De antiquit. Pad.* attulit, constat, eundem grammaticae potissimum et rhetoricae studiis, quae rara tunc erant, inclaruisse. Notariam quoque artem in patriae exercuit, atque anno potissimum 1237, ipse *jussu potestatis sacramentum dedit nonnullis civibus; habebat enim tunc sigilli communis officium.* Ejus pater et ipse notarium agens Patavii, multa adnotarat de rebus in Marchia tarvisina suo aevo gestis. Haec autem historiae fragmenta Rolandino filio tradens, jam annos XXIII nato, hoc est anno 1222, ipsum jussit, quae subinde contingerent, adnotare. Anno autem 1260, ut ipse testatur, precibus nonnullorum incitatus, historiae efformandae, sive expoliendae manum admovit: qua in re tum memoria rerum, quas viderat, tum praeteritis annis adnotata, illi praesto fuerunt. Post duos annos, hoc est, anno 1262, in publica academia Patavii perlecta est coram viris non minus senectute venerandis, quam literarum cultura eximiis, historia haec, et omnium calculo probata, uti nos docet auctor iu postremo capitulo operis. Denique anno 1276, mensis februarii die II e vivis Rolandinus excessit: cujus rei certum monumentum superest in epitaphio, quod nobis a Scardeonio servatum ita se habet.

Grammaticae doctor, simul artis rhetoricorum
Rolandinus eram: nunc Rege jubente polorum
Vermibus hic escae jacco: quam tu tibi sortem
Qui legis, expecta: neque fas tibi fallere mortem.
Ergo roga tibi, postque roga mihi parcere Christum.
Mille ducentenis Christi currentibus annis,
Tunc ego natus eram; sed ab his post septuaginta
Sex, simul alma piè redimit dum festa Maria) Lego *alma piae redeunt dum festa Mariae*
In februi mense, coeli peto fercula mensae.
Rex pie, rex coeli, nato miserere fideli.
O primum Flamen, tuus sit hic spiritus. Amen.) Lego *tuus hic sit spiritus.*

Erat olim preclari hujus viri sepulcrum his versibus insignitum in aede sancti Danieli Patavii. Verum detestando abusu inde sublatus est vetus lapis, et sepultura sacerdotibus ibi decedentibus destinata.

Judicium de illius historia luculentius et justius proferre ego non possim, quam quod Gerardus Johannes Vossius de Rolandino agens lib. II, cap. VIII, *De Historicis latinis* retulit ab Albertino Barisono abbate patavino acceptum. Nempe Rolandinus *temporum quidem vitio, quibus vixit, stilo utitur italicismis, ut nunc loquimur, referto. Verum si rerum potius ratio habeatur, fatendum sit, eum seculi sui scriptores vincere perspicuitate, ordine, industria et quod caput est, prudentia: immo fide incorrupta complures etiam clarioris nominis historicos longe post se relinquat. Ad haec undique in eo relucet pietatis ac religionis studium: item quantopere tum in literis sacris, tum in gentilium scriptis, poëtarum in primis, atque etiam disciplinis minus protritis fuerit versatus: itaque non olim modo magna ejus viventis admiratio fuit, sed nunc quoque tot seculi post excessum suum, egregiis ingenii monumentis legentes in amorem ac laudem sui penitus rapit.* Initium autem historiae suae Rolandinus facit a generali quadam notitia familiarum principum et potentum Marchiae tarvisinae, quarum prima familia fuit *Marchionum estensium;* tum pergit narrare res gestas ab anno circiter 1188, narrationemque deducit ad annum usque 1260. Crudelia quidem *Eccelini,* sed memoranda facinora, potissimum persequitur, ut nusquam tam accurate descripta invenias; simulque gloriosa *Marchionum estensium* gesta recenset, qui in hoc viro scriptorem habent illustrem suarum virtutum.

Prodiit Rolandini historia Venetiis anno 1636, una cum Albertini Mussati et Anonymi Monachi patavini, aliorumque chronicis, quae proelo pararat Felix Osius, sed morte praeventus evulgata non vidit. Hinc illa editio destituta editoris praefatione, ut ne ipsius quidem Rolandini nomen occurrat fronti impositum libri. Alteram ergo editionem habeant eruditi, quam fortasse comtiorem deprehendent, nam intentis oculis ad ipsam emaculandam incubui et praeterea ad eamdem exornandam suppetias mihi tulit codex MStus Bibliothecae estensis, in quo haec historia habetur. Cum codice isto contuli ego editionem venetam, multasque ex isto varias lectiones, emendationes, ac supplementa collegi, quae praesenti editioni subsidium ac lucem afferent. Immo tanta in libris undecimo et duodecimo intercedit diversitas inter codicem estensem et illum, quo usus est Osius, ut mihi suborta fuerit cogitatio in editione hac, estensis potius, quam patavini codicis narrationem sequi. Attamen ratus, me lectorum gratiam tutius initurum, si utriusque codicis verba, ubi dissident, exprimerem, textum retinui jam editum et ex estensi codice in notas retuli variantes lectiones. Alteram quoque praefationem a Rolandino compositam, quae ab editis aberat, editioni huic adjeci.

Ceterum jam lucem vidit, neque semel, Eccelini historia italico sermone conscripta, cujus auctor fuisse traditur *Petrus Gerardus,* ipsius tyranni, si Diis placet, aequalis. Verum imposturam hanc jamdiu disjecit ac sustulit Gerardus Iohannes Vossius in lib. *De Historic. latin.* ubi de Rolandino nostro agit, indicans, *Faustum de Longiano* expilasse scrinia Rolandini ipsius et quibusdam mutatis atque additis, veluti novum Chronicon evulgasse sub ementito *Petri Gerardi* nomine. Quare si quis postulet, quare hujusmodi Historiae nullus sit locus in collectione nostra, Vossium consulat, et mercibus adulterinis abjectis, ad Rolandinum se conferat legitimum scriptorem et sui temporis acta revera tradentem.

Duos insuper codices ex ambrosiana sua Bibliotheca suppeditavit cl. V. *Joseph Antonius Saxius* eidem praefectus, alterum pergamenum, alterum antiqui characteris, eo etiam pretiosiorem, quod *Vincentius Pinellus* ad fidem puriorum exemplarium eumdem exegerit. Horum ope non modice emendata et alicubi etiam aucta est haec editio. Quocirca tum *Saxio* nostro, tum *Philippo Argelato,* qui eidem in hac historia castiganda, quemadmodum et in ceteris operam suam praestitit, gratiae agendae quamplurimae.

ROLANDINI PATAVINI

CRONICA IN FACTIS ET CIRCA FACTA MARCHIE TRIVIXANE

ABBREVIAZIONI.

cod. 1	codice della Biblioteca parmense H H. V. 63.
cod. 2	codice della Biblioteca ambrosiana P. 125 sup.
cod. 2 a	codice della Biblioteca marciana CCCCI.
cod. 3	codice della Biblioteca del Seminario di Padova n. 75.
cod. 4	codice estense della Biblioteca di Modena α. S. 4. 9 (n. 377 dei codd. latini).
cod. marc.	codice della Biblioteca marciana Classe X lat. n. 69.

NOMINA OMNIUM EPISCOPORUM DE PADUA A TEMPORE SANCTI PROSDOCIMI IN ANTEA QUI FUIT PRIMUS EPISCOPUS

cod. I, c. 1 v

Petro Prosdocimus patavinus mittitur almus.

Sanctus Prosdocimus, quem sanctus Petrus apostolus misit de Roma ad civitatem Paduae convertendam, vixit in episcopatu annos LXXXIII et Petrus vixit post Christum annos XXV menses II.

Maximus	Deodatus	Thuringarius
Calpornianus	Sanctus Petrus	Walarcus
Proculus	Felix	Sanctus Petrus
Theodorus	Audacius	Sanctus Petrus
Avisianus	Tricidius	Sybico
Ambroxius	Bergualdus	Ardemannus
Syrus	Vitalis	Ildebertus
Suacrus	Oddo	Gaulinus
Leoninus	Absalon	Urso
Marianus	Richinardus	Brochardus
Eupavius	Gosoldus	Arnaldus
Felix	Divertus	Bernardus
Paulus	Theodosius	Wintolfus
Verus	Rodingus	Oldericus
Illarius	Bodo	Milo
Limpidius	Ioseph	Petrus
Vitellus	Rosius	Synobaldus
Provinus	Bodo	Bellinus
Severianus	Liutaldus	Iohanes Cacius
Bergullus	Adelgusius	Gerardus
Iohanes	Notingus	Iordanus
Ciprianus	Hercoradus	Iacobus
Virgilius	Bilongus	Iohanes paduanus
Nicolaus	Liotaldus	Precevallis paduanus
Eolimpius	Osbaldus	Bernardus provincialis
Felix	Ebbo	Iohanes romanus

Il cod. marc. ha le seguenti varianti: 2. a tempore sancti Prosdocimi episcopi qui fuit primus et missus a beato Petro apostolo unde dictum est — 11. *dopo* Tricidius *agg.* paduanus *d'altra mano* — 14. *agg. dopo* Gaulinus de Forzate *d'altra mano* — 22. *agg. d'altra mano* Tergula pad. *dopo* Petrus — 25. *agg.* de Daulis paduanus *dopo* Severianus *e* pad. *dopo* Iohanes Cacius — 26. *agg. d'altra mano* Pomedelus pad. *dopo* Gerardus — 29. Bilungus - *agg.* de Forzate *dopo* Iohannes — 30. Lataldus - *agg.* de Comitibus *dopo* Precevallis — 31. mortuus gladio *invece di* provincialis — 32. de ordine predicatorum *invece di* romanus

Otobonus placentinus
Paganus mediolanensis
Ildebrandinus romanus

MIIIXLII
Dominus Iohannes de Ursinis de Urbe

Pilleus de Prata de Foro Iulio.

c. 2 r

EPISCOPI ALTINI.

Beatus Eliodorus primus episcopus Altini
Postea Ambroxius
Blandus
Saubacius
Petrus
Stephenus
Augustinus
Agnelus
Dominicus
Stephanus
Mirabanus
Marinus
Iohannes
Marianus
Leo

Paulus. Post istos venit australis plaga et destruta fuit civitas Altinensis et edificatus fuit Torcelus tempore Costantini et Eraclii imperatorum et Benedicti pape et Paulucij Eracliane civitatis nove ducis anno Domini DCLXXXIII

Maurus primus episcopus Torceli eiusdem Torceli

Iulianus natione Tarvisii
Deusdedit de Torcelo
Honoratus de Tarvisio
Vitalis altinensis
Severinus
Dominicus de Ovedercio
Iohannes Civitatis nove sive Eracliane
Maximus de Pola
Gustus de Concordia
Angelinus
Deusdedit
Senator de Equilo
Dominicus
Benenatus de Rivoalto
Iohannes de Torcelo
Giselbertus
Dominicus de Torcelo
Petrus
Domicus
Mineus
Iohannes de Torcelo
Valerius de Torcelo
Ursus de Arsiliis
Vitalis frater eius
Vitalis Michael
Iohannes Berobico de Torcelo
Ursus Badovario
Stephanus Capelerius de Torcelo
Stephanus Silvus
Otavianus Quirino de Torcelo
Petrus Michael
Angelus de Molino
Martinus Urso
Leonardus Donato

1. de Placentia - MIIIXLII *manca* — 1-2. *le parole* de Foro Iulio *mancano* — 2. de la Turre *invece di* mediolanensis — 3. *agg.* de Comite *dopo* Ildebrandinus - romanus *invece di* de Urbe — *Il cod. marc. aggiunge alla lista i seguenti vescovi:* Helias ultramontanus, Raymondus ultramontanus, Iohannes de Henselminis, Godembertus de Regis.

PRAEFATIO COLECTA BREVITER
ET SUMATIM DE OMNIBUS QUE IN HOC LIBRO SIVE CRONICA CONTINENTUR

Mur., 167-68
c. 2 v

Intencio est huius libri breviter et summatim colligere omnia, que hic notantur ad honorem et utilitatem et documentum tocius comunancie et populi paduani et aliorum populorum ubique. Primo ergo notantur, que antiqui nostri predecessores honorabiliter et sapienter fecerunt tam in pace quam in werra in Marchia tarvisinensi et alibi contra omnes, qui contra honorem Padue aliquid presumpserunt. Item super tota continencia libri dantur multe moniciones et castigamenta salubria, quibus paduana gens, que semper libertatem dilexit et diligit, pro salute sua potest manifeste videre, quia horribilis est crudelitas tyrannorum in civitatibus, quibus presunt. Item quid pessima operentur dominia, quia manus impias extendunt non solum ad seculares, set et loca ecclesiastica dissipant, carcerant religiosos, turres et pallacia dirruunt, devorant divicias, pauperes orphanant et pupillos, viduant mulieres, res omnes destruunt et personas. Hec autem quam iniustissime in Padua facta sint et quando, scripta sunt in libro per ordinem, veritatem dicendo, nullam infamando vel accusando personam de Padua, per quod ullum posset hodium vel inimicia generari inter aliquos nobiles aut minus nobiles de Padua vel paduano districtu; nam proditorie facta sunt per fidei catholice inimicos contra gentem paduanam catholicam et insontem, que quidem voluit potius se periculo et morti opponere, quam privari solita libertate. Et hec omnia esse debet discretis et sapientibus quasi speculum et lucerna, ut per flagella preterita, que viderunt, precavere sibi cupiant et providere civitati sue prudenter et salubriter de futuris; quoniam scriptum est:

Rumor de veteri facit et ventura timeri
Cras poterunt fieri turpia, sicut heri.

Continetur etiam in libro plenarie victoria nobilis et triumphus, quem paduani cives, expulsi de suis bonis contra Deum et racionem, diebus illis feliciter habuerunt, quando civitas ipsa per eos prudenter et magnifice capta est et liberata de manibus impiorum, de scelleratorum tirapnide infernali et quodammodo de manibus antichristi, scilicet Ecelini. 'Post hec continetur ibidem qualiter ipsa civitas, postquam est reddita sancte matri Ecclesie, prudenter et viriliter se defendit ab inimicorum multitudine numerosa de multis civitatibus congregata in unum, de Lonbardia et aliunde, qui civitatem obsederunt, volentes eam submittere ser- c. 3 r

9. *nel cod. 4 manca* sua — 11. *cod. 4* excedunt - domos *invece di* ad seculares — 13. *cod. 4* confundunt *invece di* personas — 14. *cod. 4* sunt *invece di* sint — 15. *cod. 4* nullum *invece di* ullum — 21. *il cod. 4 agg.* factis suis *dopo* de — 22. *cod. 4* faciunt — 23. *cod. 4* tempora *invece di* turpia — 24. *cod. 4* et *invece di* etiam - triumphans — 27. *il cod. 4 agg.* de Romano *dopo* Ecelini

vituti, quod absit. Notantur ibi similiter quedam alie victorie omni digne memoria, que post civitatem Ecclesie redditam habite sunt de inimicis Ecclesie et civitatis Padue in partibus de Longare, in partibus de Roxano, apud portas Baxani, in partibus de Noventa, in campanea Montagnane et alibi cum gloria et honore. Notantur ibi eciam qualiter mortui sunt Ecelinus de Romano et Albricus eius frater cum gente et familia sua tota et qualiter post sua dominia cecidit altitudo quodammodo in momento, per quod potest aperte videri quod non altitudo, non divicie, non potencia prevalet contra Deum. Et sciendum quod in omnibus predictis negociis et in multis aliis, que non possunt hic singulariter dici, set continentur seriatim in libro, scriptum est, quo anno Domini singula facta sunt et ubi et quo mense et de pluribus in quo die. Ultimo scripta sunt per ordinem omnia nomina potestatum seu consulum et rectorum, qui rexerunt Paduam et quo anno, ab annis centum hinc retro, vel circa, usque ad presens tempus.

1. *cod. 4* condigne *invece di* omni digne — 4. *il cod. 4 agg.* Item *dopo* honore — 5. *cod. 4* eius *invece di* sua — 6. *cod. 4* nec — 7. *nel cod. 4 manca* non *prima di* divicie - *cod. 4* prevalent - *il cod. 4 agg.* est *dopo* Et

INCIPIT CRONICA IN FACTIS ET CIRCA FACTA MARCHIE TRIVIXANE

PROLOGUS.

ANTIQUORUM solempnis auctoritas, moribus et doctrinis salubribus imitanda, et ipsi MUR., 157-158 venerandi auctores, sicut in eorum patet operibus, numen Apollinis et aliorum, quos deos esse oppinabantur, devoccione sedula invocabant. Et ego minimus modernorum, deditus cultui christiano, divinam graciam devoccius invocare presumo, ut me, qui parva navicula vectus, lacum tante profunditatis quasi presumptuosus ingredior, faciat in sequentibus periculorum transire procellas et ad portum salutis absque naufragio devenire. Rem namque non parvam attempto et in qua video non plene sufficere vires meas; set meum iacto cogitatum in Dominum, qui voluit quod aliquando irracionale animal loqueretur. Et veniam peto quod audeo nunc officio stili submittere, que gesta sunt dum adhuc forem in infancia constitutus. Pie namque memorie pater meus, notarie artem excercens in Padua, animum suum applicuit, ut non solum conctractus scriberet, set et facta quedam de Marchia tarvisina more bonorum simplicium antiquorum notaret, notata quoque michi dedit in scriptis, quibus me aliqua superaddere iussit, cum iam annus etatis mee vigesimus tertius decurrebat. Sic itaque, volens ipsi succedere bone fidei possessori, paternis scriptis addere attemptavi, que me partim recolo audivisse et post eius iussa pro magna parte vidisse me profiteor et scripsisse. Si quibus autem gestis infra notatis per me quicquam fuerit variatum, diminutum vel additum, veritatis illud lima cupio lucidari, cum in hoc mee simplicitatis opusculo denotentur, que facta sunt in Marchia usque diebus illis vel circa, currente scilicet anno Domini millesimo CC quo sum natus, ad sexagesimum in quo scribo. Non est enim humane fragilitati possibile omnium habere memoriam vel referre singulariter singula, prout fiunt. Nam et facta quedam foris a Marchia hic ponentur; nec istud erit mee intencioni contrarium, cum in hiis eciam studuissem, nisi quod alibi sunt notata. Et ego propono pocius facta huius Marchie memoranda notare, ut sint favente Domino huic mee patrie, cui teneor, utilia documenta. Erunt autem, que inferius conscribentur, cronica facta quedam, a cronos greco dicta, quod latine tempus interpretatur, cum facta quelibet fere sint suis temporibus attributa. In quibus ad brevitatem laboro et relinquo sapientibus, quod insufficienter vel minus bene dictum fuerit, corrigendum; immo supplicanter exposco, ut aliquis post me veniens culture sue aratro debeat adequare, quod movi meo crosso fossorio et abrupi. Scribo quoque prosayce' hac de causa, quia c. 4 r scio, que dixero, posse dici a me per prosam plenius quam per versus, et cum sit his temporibus

---

5 *cod. 3* ergo *invece* di ego — 5-6. *cod. 4* modernorum omnium — 10. *cod. 3* inracionabile; *Mur.* irrationabile — 11. *cod. 4* sint — 14. *cod. 3* Nota *preceduta dal segno di paragrafo e a capo*; *Mur.* notataque — 15. *cod. 3* ingressus *invece di* vigesimus — 17. *cod. 3* per magnam partem — 20. *nel cod. 4* diebus illis *è corretto in margine* in diem — 23. *Mur.* ponuntur — 24. *cod. 1* studuisse — 25. *cod. 1* tenor — 26. *cod. 3* scribentur - *cod. 1* et cronos — 29. *cod. 4* simpliciter exposcam, *poi in margine corretto* supplico et exposco - *in detto cod. manca* sue

dictamen prosaicum intelligibilius quam metricum apud omnes. Sed utinam viveret Virgilius vel Lucanus, quoniam, imposito michi digne silencio, copiosam haberent materiam, qua suum possent altum ingenium exercere. Denique non possum silencio pertransire quod inter ceteras causas, quibus infra scripta recolligo, specialiter hec est una, quod ad hoc a personis religiosis appellor, improperantibus michi plurimum, si non scribo, quoniam temporibus istis fui. Quibus igitur obedire desiderans, ecce scribere pocius eligo studiosus, quam degere piger et occiosus. Nam forte non erit inutile vel delectabile minus aliquibus, et precipue litteratis, id quod de modernorum iniuriis et laboribus scriptum per latinum invenient, quam quod de gestis nobilium antiquorum audiunt per vulgare, quod dirimatum vulgo dicimus et romanum. Ut demum haberi possit scriptorum lucidior intellectus, opus istud sive recollectio cronicorum distinguatur in partes; et placeat legentibus, quod in libris duodecim est divisum. Hec autem sunt capitula, que in toto volumine continentur.

Mur., 159

IN PRIMO LIBRO CAPITULA.

c. 5 r

IN SECUNDO LIBRO CAPITULA.

11. *Mur.* distinguitur — 13. *nel cod. 3 manca sempre la parola* capitula; *in Mur.* Capitula primi libri *e quindi:* Incipiunt capitula libri secundi — 14. *nel cod. 3 manca* facto — 18. *cod. 3* De guarnimento quodam — 26. *in Mur. manca* statim *dopo* Azonis

VIIII . . De exercitu primo facto ad Baxanum.
X . . . . . Mittunt Veneti ambaxatores ad prohibendas causas malorum in Marchia.
XI . . . . Locuntur ambaxatores in consilio Paduanorum.
XII. . . . Querit potestas consilium quid sit ambaxatoribus respondendum.
XIII. . . Locuntur ambaxatores Venetiarum Ecelino et suis.
XIIII . . De responsione facta ambaxatoribus per Ecelinum.
XV. . . . Litterae quas misit Ecelinus maior filiis, ut concordarent se cum Padua. Mur., 160
XVI. . . Hic redditur Paduanis castrum Fontis.
XVII . . De exercitu facto ad Trivillem et Godicum et per partes illas.
XVIII . Qualiter commune Padue recuperavit terras feltrenses et bellunenses episcopi sui civis.
XVIIII. Hic speravit Padua pacem amodo permansuram in ea.

IN LIBRO TERCIO CAPITULA.

I. . . . . . Hic capitur Verone comes Sancti Bonifacii et potestas expellitur.
II . . . . . Loquitur dominus Gerardus Rangonus in servicio Veronensium expulsorum.
III. . . . . Loquitur dominus Matheus potestas de Verona expulsus.
IIII. . . . Hic iverunt Paduani hostiliter ad Portum et Leniacum et Rivaltam.
V . . . . . Hic tangitur de facto sancti Antonii quasi incidenti.
VI . . . . Redemptio Comitis et factum quoddam quod fuit ad Anoale.
VII. . . . Hic tangitur breviter de pace fratris Iohannis.
VIII. . . Exercitus factus per terras illorum de Romano et per districtum Tarvisii.
VIIII. . De adventu imperatoris in Lombardiam et postea in Marchiam.
X. . . . . Recessus imperatoris ad partes Alemanie post captam Vicenciam. *c. 5 v*
XI . . . . De XVI potestatibus factis in Padua uno et eodem tempore.
XII . . . Concio quam fecit Ecelinus in Monte silice in principio were.
XIII. . . Hic loquitur et respondet unus de XVI potestatibus.
XIIII. . Hic loquitur unus de Monte silice.
XV . . . Hic presumpsit Ecelinus primum intrare Paduam, set nequivit.
XVI. . . De primo introitu nunciorum imperatoris in Paduam.

IN QUARTO LIBRO CAPITULA.

I. . . . . Hic constituitur in Padua prima potestas per imperatorem s. comes Symon.
II. . . . . De obsessione Montagnonis.
III. . . . Prima subiugatio communis Padue sub specie boni.
IIII . . . Factum castri Sancti Bonifacii et factum de Curte nova in Lombardia.
V. . . . . Factum de Prato Vallis Aldevrandino Cazaconte potestante in Padua.
VI. . . . Hic exivit pars Marchionis de civitate Padue et factus est exercitus ad Estem et Montagnanam.
VII . . . Litterae quas Ecelinus stans Padue misit im'peratori commoranti Cremone. Mur., 161
VIII. . . Litterae quas dominus imperator remisit Ecelino.

---

1. *in Mur. manca* primo — 4. *nel cod. 3 manca* consilium - *nel cod. 4 manca il titolo del cap. XII* — 5. *nel cod. 4 manca il titolo del cap. n. XIII* — 7. *nel cod. 4 e in Mur. manca* se — 9. *in Mur.* Triville *e* ad partes — 10. *cod. 3* Bellunum — 15. *cod. 3* servicium — 16. *il Mur. agg.* Iustignanus — 25. *nel cod. 4 manca* were — 28. *cod. 3* vim *invece di* primum; *Mur.* per vim — 29. *cod. 3* Padua — 31. *Mur.* primus — 32. *cod. 3* Monte gnanis — 35. *Mur.* Potestate — 36-37. *cod. 3* de Este et ad Montagnanam

IN QUINTO LIBRO CAPITULA.

IN SEXTO LIBRO CAPITULA.

5. *in Mur.* existente *e manca* hostiliter — 12. *in Mur. mancano le parole* et . . . . morte — 17. *cod. 4* apolorum — 18. *cod. 4* inperatoris — 20. *cod. 4* Paduanos *invece di* cives Padue — 32. *in Mur. mancano le parole* et ad Este — 25. *il Mur. agg.* et de quarta sconfitta facta in partibus Cornudae inter Paduanos et Tarvixinos — 33. *Mur.* Veronensium - *nel cod. 3 manca* et ; *segue:* De Vercili — 35. *Mur.* destructione

IN SEPTIMO LIBRO CAPITULA.

IN OCTAVO LIBRO CAPITULA.

1. *cod. 4* Dalismaniorum — 8. *in Mur. manca* ipsorum et - *cod. 4* Dalesmanorum — 14. *cod. 4, Mur.* Peraga — 17. *cod. 4* capitibus — 22. *cod. 1*] - *codd. 3, 4, Mur.* iussu — 24. *Mur.* Veronae *dopo* fratris *invece di* veronensis — 26-27. *nel cod. 3 mancano le rubr. VIII, VIIII* — 28. *in Mur. manca* capcione et — 30. *Mur.* multorum *invece di* quorumdam; *il cod. 4 agg.* multorum *dopo* demembracione, *ed inoltre insieme col cod. 3 e Mur.:* Monitio quedam seu utilis invectiva (*Mur.* iniunctiva) *dopo* quorumdam, *cioè il titolo del cap. XIII, titolo che manca nel cod. 1* — 35. *il cod. 3 agg.* potestas *dopo* Ansedisius — 38. *cod. 4, Mur.* facit — 39. *cod. 4, Mur.* facit

IN LIBRO NONO CAPITULA.

IN LIBRO DECIMO CAPITULA.

---

14. *in Mur. manca* a — 16. *in Mur.* Longariae *invece di* de Longare — 19. *Mur.* Paduae *dopo* episcopus — 24. *nel cod. 3 manca* versus — 27. *Mur.* fecit — 31. *Mur.* Ecelinus *invece di* exercitus E. — 38. *codd. 3, 4, Mur.* presbiterum *invece di* puberem

IN LIBRO UNDECIMO CAPITULA.

IN LIBRO DUODECIMO CAPITULA.

7. *Mur.* Corrigio — 17. *cod. 3* Vincentie — 19. *Mur.* fuit *invece di* fecit — 26. *cod. 3* Vilmercato — 27. *cod. 3* occupat — 29. *nel cod. 3 e in Mur. mancano le parole* ubi sunt inimici — 33. *cod. 4* Brixiano — 41. *Mur. agg.* XIX De tempore quando approbatum est hoc opus et a quibus personis

INCIPIT LIBER PRIMUS.

Mur., 169 c. 8 v

De *parentela domorum de Romano et de Campo sancti Petri et de dolo quodam facto primitus inter eas.* — Cronica facta Marchie tarvisine. Si cura diligenter recogito, que partim scriptis partim quoque relacione vulgari concipio, inter ceteras claras domos et excellentes nobilium, que fuerunt et sunt hodie in ipsa Marchia tarvisina, quatuor meo tempore fama satis et actibus claruerunt: una Estensis, altera de Camino [1], tercia de Romano [2], quarta de Campo sancti Petri [3]. Set peto, ne hoc dictum mee intencionis vel ordo per ceteros nobiles incusetur, cum' dicere sit expediens qualiter he ultime due domus primitus certaverunt, affines et sibi attinentes ad invicem proxima linea parentele. Nam dompnus Ecelinus primus, qui dictus est Balbus, filius prioris Eceli de Honoria [4], primo filiam habuit unicam nomine Cunizam, secundo filium habuit similiter nomine Ecelinum, qui dictus fuit Monachus in ultimo sue vite. Soror ergo huius Ecelini secundi tradita est solempniter in uxorem dompno Tisolino primo de Campo sancti Petri et ex ea nati sunt primo Gerardus, secundo Tiso novellus, viri nobiles et potentes. Contingit autem hoc tempore in partibus paduanis, nominatim in villa de Abbano [5], esse nobilem quendam virum nomine Manfredum Ricum, qui erat altus et potens, ditissimus pre ceteris Marchie in montibus et in plano; hic filiam habuit unicam nomine Ceciliam. Quo defuncto, cum puella quasi solitaria

Mur., 170

2. *nel cod. 3 manca il titolo del paragrafo* — 2. et de Campo s. Petri. *Queste parole mancano nel testo del cod. 1 ma sono nel suo indice* — 3. *cod. 1* eos - *codd. 3, 4, Mur.* diligenti — 4. *Mur.* in scriptis — 7. *il cod. 4 agg.* et *dopo* Romano — 14. *nel cod. 4 in marg. è corretto* Gerardus *in* Conradus

[1] Villaggio a settentrione di Oderzo.

[2] Villaggio a settentrione di Bassano.

[3] Borgata a settentrione di Padova.

[4] Eceli è figlio di Arpone e si chiama da Onara (villaggio nel Padovano a sud-est di Bassano), professa la legge salica (cf. Verci, *Storia degli Ecelini*, III, *Codice Diplomatico eceliniano*, Bassano, Remondini, 1779, doc. 6, p. 8, an. 1076, 11 dicembre) ed ha per moglie Gisla che professa legge longobarda (*op. cit.*, doc. 4, pp. 5-6, an. 1074, 6 agosto). È tra i viventi ancora nel 1091 (*op. cit.*, doc. 8, p. 18, an. 1091, 31 dicembre). Il cronista vicentino Gerardo Maurisio indica cinque generazioni dei signori da Romano (*Historia de rebus gestis Ecelini de Romano* in *RR. II. SS.*, VIII, col. 9 b-c), mentre Rolandino ne annovera quattro soltanto. L'affermazione del primo dei due cronisti è confortata da documenti. Figli "prioris Ecili" sono Alberico ed Ecelo, di cui si fa menzione in documenti del marzo 1116 (*Albericus et Ecelinus germani de Alnaria*, Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 9, p. 20) del 22 giugno 1124 (*Albericus de Romano, Eceli germani*, vedi *op. cit.*, doc. 12, p. 24), del 3 luglio 1127 (*Hecello Albericus de Romano*, vedi *op. cit.*, doc. 15, p. 26). Moglie di Alberico fu Cunizza, che professava legge longobarda, mentre il marito professava la legge salica (*op. cit.*, doc. 14, p. 25, an. 1125, 18 maggio); moglie di Ecelo fu Aica (*op. cit.*, doc. 10, p. 21, an. 1118, 2 maggio). La discendenza della famiglia continuò con Ecelino, figlio di Alberico e di Cunizza; quello chiamato il Balbo da Rolandino è nominato per la prima volta insieme con la madre in un documento del 1154 (*op. cit.*, doc. 24, pp. 36-37). Secondo una tradizione poco sicura Ezelino il Balbo avrebbe avuto in moglie Auria, figliuola di Riccardo di Baone (Verci, *Ecelini*, I, p. 68). È però certo che furono suoi figli Giovanni, che sposò Beatrice di Albertino di Baone (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 48, p. 85, an. 1183, 23 maggio) ed Ecelino, Cunizza e Gisla (Verci, *Ecelini*, I, pp. 68-69).

[5] A sud-ovest di Padova.

remansisset et ad eam amodo videretur paterna devoluta hereditas, cum esset in etate annorum circa XIIII foretque iam eius mater nupta cuidam nobili, unde postea prodiit proles de Maltraversis in Padua, Spi'nabellus de Sandrico, de familia sive de masnada puelle, accessit ad dompnum Tisolinum predictum, cuius maior filius Gerardus, pulcher iuvenis, sine uxore ducebat honorifice vitam suam. Et tractabat idem Spinabellus cum dompno Tisolino tradere in uxorem puellam ipsam dompnam suam eius filio Gerardo predicto; volebat tamen ex hoc habere servicio libras quinquaginta. Quod dompno Tisolino placuit; et dixit se velle super his negociis habere consilium ab amicis. Postquam igitur Spinabellus recessit, dompnus Tisolinus recitavit hoc factum socero suo Ecelino Balbo, quem habebat amicum et dompnum pre ceteris kariorem. Ipse vero, datis verbis congrue responsionis genero quemadmodum subtiliter dare novit, cogitavit ex illa hora quod tale matrimonium conveniens esset pro suo filio Ecelino secundo, qui, quamvis iam' duas uxores in sua puericia habuisset — primam scilicet dompnam Agnetem, sororem dompni Azonis primi[1], marchionis estensis, que parvo tempore post nupcias decessit in partu; secundam autem sororem[2] dompni Dalesmanini de Padua, a qua nunc solutus erat divorcio celebrato solempniter — tamen, adhuc valde iuvenis, alicuius alte dompne matrimonium cupiebat. Speravit etiam predictus Ecelinus per talem nurum magnum habere dominium in partibus paduanis. Protinus itaque misit Ecelinus nuncium et vocavit ad se Spinabellum; cui datis libris C, in continenti taliter fecit et ordinavit quod, non multis transactis diebus, per Spinabellum eundem inter dompnam suam Ceciliam et Ecelinum, filium Ecelini, factum est matrimonium et contractum. Iverunt quoque pro puella milites Ecelini; et quam cicius esse potuit, ducta est Baxanum solempniter et, omnibus sponsaliciis celebratis honorifice, completum est matrimonium et sumatum. Hanc itaque dompnam magnifice tenuit et tractavit et de ipsa Ecelinus ipse secundus quasi ultimo tempore, quo eam tenuit, filiam habuit dompnam Agnetem[3], matrem postmodum dompni Ansedisii de Widotis.

Mur., 171

c. 3 r

II. *Causa quedam superaddita, que rixam augmentavit et werram.* — Set meditari potest quilibet quod nobiles illi de Campo sancti Petri, quamvis eorum mater soror erat Ecelini secundi, non tamen poterant oblivisci illius illusionis et doli, quem eis de dompna Cecilia

1. *cod. 2* paterna et materna — 1-2. cum.... XIIII. *Queste parole mancano nei codd. 1, 2 a, 3 e 4* — 3. *cod. 2* Xereorico; *cod. 3* Sendrico; *Mur.* Xendrico — 5. *cod. 4* contractabat — 6-7. *nel cod. 3 mancano le parole* ex hoc e servicio — 14. *nel cod. 3 manca* autem — 16. *Mur.* autem *invece di* etiam — 20. *codd. 3, 4* itaque *invece di* quoque — 21. *il cod. 2 agg.* primi, qui dictus est Balbus - *il cod. 4 agg.* dicta domina *dopo* solempniter — 22. *codd. 3, 4* firmatum *invece di* sumatum — 26. *nel cod. 4 manca* illi

[1] Cioè Azzo VI (n. 1170 c.: † 18 novembre 1212).

[2] Speronella. Il racconto tradizionale, secondo cui il ratto di costei per opera di Pagano, podestà imperiale di Padova, avrebbe avuto come conseguenza l'insurrezione dei Padovani contro Federico I Barbarossa, che realmente avvenne nell'anno 1164 prima del maggio, non ha fondamento storico (cf. A. GLORIA, *Speronella e la riscossa dei Padovani, Cenni storici*, Padova, Prosperini, 1880). Questo racconto ci è dato da un brano di cronaca premesso al *Chronicon Patavinum auctoris anonymi*, pubblicato per la prima volta dal Muratori (*Antiq. Ital.* IV coll. 1119-1120), ma che è estraneo alla compilazione di essa (cf. A. BONARDI, Il *Lib. reg. Pal.* che è la seconda edizione di detta cronaca. Introduzione p. 12-13, in *Miscell. R. Deputazione ven. di st. patria.* Serie II, vol. VI, Venezia, 1899). Le poche notizie certe su Speronella, derivanti da documenti, sono le seguenti. Secondo un documento del 1187 Speronella aveva giurisdizione di sangue in Sant'Andrea di Codiverno, e condannò al taglio del naso, delle orecchie e delle mammelle una donna di Campopremarino imputata di fattucchieria (GLORIA, *op. cit.*, p. 16). Da autografe deposizioni di testimonî, che si conservano nell'Archivio del Duomo di Padova, e che risalgono al 19 agosto 1216, si rileva che Speronella era fra i maggiori vassalli del vescovato di Padova, ebbe il feudo che prendeva nome dal gonfalone, che si portava dinanzi ai vescovi in guerra, e per mezzo del divorzio solenne potè sposare sei mariti, cioè Giacomo da Carrara, il conte Pagano, Traversario, Pietro da Zaussano, Ezelino da Onara ed Olderico da Monselice (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 86, pp. 163-164). Fu suo figlio Giacomo da Sant'Andrea (*ibidem*) celebrato da Dante (*Inf.*, c. XIII, v. 133). Sua figlia Zamponia sposò Alberto di Baone (VERCI, *Cod. Ecel.* doc. 59, pp. 113-114). Notevoli sono il testamento di Speronella e il codicillo al medesimo per le molte donazioni fatte a chiese e ad ospitali (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 59, 2 ottobre 1192, pp. 111-114, doc. 67, 21 giugno 1199, pp. 135-138). Essa morì la vigilia di Natale del 1199 nell'età di cinquant'anni (VERCI, *Ecelini*, I, p. 81).

[3] Sposò Giacomo dei Guidotti ed ebbe, oltre Ansedisio, un altro figlio di nome Giovanni (VERCI, *Ecelini*, I, pp. 98-99).

primus fecerat Ecelinus, subrepto sibi tanto matrimonio fraudulenter. Contingit autem predictam dompnam Ceciliam velle in partes descendere paduanas, sive paisandi causa, sive quod per paduanum districtum magnas masnadas, vasallos multos et amplas possessiones habebat. Itaque de mariti licencia honorabiliter sociata, equitavit ad villas et partes ultrabrentanas in paduanum districtum et pervenit ad contratas et partes Sancti Andree de Musone [1]. Intendit' quoque semper inimicus humani generis et discordie seminator quod crescant scandala, Mur., 172 emergant hodia, litigia oriantur, iurgia duplicentur et rixe. Ecce namque dum ipsa dompna descendisset ad partem predicte ville, Gerardus de Campo sancti Petri, eiusdem dompne nepos, ad amitam accessit indebite et cum ipsa, quam quondam habere debuerat in uxorem, incestum solacium habuit et — quod libencius conticerem — complevit desiderium cordis sui. Ex hac ergo sintilla offensionis flamma crevit et ardens ignis, unde hodie tota Marchia, subiecta werre, destructioni' subiacet et ruine. Inter fratres et proximos, cives et convicinos seminata c. 9v est zizania, hodia, dolositates et rixe, fraudes, versucie et rapine, decepciones et simultates, mortes et inimicicie capitales, secundum quod inferius ostendetur. Sane dicta dompna, postquam est regressa Baxanum — mirum que fuit causa — quicquid Gerardus fecerat, marito infeliciter propalavit. Et ecce siquidem causa werre. Licenciavit ipsam igitur Ecelinus et, eadem spreta ulterius et remota, tradidit eam nuptui honorabiliter et magnifice cuidam nobili civi Veneciarum, scilicet Iacobo de Zianis, cum quo satis in honore permansit, donec civis altus et potens de Padua dompnus Dalesmaninus [2], de ea facto solempni divorcio, sapienter eandem accepit et habuit in uxorem per exercicium unius hominis de masnada ipsius dompne nomine Lingua-in-testa. Ex hoc itaque divitum personarum coniugio, tempore procedente, nati sunt filii et filie nobiles et potentes.

III. *Nativitas et origo tercii Ecelini.* — Post licenciatam dompnam Ceciliam et post defunctum Ecelinum Balbum, Ecelinus secundus providit in suis factis et, missis nunciis in Tusciam ad terram quandam, que appellatur Mangonum [3], contractum est matrimonium inter ipsum et dompnam Aledeitam, sororem comitum de Mangono, qui eciam comites Rabiosi nominabantur. Que dompna cum honore magno recepta; factaque solempni curia XV dierum et ultra, nupciis laudabiliter celebratis, eam tenuit magnifice et decenter. De qua primo genuit dompnam Palmam novellam [4], que postea fuit uxor dompni Alberti de Baone, paduani civis, viri clarissimi et potentis. Secundo de ea genuit dompnam Imiiam [5], que postea fuit uxor viri nobilis dompni Alberti Comitis vicentini. Tercio de ea genuit dompnam Sophyam, que postea fuit uxor dompni Henrici primi de Ygna [6] et, eo mortuo, nupsit postea

---

5. et partes. *Queste parole mancano nel cod. 3 ed in Mur.* — 7. *cod. 1* iurgie — 8. *cod. 3* partes — 12. *cod. 4* guerre et — 13. *cod. 4* et *dopo* fraudes — 17. *cod. 4* despreta — 18. *cod. 4* Zanis *poi in marg. corretto* Cianis — 19. *cod. 3* in Padua - *cod. 4* Dalesmanus — 23. *l'indice del cod. 1 e i codd. 3 e 4 aggiungono al titolo del capitolo le parole:* et vita cuiusdam sororis eius — 24. *il cod. 3 agg.* scilicet monacus *dopo* secundus — 26. *cod. 3* Raibosi; *cod. 4* Raybosi — 27. *cod. 4* Quare dicta dompna — 29. *cod. 4* Alberti de bacem, *poi corretto in* Alberici de Veracem — 30. *cod. 2* Inilam; *cod. 3* Immiam; *Mur.* Imiam — 31. *nel cod. 4 è corretto in marg.* Alberti *in* Alberici

[1] Sant'Andrea oltre il Musone a mezza via tra Vicenza e Treviso.

[2] È quello stesso, la cui sorella Speronella era stata sposa ad Ezelino. Dalismanino figlio del q. Dalismano di Padova riceve un'investitura feudale con titolo di conte da Ottone IV il 30 gennaio 1212 in Lodi (Winkelmann, *Acta imp. inedita*, Innsbruck, 1880, tomo I, p. 62, n. 66).

[3] Mangona presso San Quirico a settentr. di Prato.

[4] Questo epiteto di *novella* aggiunto al nome, e che aveva in quell'età il significato di juniore, è indizio certo che Ezelino il Monaco ebbe un'altra figlia di questo nome, forse natagli dalla prima moglie Agnese, ch'era morta da parto (Verci, *Ecelini*, I, pp. 99-100, 107). Si ha la carta del matrimonio di questa prima Palma con Valpertino da Cavaso (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 75, an. 1207, 16 febbraio, pp. 148-149) e il documento della restituzione della dote fatta dal marito al padre, in seguito alla sua morte (*op. cit.*, doc. 89, p. 167).

[5] Da un documento, che conferma pure il suo matrimonio col conte Alberto dei Conti da Vicenza, risulta che i beni di costei furono confiscati dall'Inquisizione perchè colpevole di eresia (*op. cit.*, doc. 299, pp. 562-563, an. 1327, 23 ottobre).

[6] I signori di Egna (castello posto fra Trento e Bolzano) appartenevano ad una delle famiglie più cospicue del Tirolo. Si sa che Sofia ebbe due figli da questo matrimonio, Enrico ed Ecelino (Verci, *Ecelini*, I. pp. 110-111).

dompno Salinwerre[1] de Ferraria. Quarto de ea genuit dompnum Ecelinum tercium, qui vero pertinuit ad progeniem Raibosorum et natus est, currente anno Domini MCLXXXXIIII, Mur., 173 die VI exeunte aprili, circa meridiem. Quinto' genuit Albricum. Sexto genuit dompnam Cunizam[2], vite cuius series talis fuit: primo namque data est[3] in uxorem comiti Rizardo de Sancto Bonifacio[4], set, tempore procedente, mandato Ecelini sui patris, Sordellus[5] de ipsius familia dompnam ipsam latenter a marito subtraxit. Cum qua in patris curia permanente dictum fuit ipsum Sordellum concubuisse. Et ipso expulso ab Ecelino, miles quidam nomine Bonius de Tarvisio dompnam ipsam amavit eandemque a patris curia separavit oc- c. 10r culte et ipsa, nimium amorata in eum, cum ipso mundi partes plurimas circuivit,' multa habendo solacia et maximas faciendo expensas. Demum ambo reversi sunt ad Albricum de Romano, fratrem ipsius dompne, regentem et dompnantem in Tarvisio contra voluntatem Ecelini, ut apparebat. Ubi idem Bonius manens cum ipsa Cuniza, tamen prima eius uxore vivente et in Tarvisio commorante, occisus est gladio quodam sabbato sancto, cum Ecelinus contra fratrem Tarvisium impugnaret. Hec autem dompna Cuniza, cum post omnia hec declinasset ad fratrem suum Ecelinum, ipse maritavit eandem dompno Naimerio de Bragancio[6] viro nobili; cuius parentes quamvis Ecelinus destruxisset, idem stans in eius gracia obiit. Adhuc iterum ipsa Cuniza post mortem fratris sui Ecelini maritata est in Verona[7]. Supra dicta autem dompna Aledeita, cum in magna sibi vidisset letitia maritum potentem, filias maritatas in alto gradu, filios affluentes diviciis, castrorum dompnos, potentes clientibus et masnadis, terribiles inimicis, foretque docta stellarum cursus adeo cognoscere, quod filiis profetavit, circa quinquagesimum sue etatis annum decessit.

IV. *De warnimento primo facto occasione Campreti.* — Ante tamen quam decederet dicta dompna Aledeita, illis quoque temporibus, quibus Ecelinus, maritus eius, in honore magno summaque leticia permanebat, tamen adhuc non inmemor illate sibi quondam iniurie in dompna Cecilia per Gerardum nepotem suum, cogitavit qualiter ipse posset suum animum pascere ulcione. Tegens igitur alta mente indignacionem et iram, quam animo arroganti conceperat, adiunxit sibi, licet per amorem illicitum, dompnam Mariam de Campreto[8], con-

---

2. *codd. 3, 4* vere; *Mur.* postea - *Mur. agg.* vere *dopo* Raibosorum — 4. *cod. 3* Gerardo — 5. *cod. 4* mandato domini Ecelini eius — 12. *Mur.* Ecelini eius fratris ut dicebatur et apparebat - *Mur.* Et illic stabat *invece di* ubi - manens *manca in Mur.* - *Mur.* cum dicta domina Cuniza — 12-13. *Mur.* vivente adhuc uxore ipsius Bonii - 13. *Mur.* permanente - *Mur. agg.* demum Bonius *dopo* est — 13-14. *Mur.* cum Ecelinus civitatem Tarvisii de dominio fratris velle videretur eripere — 15. *Mur.* eam viro cuidam nobili de Braganzo. Sed postea cum guerra exarsit in Marchia, Ecelinus ipsum cognatum suum cum ceteris nobilibus de Braganzo et aliunde per Marchiam fecit occidi - *cod. 4* Aymerio *in marg. corretto* Rainerio — 16. *i codd. 3, 4 aggiungono* postea *dopo* Ecelinus - *cod. 2* gratia: quem etiam postea dominus Ezelinus non multo tempore elapso fecit occidi — 18. *cod. 2* se *invece di* sibi — 20. *i codd. recano* dicta *invece di* docta - *codd. 1, 2* adea; *cod. 3* adeo; *Mur.* ad haec — 22. *codd. 1, 2* Campreto — 23. *cod. 2* vel *invece di* illis - *Mur.* magnifico

[1] Salinguerra II.

[2] Vedi DANTE, *Par.*, c. IX, vv. 25 sgg.

[3] Il matrimonio avvenne nei primi mesi del 1222 (VERCI, *Ecelini*, I, p. 117).

[4] Il nome della famiglia derivava da una terra allodiale, posta nel comitato di Verona (BENEDETTO BAUDI DE VESME, *I Conti di Verona* in *N. Arch. Ven.*, tomo IX, parte II, 1896, p. 295). Un diploma di Federico II (19 agosto 1220) conferma a Rizzardo di San Bonifacio il comitato di Verona, varî uffici e diritti, fra cui quelli di emancipare i figli dalla patria potestà a qualunque età, di legittimare figli, di costituirne di adottivi, e di crear notai, inoltre la giurisdizione in parecchi villaggi del Veronese (CARLO CIPOLLA, *Note di storia veronese*, X. *Diplomi in favore dei Sambonifacio* in *N. Arch. Ven.*, tomo XX, an. 1900, p. 131 sgg.).

[5] Come è noto, questo Sordello, innamorato e rapitore di Cunizza va identificato con Sordello di Goito, il celebre trovatore cantato da Dante (*Purg.*, c. VI, vv. 58 sgg. c. VII).

[6] Un *Narnerio de Braganciis* assiste, come testimonio il 21 marzo 1250, ad un atto di compera di terre, che fa Ezelino III nel Vicentino (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 190, p. 320). Io credo che si possa identificare col marito di Cunizza.

[7] Cunizza nel 1265 era ancor viva, perchè precisamente il 1º aprile di quell'anno, nella casa di Cavalcante dei Cavalcanti, con un atto speciale libera gli uomini di masnada e i servi dei suoi fratelli (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 277, p. 496-98).

[8] Figlia di Gerardino di Camposampiero e di Adelasia, è costituita erede dei beni paterni, per il testamento da lui fatto circa il 1190 (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 53, pp. 101-105).

sanguineam illorum de Campo sancti Petri, set ex altera parentela; nam et ipsa inter cetera, quae sui iuris erant, cum ipsis suis consanguineis dividenda, ius habebat in curia de Campreto [1]. Hanc dompnam quasi in uxorem in quodam suo castro tenebat, ita quod, tempore procedente, idem dompnus Ecelinus de dicta dompna Maria quandam filiam genuit, scilicet dompnam Aledaxiam'. Post hec ipsa dompna Maria, sive expulsa sive sponte propria, recessit [Mur., 174] a potente quasi marito. Et cum remansisset filia apud patrem, insurrexit questio inter Ecelinum et illos de Campo sancti Petri, utpote quia voluit pater pro filia possidere Campretum. His ergo duabus domibus amicos suos undique congregantibus, facta sunt maxima warnimenta hinc inde [2]. Et castramentata utraque parte in confiniis et partibus de Campreto, forsitan devenissent ad pugnam; set reverendus vir opere et sermone Gerardus, Dei gracia episcopus paduanus [3], adhibito sibi favore communis et populi paduani, perrexit ad utriusque partis exercitum et quasi sacer Orpheus, qui dictus est in fabulis poëtarum mulcere tigres, tumidos mitigasse leones, sanctitatis sue dulcibus alloquiis interposuit partes suas. Et appellans primitus dompnum Ecelinum cum suis illis' consciis et amicis, de quorum consilio pro- [c. 10 v] cedebat, post locucionem dompni Alexii iudicis paduani, pro communi Padue cum ipso dompno episcopo destinati, hoc modo locutus est inter eos.

V. *Oracio episcopi Gerardi ad Ecelinum et partem eius.* — " Qui timet Deum, facit bona " et qui continens est iusticie, apprehendet illam. Verba ista sapiencie nominantur et concordat " titulus ipsis verbis. Scimus enim et legimus in divina pagina et humana multos timentes " Deum et sapientes operatos fuisse bona, secum habuisse iusticiam, honeratos equidem in hac " vita, pro meritis acquisisse eternam. E contrario quoque scimus tyrampnos aliquos in Deo " nullam reverenciam habuisse, gloriatos in sua malicia pro posse fecisse mala, sprevisse iusti- " ciam, vixisse plurimum de rapina, in tribulacione finisse vitam; missos utique in gehennam, " eterne dampnationi deditos, laceratos flagellis demonum et tormentis. Ubi nunc Pharao vel " Golia, ubi Herodis crudelitas, ubi Nero? Profecto periit memoria eorum cum sonitu, et " deleti de libro vivencium cum iniquis deputati sunt miserabiliter, non cum iustis. Quare vos " hortamur in Domino et monemus quatenus habeatis ante oculos dominum Iesum Christum " nec pugnetis contra nepotes vestros, sororis vestre filios et carnem de carne vestra; ne de- " struantur ville, victualia devastentur, compellantur vidue, pauperes et orphani turpiter men- " dicare, hospitalia et sacre ecclesie dissipentur. Set baiuletis arma iusticie, sitis milites equi- " tatis, Deo et fidei propugnantes; certi quod in hac vita prosperabuntur utique facta vestra " et post nature debitum stabitis refulgentes ante tribunal Christi, gloriosam famam siquidem " in' hoc seculo possidentes. Nos vero petimus quod warnimentum vestrum propter Dei reve- [Mur., 175] " renciam dividatis, redeuntes ad domos vestras. Et in nobis et commune Padue presentis " facti dimittite questionem, et nos, quod consentaneum racioni fuerit, cognoscemus, sopiemus " hanc litem et decidemus fine debito, dante Deo ".

VI. *Oracio episcopi Gerardi ad illos de Campo sancti Petri.* — Hec vel his similia locuturus, conversus est dictus vir prudens sancteque memorie episcopus reverendus ad partem

---

2. *il cod. 2 agg.* videlicet *dopo* curia — 3. *Mur.* ut uxorem — 6. *cod. 2* potestate *in luogo di* potente — 10. *il cod. 2 e il Mur. aggiungono:* dominus *dopo* sermone — 12. partis *manca nel cod. 1* - *cod. 2* sane *in luogo di* sacer - *Mur. agg.* cum dulcedine suae lyrae *dopo* poëtarum — 13. *cod. 2* ratione *invece di* sue — 14. *cod. 3* consciliis; *cod. 4* aliis consciis; *Mur.* consociis — 15. *Mur.* potestatis *invece di* paduani - *cod. 2* pro *invece di* cum — 15-16. *nel cod. 2 agg.* cum *dopo* dompno - *cod. 4* Dominum — 20. *codd. 1, 2, 2 a* homeratos; *cod. 3, Mur.* honoratos — 22. *nel cod. 3 mancano le parole* pro.... mala — 27. *Mur.* Deum et dominum nostrum — 31. *cod. 2* propugnando — 35. *cod. 2* dimittere — 37. *il cod. 4 agg. nel titolo* et partem eorum

[1] Fra i beni di Gerardino di Camposampiero si accenna nel documento citato anche ad " hoc quod habet " in curia Campreti ". Il castello di Campreto era nelle vicinanze di Loreggia nei confini del Padovano e del Trevigiano (VERCI, *Ecelini*, I, p. 322).

[2] Accadde il fatto nel 1204. Cf. *Lib. reg. Pad.*, e gli *Ann. Patav.* in seguito alla cronaca di Rolandino an. 1204.

[3] Dal 1165 al 1215.

alteram, appellans dompnum Gerardum supra dictum et Tysonem, fratres de Campo sancti Petri, cum dompno marchione Azone, quem sibi nunc primum iunxerant dompnum et amicum, cum aliis suis consciis et amicis, de quorum consilio procedebant. Et post locucionem dompni Ugolini, sapientis et probi viri, advocati episcopatus et militis paduani, pro communi Padue *c. 11 r* similiter cum ipso dompno episcopo destinati, premisso verbo illo psalmiste: *Misericordia' et veritas obviaverunt sibi* etc., auctoritate ad materiam sapientissime adaptata, vel ea vel similia, que locutus est alteri parti, melliflua voce profundens, hostendens eis eciam quod erant quasi matri contrarii, quoniam fratri matris, sedavit hinc inde exercitum. Et sic demum Paduam est regressus. Stetitque Marchia aliquot annis in bona pace, non obstante nunc causa quadam litigii, que paucorum culpa quondam steterat inter Paduanos et Vicentinos.

VII. *Facta quedam inter Paduanos et Vicentinos propter Montegaldam et propter Ecelinum de Romano secundum.* — Contingerat enim olim habitantes quosdam in Montegalda[1] vicentini districtus intrare paduanum districtum furtive, cuius confines erant; et dampnum maximum inferebant, fugientes postmodum Montegaldam, et erant securi. Ex his itaque maleficiis cum commune Vicencie, a communi Padue sepius litteris et ambaxatoribus appellatum, nullam prorsus faceret ulcionem, Paduani iverunt et ceperunt hostiliter Montegaldam in anno MCLXXXVIII. Per quod Vicentini irati sunt plurimum et comoti ita quod postmodum, tempore procedente, obstruxerunt aquam totaliter illic in partibus de Longare[2] sui districtus. Et desiccaverunt aquas ita quod Padua et paduanus districtus tam ad molendina quam ad alia opportuna magnum paciebatur defectum. Quem defectum siquidem cum Paduani perpeti non valerent, iverunt armata manu et aquam invitis Vicentinis aperuerunt. Sed dum Paduani redirent aperta aqua, unum quarterium paduane militie, quod adhuc erat a latere Mur., 176 aque versus Vicenciam,' captum est a Vicentinis. Et ducti sunt milites illi Vicenciam et positi in carceribus enormiter et gravissime tractabantur, donec paduanum commune suos redemit milites, data vicentino communi magna quadam peccunie quantitate.

Post hec, elapsis iam annis pluribus, cum Ecelinus secundus tenere vellet curiam in Baxano, considerans quod inter Paduam et Vicenciam videbatur oriri discordia[3], amiciciam cum Paduanis contraxit et obligavit eis pignori curiam de Honoria — quam olim Ecili avus eius habuerat ab antiquis a rege Conrado, cum quo venerat[4] de Alemania miles ab uno equo — pactis appositis inter ipsos Paduanos et Ecelinum quod ex hoc habere debeat a

2. *il cod. 4 agg.* Estensi *dopo* Azone — 3. *Mur.* consociis — 6. *cod. 1* sapientis sine — 8. *Mur. dopo* exercitum: *agg.* et utrumque fecit recedere guarnimentum — 9. *cod. 4* aliquibus - *il cod. 2 agg.* civium eius *dopo* pace — 9-10. *il cod. 2 invece di* non.... litigii *reca:* quedam litigii causa — 13. *nel cod. 4 mancano le parole* confines.... dampnum — 16. *il cod. 2 agg.* viriliter *dopo* iverunt *e i codd. 2, 3 tralasciano l'*et, *che segue* — 19. *cod. 3* Paduani — 20. *nel cod. 3 manca* Quem defectum — 21. *cod. 2* pati — 22. *cod. 2* quaternum — 25. quadam *manca nel cod. 4* — 28. *cod. 2* Ezilini; *cod. 4* Eccilis; *cod. 3, Mur.* Ecclinus — 30. *nel cod. 3 manca* quod

[1] Villaggio sulla sinistra del Bacchiglione, circa a mezza strada fra Padova e Vicenza.

[2] In questa località sulla destra del Bacchiglione a sud-est di Vicenza il detto fiume si divide in due canali, l'uno dei quali bagna Barbarano ed Este e chiamasi Bisato, l'altro passa per Montegalda ed entra in Padova. Quando i Vicentini volevano privar d'acqua Padova, chiudevano l'alveo di quest'ultimo canale e ne immettevano l'acqua nel Bisato. I Padovani, danneggiati assai gravemente da ciò, si recavano armati a Longare per riaprire il canale, ed opponendosi i Vicentini colla forza, avvenivano conflitti sanguinosi (Verci, *Ecelini*, I, pp. 274-75). Ad impedire questo grave guaio di rimanere senz'acqua, i Padovani nel 1314 aprirono il canale della Brentella, che conduceva nel Bacchiglione le acque del Brenta (G. Gennari, *Dell'antico corso dei fiumi in Padova e nei suoi contorni*, Padova, 1776, p. 81). Così ad onta del malvolere dei Vicentini il ramo del Bacchiglione, che passa per Padova, non poteva rimanere all'asciutto.

[3] Ezelino II, scacciato da Vicenza, s'impadronì di Bassano, ch'era allora dominio dei Vicentini con tutte le ville adiacenti (an. 1194). Egli però allora senz'alcun dubbio consegnò il paese conquistato ai Padovani (Verci, *Ecelini*, I, p. 287-88). Difatti i Rettori della lega lombarda intervenuti nella questione, con atto del 4 novembre 1196, aggiudicano Bassano con le ville dipendenti, occupato dai Padovani, ai Vicentini, a cui apparteneva nel tempo della prima podesteria di Giacomo di Bernardo (an. 1194) (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 62, pp. 125-127). Ma la sentenza dei Rettori non fu eseguita.

[4] È probabile ch'egli venisse in Italia, quando Corrado II vi discese per la seconda volta (an. 1036), Verci, *Ecelini*, I, Prefazione, p. XXXVI.

communi Padue librarum xxv milia denariorum venetorum et una pars alteram tam in pace quam in werra et e converso iuvare debeat modis omnibus in singulis suis factis, preter contra imperium et coronam. Hoc autem cum Vicentini intellexerunt, elapsis forte annis quinque post factum Montegalde [1], hostiliter iverunt Marosticam [2] et illic insultaverunt in Ecelinum ex improviso. Set defenderunt se Marosticani viriliter et Vicentinos retrocedere compulerunt, *c. 11 v* donec, adveniente paduana milicia in auxilium Ecelini, Vicentini subito Vicenciam sunt reversi. Non autem steterunt Vicentini sic negligentes ex toto, set quasi, elapso non multo tempore, habuerunt totam miliciam veronensem et populi magnam partem; et ipsi cum viribus suis omnibus, cum exercitu copioso et magno venerunt ad partes Marostice et ad partes Baxani, minantibus expresse quod a montium sumitatibus infra cuncta submittent morti, destructioni, ignibus et ruine [3]. Tunc Ecelinus perterritus concordiam fecit quam potuit cum potentibus inimicis et misit filium suum parvulum Ecelinum pro obside sub tentorio potestatis Verone. Et sic, ab his diebus in antea, rupte sunt condiciones et pacta Paduanorum cum Ecelino et fuit ipse ulterius quasi unum et idem cum Vicentinis.

VIII. *Factum inter Paduanos et Vicentinos ad Carmegnanum.* — Indignatis igitur Paduanis de pactis et condicionibus sibi ruptis et, quod maius est, non inmemores adhuc antique extorsionis et ire, quam Vicentini quondam fecerant paduano communi de militibus captis in partibus de Longare et Vicencie crudeliter carceratis, warnimentum facere voluerunt, ut invaderent Carmegnanum [4], castrum scilicet Vicentinorum et terram ipsis karissimam et dillectam. Quod ipsi Vicentini presencientes, magnifice et potenter iverunt communiter Carmegnanum in ipsoque, copiose munito militum et peditum multitudine et balistis, armis et victualibus cunctisque pro securitate loci necessariis, permanebant. Set nichilo minus destitit paduana communitas, imo illuc omnes, moto exercitu cum fulgenti suo carrocio, magnifice perrexerunt in anno Domini MCLXXXXVIII circa principium temporis autumpnalis. Et non *Mur., 177* multis diebus elapsis, inter ceteros insultus hinc inde factos, Vicentini, mane quodam in aurora diei, prima scilicet die septembris, exiverunt in Paduanos multisque de paduanis militibus et peditibus, pugnantibus tamen viriliter contra hostes, detentis, duxerunt eos in ecclesiam Carmegnani et tenuerunt eos ligatos et compeditos. Eadem autem die et quasi eadem hora, vir strenuus et insignis Iacobus Strictus, placentinus civis, probus, sapiens et preclarus, tunc Paduanorum potestas [5], et Azo, estensis marchio, forma corporis speciosus set armis speciosior et virtute, Mattheus de Pegoloto [6], paduanus civis et vesillifer paduani communis, ceterique magnates, nobiles et potentes de Padua, hoc graviter et indigne ferentes, se protinus et paduanam gentem totaliter exposuerunt omni casui et fortune. Unde, assumptis armis, insultaverunt omnes animose in portam castri et, prostratis hinc inde multis, tandem confracta est porta viriliter, vallum' dirutum circa portam, turres quoque sive bilfredi fixis defensoribus *c. 12 r* corruerunt. Stetitque communis Padue victoriosum vexillum, innumerabilia gestans foramina tanquam cribrum, set quasi specula fulgentissima, ultra fossas super hedificiis Carmegnani. Sicque continuo paduani milites sunt redempti, multi quoque milites et pedites vicentini nobiles et potentes sunt capti. Et victo loco totaliter habitisque spoliis rerum et personarum, gloriosum triumphum de inimicis Paduani Paduam reportarunt [7].

---

3. *cod. 4* Hec — 4. *cod. 2* Marostigam — 7. *cod. 2* si quam *invece di* quasi — 10. *cod. 4* minantes - *codd. 3, 4* submitterent — 17. *nel cod. 4 manca* quondam — 21. *cod. 2* ipsorum — 23. *cod. 2* carregio — 33. *cod. 3* taliter *invece di* totaliter — 38-39. *nel cod. 3 mancano le parole* nobiles et potentes — 40. *nel cod. 3 manca* Paduam

[1] Siccome l'assalto di Marostica avvenne nel 1197 erano passati circa nove anni dal fatto di Montegalda (Verci, *Ecelini*, I, p. 297).

[2] Marostica a sud-ovest di Bassano.

[3] Nello stesso anno 1197, secondo gli *Ann. Parisii de Cereta* (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 5, l. 45) i Veronesi attaccarono i Padovani ed Ezelino in aiuto dei Vicentini.

[4] Carmignano, castello ben fortificato, poco lontano dal Brenta, a nord-est di Vicenza.

[5] Questo podestà emanò un antico statuto del comune di Padova il 28 agosto 1198 (A. Gloria, *Monum. della Università di Padova*, Venezia, 1884, p. 16, nota 5).

[6] È nominato come teste in un docum. del 10 giugno 1180, e come console di Padova in un altro del 15 luglio 1182 (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 43, p. 77, doc. 47, p. 84).

[7] Secondo il *Lib. reg. Pad.* (an. 1198) i Padovani

IX. *Factum Braide de Verone.* — Procedente quoque tempore, in anno scilicet MCCVII, dompnus Azo, estensis marchio, factus est potestas Verone. De cuius honore condolens Ecelinus de Romano secundus, memor quod idem Marchio quondam ei obvius fuerat in facto Campreti, congregatis amicis suis de Verona, Vicencia et undecunque potuit aliunde, in castrum Monticli [1] vicentini districtus — unde postea dicti sunt Monticli — cum eis taliter ordinavit, quod magnum habuit warnimentum. Et sic factus est quasi ex improviso insultus maximus in Verona contra Marchionem et contra omnes faventes ei; et ita demum est Marchio de potestaria expulsus. Tunc Salinwerra de Ferraria [2] factus est Ecelini manifeste amicus, qui usque nunc non videbatur alicui parti favere. Recessit ergo Marchio de Verona et ivit ad Abathiam [3]. Set non multo tempore post, facta magna congregacione de suis amicis de Lonbardia, Marchia et Romagna et aliunde sapienter et per summam prudenciam, statim, sequenti anno MCCVIII [4], gentem suam Veronam conduxit in Braidam [5]. Et pugna illic commissa est inter partes. Milites occurrerunt militibus, pedites cum peditibus manualiter pugnaverunt, certaverunt inimici cum inimicis demumque, post sanguinis effusionem militum et equorum,
Mur., 178 post' consternacionem plurium et post aliquorum mortem, stetit Marchio victor in Brayda. Turres habuit et domos bellicosas per civitatem. Ipsum quoque Ecelinum tunc captum habuit et detentum; quem curialiter et honeste tractavit eundemque honoravit et ipse fecitque illi honorem fieri per dompnas et milites omnes, qui vel que fuerunt honorabiles in Verona. Ultimo, Ecelinum ipsum, Marchionis militibus honorifice sociatum, decenter conduci feci Baxanum; et ipsi milites, qui conduxerunt eundem, honorem maximum receperunt a dompnabus et militibus de Baxano. Ha Deus! tunc erant werre, si licitum est dicere, bone werre, dum unus alteri viriliter inimicans, captus tamen aliquando, non morti tradebatur continuo, non in vincula mittebatur, non sentencia protinus ferebatur in eum fore membris horribiliter mutilandum; mittebatur imo laudabiliter et honorifice quo volebat. Sed completa est hodie
c. 12 v prophetia Ovidii [6], dum mundus, quem dicit aureum habuisse principium, 'redarguenda nunc fece infectus, iam ecce devenit ad tantum, quod non solum inimicus ab inimico, set nec hospes tutus ab hospite reperitur, non est fratri frater innocuus et vix adhuc filius diligitur a parente, nec sumus equidem bene certi, si hec radix naturalis effectus, que adhuc filo tenui retinetur, durare poterit in futurum.

X. *Ludus de Prato Vallis et porta Turrisellarum hoc tempore facta fuit.* — Reversi sunt milites Marchionis ad ipsum, quem iam tota Marchia cum summa reverencia laudans magnis

---

5. *cod. 2* Monticuli - *nel cod. 3 mancano le parole* vicentini.... Monticli — 7. *cod. 4* Veronam — 8. *nel cod. 3 manca* manifeste — 14. *cod. 3* concertaverunt - *cod. 4* denique *invece di* demumque — 27. *cod. 2* nec *e* innocivus — 28. *cod. 3* et *invece di* hec - *cod. 4* affectus *invece di* effectus — 29. *cod. 4* dominare *invece di* durare

tennero per quattro anni in carcere i prigionieri di Vicenza, ed esposero a ludibrio il carroccio dei Vicentini nella curia episcopale. Il cronista Gerardo Maurisio, che fu testimonio oculare d'una parte dei fatti di questo periodo di guerra, venne fatto prigioniero a Bassano e rinchiuso nelle carceri a Padova, narrò più distesamente di Rolandino codesti avvenimenti e tenendo un altro ordine (*RR. II. SS.*, VIII, coll. 12 DE-14 C). Aggiunge poi che i Vicentini, uniti coi Veronesi, nel 1199 tornarono alla riscossa, gli uni dando il guasto alle terre di Ezelino fino a Bassano, gli altri mettendo a ferro e a fuoco nel contado padovano anche i villaggi più vicini alla città, tanto che le scintille degl'incendi cadevano entro di essa. Ma i Padovani non osarono questa volta affrontare i nemici. Rolandino tace affatto questi ultimi fatti. Brevi cenni su di essi, che ne attenuano l'importanza, troviamo nel *Lib. reg. Pad.* sotto le rubriche degli anni 1198 e 1200.

[1] Montecchio maggiore, a sud-ovest di Vicenza.

[2] Salinguerra, figlio di Torello, è quello stesso, che sposò Sofia figlia di Ezelino. Nel 1195 fu eletto podestà di Ferrara, e in un suo decreto così si chiama: "Ego "Saliens in guerra potestas Ferrariae". Fu anche podestà di Verona e di Treviso (Verci, *Ecelini*, I, p. 337).

[3] Badia della Vangadizza nel Polesine, sulla riva destra dell'Adige.

[4] Gli Annali Veronesi di Parisio da Cerea determinano come data del fatto il 29 settembre 1207 (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 6).

[5] Piazza Bra. L'anonimo compilatore del *Lib. reg. Pad.* (an. 1207) su questo argomento s'accorda con Rolandino anche nelle parole, e di certo ambedue attinsero ad una fonte comune. S'allontana affatto da essi il Maurisio, il quale scrive: "illo die vix evasisse Ecelinum a "manibus Marchionis". *RR. II. SS.*, VIII, col. 16 B.

[6] Ovidii, *Metam.*, I, 89, 144.

preconiis excolebat. Tunc pervenit eciam ipsius fama celebris usque Romam. Itaque ipsa sancta sedes apostolica dignitate nova voluit predotare eundem; et ei graciam est largita, ut scilicet ipse cum omnibus successoribus suis ab hoc tempore in antea estensis et anconitanus Marchio appelletur.

Stare eciam videbantur nunc civitates istinc collaterales in Marchia in statu delectabili et iucundo. Nam in predicto anno Domini MCCVIII, potestate in Padua dompno Viscontino, factus est magnus ludus [1] in Prato Vallis [2] et omnes contrate de Padua, singule videlicet ad unum et idem signum vestimentorum, se novis vestibus innovarunt. Et tunc in predicto loco de Prato dompne cum militibus, cum nobilibus populares, senes cum iunioribus in magnis solaciis existentes, in festo Pentecostes, et ante et post per plures dies, cantantes et psallentes tantam ostendebant leticiam, quasi omnes fratres, omnes socii, omnes prorsus essent unanimes et summi amoris vinculo federati. Sed statim, sequenti anno, cum Vicentini minarentur invadere Ecelinum cum auxilio quarundam civitatum de Lonbardia — qui Ecelinus tunc erat amicatus cum Padua — motus est paduanus exercitus et ivit Honoriam in servicium Ecelini [3]. Set parum ibi stetit,' quia Vicentini a proposito destiterunt. Iterum vero sequenti anno, sci- Mur., 179
licet MCCX, Iacobus de Andito, potestas Padue, fieri fecit portam Turrisellarum et muros [4] illi porte collaterales.

XI. *De Federico electo in Romanorum regem et de morte marchionis Azonis sequenti anno et quorundam magnatum de parte eius.* — Anno Domini MCCXI, supradictus Azo, estensis et anconitanus marchio, de voluntate Innocentii pape III, Fredericum regem Sicilie, regine Constancie filium, set adhuc quasi puerum, per Lonbardiam cum magna multitudine militum usque in Alemaniam sociavit. Et sic Fredericus ipse electus est tunc a principibus in Romanorum regem. Set anno inmediate sequente, scilicet MCCXII, predictus vir nobilis et potens, apud Deum et homines graciosus, omni sapiencia plenus, venerande memorie idem estensis Marchio post omnem altitudinem sui status, post multa servicia facta romane Ecclesie, post imperium exaltatum per eum et a manibus quorundam tyrannorum' prudenter et sapien- *c. 13 r*
ter ereptum, de hac vita migravit ad meliorem, sepultus honorabiliter de mense novembris [5] apud monasterium Abathie. In illo quoque eodem anno duo barones eius nobiles et potentes, eundem fideliter prosecuti, de hac luce similiter ad aliam sunt vocati, scilicet comes Bonefacius veronensis [6] et Albertus de Baone [7], civis nobilis paduanus, qui per summam suam prudenciam et virtutem nominari fecit Marchiam tarvisinam et Paduam usque in partibus transmarinis.

XII. *Factum de Este primum.* — Remanserunt post ipsum Marchionem estensem duo filii, scilicet Aldrevandinus [8] et Azo [9], qui tunc dicebatur Azo novellus. Aldrevandinus igitur,

2. *nel cod. 3 manca* ut — 4. *cod. 3* appellatur; *cod. 4* appellaretur — 5. *le parole* Stare.... Marchia *mancano nei codd. 1, 2* - *cod. 3* istis — 14. *cod. 4* Honariam — 18. *il cod. 3 agg.* statim *dopo* Azonis — 20. *cod. 4* Anchonae — 24. *cod. 3* venerandus — 28. *nel cod. 3 manca* illo — 30. *nel cod. 3 mancano* veronensis.... de Baone — 31. *nel cod. 4* usque *è corretto in marg. con* videlicet — 32. *il cod. 4 agg.* dominum *dopo* Marchionem *e i codd. 3, 4* eius *dopo* duo

[1] Il *Lib. reg. Pad.* (an. 1208) aggiunge: "de quo"dam homine salvatico ".

[2] Antica e vasta piazza di Padova, che serviva per i mercati ed anche per tenervi i placiti generali di marzo od anche di maggio.

[3] Il *Lib. reg. Pad.* (an. 1209) aggiunge: "et dictus "Ecelinus tenuit septingentos milites per septem men"ses apud Honariam ".

[4] Il *Lib. reg. Pad.* (an. 1210) aggiunge: "usque ad "Sanctum Michaelem ".

[5] Il 15 novembre (*Lib. reg. Pad.*, an. 1212).

[6] Morì il 10 novembre (*Lib. reg. Pad.*, ibidem).

[7] Fu figlio di Ugolino (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 43, p. 78). Se non è vero che prendesse parte alla congiura, che promosse l'insurrezione del popolo di Padova contro il tirannico podestà imperiale il conte Pagano (an. 1164), già postovi da Federico Barbarossa, e, rivendicata Padova in libertà, fosse fatto console della città con Dalesmanino ed Azotto degli Altichieri, poichè il brano di cronaca, che reca queste notizie, non è fonte sicura (*Antiq. Ital.*, IV, p. 1120), egli fu senza dubbio podestà di Padova con Dalesmanino Dalesmanini dal 29 giugno 1204 per un anno poco più (Gloria, *Monum. dell'Università di Padova*, pp. 17-18).

[8] Aldrevandino I.

[9] Azzo VII, che morì nel 1264.

iam providens et ad arma sufficiens, quia maior etate tunc erat, tenuit marchexatum. Hic castrum estense cohabitans, cum quidam eius subditi per violenciam abstulissent fruges quasdam, que de Montagnana[1] Paduam ferebantur, ipsis eciam frugibus in castro de Este repositis, fruges illas restitui facere penitus recusavit, quamvis potestas Padue ex parte communis hoc peteret litteris et nunciis ad Marchionem ipsum pluries destinatis; et erat tunc Este et Montagnana totaque Scodesia[2] more debito sub iurisdictione paduani communis. Et quoniam idem Marchio perstitit contumax in hoc facto, motus est exercitus paduanus contra eum; et estensem villam occupans et devastans ac burgum, rocam obsedit hostiliter, machinis Mur., 180 et prederiis pro posse destruens et con'fringens. In hoc fuit exercitu cum communi Padue dompnus Ecelinus predictus et cum ipso eius filius Ecelinus[3] qui, licet puer, iam subtilizabat in tantum, quod puerili more cum aliis pueris iam construebat machinas, quasi ad lapides iaciendos in rocam, ut iam quodammodo moveretur ad amicos Marchionis et loca et partem voluntarie destruendum. Gentes autem, que cum ipso patre et filio venerant de Baxano et de partibus Pedemontis[4], vineas et arbores radicitus evellebant, destruentes avidissime quicquid poterant, veluti pronosticarent quod inter geminas illas domos, estensem scilicet et illorum, qui usque nunc de Honoria dicebantur, set postea dicti sunt de Romano, crescebant inimicicie capitales[5]. Sunt quoque in ipso exercitu dampna quedam in rebus et in personis hinc inde facta, utpote quia intus in roca circa XV homines sunt occisi, alii a prederiis alii a balistis; extra vero similiter sunt mortui circa X. Inter quos preco quidam nomine Veglus dictus, c. 13 v quod nocte intrabat in rocam et propalabat Paduanorum consilia Marchioni, suspensus' est et mortuus iussu potestatis et consilii contra castrensem portam. Et quod gravissimum fuit et dolorosum magnis et parvis civibus paduanis, comes paduanus, bone memorie Manfredinus[6], equitando more solito per exercitum, percussus, heu! a lapide torterelle intrinsece, cecidit mortuus; et fuit dies illa tam obsessis quam obsidentibus lacrimosa. Hac itaque de causa precipue motus est marchio Aldrevandinus et illius consiliarii, ut ad concordiam cum Paduanis deveniret; et, data treuwa utrique parti, concorditer deventum est ad hunc finem quod rocha est reddita paduano communi[7]. Sic de statuto et voluntate Paduanorum murate sunt porte castrenses et castrum non habitatum usque ad multos annos. Et paduanus exercitus reversus est Paduam cum honore. Estenses vero habitatores ad precepta communis Padue salubriter permanserunt in Este. Fuit autem hoc factum tempore dompni Marini Zeni, Padue potestatis[8], in anno Domini MCCXIII tempore autumpnali.

XIII. *De ludo quodam facto apud Tarvisium.* — Post hec, sequenti tempore, anno scilicet Domini MCCXIIII, Albizus Florensis erat potestas in Padua, qui fuit vir providus et

---

7. *nel cod. 4 dopo* idem *è aggiunto d'altra mano* Comuni; *in marg. d'altra mano* perstitit *è corretto in* extitit — 20. *cod. 4* in nocte — 23. *cod. 2* tortelle; *Mur.* tortorelle — 24. *Mur. agg.* multipliciter *dopo* obsidentibus — 25. *cod. 4* eius consiliarii; *poi in marg. corretto da mano diversa:* illis conciliavit — 26. *cod. 4* devenirent — 29. *cod. 2 agg.* magno *dopo* honore — 33. *cod. 4* Forensis *corretto in marg. d'altra mano*

[1] Montagnana ad occidente di Este.

[2] Il nome *Scodesia*, con cui s'indicava quella regione, secondo il Gloria (*Cod. diplom. padov.*, Venezia, 1877, tomo I, p. XXIV) deriva da *scultascia* cioè parte dell'antico ducato longobardo.

[3] Ezelino III.

[4] Una parte del settentrione della Marca trevisana.

[5] Alla lotta dei Padovani alleati di Ezelino II contro il marchese d'Este si riferisce il breve d'Innocenzo III del 2 ottobre 1213 in favore dell'Estense, con cui invita il patriarca di Grado ad ammonire i Padovani, che volessero desistere dall'ostilità contro il suo protetto, ed a valersi anche dalla censura ecclesiastica. In questo breve si nomina Ezelino II, come già scomunicato (*Antiq. Est.*, tomo I, p. 412).

[6] È nominato in un documento del 1° giugno 1181, primo fra i *boni homines* di Padova, che assistono alla conferma dei patti fra Padovani e Coneglianesi (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 45, p. 82).

[7] Il *Lib. reg. Pad.* (an. 1213) e la redazione parmense degli Annali di Padova (*in seguito a Rolandino an. 1213*) affermano invece che la ròcca fu presa a forza.

[8] Marino Zeno fu promotore d'uno statuto fatto, coll'accordo delle città di Padova, Verona e Vicenza, per mantenere la pace in tutta la Marca. Esso doveva aver vigore per dieci anni, e poteva esser rinnovato a beneplacito dei Rettori delle città (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 82, an. 1213 in dicembre dopo il 6, pp. 155-58).

discretus, curialis tractabilis et benignus, cum foret in regimine sapiens, dominabilis et astutus; iocos tamen et solacia diligebat. Tempore cuius potestatis, ordinata est quedam curia solacii et leticie in civitate Tarvisii, ad quam invitati sunt quam plures et milites et pedites paduani. Iverunt illuc eciam, convocate ad illam curiam decorandam, dompne circa XII de nobilioribus et pulcrioribus magisque ludis ydoneis, que tunc in Padua sunt reperte. Fuit autem huiusce'modi curia sive ludus: factum est enim ludicrum quoddam castrum, in quo posite sunt Mur., 181 dompne cum virginibus sive domicellabus et servitricibus earundem, que sine alicuius viri auxilio castrum prudentissime defenderunt. Fuit eciam castrum talibus municionibus undique premunitum: scilicet variis [1] et griseis [2] et cendatis [3], purpuris, samitis [4] et ricellis, [5] scarletis [6] et baldachinis [7] et armerinis [8]. Quid de coronis aureis, cum grisolitis et iacintis, topaciis et smaragdis, piropis et margaritis omnisque generis ornamentis, quibus dompnarum capita tuta forent ab impetu pugnatorum? Ipsum quoque castrum debuit expugnari et expugnatum fuit huiuscemodi telis et instrumentis: pomis, datalis et muscatis, tortellis, piris et coctanis [9], rosis, liliis et violis, similiter ampullis balsami, amphii et aque rosee, ambra, camphora, cardamo, cinamo, gariofolis, melegetis, cunctis immo florum vel specierum generibus, quecunque redolent vel splendescunt. De Veneciis eciam interfuerunt huic ludo viri multi et plures dompne propter honorem curie exibendum; et habentes ipsi Veneti sancti Marchi preciosum vexillum, prudenter et delectabiliter pugnaverunt. Oriuntur autem aliquando de bonis principiis multa mala. Dum namque Veneti ludentes' certarent cum Paduanis ad castri portam primitus c. 14 v subintrandam, hinc inde surrexit discordia et, quod utinam non fuisset, Venetus quidam non sapiens, tenens sancti Marchi vexillum, vultu torvo et iracundo insultavit in Paduanos. Quod Paduani videntes, quidam manum violentam in sancti Marchi vexillum irato animo iniecerunt et inde partem aliquam lacerarunt; quod Veneti tulerunt valde moleste et indignanter. Divisa est itaque continuo curia sive ludus iussu aliorum rectorum et dompni Pauli de Sermedaula [10], viri clarissimi et discreti, paduani civis, qui tunc rex militum erat in Padua; cui eciam cum aliis rectoribus causa honoris concessum erat in ipsa curia quod haberent arbitrium et ordinacionem dompnarum et militum et totius curie sive ludi. Fuit autem hic ludus, de quo dici potuit

Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
Ira truces inimicicias et funebre bellum [11].

Nam, tempore procedente, crevit adeo discordia inter Paduanos et Venetos, quod sunt mercimonia interdicta hinc inde; custodita confinia, ne quid de una terra ad alteram portaretur; raubarie et violencie excreverunt; et sic denuo discordia crevit werra et inimicicia capitalis.

XIV. *De exercitu facto ad Baibam contra Venetos.* — Et quoniam aliqui de Veneciis latenter intrantes aliquando dampnum faciebant in paduano districtu, placuit consilio paduano facere exercitum super terras Venetorum. Et paratis omnibus warnimentis,' iverunt Paduani Mur., 182

---

1. *il cod. 3 agg.* et *prima di* cum — 5. *cod. 3* magnisque *invece di* magisque — 7. *il cod. 2 agg.* suis *dopo* virginibus — 9. *cod. 1* sanutis — 10. *cod. 3* armelinis — 13. *cod. 2* cocianis; *Mur.* cotanis — 17. *Mur.* speciosum *in luogo di* preciosum — 20. *cod. 1* ūt; *cod. 2* ut' *per* utinam (?) — 22. *nel cod. 3 manca* animo — 30. *i codd. 1, 2, 3 aggiungono* et *dopo* truces — 33. *Mur.* robarias et violentias exercuerunt - *codd. 2, 3* de una *in luogo di* denuo

[1] Pelli di vaio.

[2] Il Ducange dà pure alla parola *griseum* il significato di vaio.

[3] Stoffa di seta.

[4] Panno di tutta seta, sciamito.

[5] Di questa voce il Ducange dà la spiegazione generica: " species panni pretiosi ", e cita solo questo passo.

[6] Panno purpureo.

[7] Il panno più ricco con trama di fili d'oro ed intessuto con seta e con piume.

[8] Ermellino.

[9] Mele cotogne.

[10] Sarmeola villaggio del Padovano.

[11] Horat., *Epist.*, lib. XIX, vv. 48-49.

hostiliter ad partes Cuglie [1] et se cum suis omnibus apparatibus locaverunt in partibus turris Baibe [2], sperantes turrim ipsam capere et de ipsa suam facere voluntatem. Et posset esse forsitan quod illi de Monte silice [3] cepissent eandem, quoniam illico quod venerunt, voluerunt insultare in turrim; sed potestas Padue, bono tamen animo, non permisit. Paucis tamen diebus elapsis, conmote sunt pluvie inaudite, ultra solitum crevit mare; sicque cum exercitus foret in locis palustribus, divino iudicio divisus est exercitus et Paduam est reversus. Clugienses [4] vero et Veneti, qui iam illuc copiose convenerant, videntes remotum exercitum, insecuti sunt Paduanos cum navibus et habuerunt eadem die predam de rebus exercitus et ceperunt eciam aliquos de civibus Padue. Qui videntes se in aquarum periculis, rogabant Clugienses ipsos, ut eos in navibus elevarent; et fuerunt quidam, qui dederunt precium navigantibus et fecerunt se ad domos occupancium deportare. Fuit autem factum in anno Domini MCCXV in autumpno, stante dompno Bonifacio Widonis de Wizardo de Bononia Padue potestate [5].

XV. *De morte Aldrevandini, marchionis estensis.* — Ante tamen factum hoc Baibe Aldrevandinus, estensis marchio, Paduam venerat et illic receptus honorabiliter et dilectus a cunctis magnam fecerat congregacionem de amicis suis de Padua et aliunde in domo magna
c. 14 v sive palacio, quod olim fuit dompni Alberti de Baone' superius nominati, quod erat apud ecclesiam sancti Urbani. Cum illis quoque amicis suis deliberato consilio, potenter postmodum et magnifice in anconitanam Marchiam hostiliter equitavit, volens dominium et marchexatum habere, de quo pater eius olim fuerat a romana Ecclesia investitus. Set erant ibi comites de Celano [6], viri magnifici et potentes, eidem Marchioni contrarii, qui usque quondam in tempore Otonis [7] de Saxonia, tenentes ipsius Otonis partem, adhuc Frederico puero et eius fautoribus resistebant; utpote romane Ecclesie et marchioni Azoni [8] bone memorie similiter olim restiterant, pro ipso imperio plurimum laboranti. Fuit igitur Aldrevandinus in Marchia, et de ipsis comitibus et quibusdam ipsorum complicibus victoriam habuit, multis tamen laboribus acquisitam. Magnates verumtamen quidam alii atque castra multum restiterunt eidem; et remanserunt illic in carcere de melioribus et maioribus Marchionis amicis, scilicet dompnus Tiso de Campo sancti Petri, paduanus civis, vir nobilis, potens, magnificus et preclarus, et alii quidam secum. Ipse vero Marchio, post multa facta et ardua, post multa peri-
Mur., 183 cula et labores, in quibus tamen prudenter et sapienter se gesserat, non est 'armis vel viribus superatus, set, ut fama fuit, proditorie toxicatus veneno, finivit vitam in anno predicto Domini MCCXV, in tempore sue floride iuventutis [9]. Predictus autem dompnus Tiso post multos annos redemptus est de carcere inimicorum Marchionis et sue partis, per exercicium amicorum, operante ipso Azone novello, adhuc in puericia posito et iam quasi novella planta in id etatis fructus uberrimos promittente.

---

1. *cod. 3* Clugie — 3. *cod. 1* illi q̇; *cod. 2* illico quod; *cod. 3* aliquo; *Mur.* illico cum — 8. *nel cod. 3 manca* exercitus — 16. *cod. 2* magnatibus *invece di* magnam — 20. *il cod. 4 agg. dopo* romana *d'altra mano* curia sive — 23-24. *Mur.* Marchio victor *invece di* in Marchia — 26. *Mur.* multa — 27. *nel cod. 3 mancano* et maioribus — 31. *cod. 1* ꝑtorie (*proditorie?*) *nel cod. 3 manca* predicto — 33. *codd. 2, 4* exercitum; *il cod. 2 a agg.* sua

[1] Chioggia.

[2] Bebbe a sud di Chioggia.

[3] Monselice a sud-ovest di Padova.

[4] Chioggiotti.

[5] Il Brunacci, *De facto Marchie* (Calogerà, *Raccolta di opuscoli, Venezia, 1728-57,* tomo XLV, p. 26) aggiunge queste notizie desunte da un documento: "MCCXV, "die decimo exeunte octubri, tempore domini Petri Ziani "ducis Veneciarum, et existente potestate Padue domino "Bonifacio Guidonis de Guizardo de Bononia, capti fuerunt de Paduanis, qui cum exercitu suo et cum carocio "et machinis et trabuchis obsidebant turrim Baybe cc et "lxxx de mulieribus civibus civitatis Padue ab exercitu "Venetorum: inter quos captus dominus Ieremias de "Peraga, qui tunc erat confanonerius communis Padue, "et alii tres confanonerii apud turrim Baybe „.

[6] Celano a settentrione del lago dello stesso nome o di Fucino.

[7] Ottone IV.

[8] Azzo VI.

[9] Secondo il *Lib. reg. Pad.* (an. 1215): "....captus, "et pluribus annis ibi detentus et tandem veneno obiit „.

XVI. *Hic factum est palacium paduanum.* — Hic ne videamur clausis oculis pertransire, sciendum est quod cum post hoc' tempus Aldrevandini sequerentur quatuor anni vel circa, Mur., 154 sive quatuor potestates, in quibus forte paduana videretur civitas velud ociosa mansisse, non tamen remansit inutilis; imo nunciis et ambaxatoribus missis Venecias sepius, recuperavit cives suos post aliquantam temporis tarditatem usque de facto Baibe.

Et in anno MCCXVIII spaciosum imo speciosum palacium paduanum inceptum est, potestate domino Iohanne Rusca de Cumis, viro probo et sapiente, moribus et curialitate plurima insignito.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

5. *Mur. dopo* suos *agg.:* captos in facto Baybe, quamvis — 7. *cod. 1* curialintate; *Mur.* curiositate

INCIPIT SECUNDUS.

FACTUM *Castri franchi et quando incepta est Citadella et Fredericus coronatus.* — Nitebantur Veneti temporibus illis propter werram, quam adhuc occasione Baibe cum Paduanis habebant, parti sue invenire fautores; bladum enim et victualia de Padua penitus non habebant. Unde timentes eciam, ne Tarvisini cum Paduanis unirentur, ipsos Tarvisinos sibi amicicie vinculo imo sacramenti federe adiunxerunt. Set habebant Tarvisini tunc temporis' litem quandam cum dompno Bertholdo, Dei gracia patriarcha aquilegensi [1], occasione quarundam terrarum in confinio utriusque districtus. Cum forent igitur Tarvisini amicati cum Venetis, et dompnus patriarcha est amicatus cum Paduanis et factus est paduanus civis; et in citadancie firmitatem et signum fecit de sua camera quedam in Padua hedificari palacia magna et pulcra valde et voluit et se poni fecit cum aliis civibus paduanis in coltam sive dachyam [2]. Tunc quoque incepit mittere et adhuc mittit hodie omni anno de suis melioribus militibus XII, qui iurant in principio potestarie cuiuslibet precepta et sequenciam potestatis pro dompno patriarcha et suis. Quod videns feltrensis et belunensis episcopus [3], fecit et ipse similiter, non tamen in quantitate eadem, set quasi pro rata sui episcopatus et prelature [4]. Ergo quoniam Tarvisini terras quasdam dompni patriarchae tunc hostiliter invaserunt, paduanus exercitus ivit ad Castrum francum [5], terram Tarvisinorum. Set Tarvisinis

MUR., 183

c. 15 r

1. *il cod. 3 agg.* liber — 2. *il cod. 4 agg. dopo* coronatus: per Io. de Varisio mediolanensem. *Qui ed altrove comparisce questa indicazione. Il nome è dell'amanuense del cod. estense* — 4. *cod. 4* Padua — 8. *cod. 3* in confinibus — 10. *cod. 2* citadinancie — 11. *nel cod. 3 manca* valde - *cod. 1* civis — 15. *nel cod. 3 manca* eadem — 16. *cod. 3* placere *invece di* prelature — 17. *cod. 3* Tarvisinus

[1] Bertoldo di Andech (an. 1218-1252).

[2] La notizia di Rolandino è convalidata dall'originale del trattato, contenuto nel codice carrarese degli statuti di Padova (Bibl. Civ. ms. segn. *BP* 330, cc. 298 *t*-299 *r*). La data del trattato è l'11 settembre 1220; il numero di palazzi, che deve erigere il patriarca nell'intervallo di tre podesterie, è di dodici, ciascuno dei quali del valore di mille libre. L'aiuto in guerra dev'esser dato dal patriarca con cinquanta militi per tre mesi ogni anno, per quanto durerà la guerra. Riguardo al tributo "quandocunque civitas Padue in corpore civitatis et in comitatu suo communem daciam fecerit pro libris ducentis milibus daciam solvere debeat secundum quod pro miliario in civitate dabitur ". Da parte loro i Padovani debbono mantenere l'integrità delle terre della chiesa di Aquileia, ed aiutarla a ricuperare le perdute.

[3] Filippo, che resse quella diocesi dal 1209 al 1225.

[4] Veramente il trattato del vescovo di Feltre e di Belluno con Padova, che è contenuto nel codice citato (cc. 299 *r*-300 *r*) di seguito all'altro, porta la data del 4 febbraio 1260, e dal tenore di esso non risulta che sia la conferma d'un precedente, che dovrebb'essere contemporaneo press'a poco a quello del patriarca d'Aquileia. Ad ogni modo non credo inutile riferirne le disposizioni principali. Conchiudono il trattato Simeone dal Monte podestà per il comune di Padova, ed Algerio vescovo di Feltre e di Belluno per sè e i suoi successori. Il vescovo deve erigere in Padova un palazzo del prezzo di 1500 libre, comperar terre nel distretto di Padova per 1000 libre, inviare quattro militi dei suoi ogni anno a Padova per giurar fede al podestà, pagare l'imposta al comune di Padova sopra 70000 libre, secondo i casi aiutarlo con tutto l'esercito e far la cavalcata con venticinque militi; eleggere o far eleggere salvo eccezioni podestà padovani. Vi dev'essere piena libertà scambievole di commercio nei territori delle due parti. Il comune di Padova promette di difendere l'integrità delle terre del vescovo.

[5] Castelfranco ad occidente di Treviso.

protinus reversis ad propriam civitatem, paduanus exercitus paucis diebus illic permansit. Et hec siquidem facta sunt, existente potestate in Padua dompno Berardo Barone, in anno Domini MCCXX. Eodem anno, inceptum est castrum de Citadella[1]. Eodem anno, coronatus est Fredericus im'perator in Roma ab Honorio papa III in die sancte Lucie[2], die XIII intrante decembri. (Mur., 184)

II. *Prima sedicio Ferrarie et de morte Tisolini.* — Cum post mortem marchionis Azonis et eius filii Aldrevandini solus in Estensi domo remansisset Azo novellus, adhuc etate iuvenis set prudencia et probitate maturus, ut plurimum, habitabat Ferrarie. Ubi multos amicos multosque vassallos habebat; et erat Salinwerra, vir sapiens et astutus, de numero vassallorum ipsius. Qui cum forte potens esset amicis, diviciis et honoribus magnus in civitate et cum ipse cum suis amicis haberet omnes honores quasi et officia civitatis, crevit discordia inter amicos Marchionis et Salinwerre in tantum, quod Marchio cum parte sua de civitate exivit. Et sic exules facti sunt de propria patria Ferrarienses quidam suisque bonis omnibus et possessionibus sunt privati. In cuius iniurie ulcionem ipse Marchio Ferrarienses expulsos et omnes amicos suos quoscunque et undecunque potuit, sive de Lonbardia, sive de Marchia, sive de comitatu Rudigii[3], congregavit et hostiliter accedens Ferrariam, castramentatus est iusta Padum. Timens vero Salinwerra prodicionem, ad hanc devenit concordiam, quod Marchio cum C de suis militibus et amicis intret civitatem ad tractandam concordiam, quod Ferrarienses utriusque partis possint pacificare ad invicem' et concorditer permanere. (c. 15 v) Intravit ergo Marchio isto modo. Set postmodum visum est Ferrariensibus intrinsecis quod ii, qui intraverant, victualia malo modo acciperent pro se et suis equis, domos eciam, ut contingit in talibus, enormiter devastarent. Unde factus est magnus tumultus et clamor per civitatem: *Ad arma, ad arma! moriantur et pereant inimici.* Insurrexerunt partes utrinque et qui cum Marchione intraverant,' partim mortui et partim sunt de civitate expulsi. (Mur., 185) Hic vir nobilis Tisolinus — filius quondam Gerardi de Campo sancti Petri paduani districtus et comitisse Darie, olim filie viri clarissimi Alberti de Baone — pro parte Marchionis viriliter pugnans, incidit casualiter in manus hominum de quadam villa nomine Girzola. Qui cum circumdedissent eundem, quamvis de ipsis multos mortuos prostravisset, appellabant eum, ut eis se redderet; set magnanimus se reddere negavit, nisi foret illic aliquis de sanguine militari. Set cum nullus sit ibi repertus talis, post cedem boni sui destrarii, heu! mortuus est et ipse. Super cuius corpus, delatum ad civitatem Ferrarie, omnes milites planctum magnum fecerunt et ipse Salinwerra, tristatus lacrimabiliter, fecit eum honorabiliter sepeliri. Hoc autem factum est anno domini MCCXXII in secunda potestaria in Padua dompni Iohannis Rusche de Cumis[4].

III. *De tempore terre motus.* — Non modicus fuit dolor, non quidem parva tristicia per totam Marchiam de tali et tanto viro. Et fuerunt quidam qui dicerent quod non solum homines sunt propter hoc humani generis dampnum perterriti, set et mundus ipse totaque machina mundialis horrorem habuit et tremorem. Nam in mense septembris predicti anni apparuit in celo cometa, que significare dicitur mortem alicuius excellentis persone. Ipse Deus eciam, ut monstraret apercius, qui timor et tremor sedicionis et werre nunc videbatur emergere, nunc instare, suum dedit tremoris signum. In partibus namque Ytalie universis terra

1. *cod. 3* reversus - *il cod. 4 agg.* partem vel *dopo* propriam — 2. *cod. 3* Bernardo, *manca* Barone — 3. *manca nel cod. 1 e in Mur.* est *dopo* coronatus — 7. *nel cod. 3 manca* Ubi — 9. *nel cod. 3 manca* ipsius — 12-13. *il cod. 3 a* possessionibus *agg.* omnibus — 17. *codd. 2, 2 a* intrarent — 18. *codd. 2, 2 a* pacifice - *cod. 4* igitur *invece di* ergo — 20-21. *le parole* domos.... devastarent *mancano nei codd. 1, 2, 2 a* — 22. *nel cod. 3 manca* partes — 26. *cod. 1* Gĭzola; *cod. 2* Gizola; *codd. 2 a, 3* Graizola; *cod. 4* Gicola; *Mur.* Girzola — 26-27. *codd. 1, 2 a* circundissent — 28. *cod. 3* ipse reddere se; *om.* set — 30. fecerunt *manca nei codd. 1, 2, 2 a, 3* — 32. *nel cod. 3 manca* in Padua — 35-36. *cod. 1* marchiā; *codd. 2, 2 a* marchia — 38. *cod. 3* quod *invece di* qui — 39. *cod. 4* stare

[1] Cittadella a sud-est di Bassano nel territorio di Padova.

[2] L'incoronazione di Federico II avvenne il giorno di santa Cecilia il 22 novembre.

[3] Rovigo.

[4] Precisamente sotto la seconda podesteria di Giovanni Rusca da Como (an. 1222) sorse lo Studio di Padova, per effetto della parziale trasmigrazione degli scolari da Bologna a Padova, ed egli certamente cooperò ad essa (GLORIA, *Monum. dell' Università di Padova*, pp. 124-25).

tremuit, iuga moncium sunt commota propter vehemenciam terre motus, durantis fere per unam horam, in ipsa die natalis Domini, statim post missarum sollempnia celebrata, adeo quod multe domus et pallacia corruerunt, homines perierunt per civitates; et in Brixia maxime tanta ruina fuit, quod Brixienses timuerunt quodammodo ne tota civitas sit submersa. Et hic terre motus fuit, completis annis Domini MCCXXII; et in ipsa die natalis vigesimus tertius inchoabat[1], in potestaria predicta circa medietatem.

IV. *De secunda obsessione Ferrarie.* — Quoniam eciam Tisolinus predictus fuerat de karioribus amicis Marchionis estensis et comitis Rizardi de Sancto Bonifacio, voluerunt ipsi et omnes de sua parte de tanti amici dampno sumere ulcionem. Parato igitur warnimento magno de amicis suis omnibus de Padua, de Mantua, de Verona et aliunde, equitaverunt et iterum obsederunt Ferrariam. Set Salinwerra, homo ingeniosus et cautus, suis nunciis verbis et litteris' comitem Rizardum' induxit ad tantum sub spe composicionis et pacis, quod ipse *c. 16 r* Mur., 186 Comes cum quadam militum quantitate intravit Ferrariam, non credens sub agnina pelle vulpem subdolam latitare; ipsum enim Comitem cum omnibus illis, qui secum iverant, Sallinwera detinuit. Et sic deceptus Marchio et dubitans de prodicione, recessit cum toto exercitu ab obsessione incepta. Erat autem hoc in anno Domini MCCXXIII. Set nec Comes nec qui secum capti fuerunt, diu detenti manserunt. Nam rectores Lonbardie hec duo fecerunt sequenti anno, videlicet in MCCXXV: eripuerunt enim Comitem et suos de carcere Salinwere et discordiam quandam, que in Verona tunc erat, reduxerunt ad concordiam, non longo tempore duraturam.

V. *Factum de Frata ferrariensis districtus.* — Steterat illic eciam quedam altera maxima causa werre. Nam in dicto anno Domini MCCXXIIII Marchio estensis congregavit amicos et gentem suam de Padua, de Mantua, de Verona, illos videlicet de sua parte et Ferrarienses expulsos, motusque hostiliter equitavit et est positus circa Fratam, castrum scilicet ferrariense, in quo Sallinwera suos quosdam dillectos posuerat; et erant cuncti habitatores loci et castrum ipsum speciales et fidelissimi eius partis. Hic stetit exercitus in castri obsessione tam diu, donec sunt intrinseci vigiliis et fame devicti. Itaque cum se defendere non valerent nec nullum a Sallinwera possent habere succursum, expugnati ab inimicis de facili sunt devicti; et intraverunt Marchexani in castrum. Sic ergo viri omnes et mulieres, magni et parvuli, gladio sunt occisi preter quosdam, qui in profundam aquam, que castrum undique muniebat, proiecti, aquam biberunt et mortem. Letatus est Iacobus, filius dompni Tisonis de Campo sancti Petri, super vindicta facta de obitu germani sui clare memorie dompni Tisolini. Nam et ipse suis manibus in hoc facto fecit de pluribus, licet immeritam, ulcionem: quod enim peccat Ticius, non in Sempronio castigatur. Erat autem diebus illis dompnus Robertus de Concorezo, mediolanensis, electus Paduanorum potestas.

VI. *Littere, quas misit Sallinwerra de Ferraria Ecelino minori, scilicet tercio Ecelino.* — Habuerat Sallinwerra uxorem dompnam Sophiam, Ecelini maioris filiam, sororem Ecelini minoris. Qui de facto Frate contristatus medullitus, Ecelino cognato suo misit litteras in hunc modum — maior enim Ecelinus vitam iam sibi elegerat penitencie qualisqualis et se religiose vivere fatebatur —[2]: " Viro nobili et potenti dompno Ecelino de Romano speciali suo dom-

7. *l'indice del cod. 1 e i codd. 3, 4 aggiungono* et de concordia quadam Verone — 12. *cod. 2 a, Mur.* specie *invece di* spe — 14-15. *cod. 4* retinuit — 19. *nel cod. 3 manca il* non — 27. *codd. 1, 2, 2 a* nullum; *codd. 3, 4, Mur.* ullum — 33. *cod. 3* peccat cicius non in sompnio castigatur - *manca* illis *nello stesso cod.* — 34. *cod. 4* Padue — 36. *il cod. 3 agg.* eius *dopo* maioris - *codd. 2, 2 a* vero *dopo* sororem — 38. *cod. 4* qualis.

[1] Secondo l'uso di Padova l'anno incominciava il giorno di Natale.

[2] Il 22 novembre 1221 Ezelino II dona all'abate di San Benedetto di sopra Po e al priore di Campese ogni diritto e ragione, che poteva avere sulla chiesa dello Spirito Santo di Oliero e sul convento ivi annesso, per titolo di fondazione e dotazione. Alla loro volta l'abate e il priore investirono Ezelino durante la sua vita dell'amministrazione della chiesa e del convento *in temporalibus,* mantenendo per se stessi quella spirituale, e diedero inoltre ad Ezelino " liberam potestatem recipiendi, " et tenendi quamcunque societatem voluerit in vita sua ".

Mur., 187 "pno et ami'co Sallinwera de Ferraria, eius intimus et specialis amicus, salutem cum honoris "et glorie incremento. In aliquibus provinciis civitatibus aut castris tocius imperii romani "non fuit homo sic lesus enormiter et offensus tam indebite, tam iniuste. Recolens namque c. 16 v "nobilitatis et amicicie marchionis estensis Azonis primi, sperans eius filium Azonem novel- "lum semen aliquod retinere de nobilitate parentis, gratulabar ego, quamvis nacione ferra- "riensis, cum ipso quodammodo alieno Ferrarie pacifice conversari; set occultare nequivit "rabidam pravitatem. Ecce namque, ut audivistis, in amicos meos cum suis complicibus in- "sultavit. Et voluit primo in honoribus et officiis communis Ferrarie tyrapnidem exercere; "cui si cum amicis meis racionabiliter obviavi, nemo de iure potest vel me reprehendere "vel mirari. Hostendit enim Deus ipse in facto illo iustum iudicium; et digne succubuit, "qui causam fovebat indignam. Non verumtamen propter hoc iuvenis ipse Marchio destitit "ab impia feritate, que in eius animo latitabat. Set secundo congregans gentes illas, que "me offendere nullam habebant causam, posuit se hostiliter circa Fratam et castrum illud in "iniuriam communis Ferrarie occupans, omnes de castro morte sanguinolenta peremit et, "quod est a seculo inauditum, mares et feminas se reddentes cum ipsis infantulis impio gladio "detruncavit. Non sic Iudeis, non sic quoque fieret Sarracenis. Hec autem vobis refero, "sicut principali meo dompno et amico, ut de amicorum tanta iniuria mecum dignemini con- "dolere et provideat sapiencia vestra, si placet, quid super his excessibus sit agendum„.

VII. *Responsio ad predictas litteras.* — His ergo receptis litteris, Ecelinus de Romano scripsit tales litteras Sallinwerre: "Sapienti et probo viro dompno Sallinwerre, suo dompno "pre cunctis mortalibus reverendo, Ecelinus de Romano, eius subditus et fidelis amicus, sa- "lutem et de inimicis gloriam et triumphum. Duo sunt principaliter in hac vita, ad que "tenentur homines inter cetera laborare: fidem videlicet observare amicis et vivere cum ho- "nore. Et hee sunt ille cause precipue, quibus me sencio indissolubiliter alligatum, ut totaliter "intendam et vigilem ad vestra negocia, que sunt mea. Sane postquam audivi de facto Frate, "nec fui quiete mentis nec potui colletari, immo in veritate protestor quod plenam leticiam non "habebo, nisi prius contigerit de dampno et sanguine ibi facto sumere ulcionem. Est autem Mur., 188 "pusillanimitas in adversis modum excedere in dolendo. Consoletur ergo cor vestrum' et ego "una vobiscum, quoniam, Deo dante, non prius anni circulus revolvetur, quam inimicos nostros "tam acutis calcaribus perforare nitemur, quod in suum cadere precipicium compellentur„.

VIII. *Hic expulsi sunt amici Marchionis de Verona.* — Post hec, in anno Domini MCCXXVII, quamvis Verona communiter regeretur, tamen scisma creverat ibidem in tantum, quod non solum milites set populares et mercatores divisi erant in partes duas. Et alii fovebant partem c. 17 r comitis de Sancto Bonifacio, que erat pars Marchionis;[1] alii partem Sallinwerre, que erat et Ecelini, et hi dicebantur Montecli. Inter quas partes dum expressius pro facto Frate crevisset discordie incentivum et rixa, cupientes Montecli partem sibi contrariam eicere de Verona, miserunt caute ad Ecelinum comorantem Baxani, ut Veronam veniret occulte, dicentes quod pars Comitis eos suppeditare volebat. Hic gavisus est Ecelinus et statim animo preconcepit

10. *cod. 4* minari *invece di* mirari — 12. *cod. 3* ipsa veritate *invece di* impia feritate - *cod. 4* ipsa *invece di* impia — 13. *nel cod. 4 manca* illud — 18. *cod. 2 ha* quid *invece di* si *e om.* quid *avanti* super — 20. *nel cod. 4 mancano le parole* Sapienti.... Salinwerre — 23. *cod. 4* obsentare *invece di* observare — 24. *il cod. 3 agg.* duae *dopo* ille — 29. *cod. 2* vestros — 35. *cod. 4* crevissent — 36. *Mur.* discordia in centuplum - *cod. 4* risse — 37. *cod. 3* ecclesie *invece di* occulte — 38. *cod. 2* gravatus *invece di* gavisus

Vi dovevano essere nel detto convento quattro monaci, dei quali due almeno sacerdoti (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 101, pp. 196-98). Fondandosi su questo documento il Verci ritiene di aver determinato il tempo e il luogo, in cui incominciò la vita claustrale di Ezelino II. La data del suo ritiro è confermata da una lettera di Onorio III dell'anno 1221, con la quale il papa informato del mutamento di vita di Ezelino, lo prende sotto la sua protezione insieme con alcuni feudi. Riguardo al luogo scelto si noti che il nostro cronista più innanzi lo determina esplicitamente "in castro Mede„ (lib. II, cap. xv).

[1] Secondo le croniche veronesi e i documenti, i fatti che Rolandino narra in questo capitolo avvennero nell'anno precedente 1226 (Verci, *Ecelini*, II, p. 12).

de Frata vindictam capere et sue partis amicos potenter et magnifice confortare. Assumpsit igitur continuo viam suam cum quibuscunque potuit de Baxano et de Pedemonte et facere volens occultum iter per Valcamonicam, viam montanam, scilicet saxeam, insuetam, asperam, frigidam et nivosam, ut posset eciam ad finem propositum devenire, premisit ante se XL prudentes homines cum singulis ventilabris, qui viam mundificabant a nivis multitudine in illis montibus collecte per plures annos. His itaque laboribus viriliter superatis, pervenit ex insperato Veronam. Et continuo factus est ibi clamor: *Ad arma, ad arma! za za*[1] *cavaler Ecclin!* Habuit Ecelinus et sua pars quod iam diucius exoptabant. Nam expulsus est tunc comes Sancti Bonifacii Rizardus et magnates multi de sua parte cum ipso, quibus Mantuam, Paduam et Venecias in Lonbardiam et alias expulsis, pars Salinwerre et Ecelini civitatis dominium habuerunt, et factus est ibi dompnus Ecelinus potestas[2]. Et sic inde, non longo tempore post, venit Vicentiam et eam occupans violenter fratrem suum Albricum illuc constituit potestatem[3]. Quibus omnibus sic peractis, visa est per totam fere Marchiam pars Marchionis ad nichilum devenisse. Est enim plus quam facti dimidium ad magnates in discordiis et in werris habere communia civitatum.

IX. *De exercitu facto ad Baxanum.* — Sic igitur contribulatis Marchionis amicis in Marchia tarvisina, cum haberet Sallinwerra Ferrariam, Ecelinus Veronam' et Albricus de Romano Vicenciam, Tarvisinorum questione cum Paduanis adhuc plenarie non sopita, placuit sapientibus, qui pre manibus habuerunt hoc factum, legere et legerunt in Paduanorum potestatem dompnum Stephanum Badoarium de Veneciis, virum providum et prudentem, legalitatis et fidei radio decoratum, facundie multa gracia bonis quoque moribus insignitum. Quo siquidem potestate, Ecelinus de Romano, finita sua potestaria Verone, die noctuque non dormiens, cepit per insidias castrum Fontis[4]. Ibi erat parvulus Willielmus, filius Iacobi de dompno Tisone maiore de Campo sancti Petri, instinctu cuius Iacobi pro magna parte inceptum et perpetratum fuerat factum Frate. Hoc audito in Padua, scilicet de capcione de Fonte, audito eciam de capcione parvuli Willielmi, dompnus ipse Tiso, cuius erat castrum et Willielmus, eiusdem nepos, conquestus est potestati Padue, consiliariis et communi de tali et tanta iniuria facta communi Padue, cum ipse Tiso eiusque nepos, castrum ipsum et omnia, que habebant, essent in protectione communis Padue et tutela, utpote quia civis erat paduanus fuerantque semper ipse et omnes de domo eius. Quare comoti sunt omnes de civitate; facta est concio et congregacio fere innumerabilis in palacio paduano, ubi vidi ego nobiles civitatis, maiores, medios

Mur., 189

2. de *manca nel cod. 1 dinanzi a* Pedemonte — 11. *il cod. 3 agg.* cum Veronensibus *dopo* inde — 12. *Mur. agg.* Ecelinus *dopo* venit - *Mur.* illic — 14. *Mur. agg.* multo *dopo* enim — 15. *cod. 2* miseriis *invece di* werris - *nel cod. 4 manca* habere — 16. *nel cod. 3 mancano le parole* De exercitu.... Baxanum - *l'indice del cod. 1 e il cod. 4 aggiungono* primo *dopo* exercitu - *cod. 4* Suis *invece di* Sic; *cod. 3, Mur.* Hic *invece di* Sic — 18. *cod. 4* Padua — 19. *cod. 4* eligere - *cod. 4* elegerunt — 20. *nel cod. 3 manca* de Veneciis — 21. *Mur.* gratia, multis bonisque — 23. *cod. 2* v̊o, *cod. 2 a* p̄o *e cod. 3* ubi *invece di* Ibi — 24. *cod. 4* inscitu — 25. *nel cod. 4 manca* Hoc — 28. *cod. 2* eiusdem *invece di* eiusque - *cod. 1* habebat

[1] Ecco.

[2] Fino dal 5 giugno 1226 Ezelino è menzionato da un documento, come podestà di Verona (IOHN GITTERMAN, *Ezzelin von Romano*, Stuttgart, 1890, Anhang III, A. I; *Liste der Podestas von Verona* (*aus Urkunden zusammengestellt*, p. 147), perciò gli avvenimenti, che lo portarono al dominio di Verona, devono riferirsi a quest'anno non al seguente, come li riferì Rolandino. Vedi le sentenze di Ezelino come podestà nell'*op. cit.* del GITTERMAN, pp. 161-62. Uno degli atti importanti compiuti da Ezelino, come podestà, fu il compromesso da lui giurato l'11 febbraio 1227, dinanzi ai podestà, rettori ed ambasciatori della città, che avevano rinnovata la lega della Lombardia, della Marca e della Romagna, compromesso, che condusse alla pace con Rizzardo di San Bonifacio e la sua fazione (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 102, pp. 208-214).

[3] "MCCXXVI. Dominus Bonifacius comes Sancti "Martini de Mantua potestas Paduae. Eo tempore dictus "potestas fuit expulsus de regimine per quosdam Paduanos, qui insultaverunt in eum, quoniam eius dolo Ecelinus et Albricus habuerunt Vincentiam" (*Lib. reg. Pad.*, an. 1226). La caduta di Vicenza in potere di Alberico, e la conseguente cacciata del podestà di Padova devono essere avvenute prima del 27 aprile 1227, poichè secondo un documento di quel giorno già esercitava la podesteria in Padova il successore del conte di San Martino, cioè Bonifacio di Guido da Guizzardo (GLORIA, *Monum. dell'Università di Padova*, p. 22).

[4] A nord-est di Bassano nel territorio di Asolo.

et minores, quam plures eciam dompnas de maioribus civitatis, judices, milites et populares adeo convenire in unum, nemine discrepante, quod ad carrocium in maiori ecclesia positum omnes unanimiter cucurrerunt, et portatum est humeris in plateam ad atria potestatis. Factus est tunc magnus et copiosus exercitus, quo sapienter conducto primo ad Citadellam in anno Domini MCCXXVIII, illic proviso primitus de omni bellico apparatu, exterminatis eciam circum se terris rebellibus, scilicet Fontaniva[1] totaliter preter turrim et aliis locis inimicorum, vir tandem providus Stephanus Badoarius, egregia Paduanorum potestas, magnifice et potenter cum exercitu suo toto pervenit usque ad municiones Baxani et fixit illic feliciter sua castra.

X. *Mittunt Veneti ambaxatores ad prohibendas causas malorum in Marchia.* — Exivit tunc fama per Marchiam, Lonbardiam et ultra quod exercitus paduanus volebat illos de Romano delere in rebus et personis; et dictum est in Veneciis quod Paduani non revertentur, nisi prius destruant terras de Pedemonte. Placuit igitur consilio Veneciarum mittere et miserunt suos ambaxatores, scilicet dompnum Marchum de progenie Quirinorum et Matheum Bonum, sapientes viros, honorifice sociatos; quibus utique per Veneciarum consilium est commissum Mur., 190 quod appellent 'utramque partem de concordia facienda, de extirpandis malorum causis utilius ante factum. Commissum est eis eciam quod protestari debeant coram utraque parte dompnum ducem[2] et consilium Veneciarum paratos esse interponere partes suas, si eis placet, et questionem, si quam habent ad invicem, diligenter videre et, utriusque partis racionibus intellectis, questionem ipsam fine debito terminare; et si qua alia viderent dicenda pro bono pacis, fideliter exequantur et dicant.

XI. *Locuntur ambaxatores in consilio Paduanorum.* — Ad peticionem ambaxatorum de Veneciis convocatum est consilium Paduanorum in castris. Surgens itaque dompnus Matheus Bonus de Veneciis, congrua invocacione premissa, verba hec vel similia est locutus: " Si temporum preteritorum recordor, ivi per Lonbardiam, scrutatus sum Francorum terras in magna parte, temptavi Apuliam, Alemaniam circuivi, transivi per Romaniam[3], perveni usque ad introitum barbarorum, et in veritate protestor quod nulle terre vel civitates reperiuntur citra mare vel ultra, que adequari possint Marchie tarvisine, tum in colendo Deum et sanctam matrem Ecclesiam, tum in bonitate et aptitudine personarum, tum in prudencia tam animi quam corporis, curialitate et amicicia, diviciis et potencia omnique re desiderabili super terram. Set non est minor virtus acquisita conservare illesa, quam adinvenire que non habemus. Quare mirandum est plurimum, que sit causa quod illi, qui dona sapiencie perfruuntur, la- c. 18 r borent terras que fructi'ficant et habundant destruere, conterere et vastare, pauperes et viduas, orphanos et pupillos compellere ferro et fame subici et perire. Quo circa vos, dompni Paduani, quos Deus multa sapiencia predotavit, debetis Deum habere pre occulis. Et cum sitis in Marchia maior civitas — que Marchia certe prevalet omnibus mundi provinciis, proporcionata quantitate terrarum — debetis niti pocius ad honorem Marchie augmentandum et videre, ne culpa vestri fiat aliquibus iniuria vel offensa; ex hoc enim Deo cognoscitis vos placere, hominibus reddere vos amandos, acquirere in hoc seculo coram gentibus bonam famam. Dompnus noster eciam dux Veneciarum, qui est et semper esse desiderat paduani communis amator, super hoc capitulo nos mittit, amicabiliter deprecando, ut cum istis viris nobilibus de Romano,

6. *invece di* circum se *il cod. 2 reca* cunctis, *il 2 a* certis — 7. *cod. 4* videtur *invece di* vir - *codd. 2, 2 a* tamen *invece di* tandem - *cod. 4* egregius — 11. *Mur.* reverterentur — 13. ambaxatores *manca nei codd. 2, 2 a, 3* - 14. *cod. 2* Veroñ; *cod. 2 a* Veñ — 16. *codd. 2, 2 a* autem *invece di* ante — 19. *cod. 4* dubio *invece di* debito — 20. *nel cod. 3 mancano le parole* et dicant — 22. *cod. 4* Paduanum — 23. *i codd. 2, 2 a aggiungono* annis *dopo* si — 26. *cod. 4* circa *invece di* citra — 27. *cod. 4* marchiam tervisinam — 37. *cod. 2* recognoscitis — 39. *cod. 4* et *invece di* eciam; *cod. 1* est et semper desiderat; *cod. 2* nc̄e hoc desiderat et semper fuit; *cod. 2 a* non esse hec semper desiderat etiam, semper fuit; *cod. 3* est et semper esse desiderat; *Mur.* qui semper fuit et est

[1] Fontaniva presso Cittadella a sud di Bassano.
[2] Pietro Ziani.
[3] Cioè l'impero greco.

" qui eciam attinent maioribus de Padua proxima linea parentele, werras incipere non velitis. " Res namque' modice per concordiam crescunt, per discordiam maxime dillabuntur [1]. Demum (Mur., 191) " vobis ex parte dompni ducis et communis Veneciarum dicimus et ex iniuncta nobis comissione " amicabiliter protestamur quod paratus est ipse dompnus dux et consilium interponere partes " suas, si vobis placet, et questionem, si quam habetis cum istis nobilibus de Romano, diligenter " videre et, utriusque partis racionibus intellectis, questionem ipsam fine debito terminare ".

XII. *Querit potestas consilium quid sit ambaxatoribus respondendum.* — Ad hec potestas sub brevitate respondens dixit se velle super his habere consilium et eis postmodum respondebit. Posito igitur in ipsorum ambaxatorum arbitrio si velint in consilio permanere, ambaxatores, prout mos est in talibus, abierunt. Potestas autem, propositis his in consilio, que satis attente notaverat, peciit et districte precepit per sacramentum quod quilibet consulat ad predicta quid sit melius pro communi Padue in hoc casu ambaxatoribus respondendum, amore, hodio, ira et timore sublato. Surrexerunt quidem plures et diversi diversimode sunt locuti. Demum surrexit dompnus Tiso de Campo sancti Petri et, convenienti invocacione facta, veneranda voce talia est locutus: " Etsi, quantum ad presens tempus, non sit expediens " recordari antiqua, forte hic aliqui sunt presentes, quibus est utile, ut cognoscant si parentes " isti mei, dicti de Honaria quondam, qui dicuntur nunc de Romano, causam habent insistere " vel operari, que pertineant ad communis Padue detrimentum. Ego enim recordor et vidi " quod commune Baxani et ipsi dompni de Romano communi Vicencie resistebant et offensas " multas fecerant Vicentinis, unde non morabantur in Baxano securi et stabat gens tota Baxani " sub ingenti dubio et tremore. Quin imo civitates quam plures de Lonbardia iuraverant et " minabantur Marosticam et Baxanum et partes illas invadere, subvertere cuncta a moncium " sumitatibus infra et fratrem matris mee, Ecelinum de Honaria, cum amicis suis omnibus, fide" libus et vassallis' quos habebat, expellere non solum de Baxano set de tota Marchia tarvisina. (c. 18 v) " Dico sicut homo, qui vidit factum, quod commune Padue doluit super viri nobilis exilio im" minente. Et taliter factum est precibus Ecelini — et profuit eciam instancia illorum de " Campo sancti Petri cum suis amicis — quod Iacobus de Vialardo, qui tunc erat potestas in " Padua, generalem fecit exercitum in servicio Ecelini. Et fuit totum commune Padue hostiliter " apud Honariam magnifice et potenter [2], ita quod inimici, qui iam' erant in partibus Marostice, (Mur., 192) " suo warnimento diviso, regressi sunt ad proprias civitates; et remansit Marostica et Baxanum " indempne et Ecelinus servatus est inoffensus; licet ipse, parvo elapso tempore, in sui periurium " concordaret cum illis, quos commune Padue pro ipso sibi fecerat inimicos. His tamen aliisque " multis et magnis serviciis non inspectis, que facta sunt per commune Padue in servicio Ecelini, " presumpsit ecce germanus meus, que sunt liberaliter facta patri, conniventibus oculis per" transire et manum ponere in visceribus paduani communis: dum per summam prodicionem et " nephas cepit et detinet castrum Fontis, quod non reputo esse meum, immo communi Padue " plus subiectum, quam sit minor villa, que iacet in paduano districtu. Cepit ibidem eciam lacten" tem nepotem suum et, more crudelis vipere seviens, infantem retinuit donec voluit vinculis " ferreis alligatum, qui adhuc puerili fascia ligabatur. Set si recuperare voluit igitur commune " Padue quod est suum, si civem suum voluit innocuum a morte defendere, numquid hec est ali" cuius iniuria vel offensa? Debet aliquis in hoc facto interponere partes suas? Est ista questio " cognoscenda? Profecto regraciandus est dompnus dux de voluntate sua laudabili, quam hosten" dit; et nos et commune nostrum habemus ea viriliter pertractare, que nostros faciant inimicos

6. *cod. 4* dubio *invece di* debito — 21. *cod. 4* timore - *Mur. agg.* cum Vicentinis *dopo* Lonbardia — 27. *cod. 2* Malardo; *cod. 4* Vilardo — 34. *invece di* conniventibus *il cod. 2 reca* et parentibus, clusis; *il cod. 2 a* et parentibus, clausis; *cod. 4* comminentibus — 37-38. *cod. 4* latenter *invece di* lactentem — 39. *nei codd. 3, 4 manca* Set; *nel cod. 1 manca* si — 40. *nel cod. 4 mancano le parole* si civem suum — 43. *nel cod. 3* manca viriliter

[1] Sallustii, *Iugurth.*, cap. X. [2] Vedi lib. I, cap. x.

" de suis excessibus penitere, ne unquam presumant aliqui sic enormiter iniuste commune " Padue ledere vel honori eius in aliquo derogare „. Hec quoque predicta verba dompnus Stephanus Badoarius ambaxatoribus referens, sapienter dicenda scivit dicere, tacenda novit providus subticere. Ipsi vero ambaxatores, discrete licenciam assumentes, intraverunt Baxanum.

XIII. *Locuntur ambaxatores Veneciarum Ecelino et suis.* — Stabat illic in Baxani palacio Ecelinus de Romano et habuit fratrem suum Albricum, Wecilum de Prata [2], Ansedisium de Guidotis et alios multos amicos suos, viros probos et sapientes, quorum consilio procedebat. Coram quibus surgens dompnus Marchus, de predictis ambaxatoribus unus, vir sapiens et astutus, post factam invocacionem decenter hec verba locutus est inter eos: " Inter cetera opera " probitatis, que viros nobiles faciunt comendandos, hec duo merito locum habent: scilicet quod " quilibet potens homo a causis offensionum abstineat in insontes et, si qua causa huiusmodi " sit commissa, quam cicius esse potest, eam succidere debeat et providus extirpare. Hec' " autem propterea vobis dicimus,' quod dompnus noster dux Veneciarum noviter intellexit vos " occasionem dedisse, quare Paduani terras vestras et Baxani territorium vastare laborant; " quoniam castrum Fontis germani vestri, ut dicitur, dompni Tisonis de Campo sancti Petri, " et per consequens paduani communis, violenter cepistis et detinetis et in ipso castro cepistis " Willielmum, nepotem dompni Tisonis et vestrum. Que facta cum honore vestro, si nobis " parcitis, poterant remanere, nisi forte ius haberetis in castro. Nam et providere debet sapiens ante factum, ne contingat eum facti postmodum penitere. Verum est quoniam quod " factum est pro infecto haberi non potest; verumtamen prudentis opus est abhorrere malorum causas et, si qua facta sunt minus bene, in melius emendare. Si de facili possunt " ergo multa dampnificia prohiberi, rogamus vos ex parte dompni nostri ducis, qui certe vos " diligit et domus de Romano semper extitit benivolus et amator, ut sicut iam reddidistis " infantem, sic et castrum ipsum reddere procuretis in manus communis Padue, cum locum " illum, si alterius iuris est, non sine iniuria teneatis. Demum vobis ex parte dompni ducis " et communis Veneciarum dicimus et ex iniuncta vobis comissione ab ipso et a Veneciarum " consilio protestamur quod, si vobis placet et ius aliquod in ipso castro habetis, paratus " est ipse dux et consilium interponere partes suas et super ipso facto videre et, quicquid " iuris inventum fuerit, fine debito terminare „.

c. 19 r Mur., 193

XIV. *De responsione facta ambaxatoribus per Ecelinum.* — Surrexit tunc Ecelinus de Romano et ambaxatoribus hoc modo respondit: " Naturalis intellectus et sensus concessus est " hominibus in hac vita, ut eis liceat diligentes diligere et contempnere contempnentes. Et " ego dompno meo duci quanta possum affectione regracior, quod michi videtur compati super " iniuriis, que fiunt michi et amicis et terris meis iniuste, ab his precipue, qui nullam vere possunt habere causam. Scio quod nobiles illi viri de Campo sancti Petri non negant se contraxisse maternam originem de progenie de Romano, quam more debito cognoscere non videntur. Nam, etsi non viderim, tamen scio pro veritate quod magnates illi quondam patri

4. *cod. 4* iverunt — 5. *nel cod. 3 mancano le parole* Locuntur.... suis — 10. *cod. 2* colaudandos; *cod. 2 a* collidandos - 11. *nel cod. 4 manca* in *prima di* insontes - 13. *nel cod. 3 manca* vos — 14. *nel cod. 4 manca* Paduani — 17. *cod. 2* nostrum — 20. *cod. 3* providentis *invece di* prudentis - *cod. 4* abolere *invece di* abhorrere — 26. *nel cod. 4 manca* vobis — 30. *Mur. agg.* dominus *dopo* tunc — 34. *il solo cod. 4 reca le parole:* que fiunt — 33. *cod. 4* possim — 35. *Mur. agg.* collatis *dopo* causam — 36. *cod. 3* agnoscere *invece di* cognoscere

[2] Il 20 maggio del 1228 Ezelino da Romano, Alberico suo fratello, Rambaldo ed Ansedisio dei Guidotti pronunciano una sentenza arbitraria in una controversia sorta tra *Guecello da Prata figlio del quondam Gabriele* e Federico di Porciglia (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 112, pp. 217-19). Nel gennaio del 1248, l'imperatore Federico II in Vittoria, durante l'assedio di Parma, ad istanza di Ezelino da Romano, concede a Guecello da Prata, suo fedele, una terra posta in Friuli con appartenenze e diritti in feudo perpetuo (Verci, *Marca trivigiana*, tomo II, doc. 89, pp. 12-13). Nel lib. III, p. 52 dello *Statuto di Vicenza* del 1264 è contenuto il bando di Guecello, dei figli e dei nipoti, e la relativa confisca dei beni perchè egli era stato partigiano di Alberico da Romano (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 271, p. 490).

“ meo insidias huiuscemodi posuerunt. Erat nempe constituta curia quedam causa solacii Ve- “ neciis, ubi fuit Azo marchio, pater Marchionis istius, et alii de Marchia nobiles et potentes. “ Quam curiam pater meus honorare desiderans, secum habuit XI milites et ipse extitit duo- “ denus, quorum omnia similia fuerunt et divina vestimenta, in re una solummodo discrepancia, “ quod scilicet mantatura patris mei fuit de armirinis, set fuit aliorum de pre'ciosis variis Scla- MUR., 194 “ vonie. Visi sunt isti duodecim socii prima die per platheam sancti Marchi transire unanimes. “ Sequenti vero die, cum unus eorum in amicicie signum mantaturam patris mei deferret, si- “ cut mos est aliquando militum sociorum, siccarii quidam, conducti precio' a falsis germanis *c. 19 v* “ meis, credentes occidere patrem meum Ecelinum de Romano, occiderunt illum, qui eius at- “ tulerat mantaturam, quemdam scilicet militem de Tarvisio nomine Bonacursum, virum no- “ bilem et potentem. Reputo ergo digne quod tunc occiderint patrem meum, fratrem scilicet “ matris sue [1]. Dicere non oportet qualiter Tisonis filius, Iacobus, nepos meus, in Frata fecerit “ tantam cedem in amicis et fidelibus partis mee, penitus absque causa, quanta fieri in ipsis “ bestiis vix deberet. Et ecce quam instanter michi werras assidue machinantur et incendunt “ gentes, quascunque possunt, in meam et amicorum meorum destructionem et mortem. Quid “ enim haberent versus me Paduani? Ipsi namque olim [2] cum Vicentinis, ut fertur, pugna- “ verunt ad Carmegnanum, ubi pater meus nullum dedit Vicentinis auxilium, quamvis tunc “ illis coniunctus esset, set laboravit occulte, donec Paduani victoriosam habuerunt de inimicis “ gloriam et triumphum. Cuius [illegible]ti quasi in enigmate memini, cum, ut michi dicitur, tunc “ essem minor annorum V. Si tempore aliquo fuit Aldrevandinus, estensis marchio, Paduanis “ contrarius, illic pater meus cum omnibus, quos movere potuit, Paduanos adiuvit [3]; et de ipsius “ auxilio et consilio hoc processit quod Marchio se subiecit Paduanorum voluntatibus et mandatis. “ Et ego memini in hoc warnimento fuisse, licet forem in tempore adolescencie constitutus. “ Nunc quoque, si Paduani indebite moveantur, audite. In castro Fontis malefactores plurimi “ latitabant, qui terras meas et fratris mei aliorumque amicorum meorum die noctuque depreda- “ bantur; nec proderat conqueri capotaneo eius castri, set in eius responsionibus videbatur aperte, “ quasi foret malorum conscius et rapine. Removere ergo volui vulpem ab insidiis, ab antro “ serpentem mortiferum et lupum expellere de cubili [4]. Precor itaque dompnum meum du- “ cem quod michi dignetur parcere in hac parte. Set videre volo quid facere poterunt Pa- “ duani, qui nondum, ut puto, sunt experti, quid domus de Romano valeat et quid possit. Sive “ enim fuerit quod non videntur sanum cepisse consilium, sive quod fovent iniusticiam et obli- “ quum, spero quod Deus, qui est iustus iudex, eos, antequam revertantur Paduam, iusto iudi- “ cio puniet et eos faciet de suis excessibus penitere „.

XV. *Littere, quas misit Ecelinus maior filiis, ut cum Paduanis concordarent.* — Propositis MUR., 195 verbis per ambaxatores Veneciarum, ut dictum est, et audita responsione utriusque partis, reversi sunt ipsi ambaxatores Venecias. Set dompnus dux non se ulterius intromisit; doluit tamen, quod non potuit componere inter eos.

4. *cod. 4* omnium - *codd. 2, 2 a* divisa; *codd. 3 e 4* divitia; *le parole* et divina *mancano in Mur.* — 14. *codd. 1, 2 a* machinant - *cod. 4* intendunt *invece di* incendunt — 16. *cod. 4* dicitur — 19. *codd. 2, 2 a* iuventute *invece di* enigmate — 20. *codd. 2, 2 a* fur *invece di* fuit; *nel cod. 3 manca* fui — 23. *il cod. 3 agg.* me *dopo* memini — 24. *cod. 3* et debite — 27. *cod. 4* ego *invece di* ergo — 29. *cod. 4* Si *invece di* Set — 30-31. *codd. 2, 2 a* Sane enim fateor *invece di* Sive enim fuerit — 31. *cod. 3* favent *invece di* fovent

[1] Secondo la versione del fatto, dataci da Gerardo Maurisio, Azzo VI d'Este è colpevole dell'attentato contro Ezelino II, mentre i Camposampiero non vengono neppure nominati a questo proposito dallo storico vicentino. Egli si trovava al seguito di Ezelino ad Orsaniga, presso Ottone IV nel 1209, quando costui accusò di questa e di altre colpe il Marchese colà presente, e dichiarossi pronto a sostenere l'accusa colle armi. Ma il marchese non accettò per allora la sfida, e l'imperatore ridusse al silenzio i due contendenti (*RR. II. SS.*, VIII, coll. 18 E-19 AD).

[2] Nell'anno 1198, vedi lib. I, cap. VIII. Secondo il Maurisio (*RR. II. SS.*, VIII, col. 13 B) la guerra di Carmignano tra Padovani e Vicentini avvenne per causa soltanto di Ezelino II.

[3] Anno 1213, vedi sopra lib. I, cap. XII.

[4] Qui si espone la causa della presa di Fonte, fatta da Ezelino III, causa, che è taciuta più sopra, ove Rolandino narra il fatto (lib. II, cap. IX, p. 33).

Set post insultus quosdam factos per aliquot de militibus paduanis ad portas Baxani, non multis transactis diebus, cum Ecelinus maior, qui adhuc in ficta penitencia[1] morabatur in castro Mede[2], per nuncios, quos mittebat cothidie, facti seriem in totum haberet notam, misit dicendo filiis suis quod penitus cum Paduanis concordarent. Et scripsit eis litteras in hunc modum: " Ecelinus de Romano karissimis suis filiis et dilectis, Ecelino et Albrico, cum paterna c. 20 r " benedictione salutem. In arduis negociis' meo tempore obversatus, tam in werra quam in pace, " hoc vidi quod nil perdit aliquando sapiens, si partem resecat de sui fimbria vestimenti et " ab iniquitatis unco provide separatur. Quocirca, dilectissimi mei filii, providete quod po- " tencia domus nostre nondum est communi Padue comparanda. Nichil tamen prohibet, quin " vulgus Paduanorum adhuc, imo tota gens de Marchia, Domino faciente, submitti posset unius " vestrum dominio vel forsitan utriusque. Hoc enim dixisse michi recolo matrem vestram, que " stellarum cursus noverat, notabat celestes domos, sciebat eciam iudicia planetarum. Ait enim:

" *En quia fata parant lacrimosos pandere casus:*
" *Gentem marchisiam fratres abholere potentes*
" *Viderit Axanum, concludent castra Zenonis*[3].

" Itaque dum crescit Baxani potencia, dum Sancti Zenonis castrum et alia vestra castra de " Pedemonte concludent vestris contumacibus inimicis, volo et iubeo quod caucius incedatis. " Et ad presens communi Padue obedite et reddite castrum Fontis, sicut iam reddidistis et " Willielmum, ne arrogans nepos meus Tiso possit ullam causam pretendere, qua Paduani " terras invadere debeant vel vastare. Spero enim quod veniet tempus et hora, qua de ve- " stris et amicorum vestrorum iniuriis animo letabundo videbitis plenariam ulcionem „.

XVI. — *Hic redditur Paduanis castrum Fontis.* — Interposuerunt itaque hinc inde magnates quidam, qui quamvis essent de Padua tamen amici illorum de Romano tunc temporis' Mur., 196 credebantur, et persone religiose quedam. Et post multas locuciones utrimque factas multaque consilia, tamen ad hanc concordiam est deventum quod Ecelinus ipse minor, qui castrum Fontis adhuc tenebat, set Willielmum iam ante reddiderat, iurare debeat potestatis Padue mandata. Et ego eum vidi in alto destrario ad potestatem Padue et ad eius consiliarios advenire per undas Brente. Non tamen permisit potestas, qui eum expectabat in ripa, ipsum ad terram attingere; sed iuravit sine ullo tenore super destrarium more equitantis sedendo et stando per sex passus forsitan infra aquam. Iussus igitur in presenti reddidit castrum Fontis cum rebus omnibus, quas acceperat de bonis ipsius castri, et sic indignatus, partim quia videbatur succumbere, partim quia ibi vidit quosdam Tarvisinos, qui venerant

1\. *cod. 3* partes *invece di* portas — 7. *codd. 1, 2 a* fibria — 8. *invece di* unco *cod. 2* initio, *cod. 2 a* inimico, *cod. 3* unico, *cod. 4* vitio — 13. *codd. 1, 2, 2 a* facta — 15. *nel cod. 4 mancano le parole* Viderit.... Zenonis; *cod. 3* Baxanum — 16. *codd. 2, 4* nostra — 18. *codd. 1, 3* reddistis; *cod. 2 a* redistis — 19. *codd. 2, 2 a* illam *invece di* ullam — 20. *il cod. 3 agg.* vestras *dopo* terras — 22. *il cod. 3 agg.* et cetera *dopo* Fontis — 25. *codd. 3, 4* tandem; *Mur.* tam *invece di* tamen

[1] Vedi sopra lib. II, cap. VI, p. 31.

[2] Meda sopra il fiume Astico (VERCI, *Ecelini*, I, p. 93 sg.).

[3] San Zenone a nord-est di Bassano. La profezia può essere interpretata in senso favorevole per la casa da Romano, se si considera *fratres*, come soggetto di *abholere* e *gentem marchisiam* come oggetto, in senso contrario, se si fa l'opposto. Come risulta dalle parole di Ezelino II, che precedono le profezia, egli da essa bene auspicava per la sua famiglia. Ma quando cadde la potenza dei da Romano, cioè quando a Cassano Ezelino III riportò quella ferita che lo trasse al sepolcro, e, dopo la resa del castello di San Zenone, avvenne l'eccidio di Alberico e della sua famiglia, allora apparve quale significato funesto avesse la predizione. È lecito supporre che i versi profetici corressero fra il popolo, quando già erano caduti i da Romano, e che Rolandino ne traesse profitto nel comporre la lettera di Ezelino II ai figli. Questi versi sono in relazione con la profezia sulla morte di Ezelino III, accolta da Albertino Mussato (*Ecerinide*, tragedia a cura di LUIGI PADRIN, Bologna, Zanichelli, 1900, vv. 504-507), da Giovanni Villani (*Historie fiorentine*, lib. VI, cap. LXXIII, *RR. II. SS.*, XIII, col. 203 D) e da altri scrittori.

in auxilium Paduanorum ad preces dompni Tisonis de Campo sancti Petri et sue partis. Audiverunt quidam eundem animo indignato dicentem, postquam fecerat sacramentum, quod non vertetur annus, nisi prius luat Tarvisium per commune, quod cives eius fecerant per divisum. Fuerunt autem omnia facta predicta in ipso anno Domini MCCXXVIII, tempore autumpni, potestante dompno Stephano Badoario supra dicto.

XVII. *De exercitu facto ad Trivillem et Godicum et per partes illas.* — Reversi sunt Paduani domum cum ingenti gloria et honore. Quibus credentibus permanere in pace, ivit Ecelinus Tarvisium et, iuvantibus sue partis amicis, tunc est in tarvisinum civem receptus. Et' unitus cum communi Tarvisii, verbis suis induxit eos, ut terras feltrensis et belunensis *c. 20 v* episcopi Odonis [1] nomine invaderent, quas idem Ecelinus dicebat fuisse communis Tarvisii ab antiquis. Sic decipi vidi aliquando piscem hamo, volucres capi calamis, lupum cibo. Fecerunt enim exercitum et una cum ipso terras episcopi hostiliter invaserunt. Nolentes Paduani offendere Tarvisinos, si possent cum honore desistere, miserunt primo nuncios Tarvisium deprecando quod terras episcopi, que erant paduani communis, desisterent molestare. Set non cessaverunt propterea; instantes immo fervencius, Feltrum et Belunum ceperunt et tenuerunt. Et paduanis nunciis, qui illuc iterum et iterum sunt transmissi, sive per arroganciam sive per alicuius vel aliquorum astuciam respondebant quod Feltrum et Belunum non redderent, donec muri civitatis Tarvisii permanerent. Quid plura? Misit potestas dompnus Stephanus Badoarius nuncios suos ad dompnum patriarcham aquilegensem [2]; misit eciam ad dompnum Marchionem [3], ut venirent. Et venerunt et factus est copiosus exercitus ad' terras inimicorum exterminandas. Prius tamen quam civitatem exirent, venerunt Mur., 197 quidam de Lonbardia, qui dicebantur rectores, instantes cum dompno Iordano [4], priore Sancti Benedicti de Padua, in quo multum civitas Padue confidebat, et cum aliis magnatibus de Padua quod expeditio sive exercitus remaneret. Prenominatus autem potestas, omnia pro nichilo reputans, servare volens plenarie civitatis honorem, carrocium et gentem suam totaliter et magnifice conduxit in terras inimicorum. Primo ad Trivillem [5], terram scilicet iurisdictionis dompnorum de Campo sancti Petri — set nunc eam Ecelinus et Tarvisini tenebant — cuius culturas et fruges omnes et alia omnia, preter turrim, Paduanorum turba vastavit. Exinde processit exercitus paduanus Godicum [6], speciale castrum et cameram Ecelini. Iterum, dum permanerent ibidem, venerunt alii rectores de Lonbardia dicentes quod potestas cum suo

---

3. *codd. 2, 4, Mur.* verteretur — 4. *Mur.* predicto *dopo* ipso — 6. *nel cod. 3 manca* per — 9. *cod. 3* unicus *invece di* unitus — 12. *Mur. agg.* Tarvisini *dopo* enim - *Mur. agg.* Ecelino *dopo* ipso — 16-17. *cod. 3* pro arogancia — 24. *Mur. agg.* praedicta *dopo* omnia — 26. *cod. 4* ad *invece di* in — 27. *cod. 1* uire; *codd. 2, 2 a* iure; *codd. 3, 4* de iure; *Mur.* iurisdictionis

[1] Resse quella diocesi dal 1225 al 1241.

[2] Bertoldo di Andech.

[3] Azzo VII.

[4] In un'antica matricola del collegio dei dottori giuristi comparisce il nome: *D. Jordanus de Transalgardis* (*Tansalgardis*) *prior Sancti Benedicti decretorum doctor* (A. Gloria, *Monum. dell' Università di Padova,* p. 148). La famiglia di Giordano si chiamò anche dei Forzatè. L'autorità acquistata da questo personaggio si desume, oltrechè dalla testimonianza di Rolandino, da quella dei documenti. Il 21 giugno 1218, come mediatore di pace fra Ezelino e la città di Vicenza, aggiudica ai Vicentini Bassano e fa cedere da Ezelino ai medesimi Marostica per 40 mila libre (Verci, *Cod. Ecel.,* doc. 90, pp. 168-80). Nel 1231 egli, Bernardo Guasco ed Alberto di San Giovanni di Monselice decisero la lite, che vi era allora tra il patriarca di Grado, Angelo Barozzi, e il vescovo di Castello, Marco Michele (cf. Gloria, *op. cit.,* p. 316). Il 13 maggio 1232, in Padova nella sala di Lando, canonico padovano, assiste alla lettura della procura, data a Porto Naone il 10 maggio, ad Ermanno maestro dell'ospitale dei Teutonici, da Federico II riguardo alle discordie fra l'Imperatore e le città della lega lombarba, ed agli atti che si riferiscono ad essa (Huillard-Bréholles, *Friderici II, Historia Diplomatica,* tomo IV, parte I, pp. 345-47-48-52).

[5] Treville, villaggio presso Castelfranco, ad occidente di Treviso. Nel 1221 esso già apparteneva ad Ezelino II (Verci, *Cod. Ecel.,* doc. 94, p. 183).

[6] Godego a sud-est da Bassano. La casa da Romano aveva questo paese in feudo prima del 1159 (Verci, *Cod. Ecel.,* doc. 25, p. 38). Nel 1221 Ezelino II ha ancora in possesso l'antico feudo della casa (Verci, *Cod. Ecel.,* doc. 92, p. 183).

exercitu Paduam remearet: set manifeste respondebatur illis per potestatem quod non divideret se de campo, nisi Tarvisini prius Feltrum et Belunum dimitterent aut Godicum planaretur. Reversi sunt rectores in Lombardiam et Godicum est tunc radicitus extirpatum. Ivit tunc paduanus exercitus ad Axilum[1], reversus est Maseradam[2], ivit usque Nervisiam[3] et usque ad undas Plavis et reversus ad Lancinigum[4]; appropinquavit ad civitatem Tarvisii, quod viderunt Paduani tunc turres et muros Tarvisii, audiverunt campanas et voces de civitate. Et nullo viso de inimicis, demum sanus et incolomis reversus est exercitus Paduam cum triumpho. Movit autem hic exercitus, quando primo exivit Paduam, in anno Domini MCCXXVIIII, die prima madii, sub potestate predicta.

XVIII. *Qualiter commune Padue recuperavit terras feltrensis et belunensis episcopi sui civis.* — c. 21 r 'Constitutis dompnis et rectoribus pro Tarvisinis in Feltro et Beluno, Tarvisini ad propria redierunt. Et cognoscentes dampna sibi facta per Paduanos, nocte quadam venerunt ad Mur., 198 offendendas villas quasdam circa' confinia paduani districtus. Potestas autem Padue, velox et strenuus, subito ad arma prosiliens, suam paravit repente miliciam ire hostibus in occursum. Aliqui tamen milites paduani, missi prius, Tarvisinos invenerunt in largum; et est tunc utrimque pugnatum, set Tarvisini quam cicius secesserunt de campo, sencientes potestatem et Paduanos venire. Regressis denuo Paduanis, firmatum est et statutum in Padua inimicorum terras invadere bis in anno et vastare totaliter eorum possessiones et bona. Sed tantum institit frater Walla[5], qui de ordine fratrum Predicatorum fuerat et nunc erat episcopus brixiensis, legatus apostolice sedis, ut dicebatur, et rectores missi Paduam de civitatibus Lombardie, quod terre feltrensis et belunensis cum his omnibus, que ostensa sunt ad episcopum pertinere, ipsi sunt episcopo et Paduanis integraliter restitute; quamvis Tarvisini dicerent se gravatos, experti nunc sibi devenisse ad verum, quod Ecelinus verbo quasi prophetico dixerat apud Baxanum aliquando, scilicet: communitatem quandoque luere, quod peccat specialitas aliquorum[6].

XIX. *Hic speravit Padua pacem amodo permansuram in ea.* — Nunc circa unius anni spacium civitates de Marchia tarvisina adeo quieverunt in pace, quod quasi circa finem anni Domini MCCXXVIIII, et circa principium subsequentis nulla fuit terrarum predacio, nulla hostium incursio vel insultus, preter supra dictum exercitum, set bonorum omnium copia; tantum gaudium et leticia inter gentes, ut a pluribus crederetur quod amodo nulle sediciones esse debeant in Marchia, nulle werre. Imo et religiose persone totum quasi populum in laudabili contemplacione manentem divinis predicacionibus recreabant. Nam et in illo tempore inter ceteros viros religiosos et iustos advenit beatus Antonius, sicut dicetur inferius, et in diversis locis per Marchiam verba Dei voce melliflua predicavit. Et fuit nunc dompnus Iohannes Dandulus[7] Padue potestas et dompnus Rainerius Zeno tunc Verone potestas.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

4. *cod. 3* auxilium *invece di* Axilum - *cod. 4* sicuisiam *invece di* Nervisiam *e* utique *invece di* usque — 5. *codd. 2, 2 a* Lanzinigum — 5-6. *nel cod. 3 mancano le parole* quod.... Tarvisi — 8. *cod. 3* paduana — 9. *nel cod. 3 mancano le parole* die.... predicta - *Mur. agg.* mensis *dopo* prima — 11. pro *manca in Mur.* — 13. *cod. 1* vellex; *codd. 2, 2 a* valens; *cod. 4* vellorum — 14. *cod. 4* incursurum *invece di* in occursum — 15. *nel cod. 4 manca* tamen *dopo* Aliqui — 19. *cod. 4* 5 Balla — 24. *cod. 4* quoniam *invece di* quandoque — 28. *cod. 4* in cursus *invece di* insultus *e* supscriptum *invece di* supradictum — 30. *cod. 4* per septem *invece di* persone — 33. *nel cod. 4 manca* dompnus — 34. *Mur. agg.* de Venetiis *dopo* Dandulus; *cod. 4* Paduanensis

[1] Asolo a nord-est di Bassano.

[2] Maserada a nord-est di Treviso.

[3] Nervesa a nord di Treviso.

[4] Lancenigo a nord di Treviso.

[5] Walla fu vescovo di Brescia dal 1220 al 1244.

[6] Vedi lib. II, cap. XVI, p. 39.

[7] Questo podestà per il comune di Padova conchiuse alleanza con Vicenza (an. 1230) di cui era allora podestà Filippo Zuliano (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 119, pp. 225-229).

INCIPIT TERTIUS.

Mur., 199

Hic *capitur Verone comes Sancti Bonifacii et potestas expellitur.* — Caduca sunt penitus et vix uno momento stabilia quecunque sunt genita super terram. Nam in sequenti anno MCCXXX error et scisma crevit in Marchia, que paulo ante steterat sic tranquilla. Dum enim Stephanus Badoarius in sua secunda potestaria regimen paduanum teneret, dompnus Matheus Zustignanus, vir nobilis de Veneciis, electus fuit in potestatem Verone. Hic voluit quod magnates illi de Verona, qui tempore dompni Rainerii Zeni, sui predecessoris, steterant in Veneciis pro securitate Verone, iterum illuc 'in eius c. 21 r potestaria pro securitate civitatis redire et permanere deberent ad voluntatem ipsius. Et sic Verone orta est discordia inter partes. Et dum dompnus Rizardus comes Sancti Bonifacii, capud partis, vir precipuus in Verona, cum magnatibus et baronibus sue partis foret in palacio veronensi, vigilante plurimum altera parte [1] in his que gerebat in animo, ipse cum maioribus sue partis a suis inimicis est in ipso palacio captus [2], dompnus Matheus de potestaria expulsus; dompnus Sallinwerra de Ferraria tunc factus est potestas Verone [3]. Et sic omnes de parte Comitis per Marchiam et per Lonbardiam dispersi sunt. Illi vero de parte Comitis, qui se ad castrum Sancti Bonifacii [4] collegerunt, vocaverunt pro suo rectore et potestate ibidem dompnum Gerardum Rangonum de Mutina, virum prudentem et strenuum, sapientem, providum et astutum. Qui cum ad eos venisset et iurasset ipsos regere bona fide, illic cum eisdem stetit, sapienter ipsos protegens et confortans et werram faciens viriliter inimicis, sperans eciam ipsos et eorum amicos et partem cum consilio dompni Mathei predicti et auxilio civitatum affinium in civitatem Veronam reducere cum honore. Illis eisdem diebus, ipse dompnus

2. *il cod. 4 dopo* expellitur *agg.* per Io. de Varisio mediolanensem Cap.ᵐ p.ᵐ. *Per la spiegazione di questa aggiunta vedi p. 29, varianti, l. 2* — 6. *codd. 2, 2 a, 3* Iustinianus — 12. *Mur. agg.* vero *dopo* ipse — 15. *cod. 4* ergo *invece di* vero — 17. *codd. 1, 2, 2 a* Rangonem; *cf. p. 49, l. 5*; *cod. 3* Girrargonem — 18. *cod. 4* eos *invece di* ipsos — 19. *cod. 4* eos regens *invece di* ipsos protegens — 20. *il cod. 4 omette* et partem — 21. *il cod. 2 agg.* et *dopo* civitatum

[1] La parte dei Montecchi.

[2] Il 29 giugno circa. Vedi *Annali di Santa Giustina* in *Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 153, l. 39 sgg.

[3] Il nome di Matteo Giustiniani, come podestà di Verona, non comparisce nei documenti, secondo i quali vi è l'immediata successione di Salinguerra a Ranieri Zeno nella podesteria di Verona (Gitterman, *op. cit.*, p. 148; C. Cipolla, *Antiche cronache veronesi*, Venezia, 1890, tomo I, p. 390 in nota). Nel *Syllabus potestatum Veronae* (Cipolla, *op. cit.*, p. 390) è scritto: "Matheus "Iustinianus de Veneciis, expulsus fuit, quia stultus et "insanus„. Anche il Maurisio accenna al Giustiniani, come podestà di Verona (*op. cit.*, *RR. II. SS.*, VIII, col. 29 a). Io credo che si possa conciliare l'autorità dei documenti con quella dei cronisti, ammettendo che il Giustiniani fosse, contemporaneamente allo Zeno per qualche mese, podestà della parte del conte Rizzardo di San Bonifacio. Nè erano rari i casi dei podestà di parte. (Vedi per es. in Vicenza nel 1196, G. Maurisio, *op. cit.*, *RR. II. SS.*, VIII, col. 11 d; E. Salzer, *Ueber die Anfänge der Signorie in Oberitalien*, Berlin, 1900, pp. 31-32). Si noti infine che Rolandino afferma più sotto che la parte del Conte, bandita da Verona e raccoltasi in San Bonifacio, elesse un proprio podestà nella persona di Gerardo dei Rangoni di Modena. Con ciò non avrebbe fatto altro che seguire la consuetudine già presa, quand'era ancora nella città di Verona.

[4] Sambonifacio, castello ad oriente di Verona.

Gerardus et dompnus Matheus predictus venerunt ad dompnum Stephanum Badoarium, potestatem Paduanorum. Et fuerunt in consilio paduano, in quo surrexit ipse dompnus Gerardus in primis et, congrua invocacione premissa, secundum quod mos est in Marchia, hec verba breviter est locutus:

Mur., 200 II. *Loquitur dompnus Gerardus Rangonus in servicio Veronensium expulsorum.* — "De "summa Dei providencia creditur processisse quod sunt in civitatibus regimina constituta, "ut scilicet violencie refrenentur, prohibeantur rapine, iura conserventur illesa, maleficia et "superbie retundantur. Quod cum ita sit, tenentur merito civitatum rectores iuvare propen- "sius et protegere non solum cives et subditos, set eciam et regentes. Audistis sane quod "dompnus Matheus Zustignanus, vir sapiens, potens et nobilis de Veneciis, qui est presens "factus potestas et rector communis Verone, sollempniter voluit, propter pacem et concordiam "in Verona servandam, quod aliqui cives sui magnates de Verona Venecias ire deberent et "modicum ibi stare, donec scilicet ipse civitatis facta plenius haberet pre manibus et salu- "briter ordinasset. Neque enim hoc erat insolitum nec fiebat in iniuriam aliquorum. Quid "autem de tam digno proposito et tam iusto contigerit, hoc est plenarie notum per Lonbar- "diam, per Marchiam et per Ytaliam universam et adeo cuncti audientes hoc reprobant. "Quod utinam ne detrimentum redundet in civitatem! quoniam in eorum capud pro certo "redundabit in brevi, qui excessus tanti fuerunt conscii et auctores. A vobis itaque et a "communi Padue, qui estis semper amatores iusticie et malorum castigatores, exposcimus nos, "qui presentes hic sumus, pro nobis et aliis de propria patria tam iniuste depulsis, quatenus "vobis placeat, pacificare commune illud et illis vestrum auxilium exibere, qui nullam me- "ruere repulsam. Scimus enim tantam esse potenciam vestram, quod si solum auditum fuerit c. 22 r "vos velle in hoc negocio interponere partes vestras, malorum superbia trepidabit; et civitate "Verona divina gratia vestrisque operibus reformata, vobis erit honor et fama perpetuo et "magni premii meritorium apud Deum".

III. *Loquitur dompnus Matheus potestas de Verona expulsus.* — Etsi forte plura dixerit dompnus Gerardus, quia fuit vir sapiens et facundus, de his, que presens audivi, summatim recollegi predicta. Quibus per eum propositis, stans in predicto consilio dompnus Mattheus Mur., 201 Zustignanus, facta invocacione similiter, breviter hec verba proposuit: "Non est mee inten- "cionis ad verba dompni Gerardi superaddere aliqua, que certe non video expedire. Hoc "tamen dixerim quod satis videtur a natura procedere quod unius civitatis commune, cui "Deus thesaurum sapiencie donat, potencie munus et graciam boni status, alterius civitatis "communi prosit, vacillantem populum adiuvet, in sua iusticia foveat, prolapsum relevet et toto "posse in sua libertate conservet. Quare vobis placere debet exurgere in auxilium nostri, qui, "secundum quod dompnus Gerardus sapienter proposuit, contra Deum et racionem de Verona "deiecti sumus. Et comiti Sancti Bonifacii ceterisque nobilibus dare succursum dignemini, qui "cum ipso comite sic indigne tenebrosis carceribus sunt inclusi. Si enim cum carrocio, cum "milicia et cum populo paduano movebitis vires vestras, scimus indubitanter quod omnia plana "erunt. Nam etsi qui ausu temerario existerent contumaces, plures erunt nobiles et potentes "de Lonbardia et aliunde multarum terrarum communia ad excessus factos in nostram inno- "cenciam ulciscendos; et in brevi tempore expedietur hoc factum. A vobis igitur petimus, "sicut a viris iusticie et magnifice bonitatis, viris utique digne potencie et virtutis, ut de con- "sueta nobilitate vestra nobilibus condolentes, dignemini nobiles liberare de morte sic indebite "desolatos et hoc aggredi tam potenter, quod fama communis Padue per romanum imperium "de multo divulgetur in magis et inimici paduani communis omni tempore contremiscant".

---

2. *cod. 4* Padue — 8. *cod. 4* retrodantur *invece di* retundantur — 9. *codd. 3, 4* regnantes — 13. *nel cod. 4 manca* scilicet — 15. *codd. 1, 2* iusta; *cod. 2 a* iuxta — 18. *cod. 4* remendabit — 24. *Mur.* populo *invece di* perpetuo — 26. *Mur. agg.* Zustignanus *dopo* Matheus — 31. *cod. 3* diximus — 31-32. *cod. 4* credens *invece di* cui Deus — 34. *cod. 3* nostrum — 35. *cod. 4* iustitiam *invece di* racionem

IV. *Hic iverunt Paduani hostiliter ad Portum et Lemacum et ad Rivaltam.* — His quidem verbis in consilio paduano propositis, sunt omnes adeo pietate commoti, quod illic oportunum non extitit potestatem verbis propositis respondere nec oportuit aliquos arengare vel insistere suasionibus aut disuasionibus ad predicta; set absque ulla insinuacione vel argumento sic reperti sunt omnes unanimes, ut tam illi de consilio quam et ceteri cives protinus concordarent exire hostiliter et potenter quocunque oporteat, ut commune civitatis Verone in statum debitum reformetur. Quid plus? Motus est paduanus exercitus et carrocium paduanum. Et discursurus absque ullo obstaculo per veronensem districtum congregavit primo gentem suam et warnimentum magnifice vir strenuus dompnus Stephanus Badoarius, paduana potestas egregia, in loco ubi dicitur Tricontai [1]. Exinde gloriose procedens in manu potenti et brachio excelso, ivit ad Portum [2] et Lignagum' [3], mense septembris de predicto anno Domini MCCXXX. Mur., 202 Dissipate sunt segetes,' captus est pons Attatis, gentes cohabitantes ex utraque c. 22 v parte fluminis sunt fugate et destructa sunt hedificia et habitaciones cuncte radicitus extirpate. Unus solus clibanus remansit in villa Porti iussu potestatis, solummodo hac de causa, quoniam dicebatur illic panem fieri meliorem de Lonbardia; inde forsitan inolevit quod dicitur: "*Bonus est panis Porti*". Motus est hinc exercitus et ivit Bonadigum [4]; ivit eciam ad Rivaltam [5]. Et primo destructa est villa Tonbe [6]; postmodum, quamvis castrum Rivalte se aliquibus diebus defenderet, ad ultimum est redditum potestati Padue et communi, pacto tamen apposito, quod persone omnes de castro recedant incolumes cum rebus et armis suis et castrum ipsum maneat incorruptum [7].

V. *Hic tangitur de facto sancti Antonii quasi ex incidenti.* — Reduxit paduanus potestas ad propria gentem suam sanam et incolumem, Domino faciente. Set nec redemptus est comes Sancti Bonifacii, nec est Matheus Zustignanus receptus in suam potestariam Verone. Amici tamen dompni Marchionis estensis et ipsius Comitis, qui sic detinebantur iniuste, quod consequi nequiverunt per arma mundi, facere voluerunt cum amicis et militibus Iesu Christi. Miserat enim Deus tunc temporis Paduam de finibus Hesperie et de partibus Occidentis, utpote de terris Gallicie, Sibilie et Ulisbone, supra dictum virum religiosum et sanctum, fratrem Antonium de ordine fratrum Minorum, qui fuit de genere nobilium et potentum, multa honestate perspicuus, multa litteratura fundatus, arca veteris testamenti et forma novi et — si verbis audacia tribuatur — potens opere et sermone. Hic Padue corporaliter cum fratribus conversatus, spiritualiter habitabat in celis; et in suis predicacionibus, quas per diversas contratas Padue, imo Marchie eciam per civitates et villas sepissime faciebat, suos habebat oculos et mentem multo magis elevatam ad celum. Sive enim quod speravit hic sanctus homo in Deum, sive quod motus fuit ab amicis comitis Sancti Bonifacii et rogatus, ivit Veronam et fudit preces plurimas rectoribus Lonbardie, potestati et dompno Ecelino suisque consiliariis de Verona, ut Comitem et amicos eius, quos tenebant captos in Lonbardia, de carceribus relaxarent. Set nichil preces, eciam si sint iuste, fructificant, ubi nullus est ramunculus karitatis. In nullo namque penitus exauditus, regressus Paduam, in contemplacione, cunctis Christi fidelibus

1. *Mur.* Legnanum — 7. *codd. 3, 4* Quod — 11. *cod. 3* lignavit; *cod. 4* Lignatum *invece di* Lignagum 12. *Mur.* Atacis — 16-17. *cod. 3* Rivoltam — 20. *Mur.* remaneat — 21. *cod. 3* incidendo — 24. *cod. 1* detinebatur — 26. *cod. 2* Hyspanie; *cod. 2a* Yspanie — 37. *cod. 1* ramcl's; *cod. 2* ramiculus

[1] Tre Contadi nel territorio di Montagnana.

[2] Porto Legnago, castello sulla sinistra dell'Adige rimpetto a Legnago.

[3] Legnago, città sulla destra dell'Adige ad oriente di Mantova.

[4] Bonavigo sulla sinistra dell'Adige a sud-est di Verona.

[5] Rivalta sulla sinistra dell'Adige a settentrione di Bonavigo.

[6] Tomba sulla destra dell'Adige a sud-est di Verona.

[7] Gli Annali di Santa Giustina (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, pp. 153-54) e il *Lib. reg. Pal.* (an. 1230) notano pure l'invasione e il guasto dato contemporaneamente al territorio veronese dagli alleati dei Padovani, cioè da Azzo d'Este e dai Mantovani. A costoro s'unirono anche i Modenesi (*Ann. Vet. Mutin.* in *RR. II. SS.*, XI, col. 59 E).

reverenda, in loco quasi deserto voluit ducere vitam suam. Et constructa sibi quadam habitacione paupercula prope ad villam de Campo sancti Petri paduane diocesis, in arbore qua- Mur., 203 dam ramosa,' nuce videlicet, die noctuque regirans vetus testamentum et novum, scribere parabat utilia toti populo christiano; scripsitque et vixit, ut legitur in legenda ipsius [1]. Set vocatus est beatus iste confessor ad patriam meliorem et situs in ordine angelorum, anno Domini MCCXXXI, die XIII intrante iunio; cuius corpus sanctissimum, translatum honorifice in arcam marmoream Padue de ecclesia, que erat Sancta Maria mater Domini [2], usque in c. 23 r in hodiernum diem requiescit in loco suorum fratrum. Canonizatus [3] autem dignis meritis' et expertis per sanctam romanam Ecclesiam, idem beatus Antonius intercedit salubriter pro cunctis fidelibus prodestque et prosit utinam omni tempore populo paduano, cuius est spes et fiducia, tutor et refugium et patronus.

VI. *Redemptio Comitis et factum quoddam, quod fuit ad Anoale.* — Cum electus fuisset Wifredus de Lucino [4] in hoc MCCXXXI anno, adhuc in XXXII potestabatur in Padua; et erat iustus et rectus homo, diligens quod Marchia in tranquillitate maneret. Ivit ergo in Lonbardiam, ambaxatoribus de Padua honorifice sociatus, et institit tam fideliter et prudenter cum potestatibus et rectoribus Lonbardie, quod renovata sunt sacramenta et Lombardorum societas est firmata [5]. Impetravit eciam et redemit de captivitate comitem Sancti Bonifacii et eos, qui cum ipso in carcere tenebantur. Quo peracto, reversus est Paduam et rexit civitatem in multa iusticia. Et perstitit optata tranquillitas in toto eius regimine et in regimine potestatis sequentis, scilicet dompni Berardi de Rivolis [6], Padue potestatis. Parva tamen vipera et occulta mordet incautum aliquando. Ecce namque in castro sive mota de Anoale [7] tarvisini districtus, quidam malefactores, preter conscienciam dompnorum de castro, die latitabant occulti et noctu veniebant furtive in paduanum districtum et collaterales villas dampnificabant in bestiis et aliis rebus suis. Exivit itaque potestas cum exercitu et obsedit diebus aliquibus castrum ipsum. Non diu tamen ibi permansit, quia dompni de castro paduano communi noluerunt esse rebelles, allegantes se insontes et sine culpa, quoniam malefactores illi, qui offenderant, antequam veniret exercitus, dompnis ignorantibus, fugierunt de castro. Et de iniuria facta civibus paduanis ipsi dompni de Anoale parati erant potestatis in omnibus servare mandata.

VII. *Hic tangitur breviter de pace fratris Iohannis.* — Anno Domini MCCXXXIII, ele- Mur., 204 ctus est in potestatem Padue dompnus Ardizonus [8] de Vercellis. In his temporibus non multum ante, dum dompnus Marinus Dandalus de Veneciis esset potestas Tarvisii, equitando die quadam per Arcerem, eundo de Tarvisio ad Mestre, lancea fixus a quodam, cecidit mortuus [9];

4. *cod. 4* cunto *invece di* toti *e* eius *invece di* ipsius — 5. *cod. 4* ille *invece di* iste - *cod. 3* homo *invece di* confessor — 9. *cod. 3* ibidem *invece di* idem *e* qui *invece di* pro — 10. *cod. 2 a* ut; *cod. 4* utinam; *manca in Mur.* — 17. *Mur.* captione — 18. *cod. 4* parato *invece di* peracto — 20. *cod. 3* Bernardi de Rivola — 23. *cod. 4* Padue — 27. *nel cod. 3 manca* illi — 29. *cod. 3* observare — 32. *i codd. 2, 2 a aggiungono* dictus dominus Ardizonus electus est in potestatem Padue *dopo* dum

[1] Cf. *Vita sancti Antonii*, ACTA SS. Iunii, p. 705 sgg.

[2] Sull'area di questa chiesa, s'incominciò ad erigere, poco dopo la morte di sant'Antonio, la basilica a lui dedicata.

[3] Nell'anno 1232.

[4] Di Como (GLORIA, *Monum. dell' Università di Padova*, p. 23).

[5] In correlazione con questa notizia risulta da un documento (*Antiq. Ital.*, IV, coll. 321-22) che sotto la podesteria di Goffredo di Lucino il 10 luglio del 1231, il consiglio generale di Padova deputò Alberto Corvo a conchiudere una lega con le città di Brescia, Mantova, Verona, Ferrara e Vicenza, a patto che essa rispettasse intieramente le alleanze particolari di Padova col patriarca di Aquileia, col vescovo di Feltre e Belluno, e cogli uomini di Vicenza e di Mantova.

[6] Di Bergamo (GLORIA, *Monum. dell' Università di Padova*, p. 24).

[7] Noale, villaggio quasi a mezza strada tra Padova e Treviso.

[8] Ardizonus Advogarius de Vercellis (*Lib. reg. Pad.*, an. 1233).

[9] Il *Lib. reg. Pad.* (an. 1233) premette la notizia: " iussu domini Guecilli de Camino „ la quale è confermata da un documento (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 245, p. 538).

propter quam mortem ulciscendam commune Tarvisii postea magnos pertulit labores in rebus et personis.

In hoc eciam tempore frater Iohannes[1] de ordine fratrum Predicatorum venit in Marchiam tarvisinam de partibus Bononie, homo bone conversacionis et honestatis. Ivit totum commune Padue cum carrocio et summa devocione obviam ei, de partibus Montis silicis venienti; et positus in carrocio, intravit cum magno gaudio et honore in civitatem. Hic habens dotem facundie, apud Deum et homines graciosus, multas predicaciones fecit per Paduam, immo eciam per civitates Marchie, per villas eciam et per castra; erat enim cum illo Deus, et in cunctis suis negociis adherebat Virgini, laudabat crucem, benedicebat magnificenciam Iesu Christi. Habuit autem hic iustus homo pre oculis illam auctoritatem, que dixit: *Beati pedes portantes pacem*, et voluit cum auxilio Dei firmare pacem inter omnes et singulas civitates, viros potentes et nobiles Lonbardie, Marchie et Romagne. Et convocatis primo principibus totius *c. 23 v* Marchie in Pratum Vallis in Padua, facta ibi predicacione sollempni, constituit et ordinavit quod in proximo futuro mense augusti convenirent in campanea Verone iuxta flumen Attatis predicti barones, omnes rectores, ambaxatores et communia civitatum. Quod cum factum fuit, ut ordinavit, congregata multitudine gencium, quantam simul nunquam aliquis vidisse dicebat in partibus Lonbardie — et michi vere sic visum fuit — stetit predictus frater in eminenciori quadam specula, lignaminibus artificiose constructa; et fuit hoc artificium altitudine quasi per cubitus sexaginta. Locus autem, ubi hoc factum erat, distat a civitate Verone circa miliaria IIII, super Attacem, et locus ille Paquara nominatur. Ibi auctoritatem illam proposuit: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis;* et auctoritatem eloquenter adaptans ad sui animi preconceptum, pacem Lonbardis omnibus, imo cunctis de Ytalia, auctoritate dompni apostolici, qua fungebatur specialiter in hoc negotio, ut dicebat, auctorizabiliter predicavit. Et iussit, addens ad sua dicta, quod pacem illam nullus unquam audeat temerare; et posuit multas penas, si quis pacem presumeret in aliquo violare, quod absit; et rebellium maledixit fruges, vineas, arbores et bestias et omnia que haberent[2]. Ultimo, post omnia sua dicta, quasi obliviosus fuisset, addidit quod dompnus Ecelinus de Romano esset civis paduanus et reciperetur in citadanciam paduanam[3]. His itaque terminatis, regresse sunt cuncte gentes et communia civitatum cum suis carrociis, que illuc conduxerant, et magnates omnes ad terras suas[4].

Et erat quasi rumor in populo, dum redirent, et diversi diversimode loquebantur. Alii *Mur., 203* namque dicebant talem congregacionem fuisse factam, ut una parcium fuisset exheredata, cum multi oculta arma tulissent. Alii firmiter asserebant hoc factum esse propter metum adventus imperatoris in Lonbardiam; contingit namque sepissime propter metum cognicionem impediri ad veritatem. Et iam manifestum erat quoddammodo quod Cremona cum civitatibus sibi faventibus laborabat, ut imperator in Lonbardiam descenderet; set ex adverso Mediolanum et

---

1. *cod. 4* multos *invece di* magnos — 4. *cod. 4* thome *invece di* Bononie - *il cod. 3 agg.* memorie *dopo* bone — 6. gaudio et *mancano nei codd. 1, 2 a, 3, 4* - *Mur.* dona *invece di* dotem — 7. *cod. 3* cum Paduanis — 9. *cod. 4* operibus *invece di* negociis — 10. *codd. 2, 2 a* dicit; *cod. 3* dicebatur — 11. *Mur. agg.* eos *dopo* inter — 14. *cod. 2* Attacis; *Mur.* Atacis — 16. gencium *manca in Mur.* - *il cod. 3 agg.* se *dopo* aliquis — 18. *cod. 4* ligna mirali *invece di* lignaminibus *e* hic *invece di* hoc — 19. *nel cod. 3 mancano le parole* autem *e* factum — 21. *il cod. 3 agg.* meam *prima di* relinquo - *cod. 4* adoptans *invece di* adaptans — 23. *cod. 3* predicabat — 24. *invece di* nullus unquam *in Mur.* nunquam aliquis; *nel cod. 3* nullis — 30. *cod. 4* rediretur

[1] Fra Giovanni da Schio di patria vicentino (Verci, *Ecelini*, II, p. 79).

[2] Vedi il documento di questa pace in *Antiq. Ital.*, III, 641.

[3] [Frate Giovanni] "dixerat autem et sententiaverat, quod Ecelinus et Albricus de Romano fratres deberent facere datam comuni Paduae, de possessionibus suis, quas ibidem habebant, recipiendo pro eis libras XXV[m]; et quod forent cives paduani, et quod Raynaldus filius domini Azonis marchionis de Este accipere deberet Adeleytam filiam Alberici de Romano in suam uxorem " (*Lib. reg. Pad.*, an. 1233). Però dello stesso anno 1233 è lo strumento della lega conchiusa fra Verona, Treviso, Ezelino ed Alberico da Romano e Guidone da Vicenza contro i Padovani, i signori da Camino, i Coneglianesi e i Cenedesi (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 133, pp. 248-50).

[4] Riguardo alla pace di Paquara cf. K. Sutter. *Johan von Vicenza und die italienische Friedensbewegung in Jahre 1233*. Freiburg i. B., 1891, pp. 127-28.

civitates de sua parte rectores constituerant, qui imperatoris consiliis et eius adventui obviarent. Et tractabantur iam multe machinaciones hinc inde; dubitabatur enim quod eius adventus multis esset gentibus ad periculum et ad dampnum.

VIII. *Exercitus factus per terras illorum de Romano et per districtum Tarvisii.* — Sequente anno Domini MCCXXXIIII, fuit hyemps aspera et horribilis, ita quod nivis et frigoris superfluitate insolita mortue sunt vinee, olive, ficus et alie multe arbores fructifere [1]. Et post illam pestem, eodem anno, pestis secuta est avium et precipue galinarum, boum et multarum utilium bestiarum.

Dumque per Lonbardiam et Marchiam timeretur de adventu imperatoris, de quo multa et varia dicebantur, consideraverunt sapientes de Padua quod de dictis duabus civitatibus Lonbardie Mediolanum nolebat imperatorem, set Cremona laborabat pro imperatoris adventu. Electus est igitur Oto de Mandello mediolanensis in potestatem Padue, vir sapiens et in multis
c. 34 r regiminibus iam expertus. Ipse namque alio tempore' et ante ipsum pater eius Albertus de Mandello potestas Padue fuerat [2]. Hic rexit Paduam annis duobus inmediate. In quibus duobus annis, quamvis frater Iohannes in predicto colloquio sive pace iussisset treuwam inter Tarvisinos et dompnos de Camino inter cetera sua dicta, tamen — licet ipsi Caminenses et olim fuissent et nunc de novo facti forent cives et amici Paduanorum — illi de Romano et Tarvisini eos graviter impugnabant, ipsorum terras graviter et cothidie devastantes, cum quidam ipsorum Caminensium inimici niterentur eis imponere excessum et homicidium potestatis Tarvisii. Set multi primo nuncii et ambaxatores sunt missi, ne talis iniuria fieret Paduanorum amicis. Set cum preces omnes funderentur in vanum, videns populus paduanus vires aliquando plus valere quam iura, videns eciam quod interdum ex humilitate pravitas sumit robur, immo ferro quandoque rescinditur cum dolore, quod in tumorem permisit crescere pietas medicorum, plurimis vicibus, licet invitus, idem populus [3] terras invasit hostiliter illorum de Romano, di-
Mur., 206 scurrens per terras, per castra et per confinia Pedemontis, utpote ad 'Baxanum, ad Muxolentum [4], ad Sanctum Zenonem et ad Romanum, ad castrum Fontis, quod Ecelinus nuper acceperat in cambium pro Trivillis, ad Aslum [5] et ad Cornutam [6], per vallem Cavasii [7] ad Belunum [8] et ad Montellum [9]. Et vertens se postmodum per Mistrinam, transiens ad Spinedam [10], ad Quartum et Casacorbam [11], ad terras alias collaterales ad flumen Silum, hospitatus est inter alia duo flumina, scilicet Marzenegum et Dragoncellum [12]. Sicque vastatis culturis villarum eciam et castrorum, videlicet Mognegi [13], Tribasilice [14], castri Cigoti et aliorum locorum inde, que longum esset enarrare per singula, postquam terras domuit usque ad fluctus Plavis, habuit terram Mestre totaliter preter castrum, quod contiguum est et confine ad undas maris. Adhuc tamen paduana potencia nolens facere quantum poterat, habito diligenti consilio, misit dompnum Henricum Paradisum, militem paduanum, honorabiliter sociatum pro rectore et potestate ad castrum de Coneglano ad postulacionem dompnorum de Camino, qui tunc castrum illud tene-

9. *cod. 4* timerent — 13. *il cod. 3 agg.* iam *dopo* namque — 15. *Mur.* praedicatione *invece di* praedicto — 17. *cod. 4* Paduanis — 24. *Mur.* pluribus — 27. *Mur.* Asilum — 34. *cod. 4* diligenter

[1] Il *Lib. reg. Pad.* (an. 1234) "....et fuerunt aquae "omnes adeo congelatae, ut omnes tam pedites, quam "equites poterunt ire Venetias".

[2] Nell'anno 1203.

[3] Da un documento del 19 agosto 1234 (*Carta venditionis pro solvendis militibus et peditibus vicentinis, qui iverunt in exercitu Paduae per territorium tarvisinum*, Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 136, pp. 253-54) è accertato che i Vicentini si unirono ai Padovani in quest'impresa.La data di essa è anteriore al 19 agosto di quell'anno.

[4] Mussolente ad oriente di Bassano.

[5] Asolo.

[6] Cornuda a nord-est di Bassano.

[7] Cavaso a sud di Feltre.

[8] Montebelluna a nord-ovest di Treviso.

[9] Bosco Montello a settentrione di Treviso.

[10] Spinea ad oriente di Bassano.

[11] Casacorba ad occidente di Treviso.

[12] Draganzolo.

[13] Moniego a sud-ovest di Treviso.

[14] Trebaseleghe a sud-ovest di Treviso.

bant. Et cum Tarvisini essent reversi domum, Paduani eciam Paduam redierunt. Et quietatum est tunc negocium inter Paduanos et Tarvisinos per ambaxatores Veneciarum, per nuncios destinatos hinc inde, per fratres et religiosas personas.

IX. *De adventu imperatoris in Lonbardiam et postea in Marchiam.* — Post hec, videlicet anno Domini MCCXXXV[1], dompna Beatrix, olim filia marchionis Aldrevandini, sociata quam pluribus baronibus et nobilibus de Marchia tarvisina et aliunde, episcopo eciam mantuano[2] sicut sapienter disposuit dompnus Azo, estensis marchio, eius patruus, ivit honorabiliter et magnifice ad regem Ungarie[3], qui eam vocavit solempniter in suam dompnam et uxorem. In hoc anno dompnus Tiso, de Campo sancti Petri[4] decessit.

Et quoniam, ut supra dictum est, quietatum videbatur negocium sive werra in Marchia tarvisina[5], sperabant omnes ulterius permanere in bona pace; set modica quantitate fermenti corrumpitur tota massa. Cum forent namque innumerabiles per Lonbardiam et Marchiam, qui nolebant imperatoris adventum, solus Ecelinus de Romano offensas factas in castris et locis per Marchiam' ex utriusque partis exercicio et labore in suam attraxit iniuriam et securus *c. 24 v* amodo, postquam decesserat Tiso, germanus eius, meditatus est ulcionem. Et in his duobus annis apparentibus quasi pacis, litteras misit et nuncios; et crediderunt quidam quod ivit personaliter ad Augustam, civitatem scilicet imperatoris in Alemaniam et semper imperii propriam mansionem[6]. Et taliter pertractavit, quod Fridericus imperator augustus venit Tridentum in anno Domini MCCXXXVI,' mense februarii[7], exinde quoque Veronam per comeatum Mur., 27 et consilium Ecelini, tunc habentis Veronam cum sua parte. De Verona vero ivit, pertransiens flumen Menzum[8]; currensque per partes ulteriores, theotonicus furor vastavit Gazum[9] et Marchariam[10] aliasque villas exinde mantuani districtus et procedens ultra, Brixiam pertransivit et se cum sua gente locavit et posuit in Cremona, ubi mansit usque per mensem octubris sequentis.

Fuit autem, eodem anno, potestas Paduanorum electus Rambertus de Gisleriis[11], civis boniensis. Qui timens, ut aliqui asserebant, ne imperator vellet Bononiam hostiliter ire, cum haberet in ea hodium speciale et civitas ipsa multum foret fervens in parte Mediolani, paucis Paduanis volentibus, ipse potestas duxit paduanum exercitum cum carrocio ad Rivaltam[12],

---

6. *nel cod. 3 mancano le parole* baronibus et nobilibus — 8. *nel cod. 4 manca* suam — 10. *nel cod. 3 manca* supra — 11. *cod. 4* remanere. — 25. *cod. 3* Obertus — 27. *cod. 3* in eam

[1] Cioè l'anno 1234 (cf. *Liber regiminum Padue*, an. 1234, e Jaffè in *Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 60, l. 51 sgg).

[2] Guidoto, che resse quella diocesi dal 1231 al 1235.

[3] Andrea II.

[4] Era questi Tiso Novello, cugino in primo grado di Ezelino III, perchè sua madre Cunizza era sorella di Ezelino II. Tiso Novello era avo di quel Guglielmo, che era stato preso nel castello di Fonte da Ezelino III (lib. II, cap. IX) e poi liberato (lib. II, cap. XVI), vedi *Genealogia dei Camposampiero* in Verci, *Ecelini*, I, p. 14, nota 2.

[5] Fu conchiusa la pace tra Padova e Treviso nella chiesa parrocchiale di Stigliano il 3 agosto 1235. Nella pace fra i Vicentini e i da Romano fu stabilito di celebrare le nozze, già conchiuse da fra Giovanni da Schio, fra Rinaldo, figlio di Azzo d'Este e Adeleita, figlia di Alberico. Ezelino fu accolto nella cittadinanza di Padova, e dai Padovani gli furono sborsate lire 15 000, com'era stato pattuito da fra Giovanni (Verci, *Ecelini*, II, pp. 102-103).

[6] Fino dal 3 dicembre 1232 l'imperatore Federico II prese sotto la sua protezione i da Romano (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 128, pp. 239-240) e rese noto tale atto nello stesso anno ai vescovi di Padova, Vicenza e Treviso (Verci, *op. cit.*, doc. 129, pp. 240-41).

[7] Ciò avvenne invece nel mese di agosto. Ezelino ed Alberico recaronsi ad incontrare Federico II in Trento, e ciò risulta da un atto dell'Imperatore datato da Trento il 12 agosto 1236 (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 141, pp. 260-61).

[8] Mincio.

[9] Forse Gazzuolo presso il fiume Oglio, a sud-ovest di Mantova.

[10] Marcaria presso l'Oglio a sud-ovest di Mantova.

[11] Podestà dal 29 maggio del 1230 al 15 febbraio del 1237 (Gloria, *Monum. dell'Università di Padova*, p. 25).

[12] Si rileva da un documento del 24 ottobre 1236, che all'assedio di Rivalta insieme coi Padovani v'erano anche i Vicentini e i Trevisani (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 141, p. 261). In un frammento di cronaca sulla prima spedizione di Federico II in Lombardia (Huillard-Bréholles, *op. cit.*, tomo IV, parte II, p. 949 si legge: "....Paduani, "Vicentini, Tervexani, comes Sancti Bonifacii, marchio "de Est cum Veneticis, illis de Feltro et Cittadella et

castrum Ugucionis de Crescenciis, veronensis civis [1]. Et movit exercitus de Padua, tercio die intrante octubri, et erat Egipciaca [2] dies illa. Dum itaque Paduani diebus aliquibus morarentur ibidem, fuit Ecelinus de Romano cum Veronensibus omnibus in Tomba, ex altera parte Attacis, contra exercitum paduanum.

Imperator autem, litteris et nunciis instanter rogatus ab Ecelino, in una die et una nocte equitavit cum tota gente sua usque de Cremona in partes castri de Sancto Bonifacio veronensis districtus, ubi dicitur Pratum Aicardi. Et tantum illic mora facta, quantum quis cibare panem potuit festinanter, armatis repente gentibus cunctisque dextrariis copertis ad pugnam, Vicenciam venit. Quam subito et ipsam predatorie arsit et occupavit. Et hoc fuit in vigiliis omnium sanctorum in anno predicto, in nocte.

Erat tunc Marchio rector et potestas Vicencie electus per commune civitatis illius et per dompnum Iordanum, priorem Sancti Benedicti de Padua, cuius tunc arbitrio Padua et Vicencia voluntarie subiacebant. Qui Marchio, cum fama fuerit in exercitu paduano quod imperator partes Sancti Bonifacii attigerat, venit Vicenciam ante quam imperator; nec moram aliquam sibi fecit. Paduani vero Paduam cum toto exercitu et carrocio salubri reditu sunt reversi.

Rupta sunt illo tempore sacramenta societatis de Lonbardia, in qua longo tempore steterant due partes. Hee namque civitates erant in parte imperatoris: Cremona et Pergamum, Parma, Regium et Mutina et quedam alie, set non multe. In contraria vero parte, que dicebatur societas Lonbardie, Marchie et Romagne: Mediolanum et Brixia, Mantua, Bononia et Favencia, Padua, Vicencia et Tarvisium, Marchio estensis et comes de Sancto Bonifacio cum omnibus amicis et terris suis. Verona vero usque nunc nullam partem fovebat, set ab c. 25 r hac die in antea imperatoris parti se dedit hortatu' Ecelini de Romano et quorundam expulsorum de Mantua, qui fuerant incusati quod favorem dedissent quibusdam [3], qui violentas Mur., 208 manus iniecerant et occiderant episco'pum mantuanum [4], euntem cum letaniis in anno predicto MCCXXXVI [5].

X. *Recessus imperatoris ad partes Alemanie post captam Vicenciam.* — In illo eodem anno, cum imperator mansisset paucis diebus Vicencie, dimissis illic Ecelino et comite Geboardo [6] cum Lonbardis et Apulis illis quos voluit et Theotonicis, in quibus plurimum confidebat, iniungens eis eciam quod in omnibus se regere debeant ad voluntatem dompni Ecelini, exivit Vicenciam. Et ipsemet, comeatu accepto et consilio Ecelini, hostiliter ivit Carturium [8], ad terram scilicet Willielmi de Carturio [7], paduani civis et viri nobilis, qui semper in parte Ecelini permanserat et pro eius parte semper pugnaverat in arengis et consiliis civitatis Padue toto posse. Et devastavit imperatoris exercitus et waldana terram illam et cultores omnes, hedeficia ville igni et ruine submisit. Inde quoque transiens, devastando villas et omnia fructi-

---

3. *nel cod. 3 mancano le parole* de Romano cum — 6. *cod. 3* Cremonam *poi corretto in* Veronam — 8. *cod. 3* cinctisque *e agg.* et *dopo* dextrariis - *cod. 4* cohopertis — 12. *nel cod. 2 in marg. una mano più rec. agg.* Forzate *da riferirsi a* Iordanum — 15. *cod. 4* ibi *invece di* sibi — 28. *cod. 2* Gebardo; *cod. 2 a* Gerardo; *Mur.* Gaboardo — 31. accepto *manca nel cod. 1* — 34. *cod. 3* culturas — 35. *cod. 4* igitur *invece di* igni

" aliis, castrum Ripalte Verone obsedebant. Unde imperator volens juvamina prestare Yzolino juxta exercitum inimicorum sua castra posuit. Intelligentes Paduani et ceteri imperatorem venisse, statim mot's eorum temptoriis ad propria ceperunt remeare.... ".

[1] Uguccione de Crescenzi è nominato fra i partigiani di Ezelino III nello strumento della pace, conchiusa tra costui, ch'era podestà di Verona per la comunanza della città da una parte e il conte Rizzardo di San Bonifacio e la sua fazione dall'altra l'11 febbraio 1227 (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 108, p. 213).

[2] Giorno nefasto. Di tali giorni secondo gli astrologi egiziani ve n'erano due ogni mese. Vedi *RR. II. SS.*, II, p. 1023 sgg.

[3] Agli Avvocati.

[4] Guidoto.

[5] Ciò avvenne nell'anno 1235 tra il 14 e il 19 maggio: cf. Jaffè in *Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 61, nota 3.

[6] Di Arnstein.

[7] Carturo sulla riva destra del Brenta, ad oriente di Vicenza.

[8] Guglielmo di Carturo assiste ad un atto di Ottone IV in Lodi il 30 gennaio 1212 (Winkelmann, *op.*

fera, ivit Cittadellam et miratus pulcritudinem loci et castri fortitudinem et securam municionem, sicut in loco de plano, pervenit ad Castrum francum Tarvisinorum. Et hospitatus ibi per noctem, Tarvisium properavit et sedit diebus aliquibus in loco ubi dicitur Fontanelle [1], credens quod sibi redderetur Tarvisium. Set erat tunc Petrus Teopolus de Veneciis potestas ibidem et de Padua tunc cc milites sunt illuc subito destinati. Unde imperator, spe sua fraudatus, ivit ad Plavim et, remisso Ecelino Vicenciam, transiens aquam Plavis impetuosam tendensque ad partes Aquilegie, festinanter Alemaniam introivit [2]. Ibi enim sonuerat quod barones Alemanie contrahebant amiciciam cum Lombardis, et dictum fuit quod filius imperatoris Henricus debebat constitui rex Lonbardorum et princeps preter conscienciam patris. Unde a patre detentus, dum captivus mitteretur in Apuliam, dicunt quidam quod de iugo cuiusdam montis se proiecit in quoddam antrum et in profundam latebram sive clivum et sic mortuus pertransivit patris supplicium et aufugit; alii dixerunt quod obiit in carcere tenebroso [3].

XI. *De sexdecim potestatibus factis in Padua uno eodem tempore.* — Stabant autem hoc tempore Vicencie comes Geboardus pro imperatore cum Theotonicis et Apulis et Ecelinus de Romano cum Lonbardis quam pluribus et cum multis de Pedemonte et in deliciis et consiliis die noctuque manebant. Potestas autem Padue et dompnus Iordanus cum consiliariis paduanis, non bene certi quid facerent, multa consilia faciebant. Tandem quoque electi' sunt XVI de maioribus civitatis [4], quibus datum est arbitrium et potestas quod in hoc trepidacionis negocio adhereant consilio saniori. Tum cc milites paduani, qui Tarvisium iverant, revocati sunt Paduam. Missum est pro marchione de Este, qui, numerosa concione et plenaria in palatio congregata, vocatus est in palatium et datum est vexillum communis eidem, ut, cum ipse sit maior et nobilior persona in Marchia tarvisina, ipsius Marchie sit clipeus et tutela.' Sed tunc verificata est prophecia, quam scripsit Iohannes de Val de Taro in porta Turrisellarum de Padua. Ait enim:

Arboreis frustra petitur sub frondibus umbra
Interius morbus si viscera torret acutus [5].

5. *cod. 4* Tervisium *invece di* illuc subito — 6. *cod. 2* Palium *invece di* Plavim - *codd. 2, 2 a* in Carniolam *invece di* impetuosam — 10. *cod. 3* deceptus *invece di* detentus — 11. *i codd. 3, 4 aggingono* cum toto equo *dopo* montis - *codd. 2, 2 a* alveum - *codd. 2, 2 a* latebrans - *codd. 2, 2 a* obscurum *invece di* sive clivum — 14. *i codd. 3, 4 aggiungono* et *dopo* uno — 21. *cod. 3* per marchionem estensem; *cod. 4* per marchionem de Este - *il cod. 2 agg.* quasi *dopo* qui — 22. *Mur. agg.* Paduae *dopo* communis — 23. *cod. 4* dignior *invece di* nobilior — 26. *codd. 1, 2 a, 3* arbores

cit., tomo I, p. 62, nota 66). Lo stesso per il comune di Padova, il 26 marzo 1227 in Brescia assiste all'atto intitolato: "Forma compositionis et pacis cum imperatore initae, a rectoribus Societatis Lombardiae, Honorio papae transmissae" (HUILLARD-BRÉHOLLES, *op. cit.*, tomo III, p. 4).

[1] Fontanella a settentrione di Treviso.

[2] Per l'itinerario seguito da Federico II in questa sua spedizione in Italia e nel ritorno in Germania cf. BÖHMER-FICKER, *Reg. Imp.*, V, 3, n. 2189-*2204*i*.

[3] 12 febbraio 1242.

[4] Il *Lib. reg. Pad.* (an. 1236) aggiunge: "videlicet quattuor pro unoquoque quarterio, quorum medietas erat pro parte Ecelini, altera pro parte Marchionis, videlicet: Dominus Ubertus de Dalesmanino, Marsilius de Gualperto, Nicolaus de Lucio, Artusinus de Dalesmanino, Albertus de Fonte, Ostesanus et Albertus de Castronovo, Matheus Vitaleani, Ugolino Advogarius, Henricus de Forzate, Traversius dal Saza, Bonifacius de Scintilla, Comes Schinella, Ugo a Vado, Comes Tiso, et Iacobus de Carraria". In Gerardo (*Vita et gesti di Ezzelino III da Romano*, Venezia, 1543, p. 35 *t*°) vi è la lista dei XVI distinti per quartieri, con alcuni nomi diversi.

[5] Questi son due versi d'una iscrizione completa, che si conserva anche ai nostri giorni nella lapide, che prima doveva esser sopra la porta delle Torricelle e che, abbattuta la porta, fu infissa sopra il muro di fianco al ponte delle Torricelle, a sinistra, discendendo verso il Prato della Valle. L'iscrizione suona così:

Urbe placentina Iacobus vir nobilis ortus
Anditei generis merito patavina potestas
Mille ducenta decem Christo post secula nato
Muris et porta Paduam decoravit ab austro:
Vos Antenoride si tuti vultis ab hoste
Esse foris muro pax vos liget intus amoris:
Arboreis frustra petitur sub frondibus umbra
Interius morbus si viscera torret acutus:
Ne pereant igitur labor ac impendia muri
Consilium vatis vestri servate Iohannis.

De predictis namque xvi maioribus civibus paduanis aliqui scripserunt litteras clandestinas et ocultas, miserunt eciam secretarios suos nuncios Ecelino quod parati erant et poterant civitatem Padue ei dare. Imo cum crederetur quod aliqui de predictis xvi noctu circa confinia Padue et Vicencie cum Ecelino plura habuissent colloquia, potestas ipse dompnus Rambertus predictus et dompnus Iordanus, cum Marchio iam ivisset ad Este, vocaverunt illos xvi nocte quadam. Et ego iussu potestatis tractavi et dedi sacramentum cuilibet de preceptis potestatis attendendis in rebus et in personis; habebam enim tunc sigilli communis officium. Eis itaque precepit potestas per sacramentum quod se cras duci [1] Veneciarum presentent, omni occasione sublata. Non fuit enim aliquis de ipsis, qui precepta potestatis attenderet, preter comitem Schinnellam [2], qui vir erat sapiens et discretus, habens iam annos lxx, civitati Padue utilis, providus ad futura. Hic ivit Venecias et stetit ad voluntatem communis Padue, donec est postea honorifice revocatus. Alii vero omnes iverunt per castra quedam paduani districtus et hostenderunt se tunc primo paduano communi rebelles, preter dompnum Artusinum, filium olim dompni Dalesmanini, qui de voluntate potestatis remansit rogatus, ut consuleret inconsulto communi. Nunc quoque publice notum est paduanum commune sine suis maioribus remansisse, cum absque illorum consilio et auxilio in mari quasi fluctuet civitas destituta, ad quos spectabat plurimum utilitas civitatis. Felix Veneciarum commune! cum cives illi in agendis suis omnibus adeo ad communitatem respiciant, ut Veneciarum nomen iam habeant quasi numen et iam fere iurent per Veneciarum reverenciam et honorem. Quid plus? licenciatus est dictus dompnus Rambertus potestas et electus est dompnus Marinus Badoarius in potestatem Padue et iuravit die xiii intrante februario. Missi sunt tunc cc milites ad Carturam [3], quoniam dicebatur quod Ecelinus de Romano cum gente imperatoris volebat ad Montem silicem ire. Et cum voluntate quorumdam maiorum de Monte silice hoc
Mur., 210 fiebat, cum dicerent illi, qui tractabant illud negocium, quod Mons silex est imperii regalia et camera specialis. Custodiebant itaque dicti cc milites contratam illam totam, que dicitur Insula de Causilve [4] et usque Tribanum [5]. De predictis ergo xvi fuerunt aliqui, ut dictum fuit, qui taliter tractaverunt cum comite Geboardo et Ecelino de Romano, Vicencie comorantibus, circa festa Natalis et mense ianuarii, quod armatis omnibus, quos conducere potuerunt, et revoluto iam anno Domini et currente MCCXXXVII, die x exeunte februario, exeuntes armata manu Vicenciam, transeuntes per confinia Rovolonis [6] et Montemerli [7] et venientes per partes Montis Rubei [9] et per collateralia Montagnonis [8], devenerunt tandem in matutinalibus horis ad vadum fluminis, ubi dicitur vadum de Terradura [10], et undis fluminis de facili superatis, instante crepusculo, villa Terredure [11] postposita, pervenerunt Carturam; et militibus
c. 26 r illic custodientibus expugnatis et victis, nullo habito obstaculo, milites illos duxerunt pro captis et de plano in Monte silice sunt recepti.

3. *cod. 3* cadere *invece di* ei dare — 4. *cod. 2* vicinia - *Mur.* consilia *invece di* colloquia — 6. *codd. 2, 2 a* tunc notavi *invece di* tractavi — 8. *nel cod. 4 manca* se — 9. *codd. 3, 4* autem *invece di* enim — 10. *cod. 4* Spinelam - *il cod. 3 agg.* circha *dopo* annos — 11. *cod. 3* utilitati, providit — 14. *cod. 3* quondam — 15. *cod. 4* publicum *invece di* publice notum — 17. *Mur. agg.* namque *dopo* Felix — 19. *codd. 2, 2 a* numerum; *cod. 4* unum *invece di* numen - *cod. 4* virum *invece di* iurent — 21. *cod. 4* in paduanum potestatem — 22. *cod. 4* quando *invece di* quoniam — 26. *cod. 2* Consilve - *cod. 4* Trabarium — 27. *cod. 3* quod *invece di* qui *e di* cum

[1] Iacopo Tiepolo.

[2] Costui, come sindaco e procuratore della città di Padova, insieme con Padoano giudice assistette all'atto della rinnovazione della lega lombarda nella chiesa di san Zenone di Mosio mantovano il 6 marzo 1226 (Huillard-Bréholles, *op. cit.*, tomo II, parte II, p. 924).

[3] A capo del presidio di Cartura vi era Africano da Peraga, secondo Gerardo (*op. cit.*, p. 37 *r*). Vedi anche Verci, *Ecelini*, II, p. 127.

[4] Conselve a sud di Padova è ad est di Monselice.

[5] Tribano al sud di Padova.

[6] Rovolone, villaggio ad occidente di Padova.

[7] Montemerlo, villaggio ad occidente di Padova.

[8] Monterosso a sud-ovest di Padova.

[9] Montagnone a sud-ovest di Padova. Di questo castello ebbe la custodia Alessio dei Musaragni (Gerardo, *op. cit.*, p. 37 *r*; Verci, *Ecelini*, II, p. 127).

[10] Oggi canale della Battaglia.

[11] Terradura quasi a mezza via tra Padova e Monselice.

XII. *Concio quam fecit Ecelinus in Monte silice in principio werre.* — Dum hi milites paduani a comite Geboardo et ab Ecelino ceterisque imperatoris gentibus capti forent, placuit Ecelino super hoc gloriari triumpho, in sue partis leticiam et in tremorem adverse partis. Omnibus itaque vocatis communiter de parte imperatoris in Monte silice ad arengam, locutus est ista verba: " Omnipotenti Deo grates referimus copiosas, qui de misericordie sue dono intuetur " et adiuvat cunctos in se sperantes. Fuit enim hactenus hec Marchia ingenti quadam inscitia " gubernata, dum nephas quasi publice prevalebat iusticie, malum bono, virtutibus scelera, " iniquitas equitati. Set est in multis negociis iam expertum quod quecunque sunt contraria " rationi, etsi tempore aliquanto permaneant, diu tamen nequeunt in sua regnare malicia; set " quanto volaverunt ad alciora, tanto lapsu corruunt graviori et ruptis visceribus demembrantur " et crepant. Sed factum est per Dei graciam in hominibus huius Marchie, qui iustum et " rectum dominium incliti nostri dompni Friderici, Dei gracia Romanorum imperatoris augusti, " desiderant, quod eis cedet longe aliter quam credebant; quia reducti erunt more fidelium " ad iustum, rectum, pium et utile benignitatis dominium et preditum per divinam providenciam " toti mundo. Nam Alemania, Forum-Iulii, Apulia et Romagna, Grecia et magna pars Lon- " bardie, presens Marchia, immo fere omnis provincia citra mare et ultra, nostro dompno " subiacet et inclinat. Cui' nostro dompno multum erit gratissimum et acceptum quod eius Mur., 211 " nuncii in Monte silice sic honorifice sunt recepti, utpote in illo loco, quem ipse toto affectu " diligit et habet suam cameram pecialem, quem eciam procul dubio exaltabit pre cunctis " locis Marchie tarvisine. Nec est de Padua dubitandum, se quamvis nondum dederit pau- " corum culpa imperio et corone. Ecce namque iam habemus in virtute et posse imperatorie " maiestatis maiorem partem milicie paduane. Quicunque autem latitant intra muros, eos " obsessos habeo, immo captos; tum quoniam imperio resistere non presument, tum quoniam " maiores et meliores de Padua imperatoris sunt fideles et servitores. Quorum hic alii nobis " fideliter consulunt, immo et nos conducunt; alii pro nobis in ipsa civitate laborant et eam " sine difficultate in brevi dabunt nunciis imperatoris pro certo. Rogat ergo dompnus co- " mes Geboardus, qui est hic loco dompni nostri invictissimi imperatoris augusti, milites et " burgenses ceterosque omnes de Monte silice fideles et dilectos imperii, rogat eciam magnos " viros de Padue et generaliter omnes, qui hic sunt pro honore imperialis culminis augmen- " tando, ut honorem et servicium sibi ad invicem conferant et alternatim recipiant animi pu- " ritate. Sint quoque debita fidelitate muniti, armis et equis parati, ut quandocunque expedire " videbitur, equitemus ad nostri dompni gloriam et honorem, ad inimicorum vero exterminium " et ruinam ".

XIII. *Hic loquitur et respondet unus de sexdecim potestatibus.* — Surrexit in eodem loco unus de XVI potestatibus [1], diebus illis in Padua constitutis, et ordinata invocacione premissa, hec' verba breviter est locutus: " Benedictus Deus, bonorum omnium principium et largitor, c. 20 v " qui freno iusticie regens cuncta, sacrosanctum romanum imperium in suis videtur negociis " prosperare! Memini namque quosdam in Padua fecisse statutum contra voluntatem bono- " rum hominum et communis, ne quis auderet nominare imperatorem nec quisquam auderet

1. *nel cod. 4 manca* werre — 3. *nel cod. 3 mancano le parole* leticiam et in tremorem adverse partis — 5. *cod. 3* sive *invece di* sue — 6. *invece di* cunctos *cod. 2* orans, *cod. 2 a* omnes - *cod. 2* iusticia; *cod. 4* versutia *invece di* inscitia — 9. *cod. 4* aliquando — 10. *cod. 4* volaverint - *Mur.* demonstrantur *invece di* demembrantur — 14. *cod. 4* puniet *invece di* rectum pium - *codd. 2, 2 a* perfectum *invece di* preditum - *Mur.* gratiam *in luogo di* providenciam — 16. *cod. 4* circa *invece di* citra — 18. *nei codd. 3, 4 mancano le parole* sic honorifice — 25. *codd. 1, 2 a* consult' — 30. *cod. 3* alternari - *cod. 4* cum *invece di* animi — 31. *cod. 4* muniti *invece di* parati — 35. *nel cod. 3 mancano le parole* in Padua — 37-38. *si leggono nei codd. 3, 4 le parole:* sacrosanctum .... memini; *nel cod. 3 però manca* Romanum; *in luogo di esse il cod. 1 reca:* sani *cioè, le due sillabe estreme della intiera frase, essendo probabilmente sfuggite le altre al copista, e di qui è forse venuto nel cod. 2* sane, *nel cod. 2 a* sene; *Mur.* scivi — 38. *cod. 4* statum *invece di* statutum

[1] Secondo Gerardo (*op. cit.*, p. 38 *t*°) fu costui Vitaliano dei Lemici.

"loqui de parte dompni Ecelini. Set iustus Deus iudicat transgressores; et ecce iam parata "est via, ut dompnus noster serenissimus imperator de facili possit et debeat suos suppeditare "rebelles, exaltare sibi subditos et fideles. Sicut enim de divina gracia et dompni nostri "imperatoris summa sapiencia iam sumus in Monte silice, terra quidem de karioribus, quas "habeat dompnus imperator, sic et in Padua erimus, dante Deo, in brevi cum ingenti gaudio
Mur., 212 "et honore. Placet ergo cunctis imperiale' mandatum et erimus parati et sumus tantum sequi "iussa nunciorum imperii, quantum velle poterunt et iubere „.

XIV. *Hic loquitur unus de Monte silice.* — Post hec locutus est dompnus Piscis de Palteneriis, maior scilicet castellanus de Monte silice, vir sapiens et astutus et quasi religiosa persona. Factaque invocacione solempni, hec verba proposuit: "Si bene memini et si licitum "est referre, habitus sum ego in omnibus fere tractatibus, que super accrescendo dompni "nostri felicis imperatoris honore facta sunt in Marchia tarvisina. Nec oportet singula per "ordinem enarrare, quoniam quomodo sit processum infra breve spacium cognoscetur et in "omni negocio finis operum precedencia protestatur. Hoc tamen dixerim quod in Monte silice, "terra scilicet dompni nostri imperatoris incliti Romanorum, nullus hodie reperitur maior, "medius aut minor, qui non pre ceteris suis desideriis exoptasset hunc diem, ut in hac terra "imperiali videret nuncios imperatorie maiestatis. Parati sumus itaque in rebus et in personis, "quocunque et quandocunque precipitis, ire, redire et stare, ut imperialis magnificencia de "bono semper in melius augmentetur et crescat ad arroganciam infidelium taliter edomandam, "quod tam digna victoria tam excellens per cuncta mundi cligmata divulgetur „.

XV. *Hic presumpsit Ecelinus per vim intrare Paduam, set nequivit.* — Cum comes Geboardus ceterique imperatoris nuncii adhuc apud Montem silicem permanerent, appellatus est Marchio estensis ab eis, et scire voluerunt omnino, si ipse volebat esse amicus imperatoris vel inimicus. Qui consilio habito ab his, in quibus maxime confidebat, imperialibus serviciis liberaliter se spopondit, hoc posito, quod tam ipse cum sua gente, ubicunque sit, quam castrum estense et villa nullis angariis submittatur[1]. Ipso namque Marchione a civitatis Padue serviciis ac amore sic astute remoto, ipse comes Geboardus et Ecelinus de Romano, asserentes se pugnare pro romano imperio, fatebantur in consiliis et arengis se unam de melioribus civitatibus imperii habere devictam, scilicet civitatem Padue — quam sciebant jam procul dubio captam esse — et asserebant quod omnes habitantes in ea quasi vinculis alligatos habebant. Sicque
Mur., 213 die quadam, scilicet quinta die februario exeunte eiusdem anni Domini MCCXXXVII, mota
c. 27 r generaliter tota gente partis imperatoris' de Monte silice, attemptaverunt venire quasi per violenciam ad Paduam occupandam. Dicebatur enim quosdam iurasse, quamvis secreto, quod darent introitum parti imperatoris et Ecelino et nominatim quod portam pontis Molendinorum ipsi venientibus aperirent contra voluntatem paduani populi et communis. Set memorandum vigorem fecit populus paduanus eadem die. Nam cum dicta gens hostilis iam usque ad Mandriam[2] magnifice et hostiliter devenisset, ipse populus paduanus cum lanceis, ensibus, walengis acutis et clipeis et omni armorum genere, pro patria defendenda, viriliter et multum laudabiliter exiverunt obviam inimicis cursu vellocissimo et audaci usque ad locum illum, ubi dicitur ad Stangatum. Et sic hostes in illa die, proposito suo vacui, ad Montem silicem

3. *il solo cod. 4 reca*: gracia — [illegible] — 7. *Mur.* [illegible] nunciorum [illegible] iussa - *cod. 3* valere *invece di* velle — 8-9. *cod. 2* Paltenerii [illegible] — 14. *cod. 2* dixerim *invece di* dixerim — 20. *cod. 2* climata; *cod. 4* clegmata — 21. *cod. 4* Dan *invece di* Cum — 23. *cod.* [illegible] omnino — 24. *cod. 4* contrarius *invece di* inimicus — 25. *cod. 4* ponit *invece di* posito — 26. *codd. 3, 4* itaque *invece di* namque — 26-27. serviciis ac *mancano nel cod. 2*; ac *manca nei codd.* [illegible] — 31. *cod. 4* [illegible] — 33. *cod. 3* Dicebatur *invece di* Dicebatur - *cod. 4* quamsi *invece di* quamvis — 34. *codd.* [illegible] in [illegible] *invece di* introitum - [illegible] partem - *Mur.* Ecelini

[1] Vedi il diploma di Foderico II, *Antiq. Est.*, tomo I, p. 415 (an. 1220).

[2] Mandria, villaggio presso Padova a sud-ovest.

redierunt. Felix equidem communitas paduana, si vel in talis vigoris proposito perstitisset in posterum, vel si forsitan inimicus eadem hora fortunam suam pocius commisisset in armis; vix enim illic poterat tantus sanguis effluere strata, quamvis utraque parte, quantus postmodum non suffecit ad saciandam ardentem sitim cruoris insaciabili basilisco usque ad finem mortis.

XVI. *De primo introitu nunciorum imperatoris in Paduam.* — Hac die, dompnus Marinus Badoarius de Veneciis, qui tunc erat Paduanorum potestas, recessit cum rebus suis et curia et familia sua tota; et ecce dompnus Artusinus de dompno Dalesmanino, vir strenuus et preclarus, largus curialis et dapsilis, qui Padue remanserat unus de predictis XVI communitatis consultor, die eadem et nocte, ad peticionem' illorum, quorum amici capti in Monte silice tene- Mur., 214 bantur, studiosissime laboravit, pacta quoque et condiciones invenit hinc inde: quod scilicet imperatoris nuncii, qui in Monte silice erant, milites illos paduanos reddant incolumes et absque ulla exactione peccunie, quos ceperant in Cartura et inde circum, et intrent ipsi nuncii imperatoris pacifice et de plana voluntate in civitatem cum amicis suis et parte. Asserebatur eciam quod ulterius non opus erit exercitus vel expediciones aliquas ordinare et quod pre ceteris de Marchia tarvisina dompnus Ecelinus de Romano dicit et confitetur se statum civitatis Padue eiusque honorem et super bonum omnibus suis desideriis exoptare. Sic itaque factum est quod statim, sequenti die, scilicet quarto exeunte februario, comes Geboardus et Ecelinus cum sequacibus suis Paduam pacifice intraverunt. Viderunt autem multi — et ego specialiter vidi — quod, cum Ecelinus intrabat per portam civitatis a Prato, capirone ferreo proiecto in tergum, de palafredo ad portam se plicuit et obsculum dedit porte. Quod tum quidam inspicientes et interpretantes ad bonum dixerunt: "Ecce, postquam non est possibile dompnum "Ecelinum pacem facere cum omnibus Paduanis, pro bono certo presagio obsculum donat "portis". Tunc est data civitas comiti Geboardo recipienti eam nomine imperatoris et vice eius. Set in consiliis et arengis loquendo postmodum addebat et loquebatur dompnus Ecelinus — nec perpendebat aliquis qua de causa, dicebat enim — verum esse quod Padua data erat dompno Geboardo pro imperatore et nunciis imperatoris cum ipso; unde si qua fiebant vel tractabantur ulterius in Padua' pro communi, nullius valoris erant, nisi facta forent de con- c. 27 v silio et consensu dompni Ecelini [1].

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

1. *cod. 4* Padue — 3. *cod. 4* poterit - *nel cod. 3 mancano le parole* quantus postmodum non — 4. *codd. 1, 2, 2 a* sitis - *Mur.* corporis *invece di* cruoris — 7. *cod. 3* Artusius — 8. predictis *manca in Mur.* - *cod. 4* comitatis *invece di* comunitatis — 13. *in Mur.* aperte *invece di* et parte — 14. *cod. 4* fuerit; expediens — 15. *cod. 4* condeturque — 16. *cod. 3* eiusdem *invece di* eiusque — 18. *nel cod. 3 manca* autem — 19. *secondo il Iaffè la lezione* a Prato (*cioè dalla parte del prato della Valle*) *è data soltanto dal cod. 2 a e dal Mur. in luogo di* aperto, *che egli accetta; ma essa si trova anche nei codd. 1 e 4 ed io la ritenni preferibile* — 20-21. *nel cod. 4* inscipientes *e non segue l'*et — 22. *il cod. 4* certe *ed agg.* pacis *dopo* presagio — 22-23. *Mur.* osculum dedit portis et donat — 25. *cod. 4* propendebat — 26. *il cod. 4 agg.* Comiti *dopo* dompno — 27. *nel cod. 3 mancano le parole* nisi facta forent

[1] Fino dal 18 luglio 1237 in una lettera dell'Imperatore è chiamato *delegatus domini Imperatoris*, e deve far giustizia *auctoritate nostra imperiali qua fungimur in hac parte* (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 145, pp. 264-65).

INCIPIT QUARTUS. Mur., 215

Hic *constituitur in Padua prima potestas pro dompno imperatore, scilicet comes Symon.* — Romani nominis nuncium imo et precursorem Ecelinus de Romano fiducialiter amodo se professus, quod gerebat mente, sapientissime protegebat. Et vocato comite Geboardo cum quibusdam de suis tam Theotonicis quam Apulis, vocatis quoque magnatibus de Padua et quibusdam de bonis popularibus, quos voluit, stans in camera, que dicitur camera potestatis, in palatio et in domo communi, locutus est inter eos. Et transcurrens sermone brevi sacrosancti imperii maiestatem et graciam, quam Deus concesserat dompno Friderico, Dei gracia Romanorum imperatori augusto, et quod Paduani nullo unquam tempore nisi nunc viderant et ceperant viam rectam, proposuit et dedit consilium comiti Geboardo, licet non peteret, ut provideatur ad utilitatem civitatis Padue de rectore et potestate. Cum autem omnes presentes vellent ipsum Ecelinum constituere potestatem, idem quasi irato animo egressus est cameram, dictam potestariam recusans. Set revocatus a cunctis, cuiuslibet habuit solus vota, cunctorum voces et in tali electione consensum. Elegit ergo dompnum Symonem comitem Tiatinum de Apullia [1] illic presentem in Padue potestatem pro anno futuro; et fuit hec electio facta in predicto anno MCCXXXVII, die tertio exeunte februario. Hac itaque potestate electa et commisso sibi officio vicarie pro dompno imperatore in Marchia tarvisina, comes Geboardus de consilio Ecelini in Alemaniam rediit et imperatori narravit singula, que in Marchia facta erant per nuncios et fideles imperii. Dimisit autem Ecelino circa c theotonicos milites, qui steterunt ad soldum Ecelini, exactum de civitatibus tribus, scilicet de Verona, Padua et Vicencia. Et non multis diebus elapsis, adeo provisum est per utrumque, quod ipse Ecelinus habuit in Padua ad soldum civitatum ipsarum Sarracenos circa ccc, quos postmodum per castra et per portas civitatis et alibi disposuit, secundum quod ei melius visum fuerit.

II. *De obsessione Montagnonis.* — His itaque sic dispositis, Ecelinus vigilans in universis

2. *nel cod. 4 manca* dompno — 3. *nel cod. 4 manca* imo — 4. *cod. 3* animose *invece di* amodo — 5. *nel cod. 3 mancano le parole* de, tam — 10. *cod. 2* colerant *invece di* ceperant — 11. *cod. 4* poterat *invece di* peteret - *nel cod. 3 mancano le parole* ad utilitatem — 20. *cod. 4* Ecelinus — 21. *cod. 4* Cremona *in luogo di* Verona — 24. *cod. 4* fuit visum — 25. *per errore del rubricatore, nel cod. 4 segue al titolo del cap. II quello del III, e così si ripete lo stesso errore nei successivi*

[1] L' importanza del personaggio si rileva dal fatto ch'egli assiste a vari atti dell' imperatore Federico II fino dal 1219 (Huillard-Bréholles, *op. cit.*, tomo I, p. 689; tomo II, pp. 461-73, 530-36; tomo IV, pp. 407, 415, 487; Winkelmann, *op. cit.*, tomo I, pp. 215, 277). Più tardi egli fu anche vicario generale dell'impero *ab Amelia usque per totam Maritimam* (15 agosto 1242; Winkelmann, *op. cit.*, T. I, pp. 324-25, e come tale sostenne in Viterbo un assedio contro i ribelli all'Imperatore (an. 1243) (Huillard-Bréholles, *op. cit.*, T. VI, pp. 125-28, 143, 206, 288).

et singulis que proposuerat se facturum, secundum quod postea patuit per effectum, paulatim in suis factis procedere cogitavit; considerans, sicut puto, quod quis aliquando facilius peragit quod Mur., 216 intendit, si procedit provide et gradatim, quam si cum' impetu et violencia moliatur. Sic ergo diebus aliquot visus est manere in tranquillitate cum Paduanis et domestice conversari cum eis, recolens familiariter cum eisdem interdum verba fratris Iohannis, qui iusserat ipsum in civem recipi et in citadanciam paduanam, ut supra legitur in septimo capitulo tercii libri, scilicet *Anno Domini*. Sed timens, ne forte contingeret Paduanorum animos ociosos consilium permutare, statim, sequente mense marcii, ordinavit exercitum; et infra breve dierum spacium Mon- c. 28 r tagnonem obsedit, ducens illuc et tenens ibidem secum diebus multis cives paduanos' invitos, Theotonicos et Apulos, Sarracenos et quosdam, quos secum habebat de Pedemonte. Set cum idem castrum vinci nequaquam posset per machinas vel trabucos, quoniam illuc attingere nequeunt, et prudentes viri, qui se in castro posuerant, sese viriliter tuerentur — asserentes illuc esse commune Padua reductum propter tyrannidem Ecelini — armatis cunctis gentibus, quas habuit Ecelinus, et ad pedestrem pugnam paratis, bis vel ter armatus et ipse insultum fecit in Montagnonem et per vim ascendere attemptavit in castrum. Set raro bene cedere consuevit inferioribus pugnantibus contra summos, sicut olim contingit in certamine giganteo, dum pugnarent gigantes ipsi viribus impares contra Iovem. Et ita Ecelinus, fraudatus sua spe temeraria et audaci reversusque ad castra sive tentoria, permansit in ira sua, parum vel nichil curans quod illuc fuerunt aliqui boni paduani cives in parte pugnancium sagittis fixi, transfossi lanceis, ensibus vulnerati. Et vidi ego militem quendam de bonis militibus paduanis, qui cum Ecelino pariter ad castrum expugnandum ascenderat, ambobus pedibus horribiliter detruncatum. Cum nichil igitur facere posset ibi, iussit destrui campanile de Montigotro [1], quod erat proximum huic loco, et unum bilfredum fieri in ponte illic vicino, per quem itur de Montigotro ad Montem; et hoc ideo, ne forte inimici eius vellent campanile incastellare, aut ipsis per pontem illum aliqua victualia deferantur. Circa vero ecclesiam sancti Petri, que est prope balneum, quod dicitur Montagnonis, ubi cum suis mansit tentoriis, castrum quoddam construxit inutile. Et Paduam est reversus.

III. *Prima subiugatio communis Padue sub specie bona.* — Demum diebus illis inmediate sequentibus, idem Ecelinus consuluit potestati et fecit quod accepti sunt obsides a magnatibus de Padua et eciam a quibusdam burgensibus, quos dubitabat velle manu tenere commune aut Mur., 217 favere forsitan Marchionis amicis; quos obsides misit ad eius castra. Et post hec sta'tim continue pretendens causas, quod estensis Marchio cum amicis suis spernebat mandata imperii et communis Padue, per quod illi de Montagnone videbantur existere contumaces, elegit illos, quos voluit de maioribus civitatis, milites et eciam aliquos populares; et eis ingeniose hostendens quod quidam ipsos inculpabant de contumacia resistencium potestati, quod ipse penitus non credebat, rogavit eos propter ipsorum exculpaciones et ne cresceret aliqua rixa in Padua — quam dompnus noster imperator optabat in pace tenere pre ceteris suis locis — quod paucis diebus parum longe de civitate secederent, dicens quod ibi non longo tempore permanebunt. Et ita quosdam misit Carturium, quosdam ad Citadellam, quosdam ad Fontanivam et quosdam ad castrum Fontis; et fuerunt isti, preter obsides, primi detenti circa xx vel ultra. Volens autem, paucis diebus elapsis, quod eis promiserat observare, quod scilicet

1. *cod. 4* preposuerat - *codd. 2, 2 a* potuit *invece di* patuit — 2. *cod. 4* ut *invece di* sicut — 4. *cod. 4* aliquibus — 5. *cod. 4* [illegible] *invece di* interdum — 11. *codd. 2, 2 a* [illegible] - *codd. 3, 4* illi — 15. *cod. 4* perinde *invece di* per vim - *cod. 3* accedere *invece di* cedere — 16. *cod. 3* supra *invece di* contra - *cod. 4* contigit [illegible] — 22. [illegible] - *cod. 2* Montigotro; *cod. 2 a* Montigroto; *cod. 4* Montignono; *Mur.* Montigrotto — 23. *cod. 4* baytredum - *dopo* fieri *codd. 2, 2 a agg.* iussit — 24. *cod. 4* [illegible] — 27. [illegible] spe [illegible] — 32. *cod. 4* [illegible] Padua — 35. *cod. 4* vero *invece di* non - *cod. 4* exculpacionem — 39-40. *cod. 4* Fontavivam — 41. *nel cod. 4 manca* quod *dopo* observare - *cod. 3* si *invece di* scilicet

[1] [illegible] a sud di Montagnone.

illic facerent parvam moram, misit ad eos de familiaribus suis milites quosdam bene armatos de Pedemonte et Theotonicos quosdam, nemine sciente de Padua, et fecit ipsos accipi de locis singulis ubi erant, et conduci ad Pratam [1], ubi magnam habebat fiduciam propter amicos suos et attinentes sibi proxima linea parentele. Postmodum vero de predictis obsidibus' et de sic deceptis militibus, immo captis, quosdam misit in Lonbardiam, quosdam in eius castra, quosdam in Apuliam [2] hac de causa, quoniam tunc cepit primo eos proditores imperii appellare.

Sic ergo quidam de Padua sapientes diligenti consideracione viderunt quod facta hec tractabantur non per iusticiam set per partem; et volentes personis pocius providere quam rebus, quam cicius esse potuit, de civitate exiverunt oculte. Quibus utique requisitis, cum non venirent, destructe sunt turres eorum et domus. Et prima domus, que fuit dirupta in hoc facto, fuit illa dompni Pacis Iude, filii olim dompni Sulimani — tamquam per hoc quasi presagium monstraretur quod pax in Padua nullum ulterius locum habeat, nullum quoque domicilium aut locum — secunda vero dompni Iacobi, qui dicebatur Malitia, non quod foret homo maliciosus, imo probus et sapiens, quamvis facta fuerit hec malicia contra eum. Hec autem domorum destructio inolevit, tempore procedente, in tantum, quod plus quam domorum medietas, turrium et palaciorum in Padua iacet hodie [3]; si quis vidit integram et videt desolatam ad presens.

Supradicto anno Domini, set mense iunii circa finem, precepto dompni Ecelini, Bonacursus de Fonzae cum quibusdam aliis militibus de Pedemonte et ipsi cum eo iverunt ad dompnum Zordanum, priorem Sancti Benedicti de Padua. Et ducto illuc palafredo quodam parato ad equitandum, dixerunt quod in equum ascenderet et veniret cum eis, quia dompnus Ecelinus habebat cum eo loqui et quedam secum negocia pertractare. Sedit itaque super equum et ductus est illa' die in Pedemontem et in carcere detentus est per castra dompni Ecelini; et nunquam ultra rediit Paduam vivus [4], quam hactenus non aliter rexerat, quam regit paterfamilias domum suam. Illa eadem die, dompnus Arnaldus, abbas Sancte Iustine de Padua, peciit Montem silicem et aufugit [5]. Et sic Ecelinus videns quod clerici quidam et laici fugiebant de Padua propter metum, fecit eligi cc milites de Padua, quos credebat plus posse in civitate; et ne ullum ei prestare possent impedimentum, misit eos cum comite Symone, Padue potestate, Ravennam, eis pretendens causam quod terram illam ad servicium imperii teneant; stabant enim in parte imperatoris, set illic quidam eam pervertere nitebantur. Remansit quoque idem Ecelinus in Padua recturus eandem; et remansit pro potestate vicarius dompnus iudex de Theite [6] et Bartholomeus de Malanocte, qui miles erat et socius dompni comitis Theatini.

2. *cod. 4* illos *invece di* ipsos — 3. *cod. 3* portam *invece di* Pratam — 5. *cod. 4* detemptis *invece di* deceptis; *nello stesso cod. mancano le parole* in Lombardiam, quosdam — 9. cum *manca nel Mur.* — 10. *codd. 2, 2 a* terre *invece di* turres — 11. *Mur. agg.* scilicet *dopo* illa - *cod. 1* Iud'; *codd. 2, 2 a* inde; *codd. 3, 4, Mur.* Iudeis - *codd. 1, 4* olim filii - *codd. 3, 4* Sublimani — 14. *cod. 4* quam *invece di* quamvis — 15-16. *cod. 3* societas *invece di* medietas — 18. *il cod. 4 agg.* de *dopo* set — 20. *cod. 2* Iordanem; *Mur.* Iordanum — 24. ultra *manca nel cod. 3 e in Mur.* — 26. *codd. 2, 2 a* perrexit - *il cod. 2 agg.* propter metum *dopo* aufugit — 29. *cod. 4* tamquam *invece di* causam, quod — 30. *cod. 3* stabat — 32. *il cod. 4 agg.* Ciprianus *a* dompnus - *Mur.* Tiete - *i codd. 2, 3 aggiungono* dicti *dopo* socius

[1] Prata a nord-est di Oderzo.

[2] Per i nomi degli ostaggi Padovani in Puglia cf. HUILLARD-BRÉHOLLES, *op. cit.*, tomo V, parte II, p. 610 sgg.

[3] Gerardo (*op. cit.*, pp. 43 *t*°-44 *r*) oltre alle due nominate da Rolandino, aggiunge altre otto torri e case rispettive di famiglie padovane, fatte demolire da Ezelino, determinandone per ciascuna la contrada.

[4] "....Et dominus Iordanus, prior Sancti Benedicti, captus fuit, et Saracenis custodiendus datus, qui "ab Imperatore dimissus, et datus Patriarchae Bertoldo, "stetit in quodam monasterio collocatus, et deinde veniens Venetias ibi defunctus est" (*Lib. reg. Pad. an. 1237*). Vedi anche *Annali di Santa Giustina* in *Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 155, l. 40.

[5] "....Et Arnaldus abbas Sanctae Iustinae, timens "capi ab Eccelino, fugit, et latuit usque ad adventum Imperatoris in Lombardiam ad quem ivit, et duobus mensibus eius curiam est secutus" (*Lib. reg. Pad. an. 1237*).

[6] Il Gloria (*Monum. dell' Università di Padova*, pp. 26-27) ricavando da documenti i nomi degli assessori del podestà Simone conte Teatino di Puglia scrive "*Cipriano da Thert.* (nome così abbreviato) e Pietrobuono vicari (dal 20 febbraio 1237 fino al maggio 1238)".

IV. *Factum castri Sancti Bonifacii et factum de Curte nova in Lonbardia.* — Circa principium mensis iulii, in eodem anno MCCXXXVII, dompnus Ecelinus de Romano duxit exercitum Paduanorum et Veronensium circa castrum Sancti Bonifacii veronensis districtus et ipsum obsedit et multum diruit cum machinis et trabuchis, filio comitis Rizardi Leonisio existente in ipso et se cum suis viriliter defendente, quamvis adhuc esset in puericia constitutus, donec dompnus imperator de Alemania descendit in Lonbardiam [1] et veniens ad exercitum factum per dompnum Ecelinum, iussit illud warnimentum recedere; et recessit. Exinde ivit imperator ad Menzum [2]; quo transacto, potenter et magnifice cum imperiali exercitu se *c. 29 r* locavit in partibus Godi [3]. Et dum foret castrametatus' ibidem, vidi quod venerunt ambaxatores ad eum quidam de maioribus civibus mantoanis et obtulerunt imperio et corone servicium communis Mantue et dompni Rizardi comitis Sancti Bonifacii, qui erat in Mantua, et omnium amicorum suorum, quod imperator vultu ylari acceptavit et eis graciam suam et bonam voluntatem hostendit. Et hoc erat iam mense augusti predicti anni [4]. Hic erant in imperatoris exercitu dompnus Azo, estensis marchio, dompnus Ecelinus, dompnus Iacobus de Carraria [5] et multi alii magnates de Marchia tarvisina et aliunde. In presencia eciam dompni imperatoris ibidem, dum dompnus Iacobus de Carraria verbis altercaretur cum dompno Ecelino, semievaginato gladio, visus est velle percutere Ecelinum, et forsitan percussisset, set dompnus imperator se personaliter interposuit et eos absque ulla lesione sedavit.

Mur., 219 Conduxit autem hinc dompnus imperator predictos omnes principes et magnates totumque suum exercitum et hostiliter ivit ad Monteclarum [6], habens secum Theotonicos et aliam suam gentem et c milites de paduano districtu. Quo Monteclaro capto per violenciam et destructo, quotcunque et quoscunque homines ibi cepit, misit vinculatos Cremonam. Dicebant autem, postquam capti fuerant, quod dompnus imperator promiserat eos absolutos dimittere cum personis et rebus, si redderent ei castrum; set dompnus imperator dicebat hoc esse condicionaliter verum, si ipsi darent Brixiam imperio et corone. Ergo cum imperator circuiret per partes illas, Brixiam occupare intendens, Mediolanenses in Brixiensium auxilium et favorem extra civitatem propriam cum exercitu exiverunt et iverunt ad Curtem novam. Quo audito, imperator magnifice et potenter equitavit ad ipsos, in quos utique insultavit et de ipsis partem convertit in fugam, partem victos habuit et captivos: expugnavit carrocium, quod habebant, et captum habuit dompnum Petrum Teopulum de Veneciis, potestatem ipsorum, quem detentum in Apuliam misit. Sic exinde ivit dompnus imperator Cremonam; dompnus Ecelinus Paduam est reversus et dompnus Azo marchio cum amicis suis rediit ad Este. Simon comes, potestas Padue, iam redierat iussu imperatoris de Ravenna, et stetit et rexit Paduam anno uno, tribus mensibus, minus diebus tribus [7].

V. *Factum de Prato Vallis, Aldrevandino Cazaconte potestante in Padua.* — Revolutus

---

4. *cod. 3* Leodisio — 8. *cod. 4* Mentium — 10. *cod. 4* Mantue — 11. *Mur. agg.* tunc *dopo* erat — 12. *cod. 4* quos — 16-17. *in luogo di* verbis.... percussiset *nei codd. 2, 2 a si leggono le seguenti parole:* verba haberet cum domno Bonifacio (*così il cod. 2; cod. 4* Ecelino) posuit manum super ensem et forsitan percussisset eum; *cod. 1* percuxisset — 19. *Mur. agg.* inde *dopo* hinc - *cod. 4* dictos — 22. *codd. 1, 2, 2 a* quodcumque - *cod. 4* dicebatur — 23. *codd. 3, 4* promisit — 23-24. *nel cod. 3 mancano le parole* cum.... si redderent — 24-25. *nel cod. 3 mancano le parole* esse condicionaliter, *e* circuiret — 29. *Mur.* vinctos — 32. *il cod. 3 agg.* estensis *dopo* marchio

[1] Nel mese di settembre.

[2] Il fiume Mincio.

[3] Goito sul Mincio a nord-ovest di Mantova.

[4] Era invece il 1° ottobre, cf. Böhmer-Ficker, *Reg. Imp.*, V, 3, n. *2280* *g*.

[5] Nell'ottobre del 1237 in Montichiari Federico II conferma ai fratelli Antonio, Pietro ed Enrico di Carrara, presenti dinanzi a lui, il feudo, che già il padre loro rilevava dall'impero, ed in luogo di costui, presta il giuramento d'obbligo lo zio Iacopo di Carrara. Assiste all'atto tra gli altri anche Ezelino da Romano (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 146, pp. 265-66). Questo doc., mentre ci conferma la notizia di Rolandino, che riguarda la presenza di Iacopo di Carrara e di Ezelino al seguito di Federico ci lascia supporre che fossero già riconciliati.

[6] Montichiari a sud-est di Brescia.

[7] Cioè dal 26 febbraio 1237 (vedi sopra cap. I) al 14 maggio 1238.

iam erat annus et currebant anni Domini MCCXXXVIII. Vocavit dompnus imperator ad se comitem Symonem de potestaria Padue, et misit Paduam pro rectore et potestate dompnum Aldrevandinum Cazacontem de Tuscia. Iam fere omnes boni homines de Padua manifeste videbant quod civitas non regebatur communiter set per partem. Et fuerunt aliqui de bonis civibus et magnis et de burgensibus civitatis, qui optabant quod Marchio Paduam venire deberet et eam eriperet de manibus inimici. Et promiserunt ei per nuncios aliqui, qui tunc erant de maioribus civitatis, quod scilicet vel dabunt ei portam Turrisellarum vel exibunt ad ipsum, si ad civitatem venerit invadendam; et fuerunt plurimi qui dixerunt quod hoc tractabatur de consciencia potestatis. Contigit autem quod dompnus Marchio secum habuit dompnum Iacobum de Carraria, paduanum civem, sapientem et probum virum,' dompnum *c. 29 v* Ugucionem de Piio de Vicencia, strenuum et astutum et quosdam alios nobiles de Marchia potentes et magnos viros, milites et pedites, qui de Padua exiverant propter metum et non modica quantitate; et ha'buit de Scodesia quasi communiter omnes, multos eciam de montanis, Mur., 220 multos de planicie et de villis, maxime de Turrisellarum quarterio. Et venit cum multa turba et armata manu usque ad Pratum Vallis, quod est in suburbio civitatis, et fuit hoc in XIII iulii prescripti anni et erat Egipciaca dies illa. Tunc clause sunt porte civitatis ex omni parte et factus est clamor magnus per civitatem. Et cum maior pars civium desideraret Marchionis adventum, immo pauci se voluntarie tenerentur, absque ullo periculo gens Marchionis iam aperuerat portam burgi Turrisellarum, que est contra Pratum; et venerat dompnus Iacobus de Carraria usque ad portam Turrisellarum cum pulcra et strenua multitudine pugnatorum. Hanc quidem portam viriliter impugnantes, defensam ab intrinsecis invenerunt et clausam. Fuit autem verum quod custodes defendentes portam, qui erant superius pro communi in domo Apicacaure, portam aperire promiserant, secundum quod oculte pacti fuerant cum quibusdam. Set si quandoque in rebus peioribus quandoque in melioribus fidem frangenti fides frangitur, non est mirum. Sane tam expugnati quam expugnantes, quod promiserant, fefellerunt. Tunc magnates quidam et nobiles, scilicet comes Tiso et Naimerius eius frater, qui portam Turrisellarum aperire sperabant Marchioni et eius parti cum aliquibus assistentibus sibi, audientes campanam communis, per quam Ecelinus congregatos subito Paduanos armari fecit et in destrariis sedentes et animatos exacuit ad pugnandum, egressi sunt civitatem per posticum in muro civitatis iuxta ecclesiam sancti Egidii ibi prope ad portam et abierunt. Qui quamvis ad Marchionem accederent stantem in Prato Vallis, fraudatum utique se videntem, nichilominus tamen idem Marchio perstitit in suo proposito firmus et suis monstrans animum et vigorem, in sua spe perstitit firmus et animosus. Interea Ecelinus paratus intus, a civitate cum armata tota milicia paduana, cum Theotonicis et cum suis de Pedemonte magnifice et potenter venit ad portam Turrisellarum. Et videns eam clausam et firmatam, vocavit apud se dompnum Ugonem a Vado et milites quosdam et alios de parentela ipsius qui omnes dicebantur de Vado, quasi iam videretur de his aliquam suspicionem habere; et propter porte securitatem dimissis illic quibusdam, vertit se cum tota milicia ad pontem sancti Stephani et exinde ad plateam sancti Antonii equitavit. Ibi querens unde posset transire ad Pratum Vallis, descendit ab aggere fluminis et aquam parvam de facili transiens, gentem suam congregatam habuit ultra aquam; et sic per strictum callem quemdam, qui est apud sancte Marie ecclesiam, pervenit in Pratum, nullo prorsus obstaculo

4. *cod. 4* cognoscebant quod civitas illa non — 9. *cod. 1* contingit — 11. *Mur.* Pileo; *nel cod. 3 mancano le parole* et astutum — 12. *cod. 4* exiverunt - *cod. 3* in non *invece di* et non — 13. *cod. 3* mantoanis *invece di* montanis — 15. *nel cod. 4 manca* in *dopo* est — 16. *il cod. 4 agg.* die *dopo* XIII — 17. et *dopo* parte *manca nei codd. 1, 3; nel cod. 3 mancano le parole* per.... maior — 18. *cod. 4* tuerentur — 21. *cod. 4* autem *invece di* quidem — 24. si *manca in Mur.*; *cod. 4* quando — 26. *cod. 4* dominus *invece di* comes — 27. *Mur.* Namerius — 30. *dopo* in muro *cod. 1* in civitatis, *cod. 3 e Mur.* in civitate — 31. *codd. 3, 4* Quod *invece di* Qui — 34. *cod. 2 a* intus civitatem; *codd. 3, 4* inter *invece di* intus — 36. *codd. 3, 4* confirmatam — 36-37. et milites.... Vado *queste parole si leggono nel solo cod. 4* — 37. *Mur.* videret — 41. *codd. 1, 2* strictam — 42. *codd. 1, 2* quandam, que

impeditus, et stetit per parvam moram. Iam Iacobus de Carraria regressus erat de portis Turrisellarum ad Marchionem cum illis qui secum steterant in pugnando. Ibi erat Ugucio de
Mur., 221 Piio, predictus comes Tiso et eius frater et omnes magnates, qui partem Marchionis fovebant. Voluit dompnus Ecelinus quod Theotonici primo ferirent in hostes, set ipsi penitus recusarunt.
c. 30 r Iussit ergo banderiam sive ipsius dompni Ecelini vexillum, quod usque nunc involutum steterat, aperiri. Quod cum factum sit, extimplo clamor et rumor magnus insonuit per turbam et populum Marchionis et singuli protinus, procurantes de suo facto, per eandem viam unde venerant, tergo dato, subito sunt reversi. Ecelinus et omnes sui insecuti Marchionem velociter; nam et Thersites audax et intrepidus sequeretur, dum cerneret Hectorem fugientem. Ivit Marchio per ripam fluminis versus Montis silicis castrum, Ecelinus per viam aliam, qua ducitur Agnam [1]. Captus est Iacobus de Carraria a milicia Theotonicorum in ipsa Agna et quidam alii cum ipso eadem hora et aliqui sine ipso. Fuerunt multi eciam, qui, dimissis equis et armis suis, latitaverunt usque in noctem in domibus vel per campos, donec fugam salubriorem, nocte adveniente, ceperunt. Hic est Marchio sanus et incolumis per bonum destrarium delatus ad Este, multum tamen condolens, multum quoque in suis tam parvis quam magnis dampnificatus amicis. Set fuit tamquam doctrina quedam, que cautum ipsum reddidit, plus providum ulterius et astutum. Interdum namque est utilis iniuria pacienti et hoc in sapientibus maxime locum habet.

VI. *Hic exivit pars Marchionis de civitate Padue et factus est exercitus ad Este et ad Montagnanam.* — Reversus est Ecelinus cum magna leticia Paduam, fugatis multis magnis et minoribus amicis et fidelibus Marchionis, qui cum ipso venerant et qui eius desiderabant adventum. Qui autem nunc sunt in civitate et burgis Padue, omnes quasi se asserunt ab hac die in antea dompni Ecelini amicos et de ipsius parte se dicunt, incipientes nunc ipsum quasi per excellenciam *dompnum* nominare, nomen eius proprium per summam reverenciam subticentes. Hic cunctis notorium extitit timorem prevalere amori, dum complet timor aliquando festinanter, quod amor incipere non dignatur. Hoc plene notavit ille, quem omnes de Padua, imo verius fere de tota Marchia *dompnum* appellabant. Tunc dompnus Iacobus de Carraria, qui captus fuerat et adhuc morabatur detentus, amicos habuit dompnum Advedudum Advocatum [2], paduanum civem in armis prudentem, virum in morum curialitate laudandum et in consiliis astutum et sapientem, et quosdam alios potentes et magnos viros in curia dompni Ecelini. Qui pactum adinvenerunt quod ipse dompnus Iacobus ulterius esse debeat dompni Ecelini amicus et castrum suum de Carraria [3] ponat in manu potestatis Padue et communis et ipse dimittatur liber et absolutus. Quod ipse dompnus Iacobus voluntarie
Mur., 222 fecit et stetit amodo in parte dompni Ecelini.

Auditis igitur istis factis et inquisito diligenter per Marchionem quod Ecelinus exercitum ordinabat, ipse Marchio cum tota sua familia ivit Rudigium, dimittens Estenses quasi omnes et singulos lacrimantes, quando inter eos loquendo publice se ipsum licenciavit de Este.

Quibus omnibus sic peractis, eodem anno MCCXXXVIII, die x exeunte iulio, dompnus

5. Ecelini *si legge nel solo cod. 4* — 6. *cod. 4* exempio — 7. *cod. 4* curantes — 9. *nel cod. 4 manca* dum — 10-11. *i codd. 1, 2, 2a, 3, 4* qua dicitur Agna — 12. *cod. 4* dimissis armis et aliis equis — 13. *nel cod. 4 manca* suis — 15. *cod. 4* multumque in suis tamquam in magnis in parvis — 16. *cod. 4* suis *invece di* fuit - *cod. 4* redit — 19. *nel cod. 4 il cap. VI reca il seguente titolo:* Hic tractatur quod Marchio aufugit ab Este et ivit Rodigium et qualiter D. Iacobus de Carraria fuit relaxatus de carcere et Ecelinus ivit ad Montagnanam occupandam et nichil fecit — 21. *cod. 4* advenerant — 22. *cod. 4* in *invece di* ab — 24. *cod. 4* dictum *invece di* dompnum *e* suum *invece di* eius — 25. *cod. 4* subtacentes — 28-29. *i codd. 2a, 4* Avedutum; *cod. 3* Advedutum; *Mur.* Avedutum — 32. *i codd. 3, 4 aggiungono* et det *dopo* ponat — 33. *cod. 4* libere — 38. *cod. 4* iulii

[1] Il castello di Agna è già ricordato in un documento del luglio 970 (Gloria, *Cod. diplom. padov.*, doc. 56, p. 82).

[2] Costui è presente ad un atto di Federico II in favore del vescovo Giordano di Padova, emanato nella villa di Goito mantovano il 18 settembre 1220 (Huillard-Bréholles, *op. cit.*, tomo I, parte II, p. 835).

[3] Carrara a sud di Padova. È nominato il castello di Carrara già in un documento del 20 ottobre 1077 (Gloria, *Cod. diplom. padov.*, doc. 244, p. 271).

Ecelinus movit exercitum paduanum et ivit ad Este. De plano habuit villam totam et bene se gessit de habitatoribus ville; imo, si qui bona eorum rapere vel usurpare volebant, eos personaliter puniebat et aliquos' punivit in manibus et pedibus amputatis. Habuit rocam eciam sive castrum in quo pro ipso tenendo constituit milites omnes de quarterio pontis Molendinorum de Padua. Posuit illic eciam pro custodia castri quandam quantitatem Sarracenorum. Et ivit Montagnanam hostiliter, quam credidit in continenti habere. Fecitque illuc Veronenses venire, in quibus Ecelinus pre ceteris Marchie confidebat. Homines autem de Montagnana se defenderunt viriliter; nam et ipsius bilfredum unum, die quadam in meridie, combuxerunt, Ecelino invito, qui tunc sub illic facto quodam operimento et via erat, set non cognitus vix effugit. Tota igitur sua gente vocata, inter multa que inter eos locutus est, furens et indignatus asseruit: "Montagnanam oportet destrui et comburi; quod si forte in-"combusta remanserit, eveniet tempus, quo vivi mortuis invidebunt". Sic mota est plurimum sevicies et crudelitas Ecelini, credentis quod, propter hortatum aliquorum de exercitu, illi de Montagnana existerent contumaces. Sepe namque subintrat suspicio, unde cessit fiducia sive amor. Itaque convocatis dompno Iacobo de Carraria et dompno Advocatô de Padua, districte precepit eis quod assumerent viam suam et usque ad tres dies presentare se debeant capotaneo Montis Belluni, qui locum illum tenebat hoc tempore pro dompno Ecelino. Responderunt autem yllari vultu et claro se velle totaliter in hoc et in aliis ipsius adimplere mandatum et sumpta licentia equitaverunt eadem hora. Set diversum fuit eorum propositum a promissis; quam cicius autem sibi aptitudinem inspexerunt, convertunt iter suum et Anguillariam [1] properarunt, que tenebatur pro parte dompni Marchionis per dompnum Iacobinum, qui dicebatur Papafava, filium condam dompni Albertini de Carraria, fratris ipsius dompni Iacobi. Divisus est nunc Ecelinus cum toto exercitu de circuitu Montagnane et cum Veronensibus ivit Veronam. Frater eius Albricus de Romano reversus est Paduam [2] cum potestate et cum exercitu paduano.

Paucis autem diebus elapsis, in mense augusti, Marchio est regressus ad Este et villam totam tunc habuit et munivit; rocam vero non habuit nec temptavit habere. Dompnus Fulcus de Montagnone [3] cum pluribus de parte Marchionis Montem rubeum occupavit, volens ipsum incastellare in Paduanorum et civitatis contemptum. Ipsius enim dompni Fulconis et suôrum parentum castrum, scilicet Montagnone, comes Geboar'dus condam sub pretextu concordie, quasi post paucos dies quibus obsessum fuit [4], et ipsis castellanis acceperat et dum Mur., 223
fingeret se ipsum castrum dare custodiendum communi Padue, devenerat in dompnum Ecelinum, qui ipsum nunc tenebat et faciebat custodiri per Sarracenos et per quosdam suos de Pedemonte. Dicti vero potestas et Albricus de Romano cum toto paduano communi ad dictum Montem rubeum festinanter euntes, montem per vim recuperaverunt ab ipso dompno Fulcone et suis. Captus est ibi ipse dompnus Fulco et multi alii, qui cum eo erant, et conducti Paduam in carcere sunt reclusi. Idem vero Mons incastellatus contra voluntatem maioris partis de consilio paduano. Et postmodum castrum hoc factum et premunitum pro communi Padue custodiendum datum est et comissum dompno Uberto de Dalesmanino de Padua.

2. *cod. 3* recipere *invece di* rapere - *vel cod. 4 manca* vel — 8. *cod. 4* quamvis *invece di* ipsius — 11. *vel cod. 4 manca* et indignatus - *cod. 4* oportere — 12. *codd. 1, 2 e* mortui — 13. *codd. 1, 2 a* credentes — 15. *cod. 4* vocatis — 21. *cod. 4* popularunt — 22. *cod. 3* Alberti — 23. *vel cod. 4 manca* de circuitu — 24. *codd. 3, 4* reversus — 27-28. *Mur.* Fulco; *cod. 3* Fulco de Montagnana — 30. *cod. 3* Montagnana — 31. *cod. 3* ipsius — 35. *cod. 3* festinant — 36-37. *cod. 3* ducti — 39. *il cod. 3 agg.* domino *dopo* Uberto de; *cod. 4* de domo Delesmam

[1] Anguillara sulla sinistra dell'Adige a nord-est di Rovigo.

[2] Risulta da un documento che Alberico da Romano, anche prima della spedizione di Montagnana, si trovava in Padova (20 luglio 1238, Verci, *Cod. Ec.*, doc. 148, p. 267).

[3] La famiglia da Montagnone già comparisce nei documenti del secolo XI e professa la legge longobarda (Gloria, *Cod. diplom. padov.*, docc. 262, 279, 305, 316, 320, 326).

[4] Nel marzo del 1237 (cf. lib. IV, cap. II, p. [illegible]

c. 31 v VII. *Littere, quas Ecelinus stans Padue misit imperatori conmoranti Cremone.* — Diebus istis, venit Ecelinus Paduam de Verona. Qui videns partem de maioribus de Padua repugnare — sive quod iam sub umbra alarum imperii secundum sui animi preconceptum ad ardua negocia intendebat, sive ab aliquibus persuasus — dompno imperatori, cum sua curia permanenti Cremone, tales litteras per quosdam suos ambaxatores honorabiles destinavit: " Invictissimo et triumphatori dompno Friderico, Dei gracia Romanorum imperatori et semper augusto, Ierusalem et Sicilie regi, suo dompno speciali, Ecelinus de Romano, eius humilis serviens et subiectus, devocionis promtitudinem cum debito desiderio serviendi. Divine pietatis clemencia humano quidem generi providit utiliter et eidem misericorditer dispensavit, dum quodammodo necessarium esse prescivit quod orbis terrarum, diversorum et innumerabilium morum gentibus habitatus, romano tamen imperio, utpote naturali et unico principio, pareat et inclinet. Et ego, cum bone memorie pater meus Ecelinus, dictus vere de Romano, et ipse subditus et obediens extitisset imperio et corone, spem vite mee totaliter sub dompnationis vestre clipeo posui et tutela. Pugno quoque et pugnabo, dum vixero, quod honor et culmen imperii de bono semper in melius augmentetur et crescat. Hoc est enim, ut video, singulare illud iuste gubernacionis remigium, per quod navis huius seculi, transiens fluctus maris, ad portum salutis adducitur; hoc est illud inclite sapiencie frenum, cuius loris mundus quasi currens sonipes moderatur, ut per imperium castigentur enormitates, iniurii retundantur, tumidi refrenentur, iusticia conservetur in terris. Ecce nunc per Dei graciam fere tota Ytalia cum ceteris mundi provinciis satis est subdita magni vestri
Mur., 224 nominis claritati. Sola tamen quorundam proditorum super'bia contumax et effrenis in terris Marchionis estensis nititur contra stimulum calcitrare et sibi iam presumit attrahere quosdam sibi complices per quedam latibula Lonbardie. Sed feriendus est serpens in capite, ut corpus facilius devincatur. Quare maiestatis imperatorie moveatur et exurgat potencia et dissipentur vestre celsitudinis inimici; et venire dignemini, quam cicius esse potest, in partes Marchie tarvisine. Scio namque pro certo quod protinus cum illic altitudinis vestre magnalia comparebunt, quicunque nunc videntur velle resistere, venient ad scabellum vestrorum pedum capitibus inclinatis. Et sic in illis partibus absque ullo discrimine vel labore omnia plana erunt et sic ibidem habebitis pacatum imperium et tranquillum; aut excelsa manus vestre magnificencie rebelles conteret, falsos exterminabit et infideles proditores sacri imperii feliciter edomabit ".

VIII. *Littere, quas dompnus imperator remisit Ecelino.* — Ad predictas autem litteras dompnus imperator rescripsit et verba huiuscemodi Ecelino transmisit: " Fridericus, Dei gracia
c. 31 v Romanorum imperator augustus, Ierusalem et Sicilie rex,' dilecto fideli suo Ecelino de Romano graciam suam et bonam voluntatem. Si diligenti cura conspicimus devocionis tue operam et effectum, appellari debes merito illius fidelitatis legittimus successor et heres, quam olim digne recordacionis et memorie pater tuus in tempore suo gessit imperio et corone. Quare fidelitatem tuam dignis laudibus commendamus et curabimus, dante Deo, de munere nostro gracie tuis obsequiis respondere. Inspicientes vero tuarum litterarum tenorem, non possumus non mirari; quoniam recordamur quod Azo, estensis marchio, de nostris fidelibus unus, pater Marchionis presentis, fideliter nobis astitit quondam tam in belli tempore quam in pacis nec unquam defuit nostre imperatorie maiestati. Si enim aliquando, licet in primis annis, in Apulia rebelles domuimus, si tempore procedente in partibus Alemanie passi

2. *nel cod. 3 manca* venit — 3. *cod. 1* aluarum *invece di* alarum — 3. *cod. 4 agg.* quod *dopo* secundum — 5-6. *codd. 2, 2a* inclitissimo — 8. *Mur. agg.* et fidelis *dopo* serviens — 15. *nel cod. 4 manca* semper — 19. *codd. 2, 2a* iniurie; *nel cod. 4* recordantur *invece di* retundantur — 20. *cod. 4* subiecta — 22. *cod. 4* ibi *invece di* sibi — 26. *nel cod. 4 mancano le parole* pro certo — 27. *cod. 4* veniunt — 29. *cod. 4* plena *invece di* piana — 32. *cod. 3* misit — 36. *cod. 4* apopolasi *invece di* appellari — 39. *cod. 4* nostre — 40. *i codd. 2, 2a aggiungono* mediciam *prima di* mirari — 41. *cod. 4* extitit — 42. *cod. 3* definit *invece di* defuit

" sumus plura discrimina, si civitatum lites et scismata sedavimus in partibus Lonbardie, nemo " fuit nostrorum principum vel baronum, qui plus lateri nostro assisteret, quam idem Marchio, " quem nostrum quasi patronum habuimus ab ipsis cunabulis et precipuum defensorem [1]. Est " itaque satis absonum, si filius tam enormiter a paternis actibus deviat et bene gesta parentis " reprobabiliter dehonestat. De ceteris quoque nobilibus Marchie tarvisine, per nos nulla " acerbitate gravatis, eciam admiramur, si declinant ab imperiali servicio, velut in tuis litteris " intuemur. Set ad partes illas expedit nos venire; unde noscas indubitanter nos, transacto " proximo festo 'Epiphanie [2], assumpturos, favente Domino, viam nostram, ita quod usque ad Mur., 225
" diem conversionis beati Pauli [3] vel circa speramus te et alios nostros fideles de Marchia " visitare. Et super factis ipsius Marchie cum tuo et aliorum nostrorum fidelium consilio, " quod utilius fuerit, faciemus. Data Cremone XII Kal. ian. anno Domini MCCXXXVIII.

IX. *De introitu dompni imperatoris in Padua et de dompno Tibaldo, qui factus est potestas ibidem.* -- Venerat imperator Vicenciam et inde motus, sequenti anno Domini MCCXXXVIIII, die septimo exeunte ianuario, versus Paduam equitabat magnifice sociatus. Cum ipso namque fuerunt Cremonenses multi, scilicet ambaxatores communis illius et alii cremonenses milites pro imperatoris honore, Theotonici, Apuli, Sarraceni, barbari quidam et eciam quidam Greci. Occurrerunt ei obviam Ecelinus et Paduani bene per V miliaria foras a civitate, cum multa leticia exultantes milites et pedites cum cymbalis et citharis et instrumentorum diversis generibus, cum carrocio copiosis diviciis et hornatibus decorato. Multe quoque dompne prestanti pulcritudine, preciosis vestibus refulgentes, sedentes in faleratis et ambulantibus palafredis. Hic professus est imperator, loquens ad Ecelinum secum pariter equitantem, se nunquam vidisse citra vel eciam ultra mare nec in aliqua parte mundi sic comuniter gentem egregiam, bonis moribus adeo insignitam, sic utique curialem vel providam usquequaque. Tunc accessit unus de popularibus Padue nomine Iacobinus Testa ad cendatum [4] pendens de sublimi antenna carrocii et capiens ipsum cendatum seu vexillum ambabus manibus reverenter dedit in manibus dompni imperatoris et ait: "Hoc' tibi, dompne potentissime, tuum c. 32 r
" commune Padue representat, ut per coronam tui capitis Padua in iusticia conservetur ". Quod ipse visus est audire et recipere vultu ylari et iocundo. Sic itaque cum summo gaudio receptus est imperator in Padua die illa. Et de episcopatu, ad quem descendit in prima die, sequenti die, ivit et hospitatus est in monasterio sancte Iustine per duos menses [5] vel circa. Hinc ibat aliquando ad venandum, aliquando ad paissandum [6]; ipsum namque plurimum hec et similia solacia delectabant. Ibat eciam quandoque Noëntam [7], ubi morabatur hoc tempore uxor eius [8], filia regis [9] Anglie, que volebat pocius appellari regina quam imperatrix. Ivit

1. *i codd. 2, 2 a aggiungono* ne passi sumus *dopo* Lonbardie - *codd. 2, 2 a* modo *invece di* nemo — 2. *cod. 3* principium vel patronum — 4. *nel cod. 4 manca* enormiter - *cod. 4* deveniat *invece di* deviat — 5. *cod. 4* ceterisque *senza* quoque — 8. *codd. 2, 3, 4* itaque *invece di* ita quod — 9. *Mur.* sperabimus — 10. *nel cod. 4 manca* fidelium — 11. *il cod. 3 agg. alla data* XI indic.; *nel cod. 3 mancano le parole* Data.... MCCXXXVIII — 12. *nel cod. 4* domini *invece di* de dompno Tibaldo — 14. *il solo cod. 3* septimo; *gli altri recano* sequenti — 22. eciam *manca nei codd. 1, 3* — 23. *nel cod. 3* itaque *invece di* utique — 25. *nel cod. 4 manca* de — 27. *cod. 4* et *invece di* ut — 31-32. *nel cod. 4 mancano le parole* Hinc.... delectabant — 32. *il cod. 4 agg.* Hinc *prima di* Ibat *e reca* quando *invece di* quandoque — 33. *cod. 3* vocabatur potius *e cod. 4* vocabatur *invece di* volebat - *Mur.* Fuit *invece di* Ivit

[1] Rolandino si dimentica di avere scritto che Azzo VI morì nel 1212 (lib. I, cap. XI) e che quindi non poteva sostenere la parte imperiale, durante il periodo posteriore al 1212, com'è determinato dagli avvenimenti ricordati in questa lettera, che è evidentemente composizione del cronista da lui attribuita a Federico II.

[2] 6 gennaio 1239.

[3] 25 gennaio 1239.

[4] Zendado.

[5] Secondo l'attestazione degli Annali di Santa Giustina all'anno 1239, dal 6 febbraio al 10 aprile (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 156, l. 35). Si noti, però, che il primo diploma di Federico II datato da Padova è del 22 febbraio e il primo, datato da Treviso, è del 20 aprile (HUILLARD-BRÉHOLLES, *op. cit.*, tomo V, parte I, pp. 278-9, 295-307).

[6] Scorrere la campagna.

[7] Noventa, villaggio ad oriente di Padova.

[8] Elisabetta.

[9] Giovanni.

eciam dompnus imperator ad Montem silicem, que est camera imperii specialis in paduano districtu, montis cuius securitatem murari iussit. Vidit et cognovit, ibidem stando, castra Marchionis estensis, potenciam et loca ipsius; quo siquidem in Montem silicem convocato, Mur., 226 habuit secretum colloquium cum eodem. Illic Arnaldus, abbas Sancte Iustine' de Padua, vir nobilis nacione, quia de progenie Capitaneorum de Limena[1] paduani districtus, se dompno imperatori sicut bene decuit presentavit, per ordinem ei dicens quod Ecelini timore fugerat de monasterio illo, quod nunc est dompni imperatoris et eius erit, donec vixerit idem abbas. Sic quoque diebus illis, assumpto ipso abbate, secum Paduam rediit; et habitavit imperator et ipse abbas in monasterio. Set sequente solempnitate de ramis palmarum[2], totus quasi populus paduanus convenit in Prato Vallis, quoniam mos est in tali die quod paduana gens illic totaliter congregatur. Ibi dompnus imperator, sedens in eminenciori loco in suo throno, se cunctis hostendit hylarem et iucundum. Et Petro de Vinea apulo, eius iudice, pro ipso dompno sapienter locuto, inter dompnum imperatorem et paduanum populum federavit quodammodo multam benivolenciam et amorem. Secutum est postmodum festum Pasce[3] et dompnus imperator, audita sollepnitate missarum in maiori ecclesia, propter honorem diei, dum ad Sanctam Iustinam rediret, hostendit se cunctis videntibus capite coronato.

Hic autem potuit manifeste notari quod divina potencia ludit in rebus mundi et tempus unius hore vix continet certam fidem. Nam ante septem dies in Padua murmuratum est per populum paduanum quod Rome papa Gregorius, in die de cena Domini[4] nunc transacta, Fridericum ipsum imperatorem excommunicatum pronunciaverat, cunctis gentibus congregatis ibidem propter indulgenciam, quam annuatim facit apostolica sanctitas tali die.

His diebus obiit[5] dompnus Iacobus, Dei gracia episcopus paduanus.

X. *De excusatione imperatoris ab excommunicatione in eum facta.* — Cum insonuisset per Paduam quod imperator erat excommunicatus per papam, tunc ipse fecit protinus convocari magnam contionem in palacio Padue. Et dum illic in sua maiestate sederet, surrexit iudex imperialis Petrus de Vinea, fundatus multa litteratura divina et humana et poëtarum. Proposuit autem illam auctoritatem Ovidii:

Leniter, ex merito quicquid paciare, ferendum est;
Que venit indigne pena, dolenda venit[6]

et aptata sapienter auctoritate intencioni,' disputavit et edocuit populum quod cum dompnus imperator foret adeo benignus et iustus princeps et dominus equitatis, sicut unquam fuerit aliquis, qui a Karlo citra imperium gubernasset, digne poterat de sancte matris Ecclesie rectoribus conqueri et dolere. Ipse enim dompnus imperator non dedignabatur coram omni populo protestari quod si iuste lata foret excommunicationis sentencia contra ipsum, paratus erat se modis omnibus exponere cunctis Ecclesie capitulis et mandatis; set quia hec pena Mur., 227 indi'gna venit, non miretur aliquis, si venit utique et dolenda; imo si penam ipsam merito pateretur, leniter sustinendum esse decerneret et ferendum; mirabatur ergo de ministris apostolice sanctitatis, quod eorum sentencia in tantum precipicium corruerat sic incaute, quod illic, ubi nullum peccatum precesserat, pena sic enormiter sit annexa. Hec autem facta sunt anno predicto Domini, de mense aprilis.

1. *cod.* [illegible] Padue — 2. [illegible] — *cod. 4 manca* bene — 8. *Mur.* ivit *invece di* rediit — 17. *Mur.* potest — 19. *Mur.* tunc *invece di* nunc — 28. *codd. 2, 2 a* [illegible]

[1] Limena sulla destra del Brenta, a nord di Padova.
[2] [illegible]
[3] 27 marzo.
[4] [illegible] marzo. La scomunica di Federico II fu decretata da Gregorio [illegible] il 20 marzo [illegible] (HUILLARD-BRÉHOLLES, *op. cit.*, tomo V, parte I, pp. 286-89) e pubblicata [illegible]
[5] Il 3 aprile secondo il necrologio di Santa Maria della [illegible]
[6] OVIDII, *Heroides*, V, 7-8.

XI. *De quibusdam Paduanis missis ad mandata imperatoris et quibusdam redemptis.* — Divisa concione predicta, cogitationes Paduanorum diversimode movebantur. Imperator autem, volens placere omnibus de Marchia toto posse, equitavit Tarvisium, ubi honorabiliter est receptus. Ibi potestatem constituit de voluntate tocius populi tarvisini Iacobum de Morra apulum, fidelem imperii, virum providum et prudentem. Reversus quoque Paduam, vocavit et fiduciam dedit Marchioni estensi. Cuius acceptis castris in imperii custodiam, fecit eum venire Paduam et omnes, qui pro ipsius parte civitatem exiverant; et affidati sunt et venerunt praeter illos, quos carceraverat Ecelinus. Qui Ecelinus, animo suo considerans que videbantur occurrere, spiones quosdam posuit in contrata sancte Crucis de Padua, per quos scire posset, qui obviam irent, quando inde Marchio veniebat in civitatem; et eorum habuit nomina pro magna parte in scriptis. Dum itaque imperator ad Sanctam Iustinam staret et forent in civitate Marchio et magnates amici de parte eius de Marchia, scilicet dompnus Biaquinus et Wecili de Camino [1] et alii, ex altera vero parte dompnus Ecelinus et Albricus de Romano fratres et omnes alii eorum amici, multa et magna tunc fiebant secreta consilia apud monasterium sancte Iustine singulis noctibus et diebus. Tunc accepit imperator principem Rainaldum, filium Marchionis, et eius uxorem, sibi iam antea deputatam et nondum datam, Aledeitam, filiam Albrici de Romano; et eos pro obsidibus tenuit et postmodum in Apuliam [2] misit, dicens quod hoc erat pro bono pacis. Et pretendens causam eciam concordie confirmande, iussit idem dompnus imperator quod dompnus Iacobus de Carraria et dompnus Advedutus Advocatus de Padua irent Mantuam; dompnus Ubertus Dalesmanini, dompnus Henricus olim dompni Forzate de Padua, Iacobus Alberti de ponte Molendinorum, Gunbertinus de Balegante [3], Matheus Capellina iudex, Bartolomeus iudex olim Vani de Zacho [4], dompnus Yvanus Iohannis Crosne iudex similiter, Aliotus Waiapa et quam plures alii de maioribus civibus paduanis, qui iverant, ut dictum, fuit obviam Marchioni, Vicenciam irent. Set dompni Ubertus' et Henricus de Forzate mandatum imperiale spreverunt, quod eis po- Mur., 228
stea bene cessit. Alii vero cum suo dampno fecerunt quod eis preceptum fuit.

Ivit tunc dompnus imperator Vicenciam, et illic colloquium habuit cum magnatibus omnibus de Marchia tarvisina. Et illuc fecit ad se venire dompnum Iordanum, priorem Sancti Benedicti de Padua, quem Ecelinus in Aslo tenuerat iam quasi per duos annos incarceratum, et quosdam alios nobiles, quos similiter adhuc captivos tenebat in eius castro Sancti Zenonis, in Fonte similiter et in Aslo et Prata. Dompnum Iordanum donavit dompno patriarchae

1. *il cod. 3 agg.* iussu *dopo* mandata; *il cod. 4* de *dopo* et — 2. *codd. 2, 2 a* Dimissa — 5. *cod. 4* potentem *invece di* prudenten — 6. *cod. 4* fidantiam — 11-12. *cod. 3* inferrent *invece di* et forent — 12. *Mur.* de parte eiusdem Marchionis — 16. *cod. 3* set *invece di* et *prima di* nondum — 19. et *manca nel cod. 1* — 20. *cod. 4* Advocanitus de Advenutis - *cod. 2, 2 a* Delesmaninis; *Mur.* Dalesmaninus — 22. *cod. 3* Gunbertus - *i codd. 3, 4 aggiungono* domini *dopo* olim — 22-23. *cod. 3* Gazo — 23. *cod. 3* Guagnapa; *cod. 4* Wagnapa — 24. *codd. 3, 4* melioribus *invece di* maioribus - *cod. 4* iverunt — 25. *dalla parola* eis *fino alle parole del cap. XIII:* quibus caute signum facere potuit *comprese* (*p. 67, l. 29*), *manca il testo del cod. 1 mutilo di un foglio* — 28. *nel cod. 3 manca* venire — 29. *cod. 4* Allo — 31. *cod. 4* in alio et in - *cod. 2* Prato - *nello stesso cod. 4 manca* Iordanum

[1] Biaquino e Guecello di Camino erano figli di Gabriele e nipoti di Guecello di Camino ed avevano due altri fratelli Gabriele ed Alberto (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 57, p. 110, an. 1191, 17 dicembre).

[2] Riguardo alla relegazione di Aledeita da Romano, da parecchi documenti, pubblicati dall' Huillard-Bréholles (*op. cit.*, tomo V, parte I, pp. 521-22, 18 novembre 1239; pp. 523-24, 21 novembre 1239; parte II, p. 680, 16 gennaio 1240; p. 890, 12 aprile 1240) si rileva che essa ebbe stanza nel castello di Avellino, che aveva una compagnia di donzelle, e che la camera imperiale provvedeva a tutte le spese del vitto e delle vesti.

[3] Gumbertino di Baligante assiste, nell'ottobre del 1237, nel campo presso Montichiari ad un atto d'investitura di Federico II, in favore di Iacopo, vescovo padovano (Huillard-Bréholles, *op. cit.*, T. V, P. I, p. 123).

[4] Costui è ricordato da parecchi documenti: "In "C. n. a. eiusd. nativ. milles. ducent. viges. quarto ind. "duodecima die duodecimo exeunte martio. D. Barthol. "jud. Vani de Zaco protulit sententiam in scriptis sic "dicens. Act. Pad. in com. pal." (Brunacci, *Cod. diplom. ms.*, tomo II, p. 1599) in Gloria, *Monum. dell' Università di Padova*, p. 209, nota 7. Lo stesso, pure come giudice, è nominato in un documento del 24 ottobre 1222 (Gloria, *op. cit.*, n. 557) ed in un altro del 28 novembre 1258 (Gloria, *op. cit.*, n. 566).

aquileiensi[1], hac tamen condicione facta per consilium Ecelini, quod Paduam non veniret. De aliis autem quosdam absolvit et quosdam carceratos adhuc dimisit. Et stans ibidem Vicencie, fecit sibi Monteclum maiorem[2] dari, castrum scilicet Ugucionis de Piio vicentini districtus, et positis ibi custodibus Sarracenis, fecit ipsum ulterius per imperium custodiri. Ibi siquidem dictum fuit, scilicet in Vicencia, quod facta erat conspiracio quedam in detrimentum imperatoris, quod postmodum inventum est esse falsum.

Hoc veruntamen verum fuit quod, cum imperator vellet proficisci Veronam et ire in Lombardiam, credens Marchiam planam esse, Albricus de Romano et Biaquinus et Wecili de Camino Tarvisium festinanter euntes civitatem illam, quodam mane, ceperunt et tenuerunt; et hoc fuit in mense madii. Uxorem Iacobi de Morra, qui potestas erat, ceperunt et eam curialiter posuerunt in custodia de maioribus dompnabus de civitate. Alii vero omnes, qui pro imperatore illic fuerant, capti sunt et detenti, preter potestatem, qui per commeatum cuiusdam militis tarvisini, qui iam erat multum amicatus cum ipso, fugit ad castrum Mestri.

XII. *De iis, que facta sunt ab imperatore stante apud Castrum franchum.* — Hac de causa Paduam rediit imperator. Fecerat autem et in Padua constituerat, ante predictum factum, in kalendis madii preteritis, anni scilicet MCCXXXVIIII, Tybaldum Franciscum de Apulia potestatem Padue et imperialem vicarium in Marchia tarvisina et generaliter a flumine Olii usque Tridentum. Constituit autem eodem mense generalem exercitum. Et cum carrocio paduano, circa finem eiusdem mensis, duxit exercitum ipsum ad Castrum franchum, locum Tarvisinorum. Et horam mocionis elegit per consilium magistri Theodori, sui astrologi, qui stetit cum astrolabio sursum in turri communis expectans, ut dicebatur, quod ascenderet prima facies vel horoscopus Leonis, cum diceret Iovem esse in illo. Set cum per astrolabium hoc videre non posset, tempore nubibus obumbrato, si licitum est dicere, tunc fuit in sua Mur., 229 electione deceptus, quia nec erat Iupiter in Leone nec Leo tunc ascendebat, set Virgo. Et ita, cum Scorpio tunc esset domus itineris, quia tercia, innuebat quod exercitus vel imperator, ad cuius peticionem fiebat, offendi deberet in fine; quasi cauda Scorpionis hoc faceret, que dicitur infidelis et venenata. Et hoc esse debebat, antequam imperator longe recederet a Marchia tarvisina. Ivit ipse tamen in sua persona propria; iverunt secum eciam estensis Marchio, Ecelinus de Romano et multi magnates et milites utriusque amici, pedites, balistarii et quasi omnes de civitate et villis, quia libenter quilibet sequebatur imperatorem. Fixis igitur tentoriis circa predictum locum Tarvisinorum et illic stante exercitu copioso, dompnus imperator pro se dici fecit et arengari et dedit terminum Tarvisinis quod usque ad octo dies ad ipsius mandata venirent. Quod cum facere contempsissent, termino preterito, privilegium dedit et scribi fecit quod imperialis maiestas, videns Tarvisinos existere contumaces, Paduanos vero subditos et fideles, confirmans constitucionem illam usque tempore Cesaris introductam et allegatam:

Arma tenenti
Omnia dat, qui iusta negat[3],

donavit ex imperiali gracia populo paduano Castrum franchum et civitatem Tarvisii a flumine Sili citra, scilicet versus Paduam, usque ad mare. Et hoc privilegium aurea bulla im-

2. autem *manca nei codd. 2, 2 a e in Mur.* - stans *manca nel cod. 3* — 7. *cod. 2* tamen — 12. *cod. 3* meatum — 13. *cod. 4* qui fuerat — 14. *cod. 4* existente imperatore - *il cod. 4 agg.* hostiliter *dopo* franchum — 16. *cod. 3* predicti *invece di* preteritis — 17. *cod. 3* et Marchie tarvisine - et *dopo* tarvisina *manca in Mur.* — 19. *cod. 4* usque *invece di* ipsum — 20. *nel cod. 4 manca* locum - *nel cod. 3* Et horam - *cod. 2* Theodrici — 22. *codd. 2, 2 a* vel scorpionis vel; *cod. 3* vel orosio post; *cod. 4* vel horoscopus; *Mur.* vel horoscoparet — 25. *cod. 2 a* dominus *invece di* domus - *cod. 4* interuit *invece di* itineris — 26. *cod. 2 a* faciebat — 27. *cod. 2* decederet — 39. *nel cod. 4 manca* ad

[1] Bertoldo di Andech.

[2] Montecchio maggiore.

[3] Lucani, *Phars.*, I, vv. 348-49.

perii roboratum dompno Tybaldo potestati Padue, pro ipsius civitatis communi recipienti, solempniter ibi dedit.

Ea quoque die, qua fecit istam graciam Paduanis, contigit Marchionem ad exercitum de Citadella quasi cum c militibus equitare. Et Ecelinus de Romano, eadem hora, cum militibus xx vel circa de exercitu equitabat ad Citadellam. His ergo duabus aquilis sibi ad invicem recta linea propinquantibus equitando, fuerunt quidam hinc inde, qui diversas cogitaciones fecerunt, donec ipse Marchio misit dompnum Iacobum de Sancto Andrea [1] et Aylum de Compagno, milites sapientes et insignitos, qui Ecelinum ipsum curialiter rogaverunt quod sibi de sua liberalitate placeret divertere aliquantulum a dextris vel a sinistris. Quod ipse quidem discrete fecit; et ivit utraque milicia viam suam.

XIII. *Qualiter, dum staret dictus exercitus, obscuratus est sol et recessit imperator in Lombardiam.* — Post hec dompnus imperator, sequenti die, misit primos balisterios et misit waldanam suam; secundo milites et pedites et omnes eciam vastatores et dampnificare fecit, in quibuscunque potuit, inimicos. Quibus ad wastum manentibus, die tertia intrante iunio, statim post horam nonam, in anno Domini supradicto MCCXXXVIIII, sol est cunctis videntibus obscuratus, et duravit eclipsis' solis fere per duas horas; ita quod gavisi súnt illi de Mur., 230
Castro francho, dicentes quod ipse Deus hoc miraculum ostendebat, ut peniteret imperatorem et ceteros de iniusta offensione, quam nitebatur facere Tarvisinis. Ipse tamen dompnus imperator, quamvis non ignoraret causam eclipsacionis, ut credo, hac re miraculosa ostendens se tanquam conterritum, recedere disposuit de hoc loco. Et vocatis ad se Marchione et Ecelino aliisque maioribus de Marchia de ipso exercitu quasi circa quinquaginta, locutus est inter eos; et ostendens ipsis quod oportebat eum ire in Lombardiam, cuilibet eorum soldum de imperiali camera dari fecit. Exercitu vero dimisso, arrepto itinere, equitabat versus Lombardiam cum eis, habens et ducens secum Theotonicos omnes et Apulos, in quibus pre ceteris gentibus confidebat. Cum autem hec tota milicia esset in confinio castri Sancti Bonifacii veronensis districtus, dicitur quod unus de familiaribus imperatoris, manu dextera posita ad proprium collum suum et versus Marchionem respiciens, signum fecit quasi de capite exsecando; diligebat enim Marchionem et suam partem. Quod Marchio protinus et satis utiliter annotavit; et illis amicis suis, quibus caute signum facere potuit,' tardatis secum post alios c. 34 r
equitantes, intravit [2] cum eis in Sancti Bonifacii castrum et ibi mansit. Quo quidem notificato imperatori, misit Petrum de Vinea pro Marchione revocando et suis, dicens quod fidanciam dabat ipsi Marchioni et Comiti cunctisque eorum amicis et addens quod volebat pacificare Comitem et omnes de sua parte cum illis adverse partis ipsumque Comitem et suos ponere in Verona. Exarserat enim capitalis discordia in Verona usque ab illo tempore, quo pars Monteclorum cum Ecelino Comitem et amicos eius ceperat in palacio veronensi; unde dirute erant domus et turres amicorum Comitis, et ipsius amici quidam in carceribus finierant miserabiliter vitam suam, quidam fuerunt mortui diversis generibus tormentorum. Dum igitur

3. *cod. 4* castrum *invece di* exercitum — 4. *cod. 4* Ecelini *invece di* c — 7. *codd. 2 a, 3* alium *invece di* Aylum; *cod. 4* Aillum — 10. *cod. 4* ultra *invece di* utraque — 12. *nel cod. 4 mancano le parole* sequenti die - *cod. 3* primo — 14. *cod. 2 a* vastandum *e* Ianuario — 16. *cod. 4* itaque *invece di* ita quod — 17. *il cod. 2 a agg.* ipsi de castro *dopo* Deus — 18. *cod. 4* videbatur *invece di* nitebatur — 22. *cod. 4* eis *invece di* ipsis — 23. *il cod. 4* diviso *invece di* dimisso - *cod. 3* accepto *invece di* arrepto — 25. *codd. 3, 4* confinis — 27-28. *cod. 2 a* exicando — 29. *qui, dopo le parole* tardatis secum etc. *ripiglia il testo del cod. 1 mutilo, come si è detto, di un foglio* — 30. *cod. 4* permansit — 32-33. *dopo* pacificare *i codd. 2, 2 a aggiungono:* Marchionem et

[1] Vedi Dante, *Inf.*, c. XIII, v. 133. Iacopo da Sant'Andrea fu figlio di Speronella e di Oldorico Manfredi, (Verci, *Ecelini*, I, p. 77) "....habet et tenet Iacobus "villam Sancti Andree et eius curiam, et decimam a "Nono usque ad mare, per feudum a episcopatu Pa- "duae.... " (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 86, an. 1216, 19 agosto, p. 163). Si conserva il testamento di Speronella, in cui lascia al figlio Iacopo una parte dei suoi beni (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 59, 2 ottobre 1192, pp. 111-114).

[2] Nel giorno di venerdì, 10 giugno, secondo la cronaca di Antonio Godi all'anno 1239 (*RR. II. SS.*, VIII, col. 84 a.

imperator scivit per suos nuncios destinatos ad Marchionem quod ipse Marchio et Comes eorumque amici ad ipsum imperatorem nullatenus veniebant, fecit apud Villam novam [1], ubi erat, detineri dompnum Nicolaum de Lozo [2], Ailum de Compagno et alios, quos habere potuit, Marchionis amicos; isti namque, quia erant longe a Marchione, scire non potuerunt Marchionis recessum. Esse enim consuevit aliquando quod ovis, que elongatur a grege vel a pastore, aut forte dampnabiliter decidit in errorem aut, quod est durius, cadit in iram lupi. Demum ivit imperator Veronam et amodo fecit studiosius custodiri exitum et introitum de Alemania in Lonbardiam et e converso. Sunt enim quedam loca in districtu Verone, que vulgus appellat Clusas, per quas de facili potest negari talis introitus et patere. Nicolaum vero de Lozo et Ailum de Compagno, principem Rainaldum, filium Marchionis et obsidem pro eo, aliosque Mur., 231 paduanos cives,' quos Ecelinus olim tenuerat in castro Fontis et in Prata et alibi, quoscunque habere potuit, misit Cremonam et Parmam et iussit eos ibidem optime custodiri.

XIV. *De castris Marchionis recuperatis per ipsum.* — Sic patuit manifeste quod illi, qui se monstrabant fideles imperatoris, calcaneum et caudam levaverunt in ipsum, priusquam exiret Marchiam tarvisinam. Exercitu quoque reverso a Castro franco, et locis et castris Marchionis per imperatorem adhuc detentis, male actum est in civitate Padue de aliquibus Marchionis amicis, qui ad predictum exercitum iverant sub tutela imperatoris. Nam quidam redeundo secure nimis, iniuste detenti et in carcere sunt reclusi, alii in propriis domibus capti sunt sine causa, alii sunt occisi, dum sani et incolumes capti forent. Et sic cives illi, qui aliquam honestatem habebant, dolere ceperunt et quasi medullitus contristari, cum viderent tantas et tam horribiles iniquitates in Padua perpetrari sic publice. Nec solummodo cives commorantes in Padua doluerunt set ipse estensis Marchio voluit hostendere se dolere. Nam congregata omni gente quam potuit, spem suam, quam totam iactavit in Domino, fortunam suam eciam, quam viriliter est secutus, proposuit attemptare. Et cum sit estensis Marchio, hostiliter venit ad terram suam. Et hoc in brevi tempore patuit quod in se sperantes Deus nullatenus derelinquit. Estensem villam protinus recuperavit et rocam, Baonem '[3] . 31 v per arma rapuit, Lucium [4] propter famem, resistentibus Sarracenis usque dum potuerunt, quos illic posuerat Ecelinus, Calaonem [5] habuit propter trabucorum timorem. Et dum circa Cerrum [6] maneret in costis montis et parare faceret hedificia ad capiendum inimicos et locum, ipsi vero qui in Cerro manebant victualia non haberent, volens Ecelinus stans Padue dare illis succursum, festinanter paravit exercitum paduanum et intravit cum ipso exercitu inter Baonem et Calaonem, suspicans forsitan quod Marchio cederet de obsidione Sarracenorum. Set Mur., 232 Marchio erat in alto montis, Ecelinus in plano. 'Unde deceptus est Ecelinus nec suis expectantibus potuit exhibere succursum, quamvis sepe nudis ensibus et motis banderiis nutum frequenter faceret, quod Lombardi mactare dicunt. Imo nunquam Ecelinus ipse tantum de aliqua temeritate penituit, quam quod in vanum intraverat fauces illorum moncium et quasi deserta loca. Quo festinante quam cicius potuit ad regressum, Marchio Cerrum habuit et illam incultam gentem; set eius benignitas custodes illos offendere non permisit. Hec autem predicta facta sunt mense augusti prescripti anni.

---

3. *cod. 2 a* Loco; *Mur.* Lucio - *cod. 2 a* alium *invece di* Ailum 5. *cod. 3* eius - *cod. 4* omnes *invece di* ovis - *cod. 3* elegatur *invece di* elongatur — 9. *cod. 3* parcere *invece di* patere — 15. *cod. 3* exierat — 18. *nel cod. 3 mancano* iniuste.... carcere - *cod. 4* carcerem — 21-22. *cod. 4* sic.... doluerunt *queste parole si leggono soltanto nel cod. 4* — 22. *nel cod. 4 manca* ipse — 24. *cod. 4* Et sic *invece di* Et cum sit — 29. *cod. 3* manetur *e* parati; *cod. 4* parari - *i codd. 2, 2 a aggiungono* necessaria *ad* hedeficia — 30. *cod. 4* habebant — 32. *cod. 4* crederet *invece di* cederet — 35. *cod. 4* facerent — 39. *i codd. 3, 4 aggiungono* MCCXXXVIIII

[1] Villanova a settentrione di San Bonifacio.

[2] Nicolò da Lozzo è fra gli ambasciatori padovani, che assistettero al compromesso, che seguì alla pace fra Ezelino per la comunanza di Verona da una parte, e il conte Rizzardo di San Bonifacio e i suoi dall'altra l'11 febbraio 1227 (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 108, p. 209).

[3] Baone, villaggio a nord-est di Este.

[4] Lozzo a settentrione di Este.

[5] Calaone a settentrione di Este.

[6] Cerro a settentrione di Este.

XV. *De conspiratione prima et maleficiis primo factis in Padua.* — Indignatus est nimium Ecelinus quod Marchio recuperarat sua castra. Et ecce, diebus illis, inolevit subsurratio quedam et dictum est inter Ecelini fautores quod aliqui conspiraverant contra eum, volentes civitatem Padue tradere Marchioni et quod miles quidam paduanus manens in Buvolenta [1], Zufredus nomine, litteras miserat dompno Adveduto Advocato de Padua, qui tunc tenebat castrum Brente [2] contrarius Ecelino, ut veniret ad Buvolentam accipiendam et quod eam haberet de facili. Sic itaque Zufredus ipse, captus et ductus Paduam, primo decapitatus est in foro nec convictus in aliquo scelere nec confessus. Post quem recte per dies XV in mense septembris eiusdem anni MCCXXXVIIII et eiusdem conspiracionis causa, ut dictum fuit, decapitatus est in foro miles unus de maioribus de Padua, qui dicebatur fuisse primus, qui iuraverat in principio werre servire suo dompno Ecelino et aperire ei portam Molendinorum, ut civitatem ingrederetur contra tocius communis Padue voluntatem. Et ista eadem die, nobilis quidam clericus de maioribus canonice paduane combustus est in Prato Vallis. Qua die, similiter XVIII homines de bonis civibus et burgensibus et quibusdam villarum habitatoribus, quos dictum fuit colloquium habuisse cum dompno Iacobo de Carraria, tunc Marchionis amico, suspendio traditi, dolorosam mortem et vituperabilem sunt perpessi.

EXPLICIT LIBER QUARTUS.

2. *nel cod. 3 manca* illis — 4. *cod. 1* trahere — 5. *nel cod. 2 una mano più recente agg.* de Giciis *a* Zufredus - *cod. 4* misit - *nel cod. 3 manca* Advocato — 7. *nel cod. 4 manca* ipse — 8. *codd. 3, 4, Mur.* quod *in luogo di* quem — 10. *cod. 3* est *invece di* fuit; *nel cod. 2 una mano più recente dopo* Padua *agg.* qui vocabatur Monaldus de Limizonibus sive Linguadevacca — 11. *cod. 4* iverat *invece di* iuraverat — 13. *nel cod. 2 una mano più recente dopo* clericus *agg.* vocatus dominus Pigollus - *cod. 2* canonicis Padue - *nel cod. 2 una mano più recente dopo* Vallis *agg.* cum uxore Benedicti de Araldo, qui etiam combusta fuit — 14. *nel cod. 4 manca* similiter; *nello stesso cod.* in *invece di* et *prima di* quibusdam

[1] Bovolenta a sud-est di Padova.

[2] Brenta dell'Abba ad occidente di Chioggia.

INCIPIT QUINTUS.

De *obsessione et capcione Ferrarie.* — Languores igitur et angustie multiplices adhuc angere videbantur Marchionis amicos, dum scilicet in Padua, in Verona, in Ferraria, in Vicencia nullus auderet de Marchione ipso nec de ipsius amicis facere mencionem. Imo volentes quidam Ecelino placere, cum vidissent cometam, quandam stellam comatam scilicet, apparuisse circa finem ianuarii in partibus occidentis' in anno sequente, videlicet MCCXL, dixerunt mutari in anno illo marchexatum estensem; quia tale signum talia portendebat. Set quoniam Deus, dominus et pater iusticie, equitatis adiutor, superbos frangit et conterit, benignis et humilibus subvenit et misericors sepe porrigit manum lapsis, cum iam per Dei graciam Marchio sua loca predicta recuperasset, quamvis Ecelinus predictas civitates haberet, tamen aliquanta prosperitas quodam modo Marchionem ipsum eiusdemque amicos movit et animavit ulterius ad maiora. In eodem namque anno MCCXL, mense februarii, placuit dompno Iacobo Theopolo, duci Venetiarum, comiti de Sancto Bonifacio, Albrico de Romano — qui indignatus tunc erat cum fratre suo Ecelino propter suam filiam acceptam ab imperatore pro obside consilio Ecelini, cum Albricus idem eam haberet karam plus cunctis suis desideriis et thesauris — placuit eciam Mantuanis communiter omnibus obsidere Ferrariam. Et habuerunt predicti omnes amicos suos quoscunque habere potuerunt et undecunque. Sicque fuerunt omnes cum Marchione et ipse cum eis; fueruntque ibidem eciam nuncii romane curie cum legato dompno Gregorio de Montelongo, et quantitas quedam Bononiensium et Mediolanensium, ita quod illic fuit exercitus copiosus. Itaque cum esset dux Veneciarum in propria persona ibidem et conducerentur naves multe et magne de Veneciis per aquas Padi, parate et turrite, ut hinc posset civitas expugnari de facili, Sallinwerra, qui erat intrinsecus, quamvis iam foret annosus homo, probus tamen, sapiens et astutus, cum ipsis Ferrariensibus dilectis suis civibus subditis et amicis longo tempore viriliter se defendit. Tandem ordinatum est quoddam colloquium, quod ipse Sallinwerra veniret extra; et venit, ut loqueretur cum magnatibus de exercitu pro facto pacis et concordie pertractando. Sic ipse, cum fuit extra, missus est Venecias curiali modo et digna reverencia custoditus; ubi post aliquot annos debita nature persolvit [1] et eidem in eius morte omnes maiores et nobiles de Veneciis magnam fecerunt reverenciam et honorem [2]. Filius eius Ia-

Mur., 233

c. 35 r

2. *cod. 4* tristitie *invece di* angustie — 3. *cod. 4* augere *invece di* angere — 4. *cod. 3* Mantua *invece di* Vicencia — 7. *il cod. 3 agg.* deberet *dopo* mutari — 8. *cod. 4* protendebat — 9. *il cod. 2 agg.* suam *dopo* sepe — 11. *cod. 4* propietas *invece di* prosperitas — 13. *cod. 3* de Theopolis — 14-15. *cod. 3* per *invece di* propter — 16. *cod. 4* eadem *invece di* eam — 18. *cod. 3* ubicumque — 19. *nel cod. 4 manca* eciam — 20. *cod. 4* itaque *invece di* ita quod — 23. *cod. 3, Mur.* animosus *invece di* annosus — 26-27. *cod. 4* pertractande — 28. *cod. 3* custodiendus

[1] An. 1245.

[2] Riguardo all'assedio e alla resa di Ferrara e alla sorte di Salinguerra vedi Ricobaldi Ferrariensis *Historia Imperatorum etc.* (*RR. II. SS.*, XI, coll. 129-130).

cobus, prenominatus Taurellus, ab his, qui regebant exercitum, licenciatus recessit et stetit
Mur., 234 postea multo tempore Padue' in curia Ecelini. Ingressus est Marchio cum legato et dompno duce ac ceteris maioribus in Ferrariam et honorabiliter sunt recepti; civitas et habitantes in ea benigne et indempnes in rebus et in personis et amicabiliter sunt tractati. Dompno quoque Stephano Badoario illic constituto pro potestate, divisus est exercitus et sunt omnes maiores, medii et minores cum magna leticia regressi ad domus suas.

II. *De capcione illorum de Vado.* — Adveniente mense iunii, in ipso predicto anno, capti sunt nobiles illi de Vado hac de causa. Nam paucis diebus ante, dum defendebatur Ferraria, locutus est Ecelinus inter quosdam magnates de Padua, quos ficticie appellabat amicos, confortans eos, ne de obsidione Ferrarie dubitarent. Et voluit de illorum consensu quasi curialiter detinere nepotem suum Willielmum de Campo sancti Petri, filium condam viri nobilis
c. 35 v dompni Iacobi de dompno Tisone' maiore, quem Willielmum ceperat iam quondam in castro Fontis adhuc infantem, ut supra legitur in secundo libro, nono capitulo, scilicet *Sic igitur* etc. Et asserens se de ipso non dubitare, dicebat quod hoc faciebat in sui nepotis honorem. Set attinebant Willielmum proxima linea parentele dompni Ruzerius, Ugo et Ubertinus a Vado[1] pro parte materna, et ipsorum consanguineus multumque amicus erat dompnus Gnanfus iudex; qui omnes quatuor protestati sunt Willielmum esse firmissimum et constantem dompni Ecelini amicum et servitorem. Attamen, tempore procedente, protinus cum Ferraria capta fuit, forte timuit Willielmus quod Padua nollet ulterius Ecelino subesse; itaque cum avo suo materno dompno Gerardo aliisque sibi fidelibus, qui sequi voluerunt eundem, ivit ad suum castrum de Trivillis et illic se posuit et munivit. Quod cum scitum est ab Ecelino, vocatis predictis quatuor Wilielmi amicis, acerbe improperavit eisdem tam id, quod Willielmus fecerat, quam id, quod ipsi pro eo prius fuerant protestati. Cum igitur Ugo de Vado ivisset de mandato et licencia Ecelini pro Willielmo revocando mandatis, quem prorsus revocare non potuit, reversus est idem Ugo ad dompnum Ecelinum. Sic ergo in continenti detentus est ipse ceterique tres superius nominati cum ipso, et missi sunt in carcerem ad castrum Cornute, bona eorum omnia accepta sunt et posita in communi, parentes ac eorum amici conversi sunt in fugam et in recessum. Eo autem tempore quo capti fuerunt, incusatus fuit vir quidam prudentissimus, nomine Zugnus, camphio[2] virtuosus et pugil qui morabatur ad Sanctam Cru-
Mur., 235 cem, quod stans sub porticu Sancte Crucis, lamentando dixit contra quendam eiusdem 'hore; "Nos currere deberemus ad arma nec permittere nobiles et magnates nostros de Padua "sic crudeliter, imo viliter, carcerari". Propter hoc verbum captus est ipse Zugnus et ille, qui locutus fuit cum eo, nomine Peregrinus, de contrata eadem, et est uterque decapitatus in foro statim diebus illis. Qui autem missi fuerunt Cornutam in carcere, post quatuor annos vel circa, iussu Ecelini existentis Verone, confixis magnis trabibus ad hostium carceris, xxx diebus conclusi, vociferantes et eiulantes miserabiliter: "*Panem, panem*" vitam ultimo martirio finierunt[3]. Et sic ibidem postmodum desiccati, tectis nervis et ossibus pelle sola, nigra

1. *cod. 1* Taurellus — 5-6. *nel cod. 3 mancano le parole* divisus.... maiores — 7 *cod. 4* de Vado et de eorum morte; l'*Indice agg.* et de eorum morte - *cod. 4* iunio — 10. *cod. 1* dubitaret — 13. *nel cod. 3 manca* scilicet — 15. *cod. 4* Willielmo — 16. *cod. 3* consanguineis — 19. *cod. 4* nolens — 21. *cod. 3* Triville — 22. *cod. 3* ascribere *invece di* acerbe - *cod. 4* Wilielmum — 23. quod *manca nei codd. 1, 2* — 24. *il cod. 4 agg.* domini *dopo* licencia — 26. *manca nel cod. 3* tres — 28. *nei codd. 2, 2 a* causa recessus *in luogo di* et in recessum — 29. *cod. 1* Cugnus - *i codd. 2, 2 a aggiungono* homo *dopo* camphio - *cod. 4* pervigil — 30. *cod. 3* eius *invece di* eiusdem - *cod. 2* contrate *e cod. 2 a* contracte *in luogo di* hore — 32. *nel cod. 4 manca* ipse — 35. *cod. 3* magis trabilibus — 36. *codd. 2, 2 a* elulantes; *cod. 4* ululantes — 37. *nel cod. 3 manca* sic

[1] Gloria, *Monum. dell'Università di Padova*, n. 266.

[2] Combattente.

[3] Secondo un documento Uberto del q. Ugone da Vò (Vado) il 18 marzo 1247 nel palazzo comunale di Padova fece un contratto di alcuni possessi con frate Corrado, precettore della casa degli Alemanni per la provincia d'Austria, vicario di maestro Enrico di Bonloch, frate dell'ordine dell'Ospitale Gerosolomitano (Glo-

et horrida, sunt reperti. Heu dolor eximius, tremendus, heu timor et anxietas inaudita! Vanitatum vanitas ineffabilis, vita mortifera, mundus fallax! Quibus enim quandoque fuerat bonorum omnium, cunctarum deliciarum affluencia copiosa, tam jacent rigidi et deformes; tam tristis eis et dolorosus, immeritus et indignus contigit finis vite, ut nec possit in cor alicuius ascendere nec exprimere sufficiat lingua carnis.

III. *De facto Silvazani.* — Sequente mense iulii, die XIII exeunte, dompnus Marchio cum quadam militum et peditum quantitate venit Silvazanum [1], Dompnus Ecelinus cum militibus duorum quarteriorum de Padua ea die non erat in civitate. Illi vero, qui tunc in Padua sunt reperti, milites et pedites cum dompno Tibaldo Francisco et Theotonicis, qui illic aderant, subito fuerunt ad arma, exeuntes ad inimicos. Et iste due partes circa confinia Montis rubei ad invicem fuerunt et ferierunt et captis aliquibus de parte Marchionis circa L inter milites et pedites, mortuis illic etiam X Sarracenis de parte imperatoris, qui de Monte rubeo descenderant cum arcubus et sagittis, Marchio versus Galzegnanum [2] recessit' et transiens per montana, *c. 36 r* unde via est satis aspera et saxosa, pervenit ad Este. In facto autem predicto aliqui, set non multi, ferierunt hinc inde. Inter quos Wercius de Traversino et Iacobus de Marsilio, paduani cives set expulsi de Padua, nunc pro parte Marchionis viriliter pugnaverunt. Et licet ipsi capti forent ad ultimum, tamen in primo pugne impetu per magnam moram temporis totam aciem Theotonicorum ipsi soli duo viriliter tenuerunt.

IV. *De facto Agne et morte dompni Iacobi de Carraria et de morte dompni Advocati.* — In hoc eodem anno Domini millesimo CCXL, dompno Tibaldo Francisco potestante in Padua, existente Ecelino Verone, die XIII intrante augusto, idem dompnus Tibal'dus cum Mur., 230 tota milicia paduana et cum M peditibus bene armatis equitavit sero quodam et ivit Agnam, quam quidam de paduanis exulibus munierant, et loco illo disposito quasi in formam castri, permanebant ibidem. Adiunxit autem paduana milicia mane tempestive ad locum et, insultu facto in Agnam ex improviso, dompnus Iacobus de Carraria vir strenuus, qui castrum tenebat, cum illis de loco viriliter se reduxit ad arma. Et in destrarium suum sedens et omnibus armis militaribus decoratus, quantum nobilis miles debuit, prudenter et egregie se defendit in primis. Dicit tamen vulgare proverbium quod: “ etsi Deus adiuvat pauciores, plures tamen “ sunt soliti superare „. Adveniente namque militum et peditum multitudine numerosa, captus est ipse dompnus Iacobus, multis tamen primitus ab ipso prostratis ad campum. Dum autem mulieres quedam et homines, qui erant in loco Agne, viderunt se circui et superari ab inimicis, timentes mortem, in obscuram mortem, duram et horribilem occurrerunt. Intrantes enim navem quandam, ut transirent profundum gurgitem, qui erat a tergo castri, cum intrarent impetuose et irruerent indiscrete, homines cum ipsis mulieribus omnibus et cum nave submersi, morte dampnabili perierunt. Ductus est dompnus Iacobus detentus ad civitatem, vestitus ab his, qui eum ceperant, nigra capa — dicunt enim, quod talis est mos imperii, cum capitur aliquis, dum sit nobilis, si pugnando capitur imperio contradicens — est autem

---

1. *cod. 1 agg.* et *dopo* eximius; *cod. 3* eximus ut; *cod. 4* tremebundus — 4. *cod. 2* inimicus *e cod. 2 a* inmitus *invece di* immeritus — 6. *cod. 2* iunii — 8. *cod. 1* civitatem — 10-11. Et se iste.... ferierunt *così il cod. 4; cod. 3* arcu infima *invece di* circa confinia; *negli altri codd. mancano le parole* Et iste.... invicem — 11. *cod. 1 e Mur.* ferierunt *invece di* fuerunt — 13. *cod. 3* transsit — 15. *cod. 4* Tervisio *in luogo di* Traversino — 16. *cod. 4* tunc — 17. *cod. 4* horam *invece di* moram — 20. *cod. 4* potestate — 21. *cod. 4* tertio — 22. *cod. 4* equitaverunt — 27. *cod. 3* in literalibus *invece di* militaribus - *nello stesso cod. manca* nobilis — 30. *cod. 4* protinus *invece di* primitus — 31. *cod. 4* viderent — 32. *nel cod. 4 manca* duram - *cod. 3* horribiliter incurrerunt; *cod. 4* incurrerunt — 33. *nel cod. 4 manca* gurgitem — 33-34. *cod. 3* intrent — 34. *cod. 3* irruerunt

RIA, l. c.). È certo dunque che qualcuno della famiglia da Vò sopravvisse alla persecuzione ed era libero nel 1247 ma poi, nel 1253, fu anch'egli fatto perire inumanamente in Padova (cf. ROLANDINO, lib. VII, cap. IX).

[1] Selvazzano, villaggio ad occidente di Padova.

[2] Galzignano a sud-ovest di Padova.

ultimo supplicio datus et, sicut virum decet nobilem, pena capitis est punitus, die quarta post illud factum. Portatum est autem et sepultum est corpus eius a dolentibus bonis civibus paduanis apud ecclesiam sancti Iohannis a latere civitatis Padue versus sero. Germanus eius, dompnus Advedutus de Padua, eisdem diebus, cum quibusdam Venetis et quibusdam Paduanis expulsis tenebat locum, qui dicitur castrum Brente. Tunc quoque dictus dompnus Tibaldus potestas claudi fecit aquas et flumina circa Paduam, ut aque fluentes ad castrum Brente decrescerent; et quare faceret, sciebatur a paucis. Quo facto, potestas ipse, assumpta secum paduana milicia et M peditibus, equitavit ad partes illas. Inde circum erat Calcinaria [1], Mota [2] et Candiana [3]. Quibus captis et devastatis, appropinquans ad castrum Brente, munitiones, que inde facte fuerunt, dirruit et wastavit. Dum autem dictus dompnus Advocatus, derelictus
c. 36 v quasi solus a suis, se cordis magnanimitate defenderet et equester fortibus armis' munitus esset et animo forciori, ipse unus inimicos omnes fere convertit in fugam. Set et Theotonici quidam circa XXV, sub conostablo sive sub una banderia stricti quasi in unum globum, ipsum invaserunt a tergo; set ipso se viriliter defendente, nullo modo superatus fuisset, nisi quod sub
Mur., 257 eo equus cecidit. Unde captus est et devictus, et imposita sibi eadem capa,' que germano eius imposita fuerat, et eo super alium equum imposito, ductus est Paduam. Et per eundem dompnum Tibaldum eadem sevicies est facta in eum, die VII intrante septembri eiusdem anni, que in supra dicto dompno Iacobo facta fuit.

V. *Hoc tempore Favencia est reddita imperatori et terra de Este a quadam proditione liberata.* — His diebus, mense augusti nuper preterito, Fredericus imperator posuerat se cum magno exercitu circa civitatem Favenciam et obsedit illam magnifice et potenter continue toto tempore hyemali usque per annum sequentem MCCXLI [4]. Et tunc, die XIIII intrante aprili eiusdem anni, dicta civitas ipsi imperatori se reddidit. Cui civitati gracia et bona voluntate remissa, imperator in Apuliam ivit.

In isto eodem anno, tempore autumpnali, morabatur Ecelinus Verone. Ubi manens insidiatus est Marchioni estensi et taliter machinatus est cum quibusdam, quod terra estensis fere tradita fuit in manus Ecelini et inimicorum Marchionis et sue partis. Set inventa veritate per mulierem quandam, que vidit notarium quendam nomine Oldericum legentem in quodam broilo secrete quasdam litteras sigillatas cum sigillo uno, quod cuius erat nescivit, et cognita re postmodum, quibus littere legebantur et unde processerant, per voluntatem Dei et per sapienciam Marchionis et per prudenciam Pillii, filii Ugocionis de Pillio [5] de Vicentia, qui tunc erat potestas in Este pro Marchione, propalatum est prodicionis negocium. Quo sapienter invento, puniti sunt quidam, qui culpabiles sunt inventi, die XIII exeunte septembri predicti anni, quasi de maioribus, qui tunc videbantur esse Marchionis amici et Estensi domui

2. *cod. 4* istud — 7. *cod. 3* fecerat — 8. *cod. 4* equitaverunt *e* Calvaria — 12. *manca nei codd. 1, 4* et *dopo* set — 13. *cod. 2* conostabulo; *cod. 4* conestabulo; *nello stesso cod. manca* in — 16. *il cod. 4 agg.* dictum *dopo* eundem — 19. *il cod. 3 agg.* de *dopo* et — 20. *i codd. 3, 4 aggiungono* set *dopo* diebus - *cod. 4* in *invece di* nuper *e* februario *invece di* Fredericus — 22. *il cod. 4 agg.* scilicet *dopo* sequentem; *cod. 3* nunc; XIII — 23-24. Cui.... Imperator. *Queste parole si leggono soltanto nel cod. 4* — 28. *cod. 4* militem quondam qui *invece di* mulierem *ecc.*; *cod. 3* Hodoricum — 29. *cod. 3* ambrollo *invece di* broilo - *cod. 4* esset — 30. *cod. 4* processerunt pro voluntate — 31. *nel cod. 4 manca il primo* et — 34. *codd. 3, 4* domini *invece di* domui

[1] Calcinara presso Brenta dell'Abba, a sud-ovest di Venezia.

[2] Motta a sud-ovest di Padova.

[3] Candiana a sud-ovest di Padova.

[4] Con una sua lettera Federico II informa Ezelino dell'espugnazione della città di Faenza (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 162, pp. 284-85).

[5] Uguccione di Pileo è nominato come giudice del podestà Albertino di Vicenza in un documento del 21 giugno 1218 (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 90, p. 170). Nella sentenza, emanata dall'imperatore Federico II, il 13 giugno 1239, contro il marchese d'Este, il conte Rizzardo, Uguccione conte ed altri magnati vicentini e veronesi, trovasi compreso pure costui (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 152, p. 272). In una lettera di Federico II del 15 giugno 1238, che fu letta dinanzi alla concione del comune di Vicenza il 6 aprile 1239, Uguccione de Pileo è annoverato fra quelli, i cui beni devono soggiacere al dominio di Vicenza (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 153, pp. 276-77).

semper visi fuerant extitisse subditi et fideles. Et sic estensis terra tunc a periculo est defensa. Et hic incepit Bontraversius de Maltraversis esse amicus dompni Ecelini et sue partis, qui usque ad tempus istud cum omnibus de sua progenie fuerat fidelior Marchioni, ut videbatur, quam aliqui magnates de Marchia sive Lonbardia. Sed o grave dampnum et abhorrendum, cum quis claris predecessoribus ortus parentum facta laudabilia dehonestat!

VI. *De obitu duorum apostolicorum in brevi tempore.* — Eodem anno, similiter Gregorius papa nonus circa festum Assumptionis mense augusti decesserat. Et steterunt cardinales per XL dies in apostolici electione discordes. Set mense octubris eiusdem anni, quasi in fine mensis, cardinales elegerunt dompnum Zufredum mediolanensem, cancellarium, in' theologia Mur., 238 peritum [1]. Qui ellectus missam sollempniter celebravit in festo omnium sanctorum in Laterano, ubi cardinales quosdam et episcopos consecravit; et post circa dies xx decessit.

VII. *De electione Innocencii pape quarti et obitu imperatricis.* — Post hec, anno Domini sequenti MCCXLII [2], cardinales concorditer elegerunt Innocencium papam IIII, divini spiritus gracia illustratum. Qui, tertio [3] anno' post sui electionem, experiri volens quid sancta mater c. 37 r Ecclesia posset in Fredericum, ipsum imperatorem set adhuc in excommunicacione iacentem, ivit Lugdunum, dimissis litteris in apostolica sede occulte, quibus per obedienciam et in virtute sancti Spiritus fratribus suis cardinalibus iniungebat, ut ipsum, omni mora postposita, ad easdem partes Lugduni sequerentur. Quod factum est, ut precepit.

In supradicto anno eciam, die secunda decembris, imperatrix [4], eiusdem Frederici uxor et incliti regis Anglie [5] filia, diem clausit extremum. Isto quoque eodem mense decembris, Ecelinus Verone permanens litteras misit potestati Padue et fecit dirrui castrum Carrarie paduani districtus.

VIII. *De Montagnana combusta et capta ab Ecelino.* — Ante hoc tamen, set in isto eodem anno, die VI intrante ianuario, dompnus Ubertus de Dalesmanino et quidam Veneti venerant ad Sanctum Ylarium [6], volentes ipsum locum munire in modum castri; set a suo proposito sponte propria destiterunt. Ipsum etiam Sancti Ylarii locum, paucis diebus ante, destructioni submiserant et ruine. Paucis diebus post istud factum, eodem anno, Ecelinus, qui nunc morabatur Verone, nocte quadam de mense marcii, cum milicia veronensi venit de Verona Leonicum [7]. Et ibi occulte stando fecit ignem poni in Montagnana, que nunc tenebatur pro parte Marchionis et per ipsum Marchionem, volens ipsam aut per ignem capere aut Marchionem habere, si posset. Ipse quoque Marchio, manens in rocha estensi, visis primis ignibus, cum gente sua velociter cucurrit Montagnanam. Et hoc provide inquisito quod non multum distaret veronensis milicia cum Ecelino, videns eciam quod plures ignes quasi ex improviso levabantur per Montagnanam, notavit prodicionem et nephas. Igitur iubens et ipse ignem poni ex illa hora, sanus et incolomis est reversus, acceptis tamen secum hominibus et mulie-

---

4. *i codd. 3, 4 aggiungono* sive *dopo* magnates - *il cod. 3 agg.* de *dopo* sive - *nel cod. 4 manca* o — 6. *cod. 4* apostolorum — 8. *cod. 4* appellatione *invece di* electione — 11. *nel cod. 3 mancano le parole* et post.... decessit — 12. *cod. 1, 4* imperatoris — 16. *cod. 3* Longdinum — 18. *Mur. agg.* statim *dopo* quod — 19. *cod. 3* sub - *cod. 4* isto *invece di* supradicto - *cod. 4* septembris — 20. *il cod. 2 e Mur. aggiungono* anno et *dopo* eodem — 24. *cod. 3* Dalmasino; *cod. 4* Dalesmanio — 26. propria *manca nel Mur.* — 27. *cod. 4* tunc — 28-29. *codd. 1, 3, 4,* Lonicum — 29. *cod. 4* per *invece di* que - *cod. 3* tunc *invece di* nunc - *codd. 1, 4* per *invece di* pro — 30. *mancano nei codd. 1, 2 a, 3, 4 le parole* parte.... ipsum — 32. *cod. 3* si *invece di* non — 33. *cod. 4* distabat — 34. *codd. 1, 2 a* ignis

[1] Celestino IV.

[2] Ciò avvenne invece nell'anno 1243 il 25 giugno.

[3] Cioè nel secondo anno.

[4] Isabella.

[5] Giovanni Senzaterra.

[6] Sant'Ilario era un monastero di Benedettini nella diocesi di Castello (Venezia). Fu distrutto da Ezelino più tardi, come appare da un doc. d'Innocenzo IV del 6 settembre 1249 (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 187, pp. 315-16).

[7] Lonigo piccola città fra Padova e Verona.

Mur., 239 ribus, parvis et magnis, quoscumque de sua' potuit bonitate pro eorum securitate portare. Ex summa namque benignitate procedit, cum nobilitas et altitudo magnatum fovere debiles, protegere imbecilles, defendere impotentes nullatenus dedignatur. Habuit Ecelinus, sequenti die, Montagnanam combustam et illic aliquibus diebus cum ipsa milicia moram fecit. Construxit ibidem castrum, et eidem in ipso loco manenti redditum est castrum de Arcolis [1], quod usque nunc per dompnum Rizardum veronensem comitem tenebatur.

IX. *De quadam iniusta sentencia lata contra duos cives paduanos et de Galvano Lanza facto potestate in Padua.* — In mense aprilis predicti anni, Tibaldus Franciscus, a dompno imperatore vocatus, de potestaria recesserat et remanserat Padua sine potestate usque ad mensem iullii. In hoc mense dompnus Galvanus Lancea venerat ab imperatore missus et stetit pro potestate in Padua. Set in tempore illo, quo potestaria vacabat — et tunc dompnus Ecelinus solus dominabatur ibidem — facta est quedam electio militum, in qua electus fuit dompnus Raynerius de Bonello iudex. Hic accusatus fuit dompno Ecelino quod ipse conquerebatur de electione de se facta et de tantis angariis, quibus homines de Padua gravabantur. *c. 37 v* Et voluerunt quidam dicere quod accusatus' fuit specialiter hac de causa, quod possent rapi sibi et fratribus ea, que in Causilve habebant; erant enim bene divites in hoc loco. Ipsum igitur accusatum dompnus Ecelinus fecit capi et detineri. Et vocata in palatio concione, rengavit idem dompnus Ecelinus. Et inter cetera, que de ipso proponebat, illic presente et capto, asserebat ipsum ordinasse de prodenda Padua Marchioni et eius parti. Quod ipse Rainerius cunctis audientibus dicebat non esse verum et audebat dicere alta voce quod menciebatur aperte. Set ubi vis et prava potencia dominatur, illic racio et iusticia obmutescit. Iniuste quidem secundum credulitatem omnium existentium in arenga Ecelinus ipsum sentenciavit ad mortem. Et capite punitus est in plathea in tercia septimana post Pasca. Tunc eciam accusatus fuit miles quidam de Padua, multa corporis et animi prudencia predotatus, dompnus Almericus de Tadis, quod secrete fuisset locutus cum predicto dompno Rainerio de predicta civitate prodenda et hoc ordinasset cum eo simul in maiori ecclesia paduana, illic inferius ubi dicitur confessio sancti Fidencii. Quod cum ipse non confiteretur, mortuus est in tormento. Et ita mortuus tam crudeliter, tam iniuste, decapitatus est similiter in plathea.

Mur., 240 X. *De destructione quadam facta per partes tarvisini districtus et ad Este.* — Facta militum electione predicta, dum scilicet Padua potestate vacabat, habuit Ec'elinus quingentos milites de Padua et MM peditum; habuit eciam magnam partem wastatorum et ballisteriorum de Padua et paduano districtu, ducentos milites de Vicentia et M pedites, wastatores et ballisterios multos; habuit etiam L pedites de Verona. Cum istis omnibus movit, die VII exeunte madio dicti anni MCCXLII, et ivit Laureiam [2]; et inde motus ivit per villas et terras Tarvisinorum, omnia devastando; ivit etiam ultra Plavim et inde rediit die ultima iunii. De quo loco divisit se amicabiliter ab ipso comes de Golizia [3], qui ad adiuvandum ipsum destructionem facere cum multis militibus bene sociatus advenerat. Et ita demum dompnus Ecelinus cum exercitu reversus est Paduam et licenciavit illos de Verona et illos de Vicentia, die V intrante iulio.

7. *nel cod. 4 manca tutto il cap. IX* — 8. *nel cod. 3 mancano le parole* predicti anni — 11. *cod. 3* per potestatem *e* vocabat *invece di* vacabat — 14. *cod. 3* super electionem — 17. *cod. 3* In primo *invece di* Ipsum — 18. *Mur.* ipse *in luogo di* idem — 20. *il cod. 3 agg.* videntibus et *dopo* cunctis; *nello stesso cod. manca* dicebat — 33. *cod. 4* Padue *invece di* paduano — 34. *codd. 2, 2 a* milites — 35. *cod. 4* Laurenia - vias *invece di* villas — 36. *il cod. 4 om.* ivit *ed ha* planum *invece di* Plavim — 37. *cod. 3* dimissit *invece di* dimisit - *cod. 1* Goliz; *cod. 2* Gol'iz; *cod. 4* Golīz - *nel cod. 4 mancano* de, ad — 38. *nel cod. 4 manca* multis

[1] Arcole a sud-est di Verona.

[2] Loreggia a settentrione di Padova fra Camposampiero e Castelfranco.

[3] Menardo III.

Tunc infra VI dies sic sunt disposite potestates in marchia Tarvisina per ipsum, quia dictus dompnus Galvanus potestariam Padue iuravit, die XI intrante iullio predicti anni, et circa tempus istud Manfredus Ricus, civis tarvisinus, factus est potestas Vicentie, Henricus de Igna, filius sororis dompni Ecelini, factus est potestas Verone. Cum quibus tribus potestatibus congregatis in unum et habentibus secum quamtamcunque gentem ducere potuerunt, ipse quoque Ecelinus cum gente de Padua et habito communi Montis scilicis quam plenius haberi potuit, hostiliter equitavit ad Este et fruges et omnia, preter castrum sive rocam, radicitus devastavit. Quia vero pars altera a latere moncium videbatur incolomis, vocato ad se quodam nauta, qui sciebat contratam illam, scivit per ipsum quod militia non aliunde poterat transire ad montes, nisi per vadum quod dicitur Ripa Ulmi. Fecit illuc subito fieri quandam clusam sive retentionem aquarum de frondibus, de paleis et de terra et sic transivit totus exercitus tam wastatorum quam militum et peditum,' die XV exeunte septembri et sequenti et c. 3 r
tercia die post. Et hic devastate sunt arbores et vinee et laboraciones cuncte usque ad Baonem. Et cum demum se voluit ad regressum parare, fecit totum comburi burgum unde itur ad Cintum [1], dextruxit turrim etiam, que erat unde itur ad Montagnanam, et Paduam est reversus.

Hoc eodem anno, mense augusti, inceptum est castrum, quod Ecelinus fecit in Padua fieri circa ecclesiam sancti Tomasii, ipsa ecclesia circumdata et clusa in castro. Set super huius castri constructionem Paduani tristati sunt et conterriti quasi omnes et hii precipue qui equitatem et iusticiam exoptabant; qui autem gloriabantur in maliciis, que crescendo fiebant, exultabant plurimum, tam desiderio insaciabilis ambitus et iniqui quam metu tyrannidis obcecati. Bene tamen providit Dominus super uno [2], qui ab Ecelino quesivit instanter hanc graciam ut ei concederet disponere, non cameras castrensis palatii, set locum carceris et tormentum. Quam sibi concessam graciam animo letabundo assumens, tocius sui studii ac ingenii excitavit acumen,' et quasi artifex super operariis instititit studiosus, assiduus et ieiunus diebus Mur. 241
pluribus, ut quod animo preconceperat feliciter consumaret. Gaudeant autem anime defunctorum in ipso castro! Quoniam qui sepius intraverat sua sponte carcerem, cum fiebat, diligenter inspiciens, immo precipiens, ne rimula lucis aliqua reluceret in carcere — volens locum facere tenebrosum, feditate ac immundiciis plenum, tristem, tartareum, horribilem et mortalem — idem artifex, captus postmodum et conclusus Ecelini precepto, fame, siti, vermibus et fetore ac aeris angustia suffocatus, quasi lupus ululans in loco, quem paraverat infernalem, periit miserabiliter et defecit. Hic, credo, fuit illi scurre [3] similis, qui suo regi et dompno [4] complacere desiderans, querenti tormenti genus inusitatum, taurum fecit cupreum fabricari, in quo peccantes statuit concludendos, ut igne quoque circumposito et accenso rex audiret taurum miserabiliter ululantem. Set rex, in hoc iustissimus et omni dignus memoria, scurram ipsum sive artificem compulit esse primum, qui in tali bestia taliter ululavit. Et ita qui machinabatur aliis peius morte, vice versa pertulit morte peius. Sicque notum est quod erat expediens artifici tam carceris quam et tauri non solum quod fuit ante oculos intueri. Debuit autem ipsorum prudentia rerum exitus contemplari.

1\. *Mur. agg.* duae *dopo* sunt -- 2. *cod. 4* paduanam - *codd. 3, 4* intravit — 5. *co.l. .4* ipseque — 6. *nel cod. 1 manca* quoque — 9. *cod. 4* dominum *invece di* ipsum — 10. *cod. 3* ubi *invece di* quod - *cod. 4* illic — 11. *cod. 3* fraudibus de *invece di* frondibus — 13. *cod. 3* sic *invece di* h'c - *codd. 2, 2 a* laboreria communis cuncte — 18. *codd. 3, 4* conclusa — 19. *cod. 4* contristati — 20-21. qui autem.... exultabant. *Queste parole mancano nel cod. 4* — 23. *cod. 4* vero *invece di* non — 24. *cod. 4* concessa gracia; *nello stesso cod. manca* ac — 26. *nel cod. 3 manca* autem — 27. *cod. 4* intraverit — 28. *cod. 4* rumula — 29. *cod. 4* et *invece di* ac — 31. *cod. 4* paravit — 33. *cod. 4* campum *invece di* cupreum — 34. *il solo cod. 4 agg.* ut. — 35. *codd. 3, 4* mirabiliter *invece di* miserabiliter - *codd. 2, 2 a* dignissimus — 36. *nel cod. 3 manca* taliter — 37. *cod. 4* pedes *invece di* peius

[1] Cinto a settentrione di Este.

[2] Secondo Gerardo (*op. cit.*, p. 60 *t*) l'architetto di queste carceri sarebbe stato il milanese Zilio, e da lui avrebbero preso il nome di Zilie.

[3] Perillo, artefice ateniese.

[4] Falaride, tiranno d'Agrigento.

XI. *De morte comitis de Panego et de destructione castri Sancti Bonifacii et de quarta sconfitta facta in partibus Cornude inter Paduam et Tarvixium.* — Revoluto anno Domini et currente MCCXLIII, potestate Galvano Lanzea, comiti de Panego[1], civi veronensi, qui erat de progenie marchionum de Este, set nunc Ecelino multum familiaris[2], imposita est occasio quedam, scilicet quod magnam quandam peccunie quantitatem acceperat a Lonbardis, quibus tradere deberet Veronam. Qua occasione Ecelinus, stans Padue et eo vocato Paduam de Verona, ipsum capitali pena puniri fecit in platea communis Padue, die IV intrante iunio huius predicti anni. De quo, quamvis non esset nacione paduanus, tamen cives omnes paduani, licet occulto gemitu, plurimum doluerunt, tum quia pulcherrimus miles fuit, tum quia de imposito sibi crimine inculpabilis credebatur.

c. 38 v Eodem anno, Marcius de Soledo[3] vicentini' districtus constitutus erat capitaneus per dompnum Ecelinum super milicia Paduanorum. Et cum foret ex certa sciencia cum ipsa milicia in tarvisino districtu et in confiniis castri de Cornuta, ubi dicitur Nogaredus[4], ex adverso autem Albricus de Romano improvisus cum milicia tarvisina similiter in partibus illis esset non longe a Paduanis, patuit plus valere astucias Albrici. Quia cum ipse Albricus haberet
Mur., 242 forte C milites, et predictus 'Marcius plus CCC, ita quod quasi credebatur Albricum cum gente sua captum futurum de plano, ipse tamen sapienter aufugit; adeo quod visus est quodammodo dictus Marcius per fraudem aut per insciciam vel forte propter pusillanimitatem turpiter dormitasse. Nam non solum Albricus ingeniose fugam arripuit, immo de Paduanis aliquos, qui se sua sponte paraverunt ad pugnam, victos habuit et detentos[5]. Et fuit hoc die XVI iulii.

Hoc eodem anno, iverat Ecelinus de Romano cum tota milicia paduana et peditum duobus milibus in servicium Veronensium Vigdadese[6] causa dandi dampnum Mantuanis[7]. De quo facto rediens, venit cum gente predicta — et habuit communiter etiam Vicentinos et Veronenses — venit quidem et posuit se et gentem suam circa castrum Sancti Bonifacii veronensis districtus, in quo erat Leoisius, filius comitis Rizardi, cuius hoc castrum erat. Sciens igitur dictus Leoysius seviciem Ecelini, consilium habuit cum hiis, in quibus maxime confidebat et, quamvis tunc esset puer, se tamen optime ad defensionem parabat. Quod Ecelinus considerans, nepotem suum ei velle prudenter resistere, interposuit quasdam religiosas personas et quosdam milites, qui credebantur utriusque partis amici; et demum ad hanc concordiam est deventum quod recedit comes ipse de loco cum gente sua totaliter et cum armis. Et postquam descendens de loco stetit sub tentorio Ecelini, visus est Ecelinus ipse nepoti suo multam familiaritatem et dileccionem ostendere, et data sunt ei plaustra, et data est ei scorta et comeatus, donec ipse, cum tota sua gente, cum armis et rebus suis securus ivit quo voluit. Quo facto, Ecelinus destrui fecit castrum Sancti Bonifacii tota destructione qua potuit, et

1-2. *nel cod. 1 le parole* et de quarta.... Tarvixium *sono aggiunte in marg. di mano più recente e mancano nell'indice e nei codd. 3, 4* — 11. *codd. 3, 4* Soledo — 13. *nel cod. 3 mancano le parole* et in confinis - *cod. 2* Negaredus; *codd. 2 a, 3, 4* Nogaredum — 14. *il cod. 3 agg.* similiter *dopo* illis — 22. *codd. 2, 2 a* Vigoadese; *cod. 3* Vigadase — 23. *il cod. 3 agg.* Veronam *a* rediens. sua *a* gente — 25. *codd. 2, 2 a* Leoxius — 27. *nel cod. 4 mancano le parole* tunc, optime — 30. *cod. 4* recedat *e* amicis *invece di* armis — 31. *cod. 3* descendit - *cod. 4* et *invece di* Ecelini — 32. *il cod. 4 reca* plaustra; *tutti gli altri* plura

[1] Bonifacio conte di Panico è presente alla sentenza, pronunciata da Federico II il 13 giugno 1239 in Verona (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 152, p. 271).

[2] Parisio di Cerea narra che, quando Ezelino sposò Selvaggia, figlia di Federico II il 22 maggio 1238, la condusse in Verona nella casa del conte Bonifacio di Panico (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX; *Annali Veronesi*, pp. 10-11).

[3] Soledo va corretto in Scledo, cioè Schio, borgata a nord-ovest di Vicenza. Marcio di Schio è nominato in un documento come fautore di Ezelino (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 272, an. 1264, pp. 491-92). Il Verci in altro luogo avverte che il nome di Martino in luogo di Marcio è un errore di stampa (*Ecelini*, II, p. 218, nota 1). Il 5 giugno 1247 egli è presente all'atto d'investitura d'un feudo, che fece Ezelino III (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 306, p. 573).

[4] Nogarè al sud di Cornuda.

[5] Secondo un documento del 22 settembre 1243, i Padovani subirono una vera sconfitta presso Ruigo nella valle di Cavaso (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 170, p. 294; cf. anche il *Lib. reg. Pad.*, an. 1243).

[6] Vigasio a sud-ovest di Verona.

[7] Per altre notizie su questa spedizione cf. il *Lib. reg. Pad.*, an. 1243.

ceperunt Veronenses hoc dicere castrum Disfacii. Et fuit hoc mense septembris predicti anni. Post paucos dies eciam redditum est Ecelino castrum de Combellara[1]. Similiter et Ylasium[2] est ei redditum sequenti mense octubris.

XII. *De capcione et destructione Hostilie et de comite Wizardo facto potestate in Padua.* — Sequente anno Domini MCCXLIIII, mense ianuarii, captum est castrum Hostilie[3], quod est supra Padum; erat autem castrum Veronensium. Et captum est a comite Rizardo de Sancto Bonifacio et Mantuanis, qui steterant illic in obsidione diucius. Quibus in obsidione manentibus, antequam captum foret, multum fatigatus est Ecelinus et fatigavit etiam milites de Padua, de Vicencia et de Verona, ut scilicet obsessis posset succursum dare vel obsidentes a castro terrere. Set cum spes sepissime defraudetur nec sagitta semper feriat, ut studiosius comminatur, occupatum est dictum castrum et dirruptum, adeo ut viderentur Mantuani cum ipso comite fecisse' quodammodo sufficientem de castro Sancti Bonifacii ulcionem.' Erat au- c. 37 r Mur., 243 tem castrum Hostilie pulcris et magnis muris circumdatum, spaldis et magnis fossis et Padi profunditate defensum, turribus fortibus premunitum et viris prudentibus circa mille; et dicebatur quod illic aderant plus quam mille, qui omnes capti, ducti sunt Mantuam et in carcere positi longo tempore permanserunt.

Post hec, mense februarii, venit Ecelinus Paduam et dompnum Galvanum Lanzeam de paduana potestaria extraxit. Cuius sororem[4] non multo tempore antea in uxorem acceperat, datam sibi scilicet ab ipso imperatore. Set astute Ecelinus ipse in hodium dompni Galvani procedens, primo divorcium fecit inter se et uxorem illam. Cuius divorcii iudex delegatus fuit et sentenciam dedit Phylippus, nepos olim dompni Iacobi episcopi paduani[5], qui erat eciam archidiaconus in montanis de partibus Feltri, nacione verumtamen paduanus. Ipsum autem iudicem suum postea Ecelinus truxit in carcerem; et miserabiliter mortuus est eius iussu, cui fuit obediens contra Deum. Dictum quoque dompnum Galvanum Lanzeam restituere compulit quandam magnam pecunie quantitatem, quam de communis paduani canipa[6] malo modo abstulerat. Eius autem dompni Galvani iudices et milites, scilicet Rolandum de Lonbardia et Turchisium de Apulia, stare fecit in carcere, donec obierunt ibidem. Tunc dictum est proverbium quoddam per Paduam: "Impio domino qui serviverit et iniquo, mer- "cedem expectet impiam et premium capitale„. Tunc autem pro potestate in Padua posuit dompnus Ecelinus comitem Wizardum de Realdesco brixiensis districtus. Quam potestariam iuravit in anno predicto Domini, die IIII intrante marcio, et appellatus est sacri imperii vicarius a flumine Ollii usque Tridentum et Paduanorum potestas. Huius potestatis iudices fuerunt hoc tempore dompnus Monasterius, dompnus Ricius et dompnus Bonaventura[7] de Bergamo, cuius assessoria venit ad malum. His ita dispositis, ivit Ecelinus Veronam et illic mansit toto anno illo et ultra.

---

1. *codd. 1, 4* Diffacii — 2. *codd. 3, 4* Gambellara — 4. *l'indice e il cod. 4 aggiungono* castri *dopo* destructione - *cod. 3* Rizardo — 5. *cod. 3* MCCLVIIII — 7. *nel cod. 4 mancano le parole* diucius.... obsidione — 10. *cod. 4* ubi *invece di* ut — 14. circa mille *queste parole mancano nel cod. 4* — 14-15. *nel cod. 3 mancano le parole* et dicebatur.... mille — 15. *nel cod. 4 manca* quam - *cod. 3* capti sunt et ducti — 22. *nel cod. 3 manca* paduanus — 24. *cod. 4* cum *invece di* cui - *nel cod. 3 mancano le parole* dompnum e Lanzeam — 28. *cod. 3* Imperio *invece di* Impio — 30. *cod. 2* Rizardum; *cod. 2 a* Ricardum - *cod. 2* Waldesco; *codd. 3, 4* Redaldesco; *Mur.* Roaldesco — 31. *cod. 3* intravit *invece di* iuravit — 33. *cod. 2* Cicius — 34. *i codd. 3, 4 aggiungono* finem *dopo* malum - *cod. 4* itaque

[1] Gambellara a nord-est di San Bonifacio.

[2] Illasi ad oriente di Verona.

[3] Ostiglia sulla sinistra del Po, a sud-est di Mantova.

[4] Senza dubbio costei è Selvaggia, figlia illegittima di Federico II, data dallo stesso imperatore in matrimonio ad Ezelino il 23 maggio 1238 (PARISII DE CERETA, Annal. Veron. in *Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 11).

[5] Il 5 aprile del 1239 morì Iacopo Corrado, vescovo di Padova, e restò la sede vacante fino al 1251, nel qual anno fu eletto Giovanni Forzatè padovano.

[6] Erario.

[7] Bonaventura dei Carenzoni (GLORIA, *Monum. dell'Univ. ecc.*, I, p. 28).

XIII. *De congregacione quadam facta Verone per dompnum imperatorem.* — Anno quoque MCCXLV currente, ordinavit dompnus imperator magnum quoddam colloquium debere fieri in Verona. Et venit ipse primus illic, mense madii [1], et convenerunt ad ipsum isti principes et barones, videlicet imperator costantinopolitanus [2], dux, qui dicitur Austrie Stirieque [3], dux Carinthie [4], dux Moravi [5]. Erat illic Ecelinus de Romano et alii multi nobiles et potentes, qui partem imperatoris fovebant. Duravit hoc colloquium pluribus septimanis, nec videbatur hec tanta imperatoris curia certum aliquid stabilire. Immo fuerunt qui dicerent quod dompnus imperator incedebat cautissime, ut Veronam raperet de manibus Ecelini. Forte voluit esse Brenno, qui primus Veronam constituit, et de quo dictum est in cronicis antiquorum:

Mur., 214

Dux super alta tonat Brenno, creat ecce Veronam,
Qua contra Romam voluit gestare coronam.

c. 30 v

Est igitur imperator ingeniose operatus cum duce sibi familiari et fideli pre ceteris, scilicet duce Austrie Stirieque, quod rumor aliquis levaretur in civitate. Et taliter factum est, quod rixa quedam excrevit inter gentem illius ducis et Veronenses propter annonam unius equi, et ad tantum deventum est, quod Veronenses ipsi virum quendam nobilem et magnatem ex illis ducis Austriae occiderunt, et offenderunt in personis et rebus quam plures de illa gente. Nam secreto dompnus Ecelinus Veronensibus dixerat quod nulla racione blandirentur Theotonicis vel eis in aliquo subiacerent. Ex hac itaque offensione cum nulla fieret ulcio, ipse dux Austrie indignatus cum gente sua hospite insalutato recessit [6]. Stabat autem dompnus imperator, secundum quod ordinaverat Ecelinus, et hospitabatur cum gente sua ad Sanctum Zenonem et per contratam sive burgum illum. Et Ecelinus ipse ad turres et loca et portas civitatis custodes illos posuerat, in quibus maxime confidebat. Ut securior et forcior esse posset, die noctuque faciebat ad se venire milites armatos, quam melius esse poterant, nunc de Padua, nunc de Vicencia, nunc de suis de Pedemonte, aliquando XXV simul, aliquando tantum X, ita quod pauci vel nulli possent hoc percipere vel notare.

XIV. *De deposicione imperatoris Frederici.* — Exivit igitur dompnus imperator de civitate Verona, die VIII intrante iullio, eodem anno. Et dicebat se velle ad dompnum papam accedere, qui nunc erat et dudum iam steterat apud Lugdunum, causa reconciliandi impetorem Ecclesie, qui iam diu contumax et excommunicatus dampnabiliter permanebat. Set cum ad presens multe littere multique ambaxatores ivissent hinc inde et imperator multas excusaciones et causas frivolas allegaret, idem sanctus apostolicus Innocencius papa IIII, post multos terminos peremptorie constitutos, ad ultimum videns imperatorem abesse, presente tamen Petro de Vinea iudice imperatoris ipsius, in presencia et de voluntate cardinalium ipsum Fredericum olim imperatorem deponendum esse pronunciavit et deposuit; et sentenciavit ob iustas causas eum amodo privatum ab imperio et corona. Et hoc fuit VIII die mense iulio exeunte [7]. Post quam deposicionem forte per annum vel circa refferente fama

2. *nel cod. 4 manca* quoddam — 3. *cod. 3* illum - *cod. 4* in exitu *invece di* mense — 6. *cod. 3* septem annis *invece di* septimanis — 7. *cod. 4* cura *invece di* curia - *cod. 4* dixerunt; *nello stesso cod. manca* quod — 12. *il cod. 4 agg.* duce *dopo* fideli — 12-13. *il solo cod. 4 agg.* scilicet — 14. *cod. 4* crevit — 15. *cod. 3* tandem *invece di* tantum; *codd. 2, 2 a* per vim *in luogo di* ipsi virum - *codd. 2, 2 a* potentem *invece di* magnatem — 18. *cod. 3* foret *invece di* fieret: *codd. 2, 2 a* foret facta — 21. *il cod. 4 agg.* per *dopo* sive — 28. *cod. 4* tunc — 36. *cod. 4* mensis iulii - *nel cod. 4 manca* exeunte

[1] Andò in Verona, non in maggio, ma il 2 giugno. Cf. Böhmer-Ficker, *Reg. Imp.*, V, n. *3475 *c.

[2] Baldovino II.

[3] Federico II.

[4] Bernardo.

[5] È certo che partecipò a quel convegno di Verona non il duca di Moravia, ma il duca Ottone II di Merano (Böhmer-Ficker, *Reg. Imp.*, V, n. *3477).

[6] Cf. *Continuat. Garstens.* an. 1245 in *Mon. Germ. Hist. Script.*, IX, p. 597.

[7] Il 24 luglio secondo Rolandino, ma il fatto avvenne il 17 luglio (Böhmer-Ficker, *Reg. Imp.*, V, n. 7550 *a*).

audivimus quod principes, quorum erat electio, imperatorem elegerant lantigravium de Thuringa[1], qui erat' potencia magnus, sapiencia providus, diviciis affluens, nobilitate preclarus et — quod omnibus prevalet — Ecclesie subditus et fidelis. Eadem vero die et hora, qua sentencia deposicionis lata est in Fredericum, secundum quod postea est repertum, stella quedam ardens et ignea in vesperis ante occasum solis visa est ab oriente consurgere et vellocissimo cursu, tamquam ardens facula aut sagitta volans, quasi scindendo celum, ad partes occidentales concurrere. Quam ego vidi cum multis, eam aspicientibus et mirantibus cum tremore. Mur., 245

XV. *De Mestre et Anoale redditis Ecelino.* — Predicto anno Domini, die ultimo augusti, erat Ecelinus in Padua et assumpsit miliciam paduanam et M pedites de civitate et M de villis paduani districtus et ivit pro dampno dando Tarvisinis per Mistrinam et aliunde. Quo facto, misit iudicem potestatis, dompnum Ricium, Paduam cum militibus de quarterio' pontis Altinati[2] et cum dictis villarum peditibus. Ipse autem cum reliquo warnimento nocte hospitatus hostiliter circa Mestre, sequenti vero die, venit cum gente sua ad Anoale, ubi erat dompnus Nicolaus, cuius erat dominium et potestas Mestri et Anoalis. Dum autem Ecelinus cum bledis et aliis instrumentis impugnaret Annoale fortissime et iam fregisset palacium castri, ipse Nicolaus, habito cum suis consilio saniori, reddidit dompno Ecelino Anoale et Mestre, die una, scilicet die X exeunte septembri. Unde in presenti dompnus Ecelinus fecit fieri unum zironem in Anoale et tres zirones in Mestre; ubi suprastantibus et custodibus constitutis et licenciato exercitu, reversus est ipse Paduam et omnes cum eo, ultima die septembris. *c. 40 r*

XVI. *De eo, quod dompnus Willielmus de Campo sancti Petri venit ad mandata dompni Ecelini.* — Audiens Willielmus de Campo sancti Petri quod loca et castra tarvisini districtus reddebantur dompno Ecelino, indignatus eciam quod sepe, cum vellet accedere ad presenciam dompni Albrici, qui tunc dompnus erat Tarvisii, ipsi Willielmo aditus non patebat, ex proprio ingenio et astucia habuit et tenuit Castrum francum. Quod castrum cum caperetur ab ipso et gente sua, vulneratus et captus fuit miles quidam, quem dompnus Albricus illic constituerat potestatem; et capcio ista fuit die quarto exeunte decembri. Set tempore postea procedente, in sequenti anno, scilicet MCCXLVI, die dominico in festo Pentecostes, quod fuit tunc V die exeunte madio, ipse Willielmus, iam adolescens, amicatus est cum dompno Ecelino, ita quod cuius nepos erat, esse voluit et amicus. Et gratis ei reddidit Castrum francum et castrum suum proprium de Trivi'llis, imo personam suam propriam ei dedit et exposuit serviciis et mandatis. Non enim dissuasit hoc facere olim bone memorie avus eius ex parte matris, dompnus Gerardus de Gnanfo, iudex sapiens et astutus, qui ante hoc multo tempore in habitu relligionis existens, de vita ista transitoria et caduca volaverat ad eternam. Eidem eciam Willielmo non obstitit quedam satis horrenda visio, quam, preteritis annis V, postquam se reddidit Ecelino, Paduano cuidam retulit stans in Angerano captivus: quod scilicet sompniavit, diebus illis quibus Ecelino se dedit quod suos videbat patruos, viros nobiles et multa discrecione perspicuos, dompnos Ruzerium, Ugonem et Ubertinum a Vado, maceratos et dolorosos, proferentes verba cum lacrimis et dolore, cum multis gemitibus et lamentis, cum ululatibus et suspiriis inauditis. Mur. 246

1-2. *cod. 4* Thuringia — 6. *cod. 4* favilla *invece di* facula — 6-7. *cod. 4* currere — 9. *cod. 4* Padua *invece di* civitate — 11. *Mur. agg.* Padue *dopo* potestatis — 15. *Mur.* blidis - *cod. 4* palatum *invece di* palacium — 16. *cod. 4* reddit — 22. *nel cod. 4 manca* ad presenciam — 23. *cod. 4* auditus — 30. *I codd. 2, 2 a aggiungono* se suis *dopo* exposuit — 33. *cod. 3* volverat *invece di* volaverat — 35. *codd. 1, 2 a* reddit — 37. *codd. 1, 2 a e Mur.* carceratos; *cod. 2* caderatos; *cod. 4* maceratos

[1] Enrico, che fu eletto il 22 maggio del 1246 (Böhmer-Ficker, *Reg. Imp.*, V, n. * 4865 *d*).

[2] Così detto, perchè metteva capo ad esso la via, che conduceva ad Altino. Gli altri tre quartieri si chiamavano del Duomo, di ponte Molino e delle Torricelle.

XVII. *De Campreto reddito dompno Ecelino.* — Igitur cum videret dompnus Ugozonus, filius dompni Uberti de Traversino de Carturio, quod castra sibi confinia Ecelino iam data erant et videret se solum cum gente sua remansisse in castro Campreti, satis esse potuit perterritus et turbatus. Iam eciam venerat Ecelinus cum exercitu Paduanorum et Vicentinorum ad Castrum francum, datum sibi per Willielmum, et miserat quingentos pedites de civitate Padue cum hedeficiis pro capiendo Campreto. Quibus visis, considerato eciam diligenter quod Albricus de Romano, qui eum illic posuerat, non poterat ei dare succursum, castrum reddidit dompno Ecelino, dicens quod Campretum olim fuerat et nunc est et debet esse Paduanorum de iure. Sic ergo dompnus Ecelinus precepit eidem Ugucioni quod ipse cum personis illis, que erant in' castro, cum rebus suis omnibus, cum quibusdam captivis eciam, quos habebat, exeat paduanum districtum. Fecit quoque fieri zirones in Castro franco, ibîque positis suprastantibus et custodibus et destructo penitus loco Campreti, accepit milites de tribus quarteriis Padue cum wastatoribus paduanis, accepit eciam Vicentinos et ivit circa civitatem Tarvisii pro wasto faciendo ibidem. Et fuit hec reddicio de Campreto statim post illam de Castro franco, die lune immediate sequenti eiusdem anni.

c. 40 v

XVIII. *De capcione castri de Muxolento.* — Cum vero recedere vellet Ecelinus a Castro franco, cogitavit prius de Muxolento, castro scilicet non multum distante a Baxano, in quo Muxolento Albricus, eius frater, imperatori et Ecelino et sue parti contrarius, posuerat capotaneum Iacobinum Stracetam [1], viris prudentibus sociatum. Ipse igitur Ecelinus vocavit ad se Iacobinum de Bonoiudeo [2], iudicem vicentinum, set nunc in Padua Ecelini negocia facientem, et co'misit ei populum paduanum et milites de quarterio Domi de Padua et Baxanenses omnes. Quod warnimentum totum cum hedeficiis et trabuchis precepit ire ad Muxolentum expugnandum et capiendum. Sic ergo iverunt omnes et in obsidione castri sunt positi, die vi intrante junio predicti anni, et cum tentoriis et fossis et spaldis taliter circumdederunt locum, quod nemo poterat ingredi vel exire. Erectis eciam trabuchis quam pluribus, frangebant die noctuque castrum; et castri palacium quasi destruxerunt ex toto; villam eciam et cinctam castri, die xv exeunte junio, combuxerunt. Quod videntes hii, qui in castro erant, cogitantes sibi nichil aliud inminere quam mortem, eadem die combustionis, et castrum et se ipsos et omnia, que habebant, dederunt et reddiderunt dompno Ecelino absenti. Unde dictus dompnus Iacobinus recepit ipsos ad voluntatem dompni Ecelini. Ductus est tunc Iacobinus Strazeta predictus Paduam, detentus et vinculatus. Dompnus vero Ecelinus, facto wasto circa Tarvisium, reversus est Paduam. Et stabat nunc tota paduana civitas secundum tempus satis placida et tranquilla.

Mur., 247

XIX. *Factum de Bonicis et de conspiracione secunda.* — Anno predicto, siquidem MCCXLVI, dixerunt quidam conspiracionem quandam factam esse in Ecelinum, quod scilicet debebat

1. *codd. 2, 2 a* videns *invece di* cum videret — 2. *cod. 4* Canturio - *nello stesso cod. manca* Ecelino — 3. *il cod. 4 agg.* sibi *prima di* erant — 5. *codd. 1, 3* per Willielmum; *codd. 2, 4* per dominum Guilielmum; *codd. 2, 2 a, Mur.* per Trivillem — 10. *cod. 3* illic *invece di* illis — 11. *nel cod. 4 manca* quoque — 17-18. *nel cod. 3 mancano le parole* castro .... Muxolento — 19. *cod. 3* Iacobum Stracetani - se *manca nel cod. 1* — 20. *cod. 4* Bonvido — 22-23. *cod. 3* ad pugnandum — 25. *cod. 4* regredi — 27. *cod. 4* illi *invece di* hii — 28. *cod. 4* eiusdem diei — 29. *cod. 4* ipse *invece di* dictus — 30. *le parole* recepit.... tunc Iacobinus Strazeta *si leggono nel solo cod. 4; il cod. 3 agg.* Bonindeo *dopo* Iacobinus — 31. *cod. 3* paduanus *invece di* Paduam — 32. *cod. 4* pacifica — 35. *cod. 4* si *invece di* scilicet

[1] Era bassanese, come apparisce da un documento del 13 dicembre 1252, nel quale anno egli era già morto. Detto documento contiene il giuramento di fedeltà prestato da suo figlio Dalismanno con due altri bassanesi ad Alberico da Romano (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 203, p. 347).

[2] Era stato assessore del podestà Tebaldo Francesco di Puglia dal 1° maggio 1239 all'aprile 1242 (A. Gloria, *Monum. dell'Università di Padova*, I, p. 28). Il 6 aprile 1239 egli assistette alla lettura d'una lettera di Federico II nel palazzo del comune di Vicenza (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 153, p. 276).

invitari ad unum convivium et illic occidi. Itaque hac de causa capti sunt Zordanus de Bonizis, Petrus eius frater, Patavinus Murarius, Patavinus qui dicebatur Bronceta, Wercius Iohannis a Vacis et omnes de ipsorum familiis, qui potuerunt haberi. Et tempore procedente, post capcionem non multis diebus, dicti Zordanus, Patavinus Murarius, Brunzeta et Wercius iudicati ad mortem, decapitati sunt in platea, in vigiliis sancti Martini. Petrus autem missus est et detentus in carcere in castro Angarani [1], matre eius dompna Gisla intercedente pro ipso hoc modo. Accedens enim ad Ecelinum, reduxit ad eius memoriam quia olim eam ipso Ecelino carnaliter iuncta fuit; et protestata est quod tunc de ipso conceperat, unde Petrus idem erat filius dompni Ecelini [2]. Hic notandum quod ante predictorum capcionem et mortem et ante destructionem ipsorum turrium et domorum multi de Padua mirati sunt expresse, videntes avem quandam, ciconiam nomine, que nidum pro pullis suis construxerat in turri predictorum *c. 41 r* de Bonicis, que — quasi future ruine prescia — nidum ipsum paulatim destruens, stipitem post stipitem rostro ferens nidificavit eundem nidum super domum quandam aliam, que dicebatur de Cuticellis, qui dicebantur et credebantur tunc temporis esse fidelissimi Ecelino.

XX. *De morte Henrici de Igna Veronensium potestatis et Wezili de Prata facto potestate* MUR., 248 *in Padua.* — Sequente anno Domini MCCXLVII, erat Henricus de Igna, nepos Ecelini de Romano, potestas in Verona. Qui sedens in sala palacii, iussit ad se venire quendam, quem habebat in carcere, qui vocabatur Iohannes de Scanarola [3], de populo veronensi; ad quem ipse potestas vultu irato dixit quod ipse Iohannes in continenti panderet coniuracionem quandam, quam ipse potestas contra se factam esse dicebat. Cui cum ipse Iohannes responsum daret, primo volebat et petebat instanter quod ipse potestas parceret ei vitam et postmodum panderet quidquid sciret. Hoc autem cum potestas facere recusaret, videns ipse Iohannes nichil proficere, quamvis super sua foret peticione diucius inmoratus, tamen, vinculis ferreis compeditus, paulatim cultellum arripuit, quem portaverat in sarcoto sive warnacia inter pannum et pellicium suum, et repente quasi more fulmineo in tyrannum exultans fixit capud eius in tribus locis ictibus animosis. Mortuus et truncatus est protinus vir prudens et animosus Iohannes a satellitibus potestatis. Tyrannus autem vixit in penis suis circa dies XIIII et non ultra. Et fuit hoc mense februarii predicti anni.

In hoc eodem anno, die quarto exeunte madio, dompnus Wizardus comes de Realdesco, potestas Padue, ut supra dictum est, de potestaria exivit et dompnus Wecili de Prata [4], consanguineus Ecelini [5], intravit in regimen civitatis et appellatus est imperii vicarius a flumine Ollii usque Tridentum et Padue potestas; et iuravit regimen, predicto mense madii die ultimo, Ecelino presente.

1. *cod. 4* convitari — 2. *cod. 4* Mirarius — 3. *cod. 4* Vadis — 4. *cod. 3* Bruceta — 5. *cod. 3* palacio *invece di* platea — 7. *codd. 3, 4* quod *invece di* quia - *nel cod. 4* cum *invece di* eam — 9. *cod. 4* Hoc notavit — 11. *nel cod. 4 manca* construxerat — 13. *cod. 2* frangens *invece di* ferens — 14. *cod. 3* Tuticellis — 15. *i codd. 3, 4 aggiungono* de *prima di* Wezili - *nel cod. 4 manca* facto — 18. *cod. 4* Sancta norola — 19. *nel cod. 3 mancano le parole* ipse.... dixit — 20. *nel cod. 4 manca* quam — 21. *nel cod. 4 manca* instanter - *lo stesso cod. agg.* ei *dopo* postmodum — 22. *il cod. 1 agg.* se *dopo* Iohannes — 25. *cod. 4* et tyrannum insultans — 29. *cod. 4* Rizardus

[1] Angarano presso Bassano ad occidente.

[2] Noi sappiamo che Ezelino II in Padova infermo nel 1218 era nella casa di Zilio dei Bonici, che doveva essere il marito di Gisla, e col padre si trovava anche Ezelino III (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 91, pp. 180-81). Pietro dei Bonici sarebbe l'unico figlio, che si conosce di Ezelino III.

[3] Egli, Daniele de Scanarolis e i loro figli sono compresi fra i ribelli all'imperatore, secondo la sentenza di Federico del 13 giugno 1239 (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 152, p. 273).

[4] Nel gennaio 1248, nella città di Vittoria, durante l'assedio di Parma, egli ottenne da Federico II, ad istanza di Ezelino, in feudo perpetuo una terra del Friuli (VERCI, *Marca Trevisana*, tomo II, doc. 89, p. 13). In un documento del 10 aprile 1249 si legge: ".... domini "Guecili de Prata sacri imperii vicarii generalis in Mar- "chia et a flumine Olei usque per totum episcopatum "tridentinum " (HUILLARD-BRÉHOLLES, tomo VI, parte II, p. 713).

[5] Su questa parentela vedi le osservazioni del Verci (*Ecelini*, tomo I, pp. 69-74).

XXI. *De obsessione Parme et de constructione civitatis Victorie.* — Adhuc in eodem anno, die xv exeunte junio, civitas Parme per exercitum dompni Bernardi Rubei, expulsi propter partem Ecclesie quam fovebat, spreta parte imperatoris, ad partem Ecclesie est conversa. Quod cum imperator existens Cremone [1] audisset, indignatus et furore commotus, movit quantamcunque gentem movere potuit de Lonbardia, de Alemania, de Apulia, de Marchia tarvisina et hostiliter ivit ad civitatem ipsam obsidendam et destruendam pro posse. Ad quem exercitum dum Ecelinus de Romano iret, ducens secum de militibus paduanis, vicentinis et Mur., 249 veronensibus magnam partem, Marchio estensis et Mantuani fecerunt insultum in Ecelinum et eius miliciam in villa Gazalti [2] et dederunt dampnum quibusdam militibus et maxime Veronensibus, qui ultimo equitabant; et fuit die vi exeunte eodem mense junii. Non propterea tamen stetit Ecelinus, set ivit ad imperatorem cum milicia sua. Imperatore igitur obsidente Parmam, cum Ecelinus haberet predictos milites secum, habito consilio cum imperatore, cepit Bersellum [3] et Wastallam et ibi stetit, ut scilicet impediret, ne Lonbardi milites *c. 41 v* possent Parmensibus ulla dare victualia vel succursum. Erant enim illic prope in favorem Parmensium dompnus Gregorius, apostolice sedis legatus, Marchio estensis, dompnus Ricardus comes Sancti Bonifacii cum Mantuanis, Biaquinus de Camino, Albricus de Romano, frater Ecelini, de quo credebatur a multis quod in hiis et aliis factis Ecclesie fraudulenter et dolose incederet. Erant illic eciam alii potentes et magnates, partim in civitate parmensi, partim ex opposita parte Padi, qui contra imperatorem partem Ecclesie confovebant. Dum itaque imperator in obsidione moraretur diucius, tractatum habuit cum Ecelino aliisque sapientibus et baronibus suis. Et in contrarium civitatis quodammodo ante portas aliam civitatem construxit, quam nomine Victoriam appellavit. Et quia scivit quod antiqui magnates respiciebant ascendens, cum volebant condere civitates, et faciebant ipsimet urvum cum aratro, quo circumdabant civitates [4], unde dicte sunt urbes, incepit et ipse designare hanc suam novam civitatem signo Arietis ascendente; tum quia signum est Martis, qui dicitur deus belli, tum quia erat Libre ascendenti contrarium in occasum, quod est signum Veneris, qui planeta Parme dicitur et esse fortuna eius. Quasi per hoc forsitan cogitaret, quod Parmensium fortuna, qui oppositi ei erant, tenderet in occasum. In astrologocis namque et in hiis, que subtilitatem astrologicam imitantur, primum operanti et septimum adversario datur. Set puto quod non notavit quartum ab ascendente fuisse Cancrum. Quartum enim hedificia, domos et civitates designat; et sic civitas, sub tali ascendente incepta, cancrizare debebat.

XXII. *De obitu imperatoris electi et de destructione Victorie.* — In anno iam antedicto, tempore autumpnali [5], lantigravius de Thuringia obiit, quem barones imperatorem elegerant post depositum Fredericum, ut supra legitur in hoc eodem libro, capitulo XIIII scilicet *Exivit*. Tunc eciam signum in celo apparuit. Nam, mense augusti, visa est a pluribus cadere maxima quedam stella de celo in parte septentrionali. De lantigravii huius obitu multum letatus et Mur., 250 exaltatus est Fredericus, tanquam pro ipso facta pronosticarentur ad bonum. Set cautum est in proverbiis sapientum: "Ne quis de inimicis sui adversitate congaudeat, ne forte divina bo-"nitas irascatur ". Quod visum est habere locum diebus illis in tam excellenti persona, nutu

4. *cod. 3* commovit *invece di* commotus movit — 9. *codd. 2, 2 a* Gazoli; *cod. 4* Gazolti - *il cod. 3 agg.* de *dopo* dampnum - *nel cod. 3 mancano le parole* et maxime — 10. *Mur.* 16; *nel cod. 4 manca* eodem — 11. *nel cod. 4 mancano le parole* tamen, igitur — 14. *cod. 4* illuc — 15. *cod. 4* Georgius *invece di* Gregorius — 24. *cod. 4* designavit — 25. *cod. 1* tunc *invece di* tum — 26. *codd. 1, 4* Libra; *cod. 2 a* libera - *nel cod. 3 manca* in - *cod. 4* plure per me *invece di* planeta Parme — 27. *il cod. 3 agg.* quod *dopo* forsitan - *cod. 1* formam *invece di* fortuna — 28. *cod. 4* astrologicis — 34. *cod. 4* VIIII — 38. *cod. 4* qui inimici — 39. *cod. 4* iustum *invece di* visum

[1] Non a Cremona, ma a Torino.

[2] Gazzoldo ad occidente di Mantova.

[3] Brescello sulla destra riva del Po ad occidente di Guastalla. Federico II annuncia la presa di Brescello con una sua lettera della fine del settembre 1247, ai capitani del regno di Sicilia. Da essa si apprendono notizie su altre operazioni militari di Ezelino, di cui Rolandino non parla (Huillard-Bréholles, *op. cit.*, tomo VI, parte II, p. 569).

[4] Cf. Pomponio nei *Digest.* 50, 16, 239, § 6.

[5] Il 17 febbraio del 1247 (Böhmer-Ficker, *Reg. Imp.*, V, n. 4885 *a*).

cuius concludebatur aliquando totum romanum imperium in pugillo. Nam statim, mense ianuarii subsequente, etiam anno currente Domini MCCXLVIII, Ecelinus cum predictis, quos secum habebat, militibus de Bersello et Wastalla recessit et redierunt isti omnes ad terras suas. Lonbardorum namque exercitus, qui erat ex altera parte Padi, similiter de loco illo recesserat. Parmenses autem indignati se obsessos taliter et tam diu, die XII in exitu mensis februarii sequentis, armati civitatem propriam viriliter exiverunt. Fuit autem vir quidam stipendiarius, nomine Basalupus, natione mediolanensis, qui movit et induxit dompnum Gregorium de Monte'longo, apostolice sedis legatum, dompnum episcopum tripolitanum [1], dompnum Phy- c. 42 r lipum de Placencia potestatem Parme et barones illic morantes ad faciendum insultum in inimicos. Igitur invadentes civitatem adulterinam, non sine multa cede inimicorum et sanguine, Victoriam ipsam cum summa victoria transcurrerunt, Theotonicos transforantes, Apulos demembrantes, indulgentes Lombardis aliquibus, truncantes Sarracenos in frusta eosdemque mactantes avide quasi canes. Imperatori verumtamen bene cessit in die illa, quoniam vere non erat in Victoria, quam construxerat studiose, set distans per miliaria tria vel quasi in solito suo venacionis solacio suam vidit ardere Victoriam. Fugit ergo Cremonam. Et ab hoc die in antea retrocessit eius victoria more cancri.

XXIII. *De Feltro et Belluno datis Ecelino, dimissa parte Ecclesie.* — Set quoniam fortuna describitur esse bifrons, forte tunc ipsa fortuna voluit imperatoris parti recompensacionem facere qualemqualem. Pars namque imperatori contraria nunc Feltrum et Bellunum tenebat in Marchia tarvisina, in quibus duobus locis dominabatur dompnus Biaquinus de Camino. Ecelinus igitur stans Paduae, sumpta secum quadam quantitate militum et peditum paduanorum et vicentinorum, in mense madii eiusdem anni equitavit ad Feltrum hostiliter. Cui iam per stadium propinquanti ad civitatem pica quedam occurrens, quasi fataliter se super illam apposuit hastam, qua Ecelini ferebatur insignum. Et sic fuit avis illa humana, quod se capi sustinens, portata est Ecelino; quam fecit ex tunc velud optimum augurium in Padua delicate nutriri et secum deferri quo ibat. Demum circa Feltrum non mora per eum facta, Feltrenses ipsi, preter conscienciam dompni Biaquini, Ecelino dare proposuerunt propriam civitatem. Hoc vidit idem dompnus Biaquinus et nocte' quadam exiens civitatem cum famiiia Mur., 251 sua tota et rebus suis, et equitavit ad civitatem bellunensem. Et sic cum Feltrini Ecelino dedissent Feltrum et ipse Feltrum pro sua voluntate disposuisset, properavit Bellunum cum exercitu festinanter; set nichil illic profecit in anno isto.

Anno vero sequente MCCXLVIIII, cum Bellunenses iterum obsiderentur ab Ecelino, licenciato dompno Biaquino, se reddiderunt Ecelino eidem: unde reversus est Ecelinus Paduam. Et videns se pluribus occasionibus triumphare, tum quoniam imperator in Apu'liam iverat, Mur., 252 tum quia dominabatur solus in Padua, in Vicencia, in Verona, in Feltro, in Belluno, gaudens eciam quod Albricus, frater eius, Tarvisium tenet solus, reputat amodo se securum, ut scilicet valeat manus suas ad alciora extendere. Et habito consilio quodammodo per se solum, factus est versipellis amicus in tota Marchia, et precipue in Padua, omnium militum generaliter et burgensium, tam de sua parte quam altera, turrium et domorum, castrorum quoque similiter et villarum.

EXPLICIT LIBER QUINTUS. c. 42 v

1-2. *codd. 1, 4* Ianuario — 2. *cod. 4* sequente — 5. *nel cod. 4 manca* mensis — 6. *nel cod. 4 manca* sequentis — 7. *cod. 4* Georgium *invece di* Gregorium — 8. *cod. 4* tripolinensem — 11. *cod. 4* fama *invece di* summa - *codd. 2, 2 a, 4* transiverunt — 11-13. *nel cod. 3 mancano le parole* Apulos.... quasi canes — 12. *codd. 1, 2, 2 a, Mur.* frustra — 19. *cod. 3* qualem — 21. *cod. 4* certa *invece di* quadam — 25. *cod. 4* eo *invece di* ex - *codd. 1, 4* optatum *in luogo di* optimum — 26. *cod. 4* vero *invece di* non — 28. *Mur.* videns - *cod. 4* farcalia *invece di* familia — 29. *cod. 1* Bellunum — 30. *cod. 4* cum *invece di* pro — 33. *nel cod. 4 manca* Ecelinus — 36. *nel cod. 4 manca* Tarvisium — 38. *cod. 4* cum tota

[1] Gregorio da Montelongo fu eletto vescovo di Tripoli, poi patriarca di Aquileja (an. 1251-1269).

INCIPIT SEXTUS.

DE *quadam responsione, quam Ecelinus imperatori fecerat, et de prodicione Montis silicis.* — Divulgatum est tunc primo per populum paduanum in eodem anno Domini MCCXLVIIII, adhuc potestante dompno Wecili de Prata, responsum quoddam, quod olim dicitur Ecelinum fecisse imperatori existenti in Alemania in civitate Augusta. Illo namque tempore [1], quo comes Geboardus pro imperatore cum Ecelino de Romano civitatem Padue primo habuerat, misit idem imperator Ecelino litteras quasdam quatinus ad eum accederet, ut scire per eum posset qualiter processisset in facto. Qui Ecelinus salutacione premissa, secundum quod decet salutare imperatorem, sic brevi responso dompno suo dedit: " Quia optatum michi occurrit impeditum quasi ex insperato, indulgenciam " peto ab imperatoria maiestate. Est namque noverca mea mortua his diebus. Parcite ergo " michi, quoniam ad dompnationem vestram comode venire non possem, nisi cum honore meo " primitus solempni eam dedero sepulture „. Utrum autem methaforice loqueretur ponendo Paduam esse novercam suam, longo tempore nemo scivit per verba notare. Set ab anno predicto Domini MCCXLVIIII in antea, sunt talia in tota Marchia, et maxime in Padua, perpetrata, quod Ecelini visa est ita mirabiliter exardere malicia. Nequivit enim ulterius suum occultare furorem; nec aliquem habere amicum per opera demonstravit. Imo cordis sui maliciam venenumque palam evomuit, quod sub labiis portitabat. Nec est amplius verbum illud sub umbra, quod de noverca dixerat, set quasi lippis et tonsoribus manifestum. Mur., 253

Hoc enim eodem anno, die x exeunte junio, incipiens a camera sive terra imperii, Ecelinus in primis castrum Montis silicis et burgum et terram totam rapuit fraudulenter hoc modo. Erat ibi capitaneus quidam apulus et castrum pro imperatore tenebat, et terra tota regebatur per ipsum. Set machinata est Ecelini subtilitas cum probissimo quodam viro de terra illa, dompno Pisce videlicet — quem non solum in hoc facto set in multo maiori iam antea, scilicet in usurpanda tota Marchia tarvisina, suis deceperat blandimentis — et concordavit etiam cum capotaneo dicti castri, et in ipso predicto die missi sunt homines de Monte silice cum suis omnibus paramentis et armis ad Solexinum [2], ficta occasione, quod magnum

2. *l'indice del cod. 1 e il cod. 4 aggiungono* olim *dopo* quam - *cod. 3* fecit — 2-3. *nel cod. 3 mancano le parole* et.... Montissilicis — 6. *il cod. 4 agg.* dominus *dopo* quo - *cod. 4* pro *invece di* cum — 9. *cod. 4* breve reponsum — 10. *Mur.* scripsit - *cod. 4* cucurrit - *cod. 4* impedimentum — 11. *codd. 2, 2 a* Ecce *in luogo di* Est - *nel cod. 3 manca* mea — 13. *cod. 4* dederim - *cod. 3* Verum *invece di* Utrum — 15. *i codd. 2, 2 a aggiungono* tota *prima di* Padua — 16. *cod. 3* ira *invece di* ita - malicia *manca nei codd. 1, 2 a*; *cod. 4* coardere ira - *cod. 3* Negavit *invece di* nequivit — 17. *cod. 4* demonstratum — 18. evomit — 20. *cod. 4* autem *invece di* enim — 22. *cod. 4* apulianus — 24. *cod. 4* quam *invece di* quem — 25. *nel cod. 4 manca* antea - *cod. 4* Tarvisinorum

[1] L'anno 1237, vedi sopra lib. III, cap. XVI.

[2] Solesino a sud-est di Monselice.

dampnum daret inimicis imperatoris. Qui cum ivissent media nocte quasi, reversi sunt hora Mur., 254 vespertina, eadem die.' Set invenerunt in cubili rapacem lupum, terram scilicet captam per Ecelinum ipsumque habere et pro sua iam voluntate disposuisse castrum et terram totam. Irati igitur, imo mirati pocius et dolentes, coacti sunt primitus quid faciant dubitare; set ira conversa est in timorem et docti sunt perpeti pacienter, que ante hoc tempus impossibilia reputabant. Sic equus in primis annis, qui freni duriciam quodammodo iratus momordit, tempore procedente perdomitus, frenum letanter accipit, jacet ociosus in chamo et equitem dorso sustinet non invitus.

c. 43 r II. *De capcione Dalesmaninorum.* — 'Capto sic Monte silice, reversus est Ecelinus Paduam et cepit Gunbertum de dompno Dalesmanino [1] et Artisinum minorem et Ubertellum fratres, filios olim dompni Iacobi [2], circa mensem julii predicti anni. Creditum autem est quod eorum capcionis causa hec una fuit, quoniam cum essent valde potentes in Padua in diviciis et vasallis et in amicis, suspicatus est Ecelinus, ne possent ipsius tyrapnidem impedire, quam ulterius exercere publice intendebat. Aliam etiam causam apposuit ad capcionem ipsorum. Fuerat enim verum quod quedam ipsorum soror dompna Palmeria, operante ipso Ecelino, nupta quondam fuerat marchioni Cavalcabo de Cremona. Quo defuncto, cum ipsa domina vidua remansisset, dompnus Rizardus comes de Sancto Bonifacio contraxit matrimonium inter dompnam ipsam et virum nobilem quemdam ipsius comitis amicum karissimum et dilectum. Matrimonii cuius seriem et processum ut dicti fratres Gunbertus et Artuxinus cognoscerent, miserunt in Lombardiam secretarium suum quendam, Matheum scilicet judicem de Padua, filium Ugucionis de Almeruda. Qui Matheus de Lonbardia reversus, dictis fratribus negocio reserato sororis, ivit ad villam suam, Strata [3] nomine, ubi eciam mansionem habebat. Scivit Ecelinus ipsum Matheum venisse; set nescitum est, unde sciret. Igitur indignatus, quod hoc nesciverat neque per Matheum neque per ipsos fratres, Artusinum compulit, ut Matheum ad se duceret omni occasione remota. Et sic denique cum Ecelinus habuit Matheum, detenti sunt predicti Gunbertus et Artuxinus, ut superius dictum est, et in carcerem missi ad castra dompni Ecelini. Ipse vero Matheus in tormento martirizatus et mortuus, post mortem decapitatus est in plathea.

Mur., 255 III. *Hic incipit potestaria Ansedisii de Widotis.* — Anno predicto, dompnus Wezili de Prata exivit potestariam Padue et Ansedixius de Widotis [4], filius olim sororis dompni Ecelini, eandem potestariam iuravit, mense augusti, et appellatus dompni imperatoris vicarius generalis in Marchia tarvisina et a flumine Ollii usque Tridentum. Ecce summa sceleris, ecce malorum radix, ecce venenum mortiferum, quod est caude scorpionis annexum et latitat in extremis. Cum enim condam fuerat civitas Padue moribus et exemplis egregia, utpote quia fons catholice fidei, cunctis bonis affluens et repleta, habens in se iusticiam, potenciam et omne gubernaculum equitatis, predicta fuisset Ansedisii electio irreparabile dampnum in posterum,

2. *cod. 1* cuuli; *codd. 2, 2a* cubili; *codd. 3, 4 Mur.* ovili - *il cod. 3 agg.* perfidum *dopo* per — 6. *il cod. 4 agg.* et *dopo* Sic — 7. *codd. 1, 2a* ocisus *invece di* ociosus — 8. *il solo cod. 4 agg.* non — 12. *nel cod. 4 manca* in *prima di* diviciis — 14. *cod. 4* eorum — 16. *nel cod. 4 manca* quondam — 21. *cod. 4* Almerinda — 22. *cod. 2* Sermacie *e Mur.* Sermacia *invece di* Strata — 30. *cod. 4* Pitia *invece* di Prata — 35. *cod. 4* affluentibus — 36. *cod. 4* bonitatis *invece di* equitatis

[1] Assistette ad un atto d' investitura, che fece Ezelino il 5 giugno 1247 (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 306, p. 573).

[2] L'11 febbraio 1227 Iacopo dei Dalesmanini assistette, come ambasciatore di Padova al compromesso, che seguì la pace fatta fra Ecelino da Romano, podestà di Verona da una parte e il conte Rizzardo di San Bonifacio e la sua fazione dall'altra. (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 108, p. 209).

[3] Strà ad oriente di Padova.

[4] Il 20 maggio 1228 insieme col fratello Rambaldo è fra gli arbitri nelle controversie tra Federico di Porcilia e Guecello del q. Gabriele da Prata (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 112; p. 217). In un documento del 9 dicembre 1250 è nominato coi suoi titoli ufficiali " sacri Imperii Vicarius generalis in Marchia, et Paduanorum potestas " (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 197, p. 338).

destructio inaudita non solum in Padua set in tota Marchia et forte in Lonbardia, nisi Dominus in huius Herodis tempore civitati iuste misericorditer providisset. Bene enim Dominus dispensavit quod in hiis concessit temporibus virum talem in Padua potestari. Ne autem miretur aliquis, si dixero virum talem, quis et qualis fuerit describatur. Fuit homo in apparencia satis affabilis primo, in promittendo largus, in attendendo tardus et eximius excusator; et tempore procedente, dum regeret civitatem, subtilis calumpniator, pecuniarum exactor c. 43 r mirabilis, tyrampnus ingeniosus, ad penas iniustas velox, ad veniam vero tardus. Demum cum habuisset dominium in Padua fere per VII annos, benedictum nomen Omnipotentis, quod circa finem sue tyrapnidis factus est adeo immutatus, adeo mente captus et inscius, quod desicari fecit flumina, que defendere poterant adventum inimicorum ipsius. Et ad ultimum, insultu facto ad civitatem divino judicio contra eum, factus est timorosus in tantum, prout dicetur inferius, dante Deo, quod civitatem muris vallatam fortissimis, munitam viris et armis et aliis apparatibus ad defensam, defendere non presumpsit, habens ultra duo milia virorum intrinsecus; quam siquidem civitatem mulieres sole, si rector fuisset probus, defendere debuissent. Set patuit in hoc facto, quod dictum est: " Sumit Deus de malis ulcionem pro tem-" pore, set baculo non castigat ".

IV. *De quibusdam captis occasione versuum.* — Contigit autem Padue diebus illis, quibus idem Ansedisius nuper electus erat et in suo dominio subtiliter procedebat, quoddam aliud factum tale. Stabant enim cotidie multi milites et burgenses in aula illa domus potestatis more solito colloquentes. Et fuit illic sparaverius quidam in pertica in sala, quem videns aliquis litteratus, memor fuit quorundam versuum iacentium in libro, qui appellatur Ysopus, Mur., 256 et dixit eos. Aliquis vero alter, cui versus complacuerunt, eos voluit in scriptis habere. Quos quidem versus cum ostenderet alicui sine fraude, judex potestatis, nomine Bonaventura de Carranzonibus, pergamensis civis, versus familiariter audivit et legit et nullam suspicionem in eis habens, eos satis delectabiliter audiebat. Aliquis tamen potestati sine fraude fecit de hiis versibus mencionem et sic tandem sentencia horum versuum est reflexa in malam partem. Unde cum Ansedisius die noctuque studiosissime cogitaret causas habere aliquas, per quas posset gentem paduanam disperdere, sicut ei commissum erat, ut per eius opera videbatur, occasione versuum predictorum capi fecit et detineri dictum suum judicem Bonaventuram et cum ipso quam plures de Padua notarios et populares, qui ad audiendos versus steterant, et judices quosdam etiam. Et fuerunt circa duodecim, qui facti sunt in hoc tali scelere principales, preter eorum filios et uxores et fratres, qui omnes capti sunt et detenti, nisi forte fugam arripuerunt. Hoc autem factum est Padue, Ecelino existente Verone. Predictorum autem versuum tenor talis est:

Versus de Ysopo
Accipitrem, milvi pulsurum bella, collunbe
Accipiunt regem; rex magis hoste nocet.
Incipiunt de rege queri, quia sanius esset
Milvi bella pati, quam sine marte mori [1].

Itaque, tempore procedente, set non post multos dies, venerat Ecelinus Paduam. Et convenerunt amici quidam et consanguinei eorum, qui propter versus detenti in carcere te-

7. *nel cod. 4 manca* Demum — 9. *il Mur. agg.* vitae *dopo* sue — 11. *cod. 4* amorosus *invece di* timorosus — 17. *il Mur. e l'indice del cod. 1 aggiungono* quorundam — 19. *cod. 4* stabant; *gli altri codici recano* statim - *cod. 4* uilla *invece di* aula — 20. *cod. 4* illis *invece di* illic - *i codd. 3, 4 aggiungono* et *dopo* pertica — 24. *cod. 4* Carnazonibus — 26-27. *le parole* et sic.... partem *si trovano nel solo cod. 4* — 27-28. *nel cod. 3 mancano le parole* per quas — 28. *cod. 4* dispergere - et *invece di* ei — 31. *cod. 4* steterunt — 35. *nei codd. 3, 4 mancano le parole* Versus de Ysopo — 36. *cod. 3* ancipitem *e cod. 4* milvum — 38. *cod. 4* quod

[1] È questa la favola 22 di *Esopo* moralizzato, cioè dell'Anonimo Neveleto, intorno al quale cf. Du Méril, *Poésies inédites du moyen âge*, p. 161, nota 6 e p. 162, nota 1 sgg.

nebantur, et accedentes ad domum illam de ponte Altinato, ubi erat dompnus Ecelinus, petebant cum instancia ei loqui, sperantes quod, facta securitate pro carceratis, eximerentur. Tunc Ecelinus iratus, armatis cunctis de domo sua, cum tanto furore descendit, quod hii, qui *c. 44 r* eum inferius expectabant, fugierunt omnes preter' Aicardinum de Mundo et Iacobum Ostexani, qui fugere noluerunt, sperantes in hoc recte quod nullam habebant culpam. Hos verumtamen fecit capi et in carceribus poni et detineri; et properans ad palacium, subito milites et pedites fecit armari omnes. Quibus omnibus in palacium convocatis, locutus est iratus et animosus, infamando primo Dalesmaninos, inculpando illos de versibus graviter, dicendo se bene noscere proditores, asserendo se non esse accipitrem, qui velit devorare columbas, set esse illum patrem familias, qui suam intendit purgare domum, de qua novit scorpiones eicere, verrere foras ranunculos, serpentum capita conterere et mactare. Et quamvis blandiendo quandoque captare benivolenciam moliretur et populum demulcere, diviso Mur., 257 tamen illo colloquio, fuerunt multi per civitatem, qui recogitantes verba dicta per' Ecelinum, sciverunt et cognoverunt amodo manifeste malignitatis propositum, voluntatem iniquam et intencionem nephariam Ecelini. Didicerunt verumtamen paulatim tollerare durissima; quemadmodum quis aliquando apostemate periculoso perterritus, acutum ferrum substinet usque fere ad viscera subintrare.

V. *Hic accepit Ecelinus uxorem.* — Post hec vero, mense septembris die iovis xv exeunte, Padue in palacio patriarcatus de quartiero pontis Altinati, presentibus multis militibus et burgensibus paduanis et vicentinis, volens Ecelinus manifeste monstrare Bontraverso de Castronovo amorem et amiciciam specialem, wadiavit[1] dompnam Beatricem, ipsius dompni Bontraversi filiam, multa pulcritudine decoratam, sanguinis nobilitate egregiam, moribus et sapiencia insignitam. Et intrans cum ipsa eadem hora in camera solus, secretum habens cum ipsa consilium, credo quod ipsi dompne soli servicium et honorem promisit, similiter et patri et matri eius cunctisque suis parentibus et amicis. Set, quod est consuetudo nupciarum, non ivit tunc ad domum dilecti mariti sui. Mense tamen decembris proximo veniente, honorifice et quanto decuit comeatu conducta, de Padua equitavit Veronam et habitavit in eodem palatio cum venerando marito suo, qui prius, quam eam wadiasset, ut dicebatur, cor suum in eam posuerat et amorem, si fas est credere quod stare possint amor et summa crudelitas in eodem. Qualitercunque tamen fuerit, data est domicella iuvenis, nobilis et decora viro potenti et nobili, alto et magnifico, set annoso. Ex hoc ergo disparium personarum coniugio diversi diversa senserunt, varii varie sunt loquuti. Quidam namque latenti quasi murmure asserebant quod Ecelinus quiescere proponebat ulterius et sive in castro, quod Padue fieri fecerat, sive in palacio, quod in capite pontis Molendinorum in Padua pro se ipso similiter facere intendebat de sassis mirabilibus et de effossis fundamentis aliarum domorum et turrium de Padua dirrutarum — set nondum inceptum erat — vitam suam in deliciis et solaciis consumare, cum amodo se quasi solum et unicum videret in Marchia dominantem. Alii vero moti sunt longe aliter, quiddam fictum et impossibile suspicantes, quod scilicet per ostensam' *c. 44 v* tantam amiciciam dompno Bontraversio, cuius se generum appellabat, venire intendebat ad pacem et concordiam cum dompno Marchione et cum aliis adverse partis magnatibus, mediante suo socero et aliis parentele illius, quia magni sunt et potentes per Marchiam et per partes plurimas Lonbardie: demum quoque devenire posset in graciam apostolice Sanctitatis.

7. *cod. 3* mille *invece di* milites et — 8. *nel cod. 4 mancano le parole* de versibus — 10. *cod. 3* pugnare *invece di* purgare — 14. *cod. 4* a dominio *invece di* amodo — 24. *Mur.* colloquium *invece di* consilium - *cod. 3* credendo — 27. *nel cod. 4 manca* eodem — 29. *nel cod. 4 manca* stare — 30. iuvenis *manca nel cod. 3* — 31. *cod. 4* disparivit *invece di* disparium — 32. *il cod. 3 agg.* et *dopo* senserunt — 33. *nel cod. 4 manca* asserebant - *nello stesso codice* fuit *invece di* sive — 36. *il cod. 4 agg.* volebat *dopo* vitam suam — 37. *nel cod. 3 manca* unicum - *nel cod. 4 manca* vero — 39. *nel cod. 4 manca* tantam — 41. *cod. 4* qui *invece di* quia — 42. *cod. 3* Lombardorum - *cod. 4* quia *invece di* quoque

[1] Condusse in moglie.

Sciebat enim se omni anno in die de cena Domini anathematizatum [1] Rome denunciari coram multitudine numerosa, que illic die tali colligitur de diversis regionibus mundi. Set as- Mur., 258 serenti cuidam militi hoc Ecelini propositum in loco fratrum Predicatorum de Padua vir quidam sapiens notabiliter et festive respondit, dicens:

Hec est cura minor in pectore quippe scelesti.

VI. *De capcione estensis ville et roche et quorundam aliorum locorum.* — Consuevit esse, ut audio, quod qui stimulis amoris compungitur, non castrorum desolacionem desiderat vel villarum, non urbium excidium vel ruinam, non cedem hominum machinatur. Qua causa non sine ratione admirer, si dompnus Ecelinus amorosis cogitacionibus angebatur in dompnam Beatricem, ut superius dictum est, quomodo illis eisdem diebus, quibus in amoris curia militabat, estensis castri et omnium illic habitancium potuit desolacionem optare. In eodem namque die iovis predicto xv exeunte septembri et anno eodem Domini MCCXLVIIII, quo die scilicet wadiavit dilectam sponsam suam dompnam Beatricem, parari fecit in Padua stipendia et expensas pro xx diebus et finxit se velle equitare in Lonbardiam cum milicia paduana; et ivit Veronam. Exinde cum paduanis et vicentinis militibus, cum milicia et peditibus de Verona ad Portum et Leniacum, xi die exeunte eodem mense, accessit. Ubi stando fecit eligi cccc pedites Verone, quibus ad equum positis et munitis militaribus armis, cum tota predicta milicia et cum ipsis et cum Theotonicis, quos secum conducebat quocunque, eadem die, post meridiem, equitavit ad Este et illic fuit circa noctis medietatem, scilicet in vigilia sancti Mathei. Et in villam ipsam, eadem hora, prodicione facta per quendam [2], qui multa receperat a Marchione beneficia et honores, intravit per portam illam, per quam itur ad Montagnanam, que scilicet ab hora illa in antea usque in hodiernum diem porta Vitaliana vocatur. Perterriti sunt, nec mirum, omnes habitatores in Este et fugierunt, ut impetus eis dedit, alii versus Montagnanam et Scodesiam, alii versus Rudigium, alii Ferrariam, ubi tunc erat potestas Marchio. Vulneratus est ibi graviter iudex quidam de Padua, dompnus Bertramus, sapiens et discretus, et plures alii se viriliter defendentes. Multi tamen Estenses et Paduani intraverunt estensem rocham [3], quidam in Baonem, quidam in Cerrum, quidam in Calaonem. Cum ergo villa estensis spoliata foret in nocte illa personis et omnibus bonis suis, voluit Ecelinus arcem sive rocam estensem et alia collateralia castra suo dominio subiugare. Se namque in illis castris non solum Estenses posuerant, set multi viri nobiles et c. 45 r prudentes, qui de patria propria, scilicet de Padua et aliunde, magis tamen de Padua, paciebantur indignum exilium propter werram. Iussit itaque Ecelinus et fecit ad se venire m pedites de civitate et m de villis paduani districtus et omnes pedites vicentinos, et rocam ex Mur., 259 omni parte hostiliter circuivit. Impugnavit intrinsecos hedificiis multis, scilicet bilfredis, prederiis et trabuchis; muros, turres et palacium Marchionis abrupit. Nec mirum, erant enim xiiii hedificia trabuccantia undique ipsam rocam et rotabant hedificia quedam lapides ad ipsum castrum ponderis librarum m et cc et ultra. Conduxit illic Ecelinus fossores illos cum suis instrumentis et rastris, quibus in partibus Carinthie argentum effoditur de profundis moncium latibulis et cavernis. Qui fodientes subterraneas fossas, promittebant facere sic,

2. *Mur.* ruinosa *invece di* numerosa - *cod. 4* quo *invece di* que — 4. *cod. 4* nobiliter *invece di* notabiliter - *cod. 3* confestine *invece di* festive — 9. *codd. 3, 4* admiror — 12. *cod. 4* in anno — 21. *nel cod. 4 manca* multa — 22. *nel cod. 4 manca* que — 23. *cod. 3* Pertenti; *cod. 4* Preteriti - *cod. 4* habitatores — 25. *cod. 4* miles *invece di* iudex — 36. *cod. 4* viiii — 37. *cod. 3* forenses *invece di* fossores - *cod. 4* suos *invece di* illos. — 38. *codd. 2, 2 a* effodunt; *cod. 4* effonditur — 39. *cod. 4* canis *invece di* cavernis

[1] La sentenza di scomunica fu pronunciata da Innocenzo IV contro Ezelino il 19 aprile 1248 (Verci, *Cod. Ecel.*, docc. 183-184, pp. 309-313). Riguardo alla sua pubblicazione vedi i docc. 184, 295 del Verci (*op. cit.*, pp. 312-313; 533, 540).

[2] Vitaliano di Arelda secondo gli Annali di Santa Giustina an. 1249, *Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 161, l. 15.

[3] Secondo Gerardo (*op. cit.*, p. 70 *t*) il capo dei difensori della rôcca era Manfredo de' Paltaneri.

quod quingenti pedites nocte una miraculose in castro de terra emergere viderentur et nasci, sicut gens Cadmi de terra prodiit et secundum fabulam de seminatis dentibus germinavit. Quid plus? Gens illa intrinseca racionabiliter se defendens et insons impugnatur; et tanta est obsidencium multitudo quod, examinato diligenter negocio et habito consilio saniori, visa est reddicio castri salubrior, quam sevi persecutoris causa in manus incidere quodammodo barbarorum. Est ergo castrum redditum condicionaliter Ecelino. Et licet dampnum sit intrinsecus habitum in aliquot personis vulneratis et mortuis a lapidibus et balistis et extrinsecus eciam in quibusdam, castrenses ipsi concorditer recesserunt, die XIIII exeunte octubri predicti anni, cum personis et rebus suis, dimissis tamen balistis et armis et victualibus, que reperta sunt esse Marchionis, in castro. Eadem condicione et pacto reddita sunt hec alia loca Ecelino, scilicet Baone, die XI exeunte octubri; Vigizolum[1], die VIIII exeunte eodem mense, quod de ipsius Ecelini precepto destructum est his diebus; Veschevana[2], reddita VIII die exeunte eodem mense, quam Ecelinus diebus illis fecit destrui et comburi. Estensis roca seu castrum retenta est per Ecelini pedites de ipsius mandato talis ut data fuit, immo in reverenciam loci fecit Ecelinus fieri aliquid reparacionis in loco ipso. Cerrum autem et Calaone nec expugnata nec habita sunt ad presens, set facto bilfredo quodam in colle montis, unde itur ad Calaonem, et factis quibusdam speculis sive miris in riveria, unde itur de Padua ad Montem silicem, positi sunt in hiis locis custodes, ne possint ad illa castra ulla victualia deportari. Hec verumtamen duo castra partem Marchionis adhuc tenuerunt per annum et ultra. Post estensem rocam sive castrum redditam Ecelino divisum est warnimentum et revocati sunt Paduani Paduam. Ezclinus autem cum Veronensibus ivit Veronam, iusta nunc occasione congaudens. Iam enim in mente sua recogitat quod dominetur in tota Marchia tarvisina.

Mur., 200
c. 45 v

VII. *De morte judicis potestatis.* — Amodo sollicitus Ecelinus, licet continue moretur Verone nec sit unquam Paduam, Domino disponente, visurus, litteras tamen mortiferas mittit sepissime Paduam ad Ansedisium de Widotis, nepotem suum, Padue potestatem. Quemadmodum existens eciam in predicta obsidione de Este, iam miserat quod idem Ansedisius decapitari faceret — et decapitari fecit — eadem obsidione manente, Bonaventuram, iudicem et assessorem potestatis ipsius; quem carceratum tenebat occasione versuum predictorum. Venerant enim ambaxatores de civitate pergamensi in predictam obsidionem ad Ecelinum, petentes ipsum Bonaventuram dimitti. Qui datis verbis responsionis adhulatorie ambaxatoribus ipsis, fecit eos stare secum in Este, donec litteras misit Paduam caute ad potestatem et fecit ipsum decapitari. Et sic ipsi ambaxatores, postmodum Paduam venientes, iudicem suum mortuum invenerunt.

VIII. *De morte illorum de versibus.* — Et cum occasione versuum predictorum paduani quidam cives, ut supra dictum est, adhuc post factum de Este in carcere tenerentur, misit Ecelinus litteras de Verona et fecit ipsos decapitari in platea communis, alio tamen tempore, post predictum Bonaventuram, set in eodem anno MCCXLVIIII circa festum sancti Martini. Fuerunt autem de Padua cives potentes et nobiles, sapientes et probi viri quatuor de pro-

2. *codd. 1, 2 a* Cadini; *codd. 2, 4* Cadmi; *cod. 3* Cadam — 3. *il cod. 3 agg.* a latere planities et ville a latere moncium impugnatur — 5. in *prima di* manus *manca nei codd. 1, 3, 4* — 6. *cod. 3* Et *invece di* Est - *cod. 4* igitur *invece di* ergo — 7. habitatum *invece di* habitum — 8. *cod. 4* concordanter — 14. *cod. 3* esse *invece di* est - *cod. 4* Ezelinum - *i codd.* tali — 18. *cod. 4* ubi victualia ad alia castra — 20. *cod. 4* redditum — 20-21. *cod. 4* reversi *invece di* revocati — 22. *nel cod. 4 manca* tota — 24. *codd. 2, 2 a, 4* moraretur — 25. *i codd. 3, 4 aggiungono* intrinsecus *dopo* visurus — 28. *cod. 2* Ezelino eadem; *Mur.* Eccelini — 30. *cod. 3* Bergami; *cod. 4* Pergami - *nello stesso cod.* predicta obsidione — 32. *cod. 4* mittit - *nello stesso codice manca* Paduam — 33. *nel cod. 4 manca* ambaxatores — 39. *cod. 4* Fuerant *e* potentes; *gli altri codici* parentes - *nel cod. 4 manca* quatuor

[1] Vighizzolo a sud-est di Este.

[2] Vescovana tra Este e Rovigo.

genie illorum, qui dicebantur de Bellegrassis, dompnus Albertus iudex de Accdello, Petrus de Zambonino notarius, dompni Alexius et Aicardinus de Mundo, iudices discreti et sapientes, et Iacobus olim filius dompni Ostexani. Idem autem Iacobus, cum in plena concione iudicabatur per potestatem ad mortem, cum potestas verbum sepius iterando eum proditorem diceret, audebat idem Iacobus clara et alta voce dicere quod menciebatur aperte. Forsitan erat memor quod illud idem responderat olim, in eodem articulo positus, dompnus Rainerius iudex de Bonello [1], qui fuerat frater matris. Tunc eciam et in hac eadem die, quidam, qui occasione dictorum versuum in carcere tenebantur, mutati sunt in peiores carceres, durioribus compedibus alligati, scilicet viri legales et discreti in arte sua, Ricius notarius et Daniel notarius, qui dicebatur Pinza, aliique quam plures magni et parvi, mares et mulieres.

IX. *De capcione illorum de Capite-Nigro et de morte Dalesmaninorum et ipsorum de* Mur., 261 *Capite-Nigro.* — Anno Domini revoluto, scilicet in MCCL, circa tempus Pasce, cum dompnus Thomasius Capud-Nigrum et filii per proximam lineam parentele forent Dalesmaninis coniuncti — uxor enim ipsius dompni Thomasii, scilicet dompna Speronella, filia fuerat dompni Dalesmanini maioris — ipsi quoque qui dicebantur Dalesmanini minores, scilicet supradicti Gunbertus et fratres, adhuc in carcere tenerentur, Ansedisius ipse, paduanus potestas — non obstante quod frater eius Iacobus de Widotis in uxorem habebat dompnam Altrudam, ipsius dompni Thomasii filiam, dompnam scilicet discretam et sapientem — capi fecit dompnum Thomasium ipsum. Capti sunt eciam eius filii Zambonetus et Canzelerius. Aycardinus [2] autem, eius filius minor, sapienter aufugit. Tunc eciam captus est Albertus Papadolla cum suis, miles c. 40r discretus et curialis, et solummodo hac de causa, quia multum fuerit familiaris Dalesmaninis. Captos quoque Ansedisius misit Veronam ad Ecelinum. Demum sequente mense septembris, cum Ansedisius carceratos haberet dompnos Gunbertum et Artuxinum, haberet eciam Ubertellum, qui omnes ab avo dicebantur Dalesmanini, recogitans infra mentem quod hii erant de maioribus et potentioribus civitatis, litteris eciam super hoc ab Ecelino habitis, qui nunc de Verona non recedebat, fecit eos conduci Paduam de castris, ubi dudum steterant carcerati. Ut autem per experienciam nosceret, quid exinde sequeretur, si eos condempnaret ad mortem, quia potentes erant, primo tulit sentenciam mortis in Ubertellum, quoniam minor fuit. Fecit quoque, sicut de furibus dici solet, qui facta fovea sub domuum fundamento, timentes ne pater familias intrinsecus furem feriendum cum malleo vel securi latenter expectet, premittunt cucurbitam vel pannum aliquem glomeratum, ut, si nullus tumultus fuerit, fur faciat securius quod presumpsit. Cum vidit igitur Ansedisius nullos Dalesmaninorum vasallos nullosque ipsorum amicos tumultum movere aliquem, mortuo Ubertello, set cunctos perterritos et silentes, armari iussit milites et pedites, quos de Pedemonte in Padua pro securitate sua tenebat, et complices suos omnes, circa octo dies postquam fecerat Ubertellum occidi, et concione in palacio publice congregata, duos illos alios, Gunbertum et Artuxinum, sentenciavit ad mortem et fecit eos in platea decapitari. Non multo vero tempore post, remisit Ecelinus dompnum Thomasium Capud-Nigrum et filium eius Canzellerium Paduam. Quos eciam idem Ansedisius

1. *cod. 4* Belleguissis — 2. *cod. 3* Aicardus — 3-4. *cod. 4* iudicaretur — 4. *cod. 4* suum *dopo* verbum *e* et *invece di* eum — 6. *cod. 4* respondebat — 7. *nel cod. 4 manca* et — 11. *cod. 4* Dalesmaniorum - *nello stesso codice mancano le parole* et ipsorum — 12. *nei codd. 3, 4 manca* in — 13. *cod. 4* maximam *invece di* proximam — 15. *cod. 4* predictus *invece di* supradicti — 17. *il cod. 3 agg.* fecerat *dopo* quod — 19. *cod. 4* capi fecit etiam et eius filios Zambonettum et Canzellerium; *cod. 3* Zambonerius — 20. *il cod. 3 agg.* de *dopo* Albertus — 22. *cod. 3* Captus — 29. *cod. 4* dominii *invece di* domuum — 31. *cod. 4* fuerat — 32. *cod. 4* et nullos — 33. movere *manca nei codd. 1, 2 a; Mur.* facere — 35. *nel cod. 4 manca* et — 36. *cod. 3* Artusium

[1] Vedi sopra lib. V, cap. IX.

[2] Aicardino Caponegro ebbe un figlio di nome Tommaso, che ereditò i beni di Ansedisio dei Guidotti. Per questa eredità vi fu questione fra il comune di Padova, che sosteneva la causa di Tommaso Caponegro, e quello di Treviso, che difendeva le ragioni delle cospicue famiglie feudali di Collalto e di Camino. (Verci, *Storia della Marca Trevigiana*, III, doc. 298 (11 marzo 1288), pp. 142-44; doc. 311 (1° aprile 1289), pp. 157-70).

in platea similiter fecit pena capitali puniri, quamvis dompnus Thomaxius ipse usque in Verona more martiris in tormento perisset, et hac de causa, secun'dum quod dictum fuit, quia scilicet Ecelinus iubebat, ut coniuracionem quandam proderet, quam Ecelinus dicebat in eum factam, set ipse insons et inscius elegit pocius in tormento perire, quam fingere quod penitus ignoravit. De Zamboneto, autem eius filio, dictum fuit quod cum Ecelinus ipsum minaretur per tormenta compellere ad illam coniuracionem prodendam, quam eius pater noluit propalare, linguam propriam dentibus secuit, per quod in carcere positus vitam finisse dicitur dolorosam. De illis autem de Papadolla quidam in platea sunt mortui et quidam in carcere perierunt. Doluerunt quasi omnes de Padua de morte illorum de Capite-Nigro et de dompno Thomasio precipue, quia vir fuit discretus et curialis, cunctis affabilis et communi Padue utilis et fidelis. De Dalesmaninis autem mirati sunt omnes et singuli vehementer, cum Ecelinus ipse nullos fideliores, nullos kariores amicos neque proximiores videretur olim habuisse in Marchia tarvisina, et hec amicicia tanta steterat inter presentis temporis coetaneos et steterat inter predecessores ipsorum. Set nichil adeo pertimendum, nichil est sic horribile vel mortale, quam cum amicus fraudulentus et falsus crescit et exaltatur in infinitum.

Mur., 262

c. 46 v

X. *De morte imperatoris Frederici.* — 'In predicto anno etiam MCCL, in festo sancte Lucie, scilicet die XIII intrante decembri, Fredericus, qui olim fuerat imperator, quem romana curia nunc non aliter nisi depositum appellabat, apud Palermum decessit. Factum satis principibus recolendum; nam illa eadem die, qua est extremo supplicio deditus, summum quoque receperat gaudium in hac vita, romani scilicet imperii diadema, ut supra legitur in primo capitulo secundi libri [1].

XI. *Hic redditur Ecelino Cerrum et Calaonum.* — Adhuc in isto eodem anno, circa medietatem decenbris, illa duo castra, que usque nunc partem Marchionis tenuerant et in hoc medio tempore multas pertulerant gravitates, scilicet Cerrum et Calaone, venerunt ad pactum cum Ecelino; et qui illic steterant, habitis suis rebus et armis, incolumes abierunt.

XII. *De morte dompni Willielmi de Campo sancti Petri.* — Post negocia supradicta Dalesmaninorum, volens Ecelinus omnis sanguinis nobilitatem de Marchia tarvisina delere pro posse,' misit milites suos quosdam de Pedemonte ad castrum suum de Angerano, quod est illic in montibus superius ad Baxanum. Ibi detinebatur iam dudum in carcere nepos eius dompnus Willielmus de Campo sancti Petri — et causa detentionis dicetur inferius — et ipsum fecit conduci Paduam, existente Ecelino Verone. Cuius receptis litteris, Ansedisius potestas in Padua occulte ordinavit in nocte quod multi eundem Willielmum quasi victimam mane facto, postularent tanquam proditorem ad puniendum. Et hoc idem diebus illis ordinaverat Ecelinus existens in castro Lonici, ubi fuerat Ansedisius ipse et quidam alii, quos Ecelinus ficticie appellabat amicos. Sic ergo in Padua concione in palacio facta, armatis militibus et peditibus suis de Pedemonte, dictum dompnum Willielmum iudicavit ad mortem. Et fecit ipsum in platea occidi, recte in festo sancti Bartholomei apostoli, die scilicet octava exeunte mense augusti, et manibus impiis traditum indignissime lacerari, iuvenem quidem affabilem et decorum, militem largifluum et benignum, multa strenuitate prudentem, moribus et curialitate

Mur., 263

1. *cod. 4* videlicet *invece di* usque — 3. *cod. 4* videbat *invece di* iubebat — 4. *cod. 4* insciusque — 5. *nel cod. 4 manca* autem — 6. *cod. 1* illa — 10. *cod. 4* fuerat — 12. *cod. 4* nullosque — 15. *nel cod. 4 mancano le parole* et crescit - infirmum *invece di* infinitum — 17. *cod. 4* decembris — 22. *l'indice del cod. 1 e il cod. 4 recano* redduntur — 25. *cod. 4* equis armis et rebus — 28. *nel cod. 4 manca* suos — 33. *cod. 3* postularunt - *il cod. 4 agg.* ipsum dominum Willielmum *dopo* puniendum *ed om.* hoc — 34. *codd. 2, 2 a e Mur.* Leonici — 35. *cod. 4* paduana - *in Mur.* specialiter facta concione *invece di* concione.... facta — 36. *nel cod. 4 manca* dompnum — 37. *cod. 4* sexto - *nel cod. 3 manca* mense 37-38. *cod. 1* exeunte augusto — 38. *cod. 3* quendam *invece di* quidem

[1] Il giorno dell' incoronazione fu quello di santa Cecilia, il 22 novembre.

laudabilem, nobilitate sanguinis et animi sapientia insignitum et, o nephas, ipsi Ansedisio pertinentem linea parentele. Hunc autem nobilem sic inmerito detruncatum comitissa Daria, filia quondam viri famosissimi et preclari dompni Alberti de Baone bone memorie, cum filia sua dompna Maria et filia olim dompni Gerardi de Campo sancti Petri, et ipsa quippe dompna egregia moribus, decora forma, sapiencia redimita, ambe fecerunt siquidem tantum virum recolligi per plateam et recollegerunt ipse eciam cum multa multitudine lacrimarum et in fabricata cafsa repositum portari fecerunt, sequentibus multis militibus et lacrimantibus dompnabus et domicellis, et sepelliri in consecrato loco ecclesie sancti Antonii, beatissimi confessoris, timore potestatis' postposito, metu cuius non audebat aliquis patrem vel fratrem nec *c. 47 r* filium eciam honorare in morte, postquam per talem curiam digne vel indigne punitus esset.

XIII. *Hic dicitur causa capcionis ipsius dompni Willielmi.* — Si forte queret aliquis de ipsius dompni Willielmi tempore capcionis et causa, notandum est quod, non multis diebus post mortem Dalesmaninorum, cogitavit Ansedisius de Widotis, potestas Padue indigna, quod idem dompnus Willielmus in uxorem habebat dompnam Mabiliam de Dalesmaninis, filiam scilicet olim dompni Artusini maioris. Misit ergo potestas pro ipso dompno Willielmo et ei dixit et voluit, et quod dompno Ecelino placebat, ut divorcium prorsus fieret inter eum et uxorem suam predictam, reddens causam quod Dalesmanini puniti erant, quia inventi fuerant proditores partis dompni imperatoris et Ecelini,' unde ipsam ulterius nulla teneat ratione. Mur., 264 Visum est hoc nepharium et maximum inconveniens dompno Willielmo, et dans potestati responsum quam plus potuit curiale, dixit se velle ire Veronam et audire velle ab ore sui dompni Ecelini, si hoc de sui voluntate procedat et eius in omnibus attendere voluntatem. Cum cepisset igitur suum iter, potestas ipse sagacissimus, fraude plenus, premisit caute ac vellocissime suas litteras Ecelino, ita quod Ecelinus prius novit totam seriem huius facti, quam ad ipsum accederet dompnus Willielmus. Puto quod Ecelinus usque ab illo tempore, quo Willielmum ipsum in castro Fontis ceperat infantem et iacentem in cunis, ut supra legitur in VIIII capitulo secundi libri, scilicet *Sic igitur* etc., quamvis tamen postea venisset ad eius partem, eidem insidiabatur occulte, si quam mortis causam posset excogitare adversus eum. Fuerat ergo predicta causa, quam habuerat Ecelinus, per quam ipsum tunc capi fecerat et detineri Verone eumque captum et militibus traditum uxoris occasione, quam merito dimittebat invitus, miserat in Angeranum et detinuerat carceratum ibidem quasi per annum unum. Et sic per experienciam scire debuit Willielmus, quid illud sompnium portendebat, cum vidit in visione patruos suos dompnum Ruzerium et alios lamentantes, ut supra legitur in XVI capitulo quinti libri, scilicet *Audiens* etc. Pro ipso eciam et cum ipso detentus est et in carcere positus baiulus ipsius et homo, nomine Taiacanis, qui nunquam reliquit eum tam in adversis quam prosperis, ab ipsis Willielmi cunabulis usque ad finem mortis.

XIV. *De capcione amicorum dompni Willielmi.* — Hinc etiam sumpta occasione, litteris habitis et mandato dompni Ecelini, Ansedisius ipse diligenter scivit inquirere, qui forent ipsius dompni Willielmi proximi et amici. Sunt ergo multi amici eius et parentes detenti, quicunque scilicet potuerunt haberi, variis modis adhibitis et diversis occasionibus exquisitis. Alii siquidem, quia erant ipsi dompno Willielmo per parentelam vel per amiciciam perti-

---

3. *nel cod. 4 mancano le parole* et preclari — 4. *nel cod. 4 manca* dompni - *nello stesso codice* ipsa quidem dompna Maria — 7. *cod. 2* cassa; *cod. 2 a* casa; *cod. 4, Mur.* capsa — 9. *nel cod. 4 manca* patrem — 10. *codd. 3, 4* erat — 12. *nel cod. 4 manca* dompni — 13. *cod. 2* indignatus — 16. *cod. 4* dompnus Ecelinus volebat *e* penitus *invece di* prorsus — 19. *cod. 4* maxime et — 21. *cod. 4* ipsius *invece di* sui - *nel cod. 3 manca* eius — 23. *Mur.* talem *invece di* totam — 25. *cod. 4* infantulum — 28. *cod. 4* igitur *invece di* ergo - quod erat *invece di* quam habuerat — 29. *cod. 4* cumque *invece di* eumque - *lo stesso codice agg.* ipse *dopo* merito — 33. *cod. 4* quarti - *lo stesso codice agg.* iter *dopo* Audiens — 34. *cod. 3* Caiacanis - *cod. 1* reliquid — 35. *cod. 2* ipsius — 36. *cod. 3* Hic — 38. *cod. 4* enim *in luogo di* ergo — 39. *nel cod. 3 mancano le parole* quicunque.... adhibitis — 40. *cod. 1* quum; *gli altri codd.* qui *invece di* quia - *nel cod. 3 mancano le parole* per.... amiciciam

nentes, alii eciam, quia ipsi dompno Willielmo pertinentibus pertinebant. Ecce nephandum et tyrapnidis rabies reprobanda, punire filium quia pater dicitur puniendus, vexare proximum *c. 47 v* non ob aliud, nisi quia proximus est vexandus.' Ecce quomodo morbus cancri, qui paulatim rodit loca contigua sibi et sic procedit racio maleficii huius quasi in infinitum nec est illic invenire finem, ad illius instar deridendi philosophi, qui dicebat quod ad motum formice movebatur per consequens totus mundus. Detenti sunt et in carcere positi, causa dicti dompni Mur., 265 Willielmi, isti familiares et ipsius amici cum eorum familiis, magni et parvi, ma'res et mulieres: Honor et Cataneus de Tergola, Alverius Vani de Zaco, Advocatus de Anoale [1]. Wido autem de Anoale sapienter se eripuit de manibus Ecelini Vicencie commorantis. Stans namque in eius illic curia, quam subito sensit hec in Padua fieri, dixit et finxit se emere velle destrarium Ziramontis, fratris Ecelini set naturalis. Fecitque parari destrarium, die quadam in vesperis, et dixit se velle destrarium probare ad cursum; et sic exiens ad cursum quendam foris a civitate, dixit Ziramonti, se credere quod talis equus bonus erat pro eius facto. Et in presenti monstravit quod ita erat. Nam elongatus cum destrario a Ziramonte et ab hiis, qui cum eo iverant, quam cicius potuit, tota nocte illa, karum et dilectum sibi destrarium cucurrit et equitavit. Et sic manus impias et mortiferas inimici effugit.

XV. *De morte illorum de Peraga.* — In anno Domini MCCLI alii quidam nobiles similiter indebite perierunt, occasione iniuste sumpta de quadam parentela vel quasi cum dicto dompno Willielmo. Olim namque defuncto dompno Iacobo, patre scilicet ipsius dompni Willielmi, cuius avus dompnus Tiso de Campo sancti Petri adhuc in bona etate erat, defuncta prius nobili dompna ipsius dompni Tisonis uxore — ut tanta et talis domus de Campo sancti Petri non remaneret in solo herede uno, stante eciam casu dubio, cum adhuc Willielmus in pupillari etate foret — de suorum amicorum et vassallorum consilio predictus dompnus Tiso duxit et assumpsit feliciter in uxorem dompnam sapientem et nobilem, forma et moribus ac omni probitate decoram, dompnam Gardionisiam [2], sororem virorum nobilium dompni Petri et dompni Iohannis de Peraga. De qua postmodum genuit dompnum Tisonem novellum, virum preclarum et sapientem, probum, benignum, largum et curialem et in omnibus patri similem, qualem decet esse virum de stirpe nobili ex utroque parente. Quia igitur dicti dompni de Peraga domum et dompnos de Campo sancti Petri condam dilexerant et nunc amore nepotis sui, licet latenti animo, fidelius diligebant, optantes, nec mirum, quod ipse Tiso novellus in potentia cresceret et honore — cuius solam potenciam Ecelinus in Marchia verebatur post Marchionem estensem, per quem habebat et illos de Peraga suspectos — stans Ecelinus Verone secumque tenens multos paduanos milites, et hos precipue in quibus de civitate Padue suspicionem habebat, dictos dompnos Petrum et Iohannem capi fecit Mur., 266 et detineri, nulla occasione pretensa vel explicata. De quibus duobus unus pri'mo ductus et portatus est Paduam de Verona, mortuus in tormento ibidem et decapitatus est postea in plathea Padue sine morte. Elapsis quoque diebus paucis, de altero factum est illud idem in *c. 48 r* anno Domini supra dicto,' tempore autumpnali. Hoc quoque tempore patuit manifeste quod

3. *cod. 3* quoque *invece di* quomodo - *cod. 4* morbo — 4. reddunt *invece di* rodit — 7. *cod. 1* famileis — 7-8. *il cod. 4 agg.* scilicet *dopo* mulieres — 8. *cod. 4* Honor capitaneus — 8-9. *cod. 3* Calo *invece di* Zaco; ini *invece di* de; *nello stesso codice mancano le parole* Wido.... Anoale — 10. *cod. 4* illius *invece di* illic *e* cito *invece di* subito — 12-13. *nel cod. 4 mancano le parole* et sic.... Ziramonti — 14. *cod. 4* aliis *invece di* hiis — 16. *il cod. 4 agg.* vix *dopo* inimici — 17. *cod. 4* Praga - *nello stesso codice mancano le parole* alii quidam — 19. *cod. 1* tmq3 - *cod. 2* terra que; *cod. 2 a* tāque; *cod. 4* namque; *Mur.* tumque — 20. *cod. 4* auris *invece di* avus — 22. *cod. 4* ad hoc *invece di* adhuc — 23. *cod. 4* ut *invece di* et — 25. *Mur.* animi *invece di* omni — 26. *cod. 4* Praga — 29. *cod. 4* Praga — 30. *cod. 4* diligebat — 32. *cod 4* Praga — 37. *nel cod. 3 mancano le parole* sine morte

[1] Gerardo (*op. cit.*, p. 74 *r*) aggiunge parecchi altri nomi d'incarcerati fra i parenti e gli amici di Guglielmo Camposampiero.

[2] In un documento del 18 luglio 1237 si legge: "....Marco notario de Pedraga actori dominae *Gaudionese* tutricis Gerardi et Tisolini filiorum quondam domini Tisonis de Campo sancti Petri....". (Verci, *Cod.*, doc. 145, p. 264).

cuncta scelera, cuncta mala in Marchia, et in Padua maxime, sine intermissione fiebant. Itaque tam parvi quam magni, tam habitantes villas quam civitates et omnes generaliter utriusque sexus, videntes nepharia que fiebant, fere pocius exoptabant se interimere sponte propria, quam in illorum impias manus incidere, qui nullam redemptionem habentes, iniquitatem pro equitate, malum pro bono ferventer et iniusticiam pro iusticia exercebant. Ecce namque diebus illis iuvenis quidam vi corporis et animi satis prudens, nomine Tavella de villa de Capitesilve paduane diocesis, dum captus detineretur Padue in domo potestatis et sala, videns et audiens potestatis ministros eidem Tavelle crudeliter cominantes, cum prorsus foret innocuus, proiecit se per fenestras in terram; et sic est mortuus in presenti [1].

XVI. *De nimia multitudine carceratorum.* — Instat nunc quoddam capitulum, quod nemo posset sub brevitate ordine servato referre. Dicere tamen possumus quod sicut animo cupienti nichil videtur festinanter contingere, sic tyrampno desideranti communem destructionem nichil videtur plenarie respondere ad votum. Neque enim considerat equitatem, set ut quocunque modo adimpleat, quod intendit. Quemadmodum Ecelinus in Padua tyrapniam inauditam et inopinabilem perpetravit, forte propter vindictas quasdam, quas Paduani fecerant condam digne per terras eius, ut supra legitur in octavo capitulo libri tercii, scilicet *Sequente* etc. Videns enim Ecelinus quod precipue tria sunt, que cunctas civitates et loca singula, in quibus habitatur, exornant, scilicet personarum decor, diviciarum copia et pulcritudo domorum, ad hec tria removenda de Padua impius ille hostis familiaris, intrinsecus fraudulentus, secundum quod patet hodie, posuit principaliter vires suas. Et in diversis diversas causas excogitavit, extendens occulte ac fraudulenter furorem et iram suam tam ad parvulos quam ad magnos, tam ad feminas quam ad mares. Aliquos enim, quos in principio sue tyrannidis pro obsidibus ad partes miserat alienas, nunc ad se subdole revocavit, ut eorum disperderet sanguinem ad iniuriam civitatis [2]. Sicut de Brisco fecit in predicto anno Domini MCCLI, quem quondam pro obside missum in Lonbardiam, nunc' fecit ad se venire; et [Mur., 207] in eo nullam aliam causam inveniens, nisi quod attinebat Dalesmaninis per parentelam, eum fecit capi et in carcere detineri. Causam aliam Vando de Vigoncia, adholescenti et amabili iuveni, filio Iohannis de Naticherio, dedit, quod scilicet equitasset diebus illis ad colloquendum cum Albrico de Romano, ipsius fratre; unde et Vandum ipsum fecit incarcerari. Dompnum Willielmum de Carturio, virum sapientem et nobilem annorum LXX vel quasi, eiusque filios Ecelinum et Gerardum et eorum familiam totam, quia similiter attinebant Dalesmaninis, fecit in carceribus poni. Et fuerat idem dompnus Willielmus, ut vidi ego sepius, pro Ecelino scutum et precipuus defensator' ipsius in Padua, in consiliis et arengis, in ordinamentis et [c. 48 v] in statutis et cunctis, que pertinerent ad exaltacionem Ecelini et sue partis, quem suum dompnum appellabat. Ad hec Albertum iudicem de Borsellis, Iacob fratrem eius, Bartholomeum eorum fratrem, qui omnes dicebantur Gataroli, preter Blaxium qui aufugit, ipsos quidem et omnes eorum familias, Symeonem de Ariberto, Iacobum Botacium iudicem de Rogatis — frater cuius Matheus iudex fugit —, dompnum Benedictum iudicem de Runco, patrem eius dompnum Andream, Peruculum nepotem eius cum sua familia, Rolandinum Capud de Lista, dompnum Rainaldum iudicem de Oti pisanum, Monrialem de Plebe, Ordanum Ferrato-

2. *cod. 4* tam *invece di* quam - *lo stesso cod. ha* villam *e* civitatem — 6. *il cod. 4 om.* de *dopo* villa — 9. *il cod. 4 agg.* dictus Tavella *dopo* sic — 11. *nel cod. 4 mancano le parole* ordine servato — 12. *cod. 4* omnem *invece di* communem — 15. *nel cod. 4 manca* quas — 17. *cod. 4* Audiens *in luogo di* Videns — 21. *cod. 4* et *invece di* ac — 24. *cod. 4* Busco — 25. *nel cod. 4 manca* pro — 27. *cod. 3* Guado; *cod. 4* Vado — 29. *cod. 3* Vadum — 30. *cod. 4* Canturio — 32. *cod. 3* eum *invece di* ego — 33. *cod. 3* vel *invece del secondo* et — 35. *nel cod. 4 manca* iudicem - *cod. 4* Iacobum — 37. *cod. 3* Bocam *invece di* Botacium - *cod. 4* Aliogatis *invece di* Rogatis — 39. *cod. 3* Periculum; *cod. 4* Parruculum — 40. *cod. 4* Videloti *invece di* iudicem de Oti - *codd. 3, 4* Murialem - *cod. 4* Ornatum; *cod. 2, Mur.* Iordanum

[1] Secondo Gerardo (*op. cit.*, pp. 74 *t*, 75 *r*) insieme col Tavella fu imprigionato anche Enrico Pedelegno, uomo nobile e ricco, e quindi decapitato.

[2] Gerardo (*op. cit.*, p. 75 *t*) nomina questi ostaggi.

rem; Gerardum eius filium, milites quidem et pedites, iudices et notarios, dominos et populares, magnos et parvos utriusque sexus in tanta quantitate detineri fecit hoc tempore rabies Ecelini, quamvis Verone foret, quod longum esset singulos et singulas nominare. Quorum quidam de Padua in Padua sunt detenti, quidam Paduani etiam tum capti sunt in Verona et Paduam mittebantur captivi; ipsos namque Veronam ad se vocabat, fingens causas plurimas et diversas. Auditum est eciam hiis diebus in Padua quod Gerardus Scacus, qui apud castrum Marostice morabatur, miles scilicet quidam de quadam nobili progenie de Padua, que dicebatur de Offreduciis sive Baratis, visus est in verbis quibusdam resistere capotaneo eiusdem castri Marostice, fratri Ansedisii de Widotis, qui vocabatur Iacobus de Widotis; propter que verba decapitatus est in Marostica iussu dompni Ecelini. Hinc quoque sumpta occasione, detenti sunt in Padua omnes eius consanguinei et parentes et qui eciam vel per sanguinem vel per amiciciam pertinebant amicis eius, preter Zilium Tecum de Padua, militem providum et discretum, quem tunc Ecelinus iussit, sicut inscium huius facti, stare ad precepta ipsius Ecelini in Vicencia et in vicentino districtu. Hii autem, occasione predicti Gerardi Schachi, in Padua capti sunt: dompnus Henricus archidiaconus et canonicus Padue, Henricus abbas Carrarie, Philippus, Henricus et Albertus fratres, filii quondam dompni Alcherii, nobilis civis de Padua, Anto- Mur., 268 nius iudex, Uguzonus et Alexius fratres, filii condam dompni Iacobi de Alexio [1] judicis paduani. Tunc etiam captus est Albertus de Aldrevando et eius filius Leonardus. Set hii duo capti sunt hac de causa, quia in eorum domo dompna quedam maritata erat de dompnabus de Bellegrassis, qui jam puniti fuerant propter predictos versus. Predicti autem milites et dompne, burgenses et populares cum tot et tanti, qui fere innumerabiles, capti forent, et carceres per Paduam non forent tante quantitatis capaces, excogitavit Ansedisius de Widotis, cuius animus delectabatur in malis inferendis et penis, et fieri fecit mortalem carcerem in Citadella, castro scilicet paduani districtus, quod est in confinio eundo Baxanum et ad partes pedemontanas; cui carceri nomen imposuit et fecit vocari Maltam. Et illuc primo sunt missi milites circa LXX sub equorum corporibus pedibus alligati, pedites laqueati funibus c. 49 r circa C. Quamvis' illic postmodum tempore procedente triplicatus imo quadruplicatus et ultra sit numerus captivorum, nichilominus tamen Padue in pluribus carceribus multi et multe et fere innumerabiles remanserunt. Et sic de hominibus ac mulieribus ubilibet carceratis aliqui post hec tempora mortes miserrimas in carcere pertulerunt, aliqui de carcere trahebantur, de quibus multi, qui adulti erant, in plathea communis Padue tanquam bestie sunt truncati.

XVII. *Hic tangitur de quibusdam occisis gladio et de pueris cecatis et castratis.* — Currente anno Domini MCCLII, de consilio et instinctu quorundam, multiplicate sunt iniquitates in Padua, excogitata sunt diversa genera tormentorum et addita mala malis. Aliqui enim, qui talia operabantur in alios, qualia expectare poterant in se ipsis, deliberato consilio asserentes quod hoc placebat dompno Ecelino existenti Verone, consuluerunt Ansedisio, voluntario atque prono ad mala, ut de tot proditoribus, quos tenebat, punire debeat et poterat magnam partem. Unde, isto eodem anno circa mensem julii, ducti sunt in palacium nobiles quidam viri, qui jam per tempus steterant carcerati, videlicet predictus Briscus, Vandus de Vigoncia,

2-3. *il cod. 4 agg.* quod *dopo* Ecelini — 3. *cod. 4* enarare *invece di* nominare — 4. *cod. 4* tamen *invece di* tum — 7. *cod. 4* qui *invece di* que — 10. *cod. 4* Huic — 11. *cod. 4* consanguineam *invece di* sanguinem — 12. *nel cod. 4 manca* Tecum — 13. *cod. 4* inscivit *invece di* inscium — 14. *nel cod. 4 mancano le parole* in Padua — 15. *Mur. agg.* condam *dopo* Henricus — 16-18. *cod. 4* Iacobi de Alexio iudicis paduani nobilis civis de Padua, Antonius iudex, Uguzonus et Alexius *invece di* Alcherii.... iudicis paduani — 21. *nel cod. 4 manca* dompne - *cod. 3* plures *invece di* populares - quia *invece di* qui — 23. *nel cod. 4 manca* fecit — 25. *cod. 4* illic — 27. *nel cod. 3 manca* C — 29. *cod. 3* nobilibus - *cod. 4* virilibet *invece di* ubilibet — 33. *nel cod. 3 manca* gladio — 37. *cod. 4* consiliaverunt

[1] Iacopo di Alessio è ricordato come assessore del podestà Alberto di Mandello milanese negli anni 1203-1204 (GLORIA, *Monum. dell'Università di Padova*, p. 17).

Ecelinus et Gerardus, filii Willielmi de Carturio — ipse namque mortuus erat in carcere, quia fuit annosus homo et multis coactus angustiis — et sunt illi quatuor iudicati ad mortem et in plathea crudeliter detruncati. Quorum unus, Briscus, dum sentiret se iniuste condempnari ad mortem, dum adhuc in palacio erat, respondebat sepius falsum esse quod repetebat potestas ipsum esse proditorem dompni Ecelini et sue partis. Quare quidam prope ipsum assistens — set paduanus non fuit — evaginato gladio ipsum vulneravit ad mortem, ita quod ipse' potestas Mur., 269 visus est hoc ferre moleste. Portatus est tunc semivivus in plateam inferius et una cum aliis detruncatus. Sic in istos quatuor factum est summum scelus et inaudita sevicies illa die. Set et diebus illis eciam perpetratum est aliud non minus horribile et nephandum in pueros aliquorum non solum popularium, set virorum nobilium et magnatum. Qui pueri primitus cecabantur et cum eis adhuc in carcere positis erat cecitas quodammodo solidata, secabantur genitalibus et fiebant spadones parvi. Quorum nomina dignum puto silencio pertransire, ne de talibus et tantis faciam mencionem, quos non possem preter lacrimas nominare. Hoc tamen optaverim quod illius anima, de cuius ore primum prodiit vindicta in innocentes et vindicta per mortem et incendium in insontes adultos, nunquam habeat participacionem in celis. Dat et illi aliam maledictionem Ovidius dicens:

Qui primum pueris secuit genitalia membra,
Vulnera, que dederat, debuit ipse pati [1].

Iste namque vindicte due tam detestabiles et enormes inceperunt in anno isto et de malo semper radicaverunt in peius, donec Ansedisius de Widotis et quidam eiusdem complices pravitatis sue tyrampnidem potuerunt sub alterius tyrampnidis velamine paliare. Nam istis, post breve tempus, suorum facinorum finis anxius et mortalis imponetur ab illo, in cuius nunc servicium operantur et cui placere cupiunt plus quam Deo.

XVIII. *De capitaneis positis per contratas Padue.* — 'Etsi tanta cecitas occupaverat Ansedisium de Widotis et quosdam ipsius consocios in summis iniquitatibus perpetrandis, ut longo tempore gloriari crederent in hoc statu, Ecelinus tamen, die noctuque cogitans que fiebant et quodam spiritu consciencie previdens quod divina dispensacione cautum est, ne mundus in eodem statu maneat, et quod eciam c. 49 v

Summa cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur [2],

voluit, dum potuit, obtinere quod cepit.' Misit itaque Paduam capotaneos quosdam, quos et Mur. 270 constituit per contratas, ut, si forte aliquis vellet mutare consilium vel reducere Paduam ad commune, quam sciebat ministros suos regere non communiter set per partem — cum iam eciam videretur illic nullam habere partem, delendo tam amicos quam inimicos — nulla possit fieri versucia Ecelino. Constituit ergo Gorciam de Feltre, ut, existens in contrata Rutene [3], conversacionem Rutenensium noscat; Widonem de Meledo in ponte Molendinorum, ut cum illic

1. *cod. 4* Canturio — 2. *cod. 4* coactus; *gli altri codici* in coactis — 3. *cod. 4* iudicari *invece di* condempnari — 4. *cod. 3* plathea *invece di* palacio — 7. *cod. 4* inferiorem — 11. *cod. 4* coartantur *invece di* cecabantur — 14. *cod. 4* captaverim *invece di* optaverim - *i codd. 3, 4 aggiungono* hec *dopo* prodiit — 20. *cod. 4* eradicaverunt — 22. *cod. 1* inmortalis — 24. *cod. 4* capitibus — 25. *cod. 4* quos *invece di* quosdam - conscios *invece di* consocios — 27. *cod. 4* quedam — 28. *cod. 4* mundus et *invece di* eciam — 30. *cod. 3* poterit - *nel cod. 4 mancano le parole* capotaneos quosdam — 32-33. *nel cod. 3 mancano le parole* cum iam.... partem — 33. *cod. 4* illuc — 35. *cod. 4* Rutensium - *cod. 3* Medelo; *cod. 4* Moledo - *nello stesso codice manca* cum

[1] Ovidii, *Am.*, II, 3, 3-4.

[2] Prudentii, *Psychom*, 286.

[3] "....la contrada Rudena Rutena, che volgeva dal- " la via san Giorgio verso la Crociera del Santo, e com- " prendeva l'odierna via Rovina " (Gloria, *Cod. diplom.*, vol. I, diss. n. XXVII). Per i recenti mutamenti avvenuti nella denominazione delle vie, quella di san Giorgio si chiama Riviera Tito Livio, e via Rovina via Mentana.

plurimi congregentur de longa vicinia et extensa, multorum cautus audiat et intelligat voluntates; Crepadam de Belluno posuit in Turrisellis et circa Pratum, ut per ipsum intelligat voluntates illorum de ipso quarterio et precipue extra portam Turrisellarum qualem gerant animum Marchioni. Istis tribus preposuit Frassapaiam in quarterio pontis Altinati, ut et illis presit et de tota provideat civitate. Qui Frassapaia, die quadam, sicut mos est in viciniis per contratas, stabat sub frascata sive laubia quadam, que erat prope ad domum pontis Altinati, ubi cotidie cum multis militibus et burgensibus morabatur, et ecce quidam in apparencia satis discretus homo retulit quod, nocte preterita, per castra de Pedevenda[1] ubicunque erant visus est ignis per merlos castrorum ardere diu et manifeste comburere crates et municiones castrorum, set, adveniente die, nichil est lesionis inventum. Audiens hec alius retulit in exemplum quod ipse viderat in principio werre, per estense confinium, nocte quadam, ivisse quandam dragonariam sive nubem, que sic destruxit arbores, fruges, vineas et herbas radicitus, ut, mane facto, visum sit omnibus manifeste quod illic, unde ivit, non fuisset unquam herba, arbor aliqua vel cultura. Recitavit ibidem tercius recitator se, isto eodem anno, stellam quandam in hora matutina vidisse magnam, ut foret cometa, set cometa non erat, non enim habebat comam; in hoc autem erat eius miraculum, quia videbatur fere magna ut luna et habebat cursum multo velociorem quam luna, set nec erat cita more cadentis stelle et vere nec luna fuit; visa quoque per unius hore spacium, evanuit paulatim. Et fuit hec recitacio anno Domini MCCLII mense augusti.

Explicit Liber Sextus.

1. *cod. 4* congregarentur — 3. *cod. 4* ipsorum — 4. *cod. 4* Frassapaniam — 5. *nel cod. 4 manca* et — 6. *cod. 4* contratam - *cod. 4* lachia quedam; potestatis *invece di* pontis — 8. *cod. 4* Depenenda — 9. *cod. 2, 2 a* turres *invece di* crates — 10. *il cod. 4 agg.* hec *dopo* alius — 13. *il cod. 2 agg.* nec *dopo* herba — 17. *nel cod. 4 manca il primo* nec. — 18. *cod. 3* et vanuit

[1] Pedevena a nord-ovest di Feltre.

INCIPIT SEPTIMUS.

Mur. 271

De *multis detentis in Padua et de tercia conspiracione.* — Nimia iam astucia Ecelini confuderat Paduanos in tantum, ut maiores dispersi forent, minores diminuti per membra et loqui per vicinias vix auderent in civitate. Qui tantus timor cum foret in villis etiam, iuvenis quidam de Plebe sacci [1], nomine Zasi, satis confisus de prudencia sui corporis, videns quod facta communis Padue tractabantur per multas iniquitates, ad partem alteram se transtulit, 'scilicet Marchionis. Cuius recessus occasione, c. 50 r in revoluto iam anno Domini MCCLIII, in die sancti Stephani, detentus est pater eius Rubeus de Plebe, Bonarcordus Antoniacius et quidam alii de Plebe sacci similiter. Et non explicabatur aperte, set quasi murmure dicebatur quandam esse conspiracionem inventam, in qua multi de civitate et villis iuraverant. Et primo loco detentus est quidam notarius et scolaris, qui nominabatur magister Michael, qui olim causa studii venerat Paduam et nacione fuerat cremonensis. Et dicebatur, licet non manifeste, quod iste, portans in scriptis per civitatem formam iuramenti et illorum nomina qui iuraverant, iam multos contra Ecelinum coniunxerat in voluntate eadem. Qui plus? Detentus est ipse et positus ad tormentum; quid autem manifestaverit nescitum est publice nec relatum. Set ab ista die, qua captus est, in antea multi capti sunt et detenti, quidam in Padua [2] et quidam, qui de voluntate Ecelini stabant Verone. Henriginus a Flumine captus est cum duobus suis filiis et familia eius tota; Iane de Morro, quem nuncii pro eo missi nudum ceperunt in balneo naturali de Montigroto; Thomasius, eius filius, in civitate cum familia sua tota; Monarius medicus, qui Ecelinum condam de gravi spallatura sanaverat in exercitu imperatoris ad Curtem novam [3] in Lonbardia; Borrachus Thomasinus de Bonaldis, natione venetus, set nunc pre ceteris Ecelino familiaris et carus et dicti Michaelis in victu et vestitu tamquam pater et precipuus benefactor. Habuit autem ipse Thomasinus apud Ecelinum hoc meritum, quod, cum missus fuit Veronam ab Ansedisio, ligatis pedibus subter equum reportatus est recte VIII die Paduam mortuus, et truncatum est ei capud in foro, et corpus eius combusserunt ibidem quidam gastaldiones eius de villa de Caudevico [4], quos ipse iniuste fecerat carcerari. Predictus eciam Ianne diebus illis portatus est mortuus de Verona

5. *il solo cod. 4 agg.* Sacci — 9. *cod. 4* Bonacorelus — 10. *codd. 2, 2 a* murmurate — 11. *cod. 4* intraverant *invece di* iuraverant — 15. *cod. 4* Quod *invece di* Qui — 16. *cod. 4* versatum *invece di* nescitum — 18. *cod. 3* Muro, qui; *cod. 4* Inane de Merito — 19. *cod. 3* nundum *invece di* nudum — 21. *cod. 2* Lorachus et - *codd. 3, 4* Thomasius — 22-23. et carus.... precipuus *queste parole si leggono soltanto nel cod. 4* - *nello stesso codice* Thomasius — 25. *il cod. 3 agg.* et *dopo* capud *e l'om. dopo* foro — 26. *cod. 1* corbus *invece di* corpus — 27. *cod. 4* Inane *invece di* eciam Ianne - *lo stesso codice agg.* in Paduam *dopo* Verona

[1] Pieve di Sacco a sud-est di Padova.

[2] Pietro Gerardo (*op. cit.*, p. 77) ne cita i nomi.

[3] Novembre dell'anno 1237. Vedi lib. IV, cap. IV.

[4] Codevigo a sud-est di Padova.

Mur., 272 et decapitatus est Padue in platea; eademque die, in sero, Iohannes Dominicus,' filius olim Menzelle de burgo Turrisellarum, qui faciebat custodiam noctis, corpus illud cum magna aviditate combuxit.

II. *De quibusdam captis in Verona et quibusdam combustis in Padua.* — Studiosus steterat Iohannes Dominicus, nocte illa, ad comburendum predictum corpus, set statim, sequenti die, Ansedisius potestas Iohannem Dominicum ipsum, Meniginum eius fratrem et totam ipsorum familiam capi fecit et carcerari. Preterita namque die, Paraxius, eorum frater, captus fuerat in Verona ab Ecelino; qui Ecelinus tota nocte illa litteras Ansedisio miserat pro Paraxi fratribus detinendis. Wercius de Manzio captus erat Verone similiter die illa, nepos cuius Manzius, natato flumine Attacis, fugit et se liberavit a captione. Henricus itaque, pater Manzii, similiter captus est ipsa die in Padua, qui erat honestus homo et propter legalitatem persone sue peccuniam multam, licet invitus, de toloneo vini multis annis colligerat et dederat fideliter nunciis Ecelini. Paucis diebus post hec, portatus est Paraxus mortuus de Verona, cui capud est in platea sine sanguinis effusione abscissum et ibidem combustum. De Iohanne Dominico, qui adhuc in carcere vivus erat, factum est illud idem.

c. 50 r III. *Hic cepit Ecelinus quosdam de fidelibus quos habebat in Padua et Verona.* — 'Sciendum est quod, adhuc in isto anno MCCLIII et ab isto anno in antea, facte sunt multe capciones nunc Padue nunc Verone, nunc militum nunc popularium, immo quorundam eciam, qui, licet per simultatem, tamen dicebantur amici. Unde cum non possim expresse dicere die tali vel mense, dicam quam plus potero prope verum. Contingit quod, mense februarii huius anni, quidam nuncius intravit curiam Ecelini Verone, ferrens litteram quandam clausam et sigillatam, quam dare volebat Otoni, qui dicebatur Vulpis, qui erat unus de magis potentibus in curia Ecelini, notarius quidem de Padua. Pervenit nuncius ille cum littera ad fratrem naturalem Ecelini, nomine Ziramontem, dicto Otone absente; dedit ergo litteram Ziramonti, ut eam postea daret Otoni. Dictum est quod vidit hoc dompnus Ecelinus, ibi prope in sala sedens, et litteram in manu accipiens sine fractione sigilli, carta paulisper in littera ex una parte inspecta, vidit Mur., 273 hec' duo vel tria verba: *frater Albertinus de ordine.* Sciebat quoque quod ipse Oto germanum quendam in ordine fratrum Minorum habebat, de quibus fratribus Ecelinus plus timebat in suis factis, quam de aliquibus aliis personis in mundo, cum fratres ipsi vadant et veniant propter liberam paupertatem securi, et tenebat ipse tunc quosdam de illo ordine carceratos. Ipse iratus igitur et aperta littera, legit quod frater Albertinus, salutans Otonem germanum suum, inter cetera verba dicebat ei fratrem minorem quendam, ipsius fratris Albertini et suorum amicorum amicum karissimum, habuisse diebus istis graciam ab apostolica Sanctitate et dignitatem episcopalem in Romania et quod firmiter hoc sciret, werram illam de Marchia non posse durare amodo tribus annis. Sic ergo in Verona protinus captus est Oto Vulpis. In sequenti vero die capti sunt in Padua isti parentes eius: Wercius eius frater; Leonardus notarius de Cuticellis [1], frater patris Otonis Vulpis; Rolandus iudex; Turpinus filius Leonardi; Lacerellus notarius et Antonius eius filius, attinentes eis per parentelam; Henricus Branzuza,

1. *nel cod. 4 mancano le parole* Padue e olim — 4. *nell'indice del cod. 1 è aggiunto* de *dopo* et - *cod. 4* captis *invece di* combustis — 6. *cod. 4* Merieginum — 7. *cod. 4* Parxius *e così più sotto* — 12. *cod. 4* suam *invece di* multam - *nello stesso codice manca* invitus — 16. *cod. 4* fidelioribus quos habebat - *nell'indice è aggiunto* in *dopo* et — 17. *nel cod. 4 mancano le parole* adhuc, MCCLIII.... anno — 20. *cod. 4* Contigit — 21. *cod. 4* fratres *invece di* ferens — 23. *cod. 4* vinctus *invece di* nuncius — 26. *nel cod. 4 mancano le parole* in littera — 31. Ipse *manca nei codd. 1, 4* - *nel cod. 4 manca* Otonem — 32. *nel cod. 4 manca* minorem — 33. *codd. 1, 4* illis *invece di* istis — 37. *il cod. 4 agg.* et *dopo* iudex — 38. *cod. 4* Lancerolus - *nel cod. 4 manca* et - *nello stesso codice* attinentes ei - *codd. 3, 4* Braneutia

[1] Come presente, nel palazzo del Comune, alla lettura d'una lettera dell'imperatore Federico II, diretta ad Ezelino, risguardante una causa d'appello dei figli di Tisone di Camposampiero (18 luglio 1237), è nominato Leonardo Cuticella notaio (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 145, p. 264).

cuius filiam in uxorem habebat unus de Cuticellis, et filius ipsius Henrici et demum omnes familie omnium predictorum.

IV. *Iterum hic capiuntur quidam fidelissimi de parte Ecelini.* — Anno predicto, multi capti sunt de paduanis civibus in Verona, quos magister Michael predictus accusaverat et adhuc cotidie accusabat in predicta conspiracione fuisse. Potestas enim Ansedisius predictus ipsum Michaelem in carcere longo tempore tenuit, postquam captus fuit, propinans ei necessaria affluenter, ut scilicet accusaret illos, de quibus vel in quibus causas Ansedisius sive iustas sive iniustas libenter inveniebat. Et ne credatur hoc aliter esse, quam dicam, Michael ipse postmodum, cum in ultimo iuditio fuit in plathea communis, omnibus audientibus, sic fuisse publice testabatur, accusans semet ipsum in morte, clamando culpam, dicendo se falsum esse ac proditorem, dignum omni supplicio, morte et peius morte. Hoc anno, etiam capti sunt quidam in Padua, quidam in Verona propter accusacionem predicti falsi accusatoris. Iacobus Iaia captus est in Verona, frater eius nomine Comes cum eo. Warragninus Salomonis de Mandria, ductus mortuus de Verona, decapitatus est in plathea post mortem [1]. Set et cuidam de familia de Scinellis ibidem truncatum est capud ad instanciam Bontraversi. *c. 51 r* Illo eodem die, quo factum est istud, iudex quidam sapiens et discretus, transfiguratus in vestimentis, *Mur., 274* dictus est velle de civitate fugere et ire ad partem inimicorum pro tantis maleficiis, que sine intermissione fiebant. Set eo capto eundo per viam et sic in vestimentis mille colorum ducto ad potestatem, cum inventum sit quod eius non erat transfiguracio fraudulenta, cunctos convertit in risum et sic est dimissus impunis.

V. *De morte illorum de Montesellis honorabiliter acquisita.* — Factum istud de hoc iudice fuit quodammodo delectabile et iocosum; set quod nunc sequitur, fere fuit Ecelino et sue parti periculosum. Ecelino namque, ut dictum est, multo tempore manente Verone, cum illic sicut et in Padua multi accusarentur manentes in civitate et extra, accusati sunt Monte et Araldus de Montesellis. Pro quibus ad se conducendis misit Ecelinus quosdam milites de melioribus specialiter quos habebat. Stabant namque, tempore illo, Verone multi nobiles milites de Padua et aliunde pro securitate dompni Ecelini et ut eius curia plenior et honoratior appareret. Ducti quoque sunt nobiles illi de Montesellis, detenti tamen curialiter, ad curiam, die quadam, mense februarii predicti anni MCCLIII; et casu fortuito, illa die et hora, Ecelinus in prandio recumbebat. Dum igitur clamarent alta voce inferius dicentes se nec esse nunc nec fuisse predecessores suos aliquo tempore proditores et dicerent hec verba frequenter et cum Ecelinus stans superius hoc totum audiret, irato animo set sine armis, descendit inferius et accedens ad ipsos ait: "*Male veniant proditores*". Dictus vero Monte hoc audiens, furore inflamatus et ira, fecit insultum in Ecelinum ipsumque capiens, toto corde et animo prostravit in terram et audacter extendit se totum super in inferius positum inimicum; et omni postposita reverencia et timore, cum a se cultellum non haberet vel arma, cultellum tyranni subterpositi, stridens dentibus, perquirebat. Esse profecto potuit illa dies multorum malorum finis, viduarum et orphanorum vindicta, consolacio pauperum, multorum mortalitatis defensio, finis innumerabilium rapinarum, Lonbardie ac Marchie securitas et libertas.

---

3. *nel cod. 3 manca* Iterum - *il cod. 4 agg.* iussu ipsius *dopo* Ecelini — 4. *il cod. 4 agg.* multi *dopo* sunt - *cod. 4* Padua - *nello stesso codice manca* predictus - *nel cod. 3 manca* et — 9. *nel cod. 4 manca* in - *cod. 4* se *invece di* sic — 13. *cod. 2* Iasa - *nel cod. 4 mancano le parole* cum eo — 14. *cod. 4* est *invece di* de - *nello stesso codice manca* Set — 14-15. *codd. 1, 2, 2 a* quidam — 15. *codd. 2, 2 a* famulis *invece di* familia — 18. *cod. 2* Parmam *invece di* per viam — 18-19. *cod. 4* nullo colore *invece di* mille colorum — 19. *codd. 1, 2 a* ducte; *cod. 2* ductus — 21. *cod. 4* Montesilice *invece di* Montesellis — 24. *cod. 1* Morte; *cod. 4* millti *invece di* Monte — 25. *cod. 2* Arnaldus — 27. *cod. 4* Paduani *invece di* de Padua — 31. *cod. 4* aliquos *invece di* aliquo tempore — 35. *cod. 2 a* suptus se inferius; *codd. 3, 4* super inferius; *Mur.* superius et inferius — 36-37. *nel cod. 3 mancano le parole* non.... cultellum

[1] Gerardo (*op. cit.*, p. 78 r) ai nomi dei giustiziati, che cita Rolandino, aggiunge alcuni di popolani di Padova.

Set sinister casus illic posuerat militem prudentem et animosum, Iacobinum filium comitis Schinelle de Padua, quem Ecelinus cum multis aliis militibus in Verona, ut supra dictum est, pro sui securitate tenebat. Hic, evaginato gladio, crus Montis dextrum ictu subito detruncavit. Et tamen Mons ipse, quasi immobilis, virum impium ad ultimum suffocasset, nisi ceteri circumstantes ipsum et eius fratrem continuo per viscera lacerassent. Habuerunt tamen *c. 51 v* medici usque ad plures dies, quid facerent circa faciem Ecelini, signatam dentibus et sanguinatam unguibus viri commendabilis et audacis et qui pre ceteris hominibus huius mundi finivit sic laudabiliter vitam suam.

Mur., 275 VI. *De capcione fratris Felicis et Carnaroli eius fratris veronensis.* — In isto eodem anno visum est quod Ecelinus de Romano suspectum habuit dompnum Carnarolum, potentem virum et divitem de Verona. Ipsum itaque fecit curialiter detineri et quasi sub forma boni faciebat secum ad mensam stare, cautus tamen semper in facto suo. In Padua vero hoc aliter est nescitum, nisi quod, mense octubris eiusdem anni, frater Felisius[1], preceptor sive magister ordinis Alemanorum in Padua, cum foret carnalis frater Carnaroli predicti et ivisset, die dicto, ad paisandum, ut dixit, portans in equo servientis sui panem, vinum et pisces, captus est et detentus iussu potestatis Padue in campanea Montis rubei paduani districtus, missus quoque Veronam detentus. Nescitum est ulterius, an gladio an carcere perisset. Prius tamen quam foret Veronam missus, positus fuit quidam notarius nomine Ricardus a Sancta Cruce de Padua causa servandi eum in Padua in loco fratrum Alemanorum, de quo notario postmodum dictum fuit quod, conventione cum fratre Felisio facta de libris M, fugere debebat uterque. Detentus est et Ricardus missusque cum illo Veronam. Relatum est Padue postmodum quod dimissis ambobus brachiis in tormento mortuus cecidit et deformis. Supra dictus siquidem dompnus Carnarolus in plathea Verone est dilaceratus per frusta. Diebus illis, captus est Ubertus, olim filius Ugonis a Vado, in Padua propter conversationem quandam solummodo, quam occasione fratris sui nomine Benastrii habebat cum ipso fratre Felisio, qui olim in suo ordine ipsum receperat Benastrum et eum ad partes transmiserat alienas. Detentus est et Ziraldus de Parma, miles et socius Ecelini, qui nunc secum Verone erat; et erant iam anni XVII et ultra, quod, tam in pace quam in werra, in die cum ipso stabat et cum eo nocte in eadem camera dormiebat[2].

VII. *De multis captis in Padua et in Verona.* — Nunc restat capitulum quoddam ponere, in quo fiat quasi summaria mencio de multitudine captorum predicto anno, in quocunque scilicet tempore eius anni. De quibus quidam sunt capti de Padua in Padua et aliqui in Verona, quidam eis imposita causa et, si iusta fuerat vel iniusta, explicata eciam in aliquibus et in aliquibus occultata. Brizafollus notarius captus est eo solo, quod eius filii sine fraude dixerunt ipsum velle religionem intrare; Ugo a Sancta Iuliana de Padua, quem Ecelinus con- Mur., 276 stituerat et stare fecerat potestatem in Regio, et fuerat illic eius notarius Brizafollus. Captus est Otolinus ipsius frater. Domicellus Ecelini, nomine Silvester, quem eciam pre ceteris vi-

2. *cod. 3* Sclinelle; *cod. 4* Chineli - *nel cod. 4 manca la parola* militibus — 2-3. *nel cod. 4 mancano le parole* ut.... est — 3. *cod. 4* destruxit *invece di* dextrum — 7-8. *cod. 3* modi finitum — 9. *il cod. 3 ripete* felicis - *nell'indice* veronensis eius fratris — 10. *cod. 4* Ecelino de Romano quod *invece di* est.... de Romano — 12. *il cod. 4 agg.* curialiter *dopo* boni — 14. *i codd. 3, 4 aggiungono* domini *dopo* frater - *i codd. 2, 2 a aggiungono* amicus *dopo* predicti — 15. *codd. 2, 2 a* quodam *invece di* dicto - *cod. 4* dum *invece di* ut - *il Mur. agg.* secum *dopo* portans — 16. *i codici, eccetto il 4°, aggiungono* Padue *dopo* campanea — 17. *cod. 3* peremisset — 21. *il cod. 4 om.* et — 21-22. Paduanis — 22. *Mur.* decidit — 23. *nel cod. 3 manca* est - *cod. 4* laceratus; frusta; *gli altri codici* frustra — 25. *cod. 4* Benestrui — 26. *cod. 4* Benestruum — 33. *cod. 4* qui dans *invece di* quidam — 34. *cod. 2, 4* occulta - *cod. 4* Briza folis quidam — 35. *cod. 4* regionem *invece di* religionem; Iulia — 35-36. *cod. 4* constaverat — 36. *cod. 3* Brizifalus; *cod. 4* Brizafolis

[1] È nominato in un documento del 18 marzo 1247 così: "fratre Felice preceptore domus Alemannorum de "Padua" (GENNARI, *Cod. diplom.*, tomo III, p. 772 in GLORIA, *Monum. dell'Università di Padova*, p. 218, n. 1).

[2] Cf. Gerardo (*op. cit.*, pp. 78-79), per qualche particolare diverso in questo capitolo.

debatur habere karum, hac sola occasione captus est, quod dompnum Ugonem, amicum suum, in carcere visitabat. Widotus de Burzigana; dompnus Albertus Tercius, filius comitis Schinnelle de Padua, captus est in Verona. Ugo eius nepos; dompnus Ugolinus, frater eiusdem Alberti Tercii, captus in Padua; dompnus Iacobinus de Schinnella, frater istorum, stans Verone, missus est ad precepta ad partes Bozani[1] et Pressinoris[2], cui vita donata est et eius filio, dompno' Michaeli, totique ipsorum familie, propterea quod occidit Montem de Montesellis *c. 52r* et Ecelinum liberavit a morte. Tomasius a Sancta Iuliana, iudex de Padua, captus est in Verona; Luchas ipsius frater; Petrus Bonus de Nanis; Artuxius de Nanis; Advedudus iudex et Nicolaus Rubeus de cognatione eadem. De quadam autem progenie de Padua eorum, qui dicebantur Pincoti, Tisolinus, existens Verone vicarius, obiit sua morte; Dalesmanellum, eius fratrem, Ecelinus incarceravit; Petrum iudicem, eorum patruum, carceravit. Benevenutus iudex de Favalixis de Padua, existens Verone vicarius, iussu Ecelini carceratus est in Verona. Et sic demum vitam in carcere finierunt. De predictis autem omnibus tam nobilibus quam militibus vel iudicibus manifestum erat in Padua quod nullos habebat Ecelinus in tota Marchia fideliores nec magis ferventes in eius parte, et erant in Padua multum divites et potentes. Trivixolus faber captus est in Padua quasi ultimus post predictos, ficta in eum causa quod claves debebat fabricare adulterinas, ut porte civitatis Padue nocte inimicis aperirentur furtive. Bertholaxius notarius a Prato, quia pertinebat supra dicto Paraxio et fratribus, captus est in eodem anno Domini, circa finem mensis iunii; Manfredinus, ipsius pater; Bellotus, alter filius Manfredini; Thomasius et Pipinus, fratres Manfredini eiusdem; Armenardus et Iohannes, ipsius Pipini filii; Marchus Tomasii filius; Leonardus de Zambo; Riprandinus et Zambus, filii Leonardi; Iosue gener Leonardi. Florius, ipsius Leonardi filius, tunc ad campos exiverat ad aves capiendas et fugit. Oto, frater Leonardi, est captus; Floravans et Tomasius, olim filii Zimboni de eadem parentela, sunt capti; captus est Cavurlus, quia supradicti Paraxii consanguineus erat; captus est Patavinus a Prato, cognominatus Comes, ea causa solummodo, quia ipsi Paraxio erat familiaris. Quid plus? Et de familiis omnium predictorum, scilicet de mulieribus, de magnis et parvis, de servitoribus et servitricibus eorundem, de rebus et supellectilibus suis generaliter nichil aliud est dicendum, nisi quod omnes et omnia sunt erepta. Sciendum insuper quod tres erant in Padua, qui credebantur habere magnam peccunie quantitatem; causa cuius peccunie habende unus de familiaribus Anse'disii de Widotis eos de diversis criminibus incusa- MUR., 277 vit; unde tres illi omnes, eodem predicto anno, capti sunt et in carcere positi, et sic ipsorum totam peccuniam habuit Ansedisius de Widotis. Fuerunt autem isti tres, videlicet Papasancti, Mustus campsor cum eius fratre, et Prosdocimus notarius, qui dicebatur de Cavo. Cui nempe Prosdocimo due cause huiusmodi nocuerunt: una scilicet quia Ugo de Sancta Iuliana, qui iam antea captus erat, eius habebat filiam in uxorem; altera vero causa, quia peccuniam quasi innumerabilem dicebatur habere. Nam et post capcionem ipsius inventa est intrinsecus in quodam angulo domus eius calderia quedam sub terra posita, venecialibus grossis plena, que capax erat, ut dictum fuit, duorum' stariorum et ultra[3]. *c. 52v*

---

4. *cod. 4* Strinnella — 5. *cod. 2* Hozani; *cod. 4* Bassani — 6. *cod. 3* preterea — 7. *nei codd. 3, 4 sono aggiunte dopo* morte *le seguenti parole:* ut supra (*cod. 3* superius) legitur in hoc eodem (*cod. 3* in eodem) libro cap. 5 scilicet (*nel cod. 3 manca* scilicet) *Factum istud* etc. — 8. *cod. 4* Bonus Petrus de Vanis — 9. *cod. 4* cum *invece di* Rubeus — 10. *cod. 4* Pictoti - *nello stesso codice mancano le parole* obiit.... eius — 11. *nel cod. 4 mancano le parole* fratrem.... iudex — 12. *nel cod. 4 mancano le parole* de.... vicarius; *lo stesso codice agg.* domini *dopo* iussu — 14. *nel cod. 4 manca* Ecelinus — 17. *nel cod. 3 manca* Padue — 18. *cod. 4* Parixio — 19. *cod. 3* Manfredus — 20. *nel cod. 4 mancano le parole* Thomasius.... Manfredini, *e così pure* et Iohannes — 21. *nel cod. 4 mancano le parole* ipsius.... Leonardus — 23. *cod. 3* naves *invece di* aves — 23-24. *cod. 2* Zamboni — 24. *codd. 2, 2a* Canirolus - *cod. 4* Paxii — 25. *cod. 4* Paxio — 26. *cod. 4* Quod - *nei codd. 3, 4 manca* Et — 27. *il cod. 4 agg.* de *prima di* parvis; *cod. 4* suppellectibus — 33. *cod. 4* Perdecimus — 34. *cod. 4* Perdecimo — 35. *cod. 4* alia — 36. *cod. 4* eius — 38. *cod. 4* sestariorum

[1] Bolzano.

[2] Bressanone.

[3] Cf. Gerardo (*op. cit.*, pp. 79, 80), per qualche nome aggiunto e qualche particolare diverso.

VIII. *De penis carceris de Citadella.* — In eo satis patuit manifeste quod effusa peccunia sapienter clarum reddit hominem et dilectum, cumulata verumtamen et suffossa possessorem talem reddit omnibus odiosum. Ut posset namque tanta peccunia rapi comodius, captus est predictus Prosdocimus, missus quoque ad carcerem Citadelle ad Maltam, cuius loci disposicio immo infernales erumpne vix possent scribi vel recitari, quemadmodum illi referunt, tamen pauci, qui penas illas intollerabiles, passi quasi martyres confitentes in Christo, per eius misericordiam miraculose superaverunt. Ibi vere fletus et stridor dentium, ibi dolor et ululatus, ibi continue tenebre, ibi vermes, ibi fetor et angustie dissecantes, sitis, fames, timor, tremor, gemitus et suspiria inaudita. Quid plus? Non est rellatu dignum, set illic multi consumpti fame, siti quoque arida nichilati, talem hauserunt potum, talem furtim emerunt cibum, qualis per sui fratris posteriora vel socii de corpore desicato exivit, forsitan et de suo. Hic inventum est esse aliquid peius morte. Bene quidem ait Ovidius:

Morsque minus pene quam mora mortis habet[1].

Beati namque reputabantur, qui tracti de tantis penis per mortis beneficium, milies appellate, viginti die qualibet, immo plures, exportabantur mortui in nigris cutibus circa spinas et ossa, in cratellis et curriculis, quasi ad campum Alchedemach[2], foris a Citadella hiis martiribus deputatum, ibique coperiebantur adeo parva terra, ut lupi noctibus multa traherent inde corpora christiana per campos, et proh dolor humanis visceribus ferarum viscera pascerentur. Stetit namque continua ista pestis ab anno predicto Domini MCCLI, quo factus est talis carces, usque ad MCCLVI, quo Padua est, ut dicetur inferius, de iugo servitutis erepta.

Mur., 278 IX. *De morte multorum in Padua et in Verona.* — Illo eodem anno superius nominato, scilicet MCCLIII, una iniusta horribilis et crudelis mors in Padua facta fuit. Nam Ubertus, filius olim illius viri nobilis Ugonis a Vado paduani civis, qui consumptus fame fuerat in castro Cornute — ut supra dictum est in secundo capitulo v libri, scilicet *Adveniente* etc. — captus Padue tenebatur, contra quem cum nullus haberet causam preter familiaritatis cum fratre Felisio magistro Alemanorum, propter ipsius fratrem, ut dictum est, quidam, causa placendi solummodo Ansedisio potestati, pecierunt ipsum Ubertum ad puniendum. Quem per civitatem per terram horribiliter tractum et gladiis laceratum ultimo combusserunt. Ex hoc iuvene quasi communiter doluerunt omnes, cum nulla sit inventa persona, quam ipse verbo vel facto in aliquo molestasset.

Hoc eodem tempore, apparuit Verone quidam in curia Ecelini sedentis ad mensam, volens ad ipsum Ecelinum accedere, quem sescalcus procedere' vetuit; et sic inventus est ille ignotus homo gladium deferre occultum. Ab eo autem in continenti detento et diebus pluribus in carcere compedito nec Ecelinus nec aliquis potuit scire per modum aliquem vel per ingenium vel tormenta, quis foret vel unde missus; nec ipse voluit vel forte non potuit confiteri, nam ydioma nostrum non videbatur habere. Et sic demum, quia nichil penitus potuit inveniri per eum, vivus in igne positus est combustus, et visus est letanter subire mortem. Unde quidam illic dixerunt quod fuit axaxinus pro certo, missus a quodam principe de par-

c. 53 r

1. *cod. 4* Cittadelle — 3. talem *manca in Mur.* — 4. *cod. 4* Prodecimus — 6. *cod. 4* confidentes — 8. *cod. 3* festor *invece di* fetor - *Mur.* desiccantes — 9. *codd. 3, 4* Quod — 10. *cod. 4* habuerunt *invece di* hauserunt — 11. *cod. 4* corporem *invece di* de corpore — 13. *cod. 4* Moreque — 15. *il cod. 1 agg.* in - *codd. 2, 2 a* in magnis curribus *invece che* in nigris cutibus — 16. *il cod. 3 agg.* et *dopo* ossa; *nel cod. 3 mancano le parole* et curriculis — 19. *cod. 3* bestis — 20. *cod. 3* MCCLVII; *nello stesso codice* capta *invece di* erepta — 21. *cod. 4* In illo — 24. *nel cod. 3 manca* scilicet — 28. *cod. 1* lacerato — 33. *cod. 4* et deo *invece di* Ab eo — 37. *il cod. 4 agg.* penitus *dopo* eum; *nello stesso codice* ignem — 38. *cod. 4* ansansinus

[1] Ovidii, *Heroid.*, X, 82.

[2] "Haceldama „ Acheldemah, nome che significava campo del sangue, dove si seppellivano i pellegrini vicino alla città di Gerusalemme. Vedi Matth., *Evang.*, 27, 7, 8; *Acta apost.*, I, 19; cf. Tobler, *Topographie von Jerusalem*, II, 260 sgg.

tibus transmarinis, qui dicitur Veglus de Montagna, cuius nuncii euntes per mundum tyrannos occidendo, si possunt, in continenti, cum possunt lucrari mortem de mandato sui dompni, in eterna gloria collocari credunt.

Verone adhuc in isto eodem anno facta est una die horribilis quedam cedes et magna, ad quam perpetrandam vocati sunt quidam usque de Padua, sicut vocantur operarii ad arbores excidendas. Hii autem occisi fuerunt in plathea Verone eadem die: Tomasinus de Iane de Padua, Rubeus de Plebe, Henriginus a Flumine, Comes frater Iaie, Ugo a Sancta Iuliana, Otolinus eius frater, Bartholomeus Iohannis Malvicii, Silvester, quem Ecelinus habuerat pre ceteris suum karissimum domicellum et servientem, et eius iussu tranatus per civitatem crudeliter est peremptus. Sicque et alii multo plures, tam de Padua quam Verona, quidam ferro, quidam carcere perierunt; et aliqui sunt missi Paduam mortui et post mortem in platea Padue decapitabantur, quorum corpora postmodum comburebantur et ossa[1]. Similiter in hoc anno capti erant quam plures de fratribus Minoribus, de Predicatoribus, de ordine sancti Willielmi, de fratribus albis, et in carcere tenebantur.

X. *Iterum hic tangitur de capcione et morte multorum in Padua et Verona.* — Quamvis usque ad hec tempora in quibusdam annis sit capcio facta de multis et sit eciam facta cedes, adhuc tamen in anno Domini MCCLIIII facta est magna capcio et facta est magna cedes. Ecce namque, mense februarii, licet affidata fuisset tota quedam progenies, que dicebatur de Belludis, et iam secure stetisset tempore aliquanto in Padua, nunc fracta est eis fides per Ansedisium de Widotis, adhuc Padue potestatem, et capti sunt isti: dompnus Figura, Bondi, Coxeta et Belludus eorumque dompne et de ipsorum familiis omnes. Tempore quoque quadregesimali immediate sequenti, Thomasius a Sancta Lucia de Padua captus est in Verona, quem Ecelinus multis annis fecerat et dimiserat Vicencie potestatem; Gerardus iudex de Spinabello. Capti vero sunt Padue Rolandinus et Gastonus, dompnus Menedusius canonicus paduanus, quidam frater minor, qui omnes erant de cognacione predicti Thomasii de Sancta Lucia. Captus est Albertus Raiba de Buvolenta, Meneduxius eius filius, Iacobus filius Menedusii et Licanor cum familiis suis omnibus, masculis et feminis, parvulis atque magnis; Salatrexius de Lignario, Montebellus ipsius frater eorumque familie; dicebatur enim quod hii predicti omnes attinebant illis de Sancta Lucia' per lineam parentele. Bonifacinus de Robegano nunc erat miles et socius potestatis, scilicet predicti Ansedisii de Widotis, et ipse circa mensem iunii captus est et detentus in carcere in castro de Padua, ubi tunc eciam alii multi erant. Tunc unus solus iudex nacione de Padua, qui Ferrarie honorem habebat in parte Marchionis et locum, visus est pericula non timere; predicta parte namque Marchionis relicta, venit Paduam et dictus est Ecelini amicus. In opinione vero alia et diversa fuerunt Iacobus, Bartolomeus[2] et Ruffus fratres, qui cum uxoribus caute fugierunt dominium Ansedisii Padue potestatis. Nec mirum, nam ipsorum pater, miles curialis et strenuus, dompnus Henselminus de Ruffo, quem Ecelinus habuerat multo tempore pre ceteris militibus kariorem, predicto mense iunii, per ipsum Ecelinum detentus fuit et iniuste carceratus Verone.

Mur., 279

c. 53 v

XI. *Iterum de morte et horribili truncacione multorum.* — Diximus de detentis, licet non

---

2. *cod. 4* possint — 3. credunt *manca nel cod. 1 - Mur.* sperant — 7. *cod. 4* Iane; de Sancta — 8. *Mur.* Vialucii — 9. *cod. 2* trahinatus; *cod. 3* tractus; *cod. 2 a, Mur.* traynatus — 13. *cod. 3* et Predicatoribus — 15. *nel cod. 4 manca* multorum — 16. *codd. 2, 2 a* hoc tempus - *cod. 4* quibus *invece di* quibusdam — 18. *cod. 4* februario — 19. *codd. 2, 2 a* stetissent — 21. *nel cod. 4 manca il primo* et - *cod. 2* Bellundus — 21-22. *nel cod. 4 mancano le parole* et de ipsorum .... Padua — 23. *nel cod. 4 manca* iudex — 24. *cod. 4* Guasconus; *nello stesso codice manca* dompnus — 25. *i codd. 3, 4 aggiungono* et *prima di* quidam - *cod. 4* predicta — 26-27. *cod. 4* Menedux — 28. *cod. 4* Salatre — 29. *cod. 4* Iuliana - *codd. 3, 4* Bonifacius — 29-30. *cod. 4* Robogano — 31. *cod. 4* et *invece di* eciam — 35. *il cod. 4 agg.* de Vidotis dopo Ansedisii — 36. *cod. 2* Benselminus

[1] Cf. Gerardo (*op. cit.* p. 81).

[2] Il nome di Bartolomeus q. d. Henselmini compare in un documento del 17 maggio 1260 (Gloria, *Monum. dell'Università di Padova*, p. 225, n. 1).

de omnibus; nunc possumus dicere de multis iniuste occisis. Nec est possibile de omnibus[1] Mur., 280 nec de singulis facere mencionem, quorum quidam in Padua, quidam mortui in Verona decapitati sunt, quidam confracti, quidam tracti per terram, alii et alii sunt combusti, excecati quidem aliqui, et aliqui sunt castrati. Nec dico de omnibus uno die, set diversis diebus et mensibus, et in maxima quantitate predicto anno. Dompnus Figura de Belludis, vir discretus et honorandus, mortuus in tormento in castro Padue, post mortem decapitatus est in plathea. De Otone de Zambo factum est illud idem; idem de Monriale de Plebe sacci. Bonifacinus de Robegano predictus, qui miles fuerat potestatis, infra mensem postquam detentus fuit, tractus est per civitatem ad caudam unius equi a familiaribus potestatis et ab eisdem truncatus est et combustus in foro. Mense quoque septembris eiusdem anni sequente, decem et septem in una die et fere in una hora in plathea Padue sunt crudeliter lacerati per frusta, et factis ignibus plurimis et diversis, membratim ipsa corpora sunt combusta. Horum autem aliqui milites et aliqui plus quam milites, aliqui burgenses et aliqui fuerant honorabiles populares. Studiosus namque totis viribus Ecelinus Paduam deformare, non ponebat curam ad minimos; quamvis eciam et de illis aliqui perierunt. Hii autem fuerunt, qui sic indigne, sic horribiliter sunt puniti: dompnus Ugolinus, filius comitis Schinnelle de Padua; Petrus Bonus de Nanis; Symeon dompni Ariberti; dompnus Honor de Tergola; Iacobus Trapolator; Bertholasius a Prato; Lucas a Sancta Iuliana; dompnus Albertus iudex de Borsellis; Floravans a Prato; Iacobus Botacius iudex; Henricus de Alcherio; Peruculus de Runchis; Iohannes Malvicius; Bartolameus Papasancti; Iacob de Gatarolis; Bonacordus de Plebe sacci et Bartholomeus Gatarolus. Ibi etiam notarius quidam, scilicet Iohannes Bavosus, privatus lumine, de Padua est expulsus[1].

XII. *Adhuc de morte quorundam in Padua et de demembracione multorum.* — In sequenti anno Domini MCCLV in mense augusti, truncati sunt et demembrati quidam in platea communis, Henriginellus de Villa plebis, Rolandus iudex de Cutticellis, Thomaxius Armenardi a Prato Vallis, Iosue de eadem hora, Bellotus frater Bertholasii et Cavurlus. Magister vero c. 54 r Michael cremonensis solus in hiis iuste punitus fuit; et notandum[1] quod quasi ultimus. Reservatus enim fuerat studiose, immo eciam nutritus et alimentatus in carcere, ut per eius linguam maledicam, immo verius maledictam, omnium supradictorum malorum qualis qualis posset haberi causa. Sane cum vidit gladiatores se ad eius truncacionem parare, quod usque Mur., 281 nunc vix credebat, se miserum alta voce publice accusabat et illam suam linguam falsissimam, que tot et tantos falso accusaverat, ad tormenta conduxerat et ad mortem. Est demum et ipse truncatus cum ceteris et combustus. Hic locutus est aliquis, inspiciens Michaelem sic turpiter per viscera laceratum: "Suos — inquid — bene remunerat diabolus servitores, ut "quanto fidelius eius ministris serviverint, tanto durius et turpius puniantur". Tunc eciam per multas contratas per Paduam multi pueri sunt cecati, post quod circa dies xv castrabantur; et fuerunt numero circa xxxv. Procedente quoque tempore, circa festum assumptionis Virginis gloriose, cuius sollempne festum celebratur in Cuglia, posuit Ansedisius de Widotis insidias illic inferius citra Cavarcerem[2] prope locum Sancti Iohannis ad flumen Veglum; et

1. *cod. 4* nec possimus — 2. *cod. 4* vel *invece di* nec — 8. Bonifatius de Robogano — 10. *il cod. 4 e Mur. aggiungono* etiam *dopo* est — 11. frusta *così il cod. 4; gli altri recano* frustra — 15. *cod. 3, Mur.* inimicos *invece di* minimos - *cod. 3* quam *invece di* quamvis - *nello stesso codice mancano le parole* perierunt .... sic — 17. *codd. 2, 4* Vannis; *cod. 4* Aliberti — 18. *il cod. 4 agg.* dominus *dopo* Borsellis — 19. *cod. 3* Bocacius - *cod. 4* Parruculus - 20. *codd. 2, 4* Iacobus — 21. *cod. 4* notarii - primo lumine privatus — 23. *nell'indice e nel cod. 4* et demembracione quorundam — 26. *cod. 4* Carvulus — 27. *cod. 4* punitus iustus fuit — 27-28. *cod. 3* Servatus — 28. *cod. 3* eum *invece di* eius — 29. *codd. 1, 4* linguam maledictam; *cod. 4* qualis — 30. *cod. 4* parare ad eius truncacionem — 33. *cod. 4* sapiens *invece di* inspiciens — 35. *cod. 4* serviverunt — 36. *nel cod. 4 manca* circa — 37. *cod. 4* viginti et quindecim — 38. *codd. 2 a, 3, 4, Mur.* Clugia — 39. *codd. 2, 2 a, 4* circa *invece di* citra - *cod. 4* Carvacerem

[1] Cf. Gerardo, *op. cit.*, p. 82 *t*.

[2] Cavarzere sulla destra dell'Adige a sett. di Adria.

capti sunt illic Paduani quidam, stantes tunc temporis in parte Ecclesie, qui redibant ab isto festo et tendebant versus comitatum Rudigii. Ducti quoque Paduam et nulla in eis inventa causa offensionis, diminuti sunt aliquibus suis membris. Caceta, filius Gallinarii viri discreti et curialis, Capa, filius olim Boni, et Iacobus de Polveraria indigne sunt singulis manibus et pedibus mutilati [1]. Mense quoque novembris sequente, capti sunt alii quatuor boni cives in Padua et de bono populo paduano: Pirus et Gerardellus fratres, Iacobus de Gastone et Azo Iohannis Rane, imposita eis causa quod litteras receperant a filiis olim dompni Macaruffi de Padua et eorum matre, qui nuper de Padua ad partem Ecclesie et Marchionis exiverant propter mala tanta, que in Padua sine intermissione fiebant. Dicti autem Pirus et Gerardellus fratres, elapsis diebus paucis, sunt in plathea occisi.

XIII. *Monicio quedam sive utilis invectiva.* — Sciendum est denique quod, de quibuscunque superius facta est mencio quod sint capti per Ecelinum, vel aliqualiter conversati cum eo, nulli vel valde pauci manus eius sanguineas effugerunt, quin imo sunt mortui quasi generaliter omnes vel Padue vel Verone aut Vicencie, ubi dominabatur,' nunc ferro, nunc igne, Mur., 282 nunc carcere, nunc tormento; et qui non mortui sunt, depauperati sunt prorsus et quasi compulsi ad mendicandum. Quod esse debet exemplum cunctis, ut talium sit spernendum dominium, conversacio fugienda, vitandum servile iugum et modis omnibus defendenda libertas usque ad finem mortis. Ecce nunc manifeste videmus quanta orribilia et nephanda tirapni tales operantur in civitatibus, quibus regnant. Ubi nunc innumerabilis, immo laudabilis multitudo populi paduani, dispersi crudeliter et mortui ante tempus? Ubi diviciarum copia? Ubi turres et hedificia, domus et palacia, loca et habitacula delicata? Sunt namque per fas et nefas hec tria sublata de Padua, immo de tota Marchia tarvisina, non per barbaros vel Iudeos, non per Medos vel Sarrecenos, non per Sacromatas vel Britannos, non per Tartaros vel Chaldeos. Et, o detestabilis illa dies, qua, tumescente superbia, invidia' subintrante, ar- c. 54 r gento forsitan mediante vel auro, in Marchia vigor evanuit, tepuit fides et veritas, prudentia friguit, karitas, rectitudo, sapiencia et curialitas sunt corrupte! Set agamus gracias fomiti graciarum quod malefactorum memoria cum sonitu periit et commune paduanum, licet multis incussum fluctibus, tamen amodo divina et apostolica gracia reformatum, in propria conservabitur libertate, exemptum quidem a talibus peccuniarum exaccionibus et a tantis et sic diversis dispersionibus personarum, quales et quantas nunquam intulit hominibus Pharao nec Nero neque cruentus Anibal nec Busiris, non Sille nequicia vel Herodis. Tempore namque tyrampnidis Ecelini, verificata est comminacio illa, quam apud Montagnanam, multis audientibus, dixit tempus futurum esse, quo vivi mortuis inviderent, ut supra legitur in sexto capitulo libri quarti: *Reversus* etc. Illius quidem tempore tirampnie, nullus habuit requiem nisi morte. Nec licitum erat cuiquam relinquere civitatem. Vir enim quidam providus et discretus de Padua proposuit effugere tantas penas et ad precepta matris Ecclesie se transferre, et fuit canonicalis persona. Captus est hac occasione solummodo sequente anno MCCLVI, mense aprilis, et igne consumptus in foro. Duo autem homines, qui promiserant eundem conducere, hac iniusta causa penam suspendii sunt perpessi.

EXPLICIT LIBER SEPTIMUS.

1. *cod. 1* illi - *ni cod. 1, 4 manca* temporis - *cod. 4* partibus; ridebant — 2. *cod. 4* comitatem — 4. *cod. 4* Polveria — 9. *cod. 4* tanta mala — 11. *manca il titolo di questo paragrafo nell' indice; cod. 4* Monitia — 14-15. *le parole* ferro.... mortui *si trovano soltanto nel cod. 4* — 15. *cod. 3* de paupertate; *cod. 4* depaupertati — 16. *nel cod. 3 mancano le parole* cunctis.... spernendum - *cod. 4* spernandum — 18. *cod. 4* videmus nunc manifeste — 19. *cod. 4* regant — 20. *cod. 3* et crudeliter — 21. *cod. 4* habitationes - *cod. 3* Namque sunt — 23. *cod. 3* nec *invece del secondo* non - *Mur.* Sacromacas — 26. *codd. 1, 2 a* formiti — 27. *codd. 3, 4* Padue — 28. *cod. 4* incursum — 29. *cod. 1* liberalitate - *cod. 4* exemplum *invece di* exemptum - *cod. 4* a *invece di* et *prima di* sic — 30. *cod. 4* iniqua *invece di* nunquam - *cod. 4* neque — 31. *cod. 4* nec *invece di* non — 32. *cod. 4* sunt converacio — 33. *cod. 4* mortui invidebunt — 35. *cod. 1* morte; *gli altri codici* mortem

[1] Pietro Gerardo aggiunge a quelli qui riportati anche qualche altro nome (*op. cit.*, p. 83 *r*).

INCIPIT OCTAVUS.

Mur., 283

Adventus *legati ad partes Marchie tarvisine.* — Datori bonorum ōmnium grates debitas exsolvamus, qui suos nuncios et ministros semper inspirat ad bonum, et post inspiracionem porrigit eis manum, ut si qua malefacta duraverint, tamen cum laude Domini emendentur. Ecce quidem sanctus apostolicus [1] Christi Vicarius, de suorum fratrum consilio habita deliberacione solempni, tum propter instanciam Marchionis estensis et dompni Tisonis novelli de Campo sancti Petri — etate tunc iuvenis, set sensu maturus et sapiens erat — et aliorum nobilium de suis civitatibus expulsorum, dompnum Phillippum Dei gracia ravennatem electum [2] iam constituerat sancte Sedis apostolice nuncium et legatum ad partes Marchie tarvisine [3]. Ipse igitur legatus, congregatis gentibus undecumque et predicans crucem Christi, prima fronte ad partes Veneciarum descendit, in dicto anno Domini MCCLVI, mense marcii.

Fecerat autem Ecelinus diebus illis propositum terras Mantuanorum intrare hostiliter, ita quod, congregatis in Verona militibus et peditibus, berroeriis et ballisteriis de Marchia et de Pedemonte, potenter et magnifice cum omni bellico apparatu movit de Verona, circa principium mensis madii, eligens punctum sui motus cum sapientibus suis more solito. Et equitavit in hostes, tota sua intencione desiderans ad effectum nunc ducere, quod iam longo tempore peroptabat, mantuanum districtum scilicet submittere destructioni et igni. Set antequam iret, dōmpnum Bontraversum, virum nobilem, suum socerum, carceravit, ignorante ipsius filia dompna Beatrice.

Igitur Ansedisius, Paduanorum potestas, audiens dompnum legatum venisse Venecias et *c. 55 r*
Paduanos expulsos pro sua potestate legisse dompnum Marcum Quirinum, civem Veneciarum, virum probum et sapientem, et dompnum Marchum Badoarium factum esse merescalcum dompni legati et potestatis ac totius exercitus, vōlens ipse primum insultum facere, nocte quadam,

2. *cod. 4* Factori - *cod. 4* gratias — 3. *il cod. 4 agg.* semper *prima di* porrigit — 7-8. *cod. 4* qui vivit usque 1296 et ultra, sed sensu maturus tunc in ipsa iuventute *invece di* etate.... maturus — 9. *cod. 4* apostolicum — 11. *nel cod. 4 manca* partes — 13. *cod. 4* diebus illis Ecclinus — 13-14. *cod. 4, Mur.* itaque — 14. quod *manca nel cod. 1* - *cod. 4* barderiis - *i codd. 2, 2 a aggiungono* de Padua *dopo* ballisteriis — 15. *Mur. agg.* illo *dopo* omni — 21-22. *nel cod. 4 mancano le parole* et.... Veneciarum

[1] Alessandro IV.

[2] Filippo Fontana fu vescovo di Ferrara dal 1243 al 1250, vescovo eletto di Firenze dal 1250 al 1251, ed arcivescovo di Ravenna dal 1251 al 1274.

[3] Il 20 dicembre del 1255 Alessandro IV avverte tutti i vescovi, i signori e i popoli della nomina fatta " commisso sibi legationis officio duximus destinandum, ut gerens inibi vices nostras foveat favorabiliter devotionem fidelium, et prefati Ezelini, aliorumque perfidorum pertinaciam spiritualiter et temporaliter persequatur contra eumdem Ezelinum Crucis caractere insigniendo fideles, et illius remissionis premio provocando, que datur euntibus in subsidium Terrae Sancte " (Rainaldi, *Ann. Ecclesiast.* all'anno 1255, n. 10).

rumpi fecit molendina quedam ipsius Marchi Badoarii, que sunt illic inferius, ubi aqua dulcis labitur et discurrit in salsam. Castrum quoque de Buvolenta fecit plus solito cunctis necessariis premuniri fecitque claudi flumina specialiter hac de causa, ne Venetorum naves possent ad Buvolentam appropinquare. Muniri fecit castrum de Concadalbaro [1] et sollicite custodiri, Mur., 284 Causilve fecit circumdari magnis fossis et generaliter premunivit' ubique omnem portum et omnem locum, unde hostes venire possent. Set non obstitit venerabili signo crucis locorum municio nec aquarum detencio; imo facilior fuit transitus, ubi non erant aque. Sic enim sapiencia Domini dispensavit, ut tanta stoliditas inimicum Ecclesie obcecaret, quod dum vellet, subtractis aquis, vias sancte matris Ecclesie impedire, largas faceret et potius expediret. Sic nempe cadit aliquando vir iniustus in foveam, quam paravit,

Et ferit actorem sepe sagitta suum.

Exercitus ergo crucifer provide gubernatus pervenit ad castrum Brente. Quo audito, Ansedisius, potestas Padue, in principio mensis iunii, nocte quadam, cum Paduanis et cum illis de Feltro et Pedemonte, quos secum tenebat in Padua, festinanter equitavit ad Plebem et ibi fecit illico fieri magnas fossas, inimicis graviter cominando. Legatus autem suis subditis sepius asserebat se voluntatem nosse plenarie Paduanorum omnium, qui sub Ecelini tyrampnide tenebantur inviti. Unde suos confortabat assidue ut secure starent et niterentur et gentem quasi barbaram et heresim expugnarent, muniti signaculo sancte crucis et in servicium Iesu Christi. Et sic eos feliciter conduxit ad Correzolam [2] et est castramentatus ibidem. Ubi dum diebus aliquibus moraretur, gens vero die noctuque clamaret: *Ad Plebem, ad Plebem! moriantur heretici, moriantur!* rumor ille inimicos terruit, amicos Ecclesie plurimum animavit. Tunc datum est vexillum exercitus et tocius warnimenti laborantis pro Ecclesia sancta Dei predicto viro nobili dompno Tisoni de Campo sancti Petri, utpote fideli Ecclesie, in quo iam virtus et sapiencia reflorebat in tantum, ut cum ipso ulterius omnia secreta consilia tractarentur. Nunc apud ipsum utique astiterunt egregii quidam milites, scilicet dompnus Aicardinus Capud-Nigrum et aliquot alii cives strenui paduani, sumentes secum quandam peditum quantitatem, et terras infidelium insultarunt. Qui talis insultus et vigor fideles Ecclesie iterum roboravit et terruit infideles. Ansedisius ergo, potestas de Padua, volens timorem contegere suum et sue gentis, militem suum satis providum et prudentem de Feltre, c. 55 v Gorciam' nomine, capotaneum militum et peditum sui warnimenti constituit; et equitaverunt ambo cum magna gencium quantitate ad Pontem longum [3] et partes illas, ubi iam erant prope illi, qui pro Ecclesia laborabant. Et voluit tunc Gorcia insultare in inimicos, set Ansedisius non permisit; set ambo dederunt terga cum sua gente usque ad villam Plebis. Et fugiens Mur., 285 Ansedisius dicebat Gorcie quasi in subsurro: " Vides ecce Gorzia' quod certe non erat tutum " cum hac gente insultare in hostes; quia gens est trepidans et inermis, nec sunt homines " consueti in actibus bellicosis et, quod eciam peius est, infideles sunt nostro dompno Ece-" lino et eius parti ". Et sic ambo loquentes ad invicem intra dentes, devenerunt ad Plebem et hospitati sunt non sine timore ibidem.

II. *Factum de Concadalbaro.* — Post hec statim sequenti die, dimissa sufficienti gente in Correzola pro custodia navium et castrorum, potestas et gens legati mota est et equitavit ad

1. *nel cod. 4 manca* sunt — 5. *cod. 4* Clausilve - *cod. 4* munivit — 5-6. *cod. 2* portam — 7. *cod. 4* aquarum neque — 8. tanta *così il cod. 4; gli altri codici recano* tota — 10. *cod. 4* expedire — 13. *il solo cod. 4 agg.* iunii — 15. *nei codd. 3, 4 manca* et *prima di* ibi - *il cod. 3 agg.* et *dopo* fossas — 16. *codd. 1, 4* nosce — 18. *nel cod. 4 manca* et *prima di* gentem - *cod. 4* expugnare et heresim — 19. *nel cod. 4 manca* Iesu - *cod. 4* salubriter *invece di* feliciter - *il solo cod. 4 agg.* et est — 22. *cod. 4* exercitus et tocius warnimenti vexillum laborantibus — 23. *il cod. 4 agg.* novello *dopo* Tisoni — 24. *cod. 4* reflorebant — 27. *cod. 4* insultarent — 30. *i codd. 3, 4 aggiungono* quendam *dopo* miilitem — 31. *nel cod. 3 manca* magna — 40. *cod. 4* potest *invece di* potestas

[1] Villaggio ad occidente di Chioggia. [2-3] Correzzola e Pontelongo fra Chioggia e Monselice.

Concadalbarum. Erat enim locus magnis fossis aqua plenis et aliis municionibus premunitus. Primo potestas fecit vocari Martinum de Dainiaxo et Gregorium de Zuchis, capitaneos loci, ut redderent castrum Ecclesie; quod cum penitus recusassent, iussit potestas locum undique expugnari. Et tam intrinseci quam extrinseci adeo pugnaverunt, quod hinc inde vulnerati et mortui sunt quam plures, aliis sagittis et lanceis, alii subdibus et lapidibus, alii quoque in aquis loci, in quibus utique perierunt aliqui filii militum propter suam audaciam et precipue propter arma. Sarraceni autem duodecim locum defendentes sagittis, et ipsi sagittis et lanceis sunt occisi et ut bruta animalia macellati. Reddiderunt ergo dicti capotanei castrum et habuerunt a potestate licenciam cum hiis, qui secum erant, ire ad Ansedisium de Widotis. Qui quidem adhuc ignorans Concadalbarum captum esse, cum gente sua iam venerat usque ad Pontem longum; set, agnita veritate per redeuntes de loco capto, properanter reversus est ad Plebem dolens et timorosus. Inde misit litteras ad Gerardum, capotaneum Montesilicis pro Ecelino, hoc factum ei significans et precipiens, ut, assumptis gentibus quascunque movere potest, omni mora postposita, incitet inimicos: "Nunc enim tempus est, et in casu for- "tune pendet nostri dompni Ecelini victoria prospera, vel adversa, quod absit„ Gerardus itaque milites et berroerios congregans et gentem quamcunque potuit de Monte silice et Tribano et inde circum, diebus illis et vicibus, quibus ei aptius videbatur, ibat ad villas et illa loca, que favere videbantur Ecclesie, et eis quecumque dampna poterat inferebat in personis et rebus, ita quod cepit, die quadam, XVII pedites de parte legati, quos misit Paduam alligatos; set eos Ansedisius ob legati reverenciam noluit punire, ut dixit, sed tenuit.

III. *Factum de Buvolenta et de Causilve.* — Adveniente querela legato de offensione, quam Gerardus, capotaneus Montis silicis, cum gente sua cothidie inferebat personis et terris illis, que favebant Ecclesie,' concepit inde legatus ipse quandam indignacionem et iram; et Mur., 280
iterum, rellicta sufficienti custodia suis castris et navibus,' milites, berroerios et ballisterios mo- c. 56 r
vit et pedites, volens tendere principaliter ad Causilve; set primo pervenit ad Buvolentam. Castrum Buvolente non attemptavit, set, in burgo et per villam misso igne, villam dampnificavit quam plurimum, ita quod perterriti sunt castrenses, et elevatus fumus exinde signum fuit, tam illis adverse partis qui sunt in Plebe, quam illis qui sunt in Padua, instantis magni periculi et timoris. Hinc processerunt pugnantes pro Ecclesia ad Causilve. Est autem potens et magna villa, diviciis habundans et probitate laudabili personarum. Hic erat capotaneus pro Ecelino miles quidam, nomine Biaxa de Padua, qui in primo insultu inimicorum terram et villam magnis fossis circundatam et munitam defendit laudabiliter satis; set demum, imposito igne tectis, fugit Pernumiam[1] cum quibusdam suis sequacibus festinanter. Et sic gens Causelbana congaudens Ecclesie continuo se reddidit et legato, et muniti sunt omnes signaculo sancte crucis.

IV. *Hic revertitur Ansedisius, potestas Padue, dimisso warnimento in villa Plebis.* — Crescunt rumores amodo, timor accumulatur timori et duarum parcium diverse intencionis catervatim decrescit altera, sublimatur altera et accrescit. Ansedisius autem, permanens in villa de Plebe sacci sollicitus, nec per se scit partem elligere saniorem, nec habere potest consi-

---

1. *cod. 4* Concaldalbaram — 2. *cod. 2* Dannasco; *cod. 3* Daniaxio; *cod. 4* Dominasco — 3. *cod. 4* recusent — 4. *nel cod. 4 mancano le parole* tam, hinc — 5. *cod. 3* sub pedibus; *cod. 4* stipitibus; *Mur.* sudibus - *cod. 4* que *invece di* quoque — 7. *il solo cod. 4 agg.* duodecim — 8. *cod. 3* ac amacelati — 12. *cod. 4* Girarardum — 14-15. *nel cod. 3 mancano le parole* tempus.... dompni — 16. *cod. 3* baraterios; *cod. 4* baronos *invece di* berroerios - *nel cod. 4 mancano le parole* et gentem — 20. *cod. 4* ut dixit, noluit punire — 21. *cod. 3* Montesillice *invece di* Causilve - *cod. 3* querelam — 22. *cod. 4* Selis - *nello stesso codice mancano le parole* cum gente sua - *cod. 4* in personis — 24. *cod. 3* barotrios *invece di* berroerios; *nel cod. 4 mancano le parole* berroerios et — 25. *cod. 1* tradere; *codd. 2, 2a* trahere — 26. *cod. 4* in misso — 27. *il cod. 4 agg.* causa *dopo* fuit — 28. *nel cod. 4 manca* tam *prima* di illis — 29. *cod. 4* Huic — 31. *cod. 4* Braxa — 32. *cod. 4* satis laudabiliter — 33. *cod. 4* per mimiam *invece di* Pernumiam 34. *cod. 4* ecce continue - *cod. 3* rediit — 35. *Nell'indice e nel cod. 4* in Padua — 36. *cod. 4* acumulatus

[1] Pernumia a nord-est di Monselice.

lium aliunde quid pocius sit agendum. Summo tamen urguente dolore, capotaneos illos, quos condam in Concadalbaro frustra posuerat, scilicet Martinum de Daniaxo et Gregorium de Zuchis predictos, alligatos misit Paduam et fecit eos in carceris obscuritate detrudi. Post hec, tota gente sibi subdita convocata, tam scilicet de Padua quam de Plebe et aliunde, timorem quem non modicum habebat operiens, multa et varia est locutus. Fuit tamen hec vel consimilis sentencia sue locutionis et summa. Dicebat enim id, quod ulterius occultare non poterat, scilicet verum esse quod proditores quidam volebant villas paduanas offendere, set pro certo sciebat quod diu stare in loco illo non poterant, scilicet ad Correzolam in quam descenderant; illic enim victualia non habebant, nec habere poterant aliunde; non erant persone alicuius valoris set viles homines pauperes et inermes, nec rectorem habebant, qui foret instructus armis nec qui sciret regere warnimentum, quamvis forsitan esset doctus ad antiphonas vel ad missas. Confortabat cunctos itaque, asserens suum dompnum Ecelinum de Romano proximum esse et quod ipsum infra terciam diem habebunt in villa Plebis cum exercitu copioso ad exaltacionem et multiplicem utilitatem suorum, ad inimicorum interitum et ruinam. Mur., 287 Addidit eciam Ansedisius istis verbis quod eum ire Paduam oportebat, tum propter mittenda victualia et alia paramenta ad confusionem inimicorum, tum propterea quod esse volebat in Padua in adventu dompni Ecelini, ut cum ipso et cum expedicione tota reverteretur ad Plebem. Et ita illic relicto Gorcia pro rectore et Caro iudice de Vicencia pro consultore ipsius, c. 56 v aliisque constitutis capotaneis super militibus et peditibus et berroeriis, non aliter quam cum in bello gens debet surgere contra gentem, constitutoque notario quodam de Padua, nomine Persiccaria, super populo et gente de villa Plebis, ipse Ansedisius cum illis de sua curia, dimisso warnimento in Plebe, veloci redditu Paduam festinavit.

V. *De procuratorum angustiis et de dispersione populi paduani.* — Videns Ansedisius stans in Padua se esse quasi ad extremum sue rapacitatis examen, procuratores omnes ad se vocavit. Erant autem procuratores in Padua ultra xxv, qui non sua sponte set metu mortis et tormentorum, procuraliter extorquebant tributa, scilicet omnem peccuniam et quasi omnia bona de Padua et paduano districtu, et cogebantur dare postmodum Ansedisio devoranda: utpote bona episcopatus et ecclesiarum, bona omnium expulsorum, omnium captivorum, emencium et vendencium omnium, sive panem, sive vinum, sive bestias, sive fenum, sive lanificia, sive ligna et generaliter cuiuslibet extorsionis rapinas, que posset aliquis cogitare. Ab huiusmodi procuratoribus peciit Ansedisius ut infra duos dies ei darent quantamcunque facere possent peccuniam per se vel per amicos suos, debeantque postea de suis procuracionibus restaurari; sic enim penitus oportebat propter ardua facta nunc occurrentia civitati. Et addidit illis penam, quod nisi hoc fecerint, in carceris profunditate mittentur, ubi non cibus, non potus, non eis dabitur aliquod substentamen, set eorum vita sic miserabiliter finietur. Desperati ergo procuratores expectabant nichil aliud nisi mortem, penarum scilicet alleviacionem et consolamen. Et sic, cum nondum esset eis prohibitum simul loqui, sederunt nocte quadam pariter duo satis tristes et anxii in camera palacii, alligati compedibus ferreis, positi sub custodia sex peditum armatorum de Pedemonte. Mirum autem quod ausi fuerunt dicere, set erant remoti parum a custodibus et loquebantur etiam in subsurro et ait unus: " Ecce

---

3. *cod. 4* eos fecit - *cod. 3* carcere obscuritate; *cod. 4* obscuritate — 4. *cod. 3* et convocata — 6. *cod. 1* summum — 7. *cod. 4* nequiverat — 8. *cod. 4* set *invece di* scilicet — 10. *cod. 4* non *invece di* nec — 13. *cod. 4* diem terciam — 16. *cod. 4* quia volebat esse — 18. *codd. 2, 2 a* proditore *invece di* pro rectore - *il cod. 4 agg.* inde *prima* di Caro *ed om.* iudice — 19. *cod. 3* barideriis; *cod. 4* barderiis *invece di* berroeriis — 23. *il cod. 4 om. il secondo* de — 24. *cod. 4* ad extremum quasi - *cod. 4* procurens *invece di* procuratores *e così nella linea seguente* — 26. *codd. 2, 2 a, 3, 4* procurabant et *invece di* procuraliter - *nel cod. 4 manca* quasi — 27. *il cod. 4 agg.* de *prima di* paduano — 28. *cod. 4* omnia *invece del primo* omnium; *nello stesso codice mancano le parole* omnium captivorum — 32. *codd. 1, 3* procuratoribus — 33. *codd. 4* si *invece di* sic — 35. *cod. 4* eis dabitur nec - *cod. 3* sustentamenti — 36. *cod. 4* nichil aliud expectabant — 36-37. *codd. 3, 4* alienacionem — 37. *cod. 3* consolationem — 38. *cod. 4* alegat — 39. *cod. 4* fuerant — 40. *il cod. 4 agg. dopo* unius *nel margine destro d'altra mano* verba unius existentis in compedibus ad alium eodem modo vinctus de miseria paduanorum

" ad quid devenit populus paduanus! Destructe sunt domus et turres omnes, divicie et pec- " cunie sunt extorte, dispersi sunt homines et femine viduate, parvuli demembrati; et eorum, " qui nunc supersunt, quidam iacent in carceribus semivivi, pars est in periculo apud villam " de Plebe sacci, pars quoque terras circuit aliena mendicando suffragia, pars est cum Ecelino " in Lonbardia in laboribus mortalibus et erumpnis. Et ecce melius esset nobis cito subire Mur., 288 " mortem, quam miserabilem vitam producere, vitam continuatam et plenam omnibus angustiis " et tormentis, omnibus doloribus et flagellis, languoribus et tremoribus, singultibus, ploratibus " et suspiriis, radicitus dissecantibus corda nostra „. His verbis cum alter pararet se lacrimantibus oculis respondere, accessit de custodibus unus et sic utriusque verba suppressa sunt silencio saniori.

VI. *Hic revertitur Gorzia Paduam cum toto warnimento de Plebe.* — Non solum procuratores et eorum bona crudelitas Ansedisii devorabat, set et aliorum omnium subditorum sibi de Padua videbatur usque nunc personas et divicias deglutire. Verumtamen hoc tempore quodammodo visus est de Paduanis curare; timuit enim, ne gens legati' forsitan insultaret *c. 57 r* in Paduanos, manentes in villa Plebis. Nam habebat spiones cotidie de warnimento legati. Et Gorzia, factus rector exercitus existentis in Plebe, non minus erat sollicitus scire, que tractabantur ab inimicis; immo dictum fuit ipsum Gorziam nocte quadam ivisse furtive in castra adverse partis. Tamen quocunque modo sciverit, fecit quendam decapitari et comburi in villa Plebis, quem fuisse locutum asseruit cum quodam cruce signato. Alium quendam misit Paduam vinculis alligatum, qui dictus fuit portasse ciresa inimicis; hunc Ansedisius disperdi fecit solummodo illa causa. Misit demum litteras suas Gorzie, capotaneo et rectori in Plebe super totum populum paduanum, ut warnimentum Paduam festinanter conducat. Qui Gorzia protinus divulgari fecit per suam gentem quod dompnus Ecelinus est Padue et hodie in exercitu erit. Unde versus inimicos fecit planari fossas, adamplari vias, et omnia paramenta disposuit, quibus credi posset quod Ecelinus vellet confligere cum legato. Et militum et peditum omni acie quasi ordinata ad bellum, iussit omnes sequi sua insignia et vexilla, premittens nocte proxima pedites suos omnes. Die vero cum milicia subsecutus, non lora non frena contraxit, donec fuerunt intus omnes in municipiis civitatis. Et erat hoc die veneris, xv exeunte iunio MCCLVI anni.

VII. *Hic facit Ansedisius magnam contionem in palacio paduano.* — Iam est Ansedisius in Padua cum Gorzia et tota sua gente sive de Padua sive de Pedemonte. Set altera sollicitudo forinsecis in Padua stantibus, et altera civibus paduanis. Fecit autem tunc Ansedisius magnam et ultimam in palatio paduano concionem et hec verba locutus est, a corde suo longe varia et diversa:' " Audivi a sapientibus quod de duobus malis eligendum est minus Mur., 289 " malum. Unde, quod de Plebe Paduam venimus, melius esse dico; sive quod inimicos pro " nichilo reputamus, sive quod melius parabimur armis et aliis oportunis ad inimicos disper- " dendos radicitus et ad libertatem communis Padue hostendendam. Si enim bene memini, " transacti sunt anni xl et ultra, quod nominari audio populum paduanum pre cunctis mundi " gentibus defendere libertatem. Qua causa merito possumus admirari quod ause sunt gentes

2. *nel cod. 4 manca il primo* et — 3. *nel cod. 4 manca* iacent - *nello stesso cod.* par *invece di* pars - 4. *codd. 2, 4* alienas — 5. *cod. 4* vobis melius esset — 6. *nel cod. 4 mancano le parole* producere vitam; *cod. 2* contaminatam — 7. *il cod. 4 om.* et *dopo* languoribus — 8. *Mur.* desiccantibus - *cod. 4* vestra — 9. *cod. 4* unus de custodibus — 10. *cod. 4* consilio *invece di* silencio — 12. *nel cod. 4 manca* et *dopo* set — 14. *nel cod. 4 manca* est — 15. de *manca nel cod. 1* — 16. *cod. 4* Gozia *e così più innanzi* — 20. *nel cod. 4 manca* alligatum — 21. *nel cod. 3 manca* illa causa: *cod. 4* ha de causa - *codd. 1, 2, 2 a* Gorze — 22. nel *cod. 4 manca* ut - *cod. 4* festinanter Paduam — 24. *cod. 4* perlari *invece di* planari - *cod. 2* ampliari; *cod. 4* et amplari — 26. *cod. 4* acio — 27. *cod. 4* cum milicia die vero — 28. *nel cod. 4 manca* intus - *cod. 4* hoc erat — 31. *cod. 4* Gozia — 31-32. *cod. 3* altera erat sollicitudo; *cod. 4* altera sollicitudo erat — 32. *nel cod. 4 manca* tunc — 33. *cod. 4* concionem in palatio paduano — 34. *cod. 4* longe et — 36. *cod. 4* parabimus; *il cod. 2 agg.* paramentis *dopo* aliis — 36-37. *cod. 1* disperdendo — 37. *nel cod. 4 manca* ad — 39. *cod. 4* possimus

" quedam conspirare in innocenciam et potenciam tam libere civitatis. Et est verum quod " una manus hominum proditorum, qui in hac sua patria nequiverunt propter suam nequiciam " habitare, adhibuerunt sibi quosdam advenas pauperes et mendicos despectibiles et inermes, " qui, tanquam canes famelici, nichil habentes de proprio, intendunt, si possent, rapere alie- " num; et sunt illic in paludibus Correzole. Set utinam ad terram firmiorem deveniant! " Nam ipsos vere trucidabimus tanquam canes; et qui venerunt per aquas, in navibus, per " terram, in plaustris et curribus referentur. Ad quos de facili puniendos ipse Deus et racio " est nobiscum; quoniam pugnamus pro patria defendenda et altior est nobis potencia ad c. 37 v " vindictam. Forte enim nesciunt, quid valeat' populus paduanus cum karrissimis nostris fra- " tribus et amicis et militibus Pedemontis. Et quod spectat eciam ad maiorem confusionem " inimicorum, litteras habemus expressas ab invictissimo nostro dompno Ecelino, quod Man- " tuanos perfidos suos inimicos et vestros per Dei graciam iam conclusit in tantum, quod, la- " tentes intra menia civitatis, solam habent in portis clausis fiduciam, non in armis. Quare " usque ad tres dies indubitanter hic dompnum nostrum habebimus. Et nisi foret quod inimici " nostri palustres victualibus carent, unde scimus quod illic amplius permanere non possunt, ta- " lem de eis victoriam haberemus, qualis nunquam fuit habita de gentibus aliquibus in provincia " Lonbardie. Quare parati sitis armis et equis et audacis animi plenitudine ac vigore, ut, si " nos illis per ipsorum infortunium expectabunt, fama celebris de nostra victoria per totum " mundi circulum deferatur ". Hac nempe eadem die, qua predicta concio facta fuit, quasi post vesperas, venit quidam de versus stratam de Pontecorbo[1] ad plateam communis clamando, quia percussus erat cum quodam alio graviter et offensus. Set cum nichil aliud diceret, nisi solummodo quod clamabat, creditum est quod diceret: *Ad arma, ad arma, quoniam veniunt inimici!* Iussit ipsum Ansedisius capi et linguam maliloquam mutilari, cecari occulos, truncari pedem. Set cum omnes has penas ferre se videret iniuste, non cessabat homo ille magnani- Mur., 290 mus maledicere potestati' et Ecelino, dicens et quasi prophetizans quod potestas usque ad paucos dies attenderet illud idem. Iratus potestas itaque iussit ipsum truncari capud. Et tunc confessus est in penitentia homo ille se nichil *ad arma* clamasse nec mala intencione fuisse motum; nichil tamen profuit, set capite est punitus. Et fuit hoc die XIIII exeunte iunio predicti anni.

VIII. *Hic facit legatus concionem in ecclesia sancti Martini de Plebe.* — Sequenti die dominico XIII exeunte predicto mense, duplicatus est vigor in legato et gente sua, et surgens in aurora diei huius, de consilio et favore prudentis et sapientis viri dompni Marchi Quirini, paduani potestatis, dompni Marchi Badoarii merescalchi, dompni Tisonis aliorumque nobilium et potentum, warnimentum suum duxit et feliciter collocavit in villa Plebis. Iam fama sonuit per totum paduanum districtum quod exercitus legati et Ecclesie de bono prosperatur in melius, de gradu ascendit in gradum, procedit de victoria in victoriam et triumphum. Et ecce multi habitatores villarum, non solum affinium, verum etiam existentium a remotis et usque ad Pedevenda, veniunt ad legatum; et quasi deberent ire contra barbaras naciones et pugnare cum Sarracenis, signaculo sancte crucis se muniunt et audent amodo se fateri Christi

1. *il solo cod. 4 agg.* in *prima di* innocenciam — 3. *cod. 1, Mur.* mendaces; *codd. 2, 4* mendicos — 4. *cod. 4* capere *invece di* rapere — 8. *cod. 3* ipsum *invece di* quoniam — 10. *nel cod. 3 manca* et *dopo* amicis - *i codd. 3, 4 aggiungono* et peditibus *dopo* militibus — 11. *cod. 4* domno nostro — 16. *codd. 1, 4* haberemus; *gli altri codici recano* habebimus - *cod. 4* quod *invece di* qualis — 18. *cod. 4* illic *invece di* illis - *cod. 4* famam — 21. *le parole* cum quodam alio *mancano nel cod. 4; lo stesso codice nel marg. destro d'altra mano agg. quanto segue:* In quemdam percussum et exclamantem crudelis punitio ac mors immerita — 25. *nel cod. 4 mancano le parole* et Ecelino — 27. *cod. 4* penitentiam ille — 28. *cod. 4* die dominico XIII *invece di* Et.... XIIII — 31. *il cod. 4 agg.* scilicet *dopo* dominico; mense predicto — 32-33. *nel cod. 4 mancano le parole* Quirini paduani potestatis, dompni — 35. *cod. 4* Ecclesie et legati; prosperabtur — 36. *cod. 4* ascendebat — 37. *cod. 4* set *invece di* verum etiam — 38. *cod. 4* de Pedemonte *invece di* ad Pedevenda

[1] Così si demonina la porta, da cui si spicca la via, che conduce a Pieve di Sacco.

pugiles et milites sancti Petri. Itaque legatus cum potestate et merescalco et cum dompno Tisone, confalonerio huius exercitus pro Ecclesia sancta Dei, advocato consilio sapientum, habuit in ecclesia sancti Martini de Plebe omnes illos, ad quos totus spectabat exercitus et in quos' pendet amodo civitatis paduane conditio. Hec autem verba locutus est inter eos: *c. 53 r* "Viri fortes et qui timetis Deum, grates debitas date Deo et gratulemini vobis ipsis. Iam "ecce vobis a Domino magna gracia est concessa, quoniam ipse pater misericors, Deus libens "iuste respiciens, videtur recipere preces nostras, scilicet dum pro nobis pugnat, inimicos "sancte matris Ecclesie fugat et dirigit gressus nostros. Et hoc est nobis certum indicium "quod propositum nostrum habebimus, nulla erit defensio inimicis. Nitimur enim a perse-"cutoribus sanctam matrem Ecclesiam liberare, carceres aperire, imbecilles defendere, pra-"vitatem hereticam extirpare, rapinas prohibere tyrapnicas, tueri sanguinem innocentem et "civitatem, quondam catholicam paduanam pre ceteris civitatibus Lonbardie, a venenosis "morsibus viperarum eripere et quasi a faucibus Antichristi. Quare viriliter agite et confor-"tetur cor vestrum. Et disponatur primo quod locus et villa ista conservetur illesa; gens "autem quelibet tam plebana quam aliunde et generaliter quicunque possunt movere arma, "parati sint omnibus' oportunis, ut, quacunque hora, tam die quam nocte, videbitur nobis et MUR., 291 "potestati et merescalcho nostrisque consiliariis, equitemus, Domino preeunte, in servicium "sancte crucis magnifice et potenter ad honorem et gloriam Iesu Christi, ad dampnum et "confusionem illorum, qui christianitatem dissipant et dispergunt".

IX. *De motu legati de Plebe venientis ad Paduam occupandam.* — Post hec legati verba dispositus est totus exercitus sapienter, utpote cum illic forent gentes honorabiles in personis et numero personarum prudencia sapiencia et virtute, de Veneciis scilicet, de Ferraria, de Padua, de comitatu Rudigii et aliunde, tam de civitatibus quam de villis; et constituta gente qualibet sub suis capotaneis, rectoribus et vexillis, ponderata sunt plaustra armis, victualibus, gratis et aliis paramentis ad pugnam. Et statim, sequenti die lune, in mane, arripiunt iter suum. Stant legatus, potestas, et merescalcus et confalonerius et totus exercitus leti, fortes, ylares et audaces in dextrariis, armis fulgentibus decorati et orientis solis radiis corruscantes; et de certo suo proposito cuncti clamant et tendunt ad Paduam occupandam. Exultans legatus igitur, cum totum suum vidit exercitum sic pronum et voluntarium pro victoria sancte matris Ecclesie, habuit in suo circuitu clerum suum et cum omnibus clericis et litteratis circumstantibus cecinit, et omnes alternatim et alta voce inceperunt ymnum illum [1] in honorem venerabilem sancte crucis:

Vexilla Regis prodeunt
Fulget crucis misterium etc.

et est hymnus totus alacriter decantatus. Eis autem sic ymnizantibus sollempniter et devote, posset quis manifeste vidisse duo milia hominum, tam militum quam peditum, pre nimia leticia lacrimancium. Equitat nunc et ordinate incedit populus christianus, quasi, ut recte dicas, nunc populus israeliticus vadit obviam Phylisteis. Et ventum est ad Pontem sancti Nicolai [2] de villa Roncallie [3], ubi tunc habitatores illius' loci pontem [4] destruere festinabant; set nec *c. 53 v*

3. *cod. 4* Petri — 5. *codd. 1, 2, 2 a, 4* gratulamini — 6. *nel cod. 4 manca* ecce - *cod. 4* data et concessa est magna gracia - *codd. 2, 2 a* libenter — 7. *cod. 3* recipiens *invece di* respiciens.... recipere — 12. *cod. 4* Paduam — 20. *cod. 4* morte *invece di* motu — 21. *cod. 4* et *invece di* est — 22. *cod. 4* scilicet de Veneciis et — 24. *cod. 2* garis; *cod. 4* cratibus — 25. *cod. 4* Stans — 26. *il cod. 1 agg.* et *prima di* exercitus - *cod. 4* et totus; *gli altri codici recano* totius — 28. *cod. 3* clamantur — 37. *nel cod. 4 manca* nunc - *cod. 4* israelitus — 38. *cod. 4* nunc *invece di* tunc

[1] VENANZIO FORTUNATO, lib. II, cap. VII; *Opp. omnia*, ediz. Luchi, tomo I, p. 45.

[2] Ponte San Nicolò villaggio a sud-est di Padova.

[3] Roncaglia a sud-est di Padova è un villaggio, compreso fra quelli, che ad incominciare da un documento del 1047, sono detti *ad eamdem civitatem pertinentes* (GLORIA, *Cod. diplom.*, I, dissertaz., p. XXII).

[4] Questo ponte gettato sul canale di Roncajette esisteva prima del 1236 (GLORIA, *Il territorio di Padova illustrato*, Padova, Prosperini, 1862, tomo II, p. 173).

eis erat potencia nec voluntas. Et profuit eciam venientibus quod stolidus Ansedisius fecerat aquas fluminis desiccari.

Interea Ansedisius in palacio Padue convocat omnes de Pedemonte — nam in his precipue confidebat — et cum consilio Gorzie, qui secundus erat a potestate, Feltrinos omnes, qui secum erant in civitate, retinuit preter quosdam, quos misit, ut quasi supervideant gentem illam, quam esse dicebat plebeculam venientem. Fuerunt autem isti, quos causa videndi transmisit: scilicet ipse Gorzia, Ainardinus de Agordo, Pacagnellus in Cividade, et Theupus nepos Gorzie, qui bindam quandam amore unius dompne in sua tulit lancea. Et erant cum istis quidam alii circa x. Iverunt autem usque ad Voltam berrocii[1], qui locus est distans a Mur., 292 civitate circa miliaria duo. 'Ex adversa parte quoque venerunt quidam alii milites contra istos in planam viam, videlicet dompnus Ugozonus de Carraria, dompnus Marsilius et Albertinus omnes tres fratres, dompni Aicardinus Capud-Nigrum et Tomasius Cavacia[2] et quidam alii insultare volentes pocius in hostes equites quam pedestres. Dum itaque Gorzia hos vidisset et alios, bis vel ter voluit insultare in eos, hastam audaci animo inclinando, et Teupus ipsius nepos ad hoc ipsum satis familiariter invitabat. Deliberacione tamen habita saniori, Gorzia videns legati veniencia signa gentesque irruere quasi leones ad predam, venientibus terga dedit cum suis. Et sic isti milites Ansedisii, spem vite sue totius iactantes in fugam pocius quam in arma, ad Ansedisium quam velociter sunt reversi[3].

X. *Hic capiuntur burgi paduani a legato et gente sua.* — Hoc audito in Padua, sunt multi qui plurimum colletantur, set timor et tremor aliquorum quassat viscera et medullas. Gens namque illa, que veniens sperat Paduam occupare, illis qui fugam arripiunt nequaquam est visa plebecula, imo pocius tamquam aquile devolantes et turba prorsus innumerabilis quantitatis. Potestas itaque Ansedisius, immo anxius, continuo mittit gentes ad Pontemcorbum, unde videbantur venire hostes, et suam gentem ordinavit hoc modo. Nam circa cc pedites de Vicencia et vicentino districtu cum talavaciis[4] statuit super turrim et portam et spaldum de Pontecorbo et inde circum; pedites vero de Padua forsitan circa M a lateribus illorum hinc inde ad vada et a rota[5] fratrum Minorum inferius usque ad molendina de Terranigra[6]; balisterios circa XL posuit aliquos ad portam et aliquos per ipsos pedites, extendens eos et miscens per plura loca; milites quosdam novos, quos in Padua constituerat his diebus propter Paduanorum militum absenciam et defectum, iussit intrinsecus post spaldum discurrere, ut hostibus venientibus undecunque prorsus denegetur introitus et illic viriliter sanguis venientium efundatur. Set spes frequenter in exultantibus fallitur et multo magis in trepidantibus evanescit. Ecce namque repente milites sancti Petri decurrunt, irruunt omnes inordinate, subito quoque deveniunt impugnantes obstrusam portam viriliter et audacter. Convertuntur c. 50 r itaque defensores in fugam, latitant intrinsecus per porticus ' et per domos, et cum non sit illic aliquis, qui eos inpellat aut animet ad defensam, patuit porta de facili venientibus inimicis. Si qui vero reperti sunt super turrim, super agerem, super spaldum, figuntur protinus

---

1. *cod. 4* erat eis — 3. *cod. 4* paduano — 4. Gozie *e così più innanzi* — 6. *Mur. agg.* ipse *dopo* quam — 7. *cod. 4* Picagnellus de — 8. *codd. 1, 2 a, 4* in suam tulit lanceam — 10. *cod. 3* Et adversa - *cod. 4* vero parte *invece di* parte quoque — 13. *cod. 3* pedites *invece di* pedestres — 19. *cod. 4* Padue - *nello stesso codice mancano le parole* et gente sua — 21. *cod. 4* aripuerunt — 22. *nel cod. 4 manca* tamquam — 25. *cod. 2* talanaciis; *cod. 2 a* tavalaciis — 26. *cod. 3* in lateribus — 29. *nel cod. 4 manca* quos - *cod. 4* constitueant — 31. *nel cod. 3 manca* prorsus; *cod. 4* introitus denegetur - *nello stesso cod. manca* viriliter — 37. *cod. 4* ut inventi *invece di* vero reperti - *cod. 1, Mur.* finguntur

[1] Voltabarozzo villaggio a sud-est di Padova.

[2] È presente ad un atto del 9 ottobre 1259 nella campagna di Bassano, con cui i Padovani prendono sotto la loro protezione i Bassanesi, e il 4 maggio 1264 è fra i sapienti eletti dal Comune, i quali giudicano che i Vicentini non possono obbligare i Bassanesi ad edificare una casa in Vicenza (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 244, p. 412, doc. 275, pp. 494-95).

[3] Per questo capitolo cf. Gerardo, *op. cit.*, pp. 88-89.

[4] Scudi.

[5] Via; franc. *route*.

[6] Terranegra villaggio ad oriente di Padova.

ab ymbribus sagittarum, ceduntur gladiis et lanzeis transforantur. Et non solum pugnatur ad turrim, set ab utraque parte pontis et turris fere per miliare. Hic dompnus Aicardinus de Capite-Nigro, vir strenuus et preclarus, partem unam de gente cruce signata' conducens inferius Mur., 293 ad predicta molendina de Terranigra, resistentes in agere ultra flumen viriliter expugnavit et vicit. Quo viso, Ansedisius fugam cepit ad civitatem. Tolbertus de Berita, qui assistebat ad latus eius, Wido de Maledo et Albertus de Fineto, omnes tres vicentini, anxiantes et fugientes secuti sunt fugientem. Bruxa tenuit viam aliam et fugit usque ad Citadellam; Crepada tenuit versus Pratum. Set Gorcia, quamvis potestatem fugientem fugiens sequeretur, tamen paulatim regrediens pugnando viriliter, invitus venientibus et pugnantibus hostibus cessit et ingressus est civitatem. Osbergerius de Vivario eciam pugnando contra venientes captus est illa hora. Demum captus est burgus et totus circuitus rutenensis[1]. Qui vero introitum defendebant, partim fugierunt ad fratrum Minorum locum[2], partim versus pontem sancti Stephani post dictum Gorziam fugierunt, partim ad pontem Altinatum, sicut impetus eos tulit. Prius tamen quam in toto pateret introitus, Crepada predictus et quidam secum extra a Pontecorbo exierant et per ripam fluminis venerant versus Pratum, ubi tunc morabatur Crepada, quem terga dantem de discrimine Pontiscorbi cum sequacibus suis insecuta est gens signata signaculo sancte crucis. Et inter sequentes fuit vir prudens et strenuus Tomasius Cavacia in dextrario et in armis; et videns Crepadam ipsum cum quadam equitantium quantitate circa XXV subintrancium domum molendinorum sancte Marie de Vancio[3], vellud fugam arriperent et relinquerent civitatem, pocius voluit ad expugnandam civitatem procedere et venit ad portam Prati. Quam apertam inveniens introivit; et occurrentibus ei duobus militibus adverse partis, armis militaribus egregie premunitis, cum fuisset usum confracte lancee prudenter operatus in unum, percussit alterum taliter forti clava, quod in terram cecidit et a peditibus est finitus. Sic itaque milites isti duo, tota die illa, mortui iacuerunt ante sancti Danielis ecclesiam intus a porta Prati, multis querentibus et nullis cognoscentibus qui fuissent. Fuit autem sicut puto divina voluntas, quod in tanta burgorum victoria tantoque strepitu, quo legatus cum gente sua tam potentem et tam munitam habuit civitatem preter a muris intrinsecus, et non fuit multa strages hominum occisorum; sed inter hos duos, de quibus fecimus mencionem, et alios circa XIIII, qui sunt inventi per contratam ecclesie sancti Antonii et quosdam alios ad Sanctam Margaritam et per Rutenam et alibi, L forte inter unam partem et alteram perierunt. Et facta sunt hec omnia supradicta die lune, XII exeunte mense iunii predicti anni Domini MCCLVI.

XI. *Hic Ansedisius, reclusus inter muros Paduc, circuit civitatem in nocte.* — 'Reclusis c. 50 v Mur., 294 Christi hostibus intra muros[4], mersisque solis radiis in occasum, audax gens legati prudens

---

5. *cod. 4* Ansedisius ad civitatem Tolbertus fugam *invece di* Ansedisius.... Tolbertus — 7. *cod. 4* Braxa — 8. *cod. 4* Gocia — 9. *cod. 4* pugnentibus venientibus — 10. *cod. 2* Ostergerius; *cod. 2 a* Osubergerius; *cod. 4* ho sub gernis — 11. *cod. 4* Rutensis — 13. *cod. 4* Goziam — 15. *cod. 4* nunc *invece di* tunc — 16. *cod. 4* insevita *invece di* insecuta — 17. *cod. 4* secantes *invece di* sequentes — 18. *nello stesso codice manca* in *prima di* armis - *cod. 4* XV — 19. *cod. 4* ininzio *invece di* Vancio — 20. pocius.... civitatem. *Queste parole sono agg. dal cod. 3, e con esse sopperii ad una lacuna, per me evidente, degli altri codici - cod. 1* procedere et; *cod. 2* precedit et; *cod. 4* potius procedere — 21. *cod. 3* et veniens *invece di* inveniens - *nel cod. 4 manca* militibus — 22. *cod. 4* usu — 25. *cod. 4* stulis *invece di* nullis — 27. *cod. 4* animus *invece di* a muris - *codd. 2, 3* intrinsecis; *manca* et *nei codd. 1, 2, 2 a, 4 dopo* intrinsecus — 29. *cod. 4* VIIII — 31. *nel cod. 3 manca* XII — 32. *il cod. 4 agg.* est *dopo* Hic - *cod. 4* circuivit — 33. *codd. 2, 2 a* missisque; *cod. 4* versisque

[1] Senza dubbio è detto così da via Rudena, che volgeva dalla via San Giorgio verso la crociera del Santo, e comprendeva la via Rovina, oggi Mentana (Gloria, *Cod. diplom.*, I, dissertaz. n. XXVII).

[2] Il convento di san Francesco attiguo alla chiesa di egual titolo, la quale esiste anche ai giorni nostri.

[3] Vanzo chiamavasi una delle più antiche località di Padova, vicina al Prato della Valle (Gloria, *Cod. diplom.*, I, dissertaz. n. X).

[4] Le contrade, le chiese, i conventi nominati nell'antecedente capitolo erano tutte al di fuori della più antica cinta di mura, che restava ancora in potere di Ansedisio e dei suoi, cioè entro i ponti di San Michele, dei Tadi, Molino, Altinate, di San Lorenzo e delle Torricelle (Gloria, *Cod.*, diplom. I, dissertaz. n. X). Difatti Rolandino dice più sotto che i crociati furono accolti *per burgos et vicinias*.

et victoriosa quievit. Receptique sunt milites et pedites omnes per burgos et vicinias quasi fratres et tota nocte illa cum hospitibus hospites sunt letati, querentes et respondentes alternatim, ubi steterint et quid fecerint temporibus retroactis. Istam quoque diem benedicebant affectuose, quam nostra etate venturam vix aliquis cogitabat. Set nemo reputet impossibile diem gratam supervenire et horam, que forsitan non speratur. Quid nunc faciat Ansedisius, clausus et contremissens cum sua gente de Pedemonte? Gens enim paduana intrinseca, etsi suam adhuc non audeat voluntatem hostendere, vigilanter expectat tamen ab hostibus extrinsecis in crastinum superari. Itaque Ansedixius, nocte illa, penitus non descendit ab equo, bibere vel cibare non meminit; set cum fidelibus et complicibus suis, Gorzia, Alberto de Fineto et aliis, civitatem intrinsecus multis vicibus solicite circuivit. Nec in suis scutiferis confidebat, quin manu portarum seras temptaret; repagula palpat et vectes videtque quod firme sunt clavature. Et factus est claviger nocte illa; set forte in crastinum alter claviger introibit. Ut portas eciam faciat firmiores, murari facit intrinsecus quasi omnes; et si visum est quod hostes [h]eri rupissent alicubi, fecit muris et trabibus subito reparari. In turribus ballisterios posuit, in muris quoque pedites a latere contra hostes; ad portarum autem introitus defendendos, multos constituit defensores.

XII. *Hic ordinatur a legato et gente sua impugnare civitatem.* — Ecce quoque aurora fugante noctem, congregati sunt dompnus Marchus Quirinus, Paduanorum potestas, merescalcus et reliqui barones exercitus ad legatum. Quibus legatus pauca verba exposuit, que sapientes aliqui loquebantur eidem. Dicebant enim civitatem totis viribus expugnandam. Set alii in contrarium sencientes consulebant, set bona fide, quod burgi omnes circumquaque ad civitatem ignibus concrementur et dimittatur civitas desolata. Querebat ab eis igitur quid consulerent faciendum. Itaque post verba legati concordaverunt omnes quod urbs — que condam fuerat bonis omnibus copiosa, tam nobilis, tam decora, tam catholica, tam divina, cum sit circumdata personis relligiosis et locis steteritque quondam dissipatrix hereticorum, fons et alumpna fidei, sancte matris Ecclesie vernula et ministra — nequaquam wastari debeat nec suis deliciosis suburbiis mutillari; ipsi enim inimici, qui nunc per fas et nefas ea abutuntur et tenent, in deformacione Padue letarentur, cum eorum ad hoc intencio totaliter elaboret. Addebant eciam ad legatum et dicebant singuli quodammodo una voce: "Ecce iam ad tantum
Mur., 253 "deventum est, divina gracia faciente, quod inimici tremunt intrinsecus, dolent medul'litus et "suspirant, penitet eos equidem tyrampnidem operatos, vident oculis mortem suam. Gens "vero nostra tota mente desiderat inimicos delere, Paduam in suam reducere libertatem, "sanguinem innocentem ulcisci. Assumamus igitur arma, viriliter pugnemus tanquam in ser-"vicio Terre sancte, domos nostras et bona propria gladio convincamus. Est enim nobiscum
c. 50 r "Deus,' virtus, equitas et prudencia est nobiscum. Scimus enim pro certo quod non est pars "centesima de intrinsecis omnibus, que sit nobis opposita vel voluntaria in pugnando. Et "quis muros defendet? quis aditus prohibebit vel portas? Sunt forte ribaldi centum intrin-"secus de villis silvestribus Pedemontis ad soldum, nudi famelici et inermes. Nonne bonus "populus paduanus et quicunque habent arma, coacti tenentur in partibus Lonbardie cum "Ecelino? Nos igitur et gens nostra totaliter ad arma prosiliamus, irrumpamus et feliciter

1. *cod. 4* pedites et milites — 5. *cod. 4* supervenientem — 6. *cod. 4* et *invece di* cum, etiam *invece di* enim — 7. *cod. 4* tamen expectat — 7-8. *codd. 1, 2, 2 a, 4* intrinsecis — 8. *cod. 4* de equo — 9. *cod. 4* Gozia — 11. *cod. 4* temptaret seras — 13. *cod. 4* fecit — 14. *cod. 4* eripuissent *invece di* heri rupissent - *cod. 4* alibi — 16. *cod. 4* milites *invece di* multos — 19. *cod. 4* Qui *invece di* Quibus — 22. *cod. 4* disoluta - *lo stesso codice agg.* autem *dopo* Querebat — 24. *cod. 3* hominibus *invece di* omnibus - *nello stesso cod. manca* tam catholica — 25. *cod. 4* letis *invece di* locis - *cod. 3* finis *invece di* fons — 26. *cod. 4* vermila *invece di* vernula — 27. *cod. 4* enim ea habuerunt *invece di* ea abutuntur — 30. *cod. 4* favente *invece di* faciente - *cod. 4* trement — 33. *cod. 4* viriliter et — 35. *cod. 4* et virtus - *codd. 3, 4* potentia *invece di* prudencia — 36. *cod. 3* certissima *invece di* centesima - *cod. 4* hominibus *invece di* omnibus - *il cod. 4 agg.* forte *dopo* vel — 37. *nel cod. 3 manca* aditus; *cod. 4* auditus - *nel cod. 4 manca* Sunt — 38. *cod. 4* Non est *invece di* Nonne — 40. *il cod. 3 agg.* perfido *prima di* Ecelino - *nel cod. 4 manca* totaliter - *cod. 4* rumpamus

" intremus in civitatem, que gaudenter iam dudum expectat adventum nostrum. Erit hodie " dies illa profecto, que victoria sancte matris Ecclesie predicabitur citra mare et ultra, nosque " et successores nostri hanc diem omni tempore habebimus celebrem et sollempnem „.

XIII. *Hic impugnatur Padua a militibus sancti Petri.* — Hac itaque die martis XI exeunte iunio MCCLVI anni, cruce signata gens omnis arma letanter arripuit, et tam milites quam pedites ad pugnam pedestrem parati muros et totam circuunt civitatem ex latere de Rutena, a ponte Gontarinorum videlicet usque ad sancti Michaelis ecclesiam [1] sitam ex altera parte fluminis ultra castrum, quod tempore huius werre fecerat Ecelinus, ut supra legitur in X capitulo V libri: *Facta militum* etc. Et quamvis fere pugnetur undique, sunt verumtamen certa loca in quibus durius est pugnatum hinc inde. Illic enim ad Sanctum Lucam [2], ubi murus videbatur debilior, extrinseci — qui preterita die pugnantes murum ascenderant et intrassent equidem, nisi quod defecerunt spicula sagittantium — adhuc hodie redierunt. Et quamvis viderent locum forcius reparatum, nichilominus tamen nisi sunt defendentes inimicos depellere eosque figere nunc lanceis, nunc sagittis, fundis petras rotantibus et sonantibus cazafustis. Sic in magna diei parte valida extitit ibi pugna; et sunt illic vulnerati, non tamen mortui, de intrinsecis circa X et de extrinsecis circa XIIII. Ad portam vero Turrisellarum validior et periculosior pugna fuit, preter quod ibi multa vulnera non fuerunt. Erat enim porta defensa multum magno castro quodammodo, utpote castellata domo lapidea, que fuit olim Apicacaure, defensa turri fortissima et sublimi, balistis magnis et' parvis plurimis, premunita Mur., 296 acutis subdibus et lapidibus ponderosis. Hic neutra parcium alteri prevaluit die illa, quamvis illic utrinque diutissime sit pugnatum. Ferrariensis autem unus cum acuta securi quadam portam ipsam frustra nitebatur incidere, sicut hodie patet in ipsa porta; set proficere nichil potuit, nam desuper tot lapides compluebant, quod vix mortis effugit periculum et rediit fatigatus in vanum. Pugnatum est eciam ad portam sancti Stephani [3] et exinde ad pontem Altinatum [4] per murum illud, quia planior erat murus et alicubi piceis assidibus coadiutus et inde spissiores intrinseci defendentes; nec mirum, cum illic adhibenda sit pocius medicina, ubi maiora morbi contraria invalescunt. Cum pugnaret denique gens legati in cunctis locis aliis fere inutiliter et incassum, impugnancium maxima multitudo ad pontem Altinatum convenit, nec laycorum tantum set clericorum et conventualium personarum,' ibi legatus ipse, ibi c. 60 v Minores fratres, ibi Predicatores, ibi de sancti Benedicti ordine, ibi de griseis [5], ibi de albis, ut vere possis dicere, tam clericos quam laicos pugnare unanimiter in paganos. Inspirante ergo divino spiritu, qui semper operatur ad bonum, voluntas fuit ipsis omnibus fratribus, militibus et peditibus una hora hedifficium quoddam construere, quod vulgo vinea dicitur, id

---

1. *cod. 4* quo *invece di* que — 2. *la parola* victoria *nel cod. 1 è corretta in* victor - *cod. 3* nos — 5. *cod. 4* anni MCCLVI - *cod. 4* omnes - *cod. 4* arripiunt — 6. *nel cod. 4 manca* pedestrem - *cod. 4* circuerunt — 9. *il cod. 4 agg.* scilicet *dopo* libri — 11. *cod. 4* debilior videbatur — 12. *cod. 3* reddiderunt — 13-14. *cod. 4* pellere — 14. *cod. 4* rotantibus petras fundis — 14-15. *cod. 2* cazafrustis — 15-16. *nel cod. 3 mancano le parole* non .... intrinsecis — 18. que *così il cod. 3; gli altri codici* qui — 19. *i codd. 2, 2 a aggiungono:* multum magno *dopo* defensa — 20. *cod. 4* sudibus - *cod. 4* neuter — 21. *cod. 4* utrique *invece di* illic utrique - *Mur.* durissime — 23. *cod. 4* lapides tot — 25. *cod. 4* alicui picibus assiduis - *cod. 3* coniunctus — 27. *cod. 4* cura *invece di* contraria — 28. *cod. 1* fore; *codd. 2, 2 a* foret *invece di* fere — 31. *cod. 4* posses — 32. *cod. 4* fratribus et — 32-33. *nel cod. 4 manca* et *dopo* militibus — 33. *cod. 4* inea *invece di* vinea

[1] La chiesa dedicata all'Arcangelo Michele, prima chiamata dei SS. Arcangeli sorgeva nella contrada di Vanzo (GLORIA, *Cod. diplom.*, I, dissertaz. n. XXVII).

[2] Secondo l'Ongarello e lo Scardeonio prete Crescenzio da Camposampiero avrebbe edificato nel 1090 la chiesa di san Luca, ove fu sepolto (GLORIA, *Cod. diplom.*, I, dissertaz. n. XXV).

[3] La porta di santo Stefano era attigua al ponte di costruzione romana omonimo che più tardi fu chiamato di san Lorenzo. I nomi dati successivamente alla porta e al ponte derivavano dal monastero di santo Stefano e dalla chiesa di santo Stefano, ch'erano ad essi vicini (GLORIA, *Il territorio padovano illustrato*, I, Padova, 1862, p. 30).

[4] Questo ponte conduceva alla via Emilia Altinate, che volgeva alla distrutta città di Altino (GLORIA, loc. cit.).

[5] Circestiensi.

est gattus. Quo facto et ad portam conducto salubriter, nitebantur hii, qui sub gatto erant, portam confringere et confractam ad mortem defendencium subintrare. Set ecce desuper ab intrinsecis iactatus est ignis in gattum, iactatum est oleum, iactate porcine carnes et parve pulveres, sulphur, pix et similia incentiva, ita quod ab illis est hedificium inflamatum et gattus, quibus cessit in excidium et ruinam. Hoc autem videntes extrinseci esse mortem et periculum defensorum, protinus exultantes, ligna lignis, flamam flamis et stramina straminibus addiderunt; et adeo augmentatus est ignis quod incepit ardere porta, nec potest ignis ulterius modo aliquo vel ingenio suffocari.

XIV. *Hic fugit Ansedisius de Padua cum militibus et peditibus suis.* — Amodo videt Ansedixius mortem suam, et inspiciens iam ignem ardere intrinsecus, factus est tremebundus et anxius, gemens, pavidus et stupescens. Et ecce paduanus civis quidam de bonis popularibus civitatis, Minus de Maniosis, salubre voluit dare consilium iam quasi terminanti tyrampno et ait Ansedisio ipsi: "Dompne mi karissime, pater et dompne reverende, paciscamur, "kare dompne, cum legato, et possumus personas nostras ab omni liberare periculo et civi-"tatem nostram servare incolumem et indempnem". Hunc quidem plurima non locutum
Mur., 297 impius ille Nero respiciens oculo tortuoso, dolorem, quem' mente conceperat, rabiem, iniquitatem et iram effudit in innocentem et, evaginato confestim gladio, illum morte interemit indigna, qui ei salutis viam et vite semitam nunciabat, qui tyrampno sic inmerito de sui animi bona simplicitate liberationis consilium dederat et quietis. Itaque, cruore fuso innocuo et excitata demoniaca pravitate, Ansedisius dedit terga vincentibus et relinquens ardentem ignem, pro sua defensione et scuto, cucurrit ad sancti Iohannis portam, clavem cuius tenebat, ex parte altera civitatis versus partem occidentalem. Et hospite insalutato aufugit, crebris usus calcaribus et vite sue habitis in succursum. Quem sui videntes conversum in fugam vilissi-
Mur., 298 mam, fugam arripuerunt et ipsi. Tunc confalonerius generalis,' dompnus Tiso de Campo sancti Petri predictus, audacter et viriliter cum quadam militum quantitate repente insequitur quasi per miliaria quatuor Ansedisium versus Vicenciam fugientem, cupiens personaliter ipsum vel suos capere vel potius quod converterentur ad pugnam. Et sic habuit quosdam equos de inimicis, quibusdam prostratis, quibusdam occisis, quibusdam fugatis per foveas et spineta. Et sic sancte Ecclesie proditores angustiatum Ansedisium sequentes, dolorosi et ansii in mu-
c 61 r nitionibus Vicencie latuerunt, corde reverberante,' quam plurimum, pulvere mixto sudoribus, et anhelantibus arteriis, timore relicto procul et adhuc verumtamen non securi.

Explicit Liber Octavus.

2. *cod. 4* submittere *invece di* subintrare — 3. *il cod. 4 agg.* sunt *dopo* iactate — 4. *cod. 1, 2 a* pne plures; *cod. 2* prone plures; *cod. 3* parve plures; *cod. 4* parve pulveres; *Mur.* pernae plures — 6. et.... straminibus *queste parole sono agg. dal cod. 1* — 7. *cod. 4* est augmentatus — 8. *cod. 4* modo aliquo ulterius — 9. *cod. 4* militibus suis et peditibus — 10. *cod. 4* ignem iam — 12. *cod. 4* terminatum — 13. *cod. 4* ipsi Ansedisio — 14. *cod. 4* possimus — 15. *nel cod. 3 manca* locutum — 16. *cod. 4* ipsi *invece di* impius - *cod. 3* rapine *invece di* rabiem — 21. *cod. 4* sui — 26. *cod. 4* fugiens — 27. *cod. 4* et *invece di* vel — 31. *codd. 1, 2 a* anselantibus - *cod. 4* artariis

INCIPIT NONUS.

Mur., 299

Hic *intrat legatus et milites sancti Petri in Padua.* — Talis et tanta virorum debilitas, pusillanimitas animorum, vilitas et inhercia personarum nunquam fuisse legitur in aliquibus partibus huius mundi. Qui enim se vicarium generalem sacri imperii a flumine Ollii usque Tridentum in suis litteris appellabat, qui civitatem habebat in manibus repletam sufficienter hoc tempore sibi subditis personis et armis, aquis undique circumseptam nisi eas per stulticiam obstruxisset, muris ex omni parte munitam, turribus predefensam ad portas in fugiendo solummodo vitam suam statuit et salutem. Nullam quoque compassionem habuit super adversitatibus civitatis illius, in qua magnos honores habuerat, magnamque diviciarum copiam, cuius dominium possederat annis VII minus forte per duos menses.

Ergo fugatis hostibus, aperte sunt porte civitatis ex omni parte, extracti sunt de carceribus homines, mulieres et pueri, quibus sex magne domus intus a muris Padue adeo erant plene quod vix poterant vivere vel spirare, preter carcerem de sancta Sophia[1], quem hesterna die gens cruce signata confregerat et liberati erant exinde captivi et carcerati circa CCC et ultra. In hac die itaque capcionis duricies et iniquitas fugati Ansedisii redundavit ad dampnum inextimabile civitati. Potuit enim crudelissimus ille rector cum veniente legato et suis bonas habuisse condiciones et pacta et se ab Ecelini flagellis et a morte durissima, Paduanos a pauperie liberasse, secundum quod erat salubre consilium Mini de Maniosis, de quo supra fecimus mentionem. Qui, sicut et gens legati adveniens, visus est scivisse Lucani legem per Cesarem introductam. Inquit enim:

Arma tenenti
Omnia dat, qui iusta negat, nec numina desunt[2].

Non enim dici posset vel cogitari domorum violenta predatio, tam in domo communis quam ubicunque per civitatem, mercatorum scilicet et aliarum gencium rapta spolia in cunctis, que possidentur, tam in hiis que in cameris sive stationibus erant, quam in rebus karioribus, quae in locis subterraneis reposita fuerant propter metum. Et duravit hec rapacitatis insanies

2. *nell' ind. del cod. 1 e nel cod. 4* Paduam — 2-3. *nel cod. 3 manca* debilitas — 6. *nel cod. 4 manca* in *prima di* manibus — 8. *cod. 4* Nullamque — 13. *il solo cod. 4 agg.* adeo *e poi anche* ita — 15. *il cod. 4 agg.* erant *dopo* carcerati — 17. *nel cod. 3 mancano le parole* Potuit.... cum — 19. *cod. 3* Marniosis — 23. *cod. 4* minima *invece di* numina — 24. *cod. 3* violencia; *cod. 4* violentia — 25. *cod. 4* ubique — 26. *cod. 3* possiderant — 27. *cod. 4* fuerunt *dopo* metum

[1] Il carcere di Santa Sofia doveva esser vicino alla chiesa di tale titolo, esistente anche ora, che allora era al di fuori della città, a fianco di quella via, che moveva dalla porta Altinate, cioè in quella zona dei *burgi* e *vicinia*, che nel primo dì dell'assalto i crociati avevano occupato.

[2] Lucanus, *Phars.*, I, 348-49.

fere per dies octo, ita quod hiis diebus fuit nobilis illa civitas paduana pauperior, quam eo tempore Zenusii de Ruthena, quo ab Athilla destructa canino, translata mutavit locum ultra flumen, quod erat Padue munitio primitus a latere occidentis, et nunc ibi Ruina dicitur ubi Mur., 300 ante Athillam primo fundata erat et Patavium dicebatur. Quamvis autem in rapien'dis rebus mobilibus solitum sit ut plurimum discordias et cedes emergere, hic tamen a Domino factum est, quod in tanto strepitu et furore, non multa sunt in civitate homicidia perpretata; et multum dubitabatur ante civitatis introitum. Tuscus quidam, nomine Iohannes de Scanta, suam volens pretueri peccuniam, quam ad pignora mutuabat, defendendo peccuniam est occ. 61 v cisus. Alii quidam eciam, forsitan circa v, sunt mortui in ' introitu civitatis quasi ex improviso. Quod autem multa cessavit cedes, hec fuit credita esse causa, quod Paduani intrinseci Paduanorum extrinsecorum adventum toto desiderio expectabant. Fuit autem predictus introitus civitatis eadem die martis predicta.

II. *Hic tangitur de carrocio paduano.* — Postquam sic transcursa est civitas a militibus et gentibus sancti Petri, vir quidam paduanus fuit, qui fugerat condam ad Este propter Ecelini timorem cum uxore et familia sua tota, cui natus est filius in principio werre ibidem. Contingit autem hac die ipsum patrem et filium transire per plateam apud palacium paduanum, et vidit filius carrocium paduanum putridum et deforme, dirutum et despectum, inutile et confractum, et ait patri: " Ecce nunc, pater et dompne, quale hic hedificium video! Si hos " radios inspicio sive rotas, si noto brachiolas et considero artemonem, plaustri videtur habere " speciem set fuisse magnitudinis tante, quod duo boves ipsum conducere non valerent, nisi " forte fuisset, ut audio, quod animalia olim maiora erant et homines, unde fiebant utensilia " ampliora ". Cui pater quasi ridendo respondit: " Fili mi, hoc est carrocium paduanum, " quod est quasi pro castro quodam, quod ducitur cum leticia et honore, quando civitas vult " prodire in hostes. Et super ipsum in quadam excellenti antenna defertur igneum et triumphale vexillum, ad quod totus spectat exercitus. Nec est castrum aliquod in paduano " districtu, in montibus vel in plano, pro quo defendendo totus populus paduanus adeo pugnaret viriliter et exponeret suam vitam et animum omni periculo et fortune. In hoc enim " pendet honor, vigor et gloria paduani communis. Per hoc itaque manifeste apparet quod " Paduanorum inimici mortales, illi videlicet de Romano, conculcare volentes propensius civitatem et civitatis honorem, iam sunt XVI anni et ultra, faciunt ipsum carrocium, ad communis paduani vituperium hic manere continue, solibus desiccatum, putredine dirutum, " pluviis deformatum. Fuit enim tempus aliquando, quo pulcritudine decoratum mirabili, " pictum coloribus preciosis, de media nocte fulgebat in tantum, ut argenti nitorem excederet, Mur., 301 " plus ' quam auri fulgor mirifice radiaret. Et erat tremor hostibus paduani communis, dum " terra tota tremeret, unde ibat, quasi volitans ad modum fulminis et draconum. Si vero " forte quereres, unde primitus originem habuit, respicies supra altari maioris ecclesie paduane; ibi namque videre poteris in picturis pulcre et artificiose protractis Milonem, tunc " episcopum paduanum [1], regem Conradum et reginam uxorem eius, Bertam nomine [2], que regina peciit pro populo paduano a rege, ut Paduanis graciam faceret, ut hedificarent carrocium [3], quod eis olim Athilla tyrapnus destruxerat, dum ipsos ad tantam paupertatem

1. *cod. 4* itaque - *nello stesso cod. manca* fuit nobilis — 2. *cod. 3* Zemuxii; avilla - *cod. 4* camino — 4. *cod. 3* scindata *invece di* fundata - *cod. 4* bonis *invece di* rebus — 6. *cod. 4* multi - *nello stesso cod. manca* homicidia - *cod. 4* perpetata — 7. *cod. 4* Sancta — 9. *cod. 4* et *invece di* eciam — 13. *cod. 4* transausa — 14. *cod. 3* de Este — 16. *cod. 3* haec dic hae — 24. *cod. 4* antentia — 28. *nel cod. 4 manca* honor — 29. *il solo cod. 4 agg.* videlicet — 34. *i codd. 3, 4 aggiungono* et *prima di* plus — 35. *cod. 1* fluminis *invece di* fulminis — 35-36. *cod. 3* Set vero querentes — 36. *cod. 4* super altare — 37. *cod. 3* Milonentem *cod. 4* Milionem - *nel cod. 3 manca* tunc — 38. *cod. 4* eius uxorem

[1] Resse la diocesi di Padova dal 1083 al 1095.

[2] Berta fu moglie dell'imperatore Enrico IV, non di re Corrado.

[3] Non occorre dire che è favolosa l'origine del carroccio, come la narra Rolandino. Senza dubbio esisteva un quadro nella cattedrale rappresentante il vescovo Mi-

" conduxit, quod iam non dici poterat populus, set popellus. Hoc igitur munere eis dato, " quoniam intercedente regina istam graciam habuerunt, fulgentissimum fecerunt carrocium " et ad ipsius regine memoriam et honorem imposuerunt carrocio nomen Berta, quo quidem " nomine vocatur hodie et vocabitur in eternum „.

III. *Hic redditur officium, excommunicatione remota; et terra Montis silicis redditur Ecclesie.* — Licet, ut dictum est, plurimum spoliata sit civitas, gaudent tamen generaliter omnes, tam hii scilicet qui in civitate inventi fuerant, quam qui eciam advenerunt, et congratulantur dompno et patri in Christo reverendo legato, congratulantur utique potestati, congratulantur ad invicem parentes parentibus, cognoscentibus cognoscentes, vicini cum vicinis. Eis omnibus igitur, qui in civitate condam tempore tyrampnie permanserant, ab excommunicationis vinculo absolutis [1] et devote recipientibus mandatum Ecclesie, incipiunt cum tanto gaudio celebrari divina, quanto gauderet aliquis christianus ereptus post annos xx vel ultra a iugo et a vinculis paganorum. Erat autem hec tanta leticia non solum in civitate vel burgis, set in castris et in villis utique, nisi forte ubi adhuc stabant capotanei Ecelini, quemadmodum in Montis silicis sumitate. Nam hii, qui erant per villam et burgum inferius, audita victoria militum sancti Petri in Padua, statim prosilierunt ad arma et secuti dompnum Gontarinum, fratrem in loco Sante Iustine de Monte silice sub obediencia monasterii sancte Iustine de Padua, terram illico percurrentes, terruerunt inimicos Ecclesie; et muniti signaculo sancte crucis, protestantur amodo manifeste se fovere partem Ecclesie et habere ulterius Ecelinum eiusque amicos pro mortalibus inimicis. Igitur Gerardus de Tarvisio, condam presbyter, set apostata nunc et capotaneus in villa Montis silicis constitutus per Ecelinum, qui et illic in capotanaria sua multa commiserat, que non sunt relatu digna, cum quibusdam suis sequacibus superius fugit ad castrum et summum montis. Set ipse capotaneus castri pro Ecelino, nomine Propheta, Gerardum et eos, qui secum fugerant, manere dimisit in cincta sive in circuitu castri, set in castrum intrare nulla ratione permisit. Timuit enim ne forte de castro vellet facere tradimentum.

c. 62 r

Mur., 302

IV. *Hic redditur Citadella et Mestre per interpositas personas legato.* — Sonant rumores amodo per totam Marchiam tarvisinam. Et ecce habitatores de Citadella, ubi carcer mortalis erat, habito saniori consilio, mittunt ad dompnum Tisonem de Campo sancti Petri, qui cum legato erat Padue, ut quam cicius veniat ad Citadellam accipiendam ad libitum suum et voluntatem. Sicque qui capotaneus erat pro Ecelino et Citadellam rexerat usque modo et hii qui cum eo erant, qui voluerunt, protinus ascenderunt zironem, suarum timentes periculum personarum. Quanta autem trepidatio erat istis, tanta erat exultatio carceratis, qui sperabant de tenebris exire ad lucem, de flagellis ad gaudia, de morte pervenire ad vitam; et fractis compedibus, vinculis dissolutis, apertis carceribus, pre nimia leticia lacrimantes carcerati ipsi ccc et ultra, alii videntes et alii non videntes, ad portas Citadelle perveniunt, laudantes misericordiam Iesu Christi et clamantes altis vocibus milites sancti Petri. Erat quippe

---

1. *nel cod. 3 mancano le parole* set popellus — 8. *cod. 3* itaque *invece di* utique — 9. *cod. 1* convicinis - *cod. 4* Hiis — 14. *cod. 4* ubique *invece di* utique — 16-17. *cod. 3* Gotarinum — 17. *il solo cod. 4 agg. le parole* de Monte Scilice.... Iustine — 18. *cod. 4* muniti *invece di* moniti — 19. *cod. 3* protestare — 20. *cod. 4* et eius; Tarvisino — 22. *cod. 4* omni *invece di* cum — 25. *cod. 3* missit *invece di* permisit — 29. *cod. 4* consilio saniori; *nello stesso cod.* sanctum *invece di* dompnum — 30. *cod. 3* et *invece di* ut - *cod. 3* ad accipiendum — 32. *cod. 3* ascendere - *cod. 4* chironem *invece di* gironem — 33. *cod. 4* carceris — 34. *cod. 3* pervenerunt - *cod. 4* ad vitam p rvenire — 36. *cod. 4* pervenerunt

lone, l'imperatore Enrico IV e l'imperatrice Berta, perchè quest'imperatore donò l'intiera signoria della città di Padova a quel vescovo, sebbene poi realmente nè egli, nè i suoi successori la esercitassero (cf. ANTONIO BONARDI, *Le origini del comune di Padova*, Padova, Randi, 1898, estr. dagli *Atti e mem. della R. Accad. di scienze, lett. ed arti di Padova*, voll. XIV e XV, p. 5, 21-24).

[1] BÖHMER-FIKER, *Reg. Imp.*, V, 31 luglio 1255, n. ** 9003.

clamor maximus circumquaque ad portas et voluntas eadem omnibus se reddere Christi nunciis et baiulatoribus sancte crucis. Interea dompnus Tiso advenit, et oblata securitate per eum illis, qui zironem ascenderant, Cittadellam habuit et in sua protectione recepit, et omnes c. 63v loci habitatores et alios sicut fideles Ecclesie pertractavit' ad honorem et voluntatem dompni legati et potestatis tociusque communis paduani in rebus et in personis.

Hiis sic peractis in Citadella, custodes castri de Mestre, burgenses et omnes habitantes ibidem, sicut divina voluntas fuit, inventi sunt omnes unanimes una hora castrum et locum reddere Ecclesie et dompno episcopo tarvisino [1]; et ipsum ei sine ullo tenore concorditer reddiderunt. A quo sunt animo gaudenti recepti et oblati per ipsum dompno legato sicut amodo Christi fidelissimi et devoti.

V. *Hic redditur castrum Cigotum Albrico de Romano.* — Hec omnia facta sunt in septimana eadem, qua civitas capta fuit. Set et statim septimana sequenti visum est quod adhuc quedam vestigia parcium remansisset. Illi enim, qui castrum Cigotum tarvisini districtus habebant, sperantes adhuc forsitan quod illi de Romano, cum haberent adhuc Tarvisium, possent Paduam rehabere, castrum Cigotum reddiderunt Albrico de Romano, qui Tarvisium Mur., 303 possidebat, pretendentes hanc causam, quod ipse scilicet videbatur favere' Ecclesie. Nam in eo tanta dolositas versipellis latitaverat usque modo, quod crediderant aliqui, eum longis iam retro temporibus fratri suo Ecelino contrarium extitisse. Set hec credulitas nequaquam locum habuit apud illos, qui noscunt naturalem amorem fratrum. Si enim veritatem loquitur Oracius dicens:

Naturam expellas furca, tamen usque recurret
Et mala prorumpet furtim fastigia victrix [2],

non erat credibile quod duo fratres ex utroque parente laborarent et niterentur, ita quod unus in alterum tenderet ad inimiciciam capitalem. Sane aliqui de Padua, de Tarvisio, de Baxano et aliunde, sive liberi, sive de ipsorum familiis, sunt penas et mortem perpessi, qui crediderunt fratres illos inter se inimicari ad mortem. Immo de certo consilio et sciencia utriusque unus eorum parti adhesit Ecclesie, alter parti imperatoris ut utriusque partis uterque secreta cognosceret et illos apcius possent disperdere quos volebant [3]. Nam et cautis-

1. *cod. 4* circumque — 2. *il cod. 3 agg.* de Venetiis *dopo* Tiso — 3. *cod. 4* chironem — 5. *cod. 4* Paduc — 6. *cod. 4* paratis — 8. *nel cod. 3 mancano le parole* reddere .... tarvisino - *cod. 3* nullo - 9. *cod. 3* percepti — 11. *cod. 4* etiam *invece di* omnia - 13. *cod. 4* vero *invece di* enim 16. *cod. 4* pretendens — 17. *cod 4* quo — 18. *codd. 1, 2 a* crudelitas — 21. *cod. 4* fusca - *cod. 4* recurrent — 22. *cod. 4* prerumpet — 24. *cod. 3* aliquid — 25. *cod. 3* filiis vel famulis *invece di* familiis - *nello stesso cod. manca* sunt - *cod. 3* propensi

[1] Alberto dal 1255 al 1275.

[2] Horat., *Epist.*, lib. I, X, vv. 24-25.

[3] Dalle parole di Rolandino sembra risultare che fosse finta l'inimicizia di Alberico contro Ezelino, e così pure la sua adesione al partito della Chiesa. Dai documenti, però, si rileva che in un determinato periodo di tempo l'imperatore lo considerava un ribelle, un traditore; il pontefice invece un suo fedele. Credo utile citare detti documenti. Il 7 giugno 1239 Gregorio IX, partecipando la scomunica lanciata contro Federico II ad Alberico, lo chiama figlio diletto e lo esorta a perseverare nell'appoggio dato alla parte della Chiesa (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 155, p. 278). L'imperatore invece il 21 novembre dello stesso anno lo chiama traditore (Huillard-Bréholles, *Hist. diplom. Fred. II*, tomo V, parte I, pp. 523-24). Gregorio di Montelongo, legato apostolico, dichiara con una lettera da Venezia il 9 luglio del 1240 irrite e nulle le sentenze, gli statuti e i bandi di Federico II, pronunciati dopo la scomunica, contro la persona di Alberico e i suoi beni, e con una seconda lettera (20 luglio 1240) anche quelli pronunciati dall'imperatore contro lo stesso da quando giurò al legato di portar danno all'imperatore (" Cum ad preces et mandatum " nostrum, postquam usi fuimus legacionis officio in pro- " vincia Lombardie ab uno anno et dimidio citra tracta- " veritis et operam prestito iuramento dederitis, quod " F. dictus imperator amitteret forciam, quam habebat " in Marchia tarvisina, ex quo idem Federicus adversus " vos concepit graviter odium et rancorem.... ") (Winkelmann, *Acta imp. ined.*, Innsbrück, 1885, II, p. 691 n. 1030, p. 691, n. 1030, p. 692, n. 1031). Federico II il 13 settembre 1240, scrivendo al re d'Inghilterra, dichiara che Gregorio IX congiurò alla sua rovina insieme con parecchi signori ribelli, fra cui Alberico da Romano (Huillard-Bréholles, *op. cit.*, tomo V, parte II, p. 1040) e difatti Gregorio IX il 15 ottobre 1240 scrisse

simus abbas ille Sancte Lucie primo et abbas factus postea Sancti Felicis de Vicencia, quidam alter eciam, nomine Moscardinus de Pedemonte, nocte multis vicibus unius fratris ad alterum tulit litteras et secreta. Quod notum fuit in Vando de Vigoncia mortuo iniuste, ut superius dictum est, et in multis aliis qui similiter perierunt indigne.

VI. *Hic redduntur legato quasi omnia castra paduani districtus.* — Audientes illi, qui tenebant estensem rocam et castrum Montagnanam et alias terras de Scodessia, datum esse castrum Cigotum Albrico de Romano et sue parti, ipsum Este et terras de Scodesia totaliter dompno Marchioni et eius nunciis pro eo recipientibus reddiderunt, non verumtamen denegantes quod dabant omnia Ecclesie et legato, utpote quia dompnus Marchio erat in hiis partibus membrum Ecclesie principale.

Quid plus? In eisdem diebus — quibus fuit Padua de iugo hereticorum erepta, data sancte matri Ecclesie, reddita dompno legato et Marcho Quirino paduano potestati de summa et ineffabili voluntate, castro illo fortissimo quod erat in Padua similiter reddito, operatione virtutis et sapiencie nobilis dompni Thomasini Iustignani de regno Veneciarum per Ven'dra- *c. 63 r*
minum de Pedemonte capotaneum ibi constitutum ab Ecelino, turre eciam et munitissima domo Apicacaure in porta Turrisellarum redditis statim, sequenti die post civitatem captam et habitam a legato, affidatis ibi custodibus solummodo in personis — statim et ista loca sunt reddita dompno legato et communi Padue: videlicet Buvolenta, Cintum, Lucium, Montagnonum, castrum Montis rubei, Castrum novum [1], castrum episcopale Pindisii [2] ceteraque loca omnia tocius paduani districtus, preter summum Montis silicis et Cerrum et Calaonum, tam in montibus quam in plano. Que cum affectu tanto et voluntate se pre'ceptis matris Ecclesie Mur., 304
subdiderunt, ut pauci vel fere nulli forent, qui haberent preteritorum malorum memoriam aut de transactis cruciatibus condolerent. Profecto multo gracior est post penam tranquillitas, et dulcedo post amaritudinem plus delectat.

VII. *De reditu Ecelini a devastatione mantoani districtus.* — Circa diem terciam postquam paduana civitas reddita erat, redibat Ecelinus a dissipacione et wastatione mantoani districtus Veronam — quo perrexerat circa principium madii nunc transacti, ut superius [3] dictum est, et per mantuanum districtum vel episcopatum, in quacumque parte potuit, illis diebus destruxerat — et ventum erat ad aquas Menzi [4], ubi nuncius ecce quidam anxius et anhelus stetit ante tyranni presenciam et ipsi interroganti: *Que nova?* respondit infelix ille: *Mala, dompne, quia Paduam perdidistis;* illum siquidem nuncium absque mora fecit occidi suspendio. Post hec per spacium temporis aliquanti advenit alter nuncius primo felicior et fato editus meliori. Hic Ecelino querenti: *Que nova?* sapienter et devote respondit, quod, si eius dompnationi placeret, volebat ei secrete loqui. Hunc commendavit tyrapnus in corde

3. *cod. 4* Vigonea — 4. *nel cod. 3 mancano le parole* et.... indigne — 5. *cod. 3* redditur — 7. *nel cod. 4 manca* de — 8-9. *codd. 2, 2 a* affirmantes — 9. *nel cod. 4 mancano le parole* omnia Ecclesie — 11. *codd. 2, 2 a* in eisdem vero temporibus — 12. *cod. 4* matris; *nello stesso codice manca* reddita - *cod. 4* Padue — 13-14. *il solo cod. 4 agg. le parole* operatione.... Venetiarum — 14. *il cod. 3 agg.* viri *dopo* sapiencie — 14-15. *nei codd. 3, 4 mancano le parole* per Vendraminum.... munitissima — 17. *cod. 1* affidati - *nel cod. 4 manca* solummodo - *codd. 3, 4* tam quoque *invece di* statim — 22. *cod. 4* forte *invece di* fere - *codd. 3, 4* predictorum — 25. De *manca nel cod. 1* — 26. *cod. 4* civitas paduana - *cod. 3* ad dissipationem et guastationem — 28. *il solo cod. 4 reca le parole* districtum vel

ad Alberico da Romano, perchè mandasse i suoi amici al concilio di Roma, che si doveva tenere contro l'Imperatore (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 101, pp. 283-84). Più tardi anche nel 1247 Alberico è chiamato traditore dall'imperatore, poichè era al seguito del cardinale Ottaviano, che cercò di soccorrere Parma assediata (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 181, pp. 306-307; Huillard-Bréholles, tomo VI, parte II, p. 509). D'altra parte Alessandro di Resio, giudice, cittadino di Treviso il 16 marzo 1255 in Napoli, dinanzi al papa Alessandro IV e al concistoro, dichiarò in nome di Alberico da Romano, che essendogli note le mali arti di Ezelino, non si accorderebbe mai con lui (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 218, pp. 374-75).

[1] Castelnuovo a sud-ovest di Padova.

[2] Pendice, rôcca sopra un colle vicino a Teolo sui colli Euganei.

[3] Lib. VIII, cap. 1.

[4] Il fiume Mincio.

suo; et auditis secreto rumoribus insperatis, quos eciam bene potuit occultare et novit transmutare in aliud, finxit se aliud audivisse. Et parva temporis quantitate transacta, ecce ad eum veniunt de suis militibus quidam, qui Padue erant in conflictu, scilicet nunc Gorcia, nunc Crepada, nunc Bruxa, nunc et alii, non eadem hora, set successive. Ansedisius autem, qui Padue potestas extiterat, stabat adhuc Vicencie, ut denarios et pecuniam, quam Ecelinus eciam habebat Vicencie, colligeret festinanter in unum et ad suum dompnum exportaret; quem cum sua infelicitate videbit. Ipsis ergo suis militibus congregatis ad Ecelinum et de capta Padua cognita veritate, Ecelinus ipse aliud mente habuit et aliud dixit ore. Confestim namque taliter ordinans gentem suam quod omnes Veronam trahat et nemo valeat deviare, quamvis die iam inclinante, iussit transire Menzum. Quo siquidem transvadato, quamvis omnes crederent hospitari, tamen fecit taliter quod exercitus, tota nocte defessus, collectus est in Verona. Tunc murmurabantur latenter et timorose per omnes Paduam esse captam ab inimicis; et sic quamvis Ecelinus hoc tegeret quantum posset, vulgus verumtamen noscens omnia non erat sine lacrimis et dolore. Igitur ne liceret mestis gentibus mutare propositum, claudi fecit omnes ianuas civitatis, custodes ad stratas posuit, et si quis recedere presumebat
c. 63 v manibus et pedibus truncabatur. Ad hec' fecit eos subdole convenire in unum conclusum locum et iussit ut veniant sine armis, hoc forte, ut possit eos facilius detinere incautos. Et
Mur., 305 statuit aliquos subsurrones suos fidos ire per turbam gencium, qui dicebant, fingentes se dicere in secreto: *Nos sine dubio imus Paduam et si inimicos inveniemus ibidem, ipsos trucidabimus tamquam canes.* Contristati attamen Paduani diversi diversimode cogitabant, timentes aliqui patres suos filios et uxores fratres vel consanguineos in civitatis occupacione peremptos, aliqui suas divicias esse raptas et domos, aliqui civitatem Paduam totaliter ignibus et sanguinibus deformatam. Contingit enim, ut plurimum, quod si quis abest a re principaliter exoptata, vix est absque sollicitudine et timore et assidue pericula suspicatur.

VIII. *De Paduanis carceratis Verone.* — Vult amodo Ecelinus sui odii venenum evomere, quod longo iam tempore cupiebat in gentem effundere paduanam. Et suis convocatis complicibus, quos fingebat habere karos, inter cetera, que locutus est inter eos, breviter consilium peciit, quod facere habeat de Paduanis, quos iam conclusos tenebat in loco uno. Super quo Antonius, qui dicebatur Brosima [1], filius olim dompni Lemici de Ardengis de Padua, qui eciam nunc erat vicentinus potestas pro Ecelino, suum bona fide consilium dedit, quod Paduani veniant cum ipso Vicenciam, quos illic tenere potest ad utilitatem amicorum commodius et ad inimicorum confusionem et mortem. Surrexit protinus et locutus est alius miles quidam diverso modo et ait suum dando consilium, quod Paduani et omnes prorsus teneantur Verone; timendum quippe est, ne si Paduam appropinquant, ad partem alteram convertantur, et sic foret error novissimus peior primo. Quid ultra? Primo detineri fecit cunctos illos de Plebe sacci, unde legatus venerat; secundo illos de Citadella, quoniam locum illum reddiderant sui de Citadella; tertio bubulcos; post quos pedites et milites, sed istos ultimo loco; nam ipsi primo ceperunt alios et ipsi postmodum capti sunt et in carceribus positi,

1. *cod. 3* noviter — 2. *cod. 3* allium *invece di* se aliud — 3. *cod. 3* venit - *cod. 4* fuerat - *cod. 4* Gocia - *il solo cod. 4 agg.* nunc — 6. *cod. 4* aportaret — 10. *cod. 3* dies iam inclinantur; transvadendo — 12. *cod. 4* murmurabatur — 15. *nel cod. 4 manca* civitatis — 16. *cod. 4* hoc — 17. *cod. 4* hec — 18. *codd. 1, 2, 2 a* suburrones — 23. *cod. 4* et *invece di* a — 24. *cod. 4* assidua — 28. *codd. 3, 4* quid - *cod. 3* habebat — 31. *cod. 4* cum ipso veniant — 36-37. *nel cod. 4 mancano le parole* quoniam.... Citadella

[1] Il 27 gennaio 1257 il legato papale concede i beni di costui e del fratello, fautori di Ezelino, a Iacopo conte di Arquà. "Cum itaque sicut per notorie fame "relationem ad aures nostras pervenit Antonius, qui "dicebatur Brosima dum vixit, et Meneginus frater eius "de Padua dudum adheserint Fred. Romanorum Imperatori, ac suis complicibus, presertim Ezelino de Romano, ac inecessanter idem Meneginus adhereat ipsi perfido "de heresi per Sedem Apostolicam condempnato" (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 232, pp. 391-92). Da questo documento apparisce che Antonio degli Ardengi era già morto il 27 gennaio 1257. Difatti Rolandino dice che morì nel combattimento di Longare del 22 luglio 1256, lib. IX, cap. IX.

denuo cum aliis perierunt. Et fuerunt numero XI milia personarum [1] et ultra de solis his de Padua et paduano districtu, quos in carceribus Verone positos et detentos vir ipse perdicionis et homo inaudite iniquitatis morte mala, tempore procedente, perire fecit fame, siti, frigore, nuditate, aliquos suspendio, aliquos quoque gladio, alios vero igne. De tanta quoque multitudine captivorum nunquam ducenti Paduam redierunt. Et habuit Ecelinus predictorum omnium, quos sic mortaliter carceravit, equos, arma, tentoria, vestimenta, peccuniam cunctaque ornamenta, que tulerant studiose ad Ecelini decorem et ad sui magnificenciam warnimenti. Iam ecce secundo diebus istis depauperata est civitas paduana; primo namque diviciis per milites sancti Petri, secundo personis et rebus per vicarium Antichristi. Set depauperacionis prime nulla est comparatio ad secundam; inopia namque rerum' poterit restaurari, set non est restauracio personarum. Mur., 396 Imo nulli extat ambiguum quod humani generis tanta facta perditio, in Verona specialiter in etate presenti, viris perditis, mulieribus viduatis, dampnificavit populum paduanum in tantum,' quod neque secunda etas neque tercia neque quarta poterit restaurare, c. 64r quod iniqui et tyrampni pravitas abolevit. Quare consulo quod provideant populi civitatum, ne talibus dompnis se submittant, quorum rabies bonos opprimat, malos foveat, iniquitatem diligat et odiat equitatem. Est enim, ut ait philosophus, sors gravissima, sors mortalis, quociens iniquus gladius veneno sevissimo sociatur.

IX. *De pugna quadam facta ad rostam Longare.* — Diebus illis, dum talia tractarentur et fierent per inimicum Ecclesie in Verona et paduana civitas mandatis Ecclesie in omnibus obediret, stabat legatus cum suo clero in monasterio sancte Iustine de Padua in contrata Prato vallis. Illuc ad ipsum cuncti conveniebant, ut de factis Padue et paduani districtus salubriter disponeret et tractaret. Et quoniam quasi communiter ab omnibus dicebatur quod Vicencia posset haberi de facili et eripi de dominio Ecelini, super hoc cogitavit legatus cum potestate Padue, cum dompno marchione Azone de Este, qui novissime his diebus advenerat, et cum aliis sapientibus et potentibus civitatis. Ita quod per eos provisum est taliter, quod venerunt Paduam electi quidam milites et pedites de Bononia cum venerabili viro fratre Iohanne de ordine Predicatorum [2], et de Veneciis et de Cuglia venerunt pedites et baliste, de Ferraria milites et pedites, electa quantitas, et stabant omnes ire parati quocunque dompno legato placeret. Tunc quamvis warnimentum nondum exiret totaliter, milites quidam et pedites, die x exeunte iulio, mane, iverunt, ut rostam sive clusam disrumperent, que tenebatur a Vicentinis obstrusa in loco ubi dicitur a Longare; nolebant enim quod aque ille Paduam vel ad paduanum districtum decurrerent. Itaque vicentini milites et pedites exierunt obviam, ut apertionem aque contradicerent Paduanis. Unde illic apud aquam commissa est pugna quedam, ibique incursus extitit militum pugnancium prudenter utrinque. Fuit igitur fractio lancearum et stridor, tinitus ensium in galeis et loricis, et pugnatum est hinc inde viriliter quasi per unam horam, donec prostratis aliis de Vicentinis in terram, aliis revolutis ad aquam, aliis de campo fugatis, vagantur destrarii ignientes per campum, sellis vacuis, loris inequa-

4. *cod. 3* Detempta *invece di* De tanta — 9. *cod. 3* rebus; *gli altri codici recano* hominibus — 11. *codd. 2, 2 a* Iam *invece di* Imo — 14. *nel cod. 4 manca* et - *cod. 4* quare; *gli altri codici* qua — 15. *nel cod. 4 manca* se — 17. *cod. 3* in quibus *invece di* iniquus - *cod. 4* additur veneno sevissimo — 18. *l'indice agg.* de *prima di* Longare — 19. *cod. 3* idem *invece di* Ecclesie - *cod. 4* Verone *invece di* in Verona; illic — 21. *il cod. 4 agg.* de *prima di* Prato — 22. *cod. 4* disponerent et tractarent — 23. *codd. 2, 2 a* capi *invece di* eripi — 24. *nel cod. 4 manca* Azone — 25. *cod. 4* animi *invece di* cum - *cod. 3* civitatibus — 26. *nel cod. 4 mancano le parole* de Bononia — 27. *nel cod. 4 manca* et *dopo* Predicatorum - *cod. 4* balisterii — 28. *nel cod. 4 manca* ire — 34. *cod. 4* utrumque — 35. *cod. 3* sive *invece di* ensium — 36-37. *nel cod. 3 mancano le parole* de Vicentinis.... aquam, aliis

[1] Cf. *Annali di Santa Giustina* (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 168, l. 7 sgg.); Lorenzo dei Monaci (*Ezerinus III, RR. II. SS.*, VIII, 149 B) e le redazioni degli *Annali patavini* che seguono la Cronica. Vedi anche ANTONIO BONARDI, *Leggende e storielle su Ezelino da Romano*, Padova, Drucker, 1892, pp. 12-23.

[2] Molto probabilmente questi è quel fra Giovanni da Schio, che raccolse nel 1233 la grande assemblea che fu tenuta a Paquara (VERCI, *Storia degli Ecelini*, tomo II, p. 341).

liter pendentibus contra pedes. Iacuerunt per terram clipei, enses fracti, arma multa militum et peditum sunt neglecta per vias. Et ita denuo post conflictum mortuus ibi iacuit Antonius Brosima, potestas Vicencie, Marchabrunus de Vivario [1], Biaxa de Padua, qui tunc
Mur., 307 contra Paduanos pu'gnabant, Karus de Marano et miles quidam qui vocabatur Aregle. Longinus vero, iuvenis quidam de Berrica, mortuus est in aqua et alii quam plures cum eo. Tunc dompnus Gerardus, iudex similiter de Berrica, Wido Pandecampi de Maledo, Andreas de Lusco et filius dompni Gerardini et multi alii de Vicencia capti sunt in hoc certamine die illa; et Paduam sunt conducti.

X. *Qualiter gens legati est Longare perterrita.* — Eodem mense iulii, scilicet penul-
c. 64 r timo die mensis, movit legatus de Padua et cruce aurea more solito' antecedente ad ipsum vexillo crucifero allevato, clericis et militibus honorifice sociatus, equitavit in Christi nomine ivitque et posuit se ad Arlexicam [2]. Ad quem protinus potestas cum Paduanis, dompnus Marchio cum Ferrariensibus, Mantuani cum eo, eciam frater Iohannes cum Bononiensibus suis, Veneti et Cuglienses, Veronenses et Vicentini de suis expulsi patriis et gentes alique de Romagna totumque warnimentum, quod collectum erat in Padua, convenit magnifice et potenter. Quibus omnibus congregatis, equitavit exercitus et, die martis prima augusti, castrametatus est ad Longare. Illuc enim venit Albricus de Romano cum quadam gencium quantitate, data sibi fiducia per legatum. De cuius adventu quodammodo mirati sunt omnes, et fuit rumor quidam et quasi tumultus in populo propter adventum eius, set ob dompni legati reverenciam siluerunt. Tunc constitutus est dompnus Marchio capitaneus et tocius exercitus merescalcus; et hoc modo gens tota quieta fuit et securior propter dompni Marchionis magnitudinem, sapienciam et virtutem. Ibi habundavit exercitus multis bonis, pane, vino et victualibus omnibus ad talia oportunis, apertum cubalum de villa, que appellatur Custodia [3]. Inter cetera namque cubala sive cavernas, que sunt multe per montes illos, hec est caverna pre ceteris mirabilior subter montem, longa per miliare et ultra, in altum ardua, in latum ampla, hyemali tempore calida, frigidissima in estate, obscura omni tempore, si non illic luceant cerei aut faces; hinc vina optima, que tamquam in cellario cuncti de circumstantibus villis tempore vindemiarum reponunt, ad exercitum sunt delata. Dompnum legatum et alios omnes vina illa letificaverunt plurimum, fecerunt yllares et iocundos. Stetitque gens tota ibidem diebus aliquibus placide et letanter. Set extrema gaudii luctus occupat. Nam loqui ceperunt aliqui per exercitum subsurrantes quod Ecelinus de Romano cum magna multitudine gentis venerat de Verona Vicenciam, et crescebat cotidie gens ipsius, et hoc specialiter faciebat pro legati exercitu invadendo. Inde timor et tremor aliquos de gente legati perterruit, et ceperunt cogitare solum de suo facto quid foret eis in tali articulo faciendum. Est
Mur., 308 autem' non bonum indicium in expedicionibus civitatum et werris, cum hii, qui debent communitati consulere, utilitatem spectant propriam, non communem.

XI. *Qualiter legatus cum exercitu rediit de Longare.* — Hoc itaque notaverunt legatus, potestas et Marchio et parabant apponere tanto vulneri medicinam. Set ecce primo Bononienses — nec inquiri potuit auctor commote rixe — aperte lamentari ceperunt quod soldum sive sallarium a suo sibi communi promissum penitus habere non poterant, unde illic

3. *cod. 4* Brosime — 5. *cod. 2* Berucha — 6. *cod. 4* Beriza; Meledo — 8. *nel cod. 3 manca* illa — 9. *l'indice del cod. 1 agg.* in *prima di* Longare - *cod. 4* preterita — 11. *cod. 4* elevato — 14. *nel cod. 4 manca* expulsi — 17. *cod. 4* Illic — 23. *cod. 4* aptum est *invece di* apertum — 24. *cod. 4* cameras *invece di* cavernas; *e così pure* camera — 25. *cod. 4* mirabili hoc subtus — 29. *cod. 4* iocosos *invece di* iocundos — 32. *cod. 4* eius; hec

[1] È compreso nel numero di coloro, le cui terre, ville e luoghi, secondo l'ordine dell'Imperatore del 15 giugno 1238, dovettero soggiacere al dominio vicentino (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 153, pp. 276-77).

[2] Arlesega a nord-ovest di Padova.

[3] Costozza a sud di Longare.

amplius manere nolebant, nec potuit frater Iohannes eorum magister et rector ipsos ad manendum ulterius confortare. Stabant autem ipsi Bononienses cum eo segregati ab exercitu aliquanto spatio contra hostes. Itaque Veneti et Clugienses,' sencientes aliquid per exercitum (c. 65 r) murmurari, naves suas quasdam, quas iam traxerant ultra rostam, reduxerunt nocte quadam versus exercitum ad locum securiorem. Et sic istis visis et auditis indiciis pronosticantibus non ad bonum, statim nocte una iussit et voluit legatus et stare fecit totum exercitum providum et armatum. Et sequenti die, in vigiliis sancti Laurentii, scilicet VIIII die intrante augusto, movere ceperunt multi temptoria et castra de locis suis, quasi iam vellent arripere viam et tenderent ad regressum. Quid plus? Nec legati reverencia valuit nec potestatis mandata vel marchionis; sed ceperunt omnes et singuli ruere et inordinate Paduam regredi, tanquam hostes sequerentur eorum terga. Videns itaque potestas quam subito quod talis impetus et amencia inconsulta suam posset civitatem dampnificare, quod absit, suspicans se in suo exercitu serpentem quasi nutrivisse in sinu, premisit illico festinanter nuncios suos ad civitatem, ut ianue claudantur; et quod mandavit, factum est. Set parva transacta mora, ecce Albricus de Romano properanter potestatem preveniens, civitatem ex omni quasi latere circuivit, postulans intrinsecus hospitari; nemo tamen scire potuit, quid eius animus intendebat. Unde recessit indignatus et murmurans, et hospitatus est extra civitatem, quasi per miliare; sequenti quoque mane Tarvisium ivit. Legatus autem et totus exercitus Paduam sanus et incolomis est regressus.

XII. *Quo tempore dompnus episcopus et dompnus abbas Sancte Iustine de Padua sunt in suis dignitatibus positi.* — Hic pretermittendum non arbitror quod divina dispensacio, ultra communem valenciam hominum commendanda de sua inef'fabili bonitate, sine intermissione (Mur., 39) procurat quod humanum genus salubriter gubernetur habeatque in spiritalibus eciam patres venerabiles et dignos pastores in suis locis. Hiis namque diebus, quibus sedes episcopalis in Padua iam tempore longo vacaverat propter tyrampnidem Ecelini, vir venerabilis et discretus, moribus imitandus, divina et humana lege perspicuus, olim filius nobilis viri domini Forzate de Padua Iohannes nomine [1], quod recte sonat Christi gracia, dignitate episcopali ab ipsa sancta romana Ecclesia iam antea dignis meritis acquisita, in anno Domini supradicto MCCLVI, die tercia intrante augusto, a cuncto clero et populo paduano processione celebrata sollempniter, in sua sede episcopali de Padua, susceptus feliciter, honorabiliter est locatus, cunctis ympnizantibus et psallentibus sive cantantibus: *Te Deum laudamus* et odas alias ad laudem Domini pertinentes.

Luce vero tercia ante presentem diem, ut puta prima die augusti, abbas Iacobus [2], vir omni laude dignissimus, collocatus erat et positus in sede sua monasterii seu abbaciae sancte Iustine de Padua, per dictam sanctam romanam Ecclesiam sibi date.

XIII. *Post regressum exercitum de Longare loquitur Ecelinus Vicencie inter suos.* — Audito Vicencie quod warnimentum legati recesserat de Longare, hostensum est magnum gaudium Vicencie apud omnes. Set fuerunt plurimi, quorum leticia ficta erat. Nam aliqui expectabant ibidem de servili iugo collum eripere per legatum et gentem suam; nequaquam autem suum animum hostendere' presumpserunt, memores quod, paucis adhuc diebus elapsis, (c. 65 v)

---

1. *cod. 4* non volebant — 4. *nel cod. 3 mancano le parole* ultra.... reduxerunt — 6. *cod. 4* noluit *invece di* voluit — 9. *cod. 4* Quod populus nec *invece di* Quid plus? Nec — 10-11. *il cod. 4 agg.* si *dopo* tanquam — 13. *cod. 4* intravisse *invece di* nutrivisse — 14. *cod. 4* factum est quod mandavit — 15. *cod. 4* perveniens; *nel cod. 4 manca* quasi — 18. *cod. 2, Mur.* vero *invece di* quoque — 19. *cod. 4* reversus — 24. *nel cod. 4 manca* locis — 27. *cod. 2* Dei — 30. *cod. 4* sexione *invece di* sede - *cod. 4* locutus *invece di* locatus — 31. *cod. 1* ypnizantibus; *cod. 4* mizantibus - *codd. 2, 2 a* omnes; *cod. 3* horas; *Mur.* orationes *invece di* odas — 35. *nel cod. 4 mancano le parole* sibi date — 38. *cod. 4* facta *invece di* ficta — 40. *nel cod. 4 manca* adhuc

[1] Probabilmente fu nipote di frate Giordano, e morì il 24 giugno 1283 (GLORIA, *Il territorio di Padova illustrato*, tomo I, p. 194).

[2] Fu il successore dell'abate Arnaldo.

quando scilicet Padua capta fuit, viri quidam de porta sancti Petri de Vicencia, muniti nimium propere signaculo sancte crucis, impiis manibus et indignis in civitate propria sunt occisi. Interea stante legato in Padua cum toto warnimento predicto, Ecelinus Vicenciam venit cum' Theotonicis, quos semper ducebat secum et cum magna militum et peditum quantitate. (Mur., 310) Qui sciens Vicentinos diversos diversimoda cogitantes, stetit in eorum palacio, et facta contione solempni, non solum de populo vicentino, set de cunctis aliis, quos habebat de Verona, de Lonbardia, de Pedemonte et aliunde, hec verba locutus est inter eos: "Etsi contingat aliquando quod iniquitas equitati preiudicet, corrumpatur iusticia ab iniustis, Dei tamen violencia nullatenus violatur, neque est ingenium humanum sufficiens in cunctis discernere plenarie, quod est iustum. Immo solus ipse Deus onnipotens, iuste considerans universa, quod est melius in omnibus statuit et disponit. Est namque verum quod inimici nostri, pars quippe rationi contraria et rectitudinis inimica, districtum vicentinum invaserunt et minabantur quidam voluptuose viventes civitatem Vicenciam insultare, volentes viros bonos confundere, qui vitam insontem ducunt nequaquam rapiunt alienum, disperdere, nos et nostram civitatem igni submittere, effundere sanguinem innocentem, exheredare immeritos, orphanare pupillos, viduas compellere mendicare. Placuit autem Deo, qui dampnat iniquitatem, ut scisma cresceret et sedicio inter eos, dum vires nostras plurimum pertimentes, non utique presumpserunt nos expectare in campo, sed iter suum arripuerunt inordinate, conversi quidem in suum improperium et in fugam. Nos igitur cognoscamus a Domino quod est factum, et simus unanimes et concordes, equis et armis viriliter preparati; quoniam si considero amicorum magnificenciam et vigorem, propositum et laudabilem voluntatem, non multa tempora elabuntur, quod amicis nostris honor accrescet et gloria, virtus et potencia extendetur. Erit autem nostris inimicis confusio, dolor et dispersio violenta, mortis eciam extrema obscuritas et inreparabilis in eternum".

Hec autem omnia supradicta huius noni libri sunt in predicto anno MCCLVI facta.

Explicit Liber Nonus.

3. *cod. 4* Venceciam *invece di* Vicenciam — 5. *cod. 4* Quod — 9. *cod. 3* potentia *invece di* violencia — 12. *cod. 4* inimica; *gli altri codici* inimici - *codd. 1, 2 a, 4* invaserat: *cod. 2* invaserant; *Mur.* invaserunt — 19. *cod. 3* probrium *invece di* improperium — 25. facta *manca nei codd. 1, 2, 2 a*; *nel cod. 4 segue a* noni

INCIPIT DECIMUS. Mur., 311

Hic *faciunt Paduani spaldum pro securitate sua et civitatis.* — Parata credit amodo esse tempora Ecelinus, ut Paduam valeat rehabere, sive incolomem sive lesam. Itaque, nocte quadam, solicitus et insompnis inter cetera magna et ardua facta, que corda magnanimo revolvebat, ait ad semet ipsum et solum: "Ecce iam inimici fugam arripuerunt de campo; et necesse est de duabus occasionibus unam "esse, forsitan vel utramque, aut enim est scisma et seditio inter eos, aut forte timoris causa. "Colligam igitur vires meas et Paduanos, dante Domino, sub pedibus conculcabo, aut terga "conteram proditorum ". Et sic continuo post hec infra suum animum revoluta, quamvis Vicencie gentem copiosam haberet, non neglexit tamen litteras et nuncios mittere ad quamcunque partem, unde sperare potuit suum accrescere warnimentum. Scivit enim quod habundans cautela non nocet, et qui paratus fuerit oportunis, vix' poterit irrideri. Tunc, sive per *c. 66 r* famam fuerit quam nullum latet secretum, sive per exploratores qui facta referunt civitatum ad civitates, cognitum est in Padua quod Ecelinus proponit invadere paduanum districtum. Ergo deliberato consilio, statuunt Paduani fossatum et spaldum facere a latere civitatis paduane versus sero, in qua parte potius expedire videtur, propter futurum exinde inimici adventum, foris muro scilicet circa trecentos passus; et quamvis laboriosum extiterit, omnes tamen voluntarie laborantes opus magnum paucis adimpleverunt diebus, utpote longam foveam, quasi per miliaria tria, amplam eciam, ut quasi Brente alveus crederetur. Fovea quidem facta, constructum est ibi spaldum trabeum longo tractu fortissimum et condempsum, turres quoque lignee, tortirelle sive prederie certis locis, ut si temerarius inimicus accesserit, redeat cum pudore et dampno. Hoc opus tamen nullus vilitati ascribat, quod equidem factum est pocius propter civitatis decorem. Nam qui possent pugnasse postmodum intra spaldum securiores, foris exierunt ut plurimum, sicut postea tempore discriminis patuit manifeste, et pugnantes extrinsecus viriliter contra hostes, ex eis ceperunt quosdam, multos converterunt in fugam, vulneraverunt aliquos et aliquos occiderunt[1].

II. *Hic victa Montegalda et Montegaldella, venit Ecelinus versus Paduam hostiliter.* — Mur., 312
Movit quoque diebus illis Padue persecutor et hostis et hoc solum mente gerens propositum,

6. *cod. 3* necessarie — 7. *nel cod. 4 manca* forsitan — 8. *nel cod. 4 manca* sub - *invece di* aut *ci dovrebbe essere* et - *cod. 4* proditorum conteram — 9. *cod. 3* sumum *invece di* suum — 12. *cod. 2* oportunus — 15-16. *cod. 4* Padue versus — 16. *il cod. 2 agg.* et *dopo* futurum — 20. *codd. 3, 4* firmissimum *invece di* fortissimum — 21. *cod. 3* ceteris *invece di* certis — 23. *gli altri codici, a differenza del cod. 1, aggiungono dopo* civitatis *le seguenti parole:* et personarum tutelam, quam ipsius civitatis *e il Jaffè accoglie l'aggiunta, ma per il contesto si dovrebbe dire così:* propter civitatis decorem, quam ipsius civitatis et personarum tutelam - *cod. 4* postmodum pugnasse inter — 24. foras — 27. *nel cod. 3 manca* hostiliter

[1] Cf. Gerardo, *op. cit.*, pp. 98-99.

scilicet Paduam occupare, si poterit. Perrexit prima fronte ad locum illum dictum superius de Longare, ubi rostam sive clusam reparari fecit firmius, ut aque circa Paduam desicentur. Motusque exinde ivit Montegaldam et Montegaldellam[1], loca vicentini districtus, que iam videbantur reddita esse parti Ecclesie et Ecelini dominium neglexisse et partem. Nolens autem ibi personaliter facere moram, Vicentinos illic reliquid, eis districte precipiens, ut obsidentes utrumque locum, exinde non recedant, nisi utriusque loci proditores personaliter habeant eosdemque ad eum ducant vinculis alligatos. Ipse itaque venit Arlexicam, terram paduani districtus, cum ingenti turba gencium et exercitu copioso, et crescebat cothidie gens ipsius. Dum autem Vicentini obsiderent sibi precepta loca, elapsis diebus paucis post Ecelini recessum, ibi comissa est pugna quedam, et ex utraque parte multis mortuis, Vicentinis tandem est reddita Montegalda, recedentibus illis, qui eam reddiderunt, solummodo in camisiis et in bracis. Et sic postea dum victores turrim Montegaldelle deposcerent, negantibus illis qui defendebant, et dum se prepararent extrinseci turrim incidere, videntes intrinseci se perire, turrim et se omnes protinus reddiderunt; et sic alligati vinculis, ducti ad Ecelinum, iussu eius sunt luminibus excecati, dum ipse fremens et iratus assereret ipsos se non reddidisse, immo per violenciam esse captos. Et erant hec omnia in augusto circa finem ipsius mensis in predicto MCCLVI anno.

III. *Hic stat Ecelinus prope spaldum Padue, et nominantur gentes que sunt cum eo.* — Tunc processit copiosus exercitus Ecelini de loco Arlexice et veniens versus Paduam castra metatus est in confinio de Tranbaque[2] et de Arelda[3]. Et facta unica hospitacione ibidem, *c. 66 v* venit, die dominico ' v exeunte augusto, et hospitatus est cum exercitu suo toto et maximo iuxta Brentam, in territorio scilicet et in villa Vedeite[4] prope Paduam per unum miliare vel circa hoc. Villas inde totaliter spoliavit, vastavit fruges, arbores extirpavit et, ut vere loquar, omnia generaliter mobilia rapuit, que locorum habitatores vel nequiverunt secum ducere Mur., 313 vel Paduam deportare. Set nec sufficere poterant illarum villarum spolia tantis ' turbis. Erant enim cum Ecelino Veronenses generaliter pro communi, omnes Vicentini, similiter Feltrini et Bellunenses comuniter omnes, milites cremonenses et papienses in maxima quantitate, de Placentia, de Vercellis, Brixienses et Pergamenses et gentes alie tante de diversis partibus congregate, quod longum foret singulariter numerare. De Theotonicis non est dicere, quoniam multos habebat ad soldum et sine ipsis omnibus nusquam ibat. Stans hic potentissimus et magnificus Padue inimicus, manifeste considerat quod irrumpere nequid in civitatem. Itaque multa consilia faciens, cepit examinare et querere ab aliquibus Paduanis, quos secum de Verona conduxerat et qui precipue noverant situm loci, quid fieri posset ad inimicos pocius confundendos. Cui Paduani ipsi, non audentes dicere de recessu, quam caucius poterant respondebant hoc esse dampnum maximum quod fiebat et eternum obprobrium Paduanis. Unde fideliter ei dabant consilium quod hic moram cum exercitu faceret et interdum gentes poneret ad spaldum impugnandum et invadendum, quoniam hii, qui venerant Paduam in succursum, ibi pro certo non multo tempore morabuntur.

IV. *Hic exeunt Paduani obviam Ecelino, et nominantur gentes que sunt cum eis.* — Scientes amodo Paduani quod locatus est exercitus valde prope ad civitatem, exire volunt obviam

3. *cod.* 3 Motus quoque — 5. *il solo cod. 4 agg.* autem - *cod. 4* relinquit — 14. *cod. 3* Ecelini — 18. *il cod. 3 agg.* ad *dopo* prope — 20. *cod. 1* tñbaq9; *cod. 2 a* trambache; *cod. 3* Trambaque; *Mur.* Tumba - *Mur.* Areolda — 21. *cod. 4* magno — 23. *nel cod. 3 mancano le parole* vastavit.... extirpavit — 23-24. *cod. 4* loquitur — 29. *cod. 2* tedium; *cod. 2 a* tendum *invece di* longum - *cod. 4* Non est de Theotonicis — 30. *cod. 4, Mur.* nunquam - *codd. 3, 4* igitur *invece di* hic — 37. *codd. 2, 2 a* modo erant *invece di* venerant - *cod. 4* Padue — 39. *cod. 1* eo — 40. *nel cod. 4 manca* ad

[1] Montegaldella sulla riva destra del Bacchiglione dirimpetto a Montegalda.

[2] Trambacche è posto tra la riva sinistra del Bacchiglione e la Tesina ad occidente di Padova.

[3] Reolda tra Arlesega e Trambacche.

[4] È ricordata già in un documento del 1183, ora si chiama Chiesanuova (Gloria, *Il territorio di Padova illustrato*, p. 98).

inimicis. Et cum tentoriis, travachis et tendis exeunt civitatem magnifice, locantes se foris a civitatis muro et intra spaldum, ubi erat et habitatio dompni legati et sui cleri, qui in loco et monasterio spacioso sancti Benedicti posuerat suam mansionem et sedem quam plus prope poterat ad inimicos. Erant autem in hoc Paduanorum immo Ecclesie warnimento dompnus Gregorius, sancte sedis aquilegiensis patriarcha, cum militibus suis de Foro Iulii, veneratque hesterna die, habens secum societatem honorabilem et decentem; et in eius societate venerat dompnus Biaquinus de Camino, vir providus et discretus, sapiens, strenuus et astutus. Erat illic eciam nobilis ille Azo, Dei et apostolica gratia Marchio estensis et anconensis, qui venire fecerat ferrariensem miliciam quasi totam; pedites autem nondum venerant, set prorsus in brevi venturi erant. Volebat equidem ipse Marchio totam suam movere potenciam pro matre sua Padua defendenda, ut asserebat. Fuerunt illic in magna parte milites mantuani, quos scilicet compellebat amor quodammodo naturalis. Dicunt enim qui recolunt, quod quidam specialis amicicie vigor quasi radicatus antiquitus extat inter Mantuam et Paduam longis temporibus iam transactis, usque videlicet illo tempore, quo VIIII civitates de Lonbardia venerunt[1] hostiliter usque ad Pontem Brente[2] de Vigoncia[3] pro Padua invadenda; inter quas dum esset Mantua, miles quidam mantuanus probus, astutus et sapiens, predecessor dompni Zuconis militis mantuani, Paduanorum hostes sapienter et ingeniose submovit ab obsidione seu exterminio paduano; quare adhuc commune paduanum omni anno donat heredibus dompni Zuconis unum spariverium iure feudi. Erat eciam in predicto warnimento Ecclesie pulcra satis quantitas Venetorum et Cugliensium, quorundam eciam de Romagna; erant illic eciam, qui expulsi fuerant de Verona tempore tyrampnidis Ecelini. Milites vero bononienses et pedites, qui cum fratre Iohanne venerant ob sancte crucis reverenciam, ut dixerunt, ecce nunc cum ipso fratre Iohanne recesserant, dompnum legatum et alios, qui pro cruce pugnabant, in maiori, immo maximo necessitatis articulo relinquentes. Set hoc ipsis improperare non audeo, quoniam apud ipsos Bononienses in sciencia litterali nutritus, in anno Domini MCCXXI, illic a Boncompagno meo dompno et magistro, nacione et eloquencia florentino, licet indignus, recepi officium magistratus.

Mur., 314
c. 67 r

V. *Primus insultus, quem fecit Ecelinus ad spaldum Padue.* — Utriusque partis gentibus et amicis, ut dictum est superius, preparatis et cognito per Ecelinum quod in quantum in numero personarum warnimentum Ecclesie suo warnimento comparari non poterat, suam voluit experiri fortunam. Ergo, die mercurii penultimo mensis augusti in supradicto anno MCCLVI, movit miliciam suam totam, movit eciam magnam peditum quantitatem, premisit balisterios et waldanam omnesque wastatores cum illis, et miro quodam modo et sapienti ordinavit sex acies militum sub certis insignis et vexillis, ardentes quidem armis fulgentibus in dextrariis faleratis. Stetit autem ipse magnificus et timendus in septima Theotonicorum suorum acie, in qua erat solitus confidencius equitare. Iussit dictos ballisterios et waldanam procedere cum wastatoribus, ferentibus runcones acutissimos et secures, fossoria et ligones, arbores incidere et rubeta, vineas et segetes omnes; planare vias fossasque cunctas obstruere, tamquam

---

3. *il solo cod. 4 agg.* prope — 4. *codd. 2, 2 a* apud - *cod. 4* quoque *invece di* autem — 8. *cod. 2* apostolice sedis — 18. *il cod. 4 agg.* ipsius *dopo* heredibus — 19. *cod. 2* sparmerium; *cod. 4* sparaverium — 26. *cod. 4* modo *invece di* meo — 37. *cod. 1* rincones; *codd. 2, 2 a* runchones; *cod. 4* ringones; *Mur.* roncones — 38. rubeta *così il cod. 4; gli altri codici* rubeca

[1] Secondo il *Lib. reg. Pad.* ciò avvenne nel 1202: "Eo tempore Veronenses, Vicentini, Tarvisini, Mantuani, Ferrarienses, Tridentini, Feltrini et Bellunenses magno cum exercitu venerunt usque ad pontem Brentae Viciaggeris, et ibi fixerunt sua temptoria, et ceperunt castrum Carturii, et turrim Canferduli, et straverunt. Et Paduani iverunt eis obviam, et fixerunt sua temptoria iuxta pontem Brentae ex adverso dictorum hostium et tandem pacificati sunt ad invicem". Secondo la cronica del vicentino Antonio Godi (*RR. II. SS.*, VIII, col. 751) il fatto avvenne nel 1201.

[2] Ponte di Brenta a nord-est di Padova, così chiamato dal ponte la cui prima costruzione risale al 1191 (Gloria, *Il territorio di Padova illustrato*, tomo II, p. 147).

[3] Vigonza a nord-est di Padova.

militum expectaret incursus et optaret habere bellum sanguineum et campestre. Gente siquidem ordinata, subito pervenit ad spaldum et fossas, que nondum ex toto complete erant, optans, ut videbatur, quod intrinseca milicia eciam se committeret casui et fortune. Tunc dompnus Marchus Quirinus, providus paduanus potestas, fecit illico signum dari, et gens tota cruce signata, que fuit in civitate et extra, repente devoluta ad spaldum hostibus viriliter occurrebat. Immo, secundum quod volebat dompnus Marchio, comes de Sancto Bonifacio, dompnus Bia'- Mur., 315 quinus ceterique magnates et nobiles viri, strenui et prudentes, tam scilicet forenses quam cives, esse potuit illa dies, qua Deus iustum fecisset iudicium et vidisset civitas paduana de magnis suis iniuriis recompensationem meritam et vindictam. Nam cuncti milites Ecclesie c. 67 v et legati, armis militaribus refulgentes, sedentes quoque stabiles in bellicosis' destrariis, nichil securi minus, quam si foret quilibet in castello, alto vigore animi mirabiliter premuniti, hastis ad feltrum positis, portam spaldi rumpere iam parabant et sub fortune alea securissime exponere se et sua. Prohibuerunt autem dompnus legatus et dompnus patriarcha militibus ipsis penitus, ne exirent, imposita gravi pena rerum et personarum. Exiverunt ergo multi pedites motu spontaneo extra spaldum et cum waldana et cum inimicis pedestribus, qui ante venerant, strenue pugnaverunt, ita quod hac die de gente Ecelini circa XIIII vulnerati reddierunt ad castra, tres mortui iacuerunt in campo. Quartus autem quidam de gente illa tyrampnica Paduanum quendam cepit, adiutus a tribus, nomine Placitum, qui se virum de curia, cantatorem scilicet fatebatur et erat; et captor capto suspendium minabatur. Set recuperatus Paduanus a suis, eadem hora tanquam bonus debitor illic in quadam arbore dedit et reddidit suspendium minatori. Duo etiam pedites de gente legati sunt mortui die illa pugnantes viriliter, ut verum fateor, contra hostes quasi circa X et ultra. Vulnerati vero quinque redierunt ad civitatem. Sic quoque steterunt milites Ecelini de mane usque ad vesperas die illa inertes et tandem ad tentoria sunt reversi.

VI. *Hic facit Ecelinus secundum insultum ad spaldum.* — Altera vero die, movit Ecelinus miliciam et pedites supradictos et iterum reversus ad spaldum, aut procul dubio expectabat quod paduanum warnimentum exiret ei obviam ad pugnandum, aut sperabat forte quod in civitate scisma vel seditio moveretur. Volebat namque castrum quod olim in Padua fecerat introire, si posset; quod si ei contigisset, quod absit, Padua iam non amplius Padua diceretur. O quociens illa die furor et rabies Ecelini optavit Vendramo de Pedemonte mortales penas usque ad finem mortis et sine morte perpetuo duraturas! In eo enim pre ceteris confisus aliquando, capotaneum ipsum in castro paduano posuerat, in quo sperans, nulla ratione timebat dominio tante civitatis carere et sic per consequens nichil de tota Marchia dubitabat; nec unquam crediderat ante factum quod ipse Vendramus fidelitati sue commissum castrum hostibus unquam redderet, prius immo subiret mortem et si quid horribilius foret morte. Stantibus autem sic militibus Ecelini, multi de suis peditibus moti sunt, cum waldana tendentes velociter, quasi venirent ad portam spaldi. Set cum legati milites non permitterentur Mur., 316 exire, paduani quidam pedites et aliqui forenses cum eis, hostibus venientibus' occurrerunt in contrarium contra spaldum. Inter quos fuit vir quidam strenuus et fortis in armis, nomine Bonxemblante, qui condam multo tempore propter sue persone decorem et probitatem valde karus fuerat Ecelino et inter multa discrimina eius assistens lateri, reddebat ipsum intrepidum et securum. Hic demum post temporis diuturnitatem considerans sui dompni Ecelini tyrannidem diebus singulis inolere, Verone cum ipso permanens, caute et sapienter arripuit

1. *cod. 4* militem — 6. *nel cod. 2 si legge* Marchus Quirinus et *in luogo di* Marchio — 9. *nel cod. 3 manca* milites — 13. *cod. 4* a *invece del primo* et — 16. *cod. 4* VIIII — 18. *cod. 3* Palatium *invece di* Placitum — 19. *cod. 4* captivo *invece di* captor — 22. *Mur.* fatear — 26. *il cod. 4 agg.* eandem; *il Mur. agg.* suam *dopo* miliciam — 29. *nel cod. 3 mancano le parole* quod.... amplius — 30. *cod. 2* Vendramino - *cod. 4* Vendurino (?) — 31. *cod. 3* sub *invece di* sine — 34. *cod. 4* Vendurinus (?) — 35. *cod. 4* horribilis — 40. *il cod. 3 agg.* proprie *dopo* sue — 41. *cod. 4* existens — 41-42. *cod. 4* intradendum — 43. *cod. 4* tyrannidis - *cod. 4* molere

subterfugium, iam antea diucius' preconceptum. Extitit igitur in hoc loco dictus Bonxem- [c. 69 r] blante cum ceteris pro cruce pugnantibus et pedestrem pugnam faciens contra pedites sancte fidei inimicos, tres in parva mora temporis dedit morti, duos quoque vulneratos mortaliter compulit ad castra scelerata redire; et ita cum hiis, qui secuti sunt eum, prudenter barram quandam factam ab inimicis discerpuit suosque consocios verbis et factis animavit in tantum, quod de illis adverse partis in die illa, sive per manus eius sive per manus compugnancium secum pro Ecclesia sancta Dei, circa XL mortui iacuerunt per campos, vulnerati vero plures quam L usque ad Ecelini tentoria redierunt, cruore signante vias. De peditibus eciam partis Ecclesie tres meruerunt premium sacre mortis, vulnerati vero circa XXV redierunt ad civitatem, fugatis inimicis ad castra. Ecce iam hora vespertina advenerat, cum Ecelinus de morte peditum nichil curans, set expectans hoc solum quod milites civitatem exirent, suos milites nusquam moveri permiserat. Et sic spe rabida defraudatus in totum, se cum sua vertit milicia tota et equitavit versus stratas et vias, que veniunt de parte Baxani, ut victualibus, que de Baxano ad eius exercitum ferebantur, daret securitatem et comeatum. Novissime namque diebus illis prudencia militum et peditum positorum per legatum in Rovolone [1] violenter acceperat circa XL plaustra vini cum bubulcis et bubus, que iussu dompni Ecelini Mainardus capotaneus Baxani et Pedemontis ad Ecelini exercitum transmittebat.

VII. *Querit Ecelinus consilium, unde possit in civitatem irrumpere.* — Postquam duabus vicibus Ecelinus in vanum steterat circa spaldum, tunc aliud fecit propositum et sero quodam, cum castra iam forent clausa silentio, Paduanos quosdam, quos secum de Verona conduxerat, scilicet Tomaxium Iohannis Zoti de Padua, Vitalianum de Areolda et Fredolfinum notarium, quos dicebat fideliores quos haberet in Padua, et alios forte circa XII fecit ad se venire et ait illis: " Ecce iam inimici, in suis tantum municionibus confidentes, exire ad nos " non audent, set velut cuniculi latitant intra spaldum. Nobis igitur est videndum, si qua " parte posset haberi ad eos introitus vel accessus, ut vel ipsos aggredi valeamus, vel saltem " ad Montem silicem dirigere gentem nostram. Illic enim in summo montis et castro fideles " nostri Propheta et Gerardus adhuc viriliter se defendunt, immo' cum prederiis et balistis, [Mur., 317] " die ac nocte, grandinant proditores et villam eosque impugnant iugiter et occidunt. Nec " dubito quod si illuc accedere valeamus, villam in instanti habebimus; et habito Monte si- " lice et habito Monte rico [2], nec Padua se defendet, sicut nec fecit olim, nec inimici locum " invenient, ubi possint vel audeant in Marchia commorari „. Ad hoc surgens respondit unus et ait: " Verum est quod immensus timor compulit Paduanos, dum sic se fossis subitis val- " laverunt, set esse solet locus quidam in uno de suburbiis civitatis, per quem deberet facilis " haberi accessus. Ubi namque est portus navium in contrata de sancta Cruce [3], illic fluminis " alveus quodammodo ampliatus puto potest absque difficultate vadari. Itaque per locum illum " flumine superato, nullum restat' ultra obstaculum; set positis castris in Prato vallis, nulla erit [c. 69 v] " postmodum civitatis defensio. Et habita civitate, locus Montis silicis cum Monte rico et aliis " pertinenciis suis confestim veniet ad mandata, imo loca et castra quelibet paduani districtus " vestris pedibus advolventur. Ubi namque declinat capud et membra quelibet subsecuntur „.

VIII. *Hic vult Ecelinus intrare Paduam a Sancta Cruce vel ire ad Montem silicem.* — Hoc nempe consilio confortatus, statim sequenti die universis suis militibus dispositis et more

2. *nel cod. 4 manca* pedites — 4. *codd. 1, 2 a* hii — 5. *cod., 2 a* discrepuit - *cod. 4* suos quoque — 15. *cod. 4* Bovolcem *invece di* Rovolone — 21-22. *le parole* scilicet.... in Padua et alios *mancano nei codd. 1, 2 a, 3, 4* — 25. *cod. 4* et *invece del primo* vel; *cod. 4* vel ut — 27. *cod. 4* balistris — 28. *cod. 4* Nunc *invece di* Nec — 30. *cod. 1* ne *invece del primo* nec — 31. *cod. 4* hec — 33. *cod. 4* in uno de; *il cod. 1 om. il* de; *gli altri codici* imo in — 40. *cod. 2* ad Sanctam Crucem - *nel cod. 4 manca* silicem

[1] Rovolone, villaggio ad occidente di Padova nominato già in un documento del IIII (Gloria, *Il territorio di Padova illustrato,* tomo II, p. 80).

[2] Monte Ricco presso Monselice.

[3] Questa contrada era al di fuori della città, a sud del Prato della Valle.

solito armatis et ordinatis, venit Ecelinus ipse cum acie una militum usque super fluminis ripam ex parte altera Sancte Crucis, dimissa tota alia milicia illic prope, set nec minus velociter parati fuerunt legati milites universi ex opposita parte fluminis in contrarium Ecelini. Tunc quoque consideravit rugiens ille leo, querens quos devoraret, et vidit fossam magnam et preter flumen aggerem elevatum, magnis adiutum sepibus, longum, continuum et extensum; plurimas et densas prederias per ripam fluminis ab ecclesia sancte Crucis usque ad pontem de Baxanello [1]; et ait ad Thomasium, militem quendam paduanum equitantem ad latus eius: " Ecce quia decepti sumus. Nam res est aliter, quam sit dictum, et inimici nullatenus dor- " mivisse videntur, quoniam nobis obstat constructi operis ingens vallum, defensio et municio " fortis, militum eciam multitudo, confidens licet in loci munimine pocius quam in armis ". Rediit ergo protinus et conversus est cum sua illa milicia, que secum venerat, versus villam, que Volta [2] dicitur, que est illic supra flumen ex parte opposita Ecelino. Qui fluminis quandam obliquitatem considerans, postquam nequid amodo in civitatem irrumpere, presumit flumen inde in crastinum pertransire cum parte sui exercitus vel cum toto, ut ire possit ad terram Montis silicis rehabendam, cum sui adhuc teneant summum montis et ipsum castrum. Iussit igitur berroerium quendam intrare flumen et experiri passagium sive vadum; qui dum ingres- Mur., 318 sus ignorans aquam et palpitans iniquo dompno cuperet complacere, lapso iu'menti pede in profundum gurgitem obrutus berroerius ipse cum iumento et panzeria, qua stultus ille vestitus erat, non comparuit ulterius super aquam; set iumentum ad ripam alteram se retraxit. Et hoc iumentum habuit rusticus quidam de villa Volte, qui singula securus intuebatur. Stans enim in sublimi quadam arbore — et erat specula, quam miram dicimus, ibi facta in capite quasi ipsius ville — die ac nocte videbat cuncta quodammodo, que fiebant in exercitu Ecelini et gente eius. Sic itaque rediit Ecelinus ad tentoria totamque suam militiam redire fecit expertus, quod sub ascendente sibi contrario fixerat sua castra Vedeite et in hiis partibus paduanis. Indignatus itaque, sequenti die dominico, tercio intrante septembri, misit ccc milites Carturium, ad villam quandam paduani districtus, terre cuius olim possessores et domini, viri nobiles dompnus Willielmus et filii, et omnes, qui spectabant ad eos, Ecelino semper steterant servitores et sue parti. Invenerunt autem ipsi milites ab Ecelino transmissi c. 67 r custodes castri et ville Carturii' dormientes, de quibus xv occiderunt et ceperunt xxv, ducentes eos postmodum ad exercitum alligatos. Combusto Carturio toto, reversi sunt ad Ecelini exercitum cum rapina.

IX. *Hic revertitur Ecelinus ab obsessione Padue et vadit Vicenciam.* — Videns amodo Ecelinus se gentem tantam frustra in obsidione tenere, quarto die intrante mense septembris, moto suo exercitu de Vedeita, ivit et attigit Burciganam [3], et illic posuit sua castra, adhuc sperans transire flumen et ad Montem silicem equitare, si posset. Set providus legatus et Paduanorum potestas hoc senciens, tota sequenti nocte, stare fecit milites et pedites solicitos et armatos; optabant enim, si hoc attemptaverit inimicus, in ipsius terga ruere ipsumque conclusum habere, non aliter quam aliquando vulpis subdola clauditur in caverna. Set nec presumpsit hostis transire flumen, nec illud iter assumere, quod ei esse poterat finis vite; immo totam gentem suam fecit pernoctare sub armis, animo delassato iam timens, ne gens legati in eius exercitum insultaret. Ergo, sequenti die, fecit Ecelinus Burciganam et loca alia inde

4-5. *cod. 4* iam propter *invece di* preter — 10. *cod. 4* licet; *gli altri codici* etiam — 11. *cod. 4* quam secum duxerat — 16. *cod. 4* barderium — 17. *cod. 3* in quo *invece di* iniquo — 18. *cod. 4* barderius — 20. *nel cod. 3 manca* singula — 21. *cod. 4* factam — 30. *cod. 4* Canturio — 32. *nell'indice del cod. 1* exercitus Ecelini — 34. *cod. 4* motu; attingit; Burcignanam — 36. *cod. 1* solitos *invece di* solicitos — 37. *codd. 1, 2 a* ipi *invece di* ipsius - *cod. 1* reuere; *cod. 2* revertere — 37. *cod. 4* et ipsum — 40. *cod. 3* desolato *invece di* delassato — 41. *cod. 4* Burcignanam

[1] Sobborgo al sud di Padova.

[2] Così chiamata per la curva, che colà fa il Bacchiglione; più tardi si aggiunse il nome di Brusegana, che è il villaggio vicino per distinguerla da Volta del Barrozzo (Gloria, *Il territorio di Padova illustrato*, II, p. 51).

[3] Brusegana presso Padova a sud-ovest.

circum igni et destructioni submitti. Quod cum Paduani viderent, scientes inimicum recedere, voluerunt multi eum insequi veluti fugientem, inter quos erant dompnus Biaquinus de Camino, Advocatus de Padua, Bonxemblante et multi alii maiores, medii et minores de militibus et peditibus paduanis. Set legatus et hii, qui sibi pro consiliariis dati erant, prohibuerunt et cum summa difficultate vetantes elegerunt forte melius consilium et salubre. Quoniam dictum fuit quod, quantitate gentis veraciter indagata hinc inde, Ecelinus miliciam habuit ultra triplum; quam miliciam gentemque suam totaliter in unum sapienter conglomeraverat. Et viam ordinate arripiens, Vicenciam est reversus.

X. *Hic ponit Ecelinus Vicentinos extra propriam civitatem.* — Ecelinus in Vicencia Mur., 319
permanens, die sexto predicti mensis, primo fecit ibidem sollempnem et publicam concionem, in qua locutus multa, factum quod sui milites et pedites magnifice fecerant, plurimum commendavit, dicens quod Paduam metu subegerant, obsederant Marchionem estensem cum sua gente, Venetos, Ferrarienses et Mantoanos conclusos tenuerant et, quod plus est, romanam Ecclesiam compulerant turpiter trepidare, dum legatus apostolice sedis nimio timore conterritus latuit intra spaldos. Hiis verbis propositis, ipse forte dubitans ne Vicenciam perdat, subdidit ille calidus et astutus, et ait: " Meis autem fidelibus Vicentinis sic dico. Nolo quod " unquam aliqui possint eis improperare quod intra muros vel fossas Vicencie lateant propter " metum gentis alicuius, dum vixero, quemadmodum feminei Paduani. Set foris a civitate " permaneant et per burgos, ut si qui vellent forsitan ausu temerario venire Vicenciam vio" lenter, redeant flebiliter et dolenter et noscant quid valeat Vicentinorum libertas ". Et sic positis in civitate Veronensibus, Theotonicis et illis de Pedemonte, Vicentinos manere c. 69r
fecit extrinsecus et ita eis lunam monstravit in putheo et sub auri specie prestitit auricalcum. Hinc autem sumpta occasione, multi de Vicentinis et de Paduanis, qui cum ipso venerant de Verona, cum aptitudinem sibi viderunt, fugerunt Paduam, tanquam ad portum refugii et salutis.

XI. *De pena quadam indigna et turpi, quam fecit Ecelinus Verone.* — Post hec properavit Veronam et illi genti de Lonbardia et aliunde, que in eius servicium steterat, grates debitas refferens, cunctis dedit licenciam et suum eis obtulit servicium et promisit. Tunc vero quoniam eius animus assidue versabatur quid de multitudine Paduanorum faceret, quos Verone carceratos tenebat, vocavit ad se capotaneos carcerum et quesivit quid dicant vel quid faciant carcerati. Cui de capotaneis respondit unus et dixit: " Cognoscat indubitanter dom" pnatio vestra quod carcerati omnes per nos fideliter servabuntur ad honorem vestrum, be" neplacitum et mandatum; et quid dicent vel quid facient totaliter cognoscetis. Ecce namque " diebus istis dum altitudo vestra circa Paduam in expedicione maneret, quidam de carce" ratis solicite perquirebant per sortes ad quem finem vester exercitus deveniret. Et unus per " puncta quedam unius artis, quam dicunt nescio quam ieumanciam[1], dicere videbatur quod " Padua non poterat his temporibus capi, nescio quid allegans quod figura prime domus exer- Mur., 320
" citui attributa videbatur fortuna minor, figura vero septime, que stabat pro inimicis, erat for" tuna maior; et erant pro exercitu mobiles nescio quales cardines questionis, preter unum, qui " erat firmus et ille idem erat inimicorum. Huic favit et quidam alter de carceratis, dicens quod, " diligenter examinato libro quodam, qui dicitur Alchandritus[2] super facto eiusdem exercitus,

5. *cod. 4* vementes (?) *invece di* vetantes — 7-8. *cod. 3* coadunavit; *cod. 4* conglomeravit — 10. *il cod. 1 agg.* et *dopo* sollempnem — 20-21. *cod. 4* Sicque. — 26. *i codici recano* qui — 27. *cod. 4* dabat — 31. *cod. 4* vos — 32. *cod. 4* faciant — 35. *cod. 3* quasi *invece del secondo* quam — 38. *codd. 1, 2, 2 a* questiones — 40. *cod. 2 a* Alcardinus; *cod. 4* Aloandrinus; *Mur.* Alcalandrinus

[1] Geomanzia, γεωμαντεια, un certo genere di vaticinazione, per esercitar la quale si fissano schemi di punti sul suolo o sopra una tavola.

[2] Nel catalogo dei codd. mss., che si conservano nel collegio di Oxford (II, p. 24) vi è il *Liber* (*sec. XV*), *qui dicitur Alkandrinus in partes duas distinctus, quorum prior agit de iudiciis, alter de natura stellarum, planetarum et signorum.* Cf. Del Rio, *Disquisitionum magicarum*

" talem ei respondit versum iudex quidam in ipso libro quem iudicem Alchoretem appellabat, " inquid enim:

"*Stat grandi dampno nec erit victoria nostris* „.

Igitur Ecelinus, auditis hiis verbis et exquisito diligenter hoc facto, videlicet per sortes istas qui posuerant quique conscii fuerant et presentes, nullo remedio habito, nulla pietate comotus, acer et inexorabilis, immo immemor quod olim quidam ex illis fuerant in Padua carnifices et homicide pro ipso, fecit eos mortem vituperabilem perpeti, quia turpi suspendio decollari. Et fuerunt sex viri[1] honorabiles et discreti, qui toto vite sue tempore in eius parte firmi permanserant et nitebantur ipsius exaltare honorem pre ceteris eorum desideriis in hac vita.

XII. *Factum quoddam Colonie veronensis districtus.* — Audientes homines de Colonia[2], que est in Verone districtu, hec et similia, que tam horribilis dompnus irremediabiliter Verone operabatur, tam propter metum ineffabilem dompni sevientis quam propter infestacionem, quam gens et pars legati de Montagnana paduani districtus iugiter Coloniensibus inferebant, amici facti sunt Marchionis estensis et coniunxerunt se adeo cum illis de Montagnana, ut cum Marchione et ipsis facti sint unum et idem simul. Dimissi sunt itaque carcerati quidam, qui erant Colonie, et absoluti de vinculis abierunt. Hoc audito Verone, in continenti equitavit Ecelinus Coloniam cum omnibus Theotonicis, quos secum tenebat ad soldos et in quibus precipue confidebat. Per quorum cursum subitum et adventum Colonia est recuperata con- c. 70 r tinuo et stetit in Ecelini parte deinceps, sicut' et prius erat, vel voluntaria vel invita. De illis autem, qui terram Ecclesie dederant, aliqui sunt extremo puniti supplicio et aliqui recesserunt ad Scodesiam et Montagnanam.

Hec autem predicta omnia ab illo scilicet tempore, quo legatus predicto modo ad partes Veneciarum descendit, usque hoc factum Collonie, facta sunt in dicto anno Domini millesimo CCLVI. Fuit enim annus ille perpetuo venerandus in parte, utpote quia visus est illo anno pater omnipotens Deus, misericordie fons et radix, mittendo legatum ipsum, iustorum preces suscipere et voces iuste clamancium misericorditer exaudire[3].

Mur., 321 XIII. *Hic redditur Marchioni castrum Montis silicis et Cerrum et Calaonum.* — Circa finem predicti anni et circa principium subsequentis MCCLVII taliter est tractatum per nuncios dompni Marchionis estensis cum Gerardo, qui quondam fuerat capitaneus Montis silicis et adhuc erat in cincta castri illic apud summum montis inferius a Propheta: quod Gerardus ipse et hii qui secum ibidem aderant, venientes ad Marchionis mandata, securi habitaverunt per terras Marchionis et comitatum ipsius. Immo volens ipse Marchio Gerardo facere graciam specialem, ipsum statuit habitatorem Rudigii, et illic tam a curia quam ab aliis de comitatu honorabiliter et familiariter tractabatur et eidem designati sunt certi redditus, quibus stare potuit et stetit honorabiliter et decenter. Itaque Propheta, qui adhuc tenebat Montis

1. *cod. 2 a, 4* Alcorentem; *Mur.* Alcvrentem — 4. *cod. 4* qui *invece di* per — 5. *nel cod. 4 manca* qui — 7-8. *codd. 2, 2 a, 4* decollavit — 8. *cod. 4* fuerant — 11. *cod. 4* Veronensis districtus; horribiliter — 14-15. *nel cod. 4 mancano le parole* Marchionis.... sint — 16. *il solo cod. 4 agg.* et absoluti.... Verone — 24. *cod. 4* etiam *invece di* enim - *nel cod. 3 manca* utpote — 26. *cod. 4* miscricordie — 27. *cod. 4* Calaonem — 30. *cod. 2* cinto — 33. *Mur.* ille - *cod. 4* tamen *invece di* tam

libri sex, p. 566: " Circumfertur de h's et similibus, ma- " gis liber Alchandrinae, superstiosus plane et flammis " dignissimus; quem fingunt fuisse discipulum Aristo- " telis „ (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, pp. 123-24, nota 39).

[1] Pietro Gerardo (*op. cit.*, p. 103 *v*) nomina questi sei.

[2] Cologna nel territorio di Verona a sud-est della città.

[3] Alcuni documenti dànno notizia delle disposizioni prese dal comune di Padova, dopochè la città fu liberata dalla tirannide di Ezelino. I Padovani confiscarono e pubblicarono tutti i beni, che Ezelino aveva nel distretto padovano (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 230, 2 dicembre 1256, pp. 387-89), e stabilirono solenni processioni e cerimonie religiose nell'anniversario della presa dei borghi (19 giugno 1256) e in quello della liberazione della città (20 giugno) e così pure corse di cavalli (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 231, an. 1257, p. 390).

silicis summum et castrum, audiens valde bene cessisse Gerardo, quod adheserat Marchioni, cogitavit et ipse de facto suo. Ergo cum obsideretur a Marchione et gente sua et a Montesilicensibus cunctis, nec ab Ecelino possit ulterius ullum habere auxilium vel succursum, timuit de vicentinis custodibus secum in castro manentibus, ne facerent prodicionem de ipso. Sciebat autem quod Montesilicanos die ac nocte multum offenderat, lapidando cum prederiis et rumpendo eorum tecta. Primo igitur Vicentinis de castro expulsis, misit caute litteras Ecelino, ita quod Ecelinus eos, licet innoxios, eorumque patres, fratres et filios, de quibus falsus ille propheta scripserat, nephando punivit suspendio, appensis et alligatis parvulis ad patrum brachia et ad colla, eorum quoque filias et uxores summisit incendio et consumpsit. Post hec stetit Propheta diebus paucis et interpositis personis religiosis et aliis castrum reddidit Marchioni, receptis de Marchionis camera M libris et pacto apposito quod habere debeat totum redditum molendinorum Montis silicis, ubi dicitur Bagnarolum [1], donec ipsum Prophetam contigerit ad propria remeare. Illis eisdem diebus sunt Marchioni reddita castra illa duo, scilicet Cerrum et Calaonum.

XIV. *De quibusdam Vicentinis occisis a Theotonicis in partibus Citadelle.* — Facta sunt hec omnia circa vernale tempus predicti anni, et letata est civitas paduana de castro Montis silicis aliisque duobus castris redditis Marchioni. Millicia et populus Montis silicis merito colletatur gaudetque gens Marchionis et Scodescia, cum solidatus sit totus paduanus districtus; et quantum homines in merore tabescunt, tantum in leticia vigorantur. Insurrexerunt Mur., 322 itaque diebus illis, leticia suadente, viri quidam providi et prudentes, Vicentini scilicet qui *c. 70 v* Paduam de Vicencia fugerant, et de eisdem quidam, qui erant in Montagnana et Scodesia, adiungentes sibi eciam aliquos Paduanos et percurrentes villas vicentini districtus Ecelino subditas predabantur. Demum quoque venientes Baxanum, illic unum de burgis viriliter incenderunt, iumenta rapuerunt et boves aliaque animalia multa, peccuniam, vestimenta, supellectilia cunctaque mobilia, que violencie subiacent et rapine. Valuit quoque preda circa MMM librarum et ultra. Set dum predam deferentes redirent forentque in campo quodam non longe a castro de Citadella, et recessissent ab eis aliqui Paduani timentes insidias illorum, qui pro Ecelino morabantur in Fontaniva, que parum distat a Citadella, alii vero descendissent in campum pro dividenda preda, CCC milites theotonici, qui erant in Fontaniva ad soldum armati, velociter et latenter circumdederunt illos ex improviso, qui predam dividebant in campo. Insultus autem inopinatus et repentinus audaces terruit, imbecilles exanimavit, fortes fecit pavidos, potentes reddidit impotentes, dum hii, qui pedestres descenderant, inimicis equestribus occurrere nequiverunt. Sic itaque de illis, qui pro dividenda preda inconsulte remanserant et incaute, alii mortui iacuerunt in campo, alii semivivi; alios autem captos et ad Fontanivam conductos quorumdam redarguenda nequicia trucidavit. Neque enim debet magnanimitas militum tollerare quemquam redditum vel vinculis alligatum, pro sue defensione persone in ore gladii deperire, si nobilitas attenderet, quod est dictum:

Parcere prostratis scit nobilis ira leonis
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.

Demum paucis arripientibus fugam, campum Theothonici collegerunt et reversi Fontanivam, reddempta preda, magnum duxerunt gaudium et triumphum.

3. *cod. 1* illum *invece di* ullum — 7. *cod. 4* partes *invece di* patres — 8. *Mur.* supplicio *invece di* suspendio — 10. *cod. 4* Postquam *invece di* Post haec — 17. *cod. 4* et aliis — 18. *cod. 4* collocatur *invece di* colletatur — 19. *cod. 4* morte *invece di* merore — 26. *cod. 4* Et *invece di* Set; *nello stesso codice manca* predam — 30. *nel cod. 4 manca* armati - *cod. 4* de *invece di* ex - *cod. 3* predandi videbant *invece di* predam dividebant — 33. *cod. 3* providenda *invece di* pro dividenda — 35. *cod. 4* ductos - *cod. 4* deberet — 36. *cod. 4* quemquem militem vel peditem *invece di* quemquam — 38. *cod. 4* sit *invece di* scit - *cod. 4* leonum

[1] Bagnarolo presso Monselice a settentrione.

XV. *Pugna quedam facta inter Theotonicos et illos de Montagnana.* — Cum sonuisset hoc factum per Paduam et per paduanum districtum, pervenit rumor usque ad Montagnanam, ubi adhuc erant multi de Vicentinis. Hii ergo volentes vindictam sumere de suis compatriotis, ex hoc quod evenerat Citadelle, adhibuerunt sibi quosdam Montagnanenses prudentes viros et bellicosos; et congregati sunt et armati decenter bene CC prudentes viri, ad equestrem pugnam aliqui, plures verumtamen ad pedestrem. Et venerunt in eodem anno MCCLVII statim, sequenti nocte post factum de Citadella, unanimiter et elevato vexillo ad Villanovam [1], terram scilicet veronensis districtus et subditam Ecelino; ipsam quoque viriliter invaserunt, submittentes eam ruine, destructioni et igni, homines occidendo, iumenta rapiendo et boves, Mur., 323 vestimenta, victualia cunctaque mobilia, que comode poterant asportari. 'Igne siquidem invalente, dum fumus visus est in Verona, Ecelinus armatus protinus cum CCCC Theotonicis secure c. 71 r paratis ad pugnam, cucurrit ad partes et confinia Villenove, estque repente' positus in strata sive in via quadam, unde inimicorum debebat esse regressus nec reddire poterant aliunde, et multum sapienter et subito duas acies ordinavit. Quo cum hostes, qui predam fecerant, remearent, visis insigniis Ecelini, prima fronte conterriti, set forti postmodum capotaneo confortati, se viriliter obtulerunt ad pugnam, spem suam ponentes totaliter in sancte matris Ecclesie reverenciam, pro qua pugnant, et in signaculum sancte crucis, non aliter quam certamen suscipiant quasi contra perfidos Sarracenos et sancte fidei catholice inimicos. Insultum quidem fecerunt primum in aciem Ecelini, conversoque timore in iram, nichilo minus faciunt hostes ipsos precipitare ad terram, quam flante impetu aquilonis declinant harundines ad paludem. Tunc dictum fuit Ecelinum de destrario fuisse prostratum; set in strepitu tanto non cognitus, ascendit in pallafredum. Hac itaque prima acie aperta in duas partes, cruce signata acie provide glomerata in unum, irruit in secundam summo timore perterritam et turbatam. Et hic manifeste apparuit quod impossibile non est divinam virtutem paucorum fidelium devotionem iuvare contra multos nepharios infideles. Nam ipsorum Montagnanensium acies, cum animorum constancia et vigore discurrens, pugnavit in ultima inimicorum caterva tam prudenter et animose, quod licet illic de suis XXV mortem famosissimam subiissent, de Theotonicis L mortui sunt per campos; et sic demum qui pro parte pugnabant Ecclesie reversi sunt cum victoria Montagnanam.

XVI. *De vindicta facta in Gerardum presbyterum proditorem.* — Ecce nunc Ecclesie victoria videbatur totum paduanum districtum habere pacificatum, nam et castra quieta erant et hii, qui castra reddiderant, cum Padue amatoribus familiariter habitabant. Set eu, quam periculosum et pertimendum, nutrire serpentem in sinu et infido se credere scorpioni! Gerardus namque, qui dicebatur presbyter, de quo est mencio facta superius [2], qui terram Montis silicis olim totam rexerat preter summum, nunc in Rudigio permanens in honore curie, Marchionis dilectissimus pre ceteris familiaris et karus, venerabilis fidelibus et masnadis, non pertimuit se hostendere proditorem. Nam infidelitatis iter ille miser arripiens ivit Venecias, de Veneciis ivit Tarvisium, inde quoque furtivum assumens iter per latibula et speluncas, pervenit usque Vicenciam, ubi Ecelinus tunc erat; cum quo locutus clandestine, presumpsit in Marchionis mortem Iudas ille infelicissimus machinari. Et reversus Rudigium vultu infrontuoso, non aliter quam coluber tortuosus et falsus, diem expectabat et horam, Mur., 324 qua suas posset insidias' perpetrare. Sive tamen aliquid ex hoc nephando proposito dictum est Marchioni, sive notavit forsitan aliquas coniecturas, captus Gerardus ipse tam vias sue

4. *Mur.* advenerat — 7. *cod. 4* sequente — 12. *cod. 2* accurrit - *cod. 3* cum *invece di* estque — 13. *codd. 1, 2 a* debeat — 17. *cod. 4* pugnabant — 19. *cod. 4* in criminus (?) *invece di* nichilo minus — 22. *nel cod. 4 manca* prima — 26. *cod. 4* amicorum *invece di* animorum — 29. *le parole* cum victoria *mancano nei codd. 1, 2, 2 a, 4* — 30. *nel cod. 3 manca* proditorem — 32. *cod. 4* Paduanis — 34. *cod. 4* cui *invece di* qui - *lo stesso codice agg.* non *dopo* quo — 41. *cod. 1* horas — 42. *cod. 4* propositum

[1] Villanova presso San Bonifacio ad oriente di Verona. [2] Lib. IX, cap. III.

prodicionis quam eciam suum nephandum propositum non negavit. Sic itaque Marchio volens quod ex hoc voluntatem suam faciat Padua, quam ipse reputat suam matrem, misit ipsum Gerardum' detentum potestati Paduanorum et communi. Et sic cecatus utroque lumine, na- c. 71 v ribus cum toto labio deformatus, missus est inde Vicenciam in illius obproprium, cuius complere beneplacitum nitebatur, ductus a duobus factis monoculis secum eadem hora, qui tunc pro spionibus missi erant, hac de causa solummodo, ut scirent, quid fieret de Gerardo; et hii non ob aliud, nisi ut ipsum Vicenciam ducerent, singulos oculos reportarunt. Transiverant autem tres menses vel circa a tempore illo, quo Marchio Gerardum receperat et ipsum tanquam suum fidelissimum tractari fecerat et tractabat.

XVII. *De vindicta Prophete et Iacomacii.* — Set esse potuit quod Propheta, scilicet capitaneus ille, qui precio numerario summum seu castrum Montis silicis reddiderat Marchioni, audito quod Gerardus complere nequiverat quod intendit, illi demembrato visus est invidere, vel quod est forte predestinatum, ne iniquitas et prodicio lateat vel regnare diu debeat super terram. Ipse enim Propheta Ferrarie permanens Marchioni karissimus erat multumque fidelis, ut videbatur, et tantam habebat graciam apud omnes, ut diceretur a cunctis quasi secundus a Marchione. Quare neque spes aliqua neque timor, nulla unquam dignitas, nulla promissio vel thesaurus a Marchionis servicio movere debuisset eundem. Set contingit aliquando quod benivolencia monstrata, superflua quies et occium diuturnum facit lascivire asellum, et collata homini fastuoso immoderata servicia stolidum inebriant et exceccant. Ipsum namque Prophetam pseudopropheta diabolus suumque infortunium attrahebat, dum Ferrarie vidit virum quendam nobilem genere de Marchia tarvisina, nomine Iacobacium, et notavit quod erat vir fortis et animosus. Quem suis est falsis blandiciis adeo allocutus, quod inito secreto consilio, ipsi duo solummodo statuerunt temporis aptitudinem latenter et astute notare, quo possent occidere Marchionem. Et in hoc nephando proposito iuraverunt quod unus alterum prorsus non deseret tam ad vitam, qualiscumque fuerit, quam ad mortem. Mirum est quod pronosticatur aliquando animus, quod est futurum, homine ignorante; hii enim duo quodammodo iuraverunt quod eis futurum erat, videlicet simul mori. Hec namque duellis coniuratio, quocunque modo fuerit, patuit Marchioni, et ipsam in districto examine positi confessi sunt proditores. Unde conducti ad Montem silicem in plathea communis decapitati sunt ambo eadem hora. Et sic iuramentum ipsorum est adimpletum plenarie, quod' unus videlicet alterum non deseruit, nec deserere potuit, licet non spontanea voluntate, usque Mur., 325 ad finem mortis, immo in ipsa morte. Fuit autem hoc circa finem mensis iunii, in predicto anno Domini MCCLVII, potestante adhuc dompno Marcho Quirino, in exitu potestarie ipsius.

Explicit Liber Decimus.

2. *cod. 4* Paduam - *cod. 4* eum *invece di* ipsum — 7-8. *cod. 4* Transiverunt — 10. *codd. 3, 4* Iacobacii — 13. *cod. 3* enim *invece di* est — 16. *cod. 4* iniqua *invece di* unquam — 19. *cod. 3* collocata *invece di* collata - *cod. 4* fastiroso — 27. *cod. 4* illis - *lo stesso codice agg.* et *dopo* videlicet — 28. *cod. 1* duot *codd. 2, 2 a* duo; *cod. 4* dominalis — 31. *il cod. 4 agg.* non *dopo* nec — 33. *cod. 4* potestate

INCIPIT UNDECIMUS.

Hic *incipit dompnus Iohannes Badoarius suam potestariam in Padua.* — Dubitabatur adhuc in Padua, quid facere proponerent iniquitatis filii Ecelinus et Albricus; et huic dubitacioni suberat causa duplex. Nam nec videbatur dolositas Ecelini a suis versuciis declinare, nec bene certum erat, si frater eius Albricus, ad ceteros falsus et versipellis, latenter favebat fratri, quamvis se adhuc fidelem Ecclesie appellaret. Memores ergo sapientes de Padua, quod olim vir sapiens et astutus dompnus *c. 72 r* Stephanus Badoarius de Veneciis illos de Romano domuerat, ecce iam elegerunt et tunc ad regimen vocaverunt ipsius dompni Stephani filium, dompnum Iohannem Badoarium, pro sequenti anno in Padua rectorem et potestatem, virum utique sapientem et probum, moribus et legalitate decorum, multa cordis magnanimitate fortem et animosum. Et incepit suum regimen more solito in festo sancti Petri de iunio predicti anni MCCLVII. Hoc autem intellexerunt predicti fratres et amodo, missis hinc inde nunciis, monstrare incipiunt fraudulenter et fingunt quod inter eos nova concordia contrahatur [1]. Incepit etiam Albricus novam tyrampnidem exercere in Tarvisio, ubi solus dominabatur, milites et populares torquere plus solito, ecclesiis, viduis, orphanis et pupillis imponere dura vegtigalia et tributa, quosdam punire gladio, quosdam igne, quosdam occidere in tormento, in carcere alios, alios exulare. Unde multi Venecias tunc, multi Paduam fugerunt. Et sic idem Albricus, se adhuc nichilominus asserens de sancte matris Ecclesie parte [2] et obtinens Tarvisium sibi soli, fatebatur publice in suis consiliis et arengis, dicens quod ad honorem sancte Ecclesie secreverat granum a paleis, serpentes a virgulto reiecerat et lupos per Dei graciam expulerat ab ovili.

II. *Hic tangitur quod discordia fuit in electione regis Alemanie.* — Adhuc annus Domini millesimus ducentesimus LVII decurrebat et stabat civitas paduana satis in bono statu. Nam et ipsi inimici paduani communis videbantur remissi hoc tempore, sive quod potencia Mur., 320 Padue esse poterat terribilis inimicis, sive quod Ecelinus, ut videbatur, timebat ne Padua ipsum exheredaret et fratrem. Iam enim verum erat Ecelinum subtilizare qualiter adherere posset imperatori futuro, ut faceret, sicut olim sub umbra imperii suos inimicos cum Friderico imperatore confuderat, cui fraudulenter applicuit ed adhesit. Ecce quoque in hoc anno,

4. *il cod. 4 agg.* de Romano *dopo* Albricus — 6. *cod. 3* ad falsos et versipelles — 7. *cod. 4* igitur *invece di* ergo — 12. *codd. 3, 4* MCCLVIII — 16. *cod. 4* Eccelinus *invece di* ecclesiis — 18. *nel cod. 3 manca* tunc — 20. *codd. 2, 2 a* secuerat; *Mur.* servarat — 21. *cod. 2* ovibus — 26. *il cod. 4 agg.* Et *prima di* Iam

[1] Secondo gli *Annali* di Parisio di Cerea (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 15, l. 40) la riconciliazione avvenne l'8 maggio 1257.

[2] Il 16 giugno 1258 anche Alberico, di cui doveva esser ben nota la defezione, fu scomunicato da una bolla di Alessandro IV (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 237, pp. 398, 99).

tempore autumpnali, fama fuit per Marchiam quod, mortuo Wilielmo rege Alemannorum[1] a Frixonibus in campestri bello, principes Alemmanie fuerunt in regis electione discordes. Nam alii elegerunt comitem Rizardum regem Anglie[2] in regem Alemmanie, alii regem Castelle[3] de finibus occidentis, qui et rex Yspanie dicitur; et debebat postmodum, tempore procedente, coronam habere imperii, quicumque foret in Alemmanie regem legittime constitutus. Super hiis igitur magnis factis et arduis Ecelinus vigilans et intendens, litteras et nuncios assidue transmittebat, nunc ad romanam curiam, in qua latentes habebat amicos per peccuniam acquisitos, nunc ad ipsum Castelle regem, cuius iam acquisiverat amiciciam, et sperabat ipsum esse imperatorem futurum. Et vidi ego tunc temporis litteras huius regis in Padua, ipsius sigillatas sigillo, quibus potestatem Padue salutabat et ancianos et consilium et populum universum ipsosque iam suos appellabat fideles; et in litteris continebatur eisdem, ut essent providi et parati ambaxatores et nuncios honorabiles mittere pro communi paduano,
c. 72 v statim cum fama' erit, venientem ipsum fines attingere Lonbardie, qui eum associare debeant venientem. Et creditum fuit in Padua quod dolose fecerat fabricare Ecelinus illas litteras in Verona. Quibus litteris per commune paduanum curialiter est responsum sub stilo epistolari per quendam, qui credebatur satis doctus in arte illa[4]. Set nescitum est postea qualiter sit processum in illorum regum electione incerta, nisi quod secundum verbum Oracii:

Certantes certant et adhuc sub iudice lis est[5].

III. *Hic perierunt quidam volentes violenter intrare Tarvisium.* — Sed ne videar a proposito deviare, aliarum provinciarum facta suis compatriotis resigno et libencius ea prosequor,
Mur., 327 que ad sti'lum meum et meam patriam pertinere cognosco. Erat ecce annus Domini revolutus et currebat MCCLVIII, et in mense marcii huius anni, cum Albricus de Romano solus cum suis complicibus teneret Tarvisium et ibidem crudeliter perpetraret, que sui fideles eciam redarguerent, si auderent, tractaverunt quidam Tarvisini de propria civitate expulsi cum quibusdam Vicentinis et Veronensibus, similiter eiectis de suis civitatibus et de bonis, et habuerunt eciam in auxilium sui partem de militibus et peditibus paduanis, de Veneciis eciam pedites et ballisterios quosdam, et iverunt hostiliter pro civitate Tarvisii invadenda. Et posset esse quod eam dampnificassent quam plurimum, si stetissent ordinate, qui iverant, ad voluntatem regencium et mandatum. Set quidam pedites et zafones illi, quos vulgo waldanam dicimus, precedentes inordinate ante militum acies, quasi per miliare et amplius, animosi plus quam oportuit et nimium irruentes, municiones et barras Tarvisii minus provide immo infeliciter intraverunt. Unde cum accesserunt milites et exercitus festinantes laudabiliter satis, ut succursum suis temerariis exhiberent, illos, qui sic incaute intraverant, Albricus de Romano, iuvantibus Theotonicis, iam omnes morti dederat. Et fuerunt mortui bene C; et sic est reversus exercitus non letanter. Patuit quoque per experienciam in hoc facto quod, quamvis vires et audacia soleant valere in hostes, sensus tamen et sapiencia prevalet et plus confert[6].

IV. *Hic pugnaverunt paduani milites quidam cum Theotonicis in contrata Roxani.* — Protestatur ulterius Albricus aperte se cum fratre suo Ecelino unum et idem esse, et manifeste dat unus alteri, cum expedit, auxilium et succursum. Ecce nunc propter predictum impetum, qui factus fuit in Albricum, Ecelinus Verone permanens misit Baxanum C milites theotonicos,

3. *Mur. agg.* ibi *dopo* Nam — 5. *cod. 4* quilibet — 6. *cod. 3* ad nuncios — 9. *cod. 3* cum — 15. *cod. 4* Padue — 19. violenter *manca nel cod. 1* — 21. *cod. 3* etiam *invece di* ecce — 23-24. *cod. 3* redarguerunt — 24. *cod. 3* audiverunt

[1] Guglielmo d'Olanda morì nel 28 gennaio 1256.

[2] Riccardo di Cornovaglia non era già il re, ma il fratello del re d'Inghilterra Enrico III.

[3] Alfonso X, la cui elezione avvenne il 13 gennaio 1257.

[4] Probabilmente fu lo stesso Rolandino che scrisse la lettera.

[5] Horat., *De arte poet.*, 78.

[6] Gerardo (*op. cit.*, p. 107) dà più larghe notizie su questa congiura contro Alberico.

qui, acceptis L viris de Baxano et aliis L de Pedemonte tam militibus quam peditibus prudentibus et oportune armatis, Tarvisium ire debebant et stare cum Albrico. Set, die quadam, milites illi Baxanum intraverant et moturi erant sequenti die. Casu autem fortuito, die illa, qua movere debebant, electi quidam milites paduani equitaverant adeo tempestive causa dandi dampnum terris inimicorum, quod, oriente die, fuerunt in partibus de' Roxano [1]. Visis itaque *c. 73 r* Theotonicis venientibus et hiis, qui cum eis erant, versus Roxani partes, paduana milicia pulcre et decenter armata ordinata est protinus sapienter et animose ad pugnam stetitque in campis viriliter et in destrariis falleratis. Nisi quoque prohibuissent capitanei et rectores, ipsi milites paduani fortes et animosi clipeis ardentibus et lanceis apprehensis ferire voluerunt in hostes. Ipsi vero Theotonici et hii, qui cum eis erant, non minus ordinate steterunt et parati sunt laudabiliter ad defensam. Paduani tandem milites, suos prosecuti rectores, gradatim ad Theo'tonicos appropinquant pugnamque comittunt primitus et conflictum, firmatis et stabilitis Mur., 325 aliquibus Paduanis a parte illa, unde fugere poterant inimici, nec scilicet eis liceat absque defensione perire aut strenue pugnantibus dare terga. Itaque Paduani, figentes calcaribus sonipedes ignientes, discurrunt per aciem Alemanorum non aliter quam animosi leones discurrerent per peccudes vel iuvencos; et quamvis in tanto strepitu non sit possibile singulorum referre facta, demum patuit per effectum quod generaliter ipsi milites omnes pro parte Ecclesie dimicantes tales in hoc campestri certamine sunt probati, ut dici possint merito quasi veloces accipitres cum irruunt in sturnellos, aut vollantes aquile cum seviunt in columbas. De Theotonicis etiam aliqui pugnaverunt prudenter ut quosdam de Paduanis prosternerent, dum destrariis per campum errantibus, Paduanorum quidam in palafredos ascenderent et aliqui in runcinos. Catanius autem de Tergola, paduanus miles, laxatis loris, nobiliter et iocunde discurrens in militem quemdam theotonicum audacem et personatum, inimici clipeo deaurato lanceam fixit viriliter, que protinus confracta in stipites et tirsos, velud arundo confractilis, devolavit ad campum. Set horum duorum bellancium cursu repetito secundo, videns alemmannus miles paduanum militem sibi quantum personaliter inequalem, brachio iactato ad collum hostis, captum trahebat secum militem paduanum et equum in quo sedebat. Alii vero milites paduani videntes commilitonem suum sic asportari, subito irruerunt in inimicum et redimentes predictum Catanium, captivum duxerunt illum cum eius equo et armis, qui gaudebat se ducere talem predam. Sic ergo devicto campo, Theotonici et hii, qui secum venerant, fugam arripuerunt, remanentibus illic mortuis circa centum de gente illa, et duxerunt Paduani captivos XXXV milites theotonicos cum cunctis eorum armis nec non et destrariis nobilibus, altis et animosis. In hoc eciam negocio et conflictu captus est et ductus Paduam Iacobus de Castrotoco [2], qui pro Ecelino vicedominus erat in partibus Pedemontis et in Baxano. Fuit autem predictum factum mense aprilis predicti anni Domini MCCLVIII.

V. *De quibusdam captis ad Villam novam.* — Procedente quoque tempore, quidam de Castro franco de Fontaniva et de terris de Pedemonte unum et idem fecerunt propositum, volentes in paduanum' districtum insultum facere et sumere ultionem quodammodo de hiis, *c. 73 v* que facta fuerant in partibus de Roxano, si possent. Itaque congregati in unum, nocte quadam, circa finem mensis madii, ad Villam novam [3] paduani districtus, terram totam viriliter inva-

2. *codd. 2, 2 a* optime - *codd. 1, 2 a* debeant — 5. *cod. 4* Bassano — 6. *cod. 4* Bassani — 11-12. *il cod. 4 reca* ipsi *dopo* rectores, *poi* milites paduani *con segno di espunzione, ed omette* gradatim ad Theotonicos — 13. *cod. 4* ne similis *invece di* nec scilicet — 14. *cod. 3* fugentes; *cod. 4* fingentes. — 19. *cod. 2 a* sternellos; *cod. 4* fanellos — 22. *codd. 1, 2, 2 a* runcinis — 24. *cod. 3* introsos *invece di* et tirsos — 25. *cod. 4* ballancium - *cod. 4* repentito — 29. *cod. 3* capitaneum *invece di* Catanium - *il solo cod. 4 agg.* captivum — 34. *cod. 4* Castroroco — 35. *nel cod. 4 manca* Domini - *cod. 4* MCCLVIIII

[1] Rossano a sud-est di Bassano.

[2] Il Verci (*Ecelini*, II, p. 364, nota 1) suppone che per un errore di copista sia stato scritto "Castrotoco" invece di Castrocucco (Castelcucco) poichè appunto in quel tempo nell'Asolano viveva Giacomaccio di Castelcucco.

[3] Villanova a nord-est di Padova.

serunt, comburentes domos, capientes homines, fugantes alios et alios occidentes, rapientes Mur., 329 predam quamlibet, quam rapere poterant et conducere et portare. Set non' semper de prospero principio finis sequitur exoptatus, et aliquando post mellis dulcedinem mordet aculeus pungitivus. Repente namque supervenerunt berroerii sive zafones quidam, qui lucrandi causa circa paduanum confinium positi per potestatem Paduanorum, vigilabant, non curantes penitus quid pietas, quid honestas, credentes immo pocius, ibi fas ubi maxima merces. Hii si quidem berroerii et zafones contra predones illos animose insultaverunt et predam recuperaverunt ex toto, redimentes illos qui ducebantur captivi et reddiderunt predatoribus tristem vicem. Nam cum ex illis maiorem partem convertissent in fugam, multos mortuos prostravissent, XXIIII captos et alligatos Paduam in commune palacium adduxerunt; quos in carcere positos vir strenuus Paduanorum potestas infra dies octo fecit exoculari, dimissis duobus tantum cum singulis oculis, ut ceteros conducant Vicenciam excecatos. Hoc tamen aliquibus Paduanis non plene complacuit; timebant enim de aliquibus suis, qui usque a tempore tyrapnidis Ecelini, quo Paduam devorabat, adhuc erant detenti per Pedemontem, de quibus postmodum horum occasione iniusta penam aliqui sunt perpessi. Cum ergo fierent sic indigne iniquitates utrimque, tremuerunt, nec mirum, quicunque suos in parte altera carceratos habebant. Itaque litteris et nunciis destinatis de Baxano Paduam et e converso, causa redimendi Iacobum de Castrototo predictum adhuc detentum in carcere paduano et causa redimendi pro eo Petrum filium Iohannis Sangonacii[1] de Padua detentum adhuc in carcere Ecelini, facta convencione hinc inde, de precepto potestatis Paduanorum et de Ecelini consensu carcerati hiidem sunt redditi, et sic ex eis uno pro altero permutato, uterque ad propria reddiit, parentibus congaudentibus et amicis.

VI. *Hic incipit dompnus Matheus de Correza suam potestariam in Padua.* — Ecce nunc appropinquante fine sive termino potestarie dicti dompni Iohannis Badoarii, Paduanorum potestatis, existente Marchione in Padua, factaque in palatio publica concione et magna pro eligenda potestate sequentis anni, de communi beneplacito et voluntate cunctorum, ipse Marchio, dato sibi arbitrio eligendi, elegit dompnum Matheum de Correza[2] in Paduanorum rectorem et potestatem, qui potestariam ipsam iuravit mense iulii predicto anno Domini MCCLVIII. Fuit autem vir probus et sapiens, largus curialis et bonus et tota intentione sollicitus ad ea peragenda in Padua et paduano districtu, per que possent inimici Ecclesie deprimi, malefactores puniri, iusticia conservari, honor sancte matris Ecclesie crescere et paduana civitas de bono semper in melius augmentari.

Mur., 330 VII. *Pugna quedam inter milites paduanos et theotonicos in campanea Baxani.* — Cum igitur disposuisset dompnus Matheus predictus, Paduanorum potestas, negocia civitatis salu- c. 74r briter et fautores communis paduani karissimos haberet' amicos, voluit scire eciam quid facere posset cum inimicis. Ergo potestas ipse, sumpto secum Marchione estense, die tercio exeunte iulio, sero quodam, noctis instante crepusculo, electis et motis militibus quibusdam de Padua et barroeriis, equitavit ad Citadellam. Sequenti quoque mane, ivit cum ipsa milicia et latuit in campanea de Baxano, donec quantitatem quandam militum et barroeriorum

4. *cod. 4* barderii *e così più sotto* — 10. *cod. 3* IIII — 11. *cod. 4* Paduanus — 12. *cod. 4* tamen *invece di* tantum — 14. *cod. 4* qui Paduani — 15. *cod. 3* iniuste; *cod. 4* iniustam — 19. *codd. 3, 4* Sanguinaci — 20. *cod. 4* Padue — 24. *cod. 4* Padue — 30. *il cod. 4 agg.* in *prima di* paduano — 34. *cod. 4* Padue — 36. *cod. 4* suposito *invece di* sumpto — 38. barderiis — 39. *cod. 4* barderiorum

[1] Secondo un documento un Pietro Sangonacci viveva ancora nel 1297 ed abitava nella contrada di santa Sofia di Padova (Autogr. n. 3940, Diplom. del Museo Civico: cf. GLORIA, *Monum. dell'Università di Padova*, p. 377, nota 1).

[2] Matteo di Correggio, eletto podestà di Padova per la prima volta il 29 giugno 1258, vi rimase fino al 6 luglio 1259. Durante questa podesteria si emanarono statuti intorno all'ufficio degli Anziani del comune. Fu podestà di Padova per la seconda volta dal 29 giugno 1269 al 29 giugno 1270 e parecchi anni dopo fu capitano del popolo dal novembre al 10 dicembre 1279, e poi podestà fino a tutto il 1280 (GLORIA, *Monum. dell'Università di Padova*, pp. 30, 32, 35).

premisit, ut Baxani percurrant campaneam et bestias quascunque invenient predatorie rapient et eas versus Citadellam conducant. Qui cum ivissent usque ad fossas et munitiones Baxani multamque bestiarum predam viriliter occupatam ducerent, Iacobus de Castrotoco, iterum vicedominus in Baxano, et milites Baxani et Pedemontis cum VI banderiis Theotonicorum, qui adhuc ituri erant de Baxano Tarvisium, armati velociter insecuti sunt milites paduanos predam utique conducentes. Et fuit insecutio talis usque ad foveam quandam magnam, citra quam Baxanenses sperabant et predam recuperare totaliter et cunctos occidere predatores, utpote quia lanceis declinatis ad fugiencium terga, iam crederes spartanos leporarios quasi citis leporibus, fugiendo visum fallentibus, imminere. Vir autem nobilis Marcius de Montemerlo [1] fugiencium capotaneus, videns suum et sue gentis adesse periculum, alta voce Paduanorum clamabat succursum. Sicque vir providus et astutus, Paduanorum potestas predictus, cum consilio Marchionis suas detexit insidias sapienter et misit paduanam militiam et se ipsum in terga inimicorum velociter. Eis quoque conterritis, qui Paduanos insequebantur, Paduani qui terga dabant, iam vertunt pectora inimicis; et sic undique circumdatis Alemmanis et gente sua, pugnatum est hinc inde viriliter et clamancium elevato tumultu clipei contra clipeos crepuerunt, fragor strepuit lancearum, ensium tinitus insonuit, et clavis nodosis et ferreis ferientibus ad galeas calibosas [2] ignee resultarunt sintille, ut diceres quasi fulgentes stellas. Nec licet in tanto strepitu singulorum ictus dicere vel egregias probitates aut huius militis vel illius strenuam laudare prudenciam vel incursum. Hoc tamen expresse patuit quod milicia paduana contra Theotonicos eciam egregie debellantes pulcre et laudabiliter dimicavit; unde in Sauro et Ongarello paduanis militibus, si notaveris, apparebunt dum vixerint in ipsorum facie cicatrices. Stetit utique talis pugna per horam in campis et in cultibus de Baxano, donec tum propter probitatem rectorum et sapientum,' tum propter militum Mur., 331 bellicose pugnancium audaciam et vigorem, fugati sunt inimici Ecclesie usque ad foveam circumdantem menia de Baxano, de quibus multi mortui, mixtis equis cum hominibus, in ipsam foveam corruerunt. Capti sunt illic de theotonicis militibus et de hiis, qui cum illis erant pro militibus, circa XXV; captus est iterum Iacobus de Castrotoco predictus. Mortui iam iacuerunt in hoc conflictu circa CC inter Theotonicos et alios de gente predicta. Et sic Paduani victoriosam in hoc facto habentes gloriam et triunphum, reversi sunt Paduam cum honore. Habuerunt inimicorum arma et multa spolia sive predam, equos quidem C et L inter preciosos destrarios, roncinos et palafredos. Fuit autem' in predicto discrimine et conflictu c. 74 v Theotonicorum rector et mereschalcus, vir sapiens et strenuus et laudabiliter litteratus, Zilbertus nomine, qui finito certamine nullatenus est repertus; dictum fuit verumtamen quod barroerii quidam de Anoale, stantes in facto cum Paduanis, ipsum captum duxerunt ad Anoale, unde postmodum redemptus peccunia, Venecias ivit et sic in Alemaniam est reversus absque Ecelini consensu, cui peccuniaria mercede serviverat toto tempore huius werre.

VIII. *Hic ivit Ecelinus ad exercitum Cremonensium contra legatum.* — Hactenus satis prospere favit gracia genti catholice, pugnanti contra fidei inimicos in Marchia tarvisina. Set sic est provisum a Domino quod in rebus huius seculi vix ulla sit prosperitas quam adversitatis stimulus aliquando non compungat. Ecce namque notorium est per totam Ytaliam quod a tempore illo, quo Fredericus imperator Lonbardiam intravit — ut supra legitur in tertio libro capitulo VIIII: *Post hec* etc. — Ecelinus et Cremonenses unanimes pro imperatore ipso contra Ecclesiam pugnaverunt et marchio Pelavicinus [3] cremonensis fere eundem modum

3. *cod. 4* Castrototo — 8. *cod. 4* spertaneos — 12. *cod. 4* decessit — 13. *cod. 4* ergo *invece di* quoque — 17. *codd. 2, 2 a* calibosis; *Mur.* tulibosas — 22. *cod. 4* itaque *invece di* utique — 23. *cod. 4* dum donec *invece di* donec tum — 26. *nel cod. 4 manca* ipsam — 27. *cod. 4* Castrototo — 29. *cod. 4* habuerant - *lo stesso codice agg.* et *prima di* reversi — 30. *cod. 4* Habueruntque — 32. *cod. 4* rectorum — 34. *cod. 4* barderii — 39. *cod. 4* perspitas — 42. *il cod. 4 agg.* scilicet *dopo* VIIII

[1] Costui e Bernardo conte di Vicenza, dopo l'eccidio dei Da Romano, il 20 ottobre 1260 ricevono l'investitura del feudo di Bassano, di Angarano e di Castiglione (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 254, pp. 431-38).

[2] Da *caliba* catena ferrea.

[3] Il march. Uberto Pallavicino, ch'era già scomunicato nel 1254, lo fu di nuovo il 16 giugno 1258 (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 210. pp. 363-65; doc. 237, pp. 398-99).

tyrampnidis operatus est in Cremona et inde circum, quem in Marchia Ecelinus. Nunc itaque cum civitas brixiensis partem teneret Ecclesie, marchio ipse Pelavicinus et Cremonenses Ecelini suggestione duo castra Brixiensium prope flumen Ollii invaserunt. Quapropter legatus supradictus[1], existens tunc temporis Brixie, ipsique magnates Brixie et eiusdem civitatis populus cum potestate Mantuanorum et ipsa milicia mantuana et cum aliis nobilibus et potentibus clericis et laicis, qui cum ipso legato erant de diversis Italie partibus ad honorem Ecclesie conservandum et augmentandum, exiverunt hostiliter ut Pelavicino et Cremonensibus in contrarium obviarent. Hoc audito, Ecelinus iter suum arripuit cum Theotonicorum milicia, cum Veronensibus et Vicentinis, cum illis de Pedemonte et gente alia, quantamcunque potuit convocare, et ivit Piscariam[2]. Inde, nocte quadam, furtiva et subita mocione transiens flumen Mur., 332 Ollii, exercitui Cremonen'sium est adiunctus. Et fuit hoc in dicto anno MCCLVIII, circa finem augusti.

IX. *Hic capitur legatus ab Ecelino.* — Audito in legati exercitu non multum distante ab inimicis quod Ecelinus cum magna milicie quantitate Cremonensibus erat adiunctus, cepit legatus animo varias cogitaciones revolvere. Sciebat enim secum tantam gentis copiam non adesse, quod posset occurrere inimicis; nec adhuc estensis Marchio venerat, in quo sperabat plurimum et quem venturum cum Ferrariensibus et cum multis aliunde collectis gentibus iugiter expectabat. Igitur proponebat si posset ad castrum Gambarie[3] reducere gentem suam et illic securius suum auxilium expectare. Set dompnus Biaquinus de Camino[4], vir nobilis et magnanimus, ceterique magnates sui exercitus vetuerunt, Ecclesie reputantes obprobrium, tam aliquibus castri munitionibus latitare quam de campo secedere vel hostibus dare terga. Temporis autem parva transacta mora, ecce viderunt quasi ex improviso insignia Cremo- c. 75 r nensium et insignia Ecelini,' flumine Ollii iam transacto, ad se venire cum ingenti multitudine militum et peditum seriatim distincta et longis tractibus ordinata. Quid plus? Factus est insultus ex exercitu Cremonensium in exercitum legati et eius gentem, et parva illic est facta defensio per Ecclesie pugnatores. Nam Brixienses modica mora post impetum dederunt terga venientibus inimicis; quod videntes ceteri milites et pedites de parte legati, suspicati sunt inimicos, qui usque nunc familiares legato extiterant, fraudem proditoriam ordinasse, quo nichil plus est timendum in actibus bellicosis. Est itaque conterrita gens legati. Et sic hostibus assumentibus audaciam et vigorem, captus est Mantuanorum potestas[5], se quamvis ausu magnanimo defendebat; capti sunt secum eciam pugnantes in articulo tali viriliter multi strenui milites mantuani. Non est enim unius pugna parilis contra septem. Captus est fugiens populus brixiensis, demum captus est et legatus et Veronensis electus[6] cum illo. Sic quoque triumphavit hoc loco inimicus Ecclesie super omnem gloriam, quam habuisse fere posset hoc tempore in toto circuitu Lonbardie. Tunc ergo perire timens, dompnus Biaquinus post multum et laboriosum conflictum in hostes secessit de campo salubriter, vix manus multitudinis inimicorum set sapienter effugiens. Contristatus vero medullitus Mantuam properans, illic retulit sinistrum eventum, qui scilicet totam Marchiam contristavit, Lonbardie magnam partem conterruit, fecit trepidare Romagnam, et quod plus'est, sanctam Sedem apostolicam condolere. Fuit autem mense septembri[7] predicti anni.

18. *cod. 4* Gambare — 21. *cod. 3* se credere *invece di* secedere — 22. *cod. 4* signa *e così più innanzi* — 25. *cod. 1* in *invece di* ex - exercitu *invece di* exercitum — 34. *cod. 1* oīa; *cod. 2 a* omī - *cod. 4* omni — 35. *cod. 3* exercitu *invece di* circuitu — 36. *il cod. 4 agg.* de Camino *dopo* Biaquinus - *codd. 1, 2, 2 a* salubri; *cod. 3* salubris; *cod. 4* salubrius

[1] Filippo Fontana arcivescovo di Ravenna.

[2] Peschiera sopra il lago di Garda.

[3] Gambara a sud-est di Brescia.

[4] Biaquino (II) da Camino nato prima del 1226 morto l'an. 1274. Cf. G. B. Picotti, *I Caminesi e la loro signoria in Treviso*. Livorno, Giusti, 1905, pp. 59-73, 333.

[5] Simone da Foiano.

[6] Il vescovo di Verona Gerardo Cossadoca.

[7] Secondo Parisio da Cerea (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 16, l. 5) la battaglia avvenne il 28 agosto, secondo gli *Annali di Santa Giustina* (*Mon. Germ. Hist.*, SS., p. 171, l. 24) e Iacopo Malvezzi (*RR. II. SS.*, XIV, col. 925 B) il 30 agosto.

X. *Hic redditur Brixia Ecelino et sue parti.* — Brixiensis quoque civitas, que steterat usque nunc in parte fidelium et in qua legatus ipse et estensis Marchio, comes Sancti Bonifacii ceterique barones et fideles Ecclesie recepti et visi fuerant cum leticia et honore, iam incipit vacillare. Et cum populus brixiensis et quantitas aliqua militum et magnatum sit in manibus Ecelini et sue partis, missis hinc inde litteris et nunciis et rescriptis, ad hoc ventum est tandem quod data est civitas Ecelino, marchioni Pellavicino et fautoribus eorundem, in septembris mense predicto. Quid autem post hec fuerit Ecelinus in Brixia operatus, non est nostrum referre per singula; set illic sit aliquis, qui scribat, referat et memorie recommendet, si placet [1]. Profecto civitatem primo divisit in partes, et partem primo comparavit peccunia, partem Pellavicino subiecit [2], milites quam plurimos decollavit, truxit populares in carcere, feminas viduavit, exulavit pauperes et pupillos, multorum innocenciam civium de civitate eiecit, depauperavit ecclesias et destruxit, castra fieri fecit in civitate ad omnium detrimentum et mortem; et breviter, civitatem et Brixiam quasi totam dedit exterminio et ruine, multo magis, quam olim fuerit ruine dedita tempore terremotus, de quo supra legitur in secundo libro capitulo XIII: *Non modicus* etc. Unde cum nunc Brixia secundo quodammodo dedita sit ruine, sit eciam divisa in partes, illos quoque scismaticos exaltaverit et duxerit ad honores, quorum unus [3] scisma fecit in Marchia, alter [4] in Lonbardia, prophetia illa iam est intellecta veraciter, que condam reperta fuit in lapide quodam marmoreo, dum fodiebantur fovee in municionem Brixie et defensam, lapide illo siquidem sub terra longe abscondito, sculptaque littera prophecie mirabiliter et formata. Inquid enim:

Mur., 333 — c. 75 v

Brixia, prava nimis, urbs deformata ruinis,
Scinderis in partes; solitas non deseris artes,
Scismatis auctores ad summos ducis honores [5].

Satis illic aliquis habet amodo amplam materiam et diffussam, qua potest cuiusque prudentis animus obversari, ut noscant, qui debent, noscere tirapnias, fugere proditores, pravum vitare dominium et usque ad mortem defendere libertatem. Nullum est sane diluvium, nulla pestis, nullum incendium vel gehenna, quod tantam inferat miseriam toleranti, quam sub iniquo dompno privacio libertatis. Neque enim sine causa reperitur in iure, quod nequeat homo liber precio numerario comparari.

XI. *Hic misit romana curia alium legatum in Marchiam.* — Magna fuit Ecclesie fidelibus tribulatio et occasus de dampno et captione legati. Hee igitur civitates et loca cum suis baronibus, que necessitatis tempore fidelibus Ecclesie fideliter astiterunt, viso quod quanto magis periculosior egritudo, tanto magis salubrior exigitur medicina, deliberato consilio in anno Domini MCCLVIIII, tempore veris appropinquante, miserunt ad apostolicam Sedem ambaxatores et nuncios, viros sapientes et nobiles de Veneciis, de Padua, de Mantua, de Ferraria et aliunde, secundum quod visum est expedire. Qui, facti serie sapienter exposita coram Dompno apostolico [6] et cardinalibus, legatum impetraverunt dompnum Henricum Dei gracia

Mur., 334

3. *nel cod. 4 mancano le parole* barones et — 5. *nel cod. 4 manca il secondo* et; *cod. 4* deventum — 11. *cod. 4* populus *invece di* pupillos — 13. *cod. 4* Brixie *invece di* et Brixiam — 15. *cod. 3* tercio; *cod. 4* tertio videlicet — 16. *cod. 4* exultaverit — 17. *il solo cod. 4 agg.* fecit — 18. *cod. 4* cum *invece di* condam — 20. mirabiliter *così il cod. 4, gli altri codici* miserabiliter — 21. *cod. 4* parva *invece di* prava; *cod. 3* urbis — 23. *cod. 4* sismos duos (?) *invece di* summos ducis — 27. *codd. 1, 2 a* geethna — 28. *codd. 1, 2, 2 a* reperiretur - *codd. 1, 2 a* iniurie — 29. *cod. 4* libere; comperari — 35. *nel cod. 4 manca* viros

[1] Risulta da un documento che Ezelino, durante il suo governo in Brescia, emanò parecchi statuti, e fece vendite e confische di beni, atti, che furono abrogati dai Rettori del comune di Brescia il 18 febbraio 1268 (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 282, pp. 503-507).

[2] Dopo il 17 settembre. Vedi Boncompagni, *Della vita di Gherardo Cremonese*, p. 75.

[3] Ezelino.

[4] Il marchese Pallavicino.

[5] Questi versi sono riferiti agli avvenimenti dell'anno 1337 da Galvano Fiamma nella sua cronaca *De gestis Azonis Vicecomitis* (*RR. II. SS.*, XII, col. 1019).

[6] Alessandro IV.

archiepiscopum henbrunensem [1] de Anglia [2], virum omni discrecione perspicuum, benignum et curialem, theologie sciencia plenum, doctum siquidem, imo doctissimum in sciencia naturali, in veteri testamento et novo, peritum utique in iure canonico et civili. Set hic cum venisset in Marchiam tarvisinam, modicam illic residenciam fecit. Forte namque provvidencia divina decreverat quod opus non foret ammodo matrem Ecclesiam laborare in anno illo, scilicet quo finis hostis Ecclesie propinquabat. Dici namque potest veraciter quod hic erat annus ille, quo gens fidelis in imperio Romanorum gaudere debebat in summo, utpote si angelica previsio reserasset aliquibus sanctis viris vel revolucio planetarum docuisset astrologos quod hoc anno futurum erat, quia nempe malorum innumerabilium finis, servilis catene confractio, inicium libertatis, mortis et tormentorum exempcio et totius humani generis consolamen, ut in sequentibus Domino concedente dicetur.

XII. *Hic voluit Ecelinus stans Brixie mittere Boxium de Dovara Veronam pro potestate.* — Divine pietatis est opus emendare paulatim enormia, facere temporibus meritam ulcionem et post diuturnam expectacionem aliquando quasi ex improviso graves angustias moderare. Ecce namque dum essent in Brixia, predicto anno Domini MCCLVIIII, Ecelinus de Romano,'
c. 76 r marchio Pelavicinus et Boxius de Dovara cum magna Cremonensium quantitate et crudeliter fulminarent assidue civitatem et cives, stabant quoque in camera, die quadam, Ecelinus et marchio Pelavicinus conferentes que facta erant, tanquam due persone ille, per quarum manus
Mur., 335 et exercicia tractata fuerant usque modo feliciter cuncta negocia sue partis'. Inter cetera vero que loquebantur, ait Ecelinus ad Marchionem: "Estne aliquis in civitate Cremona qui "possit vel qui audeat nostre parti nostreque voluntati resistere?" Cui Marchio protestatus est et respondit se nullum noscere in Cremona, qui in consiliis vel arengis publicis vel secretis sit eius voluntati contrarius, preter dompnum Boxium de Dovara. Ab hac hora in antea cogitat Ecelinus, qualiter possit ipsum Bosium, sicut suspectum, de medio tollere et removere, tanquam hodiosum impedimentum suum et sue partis. Vult ipsum itaque mittere pro potestate Veronam, ut illic liberius facere possit de ipso, quod de quibusdam aliis in Vicencia iam fecerat et Verona, ad instar fortune scilicet suprema rotantis in infimum. Nam quos in altum levaverat appellando amicos, illis inaudita tormenta et mortem reddidit, proditores falsos nominans et asserens inimicos. Ad se itaque ipsum Bosium stantem Brixie semel et iterum convocavit, dicens quod Veronensium potestariam pro partis et amicorum summa utilitate recipiat. Et habuit secretum in corde suo quod, si forsitan recusabit, eum faciet personaliter detineri. Tunc forte notavit Boxius fraudulente promissionis aliquas coniecturas, vel habuit forte pre oculis sue discrete mentis illorum prodicionem et mortem, qui sub specie dompnatus et potestatum sunt destructi per Ecelinum in rebus et personis. Igitur

1-3. *le parole* virum.... civili *mancano nel Mur.* — 2. *cod. 4* theologia — 6. *cod. 4* hostiis; apropinquabat — 7. *nel cod. 4 manca* in *prima di* imperio — 8. *cod. 4* provisio; revolutis — 8-9. *Mur.* revelasset astrologis — 9. *Mur.* in brevi *invece di* hoc anno - *Mur.* Profecto hic fuit ille annus *invece di* quia nempe - innumerabilium *manca nel Mur.* - *cod. 4* servulis — 12. Veronam *manca nel testo del cod. 1, ma vi è nell'indice* — 13. meritam *manca nel Mur.* — 14. *cod. 4* emendari; *Mur.* emendare — 15. *Mur.* Erant namque *invece di* Ecce.... essent - *mancano nei codd. 1, 2 a, 3, 4 le parole* predicto.... MCCLVIIII — 16-17. *Mur.* crudeliter fulminantes — 17. *nel cod. 4 manca* quoque — 18. *Mur.* soli *invece di* Pelavicinus — 19-20. *Mur.* Et locutus est *invece di* Inter.... ait — 20. *Mur.* ipsi marchioni et ait *invece di* ad marchionem - *il Mur. agg.* communi et *dopo* in - civitate *manca nei codd. 1, 2 a, 3* — 21. *cod. 4* vestreque *prima di* parti — 22. *Mur. agg.* vel *dopo* qui — 24. *cod. 4* cogitavit - *nel cod. 4 manca* qualiter; *le parole* qualiter possit *mancano in Mur.* — 25. *le parole* removere.... partis *mancano in Mur.* — 27-28. *Mur.* dum illis, quos exaltavit *invece di* Nam.... levaverat — 28. *cod. 4* elevaverat - *le parole* illis inaudita *mancano nel Mur.* — 28-29. *Mur.* eos asserens proditores. Ipsum ad se itaque Boxium Brixiae existentem *invece di* proditores.... Brixie — 29. *cod. 4* igitur *invece di* itaque — 31. *Mur.* Sed *invece di* Et - *Mur. agg.* ad ultimum *dopo* forsitan — 33. *le parole* sue.... mentis *mancano in Mur.* — 34. *Mur.* honoris specie perierunt *invece di* specie.... destructi - *in Mur. mancano le parole* in rebus et personis

[1] Enrico di Susa, vescovo di Sisteron dal 1241 al 1250, arcivescovo di Embrun nel 1250, vescovo di Ostia dall'anno 1263; morì nel 1291.

[2] Cioè di Francia.

ipsam potestariam renuit curialiter et discrete; et ex tunc quociens vocabatur ad Ecelinum, ad ipsum ibat taliter sociatus Cremonensibus suis, qui eum fideliter diligebant, quod Ecelinns ipsum capere non presumpsit tum propter Cremonensium comeatum tum propterea quod sciebat suam cunctos noscere tyrapniam. Sic quoque versucies Ecelini de facto mente putaverat; ad alia diverticula verbis blandiloquis regiravit. Nec minus interea cautus et ipse Bosius animadvertebat solicitus quid esset in tali casu facturus. Demum voluit Ecelinus ipse solus in Brixia dominari et sic de voluntate plana communique beneplacito et consensu idem marchio Pellavicinus et Boxius de Dovaria cum eo et omnes ceteri Cremonenses sunt reversi Cremonam; et remansit Ecelinus solus Brixie dominator.

XIII. *Hic gloriatur Ecelinus quod habet legatum captum et audet Ecclesiam redarguere.* — Post marchionis Pellavicini et Bosii Dovarensis recessum de Brixia, cum Ecelinus' plenum Mur., 346 habeat ibidem dominium, potuit et voluit in suis gloriari triunphis et cum legato prexonerio suo voluit aliquam collacionem habere. Ergo diebus illis, quibus legatus ipse, quadragesima propinquante, voluit more solito abstinere a cibis, die quadam ante ieiunium, placuit Ecelino, secundum quod et solebat, legatum ipsum habere in convivio secum. Et 'eis splendide epu- c. 70 v latis, recedentibus cunctis, sedit Ecelinus solus in sala pariter cum legato et ait quasi causa solacii: "Dompne mi legate, dudum meus animus sub ingenti dubitacionis articulo pendet, "qualiter scilicet et quomodo sancta mater Ecclesia substinet quod sub umbra alarum eius "inferat christiano christianus iniuriam aut nitantur ad tributa ministri apostolice Sancti- "tatis, nitantur et ad rapinas. Scitis enim quod illa die, qua Paduam introistis, hii qui "vobiscum crucem Domini baiulabant, dicentes se christianos et milites sancti Petri, chri- "stianos bonis propriis spoliatos quosdam interfecerunt, extorserunt exactiones ab aliis et "alios, utpote pupillos et orphanos ac viduas, compulerunt ad mendicandum. Et est mirum "quod manifeste confitebantur se ab Ecclesia hoc habere mandatum, et erant a Sede apo- "stolica absoluti, nec debent unquam predam illam restituere vel ablatum; quamvis et ipsi "videant quod aliquando manus Domini extenditur ad vindictam ". Ad hec verba dompni Ecelini legatus respondit dicens: "Vestre altitudini supplicamus, ut ad verba Domini sa- "pientie vestre animus more nobilium inclinetur. Scimus namque vos plenarie nosse quod "est aliud precipere et aliud consentire. Similiter vobis satis extat notorium sanctam ro- "manam Ecclesiam, tocius Christianitatis baiulam et magistram, sumpsisse regni celorum claves "ab ipso Christo secundum evangelicam sanctionem, ut quodcunque ligaverit super terram, "sit et ligatum in celis, et quodcumque solverit super terram, sit et solutum in celis. Quare "libere potest Ecclesia de licencia Iesu Christi, si iustam causam invenerit, illas castigare "personas, quas noverit ecclesiastice libertati rebelles. Nec ex hoc possunt Ecclesie ministri "digne redargui, si gentes pluries monitas, cum in sua contumacia perseverant, in rebus huius "mundi castigant, cum possent, si vellent, eciam in personis citra mortem vel sanguinem ca-

---

1. *i codici eccetto il 4 recano* tenuit *invece di* renuit; *Mur.* penitus recusavit *invece di* renuit.... discrete - *le parole* ex tunc *mancano in Mur.* — 1-2. *Mur.* tyrannum *invece di* Ecelinum.... ibat — 2. *Mur. agg.* adveniebat a *dopo* sociatus — 4. *i codd. 2, 2 a aggiungono* tyran *dopo* versucies - *il cod. 1 agg.* quod *dopo* Ecelini *Mur.* subdola vulpis et versipellis *invece di* versucies Ecelini — 6. *Mur.* Contingit autem quod *invece di* Demum voluit — 7. *Mur. agg.* voluit *dopo* solus - *Mur.* eius *invece di* voluntate.... communique — 8. idem *manca in Mur.* - *Mur.* cum Cremonensibus *invece di* cum eo.... Cremonenses — 11. *nel cod 4. mancano le parole* de Brixia - *Mur.* solus totum *invece di* plenum — 12. *cod. 2* proxonerio — 13. *cod. 2* collocutionem — 14-15. *Mur.* abstinere a cibis, ante hoc die quadam legatum ipsum more solito habuit in convivio secum *invece di* more.... secum — 16. *cod. 4* sedet — 16-17. *Mur.* sedit in sala pariter legatus cum Eccelino et ait Eccelinus ad ipsum *invece di* recedentibus.... solacii — 17. *Mur.* titubavit — 18. *Mur.* patiatur — 19. *cod. 1* attributa nitantur — 19-20. *Mur.* eius *invece di* apostolice Sanctitatis — 20. *mancano nei codd. 1, 3, 4 le parole* nitantur.... rapinas - *Mur.* habuistis - *cod. 1* ji — 21. *cod. 3* laudabant *invece di* baiulabant — 22. *Mur.* spoliabant *invece di* spoliatos quosdam — 23. *le parole* ac viduas *mancano in Mur.* - *Mur.* fuit — 25. *Mur.* reddere — 26. *cod. 2* videbantur; *cod. 2 a* videbant; *Mur.* videbunt — 26-27. *le parole* verba.... Ecelini *mancano in Mur.* — 27. dicens *manca in Mur.* — 28. *codd. 1, 2 a, 3, 4* nosce; *cod. 2* noscere — 35. digne *manca in Mur.* — 35-36. *cod. 3* huiusmodi

" stigare. Nec ob hoc ista dicimus, quod non fuisset honestius tempore capcionis civitatis tam " catholice condam abstinuisse a preda, aut quod non credamus hodie salubrius esse qui- Mur., 337 " buslibet, si restituant que'cunque post civitatis introitum rapuerunt, precipue si propter ho- " dium vel avariciam rapuissent. Nam et si compunctus aliquis nostrum super hoc consilium " peteret, confortaremus eum utique, ut, sibi quam cicius possibilitas foret, ablata redderet vel " illis, quorum fuerant, si eos habere posset, vel pauperibus et egenis „.

XIV. *Quoddam sompnium, quod vidit Ecelinus in Brixia.* — His dictis, surrexerunt de bino colloquio legatus et Ecelinus. Et abeunte legato cum duobus illis militibus, quibus ipsius erat comissa custodia, remansit Ecelinus in sala cum solo domicello et serviente, qui ei serviebat ad lectum. Ergo pulpito sive lecto iam strato purpureo, peregit Ecelinus per salam passus solitus ultra c, quemadmodum a phisicis doctus erat, secundum illud Aristotilis verbum in libro Posteriorum qui dicit[1]: " Omne quod facit cibum non eminere in stomaco, est sanum; " set deambulacio post cenam facit cibum non eminere, igitur deambulacio post cenam est " sana „. Post hec ad lectum repositus deditusque sopori, visus est vidisse quodammodo huiusmodi visionem: quod erat scilicet, die quadam, in una venacione succintus et studiosus c. 77 r in partibus Pedemontis, in extremis quasi finibus Marchie tarvisine;' et cum iussisset ministris suis, ut cenam sibi pararent ac requiem post venatum in eisdem partibus in loco Campisionis[2] illa eadem die — sive quod fata sic statuerant, sive quod non plene intellexerunt ministri mandatum horribiliter dominantis — videbatur eidem in sompnio quod cena sua et requies multum longe parata erat a loco, quem preceperat et in quo credebat se debere requiescere post venatum. Nam per miliaria centum et ultra et quasi in medio Lonbardie, videlicet in Soncino[3], nec aliter requiescere poterat, nisi longum illud iter perageret, et durissime fatigatus venando, multo magis lassaretur ad requiem veniendo. Ex hoc igitur eius iussu non observato fuit ipsi tanta indignacio dormienti, quod est protinus excitatus a sompno, et qui facere proponebat ministros inobedientes exoculare, comminatum sibi iudicium superbis oculis non previdit. Statim namque mente varia sibimet ipsi quasi disputando conclusit quod sepe fallunt sompnia sompniantem, et insaciabilis illa cura et pervigil, que ipsum ad ardua distrahe- Mur., 338 bat, visionem talem posuit in numero vanitatum. Sic enim contingere nos videmus' assidue, quod sensus insipidus ad plurima devolutus persepe quidem fallitur et minus perspicaciter in singulis continetur. Et vidit Ecelinus visionem predictam in prescripto anno Domini MCCLVIIII secunda die februarii recte in purificatione sancte Marie[4].

XV. *Hic firmata est quedam secreta concordia inter omnes amicos Ecclesie.* — Eterna Christi bonitas, que semper bona promovet, malis imponit finem, de culmine summi celi misericordie sue oculos in hec inferiora deflexit. Et elapsis diebus paucis postquam marchio Pellavicinus et Boxius de Dovaria redierunt Cremonam de Brixia, cum Ecelini sevicies per homines refrenari non posset, placuit ipsi Deo quod Boxius idem sapiens et astutus animum

---

1. ista *manca in Mur.* — 2. *Mur.* credimus — 3. *codd. 3, 4* per *invece di* propter — 5. *Mur.* postularet — 7. *nel cod. 3 manca il titolo del capitolo* — 8. *nel cod. 3 manca* ei — 10. *le parole* sive lecto *mancano in Mur.* — 11. *Mur.* gressus - *cod. 3* aliud *invece di* illud — 12. *cod. 4* Perostinorum - *le parole* qui dicit *mancano in Mur.* — 13. *Mur. agg.* in stomacho — 17. *Mur.* paraverant — 19. *le parole* in sompnio *mancano in Mur.* - *Mur.* illa *invece di* sua — 20. *Mur.* foret *invece di* parata erat - *Mur. agg.* constituta *dopo* preceperat — 20-21. *le parole* et in.... venatum *mancano in Mur.* — 21. *Mur.* Utpote *invece di* Nam - *le parole* et ultra *mancano in Mur.* - *Mur.* meditullio — 22. *cod. 3* sompnio *invece di* Soncino — 25. *Mur.* ministros proposuerat facere non videntes *invece di* facere.... exoculare; *cod. 4* excollare - *le parole* superbis oculis *mancano in Mur.* — 26. *Mur.* Scivit enim *invece di* Statim.... conclusit — 27. *Mur. agg.* diebus et noctibus *dopo* ardua — 30. *Mur.* intuetur — 31. recte *manca in Mur.* — 35. *le parole* de Brixia *mancano in Mur.* — 36. *le parole* ipsi, *e più innanzi* sapiens et astutus *mancano in Mur.*

[1] Aristotelis, *Analyt.*, post. II, 11.

[2] Campese sulla destra del fiume Brenta a nord-ovest di Bassano.

[3] Soncino sul fiume Oglio a nord-ovest di Bassano.

[4] Gerardo (*op. cit.*, p. 112) reca una narrazione affatto diversa del sogno di Brescia. Vedi anche A. Bonardi, *Leggende e storielle su Ezelino da Romano*. Padova, Drucker, 1892, pp. 73-76.

suum applicuit, qualiter amici Ecclesie possent vindictam sumere de Christianitate offensa in Lonbardia et Marchia, et posset ipse Boxius se ipsum ulcisci ex eo quod nepharius Ecelinus eum voluit fraudulenter facere potestatem Verone. Igitur adiunctus amicabiliter marchioni Pellavicino et sapienter, iustamque pretendens causam sancte matris Ecclesie graviter offense per Ecelinum, ob reverenciam cuius christiani tenentur merito ipsam Ecclesiam pretueri, werras abhominari, pacificari ad invicem, malorum vindictam sumere et vivere sicut fratres, sopivit primo cum ipso et de eius consilio litem illam de facto Creme, que steterat longo tempore condam inter Cremonam et commune Mediolani. Nam et quidam Cremenses nuper Cremonensibus Cremam dederant [1], in hodium suorum inimicorum de Crema ipsa. Hac lite per Dei graciam absque difficultate sedata, marchio estensis Azo et ipsi duo aliique barones aliqui nobiles viri ac sapientes de parte Ecclesie, lonbardi et marchiani, inspirati divino spiritu, uno tempore et eodem secretum quoddam consilium inierunt latens et paucis notum, super quo in anno predicto Domini, mense marcii, appellata sunt per Lonbardiam communia civitatum,' que favebant Ecclesie, appellati sunt barones ceteri, appellatum est et *c. 77 v* Paduanorum consilium ac commune a Marchione estensi, ut consenciant illis ordinamentis factis nuper in Lonbardia, quamvis latentibus et occultis. Set primo visum est populo paduano durissimum consentire seque astringere ignotis ordinamentis vel consiliis, que non noscunt; fuit autem tanta fiducia, quam Paduani generaliter omnes habuerunt in nobilitate et amicicia Marchionis estensis vetusto tempore et moderno, quod pro negociis nunc instantibus con'senserunt eius voluntati plenarie, parati quidem in rebus et in personis attendere MUR., 339 quecunque et quandocunque voluerit in hoc facto. Et sic diebus illis firmata est concordia quedam [2] talis inter cives et civitates partis Ecclesie et potentes ipsius partis, que primo, ut dictum est, paucis innotuit, set ad futuram et evidentem postmodum utilitatem tocius Lonbardie et Marchie plurimos alligavit in unum. Et ita paduana civitas pre cunctis desideriis optans quod totus Lonbardie circuitus in pace et tranquillitate permaneat, nec pepercit personarum laboribus nec expensis; fuit immo idem propositum cunctis, ut si antiquam possint libertatem redimere, rerum omnium substanciam cum summa aviditate distribuant, personas submittant eciam omni casui et fortune. Et verbum illud autenticum voluntarii servaverunt, quod communis utilitas preferenda est speciali.

XVI. *Hic tangitur qualiter vicentinus districtus a latere versus Paduam est transcursus a Paduanis.* — Dum hec interea tractabantur in Lonbardia, noluerunt Paduani in Marchia ociosi vivere vel inertes, set sequente aprilis mense predicti anni MCCLVIIII pars quedam militie paduane, cuius erat desiderium et voluntas in tantum, fautores Ecelini confundere, quod Paduani ipsi vix volebant inter tempora discernere vel eciam inter dies. Recte quidem

1. *Mur. agg.* per Eccelinum *dopo* offensa — 2. *Mur. agg.* qualiter *prima di* posset — 2-3. *Mur.* super hoc quod ipsum *invece di* ex eo quod.... eum — 3. *Mur. agg.* est *dopo* adiunctus — 4. *Mur.* et cum eo *invece di* iustamque — 4-5. *in Mur. mancano le parole* graviter.... Ecelinum — 5-6. *Mur.* merito tenentur et debent *invece di* tenentur.... pretueri — 6. *le parole* malorum.... sumere *mancano in Mur.* — 7. *Mur.* et sopiunt ambo *invece di* sopivit.... consilio — 8. *Mur.* et nuper *invece di* Nam et - *cod. 4* Cremonenses — 9. nuper *manca in Mur.* - *Mur.* eam *invece di* Cremam - qua *invece di* Hac — 10-11. *mancano in Mur. le parole* Azo, aliiqui, viri — 11. *Mur.* et potentes *invece di* ac sapientes - Lombardiae et Marchiae — 12. *cod. 4* eo *invece del primo* et — 12-13. *Mur.* latentes *invece di* latens.... notum — 13-14. *le parole* appellata.... favebant Ecclesie *mancano in Mur.* — 14. ceteri *manca in Mur. ove sono agg. queste parole:* et civitates de parte Ecclesiae — 15. *le parole* a Marchione estensi *mancano nei codd. 1, 2 a, 3, 4* — 16-18. *Mur.* Quibus primo Paduanis visum est durissime consentire, sed fuit *invece di* Set.... fuit autem — 18. *cod. 4* Paduam — 19. *Mur.* experta *invece di* estensis - *nel cod. 4 manca* pro — 20. *Mur.* totaliter - *codd. 1, 2* quidam; *cod. 2 a* quidem; *manca nel Mur.* — 22. *nel cod. 4 manca il secondo* et — 28. *cod. 4* voluntarium; *Mur.* viriliter *invece di* voluntarii — 30. *nell'Indice del cod. 1 e nei codd. 3, 4* tractatur — 31. *cod. 4* Cum *invece di* Dum — 32. *cod. 4* MCCLX — 34. *Mur.* differre poterant inter tempora *invece di* volebant.... discernere - quidem *manca nel Mur.*

[1] L'11 luglio del 1258. Vedi *Annali Placentini*, *Mon. Germ. Hist.*, SS. XVIII, p. 509.

[2] L'alleanza fra il marchese Pallavicino, Azzone d'Este, Buoso di Dovara, Lodovico conte di Verona e i comuni di Mantova, Ferrara contro Ezelino fu conchiusa l'11 giugno 1259 (VERCI, *Col. Ecel.*, doc. 242, pp. 404-10).

in die Pasce[1] post cenam, ad Vicentinorum instanciam, qui per fas et nefas expulsi erant de propria civitate, et quorumdam aliorum forensium de Verona et aliunde movit et equitavit Lonicum, et ad terram que appellatur Custodia, vino et oleo affluentem, terras scilicet vicentini districtus, de quibus Ecelinus multam peccuniam, multa quoque victualia extorquebat, viros prudentes eciam exinde persepe congregabat in unum, quorum iuvamine paduanum dampnificabat confinium, nunc inter Paduam et Vicenciam, nunc in finibus Scodesie. Hiis ergo duobus locis prede et combustioni submissis, preter munitiones et castra, quibus non adheserunt, gens ipsa tota incolumis et sana Paduam est regressa.

Adhuc iterum nec Paduani ipsi nec expulsi Vicentini vel alii sibi sufficere putaverunt vicentinum districtum ex illo solum latere fustigasse. Itaque pars predicte milicie movit, eodem mense, cum eadem gente communiter et quibusdam viris prudentibus alieni cupidis, quos appellamus zafones, sibi associatis, equitaverunt omnes unanimiter ad Tyennem[2], villam similiter vicentini districtus magnam et copiosam. Et facta ingenti preda et villa ignibus deformata, reversi sunt omnes alacres et ditati, preter quod zafonum preda forensibus iniuste
Mur., 340 *c. 78 r* concessa rumorem movit in populo; et inolevit' fere sedicio penitudinis et' dampnosa, que tandem sopita fuit studio et peritia sapientum. In omni namque negocio sapiencia prevalet adeo, quod cito refrenat iras, discordes ducit ad idem velle, avaricie pascit ingluviem et lacunam, exaltat humiles et mitigat contumaces.

Subsequenter eciam predicte gentes sunt congregate et in mense madii equitaverunt ad Friolam[3] terram Vicentinorum. Eodem modo villam totam et locum et omnes indigenas ad precepta communis paduani velociter habuerunt. Et quoniam de Paduanis ipsis quidam nobiles et potentes viri ius aliquod habebant in Friola, factum illic et habitum est consilium facere munitionem in villa eamque vallare fossis aliisque munire paratibus ad defensam. Quod cum fecissent, constitutis ibidem viris prudentibus pro loci custodia et terrigenis omnibus ibi positis, voluntariis utique subesse ulterius paduano communi, armis quoque et victualibus pro virorum locique securitate habundanter illic dimissis, Paduani reversi sunt Paduam et sperant amodo, districtu Vicencie a latere versus Paduam quodammodo subiugato, civitatem ipsam Vicenciam debere mutare consilium et parti Ecclesie se daturam.

XVII. *Hic tangitur factum, quod fecit Ecelinus ad Friolam.* — Set illud vulgare proverbium, quo dicitur: "*Spes, eciamsi sit iusta, sepe credulum decipit et sperantem*" in facto Friole patuit verum esse, cum spes, que de ipsa Friola habebatur, facta sit brevi tempore vere frivola et inanis. Namque diebus illis, videlicet mense junii immediate sequente, erat Ecelinus adhuc in Brixia et Theotonicos mittebat Veronam, ut Veronenses quosdam, in magna quantitate accusatos indigne, disperderet. Set favente fortuna ipsis Veronensibus indebite accusatis, cum audivisset Ecelinus Friolam esse redditam paduano communi, non tantum indignatus de loco, de quo parvam gerebat curam, quantum quod locus erat in confiniis et in partibus de Baxano, quem habebat quasi pro sua camera speciali, Theotonicos missos, cum forent adhuc in via, subito per litteras revocavit. Quos quidem movens propere totamque miliciam de Verona, de Vicencia, de Pedemonte et aliunde, quam plus movere potuit, venit ad Friolam. Illic quoque generaliter omnes habuit Baxanenses, et castra metatus ibi sedit hostiliter, donec gentem suam circa Friole locum exacuit posuitque crudeliter et explicuit

3. *cod. 4* Locinum - *Mur.* ad terram Custodiae — 8. *cod. 4* et incolomis sanaque — 11. *cod. 4* illi enim *invece di* alieni — 12. *le parole* sibi associatis *mancano in Mur.* - omnes *manca in Mur.* - *cod. 4* Tinensem — 15. *Mur.* perennitudinis — 17. *cod. 4* referant terras *invece di* refrenat iras — 21. *cod. 4* Padue — 21-22. *il Mur. agg.* milites *dopo* nobiles — 22. *cod. 4* vix *invece di* ius — 29. *cod. 3* Frivolam — 32. *nel cod. 4 manca* vero - *cod. 4* in medietate *invece di* immediate — 34. *cod. 4* disperderent - *Mur.* indigne *invece di* indebite — 37. *cod. 4* quod *invece di* quem — 38. *Mur.* prope *invece di* propere — 40. *il cod. 4 agg.* est *prima di* ibi

[1] Il 13 aprile.

[2] Tiene a settentrione di Vicenza.

[3] Friola sulla riva destra del Brenta fra Vicenza e Bassano.

multitudinem contra paucos. Locum cepit quam subito gentemque totam habuit humiliter se reddentem, set fecit omnes illico vinculis alligari. Nec fuit in hac severitate contentus, immo cum olim civitates et loca, ecclesias, turres et pallacia devastasset, in' hoc loco etiam Mur., 341 voluit wastare formam Christi, et fecit quod infelix illa gens friolana, mares et femine, magni et parvi, clerici et laici, generaliter omnes cesi et deformati, per Lonbardiam et Marchiam signum deferunt ecelinice rabiei. Nichil quoque profuit parvulis innocentibus non peccasse, immo, cum triplicem penam senes et iuvenes paterentur, oculis, naribus et pedibus mutilati, infantes et innocentes penam quadruplicem habuerunt, nam Ecelini iussu naribus et pedibus deformati, cecati sunt occulis et parvis genitalibus sunt exsecti. Fuit autem' hec c. 73 r Ecelini ultima perpetrata crudelitas in predicto anno Domini, mense junii circa finem. Quo facto Brixiam rediit, non ulterius in Marchiam reversurus.

XVIII. *Hic attraxit Ecelinus latenter ad suam partem quosdam Mediolanenses.* — Audiunt et vident ulterius omnes de Lonbardia et Marchia et quicunque invocant nomen Christi, quod nullum est sperandum remedium amodo, nullum humanum consilium, fiducia quoque nulla quod cessent radicate iniquitates, que cothidie multiplicare videntur; immo et ipse Deus, si dicere licet, visus est tam enormia facta tamque nepharia tolerare molleste. Ecce namque sive fuerit quod ad finem tendunt omnia nec est quicquam stabile super terram, sive quod suma cadunt et quanto magis alciora permanserint tanto lapsu corruunt graviori, sive forte quod in hiis prudentes et sapientes viri de Lonbardia et aliunde assidue vigillabant, contigit' talis casus. Nam rex Castelle, qui et Yspanie dicitur, in discordia electus fuerat Mur., 342 rex Alemannie, quem Ecelinus sperabat Romanorum imperatorem futurum, ut supra legitur in secundo capitulo huius libri: *Adhuc* etc. Hic utique rex Castelle speciales litteras et nuncios miserat Ecelino, quod de ipsius consilio et favore volebat ingredi Lonbardiam, unde paratus foret ad eum recipiendum magnifice; erit enim eius adventus in brevi spectabitque totaliter ad exaltationem ipsius Ecelini et sue partis. Hiis itaque verbis et aliis consimilibus per regis nuncios sapienter Ecelino propositis, cogitat Ecelinus deinceps quid super hoc magno negocio sit acturus. Itaque primitus per suam industriam nunciis atque litteris aliisque modis quibus scivit et potuit, taliter laboravit, quod adtraxit ad suam partem vavassores et proceres civitatis Mediolani, ita quod ei et sue parti favere ceperunt in consiliis et arengis in civitate et jam quasi suo populo resistebant; et nisi quod dubitabant Ecclesie indignacionem incurrere, plus forsitan in suis excessibus processissent. Set habuerunt tunc Mediolanenses alii et populus et commune de consilio saniori pro suo capitaneo Martinum de Turre de civitate eadem, virum probum et sapientem, strenuum, tractabilem et costantem. Sciverunt namque cuiuslibet civitatis populos in divisione vigorem amittere, quem nempe resumunt et retinent, cum in unum provide federati communem utilitatem attendunt et spectant salubriter ad rectorem. Erat autem circa finem mensis iulii predicti anni quod tractabantur hec et movebantur per Lonbardiam.

Explicit Liber Undecimus.

2. *cod. 4* Sed non *invece di* Nec; securitate *invece di* severitate — 6. *cod. 4* deferant - *cod. 3* rabcinitus *invece di* rabiei. Nichil — 7. *i codd. 2, 2 a aggiungono* deformati cecati sunt oculis *dopo* pedibus — 8-9. *nel cod. 4 mancano le parole* mutilati.... pedibus — 9. *cod. 3* peditibus - *cod. 4* erecti *invece di* exsecti — 16. *cod. 4* iam *invece di* tam — 17. fuerit *manca in Mur.* — 18. *cod. 4* permanserunt — 29. civitatis *manca in Mur.* - *Mur. agg.* propria *dopo il secondo* in — 31. *Mur.* 'excessionibus - *nel cod. 4 manca* tunc — 34. *cod. 4* itaque *invece di* namque — 35. *Mur.* provide separati *invece di* in unum .... federati

INCIPIT DUODECIMUS. Mur., 343

Hic *incipit dompnus Guido de Montefoiano suam potestariam in Padua.* — Electus erat equidem, illo eodem anno MCCLVIIII, dompnus Guido de Montefoiano, reginus civis, pro sequenti anno in potestatem Paduanorum et rectorem, et iuraverat potestariam eandem, mense iulii die VI intrante. Fuit autem vir prudens, nobilis, sapiens et discretus, hominibus quoque placibilis, utpote quoniam affabilis et benignus, providus' curialis et largus cunctisque bonis moribus insignitus, et in quo vere locum habuit c. 79 r verbum illud Ovidii, loquentis de Augusto, principe Romanorum, cum diceret:

Est piger ad penam princeps, ad premia velox
Quique dolet, quotiens cogitur esse ferox [1].

Bene providit itaque divina benignitas tunc temporis, cum prope malorum vindicta erat, in exhibendo rectorem talem civitati catholice paduane, que Romam ipsam est imitata in multis, in fide videlicet et in illatis sibi multis iniuriis per diversa genera tyrampnie. Numquid Padua condam est ab Antenore constituta, egresso civitatem troianam eadem hora cum Enea, conditore romano [2]? Numquid passa est multas tribulaciones et werras, ut ipsa Roma? Numquid in suis civibus est offensa crudeliter, turribus et palaciis, domibus et decoribus suis dirutis et prostratis? Nempe, si michi parcat romana Curia, iam Padua dici potest quasi secunda Roma. Nec hoc dico in preiudicium aliarum civitatum de Lonbardia, set cum Paduam olim viderim racionis et iusticie baiulam, utriusque sexus civibus hornatissime decoratam, diviciis affluentem, hedifficiis splendidam, bonis omnibus copiosam et sanctorum virorum undique sancta religione circumdatam, usurpatis hiis omnibus per tyranicam pravitatem, neminem condecet admirari, si ex habundancia cordis os loquitur et de mee patrie desolacione lamentor. Quam expresse desolacionem video esse consimilem desolationi antique, quam fecisse legimus principes perdicionis in Roma, et urbem audivimus ipsam tocius orbis dompnam persecuciones indignas plurimas pertulisse.

II. *De puncto electionis Ecelini ad ultimum suum iter in Lonbardiam.* — Iam animus Ecelini quodammodo elevatur in altum. Scit enim quod rex Castelle venire prorsus intendit in Lonbardiam, scit eciam Mediolani nobiles et potentes esse favorabiles sue parti; quibus

3. *nel cod. 4 manca* illo — 4. *nel cod. 3 manca* in - *cod. 4* Padue — 10. *cod. 4* Quodque — 11. *Mur. agg.* finem *dopo* malorum — 13. *cod. 3* fidem — 17. *cod. 4* diruptis — 18. *cod. 4* preiudicio — 19. *cod. 3* videam — 20. *cod. 4* defluentem — 25. dompnam *manca in Mur.*

[1] Ovidii, *Ex Ponto,* I, 2, 123-24.

[2] Virgilii, *Aen.*, I, 242-247.

duabus causis de facili sperat amodo suos conterere inimicos. Itaque, mense augusti predicto anno, warnimentum paravit quam maximum, et amicos suos congregans universos et singulos
Mur., 344 et' quoscunque movere potuit proximos et remotos, reserato proposito suo paucis set quos credidit sibi fidos, testatus est se nunc velle in Lonbardia rem forte maiorem peragere, quam facta foret a tempore Karli citra. Electo die itaque sue mocionis et puncto de consilio suorum astrologorum et sapientum, sua eciam provisione firmata, circa finem ipsius mensis augusti suam totam movit miliciam et populum brixiensem et hoc fere innumerabile warnimentum, et equitavit magnifice ad castrum et circa menia Urceorum [1]. Est enim hoc castrum quoddam brixiensis districtus, quod solum adhuc in tota diocesi brixiensi partem tenebat Ecclesie, Ecelino eciam eiusque fautoribus viriliter resistebat. Et notandum quod, cum movit Ecelinus gentem suam de Brixia et equitavit ad Urceos, tunc fuit ascendens Sagittarii signum, Sol erat in Virgine, Luna in Scorpione, Saturnus in Aquario eratque retroguardus Iupiter in
c. 79 v Libra directus, Mars in Leone similiter et directus, Venus' in Cancro directa, Mercurius in Leone directus, capud autem et cauda Draconis in signis fixis. Neminem quoque credimus dubitare quod elegit Ecelinus hoc punctum et horam talem, credens celestes domos, planetas eciam domorumque disposicionem et planetarum favere sibi, quoniam in hiis quam plurimum, tamquam gentilis et ydolatra, confidebat. Volebat, ut puto, credere quod, cum sit Sagittarius domus Iovis et sit ille planeta benivolus, nam et Fortuna dicitur, debebat esse fortunatum et prosperum eius iter sub tali ascendente inceptum. Suspicor eciam quod notavit Martem in Leone tunc esse, nam Mars a poetis dicitur deus belli et signum Leonis dicitur fortitudinis et dominii, altitudinis et magnifice potestatis. Iovem etiam tunc forte providit in Libra positum, que est domus Veneris, quod appellatur salubre signum. Puto eciam quod signum sive domum Mercurii, signum videlicet Geminorum, posuit septimum et posuit in occasum, volens quod inimicorum et adversancium ei sapiencia caderet. Nam Mercurius deus sapiencie ponitur, et septima domus sive in astrologicis sive in geomanticis semper adversantibus assignatur. Hec et hiis similia de planetis et de domibus planetarum in favorem suum et sue gentis diligenter attendit et expectavit, ut credo. Mirum tamen quod non notavit Lunam in Scorpione tunc esse, cum Luna infimus planetarum in hec inferiora inter ceteros planetas multam habeat influenciam et virtutem; et cum scorpio venenosum sit animal fundatque venenum cauda, quasi hoc portendere videretur quod iter eius significatum per planetam itineris, id est Lunam, que pedes habet in homine, tanquam scorpionis veneno circa finem poterat sauciari. Qui plus? Si verum est quod mathematici dicunt, ut refert beatus Gregorius in quodam sermone suo [2], quod nati sub Aquario habere debeant officium piscatorum,
Mur., 345 et nati' sub signo Libre de sue constellationis natura esse debeant trapezite, iam forte per argumentum probabile et quasi per simile credi possit quod confidens aliquis in signo Sagittarii ascendente, tam si natus sub eo erit quam si sub eo iter incipiat vel aliquod suum opus, aliquid credatur habere facere cum sagitta. Et demum veraciter est hostensum de facto quod Ecelinus ipse, cuius iter inceptum est, ut superius diximus, signo Sagittarii ascendente, in pede, quod est instrumentum itineris, sagittam habuit, ut dicetur infra, Domino concedente. Set hec obmittamus ad presens, ne videamur in hiis aliquas filaterias dilatare, in quibus

---

4. *codd. 2, 2 a* fideles - *i codd. 2, 2 a aggiungono* ire *dopo* nunc - *cod. 4* Lombardiam — 5. ***Mur. agg.*** Magni *dopo* Karli — 6. *cod. 1* firmato — 8. *cod. 2* Iudeorum; *cod. 2 a* Viceorum — 10. *il cod. 4 agg.* confovebat *dopo* Ecclesie — 11. *cod. 4* Sagittarium — 14. *cod. 2* suis - *cod. 2 a* si *invece di* fixis — 17. *cod. 4* ydolatrus — 23. *cod. 4* suum *invece di* sive — 24. *cod. 4* eius *invece di* et adversancium ei; crederet — 25. *cod. 2* geumanticis; *cod. 2 a* geomaticis — 26. *nel cod. 4 mancano le parole* et hiis similia — 27. *cod. 4* attendidit - *cod. 3* cum *invece di* tamen quod — 30. *cod. 4* protendere - *cod. 3* perdere videret — 32. *cod. 4* dicit — 37. *cod. 4* aliud *invece di* aliquid — 39. *cod. 4* qui — 40. *cod. 2 a* fallacias

[1] Orzinuovi castello che è situato a sud-ovest di Brescia.

[2] Sancti Gregorii, *In evangelia*, lib. I, homil. 10, c. 5: Opera, ediz. Galliccioli, V, 179.

numquam confisi sumus; nec in talibus perdere volumus tempus nostrum, quamquam neminem redarguere deceat, qui pro posse de omni sciencia studeat, cuius possit particulam qualem qualem habere.

III. *Hic transit Ecclinus flumen Olii, Lonbardis stantibus in contrarium.* — Sedit Ecelinus non multis diebus in campis et in cultibus Urceorum et destruxit quicquid potuit inde ac circa castrum; minabatur eciam castrenses omnes gladio et morti submittere, nec ullum posset in hoc remedium inveniri. Auditum est hoc Cremone, et habent nunc causam Marchio Pellavicinus et Bosius de Dovara, qua possunt exire obviam Ecelino iniurianti fidelibus Ecclesie et hiis qui faventes Ecclesie et Cremone se ac sua exponunt fideliter omni periculo rerum et personarum. Sic ergo circa principium mensis septembris mota est milicia cremonensis communiter,' et exeuntes ipsi milites omnes locati sunt circa suum castrum proprium de Soncino. Dumque ibi magnifice morarentur, motus est similiter Mantuanorum exercitus et ferrariensis eodem modo cum dompno Marchione estensi; et equitaverunt isti unanimiter omnes ad castrum Marcharie mantuani districtus, ut scilicet dare possent Cremonensibus ipsis et Ecclesie fidelibus auxilium et succursum, innimicum autem eiusque complices confundere et terrere. Hiis eciam sic se habentibus, Mediolanenses venire promiserunt communiter et hostiliter Cremonensibus in succursum contra Ecclesie inimicum. Ceperuntque parari pontes ubi visum est oportunum, ut ipsi possint exercitus socialiter simul iungi. Hec nota fuerunt omnia Ecelino, set multam habebat fiduciam, quod vavassores et proceres et quidam magnates alii mediolanenses, ut supra diximus, suo populo resistentes, spem ei dederant et suos filios iam posuerant obsides, quod firmi erunt et in omnibus favorabiles eius parti. Igitur Ecelinus ipse, nocte quadam, subito et latenter populum brixien'sem remisit domum, retentaque milicia brixiensi et hiis omnibus, quos equestres facere potuit de Pedemonte et aliunde, cum aliquibus, quos adhuc secum habebat de Padua, de Vicencia et de Lonbardia, cum Theotonicorum milicia furtivo gressu quodammodo transivit flumen Ollii per pontem de Palazolo[1], et licet cum gente militari solummodo, verumtamen tam magnifice et potenter, ut nulla in Lonbardia civitas crederetur eius posse milicie obviare; nec mirum, in hiis enim tota eius intencio versabatur et ipse noverat potenciam Lonbardorum, et scimus hoc esse verum generaliter apud omnes, quod ubi potentis et sapientis totus intendit animus, illic est eius ingenium quam maxime fructuosum.

Mur., 316

IV. *Hic transit Ecelinus flumen, quod appellatur Adda et tendit versus Mediolanum.* — Postquam Ecelinus securus flumen Ollii pertransivit, Mediolanenses illi, per quos forte sperabat Mediolanum habere et adimplere suum propositum paucis notum, patrie devocione postposita, devenerunt ad ipsum. Set mediolanense commune et populus, supradictum capota-

2. *cod. 4* pro se — 4. *cod. 4* Olim - *cod. 4* Lombardie - *cod. 4* mortui *invece di* in contrarium — 5. *cod. 4* et omne quod potuit destruxit — 6. *nel cod. 4 manca* omnes — 6-7. *cod. 4* sine remedio aliquo *invece di* nec.... inveniri — 8. *cod. 4* possint - *codd. 1, 2, 2 a* iniuriati — 9. *Mur. agg.* in *dopo il primo* et - *cod. 4* Cremonense - *nello stesso codice manca* se — 10-11. *cod. 4* movit Cremona *invece di* mota.... cremonensis — 12. *cod. 4* mantuanus — 13. isti *manca nel cod. 4* — 14. *nel cod. 4 manca* scilicet - *cod. 4* possint — 15. *cod. 4* complures *invece di* complices — 16. *nel cod. 4 mancano le parole* et terrere — 17. *nel cod. 4 mancano le parole* et hostiliter — 18. *nel cod. 4 manca* ipsi — 18-19. *cod. 4* novit Ecelinus *invece di* nota.... Ecelino — 19. *cod. 4* fidutiabat satis *invece di* multam.... fiduciam - *nello stesso codice manca* quidam — 20. *cod. 4* de Mediolano *invece di* magnates...., mediolanenses — 21. *nel cod. 4 mancano le parole* iam *e* in omnibus - *cod. 4* sibi *invece di* eius parti — 22. *nel cod. 4 manca* ipse - *cod. 4* una *invece di* quadam - *nello stesso codice mancano le parole* et latenter — 23. *nel cod. 4 manca* hiis — 24. *cod. 4* ad hec *invece di* adhuc - *nello stesso codice manca* et — 27. *cod. 4* sibi obviare posse *invece di* eius.... obviare — 27-28. *nel cod. 4 mancano le parole* mirum.... scimus — 29. *nel cod. 4 manca* eius — 34. *cod. 4* Set de Mediolano communi populus - *Mur.* universus *invece di* supradictum

[1] Palazzolo, borgata che è posta tra Brescia e Bergamo, a nord-est di questa.

neum habens Martinum de Turre, memorandum et reverendum patrie defensorem, nichilominus exiverunt cum tota sua gente hostiliter, ut Cremonensibus ceterisque Ecclesie fidelibus et amicis fidem attenderent et promissum. Itaque tam capotaneus quam et ipsum commune et potenter et magnifice cum fere innumerabili et copioso exercitu iam parato advenerant; ita quod si contiget Mediolanenses cum Cremonensibus amicabiliter simul iungi, iam digne tremere debent hostes et poterit innotescere toti mundo, quid Lonbardie virtus valeat, vigor ac strenuitas et libertas. Cum autem Mediolanenses adeo processissent, quod citra paucos dies una cum Cremonensibus possent iungi, ecce leo rugiens, qui terram perambulans circuibat querens quem, immo quos devorare posset, furtivum diverticulum fecit et pervenit, ignorantibus Lonbardis, ad vadum quoddam fluminis, quod dicitur Adda. Quo vado cum multa diligencia perscrutato et superato, ripam adversam attigit et est illic ulterius cum gente sua totaliter et cum hiis Mediolanensibus, qui sue patrie sunt rebelles. Cepit igitur versus Mediolanum dirigere iter suum, et heu forsitan peregisset ipsius sui crudelis animi preconce- c. 50 r ptum.' Set fuit voluntas Dei, cuius est semper proprium obviare malignitatibus, bona quidem in melius promovere, quod inspiratus divino spiritu nuncius quidam quasi ex improviso properans ad capotaneum ante dictum Martinum de Turre animo anhelanti retulit festinantem Mur., 347 cum proditoribus proditorem.' Quo audito, vir probus idem Martinus, et tota nunc Marti cita intencione deserviens, reversus Mediolanum, quam subito cum exercitu suo toto ingressus patriam, adversarii prevenit adventum, civitatem illesam habuit, eam quoque sanam et incolumen conservavit. Et sic deceptus est hostis una cum illis, qui ad tantam cecitatem devenerant, ut quasi traherent ad suspendium semet ipsos.

V. *Locatus est Ecelinus cum gente sua in Vicomercato et tenet pontem Caxani super Addam.* — Hic exultant patrie defensores, set offensores merito cóntremiscunt. Ipse autem coluber tortuosus, humani sanguinis dilluvium et vorago, fons scelerum et magister, cum facere iam nequeat quod presumpsit, spumanti quadam rabie indignatus, vertitur in furorem, et tanquam desperans ulterius suaque intencione fraudatus motusque limphante sevicia, discurrere cepit per Mediolani confinium, loca et castra finitima dissipando pro posse. Burgum Modiciam [1] attemptavit intrare; volens eam privare forsitan illa nobili dignitate corone ferree, que illic est ab antiquis nostris in honorem lonbardice libertatis hac de causa reposita, ut scilicet quandocunque fuerit Romanorum imperator electus legittime, post electionem de se factam in regem Alemannorum hic idem corona illa ferrea [2] primitus coronetur, denique pergens Romam, sumat coronam auream ab apostolica dignitate. Set Ecelinum intrare Modiciam ipsi Modiciani viriliter prohibentes, continuo fuerunt ad arma et terram suam adeo

1. *nel cod. 4 mancano le parole* memorandum et reverendum — 1-2. *cod. 4* omnes *invece di* nichilominus — 2. *nel cod. 4 mancano le parole* cum.... gente - *cod. 4* Cremonenses conctisque - *nello stesso codice manca l'ultimo* et — 3. *nel cod. 4 mancano le parole* amicis fidem, *e poi il primo e il terzo* et — 4. *nel cod. 4 mancano le parole* potenter et - *cod. 4* peracto — 5. *cod. 2* contingeret; *cod. 2 a* contineret — 6. *cod. 4* omnibus notum erit quam *invece di* poterit.... quid - *cod. 4* nutus *invece di* virtus — 6-7. *nel cod. 4 mancano le parole* vigor.... libertas — 7. *cod. 2 a, Mur.* circa *invece di* citra — 8. una *manca nel cod. 4* — 9. *cod. 4* quam *invece di* quem - *nello stesso codice* vel *invece di* immo — 10. *cod. 4* scilicet ad Addam *invece di* fluminis.... Adda — 11. *cod. 4* attingit — 13. *cod 4* se *invece di* iter suum - *cod. 4* illius — 14. *cod. 4* voluntarius *invece di* voluntas - *cod. 4* maligerentibus *invece di* malignitatibus - *lo stesso codice agg.* semper *dopo* quidem — 18. *cod. 4* eius *invece di* cita - *cod. 4* exercitus suus - *nello stesso codice manca* totus — 19. *nel cod. 4 mancano le parole* eam.... sanam — 20. *cod. 4* conservatam *invece di* conservavit - *cod. 4* Ecelinus *invece di* hostis — 24. *nel cod. 4 mancano le parole* et vorago, et magister — 24-25. *cod. 4* quod presumpsit facere cum nequeat — 25. *nel cod. 4 manca* indignatus — 26. *nel cod. 4 mancano le parole* limphante sevicia — 27. *cod. 3* Mediolanenses - *cod. 4* fautentia *invece di* finitima — 28. *cod. 1* Mediciam; *cod. 2* Modociae; *cod. 2 a*, Modice; *cod. 3* Modociam; *cod. 4* Montiam; *Mur.* Modiciam - *cod. 4* temptavit — 30. electus *manca nel Mur.* - *nel cod. 4 mancano le parole* scilicet *e* Romanorum — 31. *cod. 4* hec - *nello stesso codice manca* primitus - *cod. 4* conetur *invece di* coronetur — 32-33. *cod. 4* Monciam; Monciani *invece di* ipsi Modiciani — 33. contrario *invece di* continuo

[1] Monza.

[2] Cf. Haase, *Die Königskrönungen in Oberitalien und die "eiserne Kröne"*, Strassburg-Schlesier und Schweikhardt, 1901.

laudabiliter defensarunt, quod hostis cum gente sua hostilica cessit procul. In castrum similiter Trecii fecit inimicus omnium cum tanta ferocitate insultum, ut velle videretur quodammodo deglutire omnes indifferenter. Quemadmodum pardus famelicus in partibus africanis, ut dicitur, nocte circuens dente rapido tuguria rusticana plena thorosis arietibus vel iuvencis, qui, morsis clatris obstantibus, in insaniam vertitur et quecunque foris stabulo reperit, debacchando confringere gaudet et lacerare, sic Ecelinus, cum castrum Trecii rumpere nequeat, burgum submisit incendio. De quo loco motus, ad ultimum Vicummercatum [1] attigit et Caxanum [2], unde mediolanensis capotaneus nuper eiusque commune recesserat, cum ad conservationem civitatis et sue patrie sapienter et festinanter, ut supra diximus, redierunt. Ecce iam ipsa tempora quodammodo fataliter innuebant, quod erat Ecelino fortune circulus revolutus et diversum ei fatum transactis olim casibus minabatur. Ipse namque planetarum effectus iam inscius, spe corporum superiorum delusus, in ipso Vicomercato, septembris mense iam dicto, mansionem suam posuit infelicem; cum non amodo considerans de contemplacione domorum supercelestium neque de sideribus suis, in quibus sperabat tantum,' iam infra se solum Mur., 345 incipit retractare solicitus, quid instantibus articulis sit acturus. Nam iam cognoscit indubitanter quod est commune mediolanense non incautum; milites illos eciam mediolanenses, de quorum consilio procedebat, scit fidem et propositum mutaturos,' et conclusum se videt quodam- c. 81 r modo inter loca inimicorum, inter flumina, inter hostes. Denique non ignorat sibi summum esse periculum et mortale, consumpsisse semper in sanguinibus et funeribus dies suos, se quoque vixisse continue cunctis gentibus Ytalie odiosum. Ut vitare possit igitur insultum inimicorum et ut, si necesse fuerit, via sibi pateat ad recessum, Caxani pontem super flumen Addam positum et hostibus adhuc vacantem cepit, tenuit et armavit, studetque de gente sua plus solito procurare. Sive namque propter inimicorum timorem, sive propter victualium penuriam et defectum, diversi diversimoda cogitabant; immo fuerunt aliqui de Mediolanensibus, qui in eius favorem advenerant, et de aliis eciam, qui tota intencione ac posse ad subterfugium intenderunt.

VI. *Appropinquat exercitus Lombardorum ad Ecelinum et violenter occupant pontem Adde.* — Manente Ecelino in loco Vicimercati, ecce Cremonenses omnes et Mantuani et estensis Marchio, nobilis, potens et sapiens, cum Ferrariensibus suis fidelibus et dilectis, omnesque de parte Ecclesie — unanimes et modis omnibus studiosi quod deleatur flagellum divini cultus in Lonbardia, iniquitas tyrapnica decidat, sanguis innocuus non fundatur, finiatur ydolatria, heresis refrenetur — moverunt castra totumque generaliter warnimentum in una eademque die et hora, sunt quoque castra metati, omnes se in antea producentes, ad partes et in partibus pontis Adde, quem Ecelinus iam ante ipsos occupaverat et tenebat. Set ibi non diucius immorati, immo graviter et indigne ferentes quod hostis pontem ceperit et possideat

1. *cod. 4* Ecelinus iungente eius *invece di* hostis.... sua — 2. *cod. 4* Ecelinus *invece di* inimicus omnium - *cod. 4* videbatur — 2-3. *nel cod. 4 manca* quodammodo — 4. *Mur.* rabido - *cod. 4* turgia - *cod. 4* therosis - *cod. 4* iumentis — 5. *cod. 2 a* morsis elatis; *Mur.* mox clastris — 5-6. *le parole* qui.... lacerare *mancano nel cod. 4* — 7. *cod. 4* attingit — 8. *cod. 4* Mediolani - *nello stesso codice mancano le parole* eiusque commune — 9. *nel cod. 4 mancano le parole* sapienter et *e* supra — 10. *cod. 4* nam *invece di* iam — 12. *nel cod. 4 manca* superiorum — 13. *nel cod. 4 mancano le parole* iam dicto — 14. *cod. 4* celestium *invece di* supercelestium - *cod. 4* fidelibus *invece di* sideribus — 15. *cod. 4* retentare - *lo stesso codice agg.* in *prima di* instantibus - *cod. 4* facturus — 15-16. *cod. 4* certe — 16. *cod. 4* Mediolani - *cod. 4* cautum *invece di* non incautum — 17. *cod. 4* sibi *invece di* et propositum — 17-18. *Mur.* amodo — 18-21. *le parole* inter flumina.... inimicorum *mancano nel cod. 4* — 23. *cod. 4* vel *invece di* Sive namque *e* vel *invece di* sive — 24. *nel cod. 4 mancano le parole* et defectum *e* de — 24-25. *cod. 4* Mediolanenses — 25. *nel cod. 4 manca* eciam - *cod. 4* ad *invece di* ac — 27. *cod. 4* Appropinquant - *cod. 3* occupat - *nel cod. 4 mancano le parole* et.... Adde — 28. *il cod. 2 agg.* et Paduani *dopo* Mantuani — 29. *cod. 4* eius *invece di* suis - *nello stesso codice mancano le parole* et dilectis — 31. *cod. 4* innocens — 33. *nel cod. 4 mancano le parole* et hora - *cod. 4* procedentes — 33-34. *nello stesso codice mancano le parole* et in partibus — 34. *nel cod. 4 mancano le parole* et tenebat — 35. *cod. 4* immoranti - *nel cod. 4 mancano le parole* graviter et - *cod. 4* Eccelinus *invece di* hostis - *cod. 4* cepit et possidebat

[1] Vimercate a nord-est di Monza.

[2] Cassano sopra l'Adda.

sic impune, unanimes omnes, assumptis armis et navibus preparatis, pontem expugnaverunt et vicerunt subito munieruntque firmis hedificiis et bilfredis, sudibus, saxis, armis et Ecclesie insigniis, opurtunis viris quoque prudentibus et balistis et cunctis apparatibus bellicosis. Fluminis vada eciam diligenter superius et inferius exquisita clauserunt et plenam adhibuerunt custodiam et cautelam, ne impunis effugiat sevus hostis. Nec non et Mediolanenses ipsi, communiter et concorditer dispositis sue civitatis negociis, ex altera parte magnifice in terga Ecelini iam venerant, optantes illum perfidum inimicum invadere, qui civitatem ipsorum visus fuerat se velle radicitus desolare. Sic clauditur aper aliquando in partibus paduanis, dum prudentes iuvenes et soliti venatores in insula nogarensi, astute notantes ferina vestigia, omni Mur., 349 casui se exponunt et ar'mati validis venabulis et acutis, habentes canes eciam sua collaria deferentes fideles et animosos, feram non solummodo insectantur, set eam certis expectant locis spretoque dente vulnifico, et animi vigore iuvante, setigeram illam bestiam et horrendam cuspide crucifera confodiunt et prosternunt. Et quoniam animo cupienti nichil satis festinare videtur, Mediolanenses omnes patrie defensores sapienter et concorditer die noctu- c. 81 v que constantissime preparabant' committere bellum cum Ecelino et in campestri pugna de inimico quodammodo circumsepto vindictam sumere, dante Deo. Set litteras receperunt a Cremonensibus, a Marchione estense et a baronibus ecclesiastici warnimenti quod adhuc modicum expectarent, quoniam in brevi continget hostem humani generis in manus fidelium Ecclesie sine sanguinis effusione decidere et in laqueum quem incaute paraverat irretiri.

VII. *Hic vulneratus est Ecelinus in pede et transit ad alteram partem Adde, ubi sunt inimici.* — Illo quoque tempore sive hora, cum Lonbardi ceperunt pontem, dormiebat Ecelinus illinc non longe, scilicet in Vicomercato, securus. Hostes enim contempnere videbatur et nolle suam habere sedem vel aliquam residenciam in Caxano. Nam quasi hoc solum nomen videbatur horrere, nec sciebatur ab aliquibus qua de causa, nisi quod ipsi facienti primo transitum inde, dum loci nomen quereret, quidam responderat quod Caxanum appellabatur. Ergo dum capto ponte nuncius venisset ad eum refferens facti seriem, festinanter ipse motus subito, multa magnanimitate et ira cum gente sua et experta milicia protinus properavit ad pontem. Quem de facili recuperare confidens, milites et pedites astute et ordinate impellens premebat et animabat ad pugnam; et per eius partem adeo pugnabatur, ut quasi hostes de ponte descenderent et cederent Ecelino. Set extrema gaudii luctus occupat; et quanto magis favet iocunditas, tanto magis adversitas est timenda. Ecce namque sagitta quedam de pontis municione emissa fixit Ecelini sinistrum pedem; quo sic inopinate transfixo, plus est perterrita gens ipsius, quam ipse, qui ferrum sumpserat et adhuc in osse sine sanguinis effusione ferebat. Tunc ipse, sua gente trepida comitante, ad Vicummercatum de hodioso Caxano reversus, dolorem vulneris alta mente contexit, sicut strenuus athleta victus aliquando cum rediit de harena, gestus monstrat fortes et animosos, ut, qui spem in ipso posuerant, non diffidant. Pedis postmodum vulnere adoperto, fortis tamen et animosus firmat animum,

---

1. *nel cod. 4 mancano le parole* sic impune — 2. *nel cod. 4 manca il primo* et - *cod. 4* vicerant - *nello stesso codice mancano le parole* et bilfredis.... armis — 3. *nel cod. 4 mancano le parole* et cunctis.... bellicosis — 4. *nel cod. 4 manca* diligenter — 5. *nel cod. 4 mancano le parole* et cautelam - *cod. 3* in primis; *cod. 4* ipius *invece di* impunis — 6. *nel cod. 4 mancano le parole* et concorditer — 7. *nel cod. 4 manca* iam - *il cod. 4 agg.* sic velle *dopo* ipsorum — 8. *nel cod. 4 mancano le parole* fuerat se velle - *cod. 3* per aliquam *invece di* aper aliquando — 9. *Mur.* sectantes *invece di* notantes — 10. *cod. 4* venabrosis - *nel cod. 4 manca* eciam — 11. *cod. 4* animosi - *cod. 4* expectatis — 13. *cod. 4* cuspidis - *cod. 4* confundunt et proscernunt - *cod. 3* cupiendi - *nel cod. 4 manca* satis — 14. *cod. 4* festinantur - *nello stesso codice mancano le parole* videtur *e* et concorditer — 15. *nel cod. 4 manca* et — 16. *cod. 4* quasi *invece di* quodammodo - *cod. 4* circumspecto — 17. *cod. 4* Ecclesie — 18. *cod. 2* quia; *cod. 2 a* quod *invece di* quoniam - *nel cod. 4 mancano le parole* hostem.... generis — 19. *cod. 4* dicedere - *cod. 3* paruerat; *cod. 4* posuerat *invece di* paraverat — 20. *cod. 4* traxit - *nel cod. 4 manca* ubi — 21. *cod. 4* Illic — 22. *cod. 4* cum tempore *invece di* contempnere — 25. *cod. 2* vie *invece di* inde - *cod. 4* queret — 30. *Mur.* iam *invece di* descenderent et — 33. *cod. 4* eius - *nello stesso codice mancano le parole* qui.... sumpserat — 36. *codd. 1, 2 a* sortes *invece di* fortes - *cod. 3* fortis et animosus

mutat consilium et vult exprimere vires suas, fatique sui sortem et aleam experiri. Mota itaque gente sua totaliter et armata, premissis signis,[1] gradatim cepit et ordinate versus pon- [Mur., 350] tem et ad vadum fluminis dirigere gressus suos. Dixitque tunc pluribus audientibus verbum quoddam: “Nos, inquit, hodie sine ponte viam talem faciemus et iter, qualem cum ponte “hostes nullatenus attemptarent„. Sicque vadum cepit salubriter et cum suis aciebus et gente sua fluentem transivit Addam. Stabat igitur Ecelinus iam ultra flumen cum gente illa, que ipsius sequebatur insignia, quasi regali more in dextrario falerato, et tergo verso ad inimicos tanquam eos pro nichilo reputaret, et directa facie ad miliciam suam Brixiensium, qui ultimo transvadabant. Set iam hora profecto advenerat, quam Deus ipse in salutem Lonbardie et Marchie providerat ab eterno. Et, si liceret futura prenoscere, per totam Ytaliam poterat fluminis Adde transitus desiderari, non aliter quam per sanctam Christi crucem et passionem Adde primi hominis restauracio sive remedium poterat expectari. Quare puto forsitan quod pura bonitas antiquorum pronosticatione, licet non meditata, imposuit illi fluvio nomem Addam, ut nos Adde filii, protoplasti nostri primarii, simus illic ad Addam exempti et[1] liberati de baratro et voragine insaciabilis Ecelini. [c. 82 r]

VIII. *Qualiter Ecelinus captus est in Lonbardia.* — Stat nunc Ecelinus cunctis munitus armis ad alteram partem Adde cum munita gente sua magnifice et armata et est in eadem planicie cum suorum inimicorum multitudine numerosa, nec est aliquod intervallum hinc inde. Expectat autem rector ipse promtus et animosus, credulus et confidens, expectat utique fideliter et attente quod sua gens et milicia brixiensis tota transeat citra Addam; set post gentis illius transitum nemini notum erat, si rector ipse ad bellum prodeat vel recessum. Interea tamen gens et exercitus Lonbardorum, pugnancium pro Ecclesie parte, adeo propinquaverat ad acies Ecelini, quod iam quidam berroerii de Lonbardis lanceis declinatis innimicos semel et iterum feriebant, ut quodammodo iam factum esse propositum indicarent, nec sic impunis transeat hostis lonbardice libertatis. Et ecce brixiensis milicia suis insigniis precedentibus glomerata in unum ampliare cepit et extendere viam suam, nec ad Ecelini securitatem more debito declinare nec ad sue gentis auxilium vel defensam. Hoc Ecelinus primo et post eum ceteri perpenderunt, et ipse quamvis audax et animosus in ceteris, sue partis ex hoc notavit aliquos trepidare, aliquos ad fugam intendere, aliquos se ad ipsum reducere, tanquam ad locum muniminis et ad castrum, nullos vero penitus in viribus confidere vel in armis. Sic ratis in pelago quandoque deperit inconsulta, cum ventis incunbentibus vehementer ex omni parte velum scinditur, arbor rumpitur et antena, spes est remorum inutilis, fractoque remigio quolibet, scit[1] nauta venisse naufragium et deserit artemonem. Tunc visa est gens Lon- [Mur., 351] bardorum et existencium citra Addam et ultra, equestrium et pedestrium, unanimis tota, tota prompta ad locum concurrere, ubi creditur Ecelinus, non aliter quam ad punctum terre medium, quod philosophi centrum dicunt, ponderosa cuncta tendere naturaliter elaborant. Se videt amodo Ecelinus a suis quasi omnibus derelictum et a tantis hostibus circumventum, ut mirari possit, quomodo gens non Lonbardie tantum, set fere totius Ytalie sic subito coniurasset in eum. Stans igitur in articulo tali et solicita inquisicione perquirens, que via ducat Pergamum, tendebat ad partes illas cum gente sua, non equidem sicut fugiens, equis immo

---

1. *il Mur. agg.* propositum et *dopo* mutat - *cod. 4* aliena *invece di* aleam — 2. totaliter *manca nel cod. 4* — 2-3. pontem *manca nel Mur.* — 5. *cod. 4* attemptarunt — 6. *Mur.* flumen — 7. *cod. 3* suo *invece di* verso — 8. *nel cod. 3 mancano le parole* tanquam .... reputaret — 9. *nel cod. 4 manca* profecto - *cod. 4* qua — 10. *cod. 4* provideat — 13. *cod. 4* parabola *invece di* pura — 14. *cod. 3* protoplaustri; *cod. 4* protoplausti - *cod. 3* scimus — 17. *codd. 2, 2 a* multa; *cod. 3* inimica *invece di* munita — 19. *nel cod. 4 mancano le parole* promtus.... expectat — 21. *cod. 4* set Eccelinus *invece di* si rector — 22. *cod. 4* appropinquaverat — 23. *cod. 4* Ecelinum *invece di* acies Ecelini - *il cod. 4 e Mur. aggiungono* in *prima di* inimicos — 24-25. *cod. 4* impius — 25. *lo stesso codice agg.* Eccelini *dopo* transeat - *cod. 4* lombardie — 27. *cod. 1* inclinare; *cod. 4* solito inclinare - *cod. 4* Hec — 28. *cod. 4* et *invece di* ex — 29. *cod. 4* eum — 30. *nel cod. 4 mancano il secondo* ad, penitus *e il secondo* in — 31. *cod. 4* navis — 32. *cod. 4* descinditur — 34. *nel cod. 4 manca il secondo* tota — 35. *nel cod. 4 manca* prompta — 40. *cod. 3* equus

procedentibus quasi passim. Set insecuta est gens lonbardica Ecelinum et ad eum omnes post parvam moram temporis adiunxerunt [1]. Ecce namque estensis Marchio magnus et potens et animosus, cuius estense castrum et rocham Ecelinus cepit hostiliter olim, set ob reverenciam marchexatus, quamvis plurimi peterent castri destructionem, castrum ipsum servavit incolume ac illesum. Ecce marchio Pellavicinus et ipse, qui condam in obsessione Padue, quasi esset unum et idem cum Ecelino, misit ei quotcumque movere potuit de Cremona. Ecce Boxius dovarensis similiter exemptus condam per Ecelinum de carcere tenebroso Bononie, ubi dudum detentus erat. Hii siquidem principes et barones aliique multi nobiles et magnates civitatum, castrorum, villarum aliorumque locorum, communia de Lonbardia et Marchia, de Romagna et aliunde, Ecelinum circumdederunt, ceperunt et tenuerunt. Et fuit in illis quidam, secundum multorum dictum, qui Ecelinum — sic circundatum et iam quasi non Ecelinum, set virum captum' et indefensum — bis vel ter in capite rusticane percussit, excusans improperium suum et dicens quod hoc fecit in cuiusdam sui fratris vindictam, quem pede uno fecerat mutilari. Set idem quisquis fuerit, non laudem meruit set sume pocius obprobrium vilitatis. Nam idem facinus est putandum captum nobilem vel ignobilem offendere vel ferire, quasi gladio cedere cadaver inanimatum et hominem panno funereo iam insutum. Fuit autem hec captio Ecelini in anno predicto Domini MCCLVIIII die quarto exeunte septembri [2].

c. 82 v

IX. *Hic tractatur ubi Ecelinus iacet mortuus et sepultus.* — Captus permanet Ecelinus silencio comminanti conclusus, vultu demisso sevissimo et eius alta indignacione repressa. Et ecce concurrunt undique gentes et populi conclamando, videre volentes equidem virum potentissimum condam, pre ceteris mundi' principibus horribilem, terribilem et famosum, et gaudium quodammodo generale. Sic aves aliquando, nictimene, que noctua dicitur, in specula constituta, undique decurrunt inordinate, garriunt, vociferant et minantur. Set Marchionis utriusque et Bosii dovarensis et magnatum ceterorum nobilitas noluit tollerare quod virum tantum et tam famosum instantis turbe frequencia factis ledere debeat aut dictis. Ipsum ergo prius ad tentorium dompni Bosii, deinde, prout in tali casu decuit, ad Soncini castrum honorabiliter conduxerunt. Et adhibitis sapientibus medicis, quicunque sunt crediti meliores, habitus est Ecelinus in tali et tanta cura, qualem laudare posses per Albricum habitam vel forte per aliquos eius fidelissimos de Romano. Est autem sapientibus notum quod medicina forte potest differre mortem, nequid autem tollere vel fugare. Mortis namque liberalitas, imo morsus, altitudinem spernit, potenciam vilipendit, divitias proterit, superbiam calcat pedibus, nobilitatem deridet, corpora quoque cuncta sive deformia sive speciosa deformat, suumque dominium infallibile triumphaliter monstrat in cunctis genitis super terram. Nam ecce quod Ecelinus, olim tante altitudinis homo, in predicto anno Domini die XI post predictam captionem eiusdem, sublatus de medio huius vite, diem clausit extremum [2], et a predictis ba-

Mur., 352

3. *cod. 4* Este — 7. *cod. 3.* de Dovaria — 11. *cod. 4* qui Ecelinus — 12. *cod. 1* rustine; *codd. 2, 2 a* rustice - 13. *cod. 3* vituperium — 16. *nel cod. 3 manca* cedere - *Mur.* inaestimatum — 17. *cod. 2, Mur.* XIIII - *il cod. 2 agg.* Laus Deo *dopo* septembri — 18. *il cod. 3 agg.* perfidus *dopo* permanet — 20. *Mur.* siquidem — 22. *cod. 4* generales - *cod. 4* nigrimente *invece di* nictimine - *cod. 4* spelunca *invece di* in specula — 23. *cod. 4* discurrunt — 24. *Mur.* aliorum - *cod. 4* non tulit *invece di* noluit tollerare — 25. *Mur.* nobilem *invece di* tantum.... famosum *e* offendat *invece di* ledere debeat — 26. *Mur.* Eccelinum *invece di* prius - *cod. 4* tenptoria - *Mur.* ut in hoc — 27. *cod. 3* duxerunt — 28. *cod. 3* circa *invece di* cura — 28-29. *Mur.* factam per Albricum ipsius fratrem *invece di* per Albricum.... Romano — 30. *cod. 4* posset — 31. *Mur.* sive *invece di* imo - *in Mur. mancano le parole* divitias proterit — 32. *cod. 1* detridet; *cod. 3* deridet; *Mur.* ridet

[1] Il luogo della cattura di Ezelino fu Blancanuda o Blancanuge nel comune di Massari de' Melzi (Silvio Mitis., *Storia di Ezzelino IV da Romano ecc.*, Maddaloni, 1896, p. 254).

[2] Secondo ciò che qui scrive Rolandino la morte di Ezelino sarebbe avvenuta il giorno 6 ottobre. Però il Cipolla dimostrò che il fatto avvenne invece il 1° ottobre (*Antiche Cronache Veronesi pubbl. dalla Deputazione Veneta di Storia patria*, serie III, *Cronache, Diari*, tomo I, pp. 210-212).

ronibus et militibus de Cremona et aliunde quantum decuit honoratus, sepultus est in Soncino, ibique post longeva certamina mortisque multa discrimina, post labores anxios et multiplices strepitus bellicosos in loco, sibi licet in enigmate premonstrato [1], — Campisionis tumulo defraudato parentum — in aliena patria corporaliter requievit.

X. *Qualiter Vicencia est reddita Ecclesie et pacificata statim post obitum Ecelini.* — Cum de ipsius Ecelini desiderabili captione primitus rumores auditi forent, populis exultantibus in immensum, nunc de ipsius morte centuplicatum est gaudium, quocumque fama tanti desiderii potuit pervenire. Fuerunt autem quam plurimi timentes timore magno, ne ficticium foret, quod dicebatur; sunt namque solicitudo et tarditas que terrent et quassant plurimum animum cupientem. Itaque postquam veritas cognita est, ubique uniuntur amicicia gentes, urbes pacificantur, et cum is de medio sit sublatus, qui fidei' et sancte matri Ecclesie tyrapnice re- *c. 83 r* pugnabat, iam incipit invalescere firmius fides et ecclesiasticum sacramentum. Si qui vero nobiles, si qua castra vel loca suis civitatibus vel dompnis repugnabant, errore dimisso penitus, locis debitis aut dompnis, impetrata venia, se submittunt. Civitates eciam, si que fuerunt potenciores suas civitates affines, tyrapnidi male subditas, opere pietatis eripere voluerunt pro posse.' Sic ergo, diebus illis, statim post obitum Ecelini desideravit commune pa- MUR., 353 duanum Vicenciam de servitute redimere, quam adhuc tenebant quidam ecelinici violenter et contra vicentinorum civium voluntatem, qui adhuc exclusi tenebantur foris a suis domibus et a propria civitate, ut supra legitur in decimo capitulo libri decimi: *Ecelinus etc.* Parata igitur parte quadam milicie paduane et quibusdam peditibus iverunt Paduani Vicenciam. Set tunc eam intrinseci, quos Ecelinus ibi posuerat, defenderunt, non tamen volentibus Vicentinis; et sic burgis in magna parte crematis, Paduani Paduam redierunt. Statim veruntamen, die tercia subsequente, tyrapnici illi dompni et iniqui rectores, qui Vicentinis dompnabantur invitis, rebus et denariis prout potuerunt arreptis, subito et furtive nocturnum subterfugium assumentes, festinantissime perrexerunt Veronam [2]. Et sic protinus vicentini quidam [3] milites, nobiles et prudentes letanter Paduam cucurrerunt, rogantes utique potestatem dompnum Widonem de Montefoiano totumque commune paduanum, quatenus omni mora postposita Vicenciam properent eamque accipiant et, tanquam rectitudinis viri magnifici et potentes, amicabiliter tractent Vicenciam et disponant. Utebantur autem Vicentini tali proverbio: " Exivit ursus horribilis ad eius interitum de caverna et dessicate sunt penne rapacis vul- " turis et impasti ". Tunc vir idem sapiens et astutus Paduanorum potestas, assumpta subito sua strenua milicia paduana genteque de libero populo paduano in laudabili et honorabili quantitate, Vicenciam equitavit et datam sibi civitatem communiter sueque protectioni commissam assumpsit [4]. Et dispositis Vicencie negociis provide et prudenter ad ipsius civitatis co-

1-2. *cod. 3* Sulcino — 3. *il Mur. agg.* ac plures *prima di* strepitus — 4. *cod. 3* alia *invece di* aliena — 9. *cod. 4* terreni *invece di* terrent - *nel Mur. mancano le parole* et quassant plurimum — 10. *il cod. 4 agg.* nec *dopo* Itaque - *il cod. 4 ha* unius *invece di* uniuntur *e* amicis pectia *invece di* amicicia — 11. *cod. 3* hiis *invece di* is — 14. *Mur.* subdunt — 15. *cod. 1* sua — 15-16. *Mur.* civitates oppressas tyrannide pro posse liberaverunt *invece di* suas civitates.... pro posse — 16. Sic *manca nel Mur.* — 18. *cod. 3* inclusi; *cod. 4* expulsi *invece di* exclusi.... foris; *nel Mur. mancano le parole* civium, exclusi *e* foris — 20. *cod. 1* quedam — 24. *cod. 4* et dicuntur aportatis *invece di* denariis.... arreptis; *lo stesso codice dopo* subito *agg.* prout potuerunt *invece di* et — 25. *Mur.* statim *invece di* protinus — 26. *cod. 4* latenter *invece di* letanter - utique *manca nel Mur.* — 27. *cod. 4* Padue - paduanum *manca nel Mur.* — 28. *il Mur. agg.* et amatores *dopo* potentes — 29. *cod. 4* disponunt *invece di* et disponant - *il Mur. agg.* quodam *prima di* tali — 31. *Mur.* protinus

[1] Il sogno avuto da Ezelino in Brescia; cf. lib. XI, cap. XIV.

[2] Ciò avvenne il giorno di san Michele, cioè il 29 settembre, come si dichiara nel documento, col quale il comune di Vicenza istituisce una corsa di cavalli annuale in ricordo della liberazione della città dalla tirannide di Ezelino (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 284, an. 1264, pp. 493-94.

[3] Gerardo nomina questi Vicentini e sono Giovanni da Nievo, Aliandro de Proti, Iseppo de Loschi ed Henrico de Creazzo (*op. cit.*, p. 1170).

[4] Gerardo aggiunge che il podestà di Padova nominò a podestà di Vicenza il nobile padovano Nilino da Terradura (*op. cit.*, p. 118 *r*).

modum et honorem, Paduani omnes cum potestate ipsa alacres sunt reversi. Et facta sunt hec etiam predicto anno Domini, tempore antumpnali.

XI. *De Baxano reddito Ecclesie.* — Adhuc eodem anno, elapsis diebus paucis post rectificatam Vicenciam, illi qui nunc Baxanum tenebant et usque modo pro Eccelino tenuerant, videntes civitatem illam, mandatis Ecclesie suorumque fidelium subditam, bonum habere statum multisque ereptam angustiis, habito saniori consilio, dederunt se et sua totaliter in manibus supra dicti dompni Widonis Padue potestatis [1], ita quod potestas idem pro communi paduano rectorem et potestatem de paduanis civibus illic posuit dopnum Tomasium de Arena [2] c. 37 iudicem militarem et terram ipsam Baxani' sub communis paduani benigna protectione receptam diligenter tenuit et tractavit tempore aliquanto, quamvis post hec, labente tempore, Mur., 351 multa fuerint inde verba, con'silia et tractatus utrum Baxanum ipsum Padue vel Vicencie subesse deberet. Cui commune paduanum de plana voluntate concessit, ut esse debeat sui iuris, ut cui velit subiaceat de predictis duabus civitatibus uni.

XII. *Hic redditur civitas Tarvisii Ecclesie et suis fidelibus.* — Animadvertunt interea Tarvisini et diligenter considerant singulorum negociorum processum, Marchiam pacificari videntes, notantes ex hiis omnibus declinatum esse fastum, debilitatam esse plurimum arroganciam de Romano et Albrici, scilicet qui eos diu tenuerat sub iniqua tyrampnide et mortifera pravitate. Nam et ipse iam suos nuncios frequentius solito mittebat ad sua castra de Pedemonte, suamque familiam et thesaurum ad partes illas nunc occulte, nunc eciam manifeste iam miserat, imo iam ipsemet reliquerat civitatem quasi subito post fratrem suum Ecelinum defunctum. Audent itaque Tarvisini mutare propositum sibique ac sue salubriter consulere civitati, et sumunt pro potestate suoque dompno et rectore dompnum Marchum Badoarium de Veneciis, virum probum et sapientem, fidelem Ecclesie, providum et astutum. Quo recepto in civitate magnifice ac decenter cunctisque civibus tarvisinis, qui communem statutum civitatis optabant et exules absque causa permanserant, revocatis, incipit ipsum commune Tarvisii reformari, congratulantibus ipsis civibus in immensum. Astitit autem eidem dompno potestati prudenter et sapienter dompnus Albertus, Dei gratia episcopus tarvisinus, vir religiosus et iustus, moribus et honestate perspicuus, qui multum instantissime laboravit ad civitatis negocia reformanda, et tam tempore were quam pacis multa pertulerat Rome et alibi, ut civitas ipsa tarvisina eximeretur de servitute foretque sancte matri Ecclesie subdita et fidelis et ad libertatem pristinam deveniret.

1. ipsa *manca nel Mur.* - *il Mur. agg.* Paduam *dopo* alacres — 4. *cod. 4* rectitudinem Vicentie - *cod. 4* habebant *invece di* tenebant - *nel Mur. mancano le parole* nunc *e* tenebant et - *Mur.* nunc *invece di* modo - *Mur.* tenebant *invece di* tenuerant — 5. *Mur.* Vicentiam *invece di* civitatem illam - *Mur.* ac eius *invece di* suorumque — 6. *cod. 3* ereptum; *cod. 4* ereptum miseriis — 7. *Mur.* ibi *invece di* idem — 7-8. *cod. 4* Padue — 8. *cod. 3* Paduanorum civium - *le parole* de Paduanis.... illic *mancano nel Mur.* - *Mur. agg.* paduanum civem *dopo* Arena — 9. *il Mur. agg.* sic *dopo* et - *cod. 4* Padue - benigna *manca in Mur.* — 10. *Mur.* Et licet *invece di* quamvis — 11. *cod. 4* fuerunt - *Mur. agg.* scilicet *dopo* utrum *ed om.* ipsum — 12. *Mur.* tamen *invece di* Cui - *cod. 4 e Mur.* Padue - *Mur.* Baxanum esse nunc *invece di* ut esse debeat — 14. *cod. 4* Tarvisium *invece di* civitas Tarvisii — 17. *cod. 4* Albericus - *nello stesso codice manca* scilicet — 19. *nel cod. 4 manca* eciam; *Mur.* utique *invece di* eciam — 20. *Mur.* ipse etiam *invece di* ipsemet - *le parole* fratrem suum *mancano nel Mur.* — 21. *cod. 3* sibi — 22. *le parole* et rectore *mancano nel cod. 4* — 24. *le parole* ac decenter *mancano in Mur.* — 27. *le parole* prudenter et sapienter *mancano nel Mur.* — 30. *cod. 4* civitatis - ipsa *manca in Mur.*

[1] Il 9 ottobre 1259. Cf. VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 244, p. 412. Poco tempo dopo (7 settembre 1260) i Padovani cedono Bassano ai Vicentini, e costoro ne accolgono il possesso con speciale strumento l'11 settembre (VERCI, *Cod. Ecel.*, doc. 252, pp. 423-25, doc. 253, pp. 426-31)

[2] Sotto la sua podesteria furono riformati gli statuti di Bassano (VERCI, *Ecclini*, II, p. 398 e *Cod. Ecel.*, doc. 248, pp. 418-19, an. 1259). " Thomasio q. d. Ugonis judicis de Arena " così è chiamato in un documento del 12 febbraio 1261. A lui accennano altri documenti degli anni 1257, 1268, 1287, ebbe per madre Zenore e per moglie Monora e per fratelli Gombertino, Iacopino ed Albertoncello (GLORIA, *Monum. dell'Università di Padova*, p. 292, nota 1-4).

XIII. *De fuga Albrici in castrum sancti Zenonis et de pugna quadam inter ipsum et Baxanenses.* — Ecce iam anno Domini revoluto, currente scilicet MCCLX, quo electus est Marchus Quirinus de Veneciis iterum potestas in Padua, Albricus de Romano multis stabat anxietatibus circumventus, tum quia, Ecelino defuncto, relictum se videbat ab omnibus, tum quia, sibi conscius, cogitabat se per nephas et tyrampnidem in Tarvisio mala innumerabilia perpetrasse. Quesivit itaque locum securiorem in castris suis, quia forte quasi quedam eius pronosticatio' animi futurum sibi iudicium minabatur. Et sic locis suis omnibus indagatis, in Mur., 355 castro sancti Zenonis[1] se cum tota sua familia posuit et cum quadam quantitate militum theotonicorum, quos pro ipsius Albrici securitate sibi commiserat Ecelinus in vita sua; et sic securum quodammodo se credebat. Erat enim castrum sancti Zenonis in monte quodam illic in partibus Pedemontis, in confinio Tarvisii ipsiusque districtu, multum artificiose constructum, fundatum muris fortibus et munitum, domos subterraneas habens, tutum et pulcrum palacium, turrim quoque arduam et fortissimam et inexpugnabilem' quasi, ut eam posses cre- c. 34 r dere turrim quodammodo Babilonis. Nec mirum, cum iam essent anni x et ultra, quod Ecelinus, previdens forte quod sibi vel fratri poterat in posterum evenire, non solum civitates de Marchia, quibus preerat, set fere villas omnes et castra compulerat ad construendum et roborandum predictum castrum in extorquenda peccunia cunctis indifferenter, in fatigandis illic hominibus, bovibus, equis, asinis et iumentis mortaliter, in faciendis ibidem prederiis, collocandis ballistis, victualibus deferendis et armis cunctisque rebus et apparatibus bellicosis, quasi prorsus deberet hic locus a Lonbardia et Marchia generaliter expugnari; quippe dicebatur a multis, sancti Zenonis castrum totam posse Marchiam subiugare.

Et ecce contigit, die quadam, circa vernale tempus predicti anni, quo, Albrico permanente securo in tali et tanto castro, post insultus plurimos, quos cum suis Theotonicis et cetera sua gente iam fecerat per loca finitima Pedemontis et ad Baxanum, milites et pedites baxanenses pugnantes pro Ecclesie parte pervenerant in campos Sancti Zenonis, huius loci campaneam devastando. Et regebatur gens illa baxanensis per supra dictum virum probum et sapientem, dompnum Tomasium de Harena, constitutum illic per Paduanos in rectorem et potestatem. Ex adverso autem forte, quasi per miliare, affuit Albricus Ecclesie contrarius cum milicia sua tota. Neutra istarum parcium primo voluit alteri dare terga; et sic demum factus est insultus inimicorum in inimicos hinc inde. Non longa extitit ibi pugna, nam pars Albrici tanto numerosior tantoque potencior fuit militibus, equis et armis, quod visum est ipsi dompno Tomasio et consiliariis eius sanius consilium in hoc facto de campo secedere quam pugnare cum potentioribus inimicis. Et sic ipsa pars Ecclesie glomerata sapienter in unum, converso itinere, rediit, non absque' quorundam vulneribus aut sanguinis effusione quam plu- Mur., 356 rium, et de eadem parte captis quadraginta vel circa, conduxit idem ipsius partis rector reliquam suam gentem sanam et incolumem in Baxanum.

3. *le parole* de Veneciis *mancano nel Mur.* - *Mur.* erat *invece di* stabat — 4. *Mur.* mortuo - *cod. 4* videt — 5. *cod. 3* cum suis *invece di* conscius - *Mur.* sciebat *invece di* cogitabat — 6. *Mur.* ergo *invece di* itaque — 6-7. *Mur.* ut quasi pronosticatio quaedam eius animo futurum iudicium minaretur *invece di* quia.... minabatur — 8-9. *Mur.* quibus militibus theotonicis *invece di* quadam.... Theotonicorum — 9. *Mur.* eius *invece di* ipsius Albrici — 10. *il Mur. agg.* ibidem *dopo* sic — 11. *il Mur. agg.* districtu et *prima di* confinio - *cod. 4* confinis Tervisini — 14. *Mur.* erant enim iam *invece di* Nec.... essent - *cod. 2* 20 — 15. forte *manca nel Mur.* - *cod. 4* providit quod Ecelino fratri suo vel sibi *invece di* quod.... fratri — 18. omnibus *invece di* hominibus — 22. *Mur.* Ecce quoque *invece di* Et ecce - *le parole* predicti anni *mancano nel Mur.* - *Mur.* quod — 23. *Mur.* dicto *invece di* tali et tanto *e* multos *invece di* plurimos — 24. *i codd. 1, 4 aggiungono* sibi *dopo* loca - *cod. 4* confinia *invece di* finitima — 25. *Mur.* Baxani - *cod. 4* pervenerunt — 25. Baxanenses *manca in Mur.* — 27. *Mur.* strenuum *invece di* sapientem - *cod. 1* Paduam *invece di* Paduanos — 28. forte *manca nel Mur.* - *le parole* Ecclesie contrarius *mancano in Mur.* — 29. *le parole* primo *e* alteri *mancano in Mur.* — 30. *le parole* hinc inde *mancano nel Mur., ov' è aggiunto* sed *prima di* non longa - *cod. 1* loca tamen; *cod. 2 a* loco tamen; *cod. 3* tamen; *cod. 4* longa tamen — 31. *Mur.* et tanto - *il Mur. agg.* in *dopo* fuit - ipsi *manca nel Mur.* — 32. *cod. 4* suis *invece di* eius - *le parole* in hoc facto *mancano nel Mur.* — 33. ipsa *manca nel Mur.* - sapienter *manca nel Mur.* — 34. *le parole* converso itinere *mancano nel Mur.* - *il Mur. agg.* tamen *dopo* non - *Mur.* et *invece di* aut — 34-35. *cod. 2* quamplurimi

[1] Il castello di san Zenone, sopra un colle fra Bassano ed Asolo, già esisteva nel 1184 (Verci, II, p. 400).

XIV. *Hic tangitur quod Albricus est conclusus in turri Sancti Zenonis tarvisini districtus.* — Post hec supradicta negocia amphibologica proposicio illa, in predicto capitulo posita, scilicet sancti Zenonis castrum totam posse Marchiam subiugare, verificata est longe aliter, quam prius a pluribus credebatur. Nam Tarvisini memores tyrannie, quam Albricus fecerat in Tarvisio toto tempore werre, proposuerunt ipsum invadere ubicunque sit positus, et finem imponere malignitatibus et superbie de Romano[1]. Exeunt ergo communiter et hostiliter et positi sunt circa sancti Zenonis castrum, habentes secum a Venetis, Paduanis et Vicentinis, de Marchia et aliunde quoscunque potuerunt amicos et adiutores. Sic itaque circa locum magnifice permanserunt a kalendis iunii predicti anni Domini vel circa usque finem augusti eiusdem anni, impugnantes locum et inimicum nunc hedificiis et trabuchis, nunc prederiis et balistis, insultibus et incendiis omnibusque modorum generibus atque armis, quibus utique c. 34 v confundere possent, quem pre cunctis desideriis' confundere peroptabant. Ad hoc deventum est tandem, quod vir quidam, nomine Mesa, de hiis scilicet qui erant cum Albrico in castro, imo castri totiusque illius loci enzignerus et magister, infra se recogitans et animo diligenti revolvens gentem extrinsecam non desistere set crescere iugiter et multipliciter — nam et diebus illis estensis Marchio cum multa gente advenerat — induxit quidem vir ipse, Mesa[2] nomine, ad tantum Theotonicos quosdam ex illis videlicet, quos Albricus intrinsecus in sui defensionem habebat, quod videntes Theotonici ipsi se nichil aliud nisi periculum expectare immo mortem, die VIIII exeunte augusto, cum ab extrinsecis ad castri portam et ad municiones impugnarentur, fingentes se tamen toto posse defendere, dederunt et consenserunt extrinsecis pugnantibus castri municionem extremam, que curtina vulgariter dicitur sive cincta. Quare in continenti oportuit Albricum et filios et uxorem cum aliquibus suis fidelibus et de sua familia ascendere super turrim, ubi conclusi manent amodo, nullam habentes ulterius vite fiduciam set prorsus desperacioni subiecti, utpote cognoscentes quod opera, que fecerunt, iam Mur., 357 ipsos quodammodo iudicant et' condempnant. Illud nempe vulgare proverbium non ignorant, quo dicitur: “ Qui male operatur et bene sperat, decipitur equidem et eius est cogitatio cadens “ inutiliter et in vanum ”.

XV. *Loquitur Albricus inter filios in ultimo sue vite.* — Stat nunc Albricus in summo turris Sancti Zenonis tristis et dolorosus videtque circa locum et castrum illud suorum inimicorum multitudinem abhorrendam et scit cunctos intentos esse ad ipsius desolationem et mortem. Cumque per tres dies vel circa illic stetisset in sumitate turris anxius et conclusus,

---

2. *Mur.* id quod superius dicebatur *invece di* supradicta.... posita — 3. *Mur.* verificatum — 4. *Mur.* quam credebatur a multis *invece di* quam prius.... credebatur - malorum quae *invece di* tyrannie quam — 5. *Mur.* semper *invece di* toto.... werre *e* volunt *invece di* proposuerunt - positus *manca in Mur.* — 7. *cod. 4* de Venetiis — 8. *il Mur. agg.* habere *dopo* potuerunt — 9. *Mur.* permanentes - *nel cod. 4 manca* Domini - *lo stesso codice agg.* circa *dopo* usque — 10. *Mur.* sequentis *invece di* eiusdem anni - *Mur.* impugnaverunt - *cod. 3* nunc *invece del secondo* et — 11. *Mur.* armorum *invece di* modorum *e* modis *invece di* armis — 12. *cod. 4* ceteris *invece di* cunctis - *Mur.* nitebantur — 13. *cod. 4* illis Alberici *invece di* hiis.... Albrico — 13-14. *le parole* in.... loci *mancano nel Mur.* — 14 *cod. 4* enzigner - *le parole* animo diligenti *mancano in Mur.* — 15. *Mur.* iugiter augmentari *invece di* crescere.... multipliciter - *il cod. 4 agg.* augumentari *dopo* multipliciter — 16. *le parole* cum multa gente *mancano in Mur.* — 16-17. *le parole* quidem.... nomine *mancano nel Mur.* — 17. *le parole* ex.... videlicet *mancano in Mur.* — 18. *cod. 4* defensione - *il cod. 4 agg.* ac mortem *dopo* periculum — 19. *cod. 1* ac *invece di* immo; *nel cod. 4 mancano le parole* immo mortem — 19-20. *le parole* cum.... defendere *mancano nel Mur.* — 22-23. *Mur.* de masnada *invece di* et de sua familia — 23. *in Mur.* illic siquidem sunt conclusi *invece di* ubi.... amodo - *Mur.* amodo *invece di* ulterius — 24. *Mur.* quia sciunt *invece di* cognoscentes — 25. *cod. 4* eos — 25-27. *in Mur.* Norunt namque vulgare illud proverbium, quod dicitur: “ Qui male facit, si bene sperat, decipitur quidem merito, cogitat et confidit in vanum ” *invece di* Illud.... in vanum — 29. *le parole* sancti Zenonis *mancano in Mur.* - *Mur.* sancti Zenonis munimina *invece di* locum.... illud - *cod. 4* inde *invece di* illud — 30. *Mur.* intendere et optare *invece di* intentos esse - ad *manca in Mur.* - *codd. 2, 2 a* destructionem — 31. *le parole* anxius et *mancano nel Mur.*

[1] Cf. a questo proposito la sentenza emanata da Marco Badoer, podestà di Treviso, il 16 marzo 1260 (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 251, pp. 421-23).

[2] Il traditore fu più tardi bandito in perpetuo da Treviso e dal suo territorio (Verci, *Cod. Ecel.*, doc. 256, pp. 441, 42).

non tantum cibo famelicus, quantum arida siti devictus et quodammodo nichilatus, cum diucius tollerare non posset, habuit circa se suos filios et filias et uxorem et non absque lacrimis locutus est inter eos. Et ait: " Ecce nunc video propheciam quondam bone memorie matris " mee perfici et compleri, qua loquebatur dicens [1]: gentem marchixiam abholere potentes fra- " tres sanctique Zenonis castra videre conclusionem. Heu, quia vigor et sapiencia Ecelini " crudeliter et indigne prostrata iacet in Lonbardia, meo quoque iugulo nunc insistit iniquitas " circumstancium proditorum et sic domus et altitudo generis de Romano iam concidet et " obruta permanebit ad tempus. Vos vero, karissimi filii et dilecti, ipsius domus nobilis vi- " vite et estote heredes, ut si quem vestrum inimicorum manus forte continget evadere, pe- " riculis omnibus vos et vestra viriliter procuretis exponere et de predecessorum vestrorum " iniusta morte iustam facite, dignam et meritam ultionem. Sane adhuc habetis magnam par- " tem in Lonbardia, habetis per castra et per confinia Pedemontis, habetis et in Tuscie par- " tibus consanguineos vestros et dominos, viros strenuos et potentes, claros comites de Man- " gono, qui prompti et voluntarii, natura sanguinis exigente, favebunt vobis et vestre parti. " Ego autem do vobis paternam benedictionem et graciam. Deum quoque precor omnipo- " tentem, ut vobis sapienciam prebeat et virtutem, bonorum copiam' habundanter, fidem et c. 35 r " constanciam amicorum, super vestris inimicis triumphum et gloriam, vitamque vobis tribuat " salutarem in dierum longitudine cum honore ".

XVI. *De capcione et morte Albrici de Romano et filiorum.* — Hec locutus est Albricus Mur., 358 ad filios. Et eius arrongancia summaque magnanimitate demissa, vocavit ad se omnes, qui secum erant et quosdam suos homines de masnada et locutus est inter eos et ait: " Scio " quod est melius quod ego solus moriar, quam vos omnes et mecum. Itaque me captum " accipite, me quoque meamque totam familiam reddite inimicis, et deprecor precipue dompno " Marchioni, ut, si dompnus ipse Marchio recordetur, quanta benivolencia et amore cum ipso " matrimonium quondam contraxerim inter ipsius filium principem Rainaldum et dilectam " meam filiam Aledeitam contra fratris mei Ecelini voluntatem et amicorum ipsius, me forte " idem dompnus Marchio et meos filios in sua protectione recipiat et ab inimicorum impetu " pretueri dignetur ". Ergo tunc habuerunt servi dominium in patronum; et descendentes eadem hora, locuti cum obsidentibus inimicis se suum ipsis daturos dompnum et familiam eius totam, locum et turrim eciam cum omnibus diviciis et thesauro; set esse volunt absoluti et liberi et quocunque volunt abire cum rebus suis. Hanc graciam habuerunt de facili et est utrimque promissio plenius observata. Ductus est Albricus cum tota sua familia infra

1. *Mur.* fame *invece di* cibo famelicus — 1-2. *Mur.* ita quod ulterius durare *invece di* et.... tollerare — 3. *Mur.* Inquit enim - *Mur.* video quod prophetia olim bone — 4. *Mur.* perficitur et completur - *Mur.* dum scilicet *invece di* qua — 5. *Mur.* castri — 7. *le parole* et.... generis *mancano nel Mur.* — 8. *cod. 4* quoque *invece di* vero - *Mur.* illius - *Mur. agg.* de Romano *dopo* nobilis — 9. *cod. 4* contingat — 10. *cod. 4* nos et nostra - *Mur.* procurate - viriliter *manca nel Mur.* — 11. *le parole* iniusta *e* iustam *mancano in Mur.* - *le parole* dignam et *mancano nel Mur.* - *Mur.* adhuc namque — 12. *le parole* castra *e* confinia *mancano nel Mur.* - *Mur.* Pedemontem — 13. *le parole* et dominos *mancano nel Mur.*; *così pure* claros — 13-14. *Mur.* Magono — 14. *Mur.* nostrae — 15. *cod. 4* Deumque; *Mur.* Et Deum *invece di* Deum quoque — 16. *le parole* et virtutem *mancano in Mur.* - *Mur.* amicorum *invece di* habundanter, fidem et — 17. *cod. 4* vi'am quo — 17-18. *Mur.* vitamque salutarem concedat in dierum longitudinem cum honore et super inimicis vestris gloriam et triumphum *invece di* super.... honore — 18. *cod. 4* salutem - *cod. 3* diebus — 19. *Mur.* Postquam hec — 20. *Mur.* cum filiis - *le parole* Et.... demissa *mancano nel Mur.* — 22. *cod. 4*, *Mur.* ut *invece del secondo* quod - *Mur.* peream — 23. *i codd. 2, 2 a, 3 aggiungono* quod *dopo* totam - *il cod. 1 agg.* quod *dopo* deprecor — 24-25. *Mur.* me condam cum ipso tantam amicitiam habuisse, quod *invece di* quanta.... contraxerim — 25. *le parole* principem Rainaldum *mancano nel Mur.* — 25-27. *Mur.* matrimonium est contractum, me forte *invece di* et dilectam.... dompnus Marchio et — 27. *cod. 4* recipiet — 28. *Mur.* Sic *invece di* Ergo tunc - *Mur.* subditi — 29. *Mur.* protinus *invece di* eadem hora - *cod. 4* locuturi - *Mur. agg.* sunt *dopo* locuti - *Mur.* circumstantibus - *il cod. 4 agg.* promixerunt *dopo* inimicis - *cod. 4* daturum - *Mur. agg.* et promittentes *dopo* inimicis - *Mur.* eis — 30-32. *Mur.* si velint eos dimittere absolutos. Habuerunt famuli gratiam postulatam *invece di* locum.... observata — 32. *cod. 4* Ductusque - *Mur. agg.* igitur *dopo* est

[1] Cf. lib. II, cap. xv.

turrim et dati sunt omnes in manus inimicorum; inimicis tamen gaudentibus et voluntarie occurrentibus, impositum est ei statim ligneum quoddam frenum, ne scilicet aliquibus loqueretur aut aliquid loqui possit, preter quod predictus vir sapiens et discretus Marchus Badoarius Tarvisinorum potestas fecit Albricum ipsum tanto tempore sine freno manere, quanto cum fratre Minore quodam confessus est. Demum ductus est per exercitum cum magna victorum leticia ipse Albricus et filii ac filie et uxor eius tristis set pulcra satis dompna Malgareta [1], resonantibus tubis et diversimodis instrumentis. Et sic omnes omnibus sunt monstrati. Post hoc sunt per trium civitatum communia distributi. Denique ipse Albricus et filii truncati sunt gladiis horribiliter et membratim lacerati per frusta, pater ipse videlicet Albricus et sex eiusdem filii: Iohannes et Albricus, Romanus et Ugolinus, Ecelinus et Tornalsce; due autem eius filie atque ipsius uxor incendio sunt consumpte. Et facta est ista cedes predicto anno MCCLX die VI exeunte augusto [2].

Mur., 359 XVII. *Exemplum quod alta cito corruunt set humilia durant.* — Nunc omnes Ytalie nationes et precipue quicunque viri sapiunt et aliquid de se senciunt in tota Marchia tarvisina considerent, quanta est eterne dispensacionis potencia, divini iudicii rectitudo et mundi huius lapsus instabilitas et ruina. Nostris namque temporibus tanta fuit excellencia domus et nominis de Romano, quod civitatibus in Marchia et aliquibus in Lonbardia pro suo arbitrio dedit iura, fecit illic statuta, castra que voluit dissipavit, que voluit exaltavit in summum, reges rexit et habuit super principes principatum, duxit Romanorum imperatorem quo voluit, et quod plus est, in romane Curie preiudicium ardua facta quedam ausu temerario attemptavit in extremo tempore sui casus. Nec est hodie bene notum, si Ecelinus de Romano, quemadmodum illis quibus prefuit penas intulit et flagella, si sic utique tartareis preest eciam aut ipsos terret horridus in inferno [3]. Set o quam sancte loquitur divina pagina dicens: "*Deposuit potentes de sede et humiles exaltavit*" [4]. Ecce namque quod, una die, hora quoque modica vel momento, domus de Romano, que mirabiliter alta fuit, mirabiliori casu corruit; deductum est ad nichilum, quod paulo antea fuerat monstruosum. Completum est hodie quod Ecelinus, qui dictus fuit Monachus in ultimo sue vite, pater scilicet Ecelini et Albrici, in visione vidisse dictus est nocte illa, qua primo condam iunctus est nuptialiter ad dompnam Aledeitam, ipsorum matrem. Retulerat namque, diebus illis, sapienti suo cuidam,

c. 85 v

1. *nel cod. 4 manca il primo* et - *le parole* et.... inimicorum *mancano nel Mur.* - *cod. 3* cum *invece di* tamen - voluntarie *manca nel cod. 4* — 1-2. *Mur.* et ab occurrentibus inimicis *invece di* inimicis occurrentibus — 2. *i codd. 1, 3, 4 aggiungono* Albrico *dopo* occurrentibus - *Mur.* protinus - *Mur.* forte *invece di* scilicet; *nel cod. 4 manca* scilicet - *cod. 3* aliquid — 2-3. loqueretur *manca nei codd. 1, 2, 4* — 3. *Mur. agg.* nobilis *dopo* vir — 4. Albricum *manca nel Mur.* — 5. *Mur.* potuit accipere poenitentiam de commissis *invece di* confessus est - *codd. 1, 4* fuit; — 6. *cod. 4* ac filii; *nello stesso codice mancano le parole* et filie - *le parole* tristis.... satis *mancano nel Mur.* — 7. *le parole* resonantibus.... instrumentis *mancano nel Mur.* — 8. *Mur.* suntque ad ultimum *invece di* Post hoc sunt - *Mur.* ipse pater *invece di* Denique.... Albricus — 9. *Mur.* quoque *invece di* sunt - horribiliter *manca nel Mur.* - *i codici recano* frustra - *Mur.* ipse scilicet *invece di* pater ipse videlicet — 10. *Mur.* eius - *cod. 2* Tornalsco; *cod. 2 a* Tornalse; *manca nel cod. 3*; *Mur.* Tornalasce — 11. *Mur.* eiusdem *invece di* ipsius — 12. *il cod. 4 agg.* Domini *dopo* anno - *alla parola* augusto *termina il cod. 2 a* — 13. *nel cod. 4 manca* alta — 14. *cod. 3* aliqui - *le parole* et.... senciunt *mancano nel Mur.* — 17-18. *le parole* et aliquibus.... arbitrio *mancano nel Mur.* — 18. *cod. 4* furtiva (?) *invece di* statuta — 19. *Mur.* in principibus — 21. *Mur.* utique *invece di* hodie — 21-22. *Mur.* si quemadmodum Ecc. de R. poenam dedit quibus praefuit et flagellum, sic tartarus — 23. *Mur.* hodie *invece di* eciam — 25. *cod. 3* quo *invece di* que — 25-26. *Mur.* iam concidit *invece di* que.... corruit — 27. *il cod. 4 agg.* secundus *dopo* Ecelinus — 28. *cod. 3* dictum est; *Mur.* dicitur - *nel cod. 4 manca* condam - *Mur.* sibi iunxit - ad *manca in Mur.* — 29. *Mur.* eorundem Ecelini et Albrici *invece di* ipsorum - *Mur.* Suis enim sapientibus diebus illis retulerant *invece di* Retulerat.... cuidam

[1] È nominata nella sentenza di Marco Badoer, podestà di Treviso, del 16 marzo 1260 (Verci, *Cod. Eccl.*, doc., p. 123).

[2] Gerardo in questo capitolo aggiunge alcune altre notizie particolari e ricorda tra gli altri particolari anche i nomi delle due figlie di Alberico, Griseida ed Amabilia (*op. cit.*, pp. 120-21).

[3] Cf. Dante, *Inferno*, XII, v. 109;

E quella fronte, ch'ha il pel così nero
è Azzolino....

[4] Luc., I, 52.

se sompnium mirabile sompniasse, quod scilicet fide quasi oculata videbat collem et monticulum de Romano cum castro et hedificio superposito in altum crescere et adeo exaltari sublimiter, quod ipsius summitas et cacumen transibat ad ethera ultra nubes et celum ipsum tangere videbatur; post modicum vero tempus, immo quasi eadem hora, tamquam nix vel glacies liquescebat et adeo vertebatur in nichilum, quod nullum saxum, nulla rupes, nullum illic prorsus hedificium appareret. Est itaque res notanda satis et habenda singulis in exemplum, ut scilicet homo cum fuerit in sublimi, sapienter et provide consideret de futuris. Scimus enim quod, quanto quis extiterit in supremo, tanto potest lapsu ruere graviori, et strepitu maiori prosternitur quercus ardua et sublimis quam stipula tenuis vel harundo; fulmina quoque ferire solita celsas turres, reptantia gramina non offendunt.

XVIII. *Recommendacio huius operis ad legentes.* — Illius verbi recolens, quod ait Oratius: Mur., 360

Est quoddam prodire tenus, si non datur ultra[1],

licet indignum me senciam, Deo grates tamen reddere non desistam, qui me dignatus est ineffabili sua misericordia elargiri, quod non solum tenus prodii, set ecce laboris mei finem iam attigi sive portum iuxta mei animi preconceptum. Opus presens igitur et me ipsum cunctis legentibus recommendo; quorum deprecor honestatem, quatinus non ad ipsius seriem modicam vel modernam attendant set ad affectum et animum operantis. Deprecor et scriptores, ne scripture dampnent vitio quod est fideli studio, cura quoque vigili consumatum. Si quem autem forsitam cura consueta commoverit presentis operis nosse non artificem set simplicem constructorem, colligat duodecim predictorum librorum principia, idest duodecim sillabas capitales, quibus constructis in unum, sui compos erit propositi, dante Deo,

Cui sit laus et honor, sit gloria summa per evum. Amen.

XIX. *De tempore, quando approbatum est hoc opus et a quibus personis et ubi.* — Perlectus est hic liber et recitatus coram infra scriptis doctoribus et magistris, presente eciam societate laudabili bazallariorum et scollarium liberalium arcium de Studio paduano. Erant quoque tunc temporis regentes in Padua viri venerabiles: magister Agnus[2], magister Iohannes[3], magister Zamboninus[4], profundi et periti doctores in phisica et sciencia naturali; magister Tredecinus[5], in loica providus indagator et doctor; magister Rolandinus, magister Morandus[6], magister Zunta[7], magister Dominicus[8], magister Paduanus[9], magister Luchisius[10], c. 86 r

---

1. *Mur.* videre scilicet quasi oculata fide *invece di* quod.... videbat — 2. *cod. 4* supposito *invece di* superposito — 2-3. *Mur.* crescere et in altum adeo elevari *invece di* cum.... sublimiter — 3. *Mur. agg.* quodammodo *dopo* ipsum — 4. immo *manca nel Mur.* - *le parole* eadem.... tanquam *mancano nel Mur.* - *Mur.* et *invece di* vel — 7. *Mur.* respiciat in futurum *invece di* consideret de futuris — 8. *codd. 3, 4* summo — 9. *cod. 4* quercens - *cod. 4* vel *invece di* quam - *le parole* et sublimis *mancano nel Mur.* - stipula *manca nel cod. 1* - *le parole* stipula.... vel *mancano nel Mur.* — 10. *cod. 4* rectantia germina — 12. *cod. 4* sed *invece di* si — 13. *cod. 4* essenciam *invece di* me senciam - *il cod. 4 agg.* tamen *dopo* Deo — 13-14. *Mur.* desino quantas possum qui de ineffabili misericordia sua mihi dignatus est elargiri — 14. *il cod. 4 agg.* de *prima di* ineffabili - *Mur. agg.* quod *dopo* sed — 15. *cod. 4* attingi - *le parole* iuxta.... preconceptum *mancano in Mur.* — 16. *Mur. agg.* tantum *dopo* non - *cod. 4* operis *invece di* ipsius - *Mur. agg.* operis *dopo* ipsius — 17. *in Mur.* quantum ad affectantis mei animi preconceptum *invece di* set.... operantis — 18. *cod. 4* scripturas - *Mur.* vitio maculent - *Mur.* assiduo *invece di* fideli — 19. *cod. 4* qui fortare - *cod. 4* praesens — 20. *cod. 4* constructionem — 21. *Mur.* reductis — 22. *cod. 4* eum *invece di* evum — 23. *codd. 2, 2 a, Mur.* a quibus et quando liber iste approbatus est et ubi - *nel cod. 4 manca il titolo del capitolo* — 24. *cod. 4* quorum *invece di* coram — 27. *nel cod. 4 manca* magister *prima di* Zamboninus — 29. *cod. 4* Luchronis

[1] Horatii, *Epist.*, I, 1, 32.

[2] Andrea Gloria, *Monum. dell'Università di Padova*, pp. 348-50.

[3] *Op. cit.*, p. 349.

[4] *Op. cit.*, pp. 350-51.

[5] *Op. cit.*, p. 368.

[6] *Op. cit.*, pp. 372-73.

[7] Ibidem.

[8] Ibidem.

[9] Padovano dei Piombioli, *op. cit.*, p. 374.

[10] *Op. cit.*, pp. 374-75.

in gramatica et rethorica vigiles et utiles professores. Qui ad hoc specialiter congregati predictum librum et opus sive cronicam sua magistrali auctoritate laudaverunt, approbaverunt et autenticaverunt solempniter in claustro sancti Urbani in Padua, currente anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo secundo, indictione quinta, die tercia decima intrante mense aprilis.

---

5. *il cod. 3 dopo* aprilis *agg.:* Finito libro reffcramus gratias Deo; *il cod. 4* Deo gratias Amen. *Seguono poi nel cod. 4 i versi* Multorum lachrymis etc. *già pubblicati dal Iaffè* (*Mon. Germ. Hist.*, SS. XIX, p. 37, nota 32).

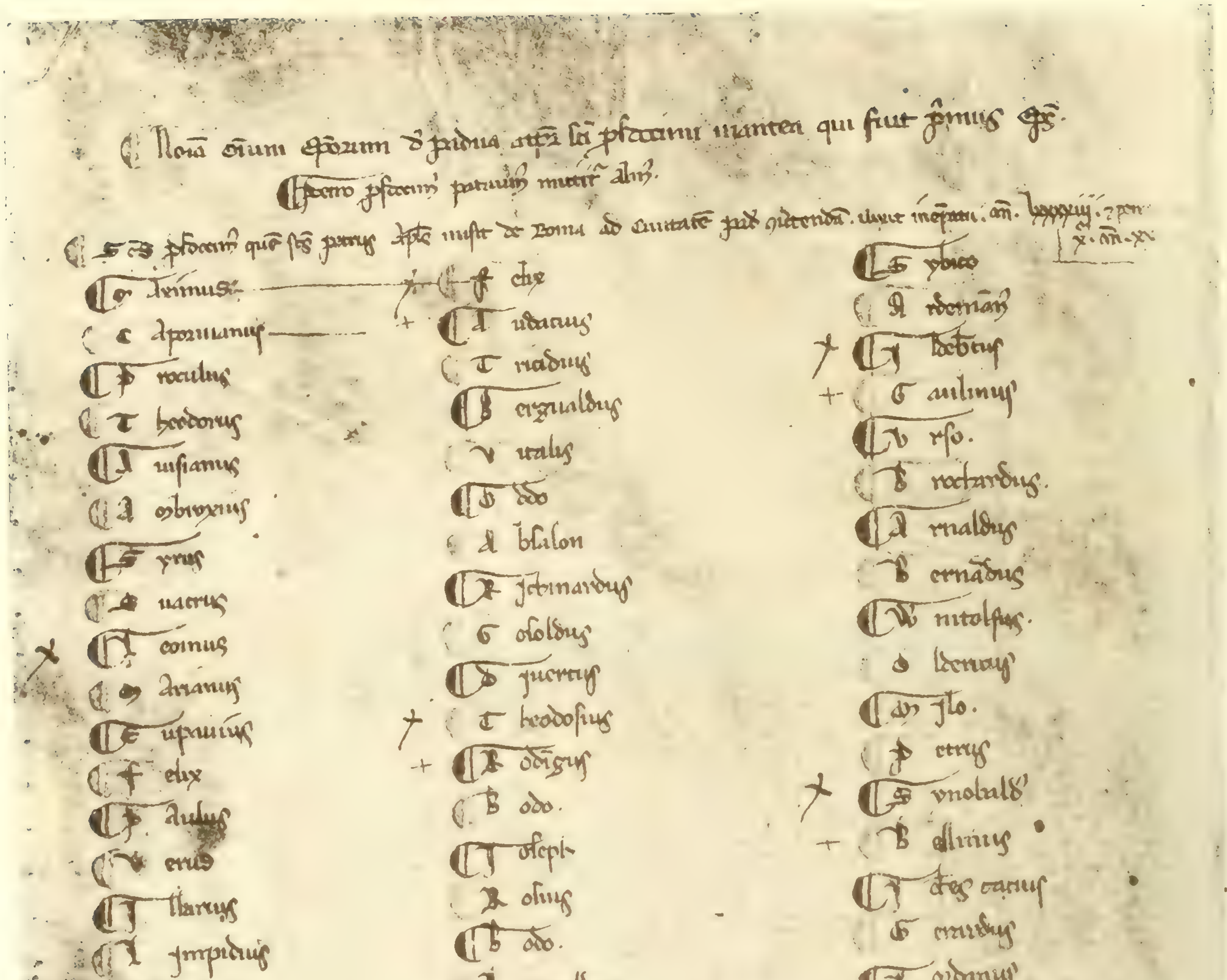
APPENDICE

I.

Redazione parmense degli "ANNALES PATAVINI"

ABBREVIAZIONI.

Cod. 1 = Codice della Biblioteca Palatina di Parma HH. V. 63.
Cod. 3 = Codice della Biblioteca del Seminario di Padova n. 75.

Bibl. Palatina di Parma, Cod. HH. V. 63, c. 1 *v.*

AVVERTENZA

Questa redazione parmense degli *Annales patavini* che — almeno per il periodo dal 1174 al 1267 — è certo la più antica che si conosca, fu pubblicata per la prima volta da me come appendice al *Liber Regiminum Paduae* nella Miscellanea della regia Deputazione veneta di storia patria[1]. Essa — come già fu avvertito nella Prefazione generale (p. XIV) — nel codice HH. V. 63 della Biblioteca palatina di Parma, dove si trova, segue immediatamente alla *Cronica Marchie trivixane* di Rolandino: comincia nel verso della carta in cui questa finisce (c. 86), ed è scritta, sino quasi alla fine del verso della c. 89, e precisamente fino alla rubrica dell'anno 1267 compresa [*MCCLXVII - Dominus Bonifacius de Canossa potestas Padue*], dalla medesima mano che già aveva copiato tutta la *Cronica* di Rolandino e che nel verso della prima carta del codice aveva scritto altresì, sino al nome del vescovo Giovanni Forzatè (1230-1283), la serie dei vescovi padovani che anche nell'edizione nostra precede il testo rolandiniano. È quello stesso carattere uniforme e studiato. La tinta dell'inchiostro è sempre eguale; è accurato il disegno dei paragrafi miniati con colori alternati rosso e azzurro; diligente, anche qui, come nella trascrizione della *Cronica* di Rolandino, la cura del pratico amanuense. La mano dunque che nella c. 1 *v* del codice parmense scrisse — come si vede dal facsimile qui unito — oltre l'intitolazione, le prime due colonnette dell'elenco dei vescovi e quasi tutta la terza fino al 19° nome di essa [*Iohannes*], scrisse anche gli *Annales* sino a tutto l'anno 1267.

Dopo tale anno, e sino alla fine, gli *Annales* nel codice parmense sono scritti successivamente da mani diverse, evidentemente però da persone che sono contemporanee agli avvenimenti che registrano; costoro, nello stesso tempo, vanno tenendo in corrente l'elenco dei vescovi con l'aggiungervi nuovi nomi.

Con l'anno 1268 (c. 89 *v*) incomincia infatti il lavoro di una seconda mano che continua fino alla parola " *Padue* „ nella rubrica dell'anno 1281 (c. 90 *v*). Oltre alle

[1] Serie II, vol. VI, Venezia, 1899, pp. 167-184.

differenze, che si notano nel confronto, lettera per lettera, tra le due mani, il disegno dei paragrafi — ora sempre colorati in rosso — apparisce meno esatto, e cessa l'uniformità caratteristica della prima mano. Nelle due rubriche degli anni 1268 e 1269 (c. 89 *v*) la tinta dell'inchiostro è sbiaditissima; poi torna più carica, ma il carattere si fa più fino sinchè giunge, inclusivamente, alle parole "*potestas Padue*" (anno 1274, c. 90 *r*); qui la tinta dell'inchiostro ritorna ad essere sbiadita ed il carattere si fa un po' più grosso. Sono mutamenti questi che si possono facilmente spiegare, se si supponga che la stessa mano abbia scritto ad intervalli di tempo abbastanza lunghi; e ciò era possibile, perchè gli *Annales*, in questa parte, abbracciano — come ho già accennato — un periodo di quattordici anni, dal 1268 al 1281. D'altra parte, se si tiene conto che a questa mano altre ne succedono le quali, per la disuguaglianza della scrittura, son cagione che appariscano distinti in aggruppamenti diversi i periodi successivi degli *Annales*, è lecito congetturare che col 1267 cessi l'opera di quell'amanuense che trascrisse insieme con la *Cronica* di Rolandino la parte più antica di essi, ed incominci sul verso della c. 89 del codice parmense quella di annalisti originali.

Nella c. 90 *v*, sotto la rubrica del 1281, con le parole: "*Hoc anno regina Clementia....*" incomincia il lavoro di una terza mano, di cui si può vedere il carattere tanto nel facsimile della c. 93 *r* in principio di pagina, quanto in quello della c. 1 *v* nei nomi dei vescovi "*Precevallis*", "*Bernardus*" e "*Iohannes*" che esercitarono il loro sacro ministero nel periodo che va dal 1285 al 1299. La terza mano prosegue il suo lavoro fino alla parola "*continue*" della c. 93 *r* con cui termina il primo paragrafetto dell'anno 1300: col capoverso seguente, pure relativo al medesimo anno 1300, cede il posto ad una quarta mano, come risulta evidente dal facsimile. Se la terza mano scrive il nome di colui, che sedette sulla cattedra episcopale di Padova fino al 1299, e non compie negli *Annales* l'anno 1300 (c. 93 *r*), non v'ha dubbio che essa è quella d'un contemporaneo agli avvenimenti. Lo stesso possiamo ripetere riguardo alla quarta mano, che cessa di scrivere gli *Annales* nell'anno 1302 alle parole "*de Apignano*" (c. 94 *r*) e in corrispondenza la serie dei vescovi col nome di "*Paganus mediolanensis*", il quale sedette precisamente dal 1302 al 1319[1]. Questa è la mano che postillò anche l'elenco dei vescovi padovani, aggiungendo al nome di quattro di essi l'indicazione della loro patria, cioè "Iohannes *paduanus*, Precevallis *paduanus*, Bernardus *provincialis*, Iohannes *romanus*", come risulta evidente dal confronto di queste parole con tutto quel tratto della c. 93 *r*, che incomincia: "*In isto autem millesimo CCC papa Bonifacius octavus* ecc.". Ed essa medesima

[1] A prima vista, guardando l'elenco dei vescovi, si avverte nel carattere con cui sono scritti i nomi di "*Otobonus placentinus*" e di "*Paganus mediolanensis*", e le postille "*paduanus, paduanus, provincialis, romanus*", una grande somiglianza con il carattere dei nomi dei due ultimi vescovi della serie "*d. Iohannes de Ursinis de Urbe*" e "*Pilleus de Prata de Foroiulio*", che sedettero nel periodo dal 1353 al 1370. Ma un confronto più attento, eseguito lettera per lettera, il fatto che le parole "*Yldebrandinus romanus MIII^cXLII*" sono scritte con carattere diverso da quello con cui sono scritti il nome che le precede e il nome che le segue, il modo in cui si indica la patria dei due ultimi vescovi, diverso che per tutti i precedenti, tutto ciò esclude ogni possibilità d'identificazione. La mano, che scrisse i nomi dei due ultimi vescovi, distinta da tutte le altre, è la medesima che continua nella c. 2 *r* con la serie dei vescovi di Altino.

postillò altresì in due punti gli *Annales* ponendo di fianco alla rubrica dell'anno 1194 (c. 87 *r*), che contiene la notizia della nascita di Ezelino, le parole: "*Nat. Ecelini dyaboli*", e aggiungendo nella rubrica dell'anno 1297 al nome del podestà di Padova le parole "*bonus potestas*" (c. 92 *v*). Infine è da osservare che anche questo breve tratto degli *Annales* (1300-1302) pare sia stato scritto in due riprese: ciò fanno sospettare talune leggiere variazioni nella tinta dell'inchiostro e nella sottigliezza delle lettere, che si avvertono tra la prima e seconda metà della rubrica dell'anno 1301.

Segue la quinta ed ultima mano per il periodo dal 1302 al 1305, la quale arriva soltanto a un quarto circa del verso della c. 94, cui seguono altre quattro carte, le ultime, rimaste bianche. Il carattere di questa mano assomiglia molto a quello della terza, però è più grossolano. Che di essa siano il nome e la data "*Yldebrandinus romanus*" "*MIII^cXLII*", nell'elenco dei vescovi è difficile precisare, perchè nome e data sono scritte sopra una rasura e quindi con carattere, che dovette alterarsi; ma è verosimile supporlo. Ad ogni modo, nulla in contrario vi è per ritenere — anzi tutto porta a crederlo — che anche questa sia la mano d'un contemporaneo ai fatti che sono registrati in quest'ultima carta della redazione parmense degli *Annales*.

Concludendo: è indubitato che gli Annali della redazione che leggesi nel codice di Parma furono scritti, per il periodo che va dal 1267 al 1302, da contemporanei, e molto probabilmente anche per i tre ultimi anni; che di più, mentre per il periodo dal 1174 al 1267 il codice ci offre la copia accurata di un amanuense, da quest'anno sino alla fine, esso è la redazione originale della sua continuazione dovuta a parecchi autori, i quali si susseguirono, riprendendo ciascuno là dove il suo predecessore aveva finito. Ciò è provato paleograficamente dal frequente mutarsi della mano e dell'inchiostro, dai caratteri trascurati, da qualche pentimento, da qualche omissione alla quale si ripara in margine. E poichè si tratta di contemporanei i quali registrano fatti e notizie dei tempi loro, avviene che gli *Annales* si vanno ampliando notevolmente nel loro testo in confronto a ciò che sono in principio, cioè in quella prima parte che fu copiata dall'amanuense, e recano particolari sempre più abbondanti e più minuti.

Questa ultima considerazione ci trae a studiare la contenenza degli Annali nella redazione parmense.

Nel periodo 1174-1188 la redazione parmense degli *Annales* ha i soli nomi dei podestà e quasi sempre anche l'indicazione della loro patria; nel periodo 1188-1267 — dopo il qual anno cessa di scrivere la prima mano, cioè quella dell'amanuense — vi si incontrano di tratto in tratto anche brevi note obbiettive di storia cittadina e cioè, oltre agli avvenimenti politici e religiosi più notevoli della città, vi è ricordato taluno di quegli eventi esterni, che più direttamente ad essa si riferiscono, e vi sono registrati, evidentemente di proposito, i lavori pubblici compiuti nella città e nel suo territorio all'intorno. Con la seconda mano, dopo un breve periodo (anni 1268-1272), in cui di nuovo sono indicati soltanto i nomi dei podestà e quelli della loro patria, le brevi note, pur non uscendo dall'ambito storico primitivo, cominciano ad ampliarsi con più copiosi particolari

dei fatti. Con le altre mani (anni 1281-1305) le note già ampie escono anche dall'ambito primitivo della storia cittadina, aggiungendo notizie di avvenimenti di altre città della Marca trevisana e di personaggi non padovani (anni 1283, 1284, 1290, 1305), registrando anche fatti notevoli di altre parti d'Italia, come la lotta tra Venezia e Genova (anni 1298, 1299) o avvenimenti d'interesse mondiale, come la caduta di Tripoli in mano dei Mussulmani (anno 1288) ed il grande giubileo del 1300. In generale possiamo osservare che la parte più antica di questa redazione degli Annali dà la serie dei magistrati cittadini e si limita ad un semplice cenno di fatti quasi esclusivamente locali; invece, a cominciare dalla seconda metà del secolo XIII, i continuatori degli Annali, non solo si trattengono con sempre più minute circostanze sulle vicende cittadine, ma altresì accolgono notizie di avvenimenti, che, per la portata generale delle loro conseguenze, fanno ad essi maggiore impressione. Il modo con cui si è venuta formando questa redazione degli Annali, cui concorsero, per un periodo di quasi quarant'anni (1268-1305), quattro successivi continuatori i quali perciò potevano avere esatta contezza degli avvenimenti da loro narrati, conferisce senza dubbio a dare a questo documento, nel quale s'incontrano notizie mancanti nelle altre redazioni, un valore storico meritevole di non essere trascurato.

Un'altra redazione manoscritta degli Annali, che incomincia con l'anno 1174 e giunge all'anno 1274, è contenuta nel cod. 75 della Biblioteca del Seminario di Padova; e poichè essa s'accosta — più che a tutte le altre redazioni edite — alla parmense, nelle note di questa prima appendice terrò conto anche delle varianti ed aggiunte sue.

A. B.

NOTA QUOD TEMPORA POTESTATIBUS ANTESCRIPTA DICUNT TEMPUS ELECTIONIS CUIUSLIBET POTESTATIS SIVE CONSULUM. UNDE QUILIBET RECTOR SIVE POTESTAS TENET MEDIUM ANNUM SUE ELECTIONIS ET MEDIUM SEQUENTEM. QUARUM POTESTATUM ELECTIO FIT CIRCA FESTUM SANCTI PETRI DE IUNIO. *c. 86 v*

MCLXXIIII. — Consules rexerunt Paduam.

MCLXXV. — Dominus Albertus ab Osa de Mediolano potestas Padue.

MCLXXVI. — Consules rexerunt Paduam.

MCLXXVII. — Dominus Obizo estensis marchio rexit Paduam.

MCLXXVIII. — Idem dominus Obizo rexit.

MCLXXVIIII. — Dominus Willielmus Tempesta potestas Padue.

MCLXXX. — Dominus Aldrigetus de Orlando potestas Padue et fuit paduanus.

MCLXXXI. — Consules rexerunt Paduam.

MCLXXXII. — Dominus comes Manfredinus de Padua rexit Paduam et fuit paduanus.

MCLXXXIII. — Dominus Dalesmaninus et Tanselgardinus de Padua rexerunt Paduam.

MCLXXXIIII. — Dominus Albertus de Baone de Padua rexit Paduam.

MCLXXXV. — Dominus Grimerius rexit Paduam et fuit placentinus.

MCLXXXVI. — Dominus Ugucio de Boxio potestas Padue.

MCLXXXVII. — Dominus Apoxacius de Brixia potestas Padue.

MCLXXXVIII. — Consules rexerunt Paduam. Hic Paduani ceperunt Montegaldam hostiliter et Terisius veronensis interfecit comitem Saurum. *c. 87 r*

MCLXXXVIIII. — Dominus Willielmus de Osa de Mediolano potestas Padue.

MCLXXXX. — Idem dominus Willielmus de Osa rexit.

MCLXXXXI. — Idem dominus Willielmus rexit.

MCLXXXXII. — Dominus Ubertus Vicecomes potestas Padue et fuit placentinus.

MCLXXXXIII. — Idem dominus Ubertus rexit.

MCLXXXXIIII. — Consules rexerunt Paduam. Hoc anno natus est Ecclinus tercius. Nat. Ecelini dyaboli

MCLXXXXV. — Dominus Paganus de Turre potestas Padue. Hic fecit fieri pontem ab Omnibus sanctis et incepit muros circa Paduam.

MCLXXXXVI. — Dominus Otholinus de Boxio potestas Padue.

MCLXXXXVII. — Idem dominus Otholinus rexit Paduam.

---

4. iunio.] Ita fiebat antiquitus; hoc anno fuit, et cetera *agg. cod. 3* — 5. Paduam.] Hoc anno fuit civitas Padue combusta fere tota die quarto intrante marcio sive domus MCCVI^c^XIIII *cod. 3* — 11. paduanus dominus *cod. 3* — 19-20. hostiliter *om. cod. 3* — 23. MCLXXXXI. .. rexit *om. cod. 3*

MCLXXXXVIII. — Dominus Iacobus Strictus potestas Padue de Placencia. Hic fuit factum Carmegnani inter Paduanos et Vicentinos.

MCLXXXXVIIII. — Dominus Azo estensis marchio potestas Padue.

MCC. — Dominus Azo Confalonerius potestas Padue.

MCC: fine. — Dominus Petrus Zianus de Veneciis potestas Padue.

MCCII. — Dominus Ubertus Vicecomes potestas Padue de Placencia.

MCCIII. — Dominus Ubertus de Mandello potestas Padue de Mediolano.

c. 87 v MCCIIII. — Dominus Albertus de Baone et Dalesmaninus rexerunt Paduam et fuerunt paduani.

MCCV. — Dominus Barrocius de Cremona potestas Padue.

MCCVI. — Dominus Manfredus de Gazo potestas Padue.

MCCVII. — Dominus Bernerius Mastallus de Cremona potestas Padue.

MCCVIII. — Dominus Vescontinus de Placencia potestas Padue. Hic fuit magnus ludus in Prato Vallis et paduani cives per contratas vestiti sunt novis vestibus.

MCCVIIII. — Iacobus de Vialardo de Vercellis potestas Padue. Paduanus exercitus ivit Honariam in servicium Ecelini secundi, quod Vicentini volebant invadere Baxanum.

MCCX. — Iacobus de Andito placentinus potestas Padue. Hoc anno facta est porta Turrissellarum et murus civitatis inde usque ad Sanctum Michaelem.

MCCXI. — Dominus Acto de Pagano de Bergamo potestas Padue.

MCCXII. — Dominus Barrocius de Cremona potestas Padue. Hic fecit fieri viam de Ponte corbo per quam itur Lignarium et ad Plebem.

MCCXIII. — Marinus Zenus de Verona potestas Padue. Hic exercitus paduanus obsedit rocam de Este et eam cepit, Aldevrandino resistente, qui tunc erat marchio.

MCCXIIII. — Dominus Albizus Florensis potestas Padue. Hic factus fuit ludus magnus in Tarvisio per quem fuit lis inter Paduanos et Venetos.

MCCXV. — Bonifacius Widonis de Guizardo de Bononia potestas Padue. Hic ivit paduanus exercitus ad Baibam contra Venetos.

c. 88 r MCCXVI. — Dominus Fulco de Warinis de Bononia potestas Padue.

MCCXVII. — Dominus Iacobus de Andito de Placencia potestas Padue. Hic fecit fieri molendina Turrisellarum et ab Omnibus sanctis.

MCCXVIII. — Dominus Iohannes Rusca de Cumis potestas Padue. Hoc anno inceptum est palacium paduanum.

MCCXVIIII. — Dominus Malpileus de Tuscia potestas Padue.

MCCXX. — Dominus Bernardus Baronus potestas Padue. Hic ivit exercitus paduanus ad Castrum francum contra Tarvisinos et tunc inceptum est castrum Cittadelle.

MCCXXI. — Dominus Bonifacius Widonis de Guizardo potestas Padue.

MCCXXII. — Iohannes Rusca potestas Padue. Hic translatum est studium de Bononia Paduam. Et in sequenti die natali Domini fuit magnus terremotus.

De terremotu magno

MCCXXIII. — Dominus Wido de Landriano potestas Padue. Et hic fuit factum de Frata ferrariensis districtus.

MCCXXIIII. — Robertus de Concorezo de Mediolano potestas Padue. Hoc anno facta est via de Prato Vallis ad Buvolentam.

MCCXXV. — Dominus Oto de Mandello potestas Padue et fuit de Mediolano.

MCCXXVI. — Dominus Bonifacius comes, civis mantoanus potestas Padue. Hic non finivit pōtestatem suam quod quidam Paduani insultaverunt in eum.

---

1. de Placencia *om. cod. 3* — 2. Vicentinos.] et fuit idem dominus Iacobus placentinus *agg. cod. 3* — 3. Padue.] Hoc anno venerunt hostiliter ad pontem Brente inter comunia et milites electos VII civitatum supra Paduanos *agg. cod. 3* — 7. Ubertus] Albertus *cod. 3* — 17. Andito] Andadio *cod. 3* — 21. Plebem.] Hic fuit facta quedam magna navis in Padua quae ivit ultra mare *agg. cod. 3* — 31. de Cumis *om. cod. 3* — 39. hic] hoc *cod. 3*

MCCXXVII. — Bonifacius Widonis de Guizardo potestas Padue.

MCCXXVIII. — Stephanus Badoarius de Veneciis potestas Padue. Hic paduanus exercitus ivit Baxanum et per Pedemontem, quod Ecelinus tercius ceperat Willielmum et castrum Fontis.

MCCXXVIIII. — Dominus Iohannes Dandulus potestas Padue et fuit venetus.

MCCXXX. — Stefanus Badoarius. Hic ivit exercitus paduanus ad Bonadigum et Rivaltam, quod Veronenses expulerant suam potestatem et quosdam nobiles de Verona. *c. 88 v*

MCCXXXI. — Wifredus de Lucino de Placencia. Hoc anno fuit factum sancti Anthonii. Et potestas Padue extraxit de carceribus comitem Sancti Bonifaci et quosdam alios nobiles secum.

MCCXXXII. — Beraldus de Rivolis potestas Padue. Hic ivit paduanus exercitus ad Anoalem, sed parum ibi stetit, quia redditum fuit potestati.

MCCXXXIII. — Ardizonus de Vercellis. Hoc anno fuit factum fratris Iohannis de ordine fratrum Predicatorum.

MCCXXXIIII. — Oto de Mandello. Hic multum fatigavit paduanus exercitus per Trivixanam et per terras illorum de Romano.

MCCXXXV. — Idem Oto de Mandello.

MCCXXXVI. — Rambertus de Gisleriis de Bononia. Hic duxit exercitum paduanum ad Rivaltam et imperator combuxit Vicenciam. Et nunc incepit pessima werra.

MCCXXXVII. — Comes Symon apulus. Hoc anno, IIII die exeunte februario, data est Padua nunciis imperatoris et tunc hic potestas factus est in Padua pro imperatore, dominante Ecelino tercio.

MCCXXXVIII. — Aldevrandinus Cazaconte de Tuscia. Hoc anno venit Marchio armata manu usque in Pratum Vallis, sed inordinate reversus est.

MCCXXXVIIII. — Tebaldus Franciscus apulus. Hunc constituit dominus imperator potestatem Padue, cum intrasset ipse imperator Paduam, praeterito mense januario, die VII exeunte.

MCCXL. — Idem dominus Thebaldus.

MCCXLI. — Idem dominus Thebaldus.

MCCXLII. — Dominus Galvanus Lancea de Apulia. Hoc anno fuit Ecelinus ad pontem Plavis cum exercitu paduano in mense junii. *c. 89 r*

MCCXLIII. — Idem dominus Galvanus Lancea. Isto anno, in die pasce, facta fuit representatio passionis et resurrectionis Christi sollempniter et ordinate in Prato Vallis.

MCCXLIIII. — Dominus Wizardus comes de Realdesco brixiensis.

MCCXLV. — Idem dominus Wizardus.

MCCXLVI. — Idem dominus Wizardus, sed non finivit potestariam.

MCCXLVII. — Dominus Wecili de Prata de episcopatu tarvisino.

MCCXLVIII. — Idem dominus Wezuli.

MCCXLVIIII. — Idem dominus Wezili, sed non finivit potestariam.

MCCL. — Dominus Ansedisius de Guidotis, filius sororis Ecelini tercii.

MCCLI. — Idem Ansedisius.

MCCLII. — Item, idem Ansedisius.

MCCLIII. — Item, idem Ansedisius.

MCCLIIII. — Idem Ansedisius.

MCCLV. — Idem Ansedisius.

MCCLVI. — Dominus Marchus Quirinus de Venetiis. Hoc anno exempta est Padua de tyrampnide Ecelini, et ipse de Paduanis servientibus ei x^{m} et ultra carceravit Verone.

---

5. venetus] de Veneciis *cod. 3* — 8. Wifredus de Lucino] Sigifridus de Lucio *cod. 3* — 23. venit] veniente *cod. 3* — 25-26. potestatem] potestas *cod. 3* — 30. junii] et valuit frumentum solidos xx *agg. cod. 3* — 37 *e* 38. Vecili *cod. 3* — 45. Marchus] Matheus *cod. 3* — 46. de Paduanis.... Verone] de Padua servientibus x^{m} carceravit Verone et ultra et mori fecit crudeli morte *cod. 3*

c. 89 v MCCLVII. — Dominus Iohannes Badoarius de Veneciis.

MCCLVIII. — Dominus Matheus de Correza de Parma.

MCCLVIIII. — Dominus Guido de Montefoiano de Regio. Hoc anno mortuus est Ecelinus tercius.

MCCLX. — Iterum dominus Marchus Quirinus. Hoc anno mortuus est Albricus frater Ecelini cum tota sua familia et fuit factum batisterii.

MCCLXI. — Iterum dominus Iohannes Badoarius.

MCCLXII. — Dominus Guibertus de la Zente de Parma.

MCCLXIII. — Iterum dominus Matheus de Correza. Hoc anno facta est translatio sancti Antonii in octava pasce, sed potestante adhuc domino Guiberto.

MCCLXIIII. — Dominus Laurentius Theopolus de Veneciis.

MCCLXV. — Dominus Gerardinus de Longis de Veneciis.

MCCLXVI. — Dominus Iacobinus domini Rolandi Rubei de Parma. Hoc anno castellani vicentini dederunt sua castra Veronensibus, unde commune Vicencie reddidit se paduano communi et paduanus exercitus cepit castrum Leonici.

MCCLXVII. — Dominus Bonifacius de Canossa potestas Padue.

MCCLXVIII. — Dominus Rolandinus de Canoxa potestas Padue.

MCCLXVIIII. — Dominus Matheus de Corrigia potestas Padue.

MCCLXX. — Dominus Tomasinus Zustinianus de Veneciis potestas Padue.

c. 90 r MCCLXXI. — Dominus Bartolameus del Sopo de Bergamo potestas Padue.

MCCLXXII. — Dominus Michael Dauro de Venetiis potestas Padue.

MCCLXXIII. — Dominus Iacopinus Rubeus de Parma potestas Padue. Hoc anno dominus Rodulfus de Vivario occupavit castrum Angarani et exercitus paduanus cepit dictum castrum et fuerunt suspensi per gulam XXIIII de illis qui erant intra, et dictus dominus Rodulfus fugit.

MCCLXXIIII. — Dominus Gotifredus de la Turre de Mediolano potestas Padue. Hoc anno, de mense februarii, fuit inventum in clesuria domus Dei per fratrem Rolandum tantum aurum in meaglis, quod valuit circiter XVII milia librarum venetarum.

MCCLXXV. — Dominus Robertus de Robertis de Regio potestas Padue.

MCCLXXVI. — Dominus Guido de Robertis, eius nepos, eiusdem civitatis potestas Padue.

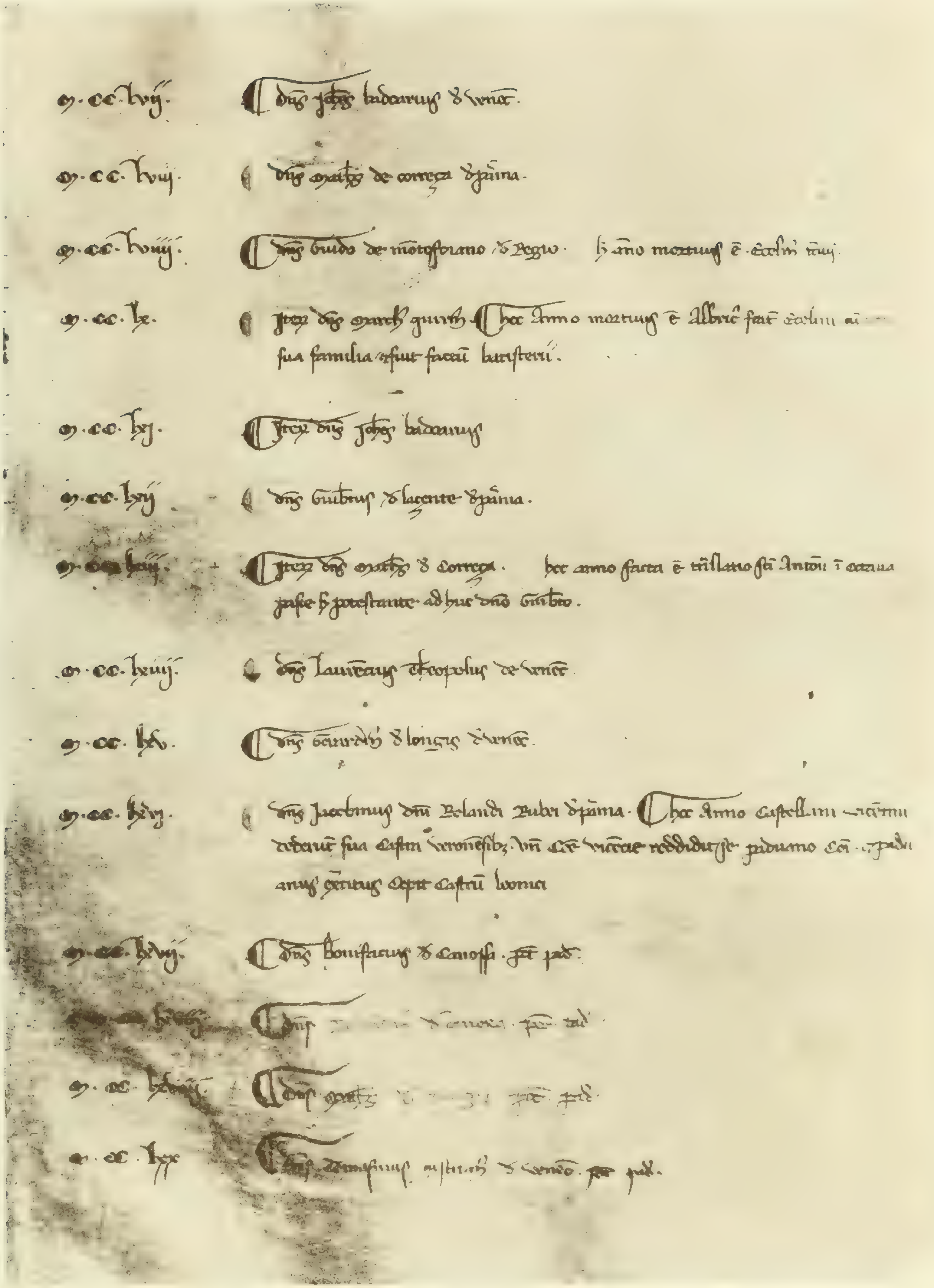
MCCLXXVII. — Dominus Matheus Quirinus de Veneciis potestas Padue.

MCCLXXVIII. — Dominus Marinus Vallaresse de Veneciis potestas Padue. Hoc anno dominus episcopus Tridenti, qui vocabatur frater Henricus, effectus est civis paduanus.

Item, die veneris quarto intrante novembri, idem dominus potestas cum exercitu Padue et cum amicis Padue iverunt ad castrum Collonie et dictum castrum obsederunt usque ad diem veneris XVI decembris, et in ipso die capitaneus et custodes ipsius castri cum ipso castro rediderunt se communi Padue.

MCCLXXVIIII. — Dominus Iacobus domini Gonzolini de Auximo potestas Padue. Hic potestas stetit in regimine quinque menses tantum. Et de mense novembris dominus Matheus de Corrigia de Parma fuit ellectus capitaneus populi paduani et post ipsos quinque menses ipse dominus Matheus fuit ellectus in potestatem; et ab inde usque ad kallendas januarii *c. 90 v* ad unum annum. Et ab inde' citra mutatum est tempus potestatum Padue et est ad kallendas januarii. Item, in dicta potestaria domini Iacobi fuit factum tradimenti Vicencie, quando

6. batisterii] battisterium quod incepit in Padua circa festum Sancti Martini *cod. 3* — 7. Badoarius de Veneciis *cod. 3* — 8. Parma] fuit magna ignis in vigilia omnium Sanctorum de nocte in Padua *agg. cod. 3* — 13. Rolandi] Rolandini *cod. 3* — 16. potestas Padue *om. cod. 3* — 17. Padue] praedicti domini Bonifacii nepos. Hoc anno fuerunt duo magni terremotus, eadem nocte, die sabato tercio intrante novembri veniendo ad diem dominicam *agg. cod. 3* — 18. Corrigia tercio potestas *cod. 3* — 19. Iustinianus vir nobilis de *cod. 3* — 20. de Bergamo] de civitate Pergami vir nobilis et potens *cod. 3* — 21. Dauro de Venetiis] de domo Aurea de Ven. vir nobillis *cod. 3* — 22. Padue] vir potens et constans *agg. cod. 3* — 22-25. Hoc anno dominus.... fugit. *om. cod. 3* — 26. de la Turre de Mediolano] de latere mediolanensis vir providus et legalis. FINITO LIBRO REFERAMUS GRACIAS CHRISTO *cod. 3*.

Bibl. Palatina di Parma, Cod. HH. V. 63, c. 89 *v*.

Bartolameus et Ansexius fratres de Scinellis fuerunt de Padua forbanniti et multi nobiles et magnates de Vicencia fuerunt capti et valde tormentati.

MCCLXXX. — Dominus Matheus de Corrigia incepit potestatem Padue im primo januarii. Hoc anno, die duodecimo intrante maio, movit exercitus paduanus cum suo carozio et posuit castra sua in Villa nova veronensis districtus super alponem ibique stetit XIIII diebus, hihens cothidie cum wastatoribus et populis conburendo villas, vineas, et arbores succidendo, et segetes depopulando usque ad villam sancti Martini Bonalbergi et ultra usque ad burgos civitatis Verone. Nullis Veronensibus rebellibus ipsi exercitui paduano. Postmodum vero ad petitionem et instanciam dominorum Chezoxis de Carbonensibus de Bononia, tunc potestatis Verone, et Alberti a Scallis, capitanei populi veronensis, timentium ne per Paduam procederetur ulterius contra eos, intercedentibus precibus domini ducis Venetiarum ac ambaxatorum civitatis eiusdem, anbaxatorum eciam communis Tervixij et fratris Laurencii rectoris domus Dei de Veneciis, qui in hoc negocio tractatores et mediatores fuerunt, inter Paduanos et Veronenses pax ac perpetuum concordium pertractatum. Item, hoc anno assumptus fuit dominus Gerardus de Camino in civem paduanum.

MCCLXXXI. — Dominus Henricus de Auro de Venetiis potestas Padue. Hoc anno regina Clementia, filia regis Rodulfi, ivit per coniugem ad nepotem regis Karoli de Apulia, et ivit per paduanam civitatem.

MCCLXXXII. — Dominus Bertus de Friscobaldis de Florentia bonus potestas.

MCCLXXXIII. — Dominus Veri de Circlis de Florentia. Eo tempore, expulsi fuerunt c. 91 r
domini Gerardus Bonifatius et Iacobus fratres a Castellis cum suis sequacibus de Tarvisio et acceperunt castrum Asli et Cornude et Montis Leopardi et alias fortillicias de tarvisino districtu, et fuerunt rebelles communi Tarvisii et domino Gerardo de Camino.

MCCLXXXIIII. — Dominus Fantonus de Rubeis de Florentia per quinque menses. Eo tempore, Iacobus predictus a Castellis reddidit se et castrum suum de Monte Leopardo domino Gerardo de Camino et communi Tarvisii per x^{m} librarum et postea dictus dominus Gerardus a Castellis reddidit se dicto domino Gerardo de Camino et communi Tarvisii et vendidit eisdem omnia sua castra pro xxx^{m} libris et exivit de tarvisino districtu cum suis sequacibus.

In dicto M.°, dictus dominus Fantonus electus fuit per unum annum sequentem et, eo tempore, factum est palatium communis Padue, ubi nunc fit consilium maius.

In MCCLXXXV. — Dominus Guillelmus Malaspina de Obicis de Luca per unum annum.

In MCCLXXXVI. — Dominus Baronus de Sancto Miniate de Manzatoribus per unum annum. Eo tempore, cassatus fuit dominus Percevallus de Comitibus de Padua de episcopatu Padue per curiam romanam et confirmatus fuit episcopus dominus Bernardus de Provintia.

In MCCLXXXVII. — Dominus Cursius de Donatis de Florentia per unum annum.

In MCCLXXXVIII. — Dominus Otolinus de Mandello de Mediolano per unum annum. c. 91 v

In MCCLXXXVIIII. — Dominus Percevallus de Mandello de Mediolano, eius frater, per unum annum. Eo tempore, dominus Obizo marchio estensis accepit in uxorem filiam domini Alberti a Scala de Verona, et facti sunt amici. Et civitas Padue arsit circa plateam versus sero usque ad ecclesiam sancte Agnetis. Et civitas de Tripoli ultramarina capta fuit et desolata per Saracenos et ob hanc causam predicata fuit crux in Marchia trivisina.

In MCCLXXXX. — Dominus Thomas Quirinus de Venetiis per unum annum. Eo tempore, mortuus fuit dominus Beroardus de Vicentia sub tormentis, quia inculpabatur de proditione civitatis Vicencie, et magister Bonacursus enzegnerius de lignamine trainatus et suspensus fuit in Vicencia, occasione predicta. Dominus Siginfredus Ganzerra et Antonius Asolis de Padua tormentati fuerunt usque ad mortem, occasione predicta.

In MCCLXXXXI. — Dominus Lambertutius de Friscobaldis de Florentia per unum annum. Eo tempore, marchio Obizzo estensis cepit discedere ab amore Padue palam propter

amicitiam, quam habebat cum domino Alberto a Scala, et ideo factum est Castrum baldum vel inceptum, et accepta est rocha de Este in commune Padue.

In MCCLXXXXII. — Dominus Paulus Quirinus de Veneciis per unum annum. Eo tempore, completum est Castrum baldum et dictus marchio Obizo estensis defuntus est.

c. 92 r MCCLXXXXIII. — Dominus Gerardus de Iosano de Cremona per annum. Eo tempore, banniti fuerunt per commune Padue domini Azo et Franciscus fratres marchiones, filii quondam dicti domini Obizonis de Padua et paduano districtu, eo quia noluerunt assentire communi Padue in hiis, que dominus Aldevrandinus, eorum frater, dederat communi Padue. Et ob hanc causam dirrupata et destructa fuerunt castra et fortilitie roche Calaonis et Cerri. Et factum fuit eciam exercitum per Paduam ad Anguilariam et Burbulium Padue districtum. Postmodum, dicto tempore, facta fuit pax inter commune Padue et dictos dominos Azonem et Franciscum per dominum patriarcham aquilegiensem nomine Raymundum a Turre de Mediolano. Et date fuerunt communi Padue Venece cum sua curia et terra de Abbatia cum sua curia.

Ab isto tempore in antea regimen civitatis Padue ad sex menses.

In MCCLXXXXIIII. — Dominus Nicolaus Maurocenus de Veneciis per sex menses. Eo tempore, incepit commune Padue habere potestatem in Lendinaria.

MCCLXXXXV. — Dominus Conradus de Montemagno de Pistoia per sex menses et incepit suam potestariam ad annum novum. Et eo tempore facta est turris ex opposito Castri baldi per commune Padue. Et potestas per commune Padue fuit primo in Abbatia.

In dicto M.°, dominus Fantonus de Rubeis de Florentia per sex menses. Eo tempore, reducta est cathena Athicis, quae erat ad Abbatiam per commune Padue ad Castrum baldum.

c. 92 v MCCLXXXXVI. — Dominus Conradus Novellus de Montemagno de Pistoia per sex menses. Eo tempore, inceptum est castrum Pizonis de Abbatia per commune Padue.

In eod. M.°, dominus Brunetus de Brunaleschis de Florentia per sex menses.

MCCLXXXXVII. — Dominus Blasius de Tolomeis de Sena per sex menses; eo tempore, incepte sunt saline et fortilitie per commune Padue in ynsula Calcinarie.

In dicto M.°, dominus Franciscus de Cremonensibus de Pistoia per sex menses, bonus potestas.

MCCLXXXXVIII. — Dominus Hungarus de Odis de Perusio per sex menses. Eo tempore, mortuus fuit dominus Iacobus de Cassaro de Fano ad Orgaigum, qui ibat in potestariam ad Mediolanum.

In eod. M.° dominus Bertoldus de Malpileis de Sancto Miniate per sex menses. Eo tempore, Ianuenses et Veneti preliaverunt in mari ad invicem aput ynsulam Curcule et sconfiti fuerunt Veneti, eo quia xxx galee ex suis fugierunt et non ferierunt.

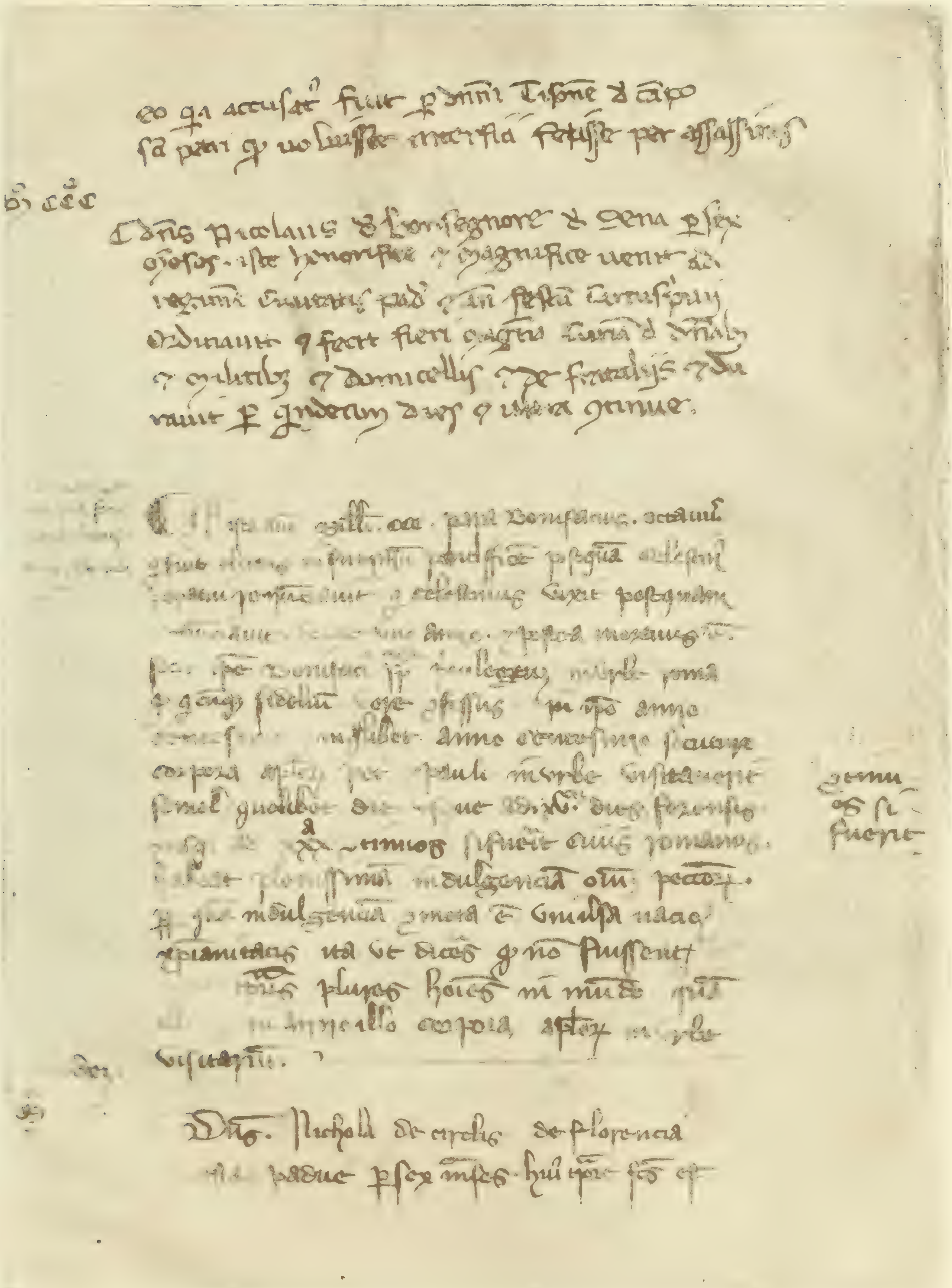
MCCLXXXXVIIII. — Dominus Charlus domini Canthi de Pistoia per sex menses. Eo tempore, facta est bona pax et concordia inter Ianuenses et Venetos.

In eodem M.°, dominus Neri de Bardis de Florentia per sex menses. Eo tempore, bannitus est dominus Albertus a Scala de Padua,' eo quia accusatus fuit per dominum Tisonem de Campo sancti Petri quod voluisset interfici fecisse per assassinos. *c. 93 r*

MCCC. — Dominus Nicolaus de Bonsegnore de Sena per sex menses. Iste honorifice et magnifice venit ad regimen civitatis Padue, et ante festum carnisprivij ordinavit et fecit fieri magnam curiam de dominabus et militibus et domicellis et de frataliis, et duravit per quindecim dies et ultra continue.

De indulgencia, quam fecit papa Bonifacius de omnibus peccatis.

In isto autem millesimo CCC, papa Bonifacius octavus, qui fuit electus in summum pontifficem, postquam Celestinus papatui renuntiavit, qui Celestinus vixit, postquam renunciavit, forte uno anno, et postea mortuus est; fecit ipse Bonifacius papa privilegium in urbe Roma, quod quicumque fidelium vere confessus in ipso anno centesimo et in quolibet anno centesimo secutivo corpora apostolorum Petri et Pauli in Urbe visitaverit, semel quolibet die usque ad xv dies continuos, si fuerit forensis, et usque ad xxx continuos, si fuerit civis roma-

Bibl. Palatina di Parma, Cod. HH. V. 63, c. 93 *r*

nus, habeat plenissimam indulgenciam omnium peccatorum; propter quam indulgenciam commota est universa nacio Christianitatis, ita ut diceres quod non fuissent tunc temporis plures homines in mundo, quam illi qui in anno illo corpora apostolorum in Urbe visitarunt.

In eodem MCCC. — Dominus Nichola de Circlis de Florencia potestas Padue per sex menses. Huius tempore, factus est' portus ab Omnibus sanctis, suprastante existente domino c. 93 v Francischo quondam domini Thealdi Longi, qui dictus dominus, dominus Franciscus, predictum opus perfecit, et propter fidelitatem et legalitatem suam per commune Padue predicto operi pro suprastante deputatus fuit.

MCCCI. — Dominus Bartholomeus de Mazis de Brixia potestas Padue per sex menses. Hic in principio sui regiminis fecit poni quendam clericum de parentela dominorum de Villa Comitis, nomine Balegante, in una cavea ferrea juxta sumitatem turris rubee Communis, cui non dabantur nisi vel v vel vi uncie panis in die et aqua pura. Et pendebat dicta cavea forte per xii pedes ligata cathena ferrea, et vixit idem clericus in ipsa cavea forte per xv dies et mortuus est ibidem. Ipse, ut dicebatur, circa xx peccata inter homicidia et furta et violationes mulierum, quas postea interficiebat etiam pregnantes, commiserat, propter quod dignus erat morte pro uno quoque eorum, sed occidi non poterat, quia clericus erat.

In eodem MCCC primo, dominus Brodaio de Saxoferrato de Marchia anchonitana potestas Padue per sex menses. Eo tempore, dominus Albertus de la Scala, dominus Verone, mortuus est, tertio ineunte septembri, sive in dominica die. Et, die lune sequentis, fuit magna strages igne et gladio inter Teuthonicos ducis et cives tridentinos, et hoc fuit occasione episcopi tridentini sive fratris Philippi de Mantua, qui volebat recuperare civitatem cum episcopatu suo de manibus ducum, qui propter hoc erant excommunicati per papam nostrum Bonifacium.

MCCC secundo. — Dominus Bisanzonus de Apignano per sex menses, vilis et malus c. 94 r potestas.

Dominus Florinus de Pontecarale de Brixia per sex menses; iste malitiosus fuit.

MCCCIII. — Dominus Marinus Badoarius de Veneciis per sex menses. Isto anno, de mense aprilis, domina Agnes, soror domini Vitaliani de Lemicis, data est in uxorem domino Bartholomeo a Scala, capitaneo civitatis Verone.

Dominus Andreas Valarese de Veneciis per sex menses; iste simplex fuit.

MCCCIIII. — Dominus Rubeus de Civitate Castelli per sex menses. Isto tempore, incepta est werra inter Paduanos et Venetos in ynsula Calcinarie propter salinas, quas Paduani fecerant edificari in castro de Canne paduani districtus, sed finaliter adveniente in Padua domino .... de Placentia, episcopo Firmi, legato domini pape ad pacem tractandam inter partes et, dum tractarent de concordia, obiit papa.

Dominus Montanus Marinus de Ianua per sex menses et dimidio. Iste simplex homo fuit. Isto tempore, tractatum est de pace inter Paduam et Venecias per arbitros utriusque civitatis.

In MCCCV. — Dominus Pax de Pacibus de Bononia per quinque menses et dimidium. c. 94 v Isto anno, in principio de mense januarii, marchio estensis Azo accepit in uxorem filiam regis Karoli de Appulia et post pasca, in ipso anno, dictus Marchio duxit eam Ferrariam cum magno honore de Appulia.

II.

Le Redazioni muratoriane degli "ANNALES PATAVINI":

A) Annales patavini secondo le redazioni dei codici *papafavio* e *corradino, molinco* ed *ambrosiano* D *149 inf.* (*redazione latina*).

B) Annales patavini secondo la redazione latina del codice *zabarellio,* a confronto con la *redazione italiana* del codice *ambrosiano* D *149 inf.*

C) Annales patavini secondo un manoscritto usato dall'Osio ed ora perduto.

Il Muratori fece precedere (cc. 365-366) dalla seguente prefazione le diverse redazioni degli Annales patavini che egli pubblicò:

LECTORI MONITUM. — Inter caetera rei literariae subsidia, quae ad hanc editionem nobilius instruendam, pro suo erga bona studia amore suppedictavit *V. Cl. Joseph Antonius Saxius* noster, geminum exemplar accepimus *Regiminum Paduae,* alterum latino, italico alterum sermone conscriptum. Iisdem usi sumus, ut quae Felix Osius Rolandini historiae adjecerat, non modo castigatiora, sed uberiori etiam eruditae frugis messe ornata prodirent. Cum enim italicus Ambrosianae Bibliothecae codex ad annum usque MCCCXXXVIII latinus vero ad MCCCLXIV protendatur, non ingratum fore tibi duximus universa hic subnectere, ut compendiario veluti obtutu quidquid ad regimen et gesta illius urbis pertinet, posses complecti. Quandoquidem autem ea quae Osius attulit, aut saniori narratione, aut diversa rerum serie digesta in italico nostro exemplari leguntur, utraque e regione per columnas cudere placuit, ne tibi vel incommodum, vel taedium, repertito ac longe posito rerum hujusmodi textu crearetur. Varias lectiones e latino a nobis decerptas, calci apposuimus; quas vero e pluribus manuscriptis Osius collegit, prout ab ipso editae primo sunt, integras damus, religioni ducentes quidquam de ipsius diligentiae laude attenuare, quandoque levioris momenti sint, quam ut praeli laborem mereantur. Haec te monendum censuimus, ut studia nostra in literarium proventum semper vividius intenta perspicias. Vale.

A.

ANNALES PATAVINI *secondo le redazioni dei codici* *papafavio e corradino, molineo e ambrosiano* D *149 inf.* (*redazione latina*).

ABBREVIAZIONI.

A codice della Biblioteca ambrosiana *D* 149 inf. (*redazione latina* cc. 155-160).

Mol. codice del senatore Giacomo Molini.

O redazione corradino-papafavia secondo l'edizione di Felice Osio in ALBERTINI MUSSATI, *Historia Augusti Henrici VII Caes. et alia quae extant opera.* Venetiis ex typogr. duc. Pinelliana MDCXXXVI.

AVVERTENZA

La redazione degli *Annales patavini,* che viene qui riprodotta, fu pubblicata per la prima volta da Felice Osio[1] di su due codici, ora perduti, l'uno della biblioteca dei Papafava, l'altro, membranaceo antico, che appartenne a quella di Luigi Corradino. Il Muratori, come egli stesso ne avverte — vedi il *Lectori monitum* che abbiamo ristampato a p. 192 e la nota da lui premessa (cc. 445-446) alle varianti del codice molineo e che pure riproduciamo più oltre — ripubblicando nella sua "Raccolta„ (cc. 365-418) quella prima edizione dell'Osio, potè valersi anche di due redazioni, l'una latina e l'altra italiana, dell'Ambrosiana e di un codice che appartenne al senatore veneto Giacomo Molini.

Delle due redazioni ambrosiane, contenute in un codice cartaceo pinelliano dei secoli XVI-XVIII e segnato *D* 149 inf. (per errore il Muratori stampa *D* 349), quella latina (cc. 155-160) riproduce la redazione degli *Annales* che chiameremo corradino-papafavia edita dall'Osio con qualche variante, ma con questo in più che, mentre la redazione dell'Osio resta in tronco all'anno MCCXCV con un periodo sospeso [*Hic....*], il testo ambrosiano contiene completa la notizia dei podestà del detto anno 1295 e continua poi con brevi note, le quali però — giova osservarlo — altro non sono sino alla fine — e cioè sino all'anno 1364 — se non un arido elenco dei podestà padovani. Evidentemente quest'ultima parte che, pur completando le notizie relative ai podestà dell'anno 1295, non riprende il periodo rimasto sospeso nella redazione edita dall'Osio, e che per la forma e per il contenuto appare del tutto diversa dalle annotazioni precedenti del codice ambrosiano stesso, è un'aggiunta posteriore fatta alla redazione primitiva ed è forse ricopiata da qualche antica redazione degli *Annales*. Il Muratori di questo codice ambrosiano *D* 149 inf. si valse in due modi: dapprima, e per tutto il periodo che esso ha comune con la redazione corradino-papafavia (anni 1174-1295),

[1] In Albertini Mussato, *Historia Augusta Henrici VII Caes. et alia, quae extant opera. Laurentii Pignorii spicilegio, necnon Felicis Osii et Nicolai Villani castigationis, collationibus et notis illustrata, quibus praemissa sunt Chronica* Rolandini, Monachi patavani, Ger. Maurisii, Ant. Godii, Nic. Smeregi, *cum supplemento scriptoris anonimi* etc., Venetiis ex typogr. ducali Pinelliana, MDCXXXVI, tomo I, pp. 120-126.

andò riproducendone in nota le varianti, poi, venuto al luogo dell'anno 1295, là dove il testo dell'Osio si interrompe, egli prosegue riproducendone integralmente l'elenco dei podestà fino al 1364, elenco al quale si riduce tutto il contenuto del codice ambrosiano (cc. 389-417).

La redazione italiana degli *Annales,* contenuta nel suddetto codice ambrosiano *D* 149 inf. (cc. 164-179) si estende dall'anno 1174 fino all'anno 1338 ed il Muratori la pubblica in colonna a riscontro degli anni corrispondenti della redazione latina corradino-papafavia, quantunque (fuorchè nei primi anni, quando la materia degli *Annales* in tutte le redazioni si riduce a poco più di un elenco dei podestà) essa se ne allontani moltissimo per il suo contenuto.

La redazione del codice del senatore Molini è pure latina e comprende gli anni 1174-1336. Fino all'anno 1295 — il medesimo anno con cui il testo della redazione corradino-papafavia si interrompe — non differisce da questa se non per qualche variante di non molta entità e per lo più di carattere formale; e poichè essa chiude quell'anno 1295 con un Amen, il quale sostituisce il periodo che nel testo dell'Osio è rimasto sospeso [*Hic....*], è da ritenere che quella prima parte degli *Annales* sia stata considerata come compiuta e di per sè stante. Le annotazioni, che la seguono nel codice molineo e che giungono fino all'anno 1336, sono dunque un'aggiunta a quel primo nucleo degli *Annales* che abbraccia il periodo dal 1174 al 1295 e che con varianti più o meno ampie troviamo nei codici corradino, papafavio e ambrosiano (red. latina). A differenza però dell'aggiunta che trovasi nella redazione latina del codice ambrosiano, le annotazioni del codice molineo non contengono un semplice elenco dei podestà, bensì anche notizie di avvenimenti le quali, col procedere degli anni, diventano sempre più ampie. Il Muratori — come già aveva fatto l'Osio (*op. cit.,* pp. 146-152), che, del resto, egli riproduce — raccoglie insieme in un gruppo a parte (cc. 445-458), tutto il materiale fornito dal codice molineo, ma adopera anche qui due diversi procedimenti: ne pubblica, cioè, per gli anni 1174-1295, ove il testo è comune con la redazione corradino-papafavia, le sole varianti a confronto con i codici usati dall'Osio (cc. 445-450), mentre per gli anni successivi ne riproduce il testo integrale (cc. 450-458), e le une e l'altro fa precedere (cc. 445-446) dalla seguente nota dell'Osio stesso (p. 143):

Post alium ms. codicem Rolandini ex Musaeo Senatoris amplissimi Dominici Molini *veneti ab anno MCLXXIV usque ad annum MCCXCV, totidem fere verbis habentur quae dedidimus sub iisdem annis ex codicibus Papafavio et Corradino: ab anno vero MCCXCV usque ad MCCCXXXVI alia multa leguntur, quae in predictis codicibus desiderantur. Quamobrem in primis annis lectiones hujuscemodi codicum varias afferemus: in aliis integra producemus, quae extant in solo codice Molineo* „.

Nella presente edizione noi abbiamo creduto necessario allontanarci alquanto dall'ordine adottato dal Muratori nella riproduzione di queste redazioni degli *Annales.*

Non v'è infatti ragione alcuna perchè la redazione italiana del codice ambro-

siano *D* 149 inf. sia pubblicata a riscontro della redazione latina corradino-papafavia, dalla quale è in gran parte indipendente. Ma poichè invece essa si collega strettamente con l'altra redazione latina, conservataci dal codice zabarellio, noi la pubblicheremo di fronte a questa nell'Appendice II *B*.

Per il periodo 1174-1295, in cui i codici corradino, papafavio, molineo e ambrosiano *D* 149 inf. (red. latina) presentano una redazione comune, noi porremo a piè di pagina del testo dei primi due codici — quale ce lo ha conservato l'Osio — le varie lezioni non solo dell'ambrosiano, come ha fatto il Muratori, ma anche del molineo, considerando la prima parte di questo come una diversa lezione di quella medesima redazione; per il periodo successivo invece, per cui la redazione corradino-papafavia ci viene a mancare, abbiamo creduto miglior sistema completarne il testo fino al 1336 con la redazione più ampia e più completa del codice molineo, anzichè con quella dell'ambrosiano preferita dal Muratori. Del codice ambrosiano abbiamo continuato a porre in nota le varianti, restringendoci a riprodurne la redazione integrale, come continuazione e compimento nel testo degli *Annales*, solo per gli anni 1337-1364 per i quali esso è il solo codice che ci resta a rappresentare l'ultima elaborazione della redazione corradino-papafavia.

Con ciò siamo ben lungi dal pretendere di avere stabilita tutta la complessa e lenta vicenda del formarsi degli *Annales* nella successiva elaborazione, cui essi andarono soggetti attraverso le loro diverse redazioni: chè a far ciò ci fanno difetto alcuni anelli che sarebbero necessari a determinare la continuità fra queste. Pur tuttavia ci lusinghiamo di aver fatto un passo non inutile verso la soluzione di questo grave problema della storiografia padovana.

A. B.

INFRASCRIPTA SUNT NOMINA OMNIUM POTESTATUM, CONSULUM, SEU RECTORUM CIVITATIS PADUAE. Mur., 365

Nota quod tempora potestatibus antescripta dicunt tempus electionis cuiuslibet potestatis sive consulis. Unde quilibet rector sive potestas tenet medium annum suae electionis et medium sequentem. Quarum potestatum fiebat electio circa festum sancti Petri de iunio.

MCLXXIV. — Consules rexerunt Paduam. Hoc anno fuit civitas Paduae combusta fere tota, die IV intrante martio, scilicet domus MMDCXIV.

MCLXXV. — Dominus Albertus de Ossa de Mediolano potestas Paduae.

MCLXXVI. — Consules rexerunt Paduam.

MCLXXVII. — Dominus Obizo estensis marchio potestas Paduae.

MCLXXVIII. — Idem dominus Obizo potestas Paduae.

MCLXXIX. — Dominus Wilielmus Tempesta potestas Paduae.

MCLXXX. — Dominus Aldrigetus de Orlando, paduanus, potestas Paduae.

MCLXXXI. — Consules rexerunt Paduam.

MCLXXXII. — Dominus comes Manfredinus, paduanus, potestas Paduae.

MCLXXXIII. — Dominus Dalesmaninus et Tanselgardinus, paduani, potestates Paduae. Mur., 367

MCLXXXIV. — Dominus Albertus de Baone, paduanus, potestas Paduae.

MCLXXXV. — Dominus Grimerius de Placentia potestas Paduae.

MCLXXXVI. — Dominus Ugucio de Boxio potestas Paduae.

MCLXXXVII. — Dominus Apoxatius de Brixia potestas Paduae.

MCLXXXVIII. — Consules rexerunt Paduam. Hoc anno Paduani ceperunt Montegaldam hostiliter et Terisius veronensis interfecit comitem Saurum de Sancto Bonifacio.

MCLXXXIX. — Dominus Gulielmus de Ossa de Mediolano potestas Paduae.

MCXC. — Idem dominus Guilielmus de Ossa potestas Paduae.

MCXCI. — Idem dominus Guilielmus de Ossa potestas Paduae.

1-5. *in O le ll. 1-2 seguono le ll. 3-5* — 3. potestatibus] potestatum *Mol.* — 5. Quorum *A* — 8. Ossa] Osa *A qui e sempre* - de Ossa *om. Mol.* — 9. Consules.... Paduam] D. Ugonus de Carnariolis, D. Azimus de Trinsalgardinis cives Paduae consules. Hoc anno Federicus Barbarossa primus imperator venit Paduam *A* — 11. Paduae] Paduae fuit *Mol.* - Paduae *om A* — 12. Wilielmus] Guglielmus *Mol.;* Guillelmus *A* - Tempesta potestas] Tempesta de Trevisio potestas Paduae *A* — 13. paduanus *om. Mol.;* de Padua rexit Paduam *A* — 14. Consules.... Paduam] Dominus Ioannes de Limizonibus, D. Ziliolus de Sintilla, D. Guillielmus de Compagno cives Paduae consules rexerunt Paduam *A* — 15. paduanus *om. Mol.* — 15 *e* 17. paduanus.... Paduae] civis Paduae rexit Paduam *A* — 16. Tanselgardinus] Transalgardinus de Transalgardis cives Paduae rexerunt Paduam *A* - paduani *om. Mol.* — 17. paduanus *om. Mol.* — 18. Grimerius] Grimonius vicecomes *A* — 19. Boxio potestas] Boxio de Mantua potestas *A* — 21. Consules rexerunt Paduam] Dominus Ugonus de Canariolis, D. Transalgardinus cives Paduae rexerunt Paduam *A* - montem Galdam *A* — 22. Terisius] Perisius *A;* Trensius *Mol.* - comitem *om. Mol.* — 24. Gulielmus *Mol.* — 25. de Ossa *om. A*

MCXCII. — Dominus Ubertus Vicecomes de Placentia potestas Paduae.

MCXCIII. — Idem dominus Ubertus potestas Paduae.

MCXCIV. — Consules rexerunt Paduam. Hoc anno natus est Eccelinus tertius de Romano, filius Ecelini monaci.

MCXCV. — Dominus Paganus de Turre de Mediolano potestas Paduae. Hoc anno factus fuit pons lapideus ab Omnibus sanctis; et hic incepit facere fieri muros circa civitatem Paduae.

MCXCVI. — Dominus Otolinus de Boxio potestas Paduae.

MCXCVII. — Idem dominus Otolinus potestas Paduae.

MCXCVIII. — Dominus Iacobus Strictus de Placentia potestas Paduae. Hoc anno fuit factum Carmegnani inter Paduanos et Vicentinos.

MCXCIX. — Dominus Azo estensis marchio potestas Paduae.

MCC. — Dominus Azo Confalonerius potestas Paduae.

MCCI. — Dominus Petrus Zianus de Venetiis potestas Paduae.

MCCII. — Dominus Ubertus Vicecomes de Placentia potestas Paduae.

MCCIII. — Dominus Albertus de Mandello de Mediolano potestas Padue.

Mur., 369 MCCIV. — Dominus Albertus de Baone et dominus Delesmaninus, paduani, potestates Paduae. Hoc anno fuit factum castri Campreti.

MCCV. — Dominus Baroccius de Cremona potestas Paduae. Hoc anno acceptae fuerunt iurisdictiones magnatum Paduae.

MCCVI. — Dominus Manfredinus de Gazo de Cremona potestas Paduae. Hoc anno firmatus fuit ordo fratrum Minorum per dominum papam et romanam curiam.

MCCVII. — Dominus Bernerius Mastallus de Cremona potestas Paduae. Hoc anno fuit factum Braydae inter Marchionem et Monteclos.

MCCVIII. — Dominus Vescontinus de Placentia potestas Paduae. Hoc anno fuit magnus ludus in Prato Vallis et Paduani omnes per contratas vestiti sunt novis vestibus et captus fuit potestas Vicentiae.

MCCIX. — Dominus Iacobus de Vialardo de Vercellis potestas Paduae. Hoc anno paduanus exercitus ivit Honariam in servitio Ecelini secundi, quia Vicentini volebant invadere Baxanum.

MCCX. — Dominus Iacobus de Andito de Placentia potestas Paduae. Hoc anno facta fuit porta Turrisellarum et factus est murus civitatis inde usque ad Sanctum Michaelem.

MCCXI. — Dominus Ato de Pagano de Pergamo potestas Paduae.

MCCXII. — Dominus Barocius de Cremona potestas Paduae. Hoc anno facta fuit via recta de Ponte corbo, qua itur ad Plebem Sacci, et facta est in Padua quaedam marina navis, quae ducta est ultra mare.

Mur., 371 MCCXIII. — Dominus Marinus Zenus de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno exercitus paduanus hostiliter obsedit roccam de Este et eam cepit per vim, resistente Aldrevandino, qui tunc erat marchio.

MCCXIV. — Dominus Albizus florentinus potestas Paduae. Hoc anno factus fuit magnus ludus in Tarvisio per quem fuit lis inter Paduanos et Venetos.

---

2. Ubertus potestas] Ubertus Vicecomes de Placentia potestas *Mol.* — 3. MCXCIV Consules] 1194 Dominus Rogatus iudex, D. Azocus, D. Holaudus de Malpileo cives Paduae consules *A* — 5. de la Turre *A* — 5-6. factus fuit] incepit fieri facere *A* — 6. fons *O;* pons. *A* — 7. Boxio] *A agg.* de Mantua — 10. Carmignani *Mol. A* — 12. Confolanerius de Brixia potestas *A;* Confalonerius factus fuit potestas *Mol.* — 13. Ziani vel Zianus *A* - de Venetiis *om. Mol.* — 16-17. paduani.... Paduae] cives Paduae rexerunt Paduam *A* — 17. castri *om. Mol. A* — 18. Bracius vel Barocius de Burgo de Cremona *A* - Barotius *Mol.* — 20. Mafredinus *O;* Manfredinus *A Mol.* — 21. fuit affirmatum *A* — 22. Bernerius Mastallus] Wernerius aut Ubernerius Mastalus *A* - Mastellus *Mol.* — 23. facta Braidae et Monteclos inter Marchionem *A* — 26. fuit] est *A* — 27. Vialardo] Vilardo *Mol.* — 28. Honariam] Bonariam *A* — 30. Sanctum Michaelem; supra portam autem marmore incisum legitur: URBE PLACENTINA IACOBUS VIR NOBILIS ORTUS | ANDITEI GENERIS MERITO PATAVINA POTESTAS | MILLE DUCENTA DECEM CHRISTO POST SECULA NATO | MURIS ET PORTA PADUAM DECORAVIT AB AUSTRO. | VOS ANTENORIDAE SI TUTI VULTIS AB HOSTE | ESSE FORIS MURO; PAX VOS LIGET INTUS AMORIS | ARBOREIS FRUSTRA PETITUR SUB FRONDIBUS UMBRA | INTERIUS MORBUS SI VISCERA TORRET ACUTUS. | NE PEREANT IGITUR LABOR AC IMPENDIA MURI | CONSILIUM VATIS VESTRI SERVATE IOANNIS *A* — 31. Ato] Atto *Mol.* — 32. Barotius Mastellus de Cremona *Mol.* — 36. Aldovrandino *A* — 38. Albizus] Albricus *Mol.* - florentinus] Forensis de Florentia *A* — 39. Trevisio *A* - Paduanos et Venetos] Paduam et Venetias *A*

MCCXV. — Dominus Bonifacius Widonis de Wizardo de Bononia potestas Paduae. Hoc anno ivit exercitus paduanus ad turrem Baybae contra Venetos.

MCCXVI. — Dominus Fulcho de Warinis de Bononia potestas Paduae.

MCCXVII. — Dominus Iacobus de Andito de Placentia potestas Paduae. Hoc anno facta fuerunt molendina Turrisellarum et molendina ab Omnibus sanctis.

MCCXVIII. — Dominus Iohannes Rusca de Cumis potestas Paduae. Hoc anno inceptum est Palatium paduanum.

MCCXIX. — Dominus Malpileus de Sancto Miniato de Tuscia potestas Paduae. Hoc anno completum est palatium paduanum.

MCCXX. — Dominus Bernardus Baronus potestas Paduae. Hoc anno exercitus paduanus ivit ad Castrum francum contra Tarvisinos, et tunc inceptum est castrum Cittadellae.

MCCXXI. — Dominus Bonifacius Widonis de Wizardo de Bononia potestas Paduae. Hoc anno mortuus est beatus Dominicus in civitate Bononiae.

MCCXXII. — Dominus Iohannes Rusca de Cumis potestas Paduae. Hoc anno translatum est studium scolarium de Bononia Paduam et in die nativitatis Domini fuit magnus terraemotus, incipiente scilicet XXIII anno.

MCCXXIII. — Dominus Guido de Landriano potestas Paduae. Hoc anno fuit factum castri de Fratta ferrariensis districtus.

MCCXXIV. — Dominus Robertus de Cocorezo de Mediolano potestas Paduae. Hoc anno facta est via a Prato Vallis ad Buvolentam.

MCCXXV. — Dominus Otto de Mandello de Mediolano potestas Paduae.

MCCXXVI. — Dominus Bonifacius Comes de Mantua potestas Paduae. Hic non finivit potestariam, quoniam quidam magnates, scilicet illi de Vado, insultaverunt in eum ad domum communis. Et hoc anno mortuus est' beatus Franciscus ordinis Minorum et facta est ec- Mur., 373
clesia sanctae Mariae de Cella de Cauda longa.

MCCXXVII. — Dominus Bonifacius Widonis de Wizardo de Bononia potestas Paduae. Hoc anno cecidit campanile maioris ecclesiae de Padua, circa festum sanctae Mariae de septembri.

MCCXXVIII. — Dominus Stephanus Badoarius de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno obiit episcopus Zordanus et exercitus paduanus ivit Baxanum et per Pedemontem per terras illorum de Romano, quia tertius Ecelinus ceperat castrum Fontis et Willielmum de Campo sancti Petri.

MCCXXIX. — Dominus Iohannes Dandalus de Venetiis potestas Paduae.

MCCXXX. — Dominus Stephanus Badoarius de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno exercitus paduanus ivit ad Portum et Leniacum, Bonadigum et Rivaltam, quia Veronenses expulerant suam potestatem et comitem Sancti Bonifacii et quosdam nobiles de Verona.

MCCXXXI. — Dominus Wiffredus de Lucino de Placentia potestas Paduae. Hoc anno fuit factum sancti Antonii de ordine Minorum et potestas Paduae extraxit de carcere comitem Sancti Bonifacii et quosdam nobiles veronenses secum.

MCCXXXII. — Domnus Beraldus de Riviolis de Pergamo potestas Paduae. Hoc anno exercitus paduanus ivit ad Anoale, sed parum ibi stetit, quia redditum fuit potestati et communi Paduae.

---

1. Vizando *O;* Vizardo *A* - Guidonis de Guizardo *Mol. qui e più sotto ll. 12 e 26* — 2. turrim Baibae circa Venetos *A* — 3. Warinis] Barinis *Mol.;* seu de Guarnerinis *agg. A* — 6. Rusca de Cumis] de Busca Cumis *A* — 7. paduanum] Paduae *Mol. A* — 10. Bernardus Baronus potestas] Bernardus potestas *Mol.* — 10-11. ivit exercitus Paduae *A* — 11. Trivisinos *A* — 14. de Rusca de Como *A* — 16. incipiente.... anno] incipiens 1223 *Mol.* — 18. castrum *A* - de Fratta] de la Frata *Mol.* — 19. Concorezo *Mol.* — 20. a] de *A* — 21. de Mediolano *om. Mol.* — 22. comes Sancti Martini de Mantua *A* — 22-23. finivit suam potestariam *Mol.* — 24. ordinis Minorum, sepultusque fuit in civitate Assisii et *A* — 27. de Padua] Paduae *Mol.* — 29. et exercitus] Dicto anno exercitus *Mol.* - paduanus] Paduae *A* — 32. Dandalus] Dandulus *A* - Joannes Dandulo potestas Paduae *Mol.* — 33. de Veneciis *om. Mol.* — 34. Leniacum] Legnagum *Mol.* — 34-35. quia.... Verona *om. A* — 35. suam] suum *Mol.* - quosdam alios nobiles *Mol.* — 36. Guifredus *Mol.* — 37. extraxit] exemit *A* — 39. Riviolis] Rivolis *A Mol.* — 40. paduanus] Paduae *A* - Anoale] Noalem *Mol.*

MCCXXXIII. — Dominus Ardizonus de Vercellis, potestas Paduae. Hoc anno fuit factum fratris Iohannis de ordine fratrum Praedicatorum.

MCCXXXIV. — Dominus Otto de Mandello de Mediolano potestas Paduae. Hoc anno exercitus paduanus ivit per Trivisanam et per Pedemontem et per terras illorum de Romano, faciendo magnum wastum; et hoc anno fuit maxima nix et mors vinearum et arborum.

MCCXXXV. — Idem dominus Otto de Mandello potestas Paduae. Hoc anno ivit domina Beatrix ad maritum dominum regem Ungarorum.

MCCXXXVI. — Dominus Rambertus de Gisleriis de Bononia potestas Paduae. Hoc anno exercitus paduanus ivit Rivaltam et imperator Fredericus combuxit Vicentiam et civitas Paduae est reddita imperatori et Ecelino, recipienti eam pro imperatore et incepta est pessima guerra.

MCCXXXVII. — Dominus comes Simon de Apulia potestas Paduae. Hoc anno, die
Mur., 375 quarto exeunte februario, data est civitas Paduae nuntiis domini imperatoris et factus est ipse comes Simon potestas pro imperatore in Padua, Ecelino tertio dominante.

MCCXXXVIII. — Dominus Aldrevandinus Cazaconte de Tuscia potestas Paduae. Hoc anno Azo estensis marchio venit armata manu cum suis fidelibus usque in Pratum Vallis, sed inordinate reversus est.

MCCXXXIX. — Dominus Thybaldus Franciscus de Apulia potestas Paduae. Hunc imperator stans in Padua constituit Paduae potestatem et intraverat ipse imperator in Padua, mense ianuarii nuper praeterito, die II exeunte. Et in mense madii mortuus est sol; et imperator cum exercitu paduano ivit ad Castrum francum et facta est contra Ecelinum conspiratio prima.

MCCXL. — Idem dominus Thybaldus potestas Paduae.

MCCXLI. — Idem dominus Thybaldus potestas Paduae.

MCCXLII. — Dominus Galvanus Lanzea de Apulia potestas Paduae. Hoc anno duxit Ecelinus exercitum paduanum ad pontem Plavis, mense iunii; et valuit starium frumenti viginti solidos et plus.

MCCXLIII. — Idem dominus Galvanus potestas Paduae. Hoc anno facta est repraesentatio passionis et mortis Christi in Prato Vallis, in ipsa die paschae, solemniter.

MCCXLIV. — Dominus Wizardus comes de Roaldesco de Brixia potestas Paduae.

MCCXLV. — Idem dominus Wizardus potestas Paduae.

MCCXLVI. — Item dominus Wizardus potestas Paduae. Hic non finivit potestariam. Et facta est secunda conspiratio contra Ecelinum; et hic fuit factum de morte illorum de Bonicis et quorumdam aliorum, in vigilia sancti Martini.

MCCXLVII. — Dominus Wecili de Prata de episcopatu Tarvisii potestas Paduae.

MCCXLVIII. — Idem dominus Wecili potestas Paduae.

MCCXLIX. — Idem dominus Wecili potestas Paduae. Hic non finivit potestariam. Et hoc anno cepit Ecelinus villam et roccam de Este hostiliter.

MCCL. — Dominus Ansedisius de Widotis, filius sororis Ecelini tertii, potestas Paduae.

Mur., 377 MCCLI. — Idem dominus Ansedisius potestas Paduae.

MCCLII. — Idem dominus Ansedisius potestas Paduae. Hoc anno mortuus est beatus Petrus martir de ordine Praedicatorum per Acarinum et facta est tertia conspiratio contra Ecelinum.

MCCLIII. — Idem dominus Ansedisus potestas Paduae.

MCCLIV. — Idem dominus Ansedisius potestas Paduae.

MCCLV. — Idem dominus Ansedisius potestas Paduae.

---

1. Ardizonus de Vercellis] Ardizonus de Avogariis de Florentiis seu de Vercellis *A* — 3. de Mediolano *om. Mol.* — 3-4. Hoc anno.... paduanus *om. A* — 6. Idem.... Otto] Otto *Mol.* - Paduae *om. A* — 8. Bambertus *A* - Gisleriis] Gisteriis *Mol.* — 9. paduanus] Padue *A* — 10. et Ecelino.... pro imperatore *om. A* — 11. MCCXXXVII Dominus comes Simon] MCCXXXVII Dominus Marinus Badoarius de Venetiis potestas Paduae; eodem anno d. Simon comes Teatinus *A* — 12. exeunte] extante *A* — 13. comes *om. A* - pro d. imperatore *Mol.* — 19. ianuarii] iunii *A* — 23. Lance vel Lanza *A* — 24. iunii] ianuarii *Mol.* — 28. Guizardus *Mol.* - Bealdesco *A* — 30. et non finivit potestariam *A pone questa notizia nella rubrica dell'anno precedente 1245* — 33. Trivisii *A* — 33, 34, 35. Guecilli *A*; Guecili *Mol.* — 34 *e* 35. Paduae *om. A* — 35. Et *om. Mol.* — 36. et *om. Mol.* — 37. de Guidotis *Mol.*; de Guidottis de Tuscio *A* — 38. Ansedisius potestas] Ansedisius de Guidottis potestas *A* — 39 *e* 42. Ansedisius praedictus potestas *Mol.* — 40. ordinis *A* - Acarinum] sicarium *A*

Nomina Potestatum et Rectorum a captione civitatis Paduae.

MCCLVI. — Dominus Marchus Quirinus de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno exempta est civitas Paduae de tyrannide Ecelini tertii de Romano, die martis x exeunte iunio, et ipse Ecelinus xi millia Paduanorum, qui secum iverant contra Mantuanos hostiliter, carceravit Veronae, et ibi sunt mortui quasi omnes.

MCCLVII. — Dominus Iohannes Badoarius de Venetiis potestas Paduae.

MCCLVIII. — Dominus Matthaeus de Correza de Parma potestas Paduae. Hoc anno inceptus est murus spaldi; et starium frumenti valuit solidos viginti et ultra.

MCCLIX. — Dominus Wido de Monte Foiano de Regio potestas Paduae. Hoc anno captus est et mortuus Ecelinus tertius de Romano, mense septembris.

MCCLX. — Dominus Matthaeus Quirinus de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno mortuus est Albricus de Romano, frater Ecelini, cum uxore et filiis et filiabus in Castro sancti Zenonis, mense augusti; et hoc anno in vigilia sancti Martini incepit baptisterium in Padua.

MCCLXI. — Dominus Iohannes Badoarius de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXII. — Dominus Wibertus de la Gente de Parma potestas Paduae. Hoc anno fuit magnus ignis, in vigilia Omnium sanctorum, circa forum et ecclesiam sanctae Luciae.

MCCLXIII. — Dominus Matthaeus de Correza de Parma potestas Paduae, electus in martio. Et sequente octava paschae, corpus beati Antonii translatum est, ubi nunc est. Et tunc inceptus est murus, ubi prius erant tantum spaldi, versus partem occidentis de Padua.

MCCLXIV. — Dominus Laurentius Theopolus de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXV. — Dominus Gerardinus Longus de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXVI. — Dominus Iacobinus Rubeus de Parma potestas Paduae. Hoc anno repa- Mur., 379
ratum fuit carrocium et multum factum fuit pulchrum, quod Ecelinus olim fecerat in foro putrescere ita quod de ipso nihil inveniebatur, praeter antennam. Et in hoc anno castellani vicentini sua castra Veronensibus dederunt, unde commune et homines de Vicentia se civitati et communi Paduae reddiderunt et paduanus exercitus Leonicum ivit hostiliter et ipsum per vim de Veronensium manibus exstirpavit. Et in anno praesenti in Padua obiit beatus Antonius Peregrinus.

MCCLXVII. — Dominus Bonifacius de Canossa de Regio potestas Paduae.

MCCLXVIII. — Dominus Rolandinus de Canossa, eius nepos, potestas Paduae. Hoc anno fuerunt duo magni terraemotus, die sabbati iii intrante novembri.

MCCLXIX. — Dominus Matthaeus de Correza de Parma potestas Paduae. Hoc anno loza communis Paduae facta fuit.

MCCLXX. — Dominus Thomasinus Zustignanus de Venetiis potestas. Hoc anno murus spaldi communis Paduae suprascriptus totaliter fuit perfectus.

MCCLXXI. — Dominus Bartholamaeus de Soppo de Pergamo potestas Paduae. Hic potestas et rector chronicam de omnibus scripturis negotiorum factorum in Marchia tarvisina ab annis xcvii huc usque secum detulit et portavit.

MCCLXXII. — Dominus Michael de Auro de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXXIII. — Dominus Iacobinus Rubeus de Parma potestas Paduae. Hoc anno exercitus paduanus per vim cepit castrum Angarani; et fuit concilium apud Lugdunum, mense maii.

---

1. Nomina.... Paduae *in Mol. queste parole sono poste dopo l'anno* MCCLVI *ma in luogo di* Paduae *dopo* civitatis *si ha* a domino Ecelino de Romano - civitatis *om. A* — 7. Correza] seu de Corrigia *agg. A* — 9. Guido *Mol.* — 10. et mortuus *om. Mol. A* - mense septembris] die xiv septembris *Mol.;* die sabbati xiv et sepultus in castro Soncini *agg. A* — 11. Matthaeus] Marcus *A Mol.* — 12. frater Ecelini *om. A* - filiabus suis in *Mol.* — 13. incipit *Mol.* — 15. Guibertus *Mol.* - potestas Paduae *om. A* — 17. Corrigia *A* — 19. tantum *om. A* — 20. Theupolus *Mol.* — 22. Rubeus *om. Mol.* — 23. carrocium Paduae et *Mol.* - fuit *om. Mol. la seconda volta* - in foro *om. Mol.* — 24. inveniebatur] reperiebatur *Mol.* — 27. Et] Et etiam *A* - in Padua *om. Mol.* — 28. Peregrinus] Peregrinus 1266 *Mol.* — 31. iii *om. Mol.* — 32. Correza] Corigia *A;* Coreza *Mol.* — 33. communis Paduae *om. Mol.* — 34. Thomaxinus *Mol.* - Iustinianus *Mol. A* — 35. communis] civitatis *Mol.* — 37. potestas secum cronicam *Mol.;* Hic secum chronicam *A* - negotiorum et factorum in Marca trivisina *A* — 40. Iacopinus Rubeus Bernardi Rolandi Rubei de Parma *A* — 40-41. Hoc.... paduanus *om. A*

MCCLXXIV. — Dominus Gothfredus de la Turre de Mediolano potestas Paduae. Hoc anno, de mense februarii, in aedificatione laborerii domus Dei, tanta quantitatis cuiusdam generis monetarum per fratrem Rolandum et eius fossores inventa fuit, quae valuit XVII millia librarum et ultra.

MCCLXXV. — Dominus Robertus de Robertis de Regio potestas Paduae.

MCCLXXVI. — Dominus Guido de Robertis, eius nepos, potestas Paduae.

Mur., 381 MCCLXXVII. — Dominus Matthaeus Quirinus de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXXVIII. — Dominus Marinus Valarese de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno, die quarto intrante novembri, paduanus exercitus castrum Coloniae veronensis districtus obsedit hostiliter et per vim castrum ipsum cepit, die XVI intrante mense decembri. Et in anno praesenti dominus frater Henricus, tridentinus episcopus, est cum Paduanis cittadantiae vinculo alligatus.

MCCLXXIX. — Dominus Iacobus de Gonzolino de Auximo potestas Paduae. Hic Paduae potestas, eius malitia dominante, conpulsus est in Padua suum regimen non finire: immo tantum quinque mensibus, scilicet a festo sancti Petri de iunio usque ad mensem decembris, civitatis Paduae fuit rector. Et de mense novembris dominus Matthaeus de Corrigia de Parma fuit electus capitaneus populi paduani. Et hic fuit factum tradimentum civitatis Vicentiae, quando domini Bartholomaeus et Ansedisius fratres de Schinelis cum aliis multis fuerunt de Padua forbanniti.

MCCLXXX. — Dominus Matthaeus de Corrigia de Parma potestas Paduae. Hoc anno ivit exercitus paduanus, de mense maii, cum suo carrocio ad Villam novam contra Veronenses et ibat exercitus faciendo wastum usque ad Sanctum Martinum de Bonoalbergo et inde usque ad burgos civitatis Veronae. Et hoc anno dominus Gerardus de Camino in civem Paduae fuit assumtus.

MCCLXXXI. — Dominus Henricus de Auro de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno facta fuit domus potestatis, sub qua venduntur ferramenta.

MCCLXXXII. — Dominus Ubertus de Freschebaldis de Florentia potestas Paduae. Hoc anno facti fuerunt quatuor pontes lapidei, videlicet pons Baxanelli, pons Gradiciorum, pons sanctae Mariae de Porcilia et pons qui est a porta domini Widonis de Lucio.

MCCLXXXIII. — Dominus Veri de Circulis de Florentia potestas Paduae. Hoc anno factus fuit pons lapideus sancti Leonardi.

Mur., 383 MCCLXXXIV. — Dominus Fantonus de Rubeis de Florentia potestas Paduae, a festo Circumcisionis usque ad festum sancti Petri de iunio. Hoc anno medio, in die sancti Iohannis Baptistae, obiit venerabilis pater dominus Ioannes de Forzate de Padua, episcopus paduanus.

MCCLXXXIV. — Idem dominus Fantonus potestas Paduae a festo sancti Petri de iunio

---

1. Gothofredus *Mol.* — 2. februarii] septembri *A* - Dei, tanta] Dei de Padua, tanta *Mol.* — 3. quae] quod *Mol.* — 6. eius nepos *om. A* — 7. de Venetiis *om. Mol.* — 8. Valaresso *Mol.* — 9. intrante *om. Mol.* — 11. cittadantiae] citadinantiae *Mol.* — 13-14. Auxinio. Hic potestas Paduae eius *Mol.* — 16. civitatis.... novembris *om. A* — 20-p. 205, l. 3. MCCLXXX - Dominus Matthaeus de Corrigia.... fuerunt amore Dei] Dicto anno [*cioè 1279*] dominus Matthaeus de Corigia de Parma suprascriptus potestas Paduae. Hoc anno ivit exercitus paduanus de mense maii cum suo carotio ad Villam novam contra Veronenses, et ibat exercitus faciendo guastum usque ad Sanctum Martinum de Bonoalbergo et inde usque ad burgos civitatis Veronae. Et hoc anno d. Gerardus de Camino in civem Paduae fuit assumptus. = MCCLXXX. Dominus Henricus de Auro de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno facti fuerunt quatuor pontes lapidei, videlicet pons Baxanelli, pons Graditiorum, pons Sanctae Mariae de Porcilia et pons, qui est a porta dominis Guidonis de Lucio. = MCCLXXXI. Dominus Ubertus de Frescobaldis de Florentia potestas Paduae. = MCCLXXXII. Dominus Veri de Circulis de Florentia potestas Paduae. Hoc anno factus fuit pons lapideus sancti Leonardi. = MCCLXXXIII. Dominus Fantonus de Rubeis de Florentia potestas Paduae; a festo circumcisionis usque ad festum sancti Petri de iunio. Hoc anno medio in die sancti Ioannis Baptistae obiit venerabilis pater d. Ioannes de Forzate episcopus paduanus. = MCCLXXXIV. Idem dominus Fantonus potestas Paduae, a festo sancti Petri de iunio usque ad unum annum. Hoc anno facta fuit domus, quae est circa turrem communis, ubi fiunt consilia generalia. Et hoc anno circa festum nativitatis Domini omnes carcerati carcerum maleficii extracti fuerunt de carceribus amore Dei *Mol.* — 30. Circulis] Arculis *A* — 32. Fantonus] vel Antonius *agg. A* — 33. de iunio *om. A*

usque ad unum annum. Hoc anno facta fuit domus, quae est circa turrim communis, ubi fiunt consilia generalia. Et hoc anno, circa festum nativitatis Domini, omnes carcerati carcerum maleficii communis Paduae relaxati fuerunt amore Dei.

MCCLXXXV. — Dominus Guillielmus Malaspina de Obizis de Luca potestas Paduae. Hoc anno facta fuit domus, super qua manent Anziani, et factus fuit pons lapideus sancti Iohannis a navibus.

MCCLXXXVI. — Dominus Baronus de Manzatoribus de Sancto Miniato de Tuscia potestas Paduae. Hoc anno inceptus fuit pons lapideus Tadorum.

MCCLXXXVII. — Dominus Cursius de Donatis de Florentia potestas Paduae.

MCCLXXXVIII. — Dominus Ottolinus de Mandello de Mediolano potestas Paduae. Hoc anno facta fuit pax inter clericos Paduae et commune Paduae in maiori consilio generali.

MCCLXXXIX. — Dominus Percevallis de Mandello de Mediolano potestas Padue et fuit frater suprascripti Ottolini. Hoc anno, die veneris primo iulii, combusta fuit Padua in magna parte circa plateam communis. Qui supra dictus dominus Percevallis stetit tantum octo diebus in syndicatu et postea furtive, nona nocte, fugit, hospite insalutato. Cuius rei causa forbannitio per commune Paduae facta fuit quod nec ipse nec aliquis de eius domo unquam possint ad civitatis Paduae regimen pervenire.

MCCXC. — Dominus Thomas Quirinus de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno facta fuit pax et fraternitas inter commune Paduae et commune Venetiarum usque ad novem annos. Et mortuus fuit dominus Berroardus comes vicentinus cum quibusdam eius complicibus, quia compertum fuit ipsum velle de protectione communis Paduae auferre civitatem Vicentiae et districtum.

MCCXCI. — Dominus Lambertucius de Freschobaldis de Florentia potestas Paduae. Hoc anno exercitus paduanus ivit Vicentiam, quia dominus Zordanus de Seraticho, frater uxoris suprascripti domini Berroardi, cum quibus'dam suis sequacibus, quadam nocte, armata Mur., 385
manu, insultavit in milites Paduae, qui ibi pro ipsa civitate custodienda manebant, eam volens de ipsorum manibus extirpare. Quo sic negotio procedente, dictus dominus Zordanus cum aliis captus fuit; et postea omnes fuerunt in platea communis Vicentiae publice decollati. Et hic, de mense aprilis, fuit per commune Paduae inceptum Castrum baldum.

MCCXCII. — Dominus Paulus Quirinus de Venetiis potestas Paduae. Hic dominus Obizo estensis marchio est viam universae carnis ingressus. Et hoc anno quidam castellani de Vicentia forbanniti ascenderunt castrum Valdagni, volentes eum contra honorem communis Paduae et Vicentiae detinere: unde exercitus vicentinus dictum castrum obsedit et eum per vim obtinuit; et omnes, qui in dicto castro manebant, sunt capti et in Vicentiam ducti et postea in ipsius communis campo Martio per amissionem capitis sunt in morte damnati. Et in hoc regimine completum fuit laborerium Castri baldi.

MCCXCIII. — Dominus Gerardus de Iosano de Cremona potestas Paduae. Hoc anno domini Azo et Francischinus fratres, filii condam domini Obizonis marchionis estensis, dominum Aldrevandinum, eius fratrem, de Ferraria et de suis bonis omnibus expulerunt. Qui quidem dominus Aldrevandinus, videns se a suo sanguine derelictum, cum uxore et suis filiis, ivit Bononiam et se in suis manibus totaliter tradidit, qui eum minime receperunt. Qua de re ipse dominus Aldrevandinus, videns se ab omnibus, quos sibi putabat amicos, in integrum derelictum, venit Paduam, tamquam sibi ad portum refugii et salutis; et se et uxorem et suos

---

4. de Obizis *om. A* — 5. lapideus *om. Mol.* — 7. Manzanonibus *Mol.* - de Tuscia *om. A* — 11. Paduae *om. Mol. la seconda volta* — 12-13. Percevallis vel Princivalis de Mandello frater suprascripto Ottolino *A* - de Mediolano, qui fuit frater suprascripti domini Otholini potestatis Paduae, potestas Paduae *Mol.* — 14. Qui] et *A* — 15. in syndi catu] ad sindicatum *Mol.* — 16. quod ipse nec aliquis *Mol.* - unquam] nunquam *Mol. A* — 17. possint] possit *Mol.*; possent *A* — 19. et fraternitas *om. Mol.* — 20. Beroaldus *Mol.*; Bernardus *A* - vicentinus] Vicentiae *Mol. A* — 24. paduanus] Paduae *A* - Saratico *Mol.* — 27. procedente] permanente et procedente *Mol.* - Jordanus *A* — 28. publice *om. Mol.* — 29 e 30. hic] hoc anno *A* — 30. Obitio *Mol.* — 32. et volentess contra *A* — 34. et Vicentiam *Mol.* — 35. communis *om. Mol.* — 38. fratres et filii *Mol.* — 40. derelictum se ipsum cum *Mol.* — 41. eum] Bononienses *Mol.* — 42. se.... integrum *om. A* — 43. ad sibi *A*

filios et bona sua omnia, quae habebat, in manibus Paduanorum dedit, qui eum alacriter et voluntarie receperunt. Propter quod inter Paduanos et dominos Azonem et Franceschinum fratres marchiones estenses guerra maxima orta est; et exercitus paduanus obsedit castra Cerri et Calaonis et capta sunt et in totum cum omnibus fundamentis dirupta; deiecta fuit in terram et tota destructa etiam roccha de Este: quae omnia castra erant domus Estensis et sita in territorio Pedevendae paduani districtus. Et hoc etiam anno firmata pax, concordia et fraternitas inter commune Paduae ex una parte et dominum Albertum de la Scala et commune Veronae ex altera. Et anno praesenti quaelibet fratalia paduani communis fecit suum confalonem singulariter, in quo erat picta armatura communantiae Paduae et cuiuslibet fratalíae. Et per potestatem Paduae cuilibet castaldioni fratalíae fuit consignatum vexillum fratalíae ad eum pertinentis et vexillum communantiae fuit traditum iudici tunc temporis anzianorum et sic per consequens iudicibus et castaldionibus omnibus factum fuit, tempore procedente, in principio cuiuslibet regiminis in Padua venientis. Et etiam in praesenti regi-
Mur., 387 mine, populus paduanus cum omnibus sui amicis' hostiliter obsedit Marchiones estenses supra flumen Attacis et fixit sua tentoria ultra flumen, circa castrum de Veneze. Et ibi exercitu paduano manente et inimicos multum damnificante, reverendus pater dominus Raymundus aquilegiensis patriarcha, cum quibusdam religiosis de ordine Minorum, inter commune Paduae et supradictos Marchiones tractavit pacem et concordiam: hoc modo videlicet, quod ipsi domini Azo et Franceschinus fratres marchiones in gratiam communis Paduae sunt recepti et libere dederunt paduano communi Abbatiam, tertiam partem Lendinariae, Luxiam, castrum de Veneze et eius curiam, terras Burbulii et generaliter omnes iurisdictiones, bona et iura ad ipsam Abbatiam in integrum pertinentia, ut ipsum possit omnia supradicta taliter tractare, quemadmodum tractat civitatem Paduae et districtum; et quod ipsi Marchiones estenses et omnes alii venturi numquam possint nec debeant in summitatibus montium Cerri, Calaonis et Rocchae construere aliquod aedificium, sed summitates semper libere in commune Paduae permaneant; et omnia bona, possessiones et iura, quae Marchiones ipsi in paduano districtu habebant, sunt eis in totum liberaliter restituta. In principio autem praesentis werrae, eodem rectore manente, per consilium et commune Paduae electi fuerunt XII Sapientes, qui Sapientes a Credentia dicebantur et in guerra ista merum et mistum imperium et generaliter omnem iurisdictionem habebant et tantum XV diebus in dicto officio permanebant et, peractis XV diebus, proponebatur ad maius consilium communis Paduae utrum praedicti sapientes deberent sequentibus XV diebus in praedicto officio permanere an, ipsis permutatis, de novo alii eligerentur: et si confirmabantur, eodem dominabantur modo, ut prius; si vero cassabantur, quilibet anzianus, tunc temporis in anzianatus officio existens, suum sapientem a credentia eligebat et ipsis per anzianos tali modo electis, singulariter approbabantur in maiori consilio, utrum essent ad dictum officium idonei, nec ne. In hoc eodem anno per commune Paduae fuit statutum, quod omnes potestates et rectores venturi ad regimen Paduae tantum per VI menses in ipso regimine debeant permanere et habere libras quatuor millia pro suo salario et quod omnes cives paduani deinceps ituri ad regimen civitatis Vicentiae similiter tantum per VI menses ibi regere debeant et pro suo salario habere libras duo millia: et omnia suprascripta in praedicto millesimo facta sunt ac etiam praedicto rectore manente.

---

1. Paduae reddit *A* — 2. Paduanos] Paduam *A* — 4. dirupta. Deiecta fuit] dirupta et deiecta sunt. Et deiecta fuit *Mol.* - et deicta fuerunt *A* — 6. paduani] Paduae *A* — 8. fratalea *Mol.* — 10. Gastaldioni *Mol.* - frataleae *Mol.* — 11. communantiae fuit] communantiae Paduae fuit *Mol.* — 12. gastaldionibus *Mol.* — 13. etiam *om. Mol.* — 15. Attacis] Aticis *Mol. A* - temptoria *Mol.* - circa] citra *Mol.* — 16. paduano manente] Paduae veniente *A* — 18. quod] quia *A* — 20. Luxiam] Trexiam *A* — 20-21. Veneze] Venetiis *A* — 21. Burbuli *Mol.* — 24. alii *om. Mol.* — 27. guerrae *Mol.* — 35. tali modo *om. Mol.* — 36. utrum.... idonei] utrum ad dandum officium essent idonei *Mol.* — 37. rectores] praetores *A* - civitatis Paduae *A* — 38. mille *A* - suo *om. Mol.* — 40. tantum.... debeant et *om. Mol.* — 41. in praedicto.... manente] in praedicto millesimo CCXCIII facta sunt, ac etiam praedicto rectore manente, dominus Nicolaus Maurocenus potestas Paduae, a festo sancti Petri de iunio *Mol.*

MCCXCIV. — Dominus Nicolaus Maurocenus de Venetiis, a festo sancti Petri de iunio usque ad festum circumcisionis Domini, potestas Paduae. Hoc regimine elevata fuit, sed non completa, turris vetus communis Paduae, quae est prope aliam turrim et domum anzianorum.

MCCXCV. — Dominus Conradus de Monte magno de Pistorio, a festo circumcisionis Mur., 389 Domini usque ad festum sancti Petri de iunio, potestas Paduae. Hic quaelibet fratalia communis Paduae statuit inter se quod castaldiones omnium frataliarum, omni prima die dominica mensis cuiuslibet, deberent in ecclesia palatii communis Paduae convenire et ibi ad honorem Dei et beati Prosdocimi primo missam facere solemniter celebrare; et missa completa, castaldiones solummodo deberent in ecclesia remanere et inter se propositionem facere generalem, quid super statu civitatis sit plenarie faciendum etc. Hic etiam completa fuit turris vetus, quae est prope domum anzianorum et super eam posita quaedam campana, quae olim inventa fuit in roccha de Este, quando diruebatur, tempore regiminis domini Gerardi de Iosano potestatis Paduae. Hic facta fuit per commune Paduae turris, quae est ultra flumen Attacis in opposito Castri baldi. Hic....

---

1. Nicolaus Maurocenus de Venetiis] Conradus de Montemagno *Mol.* — 2. Domini] Domini nostri *Mol.* - Paduae. Hoc] Paduae. Sub hoc *Mol.;* Paduae creatus. Hoc *A* — 3. Paduae.... prope] Paduae, sed non completa, quae turris prope *Mol.* - antianorum] antianorum est. Hic per Paduanos moenia Estensis rochae ac Cerri et Calaonis fuerunt destructa in funditus *Mol.* — 4-5. a festo.... de iunio *om. A* — 5. potestas Paduae *om. Mol.* - fratalea *Mol.* — 6. gastaldiones *Mol.* — 7. cuiuslibet *om. Mol.* - deberet *O;* deberent *A Mol.* — 8. celebrare] celebrari *Mol.* — 9. gastaldiones *Mol.* — 10. statu] statum *Mol.* - etiam *om. Mol.* — 11. vetus *om. Mol.* — 13-14. Hic facta.... Hic....] Hic facta fuit turris ultra flumen Aticis per commune Paduae ex opposito Castri baldi. AMEN *Mol.*

Continuazione del codice molineo.

Mur., 450 MCCXCV. — Dominus Conradus de Montemagno de Pistorio potestas Paduae.

MCCXCV. — Item, eodem millesimo CCXCV, dominus Fantinus de Rubeis de Florentia.

Papa Celestinus renuntiavit papatui, deinde Bonifacius papa electus fuit et carcerari fecit Celestinum papam, qui obiit in carceribus.

MCCXCVI. — Dominus Conradus Novelus de Montemagno potestas Paduae.

MCCXCVI. — Dominus Brunetus de Brunaleschis de Florentia, potestas Paduae.

MCCXCVII. — Dominus Blasius de Tholomaeis de Senis potestas Paduae.

Eodem. — Dominus Franciscus de Cremonensibus de Pistorio potestas Paduae.

Hic comes Guido de Monte Feltro dux bellorum ingreditur ordinem fratrum Minorum.

MCCXCVIII. — Dominus Ungharus de Odis de Perusio potestas Paduae.

MCCXCVIII. — Dominus Bertoldus de Malpileis de Sancto Miniato potestas Paduae.

Hoc anno, de mense septembris, in vigilia sanctae Mariae, Veneti victi hostiliter fuerunt a Januensibus in mari Adriano in loco ubi dicitur Crucula et fuerunt captivitati VII millia Venetorum et pax facta fuit arbitrio Mafei Vicecomitis de Mediolano.

MCCXCIX. — Dominus Karolus de Cautis de Pistorio Paduae potestas.

MCCXCIX. — Dominus Neri de Bardis de Florentia potestas Paduae.

MCCC. — Dominus Nicolaus de Bonsegnoribus de Senis potestas Paduae. Hoc anno milites et nobiles et alii iudices Paduae et frataleae Paduae fuerunt in astiludis et aliis solaciis cum pulchris vestibus, quas omnes donaverunt hominibus curialibus, publicam laetitiam propter Paduae maximam libertatem. Et dicto anno fuit in Roma magna indulgentia omnium peccatorum, propter quod Bonifatius papa infinitum aurum congregavit.

Mur., 451 MCCC. — Dominus Nicolaus de Circlis de Florentia potestas Paduae.

MCCCI. — Bertolinus de Mazis de Brixia potestas Paduae.

MCCCI. — Brondigus de Saxoferrato potestas Paduae.

Hoc anno illi de Circlis expulsi fuerunt de Florentia.

MCCCII. — Besentonus de Apignano potestas Paduae.

MCCCII. — Florenus de Pontecarali de Brixia potestas Paduae.

MCCCIII. — Dominus Marinus Badoarius de Venetiis potestas Paduae.

MCCCIII. — Dominus Valaresse Andreas de Venetiis potestas Paduae.

---

1. *Come fu avvertito, dove all'an. 1295 la redazione dei codici corradino e papafavio, interrompendosi, finisce, i codd. molineo ed ambrosiano (red. lat.) continuano. Il Molineo, appena ha chiusa con* " Amen " *l'annotazione che è nella redazione corradino-papafavia per l'anno 1295, riapre con l'anno stesso 1295 una nuova serie di annotazioni, che riproduciamo qui sopra integralmente. A riscontro di questa continuazione molinea ed in corrispondenza di ciascuno degli anni, che essa comprende, si ristampa qui a piè di pagina l'intero testo della continuazione del cod. ambrosiano* D *149 inf.*

Mur., 389 l. 3. Eodem millesimo [MCCXCV]. — Dominus Fantonus de Rubeis de Florentia potestas.

ll. 6 *e* 7. MCCXCVI. — Dominus Conradus de Novellis de Montemagno de Pistorio potestas Paduae.
Eodem millesimo. — Dominus Brunetus de Brunaleschis de Florentia.

ll. 8 *e* 9. MCCXCVII. — Dominus Blasius de Tolomeis de Senis.
Eodem millesimo. — Dominus Franciscus de Cremonensibus de Pistorio.

ll. 11 *e* 12. MCCXCVIII. — Dominus Ungarus de Oddis de Perusio.
Eodem millesimo. — Dominus Bertaldus Malpilei de Malpileis de Sancto Miniate.

ll. 16 *e* 17. MCCXCIX. — Dominus Carolus de Cantis de Pistorio.
Eodem anno. — Dominus Neri de Bardis de Florentia.

ll. 18 *e* 23. MCCC. — Dominus Nicolaus de Bonsegnoribus de Senis.
Eodem millesimo. — Dominus Nicola de Girelis de Florentia.

Mur., 391 ll. 24 *e* 25. MCCCI. — Dominus Bartolinus de Maziis de Brixia.
Eodem millesimo. — Dominus Brondaglus de Saxoferrato.

ll. 27 *e* 28. MCCCII. — Dominus Bezanzonus de Appignano.
Eodem millesimo. — Dominus Florinus de Ponte carali de Brixia.

ll. 29 *e* 30. MCCCIII. — Dominus Marinus Badoarius de Venetiis potestas Paduae.
Eodem millesimo. — Dominus Andreas Vallarese de Venetiis potestas Paduae.

Hoc anno captus fuit Bonifatius papa per gentem regis Franciae tractatu et opera illorum de Columpna; deposuerat enim a cardinalatu et Petrum et Iacobum de Columpna: qui restitutus Bonifatius propriae libertati et hostibus fugatis obiit Romae. Et eodem anno electus fuit papa Benedictus frater Praedicatorum, natione tarvixinus, qui obiit infra annum. Et postea electus est papa Clemens de Guasconia, qui restituit in integrum Petrum et Iacobum de Columpna.

MCCCIV. — Rubeus de Castello potestas Paduae.

Dicto anno incoepta fuit discordia inter Paduanos et Venetos propter castrum Salinarum et Paduani ceperunt castra Venetorum. Et deinde Veneti, supervenientes cum navibus suis et recuperatis suis castris, ceperunt Paduanos; et postea facta est pax, quod in locis contentionum nullae fierent novitates donec per arbitros eligendos per partes omnia fuerint solemniter determinata.

MCCCIV. — Montanus Marinus de civitate Ianuae potestas Paduae.

MCCCV. — Pax de Pacibus de Bononia potestas Paduae.

MCCCV. — Tarabotus de Tarabotis de Anchona potestas Paduae.

MCCCVI. — Poncinus de Picinardis de Cremona potestas Paduae.

MCCCVI. — Bassanus de Fusiraga de Laude potestas Paduae.

MCCCVII. — Federicus Ponzonus de Cremona potestas Paduae.

MCCCVII. — Ungarus de Odis de Perusio potestas Paduae.

MCCCVIII. — Franciscus Bonesegus de Bitonio potestas Paduae.

MCCCVIII. — Pinus de Bernacis de Gubio potestas Paduae.

Eodem anno obiit dominus Azzo estensis marchio in Este, relicto domino Francisco Fiosto, filio naturali, expulso de Ferraria domino Francisco eius fratre.

Dominus Franciscus marchio Ecclesiam romanam contra nepotem naturalem suum concitavit: et tunc Rodigium dedit communi Paduae et Fres'chus dedit Ferrariam communi Ve- Mur., 452
netiarum. Veneti autem expulsi fuerunt de Ferraria et exercitum locaverunt in castro Tealdo.

MCCCIX. — Manus de la Brancha de Gubio potestas Paduae.

MCCCIX. — Franciscus de Cremonensibus de Pistorio potestas Paduae.

Eodem anno et mense augusti, Veneti expelluntur de Castro tealdo et ferrariensi districtu per Ecclesiam, ubi duo millia sepeliuntur in una fovea, exceptis submersis in Pado.

MCCCX. — Dominus Gentilis de Filipensibus de Urbe veteri potestas Paduae.

Mense iunii quidam nobiles veneti voluerunt nomine romanae Ecclesiae succurrere statum Venetiarum. Unde dominus Badoarius miles decapitatur et Baiamonte Theopilus cum aliquibus de cha Quirino et aliis multis perpetuo fuerunt forbanniti. In romana autem Ecclesia receptis a communi Venetiarum centum mille florenis, de Venetis expulsis parum curans, commune Venetiarum ab excommunicationis vinculo liberavit.

MCCCX. — Tholomaeus de Tortexis de Cremona potestas Paduae.

Hoc tempore Padua erat in communi statu excelso. Episcopus de Constantia intrans Pa-

---

ll. 7 *e* 13. MCCCIV. — Dominus Rubeus de Castello potestas Paduae.
Eodem millesimo. — Dominus Montanus de Marinis januensis potestas Paduae.
l. 15. Eodem millesimo. — Dominus Tarabotus de Tarabotis de Ancona [*A. om.* MCCCV. Pax.... Paduae.
ll. 16 *e* 17. MCCCVI. — Dominus Porianus de Pizonardis de Cremona.
Eodem millesimo. — Dominus Bassanus de Fisiraga de Lando.
ll. 18 *e* 19. MCCCVII. — Dominus Federicus Ponzonus de Cremona potestas.
Eodem millesimo. — Dominus Ungarus de Oddis de Perusio potestas.
ll. 20 *e* 21. MCCCVIII. — Dominus Franciscus de Boninsegne de Bitinio episcopatus Assisii.
Eodem millesimo. — Dominus Pinus de Vernaciis de Cremona.
ll. 27 *e* 28. MCCCIX. — Dominus Marinus de la Branca de Augubio.
Eodem millesimo. — Dominus Franciscus de Cremonensibus de Pistorio.
ll. 31 *e* 37. MCCCX. — Dominus Gentilis de Philippensis de urbe Venetiarum.
Eodem millesimo — Dominus Tolomeus de Cortesiis de Cremona.

duam annuntiavit Henricum de Lucemburg electum fuisse Romanorum regem venturum Romam pro corona imperii.

MCCCXI. — Dominus Albertus de Castello potestas Paduae.

Dicto anno Henricus Romanorum rex coronatur in Mediolano circa epiphaniam.

Vicentia extracta est de protectione et dominio Paduae per Veronenses, mandato imperatoris, die xv mensis aprilis.

MCCCXI. — Rodulphus de Sancto Miniato potestas Paduae, mense iulii. Fuit duobus mensibus, cui successit vicarius imperii Gerardus de Yzola. Imperator obsedit Brixiam et eam caepit.

MCCCXII. — Gerardo de Yzola existente vicario imperatoris, Padua tunc revelavit imperatori et tunc mortuus est dominus Rizardus de Camino. Vicentini fuerunt fugati in Quartexolo et Vicentia tunc quoque capta fuit per Paduanos, et ceperunt burgum Marosticae. Dominus Canis de la Scala caepit Motam.

MCCCXII. — Iacobus de Rubeis de Florentia potestas Paduae.

Exercitus paduanus transivit in Berengam et caepit Poianam. Et facti fuerunt multi exercitus contra Vicentinos et data fuit potestas domino Guicillo de Camino tunc eligendi potestatem Paduae, qui elegit Bertuum de Samaritanis de Bononia.

MCCCXIII. — Bertuus de Samaritanis de Bononia potestas Paduae.

Dicto tempore Lutium, ubi dominus Nicolaus dominabatur, revellavit communi Paduae; unde Paduani equitaverunt ultra flumen Atticis contra Veronenses, die primo februarii.

Mur., 453 Item, eodem millesimo, dominus Guicellus de Camino expulsus fuit de Tarvixio et exercitus Paduae fuit ad portas Veronae.

Sulumanus revellavit in castro Brazoli et postea mortuus fuit. Et castrum postea destructum fuit. Et comes Goritiae, Montagnonos, Paduanos et Tarvisinos tunc fugavit.

MCCCXIII. — Nicolutius de Carbole potestas Paduae.

Tunc exercitus paduanus existens in Montebello. Illo tunc obiit imperator Henricus et, ipso mortuo, tunc electus fuit Ludovicus Ricus, dux Austriae.

MCCCXIV. — Tinus de Rubeis de Arimino potestas Paduae. Iste fuit expulsus de regimine, quia multi fuerunt confinati cives de Padua contra voluntatem illorum de Carraria et huius operis auctores fuerunt Petrus de Altichinis et alii complices sui. Et illo tunc Ronchus cum filiis suis fuerunt lacerati in plateis communis.

MCCCXIV. — Ponzetus de Ponzonibus de Cremona potestas Paduae. Illo tunc Vicentini fugati fuerunt iuxta Fontanivam et tunc captus fuit Guilelmus de Beltrame, qui vulneribus obiit in carceribus de mense septembri.

Et illo tunc dominus Canis de la Scala Paduanos, qui caeperant burgum sancti Petri, fugavit.

Et illo tunc caepit dominum Iacobum de Carraria et secum duo millia et facta pace propter hoc cum domino Cane, dicti carcerati relaxati fuerunt.

MCCCXV. — Franciscus de Carbullo potestas Paduae.

MCCCXV. — Ugolinus de Lazaris de Bononia potestas Paduae.

Illo anno Ugutio a Faxola, dux Pisarum et Lucae, in bello Montis Catini fugavit prin-

---

Mur., 393 ll. 3 *e* 6. MCCCXI. — Dominus Albertus de Ugutionis de Castello.
Eodem millesimo. — Dominus Rodulphus de Malpileis de Sancto Miniate.
ll. 10 *e* 17. MCCCXII. — Dominus Gerardus de Insula de Parma.
Eodem millesimo. — Dominus Jacobus de Rubeis de Florentia.
ll. 18 *e* 25. MCCCXIII. — Dominus Borinus de Samaritanis de Bononia.
Eodem millesimo. — Dominus Nicolucius de Calbulo de Furlino.
ll. 28 *e* 32. MCCCXIV. — Dominus Dinus de Rubeis de Arimino.
Eodem millesimo et MCCCXV. — Dominus Ponzinus de Ponzonibus de Cremona.
Mur., 395 l. 39. MCCCXV. — Dominus Franciscus de Calbulo de Furlino.
l. 41. MCCCXV et MCCCXVI. — Dominus Ugolinus de Liazariis de Bononia.

cipem, fratrem regis Roberti, qui subiugavit Florentiam. Et illo tunc dominus Karolus, eius filius, mortuus fuit et unus filius Ugonis. Corpus namque domini Petri, fratris dicti regis, in cadaverum multitudine non potuit reperiri. Ipse Ugutio postea expulsus de suo dominio et tunc dux militiae domini Canis obiit Vicentiae.

MCCCXVI. — Merulus de Asixio potestas Paduae mense ianuarii.

MCCCXVI. — Ubertus de Canzeleriis de Pistorio potestas Paduae, mense iunii, decapitari fecit suum iudicem propter proditionem.

MCCCXVII. — Bernardus de Corrivo de Perusio potestas Paduae.

Hoc anno leones nati sunt Venetiis.

MCCCXVII. — Opizo de Opizinis de Pisis potestas Paduae.

Mense iulii, Paduani voluerunt furtive accipere Vicentiam domino Cani contra pacem. Paduanis vero fugatis, capitur comes Sancti Bonifatii, qui obiit propter vulnera in carceribus, quem tamen dominus Canis in vita et in morte summo honore tractavit. Eodem millesimo, nocte praecedente sanctum Thomam, intravit furtive, quibusdam proditoribus mediantibus, Montemsilicem cum auxilio comitis Goritiae et deinde per vim accepit Estem et data sibi fuit Montagnana. Potestate tunc Raynerio de Canosa, qui post duos menses renunciavit, et tunc electus est Petrus de la Parte potestas Paduae.

MCCCXVIII. — Petrus de la Parte potestas. Commune Tarvisii magnifice fuit in auxilium Paduanis contra dominum Canem. Qui dominus Canis cum suo exercitu transivit et posuit exercitum suum in Plebatum Saci et inde castramentatus est iuxta pontem sancti Nicolai. Mur., 454

Tunc Paduani cum maximo furore armorum elegerunt capitaneum populi Odericum de Chuchagna stipendiarium Paduae. Mense februarii, fit pax cum domino Cane. Interventu domini Iacobi de Cararia redierunt extrinseci et quidam intrinseci de parte Ecclesiae fugantur.

MCCCXVIII. — Dominus Ioannes de cha Molino de Venetiis potestas Paduae.

In mense iulii, die sancti Iacobi, dominium Paduae datur domino Iacobo de Cararia.

Item, de mense octobri, Ugutio de Faxola, mandato domini Canis, quasi furtive habuit Tarvixium et deinde dominus Canis obsedit Tarvixium, cum quo isti fuerunt, videlicet, domini Guicili de Camino, Artichus Advocatus Tarvixii, Guilielmus de Venico.

Eodem anno, dominus Iacobus de Cararia Thadaeam, eius filiam, dedit in uxorem Mastino, nepoti domini Canis.

MCCCXIX. — Dominus Marcus Gradenicus de Venetiis potestas Paduae.

Eodem anno et mense iunii, propter oppressionem domini Canis, datur Tarvixium domino comiti Goritiae.

Item, eodem millesimo, die v augusti, dominus Canis obsedit Paduam et fecit castrum Baxanelli, et datur Cittadella domino Cani.

Item, eodem millesimo, dominus Jacobus de Cararia cum consensu populi dedit Paduam comiti Goritiae, nomine Federici ducis Austriae, qui se appellabat Romanorum regem, propter infestationem domini Canis.

MCCCXX. — Dominus Marcus Gradenicus potestas Paduae. Die III mensis ianuarii, Guiliricus de Valse, ut vicarius domini ducis Austriae, intravit Paduam; et tunc tregua facta fuit cum domino Cane. Et dicto tempore treguae dominus Canis caepit Axolum et Montebellunam.

MCCCXX. — Dominus Altinerius de Azonibus de Trivixio potestas Paduae ultimo iunii. Dicto vero mense, die XIII, Baxanum datum fuit comiti Goritiae. Die nono maii, mortuus fuit

---

l. 5. MCCCXVI. — Dominus Merulus de Pandaninis de Asisio.

ll. 6 *e* 8. MCCCXVI. — Dominus Ubertus de Cancelleriis de Pistorio.
MCCCXVI et MCCCXVII. Dominus Beraldus de Cornio de Perusio.

ll. 10 *e* 16. MCCCXVII. — Dominus Opizo de Opiangis de Pisis. Mur., 397
Dominus Raynerius de Canoxa de Regio.

ll. 18 *e* 24. MCCCXVIII. — Dominus Petrus della Parte de Trevisio.
Dominus Iohannes Molino de Venetiis.

ll. 31 *e* 39. MCCCXIX et XX. — Dominus Marcus Gradonico de Venetiis.

l. 40. MCCCXX. — Dominus Altinerius de Azonibus de Trevisio. Mur., 399

Renaldus Scrovegnus. Item, eodem millesimo, die III iunii, iuxta ecclesiam sanctae Justinae, Paduani extrinseci per foveas intraverunt furtive de nocte intra fortalicias, qui fuerunt mortui et submersi. Item, eodem millesimo, die XII iulii, in festo sancti Hermacolae, gens domini Canis fugata fuit per Paduanos et capitur Simon Philippus de Pistorio potestas in claustro Baxanelli et ductus est Paduam.

MCCCXX. — Nigisolus de Ansoldis de Cremona potestas Paduae. Die xx augusti et die v exeunte augusto, Paduani cum auxilio comitis Goritiae et ducis Austriae fugarunt do- Mur., 455 minum Canem et caeperunt castrum Baxa'nelli et obsederunt Montemsilicem. Item, combusta fuit tota terra Estensium per dominum Canem. Item fit pax cum domino Cane et Baxanum datur domino Cani et ipse restituit Citadellam communi Paduae et comiti Goritiae Axolum et Montebellunam, anno sequenti, primo die februarii.

MCCCXXI. — Mense maii Gerardus de la Mandella de Trivixio potestas.

Mense septembri, Padua datur duci Carentanae per ducem Austriae, qui suum vicarium cum CC galeatis misit Paduae strenuum militem et annorum LXXX dominum Conradum de Onenstagno, mense novembri, qui autem volebat contra dominum Canem recipere dominium Paduae et non potuit reperiri.

MCCCXXII. — Thebaldus de Castro novo de Perusio potestas Paduae. Mense maii, Conradus de Vigontia cum Paduanis extrinsecis cum auxilio domini Canis et Marchionum revellavit Paduae et in Estensi villa facta fuit magna praeda et postea posuit castra sua in Vigizolo de mense februarii.

Item, de mense septembris, Ludovicus rex in campestri bello cepit Federicum ducem Austriae.

MCCCXXIII. — Altinerius de Azonibus de Trivixio potestas Paduae mense augusti: mense autem aprilis obiit comes Agoritiae et post eiusmodi mortem pax facta fuit inter Paduanos extrinsecus et intrinsecus et tunc Conradus de Vigontia venit ad mandata communis Paduae retento in se dominio Vigizoli.

MCCCXXIV. — Renaldus de Zezena potestas Paduae mense martii. Et eodem millesimo et mense iunii, dux Carentanae fecit transitum per Trivixium et cum equis XV milibus intravit Paduam et obsedit Montemsilicem et cum maximo damno Paduanorum, facta tregua cum domino Cane, tunc remeavit.

MCCCXXIV. — Beraldinus de Casemo de Trivixio potestas mense septembri.

MCCCXXV. — Dominus Canis combussit Brusaporchum, mense ianuarii, et ipsum Brusaporcum habuit et caepit: et posuit suum exercitum in Consilve; et ipso millesimo habuit Vigizolum.

MCCCXXV. — Pullionus de Becadellis de Bononia potestas Paduae mense martii.

Eodem anno, mense iunii, Gulielmus Dente occiditur ab Ubertino de Cararia. Paulinus Dente, frater dicti Gulielmi naturalis, commovit civile bellum contra illos de Cararia. Cararienses, qui optime pugnaverunt, tamen mortifere vulnerati, Paulum Dente cum sequacibus suis fugaverunt, die XXII septembris. Pullionus cum sua familia occisus est et tunc iura communis Paduae lacerantur et latitantur ex toto.

MCCCXXV. — Coradinus de Buchis de Brixia potestas mense octobris. Statim, in sequenti anno et mense februarii, Conradus de Vigontia expulsus per civile bellum invasit turrim Churani et statim captus fuit per Nicolaum de Cararia, qui, mense martii, in palatio seu platea decapitatus fuit.

Mur., 401 l. 6. MCCCXX et MCCCXXI. — Dominus Nigresolus de Ansoldis de Cremona.
Mur., 403 l. 12. MCCCXXI et MCCCXXII. — Dominus Gerardus del Maela de Trevisio.
l. 17. MCCCXXII et MCCCXXIII. — Dominus Thebaldus de Castro novo de Perusio.
l. 23. MCCCXXIII et MCCCXXIV. — Dominus Altinerius de Azonibus de Trevisio.
Mur., 405 ll. 27 e 31. MCCCXXIV. — Dominus Rainaldus de Zincis de Cesena.
Dominus Bernardus de Caxerio.
Mur., 407 l. 34. MCCCXXV. — Dominus Pullio de Beccadellis de Bononia.
l. 40. MCCCXXV et MCCCXXVI. — Dominus Contadinus de Buchis de Brixia.

MCCCXXVI. — Bonacursus de Rugeriis de Parma, potestas Paduae. Guicili Tempesta Advocatus Tervixii fugit ad Anoalem, qui ante v iunii armata manu remeavit; et de intrinsecis mortui fuerunt, scilicet Altinerius de Azzonibus et Tolbertus Calza ab Antonero de Vigontia. Mur., 456

MCCCXXVI. — Thebaldus de Castro novo de Perusio potestas Paduae mense maii.

MCCCXXVII. — Paxius de Guffis de Brixia, potestas Paduae de mense maii.

MCCCXXVII. — Nicolaus Morocenus de Venetiis, potestas de mense novembris anno sequenti et mense ianuarii.

Ludovicus, qui se appellabat Romanorum regem, tunc rebellis Ecclesiae romanae, ductu domini Canis et aliorum dominorum Lombardiae, venit Tridentum, qui, mense maii, coronatur in Mediolano per episcopos scismaticos; et per suum antipapam coronatus fuit in Roma. Item, mense iulii, dominus Nicolaus de Cararia exivit Paduam simul cum Rizardo de Camino; et auxilio domini Canis et Marchionum Este et Bovolenta revelaverunt communi Paduae.

MCCCXXVIII. — Nicolaus Morocenus de Venetiis potestas mense iunii fugit Veronam. Tunc electus est potestas Paduae Griffus de Villandros theotonicus. Item propter infestationem extrinsecorum et Theotonicorum Padua datur domino Cani, die x septembris. Item, eodem mense septembris, Mastinus, nepos domini Canis, desponsavit dominam Thadeam, filiam domini Jacobi de Cararia.

MCCCXXVIII. — xxi mensis septembris Bernardus Ranutii de Verona.

De mense novembri, facta fuit curia generalis Veronae. Dominus Mastinus duxit dominam Thadeam uxorem suam et nuptiae factae fuerunt et propter laetitiam nuptiarum dominus Canis creavit xii milites paduanos, inter quos principalem fecit dominum Marsilium Grandem de Cararia.

MCCCXXIX. — Bernardus de Honaris de Verona potestas Paduae. Mense iulii, dominus Canis obsedit Trivixium et ipsum habuit et post triduum obiit in Trivixio; et eodem mense datum est dominium Alberto et Mastino de la Scala Veronae.

MCCCXXIX. — Galeotus de Magis de Brixia potestas Paduae. Mense novembris, iste, non finito regimine suo, mandato domini Alberti de la Scala, turpiter discessit.

MCCCXXX. — Baylardinus de Nogarolis potestas de mense aprilis. Et mense iulii dominus Mastinus pugnavit contra Brixiam et extra civitatem fere omnia castra cepit.

MCCCXXXI. — Idem dominus Baylardinus potestas. Die penultimo decembris, Brixia datur Iohanni regi Boemiae, filio imperatoris Henrici, et postea Bergomum et multae aliae civitates se dederunt eidem, qui relicto Parmae filio' suo domino Karulo, in Alamaniam equitavit. Mur., 457

MCCCXXXII. — Mense maii, Thadaeus de Ubertis de Florentia. Mense iunii dominus Marsilius de Cararia, mandato domini Mastini de la Scala, abstulit Brixiam regi Ioanni et Bergomum datum fuit domino Azoni Vicecomiti.

MCCCXXXII. — Mense novembris, Petrus Delmesa de Verona potestas. Eodem mense novembris, dominus Karolus, filius regis Ioannis, equitavit contra exercitum Marchionum iuxta Sanctum Felicem et sexcentos milites ceepit, caeteros fugavit et occidit. Eodem mense, Papia revelavit eidem regi Ioanni.

---

l. 1. MCCCXXVI. — Dominus Bonacursus de Ingleris de Parma. Mur., 409
l. 4. MCCCXXVI et MCCCXXVII. — Dominus Thebaldus de Castro novo de Perusio.
l. 5. MCCCXXVII. — Dominus Pasinus de Grifis.
ll. 6 *e* 13. MCCCXXVII et MCCCXXVIII. — Dominus Gerardus Mauroceno de Venetiis.
ll. 14 *e* 18. MCCCXXVIII. — Dominus Grajf de Villandres de Alemania.
Eodem millesimo. — Dominus Petrus de Rubeis de Parma.
Dominus Bernardus de Cruariis. Mur., 411
ll. 23 *e* 26. MCCCXXIX. — Dominus Bernardus praedictus.
Eodem millesimo. — Dominus Galeottus de Madiis de Brixia.
l. 28. MCCCXXX. — Dominus Bailandinus de Nogarolis. Mur., 413
Eodem millesimo — Dominus Bailandinus praedictus.
l. 30. MCCCXXXI. — Dominus Bailandinus praedictus.
Eodem millesimo. — Dominus Bailandinus praedictus.
ll. 33 *e* 35. MCCCXXXII. — Dominus Tadus de Ubertis de Florentia.
Eodem millesimo. — Dominus Petrus del Messa de Verona.

MCCCXXXIII. — Petrus Delmesa, mense februarii. Circuitur Ferraria ab exercitu Ecclesiae et quasi capta fuit: sed defensa fuit per Advocatum Trivixii. Mense vero aprilis, rebelles Ecclesiae in Ferraria congregati posuerunt in conflictum totum exercitum Ecclesiae et milites nobiles caeperunt et maxime comitem de Arminiato guasconem, qui se redemit LX millibus florenis. Item, eodem anno et mense februarii, rex Ioannes cum suo exercitu equitavit Parmam, volens se iungere cum legato Ecclesiae contra rebelles Ecclesiae, quod legatus recusavit. Unde rex transiens per Veronam, mense octobri, equitavit Tridentum, qui tamen sapienter iam promiserat dominum Karolum, eius filium, facere dominum.

MCCCXXXIV. — Idem Petrus potestas mense martii. Legatus Ecclesiae, qui iam fuerat Bononiae septem annis, fugatur et includitur in castro, quod aedificaverat, qui, cum episcopo Florentiae et militia sociatus exiens castrum, adivit Florentiam et inde equitavit ad Vignonem. Item, eodem anno, exercitus dominorum de la Scala et aliorum dominorum Lombardiae vastavit confinia Parmae, Regii et Mutinae. Item, mense iulii, Cremona datur domino Azoni Vicecomiti. Item, facta fuit curia generalis domini Marsilii de Cararia, qui uxorem duxit dominam Beatricem de Corigia.

Item, dominus Mastinus cum validissimo exercitu Marchiam transiens obsedit et caepit Colornium de districtu Parmae.

MCCCXXXIV. — De mense novembris, Federicus de Ubertis de Florentia potestas Paduae. Mortuo Ioanne summo pontifice, de mense decembri, qui Ludovicum deposuit de suo imperio excommunicatum, tunc electus est Benedictus XII in papatu.

MCCCXXXV. — Mense martii, illi de Frescho expelluntur de Ianua; et obiit dux Carintiae cui successit filius regis Ioannis, eius gener.

MCCCXXXV. — Mense maii, Baylardinus de Nogarolis de Verona potestas. Iterato tum maximo exercitu domini Lombardie infestabant inimicos. Unde, mense iunii, nobiles de Rubeis dederunt se et Parmam dominis de la Scala. Item, mense iulii, per illos de Foiano datur Regium praedictis dominis de la Scala, qui dederunt postea dictum Regium Ludovico Mur., 458 de Gonzaga de Mantua. Item, eodem men'se, datur Cumum domino Azoni Vicecomiti de Mediolano. Item, mense augusti, datur Laudum eidem domino Azoni. Item, mense novembris, Petrus de Rubeis dedit Lucam domino Mastino de la Scala; et propter hanc causam orta fuit discordia inter Florentinos et dominos de la Scala.

MCCCXXXVI. — Mense martii, domini de la Scala de Verona dederunt Burgum sancti Dionini dicto domino Azoni, secundum quod ei promiserant. Item, eodem anno 1336, mense maii, Manfredus de Piis dedit Mutinam obsessam per annum marchionibus Estensibus.

MCCCXXXVI. — Dominus Baylardinus potestas. Domini de la Scala, eodem anno, dominabantur in Marchia tota ac Brixia, Parma et Luca; et illo tunc facta et status eorum caeperunt declinare primo. Et fugierunt de eorum curia Rolandinus, Marsilius et Petrus de Rubeis et Pontremolum revelavit. Item, mense maii, exercitus dominorum de la Scala ivit contra Venetos et sic incaepit incendium maximum guerrae contra illos de la Scala. Tunc facta fuit societas per Venetos et Florentinos et incaepit reedificatio Salinarum.

MCCCXXXVI. — Mense iunii, dominus Baylardinus potestas descendit de palatio et tunc quatuor cives rexerunt curiam potestatis. Item, eodem millesimo et mense iunii, Federicus ab Equis de Verona potestas. Item, mense iulii, Gerardus de Camino revelavit, furato Opitergio: qui Gerardus captus est cum eodem Opitergio per dominum Albertum de la Scala. Item, mense augusti, Caminum obsessum datum est dominis de la Scala. Item, mense octobri, comes

---

l. 1. MCCCXXXIII. — Dominus Petrus del Messa praedictus.
Eodem millesimo. — Dominus Petrus praedictus potestas Paduae.

ll. 9 e 18. MCCCXXXIV. — Dominus Petrus praedictus potestas Paduae.
Eodem millesimo. — Dominus Federicus de Ubertis de Florentia.

l. 23. MCCCXXXV. — Dominus Bailardinus Ultraff potestas Paduae.

ll. 40-41. MCCCXXXVI. — Dominus Federicus ab Equis de Verona potestas Paduae.

Collalti revelavit dominis de la Scala. Petrus de Rubeis ivit Venetias pugnaturus contra dominos de la Scala.

MCCCXXXVI. — Mense octobri, Veneti voluerunt furari Mestrum, sed dolo proditi perierunt, tamen iussu dominorum de la Scala comburitur tota villa, quando inde exercitus motus est. Eodem mense octobri, Petrus Rubeus cum exercitu Florentiae et Venetiarum transiens Plavem et Brentam, castra sua posuit Bovolentae. Item, mense novembris, Paduani in angustiis mortis constituti, pugnaverunt contra Theotonicos illorum dominorum de la Scala, qui occiderunt 200 homines in burgo Caudae longae.

Item, eodem mense, Ubertinus de Cararia pugnavit contra Theotonicos illorum dominorum in Prato Vallis Paduae. Item, eodem mense, Veneti caeperunt castrum Salinarum. Item, mense decembri, Placentia diu obsessa datur domino Azoni Vicecomiti de Mediolano. Item, de mense ianuari, die iovis VIII dicti mensis, venit dominus imperator Paduae causa accipiendi coronam in civitate Romae. Item, die martis VI mensis decembris, hora XXII, et malo tempore venit dominus imperator Paduae causa eundi Romam.

Continuazione del codice ambrosiano *D* 149 inf. (*red. lat.*).

Mur., 413 MCCCXXXVII. — Dominus Guido Ricius de Foiano de Regio.

Mur., 415 MCCCXXXVII-MCCCXXXVIII. — Dominus Marcus Cornerius de Venetiis potestas Paduae.

MCCCXXXVIII. — Dominus Marinus Faletro de Venetiis potestas Paduae.

MCCCXXXIX. — Dominus Zaninus Contareno de Venetiis potestas Paduae.

Eodem miliesimo. — Dominus Petrus Badoarius de Venetiis.

MCCCXL. — Dominus Ioannes Ciani de Venetiis.

Eodem millesimo. — Dominus Petrus Zeno de Venetiis.

MCCCXLI. — Dominus Petrus Zeno praedictus.

Eodem millesimo. — Dominus Petrus Zeno praedictus potestas Paduae.

Mur., 417 MCCCXLII. — Dominus Ioannes Gradonico de Venetiis.

Eodem millesimo. — Dominus Ioannes praedictus.

MCCCXLIII. — Dominus Ioannes praedictus.

MCCCXLIII-MCCCXLIV. — Dominus Petrus Zeno de Venetiis potestas Paduae

MCCCXLIV-MCCCXLV. — Dominus Bernardus Iustinianus de Venetiis.

Eodem millesimo. — Dominus Guido de Cardinalibus de Pisauro potestas Paduae.

MCCCXLVI-MCCCLXVII. — Dominus Ioannes Dandulo de Venetiis potestas Paduae.

MCCCXLVII-MCCCXLVIII. — Dominus Petrus Baduarius de Venetiis potestas Paduae.

MCCCXLVIII-MCCCXLIX. — Dominus Petrus praedictus potestas Paduae.

Eodem millesimo. — Dominus Zaninus Contarenus de Venetiis.

MCCCL. — Dominus Maphaeus Contarenus de Venetiis.

Eodem millesimo. — Dominus Marinus Faletro de Venetiis potestas Paduae.

MCCCLI. — Dominus Zaninus Foscari de Venetiis.

MCCCLII. — Dominus Zaninus Foscari praedictus potestas.

MCCCLIII. — Dominus Omnebonum de Iud. de Mantua vicepotestas.

MCCCLIV. — Dominus Petrus Badoerius de Venetiis.

MCCCLV. — Dominus Petrus Badoerius praedictus.

Eodem millesimo. — Dominus Maphaeus Contarenus de Venetiis potestas.

MCCCLVI. — Dominus Marcus Cornarius de Venetiis.

MCCCLVII. — Dominus Marinus Moresino de Venetiis.

Eodem millesimo. — Dominus Ioannes de Regio potestas Paduae.

MCCCLVIII. — Dominus Ioannes de Regio praedictus.

MCCCLXI. — Dominus Ioannes de Manfredis de Regio potestas Paduae.

MCCCLXII. — Dominus Ioannes Salgardus vicepotestas Paduae.

Eodem millesimo. — Dominus Guelfus de Florentia potestas Paduae.

MCCCLXIII. — Dominus Guelfus praedictus potestas Paduae.

MCCCLXIV. — Dominus Ugolinus de Presbiteris de Bononia potestas Paduae.

B.

ANNALES PATAVINI *secondo la redazione latina del codice zabarellio a confronto con la redazione italiana del codice ambrosiano segnato* D *149 inf.* (cc. 164-179).

AVVERTENZA

Sono qui pubblicate in colonna, l'una di fronte all'altra, due redazioni in molta parte diverse dalle precedenti. Una redazione latina che l'Osio (*op. cit.*, pp. 127-142) pubblicò di su un codice membranaceo forse del secolo XIV, che apparteneva al conte Giacomo Zabarella (cf. p. XII della Prefazione generale) e che il Muratori riprodusse di su l'edizione dell'Osio premettendovi la seguente annotazione di lui:

" *Haec in codice Zabarellio post Rolandini historiam ejusdem librarii manu scripta* " *leguntur* ".

L'altra è quella redazione italiana, che il Muratori tolse dal ms. ambrosiano *D* 149 inf. (cc. 164-179) e che, come già avvertii, egli pubblicò a riscontro della redazione corradino-papafavia.

Ma, piuttosto che con questa, sono evidenti i rapporti che essa ha con la redazione del codice dello Zabarella. Se infatti, per molte rubriche, dall'anno 1174 all'anno 1300, le differenze fra le due redazioni italiana e zabarelliana sono notevoli, esse poi vengono a cessare quasi del tutto per molti di quegli anni successivi, per i quali le note annalistiche si ampliano considerevolmente in entrambe le redazioni. Per questo periodo (1301-1338) il ms. ambrosiano si può anzi ritenere una traduzione del codice Zabarellio o di altro direttamente derivato da esso con qualche interpolazione (vedi p. es. la rubrica dell'anno 1322).

In generale è da osservare che non di rado nella redazione italiana i nomi delle persone e dei luoghi sono scorretti, che vi si incontrano curiosi errori di traduzione e che v'è anche il segno manifesto d'una tarda interpolazione: nella rubrica infatti dell'anno 1237 si legge una notizia, che non si trova in nessuna delle croniche contemporanee[1], accompagnata da un giudizio del compilatore. A. B.

[1] La notizia del compenso in mille libre di denari ricevuto dai sedici podestà di Padova pel tradimento della città in favore d'Ezelino, s'incomincia a trovare soltanto in una cronica ms. del secolo XV (cf. A. Bonardi, *Della vita et gesti di Ezzelino III da Romano* ecc., pp. 65-66 in *Miscellanea edita per cura della R. Deputazione veneta di storia patria*, serie II, tomo II).

REDAZIONE LATINA
DEL CODICE ZABARELLIANO.

NOTA QUALITER ET PER QUOS RECTA FUIT CIVITAS PADUAE TEMPORE INFRASCRIPTO ET NOVITATES ET CONCURRENTIA TEMPORIBUS INSCRIPTIS, UT PATET INFRA.

MCLXXIV. — Consules rexerunt Paduam.

MCLXXV. — Dominus Albertus ab Osa de Mediolano potestas Paduae.

MCLXXVI. — Consules rexerunt Paduam.

MCLXXVII. — Dominus Obizo estensis marchio rexit Paduam.

MCLXXVIII. — Idem dominus Obizo rexit.

MCLXXIX. — Dominus Guillielmus Tempesta potestas Paduae.

MCLXXX. — Dominus Aldrigetus de Orlando potestas Paduae, paduanus.

MCLXXXI. — Consules rexerunt Paduam.

MCLXXXII. — Dominus comes Manfredinus de Padua rexit.

MCLXXXIII. — Dominus Dalesmaninus et Tanselgardinus de Padua rexerunt Paduam.

MCLXXXIV. — Dominus Albertus de Baone rexit.

l. 3 "NOTA" MUR., 419.

REDAZIONE ITALIANA
DEL CODICE AMBROSIANO.

NELLA PRESENTE OPERA SI CONTENGONO LE COSE OCCORSE NELLA CITTÀ DE PADOA NELLI INFRASCRIPTI TEMPI ET LI NOMI DE QUELLI CHE HANNO LA PREDETTA CITTÀ RETTA ET GOVERNATA.

1174. — Forno creati consoli, quali ressero Padoa. Nel qual tempo fu abbruggiata la detta città per il signor Giordano priore da San Benedetto et Lusco Transalgardino.

1175. — Il signor Alberto de Bossa di Milano fu podestà di Padoa.

1176. — Il signor Alboino de Canavoli et il signor Azzino Transalgardo forno creati consoli e podestà. In questo tempo fu edificato il castello di Montegalda.

1177-78. — Il signor Obizo marchese estense resse Padoa.

1179. — Il signor Guglielmo Tempesta de Treviso podestà de Padoa.

1180. — Il signor Aldrighetto de Orlando, padoano, podestà de Padoa. Costui tradì Padoa avanti ch'el fosse rettor.

1181. — Forno creati consoli Giovan de Ghitti cioè de Liminzoni, Egidiolo de Scintilla et Guglielmo de Compagno et ressero la città.

1182. — Il conte Manfredo resse Padoa.

1183. — Messer Delesmanino et messer Transalgardino ressero la città.

1184. — Messer Alberto de Baon resse Padoa. In questo tempo fu fatto il ponte de Brenta de Megianigha.

l. 3 "NELLA" MUR., c. 366 — l. 33 "1183" MUR., c. 368.

MCLXXXV[I]. — Dominus Ugucio de Boxio potestas Paduae.

MCLXXXVI[I]. — Dominus Apoxacius de Brixia potestas Paduae.

MCLXXXVII[I]. — Consules rexerunt Paduam. Hic ceperunt Montegardam hostilem Paduae et Tervixius veronensis interfecit comitem Saurum.

MCLXXXIX. — Dominus Guillielmus de Osa potestas Paduae.

MCXC. — Idem dominus Guillielmus.

MCXCI. — Idem dominus Guillielmus.

MCXCII. — Dominus Ubertus Vicecomes potestas Paduae et fuit placentinus.

MCXCIII. — Idem dominus Ubertus.

MCXCIV. — Consules rexerunt Paduam. Hoc anno natus est Ezelinus tertius.

MCXCV. — Dominus Paganus de la Turre potestas Paduae. Hic fecit fieri pontem ab Omnibus sanctis et incepit muros circa Paduam.

MCXCVI. — Dominus Ottobonus de Boxio potestas Paduae.

MCXCVII. — Idem dominus Ottobonus rexit.

MCXCVIII. — Dominus Iacobus Strictus de Placentia potestas Paduae. Hic incepit factum Camexani inter Paduanos et Vicentinos.

MCXCIX. — Dominus Azo estensis marchio potestas Paduae.

MCC. — Dominus Azo Confalonerius potestas Paduae.

MCCI. — Dominus Petrus Zianus de Venetiis potestas Paduae.

MCCII. — Dominus Ubertus Vicecomes de Placentia potestas Paduae.

MCCIII. — Dominus Albertus de Mandello de Mediolano potestas Paduae.

1185. — Messer Grimerio piacentino resse Padoa.

1186. — Messer Ugusio de Bosio podestà de Padoa.

1187. — Messer Aposatio de Bressa podestà di Padoa.

1188. — Messer Rogato giudice et messer Azzoto et messer Rolandino de Malpelo consoli ressero Padoa; et questi presero Montegalda, qual era rebelle a Padoa.

1189-90-91. — Messer Guglielmo de Ossa podestà de Padoa, qual fece fare il ponte di Brenta, la torre de Canfordulo, le boteghe de sellarj, la merzaria et comodò il fiume da navegar a Moncelese et dette compimento a tutte queste cose.

1192. — Messer Uberto Visconte de Piasenza podestà de Padoa.

1193-94. — Messer Rogato giudice, messer Azzoto et messer Rolando de Malpelo, cittadini de Padoa, consoli ressero la città. In quest'anno nacque Eccellino terzo.

1195. — Messer Pagano della Torre podestà de Padoa: costui fece fare il ponte de Ogni santi et cominciò le mura intorno a Padoa. Et in quest'anno fu cominciato el monasterio de san Benedetto.

1196-97. — Messer Ottobon de Bosio podestà de Padoa. Nel tempo de costui fu amazzato Clavello, fratello de messer Alberto de Capo de Ponte.

1198. — Messer Giacomo Stritto de Piasenza podestà de Padoa. Costui cominciò il fatto de Camisano tra Padoani et Vicentini.

1199. — Messer Azzo marchese estense podestà de Padoa.

1200. — Messer Azzo confaloniero et podestà de Padoa. In quest' anno gli plebei pigliorno il dominio dalli magnati di Padoa.

1201. — Messer Pietro Ciano de Venezia podestà de Padoa.

1202. — Messer Uberto Visconte de Piacenza podestà de Padoa.

1203. — Messer Alberto de Mandello de Milano podestà de Padoa. In quest'anno quelli di Montagnana ammazzorono messer Uguzone consolo padoano, essendo stato mandato al

3-5-7. *il cod. zabarellio omette le notizie relative all'anno 1185 e sposta le date di tre rubriche, come se l'omissione fosse della rubrica dell'anno 1188, onde conviene correggere in* MCLXXXVI, MCLXXXVII, MCLXXXVIII *gli anni segnati nel codice rispettivamente con* MCLXXXV, MCLXXXVI, MCLXXXVII

l. 32 " MCXCVIII. „ Mur., c. 420.

l. 46 " -gnana „ Mur., c. 370.

MCCIV. — Dominus Albertus de Baone et Dalesmaninus de Padua rexerunt. Hic factum fuit Campretum.

MCCV. — Dominus Barocius de Cremona potestas Paduae.

MCCVI. — Dominus Manfredus de Gazo de Cremona potestas Paduae.

MCCVII. — Dominus Bernerius Mastallus de Cremona. Hic factum Braydae de Verona contra Marchionem et Monteclos.

MCCVIII. — Dominus Vescontinus de Placentia potestas Paduae. Tunc fuit magnus ludus in Prato Vallis et omnes Paduani per contratas vestiti sunt novis vestibus et captus fuit potestas Vicentiae.

MCCIX. — Dominus Iacobus de Vercellis potestas Paduae. Paduanus exercitus ivit Onariam in servitium Ezelini secundi, quia Vicentini volebant invadere Baxanum.

MCCX. — Dominus Iacobus de Andito placentinus potestas Paduae. Hoc anno facta est porta Turrisellarum et murus civitatis inde usque ad Sanctum Michaelem.

MCCXI. — Dominus Azo de Pagano de Pergamo potestas Paduae.

MCCXII. — Dominus Berocius de Cremona potestas Paduae. Hic fecit fieri viam de Ponte curvo, per quam itur Lignarium et ad Plebem Sacci.

castello di Montagnana per la comunità de Padoa.

1204. — Messer Alberto de Baon et messer Delesmanino ressero Padoa. Et in questo tempo fu instituito et ordinato il Fondeghetto et il formento valse soldi 2 el staro: costui destrusse il comun de Terviso per la loro superbia.

1205. — Messer Barotio de Burgo de Cremona podestà de Padoa. In questo tempo li signori Venetiani presero Durazzo et Corfù.

1206. — Messer Manfredo de Gazo de Cremona podestà de Padoa. In questo tempo li signori Veneziani presero Leone Veserantio, corsar di mare, et quello appiccorno per la gola in Corfù; et assediorno Modon et presero Coron et la città de Candia.

1207. — Messer Bernerio Mastello de Cremona podestà de Padoa.

1208. — Messer Vescontino de Piasenza podestà de Padoa. In quel tempo furno fatti belli giuochi nel Prato di Valle et tutti li Padovani si vestitero di nove veste. Fu preso in questo tempo il podestà di Vicenza. In questo tempo Innocenzo papa tertio investite messer Azzone marchese di Este per si et li suoi heredi del contado et marchesato d'Ancona per feudo.

1209. — Messer Jacomo de Vercelle podestà de Padoa. In questo tempo l'esercito padoano andò al servitio de Eccelino in Onaria, imperocchè li Vicentini volevano dar l'assalto a Bassano. Et nell'istesso tempo gli homeni della contrada de sant'Andrea de Padoa fecero metter un leone sopra una colona avanti la chiesa sant'Andrea in memoria del marchese di Este, essendo fatto ribello de Padoa insieme col signor de Azzotto, perchè loro presero la rocca di Este et gli tolsero il leone, qual condussero a Padoa a Sant'Andrea, dove fin'ora si puole apertamente vedere.

1210. — Messer Jacopo de Andito di Piasenza podestà di Padoa. In quest'anno fu fatta la porta de Toreselle et li muri della città per fin a San Michele.

1211. — Messer Azzo de Pagano di Bergamo podestà di Padoa.

1212. — Messer Berotio di Cremona podestà di Padoa: questo fece fare la via de Ponte corvo, per la quale si va a Pieve di Sacco.

MCCXIII. — Dominus Marinus Zenus de Venetiis potestas Paduae. Hic exercitus paduanus obsedit roccham de Este et eam cepit, Aldevrandino resistente, qui tunc erat marchio.

MCCXIV. — Dominus Albizus Florensis potestas Paduae. Hic factus fuit ludus magnus in Tarvisio per quem fuit lis inter Paduanos et Venetos.

MCCXV. — Dominus Bonifacius Guidonis de Guizardo de Bononia potestas Paduae. Hic ivit paduanus exercitus ad Baibam contra Venetos.

MCCXVI. — Dominus Fulco de Guarinis de Bononia potestas Paduae.

MCCXVII. — Dominus Iacobus de Andito de Placentia potestas Paduae. Hic fecit fieri molendina Turrisellarum et ab Omnibus sanctis.

MCCXVIII. — Dominus Iohannes Rusca de Cumis potestas Paduae. Hoc anno fuit inceptum palatium.

MCCXIX. — Dominus Malpileus de Tuscia potestas Paduae.

MCCXX. — Dominus Bernardus Baronus potestas Paduae. Tunc fuit exercitus paduanus ad Castrum francum contra Tarvixinos, et tunc incepta est Cittadella.

MCCXXI. — Dominus Bonifacius Guidonis de Guizardo potestas Paduae.

MCCXXII. — Dominus Iohannes Ruscha potestas Paduae. Tunc translatum est studium de Bononia Paduam et sequenti die Natalis fuit magnus terraemotus.

MCCXXIII. — Dominus Guido de Landriano potestas Paduae. Et hoc anno fuit factum de Frata ferrariensis districtus.

MCCXXIV. — Dominus Robertus de Concoregio de Mediolano potestas Paduae. Hoc anno facta est via a Prato Vallis ad Buvolentam.

MCCXXV. — Dominus Otto de Mandello de Mediolano potestas Paduae.

1213. — Messer Martino Zen de Venezia podestà de Padoa. In questo tempo l'esercito padoano pose l'assedio alla rocca de Este et la prese, facendo resistentia Aldrovandino, qual era marchese di quella.

1214. — Messer Alberico de Fior podestà de Padoa. All'hora fu fatto un gran giuocho in Treviso per il qual cominciò discordia tra Padoani et Veneti.

1215. — Messer Bonifacio Guidon de Guizzardo de Bologna podestà di Padoa. In questo tempo andò l'esercito di Padoa contra li Veneti a Biban, ma per la inondazione di acqua fu costretto a far de lì partita.

1216. — Messer Falco de Guerini de Bologna podestà di Padoa.

1217. — Messer Jacomo de Andito di Piasenza podestà de Padoa. Costui fece fare li molini de Toreselle e d'Ogni santi et alcune ruote a Ponte corvo.

1218. — Messer Giovani Rusca de Como podestà di Padoa. In quest'anno fu incominciato il palazzo.

1219. — Messer Malpelo di San Miniato di Toscana podestà di Padoa. Costui dette compimento al palazzo di Padoa: costui comprò il Fondeghetto da Eccelino. L'imperator Ottho in quest'anno morì all'uscita di maggio.

1220. — Messer Bernardo Baron podestà di Padoa. In questo tempo fu l'esercito di Padoa a Castelfranco contro li Trevisani et presero la Cittadella.

1221. — Messer Bonifatio Guidon de Guizzardo podestà di Padoa. Costui fece il girone al castello de Cittadella. In questo tempo fu cominciato il monasterio di san Giovani di Verdara et in questo tempo apparve una stella sopra Bressa.

1222. — Messer Giovan Rusca podestà de Padoa. In questo tempo fu transferito il Studio di Bologna in Padoa et il giorno di Natale dopo la messa fu un grande terremoto.

1223. — Messer Guido de Landriano podestà di Padoa. In questo tempo fu gran contenzione tra li plebei et magnati di Padoa.

1224. — Messer Ruberto de Contereggio de Milano podestà de Padoa. In questo anno fu fatta la via dal Prà della Valle a Buovolenta.

1225. — Messer Ottho de Mandello di Milano podestà di Padoa. In questo tempo

l. 2 "Paduac„ Mur., c. 421.

l. 1 "1213„ Mur., c. 372.

MCCXXVI. — Dominus Bonifacius Comes, civis mantuanus, potestas Paduae. Hic non complevit potestariam suam, quia quidam Paduani fecerunt insultum in eum.

MCCXXVII. — Dominus Bonifacius Guidonis de Guizardo potestas Paduae.

MCCXXVIII. — Dominus Stephanus Badoarius de Venetiis potestas Paduae. Tunc paduanus exercitus ivit Baxanum et per Pedemontem, quia Ezelinus tertius ceperat Guilielmum et castrum Fontis.

MCCXXIX. — Dominus Iohannes Dandolus de Venetiis potestas Paduae.

MCCXXX. — Dominus Stephanus Badoarius potestas Paduae. Tunc ivit exercitus paduanus ad Bonadigium et Rivaltam, quia Veronenses expulerant suum potestatem et quosdam nobiles de Verona.

MCCXXXI. — Dominus Guifredus de Lucino de Placentia potestas Paduae. Hoc anno fuit factum sancti Antonii et potestas Paduae extraxit de carceribus comitem Sancti Bonifacii et quosdam alios nobiles.

MCCXXXII. — Dominus Berardus de Rivolis potestas Paduae. Tunc ivit exercitus paduanus ad Anoalem, sed parum ibi stetit, quia redditum fuit potestati.

MCCXXXIII. — Dominus Ardizonus de Vercellis. Hoc anno fuit factum fratris Iohannis de ordine Praedicatorum.

MCCXXXIV. — Dominus Otto de Mandello potestas Paduae. Hic multum fatigavit paduanum exercitum per Tervixanam.

MCCXXXV. — Idem dominus Otto de Mandello potestas Paduae.

MCCXXXVI. — Dominus Robertus de Gisleriis de Bononia potestas Paduae. Hic duxit exercitum paduanum ad Rivaltam et imperator combussit Vicentiam et nunc incipit pessima guerra.

MCCXXXVII. — Comes Simon Apuliae potestas Paduae. Hoc anno, quarto die exeunte februario, data est Padua nuntiis imperatoris et tunc hic potestas factus est in

Eccelino incominciò a dominare in Verona.

1226. — Messer Bonifatio Conte, nobile cittadino mantoano, podestà di Padoa. Costui non compì il tempo della sua podestaria, perchè alcuni Padoani fecero un certo insulto verso di quello, ed all'hora Eccellino hebbe Vicenza.

1227. — Messer Bonifacio Guidon de Guizzardo podestà di Padoa, conte di San Marini de Mantoa. Scazzato il conte Rizzardo de Verona, Eccellino ottenne quella.

1228. — Messer Stefano Badoer de Venezia podestà di Padoa. In quel tempo l'esercito padoano andò a Bassano e per il Piemonte, perchè Eccellino terzo haveva preso Guglielmo de Campo san Pietro e 'l castello del Fonte.

1229. — Messer Giovan Dandolo de Venetia podestà de Padoa.

1230. — Messer Stefano Badoer podestà de Padoa. In questo tempo andò l'esercito padoano a Bonavigho et Rivalta, imperocchè i Veronesi scacciorno via il suo podestà et alcuni nobeli de Verona.

1231. — Messer Gufrado Cucino de Piasenza podestà di Padoa. In questo tempo fu fatta la chiesa de sant'Antonio confessore et esso podestà cavò di pregion il conte di San Bonifatio et alcuni altri nobili.

1232. — Messer Berardo de Rivoli podestà di Padoa. A quel tempo l'esercito di Padoa andò a Novale, ma poco gli stette, perchè si rese.

1233. — Messer Ardizone di Bertelle podestà di Padoa. In quest'anno già cannonizato san Dominico da papa Gregorio.

1234-35. — Messer Ottho da Mondello podestà di Padoa. Costui affaticato molto l'esercito padoano per Trivisana, et fu grandissimo freddo et ghiaccio, in tanto che gli alberi, uccelli et galline et simil sorte de animali morirno.

1236. — Messer Roberto delli Gislerii di Bologna podestà de Padoa. Costui condusse l'esercito padoano a Rivalta et l'imperatore abbrugiò Vicenza et incominciosse una grandissima guerra.

1237. — Il conte Simon de Priglia podestà de Padoa. Alli 24 febraro fu data la città de Padoa all'imbasciadori dell'imperatore et all'hora fu instituito costui podestà per

l. 25 “potestas„ Mur., c. 422.

l. 8 “1227„ Mur., 374 — l. 50 “fu instituito„ Mur. c. 376.

Padua per imperatorem, dominante Ezelino tertio.

MCCXXXVIII. — Aldevrandinus Cazaconte de Tuscia potestas Paduae. Hoc anno venit Marchio armata manu usque ad Pratum Vallis, sed non bene reversus est.

MCCXXXIX. — Tebaldus Franciscus apuleus. Hunc constituit dominus imperator potestatem Paduae, cum intrasset ipse imperator Paduam, praeterito mense ianuarii, die VII exeunte.

MCCXL. — Idem dominus Tebaldus.

MCCXLI. — Idem dominus Tebaldus.

MCCXLII. — Dominus Galuanus Lancea de Apulia. Hoc anno fuit Eccelinus ad pontem Plavis cum exercitu paduano in mense iunii.

MCCXLIII. — Idem dominus Galvanus Lancea. Hoc anno, in festo pascae, facta fuit repraesentatio passionis et resurrectionis Christi solemniter et ordinate in Prato Vallis.

MCCXLIV. — Dominus Guizardus comes de Roaldesco de Brixia.

MCCXLV. — Idem dominus Guizardus.

MCCXLVI. — Idem dominus Guizardus, sed non finivit potestariam.

MCCXLVII. — Dominus Guecili de Prata potestas Paduae.

MCCXLVIII. — Idem dominus Guecili.

MCCXLIX. — Idem dominus Guecili, sed non finivit potestariam.

MCCL. — Dominus Ansedisius de Guidotis, filius sororis Eccelini tertii.

MCCLI. — Idem Ansedisius.

l'Imperadore, signorizante Eccellino terzo. In questo tempo Arsusio delli Anselmini, uno delli sedici podestadi di Padoa, insieme, per mille libre de denari tradirno la città ad Eccellino da Romano et al conte Geobardo. Questi quasi tutti furono privilegiati et hebbero dignitade da esso Eccellino et furono plebei et traditori della sua patria: ma questo non può essere imperò che quelli erano de più nobeli et più potenti castellani che se ritrovassero nella città di Padoa et erano imperiali et per questo fecero bene a non contender con l'imperatore, ma più tosto dar favore a quello, dal quale havevano in feudo molti castelli.

1238. — Messer Aldrovandino Cazzaconte di Toscana podestà de Padoa. In quest'anno venne il marchese di Este armata manu fina al Prato della Valle, ma non gli fu prospera la partita.

1239. — Messer Theobaldo Francesco di Puglia fatto podestà di Padoa dall'imperatore, entrando esso imperatore in Padoa alli 7 di genaro.

1240-41. — L'istesso messer Theobaldo quest'anno fu podestà di Padoa. Quest'anno messer Paolo Transversario, signore di Ravenna, andò con l'esercito da Puglia a Ravenna et gli pose l'assedio et l'hebbe.

1242. — Messer Galvan Lanza de Puglia podestà de Padoa. In quest'anno fu Eccellino con l'esercito padoan fin al ponte della Piava e per divin giudizio s'abbrugiò Montagnana.

1243. — Il sopradetto podestà di Padoa. In quest'anno fu fatta la representation della passione et resurrettione di Cristo nel Prà della Valle.

1244. — Messer Guizzardo conte de Roaldesco de Bressa podestà de Padoa.

1245. — Il soprascritto podestà di Padoa.

1246. — Il soprascritto podestà di Padoa, ma non finì la sua podestaria.

1247. — Messer Guerzello di Prata podestà di Padoa.

1248. — L'istesso podestà di Padoa.

1249. — Il medesimo podestà di Padoa, ma non finì la sua podestaria.

1250. — Messer Ansedisio delli Guidotti, figlio della sorella d'Eccellino terzo, podestà de Padoa, et durò nella podestaria per fin al 1255.

l. 50 "MCCLI." Mur., c. 423.

l. 50 "durò" Mur., c. 378.

MCCLII. — Idem Ansedisius.

MCCLIII. — Idem Ansedisius.

MCCLIV. — Idem Ansedisius.

MCCLV. — Idem Ansedisius.

MCCLVI. — Dominus Marcus Quirinus de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno exempta est Padua de tyrannia Ezelini et ipse ultra decem millia Paduanos carceravit Veronae, et mortui sunt in carceribus.

MCCLVII. — Dominus Ioannes Badoarius de Venetiis potestas Paduae.

MCCLVIII. — Dominus Matthaeus de Coreza de Parma potestas Paduae. Hic inceptus fuit murus spaldi.

MCCLIX. — Dominus Guido de Foiano de Regio potestas Paduae. Hoc anno mortuus est Ezelinus tertius.

MCCLX. — Dominus Marcus Quirinus potestas Paduae. Hoc anno mortuus est Albricus, frater Ezelini, cum tota sua familia; et incaepit factum verberationis in Padua in vigilia sancti Martini.

MCCLXI. — Iterum dominus Ioannes Badoarius.

MCCLXII. — Dominus Gibertus de la Gente de Parma potestas Paduae. Hoc anno fuit ignis in Padua, qui combussit stationes circa mercatum, in vigilia Omnium sanctorum: ignis fratris Gualmachi.

MCCLXIII. — Dominus Matthaeus de Coreza potestas Paduae. Hoc anno facta est translatio sancti Antonii in octava pascae.

MCCLXIV. — Dominus Laurentius Tepolus de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXV. — Dominus Gerardinus Longus de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXVI. — Dominus Iacobinus domini Rolandi Rubei de Parma potestas Paduae. Hoc anno castellani vicentini dederunt sua castra Veronensibus, unde commune Vicentiae reddidit se paduano communi et paduanus exercitus cepit castrum Leonici; et factum fuit carrocium paduanum; et beatus Antonius Peregrinus obiit ad Sanctam Mariam de Porcilia.

MCCLXVII. — Dominus Bonifacius de Canossa potestas Paduae.

In questo tempo l'abbate di Santa Giustina fu posto in prigione, il quale, essendo stato nelle prefatte prigioni anni otto et mesi tre, se ne morì.

1256. — Messer Marco Guerino podestà de Padoa. In quest'anno fu liberata Padoa dalla tirannia d'Eccelino, quale pose in pregione dieci millia Padoani in Verona, quali morirno nella anteditta cittade.

1257. — Messer Giovanni Badoero de Venetia podestà de Padoa.

1258. — Messer Mattheo de Torrezza de Parma podestà de Padoa.

1259. — Messer Guido de Fogliano de Bezzo podestà de Padoa. In quest'anno morì Eccellino.

1260. — Messer Marco Querino podestà di Padoa. In quest'anno morì il fratello d'Eccellino Alberico con tutta la sua famiglia; et in quel tempo cominciò la libertà di Padoa, cioè nella vigilia di san Martino.

1261. — Messer Giovanni Badoero podestà di Padoa.

1262. — Messer Giberto della Gente de Parma podestà de Padoa. In quest'anno fu un gran foco nella cittade, il quale abbrugiò tutti li alberghi, quali erano posti intorno il mercato; et fu nella vigilia d'Ogni santi.

1263. — Messer Mattheo de Corezza podestà de Padoa. In questo tempo fu fatta la translatione de sant'Antonio nell'ottava di pasqua et messer Azzo marchese di Este morì: al quale successe Obizo, suo nepote, figlio de messer Renaldo morto nella Puglia, essendo tenuto osside over per homaggio dall'imperatore Federico.

1264. — Messer Lorenzo Tiepolo podestà de Padoa.

1265. — Messer Gherardino Longo de Venetia podestà de Padoa.

1266. — Messer Giacopino d'Orlando Rosso di Parma podestà di Padoa. In quel tempo li castellani vicentini diedero li suoi castelli a' Veronesi, onde il comun de Vicenza se dete al comun de Padoa et l'esercito de Padoa prese il castello de Lonigo; et Antonio de Pellegrini andò a Santa Maria de Pontilia il penultimo di genaro.

1267. — Messer Bonifatio de Canosa podestà di Padoa.

l. 41 " 1266 " Mur., c. 380.

MCCLXVIII. — Dominus Rolandinus de Canossa potestas Paduae.

MCCLXIX. — Dominus Matthaeus de Coreza de Parma potestas Paduae.

MCCLXX. — Dominus Thomaxinus Iustinianus de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXXI. — Dominus Bartholomaeus de Zopo de Pergamo potestas Paduae.

MCCLXXII. — Dominus Michael de Auro de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXXIII. — Dominus Iacobinus Rubeus de Parma potestas Paduae. Hoc anno fuit exercitus paduanus ad Angaranum et Paduani ceperunt dictum castrum per vim, et fuerunt suspensi per gulam XXIV de illis, qui erant intus cum Rodulpho de Vivaro, et dictus Rodulphus fugit.

MCCLXXIV. — Dominus Gotifredus de la Turre de Mediolano potestas Paduae. Hoc anno, de mense februarii, fuit inventum in clausura domus Dei per fratrem Rolandum tantum aurum in meaglis, quod valuit circa XVII millia librarum bagatinorum.

MCCLXXV. — Dominus Robertus de Robertis de Regio potestas Paduae.

MCCLXXVI. — Dominus Guido de Robertis, nepos praedicti, potestas. Eadem die, dominus Marsilius condam domini Partinipei, iudex, fuit honore militiae decoratus in ecclesia Domi (et statim dictus dominus Marsilius dominum Antonium Polafrixanam, suum socium, eadem gloria decoravit) a quodam nobile milite nepote regis Karuli.

MCCLXXVII. — Dominus Matthaeus Quirinus de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXXVIII. — Dominus Marinus Valarese de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno dominus episcopus tridentinus, qui vocabatur frater Henricus, effectus est civis paduanus. Item, die veneris IV intrante novembri, idem dominus potestas cum exercitu paduano et cum amicis Paduanorum ivit ad castrum Coloniae et dictum castrum obsederunt usque ad diem veneris 16 decembris et in ipso die ceperunt. Custodes ipsius castri cum ipso castro reddiderunt se communi Paduae.

MCCLXXIX. — Dominus Iacobus domini

1268. — Messer Orlandino de Canosa podestà di Padoa.

1269. — Messer Mattheo de Corezza de Parma podestà de Padoa.

1270. — Messer Thomasino Giustiniano de Venetia podestà de Padoa.

1271. — Messer Bartholomeo de Zopo de Bergamo podestà de Padoa.

1272. — Messer Michele de Armero de Venetia podestà de Padoa.

1273. — Messer Giacobin de Rossi de Parma podestà di Padoa. In quest'anno l'esercito de Padoa andò a Margarano et prese il detto castello per forza, et furno appiccati per la gola de quelli che erano dentro, 24; ma Redolfo de Vivaro, qual'era ancor lui dentro, se ne fugite.

1274. — Messer Gufredo della Torre di Milano podestà di Padoa. In quest'anno del mese di febraro fu ritrovato nella chiesa della ca' de Dio per frate Orlando tanta quantità d'oro in medaglie, che valse circa diciasette milia libre de bagatini; et l'hospedale hebbe solamente la quarta parte, et l'avanzo fu spartito tra il podestà et li magnati della terra.

1275. — Messer Roberto de Roberti de Reggio podestà de Padoa.

1276. — Messer Guido de Roberti, nepote del predetto, podestà de Padoa. In quel giorno, messer Marsilio del quondam messer Patritio, giudice, fu fatto cavallier nella chiesa del Domo (et all'hora esso messer Marsilio fece fare messer Antonio Polapresano, suo compagno, etiam cavallier) da un certo soldato nepote de re Carlo.

1277. — Messer Mattheo Grithi de Venetia podestà de Padoa.

1278. — Messer Marin Valaresso de Venetia podestà de Padoa. In quest'anno il vescovo di Trento, quale si addimandava frate Henricho, fo fatto cittadin padoano. Questo podestà andò con l'esercito di Padoa e con gli amici a Cologna et de fatto assediorno il detto castello et presero li guardiani de quello insieme con detto castello.

1279. — Messer Giacomo de Guincellini

l. 7 "MCCLXXI." Mur., c. 424.

l. 37 "1277" Mur., c. 382.

Guizelini de Osemo potestas Paduae. Tunc potestas fuit in regimine quinque menses tantum et de mense novembris dominus Matthaeus de Coreza de Parma fuit electus capitaneus populi paduani et post ipsos v menses ipse dominus Matthaeus fuit electus in potestatem; et ab inde usque ad kalendas ianuarii ad unum annum; et ab inde citra mutatum est tempus potestatum Paduae et est ad kalendas ianuarii. Item, in dicta potestaria domini Iacobi, fuit factum tradimentum Vicentiae, quando Bartolomaeus et Ansedisius fratres de Schinellis fuerunt de Padua forbanniti et multi nobiles et magnates de Vicentia fuerunt capti et valde tormentati.

MCCLXXX. — Dominus Matthaeus de Coreza incepit potestariam Paduae, die i ianuarii. Hoc anno, die xii intrante madio, exivit exercitus paduanus cum suo carrocio et posuerunt se in Villa nova veronensis districtus supra Alponem ibique stetit xiv diebus, iens quotidie cum vastatoribus et populis comburendo villas, vineas, et arbores incidendo, et segetes devastando usque ad villam sancti Martini Bonalbergi et ultra usque ad burgos civitatis Veronae: [nullis] Veronensibus rebellibus ipsi exercitui paduano. Postmodum vero, ad petitionem et instantiam dominorum Coxexii de Carbonensibus de Bononia, tunc potestatis Veronae, ac domini Alberti de la Scala, capitanei populi veronensis, timentium ne per Paduam procederetur ulterius contra eos, intercedentibus domino duce Venetiarum ac ambaxatoribus civitatis eiusdem, ambaxatoribus etiam communis Tarvisii et fratris Laurentii rectoris domus Dei de Venetiis, qui in hoc negotio mediatores et tractatores fuerunt, inter Paduam et Veronam pax ac perpetuum concordium perpetrarunt. Item, in hoc anno, assumtus fuit dominus Gerardus de Camino in civem Paduae.

MCCLXXXI. — Dominus Henricus de Auro de Venetiis potestas Paduae.

MCCLXXXII. — Dominus Bertus de Friscobaldis de Florentia bonus potestas.

MCCLXXXIII. — Dominus Veri de Circlis de Florentia potestas Paduae. Hoc anno dominus Gerardus de Camino intravit Tarvisium per dominium et expulsit dominos de Castellis. Et in hoc anno facti fuerunt pontes

de Osmo potestà de Padoa. Questo podestà fu cinque mesi solamente in regimento e del mese di novembre messer Matteo de Torrezza de Parma fu eletto capitano del popolo de Padoa et dopo li cinque mesi fu eletto podestà e da quel tempo rimase per un anno in offizio. Et dopo fu mutato il tempo della podestaria. Et nella podestaria de messer Giacomo fu fatto gran rumore in Vicenza, essendo stati banditi fuor di Padoa messer Bartholomeo et Ansedisio delli Schinelli et assai nobili magnati di Vincenza furno presi et molto tormentati.

1280. — Messer Mattheo de Torrezza podestà de Padoa. In quest'anno l'esercito de Padoa andò a Villanova del destretto de Verona et stettero sopra il ponte per 14 giorni, andando ogni giorno con li vastadori et popoli bruggiando le ville, vigne, tagliando gli alberi et vastando le biade, per fin alla villa de san Martin scorrendo et ancora fin alli borghi della città predetta; ma messer Pietro Diedo, cittadino di Padoa, capitano de cavalli, fu ammazzato appresso Cologna per li Veronesi et presi messer Ulmerio Capodevacca et messer Gerardo de Vigonza soldati padoani. Ma di poi, a petition et instantia delli signori Carbonensi de Bologna, all'hora podestà de Verona, et del signore Alberto della Scala, capitano del popolo de Verona, temendo che li Padoani non procedessero più oltra contra di loro, intervenendogli gli ambasciadori delli signori Venitiani et quelli di Treviso et frate Lorenzo rettor della Ca' de Dio de Venetia, furno mediatori della concordia tra Padoani et Veronesi et così fu fatta perpetua pace. In quest'anno fu fatto cittadin de Padoa messer Gerardo da Camin.

1281. — Messer Henrico de Armer de Venetia podestà de Padoa.

1282. — Messer Beraldo de Filicobaldi de Firenze buon podestà.

1283. — Messer Veri de Cirelli de Firenze podestà de Padoa. In questo tempo messer Gerardo de Camin intrò in Treviso et scazzò li signori de Castelli. Et in quest'anno furno fatti li ponti de san Leonardo et messer

---

26. nullis] *L'Osio ha in suo luogo un asterisco; riempio la lacuna con la redazione parmense;* cf. p. 187, l. 8

l. 22-23 "burendo" Mur., 425.

sancti Leonardi, domini Guidonis de Lucio, Gradiciorum et Baxanelli de lapidibus.

MCCLXXXIV. — Dominus Fantonus de Rubeis de Florentia potestas Paduae; et duravit in sua potestaria xviii menses, scilicet in MCCLXXXV. In hoc anno incepit regimen in festo sancti Petri de iunio. Facta fuit camera consilii generalis communis Paduae super domum potestatis.

MCCLXXXV. — Dominus Guillielmus Malaspina de Luca potestas Paduae. Hoc anno facta fuit domus magna iuxta ecclesiam sancti Martini, in qua manent Anziani, et pons sancti Ioannis de lapidibus.

MCCLXXXVI. — Dominus Baronus de Manzatoribus de Sancto Miniato potestas Paduae. Hic fecit fieri portam camerae consilii veteris et fecit destrui picturas notariorum, et quidam ex ipsis extracti sunt de libro forbannitorum. Item, domus domini Guecilli a ponte Altinato fuerunt emptae pro communi Paduae et destructae. Et factus fuit ibi murus et porta civitatis.

MCCLXXXVII. — Dominus Cursius Donatus de Florentia potestas Paduae. Tunc inceptus fuit pons Tadorum et dominus Guillielmus de Montesilice fuit bannitus pro morte.

MCCLXXXIX. — Dominus Ottolinus de Mandello potestas Paduae. Tunc fuerunt Paduani interdicti per legatum, occasione statuti facti contra plures, de mense martii.

MCCXC. — Dominus Percevallis, frater dicti domini Ottolini, potestas Paduae. Hoc anno fuit ignis, die i iulii, qui combussit specialias domus domini Aylini et domos olim domini Rainaldi Scrovegni usque ad Sanctam Agnetem etc. Et fuit eiecta datia mensis novembris, occasione dicti ignis.

MCCXCI. — Dominus Thomas Quirinus de Venetiis potestas Paduae. Hoc anno fuit ignis ad Pontem corbum et fuerunt extimata bona et soluta datia mensis madii.

MCCXCII. — Dominus Lambertucius de Friscobaldis de Florentia potestas Paduae. Tunc fuit inceptum Castrum baldum, mensis aprilis, ad honorem communis Paduae, et debet fieri usque ad sanctum Petrum de iunio.

MCCXCIII. — Dominus Paulus Quirinus de Venetiis potestas Paduae.

MCCXCIV. — Dominus Gerardus de Io-

Guido di Lonzo fece il ponte de Greci et del Bassanello di pietra.

1284-85. — Messer Fanton de Rossi di Firenze podestà di Padoa; et durò in offitio 17 mesi. Nell'anno 1285, nella festa di san Pietro di giugno, fu fatta la camera del consiglio generale de Padoa sopra il palazzo del podestà.

1286. — Messer Guglielmo Malaspina de Lucca podestà de Padoa. In quest'anno fu fatto el palazzo per mezzo San Martin, dove stanno l'orefici; et fece il ponte de san Giovanni di pietra.

1287. — Messer Baron de Mangiatori de San Miniato podestà de Padoa. Costui fece fare la porta della camera del conseglio vecchio et fece destruggere la pictura delli notari, et alcuni de quelli furno cavati dal di banditi. Ancora, furono comprate le case de messer Guercillo al ponte Altinà per la comunità de Padoa et furno destrutte. Et fu fatto in quel loco la porta della città.

1288. — Messer Cresio Donato di Firenze podestà di Padoa. In quel tempo fu cominciato il ponte de Tadi et messer Gulielmo de Moncelese fu bandito.

1289. — Messer Ottholino de Mandello podestà de Padoa. In quel tempo furno interditti li Padoani per il legato per haver fatti alcuni statuti contra molti.

1290. — Messer Prinzavalle, fratello del ditto messer Ottholino, podestà di Padoa. In quest'anno fu un gran foco il primo giorno di luglio, qual bruggiò le speziarie, le case de messer Ailino, de le case del quondam messer Renaldo Scrovigno per fin a Santa Agnese, onde si bruggiò quasi la quarta parte della città.

1291. — Messer Thomaso Querini de Venetia podestà de Padoa. In quest'anno entrò el foco a Ponte corvo.

1292. — Messer Lambertuzzo de Frescobaldo di Firenze podestà de Padoa. In quel tempo fu comenzato Castel baldo del mese d'aprile in honore della comunità de Padoa et si doveva far per fin a San Pietro de Lonigo.

1293. — Messer Paolo Querini de Venetia podestà de Padoa.

1294. — Messer Gerardo de Losano de

l. 36 " naldi Scrovigni „ Mur., c. 436.

l. 3 " 1284-85 „ Mur., c. 384 — l. 49 " 1293 „ Mur., c. 386.

sano de Cremona potestas Paduae. Hoc anno mensis novembris fuerunt capta castra Cerri et Calaoni in festo sancti Clementis et eiecta fuerunt in terra cum tota roccha de Este; et postmodum, de mense madii, populus paduanus habuit Abbatiam, Lendenariam et Veneze, cum tota curia Abbatiae.

MCCXCIV. — A kalendis iulii dominus Nicolaus Morexinus de Venetiis potestas Paduae. Et dictus dominus potestas debet durare solummodo sex menses et etiam potestas Vicentiae sex menses debet durare et ex nunc omnis potestas.

MCCXCV. — Kal. ianuarii, dominus Coradus de Monte magno de Pistorio potestas Paduae. Hoc anno, mensis aprilis, incepta fuit turris ex opposito Castri baldi ultra flumen Aticis.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Fantonus de Rubeis in tertia sua potestaria. Hoc anno inceptus fuit pons Pizonis.

MCCXCVI. — Kal. ianuarii, dominus Coradus Novellus de Monte magno de Pistorio potestas Paduae.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Bertus de Brunareschis de Florentia potestas Paduae. Hic castrum Abbatie proiectum fuit in terra.

MCCXCVII. — Kal. ianuarii, dominus Blaxius de Tolomeis de Senis potestas Paduae.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Franciscus de Cremonensibus de Pistorio potestas Paduae. Hic accepta fuit tenuta de tota insula Calcinariae pro commune Paduae et aliae villae quamplures.

MCCXCVIII. — Kal. ianuarii, dominus Ongarus de Oddis de Perusio potestas Paduae.

Millesimo eodem. — Kal. iulii dominus Bertoldus de Malpileo potestas Paduae, de Sancto Miniato.

MCCXCIX. — Kal. ianuarii, dominus Carolus domini Canti de Pistorio potestas Paduae. Et obiit dominus patriarcha Raymundus de la Turre.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Neri de Bardis de Florentia potestas Paduae.

Cremona podestà de Padoa. In quest'anno del mese di novembre furno presi doi castelli, cioè Cerro et Calaon, nella festa de san Clemente et furno rovinati insieme con la rocca di Este, et di poi, del mese di maggio, il populo de Padoa hebbe la badia de Lendenara. In quell'anno fu fatto un statuto della union delle fraie de Padoa.

1294. — Messer Nicolo Morosini de Venetia podestà di Padoa; et el ditto podestà durò per sei mesi et similmente el podestà de Vicenza et consequentemente tutti li podestadi.

1295. — Messer Corado de Montemagno de Pistoia podestà di Padoa. In quest'anno, del mese d'aprile, fu cominciata la torre verso Castelbaldo oltra il fiume Adice.

De l'istesso millesimo messer Fanton de Rossi podestà de Padoa. In quest'anno fu cominciato el ponte del Pezzo.

1296. — Messer Corrado Novello de Montemagno de Pistoia podestà de Padoa. In questo tempo fu fatto el castello del Pezzo dell'Abbadia con le torre da tutte le parti de l'Adice per il comun de Padoa.

Nell'istesso millesimo messer Beto de Breterei di Firenze podestà di Padoa. In quel tempo il castello dell'Abbadia fu rovinato.

1297. — Messer Biagio de Tolomei de Siena podestà di Padoa.

Nell'istesso millesimo messer Francesco de Cremonesi de Pistoia podestà de Padoa. All'hora fu tolta la tenuta de tutta l'isola de Calcinara et de altre ville per la comunità de Padoa.

1298. — Messer Ungaro delli Odi di Perugia podestà di Padoa.

Ne l'istesso millesimo messer Bertoldo de Malpelo de San Miniato podestà di Padoa.

1299. — Messer Carlo de Cariti de Pistoia podestà di Padoa. In questo tempo morì el patriarcha messer Raimondo della Torre.

Nell'istesso millesimo messer Neri de Bardi di Firenze podestà di Padoa. In questo

l. 9 " 1294 Mur., c. 388 — l. 15 " 1295 " Mur., c. 390.

Suo tempore fuit condemnatus dominus Albertus de la Scala ultimo supplicio mortis ad petitionem domini Tysonis de Campo sancti Petri.

MCCC. — Kal. ianuarii, dominus Nicolaus de Bonsegnoribus de Senis potestas Paduae. Hic fecit fieri in Padua maximas coreas et solatia dominorum et dominarum et magna hastiludia, quae dominae in plateis circa palatium super pudiolos de novo factos stabant et multa faciebant iocosa.

Millesimo eodem. — Kal. iulii dominus Nicola de Circlis de Florentia potestas Paduae. Tunc factus fuit portus Omnium sanctorum et muratus a ponte Omnium sanctorum usque ad rostam.

MCCCI. — Kal. ianuarii, dominus Bertolinus de Mazis de Brixia potestas Paduae. Hic fecit fieri caibam ferri propter clericos. Et factum fuit fondicum bladi.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Brodaius de Saxoferrato potestas Paduae. Isto anno obiit dominus Albertus de la Scala, pater domini Canis.

MCCCII. — Kal. ianuarii, dominus Besenzonus de Pignano potestas Paduae. Hic dominus Ottobonus episcopus Paduae ivit Romam cum ambaxatoribus in contrarium fratrum Minorum pro officio inquisitionis.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Florinus de Ponte Carale de Brixia potestas Paduae. Hic datae fuerunt repraesaliae dominorum de Carraria contra Mediolanenses in opprobrium dominorum de la Turre propter quandam dotem.

MCCCIII. — Kal. ianuarii, dominus Marinus Badoarius, miles de Venetiis, potestas Paduae.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Andreas Valarese de Venetiis potestas Paduae. Hic condemnatus fuit in plus de libris decem milibus, quanvis facta fuisset ei misericordia.

MCCCIV. — Kal. ianuarii, dominus Rubeus de Castello potestas Paduae. Tunc fuit discordia et exercitus inter commune Paduae et commune Venetiarum propter salinas et fuit exercitus ad castrum Salinarum.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Montanus Marinus de Ianua potestas Paduae. Tunc facta fuit concordia inter Paduanos et Venetos.

tempo fu condennato alla morte messer Alberto della Scala ad instantia de messer Tison de Campo San Pietro.

1300. — Messer Nicolò de Monsignori de Siena podestà de Padoa. Costui fece far assai feste e solazzi de signori et signore et assai giostre et le signore stavano in alchuni palchi nella piazza circa el palazzo, dove si facevano molti giochi; et fu fatta una corte solenissima de 431 soldati et populari.

Nell'istesso millesimo messer Nicola de Cirdis de Firenze podestà di Padoa. All'hora fu fatto il ponte d'Ognisanti et il muro dalla porta d'Ognisanti fin alla rostra.

1301. — Messer Bertolino delli Mazzi di Bressa podestà di Padoa. In quest'anno fu fatto il fondegho delle biade.

Nell'istesso millesimo messer Vedoaro de Sassoferrato podestà di Padoa. In quest'anno morite messer Alberto della Scala, padre de messer Cane.

1302. — Messer Berenzon de Pignano podestà di Padoa. In quel tempo messer Ottobon episcopo di Padoa andò a Roma con gli ambasciatori contro li frati Minori per l'officio dell'inquisitione.

Nell'istesso millesimo messer Florio de Ponte Carale de Bressa podestà de Padoa. In questo tempo fu fatta la represaglia delli signori de Carara contro li Milanesi in vituperio delli signori della Torre per una certa dote.

1303. — Messer Marino Badoer de Venetia podestà di Padoa.

Nell'istesso millesimo messer Andrea Valaresso de Venetia podestà de Padoa. Costui fu condennato in più di dieci millia libre, quantunque gli fusse usato misericordia.

1304-305. — Messer Rosso de Castello podestà de Padoa. In quel tempo fu discordia tra li Padoani et Venetiani per le saline et fu l'esercito fin al castello delle Saline.

Nell'istesso millesimo messer Monton de Genova podestà de Padoa. All'ora fu fatta la pace tra li Padoani et Venetiani.

l. 4 " MCCC „ Mur., c. 427.

l. 16 " 1301 „ Mur. c. 392.

MCCCV. — Kal. ianuarii, dominus Pax de Pacibus de Bononia potestas Paduae.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Tarabotus de Ancona potestas Paduae; et stetit in regimine VII menses per totum mensem ianuarii.

MCCCVI. — Kal. februarii, dominus Poncinus de Picinardis de Cremona potestas Paduae, electus pro quinque mensibus. Hic incoepit festum sanctae Mariae de Arena.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Baxianus de Fuxiraga de Laude. Hic data fuit iurisdictio in terra Lendenariae Paduanis, cum sua curia, Sancta Raxa, Cavazana, cum Sanguedo, per dominos Marchiones.

MCCCVII. — Kal. ianuarii, dominus Federicus Punzonus de Cremona. Hic, ultimo die sui regiminis, mortuus fuit dominus Petrus Pigna.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Ongarus de Oddis de Perusio potestas Paduae.

MCCCVIII. — Kal. ianuarii, dominus Franciscus de Bitonio potestas Paduae de Asisio. Hic dominus Azo marchio estensis obiit in terra de Este paduani districtus.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Pinus Vernaza de Cremona potestas Paduae. Suo tempore, dominus Franciscus marchio caute intravit in terram Rodigii in una navi de lino cum pauca gente et sic habuit ipsam terram sine castro et postea dedit iurisdictionem Paduanis.

MCCCIX. — Kal. ianuarii, dominus Marinus de la Brancha de Augubio potestas Paduae.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Franciscus de Cremonensibus de Pistorio potestas Paduae.

MCCCX. — Kal. ianuarii, dominus Gentilis de Philippensibus de Augubio potestas Paduae.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Tolomaeus de Curtosis de Cremona potestas Paduae. Tunc, de mense iulii, nuntii Henrici imperatoris venerunt Paduam ad exponendum intentionem imperatoris volentis omnibus dominari. Et transacto mense septembris, ipse imperator transivit Alpes et venit Mediolanum, et ipsam civitatem habuit et alias multas circumstantes.

Nell' istesso millesimo messer Pace delli Pazzi di Bologna podestà di Padoa.

Nell' istesso millesimo messer Tarabotto d'Ancona podestà di Padoa et stette in regimento mesi 7.

1306. — Messer Pontino de Picinardi di Cremona podestà di Padoa fu eletto per mesi 6. Costui cominciò a far la festa de santa Maria dell'Arena. In questo tempo fu cominciato il palazzo della comunità.

Nell' istesso millesimo messer Bassano de Fusiraga di Lodi podestà di Padoa. All'hora fu fatta la giuridizione a Padoani de Lendenara col suo tenire per li signori Marchesi.

1307. — Messer Federico Pinzon de Cremona podestà di Padoa. Costui l' ultimo giorno del suo regimento morite.

Nell' istesso millesimo messer Guarniero delli Odi di Perugia podestà di Padoa.

1308. — Messer Francesco de Bitonio de Asise podestà di Padoa. All'hora messer Azzo marchese di Este morite nella terra di Este distretto di Padoa.

Nell'istesso millesimo messer Pirrho Vernaza di Cremona podestà di Padoa. In questo tempo messer Francesco marchese cautamente intrò in Rovigo in una nave carica de lino con poca gente et così ottenne quella senza il castello over rocca, e di poi dette la giuriditione alli Padoani.

1309. — Messer Marino di Lambrache di Agubio podestà di Padoa.

Nell'istesso millesimo messer Francesco delli Cremonesi di Pistoia podestà de Padoa.

1310. — Messer Gentile di Filirmi de Agubio podestà di Padoa.

Nell'istesso millesimo messer Tholomeo de Tortisi de Cremona. In quel tempo del mese di luglio gli ambasciatori d'Henrico imperatore venero a Padoa ad esponere l'opinion sua a quelli, qual'era di voler signorezar tutti. Et passato il mese di settembre l'imperatore passò l'Alpe et venne a Milan et quella insieme con molte altre cittade ottenne.

l. 21 "Millesimo„ Mur., c. 428.

l. 43 "-tisi de Cremona„ Mur., c. 394.

MCCCXI. — Kal. ianuarii, dominus Albertus de Castello potestas Paduae. Tunc, de mense aprilis die xv, civitas Vicentiae extracta est de custodia et protectione Paduanorum per Vicentinos, cum auxilio domini Canis de la Scala, credentibus Vicentinis per se stare sub protectione imperatoris; sed valde erraverunt et similes fuerunt columbis, cum acceperunt ancipitrem pulsurum earum bella.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Rodulfus de Malpileis de Sancto Miniato potestas Paduae. Iste fuit in regimine solummodo per unum mensem cum dimidio, quia infra illud tempus commune Paduae obedivit imperatori certis pactis. Et tunc imperator misit Paduam pro vicario dominum Gerardum de Ymzola.

Dominus Gerardus de Ymzola de Parma vicarius per medium annum. Iste electus fuit vicarius per imperatorem et ante complementum medii anni dominus Canis de la Scala factus fuit vicarius per imperatorem civitatis Vicentiae. Qui dominus Canis Paduam commovit ad guerram. Et tunc, pactis communi Paduae fractis, commune Paduae fuit inobediens imperatori et cassaverunt dictum vicarium et ipsum elegerunt potestatem per futurum medium annum. Et tunc incepit pessima guerra inter commune Paduae et commune Vicentiae et dominum Canem, quae diu duravit, unde combustae fuerunt infinitae terrae et villae et firmitates in districtibus paduano, vicentino et veronensi. Item, dominus Guillielmus Novellus, eodem millesimo et potestaria, fuit mortuus in palatio maiori communis Paduae.

MCCCXII. — Kal. ianuarii, dominus Gerardus de Ymzola praedictus potestas Paduae in medio anno subsequenti. Et ambaxatores, qui erant in curia imperatoris, redierunt sine licentia. Aquilae dicti imperatoris fuerunt dispictae de palatio communis, de muris civitatis et de omni loco, ubi erant pictae in Padua.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Iacobus de Rubeis de Florentia potestas Paduae. Hic ivit exercitus paduanus ad villam Colognae et eam combusserunt et molendina cum pluribus aliis villis. Et de mense augusti Paduani cum exercitu magno iverunt ad Longare et Longara et vastaverunt rostam et aperuerunt aquam malo velle domini Canis.

1311. — Messer Alberto de Castello podestà di Padoa. In quel tempo si cavò Vicenza della protetione e guardia de' Padoani con l'aiuto de messer Cane de la Scala, credendo star da per sè sotto il governo dell'imperatore, ma errorno grandemente.

Nell'istesso millesimo messer Rodolfo del Malpelo de San Miniato podestà di Padoa. Costui stette in regimento per un mese e mezzo, perchè in fra quel tempo Padoa volse obedire all'imperatore con certi patti. Et all'hora l'imperatore mandò messer Gerardo de Isola de Parma vicario

per mezzo anno. Et avanti compimento de mezzo anno messer Cane della Scala fu fatto vicario della città de Vicenza per l'imperatore, il quale commosse Padoani a guerra et all'hora, rotti li patti a Padoani, li quali si tolsero dall'obedienza dell'imperatore et cassorno il detto vicario et l'elessero podestà per altro mezzo anno et all'hora incominciò una pessima guerra tra Padoani et Visentini et tra quel della Scala, la qual durò assai; per tanto furno abbrugiate infinite ville nel distretto padoano et vicentino. In questo tempo messer Guglielmo Novello fu amazzato nel palazzo della comunità.

1312. — Messer Gherardo Perditti podestà di Padoa. Nel sequente anno gli ambasciatori che erano con l'imperatore, se partirno dalla sua corte senza licentia; et le dell'Aquila forno cassate et despinte dal palazzo et dalli muri della città et de ogni loco dove erano depinte.

Nell'istesso millesimo messer Iacomo de Rossi di Firenze podestà di Padoa. A quel tempo l'esercito di Padoa andò a Collogna et la bruggiorno con li molini et altri luoghi insieme. Et del mese d'agosto andò il predetto esercito a Longare et ruppero la rostra et apersero l'acqua con mal volere et al dispetto del signore della Scala.

l. 38 "-sequenti" Mur., c. 429.

MCCCXIII. — Kal. ianuarii, dominus, Bornius de Samaritanis de Bononia potestas Paduae. Hic, de mense ianuarii, dominus Nicolaus de Lucio accepit castrum Lucis una cum domino Cane de la Scala de manibus Paduanorum et revelavit civitati, unde bannitus fuit cum suis haeredibus et domus sua magna eiecta et prostrata fuit in terra.

Millesimo eodem. — Kal. iulii, dominus Nicolucius de Calbulo potestas Paduae, de Forlivio; stetit per novem menses. Tunc, die VIII exeunte augusto, imperatoris Henrici mors diem clausit. Unde omnes Paduani novis vestibus induti illud gaudium celebrarunt.

MCCCXIV. — Dominus Dinus de Rubeis de Arimino potestas Paduae. Iste stetit tantum duobus mensibus. Et tunc, de mense aprilis, dominus Petrus de Alticlino cum tribus suis natis mortuus fuit in platea communis Paduae. Et etiam dominus Runcho Guercius, eius filius. Et ibi fuit gaudium domini Canis de la Scala.

Millesimo eodem. — Dominus Poncinus de Punzonibus de Cremona potestas Paduae. Tunc exercitus paduanus ivit ad burgos Vicentiae et pro mala custodia habuerunt ibi de cimbalis male sonantibus et capti fuerunt dominus Vani Scorezatus capitaneus guerrae, dominus Iacobus de Carraria, dominus Mussatus cum multis aliis: unde inter commune Paduae et dominum Canem de la Scala facta fuit pax, quae vocata est pax canina.

Millesimo eodem. — Dominus Franciscus de Calbulo de Forlivio potestas Paduae. Et conduxit in uxorem dominam Finam, matrem domini Ubertinelli de Carraria.

MCCCXV. — Dominus Ugolinus de Liazaris de Bononia potestas Paduae. Et die veneris tertio exeunte augusto, fuit batalea facta et ordinata inter dominum.... principem fratrem regis Roberti ex una parte et dominum Uguzonem de la Faxola ex alia parte cum suo exercito in partibus Pisae et Luchae. Et dictus dominus princeps cum suo exercitu succubuit et fuit sconfittus et ivit Florentiam.

Millesimo eodem. — Dominus Merulus de Asisio potestas Paduae a kalendis decembris usque ad kalendas iunii. Et suo tempore mortuus fuit Clerigacius de Montesilice per horribilia tormenta in eo facta sub praetextu tradi-

1313. — Messer Borino delli Sammaritani di Bologna podestà de Padoa. All'hora messer Nicolò de Lucio tolse il castello di Lozo insieme con il signore della Scala dalle mani de Padoani et si ribellò alla città di Padoa, onde fu bandito con gli suoi eredi et la casa sua fu rovinata a terra.

Nell' istesso millesimo messer Nicolò de Calballo de Forlì podestà di Padoa, il quale stette per nove mesi. All' hora, all'uscita d'agosto, Henrico imperatore morì, per la cui morte li Padoani vestiti di nove veste celebrorno una grandissima festa solenemente.

1314. — Messer Dino de Rossi de Rimini podestà de Padoa: costui stette solamente in dignitade doi mesi. Et del mese d'aprile messer Pietro d'Altichino insieme con tre figli fu ammazzato nella piazza et ancora messer Roncho et suo figlio Guercio fu amazzato, della morte de quali ebbe grande allegrezza il signor Cane.

Nell' istesso millesimo messer Ponzino delli Ponzoni di Cremona podestà di Padoa. All'hora l'esercito padoano andò fin alli borghi di Vicenza et per la mala guardia fu malmenato et furno presi messer Nano Storezzato capitan di guerra, messer Iacomo de Carrara, messer Mansato con molt' altri; onde fu fatto pace tra Padoani et il signor della Scala.

Ne l' istesso millesimo messer Francesco de Calbullo de Forlì podestà de Padoa, il quale condusse in moglie madonna Fina, madre de messer Ubertin de Carrara.

1315. — Messer Ugolino de Hazarti di Bologna podestà di Padoa. Et nel giorno di venere, all'uscita d'agosto, fu fatto fatto d'arme tra il principe fratello del re Roberto et messer Uguzzone della Fassola tra le parti di Pisa et Luca fu sconfitto esso principe et andossene a Firenze.

Nell'istesso millesimo messer Merulo de Asisio podestà de Padoa. In questo tempo fu morto il clavigario di Moncelese con grandi tormenti usati in lui sotto pretesto di tradimento verso della città di Padoa et furno tor-

l. 23 " Nell'istesso „ MUR., c. 396.

menti civitatis Paduae. Et tormentati fuerunt quasi ad mortem praesbiter Dominicus ecclesiae sancti Laurentii de Padua et Guido de Moreto ad preces quorumdam magnatum, qui dicebant ipsos recepisse spias domini Canis, et non erat verum.

MCCCXVI. — Dominus Ubertus de Canzileriis de Pistorio potestas Paduae, a kal. iunii usque ad kal. decembris. Et suo tempore dominus Ursus, iudex et vicarius dicti domini Meruli potestatis suprascripti, fuit traynatus et decollatus propter tractatum proditionis civitatis Paduae, quod facere volebat cum dicto domino Uberto potestate Paduae et domino Cane. Et in dicto regimine et millesimo, die lunae XI exeunte septembri, circa vesperas, venit Padua domina regina Catharina, filia quondam regis Alberti ducis Austurich et soror ducis Austurich electi imperatoris in divisione cum duce Baveriae. Quae ibat ad nubendum in Apulia cum filio primogenito regis Roberti, qui maritus suus vocatur Carlus; et die veneris ivit Ferrariam, postea in Apuliam.

Millesimo eodem. — Dominus Dardanus de Iacaiolis de Florentia electus fuit potestas Paduae et acceptavit potestariam et postea renunciavit propter iustum impedimentum et non venit.

Millesimo eodem. — Dominus Berardus de Cornio de Perusio potestas Paduae, a kal. decembris usque ad kal. iunii. Et in dicto regimine, in die pentecoste XXII madii, in aurora diei, dominus Vinciguerra comes de Sancto Bonifacio de Verona cum Vicentinis, qui erant forbanniti de sua civitate et cum omnibus soldatis civitatis Paduae et aliis de villis, cum certis civibus paduanis occulte iverunt, de nocte veniente ad diem, Vicentiam, causa capiendi ipsam civitatem, et intraverunt burgum civitatis versus portam Bergae, quae porta sibi aperiri debebat per quosdam cives Vicentiae. Sed dominus Canis praevidit dictam causam per secreta sibi missa per quosdam, qui erant circa Brixiam, ut dicebatur, et ea nocte fuit in civitate Vicentiae et summo mane, aperta porta civitatis, obviavit eis cum maxima quantitate militum et peditum. Et tunc disconfitti fuerunt ipse comes et qui cum eo erant, quia negotium erat optime ordinatum per bonum

mentadi quasi fin alla morte messer pre' Dominico, rettor della chiesia de san Lorenzo de Padoa, et Guido de Mocetto ad instantia d'alcuni magnati, quali dicevano quelli haver ricevuto le spie del signor Cane, et non era vero.

1316. — Messer Uberto da Marceleri de Pistoia podestà di Padoa. Al suo tempo messer Urso, giudice et vicario del detto podestà di Padoa, fu tirato a coda di cavallo et decollato per voler tradir la cittade di Padoa con messer Uberto podestà di Padoa et il signor Cane. Et nel ditto regimento, dì de lune, nell'uscita di settembre, circa l'hora di vespero, venne a Padoa la regina Catherina, figlia del quondam signor Alberto duca d'Austerlich et la sorella del detto duca eletto dall'imperatore nella divisione col duca di Baviera, qual andava a marito in Puglia col suo primogenito del re Roberto, el qual suo marito se addimandava Carlo; et il venere andò a Ferrara et di poi in Puglia.

Nell' istesso millesimo, messer Dardano de Nicaioli de Firenze fu eletto podestà di Padoa, il quale accettò la podestaria et di poi la renuntiò per esser giustamente impedito.

Nell' istesso millesimo messer Gherardo de Tornio di Perugia podestà di Padoa. Nel qual regimento, nel giorno della pentecoste, alli 22 di maggio, messer Vinciguerra conte di San Bonifacio di Verona con alcuni Vicentini, quali erano sbanditi della sua cittade et con tutti li soldati della città di Padoa et con molti altri delle ville, con certi gentilhomeni padoani andorno occultamente di notte verso Vicenza per pigliar quella et introrno nel borgo della detta città verso la porta de Borgo, la qual ghe doveva esser aperta da alcuni cittadini vicentini. Ma il signor Cane previde il trattato per alcuni secreti che gli furno mandati da certi che erano circa Bressa, et quella notte furno in Vicenza et la mattina a bon hora gli andorno in contra, aperta la porta della città, co' grande quantità di soldati a piedi et a cavallo. Et quelli di fuora furno rotti per il tramezzo de quelli di dentro et il detto Conte fu preso et impregionato, qual morì dopo la

l. 1 "-duae. Et„ MUR., c. 430.

l. 47 "tità de'„ MUR., c. 398.

magistrum. Et dictus dominus comes captus fuit et incarceratus: et obiit postea in festo sancti Antonii. Et incarcerati fuerunt circa VIII centum inter cives et forenses.

MCCCXVII. — Dominus Obizo de Obicingis de Pisis potestas Paduae, a kal. iunii usque ad kal. decembris. Hic, de mense augusti, accepta fuit civitas Ferrariae de manibus tyrannorum, qui eam tenebant pro rege Roberto, per populum civitatis Ferrariae, cum auxilio domini Raynaldi de Bochimpane, civis ferrariensis, et posita fuit in forciam et dominium dominorum marchionum Raynaldi et Azii et Obicii.

Millesimo eodem. — Dominus Raynerius de Canoxa de Regio potestas Paduae, a kal. decembris usque ad kal. iunii. Et die mercurii, in festo sancti Thomae apostoli, circa matutinum XXI mense decembris, capta fuit terra Montisilicis sine castro per Raynaldum et Gaboardum, fratres et filios quondam domini Petri Scrovegni, et Gregorium de Poiana cum auxilio multitudinis militum domini Canis et domini comitis de Agulicia; et die tertio, ceperunt terram de Est per forciam; et castrum Montissilicis habuerunt infra dictum tempus et terram Montagnanae. Et die iovis XII ianuarii, dominus Odoricus de Cucagna, qui erat Paduae cum centum militibus ad elmum, factus fuit capitaneus populi.

MCCCXVIII. — Dominus Petrus de la Parte de Tervisio potestas Paduae. Et die XXVI mensis ianuarii, circa nonam, milites domini Canis transierunt flumen versus villam, quae vocatur Ronchalitere, pellendo custodientes per forciam, in quo loco custodiebant milites pontis Altinati cum pluribus aliis. Et de subtus pontem Longum ad custodiendum vadum erat pro capitaneo, dominus Pantaleo de Buzacharinis cum fratre suo Bro et domino Duxio et Gerardo, eius nepote; et omnes iverunt versus Cluziam. Et paucis diebus postea, facta fuit pax cum domino Cane et suis amicis, tali pacto, quod ipse usque in vita sua debeat habere terram Montissilicis cum suo districtu, Montagnanae et Castri baldi. Et tunc cassati fuerunt soldati domini Oderici; et ipse mansit pro capitaneo usque ad sanctum Petrum. Et post eum factus fuit dominus Obizo de Obicingis de Pisa capitaneus populi paduani et

festa de santo Antonio et furno posti prigioni da ottocento tra cittadini et forestieri.

1317. — Messer Obizo Obisaggio di Pisa podestà di Padoa. A quel tempo, del mese d'agosto, fu tolta la città di Ferrara dalle mani de' tiranni, li quali la tenevano a nome del re Roberto; et questo fu per il popolo di detta città agiuntato dal signor Rinaldo Bochanpane, cittadino di Ferrara, et fu posta al governo del ditto messer Rinaldo et messer Azzo Obizo Marchesani.

Nell'istesso millesimo messer Rainero de Canosa de Reggio podestà di Padoa. In quel tempo fu presa la terra di Moncelese, over castello, per messer Rinaldo et Gabardo fratelli, figli del quondam messer Pietro Sosognani, et per Gregorio de Poiana co' aiuto de assai moltitudine de soldati del signor Cane et il signor conte de Angulisia; et in termine di tre giorni presero Este per forza et la rocca de Moncelese et hebbero Montagnana. Et alli 12 di genaro, in giorno di giovedì, messer Odorico de Cucadagna padoano fu fatto capitano del popolo con cento soldati.

1318. — Messer Pietro della Parte de Treviso podestà di Padoa. In quel tempo li soldati del signor Cane passorno il fiume verso la villa de Ranchagliete scazzando li guardiani per forza, nel qual loco erano li soldati del ponte Altinà con molti altri. Et era per guardia al ponte Longo il capitano messer Pantaleon delli Buzacherini co 'l suo fratello Britone et messer Duse et suo nepote Gerardo; et tutti andorno verso Chiozza. Et da lì a pochi giorni fu fatta pace co 'l signor Cane et suoi amici con tal patto, che 'l detto signor Cane dovesse tenire Moncelese, Montagnana et Castelbaldo co 'l suo distretto in vita sua. Et all'hora furno casi li soldati di messer Oderico, et lui rimase per capitano per fin a san Pietro. Et dopo lui fu fatto messer Obizo de Obizenghi de Pisa capitano del popolo di Padoa et fu gran romore, quando el detto capitano doveva entrare nel suo regimento per cagione

l. 18 "Thomae" MUR., 431.

magnus rumor fuit in civitate Paduae, quando dictus capitaneus debebat intrare in suo regimine, eo quod certi cives cucurrerunt terram; et dictus capitaneus incontinenti recessit.

Millesimo eodem. — Dominus Ioannes de cha Molino de Venetiis potestas Paduae, a prima die iunii usque ad kal. mensis decembris. Et tunc cassatus fuit suprascriptus capitaneus dominus Obizo et factus fuit capitaneus generalis civitatis Paduae dominus Iacobus de Carraria in consilio maiori quasi per omnes, tam magnates quam populares, in festo sancti Iacobi, die martis septimo exeunte iulio.

Millesimo praedicto et MCCCXVIIII. — Dominus Marcus Gradonicus de Venetiis potestas Paduae, a primo die veneris mensis decembris usque ad primum diem mensis iunii. Hic dati fuerunt confalones et banderie populi fratalearum Paduae super palacium per dictum potestatem, in die sancti Nicolai, praesente domino capitaneo. Et in vigilia sanctae Luciae dicti mensis natus fuit filius domini Iacobi capitanei et baptizatus in ecclesia sancti Martini et pauco tempore vixit.

MCCCXVIIII. — Dominus Marcus praedictus confirmatus fuit potestas Paduae sequentibus sex mensibus, a kal. iunii usque ad kal. decembris. Et dominus Canis de la Scala in eodem regimine, die dominica, in festo sancti Dominici quinto augusti, venit circa civitatem Paduae cum exercitu magno et in paucis diebus post seravit et accepit nobis aquam a ponte Baxanelli versus Paduam, conducendo illam versus Montemsilicem. Et cepit totum circuitum Paduae, excepto Baxano et Cittadella, quam habuit postea in vigilia Omnium sanctorum. Et secum habebat dominum Nicolaum de Lucio et dominum Macharufum et dominum Coradum de Viguncia et multos alios nostros cives et dominum Ugozonem de la Faxola. Et publicata fuit condemnatio rebellium per dictum dominum potestatem in publico palatio, die veneris ante tertiam XVI novembris. Et paucis diebus post epiphaniam, recessit dictus potestas de regimine potestatis ad Venetias, quia venit dominus vicarius Romanorum Paduae, ut infra dicetur.

MCCCXX. — Dominus Oldoricus de Gualser, theotonicus, nesciens linguam latinam nec literas, vicarius summi viri domini Henrici

di alcuni cittadini circondorno la terra; et lui se ne partì.

Nell'istesso millesimo messer Giovanni de Camolino de Venetia podestà di Padoa. All'hora fu scazzato messer Obizo capitano et fu fatto capitano generale del popolo di Padoa messer Giacobo de Carraria nel consiglio maggiore quasi da tutti, così gentilhomini come popolani.

Nell'istesso millesimo messer Marco Gradenigo di Venetia podestà di Padoa. All'hora furno dati li confaloni et bandiere dalle fraglie di Padoa sopra il palazzo per il detto podestà, nel giorno di san Nicolò, presente il capitano. Et nella vigilia di santa Lucia nacque il figlio del detto capitano et fu battizzato nella chiesa di san Martino, qual visse poi poco tempo.

1319. — Messer Marco preditto fu confirmato podestà di Padoa. Et in quel tempo il signor Cane venne circa Padoa con grand'esercito et di poi a pochi giorni serò l'acqua del ponte del Bassanello conducendola verso Moncelese et tolse tutto il circuito di Padoa, eccetto Bassano et Cittadella, le quali di poi hebbe nella vigilia de Ogni santi; et haveva seco messer Nicolò da Lozzo, messer Marcaruffo et messer Corado da Vigonza et molti altri padoani cittadini et messer Uguzzone della Fasolla. Et fu pubblicato la condanason delli ribelli nel publico palazzo per il detto podestà; et di poi la epifania el ditto podestà se partì dal regimento.

1320. — Messer Oderico de Galser, todesco, non sapendo la lingua latina nè lettere, fu vicario del gran principe o ver capitano Hen-

l. 33 "ponte „ MUR., c. 432.

l. 29. "-sanello „ MUR., c. 400.

principis seu ducis Osterich, regis Romanorum, et vicarius civitatis Paduae pro sancta Ecclesia romana, venit ad civitatem Paduae, in praedicto millesimo, die iovis 3 ianuarii, post nonam, cum multa quantitate militum et dismontavit in magno palatio domini Henrici Scrovegni, ubi habitabat Vivianus a Borsetis magnus hospitator. Et in sequenti die sabbati, ante tertiam, in vigilia epiphaniae, cum anzianis et multa quantitate nobilium et civium Paduanorum cum maximo honore conductus fuit in publico arengo, lato sibi sacramento per dominum Iohannem de Partinopeio, iudicem anzianorum, prius lecto sibi per Sachetum notarium de Campagnola, iuravit dictam vicariam, nomine quo supra, gerere bona fide, condictione et pactis in scripturis sacramentis contentis, registratis apud anzianos et in canzelariam. Et ibidem in continenti post sacramentum, nobilis vir dominus Iacobus de Carraria, capitaneus populi Paduae, dictae capitanariae renunciavit; et confalonem populi paduani, quem habebat, una cum praedicto iudice anzianorum eidem vicariam dedit et consignavit dicto domino O. de Gualser, quod vexillum devote recepit et secum portari fecit. Et in epiphania, die sequenti dominica, ivit Tervixium et, die mercurii sequenti, rediit Paduam secum conducendo circa tres centos equites. Et infra paucos dies post, venit eius filius cum certa quantitate militum, qui dismuntavit in episcopatu paduano. Et facto parlamento et tractatu una cum domino Rolando iudice de Plazola, Vitaliano a Sancto Herigeto de Ambroxino ex una parte et domino Cane ex altera in civitate Vicentiae facta fuit treugua usque ad mediam quadragesimam et, die iovis mane VIII exeunte ianuario, cridata fuit in civitate Paduae et burgis.

rico di Austerlich, re de Romani, per la santa Sede romana, con gran quantità de soldati et desmontò al gran palazzo de messser Henrico de Scrovegni, dove habitava Viviano da Borseo albergador. Et nel seguente giorno, con gli antiani et gran quantità over copia de nobili de Padoa, fu condutto al publico palazzo con grand'honor et nel publico arengo gli fu dato sacramento per messer Giovan Partipenio, giudice delli Antiani, primamente letto per Sachio notario della Campagnola, per il qual giurò di mantenere la ditta vicaria con buona fede, condizione, patti, con sacramento et scritture registrate appresso, anci posti nella cancellaria. Et lui incontinente dopo il giuramento il nobil signor Iacopo di Carara capitano di Padoa rinontiò la detta capitania et dette il confalon del popolo, il quale haveva insieme co 'l prefatto giudice delli antiani al detto vicario et consignollo, il quale divotamente ricevete et lo fece portar seco. Et il seguente giorno andò a Treviso et di poi ritornò a Padoa, conducendo seco trecento cavalli. Et in fra pochi giorni venne suo figlio con grande copia de soldati, e 'l quale dismontò al vescovato de Padoa. Et fatto parlamento et trattato insieme con messer Orlando de Placiola giudice, Vitaliano de santo Serghento de Ambrosino da una parte et il signor Cane dall'altra nella città de Vicenza et nella predetta città fu fatto tregua per fin a mezza quadragesima et fu stridata in Padoa.

Millesimo eodem. — Dominus Altinerius de Azonibus de Tarvixio potestas Paduae, a kal. februarii usque ad kal. augusti. Qui venit Paduam die ultimo ianuarii et incontinenti in pleno arengo iuravit suum regimen. Et dominus Raynaldus Scrovegnus mortuus fuit gladiis sub porticu habitationis suae domus post coenam, in die ascensionis Domini octava madii.

Nell'istesso millesimo messer Altinero delli Azoni di Treviso podestà di Padoa; et incontinente nel publico arengho giurò di portarsi bene nel suo regimento. Et messer Rinaldo Scrovigno fu ammazzato sotto il portico della sua casa di poi cena.

Et die martis tertia mensis iunii, de nocte ante matutinum, in dicto millesimo et regimine,

Et nel detto regimento il signor Cane di notte occulta-

l. 49 " Et die „ Mur., c. 433.

dominus Canis cum suo exercitu occulte invasit et assalivit civitatem Paduae, post monasterium sanctae Iustinae, et multi ex eis ascendentes super butifredum et spaldum et interficientes custodes circa tres et frangentes et incidentes spaldum, et intraverunt ulterius plusquam CCC; et per gratiam Dei, et precibus Sanctorum sentiti fuerunt et obviati per cives paduanos taliter, quod violenter, cum magno suo damno et vituperio, expulsi extra fuerunt et in maxima quantitate mortui de suis et civibus et rebellibus communis Paduae; et XV ex eis in uno momento mortui ducti fuerunt nudi in plateam communis, inter quos fuerunt Ruzerius, filius dominae Ziliae de Sanguenacis, Michael Maronus et plures alii. Et post ipsos mortuos, plures mortui inventi fuerunt; et in maxima quantitate etiam de vivis capti fuerunt. Et die mercurii sequenti, ad honorem Dei et suorum Sanctorum, fuit facta processio et laus per fratres et cleros.

Potestate domino Altinerio et millesimo praedicto, in sabbato, die sancti Ermacolae, XII iulii, praedictus dominus Altinerius una cum domino Iacobo de Carraria et aliis militibus civitatis Paduae et filio probi viri domini Oldorici de Gualser, vicarii regis ultrascripti, et cum strenuo viro et comite domino .... nepote dicti domini O. vicarii, qui noviter venerat in civitatem Paduae, in auxilio Paduanorum amore dicti vicarii, et cum maxima quantitate peditum et balistariorum civitatis Paduae iverunt, die praedicta, summo mane, per viam Pontis corvi versus quamdam motam magnam, quam faciebat facere dominus Canis cum multis fossis et taiatis ad claudendum Paduanos, ne exirent per illam partem, et volendo ibidem super dictam motam aedificare castrum. Tunc praedicti potestas cum aliis nominatis splanare inceperunt et fecerunt dictam motam cum taiatis et fossa magna. Et tunc supervenerunt contra ipsos milites domini Canis circa DC et totidem pedites ad defendendum, inter quos fuit quidam probus et strenuus vir, dominus Simon Philippus potestas castri pontis Baxanelli, et etiam contestabilis et rector CCC militum ultramontanorum et theotonicorum, quos habebat secum sub domino imperatore, tempore quo obiit, et nunc cum domino Cane, et cum eo fuerunt multi Pa-

mente assaltò Padoa, dopo il monasterio di santa Giustina, et molti de quelli sagliendo sopra li ripari ammazzorno tre uomini, che erano posti alla guarda, et rompendo gli argini introrno dentro della città più de 300 soldati; ma per la Iddio gratia et delli Santi, che sono sepulti nella chiesa di santa Giustina, furno gli nemici sentiti, e gli andorno a rimpetto gli cittadini padoani in tanto, che con suo grave danno furno respinti et scacciati fuora con gran vituperio, morti assai de quelli et delli ribelli di Padoa, et quindeci de quelli furno condotti nudi nella piazza, tra li quali fu morto Rugiero figlio di madonna Ziglia delli Sanguinazzi, Michel Marone et molt'altri. Et di poi di quelli furno trovati assai morti in grande copia et de vivi furno presi assai. Et il seguente giorno fu fatta processione per frati et preti.

Nell' istesso millesimo, essendo podestà messer Altinero sopradetto, esso messer Altinero con messer Giacobo de Carrara et altri soldati de Padoa, col figlio de messer Oderico de Gualter vicario et con Herveo conte, nepote del detto vicario, era venuto novamente nella città di Padoa in agiuto de Padoani, et con gran copia de fanti a piè et balestrieri de Padoa andorno per la via de Ponte corvo sopra una montada grande, che aveva fatta far il signor Cane con molte fosse per chiudere li Padoani, acciochè non potessero uscir per quella porta et volendo sopra il ditto luogo fabricar un castello. All' hora il podestà et li cittadini fecero spianare et composero la detta mota con lote et la circondorno d'una grande fossa. Et all'hora vennero all'incontro li soldati del signor Cane a cavallo et a piedi per diffenderla, tra li quali fu il valoroso messer Simon Philippo, podestà del castel del ponte del Bassanello, il contestabile et rettor di trecento soldati oltramontani, li quali aveva seco sotto l'imperatore nel tempo ch'el morì, et furno con il signor Cane molti Padoani rebelli della sua città; et ivi fu fatto il conflitto tra queste due parti, et alla fine fu sconfitto il signor Cane con li suoi cavalli et fanti da piede, et molti furno presi, morti et feriti quasi tutti. Et il detto messer Simon fu preso

l. 17-18 " et a seguente „ MUR., c. 402.

duani rebelles suae civitatis; et ibidem fuit praelium inter dictas partes, et in fine disconfitti fuerunt omnes praedicti milites et pedites domini Canis, et capti et mortui et vulnerati quasi omnes fuerunt. Et dictus dominus Simon Philippus, potestas dicti castri, captus fuit et incarceratus et in multa quantitate suorum. Et dictus dominus potestas Paduae optime se rexit et fuit primus qui transivit fossam magnam et ferivit contra inimicos et hac de causa factus fuit paduanus et de consilio maiori etc.

et pregionato con gran copia de suoi. Et il detto podestà resse molto bene et fu il primo, che passò questa gran fossa et urtò nelli nimici et per questa cagione fu fatto podestà et del maggior consiglio.

Millesimo eodem. — Dominus Nigrixolus de Ansaldis, iudex de Cremona, vicarius praedicti domini Oldorici de Gualser, potestas Paduae, a die sabbati secundo augusti usque ad diem ultimum octobris. Et dicta die sabbati, captum fuit per forciam castrum Muxolenti de districtu Tarvixii, in quo erat dominus Perenzanus de Baxano rebellis civitatis Paduae et Tarvixii; et captus fuit dictus dominus Perenzanus per subiectos domini comitis de Agulicia vicarii Tarvixii et conductus Tarvixium in forciam dicti comitis et postea decapitatus fuit in Baxano dicto tempore. Et die dominica, circa mediam noctem, XVII mensis augusti, circa centum de soldatis civitatis Paduae iverunt ad castrum pontis Baxanelli et ceperunt circa XX homines, qui erant extra castrum et multos alios occiderunt et multi se anegaverunt in aqua fugiendo.

Nell' istesso millesimo messer Nigresuollo de Ansaldi, giudice di Cremona, vicario del predetto messer Oderico de Gualter, podestà de Padoa. In questo tempo fu preso per forza il castel del Musolento del destretto de Treviso, nel qual era messer Parenzano.... per li sogetti del conte Guricia, vicario de Treviso, et condutto nelle forze del detto conte, e di poi fu decapitato in Bassano. E di poi circa 100 soldati de Padoa andorno al Bassanello et presero circa vinti huomeni, li quali erano fuora del castello et molti altri occisero et molti se annegorno, volendo fuggire l'impeto de' nemici.

Millesimo eodem. — Potestate domino Nigrixolo ultrascripto. Hic, die lunae XXV mensis augusti, dominus comes de Agulicia, vicarius Tarvixii, et dominus Oldoricus de Gualser vicarius Paduae, venerunt Paduam circa nonam cum maximo guarnimento militum, peditum et balistariorum. Et die martis proxime sequenti, circa nonam, cum dicto guarnimento et Paduanis iverunt circa castrum pontis Baxanelli, in quo erat dominus Canis de la Scala cum maxima multitudine militum, peditum et balestariorum et sibi ad invicem obviaverunt proeliantes, et tandem disconfitus fuit dictus dominus Canis et fugit usque ad Montemsilicem cum maximo incalzo filii domini O. de Gualser semper sequendo cum suis sociis usque ad dictum castrum Montissilicis. Et mortui et capti fuerunt de suis plus quam D, ut publice dicebatur; et captus fuit dominus Macarufus et conductus Paduam et, ea die, gladio

Nell' istesso millesimo messer Nigresuolo sopradetto podestà. Messer conte Angulicia, vicario de Treviso, et messer Oderico, vicario de Padoa, vennero a Padoa con gran copia de soldati a piedi et balestrieri et si vennero a rimpetto et fecero fatto d'arme, nel qual fu sconfitto el signor Cane et fugì fin a Moncelese con gran seguito del figlio de messer Oderico de Gualter, sempre incalzandolo con li suoi compagni fin' a Moncelese. Et furno presi et morti del ditto signor Cane più di cento, et fu preso messer Macharuffo et fu condotto in Padoa et quell' istesso giorno fu ammazzato, et molt'altri. Et fu preso per forza il castello del Bassanello et assediorno Moncelese et di poi ritornorno a Padoa, lassando l'impresa del ditto castello.

l. 15 " secundo „ MUR., c. 434.

mortuus fuit et plures alii. Et captum fuit per forciam castrum pontis Baxanelli ea die. Et die veneris tertio exeunte augusto, assidiaverunt castrum Montissilicis. Et die iovis VI exeunte septembri, redierunt Paduam, relicto castro.

Et die dominico VI exeunte octobri, completa et cridata publice fuit pax inter praedictas partes adversas.

Millesimo eodem. — Dominus Nigrixolus praedictus factus et confirmatus potestas Paduae, a die et in die sabbati festi Omnium sanctorum usque ad ultimum diem aprilis.

MCCCXXI. — Dominus Gerardus de Almeela de Tervixio potestas Paduae, a die veneris primo madii usque ad ultimum diem mensis octobris. Et circa finem dicti mensis madii mortuus fuit dominus Manfredus, filius domini comitis Rambaldi, episcopus civitatum Feltris et Belluni, in dicta Belluni, civitate per dominum Guezolem de Camino et capta fuit dicta civitas per dominum Canem vel eius nuncios.

Millesimo eodem. — Remotus fuit ultrascriptus dominus Oldoricus de Gualser a vicaria civitatis Paduae per dominum Federicum, ducem de Osterich et regem Romanorum electum, ad parlamentum factum in suo districtu et curia; quod fuit circa mensem augusti et septembris. In quo fuerunt sex magni ambaxatores civitatis Paduae cum praedicto domino O. de Gualser, videlicet, dominus Nicolaus de Carraria, dominus Schinella iudex, et ibidem factus miles una cum domino Iohanne infrascripto manu dicti regis, dominus Aleardus de Baxiliis, dominus Rolandus de Plazola, dominus Iohannes de Campo sancti Petri, dominus Muxatus, et ambaxatores domini Canis cum pluribus aliis ambaxatoribus aliarum civitatum in suo servitio ex altera parte. Et data fuit vicaria civitatis Paduae per dictum regem domino duci de Charintana; et dicit se regem Bohemiae, qui misit pro capitaneo suo strenuum et nobilem virum dominum Coradum de Offenstagno, qui ivit Paduam, die quinto novembris, cum C militibus vel circa et dismontavit in episcopatu, nec fuit eadem die in palatio propter tardam horam.

MCCCXXII. — Dominus Tebaldus de Castro novo de Perusio, potestas Paduae, a kal. madii usque ad kal. novembris. Et eodem

Et nel giorno di domenica, all'uscir di ottobre, fu publicata la pace fra queste due parti et messer Nigresuolo fu confirmato podestà.

1321. — Messer Gherardo della Morella di Treviso podestà di Padoa. Et morì alla fine di maggio messer Manfredo, figlio del conte Rambaldo, episcopo della città di Feltro et Cividale, et messer Guezoli de Camino et fu presa la detta città per il signor Cane, overo per li suoi comessi.

Nell'istesso millesimo fo rimosso messer Oderico dalla vicaria de Padoa per il duca Federicho de Austerlich, eletto re delli Romani, et fu fatto parlamento nel suo destretto et corte; il qual fu fatto circa il mese di settembre. Nel qual si ritrovorno sei ambasciatori di Padoa co'l prefatto messer Oderico de Gualter et forno gli infrascritti, cioè: messer Nicolò de Carrara, messer Chinella, et fatto ivi cavaliere insieme con messer Giovanni infrascritto per mano del ditto re, messer Aleardo delli Basilii, messer Orlando de Piazolla, messer Giovanni de Campo san Pietro, messer Mussato et gli ambasciatori del signor Cane con molti altri ambasciatori di altre città per suo bisogno per l'altra parte. Et fu dato la vicaria de Padoa per il detto re al duca di Carintana; et il re di Bohemia mandò, invece del suo capitano, il nobile et valoroso messer Corrado de Offenstagno, el quale venne a Padoa alli 5 de novembre con 100 cavalli et desmontò al vescovato et non andò al palazzo per esser l'hora tarda.

1322. — Messer Theobaldo de Castelnovo de Perugia podestà de Padoa. In quel tempo fu sconfitto et preso il Duca d'Oster-

l. 30 "domino„ Mur., c. 435.

l. 14 "1321„ Mur., c. 404.

millesimo, die martis, in vigilia sancti Michaelis, tertio exeunte septembri, disconfittus et captus fuit dux de Osterich cum fratre suo Henrico et incarcerati cum maxima quantitate suorum militum per ducem de Bavieria et regem Romanorum electum in divisione cum supradicto rege.

Millesimo eodem. — Tebaldus praedictus potestas Paduae, a kal. novembris usque ad kal. madii. Et in dicto regimine rebelles cum multis inimicis Paduae ceperunt terram de Este et post villam Arquadae per forciam, die sabbati VI novembris. Et die lunae proxime sequenti, civitas Mediolani accepta fuit de manibus tyrannorum domini Galeacii et fratrum suorum per populum dictae terrae cum auxilio domini Raymundi vicarii domini papae. Et non longo tempore post dominus Galeacius cum fratribus intravit Mediolanum et fuit dominus sicut ante.

MCCCXXIII. — Die iovis post nonam XXIII februarii, domina........ Regina de parentela illorum de Tiralle seu de Carentana venit Paduam, causa eundi ad maritum, ad filium domini Frederici de Ragona. Et die sabbati sequenti, recessit et ivit Venetias, post nonam, per viam de Mestre.

Item, in dicto millesimo, die mercurii, nono exeunte martio, fuit facta pax cum rebellibus civitatis Paduae et in die sanctae Mariae, de martio, fuit vener sanctus.

Item, in dicto millesimo dominus comes de Agulicia, vicarius civitatis Tarvixii, obiit in Tarvixio morte naturali, die dominico post vesperas XXIV aprilis.

Item, in eodem millesimo, die iovis decimo nono madii, facta fuit pax in villa Tencharolae inter commune Paduae ex una parte et suos rebelles ex altera cum maxima laeticia utriusque partis; et die veneris proxime sequentis, in qua die fuerunt quatuor tempora, fuit facta maxima processio per cleros et religiosos et anzianos et per maximam multitudinem civium.

Dominus Tebaldus ultrascriptus complevit supradicta regimina ad festum sancti Petri de iunio.

Millesimo eodem. — Dominus Armaninus de Cremona, iudex et vicarius dicti potestatis,

lich co' suo fratello Henrico et impregionati con gran copia de' suoi soldati per il duca di Baviera eletto re delli Romani nella division co 'l sopradetto re.

Nell'istesso millesimo messer Theobaldo prefatto podestà. In questo tempo li rebelli di Padoa presero Este, e di poi Arquà per forza; et a quel tempo ancora fu cavata la città di Milano dalle mani di tiranni, cioè il signor Galeazzo et suoi fratelli per il popolo de detta città con l'aiuto del signor Raimondo vicario del Papa; et non per longo tempo il detto signor Galeazzo et suoi fratelli introrno in Milano et fu signore, come per avanti. Questo è quel Raimondo legato *a latere,* qual fece molte costitutioni contra gli usurpatori delli beneficii ecclesiastici, quali sono nelle ragioni del vescovato.

1323. — La signora Regina de parentella de quelli del Finale venne a Padoa per andar dal suo marito, figlio del signor Federico d'Aragona, et di poi venne a Venetia per la via di Mestre.

Et in quel tempo fu fatta la pace con li ribelli di Padoa.

Nell'istesso millesimo fu fatta la pace nella villa di Tencharola tra li Padoani da una parte et li suoi ribelli per l'altra con grand'allegrezza de ambe le parti. In questo tempo il Conte dell'Anguilicia, vicario della città di Treviso, morse in Treviso.

Nell'istesso millesimo messer Armomino di Cremona, giudice et vicario del detto pode-

l. 50 "vicarius" MUR., c. 406.

electus fuit potestas Paduae et stetit per totum mensem iulii usque ad kal. augusti, eo quia dominus Altinerius de Azonibus, electus potestas Paduae, non potuit venire ante.

stà, fu eletto podestà di Padova, perchè messer Altinero delli Azoni, eletto podestà, non potè venir avanti.

Millesimo eodem. — Dominus Altinerius de Azonibus de Tarvisio potestas Paduae et die lunae primo augusti usque ad sex menses. Et die iovis vii exeunte mense augusti, in sero de nocte, circa primum somnum, fuit magnus ignis in domibus episcopatus Paduae.

Nell' istesso millesimo messer Altinero delli Azoni di Treviso podestà di Padoa. Et nel giorno de Giove, all'uscir d'agosto, nella sera, circa il primo sonno fu grandissimo fuoco nel vescovato.

MCCCXXIV. — In praedicto regimine domini Altinerii potestatis Paduae, die decima octava intrante ianuario. Sanctus Thomas de Aquino ordinis Praedicatorum, qui fuit candelizatus per summum pontificem papam Iohannem et cardinales suos et alios praelatos in civitate de Avignone in anno proxime praeterito, et postea in praedicto MCCCXXIV, die dominico viii mensis ianuarii celebratus fuit in ecclesia sancti Augustini fratrum Praedicatorum de Padua cum maxima reverentia; et ibi fuerunt episcopi et praelati cum gastaldionibus et anzianis et in dicta ecclesia obtulerunt munera. Et dictus dominus Altinerius potestas stetit per unum mensem plus usque ad kal. martii.

1324. — Nel prefato regimento de messer Altinero san Thomaso d'Acquino fu canonizato per il sommo pontifice papa Giovanni et li suoi cardinali et altri prelati nella città d'Avignon nell'anno passato et di poi nel prefato millesimo fu celebrato il suo officio nella chiesa di sant' Agostino delli frati Predicatori di Padoa.

MCCCXXIV. — Nobilis vir dominus Raynaldus de Zincis de Zesena potestas Paduae, a kal. martii usque ad diem mercurii xxii mensis augusti anni praedicti. Et die iovis ultimo mensis madii, reversus fuit Paduam dominus Coradus de Ofenstagno cum multis militibus. Et dominus Henricus de Carentana, qui se dicit regem Bohemiae, venit ad civitatem Tarvixii, paucis diebus post adventum praedictorum militum, et pluribus diebus mansit ibi. Et postea venit ad terram Cittadellae et deinde ad villam Curtiroduli et deinde ad villam Turris prope Brentam, et in dictis villis mansit plures dies. Et postea venit Paduam, die iovis, ante tertiam xxi iunii, cum magna multitudine militum et peditum et ragazorum quasi nudorum, qui extimabantur quasi viginti millia inter bonos et malos. Inter quos fuit dominus dux Otto, frater ducis de Osterich, qui captus et incarceratus erat per ducem Bavarium cum multis aliis secum. Et dictus dominus dux de Carentana ac etiam rex Bohemiae, ut dicebatur, dismuntavit ad episcopatum Paduae, in quo erat dominus Coradus praedictus. Et eadem

1324. — Il nobile huomo messer Renaldo de Zineri de Cesena podestà di Padoa. Et nel giorno di Giove, all'ultimo del mese di maggio, ritornò a Padoa messer Corado de Offestagno co' assai soldati. Et il signor Henrico de Carentana, qual se dice essere re de Boemia, venne a Treviso pochi giorni doppo l'avedimento delli predetti soldati, et stette assai giorni ivi. Et di poi venne a Cittadella et di lì a Curtaruolo et de lì alla villa della Torre appresso la Brenta et stette nelle ditte ville molti giorni. Et all' ultimo venne a Padoa co' gran copia de cavalli et fanti a piede et de Ungari quasi nudi, quali erano estimati circa 200 tra buoni et cattivi. Tra li quali fu il signor duca Otho, fratello del duca d'Osterlich, qual era impregionato per il duca di Baviera con molti altri seco. Et il detto signor duca di Carentana et ancora il re di Bohemia, come si diceva, dismontò al vescovato di Padoa, nel qual era messer Corado prefatto. Et quell' istesso giorno si partì de detta città et andò verso Moncelese con il suo esercito, circa le 2 hore di notte, et nella detta notte gionsero a Moncelese insie-

l. 6 "Azoni„ Mur., c. 406.

die, incontinenti, post nonam, recessit de dicta civitate et ivit circa campaneam et terram Montissilicis cum suo exercitu, pulsata campana magna communis Paduae. Et dicta die, usque ad noctem, fuerunt circa Montemsilicem una cum populo paduano. Sed paucis diebus steterunt circa et nullum damnum dederunt domino Cani nec aliquibus inimicis communis Paduae, sed solum in districtu communis Paduae, depredando et raubando villas Pedevendae et fruges campanearum, spoliando homines et mulieres episcopatus Paduae usque ad nudam carnem ac etiam interficiendo eos, qui se defendere volebant, ac etiam raubando Paduanos, qui erant in dicto exercitu et illos, qui portabant sibi victualia, quos ipsi debebant defendere et recuperare populo paduano possessiones sibi invasas et acceptas, quia maximam quantitatem auri et argenti habuerunt a dicto commune pluribus vicibus et annis; ita quod populus paduanus factus pauper est, adistrictus in multis daciis et pessimis angariis.

Et cum praedictus dominus dux et rex et sui milites et theotonici et sui consiliari, tamquam mendaces et proditores communis Paduae et sanctae Ecclesiae romanae, accepissent maximam quantitatem auri et argenti a domino Cane de la Scala et a defensoribus ipsius, inimicis et rebellibus sanctae Ecclesiae romanae et communis Paduae, relicto dicto assedio et facto pacto et concordio cum dicto domino Cane, et propter aurum et argentum receptum ab eo, recesserunt de dictis partibus, die veneris XIII mensis iulii, et venerunt Paduam. Et dicta die, redierunt versus suas partes per contratas et vias Baxiani. Et in dicta terra dictus dux pluribus diebus stetit ad expensas domini Canis, espectando aurum et argentum, quod congregatum erat in civitate Venetiarum, donec habuit. Et per episcopatum Tarvixii postea recessit, semper raubando suas villas et communis Paduae.

Millesimo eodem. — Dominus Beraldinus de Caxerio de Tarvixio potestas Paduae, a kal. septembris usque ad sex menses. Et venit die sabbati primo dicti mensis et stetit usque ad diem iovis IV exeunte marcio. Et in dicto regimine et millesimo, obiit dominus Iacobus de Carraria, die veneris XXIII novembris, et por-

me con il popolo padoano. Et stettero pochi giorni et nel prefatto tempo non dettero alcun danno a niun de quelli del signor Cane nè alli suoi nemici di Padoa, ma solamente andavano depredando del destretto di Padoa ville et le biade delle campagne, spogliando gli huomini et le donne del vescovado di Padoa per fin alla nuda carne et amazzando quelli che se volevano da loro diffendere; et robavano ancora quelli Padoani, che erano nel loro esercito et quelli che gli portavano vittovaglia, li quali diffendere dovevano et recuperare le possession al popolo padoano, a quelli tolse, perchè hebbero gran quantità d'oro et argento da Padoani in molte fiate et anni, in tanto che il popolo di Padoa divenne povero, astretto et angariato da molti datii et pessime angarie.

Et havendo il predetto duca et re et gli suoi soldati germani et suoi consiglieri, come bugiardi et traditori di Padoa et della santa Chiesa romana, recevuto gran quantità d'oro e d'argento dal signor Cane della Scala et dalli nemici et rebelli di santa madre Chiesa et di Padoa, lassaro l'assedio, et fatto patto et concordia con il ditto signor Cane, per li dinari da quello havuti, si partirno dalle dette parti et ritornorno alle sue contrade per via de Bassano. Et nella detta terra stette el prefatto principe molti giorni alle spese del signor Cane, il quale aspettava altri danari, li quali erano stati raccolti nella città di Venetia; et tanto stette ivi, per fin che gli hebbe. Et passò per il Trevisano depredando quello insieme con il Padovano.

Nell'istesso millesimo messer Beraldino de Casario de Treviso podestà de Padoa. In questo tempo morì messer Giacobo de Carrara et fu portato nella chiesa di sant'Antonio; et la notte sequente fu portato a Carrara et ivi sepolto.

l. 17. "-re populo„ MUR., c. 437.

tatus fuit ad ecclesiam sancti Antonii. Et dicta die, sero, sive nocte, portatus fuit ad villam Carrariae et ibi sepultus, ut dicebatur.

MCCCXXV. — Indictione VIII, fuit ignis magnus in contrata sancti Urbani, die veneris exeunte ianuario. Et post paucis diebus combustum fuit monasterium Arcellae cum toto dormitorio per ignem, qui exivit in dicto monasterio de nocte circa primum somnum. Et de mense februarii, circa finem, combustae fuerunt infinitae villae paduani districtus per dominum Canem cum maxima quantitate militum et peditum, scilicet totum plebatum Sacci et insula Causylvis et Maxeradae.

Millesimo eodem. — Dominus Polionus de Bichaelis de Bononia potestas Paduae, a kal. aprilis usque ad finem septembris. Et in suo regimine mortuus fuit gladio capitaneus suorum beroeriorum et parum post mortuus fuit gladio mareschalchus Teothonicorum insimul cum quadam gentili domina, cum qua iacebat; et frater dictae dominae interfecit eos in domo habitationis dictae dominae.

Item, die lunae XXVII mensis iunii, post nonam, mortuus fuit gladiis dominus Guillielmus de Dente quondam domini Vitaliani per manus dominorum Ubirtinelli et Rizardi, dicti Tartari de Lendenaria, et per suos familiares; qui Ubirtinellus de Carraria et Tartarus condemnati fuerunt secundum formam iuris et statutorum communis Paduae ad decapitandum per supradictum dominum Polionem potestatem, die mercurii, post nonam, decimonono dicti mensis iunii. Et postea, die dominico, post prandium, XXII mensis septembris, campana magna communis sonavit ad martellum et confalones fratalearum cum suis frataleis et populo iverunt ad plateam propter rixam et praelium, quae erat inter Paulum Dentem ex una parte et Carrarenses cum multis sequacibus ex altera; et ibi fuerunt vulnerati dominus Nicolaus de Carraria et Obizo de Papafavis in faciebus et dominus Marsilius quondam domini Perenzani discavalcatus et Paulus Dente aliquantulum vulneratus; et non potuit obtinere, ita quod fugit; et Carrarenses obtinuerunt. Et dictus potestas una cum capitaneo Theotonicorum male se portabant inter partes.

Item, die lunae XXIII mensis septembris,

1325. — Nella inditione ottava fu un gran fuoco nella contrada di sant'Urbano nel giorno di venere, nell'uscir di genaro. Et di poi a pochi giorni s'abbruggiò il monasterio d'Araceli con tutto il dormitorio. Et del mese di febraro furno abbruggiate infinite ville del Padoano per il signor Cane con gran copia de soldati a cavallo et a piedi, cioè tutto Pieve di Sacco, Conselve et Maserate.

Nell'istesso millesimo messer Polion de Beccardelli di Bologna podestà de Padoa. Et in questo tempo fu ammazzato il capitano dalli suoi offitiali et di poi a pochi giorni fu amazzato il marescalco delli Todeschi con una certa gentildonna, con la qual dormiva; ma il fratello della detta madonna ammazzò quelli occisori della sua sorella nel detto giorno.

Fu ammazzato ancora messer Guglielmo del Dente de Vitaliani per mane delli signori Ubertinelli et Ruberto, detto Tartaro de Lendenara, et per li famigliari del detto Ubertinello de Carrara et Tartaro, li quali furno condennati secondo la forma delli statuti de Padoa da esser decapitati, secondo la sententia del sopraditto podestà di Padoa. Et nel giorno de dominica, dopo el disnare, alli 22 di settembre, fu dato campana a martello et quelli delle fraglie portorno li suoi stendardi alla piazza per cagione d'una certa questione nata tra messer Paolo Dente da una parte et li Carraresi da l'altra con molti seguaci de l'una et l'altra parte; et furno feriti messer Nicolò de Carrara, Obizo de Papafava nella faccia et messer Marsilio quondam di Perenzone fo gettato a terra da cavallo et Paolo Dente alquanto fu ferito; et non potè conseguir la vittoria contra i Carraresi, anci da loro se ne fuggì: così li Carraresi furno vittoriosi: ma il podestà insieme co 'l capitano delli Todesci se portavano male tra dette parti.

Et il seguen-

l. 34 "mensis „ Mur., c. 438.

l. 4 " 1425 „ Mur., c. 408.

domini Tartarus et Ubirtinellus de Carraria, qui erant condemnati ad decapitandum et pro homicidio domini Guillielmi Dentis per dictum dominum Polionem potestatem Paduae, dicto die, venerunt Paduam cum magna quantitate peditum et steterunt circa Pratum Vallis et in monasterio sanctae Iustinae. Et die martis sequenti, post tertiam, intraverunt palatium magnum communis Paduae cum maxima quantitate malefactorum et interfecerunt dictum dominum Polionem potestatem Paduae et quasi omnes suos milites, vicarium et iudices et quasi omnes domicellos et beroerios, et pauci ex eis evaserunt. Et multum circaverunt ut invenirent dominum abbatem sanctae Iustinae; sed Theotonici occulte ceperunt eum et conduxerunt eum extra paduanum districtum et ipsum relaxaverunt in loco securo propter magnam quantitatem pecuniae.

Millesimo eodem. — Dominus Coradinus de Buchis de Brixia potestas Paduae, a kal. octubris usque ad kal. aprilis; et stetit per totum mensem aprilis.

MCCCXXVI. — Dominus Coradinus praedictus confirmatus fuit usque ad adventum alterius potestatis. Et in suprascripto suo regimine, die veneris ultimo februarii, captus fuit dominus Coradus de Viguncia cum multis suis sequacibus in confinio turris Puntae de Curano, qui furtive ceperant dictum locum, causa guerriandi civitati Paduae. Et conductus Paduam, decapitatus fuit, die lunae tertio intrante martio, super pozolum palatii maioris et sepultus ad ecclesiam fratrum Minorum. Et septem alii, qui cum eo fuerant, decapitati fuerunt ad Campum sanctum; et per tres dies postea, tres alii decapitati fuerunt, causa praedicta.

Millesimo eodem. — Dominus Bonacursius de Rogeriis de Parma potestas Paduae. Et venit Paduam in palatio, die iovis primo madii, in ascensione domini nostri Iesu Christi. Et die veneris sequenti, dictus dominus Coradinus recessit cum sua familia et curia cum maximo honore, quia fecit bonum regimen et honorabile continue toto suo tempore.

Millesimo eodem in parte etc.

MCCCXXVII in parte. — Dominus Tebaldus de Castro novo de Peruxio potestas Paduae. Et venit die prima madii et de mense decembris mandati fuerunt ad confines in ci-

te giorno messer Tartaro et Obertinello de Carrara, quali erano condennati ad essere decapitati per l'homicidio de messer Guglielmo Dente, per comandamento del ditto podestà, nel preditto giorno della questione vennero a Padoa con gran quantità de pedoni et stettero circa il Prato di Valle nel monasterio di santa Giustina. Et marti seguente introrno nel gran palazzo della comunità con gran copia di malfattori et amazarono il sopranominato podestà et quasi tutti li suoi famigliari et baroni; et pochi di quelli fugirno. Et assai cercorno per trovar l'abbate di Santa Giustina; ma li Todeschi lo presero et l'occultorno et lo condussero fuora del Padoano et lo posero in loco securo, havendo in prima pagato una gran quantità de danari.

1325. — Nell'istesso millesimo messer Coradino da Bressa di Brucci podestà di Padoa.

Il prefatto messer Corradino fu confirmato nella pretura fin all'avenimento dell'altro podestà. Et fu preso, in questo suo regimento, messer Corado de Vigonza con assai de suoi seguaci nelle confine del ponte della Torre, il qual furtivamente haveva preso il detto loco per poter far guerra alla città de Padoa. Et fu condutto a Padoa et fu decapitato, il terzo luni all'entrar di marzo, sopra il pozuolo del palazzo maggiore et fu sepolto al Santo. Ancora nell'istesso giorno furno decapitati sette altri, li quali erano con lui nel Campo santo; et poi li tre giorni furno decapitati tre altri per le cagioni predette.

Nell'istesso millesimo messer Bonacorso delli Ruggieri di Parma podestà di Padoa.

Nel detto tempo messer Theobaldo da Castel novo de Perugia podestà di Padoa. Vennero alli confini de Venetia messer Marco Forzatè, messer Giordano Forzatè, messer Prodocimo de Calizene, messer Ruggiero de Fa-

l. 50 “ad confines„ Mur., c. 439.

ll. 33-34 “Ancora„ Mur., c. 410.

vitatem Venetiarum dominus Martius de Forzatè, dominus Zordanus de Forzatè, dominus Prosdocimus de Calizinis, dominus Ruzerius de Fabiano, dominus Franciscus dominae Ziliae. Et de mense ianuarii, in epiphania vel circa, mortuus fuit in civitate Tarvixii dominus Altinerius de Azonibus. Anno praedicto, die dominico olivarum, quinto aprilis, nivigavit multum per totam diem et pluvit cum magno frigore.

MCCCXXVII. — Dominus Ioannes de Grifis de Brixia potestas Paduae, a die veneris primo madii usque ad kal. novembris. Et venit ad suum regimen et parum stetit, quia erat infirmus. Sed dimisit quemdam de domo sua, qui vocabatur Paxinus, et incontinenti electus fuit in potestatem et recessit in festo Omnium sanctorum.

Millesimo eodem, dominus Gerardus Morexinus de Venetiis potestas Paduae. Et venit in festo Omnium sanctorum, die dominico primo novembris, et mansit in palatio et regimine usque ad mensem iulii sequentis. Et circa medium mensem iulii fugit de dicto regimine, insalutato hospite, cum maiori parte suae familiae, quia malum regimen fecit pro populo.

In praedicto millesimo, mense decembris, infrascripti ambaxatores Paduae iverunt ad ducem de Carentana et redierunt Paduam per mare, die iovis quarto februarii, excepto domino Marxilio, qui venit Paduam XIV die februarii:

dominus Marsilius de Carraria,
dominus Philippus de Peraga,
dominus Aycardinus Caput Vaccae,
dominus Pantaleo de Buzacarinis,
dominus Schinella de Doto.

MCCCXXVIII. — Dominus Griffo theotonicus, frater domini Hengelmarii vicevicarii, civitatis Paduae potestas; et incepit regimen die sabbati VI, intrante augusto. Et circa medium mensem augusti dominus Marsiliettus de Papafavis fugit de civitate Paduae usque ad villam Mirani, die mercurii, quia dictus potestas, una cum fratre suo domino Hengelmario, vicevicario civitatis Paduae, volebant eum capere propter falsas locutiones et testimonia imposita super eum. Et multi Theotonici invaserunt palatium suum et intus ste-

briano, messer Francesco, messer Gilio. In questo tempo fu ammazzato in Treviso messer Allivaro delli Azoni. Nel predetto anno, il giorno dell'olivo, nevegò grandemente et fu una grande pioggia con gran freddo.

1327. — Messer Giovanni de Griffi de Bressa podestà di Padoa. Venne nel suo regimento, ma poco gli stette perchè era infermo. Ma lassò un certo della sua famiglia, che se adimandava Pasino, et incontinente fu eletto podestà et l'altro se partì nel giorno d'Ogni santi.

Nell'istesso millesimo messer Gherardo Moresini di Venetia podestà di Padoa, il quale circa mezzo il mese di luglio fugitte del detto regimento, senza dir cosa alcuna, con gran parte della sua famiglia, perchè si portò male nel suo governo per il popolo.

Nel predetto millesimo li infrascritti ambasciatori di Padoa andorno al duca de Carentana et ritornorno a Padoa per mare, eccetto messer Marsilio de Carrara: messer Pantaleon Buzacharino, messer Philippo de Praga, messer Schinella de Dotti, messer Aicardino Capo di Vacca.

1328. — Messer Griffo Todesco, fratello di messer Henghelmario vice vicario di Padoa, podestà di Padoa. Et circa mezo il mese d'agosto messer Marsilietto Papafava se ne fugitte di Padoa per fina a Miran, perchè il ditto podestà con suo fratello lo voleva pigliare per haver detto alcune cose false con testimoni contra lui. Et molti Todeschi introrno nel suo palazzo et stettero dentro et gli confiscorno tutti li suoi beni; et li detti Todeschi depredorno il suo palazzo.

terunt et omnia bona sua pronunciata fuerunt perdita. Ita quod dicti Theotonici optime derobaverunt dictum suum palatium.

Et in dicto millesimo et tempore mortuus fuit dominus Passarinus, dominus Mantuae, cum duobus suis filiis per dominum Lodoycum de Gunzaga, civem Mantuae, propter horribile dominium.

Millesimo eodem. — Die sabbati post nonam, III mensis septembris, dominus Marsilius quondam domini Perenzani de Carraria electus et confirmatus fuit capitaneus populi paduani civitatis Paduae per consilium maius et per anzianos et gastaldiones et multos sapientes. Et factus et confirmatus fuit in pleno arengo maioris palatii, populo ignorante de tractatu, quod fecerat cum domino Cane.

Dominus Perenzanus de Rubeis, eius consanguineus, electus incontinenti potestas Paduae: et acceptavit et accepit regimen et remansit in palatio communis. Et dominus Griffo theotonicus, qui tunc erat potestas, cassatus et licentiatus cum domino Hengelmario fratre suo, qui tunc erat vicevicarius civitatis Paduae pro duce de Carentana; et omnes alii theotonici soldati cassati et licentiati fuerunt incontinenti a custodia civitatis et a soldo Paduanorum, facta sibi solutione de tempore praeterito incontinenti. Et die martis VI dicti mensis septembris, dominus Marsilius, noviter capitaneus factus, misit ad dominum Canem in civitate Vicentiae, videlicet dominum Pantaleonem cum aliis ambaxatoribus, ad dandam vicariam civitatis Paduae. Et ipsemet dominus Marsilius capitaneus, die mercurii sequenti, ivit ad dictum dominum Canem, portando secum claves civitatis, quia noluit se movere, nisi dictus dominus Marsilius personaliter veniret ad eum. Et tunc, die sabbati, post vesperas parum ante complectas, dictus dominus Canis cum maxima quantitate militum et multorum nobilium, una cum domino Marsilio, venit Paduam et habuit civitatem Paduae et dismuntavit in episcopatu Paduae et ibi mansit. Et die dominica, ante tertiam, XI mensis septembris, ascendit in palatium magnum. Et iterum electus fuit vicarius civitatis Paduae per ipsum dominum Marsilium et anzianos, gastaldiones et alios multos sapientes in pleno arengo et pleno palatio multitudine civium; et

Et nel detto tempo fu morto messer Passarino, signor di Mantoa, con doi suoi figli per mani di messer Lodovico de Gonzaga, cittadino di Mantoa, per cagione di troppo tirannesco governo.

Nell'istesso millesimo messer Marsilio del quondam messer Parenzano de Carrara fu eletto et confirmato capitano di Padoa per il maggior consiglio et per gli antiani et gastaldi et per molti sapienti. Et fu confirmato nel mezzo dell'arengo del grande palazzo, non sapendo il popolo del trattato haveva fatto col signor Cane.

Messer Perenzano de Rossi, suo consobrino, fu eletto incontinente podestà di Padoa: et prese il governo et rimase nel palazzo del Comune. Messer Griffo todesco, qual era all'hora podestà, fu casso et licentiato con messer Hengelmario suo fratello, qual era vice vicario fatto per il duca di Carentana; et tutti li soldati todeschi furno cassi et licentiati incontinente di Padoa, datogli la paga del tempo transcorso. Et messer Marsilio prefatto andò a Vicenza dal signor Cane con messer Pantaleone et altri ambassadori a dargli la vicaria di Padoa et gli portò le chiave della città perchè non si voleva muoversi a patti il signor Cane, se prima non andò messer Marsilio da lui in persona. Dopo, il detto signor Cane venne con gran copia de soldati et assai nobili insieme con messer Marsilio a Padoa et ottenne la città et dismontò al vescovado et il seguente giorno andò al palazzo. Et di novo fu eletto vicario per esso messer Marsilio il signor Cane et per gastaldi et sapienti; ma all'hora il signor Cane elesse messer Marsilio per suo vicario.

l. 18 "Dominus" Mur., c. 440.

l. 31 "le chiave" Mur., c. 412.

in dicto arengo dominus Canis elegit dictum dominum Marsilium suum vicarium.

Millesimo eodem. — Die mercurii, in festo sancti Matthaei, in quo fuerunt quatuor tempora, XXI mensis septembris, dominus Bernardus de Arvaris de Verona potestas Paduae, electus pro nobili et altissimo domino Cane de la Scala vicario generali civitatis Paduae. Qui potestas incontinenti iuravit regimen in pleno arengo et remansit in palatio communis Paduae.

Millesimo eodem. — Idem dominus Bernardus de Arvaris de Verona potestas Paduae. Et suo tempore, die XXV mensis novembris, in festo beatae Katarinae, magna curia facta et celebrata fuit in civitate Veronae per dominum Canem Grandem de la Scala et ibi triginta et novem milites per dictum dominum Canem fuerunt honoris militiae decorati, scilicet:

De Venetiis:

dominus Nicolaus de Ca Fuschari, qui fuit primus.

De Padua:

dominus Marsilius domini Perenzani de Carraria;

dominus Philippus de Peraga;

dominus Obizo de Papafavis;

dominus Marsiliettus de Papafavis;

dominus Iacobus de Papafavis;

dominus Aycardinus Caput Vaccae;

dominus Ubertinus domini Iacobini de Carraria;

dominus Rizardus, dictus Tartarus, de Lendenaria;

dominus Tyso domini Tysonis de Campo sancti Petri;

dominus Franciscus Frasalasta de Capite Vaccae;

dominus Tan, dictus Guercius, de Montagnana;

dominus Dux de Buzacharinis;

et etiam supradictus dominus Bernardus potestas Paduae. Et de pluribus partibus multi alii.

Et de sequenti mense decembris, in festo nativitatis domini nostri Iesu Christi, dominus Philippus de Peraga ad domum fratrum Minorum de Padua fuit sepultus.

MCCCXXIX. — Idem dominus Bernardus potestas Paduae. Et in dicta potestaria

Nell' istesso millesimo messer Bernardo de Menari de Verona podestà di Padoa, fatto per il signor della Scala vicario generale della città. Il qual podestà giurò di governar bene la città in mezzo l'arengo et così rimase nel palazzo.

Nell' istesso millesimo il prenominato podestà fece una bella corte et celebrata nella città di Verona per il signor Cane et furno fatti 39 cavallieri per il detto signor Cane, cioè messer Nicolò Foscaro de Venezia, il quale fu il primo, messer Marsilio del quondam messer Perenzano, messer Filippo di Perega, messer Obizo Papafava, messer Marsilio Papafava, messer Giacobo Papafava, messer Aicardino Capo di Vacca, messer Ubertino de messer Giacobo de Carrara, messer Rizardo Tartaro de Lendenara, messer Francesco Frasalasta Capo di Vacca, messer Gioan ditto Guerzo di Montagnana, messer Duse de Buzacharini et ancora il sopraditto messer Bernardo podestà di Padoa et assai altri di diverse parti.

Et nel giorno di Natale messer Filippo de Peraga fu sepulto nella chiesa de frati Minori.

1329. — Essendo messer Bernardo podestà, venne il signor Cane a Padoa et ca-

l. 33 "dominns Franciscum" Mur., c. 441.

et millesimo, dominus Canis venit ad civitatem Paduae, die II mensis iulii. Et die IV dicti mensis equitavit cum maximo guarnimento et maximis victualibus de Padua, de Vicentia et de Verona et de pluribus aliis partibus, versus civitatem Tarvixii et die illa ivit usque ad villam Plombini et illa nocte ibi mansit. Et sequenti die mercurii, in mane, ordinati fuerunt per dictum dominum cum suo consilio multi cursores, qui viriliter currerunt usque ad portam civitatis Tarvixii et ibi mortuus fuit quidam probus miles, qui vocabatur dominus Otto; ultramontanus erat et erat stipendiarius domini Canis. Et eadem die dominus Canis cum suo exercitu venit inter burgos civitatis Tarvixii et dictus dominus Canis dismontavit et stetit in monasterio, quod vocatur sancti Quaranta et ibi stetit XIV dies. Et tunc data fuit ei terra per cives tarvixinos et per dominum Avogarium de Noale, qui erat caput dictae terrae. Et illa die martis XIV intravit dominus Canis cum tota sua baronia et honore magno in dicta civitate et dismontavit in episcopatu; et electus fuit per magnates et populares civitatis Tarvixii dominus generalis. Et ibi stetit dicta die martis, die mercurii, die iovis et die veneris. Die sabbati, in festo sanctae Mariae Magdalenae, dictus dominus Canis migravit ad Dominum. Et incontinenti portatum fuit corpus suum Veronae et cum maximo honore, dolore, fletu et tristitia sepultum fuit.

Incontinenti dominus Marsilius de Carraria, qui erat in civitate Tarvixii, equitavit Paduam et narravit in consilio, post sonum tertiae campanae, in sero, mortem domini Canis. Et ibi electi fuerunt in dominio, custodia et protectione civitatis Paduae dominus Albertus et dominus Mastinus quondam domini Albuini de la Scala. Et iverunt ambaxatores de Padua Veronae ad dictos dominos requirendos. Et die iovis XVII dicti mensis dictus dominus Albertus venit cum maximo honore ad civitatem Paduae, quasi in hora sexta, et ivit super palatium maius et fuit ibi maximum arengum et electus et confirmatus fuit cum fratre suo domino Mastino in loco avunculi sui domini Canis.

MCCCXXIX. — Dominus Galeotus de Mazis de Brixia potestas Paduae. Et venit ad dictam potestariam die X mensis novem-

valcò con grande apparato et grande vettovaglie de Padoa, de Vicenza, de Verona et de molti altri luoghi verso Treviso et quel giorno andò fin alla villa de Piombino et stette ivi quella notte. Ed il seguente giorno, che fu di mercore, furno ordinati assai corridori per il detto signor Cane, li quali valorosamente corsero fino alla porta di Treviso et ivi morì un valente soldato, qual si addimandava messer Otho oltramontano et era stipendiato dal signor Cane. Et in quell'istesso giorno il prefatto signor Cane dismontò et stette nel monasterio di santi Quaranta per 14 giorni. Et all'hora gli fu resa la terra dalli Trivisani et da messer Avogaro da Noale, il quale era il capo di detta terra. Et in quel giorno intrò il signor Cane in Treviso con tutta la sua baronia con grand'honore et desmontò all'episcopato; et fu eletto per li magnati et popolari il generale et stette ivi fin al giorno del sabbato, nel qual giorno il signor Cane passò di questa vita et incontinente fu portato il corpo suo a Verona con gran pompa, dolore, pianti et tristezza et fu sepulto.

Incontinente messer Marsilio de Carrara, qual era in Treviso, cavalcò a Padoa et narrò nel consiglio della morte del signor Cane. Et furno eletti al governo alla protettione della città messer Albertus et messer Mastino del quondam messer Albino della Scala. Et andorno ambasciatori da Padoa a Verona a ricercar li signori. Et nel detto mese messer Alberto venne a Padoa con grand'honore et andò al palazzo maggiore et fece una oratione et fu eletto et confermato col suo fratello, messer Mastino, nel loco del suo barba il signor Cane.

1329. — Messer Galeotto de Mazzi de Bressa podestà di Padoa. In quel tempo messer Obizo Papafava morse.

l. 40. "Alberto" Mur., c. 414.

bris, in vigilia sancti Martini, et incontinenti illa die intravit in regimine. Et suo tempore, die mercurii, XXIX dicti mensis, dominus Obizo de Papafavis migravit ad Dominum.

MCCCXXX. — Dominus Balardinus de Nogarolo de Verona potestas Paduae. Et ivit in palatio die XIX mensis aprilis sub dominatione dominorum Alberti et Mastini de la Scala.

MCCCXXXI. — Idem dominus Balardinus.

MCCCXXXII. — Idem dominus Balardinus.

Millesimo eodem. — Dominus Tadaeus de Ubertis de Florentia potestas Paduae. Et intravit in dicta potestaria, die primo mensis madii, sub dominatione dominorum Alberti et Mastini de la Scala.

Millesimo eodem. — Dominus Petrus del Mesa de Verona potestas Paduae. Et intravit in dicta potestaria, die primo mensis novembris, sub dicta dominatione.

MCCCXXXIII. — Idem dominus Petrus. Et confirmatus fuit in potestaria die primo mensis madii, sub dicta dominatione.

MCCCXXXIV. — Idem dominus Petrus.

Millesimo eodem dominus Fredericus de Ubertis de Florentia potestas Paduae. Et intravit in dicta potestaria, die primo mensis novembris, sub dicta dominatione.

MCCCXXXV. — Dominus Balardinus de Nogarolo potestas Paduae. Et ivit in palatium die primo mensis madii. Et die VI mensis iunii domina........ filia Federici de Aragona venit Paduam et dismontavit in domo dominae Agnetis, uxoris domini Alberti de la Scala.

MCCCXXXVI. — Dictus dominus Balardinus. Et de mense aprilis dominus Rolandus et dominus Marsilius de Rubeis fratres de Parma recesserunt de Padua versus Venetias; et dominus Petrus eius frater, qui erat Veronae, ivit Pontremulum et revelavit dominis de la Scala.

MCCCXXXVI. — Dominus Federicus ab Equis de Verona potestas Paduae. Et intravit in potestaria die primo mensis madii. Et suo tempore dominus Gerardus de Camino intravit in castro Overcii et revelavit dictum castrum dominis Alberto et Mastino de la

1330. — Messer Balardino de Nogarolo de Verona podestà de Padoa.

1331. — L'istesso messer Balardino podestà di Padoa sotto il dominio delli signori della Scala.

1332. — Nell'istesso millesimo messer Thadeo delli Uberti di Firenze podestà de Padoa.

1333-34. — Nell'istesso millesimo messer Pietro della Mesa de Verona podestà di Padoa.

L'istesso messer Pietro podestà di Padoa.

Nell'istesso millesimo messer Federico delli Uberti di Firenze podestà di Padoa.

1335. — Messer Balardino de Nogarolo podestà di Padoa. All'hora la figlia de Federico d'Aragona venne a Padoa et desmontò alla casa de madonna Agnese, moglie del signor Alberto dalla Scala.

1336. — L'istesso messer Balardino essendo podestà, messer Orlando et Marsilio delli Rossi di Parma fratelli si partirno di Padoa et andorno verso Venetia; et messer Pietro fratello de quelli, el quale era a Verona, andò a Pontremolo et revelò alli signori della Scala.

1336. — Messer Federico de Cavalli de Verona podestà di Padoa. In quel tempo messer Gherardo da Camino entrò nel castello de Nerai et revelò alli signori della Scala, come il detto castello era mal guardato, il che intendendo il signor Alberto, cavalcò con gran-

l. 4 "Obizo„ Mur., c. 442

Scala. Et dominus Albertus equitavit cum magno exercitu et dictum castrum per vim ceperunt et ibi fuit captus dictus dominus Gerardus et ductus Veronam et ibi incarceratus. Et post paucos dies domini de la Scala per pactum habuerunt castrum Camini.

Item, die XXVI mensis octobris, nobilis miles dominus Petrus de Rubeis de Parma, generalis capitaneus guerrae et totius ligae Venetiarum et Florentiae, equitavit cum magno exercitu in districtum paduanum et destruxit et combussit multas villas in insula Campi Nogariae. Et reversus fuit in terram Plebis Sacci cum toto exercitu et ibi stetit circa octo dies. Postea ivit cum toto suo exercitu in villam Buvolentae et ibi fecit unam magnam forteciam et ibi stetit cum toto suo exercitu semper depraedando et comburendo usque inter burgos civitatis Paduae. Et tunc factum fuerat unum castrum fortissimum ad Salinas per dominos Albertum et Mastinum de la Scala, qui volebant facere talem contra voluntatem Venetorum; quod castrum captum fuit per vim pro dicto exercitu et cum auxilio Venetorum et totius ligae suae, et totum castrum destruxerunt et portaverunt Venetias.

MCCCXXXVII. — Dominus Guido Riccius de Foiano de Regio potestas Paduae. Et intravit in regimine die IV mensis ianuarii. Et suo tempore dominus Petrus Rubeus de Parma cum certa quantitate militum et peditum, die XXIX ianuarii, venerunt ad portam Omnium sanctorum et dictam portam cum pluribus domibus combusserunt, malo velle dominorum Alberti et Mastini de la Scala, qui erant ibi praesentes et ausi non fuerunt defendere.

Item, die VI mensis februarii, de nocte, aperta fuit porta spaldi sancti Iohannis a navibus et dictus dominus Petrus, qui erat extra portam cum magna quantitate militum et peditum, illa hora noluit intrare; et illi intrinseci, qui aperuerunt portam, recesserunt cum eo.

Item, die VII mensis martii, revelavit castrum Tervillis dominis de la Scala et revelatus fuit per dominum Guillielmum de Campo sancti Petri.

Item, die XI mensis martii, revelavit castrum Cittadellae dominis de la Scala et homines dicti castri interfecerunt vicarium, qui ibi erat pro domino Alberto et Mastino.

d'esercito et prese il detto castello per forza et ivi fu preso il detto messer Gherardo et fu condutto a Verona et impregionato. Et dapoi a pochi giorni il signor della Scala hebbe a patti el castello de Camino.

Alli 26 del mese d'ottobre il nobil soldato messer Pietro de Rossi di Parma, capitan generale della lega de Venitiani et Firentini, cavalcò con grand'esercito sopra il Padoano et destrusse et abbrugiò assai ville nell'isola di Nogara. Et ritornò a Pieve de sacco co' tutto l'esercito et ivi stette circa otto giorni. Dipoi andò a Bovolenta et fecevi una grande fortezza et sempre ivi stette robando et abbrugiando fino intro li borghi di Padoa. Et all'hora era fatto un castello alle Saline fortissimo per li signori della Scala, quali volevano fabricar contra la volontà delli Venetiani; il qual castello fu preso per forza dal detto esercito con l'aiuto de Venetiani et della lega et fu immediate destrutto.

1337. — Messer Guido Rizzo de Fogliano de Reggio podestà di Padoa. In questo tempo messer Pietro di Rossi di Parma venne con gran copia de cavalli et fanti a piede a Padoa alla porta d'Ognisanti et abbrugiorno la ditta porta con assai case, al dispetto delli signori della Scala, quali erano presenti et non hebbero ardire di fare alcuna diffesa.

Alli 6 di febraro fu aperta la porta de san Giovanni dalla nave, di notte, et il prefatto messer Pietro non volse entrare; ma quelli gli apersero la porta, si partirno con lui.

Et alli 7 di marzo si ribellò il castello de Treville alli signori della Scala et fu per mezzo de messer Guglielmo de Campo san Piero.

Et di poi si ribellò Cittadella et quelli della terra amazzorno il vicario, el quale era posto per li signori della Scala.

Item, die xiv mensis martii, captum fuit castrum Campi sancti Petri per dominum Guillielmum de Campo sancti Petri, quod castrum tenebatur per dominum Marsilium de Carraria.

Item, die dominica, tertio mensis augusti, incontinenti post prandium, dominus Petrus Rubeus de Parma et dominus Marsilius, eius frater, et dominus Andriaxius eius consanguineus, cum multis militibus intraverunt Paduam per portam Pontis curvi et venerunt ad plateam, cum maximo gaudio omnium civium et de consensu dòmini Marsilii et domini Ubertini de Carraria. Et ibi captus fuit dominus Albertus de la Scala et dominus Guido Riccius, qui tunc erat potestas, cum multis aliis Veronensibus et omnes Veronenses et cortexani cum maximo furore fuerunt derobati; et nullus homo fuit interfectus, nisi dominus Dominicus de Agrapatis et quidam notarius, qui vocabatur Crispus, qui propter inimicitiam fuerunt occisi. Et incontinenti, die lunae sequenti, dominus Petrus Rubeus et dominus Ubertinus de Carraria cum magno exercitu equitaverunt ad Montemsilicem. Et die iovis vii mensis augusti quidam intrinsecus terrae Montissilicis cum una lancea vulneravit dominum Petrum Rubeum in quadam rixa tali modo, quod, sequenti die veneris, mortuus fuit et, sequenti die sabbati, Paduae ad locum fratrum Minorum. Et dominus Marsilius Rubeus, frater dicti domini Petri, die veneris xv mensis augusti, nesciens de morte dicti fratris sui, morte naturali, ad dictum locum fuit sepultus.

Et di poi fu preso el castello di Campo san Piero per il detto messer Guglielmo del detto castello, il quale si teneva per nome di messer Marsilio de Carrara. Oltra di questo, una dominica d'agosto, messer Pietro de Rossi et messer Marsilio, suo fratello, di Parma et messer Andreaso, suo parente, introrno in Padoa con grande copia de soldati per la porta de Ponte corvo et vennero in piazza con grandissimo honore de tutti li cittadini et con consentimento de messer Marsilio et Ubertino de Carrara. Et all'hora fu preso messer Alberto della Scala et messer Guido Rizzo, el quale in quelli giorni era podestà, con assai Veronesi, li quali insieme con li cortigiani furno saccheggiati con gran furore; et niun fu amazzato, se non messer Dominico de Champo et un certo nodaro, qual se addimandava Crispo, et furno amazzati per una certa inimicitia. Et il seguente giorno messer Pietro de Rossi et messer Ubertino de Carrara cavalcorno con grand'esercito verso Moncelese. Et un giovedì, alli 7 d'agosto, un certo della terra di Moncelese ferì messer Pietro de Rossi con una lanza de sì fatta maniera, ch'el giorno seguente se ne morì et fu sepolto alli frati Menori.

Die mercurii xxvii mensis augusti, dominus Albertus de la Scala ductus fuit Venetias per dominum Rizardum, dictum Tartarum, de Lendenaria et per dominum Iacobinum de Peraga, de consensu et voluntate domini Marxilii de Carraria, vicarii civitatis Paduae et districtus. Et dictus dominus Albertus Venetiis in magno ducatu fuit incarceratus.

Alli 7 d'agosto il signor Alberto della Scala fu condotto a Venetia per messer Rizardo, detto Tartaro, da Lendenara et per messer Giacobino de Peraga, de consentimento et voler de messer Marsilio de Carrara, vicario di Padoa; onde esso signor della Scala fu posto in prigione.

Millesimo eodem. — Dominus Marcus Cornerius de Venetiis potestas Paduae. Et die primo septembris intravit in regimine. Et toto suo tempore stetit exercitus circa castrum Montissilicis cum maximo damno civium Paduae. Et incepti fuerunt muri civitatis Paduae de praecepto domini Marsilii de Carraria.

Nell'istesso millesimo messer Marco Cornaro de Venetia podestà di Padoa. In tutto el suo tempo stette l'esercito intòrno Moncelese con gran danno de Padoani et furno cominciati i muri de Padoa per comandamento de messer Marsilio de Carrara.

MCCCXXXVIII. — Indictione vi, Dominus Marinus Falerius de Venetiis potestas Pa-

1338. — Messer Martino Faliero de Venetia podestà di Padoa. Nel mese di marzo

l. 22 " Petrus „ Mur., c. 444.

duae. Et montavit in palatio die primo mensis martii. Et die x mensis martii dominus Ubertinus de Carraria electus fuit capitaneus generalis civitatis Paduae et districtus, eo quod dominus Marsilius graviter infirmabatur. Et dictus dominus Ubertinus electus et factus fuit capitaneus in palatio in magno arengo, tali pacto et conditione, si dominus Marsilius decederet.

Postea die xxi dicti mensis, in festo sancti Benedicti, dominus Marsilius de Carraria migravit ad Dominum et eadem die sepultus fuit cum maximo honore ad locum fratrum Minorum. Et die primo mensis madii obiit dominus Antonius de Lucio Venetiis et ductus fuit Paduam et die sequenti cum maximo honore ad locum fratrum Minorum sepultus.

Postea, die xix mensis augusti, Paduani intraverunt per pactum in castrum Montissilicis et habuerunt totam terram, sed non roccham, quia non fuit pactum habere roccham. Et eadem die dominus Petrus del Verme, qui tunc erat capitaneus in dicto castro, exivit extra cum maiori parte stipendiariorum et recessit cum magna arrogantia versus partes Rodigii, et erat miles veronensis cives.

messer Ubertino de Carrara fu eletto capitan generale de Padoani, perciò che messer Marsilio se infermò gravemente; et fu confirmato nel palazzo maggiore, con tal patto, morendo messer Marsilio.

Di poi, alli 20 del predetto mese, nel giorno de san Benedetto, morse messer Marsilio. Et fu sepulto alla chiesa de frati Minori et nel primo giorno di maggio morse messer Antonio de Lozzo in Venetia et fu condotto a Padoa et fu sepolto con grand' honore alli frati Minori.

Dopo questo li Padoani hebbero Moncelese a patti, ma non la rocca. Et in quel medesimo giorno messer Pietro dal Verme, qual era capitano in Moncelese, uscite fuora con la maggior parte de soldati et si partì con grande arogantia verso le parte de Rovigo, qual era cittadino veronese.

---

l. 20 "messer" Mur., c. 418.

C.

Annales Patavini *secondo un manoscritto usato dall'Osio ed ora perduto*

AVVERTENZA

La seguente redazione degli *Annali patavini* fu pubblicata prima dall'Osio (*op. cit.*, pp. 153-156), che dichiara d'averla tratta da un ms. separato dal testo di Rolandino, e fu ripubblicata poi dal Muratori (*RR. II. SS.*, VIII, cc. 459-466) con questa annotazione che egli riproduce dall'Osio stesso:

“*Post ea, quae in quattuor suprascriptis codicibus* [papafavio, corradino, zabarellio, molineo] *Rolandini historiae addita reperimus, neque haec in ms. satis antiquae notae, quamvis a Rolandino separatim inventa, duximus praetermittenda*”.

Questa redazione procede saltuariamente, non di anno in anno, non reca i nomi dei magistrati cittadini a capo delle rubriche e prende nota, di preferenza, dei lavori di edilizia e dei lavori pubblici in genere compiuti in Padova e nel suo comitato.

A. B.

XLVIII. — Sanctus Prosdocimus, hoc anno salutis a Domini nostri nativitate, missus a Petro apostolo venit Paduam et convertit populum patavinum ad fidem Christi. Mur., 459

MCLXXXIX. — Factum fuit hoc anno navigium, quod vadit, seu per quod navigatur a Bassanello Montemsilicem.

MCXCIV. — Incoeptus fuit hoc anno pons Omnium sanctorum et incoepti fuerunt muri circa civitatem Paduae et natus est Eccelinus tertius.

MCCI. — Posita fuit aqua hoc anno in navigio Montisilicis et coeptum est navigari in illo.

MCCV. — Acceptae fuerunt iurisdictiones magnatibus Paduae hoc anno et incoepta fuit via, qua itur ad Plebem Sacci.

MCCIX. — Incoeptum fuit hoc anno navigium ab Omnibus sanctis tendens usque ad castrum Stratae.

MCCX. — Facta fuit hoc anno porta Turricellarum Paduae et factus murus usque ad Sanctum Michaelem.

MCCXII. — Completa fuit via hoc anno, per quam itur a Ponte curvo Plebem Sacci et facta fuit pax inter Paduanos et Venetos.

MCCXVII. — Facta fuerunt molendina Turricellarum et Omnium sanctorum et factus hoc anno pons Curteroduli.

MCCXVIII. — Incoeptum fuit hoc anno palatium communis Paduae, opus nobile et magnificum, et completum anno MCCXIX.

MCCXX. — Incoepta fuit Cittadella et acceptus pro cive Paduae reverendus dominus patriarcha Aquilegiae.

MCCXXII. — Translatum fuit hoc anno Paduam studium ex civitate Bononiae, quo anno fuit universalis terraemotus.

MCCXXIII. — Facta fuit hoc anno Fratta districtus ferrariensis, per quam itur ad Sanctum Bellinum.

MCCXXIV. — Facta fuit hoc anno via, qua itur a Prato Vallis Buvolentam et fuit in Prato Vallis ludus gigantum.

MCCXXVI. — Capta fuit hoc anno a Paduanis civitas Vincentiae, quo anno Paduani impetum fecerunt contra dominum Bonifacium comitem, civem mantuanum, potestatem Paduae.

MCCXXX. — Exercitus paduanus hoc anno ivit in veronensem agrum et captus est Portus Leniaci.

MCCXXXI. — Beatus Antonius de Padua hoc anno obiit et extraxit de carcere comitem Sancti Bonifacii et alios nobiles veronenses. Mur., 460

MCCXXXIII. — Vendita fuerunt hoc anno communia communis Paduae et captum fuit Rubeganum et Mestre.

MCCXXXVI. — Imperator combuxit hoc anno Vicentiam, quo tempore incoepit pessima guerra et praedictus imperator cum Theuthonis venit in civitatem Paduae.

MCCXXXVII. — Data fuit Padua nunciis imperatoris hoc anno, quo tempore exercitus imperatoris ivit ad Turrem novam et homines de Mediolano fuerunt confinati.

MCCXXXVIII. — Dominus Marchio hoc anno armata manu venit usque in Pratum Vallis; sed inordinate reversus est.

MCCXLVI. — Federicus imperator hoc anno, dum esset ad obsidionem Mediolani, privatus fuit imperio per dominum papam et interfectus dominus Eccelinus potestas Veronae [1].

MCCXLVIII. — Eccelinus de Romano hoc anno cepit Feltre et civitatem Belluni cum magno numero Paduanorum et Vicentinorum.

MCCLVI. — Eccelinus de Romano hoc anno cum magno exercitu fuit in Mantuano et a Paduanis extrinsecis cum auxilio Venetorum capta fuit civitas Paduae per legatum domini papae. Deinde Eccelinus cum exercitu venit Paduam et illic frustra fatigatus decessit et ivit Veronam et fecit detineri in carcere circa XI millia Paduanorum, qui cum eo erant et mori, exceptis forte C qui aufugerunt.

MCCLIX. — Incoeptus fuit hoc anno murus spaldi in civitate Paduae versus Sanctam Trinitatem; et hoc anno mortuus est Eccelinus tertius.

MCCLX. — Mortuus est Albricus frater Eccelini cum tota familia et incoepit hoc anno factum verberationis in Paduano, in villa sancti Martini.

MCCLXII. — Fuit ignis in Padua, qui combuxit stationes circa mercatum in vigilia omnium Sanctorum et fuit vocatus ignis de fratre Galviano.

MCCLXIII. — Facta fuit translatio sancti Antonii in octava pasche et hoc anno completus fuit murus civitatis ex opposito Sanctae Agathae.

MCCLXVI. — Castellani vicentini dederunt sua castra Veronensibus; quamobrem Vicentini et commune Vincentiae reddiderunt se com'muni Paduae et statim exercitus Paduanorum coepit castellum Leonici et hoc anno fuit factum carrotium communis Paduae. Mur., 461

MCCLXVII. — Beatus Antonius Peregrinus obiit hoc anno. Et fuerunt hoc anno in Padua duo magni terraemotus. Et eo anno facta fuit lodia cum podiolis communis Paduae.

MCCLXXI. — Hoc anno depictum fuit palatium communis Paduae et factae fuerunt beccariae magnae communis Paduae.

MCCLXXII. — Facta fuit hoc anno domus communis Paduae, quae est iuxta stationes, ubi venduntur ferramenta.

MCCLXXIV. — Hoc anno fuit inventum instrumentum domus Dei et repertum tesaurum tantum auri in medaleis in certis orziis ad summam librarum XVI mill. denariorum venetorum.

MCCLXXV. — Hoc anno, potestate Paduae domino Ruberto de Rubertis de Regio, inglareata fuit via, qua itur Vincentiam.

MCCLXXXII. — Factae fuerunt stationes communis Paduae subtus podiolum potestatis et factus fuit pons lapideus Bassanelli et pons de Gradiciis et scalae sancti Joannis a navibus lapideae.

MCCLXXXIII. — Factus fuit pons lapideus sancti Leonardi hoc anno et inventa arca nobilis Antenoris, conditoris urbis Paduae, cum capitello, penes Sanctum Laurentium a porta sancti Stephani.

MCCLXXXIV. — Facta fuit hoc anno camera, ubi fit maius consilium communis Paduae.

MCCLXXXVI. — Factum fuit palatium, unde debet descendere potestas et hoc anno factus fuit pons sancti Johannis et domus Ancianorum.

MCCLXXXVII. — Facta fuit porta camerae consilii veteris et destructae fuerunt picturae

[1] Il Mur. avverte che è da correggere: "dominus" "Henricus de Ygna, nepos Eccelini, potestas Veronae".

notariorum et quidam ex ipsis fuerunt extracti de libro forbannitorum. Et hoc anno emptae fuerunt domus domini Guictili a ponte Altinato per commune Paduae et destructae et ibi factus fuit murus portae civitatis. Et eo tempore positi fuerunt omnes termini in campaneis Paduae.

MCCLXXXVIII. — Facti fuerunt pontes Thadorum et sancti Michaelis communis Paduae.

MCCXCII. — Hoc anno incoeptum fuit et completum Castrum baldum ad honorem communis Paduae.

MCCXCIV. — Capta fuerunt castra de Este et de Calaone et prostrata in terram. Et eo anno populus paduanus habuit Abbatiam, Lendenariam, Venece cum tota curia, Anguilariam et Baptaleam.

MCCXCVI. — Incoepta fuit una turris ex opposito Castri baldi ultra flumen Athesis per commune Paduae.

MCCXCVII. — Hoc anno incoeptus fuit pons Pizonis, pote'state Paduae domino Fan- Mur., 462
tono de Rubeis de Florentia.

MCCXCVII. — Potestate domino Francisco de Cremonensibus, facta fuit cancellaria Paduae.

MCCC. — Factus fuit pons Omnium sanctorum et murus a ponte Omnium sanctorum usque ad rostam, potestate domino Nicola de Circlis de Florentia, qui fuit condemnatus per syndicos in libris quatuor mill. et solvit bene.

Eodem. — Anciani eo anno reducti fuerunt ad numerum XII.... eo anno reducti fuerunt ad numerum XVIII.

Eodem. — Hoc anno fuit discordia inter commune Paduae et Venetos propter salinas et exercitus Paduae ivit ad castrum Salinarum et tamdem sequutum est eodem anno concordium inter commune Paduae et Venetos.

MCCCXI. — Civitas Vincentiae auxilio Canis de la Scala extracta est de protectione communis Paduae, credentibus Vincentinis per se stare, sed remanserunt decepti.

MCCCXII. — Hoc anno Canis de la Scala bellum movit communi Paduae et fuit pessima guerra inter commune Paduae, commune Vincentiae et Canem, quae diu duravit, cum destructione infinitarum villarum et castrorum et strage hominum paduanorum, vicentinorum et veronensium.

MCCCXII. — Dominus Nicolaus de Lucio rebellavit communi Paduae et dedit castrum Lucii Cani de la Scala. Ex quo combusta fuit tota Pedevenda et etiam magna pars districtus Veronae per commune Paduae.

MCCCXIII. — Dominus Sulimanus de Bragolo, qui tenebat castrum Bragoli, rebellavit communi Paduae et fuit interfectus; et Paduani voluntarie habuerunt castrum, quod statim solo aequarunt. Deinde cum navibus copertis iverunt causa accipiendi castrum Lucii et tandem, dato hostibus conflictu, Canis comburi fecit castrum Lucii et inde omnes recesserunt.

Eodem. — Hoc anno imperator Henricus obiit et Paduani novis vestimentis se induerunt cum solemni gaudio.

MCCCXIV. — Exercitus Paduanorum ivit contra Vincentiam et per tractatum Paduani habuerunt burgos et ibi posuerunt campum. Sed Canis de la Scala, facto repentino impetu, Paduanos in fugam convertit et captus fuit dominus Jacobus de Carraria cum multis aliis et coacti fuerunt Paduani facere pacem cum Cane, datis sibi in vita Montesilice, Este, Montagnana, Castro baldo et Bassiano.

MCCCXVIII. — Dominus comes Vinciguerra de Sancto Bonifacio cum Vincentinis patria pulsis et cum gentibus Paduanorum occulte nocturno tempore iverunt ad portam Berenge, quae per tractatum quorumdam civium vicentinorum debebat eis tradi, ut occuparent Vincentiam. Sed Canis de la Scala praevisus praevenit eos et aperta porta irruit in Paduanos et eos profligavit et captus fuit dictus comes' Vinciguerra et carceratus cum aliis VIII Mur., 463
cent. hominibus; qui comes decessit in die sancti Antonii apud hostes.

MCCCXIX. — Accepta fuit civitas Ferrariae de manibus tyrannorum per populum Ferrariae cum auxilio domini Raynaldi de Vo, domini Macharuphi de Macharuphis, domini Marsilii de Polaphrisana et multorum Paduanorum et posita fuit in potestate et fortia dominorum Raynaldi, Azonis, Obizonis et Bertoldi marchionum.

MCCCXX. — Gentes Canis de la Scala, transacto flumine versus villam de Ronchagietis, multa damna intulerunt in districtum Plebis Sacci et maiora intulissent discurrendo versus Clodiam, nisi, dispositis praesidiis, obstitissent dominus Pantaleo et Dusius de Buzacarinis, deputati pro capitaneis ad custodiam locorum versus Clodiam: Paulus Dente ad vadum Corozole, Zambonus Polifrixa ad vadum monacarum sancti Laurentii de Venetiis, dominus Joannes de Campo sancti Petri ad vadum de Isola de.... et Franciscus Macharuffus ad Bovolentam. Tamdem pax facta cum Cane his conditionibus, ut haberet terram Montissilicis, Montagnanae et Castri baldi in vita sua.

Eodem. — Eo anno in consilio maiori communis Paduae electus fuit capitaneus generalis populi paduani dominus Jacobus de Carraria per omnes magnates et populares in festo sancti Jacobi, die martis 7 exeunte iulio.

MCCCXXI. — Dati fuerunt confalones et banderiae populi et fratalearum Paduae super palatio in die sancti Nicolai ultra domino Jacobo capitaneo et in vigilia sancta Luciae natus est ei filius vocatus Milion et baptizatus in ecclesia sancti Martini. Et gastaldiones fratalearum tenuerunt illum ad baptisma, qui puer pauco tempore vixit.

Eodem. — Canis de la Scala, cum magno exercitu, eodem anno venit circa Paduam et accepit aquam a ponte Bassanelli et occupavit totum circuitum Paduae, exceptis Bassiano et Cittadella et castro Pendicis, quam habuit postea in vigilia omnium Sanctorum; et cum illo erant domini Nicolaus de Lucio, Macharonus de Macharuffis, Coradus de Viguntia, Marcus de Forzate, Prosdocimus de Caliginis, Beccardinus cum Transelgardo Liazaro, Philippo et Brunaxo et Reulpho et cum aliis de Maliciis, Franciscus Polarfirxana, Laurentius de Terrarsa, Ugutio de la Faxola, cum multis aliis et fuit publicata condemnatio rebellium in palatio, die veneris XVI novembris ante tertiam.

MCCCXXII. — Dominus Odoricus de Gualse, theutonicus, ignarus literarum et linguae latinae, venit Paduam vicarius domini Henrici principis Austriae, regis Romanorum, cum magna quantitate militum et cum maximo honore conductus ad palatium et sibi delato iuramento per ancianos in forma, lecto per Sachetum Campagnolae notarium, de bono regimine faciendo, cum pactis registratis in cancellaria, subito dominus Jacobus de Carraria, capitaneus Mur., 404 populi paduani, renunciavit dictae capitanariae et ei tradidit confalones.' Demum, habito colloquio cum Cane de la Scala, facta fuit treuga usque ad dimidium quadragesimae.

MCCCXXII. — Eodem anno Canis de la Scala cum exercitu clam invasit civitatem Paduae et ascendit spaldos post monasterium sanctae Justinae, interfectis custodibus. Sed tamdem per Paduanos turpiter eiectus fugatusque fuit cum multa suorum caede et sanguine. Inter quos XVI ex eis reperti mortui et ducti fuerunt in civitatem et trainati ad cathenam communis.

MCCCXXII. — Eodemque anno, construente Cane unam motam, ut ibi aedificaret turrem extra Pontem curvum, ut obsideret civitatem Paduae, Paduani una cum domino Jacobo de Carraria exeuntes extra portam, facto impetu in hostes, explanaverunt dictam motam, versis militibus Canis in fugam, pluribus interemptis, et quasi omnes eius milites capti sunt in eo praelio. Et quia dominus Almericus de Azonibus de Tarvisio, potestas tunc Paduae, in eo praelio optime se gessit et fuit primus, qui transivit fossam magnam et vulneravit dominum Thisonem de Sancto Angelo hostem, ex illa causa factus fuit civis communis Paduae et de maiori consilio et fuit sculptus in uno magno lapide posito in muro domus potestatis communis supra stationes, ubi venduntur ferramenta supra plateam et donata sibi una domus per commune Paduae et una possessio, quae fuerat Francisci domini Ziliae de Sangonariis.

Eodem anno captum fuit castrum Mussolenti, in quo erat dominus Derzanus de Bassiano, rebellis communis Paduae, et conductus et decapitatus in Bassiano. Et captum fuit castrum

Bassanelli per Paduanos et multi hostium occisi sunt, multi etiam in aqua suffocati. Et eo die factum est cruentum certamen cum domino Cane de la Scala, qui cum multitudine armatorum venerat in auxilium suorum et demum conversus in fugam, multis suorum interemtis, aufugit versus Montemsilicem; et captus fuisset, nisi obviasset Francisco de Rocca ad molendina Baptaleae, qui sibi dedit unam bonam equam, quae fuit causa suae salutis. Capti fuerunt ex hostibus plusquam DC homines, inter quos fuit dominus Macharuffus et conductus et interemtus in domo domini Ubertinelli de Carraria; et die dominico sexto exeunte octobri, facta fuit pax inter dictas partes.

MCCCXXII. — Captus fuit in vigilia sancti Michaelis dux Austriae cum Henrico fratre per ducem Baiveriae et regem Romanorum et carcerati cum magno numero suorum militum.

MCCCXXII. — Rebelles cum multis inimicis communis Paduae coeperunt terram Este et villam Arquadae per vim; et eo anno civitas Mediolani accepta fuit de manu domini Galeatii et fratrum per populum dictae civitatis cum auxilio domini Raymundi vicarii domini papae et parvo tempore post dicti fratres, ut antea, tenuerunt dictam civitatem.

MCCCXXIII. — Die 19 maii in villa Tencharolae facta fuit pax inter commune Paduae et suos' rebelles cum maxima laetitia. Mur., 465

MCCCXXIV. — Die dominico octavo ianuarii sanctus Thomas de Aquino ordinis Praedicatorum fuit canonizatus per summum pontificem in civitate de Avinione.

Eo anno dominus Corradus de Ofrastagno et dominus Henricus de Carentana cum multis militibus venerunt ex Tarvisio ad locum Cittadellae, deinde ad villam Cortaroduli et ibi manserunt plures dies, postea venerunt Paduam, deinde ad terram Montissilicis cum populo paduano, quae tunc detinebatur per dominum Canem. Qui dominus Corradus et Henricus, corrupti a Cane, nullum ei intulerunt damnum; sed solum damna intulerunt communi Paduae populando villas et fruges devastando, spoliando homines et mulieres usque ad nudam carnem, immemores honoris et fidei et quantitatis auri et argenti habiti pluribus annis a communi Paduae facto paupere. Et tanquam mendaces et proditores communis Paduae et s. r. E. recesserunt ab obsidione Montissilicis et venerunt Paduam. Deinde recepto auro et argento, quod congregatum erat Venetiis, descesserunt, damna' semper communi Paduae et villis inferendo. Mur., 466

Eo anno, die 23 novembris, obiit dominus Jacobus de Carraria, cuius cadaver portatum et sepultum est in villa Carrariae.

MCCCXXV. — Die veneris, exeunte ianuario, fuit magnus ignis in contrata sancti Urbani et paucis diebus post combustum est monasterium Arcellae cum toto dormitorio de nocte et combustae fuerunt infinitae villae paduani districtus per Canem de la Scala et maxime in plebatu Sacci, Insulae, Consilvarum et Maseradae.

Eo anno mortuus fuit gladio dominus Polionus de Bicaelis de Bononia, potestas Paduae et capitaneus suorum baroderiorum, super domo communis, eo quia posuerat in banno dominum Ubertinum de Carraria et Tartarum de Lendinaria, occasione mortis domini Guilielmi Dente; mortuus insuper fuit gladio marescalcus Teutonicorum insimul cum quadam gentili domina sorore domini Obizi de Carraria, quos ambos dominus Obizo interfecit in domo dictae dominae et etiam cum una sua domicella inventa cum uno socio dicti marescalchi.

III.

LIBER REGIMINUM PADUE

ABBREVIAZIONI

P	Codice della Biblioteca civica di Padova *BP* 127, IX.
E	Codice estense, ora perduto, sul quale il Muratori fece la sua edizione (*Antiq. ital. M. E.*, IV, cc. 1117-1168).
M	Codice della Biblioteca marciana di Venezia, Cl. X lat. n. 69.
T	Codice della Biblioteca capitolare di Treviso, I, 47.
Mol.	Redazione degli *Annales patavini* edita dal Muratori (*RR. II. SS.*, VIII, cc. 445-458) di su un codice ora perduto del sen. Giacomo Molini.
Ann. S. Just.	*Annales Sanctae Justinae* in MON. GERM. HIST., SS. XIX.
ROL.	ROLANDINO, *Cronica Marchie trevixana* in MURATORI, *RR. II. SS.*, VIII, pp. 1-174 a cura di A. Bonardi (nuova edizione Carducci e Fiorini).
MART. *I.* MART. *P.*	MARTINI OPPAVIENSIS, *Chronicon Pontificum et Imperatorum* in MON. GERM. HIST., SS. XXII.
Chron. mant.	*Chronica pontificum et imperatorum mantuana* in MON. GERM. HIST., SS. XXIV.
JORD.	*Excerpta ex* JORDANI, *Chronicon* in MURATORI, *Antiq. ital. M. E.*, IV.
CORT.	*Historiae Cortusiorum* in MURATORI, *RR. II. SS.*, XII.

ANN.	*Annales patavini* editi nelle Appendici I e II	*r. parm.*	redazione parmense del cod. della Biblioteca palatina di Parma, HH. V, 63 in App. I (*testo*).
		r. parm. (*S*)	redazione parmense del cod. della Biblioteca del Seminario di Padova, n. 75 in App. I (*varianti*).
		r. cp.	redazione corradino-papafavia secondo il testo dell'Osio e del Muratori in App. II *a* (*testo*).
		r. cp. (*A*)	redazione corradino-papafavia del cod. ambrosiano *D* 149 in App. II *a* (*varianti e testo*).
		r. cp. (*Mol.*)	redazione corradino-papafavia del cod. del conte Giacomo Molini in App. II *a* (*varianti e testo*).
		r. zab.	redazione del cod. del conte Giacomo Zabarella in App. II *b*.
		r. ital.	redazione italiana del cod. della Biblioteca ambrosiana in App. II *b*.
		r. o.	redazione di un codice usato dall'Osio ora perduto in App. II *c*.

AVVERTENZA

Dei sette codici del *Liber regiminum Padue* che sono noti — l'estense, ora smarrito, sul quale il Muratori condusse la propria edizione per il tomo IV delle *Antiquitates ital. M. E.* (cc. 1115-1168), il marciano Classe X, lat. n. 69, il trevisano della Biblioteca capitolare segnato *I*, 47, i due ambrosiani pinelliani *E* 38 sup. e *D* 149 inf. e i due padovani della Biblioteca civica segnati *BP*, 753 e *BP*, 127, IX — quest'ultimo che, come ho già dichiarato nella Prefazione generale (pp. xv-xvi), ho posto a base anche di questa mia nuova edizione del *Liber*, è quello che dagli altri maggiormente si allontana sia per le varianti, sia per quel che vi manca, sia per quel vi è aggiunto, sia anche perchè la sua narrazione s'arresta con l'anno 1348, mentre quella degli altri codici giunge fino all'anno 1399. Così si può dire con sicurezza ch'esso fa parte d'una famiglia di codici ben distinta da quella o da quelle cui appartengono gli altri, famiglia di cui finora è l'unico rappresentante conosciuto.

***

Gioverà innanzi tutto un confronto generale di esso coi vari codici, confronto, che potrà condurci a chiarire i rapporti fra le varie redazioni del *Liber*, che i mss. a noi pervenuti contengono.

E comincerò dal mettere in evidenza ciò che il codice padovano *BP*, 127, a differenza degli altri codici, non contiene. In tutti questi, tranne che nel marciano, si incontra, prima che il *Liber* cominci, una non breve narrazione del ratto di Speronella: narrazione che, come ha osservato già il Lenel [1], sia per la forma sia per il carattere suo, nulla evidentemente ha che vedere col *Liber*, anzi per il contenuto suo favoloso, per la minuzia dei particolari su cui si trattiene, sembra essergli estranea del tutto. E che ne sia indipendente lo dimostra altresì il fatto che essa si trova anche disgiunta

[1] *Studien zur Gesch. Paduas und Veronas* in Dreizehnten Jahrhundert, Strassburg, 1893, p. 5 in nota.

dal *Liber*. Si incontra infatti isolata in un codice marciano del secolo XV (*Hist. prof.*, n. 34)[1] nel quale il *Liber* non si trova; e nel codice padovano *BP* 753, — che già abbiamo ricordato come uno di quelli che contengono il *Liber* e che è un cartaceo miscellaneo del secolo XV e copia, quanto al *Liber*, del marciano — la narrazione del ratto di Speronella non precede immediatamente a quest'ultimo, ma sta a sè, formando parte (cc. 5 *v*-6 *v*) di una serie di brevi frammenti di cronache, che risguardano tempi anteriori al 1174, anno in cui il *Liber* incomincia, e fra questo ed il racconto del ratto è interpolato (c. 6 *v*) un breve cenno sull'invasione dei Longobardi in Italia e la notizia di un incendio appiccato a Padova da Agilulfo re dei Longobardi. La mancanza della narrazione del ratto di Speronella anche nel padovano *BP* 127 sarebbe dunque una conferma che essa è estranea alla redazione originaria del *Liber* e che vi fu aggiunta posteriormente. Ciò che facilmente si comprende. Poichè si tratta d'un fatto anteriore al 1174, anno dal quale prende le mosse il catalogo dei consoli e dei podestà padovani con la storia d'un tempo, in cui Padova godeva della libera vita comunale, e poichè esso è tal fatto che occasionò, secondo la tradizione leggendaria[2], la rivendicazione di questa libertà, facendo insorgere i cittadini contro il magistrato dell'imperatore, appare naturale che qualcuno abbia pensato che il racconto di esso avrebbe trovato suo luogo accanto al *Liber* e che perciò in qualche ms. sia stato trascritto o avanti o insieme ad esso, sebbene non ne facesse originariamente parte.

Un altro brano manca nel còdice padovano *BP* 127 ed è comune invece a tutti gli altri mss.: quello con cui si chiude l'edizione muratoriana e che incomincia " *Terre* " *infrascripte anno MCCCLXXV erant subdite romanae Ecclesiae: omnes infra unum* " *mensem voce populi spontanea rebellaverunt dictae Ecclesiae; quod mirabile visum* " *est. Primo Viterbum* ecc. e ne continua l'enumerazione fino a *Firmum*[3]. Ed anche questo io credo debba considerarsi estraneo alla originaria redazione del *Liber*. Le ragioni principali che m'indurrebbero ad escluderlo son queste: che qui si torna bruscamente indietro dall'anno 1399 (cui giungono, come ho già avvertito, tutti i codici meno il padovano *BP* 127) all'anno 1375; che il brano non è preceduto da alcun nome di podestà, come costantemente lo è ogni rubrica del *Liber*; che infine la sua posizione varia da codice a codice[4].

Considerati così il principio e la fine del *Liber*, veniamo ora al corpo del testo. Premettiamo che per lo innanzi non ci occuperemo più dei due codici ambrosiani pinelliani, l'uno *E* 38 sup. cartaceo del secolo XV-XVI, e l'altro *D* 149 inf. cartaceo del secolo XVI-XVII, perchè tardivi e della famiglia del marciano; così pure non

[1] *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, XII, 641.

[2] A. Gloria, *Speronella e la riscossa dei Padovani contro il Barbarossa*, Padova, 1880.

[3] *Antiq. It. M. E.*, IV, c. 1168 *C*.

[4] Nel ricordato ms. pad. *B P* 753 (c. 52 *v*) il brano qui indicato non chiude la cronaca, ma precede immediatamente la rubrica dell'anno 1399. Invece, dall'amanuense del marciano è posto in calce ai fogli, che contengono la rubrica dell'anno 1375 (cc. 49 *v*-50 *v*), con un richiamo a questo anno. Infine nel ms. ambrosiano del *Liber*, *E* 38 sup. (c. 56 *v*), il brano trovasi inserito nel testo stesso dopo l'anno 1375; sicchè l'intrusione dell'elemento eterogeneo si può dire in esso ormai compiuta.

ci occuperemo del padovano *BP* 753, che dello stesso marciano è, come ho già osservato, la riproduzione con varianti di nessun valore.

Se prendiamo come termine di raffronto il codice estense su cui si poggia il testo muratoriano è da notare, innanzi tutto, che tanto il codice trevisano quantò il marciano riproducono integralmente tutto il contenuto del codice estense, ma in più vi introducono alcune aggiunte. Il cod. pad. *BP* 127 invece, rispetto all'estense, ha non solo molte aggiunte di notizie (parecchie delle quali non sono comuni con gli altri codici), ma altresì — sebbene in numero molto minore delle aggiunte — lacune per il periodo di tempo che abbracciano in comune, lacune che questi, come ho detto, non hanno. Ora, poichè dev'essere scartata l'ipotesi che un amanuense a capriccio togliesse ed aggiungesse, conviene supporre che del *Liber* sia esistito un nucleo primitivo, il quale si potrebbe ricostituire riunendo dell'una e dell'altra redazione soltanto le notizie, che si trovano comuni in ambedue, e considerato come ultimo anno della narrazione, contenuta nel nucleo primitivo del *Liber,* l'anno 1346, dopo il quale cessa ogni consonanza nella compilazione [1].

Tenendo presente questa norma si può in generale conchiudere che al nucleo primitivo non appartenevano nè da un lato quelle note storiche, che i tre codici estense, trevisano e marciano si trovano ad avere in comune colla *Chronica pontificum et imperatorum mantuana* [2], ma che nel padovano *BP* 127 mancano, nè, d'altra parte, quella serie di notizie risguardanti le gesta di Ezelino III da Romano, che sono invece nel padovano *BP* 127 e mancano negli altri manoscritti; nè, in complesso, parecchie altre notizie di storia generale o locale, che mancano nell'una o nell'altra redazione. Poche sono le aggiunte al codice estense che contiene il codice trevisano, e quasi tutte, quando se ne eccettui l'accenno alla pace di Costanza, s'incontrano sotto una data errata (an. 1175), le altre (ann. 1180, 1181, 1186) hanno carattere agiografico e narrano miracoli o menzionano eresie. Il codice marciano, che è probabilmente il più antico che ci rimanga, oltre le aggiunte del trevisano, ne reca parecchie altre, e e quasi tutte di storia universale.

*
* *

Vediamo ora dapprima quale sia la composizione del *Liber* nel suo primitivo nucleo; nucleo, che, accogliendo nel facile legame cronologico delle sue rubriche annalistiche, per opera successiva di cronisti o di copisti, un sempre maggior numero di notizie, andò via via ampliandosi: avrò modo così di esporre meglio e partitamente in seguito quale sia il contributo di materiale di notizie che, a confronto della redazione degli altri codici, porta la redazione del cod. pad. *BP* 127.

Basta un semplice sguardo alle rubriche del *Liber* per farci accorti che ci tro-

---

[1] Difatti paragonando fra di loro le due rubriche degli anni 1347 e 1348 del ms. pad. *BP* 127 con quelle corrispondenti degli altri codici, si vede che sono affatto indipendenti fra di loro, perchè non solo contengono notizie diverse, ma anche diversi nomi dei podestà.

[2] MON. GERM. HIST., SS., tomo XXIV.

viamo di fronte ad una compilazione non organica di scritture e di fonti diverse, le cui commessure sono così facilmente visibili che ci è permesso con una relativa esattezza determinare le varie parti della compilazione e con la sua scomposizione meglio accertarne il valore.

Il filo direttivo di tutta la scrittura è segnato dall'elenco dei reggitori della città, e gli anni del loro reggimento formano la cornice entro cui, anno per anno, si inquadrano gli avvenimenti principali non solo della città, ma altresì della intiera Marca trivigiana ed anche di altre regioni d'Italia vicine e lontane. È evidente che gli *Annales*, di cui nelle precedenti Appendici abbiamo pubblicate le diverse redazioni pervenuteci, sono la fonte che al compilatore del *Liber* fornisce la materia di tale inquadratura di tutta l'opera e che di questa costituisce il fondamento primo e maggiore. Ma il compilatore non si contenta, per la sua città, delle magre notizie che specialmente per l'età più remota trova negli *Annales*, e ricorre per rimpolparle, come più può, ad altre fonti. Così riferisce integralmente o in parte qualche iscrizione cittadina, o riporta il sunto di documenti che interessano il Comune, quando non li inserisce per intero; documenti, ch'egli o trasse da una raccolta speciale, come vedremo, oppure trovò frugando nel patrio archivio. Alcune notizie per la città di Padova non prive di interesse attinse forse da una cronica conventuale; ma quando il suo sguardo spazia fuori della patria e del suo territorio, sopra regioni limitrofe, con le quali Padova ha stretti rapporti, oppure s'appunta sul papa o sull'imperatore, o ricerca gli avvenimenti importanti d'Italia e del mondo, il compilatore ricorre ad altre croniche o locali od universali e ne trasporta intieri frammenti ad ingrossare e a completare nelle sue rubriche quelle notizie che egli ha tratte già dagli *Annales* e che, come ho già detto, formano di ciascuna rubrica e dell'intiero *Liber* l'ossatura.

Anche il *Liber* in tutte le sue redazioni — come tutte le redazioni degli *Annales* che abbiamo pubblicato nelle Appendici I, e II *a*, *b* — prende le mosse dell'anno 1174. Mi pare che la più ovvia spiegazione del fatto si trovi nelle stesse prime parole del *Liber*, che accennano ad un grande incendio di Padova avvenuto precisamente nel 1174, per la furia del quale potrebbero essere andati distrutti i registri dei magistrati anteriori a quella data. Il *Liber* poi, ad indicare la durata dell'ufficio dei reggitori di Padova e il tempo della loro elezione, inserisce, senz'altro, la medesima formula con cui alcune redazioni degli *Annales* — *r. parm.*, *parm.* (*S*), *cp.*, *cp.* (*A*), *cp.* (*Mol.*) — dichiarano, a guisa di intitolazione o di annotazione, quale sia il significato da attribuire alla data dell'anno con cui ogni rubrica loro si inizia: procedimento, del resto, che nel *Liber* si mantiene, come pure vi si mantiene quello di far precedere, come prima notizia di ciascuna rubrica, l'indicazione o i nomi dei reggitori e farli seguire dalle altre notizie degli avvenimenti, che si sono compiuti durante il reggimento loro.

Per parecchi anni le note storiche del *Liber* risguardanti la città di Padova si trovano — qualche volta quasi con le stesse parole o con varianti di poco conto — in una, od anche, più spesso, in più redazioni degli *Annales*, come si può facilmente

rilevare dai vari richiami a questi con cui nelle note ho accompagnato il testo del *Liber* nella presente edizione. Si vedano ad esempio gli anni 1291-1296 che nel *Liber* e nella redazione corradino-papafavia degli *Annales* si corrispondono quasi in ogni lor parte. Per questo periodo è evidente che il compilatore della redazione annalistica e quello del *Liber* debbono essersi valsi di una fonte comune, poichè — contenendo il *Liber* qualche particolare che nelle redazioni degli *Annales* manca — non può credersi che si tratti di semplice e diretta copia della redazione annalistica.

Oltre quelle delle annotazioni di carattere annalistico, che il *Liber* ha comuni con le diverse redazioni degli *Annales,* altre esso ne ha di proprie, che non trovano riscontro in nessuna delle redazioni conosciute di questi; nè d'altra parte, per la materia, che tali annotazioni riflettono (imprese del Comune, edilizia cittadina, lavori pubblici) per la forma concisa ed obbiettiva, con cui sono date, esse possono confondersi con le notizie che il compilatore del *Liber* trasse da altre fonti e di cui parleremo in seguito; anche esse portano evidente la medesima impronta delle altre che son tratte dagli Annali[1].

Conviene adunque supporre o che la redazione annalistica, di cui si servì il primo compilatore del *Liber,* fosse più completa che non siano quelle che ci sono rimaste[2], oppure che egli abbia riunite insieme le annotazioni diverse di due o più redazioni parallele degli *Annales,* che aveva dinanzi a sè. Questa seconda mi pare delle due la ipotesi più verosimile. Difatti sotto l'anno 1205 il *Liber* reca: "*Eo tempore via,* " *qua itur Plebem Sacci, facta fuit et rehaedificata de novo* ", accordandosi nel fatto ed anche nella sua data con una sola redazione degli *Annales*[3]*;* ma nell'anno 1212 ripete la stessa notizia "*Eo tempore facta fuit via de ponte Curvo ad Plebem Sacci* ", che trovi in tutte le note redazioni degli *Annales.* Questa ripetizione delle stesse notizie, di cui il compilatore non si accorse, sta precisamente a provare che sono più d'una le redazioni degli *Annales,* di cui dispone.

Questo modo di lavorare del primo compilatore del *Liber* trascegliendo notizie da varie fonti, secondo gli par meglio e più opportuno, ci si rivela in parecchie rubriche. Così per gli anni 1213, 1214, 1215, 1234, 1237, 1265, 1266 ecc. vi sono nelle diverse redazioni degli *Annales* le solite concise note storiche. Ma poichè il compilatore del *Liber,* per questi anni e per gli stessi fatti, che sono oggetto delle anzidette note, possiede un materiale ben più ampio, trascura questi magri cenni e toglie da altra fonte la narrazione distesa.

Ben si intende che la distinzione, che ho cercato di stabilire tra fonti annalistiche e fonti d'altra natura, non ha e non può per certo avere valore assoluto; non è impossibile infatti che una notizia, risguardante Padova, espressa in forma concisa ed obiettiva, sia stata introdotta nel *Liber* da tutt'altra fonte che non siano gli Annali patavini;

[1] Esempi: (an. 1178) Eo tempore captum fuit Goëghum per Paduanos; (an. 1179) Et captus fuit burgus Richus per Paduanos, quoniam ipsis revelabat; (an. 1184) Eo tempore factus fuit pons Brentae de Miagina. Et fuit fames valida; (an. 1189) Eo tempore incisum fuit nemus Gadii; (an. 1216) et empta fuit domus, in qua morabatur potestas Paduae; (an. 1242) et tunc inceptum fuit castrum sancti Thomasii de Padua.

[2] Soltanto per gli anni 1230, 1256 non ci sono nel *Liber* le notizie date da tutte le redazioni degli Annali da noi conosciute.

[3] App. II *c.*

d'altra parte abbiamo visto come in una delle redazioni più genuine di essi, cioè quella del codice parmense, si incontrano anche notizie di storia universale, che non hanno nulla a che fare con Padova [1]. La presente osservazione desidero che sia ricordata anche riguardo alla distinzione, che farò, di altre fonti, quando essa è soltanto ipotetica.

*
* *

E veniamo ad un altro genere di fonti: ai documenti ed alle iscrizioni che porsero materia al primo compilatore del *Liber* per integrare ed ampliare qualcuna delle sue rubriche.

Non v'ha dubbio che egli, per un certo numero d'anni, dovette aver sott'occhio vari documenti, dei quali ci dà, per così dire il regesto, quando, come ho già avvertito, non li riproduce integralmente nel corpo della sua cronica. Notizie di tal fatta hanno quasi sempre in sè e nella forma con cui si presentano caratteri molto ben determinati, e che le staccano dal fondo di tutte le altre notizie e le segnalano all'attento osservatore; onde mi riuscì facile discernerle e le ho indicate in nota al testo [2].

Il compilatore cita di alcune di esse la fonte [*an. 1214:.... sententia.... scripta in quodam volumine statutorum comunis Paduae....; an. 1282:.... tunc fuerat per commune Paduae stabilitum et scriptum in quodam parvo volumine, quod vocabatur Donatellus....*]; ma di parecchie altre la tace. Si può tuttavia, con buon fondamento, congetturarla.

Così nella rubrica dell'anno 1271 si legge il seguente passo, riportato da tutti i codici, tranne che dal padovano *BP* 127: " *D. Bartholomeus Soppo de Bergamo* " *potestas Paduae. Hic potestas secum chronicam de omnibus scripturis negotiorum* " *factorum in Marchia tervixina ab anno LXXXVII huc usque detulit et portavit* ". Che cos'era questa cronica? Non poteva altro essere se non una collezione di documenti risguardanti i diritti dei Comuni, forse preceduta da elenchi di magistrati e accompagnata da brevi note storiche. Di simili collezioni ne sono giunte parecchie fino a noi e, fra l'altre, di città del Piemonte; valga per tutte il *Codex Astensis* [3]. Soltanto è impossibile ammettere che il codice diplomatico della Marca trevisana risalisse ad un'età così remota quale sarebbe l'anno 87; e perciò si può ritenere che in questa data siano ommessi i secoli. E perchè a questa collezione, che egli mostra di conoscere, non potrebbe aver fatto ricorso anche il nostro autore per documenti d'ordine giuridico fino al 1271? La congettura sarebbe avvalorata dal fatto, che egli ci dà notizia anche di un documento concernente il comune di Treviso (an. 1204), che non si poteva trovare certamente nell'archivio di Padova.

---

[1] Vedi Avvertenza premessa alla redazione degli Annali patavini secondo il codice parmense.

[2] Vedi rubr. anni 1183, 1204, 1207, 1214, 1215, 1220, 1233, 1236, 1268, 1282, 1283, 1292, 1294, 1308, 1313. A conferma della mia asserzione, vedi anche la nota alla rubrica dell'an. 1283.

[3] *Atti della R. Accad. dei Lincei*, anni 1875-1876, serie 2ª, voll. II, III e IV, Roma, 1880. Vedi anche per altre collezioni di simil genere: C. MERKEL, *Un quarto di secolo di vita comunale, e le origini della dominazione angioina in Piemonte*, Torino, 1899, *passim*.

Per documenti di altra natura, e per quelli posteriori al 1271, di cui non è citata la fonte, si può facilmente supporre, che egli li abbia consultati nel patrio archivio. Le notizie che negli *Annales* sono da considerare come derivate da documenti, possono, mi sembra, dividersi (lasciando da parte quei pochi documenti, che non si riferiscono a Padova, ed un documento di natura tutta speciale, cioè la lettera di Carlo I d'Angiò ai Padovani) in due classi ben distinte, l'una delle quali risguarda diritti d'investitura del comune di Padova, l'altra abbraccia vari provvedimenti legislativi del Comune, sia di carattere politico, sia di carattere giudiziario. Dagli uni e dagli altri, non meno che da altre notizie del *Liber* che con essi hanno relazione ed affinità apparisce evidente che nella seconda metà del secolo XIII, dopo la caduta di Ezelino, ci fu nella vita del comune di Padova un notevole rifiorimento. Il Comune allarga la sua giurisdizione nel Polesine, combatte con fortuna i feudatari rivali, cioè i marchesi d'Este, e li riduce alla condizione di non poter più nuocere alla sua autorità. A così fortunata politica d'ingrandimento corrisponde nell'interno una notevole attività legislativa: sonvi mutamenti nella costituzione comunale e rigorose misure di giustizia. Ora è ben certo che nessun'altra fonte, fuorchè il *Liber,* ci offre la storia di questo periodo del comune di Padova; il *Liber* viene così a riempire degnamente, con abbondanza di particolari e di dati precisi, la lacuna, che avevano lasciato i cronisti patavini, Rolandino ed i Cortusii. I documenti, di cui il *Liber* dà o un cenno o un sunto, hanno uno speciale interesse, perchè non sono compresi nelle collezioni edite dei documenti relativi a questo periodo della storia della Marca trevisana[1] tranne il primo, e l'ultimo (rubr. anni 1183, 1313). L'uno è lo strumento della pace di Costanza tra Federico I imperatore e la Lega lombarda; documento che trovasi integralmente pubblicato dal Muratori[2], e in estratto dal Gloria[3].

Antiq. It. M. E., IV, cc. 314-315.	*Liber,* an. 1289.
Hi autem sunt Nuntii, qui ex parte Lombardorum pacem praescriptam, et concordiam receperunt, et in praesentia nostra juramenta confirmarunt. . . . . . . De Padua Ianfus, Ezelinus Judex, Englescus de Funtegliva.	In qua pace interfuerunt de Padua Gnanfus, Ecelinus judex et Henglestus de Fontagliva.

La notizia del *Liber,* corrispondente a quella del documento, reca adunque gli stessi nomi dei deputati di Padova, registrati nell'atto ufficiale.

L'altro documento è la sentenza di bando, pronunciata da Enrico VII, nel 1313, contro i Padovani ribelli, già pubblicata dal Verci[4]. Il fatto che i cenni dati dal *Liber* sopra due documenti sono comprovati da atti autentici dà buon affidamento dell'attendibilità degli altri documenti, che nella nostra cronica soltanto si trovano indicati.

[1] Verci, *Cod. ecel.,* Bassano, 1179; Verci, *Documenti aggiunti alla storia della Marca trivigiana* (cf. Indice, tomo XX), Venezia, 1791; Gloria, *Codice dipl. padovano.*

[2] *Antiq. It. M. E.,* IV, 307 sgg.

[3] Gloria, *op. cit.,* vol. II, parte II, Venezia, 1881, p. 482, n. 1483.

[4] Verci, *Storia della Marca trivigiana,* tomo V, pp. 200-205, doc. 570. In Mon. Germ. hist. (*Legum,* tomo II, 549) fra le "Enrici VII imp. Constitutiones" vi è l'atto intitolato "Executio sententiae contra Paduanos.... Data Pisis, 8 Calendarum iunii", di quella sentenza precisamente, di cui il Verci dà l'originale.

Anche qualche iscrizione cittadina ci tramandò il nostro autore.

Che i compilatori di tal genere di croniche riportino iscrizioni di qualche monumento che ricordi avvenimenti cittadini, non è cosa nuova. Basterebbe citare Galvano Fiamma nel suo *Manipulus Florum*[1]. Una prova poi, che nel secolo XII anche in Padova esisteva la consuetudine d'incidere iscrizioni commemorative, ci è data dalla lapide conservata nel Museo di Padova, su cui sono rozzamente incise le parole:

MCLXXIIII M. Marc. Arsit Padua[2].

Di epigrafi commemorative in versi scolpite sopra monumenti cittadini ci porge notizie interessanti, appunto per il secolo XII, il Beltrami in un suo studio[3].

Ora, il *Liber*, subito in sul principio, appena ha fatto cenno dell'incendio di Padova; avvenuto nel 1174, riporta i versi seguenti:

Marchia ploravit Paduam, quum flamma voravit
Urbis maiores tres partes et meliores,
Sexcentae vere domus mille bis cecidere
Bis septem, pone tot collige cum ratione
Annis millenis centenis septuagenis
Nec non et quarto, nonas martis quoque quarto.

Benchè il compilatore del *Liber* li presenti semplicemente al lettore con le parole " *Unde dictum est* ", il senso compiuto del periodo, la data che lo chiude, la forma dell'esposizione, tutto ciò ci conduce a escludere che questi versi siano il frammento di qualche fonte poetica perduta[4], ed a pensare invece che si tratti di una vera e propria epigrafe.

Più oltre (an. 1195) incontriamo un'altra breve iscrizione. Il compilatore nota che fu edificato il ponte di pietra di Ognissanti e aggiunge: *Unde in libro Leonis continetur:*

Quinque minus demtis annis de mille ducentis.

Molto probabilmente nel centro d'uno dei parapetti del ponte stava un bassorilievo in marmo, rappresentante un leone con la zampa posata sopra un libro aperto, con una breve scritta e la data dell'edificazione. Anche nella raccolta del Salomonio troviamo riportate brevi iscrizioni, d'età però posteriore, che erano incise

---

[1] *RR. II. SS.*, XI, 542 E.

[2] La lapide è collocata al lato nord del portico, e reca il n. 280. " Prima serviva di architrave alla porta " della casa abitata dal vicario della chiesa di san Canziano in Padova, casa attigua alla chiesa stessa. Da " pochi anni quella lapide fu trasportata nel Museo sud" detto. Il Dondi Orologio ce ne ha dato il fac-simile " nelle sue Dissertazioni ". Così il Gloria, *Cod. dipl. pad.*, vol. II, parte II, Venezia, 1881, p. 293.

[3] *I bassorilievi commemorativi della Lega lombarda, già esistenti all'antica porta Romana* in Arch. stor. lomb., anno 1895, vol. IV, p. 401.

[4] Del modo con cui un cronista si vale di fonti storiche in versi abbiamo un esempio in Galvano Fiamma, che nel suo *Manipulus Florum* trascrive i versi di Stefanardo di Vimercate e di altri (*RR. II. SS.*, IX).

in libro marmorei leonis sopra porte della città; per es.: *Supra portam Saracineschae*[1] *in libro marmorei leonis:*

Pax iustis, et vita bonis[2].

Molti altri esempi di inserzione di epigrafi metriche in croniche sarebbe facile indicare; ricorderò questi soltanto che sono tratti dal materiale medesimo che abbiamo sotto mano. La redazione del *Liber* secondo il codice *BP* 127 reca, in più delle altre, sotto l'anno 1237, il testo d'una di queste iscrizioni in versi nello stesso metro dei precedenti. Essa era incisa sopra una grande campana, che fu posta sulla torre del comune di Padova. Infine anche in una redazione degli *Annales* e precisamente in quella del codice ambrosiano[3], si legge la seguente iscrizione:

Urbe placentina Iacobus vir nobilis ortus
Anditei generis merito Patavina potestas
Mille ducenta decem Christo post secula nato
Muris et porta Paduam decoravit ab austro
Vos Antenoridae si tuti vultis ab hoste
Esse foris muro pax vos liget intus amoris
Arboreis frustra petitur sub frondibus umbra
Interius morbus si viscera torret acutus
Ne pereant igitur labor ac impendia muri
Consilium vatis vestri servate Ioannis.

Questa epigrafe, adunque, ricorda la costruzione della porta della città, così detta delle Torricelle, e delle mura fino a San Michele (vedi *Liber,* an. 1210). La porta ai giorni nostri non esiste più, ma la lapide commemorativa si conserva, infissa sopra un muro di fianco al ponte delle Torricelle, a sinistra discendendo verso il Prato della Valle. Io l'ho qui trascritta dall'originale mantenendo ai versi la disposizione che effettivamente essi hanno. La *Cronica* di Rolandino, allorchè tratta dei provvedimenti dei Padovani, per difendere la loro città, minacciata da Ezelino, riferisce i versi settimo ed ottavo dell'epigrafe, facendoli precedere dalle seguenti osservazioni: " Sed tunc verificata est prophetia, quam scripsit Ioannes de Val de Taro in porta " Turrisellarum de Padua „ [4]. Così abbiamo una buona testimonianza di più sull'età di detta iscrizione ed anche meglio indicato il nome dell'autore.

*
* *

Il nucleo primitivo del *Liber* ci rivela altresì evidenti relazioni di parentela con le maggiori croniche padovane del secolo XIII: notevoli, prima di tutto, gli strettis-

---

[1] Salamoni, *Urbis patavinae inscriptiones*, Patavii, MDCCI, p. 553. " Portae civitatis, quae hodie septem " sunt, una cum moenibus novis initium ceperant a porta " Saracineschae, anno 1256-1258.... „.

[2] *Op. cit.,* p. 556.

[3] App. II *a,* an. 1210.

[4] P. 49, ll. 24-27.

simi rapporti che si riscontrano, per una ragguardevole serie di notizie di storia locale e generale, fra essa, la *Cronica Marchie trivixane* di Rolandino e gli *Annales Sanctae Justinae*.

In nota alle varie rubriche di questa nuova nostra edizione del *Liber* ho richiamato, a riscontro di queste notizie, i passi corrispondenti di Rolandino e degli Annali di Santa Giustina per tutto quel periodo di tempo della storia padovana, che il *Liber* abbraccia in comune con questi due cronisti. Tali note dimostrano nel modo più evidente che i possibili ravvicinamenti fra i tre testi sono continui. Tolta la parte derivata dagli *Annales*, il resto — all'infuori di pochi brani, per i quali non mi fu difficile determinare altra fonte speciale e che ho indicati o di quegli altri pochissimi che, sino a prova contraria, debbono considerarsi come parti originali del *Liber* — ha quasi sempre, per tale periodo, qualche rapporto di dipendenza coi testi delle due croniche. E venendo più da vicino ad un esame di tale rapporto si è facilmente condotti a questa osservazione che molte note storiche, le quali s'incontrano separatamente in Rolandino e negli Annali di Santa Giustina, nel *Liber* si trovano invece insieme, quasi direi, giustapposte, così che potrebbe concludersi che il primo redattore del *Liber* usò contemporaneamente del materiale dell'una e dell'altra cronica, se talune altre di tali notizie non si intrecciassero invece fra di loro in modo da lasciar credere che egli piuttosto si sia trovato a far uso contemporaneamente d'una fonte comune con Rolandino, d'un'altra comune con gli Annali di Santa Giustina, e di una terza comune ad ambedue [1].

Vediamo ora se e fin dove, sia possibile, distinguere fra loro queste fonti comuni.

Vi sono, innanzi tutto, nel *Liber* primitivo e negli Annali del monastero padovano di Santa Giustina notizie comuni le quali risguardano direttamente ed esclusivamente questo monastero, onde è ovvio supporre che molto probabilmente derivino da una cronica speciale del convento stesso [2]. Non si tratta infatti di notizie relative ad avvenimenti politici in cui siano implicati gli abati del monastero di santa Giustina — nel qual caso si potrebbe credere che il compilatore del *Liber* le avesse potute ritrovare anche in fonti d'altro genere — ma di notizie che ricordano fatti di carattere locale ristretto (come, ad esempio, la costruzione di molini, la vita, le virtù e la sepoltura di qualche abate) e che soltanto potevano avere interesse ed importanza per il convento stesso. Ora che, in questo caso, il compilatore del *Liber* e il cronista

---

[1] Una redazione rudimentale del *Liber regiminum*, che nella forma della sua composizione somiglia alla padovana è quella studiata da Cesare Foligno (Arch. Mur., III. *Per gli "Annali di Padova"*, pp. 141-144) che si trova nel cod. α, *T*, 7, 22 (Lat. 85) della Biblioteca estense di Modena e si estende dall'anno 1174 al 1285. Il compilatore prende per fondamento la redazione degli Annali Patavini secondo i *codici papafavio e corradino* e aggiunge alla trama quasi esclusivamente brani tolti dalla cronica di Rolandino.

[2] Cito il principio e la fine di ciascuna di queste notizie secondo il *Liber:* (an. 1209) Et Stephanus.... preclarus; (an. 1228) Et abbas.... molendina monasterii...; (an. 1237 pred.) Et dominus Iordanus.... est secutus; (an. 1238) Eo tempore comes Gaboardus.... per Ezelinum de Romano; (a. 1239) Cum Imperator.... donavit; (an. 1255) Et Arnaldus abbas Sanctae Justinae.... cum satellitibus suis.

degli *Annales Sanctae Iustinae* abbiano variamente approfittato di una fonte medesima apparisce con evidenza dal seguente confronto:

Liber, an. 1255.

.... et Arnaldus abbas Sanctae Justinae die x februarii praeteriti, qui fuit primus dies quadragesimae, migravit in Domino in carcere Azili, ubi steterat vinctus annos octo et menses tres, circa aetatis suae annum septuagesimum; fuerat enim vir bonae vitae, et virgo, ut credebatur, et martir; et sepultus fuit in ecclesia sanctae Justinae de Padua, in archa una in angulo ecclesiae existente versus meridiem, ubi pictus est Ecelinus cum satellitibus suis.

Ann. S. Iust., p. 164, l. 20.

Anno Domini 1255, cum vir devotissimus abbas Arnaldus, honestatis forma et religionis monastice speculum et exemplar, octo annos et tres menses in carcere tenebroso et in vinculis consumasset, circiter septuagesimum vite sue annum, die decimo intrante februario, qui tunc fuit primus dies quadragesimae, apud Aslum, feliciter migravit ad Dominum. Imminente vero hora migrationis suae, que fuit circa diluculum, sicut fratres Minores, viri devotissimi, nobis fideliter retulerunt, multi in castris imminentibus constituti viderunt manifeste ignea signa ab ethere descendisse ad instar duarum ardentium facularum, que super carcerem eius tamdiu steterunt, donec illa sancta et Deo dilecta anima carnis vinculo est soluta. Significativa sane, sicut firmiter arbitramur, illa duo signa fuerunt duplicis aureole, qua vir beatus est a Domino in celesti curia inter martires et virgines coronatus. Corpore siquidem et animo fuit virgo, sicut sacerdotes, quibus confitebatur, liquido profitentur; nam neque verbo neque facto unquam dehonestavit in vicio lascivie sui animi puritatem. Martir vero merito potest dici, quia patienter et innocenter sustinuit longam carceris passionem.

Continua l'annalista di Santa Giustina a parlare delle virtù dell'abate, dei funerali fattigli, e della traslazione del suo corpo — trovato dopo cinquanta giorni intatto — in una stabile sepoltura [1].

Su questo argomento l'annalista di Santa Giustina ci offre, adunque, parecchie notizie in più, che non ci dia l'anonimo redattore primitivo del *Liber;* ma è da notare che il primo dichiara di attingere anche dalla tradizione orale, la quale, per notizie di tal genere può essere da lui, come monaco dello stesso convento di Arnaldo, largamente sfruttata. Però, ad onta di tanti particolari, allude vagamente alla tomba stabile dell'abate colla frase *in sepulcro condigno parato*, mentre il compilatore del *Liber,* molto più sobrio nella narrazione, ci dà riguardo alla sepoltura, particolari minuti e precisi, buon indizio codesto di fedeltà alla fonte usufruita.

V'ha pure un gruppo considerevole di notizie che riflettono la storia universale, per il periodo che va dal 1206 al 1261, e che coincidono tanto nel *Liber* primitivo quanto negli Annali di Santa Giustina, i quali ultimi assumono talvolta anche carattere di cronica universale.

Volendo meglio determinare tali relazioni, si può osservare, prima di tutto, che per una serie di anni (per es. ann. 1210, 1211, 1227, 1231, 1232, 1238, 1239, 1240, 1244, 1250, 1251 ecc.) spesso, ove il compilatore del *Liber* mantiene la solita sem-

[1] *Ann. S. Iust.,* pp. 164, l. 33-165.

plicità di stile, l'annalista di Santa Giustina ricorre a parafrasi[1] o ad amplificazioni retoriche (e ne vedremo più sotto qualche esempio) e che anche qualche volta, mentre negli *Annales Sanctae Justinae* la narrazione prende un colorito guelfo, nel *Liber* essa riesce obiettiva o — se pur vi si vuole scorgere una tendenza — si direbbe piuttosto intonata a una certa tendenza ghibellina. Mettiamo qui a riscontro due passi, ove la divergenza fra i due cronisti non è puramente formale, ma si estende all'apprezzamento dei fatti.

Liber, an. 1242.

Eo tempore cardinales per multa consilia elegerunt in ponteficem dominum Innocentius IIII natione januensem, de comitibus Lavaniae, qui vocabatur Sinibaldus et erat tunc cardinalis. Hic fere duobus annis quaesivit habere pacem cum imperatore, ut finem bellis imponeret, quod imperator recusavit, videns se quasi totam Italiam possidere, intendens penitus pessimam clericorum superbiam refrenare.

Ann. S. Iust., p. 158, l. 15.

Anno Domini 1242 cardinales post multa consilia elegerunt domnum Sinibaldum cardinalem de comitibus Levanie, natione ianuensem, qui appellatus est Innocentius quartus. Iste quaesivit fere duobus annis habere pacem cum imperatore, volens finem imponere tantis malis. Sed imperator cum fere totam Italiam possedisset, in superbiam elevatus, verba quidem blanda dicebat, sed romanam Ecclesiam deprimere modis omnibus satagebat. Superbie quippe spiritu inflammatus proponebat ecclesiis auferre jurisdictiones et possessiones villarum et castrorum, quibus erant ab imperio predotate, et taliter volebat humiliare superbiam clericorum. Et licet ipse versipellis esset plurimum et astutus, tamen quod ex habundantia cordis os loquitur, istam sacrilegam voluntatem non poterat occultare. Unde contra se odium prelatorum in toto imperio non modicum excitavit.

Liber, an. 1246.

Eo tempore Henricus langravius in Alemaniae regem electus, congregato exercitu adversus Conradum Federici filium, eum debellavit, quem, nisi dux Bavariae, immemor patris sui a Federico interfecti, suscepisset, mortem non evasisset.

Ann. S. Iust., p. 159, l. 23.

Anno Domini 1246 lantgravius rex Alemanie congregavit exercitum copiosum adversus Conradum filium Federici. Cum ille in manu valida occurrit audacter. Inito igitur certamine, Conradus amissa multitudine militum, vix cum paucis evasit, quem nisi sceleratus dux Baiguerie suscepisset, immemor patris sui, a Federico per assassinos interfecti, lantgravius eum de Alemania extirpasset.

Altri esempi di simil genere si potrebbero recare.

Ora poichè — come vedremo in appresso — il primitivo redattore del *Liber* attinse anche dal *Chronicon* di Martino di Troppau, riproducendone interi brani, quasi alla lettera, non è fuor di luogo pensare che, anche in questo caso, egli sia stato fedele alle fonti, che aveva comuni con l'annalista di Santa Giustina, e che questi invece poco o molto, specialmente per spirito di parte, se ne sia discostato.

Se poi si viene a considerare la materia di quei passi della primitiva redazione del *Liber*, che coincidono con la *Cronica* di Rolandino, si vede che generalmente si tratta soltanto di notizie che toccano la storia regionale, cioè della Marca trivigiana, o le vicende cittadine di Padova; per eccezione tali passi contengono fatti di storia universale e soltanto quando questi siano strettamente connessi con la storia della re-

[1] ....Ioannes ierosolomitanus.... magnae staturae (*Liber*, an. 1218); Ioannes rex ierosolimitanus.... forma pre filiis hominum speciosus (*Ann. S. Iust.*, p. 151, ll. 44-45).

gione o della città. A mo' di esempio Rolandino non accenna neppure alla spedizione dei Cristiani in Egitto nel 1221, come fanno invece il primo redattore del *Liber* e l'annalista di Santa Giustina, ma invece, insieme con il compilatore del *Liber* registra parecchi fatti della spedizione di Federico II in Italia (an. 1236). Inoltre, quando Rolandino parla del concilio di Lione [1], o dell'elezione del langravio di Turingia a re di Germania [2] — fatti narrati dagli altri due, quasi con le stesse parole — lo fa in modo da escludere qualunque relazione di questi passi con la fonte comune all'annalista di Santa Giustina e al primo redattore del *Liber* [3]. Sembrerebbe adunque che Rolandino non conoscesse quella cronica universale, donde attinsero parecchie notizie gli altri due, oppure non volesse servirsene di proposito, perchè lo avrebbe portato troppo lungi dal suo campo storico ben determinato.

Oltre che della fonte comune, che conviene ammettere fra l'annalista di Santa Giustina e il compilatore del *Liber*, quest'ultimo approfitta altresì, come si è detto, di parecchi frammenti del *Chronicon* di Martino di Troppau, ricca miniera di svariatissime notizie, largamente sfruttata negli ultimi secoli del medioevo [4]. Un manifesto esempio appunto del modo, onde si vale delle fonti il nostro compilatore, si può osservare confrontando tra i loro passi del *Liber*, che corrispondono a quelli di Martino e che altro non sono se non una copia di essi, con varianti di nessun rilievo [5]. Ora, messi da parte tutti quei luoghi della prima redazione del *Liber*, che derivano da Martino di Troppau, e considerando nel loro insieme soltanto i brani, per il periodo 1209-1261, che hanno carattere di cronica universale e sono corrispondenti agli *Annales Sanctae Justinae*, potremo meglio determinare la fonte comune donde questi brani derivano e della quale potrebbero considerarsi frammenti anche altre notizie su imperatori, papi, crociate, ecc., che s'incontrano esclusivamente nel nucleo primitivo del *Liber*, e non in altre fonti [6]. Sarebbe dunque una cronica universale, e più precisa-

---

[1] *Liber*, an. 1244, 1248; *Ann. S. Iust.*, pp. 158, l. 35-159, l. 1; *Rol.*, pp. 80, 81.

[2] *Liber*, an. 1245; *Ann. S. Iust.*, p. 159, l. 16; *Rol.*, p. 81, l. 1.

[3] Altro indizio di doppia fonte in questo campo storico è il seguente. Il *Liber* nella rubrica dell'an. 1232 espone la notizia della cattura del figlio di Federico II, Enrico, e della sua prigionia in Apulia, accordandosi quasi alla lettera con *Annales Sanctae Iustinae*, (p. 154, l. 19); nella rubrica dell'an. 1236 ripete la stessa notizia, accordandosi questa volta con la *Cronica* di Rolandino (p. 61, l. 25), ma non trovando più il riscontro nell'annalista di Santa Giustina.

[4] Mon. Germ. hist., SS. XXII; Martini Oppaviensis, *Chronicon*, Praef., p. 377. Martino de Troppau fiorì circa nella seconda metà del secolo XIII e morì nel 1274; il primitivo redattore del *Liber* deve esser di molto posteriore a lui.

[5] Per comodità degli studiosi, sebbene in nota alle parti del *Liber* tolte da Martino de Troppau, abbia posto nella nuova edizione del *Liber*, le relative citazioni, porrò anche qui sotto il principio e la fine di ciascuno di tali passi: (*Liber*, an. 1203) Et civitas Costantinopoli.... totius illius imperii (Mart., *P.*, p. 438, l. 5); (*Liber*, an. 1232) Eo tempore de mense februarii.... summum pontificem (Mart., *I.*, p. 471, l. 31, an. 1236); (*Liber*, an. 1248) Et Lodovicus rex Francorum.... restitutus (Mart., *I.*, p. 471, l. 43); (*Liber*, an. 1259) Et Florentini ac Lucani.... corruisse (Mart., *I.*, p. 473, l. 2); (*Liber*, an. 1260) Et Rex Ungariae.... confirmavit (Mart., *I.*, p. 473, l. 10); (*Liber*, an. 1264) Eo tempore Urbanus.... expiravit (Mart., *I.*, p. 473, l. 21 ann. 1263, 1264); (*Liber*, an. 1262) Eo tempore Carolus.... privavit (Mart., *I.*, p. 473, l. 29).

[6] Ecco l'indicazione di questi frammenti: (*Liber*, an. 1174) Et in mense septembris.... aprilis; (*Liber*, an. 1184) Et dominus Lucius.... II kal. augusti; (*Liber*, an. 1187) Eo tempore devicti.... annorum quinquaginta; (*Liber*, an. 1189) Et imperator Federicus.... cepit Ychoniam; (*Liber*, an. 1190) Eo tempore obiit Imperator.... in MCLIIII; (*Liber*, an. 1191) Et Henricus filium.... necari quam mori; (*Liber*, an. 1194) Et imperator Henricus.... coronatus fuit Romae; (*Liber*, an. 1197) Eo tempore Henricus.... die XXVIII septembris.

mente, imperiale-papale, cui potrebbe convenire anche la denominazione di *padovana*, poichè dei cardinali nominati da Alessandro IV è citato soltanto Simeone da Monselice, che l'annalista di Santa Giustina designa quale canonico padovano [1].

Ritornando alla fonte che è comune a Rolandino e al primo redattore del *Liber*, dopo aver osservato che quest'ultimo rimane nella forma più ligio ad essa, mentre Rolandino, come colui che fu presente a parecchi degli avvenimenti, che narra, la elabora più liberamente potendo aggiungervi anche particolari del tutto originali, noteremo che Rolandino, giurato avversario di Ezelino, ommette di questa fonte comune un fatto di cui il *Liber* ci ha conservato invece il ricordo, e che torna ad onore del Tiranno [2]; ed altresì rileveremo che in un altro passo egli ci dà di un fatto, pure derivato dalla fonte comune, una versione affatto diversa e sfavorevole ad Ezelino [3].

*
* *

Esaminiamo ora il contributo nuovo di notizie, che la redazione del *Liber*, conservataci dal cod. pad. *BP* 127, contiene.

Vi sono prima di tutto alcune aggiunte relative al periodo che va dal 1222 al 1256 e concernenti la storia della Marca trevisana, anzi più specialmente le gesta di Ezelino III da Romano, aggiunte che hanno stretti rapporti coi maggiori cronisti del tempo, Rolandino e gli *Annales Sanctae Justinae*, come si può vedere dai frequenti richiami a questi due testi che ho posti in nota al *Liber*. A spiegare tali rapporti sembrerebbe ovvio ritenere che il redattore del *Liber* secondo il codice padovano, di tanto posteriore a Rolandino e all'annalista di Santa Giustina, prendesse notizie da ambedue costoro; ma il confronto diligente dei brani più lunghi del nostro ms. con quelli corrispondenti dei due cronisti [4] mi persuase che quest'ipotesi non regge. E in vero le notizie, che son date anche da Rolandino o dall'annalista di Santa Giustina, spesso non solo s'intrecciano in questa redazione del *Liber*, fra di loro, ma anche contengono alcuni dati di fatto, che non ci offrono nè la *Cronica* di Rolandino nè gli

[1] *Liber*, an. 1261; *Ann. S. Iust.*, p. 181, l. 30.

[2] *Liber* (an. 1236), "Et in die illa quidam teotonicus, de majoribus et nobilioribus Alemaniae, cum vellet violare de suis dominas de Vincentia, et iussu Ecelini non vellet desistere, dictus Ecelinus illum interfecit cum ense ". Esaminando nel *Liber* la posizione di questo passo, fra due altri, che coincidono con corrispondenti della *Cronica* di Rolandino (pp. 48, ll. 6-10), è lecito congetturare che l'ommissione di esso sia stata fatta di proposito da Rolandino.

[3] Rolandino (p. 88, ll. 9-28, an. 1249) spiega il fatto della prigionia di Gumberto e di Artusino dei Dalesmanini e della decapitazione del giudice padovano Matteo di Uguccione di Almeruda, ordinata da Ezelino, per la semplice ragione, che costui nulla aveva saputo del secondo matrimonio di Palmeria, sorella dei Dalesmanini, e vedova di Cavalcabò di Cremona, matrimonio combinato da Rizzardo di Sambonifacio, essendo il suddetto giudice padovano un semplice messaggero inviato dai fratelli a Palmeria, per conoscere bene il fatto delle seconde nozze. L'Anonimo invece (an. 1249) delle suddette punizioni dà queste ragioni: Cavalcabò da Cremona aveva avuto da Ezelino il castello di Montesauro; alla sua morte, la vedova Palmeria ne aveva ottenuta la custodia, e, come capitano del castello, era stato colà inviato dai fratelli Matteo di Almeruda. Avviene che Palmeria d'accordo col capitano cede il castello al conte Rizzardo di Sambonifacio, a patto che costui la sposi, essendo conscii i fratelli di questo disegno di matrimonio, che poi non ebbe effetto. Per questa seconda versione del fatto stesso l'arbitrio feroce di Ezelino viene a mutarsi nella punizione d'un tradimento di certo non ingiusta!

[4] Vedi *Liber*, an. 1252: Et circa finem augusti Ecelinus.... aliquando detinebantur inclusi; (an. 1256) Interim vero Ecelinus.... cum exercitu remeavit.

Annales Sanctae Justinae. In generale in tutte le aggiunte di questa natura del ms. padovano troviamo somiglianza, e qualche volta anzi quasi identità di forma, quando si tratta di passi corrispondenti a passi dell'annalista di Santa Giustina, invece, quando la corrispondenza è con passi di Rolandino, la somiglianza sta piuttosto nel contenuto che nella forma. Mentre nel manoscritto padovano i fatti sono semplicemente accennati nella *Cronica* di Rolandino invece sono con larghezza e completamente narrati. Conviene però osservare che tali aggiunte, messe insieme, non potrebbero darci per questo periodo, che una parte soltanto del testo della *Cronica* di Rolandino e degli *Annales Sanctae Justinae*, e di Rolandino, anzi, ben piccola; non si tratta che di frammenti, ma per quanto abbiamo detto finora, possiamo ritenerli frammenti d'un'antica fonte perduta, donde attinsero insieme Rolandino, l'annalista di Santa Giustina e il redattore del ms. padovano, rimanendo questi due ultimi, più del primo, ligi al testo.

Che Rolandino abbia ricorso a fonti anteriori abbiamo la riprova nel suo *Prologo*, dove ci parla delle note del padre suo, che egli riprese ed elaborò per comporre la prima parte della propria narrazione: è probabile che non fossero le sole. Certo la elaborazione del dotto ed ornato notaio padovano fu così profonda che poco o nulla dovette rimanere della forma primitiva delle note storiche, che gli avevano servito di fonte. Derivate da queste note, che furono usufruite da Rolandino, non potrebbero essere anche le aggiunte del ms. padovano per quel determinato periodo? A tal proposito si osservi un fatto significante: il primo richiamo, che nelle mie note al *Liber* debbo fare alla cronaca di Rolandino, per un'aggiunta del codice padovano cade nell'anno 1222 e precisamente cioè, nell'anno in cui Rolandino prendeva la penna in mano, per continuare l'opera paterna, quando era sui ventitrè anni, essendo nato, com'egli dichiara, nel 1200[1].

Ma arrestiamoci qui sulla china sdruccievole delle ipotesi.

Di un altro buon gruppo di aggiunte del ms. padovano al nucleo primitivo mi conviene determinare ora le relazioni.

Fra le redazioni degli *Annales* di Padova, che ho ripubblicate nelle precedenti appendici, una ce n'è che, come ho avvertito, trovavasi in un codice del veneto senatore Domenico Molini e che l'Osio ed il Muratori hanno pubblicata integralmente per il periodo dal 1295 al 1336, anno nel quale si arresta, mentre per il periodo precedente, dal 1175 al 1295, ne riportano soltanto le varianti e le aggiunte ai codici papafavio e corradino[2]. Le aggiunte, di cui ora intendo parlare, sono appunto quelle che nel codice padovano coincidono, quasi testualmente in massima parte, con detta redazione molinea, e son quelle anche che costituiscono per questo periodo (1295-1336) le principali differenze tra il ms. padovano e gli altri tre mss. da me studiati che contengono il *Liber*. Eccone un esempio:

---

[1] P. 7, ll. 20-21.

[2] App. II *A*, Avvertenza.

Mss. EMT (an. 1327).

D. Gerardus Maurozeno de Venetiis potestas Paduae in calendis novembris, et postea confirmatus incepit secundum regimen in calendis maji, quod non finivit, quia in mense augusti fingens se ire ad pausandum, per portam Savonarolae recessit, dimissis suis iudicibus, et aliquibus de sociis et arnesiis suis, et ivit Venetias, nulla prorsus causa cognita; cui tamen restitutae fuerant arnexiae, et datum salarium debitum facta solutione creditoribus suis.

Redazione molinea.
(App. II *a*, an. 1327).

Nicolaus Morocenus de Venetiis, potestas de mense novembris anno sequenti, et mense januarii. Ludovicus, qui se appellabat Romanorum regem, tunc rebellis Ecclesiae romanae, ductu domini Canis, et aliorum dominorum Lombardiae, venit Tridentum, qui mense maji coronatur in Mediolano per episcopos scismaticos, et per suum antipapam coronatus fuit in Roma. Item mense iulii dominus Nicolaus de Cararia exivit Paduam simul cum Rizardo de Camino, et auxilio domini Canis et Marchionum, Este et Bovolenta revellaverunt communi Paduae.

Cod. padovano BP *127.*
(an. 1327-1328).

Item eodem anno de mense novembris dominus Gerardus Maurocenus de Venetiis potestas Paduae. De mense januarii sequentis Lodovicus, qui se appellabat Romanorum regem, tunc rebellis Ecclesiae romanae, ductu domini Canis, et aliorum dominorum Lombardiae, venit Tridentum, qui de mense maij coronatur in Mediolano per episcopos scismaticos; et per suum antipapam coronatus fuit in Roma. Item de mense julii dominus Nicolaus de Carraria exivit Padua, una cum Ricardo de Camino, et auxilio domini Canis ac Marchionum; Este et Bovolenta rebellarunt communi Paduae. Hic potestas incepit suum regimen kalendis novembris, et postea confirmatus, incepit secundum regimen in kalendis maij, quod non finivit; in mense etenim augusti fingens se ire ad transeundum per portam Savonarolae, aufugit per Veronam, dimissis suis iudicibus, et aliquibus de sociis, et arnesiis suis, deinde ivit Venetias, nulla fugae causa prorsus cogente. Cui tamen restitutae fuerunt arnesiae, et datum salarium debitum, facta prius tamen solutione creditoribus suis.

Non direi però che il redattore del codice padovano abbia attinto direttamente dal codice molineo, poichè nei passi, che pure maggiormente coincidono con esso, ci offre qualche dato di fatto in più[1]. In un caso poi il codice padovano e la redazione molinea, pure accordandosi nella menzione di un medesimo fatto, che manca in tutte le altre redazioni del *Liber*, si differenziano notevolmente nei particolari, come si rileva dal confronto seguente:

Red. mol., App. II *a*, an. 1295.

Papa Coelestinus renuntiavit papatui, deinde Bonifacius papa electus fuit, et carcerari fecit Coelestinum papam, qui obiit in carceribus.

Cod. pad. BP *127*, an. 1295 bis.

Papa Celestinus quintus renuntiavit papatui. Deinde electus fuit in pontificem Bonifacius octavus, qui obiit in carceribus: unde dictum fuit de eo: Intravit ut vulpis, regnavit ut lupus, mortuus est ut canis.

Per il periodo che va dal 1280 al 1348 notansi anche relazioni tra alcune aggiunte del codice padovano e la *Historia Cortusiorum*, edita dal Muratori[2]: sono spiccate somiglianze, talora anche nelle parole, pur mantenendosi nel primo sempre succinta ed

[1] Vedi *Liber*, anni 1312, 1318, 1325, 1326 ecc.

[2] *RR. II. SS.*, XII.

ampia invece in quest'ultima, la narrazione dei fatti. Le consonanze del *Liber* con il testo cortusiano, là dove il loro incontrarsi è non di solo argomento ma anche di forma, sono state indicate sempre da me in nota al testo. Osservo però che in alcuni punti il codice padovano contiene qualche dato, che non trovo presso i Cortusii [1].

Un'altra osservazione importa che io non trascuri a questo proposito ed è che la corrispondenza fra l'*Historia* dei Cortusii e il *Liber* non si limita alle aggiunte del ms. padovano; in generale, per il periodo anzidetto, si incontrano altre coincidenze e non di solo contenuto, ma ben anco di forma, non con il nucleo primitivo del *Liber* soltanto, ma anche con le aggiunte delle tre altre sue redazioni [2]. Siccome la scrittura dei Cortusii si estende dal 1256 al 1365, mentre il codice padovano si arresta al 1348; siccome d'altra parte, pur essendo quella una storia di Padova, non contiene che alcuni fatti, rammentati dalla prima redazione del *Liber*, mentre altri ne ommette, così non è da credere che i redattori del *Liber* attingessero direttamente dai Cortusii, ma invece che insieme con essi si valessero di fonti comuni, ora perdute. Nota il Muratori [3] che pel libro II della *Historia* dei Cortusii, dopo il primo capitolo e sino alla fine del cap. XXV, tutto il testo è desunto dal codice, che gli fornì Apostolo Zeno, ed aggiunge: *An vero haec tribuenda sint Gulielmo Cortusio, aliorum iudicium esto. Fortasse ea Albrigetus Cortusius addiderit. Certe heic habes auctorem synchronum, rerumque gestarum bene peritum.* Dalla lettura di questi capitoli, che in parte ripetono le cose del primo libro, ho potuto rilevare che non hanno alcuna relazione nè col codice padovano nè con gli altri codici del *Liber*. Anche questa osservazione può ritornar utile per chi faccia di proposito una ricerca critica sulla composizione della *Historia* dei Cortusii.

*
* *

Alcune aggiunte infine la redazione del codice padovano ha in comune con quella del codice marciano, la quale, come risulta dalla nostra edizione, è senza dubbio delle tre redazioni del *Liber* — l'estense, la trevisana e la marciana — che sono in più istretta parentela fra di loro, la più completa, come quella che comprende tutto il codice trevisano, che è un po' più ampio dell'estense, ed ha aggiunte comuni col codice padovano ed anche alcune altre sue proprie.

Ma prima ci conviene considerare quella parte, che le tre redazioni aggiungono in comune al nucleo primitivo e che il lettore potrà trovare indicata nelle varianti della nuova edizione. Esaminandola, si acquista presto la certezza che le lacune della redazione del codice padovano rispetto alle aggiunte, che gli altri tre codici portano al nucleo primitivo, non si possono spiegare soltanto come capricciose ommissioni d'un

[1] (*Cod. pad.*, an. 1315) Illo anno Ugutio a Fasola.... obiit Vicentiae, CORT., *789* E-*790* A.; (*Cod. pad.*, an. 1326) Eo tempore Guecili Tempesta.... Antonerius de Brixia, CORT., *836* E-*837* A.; (*Cod. pad.*, an. 1333) De mense februarii.... facere dominum, CORT., *857*-*859*.

[2] Vedi in nota del testo le varie citazioni dai Cortusii.

[3] *RR. II. SS.*, XII. 791, 792 E in nota.

amanuense. Difatti anche il codice padovano (rubr. an. 1216) insieme con gli altri accenna alla conferma della regola dei Domenicani fatta da Innocenzo III, ma mentre gli altri codici soggiungono: *prout aliqui credunt, sed fuit papa Honorius tercius eius successor, quia morte praeventus confirmare non potuit* (rubr. an. 1216 *nelle varianti*) esso tace questa rettifica. Più oltre lo stesso codice padovano, insieme con gli altri, narra le vicende della lotta tra Stefano re di Ungheria e Ottacaro re di Boemia (rubr. an. 1260), derivando il brano da Martino di Troppau; gli altri codici invece dànno un'altra versione della fine della lotta, facendola precedere dalle parole: " aliter.... „ (rubr. an. 1260, *nelle varianti*). Altrove infine il codice padovano accenna insieme con gli altri, alla cattura, per opera dei Pisani, di cardinali e di prelati, che sulle galere dei Genovesi si recavano al concilio di Roma, indetto da Gregorio IX (rubr. an. 1241) e si accorda pienamente con l'annalista di Santa Giustina, mentre gli altri tre mss., in altro luogo sotto altra data, aggiungono la narrazione particolareggiata dello stesso fatto (rubr. an. 1227, *nelle varianti*), non trovando però il riscontro negli *Annales Sanctae Justinae* ma in altre fonti, di cui tratteremo più oltre[1]. Nei tre casi considerati, adunque, si tratta di fonti del tutto estranee al codice padovano, non di fonti usufruite soltanto in parte da questo.

Dei frammenti comuni alle tre redazioni in discorso, alcuni s'accordano — e spesso alla lettera — con la *Chronica pontificum et imperatorum mantuana*[2], la quale si estende fino all'anno 1274[3], e con la continuazione del codice romano fino al 1309[4]. Tale quasi identità di frammenti può bensì condurci alla ipotesi di una fonte comune fra il redattore della cronica mantovana e le tre redazioni del *Liber*, non però ad affermare una diretta provenienza delle aggiunte di quest'ultime dalla *Chronica mantuana*, perchè v'è in esse qualche dato di più, che in questa non si trova. In uno di tali brani vi è una variante di valore storico, degna di nota, a proposito dell'usurpazione, compiuta da Manfredi, del regno di Sicilia, come apparisce dal seguente confronto:

Chron. Mant., p. 216, l. 26.	*Mss. E M T*, an. 1244.
Qui etiam Manfredus naturalis filius condam Friderici post paucos vicarie sue annos *confingens* et *publicans* dictum Conradinum mortuum, fecit se in regno Scicilie coronari....	Qui etiam Manfredus post paucos sui vicariatus annos *confidens*, et *putans* dictum Conradinum mortuum, fecit se in regem Sicilia coronari....

Quale dei redattori abbia mutato la fonte comune in favore di Manfredi, o contro di esso, non possiamo asserire. Ad ogni modo la variante è significativa, perchè denota le diverse tendenze politiche del *Liber* e della *Chronica mantuana*.

Alcune altre aggiunte comuni alle tre redazioni presentano una grande affinità, direi quasi identità, con gli *Excerpta ex Iordani Chronico*, che il Muratori pubblicò

[1] *Ann. S. Iust.*, p. 185, l. 5.
[2] *M. G. H.*, SS. XXIV. Vedi rubr. ann. 1174, 1177, 1227, 1254 in nota con le relative citazioni dei passi corrispondenti della *Chron. Mant.*
[3] *Op. cit.*, p. 217, l. 25.
[4] *Op. cit.*, p. 220, l. 20.

nelle sue *Antiquitates*[1] e che è opera di cronista che fiorì sul principio del secolo XIV, e condusse la sua cronica fino al 1320[2].

Un altro brano comune alle tre redazioni, quale è dato nella sua integrità dal codice marciano (rubr. an. 1294), ci apparisce pressochè conforme ad un passo della *Historia* dei Cortusii[3]. Benchè questa giunga fino all'anno 1364, mentre il *Liber* nelle tre sue redazioni si estende fino al 1399, non mi pare credibile, neppure in questo caso, che il *Liber* dipenda direttamente dai Cortusii, poichè per i fatti di Padova verso la fine del secolo XIII, esso contiene notizie in numero molto maggiore che non ne abbiano i Cortusii; anche qui mi sembra preferibile l'ipotesi della fonte comune. Di altre aggiunte, infine, delle tre redazioni al nucleo primitivo, riflettenti storia locale, o generale, non ho scoperto le relazioni con altre croniche, nè posso determinarne la speciale derivazione; ma tutte le ho segnalate in nota al testo.

*
* *

Veniamo finalmente a parlare in particolare della redazione marciana, che è, per così dire, l'anello di congiunzione con tutte le altre, poichè, pur essendo in istretti rapporti coi codici estense e trevisano, si lega al codice padovano per una serie di aggiunte comuni e infine si distingue dagli altri codici per una parte tutta propria. Se noi gettiamo lo sguardo al complesso di tali aggiunte, vediamo che le notizie, che recano, hanno spiccato carattere di storia universale. Nella maggior parte dei casi ho trovato il riscontro di queste note storiche in croniche edite. Di nuovo Martino di Troppau è messo a contributo, ed i luoghi ove ciò si verifica sono andato indicando tutti nelle note al testo; il celebre cronista è qui copiato quasi alla lettera. Altri brani invece, come pure risulterà dal mio commento, coincidono, spesso anche testualmente, con luoghi dei medesimi *Excerpta ex Jordani Chronico*, che già sopra ho ricordato. Per i rimanenti infine non ho trovato riscontro con croniche edite. Per es., mentre nella rubrica dell'anno 1267 trovasi un'aggiunta breve sull'impresa di Corradino e sulla sua infelice fine, aggiunta, che è derivata da Martino di Troppau, nella rubrica dell'anno successivo si incontra una aggiunta che tratta con particolari della fuga di Corradino, della sua cattura e della sua morte, ma di questa seconda non ho trovato corrispondenza con altre croniche. Qui naturalmente si distinguono due fonti diverse per gli stessi fatti.

Riguardo alla determinazione di tali fonti, posso fare qualche altra osservazione. Tutte le aggiunte comuni ai codici marciano e padovano formano un gruppo distinto, e nessuna di esse ha relazione con gli *Excerpta* giordaniani. Ma siccome in questo gruppo v'ha la notizia della morte di Rainerio Zeno doge di Venezia e dell'elezione

---

[1] I, IV.
[2] I, IV, 949.
[3] *RR. II. SS.*, XII 776 E-777 B.

a suo successore di Lorenzo Tiepolo (rubr. an. 1268), potrebb'essere che la fonte comune fosse veneziana. Ad ogni modo queste aggiunte, per le relazioni delle une con notorie croniche edite, per l'originalità delle altre, perchè infine appartengono al codice più antico del *Liber,* hanno una non mediocre importanza.

*
* *

Ed ora concludiamo in quanto importa il valore che al *Liber regiminum Padue* si può attribuire come fonte storica.

Abbracciando esso in quasi tutte le redazioni il periodo di più di due secoli, sarebbe da ritenere a primo aspetto, che per più di due terzi dal suo principio fosse trascurabile, come quello che apparentemente si direbbe compilato di sopra croniche contemporanee già più volte pubblicate e ben note. Abbiamo visto invece che anche in questa parte dipende da fonti originarie perdute.

I cronisti contemporanei, che pure ad esse ricorsero, in generale informavano i loro lavori ad un concetto politico, e quindi non potevano non distaccarsi dalle fonti comuni, quando queste fossero state in qualche modo a quel loro particolare concetto contrarie; perciò nelle loro mani la materia prima più o meno si trasformò, perdendo alcuni dei suoi caratteri originari. Invece nel *Liber* le fonti primitive sono fedelmente riprodotte; i redattori di esso in età lontana per la massima parte dagli avvenimenti, che notano, sono anche liberi dagli umori di parte dei cronisti contemporanei, quindi in generale non hanno alcun interesse a piegare la tradizione scritta, che raccolgono da varie parti, piuttosto in un senso che in un altro. In nessun caso è curata la disposizione dei fatti o studiato il passaggio fra quelli di essi, che sono disparati fra di loro; la sola cronologia serve a distribuirli tutti nelle varie rubriche, ond'è che la semplice congiunzione copulativa, che in queste essi trovano, unisce per esempio il ricordo di costruzioni di edifici o di guerricciole del comune di Padova con quello delle gesta di Saladino e delle imprese degli imperatori. Ma questa forma rozza ed inorganica del *Liber* è anche indizio della sua sincerità. Esso, per così dire, non è mai finito, perchè ciascuno può continuarlo, avendo semplicemente da notare fatti, non da far sacrificio delle proprie convinzioni politiche, se contrarie a quelle del suo immediato predecessore.

Per questi suoi caratteri il *Liber* si collega ancora con gli Annali della storiografia medioevale primitiva, mentre nel tempo della sua compilazione già si era largamente svolta la cronaca organica, in cui per lo più è limitato il campo storico, e perciò è curata la scelta e la disposizione dei fatti, e si cercano fra loro i nessi, e mentre stava per sorgere la cronica umanistica, che non molto lascia intravvedere della genuina verità storica sotto il paludamento classico della forma.

Se il *Liber* è buona fonte, nel periodo già determinato, per la storia del comune

di Padova e della Marca trevisana, non ha certo altrettanta importanza per tutti i frammenti, che contiene di parecchie croniche universali ben note. Però credo giovevole d'averlo studiato, anche sotto questo aspetto, se non per altro, perchè così mi è concesso offrire un contributo, benchè modesto, alla critica definitiva sulla composizione di dette croniche universali.

A. B.

[1] INCIPIT CRONICA REGIMINUM CIVITATIS PADUAE ANNO DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI AB EIUS NATIVITATE MCLXXIIII. c. 1 r

In Christi nomine, amen. Iste liber cronicae est memorialis omnium regiminum civitatis Padue generaliter, et aliquorum factorum in aliis partibus, anno a nativitate domini nostri Iesu Christi MCLXXIIII, quemadmodum consules cives Paduae solummodo regebant Paduam. Et hoc anno, die IIII mensis martii, incendium ortum fuit in Padua per quod fuerunt com-

1-2. INCIPIT.... MCLXXIIII] INCIPIT LIBER OMNIUM REGIMINUM CIVITATIS PADUAE ET ETIAM ALIORUM FACTORUM TAM IN PADUA QUAM IN ALIQUIBUS ALIIS PARTIBUS *E M T*; *in M precede anche la data* MCLXXIIII — 3. In Christi.... amen *om. M* — 3-4. Iste cronicus liber memorialis est omnium regiminum civitatis Paduae et aliquorum etiam aliorum factorum alibi in his partibus *M* — 4. nativitatis *E M T* — 5. quemadmodum] ante quod millesimum *E M T*

[1] *Pongo in nota questa narrazione del ratto di Speronella che in* E T *precede il testo del* Liber, *ma che come ho dimostrato nell'*Avvertenza [*p. 269 l. 20*] *nulla ha che vedere con questo:*

" Imperante Frederico primo quondam Sueviae ducis nato, comes Paganus, tunc vicarius eius in Padua multa gravia Paduanis onera imponebat. Magnatibus quidem odiosus, quoniam consuetos sibi honores a rusticis quominus fierent impediebat, sed sibi rapiebat indebite. Invitus erat plebeis, quia vectigalibus, exactionibus et aliis gravibus eos vexabat. Inter alia, quae nobilibus molesta fecit, de raptu virginis acerbius habitum est. Nam Speronellam virginem sororem Dalesmanini, et filiam quondam Dalesmani ex Mabilia olim filia nobilis et potentis Rolandi de Curano visam dilectamque rapuit et in arce Pendicis recondidit. Hoc factum alte descendit in cor et praecordia Dalesmanini; et omnis benevolentia, quae prius fuerat inter comitem Paganum et ipsum ultra alios proceres Paduanos conversa est in odium. Sagaciter tamen Dalesmaninus incepit ordiri de pulsione tyranni de terra modis omnibus. Primo cum Alberto de Baone, quem sciebat non amicum tyranni, clanculum firmat amicitias; tyranno struit insidias cum Alberto de Jaussano, cum Rambaldo comite de Collalto. Denique cum proceribus aliis civitatum Marchiae per internuntios sapientes ordinatur, ut una die imperiales vicarii ab urbibus singulis depellantur. Et ita factum est et tractatum, ut Azotto de Alticheriis, Corrado de Tanselgardis et Benedicto de Daulis proconsulibus in Padua, nono kalendas iunii dum fieret solemnitas festi florum, sumta occasione festi, populus consulte armatur. Priores et signiferi ordinati latitant, ut confestim ad agressum contra tyrannum prodeant. Comes Paganus hoc sentiens quam celerius potuit, fugit ad arcem Pendicis, ubi se defendere arbitratus est. Populus paduanus dato vexillo Azotto ad obsidionem Pendicis cum equitibus et peditibus properat. Arcem circumdant, comes vero se ibi diu stare diffidens, cognitum quoque habens se ab aliis vicariis Imperatoris, qui Vicentiae, Veronae et Tervisii residebant, auxilium habere non posse, quoniam eodem die de regiminibus fuerant expulsi, pactis intervenientibus se se et arcem Paduanis in deditionem tradidit. Restituta civitate Patavii ad pristinum statum, multis diffunditur gaudiis, populus Albertum de Baone, Dalesmaninum, Azottum de Alticheriis consules urbis creant. Ludus annuos instituunt ipsa die victoriae, scilicet in vigiliis sancti Iohannis de iunio cum floribus et pulegiis ad flumina cantantes incedunt. Civitates circumpositae idem faciunt. Speronella fratri restituta connubio traditur Petro fratri Alberti de Jausano generosa stirpe nato cum quo non ultra triennium morata clam ad Ezelinum secundum de Romano confugit, et ei nuptialiter copulata est. Fuere tempore illo, qui dicerent, Dalesmaninum sua opera machinatum fuisse transvolationem sororis suae ad conjugium Ezelini, et idcirco lucratum fuisse de bonis sororis terras P...., et Curani, et circa illas terras jura multa, et possessiones de conscientia Ezelini, et Johannis Sycherii germani consanguinei dictae Speronellae. Tempore precedente eadem domina Speronella manente cum Ezelino secundo, accidit quod Ezelinus ad terram Montissilicis forte pervenit, et ibidem a domino Olderico Griberti de Fontana honorifice et amicabiliter receptus fuit in ho-

bustae domus 2614, quae tunc erant ligneae, fragiles et non cupis, sed paleis et scandelis contectae [1]. Unde dictum fuit:

MARCHIA PLORAVIT PADUAM, QUUM FLAMMA VORAVIT
URBIS MAIORES TRES PARTES ET MELIORES,
SEXCENTAE VERE DOMUS MILLE BIS CECIDERE
BIS SEPTEM, PONE TOT COLLIGE CUM RATIONE,
ANNIS MILLENIS CENTENIS SEPTUAGENIS
NEC NON ET QUARTO, NONAS MARTIS QUOQUE QUARTO [2].

Et in mense septembris Federicus primus Romanorum imperator, dictus Barbarossa, per sacramentum confirmavit pacem cum nuntio domini Sebastiani Ciani, Veneciarum ducis et cum omnibus successoribus suis. Et fundata fuit civitas Alexandriae die nona aprilis [3]. Et notandum quod tempora potestatibus antescripta dicunt tempus electionis cuiuslibet potestatis seu rectorum, aut consulum; unde quilibet rector seu potestas tenet medium annum suae electionis et medium sequentem, quoniam electio circa festum sancti Petri de iunio tunc fiebat [4].

MCLXXV. — Dominus Albertus de Osa de Mediolano primus potestas Paduae anno uno [5]. Eo tempore praedictus Federicus imperator persequebatur papam Alexandrum III. Et tunc vigebant abbas Ioachinus in Apulia et Petrus Commestor et Petrus Lombardus, qui compo-

---

9. septembris dominus Federicus *M* — 11. nona] VIII *M* — 12. notandum] nota *E T;* nō *M* - potestatum *E M T* — 14. fiebat] *E M T agg.* Fuit enim fundata civitas Alexandria per Cremonenses et Placentinos contra Papienses et, ut ab Alexandro papa famosior efficeretur, Alexandriam appellaverunt et ipse ei episcopum contulit — 15. MCLXXV] *M agg. come titolo:* DE PACE FIRMATA INTER IMPERATOREM ET LONGOBARDOS — 17. vigebant] vivebat *M*

"spitio, ductusque ad balneas, tractatur ultra quam cre- "di possit curialiter. Ezelinus domum reversus impru- "dens et immemor quasi affectuum mulierum, narrat "audiente conjuge curialitatem, largitatem et nobilitatis "elegantiam Olderici de Fontana, pulchritudinem juve- "nilem, et decorem personae ipsius per membra singula, "colorem carnis, prout in balneo videret, et caudam "virilem grandem et viro aptissimam et cetera, quae "in juvene laudari possunt. Huius hominis laudes exi- "mias et maxime priapales, Speronella aure non surda "collegit, in mente recondidit, et die noctuque laudatum "virum non oculis visum, amat et amore incenditur. "Nuntium cum literis ad Oldericum mittit. Loco et tem- "pore accepto, Speronella, relicto Ezelino, tendit ad "Oldericum de Fontana et in Montesilice nuptialiter ab "eo recipitur. Dictum quoque eo tempore fuit Dale- "smaninum transitus huius conscium fuisse, et ex hoc "etiam possessiones a sorore sua quasdam aquisivisse.

[1] La notizia di questo incendio, con cui s'inizia il *Liber*, potrebbe — ciò che già fu osservato anche nell'Avvertenza (p. 272, l. 25) — spiegare come sia avvenuto che tutte le più antiche redazioni degli Annali e il *Liber* stesso prendano le mosse da questo medesimo anno, nè vi sia alcun elenco dei magistrati politici, che risalga a data anteriore. La notizia dell'incendio, oltre che nei versi della iscrizione citata, è negli Annali: la *r. parm.* (*S*) e la *r. cp.* la formulano quasi con le medesime parole; la *r. ital.* usa una forma più generica, ma vi aggiunge il nome di coloro che dell'incendio furono cagione.

[2] Vedi Avvertenza, p. 276, l. 2.

[3] La notizia più ampia sulla fondazione di Alessandria, che è comune ai codici *E M T* (vedi *varianti*) nei quali trovasi in fine della rubrica, benchè questa contenga anche questa notizia più sommaria, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber* ed è evidentemente una aggiunta. Essa coincide nella sostanza e nella forma con un passo della *Chron.* p. 218, l. 12.

[4] Questa formula [*Et notandum .... fiebat*] con cui si spiega il significato, che in rapporto all'elezione ed alla durata dell'ufficio dei reggitori di Padova ha la data dell'anno premessa ai nomi di questi lungo tutto il corso del *Liber* è, come già fu avvertito (Avvertenza, p. 272, l. 30), la medesima che si legge anche al principio delle *rr.* degli Annali patavini *parm.*, *parm.* (*S.*), *cp.*, *cp.* (*A*), *cp.* (*Mol.*) delle quali forma la intitolazione o l'avvertenza introduttiva.

[5] Gli Annali, concordi nel dirlo di *Milano* e nel chiamarlo *Alberto*, ne scrivono diversamente il cognome: *de Osa* (*r. zab.*); *de Ossa* (*r. cp.*); *ab Osa* (*r. cp.* (*A*), *r. parm.*); *de Bossa* (*r. ital.*). Alberto de Osa è ricordato nella sentenza 20 gennaio 1181 pronunciata dai Rettori di Lombardia intorno alle discordie insorte fra Padova, Treviso, Ceneda e Conegliano. Suo giudice fu Ariprando Milanese. Vedi A. GLORIA, *Degl' illustri Italiani, che avanti la dominazione carrarese furono podestà in Padova,* Serie cronologica provata coi documenti, Padova, Prosperini, 1859, pp. 6, 7.

suit librum sententiarum, maximi doctores in theologia[1]. Et Lombardi cum illis de Marchia tarvisina fecerunt pacem cum imperatore supradicto expulso de Alexandria; quae facta fuit in civitate Constantiae de Alemania, et postea dicta fuit pax Constantiae[2]. *c. 1 v*

MCLXXVI. — Dominus Ugonus de Canavolis, dominus Transalgardinus, cives Paduae, et dominus Azinus, consules rexerunt Paduam[3]. Eo tempore aedificata fuit Montegalda[4]. Et imperator Federicus conflictus et debellatus fuit in campo in Lombardia[5].

MCLXXVII. — Dominus Obizzo estensis marchio rexit Paduam. Eo tempore Venetiis ante ecclesiam sancti Martini factum fuit concordium inter papam Alexandrum III et Federicum imperatorem, in festo sancti Iacobi apostoli de mense iulij, existente Sebastiano Ciani duce Venetiarum[6].

MCLXXVIII. — Dominus Obizzo praedictus rexit Paduam[7]. Eo tempore captum fuit Goeghum per Paduanos. Et Saladinus secundus Aegyptiorum sultanus cepit Hierusalem et Syriam, sub Guidone octavo ibidem rege. Et tunc dicitur fuisse translatum corpus beati Stephani prothomartyris de Constantinopoli Venetias[8].

MCLXXIX. — Dominus Gulielmus Tempesta de Tarvisio potestas Paduae[9]. Eo tempore

---

1-3. Et Lombardi.... Constantiae *om.* *E T* — 1. illis de] illis simul de *M* — 2. imperatore supradicto] imperatore Federico praedicto *M* — 3. de] in *M* — 4. MCLXXVI] *M agg. come titolo:* IMPERATOR FREDERICUS FUIT DEBELLATUS A LONGOBARDIS — 5. dominus Azinus] *E M T agg.* de Tansalgardinis civis Padue — 6. in Lombardia] per Lombardos *E M T* — 7. MCLXXVII] *M agg. come titolo:* ALEXANDER TERCIUS CONFIRMAVIT PACEM CUM FREDERICO PRIMO IMPERATORE - estensis marchio] marchio de Este *E M T* — 8. sancti Marci facta fuit concordia *E M T* — 9. de julio *E M T* — 10. Venetiarum] *E M T agg.* Et dicitur quod papa posuit pedem super collum imperatoris et dixit hunc versum: Super aspidem et basiliscum ambulabis et conculcabis leonem et draconem. Imperator respondit: Non tibi sed Petro. *Il solo M aggiunge anche, ma con carattere d'altra mano:* et ipse dixit: Et michi et Petro — 11. MCLXXVIII] *M agg. come titolo:* DE SALIDINO TURCHO QUI ACCEPIT SEPULCRUM DOMINI — 12-13. Et Saladinus.... rege] Et quidam turchus nomine Saladinus cepit sepulcrum et Achon et multas Christianorum optinuit civitates *E M T* — 14. Venetias] *E M T agg.* Et papa Alexander tertius prohibuit mercatoribus et cristianis in lateranensi concilio arma et auxilia deferri Saracenis — 15. MCLXXIX] *M agg. come titolo:* DE CONCILIO GENERALI APUD LATERANUM IN URBE

[1] Il passo *Eo tempore.... in theologia* appartiene al nucleo primitivo del *Liber*; non mi fu possibile determinarne la fonte.

[2] Il passo *Et Lombardi.... Constantiae* è aggiunta introdotta da *P* ed è notizia anticipata cronologicamente, che poi viene ripetuta a suo luogo sotto l'an. 1183: non saprei determinarne la fonte diretta.

[3] Degli Annali soltanto le *rr. cp.* (*A*) e *ital.*, hanno i nomi dei consoli; le altre dicono semplicemente che Padova in quell'anno fu retta da consoli. I consoli nelle due redazioni degli Annali sono due soli e v'è qualche variante nei loro nomi: *Ugonus de Carnarolis* e *Azimus de Trasalgardinis* in *r. cp.* (*A*); *Alboino de Canavoli* e *Azzino Transalgardo* in *r. ital.* Secondo il Gloria (*op. cit.*, p. 14 nota 3) sarebbero stati pure tre i consoli cioè Ugo de' Canavoli, Transalgardino de' Transalgardi, Azimo degli Azimi. Egli accetta la lezione del *Liber* specialmente perchè nessun documento e neppure il codice della famiglia dei Transalgardi e Capodilista (MUSEO CIV.) accennano ad un Azimo dei Transalgardi, e perchè nelle croniche e documenti di quel tempo, quando uno aveva il nome pari al cognome, quasi sempre si scriveva soltanto quello.

[4] La notizia dell'edificazione di Montegalda è in Annali, *r. ital.*

[5] Donde sia tratta la notizia, — che pur appartiene al nucleo primitivo del *Liber* — della sconfitta di Federico non so: nella sola *r. cp.* (*A*) degli Annali (*varianti*) vi è invece quella che in detto anno Federico venne a Padova. Nessun documento conferma la venuta a Padova di Federico in quell'anno. Vedi GLORIA, *Cod. dipl. Padov.*, vol. II, tomo II.

[6] Per l'aggiunta dei codici *E M T* riportata nelle varianti cf. *Chron. mant.*, p. 217, l. 40. Quale sia la fonte delle notizie sull'incontro di Venezia nella prima parte, che appartiene al nucleo primitivo del *Liber*, non si può determinare. Questa rubrica negli Annali porta solo il nome del podestà, nel quale sono concordi le diverse redazioni.

[7] Riguardo all'ufficio di podestà per due anni consecutivi di Obizo marchese d'Este vi è l'accordo di tutte le redazioni degli Annali e del *Liber*, ma non esistono documenti (GLORIA, *op. cit.*, p. 14).

[8] Questa rubrica negli Annali porta il solo nome del podestà, nel quale sono concordi. Dell'altre notizie, sia per la prima parte che appartiene al nucleo primitivo, sia per la seconda che appartiene ad *E M T* (cf. *varianti*) non si può determinare le fonte.

[9] Secondo il Gloria (*op. cit.*, p. 14): "1179 Guglielmo Tempesta trevisano, Obizzo marchese d'Este „ e in nota 5. "Tutti i cronisti si accordano nel porre il Tempesta a podestà in quest'anno. Non tutti però ci avvertono che cessò prima del 29 giugno 1180 per le discordie insorte tra i Padovani e i Trevisani, che leggonsi nella seconda parte della storia inedita dell'Orsato ed in altre opere. Ne sono prova irrefragabile i documenti 41, 42, 43 della storia eceliniana del Verci, "che fanno parola del podestà Obizzo marchese d'Este

fuit generale concilium celebratum apud Lateranum die 19 martii. Et captus fuit burgus [Richus][1] per Paduanos, quoniam ipsis revelabat.

MCLXXX. — Dominus Aldrigetus de Orlando de Padua rexit Paduam[2].

MCLXXXI. — Dominus Ioannes de Lemizzonibus, dominus Zilielus de Scintilla et do-
c. 2 r minus Gulielmus de Compagno, cives Paduae consules rexerunt' Paduam[3]. Eo tempore de mense aprilis incepit maxima caristia, durans usque ad messes, et fuit valida fames, ita quod surgus valuit solidos LX parvorum[4].

MCLXXXII. — Dominus comes Manfredinus civis Paduae rexit Paduam[5].

MCLXXXIII. — Dominus Dalesmaninus, dominus Transalgardinus, cives Paduae consules bene rexerunt Paduam; nam cessavit fames praedicta[6]. Eo tempore facta fuit pax in

---

1. die 19 martii *om.* *EMT* — 1-2. captum fuit burgum Richum *EMT* — 3. Orlando] *om.* *EMT* - Paduam] *MT agg.* Eodem anno apud Aurelianum dum sacerdos hostiam consecratam teneret in manibus videt eam rubeo colore infusam et inter digitos sanguinem, quod Philippus rex Franciae propriis oculis vidit et in tribus locis super altare posita clariter sanguinem preparavit, et post modicum tempus in quodam castro sacerdote volente hostiam frangere, integra manens per medium replicata est, et in una medietate in propria [una *T*] forma manente, reliqua pars formam carnis induit. Similiter accidit in duobus aliis locis propter heresim in Guasconia pululantem. Philippus rex Franciae comperto quod Iudei in una die martis ebdomade ymolabant, omnes cepit et rebus expoliavit et de regno depulit. Eodem anno in provincia bituricensi septem milia Catelanorum ab illius terre incolis interfecti sunt qui multa enormia pertractabant. Multi heretici in Flandria combusti sunt. Alii dicunt hoc fuisse anno sequenti — 4. MCLXXXI] *M agg. come titolo:* DE CARISTIA MAGNA IN PADUA — 6. durans] et duravit *EMT* — 7. parvorum] *MT agg.* Cum rex Aragonum et Comes tolosanus sive sancti Egidii Raymundus pater Raymundi pacificari non possent et cuidam carpentario apparuit Deus et dedit ymaginem Virginis cum filio et in circuitu scriptum erat: Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis, qui tollis peccata mundi dona nobis pacem. Quod audientes principes venerunt apud podium, et ille [illinc *T*] ab episcopo in eminenti loco positus audacter de pace mandat proponit et tunc cum lacrimis pacem omnes promittunt et servant — 9. MCLXXXIII] *M agg. come titolo:* DE PACE FIRMATA INTER FEDERICUM PRIMUM IMPERATOREM ET ITALIANOS — 10. nam] et *EMT*

"nel 9 e 10 giugno 1180. Onde è chiaro che questi suc- "cesse al Tempesta prima del 29 giugno, ma non sa- "prei in qual giorno. Della podesteria del Tempesta "siamo assicurati da un documento, che lo nomina al 7 "luglio 1179, e trovasi nella Busta 162 p. 2 presso l'Ar- "ca di sant'Antonio in Padova ". Nel nome del podestà, che negli Annali forma solo questa rubrica, sono concordi le diverse redazioni di questi. La *r. ital.* e la *r. cp.* (*A*) sole lo dicono *di Treviso:* delle altre notizie, comuni a tutte le redazioni del *Liber* e che appartengono al nucleo primitivo, non si può determinare la fonte.

[1] Borgoricco villaggio del comitato Padovano, ora compreso nel distretto di Camposampiero.

[2] Nel nome del podestà son concordi gli Annali che non contengono altre notizie sotto questa rubrica; fuorchè la *r. ital.* Secondo il doc. 43 del *Cod. ecel.* del Verci (p. 78) il nome è Aldrighetto de Rolando. Secondo gli Annali e il *Liber* dura in carica un anno, ma i documenti 44, 45 (VERCI, *Cod. ecel.*) nominano podestà il 20 gennaio e il 1° giugno 1181 Obizzo marchese d'Este (GLORIA, *op. cit.*, p. 14 nota 6). L'aggiunta riportata nelle varianti, come quella dell'anno seguente e dell'an. 1186, è una di quelle che sono proprie di *T*, e (entrate solo in *M*) appariscono tratte di qualche testo, che narrava delle lotte e persecuzioni contro gli eretici in Francia sotto Filippo II Augusto di Francia.

[3] Delle redazioni degli Annali soltanto *r. cp.* (*A*) ed *r. ital.* hanno i nomi dei consoli con leggere varianti [*de Limizonibus* in *r. cp.* (*A*); *Gioan de Ghitti cioè de Linminzoni, Egidiolo de Scintilla* in *r. ital.*]: le altre dicon solo che Padova fu retta quell'anno dai consoli. Nota il Gloria (*op. cit.*, p. 14, nota 7): "Si trovano nella storia "eceliniana del Verci ricordi di Giliolo o Ziliolo Scin- "tilla e di Guglielmo Compagno, e di altri personaggi "della famiglia de Lemizzo, ma non di Giovanni ". La notizia della carestia, benchè abbia carattere annalistico non è in nessuna delle redazioni degli Annali.

[4] Per l'aggiunta riportata nelle varianti cf. nota 2.

[5] Così anche gli Annali concordemente: solo la *r. ital.* lo chiama *il conte Manfredo.* Nota il Gloria (*op. cit.*, p. 14 nota 8). "Unanimi i cronisti lo vogliono podestà "in questo anno. Avverto però che nella sentenza 15 lu- "glio 1182 recata dal Verci nella storia eceliniana tra "i documenti al n. 47 si nominano 14 consoli di Pa- "dova, ma non quel podestà. Se non che a questo do- "cumento si oppone il riflesso che il Manfredino abbia "assunta la podesteria più tardi del 29 giugno, o che i "mentovati consoli non avessero il supremo potere, ma "fussero consoli di giustizia, magistrati subalterni. An- "che nel documento 19 ottobre 1193, n. 60 della stessa "storia, si trovano i consoli di Verona sotto la pode- "steria di Guglielmo Osa, e nell'altro 12 giugno 1190 "n. 54 si nominano altri consoli in Treviso, durante la "podesteria di Guglielmo Pusterla ".

[6] Gli Annali hanno solo questi nomi di consoli con lievi varianti: il nome dell'uno è *Delesmanino* solo in *r. ital.*, l'altro nome oscilla fra *Tanselgardinus* (*r. parm.*; *r. cp.*; *r. zab.*) e *Transalgardino* (*r. ital.*): *Transalgardinus de Transalgardis* ha *r. cp.* (*A*). La redazione *cp.* reca *potestates* anzichè *consules.* A questo propo-

civitate Constantiae de Alemania inter Federicum primum Romanorum imperatorem ex una parte et civitates Italiae ex altera, VII kal. iulij, anno regni eius XXXII et eius imperii XXVIIII. In qua pace interfuerunt de Padua Gnanfus, Ecelinus iudex, et Henglestus de Fontagliva[1].

MCLXXXIIII. — Dominus Albertus de Baone civis Paduae rexit Paduam. Eo tempore factus fuit pons Brentae de Miiagina. Et fuit fames valida. Et dominus Lucius papa receptus in Verona cum gaudio II kal. augusti[2].

MCLXXXV. — Dominus Grimerius Vicecomes de Placentia potestas Paduae[3].

MCLXXXVI. — Dominus Ugutio de Bosio de Mantua potestas Paduae[4].

MCLXXXVII. — Dominus Aposatius de Brixia potestas Paduae[5], qui fuit expulsus de regimine, quoniam male exercebat officium suum cum magnatibus et potentibus. Eo tempore devicti fuere Christiani a Saladino supradicto in festo sancti Ioannis Baptistae de mense iunij; qui tunc cepit Ierusalem et Terram sanctam. Et rex Henricus desponsavit reginam Constantiam filiam Rugerij Siciliae regis; cum ipse iam esset annorum quinquaginta. Et Azolinus marchio de Este cepit Fratam. Et comes Ugutio de Vincentia fuit obsessus in Montegalda minore cum' dominis Clarello et Balegante ibi existentibus cum C militibus de Padua; sed *c. 2 v* Paduani Vincentinos expulerunt inde et in fugam converterunt.

MCLXXXVIII. — Dominus Ugonus de Canavolis, dominus Transalgardinus cives Paduae consules rexerunt Paduam[6]. Eo tempore Paduani per vim ceperunt Montegaldam; propter

---

3. In qua fuerunt *E M T* - Fontaglina *M* — 4. MCLXXXIIII *M agg. come titolo:* PONS BRENTAE DE MEIANIGA FUIT FACTUS ET LUCIUS PAPA FUIT IN VERONA — 5. Meianiga *E M T* — 6. II] XI *E M T* — 8. MCLXXXVI] *M agg. come titolo:* DE QUODAM MIRACULO FACTO IN EXERCITU REGIS ANGLIE - Bosio] Baxio *E M T* - Paduae] *segue in M T* Eodem anno cum in exercitu regis Angliae esset multitudo Cathelanorum, et unus male partam pecuniam ludendo amitteret, et ymaginem Virginis blasfemans congessit et tandem lapidem iecit et pueri ymaginis brachium fregit et inde cruor continuo emanavit qui infirmis sanitates restituit. Ille vero infelix a demone, quo agebatur, areptus miserabiliter mortuus est — 9. MCLXXXVII] *M agg. come titolo:* SOLDANUS VICIT CRISTIANOS ET REX HENRICUS FILIUS IMPERATORIS FEDERICI SPONSAVIT CONSTANTIAM REGINAM FILIAM REGIS RUGERII SICILIE — 11. Saladino] Soldano *E M T* - in festo sancti Iohannis de iunio *E M T* — 12. Henricus filius imperatoris desponsavit *E M T* — 13. Rugerii] Eugenii *P* - ipse rex Henricus iam *E M T* — 14. obsessus a Vicentinis in *E M T* 17. MCLXXXVIII] *M agg. come titolo:* DE CAPTIONE MONTIS GALDE ET DE PROELIO INTER EOS ET VICENTINOS ET DE MORTE SAURI COMITIS SANCTI BONIFACII ET VERONENSES CEPERUNT FERRARIENSES.

sito il Gloria (*op. cit.*, p. 15, nota 1) osserva che secondo un documento dell'an. 1204, un'altra podesteria fu contemporaneamente tenuta da due Padovani (vedi più innanzi rubrica an. 1204). La notizia del cessare della carestia, benchè di carattere annalistico, non è in nessuna delle redazioni degli Annali.

[1] Cf. lo strumento della pace di Costanza tra Federico I imperatore e la Lega lombarda (*Antiq. Ital.*, IV, col. 315 A) vedi Avvertenza, p. 275, l. 21.

[2] Gli Annali sono concordi quanto ad *Albertus de Baone* [*Alberto de Baon* in *r. ital.*]; la sola redazione italiana aggiunge le notizie del Ponte sul Brenta [a Meganiga]. La notizia della carestia non si trova in nessuna delle redazioni degli Annali: nè può dirsi da qual fonte derivi la notizia dell'andata in Verona di papa Lucio III, notizia, che appartiene al nucleo primitivo del *Liber*. La data di *E M T* per questo avvenimento accolta anche dal Jaffè (*Regesta pontificum Romanorum*, Berolini, 1851, p. 846) è l'XI kal. augusti non il II kal. augusti. Si noti però che il primo atto di Lucio III a Verona è del 31 luglio (cf. JAFFÈ, loc. cit.).

[3] *Grimerius placentinus* o *de Placentia* tutte le redazioni degli Annali, fuorchè la *r. cp.* (*A*): *Grimonius Vicecomes de Placentia.* A questo nome di podestà il Gloria (*op. cit.*, p. 15, nota 3) aggiunge la seguente illustrazione: doc. 4 settembre 1185 — "Ego Egidiolus iudex "cognoscens pro domino *Grimerio Vicecomite placentie* "et Padue potestate" (ARCH. CIV. PAD., *San Giorgio Maggiore di Venezia*); e doc. 16 settembre 1185 "Dominus "Grimerius Placentie Vicecomes et Padue potestas laudavit.... Testes interfuerunt comes Manfredinus Icelinus et Albrigetus et Ziliolus et Alexiolus iudices prefate potestatis" (ARCH. CIV. *Corona*, n. 4038 *f* 4).

[4] *Ugucio* o *Ugusio de Bosio* o *de Boxio*, hanno gli Annali; solo la *r. cp.* (*A*) aggiunge che era *de Mantua.* "Ego Rogatus iudex cognoscens pro domino Ugu"cione de Boso de Mantua atque Padue potestate" (ARCH. CIV. *Corona*, doc., 29 maggio 1187, n. 3098. Vedi GLORIA, *op. cit.*, p. 15, nota 4). Per le aggiunte riportate nelle varianti vedi nota all'a. 1180.

[5] *Apoxacius* o *Apoxatius* o *Aposatio* di Brescia hanno gli Annali "Coram Domino Artusino iudice Apos. "potestatis Paduae" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 8 aprile 1188 n. 4053). Vedi GLORIA, *op. cit.*, p. 15, nota 5. Le notizie aggiunte nel *Liber* appartengono al primitivo nucleo, ma non è possibile determinarne la fonte.

[6] Gli Annali hanno solo *Consules rexerunt Paduam*, fuorchè, *r. cp.* (*A.*) e *r. ital.*, che riportano i nomi dei consoli, ma mentre la prima s'accorda in questi col *Liber* con qualche lieve variante [Dominus Ugonus de Canariolis, D. Transalgardinus, cf. an. 1176] la *r. ital.* ha nomi diversi [m. Rogato giudice et m. Azzoto et m. Rolandino de Malpelo] e deve essere errore; cf. an. 1194 in cui ritornano gli stessi nomi che si incontrano nella *r. ital.* in accordo questa volta col *Liber regiminum*.

quod Vincentini clauserunt aquam de Longare Paduanis; unde Paduani cum exercitu euntes violenter aperuerunt ipsam rostam. Sed quia incauti remanserunt milites unius quarterii de Padua, Vincentini insultaverunt in eos, et multos ex eis ceperunt captosque Vincentiam duxerunt[1]. Et Ecelinus de Romano astrinxit amicitiam cum Paduanis obligans eis Onariam pro libris xxv^{M}. Et post annos quinque Vicentini cum exercitu militum et peditum Veronae venerunt Marosticam et Bassianum; Ecelinus vero pro timore fecit pacem cum eis et dedit filium suum pro obside sub temptorio potestatis Veronae. Ideoque Paduani dixerunt quod ob hoc ceciderat eis ad poenam[2]. Et Terisius veronensis interfecit comitem Saurum de Verona super montem Sancti Bonifacii; et ivit ultra mare, postea in Apuliam magnifice stetit; et fratres ipsius Terisii, qui remanserant Veronae, cum heredibus comitis Sauri fecerunt pacem et dederunt eis montem Sancti Bonifacii cum suis possessionibus circumstantibus pro emendatione damni[3]. Et Veronenses ceperunt Ferrarienses apud Fratam ferrariensis districtus.

MCLXXXIX. — Dominus Gulielmus ab Ossa de Mediolano potestas Paduae[4]. Eo tempore incisum fuit nemus Gadii[5], et factum navigium, per quod itur ad Montem silicem[6]. Et imperator Federicus ivit ultra mare cum terrestri exercitu in servicium sepulcri, et cepit Ychoniam.

MCXC. — Dominus Gulielmus ab Ossa praedictus potestas Paduae. Eo tempore obiit imperator in aqua fluminis Caleph in Armenia, qui fuit electus rex Romanorum anno MCLI, et postea coronatus imperator in MCLIIII.

c. 3 r MCXCI. — Dominus Gulielmus praedictus ab Ossa potestas Paduae. Eo tempore factus fuit pons Brentae de Noventa. Et factae fuerunt turres Canfreduli[7], stationes corezariorum, et merzariarum communis Paduae, et peronium a fructibus[8]. Et Henricus filius dicti Federici imperatoris coronatus est Romae. Et Cremonenses necaverunt se in flumine Olei, dicentes melius esse necari quam mori.

MCXCII et XCIII. — Dominus Ubertinus Vicecomes de Placentia potestas Paduae, et dominus Ubertus praedictus[9]. Eo tempore facta fuit investitura dicto domino Uberto pro comuni Paduae recipienti, per Stephanum maricum[10] comunis Gothi[11] et Montagnoni, de quam

---

2. quia *om.* *E M T* - unius quarterii *om.* *E M T* — 2-3. de Padua] Paduani *E M T* — 4. astrinxit] contraxit *E M T* — 13. MCLXXXIX] *M agg. come titolo:* IMPERATOR FEDERICUS IVIT ULTRA MARE PER TERRAM IN SERVITIO CHRISTIANORUM — 15. cum terrestri exercitu] per terram *E M T* — 16. MCXC] *M agg. come titolo:* DE MORTE IMPERATORIS FEDERICI BARBAROSSA — 19. MCXCI] *M agg. come titolo:* QUOD REX HENRICUS FILIUS IMPERATORIS FEDERICI CORONATUS FUIT ROME — 21. peronium] petronium *E M T* — 24. MCXCII] *M agg. come titolo:* DE INVESTITURA MONTIS NOVI — 24-25. et dominus Ubertus praedictus, *queste parole in E M T formano un paragrafo a sè preceduto dalla data* MCLXXXXIII *e seguito dal titolo* potestas Padue — 26. Gothi] Grothi *E M T*

[1] Cf. ROLANDINO, p. 20, l. 11 sgg.

[2] Cf. ROLANDINO, p. 20, l. 26, p. 21.

[3] Le notizie, che risguardano il conte Sauro di San Bonifacio e il suo uccisore, non derivano direttamente dalle *rr.* degli Annali, perchè in esse manca ogni particolare del fatto.

[4] Gli Annali sotto gli ann. 1189, 1190, 1191, portano concordi [con le varianti *Osa* o *Ossa;* cf. an. 1174] il solo nome di questo podestà, fuorchè la *r. ital.*, che fa menzione dei lavori, che furono eseguiti durante i tre anni del suo reggimento [ponte del Brenta, torri di Canfredulo, botteghe dei sellai e della merceria, canale di Monselice]. "Ex parte domini Wilielmi de Osa Paduae potestatis„ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 19 dicembre 1689, n. 421) "Dominus Willelmus de Osa Pad. Potestas„ (doc. 24 febbraio 1190, TREVISAN, *Illustrazione d'un sigillo ecc.*, nota 20, p. 118) "Dominus Jacobinus iudex cognoscens pro domino Wilielmo de Osa potestate Paduae„ (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 9 dicembre 1191, n. 5619. Cf. GLORIA, *op. cit.*, p. 15, nota 7). Le altre notizie di carattere generale non sono negli Annali, e non si può determinarne la fonte.

[5] Gazo villaggio del comitato padovano già nominato in un documento del 976 (GLORIA, *Cod. dipl. pad.*, doc. 67).

[6] Cf. le *rr. ital.* ed *o.* degli Annali.

[7] Canfriolo contrada di Grantorto padovano.

[8] In questo senso di mercato dei frutti il *peronium* non è citato dal Ducange.

[9] Le redazioni degli Annali sono concordi nell'indicare *Ubertinus Vicecomes de Placentia* come podestà nei due ann. 1192 e 1193, fuorchè la *r. ital.* che riunisce l'an. 1193 all'an. 1194 ed assegna al primo i medesimi consoli che per il secondo anno "....Ubertus Vicecomes Placentie, Paduae potestas....„ (VERCI, *Cod. ecel.*, doc. 60, 1193, 19 ottobre, p. 165). Le altre notizie contenute in questa rubrica appartengono al nucleo primitivo del *Liber*, ma non se ne può determinare le fonti. Proveniente da un documento sembra essere la notizia sull'investitura concessa al podestà per conto del comune di Padova (cf. Avvertenza, p. 274, l. 5).

[10] Capo del villaggio.

[11] Montegrotto.

pluribus montibus et colibus positis in Monte Gotho, in contrata quae nunc vocatur Montenovo, solvendo solidos 20 venetorum parvorum quolibet anno dicto marico pro suo comuni. Et Veneti exiverunt in mari cum sex navibus magnis et decem galeis, et ceperunt tres naves magnas Pisanorum, et duxerunt Venetias mille captos. Et die .... iulii sol obscuratus est a tertia usque ad nonam fere.

MCXCIIII. — Dominus Rogatus iudex, dominus Azochus, dominus Rolandus de Malpileo cives Paduae consules rexerunt Paduam [1]. Eo tempore domina Aledeita soror comitum de Mangono, et uxor Ecelini secundi, die lunae, sexto exeunte aprili, circa meridiem peperit Ecelinum tertium de Romano tyranum crudelissimum in Marchia tarvisina; qui postea captus fuit a domino Uberto Pallavicino marchione et Boxio de Dovaria iuxta Cassanum MCCLIX, indictione v, die sabbati tertio exeunte septembri, et decessit infra decem dies in Soncino castro Boxii, ubi etiam sepultus est. Et imperator Henricus subiugavit Apuliam circa festum omnium Sanctorum; qui Enricus quintus fuit filius Federici primi et pater Federici secundi, nati de Constantia regina Siciliae et domina Apuliae. Cui successit dictus Federicus secundus qui coronatus fuit Romae.

MCXCV. — Dominus Paganus de la Turre de Mediolano potestas Paduae [2]. Eo tempore c. 3 v incepti fuerunt muri circa Paduam a ponte sancti Leonardi. Et inceptum fuit monasterium sancti Benedicti. Et factus fuit pons lapideus omnium Sanctorum, ut in libro Leonis [3] continetur:

QUINQUE MINUS DEMPTIS ANNIS DE MILLE DUCENTIS.

MCXCVI. — Dominus Ottolinus de Boxio de Mantua potestas Paduae [4], qui iuravit regimen suum in Bassiano. Eo tempore Saladinus cepit sepulcrum Domini die III exeunte septembri.

MCXCVII. — Dominus Ottolinus praedictus potestas Paduae. Eo tempore Henricus imperator obiit in Apulia die XXVIII septembris.

MCXCVIII. — Dominus Jacobus Strictus de Placentia potestas Paduae [5]. Eo tempore

---

2. quolibet] pro quolibet *M* — 4. Pisanorum *om.* *EMT* - mille] 3 millia *EMT* - est] fuit *EMT* — 6. MCXCIIII] *M agg. come titolo:* INCIPIT LIBER SECUNDUS HUIUS OPERIS. DE NATIVITATE ECELINI TERCIO DE ROMANO ET QUALITER IMPERATOR HENRICUS FILIUS FEDERICI SUBIUGAVIT SIBI APULIAM — 9-12. qui postea.... sepultus est *om.* *EMT* — 12. Henricus sibi subiugavit *EMT* — 13-14. Sanctorum in predicto millesimo qui *EMT* — 16. MCXCV] *M agg. come titolo:* MURI INCEPTI FUERUNT CIRCA PADUAM — 21. MCXCVI] *M agg. come titolo:* ITEM DE CAPCIONE SEPULCRI DOMINI — 22. Saladinus] Soldanus *M* - die III] die IIII *M* — 25. MCXCVIII] *M agg. come titolo:* PADUANI CEPERUNT VICENTINOS ET SUUM CAROCIUM ABSTULERUNT

[1] Le redazioni degli Annali hanno tutte *Consules rexerunt* fuorchè, come al solito, le *rr. cp.* (*A*) e *ital.*, che ne riportano i nomi con varianti di nessun conto; tutti ricordano la nascita di Ezzelino da Romano, ma il *Liber* ricorre certo ad altra fonte, che non si può determinare, come non lo si può per le altre notizie contenute in questa rubrica, che appartengono tutte (fuorchè il passo *qui postea.... sepultus est*) al nucleo primitivo.

[2] Tutte le redazioni degli Annali son concordi sul podestà "Ego magister Racionator cognoscens pro "domino pagano de Turre potestatis Padue„ (ARCH. CIV. *San Giorgio Mag.*, doc. 12 aprile 1196, n. 3588; vedi GLORIA, *op. cit.*, p. 15, nota 10). Tutte le predette redazioni riportano le notizie delle mura e del ponte costruito: la *r. ital.* sola anche quella relativa al monastero di san Benedetto. Il monastero fu fondato da Giordano Forzatè (A. PORTENARI, *Delle felicità di Padova*, Padova 1623, pp. 442, 43, 71, 72).

[3] Molto probabilmente nel centro d'uno dei parapetti del ponte vi era un bassorilievo rappresentante un leone con la zampa sopra un libro aperto in marmo recante una breve scritta con la data dell'edificazione, cf. Avvertenza, p. 276, l. 23.

[4] Il nome è Ottobonus de Boxio in *r. zab.* e Ottobon de Boxio in *r. ital.* tanto per l'an. 1196, quanto per l'an. 1197: ma le altre notizie di questi due anni, che appartengono al nucleo primitivo del *Liber*, non sono negli Annali, nè se ne può determinare la fonte.

[5] Iacobus Strictus o Giacomo Stritto di Piacenza hanno tutte le redazioni degli Annali. "Nel "codice statutario republicano c. 181 presso l'Archi- "vio civico leggesi: *Statutum vetus conditum ante mille- "simum ducentesimum trigesimum sextum.... Potestate do- "mino Iacobo Steico die veneris quarto exeunte augusto.* "È evidente che questo statuto si riferisce al 28 ago- "sto 1198, perchè la podesteria di Iacobo durò dal 29 "giugno 1198 al 29 giugno 1199. Non sorprenda poi "il cognome dato a lui nel codice stesso, perchè questo "fu scritto l'an. 1276 e contiene altri errori molteplici "di ortografia e di cronologia....„ (GLORIA, *op. cit.*, p. 16, nota 1). Tutte le redazioni annalistiche soltanto

die martis primo septembris Paduani, cum audiutorio Ezelini secundi, apud Carmignanum ceperunt Vincentinos, et suum carrocium martinellum abstulerunt et Paduani conduxerunt et tenuerunt ipsos in carceribus per quattuor annos, vel circa. Carrocium vero posuerunt in curia episcopali et ibi supra eum cachaverunt, donec Vincentinos de carceribus dimiserunt; et fortiliciam Carmignani destruxerunt multosque suspenderunt. Et Veronenses venerunt supra Paduanos, sed parum lucrati sunt.

MCXCIX. — Dominus Azo marchio de Este rexit Paduam bene et legaliter [1].

MCC. — Dominus Azo Confalonerius de Brixia potestas Paduae [2]. Eo tempore captum fuit Cartinum [3], et destructum a Veronensibus. Et jurisdictiones seu dominationes magnatum Paduae acceptae fuerunt per populares ipsius civitatis.

c. 4 r MCCI. — Dominus Petrus Ciani de Venetiis potestas Paduae [4], qui fuit postea dux Venetiarum, et filius quondam domini Sebastiani Ciani ducis Venetiarum. Eo tempore conducta fuit aqua a Montesilice per navigium veniendo Paduam.

MCCII. — Dominus Ubertus Vicecomes de Placentia potestas Paduae [5]. Eo tempore Veronenses, Vincentini, Tarvisini, Mantuani, Ferrarienses, Tridentini, Feltrini et Bellunenses magno cum exercitu venerunt usque ad pontem Brentae Viciaggeris, et ibi fixerunt sua temptoria, et ceperunt castrum Carturii, et turrim Canferduli, et straverunt. Et Paduani iverunt eis obviam, et fixerunt sua temptoria iuxta pontem Brentae ex adverso dictorum hostium; et tandem pacificati sunt ad invicem. Et tempore procedenti Paduani dimiserunt omnes Vincentinos, quos tenebant captos. Henricus Dandulo Venetorum generalis, una cum comitibus Sancti Pauli Flandriae [6], et marchione Montisferati [7] ceperunt Cariam per vim, et eam penitus destruxerunt.

MCCIII. — Dominus Albertus de Mandelo de Mediolano potestas Paduae [8]. Eo tempore

---

1. Paduani] Padue *E M T* — 3. Carrocium vero] Et carrotium *E M T* — 4. eum] carrotium *E M T* - dimiserunt] relaxaverunt *E M T* — 6. sunt] fuerunt *E M T* — 7. marchio de Este] Estensis marchio *E M T* — 8. MCC] *M agg. come titolo:* QUALITER CAPTUM FUIT CARTURIUM ET DESTRUCTUM A VERONENSIBUS — 9. Cartinum] Carturium *M* Carrocium *E T* — 10. per populares homines civitatis Padue *E M T* — 11. MCCI] *M agg. come titolo:* DE NAVIGIO MONTISSILICIS — 12-13. conducta fuit] facta fuit venire *E M T* — 13. per] propter *E M T* — 14. MCCII] *M agg. come titolo:* DE MAGNO EXERCITU QUOD VENIT USQUE AD PONTEM BRENTE VICIAGERIS ADVERSUS PADUANOS — 20. Venetorum generalis] dux Venetiarum *E M T* — 21. Pauli Flandriae] Pauli et Flandrae] *E M T* - Montisforetri *M* - Zaram *M;* Zariam *E T* — 23. MCCIII] *M agg. come titolo:* HOMINES DE MONTAGNANA INTERFECERUNT UGUCIONEM FRATREM DOMINI PADUANI CONSULEM PRO COMMUNI PADUE.

aggiungono: *Hoc anno fuit factum Carmegnani* [Camexani, *r. zab.:* de Camesano *r. ital.*] *inter Paduanos et Vicentinos:* non si può determinare donde siano tolte le notizie più ampie del fatto, che sono entrate nel nucleo primitivo del *Liber.*

[1] Le redazioni degli Annali sono concordi nell'indicare come podestà *Azzo d'Este* "Sub domino Man"zio Iudice domini A. (*Azzonis*) Mar. (*Marchionis*) et Pot. Pad. (*Potestatis Padue*) ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. dall'an. 1199, n. 541; GLORIA, *op. cit.*, p. 16, nota 2). L'aggiunta "*bene et legaliter*" non proviene dagli Annali.

[2] Le redazioni degli Annali sono concordi nel nome del podestà *Azo Confalonerius* e la *r. cp.* (*A*) lo dice di Brescia: "Iussu domini Ariducis iudicis domini "Azonis Confalonerii Paduae potestatis" (ARCH. CIV. *Corona,* doc. 3 giugno 1201, n. 3109; GLORIA, *op. cit.*, p. 16, nota 3). La sola *r. ital.*, aggiunge la notizia che "in quest'anno gli plebei pigliorno il dominio dalli ma"gnati di Padoa".

[3] "Carturo di sopra (vedi *varianti*) castello e corte "secondo un documento del 1122" (GLORIA, *Il territorio Padovano illustrato,* Padova, 1862, vol. II, p. 122).

[4] Nel nome del podestà son concordi gli Annali con qualche variante [Zianus, Ziani, Ciano] ma nessun'altra notizia registrano del suo reggimento: solo in *r. o.* s'incontra quella relativa al canale di Monselice. A proposito di questo podestà il Gloria (*op. cit.*, p. 16, nota 4) scrive: "Ego magister Arduinus iudex domini "petri Ziani de Venetiis Arbasis comitis padue pot." (ARCH. CIV. *San Zaccaria* mazzo II, pergam. doc. 31 gennaio 1202). "Iussu domini Petri Ziani pot. Pad." (*Ivi,* doc. 31 gennaio 1202). "Fu poscia lo Ziani doge di Ve"nezia".

[5] *Ubertus Vicecomes de Placentia:* in tutte le redazioni degli Annali. "Ego Albertus de bellondo iudex "domini Uberti placentini vicecomitis pad. potestatis" (ARCH. CIV. *San Zaccaria* mazzo II, pergam., doc. 25 febbraio 1203). "Dominus Albertus de Matheo de bellun"do iudex domini Uberti pot. Pad." (*Ivi,* doc. 14 dicembre 1202) "Precepto domini Uberti pot. Pad."; (*Ivi,* doc. 20 gennaio 1203; GLORIA, *op. cit.*, p. 16 nota 5). Quanto alle altre notizie, esse appartengono al nucleo primitivo, ma non se ne può determinarne la fonte.

[6] Baldoino IX.

[7] Bonifacio II.

[8] Sul podestà son d'accordo gli Annali (certo è errore *Ubertus* per *Albertus* in *r. parm.*). "Coram pre"sentia domini Iacobi filii domini Alexi iudicis do-

homines Montagnanae interfecerunt dominum Ugutionem fratrem domini Paduani, consulem Paduae, ibidem missum pro communi Paduae. Et civitas Costantinopoli capta fuit a Francis et Venetianis per portam, ubi depictus erat unus angelus; prophetatum quippe fuerat quod per angelum debebat capi; et propterea dux Venetiarum vocat se dominum quartae partis et dimidii totius illius imperii.

MCCIV. — Dominus Albertus de Baone, dominus Dalesmaninus cives Paduae consules rexerunt Paduam [1]. Eo tempore factum fuit Campretum; et fuit maxima ubertas bladi, ita quod frumentum valuit solidos XI et non ultra. Et marchio de Este erat cum amicis suis iuxta castrum sancti Andreae' Musonis; et Ecelinus de Romano ex adversa parte stabat cum *c. 4v* amicis suis. Et commune Tarvisii destruxit dominos de Naone propter eorum superbiam, et propter quamdam possessionem magnam, quam habebant in districtu tarvisino. Et Tarvisini vendiderunt Castrum castrorum [2], quod acceperunt domini Carmonenses pro libris XXX^M^ parvorum, qui ab illa die in antea dicti sunt a Castris [3]. Et tunc datum fuit dominis de Naone castrum Cartarum, quod est iuxta Musonem [4], et Villanova tamquam de bonis Tarvisinorum, quae habebant in paduano districtu, de consilio Lonizonis et Guicemani tunc procuratorum et extimátorum communis Paduae [5]. Sed hoc castrum postea fuit destructum a Tarvisinis.

MCCV. — Dominus Bracius de Burgo de Cremona potestas Paduae [6]. Eo tempore via, qua itur Plebem Sacci, facta fuit et rehaedificata de novo. Et acceptae penitus fuerunt

---

2. Paduae] paduanum *E M T* — 3. Venetis *E M T* - prophetizatum *E M T* — 4. quartae] quinte *M* — 5. dimidie *M* - totius imperii Romanie *M;* imperii Romanie *E T* — 6. MCCIV] *M agg. come titolo:* CAMPRETUM FACTUM FUIT ET UBERTAS MAGNA ET HESTENSIS MARCHIO IVIT ADVERSUS ECELINUM DE ROMANO AD CASTRUM SANCTI ANDREE ET TRIVISINI DESTRUXERUNT DOMOS DE NAONE — 7. bladi *om. E M T* — 8. XI] II *E M T* — 11. in districtu tarvisino] in Tarvisio *M* — 12. Carmonenses] Carbonensibus *E M T* — 14. Cartarum] Cintarum *E M T* — 15. Lemizonis *E M T* — 15-16. procuratores et extimatores *P* — 17. MCCV] *M agg. come titolo:* VIA PER QUAM ITUR AD PLEBEM SACCI FACTA FUIT. CASTRUM DURACI ET CULFUM A GRADONENSE PATRIARCHA ET VENETIS CAPTUM FUIT — 18. rehedificata] rectificata *E M T*

"mini Alberti de Mandello potestatis Paduae" (ARCH. CIV. *Corona,* doc. 13 dicembre 1203, n. 4070) "Nel Codice statutario repubblicano presso l'Archivio stesso a "c. 106: Statutum vetus conditum millesimo ducentesimo quarto in exitu domini Alberti de Mandello". Da ciò risulta che questo statuto fu fatto nel giugno 1204, perchè ai 29 giugno dello stesso anno cessò la podesteria di Alberto" (GLORIA, *op. cit.,* p. 16, nota 6). La sola *r. ital.,* ha la notizie della morte di Uguzzone. Per la notizia della presa di Costantinopoli cf. MART. P., p. 438, l. 5.

[1] Gli Annali in tutte le redazioni ricordano i medesimi consoli. Conviene però meglio a costoro il titolo di podestà della *r. cp.* com'è registrata in un documento: "Ego Albertinus iudex cognoscens pro dominis Alberto de Baone et Dalesmanino Paduae potestatibus" (ARCH. CIV. *Corona,* doc. 4 febbraio 1205, n. 4071; GLORIA, p. 16, nota 7), e *r. cp.* e *r. zab.* aggiungono un accenno al fatto di Campreto (cf. ROLANDINO, p. 18, l. 22-p. 19) e *r. ital.* che "fu istituito e "ordenato il Fondeghetto e il formento valse soldi 2 al "staro: costui destrusse il comun di Treviso per la loro "superbia". Le altre notizie pure appartengono al nucleo primitivo, ma non si può determinarne la fonte.

[2] Sulla sua distruzione avvenuta nel 1283, cf. VERCI, *Storia della Marca Trivigiana,* tomo III, documento n. 273, p. 104.

[3] Per i documenti che si riferiscono alla storia di questa famiglia cf. VERCI, *op. cit.,* tomo XX, pp. 131, 132.

[4] Musone piccolo fiume affluente del Brenta.

[5] Queste notizie "Et Tarvisini.... communis Paduae" devono esser derivate da documenti. (Cf. Avvertenza, p. 274, l. 8 sgg.).

[6] Il nome del podestà è Barocius o Barotius in *r. parm., r. cp., r. zab., r. ital.;* Bracius vel Barocius in *r. cp.* (*A*): e solo la *r. cp.* (*A*) e la *r. ital.* lo dicono *de Burgo de Cremona* e le altre redazioni solo *de Cremona.* "Domino Gerardo iudici domini Barroci po"testatis Paduae" (ARCH. CIV. *Corona,* doc. 25 agosto 1205, n. 3684). "Ante dictum Iacobum domini Alexii "filium officialem domini barrocii padue potestati" (*Ivi,* ARCH. CIV. *San Zaccaria,* mazzo II, pergamena doc. 25 giugno 1206; GLORIA, *op. cit.,* p. 16, nota 8). La notizia sulla costruzione della via di Piove di Sacco, che si riscontra nella sola *r. o.* degli Annali è ripetuta press'a poco nella stessa forma nella rubrica dell'an. 1212, in accordo questa volta con tutte le *r.* degli Annali. La *r. o.* spiegherebbe la ripetizione del *Liber* perchè nella rubrica dell'an. 1205 reca che la via fu incominciata ed in quel'a dell'an. 1212 che fu finita (cf. anche Avvertenza, p. 273, l. 15). Nella *r. ital.* al nome del podestà si aggiunse che i Veneziani presero Durazzo e Corfù; nelle tre *rr. cp.* e nella *r. o.* la notizia della presa di possesso delle giurisdizioni tolte ai magnati. Se si accostano la notizia dell'an. 1200 [*Et jurisdictiones seu dominationes magnatum Paduae ac ceptae fuerunt per populares ipsius civitatis*] e questa del'an. 1205 [*Et acceptae penitus fuerunt jurisditiones magnatum pro cummune Paduae*] ambedue dateci dal *Liber,*

iurisditiones magnatibus pro commune Paduae. Et Veneti cum Patriarcha Gradense et magno exercitu, ceperunt Dyrachium et Corcyram.

MCCVI. — Dominus Manfredinus de Gazo potestas Paduae [1]. Eo tempore Azo marchio de Este, cum esset potestas Mantuae et Veronae, Ecelinus de Romano cum amicis suis et Monteclis expulit eum de Verona per vim die VII iunij; et dominus Hodoricus de Vicecomite factus est potestas Veronae. Sed immediate post in mense augusti dictus dominus Marchio expulit Monteclos de Verona. Et Veneti cum XXIIII galeis ceperunt Cultum, et destruxerunt Castrum Modoni.

MCCVII. — Dominus Bernerius Mastallus de Cremona potestas Paduae [2]. Eo tempore fuit proelium inter Azonem marchionem de Este, faventibus sibi comite Sancti Bonifatii, et Mantuanis, ex una parte, et Monteclos, favente eis Ecelino de Romano, ex altera, in Brayda veronensi; in quo proelio pars Marchionis et Comitis adversarios superavit. Ideoque Mon- *c. 5 r* tecli terrore' concussi die octava septembris tempore noctis fugierunt, civitate dimissa, personas salvare solummodo cupientes; et hoc fuit primum initium malorum Marchiae; et Montecli arcem Gardae tunc occupaverunt, in ea se fortiter munientes [3]. Marchio vero et Comes, donec vixerunt postea Veronae dominium habuerunt; et Marchio, qui tunc habuit Ecelinum captum, ipsum curialiter tractavit et honoravit, militibusque sociatum decenter conduci fecit Bassianum; qui milites honorem maximum receperunt a dominabus et militibus de Bassiano [4]. Et dicebatur quod Ruffus ex una parte, et Rolandinus Sabrutus fratres cives Paduae ex altera fuerunt in proelio supradicto. Et domini Rainerius Dandulo, et Rugerius Praemarinus magno cum exercitu ceperunt Leonem veteranum cursorem maris cum novem galeis, et suspenderunt eum in Calfu, et ceperunt Coronam et civitatem Candiae cum tota insula. Et Innocentius papa tertius investivit praedictum Azonem marchionem suosque heredes de comitatu et marchionatu Anchonae ad feudum.

MCCVIII. — Dominus Viscontinus de Placentia potestas Paduae [5]. Eo tempore factus fuit

1. iurisdictiones magnatibus] iurisdictiones totaliter magnatibus *E M T* - Gradonense *E M T* — 3. MCCVI] *M agg. come titolo:* MONTECLI DEVICTI ET PRELIATI DE VERONA FUGIERUNT ET ARCEM GARDE OCCUPAVERUNT — 3-4. Estensis marchio *E M T* — 5. Odericus de Vicecomitibus *E M T* — 7. Culfum *E M T* — 8. Modoni] *E M T agg.:* Et hoc anno confirmatus fuit ordo fratrum Praedicatorum per dominum papam et romanam curiam — 9. MCCVII] *M agg. come titolo:* MONTECLI ITERUM DEVICTI DE VERONA FUGIERUNT ET ARCEM GARDE OCCUPAVERUNT. AZO MARCHIO ET COMES SANCTI BONIFACII DOMINI VERONE PERSTITERUNT - Mastellus *E M T* — 17. ipsum *om. E M T* — 19. Sabrutus] Labratus *E M T* — 22. Culfu *E M T* — 25. MCCVIII] *M agg. come titolo:* DE HOMINE SALVATICO ET MONTECLI CAPTI FUERUNT A MARCHIONE IN PISCHERIA.

la prima in accordo colla sola *r. ital.*, la seconda colle tre *rr. cp.* e con la *r. o.*, si può stabilire che la rivoluzione popolare, intesa a togliere ai magnati il dominio certamente di carattere feudale, di cui però non si possono determinare la natura e i limiti, detta rivoluzione incominciata nel 1200 trionfò definitivamente nel 1205.

[1] Manfredinus lo chiamano le *rr. cp.* e *cp.* (*A*); tutte poi (fuorchè le *r. parm.* e *r. parm.* (*S*)) aggiungono de Cremona. "Et mihi Girardo notario domini Aicardini "iudicis domini Manf. de Gadio pad. pot." (ARCH. CIV. *San Zaccaria* mazzo II, pergamena, doc., 20 novembre 1206). La sola *r. ital.* al nome del podestà aggiunge notizie della guerra dei Veneziani, ma in forma che non può considerarsi qui come fonte del *Liber*, bensì delle notizie intorno a quelle guerre che il *Liber*, registra sotto l'an. 1207. Anche delle altre notizie, che parimenti appartengono al nucleo primitivo, non si può determinare la fonte. L'aggiunta, che è riportata nelle varianti e che non appartiene al nucleo primitivo, ha risconto nelle tre *rr. cp.*

[2] Nel podestà sono concordi gli Annali; ma la *r. cp.* (*A*) scrive: Wernerius aut Ubernerius Mastalus, la *r. cp.* (*Mol.*) e la *r. ital.*, Mastellus. "Domi- "nus Monferatus iudex domini Ber. Mastellus Pad. pot.". (ARCH. CIV. *San Zaccaria*, mazzo II, pergam., doc. 15 marzo 1208) (GLORIA, *op. cit.*, p. 16, nota 10). Solo le tre *r. cp.* e *rr. zab.*, aggiungono al nome del podestà: *Hoc anno fuit factum Brayde inter Marchionem et Monteclos.* La *r. ital.* nella rubrica dell'an. 1208 reca anche la notizia dell'investitura di Azzone. Per le notizie intorno alla impiccagione di Leone ed alle guerre dei Veneziani, vedi nota precedente.

[3] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 149, l. 35.

[4] Cf. ROLANDINO, p. 22, l. 16.

[5] Tutte le redazioni degli Annali patavini si accordano sul nome del podestà. "Sub domino Viceco- "mite Placentino Paduae potestate" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 28 luglio 1208, n. 3123). "Et authoritate domini "Vicecomitis potestatis Paduae" (*Ivi*, doc. 29 gennaio 1209, n. 759 A). Aggiungansi i docc. 759, 3123 dello stesso ARCH. CIV. *Dipl.* e i docc. 41, 43, che sono nella *Storia della Marca Trevisana* del Verci (GLORIA, *op. cit.*, p. 17, nota 1).

magnus ludus de quodam homine salvatico in prato vallis, et quasi omnes Paduani per contratas novis vestibus sunt induti [1]. Et captus fuit potestas Vicentiae [2]. Et Montecli ceperunt Peschariam, eodemque anno obsessi a Marchione, capti fuerunt et in compedibus positi [3].

MCCIX. — Dominus Iacobus de Vialardo potestas Paduae [4]. Eo tempore exercitus paduanus ivit in servitio Ecelini secundi, quoniam Vicentini volebant invadere Bassianum [5], et dictus Ecelinus tenuit septigentos milites per septem menses apud Honariam. Et homines de contrata sancti Andreae de Padua fecerunt fieri leonem magnum sancti Andreae, ad memoriam marchionis de Este, cum extitisset rebellis Paduae, cum illi domini de Azochis ante per multa tempora cum exercitu paduano cepissent arcem de Este, et abstulissent inde parvum leonem sancti Andreae, et conduxissent ubi nunc est [6]. Et Iaco'bus Longus de Venetiis cum sex magnis navibus et sex galeis cepit tres naves Ianuensium, et alias quamplures fugavit. Salinguerra cepit Ferrariam, expulso Marchione [7]. Et factum fuit navigium per quod itur Stratam [8]. Et Otho dux Saxoniae electus in regem Alemaniae, cum exercitu copioso, venit in Lombardiam, de cuius mandato fuerunt Montecli relaxati, qui Otho apud Sanctum Petrum a papa Innocentio III coronatus fuit. Sed statim cor et cornua exultans, et pontificis admonitiones contemnens, ab ipso anathematus fuit; eiusque superbia inclinari cepit, donec paulatim ad nihilum fuit redactus. Et Stephanus abbas Sanctae Iustinae renuntiavit abbatiae, et in monte Vendae vitam [eremiticam] ducens, requievit in Domino. Cui successit Raynaldus religione et universa morum honestate praeclarus [9]. c. 5 v

MCCX. — Dominus Iacobus de Andito de Placentia potestas Paduae [10]. Eo tempore facta fuit porta Turrisellarum, et murus civitatis inde usque ad Sanctum Michaelem [11]. Et beatus Franciscus incepit et ordinavit regulam fratrum Minorum. Et Otho imperator intravit Apuliam, et mansit apud Capuam cum Lombardis; et inde reversus, excomunicatus in Alemaniam rediit; congregatoque maximo exercitu adversus Philippum Francorum regem perrexit, faventibus ei quibusdam principibus regis Franciae proditoribus; sed Francigenae contra dictum Othonem impetum facientes incredibilem habuerunt victoriam. Cuius belli causa fuit, quia rex Franciae liberaliter olim promiserat civitatem Parisii dicto Othoni se daturum, si unquam romanum imperium obtineret. Rex autem considerans se incaute talem fecisse promissionem, decrevit talem potius quaestionem esse belli iudicio terminandam [12].

---

4. MCCIX] *M agg. come titolo:* EXERCITUS PADUANUS IVIT HONARIAM IN SERVITIO ECELINI SECUNDI CONTRA VICENTINOS, ET OTTO DUX SAXONIE ELECTUS IN REGEM ALEMANIE DESCENDIT IN LOMBARDIAM ET ABBAS STEPHANUS SANCTE IUSTINAE MIGRAVIT AD DOMINUM ET VENETI PRELIAVERUNT CUM IANUENSIBUS — 6. septingento milites] septem centum *EMT* — 13. Et Otho] Tunc Otho *EMT* — 16. anathematizatus *EMT* — 17. abbatiae] *om. EMT* — 18. in Domino] in pace *M* — 20. MCCX] *M agg. come titolo:* PORTA TURRISELLARUM FACTA FUIT IN SANCTO FRANCISCO ET DE PROELIO INTER OTTONEM IMPERATOREM ET REGEM FRANTIE — 23. Longobardis *EMT* — 24. et congregato exercitu magno *EMT* — 26. facientes] fecerunt *EMT* — 27. daturam *P*

[1] Cf. gli Annali di tutte le redazioni e ROLANDINO, p. 23, l. 6.

[2] Cf. gli Annali di tutte le redazioni, tranne la *parm.* e la *parm.* (*S*)

[3] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 149, l. 44.

[4] Il nome e la patria anche di questo podestà, su cui s'accordano tutte le redazioni degli Annali tranne varianti di poco conto, è confermato dai documenti "Domino Iacobo de Vialardis Padue potestate" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 5 ottobre 1209, n. 43). "Sub domino "Alberto de Bell. (*Belludo*) judice domini Iacobi de Ver- "zellis Padue potestatis" (IVI, doc. 19 ottobre 1209, n. 242) "Coram Domino Otolino iudice domini Iacobi "de Vialardo pot. Pad." (IVI, *San Zaccaria* mazzo II, pergam., doc. 21 ottobre 1209) "Dominus Otolinus "iudex domini Iacobi de Wial. pot. Pad." (IVI, doc. 23 ottobre 1209; GLORIA, *op. cit.*, p. 17, nota 2).

[5] Cf. gli Annali di tutte le redazioni.

[6] Cf. la *r. ital.* degli Annali.

[7] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 150, l. 1.

[8] Cf. la *r. o.* degli Annali.

[9] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 150, l. 10.

[10] Tutte le redazioni degli Annali si accordano su questo nome di podestà e sulla sua patria, ed ecco la conferma dei documenti: "In potesteria domini Iacobi "de Andito potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 26 giugno 1211, n. 834 A). "Ego Iacobinus iudex cogno- "scens pro comuni Paduae in potestaria dom. Iacobi "de Andito pad. pot. usque ad festum sancti Petri nu- "per preteriti et abinde huc usque ex commissione do- "mini Atonis pad. pot." (IVI, *San Giorgio Mag.*, doc. 27 giugno 1212, n. 3648; GLORIA, *op. cit.*, p. 17, nota 3).

[11] Cf. gli Annali di tutte le redazioni.

[12] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 150, l. 14.

MCCXI. — Dominus Azo de Pagano potestas Paduae[1]. Eo tempore comes Bonifacius potestas Veronae, die VI iulii cepit castrum Orsanici. Et dominus Albertus de Baone mense *c. 6r* maio obiit. Et Federicus adolescens rex Si'ciliae, natus olim Henrici imperatoris et reginae Constantiae filiae olim Rugerii regis Siciliae, de mandato Innocentii papae, per Lombardiam, cum auxilio et comitatu Azonis marchionis de Este, ascendit in Alemaniam confidenter, quem ita gratiose prelati ac principes Alemaniae receperunt, ut pauci ex ipsis cum Othone remanserint; et tandem eum in regem Alemaniae ac futurum imperatorem concorditer elegerunt immediate anno sequenti MCCXII[2].

MCCXII. — Dominus Barocius de Burgo de Cremona potestas Paduae[3]. Eo tempore comes Sancti Bonifacii die X mense novembris obiit in Verona, relictis duobus filiis Rizardo et Gulielmo[4]. Et quinto die post obiit marchio Azo de Este, et iacet in abbatia; relictis duobus filiis Aldrevandino adolescente, et Azolino infantulo, cum genitrice sua[5]. Et eo tempore facta fuit via de ponte Curvo ad Plebem Sacci[6].

MCCXIII. — Dominus Marinus Zeno de Venetiis potestas Paduae[7]. Eo tempore paduanus exercitus cum Ecelino monaco, et eius filio Ecelino obsedit rocham de Este, et eam violenter accepit, Aldevrandino Marchione resistente, et recusante obedire velle communi Paduae[8]. Qui videns, quia durum est contra stimulum calcitrare, et suae civitati non obedire, iuravit mandata potestatis Paduae servare[9]. In quo exercitu comes Manfredinus de Padua mortuus fuit cum quodam lapide a librilla; et veclus praeco fuit suspensus, nam ferebat nova intrinsecus de Este[10]. Et Cremonenses debellarunt Mediolanenses apud castrum Leonem in die II iunii, et eorum carrocium abstulerunt[11]. Et Montecli, qui per sex annos et duos menses exularunt de Verona, mediante dicto potestate et Paduanis, pacificati sunt cum parte Comitis, et in Veronam introducti circa festum sancti Martini[12].

MCCXIIII. — Dominus Albizo forensis de Florentia potestas Paduae[13]. Eo tempore fa-

---

1. MCCXI] *M agg. come titolo:* COMES VERONAE CEPIT CASTRUM ORSANICI ET FREDERICUS ADOLESCENS REX SCICILIE CUM COMEATU AZONIS DE HESTE CONTRA OTTONEM DESCENDIT IN ALEMANIAM - Pagano] Pergamo *E M T* — 6. gratiose] gravissime *M;* gratissime *E T* - ut] quod *E M T* — 9. MCCXII] *M agg. come titolo:* HOC ANNO OBIERUNT COMES SANCTI BONIFACII DE VERONA ET HESTENSIS MARCHIO - Boratius *E M T* — 14. MCCXIII] *M agg. come titolo:* PADUANUS EXERCITUS ET EZELINUS SECUNDUS DICTUS MONACHUS CUM FILIO SUO EZELINO TERCIO OBSEDERUNT ROCAM DE ESTE RESISTENTE ALDREVANDINO MARCHIONE — 18. servare *om. E M T* — 19. ferebat] portabat *M*; portavit *E T* — 20. iunii] iulii *E M T* — 21. sex annis et duobus mensibus *E M T* — 22. mediantibus *E M T* — 24. MCCXIIII] *M agg. come titolo:* DE LUDO FACTO IN TARVIXIO ET DE RIXA INTER PADUANOS ET VENETOS ET DE QUESTIONE INTER BONIFACIUM FILIUM OBIZONIS ET NEPOTES SUOS AZOLINUM ET ALDREVANDINUM.

---

[1] La grafia del nome del podestà oscilla negli Annali tra Azo, Acto, Atto. Però il Gloria lo chiama Attone, accettando la lezione d'un documento: "In "potestaria domini Atonis de Pagano potestatis Pa- "duae" (ARCH. CIV. *Dipl.*, docc. 3 ottobre 1211, nn. 841, 842; *op. cit.*, p. 17, nota 4).

[2] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 150, l. 23.

[3] Le redazioni degli Annali si accordano col *Liber* anche su questo nome di podestà conservatoci pure in documenti: "In regimine domini Barrocii de Burgo "potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Corona,* doc. 19 dicembre 1212, n. 3132). "Dominis Widone et Lanfranco iudici- "bus potestatis Gerardo eius milite, Alberto de Bellondo "iudice et Iohanne Petenario iudice et aliis. Dominus "Barrocius de Burgo Paduae potestas" (IVI, doc. 4 gennaio 1213, n. 2464). "Paduae in hospitio potestatis.... "coram domino Barrocio de Burgo pad. pot." (IVI, *San Zaccaria,* mazzo II pergam., doc. 8 aprile 1213; GLORIA, *op. cit.*, p. 17, nota 5).

[4] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 150, l. 29.

[5] Cf. ROLANDINO, p. 23, l. 23.

[6] Cf. gli Annali di tutte le red. e p. 297, l. 17, nota 6.

[7] La data, il nome, la patria di questo podestà trovano pieno riscontro in tutte le redazioni degli Annali: "Nos Marinus Zeno Padue potestas" (VERCI, *Cod. ecel.*, doc. 85, p. 155). "Domini Marini Zeno Padue po- "testatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 17 febbraio 1214, n. 924; GLORIA, *op. cit.*, p. 17, nota 6).

[8] Cf. gli Annali di tutte le redazioni e ROLANDINO, p. 23, l. 33.

[9] Cf. *Ann. S. Iust.*, pp. 150-151.

[10] Cf. ROLANDINO, p. 24, l. 19.

[11] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 150, l. 36.

[12] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 151, l. 3.

[13] Il *Liber* insieme con le *rr. parm.* e *cp.* (*A*) degli Annali più compiutamente indicano questa podesteria, cioè oltre il cognome registrano anche la patria del podestà. Nè i documenti contraddicono "In potestaria "domini Albici Forensis Padue Potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 22 febbraio 1215, n. 944). "In potestaria "domini Albici Forese" (IVI, *Praglia*, mazzo V pergam., doc. 18 settembre 1214, n. 932).

ctus fuit magnus ludus in Tarvisio ad honorem Paduanorum qui' ibidem iverunt, novis induti vestibus, et secum duxerunt quamplures dominas de maioribus et nobilioribus Paduae. In quo ludo fuit lis inter Paduanos et Venetos; quia Paduani fregerunt vexillum sancti Marci de Venetiis propter rusticationes multas factas per Venetos in dicto ludo [1]. Et Montecli coeperunt intempestive contra partem Comitis calceos erigere; unde pars Comitis, expulso potestate communi, Pecorarium civem suum expertum et sapientem in civitate elegit; et Montecli viribus impares sub adversariis quieverunt [2]. Et lata fuit sententia per dominum potestatem inter marchionem Bonifacium, filium q. domini Obizzonis marchionis de Este, ex una parte, et suos nepotes Aldrevandinum [et Azolinum] fratres filios q. domini Azonis, ex altera, scripta in quodam volumine statutorum communis Paduae, in praedicto M° die iovis XVI mensis iunii [3]. c. 6v

MCCXV. — Dominus Bonifacius Guidonis de Guizardo de Bononia potestas Paduae [4]. Eo tempore exercitus paduanus ivit contra Venetos ad turrim Baybae die veneris XV exeunte octobri; et eam obsedit per dies XV, et superveniente inundatione maris permaxima, obsidionem dimittere sunt compulsi; et ibi iacturam in personis et rebus nimiam habuerunt [5]. Et Aldrevandinus marchio de Este cum exercitu in suae furore iuventutis ivit in Marchiam anchonitanam, et obviam habuit comites de Celana, qui Othonis partem fovebant, a quibus proditorie fuit victus, et captus, et pluribus annis ibi detentus, et tandem veneno ibi obiit [6]. Dominus Tiso de Campo sancti Petri tunc vendidit domum eius cum turri alba communi Paduae [7]. Et generale concilium factum fuit sub papa Innocentio viro magnifico et excelso.

MCCXVI. — Dominus Falcho de Guarnarinis de Bononia potestas Paduae [8]. Innocentius papa tertius migravit apud Perusium [9]. Et facta fuit via nova de Bovolenta [10]. Et empta fuit domus, in qua morabatur potestas Paduae [11]. Et praedictus papa Innocentius confirmavit regulam cum constitutionibus beati Dominici ordinis fratrum Praedicatorum [12].

MCCXVII. — Dominus Iacobus de Andito de Placentia potestas Paduae [13]. Eo tempore facta fuerunt molendina a ponte Turrisellarum, et a ponte omnium Sanctorum [14]. Et factus c. 7r

---

3. ludo *om.* *EMT* — 4-5. inceperunt *EMT* — 5. calceos] calcem *EMT* — 7. impares sub] impares tunc sub] *EMT* — 11. MCCXV] *M agg. come titolo:* EXERCITUS PADUANUS IVIT CONTRA VENETOS AD TURRIM BAYBA ET DE CONSCILIO GENERALI SUB INNOCENTIO PAPA - Guidonis *om.* *EMT* — 16. favebant *EMT* — 17. et tandem.... obiit *om.* *EMT* — 19. fuit sub] fuit Romae sub *EMT* — 20. MCCXVI] *M agg. come titolo:* HOC ANNO OBIIT PAPA INNOCENTIUS TERCIUS - Fulco *EMT* - Paduae. Innocentius] Paduae. Eo tempore Innocentius *EMT* — 21. Et.... de Bovolenta *om.* *EMT* — 22-23. regulam.... praedicatorum] regulam fratrum ordinis minorum, prout aliqui credunt; sed fuit papa Honorius tertius eius successor, quia morte praeventus confirmare non potuit *EMT* — 24. MCCXVII *M agg. come titolo:* HOC ANNO MOLENDINA TURRISELLARUM FACTA FUERUNT — 25. a ponte *om.* *EMT*

[1] Cf. tutte le redazioni degli Annali e ROLANDINO, p. 25, l. 2.

[2] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 151, l. 7.

[3] Cf. Avvertenza, p. 274, l. 14.

[4] Rolandino (p. 26, ll. 12, 13) e tutte le redazioni degli Annali si accordano sul nome, la patria e la data di questo podestà in conformità dei documenti: "Millesimo ducentesimo sextodecimo potestate domino "Bonifacio Guidonis de Guizardo" (ARCH. CIV. *Cod. Stat. Rep.*, c. 136). "In regimine domini Bonifacii Padue potestatis" (IVI, *Dipl.*, doc. 4 marzo 1216, n. 790; GLORIA, *op. cit.*, p. 17, nota 8).

[5] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 151, l. 12.

[6] Cf. ROLANDINO, p. 26, l. 18.

[7] Questa è probabilmente una notizia derivata da un documento (Cf. Avvertenza, p. 274, l. 8).

[8] Confrontiamo le varie lezioni sul nome di questi podestà: *r. parm.:* Fulco de Warinis; *r. cp.* Fulcho de Warinis; *r. cp.* (*Mol.*): Barinis; *r. cp.* (*A*): Warinis seu de Guarnerinis; *r. zab.:* Fulco de Guerinis; *r. ital.:* Falco de Guerini. Ed ora i documenti: "Millesimo ducentesimo sextodecimo potestate domino Fulcone de "Guarino" (ARCH. CIV. *Cod. Stat. Rep.*, c. 110). "In potestaria domini Fulconis Padue potestatis" (IVI, *Corona*, doc. 15 aprile 1217, n. 3153; GLORIA, *op. cit.*, p. 17, nota 9). "In potestaria domini Fulconis de Warinis" (VERCI, *Cod. ecel.*, doc. 86 (19 agosto 1216), p. 163).

[9] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 151, l. 35.

[10] Questa notizia annalistica si trova soltanto in questa redazione del *Liber regiminum*.

[11] Forse è notizia tratta da un documento (cf. Avvertenza, p. 274, l. 8).

[12] L'aggiunta dei codici *EMT* "prout aliqui.... "non potuit" riferita fra le varianti non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[13] Per questo podestà c'è l'accordo pieno di tutte le redazioni degli Annali col *Liber*. "In potestaria "domini Iacobi de Anditu potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 18 luglio 1217, n. 1029). "Domino Olderico "iudice potestatis Olderico de Limena iudice domino "Aroldo milite potestatis.... in potestaria domini Iacobi "de Andito Paduae potestatis" (IVI, doc. 19 febbraio 1218, n. 3167) "In potestaria domini Iacobi de Andito "Padue potestatis". (IVI, doc. 20 marzo 1218, n. 3639); GLORIA, *op. cit.*, pp. 17-18, nota 10).

[14] Cf. gli Annali di tutte le redazioni.

fuit pons de Cortarodulo [1]. Et maxima christianorum moltitudo transfretavit in subsidium Terrae sanctae, et intravit Aegyptum, et Damiatam munitissimam civitatem multo tempore viriliter obsederunt [2].

MCCXVIII. — Dominus Ioannes Ruscha de Cumis potestas Paduae [3]. Eo tempore inceptum fuit palacium magnum communis Paduae [4]. Et Sultanus videns christianorum multitudinem intrasse Aegyptum, et Damiatam, regibus Assyriae, et Arabiae convocatis, cepit christianos viriliter impugnare; sed iter fluminis eis prohibere non potuit. Et tunc regebant Christianos rex Ioannes ierosolomitanus, vir strenuus fortis et magnae staturae, et magister Pelagius cardinalis [5].

MCCXIX. — Dominus Malpileus de Sancto Miniato de Tuscia potestas Paduae [6]. Eo tempore completum fuit palacium magnum communis [7]. Et fuit emptum Campretum a domino Ecelino de Romano [8]. Et obiit imperatur Otho die XIII exeunte madio. Et capta fuit per christianos Damiata posita super flumen Nili, qui a Moyse in Genesi Eron appellatur, die V novembris [9]. Et ecclesia sanctae Mariae de Purcilia fuit incepta die XIII intrante novembri, tempore episcopi Iordani, et Petrus de Bonicis posuit primum lapidem. Et comes Ricardus expulit dominum Azonem de Bononia de potestaria Veronae, et posuit dominum Ruffinum de Capite potestatem.

MCCXX. — Dominus Bernardus Baronus de Tuscia potestas Paduae [10]. Eo tempore exercitus paduanus ivit contra Tarvisinos ad Castrum Franchum [11]. Et inceptum fuit castrum Cittadellae [12]. Et dominus Bertoldus aquilegiensis patriarcha factus fuit civis et confederatus cum
c. 7 v civitate Paduae, et ideo fecit aedificare XII palatia in Padua, et mittere debet annuatim' XII milites de maioribus et nobilioribus suarum terrarum Paduam ad iurandum obsequium potestatis Paduae, et sustinere cuncta onera et factiones cum civitate Paduae quemadmodum alii cives Paduae sustinent, et illud quidem pro rata. Et eodem modo fecit dominus episcopus feltrensis et bellunensis. Et quia Tarvisini cum exercitu iverant contra patriarcham, Paduani

---

1. Curterodulo *E M T* — 4. MCCXVIII *M agg. come titolo:* DE EDIFICACIONE PALACII COMMUNIS ET DE PROELIIS INTER CHRISTIANOS ET SOLDANUM - Cumis] Como *E M T* — 6. Damiatam regibus] Damiatam ut proxime suprascriptum est regibus *E M T* - christianos viriliter] christianos undique viriliter *E M T* — 7. sed] praeterquam *E M T* — 10. MCCXIX] *M agg. come titolo:* HOC ANNO OBIIT IMPERATOR ET DUX SAXONIE ET DAMIATA CAPITUR A CHRISTIANIS — 13. Eron] Geon *E M T* — 16. posuit] dedit *E M T* — 18. MCCXX] *M agg. come titolo:* HOC ANNO INCEPTUM FUIT CASTRUM CITTADELLA ET BERTOLDUS PATRIARCHA AQUILEGIENSIS CIVIS PADUANUS EFFICITUR. ET FEDERICUS SECUNDUS DUX SAXONIE SVEVIE INCORONATUR ET DEBELLAVIT SARRACENOS. — 20-21. et confederatus.... Paduae] paduanus *E M T* — 21. et quod mittere *E M T* — 23. sustinent] debent sustinere *E M T*

[1] Cf. la *r. o.* degli Annali.

[2] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 151, l. 37.

[3] Tranne la *r. cp.* (*A*), che reca *de Busca*, tutte le altre riguardo a questo podestà s'accordano col *Liber*. "Dominus Iohannes rischa (Rusca) pot. pad." (ARCH. CIV. *Cod. Stat. Rep.*, c. 238, 29 luglio 1218). "Dominus "Iacobus de casgiazio iudex et otobonus miles predicti "domini Iohannis rusche pad. pot." (IVI, c. 239, 30 settembre 1218). "Nomine domini Iohannis ruschae pot. "pad.... sub domino Iacobo da casdago iud. ipsius pot." (IVI, c. 239, 23 dicembre 1218). "Comi natus Rusconum de gente Ioannis. "Nobilis et strenuus Paduam tunc forte regebat" (TOMASINI, *Inscript. Pat.*, 1649, c. 341, an. 1219; GLORIA, *op. cit.*, p. 18, nota 1).

[4] Cf. gli Annali di tutte le redazioni.

[5] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 151, l. 41.

[6] Riguardo al podestà tutte le redazioni degli Annali s'accordano col *Liber:* "In potestaria domini "Malpilei potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Praglia*, mazzo "V pergam., doc. 10 settembre 1219, n. 1062). "Dominus "Malpileus de Sancto Miniato pot. pad." (IVI, *Cod. Stat. Rep.*, c. 241, 26 novembre 1219; 19 giugno 1220). "In potestaria domini Malpilei Padue potestatis" (IVI, *Dipl.*, doc. 22 aprile 1220, n. 1075). "Dominus Malpi-"leus pot. pad.... coram domino Roberto de Sancta "Maria in Monte iud. dicti pot." (IVI, *Cod. Stat. Rep.*, c. 241, 13 dicembre 1219; GLORIA, *op. cit.*, p. 18, nota 2).

[7] Cf. le tre *rr. cp.* e l'*ital.* degli Annali.

[8] Cf. la *r. ital.* degli Annali.

[9] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 152, l. 1.

[10] Anche su questo podestà l'accordo è pieno tra le redazioni degli Annali e il *Liber;* sennonchè soltanto il *Liber* aggiunge "*de Tuscia*"; e questo podestà era precisamente di San Miniato, come ci è attestato da un documento: "In potestaria domini Bernardi Baronis po-"testatis Padue" (ARCH. CIV. *Praglia*, mazzo V pergam., doc. 9 marzo 1221, n. 1093). "Domini Bernardi Baronis "de Sancto Miniato potestatis Padue" (IVI, *Dipl.*, doc. 23 maggio 1221, n. 598). I suoi giudici Cristiano da Santa Maria e Veglo da Fisico risultano dalla c. 299 del Cod. Stat. Carr. presso lo stesso archivio (GLORIA, *op. cit.*, p. 18, nota 3).

[11] Cf. gli Annali di tutte le redazioni.

[12] Cf. gli Annali di tutte le redazioni.

iverunt et obsederunt Castrum Franchum, donec Tarvisini redierunt [1]. Et Federicus II rex Siciliae et Apuliae et dux Sueviae descendens de Alemania ivit Romam, et ibi a papa Honorio III coronatus fuit in die sanctae Luciae xiiii intrante decembri; et deinde regnum Apuliae sibi faeliciter subiugavit; et de montibus Siciliae violenter deponens Saracenos, transferensque in Apuliam, fecit eos in [L]uceria communiter habitare [2].

MCCXXI. — Dominus Bonifacius Guidonis de Guicardo potestas Paduae, et fuit de Bononia [3]. Eo tempore fuit interfectus Tisolinus de Campo sancti Petri in Fer[raria]; [et] inceptum fuit monasterium sancti Ioannis de Viridaria sub Turrino priore [4]. Et completum fuit zironum castri Cittadellae [5]. Et exercitus Christianorum, qui transiverat ad superiores Aegypti partes expugnandas, subita Nili inundatione, et exercitu Saracenorum undique circumseptus, nec procedere poterat, nec redire; unde coactus fuit pro redemptione sua reddere Damiatam et dimissi a Saracenis ad propria magna cum tristitia redierunt [6]. Et beatus Dominicus ordinis fratrum Praedicatorum in civitate Bononiae, multis corruscans miraculis, migravit ad Dominum, ibique honorifice sepultus est [7].

MCCXXII. — Dominus Ioannes Ruscha de Cumo potestas Paduae [8]. Eo tempore translatum fuit studium de Bononia Paduam [9]. Et die sequenti nativitatis Domini fuit magnus terremotus in Padua [10]. Et apparuit cometa in mense septembris. Nec multum post obiit Lodovicus Francorum rex pugil magnus pro ecclesia contra comitem tolosanum hereticorum defensorem, cui successit eius filius Lodovicus [11]. Et cum Azo Novellus marchio de Este magno cum *c. 8 r* exercitu ivisset Ferrariam, et castrametatus fuisset iuxta Padum, et fraudulenter sub dolo pacis cum c de suis intrasset civitatem occasione eam occupandi; Ferrarienses interfecerunt ex eis multos, inter quos fuit Tisolinus quondam Gerardi de Campo sancti Petri a rusticis de Garzola interfectus, et honorifice fuit sepultus [12]. Et Alerdinus de Capite pontis de Verona, et eius filius cum Comite capti sunt [13].

MCCXXIII. — Dominus Guido de Landriano de Mediolano potestas Paduae [14]. Eo tem-

---

4-5. Saracenos, et omnes transferens *E M T* — 5. eos] omnes *E M T* - communiter *om. E M T* — 6. MCCXXI] *M agg. come titolo:* TISOLINUS DE CAMPO SANCTI PETRI FUIT OCCISUS IN FERRARIA ET CHRISTIANI A SARRACENIS CAPTI ET POSTMODUM RELAXATI. BEATUS DOMINICUS MIGRAVIT AD DOMINUM — 8. Turrino] Tripino *E M T* — 9. de Cittadella *E M T* — 10. Nili aquis inundatione *E M T* — 15. MCCXXII] *M agg. come titolo:* STUDIUM DE BONONIA TRANSLATUR PADUE ET LODOVICUS REX FRANTIE MORITUR — 17. cometas *P* — 19-24. Et cum Azo.... capti sunt *om. E M T* — 25. MCCXXIII] *M agg. come titolo:* HOC ANNO FUIT MAXIMUS TERREMOTUS PER TOTAM YTALIAM ET MAGNA QUESTIO FUIT INTER MAGNATOS ET NOTARIOS PADUAE

[1] Cf. ROLANDINO, p. 29, l. 9 e note 2, 4. Per la semplice notizia della cittadinanza conferita al patriarca d'Aquileja cf. anche la *r. o.* degli Annali.

[2] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 152, l. 4.

[3] Tranne differenze insignificanti di grafia le redazioni degli Annali si accordano col *Liber* riguardo a questo podestà; soltanto le tre *rr. cp.* ne indicano la patria Bologna. "In potestaria domini Bonifacii Padue "potestatis„ (ARCH. CIV. *Praglia,* mazzo V, pergam., doc. 16 settembre 1221, n. 1101). "Bonifacius Guidonis "de Guizardo pot. pad.„. (IVI, *Cod. Stat. Rep.*, c. 241, 23 ottobre 1221). "Dominus Bonifacius Guidonis de "Guizardo pot. pad.... coram domino Iacobo de bonaen-"signa iud. et ass. dicte potestatis„ (IVI, c. 242, 23 ottobre "1221). "Ego Bernardus iudex cognoscens pro communi "Padue in potestaria domini Bernardi Baronis Padue po-"testatis usque ad festum sancti Petri traxacti et nunc in-"podestaria domini Bonifaci Widonis de Wizardo Padue "potestatis„ (IVI, *Praglia,* mazzo V, pergam., doc. 13 gennaio 1222, n. 1113; GLORIA, *op. cit.*, p. 18, nota 4).

[4] Cf. la *r. ital.* degli Annali.

[5] Cf. la *r. ital.* degli Annali.

[6] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 152, l. 10.

[7] Cf. le tre *rr. cp.* degli Annali.

[8] Il *Liber* e le tre *rr. cp.* degli Annali indicano anche la patria di questo podestà; però tutte le altre redazioni si accordano sul nome: "Dominus Iohannes "Ruscha potestas Padue„ (ARCH. CIV. *Stat. Rep.*, c. 242, 21 settembre 1222). "In potestaria domini Iohannis Ruske "potestatis Padue„ (IVI, *Dipl.*, doc. 20 agosto 1223, n. 1169). "Come prova questo documento, Giovanni "Rusca durò oltre il giorno fissato 29 giugno fino al "20 agosto circa. Il seguente podestà Guido de Lan-"driano era in carica nel 15 agosto, come rilevasi dal "documento che citeremo tosto nella sua podesteria. "Sembra quindi che il Rusca siasi mantenuto oltre il "tempo stabilito, impedito forse il Landriano di ve-"nire in Padova, e che per alcuni giorni abbiano fun-"zionato insieme, ciò che vedremo avvenire anche in "seguito„ (GLORIA, *op. cit.*, p. 18, nota 5).

[9] Cf. gli Annali di tutte le redazioni.

[10] Cf. gli Annali di tutte le redazioni.

[11] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 152, l. 16.

[12] Cf. ROLANDINO, p. 30, l. 13.

[13] Il brano "Et cum Azo Novellus.... capti sunt„, che non si trova nei codici *E M T,* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[14] Il *Liber* in più delle varie redazioni degli An-

pore fuit maximus terremotus per universam Italiam die dominico, in quo celebrabatur nativitas Domini inter sextam et nonam, propter quem civitas Brixiae fuit maxime conquassata, et damnum magnum sustinuit in personis et rebus [1]. Et orta fuit contentio inter notarios et magnates Paduae cum quibusdam notariis frataleae sancti Augustini [2]; et Pugnetus et Gabanata notarii capitanei dictae frataleae contra quosdam notarios iniuste regentes frataleam notariorum, unus quorum vituperium recepit in Palatio a quodam milite, et de concione viliter fugit.

MCCXXIV. — Dominus Robertus de Concorezo de Mediolano potestas Paduae [3]. Eo tempore facta fuit via de prato vallis usque Buvolentam [4]. Et factus fuit ludus in prato vallis cum gigantibus [5]. Et Azo marchio de Este cum Paduanis, Veronensibus, et Vincentinis ivit ad castrum Fratae ferrariensis districtus, et ipsum obsedit usque ad famem, eumque cepit, et interfecit omnes tam mares quam foeminas, et tam parvos quam magnos [6]. Et item dictus marchio, et comes Ricardus cum exercitu iverunt Ferrariam, et cum Comes fraudulenter occasione pacis in eam intraret, caute cum paucis a Salinguerra captus est: et Marchio cum suis prae timore aufugit. Sed rectores Lombardiae, tempore procedente, tractaverunt pacem, quae completa fuit in Verona; et Comes liberatus fuit de carceribus Salinguerrae anno proxime subsequenti [7]. Et mortua Beatrice imperatrice filia regis Aragonum, de qua imperator Fede-
c. 8 v ricus habuit regem Henricum Alemaniae, Isabellam filiam Ioannis regis Hierosolimitani accepit in uxorem, de qua Conradum habuit, quem tenerrime dilexit super omnes, cuius occasione adeptus est regnum Hierosolimitanum [8].

MCCXXV. — Dominus Otho de Mandelo de Mediolano potestas Paduae [9]. Eo tempore dominus Aleardus episcopus veronensis et cardinalis obiit. Et Paduani miserunt Mantuam cc milites contra imperatorem. Et paduanus exercitus destruxit multa castra Tarvisinorum. Et facta fuit societas Lombardorum, et Tuscorum contra Federicum II imperatorem. Et multi viri nobiles et potentes de Verona de parte Comitis, pecunia corrupti, Salinguerrae, Ecelino et Monteclis adherentes, comitem Rizardum cum parte sua de Verona subito expulerunt; et tunc primo Ecelinus III assurgens habuit dominium in Verona. Mantuani vero Comitem cum amicis suis sub sua protectione receperunt; et tandem facta fuit compositio inter eos, mediantibus rectoribus Lombardiae [10]. Et monasterium de Cela de Padua fuit constructum et fundatum per beatum Franciscum, qui posuit primum lapidem, et fuit quartum monasterium ordinis sanctae Clarae factum per totum mundum. Nam primum fuit mona-

---

1. maximus] magnus *E M T* - universam] totam *E M T* — 4. Gabanata] Gambavara *E M T* — 6. viliter] viriliter *P* — 7. MCCXXIV] *M agg. come titolo:* HOC ANNO FUIT LUDUS IN PRATO VALLIS PADUE — 9-19. Et Azo.... Hierosolimitanum *om. E M T* — 20. MCCXXV] *M agg. come titolo:* PADUANI MISERUNT EQUITES CONTRA IMPERATOREM FEDERICUM SECUNDUM ET RICARDUS COMES FUIT EXPULSUS DE VERONA ET ECELINUS TERCIUS HABUIT HINC DOMINIUM ET MONASTERIUM DE CELLA A PADUA FUIT INCEPTUM — 23. et Tuscorum *om. E M T* — 25. et Ezelini *E M T* — 26. habuit] coepit habere *E M T*

---

nali indica la patria del podestà. " Padue in palacio " communis in contione dominus Guido de Landriano " potestas Padue „ (ARCH. CIV. *Cod. Stat. Rep.*, c. 243, 15 agosto 1223). " Domini Guidonis de Landriano Padue " potestatis „ (IVI, *Dipl.*, docc. 27 aprile e 10 maggio 1224, nn. 1201, 1202; GLORIA, *op. cit.*, p. 18, nota 6).

[1] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 151, l. 20.

[2] Cf. la *r. ital.* degli Annali.

[3] Sul nome e la patria di questo podestà e sulla data dell'ufficio s'accordano intieramente le redazioni degli Annali e il *Liber*. " Dominus Robertus de Concorezo Padue potestas „ (ARCH. CIV. *Cod. Stat. Rep.*, c. 244, 14 settembre 1224). " Roberto de Concorezo Padue potestate „ (*Ivi*, cc. 106, 129, 281, giugno 1225). Aggiungasi altro documento 12 marzo 1225 dello stesso Archivio, n. 1230 (GLORIA, *op. cit.*, p. 18, nota 7, p, 19).

[4] Cf. gli Annali di tutte le redazioni.

[5] Cf. la *r. o.* degli Annali.

[6] Cf. ROLANDINO, p. 31, l. 21.

[7] Cf. ROLANDINO, p. 31, l. 7.

[8] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 152, l. 28. Il brano " Et " Azo marchio.... Hierosolimitanum „, che manca nei codici *E M T*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[9] Il *Liber* e le varie redazioni degli Annali s'accordano su questo podestà: " In potestaria domini Otonis " de Mandello Padue potestatis „ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 12 agosto 1225, n. 1250). " Dominis Finimberto iudice " domini Otonis de Mandello et Rugerio eius milite „ (IVI, doc. 11 ottobre 1225, n. 1253). " In potestaria domini Otonis de Mandello potestatis Padue „ (IVI, documento 26 aprile 1226, n. 232; cf. GLORIA, *op. cit.*, p. 19, nota 1).

[10] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 152, l. 32.

sterium sancti Damiani de Assisio, secundum fuit monasterium de Florentia, tertium fuit monasterium de Faventia; quartum fuit monasterium de Padua[1].

MCCXXVI. — Dominus Bonifacius comes sancti Martini de Mantua potestas Paduae[2]. Eo tempore dictus potestas fuit expulsus de regimine per quosdam Paduanos, qui insultaverunt in eum, quoniam [eius] dolo Ecelinus et Albricus habuerunt Vincentiam[3]; et comes Ricardus fuit expulsus per Monteclos de Verona. Et Federicus imperator de Apulia venit in Lombardiam, aspirans in eius dominium; et colloquium habuit cum amicis suis, cupiens Lombardorum animos mitigare; sed Mediolanenses cum multis aliis civitatibus ei subesse noluerunt, verba eius pro nihilo reputantes[4]. Et die quarta octobris beatus Franciscus migravit ad dominum[5].

MCCXXVII. — Dominus Bonifacius Guidonis de Guicardo de Bononia potestas Paduae[6]. c. 9r
Eo tempore Ecelinus de Romano habens XL homines, qui praeibant mundificando viam a nive cum singulis ventilabris, ivit cum amicis suis Veronam, et cepit eam die XXII iunii, expulso inde comite Ricardo cum suis; et factus fuit potestas Veronae. Deinde cum exercitu venit Vincentiam, et fratrem suum Albericum pro potestate posuit ibidem[7]. Et Honorius papa tertius migravit, cui successit Gregorius IX hostiensis episcopus, qui monuit Federicum imperatorem sub excomunicationis poena, quod pro recuperatione Terrae sanctae transfretaret secundum magnificentiam imperatoriae majestatis. Imperator vero, nolens transire, se excusabat; sed tandem, ne praeceptum contemneret apostolicum, cum exercitu navigavit in Syriam, et cum sultano Babyloniae taliter pepigit, quod ipse Hierusalem et quasdam alias civitates reddidit christianis. Audiens vero dictus pontifex quod imperator tam potens ad modum piratae mare transisset, in quo tremebundum erat nomen romani imperii apud barbaras nationes, eum excomunicavit, et mox misit exercitum in Apuliam, ut eam ecclesiae subiugaret; quod audiens imperator velociter in Apuliam rediit, et tandem facta fuit concordia inter eos, proeliaque cessarunt[8].

---

1. de Assisio *om.* *EMT* — 2. de Padua] *EMT agg.* Et tunc imperator Fredericus transiens in Alemanniam Ezelino se confoederavit — 3. MCCXXVI] *M agg. come titolo:* ECELINUS ET ALBRICUS HABUERUNT VICENTIAM ET COMES RICARDUS EXPULSUS FUIT DE VERONA, ET IMPERATOR INTRAVIT IN ALEMANIAM — 4. per quosdam Paduanos qui] quia quidam Paduani *EMT* — 7. cupiens] volens *EMT* — 10. MCCXXVII] *M agg. come titolo:* IMPERATOR FEDERICUS SECUNDUS AMONITUS UT TRANSIRET ULTRA MARE NOLUIT; IMMO PAPAM IN URBE OBSEDIT — 11-14. Eo tempore.... posuit ibidem *om.* *EMT* — 15. migravit] Eo tempore obiit *EMT* — 17-18. se excusabat] dabat excusationem *EMT* — 19. exercitu galearum navigavit *EMT* — 20. pontifex] papa *EMT* — 21. erat *om.* *EMT* — 21-22. nationes, eum] nationes vilificaverat, eum *EMT* — 23. rediit et tandem] rediit, deinde Romam, dum hic papa Romae concilium celebraret. Sed per imperatorem viae per terram et mare praecipue artantur, ita quod duo cardinales

[1] Il brano comune ai codici *EMT* "Et tunc imperator.... confoederavit" riferito fra le varianti non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[2] La sola *r. cp.* (*A*) insieme col *Liber* a *comes* aggiunge *Sancti Martini:* "Coram domino Bonifacio comite de Sancto Martino Padue potestate" (ARCH. CIV. *Dipl.*, 8 agosto 1226, n. 1285). "Presente domino Mantoano iudice comitis Bonifacii potestatis Padue quia potestas erat absens" (*Ivi,* doc. 21 novembre 1226, n. 1295). "Bonifazio Conte di San Martino podestà di Padova" (VERCI, *Storia degli Ecelini,* doc. 11 febbraio 1227, n. 108). "Le cronache affermano che il Conte di San Martino fu cacciato dalla podesteria. Ciò dev'essere successo tra l'11 febbraio e il 26 aprile 1227, perchè in quel giorno egli era ancora in carica, in questo lo era il seguente. Il suo successore Almerico da Montechiaro risulta dalla c. 247 del Cod. Stat. Rep. dello stesso Archivio, in cui si ha per errore la data 1221, 9 luglio per quella 1226 9 luglio" (GLORIA, *op. cit.,* p. 19, nota 2).

[3] Cf. tutte le redazioni degli Annali.

[4] Cf. *Ann. S. Iust.*, pp. 152-153.

[5] Cf. le tre *rr. cp.* degli Annali.

[6] Le sole tre *rr. cp.* insieme col *Liber* dànno ancora l'indicazione della patria di questo podestà: "In potestaria domini Bonifacii Widonis de Wizardo de Bononia potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Corona,* doc. 26 aprile 1227, n. 4114). "In potestaria domini Bonefacii Guidonis de Guizardo Padue potestatis coram domino Petri de Zacharia iudice et assessore dicti domini Bonifacii" (IVI, *Dipl.*, doc. 17 luglio 1227, n. 1314). "Dominus Fabrus filius et vicarius domini Bonifacii, Guidonis de Guizardo potestas Paduae" (IVI, *Cod. Stat. Rep.*, c. 248, 27 giugno 1228; GLORIA, *op. cit.,* p. 19, nota 3).

[7] Cf. ROLANDINO, p. 33, l. 1. Il brano "Eo tempore Ecelinus.... posuit ibidem" che manca nei codici *EMT* (vedi *varianti*) non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[8] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 153, l. 3. Il brano "deinde Romam.... ab Urbe recessit" comune ai codici *EMT* (vedi *variauti*) non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*. Per esso cf. *Chron. mant.*, p. 215, l. 57.

MCCXXVIII. — Dominus Stephanus Badoarius de Venetiis potestas Paduae [1]. Eo tempore exercitus paduanus ivit Bassianum, quoniam Ecelinus tertius ceperat castrum Fontis, et nepotem suum Gulielmum quondam Iacobi Tisonis de Campo sancti Petri, qui erat in ipso castro [2]; et mediantibus Venetorum legatis, Ecelinus de consilio et mandato patris sui, reddiderunt (*sic*) castrum Fontis communi Paduae, et iuravit praecepta potestatis Paduae, stans in aqua Brentae, et Guglielmum dimisit, eo quia pater eius misit sibi dicendo:

En quia fata ponunt lacrimosos pandere casus,
Gentem marchisiam fratres abolere potentes,
Viderit, ac sancti concludent castra Zenonis [3].

c. 9 v Et Iacobus Delesmanini obiit, de cuius audatia et maliciosa calidita'te multum timebant Paduani pro statu civitatis [4]. Et dominus Iordanus episcopus paduanus obiit circa festum beati Prosdocimi [5]. Et abbas Arnoldus Sanctae Iustinae, habita concessione a communi Paduae, fecit fieri fossatum, cuius capite facta fuerunt molendina monasterii [6].

MCCXXIX. — Dominus Ioannes Dandulo de Venetiis potestas Paduae [7]. Eo tempore Ecelinus de Romano se coniunxit Tarvisinis, et factus fuit eorum civis. Et Paduani, cum Patriarcha aquilegiensi, et marchio de Este die primo maii iverunt ad Trivillem, et Gorgum cum valido exercitu, et ceperunt, et totum Gorgi districtum damnificantes, redierunt. Quo facto, Tarvisini venerunt in paduanum districtum damnificantes, quibus Paduani obviam exiverunt [8]. Et tunc beatus Antonius venit Paduam.

MCCXXX. — Dominus Stephanus Badoarius de Venetiis potestas Padue [9]. Eo tempore comes Ricardus captus fuit in Verona a suis adversariis; quod audiens Ecelinus tertius ivit Ve-

---

et multi abbates et clerici per mare ad concilium venientes per Henricum filium imperatoris et Pisanos in galeis Ianuensium capiuntur et capti in Apuliam ducti fuerunt. Et tunc papa, quia imperator magnam partem patrimonium ecclesiae occupaverat, cum obsideretur in Urbe, videns paene omnes Romanos per pecuniam corruptos, accipiens apostolorum capita, et processionem a Laterano, usque ad sanctum Petrum faciens, animos Romanorum sic revocavit, ut omnes contra imperatorem crucem sumerent. Quod videns imperator, qui iam in ianuis stans intraturum se credebat, timuit et longe ab Urbe recessit ettandem *E M T* — 1. MCCXXVIII] *M agg. come titolo:* Hoc anno obiit Iordanus episcopus paduanus et facta fuerunt molendina circa monasterium sancte Iustine — 1-11. Eo tempore exercitus.... statu civitatis *om.* *E M T* — 11. Et] Eo tempore *E M T* — 12. Arnaldus *E M T* — 14. MCCXXIX] *M agg. come titolo:* Hoc anno venit Paduam beatus Antonius sancti Francisci — 14-19. Eo tempore.... obviam exiverunt *om.* *E M T* — 19. Et tunc] Eo tempore *E M T* - Antonius venit] Antonius de ordine sancti Francisci venit *E M T* — 20-p. 309, l. 6. Eo tempore.... terga verterunt *om.* *E M T*

---

[1] Notato il pieno accordo tra il *Liber* e tutte le redazioni degli Annali riguardo a questo podestà, veniamo alla citazione dei documenti che lo risguardano: "Coram domino Wilielmo iudice domini Stephani Ba-"doarii Padue potestatis" (Arch. Civ. *Dipl.*, doc. 3 marzo 1229, n. 1375). "Dominus Stephanus Baduarius Pad. "Potestas Marinus eius miles" (Orologio, Diss. VII, doc. 4 aprile 1229, n. 65; Gloria, *op. cit.*, p. 19, nota 4).

[2] Cf. Rolandino, p. 33, l. 21.

[3] Cf. Rolandino, p. 38, l. 13.

[4] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 153, l. 20. Il brano "Eo "tempore exercitus.... civitatis" manca nei codici *EMT* quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[5] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 153, l. 20, e le tre *rr. cp.* degli Annali.

[6] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 153, l. 17.

[7] Tranne la varia grafia del cognome il *Liber* e tutte le redazioni degli Annali si accordano riguardo a questo podestà: "Dominus Iohannes Dandolus pote-"stas Padue" (Arch. Civ. *Cod. Stat. Rep.*, c. 249, 21 agosto 1229). "In potestaria domini Iohannis Dandali "Padue potestatis presente domino Iacobo Dandalo vica-"rio potestatis" (Ivi, *Dipl.*, doc. 16 marzo 1230, n. 1394). "Dominus Iohannes Dandalus potestas Padue" (Orologio, Diss. VII, doc. 27 giugno 1230, n. 71), che trovasi originale nell'Arch. Civ. (Gloria, *op. cit.*, p. 19, nota 5).

[8] Cf. Rolandino, p. 39, l. 6. Il brano "Eo tem-"pore Ecelinus.... exiverunt" manca nei codici *E M T*, quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[9] Fatta la solita osservazione del pieno accordo fra il *Liber* e le redazioni degli Annali riguardo a questo podestà citiamo i documenti, che lo risguardano: "In potestaria domini Stephani Baduarii de Venetiis "potestatis Padue" (Arch. Civ. *Corona*, doc. 18 luglio 1230, n. 4046). "In secunda potestaria domini Stephani "Baduarii potestatis Padue.... presente domino Leo-"nardo milite potestatis" (Ivi, *Dipl.*, doc. 17 maggio 1231, n. 1442; Gloria, *op. cit.*, p. 19, nota 6).

ronam. Paduani vero communiter miserunt legatos Veronam, rogando Ecelinum et suos amicos, ut comitem et alios captos dimitterent; quod facere noluerunt. Unde Paduani et marchio de Este confoederati cum Mantuanis magno cum exercitu equitarunt super Veronensem de mense septembris, et Portum Lignagum destruxerunt, et multos nobiles de Verona captos Paduam conduxerunt; et Salinguerra, Ecelinus et comes de Tirolo, qui ad defensionem dictorum locorum venerant, terga verterunt [1].

MCCXXXI. — Dominus Gufredus de Lucino de Cumo potestas Paduae [2]. Eo tempore in monasterio de Cela de Padua de Caudalonga migravit beatus Antonius de ordine Minorum die XIII iunii, pro quo Deus fecit multa miracula; et ideo canonizatus fuit mense maii proxime subsequenti. Et mediantibus rectoribus Lombardiae, et maxime Paduanis, liberati fuerunt comes Veronae, et amici eius de carceribus. Et ad petitionem' Henrici filii imperatoris, Mediolanenses et inobedientes imperio miserunt legatos ad eum in Alemaniam, et cum ipso contra imperatorem societatem fecerunt. Conceperat enim ipse Henricus Alemaniae rex dolum, et peperit iniquitatem contra proprium genitorem; eo quia pater videbatur plus diligere Conradum puerum ipso [3]. *c. 10 r*

MCCXXXII. — Dominus Beraldus de Rivolis de Pergamo potestas Paduae [4]. Eo tempore Federicus imperator die XI martii, volens in Istriam navigare, vi ventorum ivit Venetias, et inde ivit in Foro Iulii, ubi compositionem fecit cum Ecelino in damnum Marchionis, et comitis Sancti Bonifacii, transiensque in Alemaniam dictum suum filium Henricum captum in Apuliam misit et carceravit, et custodiri fecit usque ad diem mortis, eo quia contra eum fuerat confederatus cum Lombardis [5]. Et paduanus exercitus ivit ad Anoalem, ipsumque obsedit donec redditum fuit potestati Paduae, quoniam illi de Anoale damnum dederant in paduanum districtum [6].

MCCXXXIII. — Dominus Ardizonus Advogarius de Vercellis potestas Paduae [7]. Eo tempore frater Ioannes da ordine Praedicatorum, in tanta reverentia fuit habitus ut ad missam eius Paduani, Veronenses, Brixienses, Mantuani cum carociis, et aliae multae civitates in campanea veronensi convenirent in die sancti Augustini; et ibi sententias super quibusdam quae-

---

7. MCCXXXI] *M agg. come titolo:* HOC ANNO BEATUS ANTONIUS DE ORDINE MINORUM MIGRAVIT AD DOMINUM ET VERONE COMES LIBERATUS FUIT A CARCERIBUS ET LOMBARDI MISERUNT LEGATOS AD HENRICUM FILIUM FEDERICI SECUNDI IMPERATORIS QUI HENRICUS CEPIT DOLUM CONTRA PROPRIUM GENITOREM - Gufredus] Gumbertus *E M T* — 8. de Caudalonga *om. E M T* — 9. pro quo] per quem *E M T* - ideo *om. E M T* — 10. subsequenti] sequenti *E M T* — 11-12. imperatoris, Mediolanenses] imperatoris Federici secundi, Mediolanenses *E M T* — 12. et inobedientes] et alii inobedientes *E M T* — 14. dolum] dolorem *P* - pater videbatur] videbat patrem *E M T* — 15. ipso] eo *E M T* — 16. MCCXXXII] *M agg. come titolo:* FEDERICUS SECUNDUS VI VENTORUM VENIT VENETIAS ET DEINDE IN FORUM JULI TRANSIVIT ET POSTMODUM IN ALEMANIAM ET HENRICUM REGEM FILIUM SUUM CAPTIVUM IN APULIAM RELEGAVIT ET IBI VITAM FINIVIT — 17. volens in] volens de Apulia in *E M T* — 18. Foro] Forum *E M T* — 20. ad] in *E M T* — 24. MCCXXXIII] *M agg. come titolo:* DE FRATE IOHANNE ET DE MULTIS ALIIS NEGOTIIS FACTIS ET CONTRACTIS INTER ECELINUM ET ALBRICUM EX UNA PARTE ET RAYNALDUM MARCHIONEM EX ALTERA ET BEATUS DOMINICUS CANONIZATUR — 25. fuit habitus ut] fuit in tota Lombardia ut *E M T* - ad missam] quod iussu *E M T*

[1] Cf. *Ann. S. Iust.*, pp. 153-154. Il brano "Eo tempore comes.... verterunt" manca in *E M T*, quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber*.

[2] Tutte le redazioni degli Annali assegnano come patria a questo podestà Piacenza, a differenza del *Liber*, che s'accorda, però, con un documento: "Presente domino Wiffredo de Lucino de Cumis potestate Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 19 luglio 1231, n. 1443). "In potestaria domini Wifredi de Lucino potestatis Padue" (*Ivi*, doc. 8 marzo 1232, n. 1466; GLORIA, *op. cit.*, p. 19, nota 7).

[3] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 154, l. 6.

[4] Riguardo a questo podestà non c'è da notare alcuna sconcordanza tra il *Liber* e le redazioni degli Annali: "In regimine domini Beraldi de Rivolis Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 24 febbraio 1233, n. 1116). "Dominus Paganus de Grumello iudex et assessor domini Berardi de Rivola Paduae potestatis" (IVI, *Dipl.*, 22 aprile 1233, n. 1492; GLORIA, *op. cit.*, p. 19, nota 8).

[5] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 154, l. 15.

[6] Cf. ROLANDINO, p. 44, l. 21.

[7] Tranne la *r. cp.* (*A*), che reca "de Avogariis" tutte le altre non ci dànno il cognome di questo podestà, che però è confermato da un documento. "Dominus Ardizonus Advocatus de Vercellis potestas Padue" (ARCH. CIV. *Cod. Stat. Rep.*, c. 249, 9 giugno 1234; GLORIA, *op. cit.*, p. 19, nota 9).

stionibus coram populis autorizabiliter promulgavit. Sed cito eius potentia expiravit et fama. Nam quasi post unum mensem quicquid ordinaverat ad nihilum est deductum [1]. Dixerat autem et sententiaverat quod Ecelinus et Albricus de Romano fratres deberent facere datam communi Paduae de possessionibus suis, quas ibidem habebant, recipiendo pro eis libras xxv^{m}; et quod forent cives Paduani, et quod Raynaldus filius domini Azonis marchionis de Este accipere deberet Adeleytam filiam Albrici de Romano in suam uxorem [2]. Et tunc dominus Marinus Dandulo de Venetiis potestas Tarvisii, eundo per aggerem ad castrum de Mestre, iussu do- *c. 10 v* mini Guecili de Camino, lan'cea transfixus a quodam mortuus de equo cecidit. Et de mense februarii frater Iordanus, magister totius ordinis fratrum Predicatorum, vita laudabilis et scientia, ultra mare, ubi ad predicandum iverat Saracenis, migravit in portu maris [3]. Et beatus Dominicus ordinis Praedicatorum canonizatus fuit per Gregorium IX summum pontificem [4].

MCCXXXIV. — Dominus Otto de Mandello de Mediolano potestas Paduae [5]. Eo tempore exercitus paduanus ivit Bassianum, Mussolentum, ad Sanctum Zenonem, ad castrum Fontis, quod acceperat Ecelinus in cambium pro Triville, deinde ad Asyllum, et pro territorio illorum de Romano, eundo per totum tarvisinum districtum usque ad flumen Plavis, destruendo Mestrum, praeter castrum; et tunc Paduani miserunt Henricum Paradisum de Padua pro potestate ad castrum Conegliani [6]. Et Tiso de Campo sancti Petri amicus Marchionis et inimicus Ecelini obiit [7]. Et fuit hiems asperrima, ita quod vineae, et olivae, et communiter omnes arbores fructiferae perierunt; et fuit pestis gallinarum, et omnis generis bestiarum et fuerunt aquae omnes adeo congelatae, ut omnes tam pedites, quam equites poterant ire Venetias [8]. Et Tarvisini cum Ecelino ceperunt violenter castrum Camini, et vinctos duxerunt dominum Guecillum, et illos, qui erant in castro, et in carceribus Tarvisii posuerunt. Et Andreas rex Ungariae duxit in uxorem Beatricem filiam Aldrevandini marchionis de Este [9]. Et die IIII exeunte maio, Mantuani, Brixienses et Bononienses cum carociis et exercitu iverunt Pischeriam, et destruxerunt Zeneum, Opedinum et omnes alias villas veronensis districtus a Valezo intra.

MCCXXXV. — Dominus Otto de Mandelo praedictus potestas Paduae [10]. Eo tempore Paduani fecerunt pacem cum Tarvisinis [11]. Et die secundo aprilis comes Ricardus fecit pacem cum Monteclis. Et die primo octobris Andreas rex Ungariae obiit.

c. 11 r MCCXXXVI. — Dominus Rambertus de Gisleriis de Bononia potestas Paduae [12]. Eo tem-

---

8. de mense] die.... *E M T* — 12. MCCXXXIV] *M agg. come titolo:* PADUANI CUM COPIOSO EXERCITU IVERUNT DESTRUENDO PER TERVISINUM DISTRICTUM ET CAPTUM FUIT CASTRUM CAMINI A TERVIXINIS ET REX UNGARIE DUXIT UXOREM FILIAM MARCHIONIS DE ESTE — 13. Zenonem ad] Zenonem, ad Romanum ad *E M T* — 14. pro territorio] per territoria *E M T* — 19. fuit pestis] fuit etiam pestis *E M T* - omnis generis] omnium generum *E M T* — 20. ut] quod *E M T* — 21. duxerunt dominum] duxerunt ad dominum *P* — 22. castro, et in] castro, in *P* — 25. intra] infra *E M T* — 26. MCCXXXV] *M agg. come titolo:* PADUANI CUM TERVIXINIS, COMES CUM MONTECLIS PACEM FECERUNT ET OBIIT REX UNGARIAE — 29. MCCXXXVI] *M agg. come titolo:* REGINA BEATRIX FUGIT DE UNGARIA ET DE IMPERATORE FEDERICO SECUNDO ET DE EIUS FILIO REGE HENRICO ET DE MULTIS FACTIS PER IMPERATOREM ET ECELINUM DE ROMANO ET DE XVI POTESTATIBUS FACTIS PADUE ET DE MILITIBUS MISSIS AD CASTRUM CARTURIE

[1] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 154, l. 20.

[2] Questa notizia è probabilmente tratta da un documento. Cf. Avvertenza, p. 274, l. 8 e nota 2.

[3] Cf. Mart. *I.*, p. 471, l. 30, an. 1236.

[4] Cf. la *r. ital.* degli Annali.

[5] Col *Liber* soltanto le *rr. cp.* e *cp.* (*A*) nominano la patria di questo podestà: "Presente domino Otone "de Mandello potestate Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 4 novembre 1234, n. 1526). "In ultimis quatuor mensibus "tercie potestarie domini Otonis de Mandello potestatis "Padue" (IVI, *Corona*, doc. 5 giugno 1236, n. 3577; GLORIA, *op. cit.*, p. 20, nota 1).

[6] Cf. ROLANDINO, p. 46, l. 24.

[7] Cf. ROLANDINO, p. 47, l. 8 (an. 1235).

[8] Cf. la *r. ital.* degli Annali e ROL., p. 46, l. 4.

[9] Cf. le tre *rr. cp.* e gli *Ann. S. Iust.*, p. 154, l. 30.

[10] Riguardo all'identità del podestà negli anni 1234 e 1235 è pieno l'accordo del *Liber*, delle redazioni degli Annali, e, come abbiamo visto nelle note antecedenti, dei documenti.

[11] Cf. ROLANDINO, p. 47, l. 10 e nota 5 dello stesso Rolandino.

[12] Constatato l'accordo del *Liber* e di tutte le *rr.* degli Annali su questo podestà citiamo un documento: "Domini Ramberto de Gisleriis potestatis Pa"due" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 13 agosto 1236, n. 1580; GLORIA, *op. cit.*, p. 20, nota 2). Rolandino (p. 50, ll. 20-21) fa durare questa podesteria fino al 13 febbraio 1237.

pore, mortuo Andrea rege Ungariae, et regnante Bela eius filio, imperator suos legatos ad eum misit; et tunc Beatrix regina praegnans, timore crudelis privigni, qui faciebat eam summa diligentia custodiri, in habitu virili, et in societate dictorum legatorum, latenter in Alemaniam ad terram Columbae confugit; deinde ad civitatem Verde de ducatu Xiapi; ibique filium peperit, quem nomine Stephanum appellavit. Quo nato ad paternam domum rediit cum dulcissima prole sua [1], quae die primo augusti intravit Veronam, et stetit in domo Aleardi de Lendenaria; deinde ivit Ferrariam. Et die VIII exeunte ianuario comes Ricardus expulsus fuit de Verona cum suis amicis. Et imperator Federicus ad requisitionem Ecelini venit Tridentum; et deinde mense februario intravit Veronam, et postea transivit flumen Mincii, et devastavit Gazum, et Marchariam, et ivit Brixiam per Mantuanum, omnia destruendo. Deinde ivit Cremonam, et ibi permansit per totum mensem octobris [2]. Et die x exeunte martio Philippus quondam Bondiei de Greppis dedit comiti Ricardo castrum Castioni. Et die III aprilis pars comitis Ricardi, cum custodibus partis Monticlorum, furtive cepit castrum Gardae. Et Imperator die XVI maii misit v^{c} milites Ecelino, qui destruxit villas Mantuanorum. Et die VII iunii cepit Bagnolum et destruxit, cepitque multos ibidem existentes. Et die VIII exeunte iunio Ecelinus cepit castrum Calderiae cum Teutonicis et Veronensibus. Et die XV augusti Federicus venit de Alemania, cum duce Saxoniae, et archiepiscopo maguntino, aliisque multis, et ivit Cremonam die III exeunte septembris. Et Paduani, ac Tarvisini cum carociis suis, una cum Vincentinis destruxerunt castrum Bonaigi, et fixerunt tentoria die X octobris apud Rivoltam, et ibi steterunt per totum mensem octobris. Et Mantuani cum v^{c} militibus ex altera parte Veronae, die v exeunte octobre, ceperunt Bovariam, Insulam comitis, Zeneum, et multas villas. Et Ecelinus obvius Paduanis erat in Tomba ex altera parte Aticis, et sic stetit donec' sibi placuit, et demum recessit. Et imperator, visis litteris Ecelini de Romano, movit (c. 11 v) die penultimo octobris, et in die illa ac nocte venit Vincentiam et illam habuit et combussit [3]. Et in die illa quidam Teotonicus de maioribus et nobilioribus Alemaniae, cum vellet violare de suis dominas de Vincentia, et iussu Ecelini non vellet desistere, dictus Ecelinus illum interfecit cum ense. His peractis, Paduani et Tarvisini cum essent Rivoltam cum Marchione et suis carrociis timore imperatoris redierunt Paduam, in die omnium sanctorum. Et imperator, dimisso Gulielmo de Vicedominis pro potestate Vincentiae loco sui, cum exercitu venit in episcopatum Paduae die XV novembris, et devastavit Carturium; et deinde ad Cittadellam postea ad Castrum Franchum, et ibi stetit per diem et noctem, deinde ivit Tarvisium, ibique sedit per plures dies iuxta Fontanellam, existente ibi Petro Teopolo potestate. Et Paduani miserunt CC equites Tarvisium, et imperator, misso Ecelino Vincentiam, ivit ad Plavim, deinde per Forum Iulium et Carentanam festinanter ivit in Alemaniam, et ibi cepit filium suum Henricum, et captum misit in Apuliam, et ibi mortuus est, cum ipse fuerat electus Lombardorum rex contra patrem [4]. Et mense decembris circa festum nativitatis electi fuerunt XVI potestates, videlicet quattuor pro uno quoque quarterio, quorum medietas erat pro parte Ecelini, altera pro parte Marchionis, videlicet: Dominus Ubertus de Dalesmanino, Marsilius de Gualperto, Nicolaus de Lucio, Artusinus de Dalesmanino, Albertus de Ponte, Ostesanus et Albertus de Castro novo, Matheus Vitaleani, Ugolinus Advogarius, Henricus de Forzate, Traversius del Saza, Bonifacius de Scintilla, Comes Schinella, Ugo a Vado, Comes

---

1. eius filio, imperator] filio eius pro eo, imperatore *EMT* — 4. Verde] Vorde *EMT* - ibique] ibidem *EMT* — 10. destruendo] devastando *EMT* — 12. Castioni] Castiani *EMT* — 15. Bagnolum] Bangolum *M* — 17. maguntino] Maguncie *EMT* — 18. III *om. M* - die.... septembris] die exeunte septimo *ET* — 21. Zeneum] Zevium *ET* — 22. Tomba *om. ET* — 23. sibi *om. EMT* - demum] postea *EMT* — 23-24. movit die] movit se die *EMT* — 34. deinde per] deinde ad Aquilegiam per *EMT* — 36. Lombardorum] Langobardorum *EMT* — 38. Dalesmanino] Dalesmaninis — 40. et Albertus] Albertinus *EMT*

[1] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 155, l. 18.
[2] Cf. ROLANDINO, p. 47, l. 18.
[3] Cf. ROLANDINO, p. 48, l. 2.
[4] Cf. ROLANDINO, p. 48, l. 27.

Tiso, et Iacobus de Carraria. Et missi fuerunt cc milites ad Carturium. Tandem cum isti xvi male facerent, dominus Rambertus de Gisleriis potestas Paduae praedictus eis praecepit, ut irent Venetias, et ibi starent ad eius voluntatem, excepto Artusino de Dalesmanino, qui iussu potestatis remansit, ut consuleret inconsulto communi. Et tunc licentiatus fuit dictus c. 11 r do'minus Rambertus, et electus dictus dominus Marinus Badoarius de Venetiis in potestatem et rectorem communis Paduae; et praedicti omnes fuerunt inobedientes, et iverunt ad suas villas et castra; exceptis domino comite Schinello, qui bene ivit et se praesentavit in Venetiis, et dicto domino Artusino, qui remansit de consensu potestatis [1].

MCCXXXVII. — Dominus Marinus Badoarius de Venetiis potestas Paduae [2], et intravit regimen die dominico ix februarii. Eo tempore comes Gaboardus cum Ecelino de Romano, exiens de Vincentia per confinia Rovoloni, Montecle, Montis Rubei, Montagnoni ad vadum fluminis Terraedurae, in crepuscolo diei pervenit Carturiam, et hostiliter pugnans cepit cc milites paduanos ibidem missos per xvi potestates; et captos duxit ad Montem Silicem [3]. Post haec dominus Marinus potestas praedictus furtive recessit cum rebus suis, et familia die v exeunte februario [4]. Cum comes Gaboardus venisset ea die cum Ecelino Mandriam usque, et sequenti die fuit data civitas Paduae comiti Gaboardo de Saxonia recipienti pro imperatore, et pro Ecelino de Romano, uti capitaneo et consiliario partis imperii, per maius consilium civitatis Paduae, timore ne milites capti in Montesilice occiderentur. Quidam vero dicebant civitatem ipsam datam fuisse per xvi potestates. Et quando Ecelinus intravit Paduam osculum Portae Turrisellarum dedit, et grates comiti Gaboardo tulit [5].

MCCXXXVII praedicto. — Dominus Simeon comes Teatinus de Apulia [6] potestas Paduae pro Federico secundo, et intravit regimen die quarto exeunte februario. Eo tempore cc milites paduani, captivati in Montesilice, dimissi fuerunt. Et Tarvisini tunc se et sua Albrico de Romano domino subdiderunt; et marchio de Este imperatoris nuntiis se subiecit. Et dominus Iordanus, prior Sancti Benedicti, captus fuit, et Saracenis custodiendus datus, qui c. 12 v ab imperatore dimissus, et datus patriarchae Bertoldo, stetit in quodam' monasterio collocatus, et deinde veniens Venetias, ibi defunctus est [7]. Et Arnaldus abbas Sanctae Iustinae, timens capi ab Ecelino, fugit, et latuit usque ad adventum imperatoris in Lombardiam mense septembris ad quem ivit, et duobus mensibus eius curiam est secutus [8]. Et magister Petrus et Iohan-

3. Dalesmanino] Dalesmaninis *E M T* — 9. MCCXXXVII] *M agg. come titolo:* Comes Gaboardus de Saxonia et Ecelinus ceperunt Carturiam et ducentum milites et deinde Paduam — 9. Badoarius *om.* *E M T* — 10. ix] xviiii *E M T* - Gaboardus cum] Gaboardus dux Saxonie *M* (de Saxonia *E T*) cum — 11. Rovoloni] Rovolonis *E M T* - Montecles] et Monteclare *E T* - Montagnoni] Montagnonis *E M T* — 20. tulit] dedit *E M T* — 21. MCCXXXVII] *M agg. come titolo:* Tervisini se dederunt Albrico de Romano et dominus abbas Arnaldus fugit timore Ecelini — 23. dimissi] relaxati *E M T* — 26. dimissus] relaxatus *E M T* — 28-29. mense septembris *om.* *E M T*

[1] Cf. Rolandino, p. 50, l. 9.

[2] Che vi sia stato questo podestà ce lo attesta oltre il *Liber,* Rolandino (p. 50, l. 20) con una sola differenza di data per il principio dell'ufficio, cioè il 13 invece del 9 febbraio, ce lo attesta pure il doc. n. 102 pubblicato dal Verci nel tomo II della *Storia della Marca Trivigiana* (p. 38). Però si noti che delle redazioni degli Annali soltanto la *cp.* (*A*) fa menzione di Marino Badoer.

[3] Cf. Rolandino, p. 50, l. 26.

[4] Cf. Rolandino, p. 53, l. 5.

[5] Cf. Rolandino, p. 53, l. 18.

[6] Il nome *Teatinus* non apparisce nelle redazioni degli Annali ma soltanto nel *Liber* e nei documenti. "Dominus Ciprianus imperialis aule iudex domini Symeonis Comitis Thiatini sacri imperii legati Padue potestatis vicarius„ (Arch. Civ. *Cod. Stat. Rep.*, c. 250, 19 maggio 1237). "Coram domino Petrobono iudice Vicario domini Simeonis Comitis potestatis Padue„ (Ivi, *Dipl.* doc. 6 giugno 1237, n. 1593). "Dominus Ciprianus de Thert, iudex imperialis aule dom. Sy. Comitis Thiatini Sacri Imperii Legati Paduae Potestatis Vicarius„ (Verci, *Marca Trivigiana,* doc. 10 giugno 1237, n. 84; Gloria, *op. cit.*, p. 20, nota 4). Secondo Rolandino (p. 54, ll. 15-17) questo podestà fu eletto il 26 febbraio 1237, e durò in carica un anno tre mesi meno tre giorni (p. 58, ll. 32-34) cioè fino al 24 maggio 1238. Senonchè da un documento, che citiamo nella nota sul podestà dell'an. 1238 Aldrevandino Cazalconte è nominato un altro podestà il 14 maggio, il che significa che per alcuni giorni ambedue esercitarono simultaneamente l' ufficio di podestà.

[7] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 155, l. 41.

[8] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 156, l. 1.

nes fecerunt campanam magnam communis, positam super turrim communis rubeam, in mense septembris, in procuraria domini Ugolini Pincoti, et Iacobi Frignoche sument[ium] (?); in qua sunt isti versus:

Anno milleno septeno terque deceno,
Et bis centeno, Petri in fabrica, pleno
Ingenio formam tribuit hoc tempore normam.
Caesareas leges suscepit Padua, civis
Firma manu valida, Comes Theatine, tenebas,
Quum Cypriane[1] *suo iussu Theatine regebas.*

Sed dicta turris communis propter maximum terremotum factum in Padua et aliis locis MCCXLVIII die veneris xxv ianuarii in vesperas adeo concussa fuit quod oportuit totam rehedificare[2].

MCCXXXVIII. — Dominus Aldrevandinus Cazalconte de Tuscia senator potestas Paduae[3]. Eo tempore comes Gaboardus restituit abbatem Arnaldum in suo monasterio, remoto procuratore ibi posito per Ecelinum de Romano[4]. Et circa medium mensis iulij imperator obsedit Brixiam usque per totum mensem septembris; civibus enim se viriliter defendentibus confusus inde recessit. Et Ecelinus, fugato Marchione de finibus Marchiae, ipse obsedit Montagnanam, quam habere non potuit, et paulo post Marchio, reassumptis viribus, occupavit Este, et fortiter communivit, et venit Paduam armata manu cum suis amicis in Prato vallis; sed inordinate reversus est, fugatus per Ecelinum de Romano[5].

MCCXXXIX. — Dominus Thebaldus Franciscus de Apulia potestas Paduae[6], pro imperatore constitutus. Cum imperator intrasset Paduam in mense ianuario, in die conversionis sancti Pauli, stetit in monasterio sanctae Iustinae a dominica.... quadragesimae usque ad dies xv post Pascha; cui dominus abbas Arnaldus pulchra et magna dona fecit; et etiam Pe'tro de *c. 13 r*
la Vigna, aliisque proceribus imperatoris exennia donavit. Et imperatricem filiam regis Angliae, cum sua curia Noentae residentem, pulcris exenniis honoravit. Et in dominica palmarum papa Gregorius IX Romae publice imperatorem excomunicavit; quare imperator, convocata

---

p. 312, l. 29-p. 313, l. 13. Et magister Petrus.... rehedificare *om. E M T* — 13. 1239 *E T* - MCCXXXVIII] *M agg. come titolo:* COMES GABARDUS DE SAXONIA RESTITUIT DOMINUM ABBATEM IN MONASTERIO ET IMPERATOR OBSEDIT BRIXIAM ET MARCHIO OCCUPAVIT HEST ET VENIT IN PRATO VALLIS ET FUGATUS FUIT - Tuscia] Senis *E M T* - senator *om. E M T* — 14. tempore comes] tempore predictus comes *E M T* — 14-15. remoto.... posito] remotis procuratoribus ibi positis *E M T* — 16. civibus] et civibus *E M T* — 19. communivit] munivit *E M T* - et venit] et tunc iterum venit *M;* et nunc *ecc. E T* — 21. 1240 *E T* - MCCXXXIX] *M agg. come titolo:* IMPERATOR INTRAVIT PADUAM ET IMPERATRIX STETIT NOENTA ET DEINDE FUIT A PAPA GREGORIO EXCOMUNICATUS ET POSTMODUM OBSEDIT CASTRUM FRANCHUM — 21-22. pro imperatore] per imperatorem *E M T* — 22. in mense ianuario] de mense januarii *E M T* — 24. abbas *om. E M T* — 26. palmarum] Olivarum *E M T* — 27. IX *om. E M T*

[1] Dominus Ciprianus de Thert. iudex imperialis aule dom. Sy. Comitis Thiathini (VERCI, *Storia della Marca Trivigiana* ecc. II, doc. n. 84, an. 1237, 10 giugno).

[2] Il brano "Et magister Petrus.... totam rehedificare" manca nei codici *E M T*, quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[3] Il *Liber* s'accorda con tutte le redazioni degli Annali riguardo a questo podestà: "In potestaria domini Aldervrandini Cazaconte potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 14 maggio 1238, n. 1608). "In potestaria domini Aldrovandini Cazaconte potestatis Padue" (*Ivi,* doc. 26 aprile 1239, n. 1619).

[4] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 156, l. 23.

[5] Cf. tutte le redazioni degli Annali.

[6] Questo podestà, su cui s'accordano il *Liber* e tutte le redazioni degli Annali, secondo Rolandino (p. 66, ll. 15-17) fu eletto dall'imperatore Federico II il 1° maggio 1239, e tenne l'ufficio fino all'aprile del 1242, cioè fino a quando fu richiamato dall'imperatore (p. 76, ll. 8-10). "Coram domino Iohanne de Ronco iudice et assessore domini Tibaldi Francisci de imperiali mandato potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 11 aprile 1241, n. 1647). "Ego Iohannes de Runcho iudex et assessor domini Thybaldi Francischi Vicarii in Marchia Tervisina ab Oio usque ad Padum Tridenti et Feltri et Beluni et Padue potestatis" (IVI, *Corona,* doc. 17 febbraio 1242, n. 1581). "In tercia potestaria domini Tebaldi Francisci Padue potestatis" (IVI, doc. 8 marzo 1242, n. 3192; GLORIA, *op. cit.*, p. 20, nota 6).

concione in Palatio paduano, per os Petri de Vinea querelam fecit de sevitie papae. Et Guecili de Camino, nec non Albricus de Romano confoederati Tarvisium ingressi sunt, expulso Iacobo de Mora ibi residente pro imperatore. Imperator namque, sequens in omnibus consilium Ecelini, Marchioni et aliis proceribus bona promittebat, semper tamen eis malefaciendo; nam inter alios obsides acceptos de Padua, Rainaldum filium unicum Marchionis misit in Apuliam, et Aledeitam filiam unicam Albrici, quae matrimonium contraxerat cum dicto Raynaldo, suggestione Ecelini, accepit [1]. Et circa Pascha obiit dominus Iacobus episcopus paduanus. Et mense maii imperator cum exercitu, et carrocio paduano pluribus diebus obsidens Castrum Franchum, obtinere non potuit, sed per privilegium cum bulla aurea donavit ipsis Paduanis castrum, et quicquid territorii est circa fluvium Sileris usque ad mare [2]. Et die III iunii circa meridiem fuit magna solis eclypsis. Et eodem mense marchio Azo, cum suis amicis a mandatis imperatoris recesserunt. Tunc vero imperator, relicto dicto domino Thebaldo Francisco potestate Paduae, et suo vicario in Marchia, sic tamen quod uteretur consilio Ecelini, transiens cum exercitu in Lombardiam, quaedam Bononiensium castra devastavit, et inde in Apuliam se contulit [3]. Erat equidem Ecelinus de Romano acer in hostes, erga tamen amicos lenis, et tractabilis videbatur, in promissis satis fidelis, in proposito stabilis, in verbis maturus, in consilio providus. in omnibus suis factis miles egregius apparebat [4]. Et tunc Marchio, expulsis custodibus imperatoris, recuperavit arcem de Este et terram, et per obsidionem cepit Calaconem, ideoque incepit guerra periculosa per universam Marchiam, et manifestae factae sunt duae partes, ecclesiae sive et imperii [5]. Et Iohannes Teopulus cum XXV galeis ivit in
c. 13 v Apuliam in mense augusti, et dextruxit plures' civitates, acceptis spoliis, combusta navi magna imperatoris, sive tempore Iacobi Teopoli Venetiarum duçis, et rediit [6].

MCCXL. — Dominus Thebaldus Franciscus praedictus potestas Paduae. Eo tempore circa festum conversionis sancti Pauli cometa apparuit versus occidentem. Et vir magnanimus Philippus episcopus ferrariensis, rebellis contra Salinguerram, pro ecclesia, Bragantinum et Bondinum viriliter occupavit. Et Veneti magno cum exercitu, Bononienses, Mantuani, et multi milites Mediolanenses, cum domino Gregorio de Montelongo apostolicae sedis legato, obsederunt Ferrariam in auxilium Marchionis, quam, sub dolosa specie compositionis, per quattuor menses, capto Salinguerra, quasi decepto, et dato in custodiam Venetorum donec vixit, per dominum Iacobum Teopolum ducem Venetiarum, obtinuerunt. Et mense augusto sequenti, audiens imperator Paulum Traversarium amicum Marchionis intimum esse mortuum, veniens de Apulia cum exercitu, obsedit et cepit Ravenam et deinde obsedit Faventiam octo mensibus [7]. Et praedictus potestas cepit Iacobum de Carraria in castro Agnae, et Ugolinum Advocatum in castro Brentae, et illos decapitari fecit in foro publico ubi venditur bladum, tamquam perfidissimos proditores [8]. Et de mense iunii Gulielmus de Campo sancti Petri rebellavit Paduae; propter quod Ecelinus cepit dominos Fruzerium, Ubertinum et Ugonem

1-2. Guecili] Guecellus *E M T* — 2. nec non] et *E M T* - ingressi sunt] intraverunt *E M T* — 4. eis malefaciendo] male eis faciendo *E M T* — 5. misit] mittit *E T* — 6. Albrici, quae] Albrici de Romano, quae *E M T* — 6-7. suggestione Ecelini] suggestione dicti Ecelini *E M T* — 8. obsidens] obsedit *E M T* - Castrum franchum obtinere] Castrum franchum quod obtinere *E M T* — 9. ipsis *om.* *E M T* — 10. castrum] ipsum castrum *E M T* - circa fluvium] citra fluvium *E M T* — 11. magna *om.* *E M T* - a] de *E M T* — 12. Francisco *om.* *E M T* — 13. quod] ut *E T* — 15-22. Erat equidem.... et rediit *om.* *E M T* — 23. 1241 *E T* - MCCXL] *M agg. come titolo:* FERRARIA CAPITUR PER EPISCOPUM; RAVENA PER IMPERATOREM CAPITUR ET FAVENTIA OBSEDITUR - Franciscus *om.* *E M T* — 24. conversionis *om.* *E M T* - cometes; Occidens *E T* — 29. decepto] decrepito *E M T* - dato] ducto *E M T* - donec] usquedum *E M T* — 32-33. octo mensibus] *E M T* per octo menses — 33. cepit Iacobum] cepit dominum Iacobum *E M T*

[1] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 156, l. 35.

[2] Cf. ROLANDINO, p. 66, l. 14.

[3] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 157, l. 20.

[4] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 177, l. 4.

[5] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 157, l. 25.

[6] Il brano "Erat equidem.... rediit" manca nei codici *E M T* quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[7] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 157, l. 30.

[8] Cf. ROLANDINO, p. 73, l. 20.

fratres a Vado, et Generosum iudicem de Peraga, eosque in carceribus mori fecit. Et cepit violenter domum sancti Petri, quam dextruxit[1].

MCCXLI. — Dominus Thebaldus Franciscus praedictus potestas Paduae. Eo tempore imperator obtinuit Faventiam per longam obsidionem. Et Pisani tempore aestiva ceperunt duos cardinales, et multos praelatos euntes Romam ad summum pontificem per mare Thyrenum in navibus Ianuensium. Et modicum post obiit papa Gregorius IX, vacavitque sedes multis diebus tandem electus fuit Celestinus papa IIII mediolanensis, qui vixit diebus XVIII et non pluribus. Et gens effera Tartarorum totam Ungariam devastavit; unde rex Bela vix effu'giens *c. 14 r* applicuit ad maritima Sclavoniae[2]. Et in vigilia sancti Petri de iunio communia Montisilicis et Tribani paduani districtus pugnaverunt cum militibus marchionis de Este ad Bagnolum, et captos de ipsis capientes eos viriliter fugarunt[3].

MCCXLII. — Dominus Galvaneus Lancea de Apulia potestas Paduae[4]. Eo tempore cardinales per multa consilia elegerunt in pontificem dominum Innocentium IIII natione ianuensem, de comitibus Glavaniae, qui vocabatur Sinibaldus, et erat tunc cardinalis. Hic fere duobus annis quaesivit habere pacem cum imperatore, ut finem bellis imponeret, quod imperator recusavit, videns se quasi totam Italiam possidere, intendens penitus pessimam clericorum superbiam refrenare[5]. Et in mense martii, Dei iudicio, Montagnana concremata est, quod audiens Ecelinus, et statim illuc veniens, eam occupavit[6]. Et in mense iunii fuit exercitus paduanus ad pontem Plavis cum Ecelino tertio[7]; et die XVI septembris Ecelinus cum exercitu ivit ad Este, et devastavit omnia praeter rocham, et transiens per vadum Ulmi devastavit vites et arbores usque ad Baonem, et combussit burgum, unde itur Cintum, et destruxit turrim, unde itur Montagnanam, et rediit; et tunc inceptum fuit castrum sancti Thomasii de Padua[8]. Et de mense augusti Leonardus Quirinus et filius Iacobi Teopoli, ducis Venetiarum cum LX galeis iverunt in civitatem Polae, et eam ceperunt, et inde iverunt Dyrachium, et redeuntes acceperunt omnes divitias Polae, et urbem ipsam combusserunt[9].

MCCXLIII. — Dominus Galvanus Lancea praedictus potestas Paduae et vicarius in Marchia tarvisina pro imperatore. Eo tempore facta fuit representatio passionis domini nostri Iesu Christi solemnis Paduae in Prato vallis, iu festo Pascae[10]. Et castrum Sancti Bonifacii a Vero-

---

p. 314, l. 35-p. 315, l. 2. Et de mense iunii.... destruxit *om.* *E M T* — 3. 1242 *E T* - MCCXLI] *M agg. come titolo:* IMPERATOR OBTINUIT FAVENTIAM, ET REX UNGARIAE BELLA AFFUGIT DE UNGARIA — 5. summum pontificem] papam *E M T* — 6. vacavitque sedes] vacanteque sede *E M T* — 7. papa IIII mediolanensis] de Mediolano *E M T* — 9-11. Et in vigilia.... fugarunt *om.* *E M T* — 12. 1243 *E T* - MCCXLII] *M agg. come titolo:* ECELINUS OBTINUIT MONTAGNANAM ET MULTA LOCA DESTRUXIT ET POLA CIVITAS A VENETIS CAPITUR — 13. per] post *E M T* - pontificem] papam *E M T* — 14. Glavanie] Lavanie *E T* — 15. bellis] guerris *E M T* — 18. statim] subito *E M T* - illuc *om.* *E M T* — 19. tercio *om.* *E M T* — 20. omnia] eam *E T* — 24. in] ad *E M T* - inde] deinde *E M T* - Duracium *E M T* — 25. urbem ipsam] civitatem *E M T* - combusserunt] *E M T agg.* Et eo anno valuit frumentum in Padua xx solidos et plus: quod reputatum fuit maxima caristia — 26. 1244 *E T;* MCCXLIII] *M agg. come titolo:* HOC ANNO FACTA FUIT REPRESENTATIO PASSIONIS DOMINI ET CASTRUM SANCTI BONIFACII FUIT DESTRUCTUM — 28. Pascae] Pascatis *E M T*

[1] Cf. ROLANDINO, p. 72, l. 7. Il brano "Et de mense "iunii.... destruxit" manca nei codici *E M T* e quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[2] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 158, l. 6.

[3] Il brano "Et in vigilia.... fugarunt" manca nei codici *E M T* quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[4] Il *Liber* e le redazioni degli Annali vanno d'accordo pienamente riguardo al nome, alla patria e alla durata dell'ufficio di questo podestà. Rolandino (p. 76, ll. 9, 10) ne determina il principio al luglio 1242, cosicchè Padova rimase senza podestà dall'aprile fino a questo mese. Ezelino nel febbraio del 1244 espulse Galvano Lancia della podesteria (ROLANDINO, p. 79, ll. 17, 18). "In potestaria domini Galvani Lance pro domino "imperatore Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 12 ottobre 1242, nn. 1199, 1286). "Ego Baialardus iu"dex.... in potestaria domini Thebaldi Francischi po"testatis Padue et nunc in potestaria domini Galvani "Lancee potestatis Padue" (*Ivi*, doc. 1° aprile 1243, nn. 1676, 1677; GLORIA, *op. cit.*, p. 21, nota 1).

[5] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 158, l. 15 e la *r. ital.* degli Annali.

[6] Cf. ROLANDINO, p. 76, l. 3.

[7] Cf. tutte le redazioni degli Annali.

[8] Cf. ROLANDINO, p. 77, l. 4.

[9] L'aggiunta di *E M T* "Et eo anno.... caristia" riportata nelle varianti non appartiene al nucleo primitivo del *Liber.*

[10] Cf. tutte le redazioni degli Annali.

nensibus fuit destructum. Et comes de Panego veronensis civis fuit in Padua decolatus, et multi alii nobiles et praelati accusati de proditione Veronae diversis tormentorum generibus ab Ecelino fuerunt interfecti, qui tunc assumpsit rabiem et audaciam interficiendi homines. Et *c. 14 v* castrum Hostiliae a Mantuanis funditus fuit de'structum [1]. Et die quinto iulii, sub Iacobo Teopolo Venetiarum ducis, Rainerius Zeno, capitaneus galearum Venetorum, violenter cepit Iadriam. Et die XVI iulii, dum Marcius Descleens esset capitaneus militum Paduanorum, et esset in confinio castri Cornutae iuxta Nogaredum Albricus de Romano obviam ei, pugnaverunt ad invicem, et quamplures de Paduanis capti fuerunt. Et Ecelinus de Romano cum Paduanis, Vincentinis, et Veronensibus ivit ad Vigaxem, et ex adverso erant comes Ricardus et marchio de Este cum eorum exercitu, qui clam de nocte fugierunt, timore Turisendi qui ivit ad partem Ecelini. Deinde ivit Ecelinus ad castrum sancti Bonifacii, et ipsum cepit, ibidem Lodovico filio comitis existente, die XVI septembris. Et de mense octobris habuit castrum Gabellanae et Ylasii, sed cum Lombardi venissent in auxilium comitis Sancti Bonifacii, occasione castri Ecelinus eis obvius fugavit illos [2].

MCCXLIIII. — Dominus Guicardus comes de Realdesco de Brixia potestas Paduae [3]. Eo tempore circa festum beati Ioannis Baptistae, summus pontifex videns se delusum ab imperatore, finxit se velle habere colloquium cum Augusta, latenterque apud Urbem Veterem galeam intrans, Ianuam profectus est; et transiens in Galiam per terras comitis Savoiae properando, circa festum sancti Lucae, in Lugduno concilium generale congregavit [4]. Et Ecelinus ivit Veronam, et ibidem stetit per annum et ultra.

MCCXLV. — Dominus Guicardus praedictus potestas Paduae. Eo tempore circa festum sancti Iohannis Baptistae factum fuit concilium generale Lugduni; ad quod citatus imperator ire contempsit, unde propter eius contumatiam et offensam, de assensu totius concilii, depositus fuit per sententiam ipsius pontificis. Et tunc veniens cum eius filio Conrado Veronam, et cum aliis principibus et baronis Alemaniae et partibus ei faventibus, ibi solemne celebravit consilium. Quo facto, simulans se ad concilium velle ire cum Conrado filio suo, ivit Taurinum *c. 15 r* usque ubi primo audivit contra se latam fore sententiam. Revertensque ' Cremonam, et ibi imperii negotiis ordinatis, ivit in Apuliam, et Conradus eius filius ivit in Alemaniam. Et summus pontifex tunc misit legatos in Alemaniam monendo principes habentes voces eligendi regem Romanorum, ut aliquem excellentem virum eligerent. Qui convenientes elegerunt Henricum Thuringiae ducem assentientem electioni, et suscipientem contra potentissimum Federicum imperatorem alacriter et audacter regni Alemaniae dyadema [5]. Et die VIII exeunte iulio quaedam stella ardens et ignea visa est in vesperis consurgere ante solis occasum ab oriente; et volans, quasi scindendo coelum, concurrere ad partes occidentales [6]. Et Gulielmus de Campo

---

2. nobiles; et *om.* *E T* - et *om.* *M* — 3. assumpsit] sumpsit *E M T* - interficiendi] occidendi *E M T* — 6-14. Et die xv iulii.... fugavit illos. *om.* *E M T* — 15. 1245 *E T* - MCCXLIIII] *M agg. come titolo:* QUOMODO PAPA IVIT LUGDOINUM ET IBI CONGREGAVIT CONCILIUM ET ECELINUS IVIT VERONAM - comes *om.* *E M T* — 16. beati] sancti *E M T* - summus pontifex] papa *E M T* — 18. terras] terra *P* — 21. MCCXLV *om.* *E T* - MCCXLV] *M agg. come titolo:* QUOD IMPERATOR VENIT VERONAM CUM FILIO SUO CONRADO ET DEPOSITUS DE IMPERIO ANDRANIUS DUX LOTARINGIE ELIGITUR. GUILLELMUS DE CAMPO SANCTI PETRI FURTIVE CEPIT CASTRUM FRANCHUM — 23. assensu] consensu *E M T* — 24. pontificis] pape *E M T* — 25. baronis] baronibus *E M T* - Alemaniae et] Alemaniae et Lombardiae etiam *E M T* — 28-29. summus pontifex] papa *E M T* — 30. ut] quod *E M T* - Henricum] Andrianum *M* - Lantgravium *E T*

[1] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 158, l. 29.

[2] Cf. ROLANDINO, p. 78, l. 11. Il brano "Et die XVI "iulii.... fugavit illos" manca nei codici *E M T* e quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[3] Sul nome, la patria e la durata dell'ufficio di questo podestà c'è pieno accordo tra il *Liber* e le redazioni degli Annali. Rolandino (p. 79, ll. 30, 31, p. 83, ll. 29-30) determina esattamente il principio e la fine di questa podesteria, che dura dal 4 marzo 1244 al 28 maggio 1247, e dà su di essa altre precise notizie (p. 79, ll. 31-34). "In potestaria domini Wizardi de Realdesco" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 23 settembre 1245, n. 1248; GLORIA, *op. cit.*, p. 21, nota 2).

[4] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 158, l. 35.

[5] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 159, l. 1.

[6] Cf. ROLANDINO, p. 81, l. 3.

sancti Petri cepit Castrum Francum furtive, et militem ibi existentem pro Albrico de Romano potestatem cum suis vulneravit [1]. Et die veneris primo iulii captus fuit pons Plavis.

MCCXLVI. — Dominus Guicardus praedictus potestas Paduae qui non complevit regimen. Eo tempore Henricus angravius in Alemaniae regem electus, congregato exercitu adversus Conradum Federici filium, eum debellavit, quem, nisi dux Bavariae immemor patris sui a Federico interfecti, suscepisset, mortem non evasisset. In quo bello fuit Philippus episcopus ferrariensis apostolicae sedis legatus [2]. Et Ecelinus fecit capi et carcerari in Assyllum dominum Arnaldum abbatem sanctae Iustinae de Padua usque ad finem vitae suae [3]. Et viri nobiles Albricus et Nicolaus de Lendenaria, de proditione imperii accusati et afflicti ab Ecelino, in tormentis defecerunt. Et die v exeunte maio in die Penthecostes Gulielmus de Campo sancti Petri pacem fecit cum Ecelino, et ei reddidit Castrum Franchum, et castrum Triumvillarum [4]. Et die lunae immediate sequenti Ugutio de Tartario reddidit castrum Campreti Ecelino, et recessit cum suis [5]. Et Iacobinus de Bono Iudeo iudex potestatis, cum militibus quarterii domi, et populo paduano obsedit Musolentum et cepit; duxitque Iacobinum de Strazera capitaneum loci Paduae captum, die octavo intrante iunio [6].

MCCXLVII. — Dominus Guecili de Prata potestas Paduae et intravit regimen ultimo die c. 15r maii [7]. Et tempore mense februarii Iohannes de Stavacola de Verona captus pro proditione Veronae, et ductus ante tribunal domini Henrici de Hygna potestatis Veronae, filii sororis Ecelini, et audiens a dicto Henrico quod impossibile erat ipsum evadere, statim latenter accepit cultellum de caliga et subito percussit ter in capite dictum Henricum, qui obiit circa XIII dies post dictas percussiones; satellites autem statim dictum Iohannem occiderunt mandato Iacobini comitis de Schinellis [8]. Et imperator mense mai, veniens de Apulia in Lombardiam, cum maximo belli apparatu et ivit versus Taurinum [9]. Et rex Encius, eius filius naturalis, cum Cremonensium exercitu, obsedit Quintianum castrum Brixiae, et quodam die dominico circa medium iunii, interfecto vicario imperatoris, Parma rediit ad partem ecclesiae per exercitum Bernardi Rubei de Parma, compatris imperatoris. In favore autem Parmensium erat Gregorius de Montelongo apostolicae sedis legatus, marchio de Este, comes Sancti Bonifacii cum Mantuanis, Bianchinus de Camino, et Albricus de Romano. Imperator vero, cum esset Cremonae cum exercitu, obsedit Parmam. Et die VI exeunte iunio Ecelino, eunti in servicio Imperatoris cum v^{c} militibus, in Villa Gazolti marchio de Este cum Mantuanis obviavit, sed

---

3. MCCXLVI] *M agg. come titolo:* ANDRANIUS DUX TURINGIE REX ALEMANIE POST DEPOSICIONEM FEDERICI ET PHILIPPUS EPISCOPUS FERRARIAE PUGNAVERUNT ADVERSUS CONRADUM FILIUM DICTI IMPERATORIS — 4. angravius] lantgravius *E T* - Andranius *M* - in.... electus] rex Alemanie *E T* - adversus] contra *E M T* — 5-6. Federici filium] Federici imperatoris filium *E M T* - debellavit] delevit *E M T* — 7-15. Et Ecelinus.... intrante iunio *om. E M T* — 16. MCCXLVII] *M agg. come titolo:* IOHANNES OCCIDIT HENRICUM POTESTATEM VERONE; DE IMPERATORE, ET REGE HENCIO EIUS FILIO ET DE PRELIIS PARMENSIUM CREMONENSIUM ET MARCHIONIS ALBRICI DE ROMANO ET DE CIVITATE VICTORIE ET DE MORTE ANDRIANI REGIS ALEMANIE ET DUCIS TURINGIE ET DE GREGORIO DE MONTELONGO QUI ERANT PRO ECCLESIA CONTRA IMPERATOREM - intravit] iuravit *E M T* — 17. Stavacola] Stavarola *E M T* — 19. a dicto] sub ipso *E T* — 20. de caliga *om. E M T* - in caput.... Henricum] in capite dicti Henrici *E M T* — 21. dictas] predictas *E M T* — 23. maximo belli apparatu et ivit] maximo apparatu ivit *E M T* — 27. de Este] Estensis *E M T* — 28. imperator vero] Et imperator *E M T*

[1] Cf. ROLANDINO, p. 81, l. 21.

[2] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 159, l. 23.

[3] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 159, l. 35.

[4] Cf. ROLANDINO, p. 81, l. 26.

[5] Cf. ROLANDINO, p. 82, l. 14.

[6] Cf. ROLANDINO, p. 82, l. 16. Il brano "Et Ecelinus.... intrante iunio" manca nei codici *E M T* quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[7] Soltanto le *rr. parm., cp., cp.* (*A*) degli Annali dànno l'indicazione della patria di questo podestà. Riguardo al principio del suo ufficio Rolandino (p. 83, l. 32) e il *Liber,* che ne fanno menzione, si accordano pienamente. "Presentibus domino Willielmino quondam domini Carati Andrea Blancolino notario et Rolandino quomdam Iacobini de Baialardo.... in secunda potestarla domini Wecili de Prata potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 17 novembre 1248, n. 1752). "Dominus Bonaventura de Carenzonibus iudex et assessor domini Wezili de Prata Padue potestatis" (IVI, *Corona,* doc. 30 marzo 1249, n. 3729).

[8] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 160, l. 1.

[9] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 160, l. 14.

nihil ei nocuit; immo Ecelinus ivit Bresellum et Guastalam cepit, et postmodum accessit ad imperatorem, et ibidem stetit donec placuit imperatori. Et de mense iulii cum rege Entio, filio naturali imperatoris, cum v^{c} militibus, Ecelinus ivit Regium et vicit comitem Veronae; et per menses ibidem stetit cum MV^{c} militibus. Et imperator aliam civitatem nomine Victoriam in contrarium Parmae ante portas civitatis aedificavit. Et in mense augusti visa fuit quaedam stella cadere de partibus septemtrionis. Et angravius de Turingio rex Alemaniae, electus imperator, obiit, post excomunicationem seu depositionem Federici [1].

c. 16 r MCCXLVIII. — Dominus Guecili de Prata praedictus potestas Paduae. Eo tempore' papa Innocentius, mittens legatum in Alemaniam, mandavit principibus habentibus vocem electionis quod eligerent novum regem idoneum; unde ipsi elegerunt Wilielmum Holandie comitem in regem Alemaniae et futurum imperatorem [2]. Et die XI exeunte februario civitas Victoriae, quam aedificaverat imperator iuxta civitatem Parmae, cum imperator ivisset venatum, per Parmenses fuit viriliter accepta et dirruta, auxilio Basalupi de Mediolano, qui duxerunt (*sic*) ibidem secum Gregorium de Montelongo, episcopum tripolitanum, et Philippum de Placentia potestatem Parmae [3]. Et die VI maii rex Entius captus fuit in bello a Bononiensibus, et ductus Bononiam et ibi vitam suam in vinculis terminavit [4]. Et Ecelinus, assumpta quantitate militum et peditum de Padua et Vincentia, mense maio equitavit Feltrum et obsedit; et die XIV dicti mensis cepit, fugato Brachino de Camino ad Bellunum; et deinde obsedit Bellunum, et cepit die VII exeunte septembris, et Brachinus fugit Ravennam; et in redditu Ecelini, quaedam pica ascendit hastam sui vexilli, quae capta fuit et tradita Ecelino, qui eam nutriri fecit, et post se portari iussit [5]. Et Lodovicus rex Francorum transfretavit; et habuit laetum principium, sed tristem exitum; lucrando enim Terram Sanctam, cepit Danetum, et postea captus fuit, sed, Deo volente, restitutus [6].

MCCXLIX. — Dominus Guecili de Prata potestas Paduae, et non finivit potestariam, cum Ansedisius de Guidotis de Tarvisio incepit suam mense augusti. Eo tempore, die X exeunte iunio, Ecelinus habuit castrum Montissilicis, existente quodam capitaneo de Apulia in ipso loco pro imperatore; et cum homines dicti loci Montissilicis, iussu Ecelini, ivissent invadere Solesinum hora mediae noctis, et in vesperis rediissent. Et in mense iulii Ecelinus carceravit Gumbertum, Artusinellum, et Ubertellum fratres quondam Iacobi de Dalesmaninis, occasione proditionis, quam fecerat eorum soror Palmeria, uxor quondam marchionis Cavalcabo de Cremona; cui Ecelinus concesserat suum castrum, nomine Montesauro, et in ipsius dominae custodiam, c. 16 v et Mathei iudi'cis Ugonis Almerodae de Padua, quem iam dicti fratres miserant pro capitaneo dicti castri, et dicta Palmeria una cum dicto capitaneo dedissent dictum castrum Ricardo comiti Sancti Bonifacii, pro eo quod dictus comes iuraverat in uxorem accipere Palmeriam

---

1. ivit et cepit Bresellum (Bristolum *M*) et Guastallam *E M T* — 4. per menses.... stetit] - Parmenses existentes ibidem *E M T* — 6. angravius] Angravius *M;* Lantgravius dux Turingie *E T* — 7. Federici] *agg. E M T* secundi imperatoris — 8. MCCXLVIII] *M agg. come titolo:* GUILLELMUS COMES DE HOLLANDIA IN REGEM ALEMANIE ELIGITUR ET REX HENCIVS INCARCERATUR ET LODOVICUS REX FRANCORUM CAPITUR A SARRACENIS — 11-15. Et die XI.... potestatem Parmae *om. E M T* — 15. Entius captus] Entius filius naturalis imperatoris Federici captus *E M T* — 16. ibi] ibidem *E M T* — 21. et habuit] sed habuit *E M T* — 22. Danetum] Damiatam *E M T* — 23. sed] et *E M T* — 24. MCCXLIX] *M agg. come titolo:* ECELINUS HABUIT CASTRUM MONTISILICIS ET INVASIT SOLESINUM ET QUAMPLURES OCCIDERE FECIT OCCASIONE DOMINE PALMERIE - cum *om. E T* — 26. in ipso loco] ipsius loci *E M T* — 32. Almerodae] de Almerode *E M T* - iam dicti] iamdiu *E M T* — 33. dicta Palmeria] dicta domina Palmeria *E M T*

[1] Cf. ROLANDINO, p. 84, l. 1.

[2] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 160, l. 38.

[3] Cf. ROLANDINO, p. 85, l. 5. Il brano "Et die "XI.... Parmae" manca nei codici *E M T* quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber.*

[4] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 161, l. 4.

[5] Cf. ROLANDINO, p. 85, l. 19. Il brano "Et Ece"linus assumpta.... portari iussit" manca nei codici *E M T* quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[6] Cf. Mart. *I.*, p. 471, l. 43.

antedictam, et fratres ipsius dominae fuissent conscii dicti matrimonii, quamvis matrimonium ipsum effectum aliquem non habuerit. Et tunc cum praedictus Matheus venisset Paduam et fugere vellet Venetias, captus fuit ad Villam Stratae, et martyrizatus manifestavit in tormento totum factum prodictionis castri, et litteras, quas ipsa domina Palmeria miserat suis fratribus antedictis; propter quod fuit decapitatus in plateis communis Paduae [1].

MCCL. — Dominus Ansedisius de Guidotis de Tarvisio, filius sororis Ecelini, vicarius generalis pro imperatore in Marchia tarvisina, a flumine Olei Tridentum usque, et potestas Paduae, intravit et iuravit potestariam Paduae de mense augusti [2]. Eo tempore Lodovicus, Francorum rex, cum suo exercitu properans versus Babyloniam, a Saracenis conclusus fuit; et cum neque procedere, neque redire posset, sultano se dedit; amisso prius in bello comite Roberto fratre suo, cum magistro templi, et maxima militum quantitate; et pro sui redemptione Damiatam reddidit sultano, in Syriam rediens, et reaedificata prius Caesarea Palestinae, rediit in Galiam cum ignominia suae gentis et populi christiani. Considerantes vero Saraceni tam praeterita quam futura, Damiatam funditus everterunt, ne de cetero esset causa vel receptaculum proeliorum [3]. Et praedictus potestas duxit secum Bonaventuram de Caronzonibus de Pergamo iudicem. Iste, cum una die esset in curia officialium in palacio, cepit dicere hos versus Aesopi:

Accipitrem milvi pulsurum bella columbae
Accipiunt regem; rex magis hoste nocet,
Incipiunt de rege queri, quod sanius esset
Milvi bella pati, quam sine marte mori.
Si quid agas, prudenter agas, et respice fine,
Ferre minora volo, ne graviora ferram.

Et occasione istorum versuum captus fuit dictus Bonaventura et decapitatus in plateis communis Paduae cum aliis multis ipsorum ' versuum occasione [4]. Et die XVI septembris Ecelinus desponsavit Beatricem filiam Bontraversii de Castronovo in palacio patriarchatus quarterii pontis Altinati, et ea die ipse in media nocte ivit et habuit terram de Este a Vitaliano Atelde, qui eam prodidit, et arcem ipsius loci obsedit, et Beltrame iudex capitaneus arcis die XIIII exeunte octobre illam dedit Ecelino, et die XXI octobris habuit Vigezzolum et die XXIII iussit dirui et comburi, et facto quodam bitifredo in colo montis, unde itur Calaonem, per viam Nueriae Paduam rediit [5]. Et die XIIII exeunte augusto Cremonenses vicerunt Par-

c. 17 r

---

1. ante dictam] prefatam *M*; predictam *E T* - ipsius] predicte *E T* — 2. predictus] praefatus *E M T* — 3. martyrizatus] tormentatus *E M T* - in tormento *om. E M T* — 6. MCCL] *M agg. come titolo:* LUDOVICUS REX FRANCORUM CUM SUO EXERCITU IVIT ULTRA MARE ET A SOLDANO IN BELLO CONCUSSUS ET ROBERTUS ET MAGISTER TEMPLI FUERUNT INTERFECTI ET REX OBSESSUS ET PRO REDEMPTIONE SUI DAMIATAM REDDIDIT SOLDANO - Guidotis] Guidonis *E T* — 7. Olei] Lolii *E M T* — 8. de *om. E T* — 10. redire] retrocedere *E M T* - dedit] tradidit *E M T* — 13. Franciam *E M T* — 13-14. Considerantes vero Saraceni] Considerans vero Soldanus *E M T* — 14. everterunt] fecit everti *E M T* — 14. causa, vel *om. E M T*

[1] Cf. ROLANDINO, p. 87, l. 20.

[2] Riguardo a questo podestà son d'accordo col *Liber* tutte le redazioni degli Annali. Sennonchè secondo Rolandino (p. 88, ll. 29-32) il suo ufficio incomincia nell'agosto del 1249 e non in quello del 1250. Però riferentisi a questo podestà non si hanno documenti dell'anno 1249, come ora vedremo. "In potestaria domini "Ansedisii Widotis vicarii generalis Padue potestatis „ (MUSEO CIV., *docc. Carraresi* 2 settembre 1250, n. 11). "In potestaria domini Ansedisii de Widotis potestatis "Padue imperiali mandato „ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 20 ottobre 1251, n. 1941). "In potestaria domini Ansedisii "de Widotis Padue potestatis et vicarii generalis in "Marchia et potestatis Padue „ (IVI, *Dipl.*, doc. 5 giugno 1252, n. 1784). "In potestaria nobilis viri domini Anse"disii de Widotis potestatis Padue coram dominis Caro "de Vincentia et Alberto de Lixario iudicibus et asses"soribus dicti potestatis „ (IVI, doc. 2 dicembre 1255, n. 1822). "In potestaria domini Ansedisii de Widotis "Padue potestatis „ (IVI, doc. dell'anno 1256, n. 1282; GLORIA, *op. cit.*, p. 21, nota 4).

[3] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 161, l. 18.

[4] Cf. ROLANDINO, p. 89, l. 17.

[5] Cf. ROLANDINO, p. 90, 18; *Ann. S. Iust.*, p. 161, l. 14.

menses in proelio et eisdem suum carrocium abstulerunt. Et die XIII exeunte augusto Tolbertus de Camino abstulit castrum suum de manibus Blanchini de Camino, et factus est amicus Ecelini [1]. Et de mense septembris decapitari fecit Ecelinus Ubertellum, et postmodum Gumbertum et Artusinellum de Dalesmanino fratres [2]. Et die VIII exeunte augusto, in festo sancti Bartholomaei apostoli, mortuus fuit in plateis communis Paduae Gulielmus de Campo sancti Petri, numquam derelictus a Taiacane eius famulo [3]. Et Cathanei de Tergula fuerunt detenti, videlicet dominus Honor, dominus Advogarius de Anoale, et dominus Alnerius Vanni de Gazo; sed Guido de Amicale, qui erat vicarius, sciens factum, sub specie emendi quemdam destrerium Zeramontis, cum ipso fugam cepit et sic extitit liberatus [4]. Et circa medium mensis decembris reddita fuerunt Ecelino castra Ceri et Calaonis a custodibus ibidem existentibus et recedentibus sanis cum personis et armis [5]. Et die XIII exeunte decembre in die sanctae Luciae obiit Federicus imperator [6]. Et Henricus Dacorum rex inclitus ab Abel fratre suo minore suffocatur in mari; propter quod ipse Abel parum honoris et commodi fuit consecutus; nam sequenti anno regni sui, cum Frisones voluisset subiugare, ab eisdem fuit crudeliter interfectus [7].

MCCLI. — Dominus Ansedisius potestas Paduae. Eo tempore Innocentius papa, mortuo
c. 17 Federico, et ordinatis factis Alemaniae cum principibus, exiens' de Lugdunio venit Ianuam, cui omnia occurrerunt, omnes magnates Lombardiae. Deinde venit Mediolanum, et recuperata civitate Laudensi, per Lombardiam transiens ivit Perusium. Et tunc populus placentinus, caeco furrore contra suos milites concitatus, auxilium Cremonensium imploravit; expulsisque militibus, Ubertum Pelavicinum elegerunt in suum dominum et rectorem. Et Conradus, filius Federici imperatoris, de Alemannia veniens Veronam mense decembris, cum auxilio Ecelini, mare intravit in portu Litesaniae; et in Apuliam navigans, eam cum insula Siciliae iuxta velle suum obtinuit [8]. Et Raynaldus, filius Azonis marchionis de Este, mortuus est in Apulia, quem imperator pro obside detinebat, relictis uno suo filio Obizone et una filia Constantia, quos habuit de quadam domicella nobili de Apulia, dum in carcere curialiter teneretur; et Marchio procuravit dictos suos nepotes de Apulia sibi deferri et legiptimos fieri per summum pontificem, et per Gulielmum Romanorum regem [9]. Et capti fuerunt domini Petrus et Iohannes fratres de Peraga forte occasione sororis suae Guardinellae, uxoris quondam Tisonis de Campo sancti Petri, quae fuit mater Tisonis Novelli, sed ferebatur potius occasione proditionis [10]. Et Ecelinus de Romano ivit cum magno exercitu Mantuam versus, omnia destruendo, et transivit Mincium, et postmodum rediit Veronam. Et Mediolanenses in die sanctae Mariae de augusto civitatem Laudae obsederunt; et de mense septembris habuerunt, et redierunt domum. Et quidam de Consilve, nomine Tavella dum esset detentus in sala potestatis, volens fugere per fenestras proiecit se in terram et statim obiit [11]. Et cum Iacobus de Guidotis frater Ansedisii esset capitaneus Marosticae, occasione proditionis ipsius loci, decapitari fecit Gerardum Scha-

p. 319, l. 16-p. 320, l. 15. Et predictus potestas.... crudeliter interfectus] *om. E M T* — 16. MCCLI] *M agg. come titolo:* CONRADUS FILIUS FEDERICI IMPERATORIS DESCENDENS DE ALEMANIA SIBI SUBIUGAVIT APULIAM ET CICILIAM ET RAYNALDUS MARCHIO DE HEST MIGRAVIT AD DOMINUM. ET TUNC REGNAVIT IN ALEMANIA GULIELMUS ELECTUS PRO IMPERATORE — 18. omnia *om. E M T* - occurrerunt *om. M* — 22. Veronam mense] Veronam de mense *E M T* — 23. iuxta velle suum *om. E M T* — 24. obtinuit] sibi subiugavit *E M T* — 25. detinebat] tenebat *E M T* — 27. summum pontificem] papam *E M T* — 29. Gardionele *E M T* — 30. ferebatur] dicebatur *E M T* — 31. magno *om. E M T* — 31-32. et.... Mincium *om. E M T* — 32. die sanctae Mariae de augusto] die assumptionis beatae Virginis *E M T* — 35. Guidotis] Guidonis *E T* — 36. ipsius loci *om. E M T*

[1] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 161, l. 26.
[2] Cf. ROLANDINO, p. 93, l. 28.
[3] Cf. ROLANDINO, p. 94, l. 36; *Ann. S. Iust.*, p. 161, l. 33.
[4] Cf. ROLANDINO, p. 96, l. 6.
[5] Cf. ROLANDINO, p. 94, l. 16.
[6] Cf. ROLANDINO, p. 94, l. 22.
[7] Cf. Mart. *I.*, p. 472, l. 35. Il brano "Et praedictus potestas duxit.... crudeliter interfectus" manca nei codici *E M T* quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.
[8] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 161, l. 38.
[9] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 162, l. 1.
[10] Cf. ROLANDINO, p. 96, l. 17.
[11] Cf. ROLANDINO, p. 97, l. 5.

chum de Ofreduciis, et illa de causa capti fuerunt in Padua Henricus archidiaconus et canonicus paduanus, et Henricus abbas Carrariae, et multi alii [1]. Et tunc factus fuit mortalis carcer in Cittadella, nominatus la Malta; in quo fuerunt positi milites circa LXX sine compedibus et cum compedibus circa C et V [2].

MCCLII. — Dominus Ansedisius praedictus potestas Paduae. Eo tempore Gregorius de c. 15 r Montelongo, ordinatus patriarcha aquilegiensis a papa Innocentio, intravit patriarchatum mense ianuario. Et sequenti mense februario Rizardus comes Sancti Bonifacii obiit [in Brixia]; ibique honorifice sepultus per Brixienses, cui successit eius filius Lodovicus. Et circa finem augusti Ecelinus, incipiens a Carnarolo de Monteclis milite Veronae, interfici fecit multos Veronae, Paduae et Vincentiae; et in Marchia, et Lombardia inauditam stragem ac hominum cedem fecit; ubique luctus, dolor et dira mortis imago. Milites enim et populares catervatim per frusta in foro caesi et collecti in rogis cremabantur; frater quidem fratrem, consanguineus consanguineum et affinis affinem propriis interficiens manibus, credebant praestare obsequium Ecelino [3], et occisorum filios exoculabantur et castrabantur, sic se suo domino placere credentes, sed quam plures hoc facientes, paucis diebus post, capiebantur et simili modo trucidabantur; unde ait Ovidius:

Qui primum pueris secuit genitalia membra,
Vulnera, quae dederat, debuit ipse pati [4].

Infiniti etiam miserabilem vitam morte peiorem ducentes moriebantur, ut pecora in carceribus, tam nobiles quam populares, tam mares quam foeminae, nulli quidem aetati, nulli sanctitati, nulli conditioni, nullique sexui parcebatur [5]. Fuerunt enim aliquando XVII domus carceratorum plenae; sed in Cittadella erant carceres, qui dicebantur la Malta, in quibus erant validae poenae, sicut inferni, ubi v^{c} et plures aliquando detinebantur inclusi [6].

MCCLIII. — Dominus Ansedisius praedictus potestas Paduae. Eo tempore mense februario quidam nuntius fratris Albertini de ordine Minorum Othoni Vulpi notario quamdam litteram presentavit, in qua continebatur quod frater dicti Othonis de ordine Minorum erat electus episcopus in partibus Romaniae, et quod guerra non duraret tribus annis, et quod Ecelinus erit mortuus cum suis, ideo sibi provideat; quam litteram Ziramonte habuit, et fratri suo Ecelino detulit; qui cum sciret veritatem, in continenti dictum Othonem detineri fecit cum omnibus suis' amicis, et illos mori fecit [7]. Multos alios etiam capi fecit, inter quos fuit quidam c. 15 v Prosdocimus notarius de Cavo, et missus Citadellam; in cuius domo inventa fuit quaedam calderia plena denariorum venetorum videlicet grossorum, et erat bene capax duorum stariorum et ultra [8]. Et Ubertus a Vado tractus fuit per totam civitatem Veronae, et postea combustus [9]. Et multi fratres minores, heremitae, praedicatores et albi similiter fuerunt capti et horibiliter carcerati [10].

---

3. Malca *P, ma più innanzi* Malta *come negli altri codici* — 5. MCCLII] *M agg. come titolo:* DOMINUS GREGORIUS DE MONTELONGO FACTUS FUIT PATRIARCHA ET OBIIT RICHARDUS COMES SANCTI BONIFACII — 8. cui] et ei *E M T* — 7-23. Et circa finem.... detinebantur inclusi] *om. E M T* — 24. MCCLIII *M agg. come titolo:* DE MORTE OTTONIS VULPIS NOTARII ET UBERTI A VADO ET ML'TIS DENARIIS VENETIARUM GROSSIS INVENTIS IN DOMO PROSDOCIMI NOTARII DE CAVO — 26. presentavit] p̂.s; (*così in P con segno di espunzione; io ho interpretata l'abbreviazione col verbo* presentavit) *om. M;* accepit epistolam Otti Volpi notarii *E T* — 28. Ziramonte] Ziramons *E M T* — 29. in continenti] statim *E M T* — 30. etiam *om. E M T* — 32. denariorum] ducatorum *E M T* — 34. albi] alii *E M T*

[1] Cf. ROLANDINO, p. 98, l. 6.
[2] Cf. ROLANDINO, p. 98, l. 20.
[3] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 162, l. 20.
[4] Cf. ROLANDINO, p. 99, l. 10.
[5] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 162, l. 40.
[6] Cf. ROLANDINO, p. 98, l. 20, p. 106, l. 3. Il brano "Et circa finem.... detinebantur inclusi" manca nei codici *E M T* e quindi non appartiene al nucleo primitivo.
[7] Cf. ROLANDINO, p. 102, l. 20.
[8] Cf. ROLANDINO, p. 105, l. 32.
[9] Cf. ROLANDINO, p. 106, l. 22.
[10] Cf. ROLANDINO, p. 107, l. 12.

MCCLIIII. — Dominus Ansedisius praedictus potestas Paduae. Eo tempore obiit rex Conradus in Apulia XII exeunte maio. Et Innocentius papa IIII manu valida intrans Apuliam sedit in Neapoli, ad quem principes omnes Apuliae et Manfredus filius naturalis quondam Federici imperatoris, princeps Tarenti, venientes eidem papae subiectionem cum reverentia obtulerunt; sed in tanto potentiae culmine dictus papa migravit ibidem die x decembris. Cui successit Alexander IIII episcopus hostiensis [1]. Et tunc praecipue facta fuit magna hominum strages per Ecelinum de Romano, seu eius iussu in Padua, Vincentia et Verona. Et dictus Manfredus dominium apostolicae sedis pati non valens, aegrotante Innocentio papa, rebellis effectus ecclesiae, magnam stragem de militibus ecclesiae apud Fozam fecit, et deinde audacter suis fretus viribus, recuperavit terras Apuliae. Alexander vero papa, exiens de Neapoli cum suo exercitu, ad partes Capuae properavit; sed Manfredus versutiis, armis et muneribus ita exercitum ecclesiae debilitavit, ut de regno turpiter et effeminate exire coëgerit; sicque totius regni obtinuit principatum [2].

MCCLV. — Dominus Ansedisius praedictus potestas Paduae; de qua potestaria fuit expulsus in mense iunii anni sequentis, die XX per legatum romanae ecclesiae et Paduanos extrinsecos, fugiens de Padua cum damno et pudore ad civitatem Vincentiae, et deinde Veronam; et se praesentavit avunculo suo Ecelino, qui eum in carceribus iussit poni, ubi decessit ante annum.
c. 19r Eo tem'pore circa principium aprilis Tridentini debellaverunt Ecelinum; ad quos expugnandos ipse misit exercitum per valem Suganam destruentem omnes villas; et tunc Ecelinus Ziramontem fratrem suum naturalem, et Ecelinum de Igna nepotem suum, filium suae sororis, carcerari iussit [3]; et Arnaldus abbas Sanctae Iustinae, die x februarii praeteriti, qui fuit primus dies quadragesimae, migravit in Domino in carcere Azili, ubi steterat vinctus annos octo et menses tres, circa aetatis suae annum septuagesimum; fuerat enim vir bonae vitae, et virgo, ut credebatur, et martir; et sepultus fuit in ecclesia sanctae Iustinae de Padua in archa una

1. MCCLIIII] *M agg. come titolo:* DE MORTE REGIS CONRADI OLIM FILII FEDERICI IMRERATORIS ET DE PRELIIS FACTIS INTER PAPAM INNOCENTIUM ET MANFREDUM INLEGITTIMUM DICTI FEDERICI, ET QUOMODO IPSE MANFREDUS FECIT SE CORONARI DE REGNO SCICILIE PER USURPACIONEM — 1-2. Conradus in] Conradus pater Conradini et filius Frederici imperatoris in *EMT* — 2. IIII *om.* *EMT* — 3. Neapoli] Neapolim *EMT* — 4. imperatoris *om.* *EMT* — 6. facte sunt *EMT* maxime *M* magnae *ET* strages hominum *EMT* — 7. dictus] predictus *EMT* — 8. pati non valens] impaciens *EMT* — 8-9. effectus ecclesiae, magnam] effectus magnam *EMT* - Fozam] Focam *P* — 13. principatum] *EMT agg.* ita quod papa anno primo sui pontificatus dimisit regnum, et venit Ananiam, et sic dictus Manfredus occupavit universum regnum tamquam vicarius Conradini nepotis sui. Qui etiam Manfredus post paucos sui vicariatus annos confidens et putans dictum Conradinum mortuum, fecit se in regem Siciliae coronari; et sic usurpato regno et regis nomine excommunicatur a dicto papa, qui etiam misit exercitum contra eum, sed nihil profecit. Et Conradinus post pauca tempora videns malitiam ipsius Manfredi, misit ambaxiatores solemnes ad papam cum litteris magnatum de Alemannia, suis et ipsius Conradini sigillis pendentibus quae strenue fuerunt praesentate ante fores beate Mariae de Anania, existente papa in solemnitate, in quibus perhibebatur testimonium quod dictus Conradinus vivebat, tunc nihil penitus profuturum (profutura *M*) eidem. Hic papa canonizavit Ananiae sanctam Claram, quae fuit ordinis beati Francisci. Huius temporis principes Alemanniae electores elegerunt in discordia imperatorem; alii Alphonsum regem Castellae, quidam Richardum fratrem Henrici, regis Angliae, ditissimum comitem Cornubiae. Et cum Alphonsus, rex Castellae suam electionem prosequeretur in romana curia, dictus comes Riccardus similiter suam ibidem prosequens, intravit Alemaniam, ubi apud Aquisgrani de Capella fuit ab archiepiscopo coloniensi diademate regio coronatus et obtinuit regnum Alemanniae pro maiori parte. Qui Richardus captus fuit ab Anglicis cum fratre suo Henrico rege et nepote Richardo. Huius tempore ecclesia sancti Leonardi et ecclesia santi Stephani de Mantua fuerunt consecratae — 14. MCCLV] *M agg. come titolo:* TRIDENTINI DEBELLAVERUNT ECELINUM QUI FECIT INCARCERARI ZIRAMONTEM FRATREM SUUM NATURALEM ET ECELINUM DE IGNA NEPOTEM SUUM. ET ARNALDUS ABBAS SANCTE IUSTINE MORITUR. BRIXIENSES CREANT SIBI DOMINUM GRIFONELLUM ET PREDICATA FUIT CRUX CONTRA PESSIMUM ECELINUM - predictus, potestaria *om.* *EMT* — 16. pudore] vituperio *EMT* — 21. et Arnaldus] et dominus Arnaldus *EMT* — 22. ad dominum; Asilli *EMT* — 23. fuerat] fuit *EMT*; vitae et] vitae et magnae famae et *EMT* — 24. et sepultus] qui sepultus *EMT*

[1] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 163, l. 46, p. 164.

[2] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 164, l. 8. Il brano che manca in *P* e che abbiamo riportato fra le varianti "ita "quod papa anno primo sui pontificatus.... fuerunt con- "secratae„ comune ai codici *EMT* e alla *Chron. mant.* (p. 216, l. 24) non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[3] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 165, l. 10.

in angulo ecclesiae existente versus meridiem, ubi pictus est Ecelinus cum satellitibus suis [1]. Et tunc Brixia in mense martio civili discordia perturbata, Ecelino ita instigante, pars Ecelini contra partem ecclesiae obtinuit; verumtamen Ecelinum ingredi non permiserunt, eidem persuadentes, qui iam cum exercitu suo venerat ad montem Clarum, ut Veronam rediret. Et Grisolinum civem suum patriae amatorem ad Brixiae regimen elegerunt. Et mense maii sequentis Ecelinus Bontraversium socerum suum cum filiis et masnadis capi fecit, et in carcere mori coëgit [2].

MCCLVI. — *Quomodo erepta fuit civitas Paduae de manibus Ecelini.*

Dominus Marcus Quirino de Venetiis potestas Paduae, electus per Paduanos extrinsecos in exercitu, intravit civitatem Paduae, et iuravit suum regimen die martis xx iunii [3]. Eo tempore Alexander papa commisit legationis officium, in Marchia et Lombardia contra Ecelinum, domino Philippo archiepiscopo ravenati, qui crucem faciens praedicari, contra eum exercitum congregavit de marchianis exulibus et balestreriis, cum navibus Venetorum, et v^{c} peditibus Ferrariae. Interim vero Ecelinus cum exercitu Paduanorum, Vicentinorum et Veronensium et omniun suorum amicorum de Lombardia perrexit supra Mantuam; die et hora sibi per astrologos suos decretis, et villas omnes usque ad lacus marginem devastavit, et obsidionem posuit circa civitatem [4]. Legatus autem,' movens exercitum de Venetiis, pervenit ad *c. 19 v* turrim Baybae, et deinde ad villam Carezolae, et expugnavit, accepit Conchedalbori, Saracenis occisis; sed dimisso Martino Damasii capitaneo dicti loci, qui se et castrum reddidit. Supradictus vero Ansedisius, clausis primo fluminibus, ne hostes in navibus ad civitatem venire possent, cum exercitu suo ivit Plebem, credens ibi hostibus resistere; sed videns se impotentem, die sabbati xvii iunii Paduam rediit, relinquens Plebem Sacci et omnes alias villas indefensas; quas immediate Legatus occupavit die dominico xviii iunii; et inde movens summo mane die lunae xviiii per viam Pontis sancti Nicolai venit Paduam; et ingrediens per portam Pontis Curvi, omnes burgos circa meridiem obtinuit civitatis, fugato Ansedisio cum gente sua intra muros. Et die martis xx iunii sequenti circa meridiem expugnata undique civitate per exercitum Legati, et combusta porta pontis Altinati, et Ansedisio cum suis fugiente per portam sancti Iohannis, immediate post nonam capta fuit civitas, nullo eam defendente. Et tunc aperti sunt carceres et dirupta sunt vincula, et subsecuta est gratia Legato virtute divina, quod inde quattuor dies redditum fuit castrum Ecelini constructum in angulo civitatis in contrata sancti Thomasii. Et post infra paucos dies reddita fuere sibi omnia castra paduani districtus in montibus, et in plano a custodibus Ecelini, excepto castro summitatis Montissilicis et castro Calaonis [5]. Audiens autem haec Ecelinus, existens in exercitu contra Mantuam, primum nuntium sibi ista referentem suspendio mori fecit; sed habita fide de praedictis die sabbati xxiiii iunii rediit Veronam, et carcerari fecit de Paduanis

1. in angulo a latere meridiei *E M T* - pictus] depictus *E M T* — 2. in mense martio *om. E M T* - ita *om. E M T* — 4. ut] quod *E M T* — 6. filiis et] *om. E M T* — 7. coëgit] *E M T agg.* Eodem tempore praedicata fuit crux contra Ezelinum per dominum Philippum archiepiscopum Ravennae tunc apostolicae sedis legatum — 8. MCCLVI] *M agg. come titolo:* ALEXANDER PAPA MISIT PHILIPPUM ARCHIEPISCOPUM RAVENNE CONTRA ECELINUM - Quomodo.... de manibus Ecelini *om. E M T* — 9. Quirino] Quirinus *E M T* — 12. de ravenati] Ravenna *E M T* - faciens] fecit *E M T* — 12-13. exercitum congregavit] et congregavit exercitum *E M T* — 14-p. 324, l. 24. Interim vero Ecelinus.... cum exercitu remeavit *om. E M T*

[1] Cf. la *r. ital.*, dagli Annali e gli *Ann. S. Iust.*, p. 164, l. 20.

[2] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 165, l. 17. Il brano "Eodem "tempore.... sedis legatum" che manca in *P* ed è riportato fra le varianti non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[3] Il *Liber* e le redazioni degli Annali vanno interamente d'accordo riguardo a questo podestà. Ecco i documenti relativi: "Per dominum Marcum Quirinum "potestatem Padue" (VERCI, *Cod. ecel.*, doc. 230, 2 dicembre 1256, p. 387). "Potestate domino Marco Quirino" (*op. cit.*, doc. 231, an. 1257, p. 390). "Domini Marchi "Quirini potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 7 febbraio 1257, n. 4700). "Domini Marchi Quirini Pa"due potestatis" (IVI, *Dipl.*, doc. 30 giugno 1257, n. 1764) (GLORIA, p. 21, nota 5).

[4] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 166, l. 15.

[5] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 167, l. 23.

circa xi^{M} in Verona, de quibus circa lxxx vivi remanserunt usque ad tempus obitus Ecelini, omnes alii in carceribus obierunt [1], et capitaneus castri a sancto Thomasio veronensis civis obiit in ergastulo dicti Ecelini. Et tunc Paduani iverunt ad rostam de Longare aperiendam, ut aqua flueret versus Paduam, quibus Antonius Brosima potestas Vincentiae cum suis venit obviam; ibique ipse, et Brasa eius miles ac multi alii Vincentini occisi et capti fuerunt per c. 20 r Paduanos; et' habita victoria, rostam aperuerunt mense iulio. Deinde circa principium augusti Legatus cum omni exercitu paduano, et c equitibus de Bononia missis Paduam pro suo communi, equitavit versus Vincentiam, et castrametatus est apud Longare, intendens procedere contra civitatem; sed audiens quod Ecelinus paratus magno cum exercitu versus Paduam veniebat, et intelligens quod Bononienses, qui magno cum fervore ad ipsum venerant, inventis frivolis occasionibus, omnino repatriare volebant, dicentes quod soldum ulterius non habebant a suo communi, in vigilia sancti Laurentii cum omni exercitu Paduam est reversus [2]. Et tunc Ecelinus veniens cum suo exercitu, videlicet cum v^{M} militibus et xv^{M} peditibus et ultra, versus Paduam, primo Montegaldam obsedit, et cepit violenter. Interim vero fossatum, et vallis de lignamine factum fuit circa burgos civitatis a parte occidentali, videlicet a porta Saracineschae usque ad portam sanctae Trinitatis; quae res fuit maxima defensio civitatis. Cum Legato erat intra civitatem ad eiusdem defensionem Patriarcha aquilegiensis; marchio de Este, Bononienses equites, c pedites et balistarii, qui omnes in summa erant m et v^{C} equites, et vi^{M} pedites. Castrametatus autem fuit Ecelinus cum suo exercitu iuxta fossatum praedictum; et suas acies frequenter dirigens ante civitatis moenia, ut intrinsecos provocaret. Legatus cum intrinsecis impares se videntes ad pugnandum campestri proelio, exire noluerunt; sed Ecelinum praedictum ad sui libitum insanire permiserunt; qui videns se non posse contra civitatem modo aliquo praevalere, adiit ad castrum Montissilicis, quod pro eo tenebatur, suo frustatus desiderio, Veronam suo cum exercitu remeavit [3].

MCCLVII. — Dominus Iohannes Badoarius de Venetiis potestas Paduae [4]. Eo tempore Brixienses reconciliati sunt in devotione ecclesiae, mediante fratre Henverardo ordinis Praedicatorum; de quo turbati sunt Ecelinus et Pelavicinus. Et tunc etiam Papienses primo, deinde Placentini iugum Pelavicini a suis cervicibus excusserunt [5].

c. 20 v MCCLVIII. — Dominus Matheus de Corigia de Parma potestas Paduae [6]. Eo tempore inceptus fuit murus spaldi a Saracinesca [7]. Et die iii exeunte iulio milites paduani in campestribus Bassiani teotonicos equites Ecelini viriliter debellarunt, de quibus magnam predam et spolia habuerunt. Et Veneti magnam victoriam habuerunt contra Ianuenses in civitate Acon.

---

25. MCCLVII] *M agg. come titolo:* Brixia rediit ad partem ecclesie. Papienses et Placentini recesserunt a servitute Pelavicini — 27. sunt] fuerunt *E M T* — 28. sunt] fuerunt *E M T* - excusserunt] *E M T agg.* Tunc suadente provido viro Boxone de Dovaria cive cremonensi, relicto Ezelino, a quo saepe offensi fuerunt, Estensi marchioni confoederantur, et tunc implacabilis Mediolanensium et Cremonensium discordia sedata est — 29. MCCLVIII] *M agg. come titolo:* Quod equites Ecelini debellati fuerunt per Paduanus iuxta Baxianum et Veneti habuerunt victoriam contra Ianuenses et Brixia capta fuit ab Ezelino. Et dominus Philippus apostolice Sedis legatus captus et ab Ezelino in Verona carceratus — 31-32. et spolia *om. E M T*

[1] Cf. tutte le redazioni degli Annali e Rolandino, p. 128, l. 35-p. 129.

[2] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 168, l. 32.

[3] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 169, l. 1. Il brano " Interim vero Ecelinus.... remeavit " manca nei codici *E M T*, quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[4] Il *Liber* e tutte le redazioni degli Annali vanno d'accordo riguardo a questo podestà. " Domini Iohannis Badoarii potestatis Padue " (Arch. Civ. *Dipl.*, doc. 4 agosto 1257, n. 1811). Lo stesso si legge nel doc. 22 maggio 1258 (Ivi, *Corona*, n. 2925; Gloria, *op. cit.*, p. 22, nota 1).

[5] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 169, l. 19. Il brano " Tunc suadente.... sedata est " riportato fra le varianti comune ai codici *E M T*, e che manca nel codice *P*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[6] Il *Liber* e le redazioni degli Annali si accordano per quanto riguarda questo podestà, che cominciò il suo ufficio nel luglio. Per queste ed altre notizie sullo stesso vedi Rolandino, p. 148, ll. 23-32: " Domini Matthei de Correzo potestatis Padue " (Arch. Civ. *Dipl.*, docc. 26 luglio 1258, n. 753, 754). " Et ideo dictus dominus Matheus de Corrigia potestas Padue " (Ivi, *Cod. Stat. Rep.*, c. 252, 19 giugno 1259; Gloria, *op. cit.*, p. 22, nota 2).

[7] Cf. le tre *rr. cp.* la *r. zab.* e la *r. o.* (an. 1259) degli Annali.

Et Brixienses partis ecclesiae consilio et auxilio Legati ac Marchionis suos adversarios, videlicet amicos Ecelini et Pelavicini, in conflictum posuerunt. Et Crema, quae diu sub iugo Mediolanensium steterat, ad Cremonensium manus pervenit.

MCCLIX. — Dominus Guido de Monte Foiano de Regio potestas Paduae[1]. Eo tempore Costantinopolis, quae olim per Galos et Venetos capta fuerat, per Paleologum, Graecorum imperatorem, in proelio recuperatur. Et Florentini ac Lucani miserabilem habuerunt eventum; nam confisi de sua multitudine, cum ingressi fuissent comitatum Senensium, et Senenses contra eos ad bellum exissent, forti auxilio Manfredi regis Siciliae, Florentinos et Lucanos viriliter debellarunt, in tantum quod dicebatur de ipsis Florentinis et Lucanis inter mortuos et captos plusquam vi^{M} hominum corruisse[2].

MCCLX. — Dominus Marcus Quirinus de Venetiis potestas Paduae[3]. Eo tempore homines totius Marchiae et Lombardiae communiter tam de die quam de nocte antelatis crucibus processionaliter ibant se verberando, canentes laudem Deo, et invocantes pacem; et tunc magnae inimicitiae pacificatae sunt per omnes civitates. Et quidam nobiles Paduani, qui extiterant cum Ecelino post ipsius civitatis captionem usque ad eius obitum, et consilium dederant Ecelino quod capi faceret omnes Paduanos, redditi fuerunt ad gratiam communis Paduae. Et Comes veronensis cum parte sua fuit expulsus de Verona. Et rex Ungariae' pro terminis *c. 21 v*
regem Boemiae bello est aggressus, habens in exercitu suo diversarum orientalium nationum et paganorum ccl^{M} equitum, cui rex Boemiae cum c^{M} militibus occurrit; et dicebatur habere vi^{M} equorum cohopertorum de ferro ad se defendendum in confinibus regnorum. Cumque bellum fuisset inchoatum, ex colectione equorum et hominum tantus de terra surrexit pulvis, ut media die et clara vix homo hominem cognosceret. Tandem Ungari, rege suo graviter vulnerato, terga verterunt, et cum fugire crederent festinanter, in quodam fluvio profundissimo, quem transire debebant, praeter alias occisiones, ccxiiii^{M} hominum dicebantur fuisse submersi. Tunc habita victoria rege Boemiae, et Ungariam intrante, rex Ungariae pacem

---

1\. adversarios videlicet] contrarios *E M T* — 3. steterat] fuerat tunc expulsa eorum parte *E M T* - pervenit] *E M T agg.* Eo anno militia Mantuanorum et Brixianorum devicti fuerunt per dominum Ezelinum, in quo proelio Philippus archiepiscopus Ravennae tunc apostolicae sedis legatus cum multis Mantuanis captus fuit ab Ezelino et ducti fuerunt in carceribus Veronae et tunc civitas Brixiae capta fuit ab Ezelino in loco Gambariae — 4. MCCLIX] *M agg. come titolo* FLORENTINI E LUCANI IN AUXILIO REGIS MANFREDI FUERUNT A SENENSIBUS DEBELLATI — 4-6. Eo tempore.... recuperatur *om. E M T* — 5. Costantinopoli *P* — 7. ingressi.... Senensium] intrassent civitatem Senensium *M* - ivissent versus civitatem senensem *E T* — 8. contra eos *om. E M T* — 11. MCCLX] *M agg. come titolo:* COMES VRRONENSIS CUM SUA PARTE FUIT EXPULSUS DE VERONA — 13. laudem] laudes - invocantes] rogantes *E M T* — 16. quod] ut *E M T* - redditi] reducti *E M T* — 17. Et rex Ungariae] Et Stefanus rex Ungariae III filius regis Belle — 17-18. pro terminis.... agrersus] regem Bohemiae Octacharum aggressus fuit *E M T* — 19. et paganorum *om. E M T* - ccl^{M}] cclx^{M} *E M T* - Boemiae] Ochtakarus *E M T* - c^{M}] clx^{M} *E M T;* militibus] equitum *E M T* — 20. vi^{M}] vii^{M} *E M T* - ad se defendendum] ad resistendum *E M T* — 21. colectione] collesione *M* — 22. et clara *om. E M T* — 22-p. 326, l. 2. Tandem Ungari.... confirmavit] Tandem rege Stephano vulnerato, Ungari terga verterunt, cum fugere festinarent in fluvio Recha profundissimo,

[1] Le *rr. zab.* ed *ital.* degli Annali recano *Foiano* a differenza di *Montefoiano,* come si riscontra nelle altre redazioni e nel *Liber.* Tali diversità s' incontrano pure nei documenti. "In potestaria domini Guidonis de Foia- "no Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.,* doc. prima del 15 settembre 1259, n. 1781). "Presente domino Alberto "de Offredino milite potestatis domino Bonifacino.... in "secundis quator mensibus potestarie domini Widonis "de Monte foiano Padue potestatis" (IVI, *Dipl.,* doc. 17 gennaio 1260, n. 1948). "Iussu domini Widoti de "Monte potestatis Padue" (IVI, doc. 2 marzo 1260, n. 1785). "In ultimis quatuor mensibus potestarie do- "mini Widonis de Monte" (IVI, doc. 20 maggio 1260, n. 1956). La formula *in primis, in secundis, in ultimis quatuor mensibus* allude al quadrimestre, scorso il quale scambiavansi i giudici ed i notai negli uffici (GLORIA, *op. cit.,* p. 22, nota 3).

[2] Cf. Mart. *I.,* p. 473, l. 1.

[3] Tranne la *r. cp.* degli Annali, che ha *Mattheus* in luogo di *Marcus,* del resto tutte le altre redazioni degli Annali si accordano col *Liber* su questo podestà. "Dominus Marchus Quirinus potestas" (VERCI, *Marca Trivigiana,* doc. 8 agosto 1260, n. 102). "Dominus Spe- "ronus iudex et assessor domini Marchi Padue pote- "statis in ultimis quatuor mensibus secunde potestarie" (ARCH. CIV. *Dipl.,* doc. 17 aprile 1261, n. 1990). "Do- "mini Marchi Quirini potestatis Padue.... presente do- "mino Godino iudice et assessore dicti potestatis" (IVI, doc. 21 maggio, n. 1994). "Domini Marchi Quirini Pa- "due potestatis" (IVI, doc. 17 giugno 1261, n. 1630).

quaesivit, et terras ablatas, quae fuerant causa discordiae, restituit, futuramque amicitiam mediante matrimonio confirmavit [1].

MCCLXI. — Dominus Iohannes Badoarius de Venetiis potestas Paduae [2]. Eo tempore die VII exeunte maio Alexander papa IIII migravit in Viterbio, cui successit Urbanus IIII natione galicus, qui ampliavit numerum cardinalium, de quorum numero fuit dominus Simeon de Montesilice, et quidam Paleologus nomine, natione graecus, obtinuit Constantinopolim contra imperatorem et Venetos [3].

MCCLXII. — Dominus Gibertus de la Zente de Parma [4]. Eo tempore in vigilia omnium sanctorum ortum fuit incendium in domo fratris Gualmachi in contrata scrignariorum, per quod fere tota civitas et maxime circa sanctam Luciam combusta fuit. Et sub eodem potestate in sequenti millesimo in octava Pascae facta fuit translatio corporis sancti Antonii confessoris [5]. Et eo tempore obiit Azo marchio estensis, cui successit Obizzo eius nepos, filius Raynaldi defuncti in Apulia, qui datus fuit obses imperatori Federico.

MCCLXIII. — Dominus Matheus de Corigia de Parma potestas Paduae [6].

c. 21 v MCCLXIIII. — Dominus Laurentius Teopolo de Venetiis potestas Padue [7]. Eo tempore

---

quem transire credebant, preter alios occisos XIIII^M hominum dicebantur fuisse submersi. Tunc rex Bohemiae habita victoria intravit Ungariam. Stephanus rex Ungariae pacem quaerit et terras ablatas, quae erant causa discordie, restituit et futuram amicitiam mediante matrimonio confirmavit *E M T* - *segue poi in E M T* Aliter scribitur quod deinde Stephanus rex Ungariae ipsum Octhacarum regem Bohemiae cum Bohemis australibus, Brandiburgensibus et aliis potenter repulit, civitatem Bude sibi subiecit, et similiter dominum Bulgaronum. Et hoc anno inceptum fuit baptisterium in Padua in vigilia sancti Martini — 3. MCCLXI] *M agg. come titolo:* DE MORTE ALEXANDRI PAPE ET DE PALEOLOGO GRECO — 4. migravit] obiit *E M T* — 6. et quidam Paleologus.... graecus, obtinuit] et quidam graecus et Pelealogus nomine et imperator Graecorum obtinuit *E M T* — 7. Venetos] *E M T agg.* Manfredus filius naturalis quondam imperatoris Federici misit Saracenorum copiam contra Urbanum quartum manentem apud Urbem Veterem, qui per crucesignatos celeriter expulsi sunt — 8. MCCLXII] *M agg. come titolo:* DE INCENDIO DOMUS FRATRIS GUALMACHI ET DE MORTE DOMINI AZONIS MARCHIONIS ESTENSIS ET DE TRANSLACIONE BEATI ANTONII CONFESSORIS DE ORDINE MINORUM - Parma. Eo] Parma potestas Paduae. Eo *E M T* — 11. facta.... corporis] fuit translatum corpus *E M T* — 12. confessoris] *E T agg.* de ordine Minorum — 12-13. filius Raynaldi] filius quondam Raynaldi *E M T* - filius regis (*con segno di espunzione*) Raynaldi *P* — 14. MCCLXIII] *M agg. come titolo:* DE KARULO COMITE ANDEGAVENSI REGE SCICILIE CONSTITUTO - Paduae] *E M T agg.* Eo tempore Urbanus papa quartus contulit regnum Sciciliae Carolo comiti Andegavensi et Provincie contra Man-

---

Fu contemporaneamente podestà in Vicenza, come provano i docc. 259 e 260 della storia eceliniana del Verci, e il doc. 154 della sua storia della Marca trevisana. Il Verci erroneamente attribuì quest'ultimo documento all'anno 1265 circa, mentre gli altri due lo ammaestravano di doverlo attribuire all'anno 1260 (GLORIA, *op. cit.*, p. 22, nota 4).

[1] Cf. Mart. *I.*, p. 473, l. 10. Il brano "Aliter "scribitur.... Sancti Martini" riportato fra le varianti comune ai codici *E M T* e che manca nel codice *P* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.* Per la notizia sui flagellanti "Et hoc anno inceptum.... "Martini" cf. gli Annali di tutte le redazioni.

[2] Il *Liber* e tutte le redazioni degli Annali si accordano su questo podestà: "Nos Iohannes Badoarius" (ARCH. CIV. *Cod. Stat. Rep.*, c. 254, 19 luglio 1261). "In ultimis quatuor mensibus regiminis secunde pote-"starie domini Iohannis Badoarii de Veneciis Padue "potestatis" (IVI, *Dipl.*, docc. 17 e 20 maggio 1262, n. 2033; GLORIA, *op. cit.*, p. 22, nota 5).

[3] Cf. *Ann. S. Iust.*, p. 181, l. 19. Il brano "Man-"fredus.... expulsi sunt" riportato fra le varianti comune ai codici *E M T* e mancante nel codice *P* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.* Per il detto brano cf. IORD., col. 1004 D E.

[4] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti hanno l'identico nome di podestà. "In primis qua-"tuor mensibus potestarie domini Giberti de Gente Pa-"due potestatis" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 19 luglio 1262, n. 1118)". In ultimis quatuor mensibus regiminis domini "Wiberti de Gente potestatis Padue" (IVI, *Dipl.*, doc. 28 maggio 1263, n. 2082; GLORIA, *op. cit.*, p. 22, nota 6).

[5] Cf. gli Annali di tutte le redazioni ann. 1262-1263 tranne la *r. parm.*

[6] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti s'accordano per quanto si riferisce a questo podestà: "In primis quatuor mensibus secunde potestarie "domini Mattei de Correzo Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 12 o 20 agosto 1263, n. 556). "Per do-"minum Mattheum de Corrigia Padue potestatem" (IVI, *Dipl.*, doc. 22 maggio 1264, n. 2130 e VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 138; GLORIA, *op. cit.*, p. 22, nota 7). Il brano "Eo tempore Urbanus.... in Padua", riportato fra le varianti comune ad *E M T*, e che manca in *P*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.* Per la notizia risguardante le mura di Padova "Et tunc inceptus.... in Padua" cf. le tre *rr. cp.* e la *r. o.* degli Annali.

[7] Riguardo a questo podestà non v'è discrepanza alcuna tra le redazioni degli Annali, il *Liber* e i do-

Urbanus papa IIII regnum Siciliae, quod Manfredus violenter detinebat, Carolo comiti Provinciae fratri regis Franciae, ut ab eo eriperet, contulit. Et cometa tam nobilis apparuit, qualem nunc nullus vivens ante viderat; ab oriente enim magno cum fulgore surgens, usque ad medium emisperii nostri exurgens, versus occidentem comam perlucidam trahebat, et in diversis mundi partibus multa significaverit, hoc tamen unum pro certo compertum fuit, ut plusquam per tres menses duraverit. Ipso prius apparente, papa Urbanus cepit infirmari, et eadem nocte, qua papa expiravit, et cometa expiravit [1].

MCCLXV. — Dominus Gerardinus Longus de Venetiis potestas Paduae [2]. Eo tempore Carolus comes Provinciae, qui pro recuperatione regni Siciliae per Urbanum papam IIII vocatus fuerat, navigio Romam venit, ubi tunc in senatorem electus fuit; deinde Apuliam intrans, bello campestri habito, Manfredum, sibi violenter regnum detinentem, vita et dicto regno privavit [3]. Et eo tempore occisus fuit dominus Gulielmus del Saza de Ungarellis per dominum Bartholomaeum Macharuffum; qua de causa magna fuit perturbatio totius civitatis, sed vigore potestatis optime sedata fuit; quoniam, de Ancianorum consilio, convocato statim populo, per sonum campanae magnae ad marcellum capti fuerunt homicidae, qui erant in domo magna illorum a Sancta Lucia, et ultimo supplicio fuere puniti [3].

MCCLXVI. — Dominus Iacopinus Rubeus de Parma potestas Paduae [4]. Eo tempore Paduani magno cum exercitu obsederunt castrum Leonici Vincentinorum detentum a Veronensibus, et dictum castrum habuerunt; et postea Vincentini cives dederunt se et suam civitatem Paduanis, et eorum potestati ac dominio subsiderunt, et tunc Paduani elegerunt dominum Hen'ri- *c. 22 r*

fredum filium Frederici (a Manfredo inlegittimo filio Federici conquirendo *M*). Hic (*om. M*) per Clementem quartum anno 1265 Romae coronatus est, quo de Marsilia cum xx galeis venerat. Alium vero exercitum transmisit per terram, et senator urbis factus est. Leges autem regendi regnum iuxta scita regis Guilielmi sibi traditae sunt. Et tunc inceptus est murus, ubi prius erant tantum spaldi versus occidentis partem in Padua — p. 326, l. 15. MCCLXIIII] *M agg. come titolo:* QUOD REGNUM SCICILIE TRADITUR KARULO ET URBANUS PAPA MORITUR IN QUA NOCTE APPARUIT ET COMETES - 1272 dose di Venezia *P agg. in margine d'altra mano* — 2. Franciae ut] Franciae Lodoyci (*M*) Lodovici (*E T*) *E M T* ut - eo] Manfredo *E M T* - cometa] cometes *E M T* - nobilis] notabilis *E M T* — 3. viderat] vidit *E M T* — 4. trahebat] tenebat *E M T* - et in] et licet in *E M T* — 7. papa expiravit, et cometa expiravit] papa obiit, expiravit et cometes *E M T* — 8. MCCLXV] *M agg. come titolo:* KAROLUS SENATOR EFFICITUR ET AB EO REGNUM SCICILIE VINCITUR ET DE MORTE GUILIELMI DEL SALZA DE UNGARELLIS — 10. ubi] et ibi *E M T* - electus fuit] eligitur *E M T* — 11. dicto regno] dominio dicti regni *E M T* — 13. magna fuit perturbatio] magna turbatio fuit *E M T* - totius civitatis] in civitate Padue *E M T* — 14. optime] bene *E M T* - de] cum *E M T* - statim] subito *E M T* — 15. marcellum] martellum *E M T* — 16. illorum.... Lucia] apud Sanctam Luciam *E M T* - fuere puniti] puniti sunt *E M T*; *segue in E M T* Transit ergo Carolus per Sanctum Germanum, et Montem Cassinum acies dirigit in Manfredum, qui se in Beneventum receperat et oblato per Carolum bello (oblatum.... bellum *M*), pugnatur utrinque in Campo florido in planitie Beneventi. Tandem post pugnam acerrimam, pulsa acie Manfredi, ipse gladio occubuit — 17. MCCLXVI] *M agg. come titolo:* HOC ANNO PADUANI CEPERUNT CASTRUM LEONICI ET HOSTILITER IVERUNT VILLANOVAM ET BEATUS ANTONIUS PEREGRINUS MIGRAVIT AD DOMINUM — 18-19. Veronensibus] *E M T agg.* tenentibus dictum castrum bene munitum ad sui defensionem in mense octubri — 19-20. Vicentini.... Paduanis] Vicentini dederunt Paduanis sue civitatis claves *E M T* subsiderunt] se subdiderunt *E M T*

cumenti: "In primis quatuor mensibus potestarie domini "Laurenci Teupoli Padue potestatis (ARCH. CIV. *Dipl.*, "doc. 22 ottobre 1264, n. 2150). In ultimis quatuor mensibus regiminis domini Laurencii Teupoli potestatis "Padue presente domino Iohanne Tortario iudice et assessore dicti potestatis" (IVI, Corona, doc. 9 maggio 1265, n. 265). "Per nobilem virum dom. Laurentium "Teupolum potestatem Padue" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 21 giugno 1265, n. 150; GLORIA, p. 22, nota 8).

[1] Cf. Mart. *I.*, p. 473, l. 21, ann. 1263-1264.

[2] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà: "In primis quatuor mensibus regiminis nobilis viri domini "Gerardini Longi de Venetiis potestatis Padue.... presente domino Nichola de Imola iudice et assessore dicti "potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 8 agosto 1265, n. 2183). "In ultimis quatuor mensibus regiminis domini "Gerardini Longi Padue potestatis" (IVI, *Corona*, doc. 1° giugno 1266, n. 1246, c. 3; GLORIA, *op. cit.*, p. 23, nota 1[a]).

[3] Cf. Mart. *I.*, p. 473, l. 29. Il brano "Transit "ergo.... gladio occubuit" riportato fra le varianti comune ad *E M T* e che manca in *P* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*. Per questo brano cf. IORD., col. 1005 C D.

[4] A differenza del *Liber*, delle tre *rr. cp.* degli Annali e degli stessi documenti la *r. parm.* la *zab.* e l'*ital.* aggiungono al nome del podestà quello del padre suo Rolando (Orlando secondo la *r. ital.*): "Coram domino "Petro Servodei iudice et assessore domini Iacobini Ru-

getum de Capite Vacae in potestatem et rectorem communis et hominum Vincentiae [1]. Et die dominico XXIIII mensis octobris obiit dominus Ubertus de Dalesmanino. Et die penultimo mensis ianuarii migravit beatus Antonius peregrinus de Padua, qui iacet in ecclesia sanctae Mariae de Porcilia [2]. Et Paduani innovarunt suum carrocium [3]. Et dominus Tiso de Campo sancti Petri obiit die ultimo mensis ianuarii. Et magna Saracenorum multitudo ex Affrica per augustum mare transiens in Hyspaniam magnam plagam in Christianos exercuerunt, intendentes, quam olim perdiderunt, Hyspaniam recuperare: sed illarum regionum adunati sunt Christiani cruce signati, et diversarum partium auxilio adiuti, licet cum multo Christianorum sanguine, de Saracenis tamen viriliter triumpharunt [4].

MCCLXVII. — Dominus Bonifacius de Canosa de Regio [5] potestas Paduae. Eo tempore sultanus Babyloniae, Armenia devastata, Antiochiam unam ex famosioribus orbis civitatibus cepit; et tam viris quam mulieribus occisis et captis, ipsam in solitudinem redegit [6].

MCCLXVIII. — Dominus Rolandinus de Canosa de Regio potestas Paduae [7]. Eo tempore die XIIII decembris multi Veronenses audientes quod Vincentini erant apud Sanctum Bonifacium iverunt contra ipsos, et fugarunt, nec non ceperunt de ipsis circa XXX et sequenti die iverunt Rivoltam eamque ceperunt. Et die IIII maii Veronenses expugnarunt Villamfrancham, ex quibus multi fuerunt vulnerati, et ibidem dominus Bucha de la Scala fuit occisus. Et Conradus, olim nepos Federici imperatoris, parvipendes domini papae excommunicationem, et contra dominum regem Carolum, quem ecclesia regem fecerat, insurgens cum Teotonicis quos habebat, et quam plurimis Lombardis ac Tuscis adunatis pervenit Romam usque, et cum imperiali more solemniter fuisset receptus, sociatus a senatore domino Henrico fratre regis
c. 22 v Castellae, et plurimis Romanis, contra regem Carolum intravit' Apuliam; sed post dirum campestre bellum Conradus cum suis terga vertentibus, captus fuit a rege Carolo et cum

---

1. et hominum] *om.* *E M T* — 2. Dalesmanino] Dalesmaninis *E M T* — 3. migravit] migravit ad Dominum *E M T* - in ecclesia] ante ecclesiam *E M T* — 5-9. Et magna.... triumpharunt] *om.* *E T* — 5. magna] grandis *M* — 7. regionum] partium *M* — 8. diversarum.... adiuti] ex diversis partibus auxilio adiuncti *M* — 9. sanguine de] sanguine effusione de *M* - triumpharunt] *M agg.* Igitur ut supra mortuo Manfredo rex Carolus universum regnum occupat et misit auxiliarios parti guelfe de Florentia et expulit gebellinos et parti guelfe tota Tuscia preter Pisas et Aretium declinavit. Tunc auctoritate ecclesiae rex Karolus in Tuscia vicarius factus est. Hiis gestis, Conradinus dux Sueviae, et olim filius regis Conradi, cum magna militia theotonica, sibi adiunctis nonnullis Longobardorum atque Tuscorum, subintravit Italiam, et per ripam Ianuensem Pisas devenit, destructoque ex parte Lucano districtu, Guelfis quoque pulsis a Senis fortificari coepit — 10. MCCLXVII] *M agg. come titolo:* DE CAPTIONE ANTIOCHIE — 10-12. Eo tempore Saltanus.... redegit *om.* *E T* — 11. ex] de *M* — 13. MCCLXVIII] *M agg. come titolo:* DE MORTE REGIS CONRADINI DUCIS SVEVIE — 14. XIIII] XXIIII *E T* — 15. fugarunt, nec non] *om.* *E M T* — 17. ex] de *E M T* — 17-p. 329, l. 3. Et Conradus olim.... hominum Venetiarum *om.* *E T* — 21. sociatus a senatore] associato senatore *M* — 22. intravit] iverunt in *M* — 23. Corradus] Conradinus *M* - a rege Carolo *om.* *M*

"bei nobilis viri Padue potestatis in primis quatuor "mensibus potestarie predicte" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 1° luglio 1266, n. 2233). "In secundis quatuor mensibus "potestarie domini Iacopini Rubei de Parma Padue potestatis" (IVI, doc. 10 febbraio 1267 n. 1913). "In ultimis quatuor mensibus potestarie domini Iacobini Rubei Padue potestatis" (IVI, doc. 7 giugno 1267, n. 2297). (GLORIA, *op. cit.*, p. 23, nota 2).

[1] Cf. tutte le redazione degli Annali.

[2] Cf. le tre *rr. cp.* la *zab.*, l'*ital.* (an. 1266) e la *r. o.* (an. 1267).

[3] Cf. le tre *rr. cp.*, la *r. zab.* e la *r. o.*

[4] Cf. Mart. *I.*, p. 473, l. 33. Il brano "Et magna Saracenorum.... triumpharunt" che manca in *E T* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*, e così pure il brano "Igitur ut supra.... fortificari coepit" che si trova soltanto in *M*.

[5] Tranne le tre *rr. cp.* degli Annali le altre omettono la patria di questo podestà: "In primis quatuor "mensibus potestarie domini Bonifacii de Canoxa Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 9 luglio 1267, nn. 936, 1019). "In ultimis quatuor mensibus potestarie "domini Bonifacii de Canoxa Padue potestatis" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 22 giugno 1268, n. 179; GLORIA, *op. cit.*, p. 23, nota 3).

[6] Cf. Mart. *I.*, p. 473, l. 38. Questo brano "Eo "tempore sultanus.... redegit", che manca in *E T* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[7] Le *rr. parm.* (*S*) e le tre *cp.* aggiungono la notizia della parentela, da cui era stretto questo podestà col precedente. "Per nobilem virum dominum Rolandinum "de Canossa potestatem Padue" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 7 luglio 1268, n. 180). "In primis quatuor "mensibus potestarie nobilis viri domini Rolandini de "Canoxa Padue potestatis in ipso consilio presente do"mino Gerardo iudice de Caxolis iudice potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 25 agosto 1268, n. 2357). "In "ultimis quatuor mensibus regiminis nobilis viri domini "Rolandini de Canossa Padue potestatis" (IVI, doc. 10 marzo 1269, n. 1898; GLORIA, *op. cit.*, p. 23, nota 4).

multis aliis nobilibus decapitatus. Et die veneris VI mensis iulii dominus Rainerius Zeno dux communis et hominum Venetiarum obiit, et die lunae XXIII eiusdem mensis electus fuit dominus Laurentius Teopolo in ducem communis et hominum Venetiarum [1]. Et Carolus rex Siciliae, ducatus Apuliae, principatus Capuae, almae urbis senator, et Andegamensis provinciae et Folcacherii comes, misit litteras potestati, consilio et communi Paduae per quemdam nuntium et cursorem marchionis de Este, quae lectae fuerunt in palacio communis Paduae in pleno populo, die mercurii XXIX mensis augusti, quarum tenor talis est:

" Carolus Dei gratia rex Siciliae, ducatus Apuliae, principatus Capuae, almae urbis senator, Andegamensis provinciae, et Folcacherii comes, potestati, consilio et communi paduano, " dilectis amicis suis salutem, et omne bonum. Expectatam et desideratam a cunctis romanae " ecclesiae fidelibus laetitiam, vobis tenore praesentium intimantes scire nos volumus quod " manu Domini, quae nostra tutrix est, et patrona iustitiae, nostros foeliciter et salubriter dirigente, ac prosequente processus; postquam Conradinus, et dominus Henricus senator urbis, " sequaces, complices, et fautores, ingenti tam Teotonicorum quam Lombardorum, Tuscorum, " et Hyspanorum exercitu congregato, regni nostri finibus appropinquarunt, quaerentes foramina, per quae sine ullo nostrorum obice possent ingredi, seque Saracenis coniungere; nos " eos de passu in passum per quattuor dies, et noctes totidem insequentes, et etiam persequentes; tandem percepto quod dicti hostes per Siculi partes ingressi sperabant libere per " finitima rura descendere, et pervenire Sulmonam, et deinde ire Licenam; quique inter Stultulae et Tancii montes sua infoelicia castra locaverunt, die mercurii XXII praesentis mensis " augusti, in octava vigiliae assumptionis beatae Virginis, de cuius potissime sperabamus auxilio, " de pratis Ovinuli secus ripam lacus Fluvii, et villam Anzam aciebus instructis, maturis gressibus procedentes, demum ad quemdam collem prope Albam, qui per duo parva milliaria distabat ab hostibus, et ex quo palentinus campus se explicat,' Deo dante, pervenimus; et ho- *c. 23 r* stium castra perspicientes, quoniam gens ipsa, et praesertim equi erant pernimio labore fatigati, iussimus, deliberato consilio, in eodem colle castra nostra figere. Hostes vero videntes " vexilla nostra castrorum suorum finibus propinquare, nostrum nostraeque gentis formidantes " ingressum, de castris suis in campis cum omnibus eorum copiis exiverunt; et intuentes nostros " ad proelium praeparatos, cum magna confusione ad loca de quibus exiverunt, nostris post eos " clamantibus, sunt reversi. Sequenti autem die Iovis, orto iam sole, quia praefacti hostes " de praedictis locis subito procedentes, prosequi coeperunt ultra fluvium, qui inter utrumque " discurrebat exercitum, infaustis eorum auspiciis, iter suum. Nos in praedicti campi palentini " planitiem cum toto nostro praeparato exercitu, aciebus instructis et ordinatis, ad proelium in " divini nominis virtute descendimus, procedentes planis, ut decebat, gressibus erga illos. Cumque credebamus eos ulterius processuros, ipsi super ripam dicti fluminis prope villam Pontium castra sua, eorum tamen aciebus nullatenus dissolutis, subito posuerunt, et videntes, quod " noster similiter mutabatur exercitus, ex adverso protinus dictum fluvium transierunt. Nos

2. et hominum *om. M* - XXIII] XIIII *M* - eiusdem mensis iulii praedicti *M* — 3. et hominum *om. M* — 4. Andegamensis] Andagavie *E M T* — 5. consilio *om. E M T* — 6. nuntium et *om. E M T* - lecte] latae *E M T* — 7. talis est] talis erat *E M T* - *M agg.* ut statim sequitur - LITTERA KAROLI PRIMI REGIS SCICILIE QUAM MISIT COMUNI PADUE ET DE CONFLICTU CONRADINI — 9. Andegamensis] Andagavie *M;* Andegavii *E T* — 10. suis] meis *E M T* — 12. Domini *om. M*; dei *E T* — 13. processus *om. E T* - senator urbis] urbis senatus *M* — 14. sequaces *om. E T* — 18. Siculi] Sculculae *E T* — 19. finitima] transitione *M* - finitima rura] pertransiti via recta *E T* - deinde] exinde *E T* - Licenam] Liceriam *M;* Luceriam *E T* — 19-20. Stultulle] Sculculle *E M T* — 20. Tancii] Taucii *E T* — 21. vigiliae *om. E M T* — 23. procedentes *corretto in* procedenti *P* — 24. dante] duce *E M T* — 25. quoniam] quia - ipsa] nostra - pernimio labore] pre labore nimio *E M T* — 26. figere] defigi *E M T* — 28. campis] campum *E M T* — 29. proelium] bellum *E M T* — 31. procedentes] recedentes *E M T* — 32. Nos in] Nos statim in *E M T* - palentini] placentini *M* — 34. gressibus erga] motibus versus *E M T* — 35. credebamus] crederemus *E M T* - ipsi super *om. P* — 32. mutabatur] *M reca in margine* imitabatur; incitabatur *E T*

[1] Cf. Mart. *I.*, p. 473, l. 74. Il brano "Et Con- "radus olim.... hominum Venetiarum „, che manca in *E T*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

" vero de divino confisi praesidio, Christi nomine invocato, irruimus celeriter et viriliter in " eosdem; et postquam acerrime fuit utrimque pugnatum, hostibus pro maiori parte in ore " gladii trucidatis, ipsorum reliqui sustinere nostri molem exercitus non valentes, se ad fugae " remedium converterunt; quos nostri festinis gressibus, et continuis aggressibus insequentes, " magnam eorum partem per montes et nemora peremerunt; facta est itaque tanta nostro- " rum hostium strages, ut quae in campo beneventano de aliis ecclesiae persecutoribus facta " fuit, huius respectu valde modica reputetur. De Conradino vero et domino Henrico, utrum " in bello ceciderint, an per fugam evaserint, nulla in confectione praesenti, quae statim post " victoriam conscripta fuerit, haberi potuit certitudo; verumtamen equus, in quem dominus " Henricus insedisse dicitur a nostris, cum per campum absque insessore curreret, est inven- " tus. Capti sunt insuper Conradus de Antiochia, et Thomas de Aquino, ac plures alii pro- c. 23 v " ditores nostri, qui, excepto[1] dicto Conrado propter detestabilem proditionem, quam contra " maiestatem nostram commiserunt, iam capitali sententia sunt damnati. Quae omnia vobis " significamus ad gaudium, ut quilibet vestrum per exhibitionem nostrae sincerae devotionis " partem non minimam protulistis, et sitis participes triumphorum. Vos ergo ad gravandum " omnes hostes nobis in vicinio commorantes, assumpto ex hoc spiritu maiorum vigorum et " fortitudinis viriliter procedentes, faciatis stratas et etiam passus ac transitus vestros cum " districtibus sic cum omni cautela et diligentia custodiri, quod si dominus Conradinus, et " alii profugi de gente sua exinde seve(?) transierint, capiantur. Datum in campo palentino " prope Albam XXIII augusti, indictione XI regni vero nostri anno IIII ".

Unde rex Conradinus cogitans qualiter posset evadere, et ad locum tutum confugere, consilio comitis Galvagnini, et eius filii, cum duce Austriae, et cum Ricardino domini Ricardi cardinalis nepote, qui consilio domini Galvagnini comitis conducebat istos, relictis omnibus praeter iam dictis quattuor, venit ad mare, et Ricardinus quemdam nautam invenit, qui, recepta pecunia, eos Lizenam portare promisit. Tunc accusati fuerunt per dictum Ricardinum qui fugit; vel per nautam domino Iohanni Francipane, qui eos cepit et ad suum castrum duxit, ac ipsos captos in fortias nuntii regis Caroli designavit. Et dominus Henricus fuit captus cum novem aliis in loco abbatiae monacorum nigrorum sancti Salvatoris. Et comes Gerardus fuit captus per familiam regis Caroli in habitu illorum de sacis, a suis accusatus, et missus Neapolim. Et dominus Gulielmus Pacis aufugit, et apud Brundusium galeam est ingressus, cupiens ire in Graeciam. Denique rediit, et captus fuit suspensus. Et dominus papa obiit die sabbati IX exeunte novembre circa horam nonae, et iacet in ecclesia maiori sancti Laurentii. Et in sequenti die mortis papae decapitati fuerunt Conradinus, Dux Austriae, et Gerardus, comes Pisanorum et duo in una fovea. Et vacavit papatus annis duobus cum dimidio[1].

c. 24 r MCCLXIX. — Dominus Matheus de Corrigia potestas Paduae[2].

---

6. ut] quod *E M T* — 9. in quem] cui *E M T* — 10. insedisse] insesisse *E M T* — 12. dicto Conrado] Conrado de Antiochia *E M T* — 14. nostrae] vestre *E M T* — 15. protulistis] pertulistis *E T* — 16. nobis] vobis *E T* - maiorum vigorum] maioris vigoris *E M T* — 17. vestros] vestri *E M T* — 18. cum districtibus] districtus *E M T* — 19. Datum] Data *E M T* — 20. XXIII] XXIIII *E M T* — 21-36. Unde rex.... Conradinus cum dimidio *om. E T* — 21. Unde] Et *M* - locum tutum] securum locum *M* - confugere] fugere *M* — 22. Ricardino] Rizardino *M* — 22-23. Ricardi] Rizardi *M* — 25. Lizenam] Liceriam *M* — 25-26. Ricardinum] Rizardinum *M* — 28. monacorum nigrorum] monici nigri *M* — 30. Pacis aufugit] Pacis aufugit de Liceria *M* — 31. est ingressus] intravit *M* - cupiens] volendo *M* — 37. Corrigia potestas] Corrigia de Parma potestas *M* - Paduae] *M agg.* Karolus autem rex

[1] Il brano " Unde rex Conradinus.... annis duobus " cum dimidio ", che manca in *E T*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[2] A differenza del *Liber*, delle *rr. parm.* e *parm.* (*S*) degli Annali, le altre aggiungono al nome del podestà l'indicazione della patria: " Dominus Mattheus de Cor- " rigia potestas Padue in primis quatuor mensibus sue " tertie potestarie " (ARCH. CIV. *Cod. Stat. Rep.*, c. 257, 12 luglio 1269). " In ultimis quatuor mensibus tercie " potestarie domini Mathei de Corigia Padue potestatis " (IVI, *Dipl.*, doc. 7 giugno 1270, n. 2433; GLORIA, *op. cit.*, p. 23, nota 5). Nessuna redazione del *Liber* e neppure le altre redazioni degli Annali tranne le tre *rr. cp.* ci dànno nella rubrica di questo podestà la notizia sull'edificazione della loggia del comune di Padova. La *r. o.* la riferisce nella rubrica dell'an. 1267.

MCCLXX. — Dominus Thomasinus Iustiniano potestas Paduae [1].

MCCLXXI. — Dominus Bartholomaeus de Sopo de Pergamo potestas Paduae [2].

MCCLXXII. — Dominus Michael Dauro de Venetiis potestas Paduae [3].

MCCLXXIII. — Dominus Iacopinus Rubeus Bernardi Rolandi Rubei de Parma potestas Paduae [4]. Eodem anno Rodulfus de Vivario vincentinus tempore noctis, cum quibusdam suis satellitibus, recuperavit castrum Angarani, quod custodiebatur per commune Paduae. Ideoque statim potestas praedictus cum magno exercitu ivit et obsedit Angaranum, et deficientibus sibi victualibus de nocte Rodulfus ipse aufugit, sed XXIIII de suis capti et suspensi fuerunt [5].

MCCLXXIIII. — Dominus Gotifredus de la Turi de Mediolano potestas Paduae [6], electus

---

cernens sibi eventibus aridam fortunam, vacantibus pontificatu atque imperio, filiam principis Achaie accepit in coniugem, presbitero filio suo principatum acquirit et contra Pelialogum constantinopolitanum imperatorem militiam transmisit, que nunc prospere egit nunc adversa perpensa est — 1. 1288 pr. di S. Marco *agg. P in margine d'altra mano* - Paduae] *segue in E M T* Hoc anno murus spaldi communis Paduae supradictus totaliter fuit perfectus — 2. Paduae] *E M T agg.* Hic potestas secum chronicam de omnibus scripturis negotiorum factorum in Marchia tervixina ab annis LXXXVII huc usque detulit et portavit — 4. MCCLXXIII] *M agg. come titolo:* DE RODULPHO DE VIVARO — 5. Eodem] Hoc *E M T* — 8. suspensi fuerunt] *M agg.* Rodulphus comes de Hoversburch electus imperator, et a Gregorio decimo approbatur, qui habuit maximum bellum cum Otocaro, rege Boemiae, eo quod ipse rex plura usurpavit de iure imperii et fines Ungariae. Rodulfus auxilium petit regi Ladislao Ungariae, et maximum prelium fuit, in quo Otocarus fuit captus et tandem mortuus, et filius eius captus et ductus in Ungariam, cui nomen erat Nicolaus. Cesar autem Ladislao gratias egit, quia Austria et Charintia imperio restituta sunt — 9. MCCLXXIIII] *M agg. come titolo:* DE PATRIARCHA RAYMUNDO ET DE THESAURO INVENTO IN ORTIS HOSPITALIS DOMUS DEI

Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti, tranne lievi differenze di grafia si accordano in tutto riguardo a questo podestà. La *r. parm.* (*S*) aggiunge al nome l'epiteto di *vir nobilis*. "In primis quatuor "mensibus potestarie domini Thomasini Iustiniani pote-"statis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 15 luglio 1270, n. 2441). "In potestaria domini Thomasini Iustiniani "Padue potestatis" (IVI, *Cod. Stat. Rep.*, c. 260, 4 giugno 1271). Il suo assessore Alberto de Colornio si rileva dallo stesso codice Stat. Rep. a c. 261 (GLORIA, *op. cit.*, p. 23, nota 6). Il brano "Hoc anno.... perfectus" riferito fra le varianti, comune ad *E M T* e che manca in *P*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[2] Tranne insignificanti differenze di grafia, il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà: "In primis quatuor mensibus "potestarie nobilis viri domini Bartholomei de Soppo "Bergamensis potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 4 agosto 1271, n. 1480). "In presentia domini Theoldi "iudicis et assessoris domini Bartholomei de Sopo de "Bergamo potestatis Padue" (IVI, doc. 26 marzo 1272, n. 2523; GLORIA, *op. cit.*, p. 23, nota 7). "Potestate no-"bili viro domino Bartolomeo de Soppo Padue pot." (VERCI, *Cod. ecel.*, doc. 288, 2 giugno 1272, p. 512; GLORIA, *op. cit.*, p. 23, nota 7). Così pure la sola *r. parm.* (*S*) chiama questo podestà *nobilis et potens*. Il brano "Hic potestas.... portavit", riferito fra le varianti, comune ad *E M T* e che manca in *P*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*. Per questo brano cf. le tre *rr. cp.* degli Annali.

[3] Il *Liber* e quasi tutte le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà. Notiamo sul nome la variante *de domo aurea* della *r. parm.* (*S*). "In primis quatuor mensibus potestarie do-"mini Michaelis Dauri de Venecis Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 8 agosto 1272, nn. 2127, 2149). "In ultimis quatuor mensibus potestarie domini Mi-"chaelis de Auro Padue potestatis" (IVI, docc. 4 e 6 marzo 1273, n. 2566). Ebbe a vicario certo Boccaquattro (IVI, *Cod. Stat. Rep.*, c. 206; GLORIA, *op. cit.*, p. 23, nota 8).

[4] Accordandosi pure il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti su questo podestà, soltanto il *Liber* e la *r. cp.* (*A*) degli Annali dànno anche il nome del padre, e la *r. parm.* (*S*) aggiunge al nome del podestà gli epiteti *vir potens et costans*: "Presentibus dominis "Widone Maglavacha de Parma Nicolao Simili de Fir-"mo iudicibus et assessoribus infrascripti domini pote-"statis.... Coram nobili viro domino Iacobino Rubeo "de Parma honorabili potestate Padue" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 19 luglio 1275, n. 198). "Presente do-"mino Guidone Magnavaca iudice assessore et Vicario "nobilis militis domini Iacopini Rubei potestatis Pa-"due" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 11 gennaio 1274, n. 2608). "In ultimis quatuor mensibus secunde potestarie domini "Iacobini Rubei de Parma Padue potestatis" (IVI, doc. 9 giugno 1274, n. 1762. Il suo assessore Manfredo dei Cagapisti consta dalla c. 219 del *Cod. Stat. Rep.* presso lo stesso archivio (GLORIA, *op. cit.*, pp. 23, 24, nota 9).

[5] Cf. le *rr. parm.*, *parm.* (*S*), *zab.* ed *ital.* degli Annali. Il brano "Rodulphus comes.... restituta sunt", riferito fra le varianti, che si trova solo in *M*, non appartiene al nucleo primitivo.

[6] Salvo insignificanti differenze di grafia il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano su questo podestà: "Nobilem virum dom. Gothfredum "de Laturre potestatem Padue" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 18 agosto 1274, n. 203). "Per dominum Man-"fredum de gluxano vicarium pot. Padue et facto par-"tito per dominum Lanfranchum de Sardis iudicem et "assessorem dicti domini potestatis" (ARCH. CIV. *Cod.*

xi martii. Eo tempore fere universa Paduanorum nobilitas associavit dominum Raymundum de la Turri patriarcam aquilegiensem patruum potestatis, cum primo iret intrare tenutam sui patriarchatus. Et factum fuit concilium generale sub domino papa Gregorio X [1]. Et inventus fuit magnus thesaurus auri optimi in meniis orti hospitalis domus Dei de Padua, valoris, ut dicebatur [librarum] pluris xxx^M^, qui male distributus fuit, ut dicitur, primo per inventores, deinde per episcopum, et potestatem, ac suos officiales; ita quod in utilitatem hospitalis nisi fere quarta pars fuit conversa in emendis possessionibus pro ipso hospitali [2].

c. 24 v MCCLXXV. — Dominus Robertus de Robertis de Regio potestas Paduae [3]. Eo' tempore magna fuit fames per universam Marchiam tarvisinam, et Lombardiam. Et dominus papa Iohannes XXI obiit sub ruina tamen sua die xix maii. Et dominus Simeon de Montesilice migravit in Domino, qui fuerat cardinalis ecclesiae romanae magnus et potens [4].

MCCLXXVII. — Dominus Marcus Quirinus de Venetiis potestas Paduae [5].

MCCLXXVIII. — Dominus Marcus Valaresso de Venetiis potestas Paduae [6]. Eo tempore in die festo sancti Thomae castrum Coloniae redditum fuit communi Paduae, salvis personis Veronensibus, quae in eo erant, et guerra magna facta fuit inter Paduanos et Veronenses. Et mense iulii episcopus et populus tridentinus dederunt civitatem et districtum

---

2. intrare] ad intrandum — 3. Et factum.... Gregorio X *om.* *E T* — 4. magnus thesaurus auri] thesaurus magnus in metalis *E M T* - in meniis *om.* *E M T* - orti] orto *E M T* — 5. qui male distributus] quod male distinctum *E M T* — 7. ipso] *om.* *E M T* — 8. MCCLXXV] *M agg. come titolo:* De magna tonirua — 8-10. MCCLXXV.... xix maij] MCCLXXV D. Robertus de Robertis de Regio potestas Paduae. Eo tempore in nocte nativitatis Domini fuerunt magna et mirabilia tronitua et coruscationes et grandines *E M T; M agg.* Per idem tempus fuit prelium inter Ladislaum, regem Ungariae et Cumanos. Cum enim Cumani per regem Bellam, patrem Stefani tercii, patris jam dicti Ladislai, in Ungariam primo introducti multum crevissent, cogitavit rex Bella eos per diversas partes regni dispergere. Sed timens tumultum obmisit; hoc idem cogitavit rex Stephanus. Nunc vero iste rex eorum defectionem conceptam percipiens, sic eos atrivit ut ad nihilum quoque redigetur, sed tandem ab eis occisus est, qui heredem in regno non dimisit, sed pro eo regnavit Andreas Moroceno de Venetiis, nepos regis Andree, patris regis Bellae ex filio eiusdem Andree Stefano — 12. *E M T agg. la rubrica dell'anno 1276 om. da P; M solo premette il titolo:* De magna fame et de morte Symonis cardinalis de Montesilice; *E M T agg.* D. Guido de Robertis de Regio potestas Padue. Eo tempore fuit magna fames per universam Marchiam tervixinam et Lombardiam; *segue in M soltanto* Et dominus papa Iohannes sub ruina camere sue die xviiii mensis maii *E M T agg. infine* Et dominus Simon de Montesilice migravit in Domino, qui fuerat cardinalis magnus et potens — 13. 1302 pr. di San Marco *agg. P in margine d'altra mano* - MCCLXXVIII] *M agg. come titolo:* Episcopus et populus tridentinus dederunt Tridentum communi Paduae - Marcus] Martinus *E M T* - Vallaresso] Vallarese *E M T* — 16. julii] julii sequenti *E M T* - tridentinus] vicentinus *E M T*

Stat. Rep., c. 90, 25 ottobre 1274). "Presente nobili viro "domino Gutifredo de la Turre de Mediolano Padue "potestatis" (Ivi, *Dipl.*, doc. 15 novembre 1274, n. 2644). "Potestate domino Gutifredo de la Turre" (Ivi, *Cod. Stat. Rep.*, cc. 2, 5, 262; Gloria, *op. cit.*, p. 24, nota 1).

[1] Il brano "Et factum.... Gregorio X", che manca in *E T* non appartiene al nucleo primitivo.

[2] Cf. gli Annali di tutte le redazioni.

[3] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano pienamente riguardo a questo podestà: "Nobilis miles dominus Robertus de Robertis "qui est de Regio potestas Padue" (Arch. Civ. *Cod. Stat. Rep.*, c. 262, 15 luglio 1275). "Presente nobili milite "domino Roberto de Robertis potestate Padue.... in "ultimis quatuor mensibus regiminis dicti domini po"testatis" (Ivi, *Dipl.*, docc. 11 aprile 1276, nn. 2709, 2715; Gloria, *op. cit.*, p. 24, nota 2).

[4] La redazione padovana del *Liber* omette il podestà dell'anno 1276, sulla cui esistenza s'accordano e le altre redazioni del *Liber* e tutte le redazioni degli Annali e i documenti: "Vir nobilis dominus Wido "de Robertis potestas Padue.... in primis quatuor men"sibus dicte potestarie" (Arch. Civ. *Cod. Stat. Rep.*, c. 265, 2 agosto 1276). "Guido de Robertis potestas "Padue" (Verci, *Marca Trivigiana*, doc. 27 giugno 1277, n. 222). Il suo assessore Bartolomeo de' Panzeri risulta dalla c. 231 del *Cod. Stat. Rep.* presso l'Arch. Civ. (Gloria, *op. cit.*, p. 24, nota 3). Il brano "Per idem tem"pus.... Andree Stephano", riportato fra le varianti, e che si trova soltanto in *M*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[5] "Dominus Petrus de Bussis de Parma iudex et "assessor nobilis viri domini Mathei Quirini de Veneciis "Padue potestatis" (Verci, *Marca Trivigiana*, doc. 18 luglio 1277, n. 223). "Nobilis vir dominus Otobonus iudex "et assessor domini Mathei Quirini de Veneciis Padue "potestatis.... in primis quatuor mensibus (Arch. Civ. *Cod. Stat. Rep.*, c. 267, 22 ottobre 1277). "In secundis "quatuor mensibus potestarie domini Mathey Quirini "de Veneciis potestatis Padue presente domino Gaudino "iudice et Vicario ipsius domini potestatis" (Ivi, *Dipl.*, doc. 12 febbraio 1278, n. 2797). "In ultimis quatuor "mensibus in potestaria domini Mathei Quirini Padue "potestatis" (Ivi, doc. 11 marzo 1278, nn. 1644, 2483; Gloria, *op. cit.*, p. 24, nota 4).

[6] Le due lezioni *Marcus* di *P* e *Martinus* di *E M T*

Tridenti communi Paduae [1]; ad cuius regimen missus fuit potestas dominus Marsilius de Partinipeo cum equitibus, et peditibus soldatis, qui quasdam villas inobedientes combusserunt; sed modico tempore tenuerunt Paduani Tridentum; quoniam castellani, et qui subditi esse debebant, rebellabant cum favore domini Alberti de la Scala domini Veronae; propter quod orta fuit guerra inter Paduanos et Veronenses, quae duravit duobus annis, vel circa.

MCCLXXIX. — Dominus Iacobus Goncolini de Auxino potestas Paduae die XIX iunii intravit regimen et ascendit palatium; stetitque in regimine V mensibus tantum [2]. Et de mense novembris eodem anno dominus Matheus de Corigia de Parma fuit electus capitaneus populi paduani, et post ipsos quinque menses ipse dominus Matheus fuit electus in potestatem; et ab inde usque ad kalendas ianuarias ad unum annum. Et ab inde mutatum fuit tempus regiminum Paduae ad kalendas ianuarias [3]. Dictus dominus Iacobus domini Goncolini Paduam veniens ostendit fastum et maximam superbiae promptitudinem, habens in animo partem fovere, quam dicunt ecclesiae. Hic fecit de novo creari milites in Padua, et multos minus divites, ut oneribus gravarentur, quoniam partes imperiales dicebantur, vel imperialium amici. Eo tempore mense' augusti tentaverunt Bartholomaeus, et Ansedisius de Schinellis cum Veronen- *c. 25 r*
sibus accipere Vincentiam de fortia Paduanorum. Simul adiutores, ut dicebatur, habebant Pacem filium domini Bernardini de Montenario existentis capitanei sancti Petri, et Rainaldum ac Henricum de Collo de Vincentia; Curvanum de Marostica, et forsan alios. Dieque statuta iam venerant veronenses equites usque ad burgum Vincentiae; sed consiliis his detectis et manifestis, Bartholomeus de Schinellis, et Ansedisius, cum filio Bernardini, et Rainaldo ac Henrico de Collo fugierunt. Et tunc magnus tumultus exortus est in Padua, ita quod potestas cum militibus equitavit Vincentiam, ubi cepit Pacem, inde filium Bernardini assessorem domini Guercerii de Vicoaggeris, qui culpabilis credebatur; Gulielmum de Maláflamma suggesti Bernardi episcopi vincentini, Florium Falterium, Artusium de Vivario, Vercium de Pitocho, Iacobum Tetonem, Artusium de Marostica, et alios multos magis suspitione partis, quam culpa credita, et ducti sunt captivi Paduam, ibique graviter torti et afflicti; in tantum quod Iacobus Tetonus in tormentis expiravit, et erat maximus clamor, ut penitus occiderentur. Sed tandem eis non confitentibus, et culpabiles non reperti, dimissi sunt, et ad mandata relegati. Pars ecclesiae in Padua, quae sequebatur voluntatem domini Guidonis de Lucio, et Martini de Guidoto, quoniam potestas non occidit illos, habuit eumdem potestatem

---

1-2. Partonopeo *M*; Pertenopeo *E T* — 2. quasdam] aliquas *E M T* — 3. quoniam] quia *E T* — 6. MCCLXXIX] *agg. come titolo:* MULTI CAPTI FUERUNT PROPTER QUOD ACCUSATI FUERUNT DE PRODICIONE ET TRIDENTINI SUBTRAXERUNT SUAM CIVITATEM DE FORCIA PADUANORUM - Auxino] Ossemo *E M T* — 7. mensibus] menses *E M T* — 10. januarias] januarii *E M T* — 12. ostendit] ostendens *E M T* - fovere] favere *M*; fave *E T* — 14. quoniam] quia *M*; qui *E T* - partis imperialis *E M T* — 15. tentaverunt] tractaverunt *E M T* — 16. adiutores] adiunctores *M* — 19. consiliis] tractatibus *E M T* — 21. fugierunt] *E M T agg.* et etiam Veronenses per viam aliam fugerunt - est] fuit *E M T* — 22. ubi] ibi *M*; et ibi *E T* - inde] iudicem *E M T* — 23. Guercerii] Guertii *E M T* — 24. suggestu *E M T* - Falcerium *E M T* — 25. Theotonem *E T* - suspitione] zelo — 27. Theotonus *E M T* - ut] quod *E M T* — 28. culpabiles non reperti] culpa non reperta *E M T* - dimissi] relaxati *E M T* — 30. quoniam] quia *E M T*

sono egualmente errate; è esatta la lezione *Marinus* degli Annali e dei documenti: "Nobilis vir dominus "Martinus (Marinus) Valaresso potestas Padue„ (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 24 novembre 1278, n. 229). "In "ultimis quatuor mensibus potestarie domini Marini "Valaresso de Veneciis potestatis Padue„ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 12 maggio 1279, n. 2843). Che siasi nominato Marino e non Martino, lo attestano altri documenti, anche quelli nn. 234, 235 riportati dallo stesso Verci (GLORIA, *op. cit.*, p. 24, nota 5).

[1] Cf. tutte le redazioni degli Annali.

[2] Si notino le differenze nella grafia del nome di questo podestà tra il *Liber* e le redazioni degli Annali. La data 19 giugno, come principio del suo ufficio, dev'essere senza dubbio corretta in 29, secondo l'uso costante, e come afferma nel caso speciale la *r. cp.* degli Annali. "In potestaria nobilis militis domini Iacobi "de Gonzolinis de Auximo honorabilis potestatis Pa"due„ (ARCH. CIV. *Cod. Dipl.* del VERCI mss. c. 145, 6 agosto 1279). "In secundis quatuor mensibus pote"starie domini Iacobi de Osemo Padue potestatis„. (IVI, *Dipl.*, doc. 8 dicembre 1279, n. 2748; GLORIA, *op. cit.*, p. 24, nota 6).

[3] La formula, che risguarda il mutamento della durata della podesteria, trova riscontro nelle *rr. parm.*, *zab.* ed *ital.* degli Annali.

odio; et etiam quia CC milites electi non fuerunt missi versus episcopum feltrensem, sive ad habendum Tarvisium, ut dicebatur; quare tractaverunt Guelfi ut IX die decembris repudiaret dictus dominus Iacobus domini Gonzolini potestatis regimen; et dominus Matheus de Corigio, qui venerat paulo ante pro capitaneo, electus est potestas, et die X decembris intravit regimen. Hoc anno mense augusti episcopus, et populus tridentinus subtraxerunt Tridentum de fortia Paduanorum, licentiato curialiter domino Marsilio suo potestate pro communi Paduae.

c. 25 v MCCLXXX. — Dominus Matheus de Corigio de Parma potestas Paduae [1]. Eo tempore mutatum fuit regimen civitatis ad kalendas ianuarii; quod ante per longissima tempora mutari consueverat ultima die iunii. Et in mense ianuario Petrus Deldulo civis Paduae capitaneus equitum soldatorum communis Paduae occisus fuit apud Coloniam per Veronenses; et capti fuerunt Oliverius de Lingua de vaca, Gerardus de Vigontia, miles domini Beleboni de Guarnarinis potestas Vincentiae, Capelus de Malocapelis, Galvanus notarius de Andrea. Propter quod Paduani indignati ascenderunt illis, qui contra Veronenses exercitum movere voluerunt, et die primo maii ante nonam extractum fuit carrocium Paduae extra ecclesiam maiorem occasione procedendi contra hostes, et die dominico XII mensis maii movit carrocium et exercitus Padua versus Veronam, et ivit Vincentiam, ubi stetit tribus diebus, et die iovis XVI maii applicuit et fixit castra sua in Villanova, veronensis districtus, supra alponem; et facti fuerunt pontes; et militia paduana quasi omni die equitabat ultra alponem, et cum plaustris et guastatoribus depopulabat segetes et arbores et villas: et tunc combustae fuerunt villae Calderiae, Colognae et Illasii, et iuxta planitiem Sancti Martini, Bonalbergi, Trigitagi, Turris Vagi, et multarum aliarum villarum veronensis districtus. Stetitque ibidem exercitus XIIII diebus; et de mense augusti facta et celebrata fuit pax et concordia perpetua inter Paduanos et Veronenses de partium voluntate [2]. Et hoc anno dominus Gerardus de Camino in civem paduanum fuit assumptus [3].

MCCLXXXI. — Dominus Henricus Dauro de Venetiis potestas Paduae, qui incepit in kalendis ianuarii regimen suum [4]. Eo tempore die VI exeunte februario regina Clementia filia Rodulphi Romanorum regis venit Paduam; transiens cum baronibus ad regem Carolum in Apu-

---

4. paulo] paucis *E M T* — 7. MCCLXXX] *agg. M come titolo:* DE PRELIO INTER VERONENSES ET PADUANOS APUD COLONIAM IN QUO PETRUS DAULUS CAPITANEUS FUIT MORTUUS ET DE EXERCITU VILLANOVE — 8. per.... tempora] longissimis temporibus *E M T* — 9. ianuario] ianuarii *E M T* - Deldulo civis] De Daulis nobilis civis *E M T* — 11. Lingua de vacca] Linguavacce *E M T* — 12. potestas] potestatis *E M T* — 13. ascenderunt] assenserunt *E M T* — 14. maiorem *om. E M T* — 15-16. exercitus Padua] exercitus magnus Paduae *E M T* — 19. depopulabat] depopulando *E M T* — 23. voluntate] *E M T agg.* Eodem anno Turriani de Mediolano pelluntur, et Vicecomites dominium tenuerunt usque 1303 - *segue soltanto in M* Eodem anno rex Franciae Ludovicus IIII exercitum parat ad intrandum Navaram pro filio suo Philippo, qui filiam regis Navare accepit cui regnum debebatur, et comitatus Campanie, exercitus autem eius ante Papiloniam expugnat et certam partem destruxit — 25. MCCXXXI] *M agg. come titolo:* DE ADVENTU REGINE CLEMENTIE FILIE RODULFI ROMANI REGIS, ET DE MORTE DOMINI CAXONIS ET OCCISORUM DOMINI MASTINI DE LA SCALA — 27. Romanorum] romani *E M T*

---

[1] Il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti si accordano intieramente sul nome di questo podestà: "In quarto regimine domini Mathei de Corrigia "Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.,* doc. 13 gennaio 1280, n. 2869). "Coram domino Guillelmo de Perdice "iudice ad discum aquile et assessore nobilis viri Mathei "de Corrigia potestatis Padue in quarto suo regimine" (IVI, doc. 11 marzo 1280, n. 2881). "Coram domino "Iacobo de Abaesio iudice et assessore domini Mathei "de Corrigia Padue potestatis" (IVI, doc. 15 luglio 1280, n. 2897). "Potestate domino Mattheo de Corrigia" (VERCI, *Marca Trivigiana,* doc. ottobre 1280, n. 254; GLORIA, *op. cit.,* pp. 24, 25, nota 7).

[2] Il brano "Eodem anno.... usque 1303" riportato fra le varianti, comune ad *E M T,* e che manca in *P* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.* Il brano "Eodem anno.... destruxit", riportato fra le varianti e che si trova soltanto in *M* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.* Per esso cf. *Iord.,* col. 1012 D.

[3] Cf. gli Annali di tutte le redazioni e CORT., col. 776 A.

[4] Il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti si accordano per quanto risguarda questo podestà: "In regimine nobilis viri domini Henrici Dauri de Ve- "neciis Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.,* doc. 11 marzo 1281, n. 45). "In ultimis duobus mensibus potestarie "domini Henrici de Auro de Veneciis Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Corona,* docc. 23 dicembre 1281, nn. 3212, 3213; GLORIA, *op. cit.,* p. 25, nota 4).

lia, ut sponsa et uxor filii, vel nepo'tis dicti regis Caroli; et quaedam neptis ipsius regis Romanorum sponsa et uxor unius de Alflescho de Ianua, proficiscentes ad suas nuptias steterunt Paduae per binos dies, et commune Paduae fecit eisdem dominabus, et toti earum comitivae in Padua et districtu honorifice et affluenter expensas; quae expensae fuerunt 2000 librarum bagatinorum. Et de mense maii gens patriarcae Raimundi aquilegiensis devicta est Mediolanensibus; et dominus Casonus de la Turre mortuus fuit in eo conflictu, nec non infiniti alii mortui et capti. Et die III exeunte maio in sero duo fratres Galvanus et Melius de Pigotiis, qui olim occiderant dominum Mastinum de la Scala in Verona, cesi et interfecti fuerunt in platea curiae domini Guidonis de Lucio in Padua a Mascarono beccario, et aliis Veronensibus circa XII. Qui occisores fugierunt ad domum Zaghi de Porcilia, et ipse cum eis recessit tota nocte; et sequenti die capti fuerunt in nemore vincentino, et ducti Paduam, duriterque contorti, confessi sunt. Tunc murmur exortum est per urbem, et rumores per partem domini Guidonis de Lucio, quod cives Paduani erant conscii, et factum fuit per investigationem quorundam quod Mascaronus manifestavit dominum Guecillum da Dalesmanino, et quemdam suum famulum nomine Richentuse, qui aufugit, et dominum Iohannem Forzate, et Petrum Becum eius famulum, et postea redicendo negavit; quare dederunt securitatem M marcharum pro quolibet, et missi fuerunt ad villas suas; et dominus Guido de Lucio, ac do minus Nicolaus de Castronovo similiter ad suas villas missi fuere; et die mercurii IIII iunii circa tertiam in arengo Paduae iudicati fuere ad mortem; et Mascaronus praedictus cum duobus aliis positi in curribus tenagliati fuere per civitatem; et alii quinque tracti ad caudas equorum; demum, hi octo, omnes suspensi fuerunt in furchis supra Brentellam. Zago autem praedicto pes unus fuit incisus, et unus oculus exutus. Non erat hominum memoria ullo unquam tempore, ut tunc ferrebatur, factum fuisse tam severum iudicium, nec tam hor'rendum facinus Paduae. Hoc tempore fortificata, et de novo facta fuere multa et gravia statuta contra nobiles, potentes et male ablatos; et facta fuit domus potestatis, sub qua sunt stationes ferrarolum [1].

c. 26 r — c. 26 v

MCCLXXXII. — Dominus Ubertus de Frescobaldis de Florentia potestas Paduae [2]. Eo tempore multae et infinitae querellae, ac petitiones datae fuerunt contra magnates Paduae per populares, vigore statuti de male ablatis, quae his temporibus fuere confirmata; pro quibus querellis, et petitionibus condemnati fuerunt dicti magnates, et maximum scandalum in civitate Paduae est exortum. Et quidam francigena, comes Romandiolae pro ecclesia, cum suis equitibus francigenis, et illis de Faventia obtinuit et occupavit Forlivium, et multos in introitu civitatis utriusque sexus occidit. Sed tandem Guidonis comitis de Monteferetro, et An-

---

2. Alflesco] Flesco *E M T* — 3. binos] duos *E M T* — 5. bagatinorum] parvorum *E M T* — 6. nec non] et *E M T* — 6-7. alii mortui] fuerunt mortui *E M T* — 8. Scala in] Scala fratrem domini Alberti de la Scala in *E M T* - et cesi *om.* *E M T* — 9. Lucio] Lotio *E M T* - Mascarono] Masconono *M* — 10. Qui] Et *E M T* — 12. contorti] tormentati *E M T* - murmur.... est] murmura exorta *E M T* — 14. Guecillum] Guecilem *E M T* - Dalesmanino] Dalesmaninis *E M T* — 15. Richentase; fugit *E M T* — 16. dederunt] fecerunt *E M T* — 17. Lucio] Lotio *E M T* — 19-20. cum.... aliis] et duo alii *E M T* — 20. in curribus] carrectis vincti et *E M T* - fuere *om.* *E M T* — 21. demum hi] et omnes isti *E M T* - fuerunt *om.* *E M T* — 22. fuit incisus] abscissus *E M T* - exutus] erutus *E M T* — 22-44. Non erat.... Paduae] Nunquam autem homines meminere, ut ferebatur, tam crudele indicium nec tam abhorrendum factum fuisse Paduae *E M T* — 24. de novo *om.* *E M T* — 26. ferrarolum] ferrarolorum *E M T* - *M agg.* Eodem anno Petrus, rex Arragonum qui filiam Manfredi habuerat in coniugem, confederatus Paleologo imperatori costantinopolitano Sciciliam abstulit regi Karulo — 27. MCCLXXXII] *M agg. come titolo:* DE REBELLATIONE REGNI SCICILIE ET DE ADVENTU REGIS ARAGONUM ET EO TEMPORE NON ERAT BANNUM NISI UNIUS GROSSI VENETI OCCIDENDI UNUM SACERDOTEM IN PADUA ET EIUS DISTRICTU — 27. Ubertus] Bertus *E M T* — 29. confirmata] fortificata *E M T* — 31-32. maximum.... exortum] fere omnes forbanniti quare credebant prudentes maximum scandalum in civitate Padue exoriri *E M T* — 32. equitibus Francigenis] equitibus et Francigenis *E M T*

[1] Cf. le *rr. cp.* ed *o.* degli Annali. Il brano “Eo“dem anno.... regi Karulo„ riportato fra le varianti, e che si trova soltanto in *M*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[2] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà. Le *rr.*

sedisii de Schinelis interventu, praedictus comes Romandiolae, et Tebaldus de Faventia, ac fere omnes Francigenae caesi et interfecti fuere, et sic illa die Forlivienses tristem et laetam habuerunt victoriam. Et omnes civitates Siciliae adversus regem Carolum rebellarunt, adveniente Aragonum rege in ipsam provintiam [1]. Et die mercurii v augusti ante tertiam de mane fuit eclypsis solis. Et die dominico IIII octobris fuerunt solemnes nuptiae celebratae domini Azonis, filii domini Obizzonis marchionis de Este, cum domina Iohanna filia domini Gentilis de Ursinis de Roma. Et multi presbiteri, clerici et religiosi fuerunt occisi in Padua et paduano districtu; quoniam tunc fuerat per commune Paduae stabilitum, et scriptum in quodam parvo volumine, quod vocabatur Donatellus [2], in quo continebatur, ut pro homicidio commisso in personam alicuius ecclesiasticae personae condemnari debeat homicida solummodo in uno denario veneto grosso, quod statutum factum fuerat propter multa et enormia scelera, quae committebantur per clericos, de quibus nulla fiebat iustitia per episcopum paduanum [3]. Hoc c. 27 r anno 'facti fuerunt quattuor pontes lapidei; videlicet pons Bassanelli, pons Graditiorum, pons sanctae Mariae de Porcilia et pons, qui est a porta domini Guidonis de Lucio [4].

MCCLXXXIII. — Dominus Veri da Circulis de Florentia potestas Paduae [5]. Eo tempore fuit relatum reges Carolum et Aragonum, centenis tamen militibus fulcitos, pro quoque sacramento firmasse campestre committere certamen inter se in planicie burdigalensi kalendis iunii: poena succumbenti apposita, ut semper solus incedens, deinde se regem non debeat nominare. Sed hoc audiens summus pontifex per suas litteras regi Carolo prohibuit sub excomunicationis poena, et aliis poenis magnis, ut omnino ab ipso certamine abstineret, ipsumque a iureiurando absolvit de suae plenitudinis potestate [6]. Et die mercurii III martii, qui fuit pri-

1. Schinelis interventu] Schinelis civis paduani et aliorum suorum equitum audacia et valore *E M T* - ac fere] et quasi — 3-4. Et omnes civitates.... provintiam *om.* *E T* — 3. adversus regem] contra dominum regem *M* — 4. in ipsam provintiam] in Scicilia *M* - de mane *om.* *E M T* — 5. nuptiae celebrate] nuptiae in Ferraria celebrate *E M T* — 8. fuerat] fuit — 8-9. in .... ut] quod *E M T* - 9-10. personam] persona *E M T* — 10. solummodo] solum *E M T* — 11. fuerat] fuit *E M T* — 12. paduanum] *M agg.* Et dicitur quod in regno Siciliae Panormitani subcensa rabie Gallicos, qui ibi commorabantur tam mares quam foeminas, tam senes quam juvenes in contemptum regis occiderunt; et quod detestabilius fuit mulieres latinas praegnantes, quae dicebantur a Gallicis concepisse, occidebant antequam parerent — 12-14. Hoc anno facti.... Guidonis de Lucio] *om.* *E T* - *M reca il brano con alcune varianti, nella rubrica dell'anno 1283* — 15. MCCLXXXIII] *M agg. come titolo:* DE PRELIO DATO INTER REGES ARAGONUM ET KAROLUM SCICILIE ET DE OBITU LODOYCI COMITIS SANCTI BONIFACII — 15-21. Eo tempore.... plenitudinis potestate] *om.* *E T* — 19. summus pontifex] dominus papa Gregorius *M* — 20. ut] quod - ipso] isto *M* — 21. iureiurando] sacramento *M*

parm., *zab.* ed *ital.* aggiungono al nome l'epiteto di *bonus:* "Presente domino Berto de Frescobaldis potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 9 gennaio 1282, n. 2968). "Domini Uberti de Frescenbaldis de Florentia potestatis Padue" (IVI, doc. 14 gennaio 1282, n. 1970). "In regimine potestarie domini Berti de Frescobaldis Padue potestatis" (IVI, doc. 26 giugno 1282, n. 2983; GLORIA, *op. cit.*, p. 25, nota 2).

[1] Il brano "Et omnes.... provintiam" che manca in *ET* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[2] Probabilmente il nome è errato, e potrebbe essere invece Daniele, che si sa esser stato notaio e compilatore d'uno statuto. Cf. L. ALFREDO BOTTEGHI, *Degli Statuti di Padova*, in *Atti e memorie della R. Accademia di scienze lettere ed arti*, anni 1904-1905, N. S., vol. XXI, disp. II, p. 153.

[3] Il brano "Et dicitur.... antequam parerent" riferito fra le varianti, che si trova soltanto in *M*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*. Per questo brano cf. IORD., col. 1013 D E.

[4] Cf. le tre *rr. cp.* (an. 1280), *zab.* ed *ital.* (an. 1283), e la *r. o.* degli Annali. Questo brano "Hoc anno.... de Lucio", che manca in *E T*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[5] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti s'accordano riguardo a questo podestà: "In potestaria domini Veri de Circlis de Florentia potestatis Padue (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 16 febbraio 1283, n. 2157). "Coram domino Conigniole iudice et vicario domini Veri de Circhis de Florentia potestatis Padue" (IVI, doc. 4 dicembre 1283, n. 3069). "Dominus Ruchus iudex et assessor nobilis domini Veri de Cirglis de Florentia Padue honorabilis potestatis" (IVI, doc. 4 dicembre 1283, n. 3070). "In potestaria nobilis viri domini Verii de Circlis de Florentia Padue potestatis" (IVI, docc. 8 e 10 gennaio 1284, nn. 2030, 2031, 2070, 2188, 2200, 2205 ed altri). "Da questi ultimi documenti risulta che il Cerchi si mantenne oltre il tempo stabilito, probabilmente per aspettare il successore, e forse per avere funzionato con lui ad un tempo. Avvertii nella introduzione che ogni Podestà dovea fermarsi in Padova venti giorni dopo il suo reggimento, affine di attendere l'esito del suo sindacato". Così il Gloria (*op. cit.*, p. 25, nota 3).

[6] Il brano "Eo tempore.... plenitudinis potestate", che manca in *E T* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

mus dies quadragesimae, civitas Paduae cum tota diocesi per dominum patriarcam fuit ab omni ōfficio ecclesiastico interdicta propter statuta facta contra ecclesiasticam libertatem. Verumtamen religiosi de ordine paupertatis, interdicto non obstante, continue officium coram omni populo celebrant. Et die dominico xxv aprilis Lodovicus, comes Veronensis in Regii civitate migravit; relicto eius filio Vinciguerra in protectione civitatis Paduae, Vincentiae, Parmae, et marchionis de Este. Et de mense augusti in anciania domini Patavini de Gamba rinis, iudicis dominorum ancianorum civitatis Paduae, factum et firmatum fuit statutum de emendo iurisditionem Lendenariae pro communi Paduae a Cataneis Lendenariae, et quibuscumque aliis partem habentibus in iurisditione Lendenariae. Et tunc domini Antonius et Ricardus de Cataneis de Lendenaria, et dominus Baduarius de Venetiis, qui ius habebat pro domina Mabilia eius uxore in dicta iurisditione Lendenariae, vendiderunt communi Paduae suas partes [1]. Dominus autem Obizzo marchio de Este, qui aliquam partem iurisditionis Lendenariae retinebat, per ambasciatores communis Paduae fuit requisitus, ut eam partem iurisditiones Lendenariae, quam tenebat, vellet' vendere communi Paduae, sicut alii consortes iam *c. 27 v* fecerant; dixitque per suos ambassiatores in paduano consilio responderet. Sed quia eos mittere differebat, iterum dominus Gerardus de Camino, et ambassiatores Paduae missi fuerunt ad eum pro eodem facto; qui tunc usque ad festum sancti Michaelis respondendi terminum prorogavit. Et dominus Gerardus de Camino factus fuit capitaneus et dominus civitatis Tarvisii [2]. Et princeps Carolus, regis Caroli filius captus fuit a Siculis; et tandem dimissus, datis tribus eius filiis pro obsidibus [3]. Hoc anno factus fuit pons lapideus sancti Leonardi [4].

---

13. fuit *om. EMT* - ut] quod *EMT* — 16. Paduae] Paduani *EMT* — 18. prorogavit] accepit *EMT* — 19-20. Et princeps Carolus.... obsidibus *om. ET* — 19. dimissus] relaxatus *M* — 20. obsidibus] *M agg.* Et pontes Bassanelli, Gradiciorum et Pusterle domini Guidonis de Lotio facti fuerunt de lapidibus novi. Papa fecit processum contra Petrum regem Aragonum, et eum a regno deposuit, dans illud regi Franciae occupandum pro Karolo eius filio, et eo tempore papa misit legatum pro custodia regni Apulie dominum Gerardum de Parma, ipsoque existente Neapoli, Rogerius de Loria miratus regis Petri Aragonum venit ad septem miliaria prope portum, et signis clarioribus Gallos ad navale bellum excitabat. Tunc Karulus princeps regis Karuli filius, reclinante legato, suos jubet galeas ascendere, et dum acriter pugnatur ex suis galee xvii regrediuntur. Proinde Karulus capitur et in Sciciliam ducitur; quarto die post venit Neapolim, et meditatam defectionem cognoscens civium Gallos in eos quasi nescius sevire permisit. Eodem anno moritur rex Karulus. Legatus pro regni custodia vigilem curam habuit. Rex Franciae comiti Atrabatensi ibi fideliter laboranti misit subsidia expensarum centum millia librarum turonum. Interim Karolus secundus de Scicilia in Aragoniam ductus est - Hoc anno.... Leonardi *om. EMT*

[1] I documenti, di cui dà notizia il *Liber regiminum* furono recentemente trovati dal prof. co. Antonio Medin: "....dei due esemplari autentici — egli dice — quello " del comune di Padova sparì certamente in uno degli " incendi, che distrussero gli antichi archivi della città, " l'altro rimase fino ad oggi dimenticato e ignorato in un " volume di documenti (vol. LIV) della famiglia patrizia " Badoer, passato insieme con altri per ragioni di eredità " nella famiglia Priuli, indi nei Lion, nobili padovani e " conti di Sanguinetto e dall'ultimo di questi nella mia " casa „. L'atto di alienazione al comune di Padova, rappresentato dal sindaco Iacopino di Goffarello, di tre delle sessanta parti componenti tutta la giurisdizione della terra e distretto di Lendinara, di quelle tre, che appartenevano a Badoero di Marco Badoero, l'atto suddetto comprende cinque strumenti. Nel quarto di essi è fissato il prezzo in mille lire e cinquecento denari piccoli. Dei cinque analoghi documenti, che riflettevano l'alienazione fatta dai Cattaneo di Lendinara, rimangono due soltanto. Dal primo di essi si apprende che i Cattaneo, cioè Rizzardo del q. Pietro e i suoi figli Aldigerio e Guglielmo vendono al comune di Padova la giurisdizione e ogni altro diritto, che essi avevano sulla sesta parte della terra e del distretto di Lendinara non solo, ma anche sulla metà del palazzo o castello con gli annessi fortilizi posto al di là dell'Adige nella terra stessa di Lendinara e su tutta la casa dov'era il tribunale, congiunta con una muraglia al detto castello e posta sulle rive dell'Adige, aggiungendo determinate garanzie. Così Padova, acquistato qualche diritto e una certa supremazia sulle rive dell'Adige, cominciava a svincolarsi dalla soggezione commerciale della Repubblica Veneta (*I Documenti originali dei primi acquisti di Padova nel Polesine e i suoi rapporti con l'Abbazia della Vangadizza, Memoria*, Istit. Ven. di scienze, lettere ed arti, Venezia, 1907, pp. 4, 5).

[2] Cf. le *rr. zab.* ed *ital.* degli Annali.

[3] Il brano "Et princeps Carolus.... pro obsidibus „ che manca in *ET* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[4] Cf. le *rr. cp., cp.* (*Mol.*) (an. 1282) e la *r. o.* degli Annali. Per la prima parte del brano aggiunto soltanto da *M* e riportato fra le varianti cf. le *rr. zab.* ed *ital.* degli Annali. Per il rimanente "Papa fecit.... " ductus est „, cf. Iord., col. 1014 B.

MCCLXXXIV. — Dominus Fantonus de Rubeis de Florentia potestas Paduae a festo circumcisionis usque ad festum sancti Petri de iunio [1]. Hoc anno medio in die sancti Iohannis Baptistae obiit venerabilis pater dominus Iohannes de Forciate episcopus paduanus [2]. Et hoc anno facta fuit domus, quae est circa turrim communis ubi fiunt consilia generalia [3].

MCCLXXXV. — Idem dominus Fantonus praedictus potestas Paduae. Eo tempore, ad festum nativitatis Domini, omnes carcerati pro maleficio fuerunt amore Dei libere dimissi per commune Paduae, iuxta reformationem maioris consilii [4].

MCCLXXXVI. — Dominus Gulielmus Malaspina de Luca potestas Paduae [5]. Eo tempore facta fuit domus, super quam manent Anciani de Padua [6]. Et factus fuit pons sancti Iohannis a navibus [7]. Et de mense ianuarii Carolus, rex Siciliae, moerore adversitatum periit [8].

c. 28 r MCCLXXXVII. — Dominus Baronus de Manzatoribus de Sancto Miniato de Tuscia [9]

---

1. MCCLXXXIV] *M agg. come titolo:* Hoc anno facta fuit sala consilii — 1-3. a festo.... episcopus paduanus *om. E M T* — 4-5. Et hoc anno.... generalia] Eo tempore facta fuit domus inter turrim rubeam et fererias, super cuius sala superiori fit consilium maius *E M T - segue in M* Eodem anno Legatus cardinalis mittitur in Franciam ad predicandum crucem contra Petrum regem Aragonum — 5. MCCLXXXV] *M agg. come titolo:* De guerra inter regem Francie et regem Aragonum — 6. carcerati pro maleficio] captivi qui erant in carceribus maleficiorum *E M T* - dimissi] relaxati *E M T* — 7. iuxta] secundum *E M T* - consilii] *M agg.* Hoc anno obiit papa Martinus III, cui successit Honorius IV. Ortabatur comitem Atrabatensem ut ad incepta viriliter prosequenda, et magna Gallis misit stipendia, ordinem cardinalium solidavit. Eodem anno rex Franciae Philippus IIII cum maximo exercitu vadit ad occupandum regnum Aragonum, et Legatus ivit Perpimanum. Et idem favente rege Majoricarum sive timore dampni sui, sive ex amore quia cognatus eius erat, transit montes Pireneos, et castra cepit et Geruda, et cum vellet ultra Epitimam invasit [*Qui il passo è evidentemente guasto; cf.* Iord. *1015 C:....* " Volebat autem ulterius procedere, sed tanta fuit epidemia in exercitu, ut consuleretur regi, ne omnino ultra procederet, alioquin multitudini unus resistere potuisset "] Pars tamen exercitus cum Catelanis congressa est, et rex Aragonum vulneratus occubuit. Rogerius autem de Loria miratus regis Petri stolum regis Franciae iuxta Narbonam male custodie combuxit. Eodem anno Ianuenses in mare debellaverunt Pisanos in loco dicto Melora ante portum Pisanum ubi ceperunt prelatos tempore Federici — 8. MCCLXXXVI] *M agg. come titolo:* Odoardus rex Anglie venit in Vasconia pro Karulo secundo rege Scicilie liberando — 9. super.... Anciani] ancianorum *E M T - M agg.* Odoardus rex Angliae venit in Vasconiam pro liberando rege Karulo. Nati enim erant ex duabus sororibus. Et cum rege Alphonso primogenito regis Petri de concordia tractat, et tandem eius procuracione sive MCCLXXXVIII de carcere liberatur, datis tribus filiis obsidibus pro pactis observandis — 9. pons sancti] pons lapideus sancti *E M T* — 11. MCCLXXXVII] *M agg. come titolo:* Hoc anno termini circa civitatem Padue fixi fuerunt - de Tuscia *om. E M T*

[1] Nell'anno 1285 si richiama in vigore l'uso antico di far incominciare l'ufficio del podestà il 29 giugno, anzichè il 1° gennaio (vedi *r. zab.*, an. 1284). Ora le redazioni degli Annali *cp.*, *cp.* (*A*) e *zab.* ben a ragione pongono nella sola rubrica dell'an. 1284 la podesteria di Fantone de' Rossi, che pure si fece durare diciotto mesi, perchè si volle raggiungere con essa la data del principio dell'ufficio, che s'intendeva ripristinare. Per lo contrario le redazioni del *Liber* calcolano la durata della podesteria suddetta anche per l'intiero anno successivo 1285. Ne viene di conseguenza che le podesterie seguenti e così pure gli avvenimenti menzionati nelle rispettive rubriche vengono ritardati di un anno fino al 1298. Su Fantone de' Rossi il Gloria (p. 25, nota 4) cita i seguenti documenti, nessun dei quali, giova notare, è posteriore al 29 giugno 1285. " In potestaria domini Fantonis de Rubeis de Florentia Padue potestatis " (Arch. Civ. *Dipl.*, doc. 6 giugno 1284, n. 1775). " In ultimis quatuor mensibus secunde potestarie domini Fantonis de Rubeis de Florentia.... Nos Fantonus de Rubeis de Florentia Padue potestas " (Verci, *Marca Trivigiana*, doc. 25 giugno 1285, n. 284).

[2] Cf. le tre *rr. cp.* degli Annali.

[3] Cf. gli Annali di tutte le redazioni. Per il brano " Eodem anno.... Aragonum " aggiunto dal solo codice *M* riferito fra le varianti cf. Iord., col. 1015 a.

[4] Cf. le tre *rr. cp.* degli Annali (an. 1284). Per il brano aggiunto dal solo codice *M* " Hoc anno.... tempore Federici " riportato fra le varianti cf. Iord., col. 1015.

[5] Il *Liber*, a differenza delle *rr. parm.*, *cp.* e *cp.* (*Mol.*) degli Annali, omette il secondo cognome del podestà *de Obicis* confermato anche dai documenti; inoltre la data della rubrica, per quanto abbiamo detto più sopra, dev'essere l'an. 1285 e non 1286. " Guillielmus Malaspina de Obizis potestas Padue " (Verci, *Marca Trivigiana*, doc. 11 luglio 1285, n. 284). " In ultimis quatuor mensibus potestarie domini Guillielmi Malaspine de Oppicis de Luca Padue potestatis " (Arch. Civ. *Corona*, docc. 11 e 18 giugno 1286, nn. 3062, 3064, 3066; Gloria, *op. cit.*, p. 25, nota 5).

[6] Cf. le tre *r. cp.* (an. 1285) la *r. zab.* (an. 1285) e l'*ital.* (an. 1286) degli Annali. Per il brano " Odoardus.... observandis " aggiunto dal solo codice *M* riportato fra le varianti cf. Iord., coll. 1015 e, 1017 a.

[7] Cf. le tre *rr. cp.* (an. 1285), *r. zab.* (an. 1285), l'*ital.* (an. 1286), e la *r. o.* (an. 1285) degli Annali.

[8] Il brano " Et de mense.... periit ", che manca in *E M T* non appartiene al nucleo primitivo dei *Liber regiminum*.

[9] La data della rubrica dev'essere 1286 (cf. nota 1). Del resto il *Liber*, le redazioni degli Annali e i do-

potestas Paduae. Eo tempore fixi fuerunt termini de mense iulii circa civitatem Paduae super omnibus stratis magnis, distantes a palatio communis Paduae per duo milliaria [1]. Et de dicto mense fuerunt in civitate Paduae solemnes nuptiae celebratae nobilis viri, et postmodum militis domini Nicolai de Lucio, cum domina Agnete nata domini Gerardi de Camino; ad quas nuptias, honorandi causa, venit Paduam dominus Obizzo marchio de Este; et facta fuit curia super maiori palatio communis Paduae. Hoc anno inceptus fuit pons lapideus Thadorum [2].

MCCLXXXVIII. — Dominus Cursius de Donatis de Florentia, vir strenuus et laudabilis rector, potestas Paduae [3].

MCCLXXXIX. — Dominus Ottolinus de Mandello de Mediolano potestas Paduae [4], qui sapientissime exercuit regimen suum. Eo tempore civitas Tripolis in Syria capta fuit a Saracenis [5]. Et compositio facta fuit inter commune Paduae et clerum, mediante fratre Bonaventura ordinis Minorum, archiepiscopo raguseo apostolicae sedis legato, destructis statutis omnibus contra ecclesiasticam libertatem conditis, et nunquam renovandis, vel similibus faciendis [6]. Et dominus Obizzo marchio estensis accepit in uxorem filiam domini Alberti de la Scala domini Veronae, et secum magnam concordiam et ligam fecit [7].

MCCXC. — Dominus Precevallis de Mandello de Mediolano potestas Paduae, qui fuit frater suprascripti domini Ottolini [8]. Eo tempore die penultimo sui regiminis ortum fuit incendium in domibus scrignariorum in Padua, hora vesperarum, qui fuit dies veneris, primo iulii, per quod fere quarta pars intra civitatem circa plateas fuit combusta [9]. Et tempore sui sindacatus nova nocte furtive recessit timore malorum' quae fecerat in civitate; et propterea fuit c. 28 v condemnatus, et perpetuo bannitus de Padua, et quod nullo unquam tempore nec ipse, nec

---

2. distantes] distante *M* - Paduae *con segno di espunzione P* - de] in *E M T* — 4. Lucio] Lozo *E M T* — 8. rector *om. E M T* — 9. MCCLXXXIX] *M agg. come titolo:* CIVITAS TRIPOLIS CAPTA FUIT A SARRACENIS ET DOMINUS MARCHIO DE HESTE ACCEPIT IN UXOREM FILIAM DOMINI ALBERTI DE LA SCHALA — 10. sapientissime] et sapienter *E M T* — 12. raguseo] ragusino *E M T* — 13. similibus] consimilibus *E T* — 15. fecit] *M agg.* Hoc anno orta fuit discordia inter regem Francie et regem Anglie, quae magna fuit et diu duravit. Et missi sunt duo cardinales, dominus Benedictus et dominus Gerardus de Parma, qui nil facere potuerunt, concordaverunt tamen regem cum clero. Rex Carolus de carcere relaxatus fuit — 16. MCCXC] *M agg. come titolo:* HOC ANNO FUIT MAGNUS IGNIS IN PADUA ET POTESTAS FURTIVE RECESSIT — 16-17. Dominus.... Otolini] D. Percevallus de Mandello frater dicti domini Otolini potestas Paduae *E M T* — 17. penultimo] ultimo *E M T* - ortum *om. E M T* — 18. qui.... iulii *om. E M T* — 19. circa plateas *om. E M T* - Et] *E M T agg.* dominus potestas

cumenti si accordano sul nome del podestà: "In regimi- "ne domini Baronii de Manzatoribus de Sancto Miniato "potestas Padue" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 20 agosto 1286, n. 2632). "Potestate domino Barone de Manzato- "ribus de Sancto Miniato" (IVI, *Cod. Stat. Rep.*, cc. 10 e 14, anno 1287; GLORIA, *op. cit.*, p. 26, nota 1).

[1] Cf. la *r. o.* degli Annali.

[2] Cf. le tre *rr. cp.* (an. 1286), la *r. zab.* (an. 1287), l'*ital.* (an. 1288), la *r. o.* (an. 1288), degli Annali.

[3] La data della rubrica dev'essere il 1287 non il 1288 (vedi p. 338, nota 1); del resto il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano su questo podestà: "In primis quatuor mensibus potestarie nobilis "viri domini Cursii Donati de Florentia Padue pote- "statis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 23 agosto 1287, n. 3836). "Ex commissione domini Mei legum doctoris Vicarii et "domini Guidolini militis domini Cursii de Donatis de "Florentia Padue potestatis" (IVI, doc. 23 giugno 1288, n. 3353 A). "Cursii Donati de Florentia Padue pote- "statis" (IVI, doc. 28 giugno 1288, n. 3354).

[4] La data della rubrica dev'essere anticipata di un anno (vedi p. 338, nota 1). Si accordano il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti riguardo a questo podestà. "Coram Domino Bertrame iudice et Vicario Nob. "Viri domini Otolini de Mandello honorabilis potestatis "Padue" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 15 settembre 1288, n. 302). "In ultimis quatuor mensibus potestarie "nobilis viri domini Otholini de Mandello Padue pote- "statis" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 21 giugno 1289, n. 3501). Che fosse di Milano lo dicono i documenti 22 settembre 1288 (IVI, *Dipl.*, nn. 2035, 2066; GLORIA, *op. cit.*, p. 26, nota 3).

[5] Cf. la *r. parm.* degli Annali.

[6] Cf. le tre *rr. cp.* degli Annali (an. 1288).

[7] Cf. la *r. parm.* degli Annali. Per il brano "Hoc "anno.... relaxatus fuit" aggiunto dal solo codice *M* e riferito fra le varianti cf. IORD., col. 1017 B.

[8] La data della rubrica dev'essere anticipata di un anno (vedi p. 388, nota 1). Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà: "Nos Percivalle de Mandello potestas Padue" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 11 agosto, 1289 n. 1598). "Co- "ram nobilli milite domino Persivale de Mandello Pa- "due potestate.... in ultimis quatuor mensibus" (IVI, *Istrum. Not.*, doc. 28 aprile 1290, n. 16; GLORIA, *op. cit.*, p. 26, nota 4).

[9] Cf. la *r. parm.* (an. 1289), le tre *r. cp.* (an. 1289), le *r. zab.* ed *ital.* (an. 1290), degli Annali.

aliquis de eius domo possit ad civitatis Paduae regimen pervenire [1]. Eo tempore dominus Gulielmus Novellus quondam domini Fruzerini de Montesilice fuit extractus de banno communis, in quo erat pro homicidio probato.

MCCXCI. — Dominus Thomas Quirinus de Venetiis potestas Paduae [2]. Eo tempore factum fuit extimum in civitate Paduae, et facta fuit impositio in villis paduani districtus, et imposita datia; omnibusque fuit damnum emendatum; et ideo fuit statim civitas melioribus aedificiis reformata. Eo tempore facta fuit magna concordia inter commune Paduae et Vincentiae, et dominum patriarcham aquilegiensem et commune Tergesti ex una parte et commune Venetiarum ex altera, mediantibus domino Bernardo episcopo, et ambassiatoribus Paduanis, per IX annos [3]. Et mortuus fuit dominus Beroaldus comes Vincentiae, quia compertum fuit ipsum velle de protectione communis Paduae aufferre civitatem Vincentiae et districtum [4]. Et sultanus Saracenorum cepit terram Acri [5].

MCCXCII. — Dominus Lambertutius de Frescobaldis de Florentia potestas Paduae [6]. Eo tempore aedificatum fuit per commune Paduae fortissimum castrum supra Aticem, quod dicitur castrum Baldum, pro defensione civitatis Paduae et comitatus eiusdem, contra voluntatem Marchionis de Este et dominorum de la Scala [7]. Et factum est concilium generale, in quo fuit ordinatum quod fieri debeat passagium pro acquirenda Terra Sancta. Et facta fuit fraternitas et liga inter commune Paduae et dominum Bardilonem de Bonacursis capitaneum pro *c. 29 r* communi Mantuae. Et in dicto anno indi'ctione V die XXIX octobris Paduae, in ecclesia sancti Martini, dominus Bernardus abbas monasterii de Vangadicia investivit Bonifacium domini Perecii sindicum, et sindicario nomine communis Paduae, ad feudum de quinque mansis terrae sterilis positis ultra Athesim ex opposito castri Baldi; quibus coheret a meridie flumen Aticis, et a septemtrione palus. Pro quibus dictus sindicus promisit annuatim dare libram I cerae in festo sancte Mariae de septembri; et sunt longitudinis unius milliarii, et latitudinis unius turmae, et XL perticarum [8]. Hoc anno exercitus paduanus ivit Vincentiam, quia dominus Iordanus de Saratico frater uxoris suprascripti domini Beroaldi, cum quibusdam suis sequacibus, quadam nocte armata manu insultavit in milites Paduae, qui ibi pro ipsa civitate custodienda

---

1. domo possit] domo unquam possit *EMT* — 2-3. banno communis] bando *EMT* — 4. MCCXCI] *M agg. come titolo:* HOC ANNO FACTA FUERUNT EXTIMA IN PADUA ET MAGNA CONCORDIA FUIT INTER PADUANOS ET VICENTINOS PATRIARCHAM ET VENETOS — 6. subito] statim *M - om. ET* — 9-10. per IX annos *om. ET* — 10-11. Et mortuus.... districtum] Et dominus comes Beroardus vicentinus captus fuit et interfectus pro prodicione Vicentie *EMT* — 11-12. Et Sultanus.... Acri *om. EMT* — 13. MCCXCII] *M agg. come titolo:* HOC ANNO EDIFICATUM FUIT CASTRUM BALDUM ET MAGNUM CONCILIUM FACTUM FUIT ET ABBAS VANGADICIE INVESTIVIT PADUANOS DE QUADAM POSSESSIONE — 18. Bonacursis] Bonacolsis *EMT* — 18-19. pro communi] et commune *EMT* — 21. sindicario] sindicatorio *EMT* — 22. coheret] correspondet *EMT* — 24. festo] die *EMT* — 25. turmae] turnae — 26. de Saratico] et Seratico *EMT* - Beroaldi] Bernardi *EMT* — 27. ibi *om. EMT*

[1] Cf. le tre *rr. cp.* degli Annali.

[2] La data della rubrica dev'essere anticipata di un anno (vedi p. 338, nota 1). Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome del podestà "In primis quattuor mensibus regiminis domini Thomei "Quirini de Venetiis Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 3 agosto 1290, n. 4010, c. 9). "In ultimis "quatuor mensibus potestarie domini Thomey Quirini "de Veneciis Padue potestatis" (IVI, docc. 5 e 10 giugno 1291, nn. 3518, 3530, 3534).

[3] Cf. le tre *rr. cp.* (an. 1290) degli Annali.

[4] Cf. le *rr. parm.* e le tre *cp.* degli Annali (an. 1290).

[5] Il brano "Et sultanus.... Acri" che manca in *ET* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[6] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome del podestà, ma per la solita ragione la data della rubrica del *Liber* dev'essere anticipata di un anno (vedi p. 338, nota 1). "In primis "quatuor mensibus potestarie nobilis militis domini Lam"bertucci de Frescobaldis de Florentia Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 14 luglio 1291, n. 3553). "In ul"timis quatuor mensibus potestarie domini Lambertucii "de Friscobaldis de Florencia Padue potestatis" (IVI, *Corona*, doc. 10 maggio 1292, n. 2632; GLORIA, *op. cit.*, p. 26, nota 6).

[7] Cf. tutte le redaz. degli Annali (ann. 1291-1292).

[8] La notizia "Et in dicto anno.... XL perticarum" evidentemente è tratta da un documento. Questo documento è in correlazione con l'altro antecedente ma dello stesso mese d'ottobre, che il Medin trovò in copia nel R. Archivio di stato di Modena (Biblioteca manoscritti, II vol. Collectanea di Pellegrino Prisciano) e da lui ora pubblicato (*op. cit.*, pp. 8, 9). Da tale strumento si rileva che l'abate Bernardo si pone sotto la protezione del comune di Padova a determinate condi-

manebant, eam volens de ipsorum manibus eripere. Quo sic negotio permanente et procedente, dictus dominus Iordanus cum aliis captus fuit, et postea fuerunt omnes in platea communis Vincentiae decollati [1].

MCCXCIII. — Dominus Paulus Quirinus de Venetiis potestas Paduae [2]. Hic dominus Obizzo estensis marchio est viam universae carnis ingressus [3]. Hoc anno quidam castellani de Vincentia forbanniti ascenderunt castrum Valdagni volentes eum contra honorem communis Paduae et Vincentiae detinere; unde exercitus vincentinus dictum castrum obsedit, et eum per vim obtinuit, et omnes, qui in dicto castro manebant sunt capti, et Vincentiam ducti, et postea in ipsius campo martio per amissionem capitis sunt ad mortem condemnati. Et in hoc regimine completum fuit laborerium castri Baldi [4].

MCCXCIV. — Dominus Gerardus de Iosano de Cremona potestas Paduae [5]. Hoc anno domini Azo, et Francischinus fratres et filii quondam domini Obizzonis marchionis estensis, dominum Aldevrandinum eius fratrem de Ferraria, et de suis bonis omnibus expulerunt. Qui quidem dominus Aldrevandinus,' videns se a suo sanguine derelictum, ipse cum uxore, et eius *c. 29 v*
filiis ivit Bononiam, et se in suis manibus totaliter tradidit. Qui Bononienses minime receperunt; qua de re ipse dominus Aldrevandinus, videns se ab omnibus, quos putabat sibi amicos, penitus derelictum, venit Paduam, tamquam sibi ad portum refugii et salutis; et se ac uxorem filiosque suos nec non omnia bona sua, quae habebat, in Paduanorum manibus dedit. Qui eum alacriter et libentissime receperunt; propter quod inter Paduanos et dominos Azonem et Francischinum fratres marchiones estenses, bellum maximum ortum est. Et exercitus Paduae de mense octobris obsedit castra Cerri et Calaonis paduani districtus, quae marchio Azo de Este fraudulenter occupaverat Paduanis, et pro ipsis recuperandis misit commune Paduae IIII^{c} pedites de Padua in vigilia apostolorum Simeonis et Iudae. Et in die sancti Clementis violenter habuerunt Paduani castrum Cerri; et quarto die post habuerunt Calaonem per te-

---

1. eripere] extirpare *E M T* — 1-2. Quo.... procedente] quod si ad effectum pervenire non valuit, virtute et audacia nobilis et probi Pauli de Doto quare *E M T* — 4. MCCXCIII] *M agg. come titolo:* HOC ANNO OBIIT DOMINUS OBIZO HESTENSIS MARCHIO ET QUIDAM FORBANNITI DE VICENTIA VOLUERUNT OCCUPARE CASTRUM VALDAGNI CONTRA VOLUNTATEM COMMUNIS PADUE - Hic] Eo tempore *E M T* — 9. condemnati] damnati *E M T* — 10. regimine] anno *E T* — 11. MCCXCIV] *M agg. come titolo:* HOC ANNO AZO ET FRANCESCHINUS EXPULERUNT DOMINUM ALDREVANDINUM DE FERRARIA ET QUAM PLURIMA ALIA FACTA SUNT IN CIVITATE PADUE — 13. suis] illius *E T* — 14. ipse] *om. E M T* - eius] suis *E M T* — 15. Qui Bononienses] qui eum *E M T* — 17. ac] et *E M T* — 18. et suos filios *E M T* - nec non] et *E M T* — 19. libentissime] voluntarie *E M T* — 20. bellum maximum] guerra maxima *E M T* — 20-p. 342, l. 3. Et exercitus.... Rocha de Este] Et exercitus paduanus obsedit castrum Cerri et Calaonis, et capta sunt, et in totum omnibus fundamentis dirupta. Dejecta fuit in terram, et tota destructa fuit etiam Rocha de Este: quae omnia erant domus estensis et sita in territorio Pedevendae paduani districtus *E M T*

---

zioni, per le quali il Comune, facendo un prestito di mille cento fiorini d'oro, che gli sarebbero stati rifusi nel termine di sette anni poco più, diveniva arbitro di tutte le terre e di tutti i luoghi fortificati nel territorio della celebre abbazia.

[1] Cf. le tre *rr. cp.* degli Annali (an. 1291) e CORT., col. 776 A.

[2] Anche per questa rubrica la data deve essere anticipata d'un anno (vedi p. 338, nota 1); del resto il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti s'accordano per quanto risguarda il podestà: "In primis quatuor mensibus potestarie domini Pauli Quirini de Venetiis potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 29 luglio e 25 agosto 1292, n. 3606). "Presente domino Paulo Quirino de Veneciis Padue potestate et domino Anthonio de Patarinis iudice et vicario predicti domini potestatis" (IVI, doc. 9 dicembre 1292, n. 3629). "Domini Pauli Quirini de Venetiis potestatis Padue" (IVI, doc. 22 giugno 1292, n. 3654).

[3] Cf. la *r. parm.* degli Annali (an. 1292).

[4] Cf. le *rr. parm.* e le tre *cp.* degli Annali (an. 1292) e CORT., col. 776 B.

[5] La data della rubrica dev'essere anticipata di un anno (vedi p. 338, nota 1); il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano in quanto al resto su ciò che risguarda questo podestà: "In primis quatuor mensibus domini Gerardi de Zosano potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 16 luglio 1293, n. 3653) "In ultimis quatuor mensibus potestarie domini Gerardi de Iosano de Cremona Padue potestatis". (IVI, docc. 9, 10 marzo, 21, 22 giugno 1294, nn. 3696, 3697). "Potestate domino Gerardo de Iossano de Cremona", 8 giugno 1293 (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. n. 355). Secondo il Gloria (*op. cit.*, p. 26, nota 8) questo documento per il suo contenuto e la sua indizione deve essere attribuito all'8 giugno 1294.

nentes ipsum castrum, abeuntes personas incolumes, dimissis XVIII captis in castro Cerri; quae castra sunt penitus omnibus fundamentis dirrupta et disiecta, et deiecta fuit in terram, ac tota destructa etiam rocha de Este. Et praedicti Azo et Francischinus condemnati fuerunt ad mortem pro rebellibus, contra quos facta fuit guerra fortis, cum favore dominorum Veronae, quoniam in eodem anno firmata fuit pax, concordia et fraternitas inter commune Paduae, ex una parte, et dominum Albertum de la Scala et commune Veronae ex altera. Et anno praesenti quaelibet fratalea paduani communis fecit suum confalonem singulariter; in quo erant picta arma communantiae Paduae et cuiuslibet frataleae; per potestatem Paduae et cuilibet gastaldioni frataleae fuit consignatum vexillum frataleae ad eum pertinentis. Et vexillum communantiae Paduae traditum fuit iudici tunc temporis Ancianorum; et sic per consequens iudicibus et gastaldionibus omnibus factum fuit, tempore procedente, in principio cuiuslibet regiminis in Padua venientis. Et in praesenti regimine populus paduanus, cum c. 30r omnibus suis amicis hostiliter obsedit' Marchionem estensem supra flumen Aticis; et fixit sua temptoria ultra flumen, citra castrum de Veneze; et ibi exercitu paduano manente, et inimicos multum damnificante, reverendus pater dominus Raimundus aquilegiensis patriarcha, cum quibusdam religiosis de ordine minorum inter commune Paduae, et supradictos Marchiones tractavit pacem et concordiam hoc modo; videlicet quod ipsi domini Azo, et Francischinus fratres marchiones in gratiam communis Paduae sunt recepti, et libere dederunt communi Paduae Abbatiam, et tertiam partem Lendenariae, Luxiam, castrum de Veneze, et eius curiam, terras Burbulii, et generaliter omnes iurisditiones, bona et iura ad ipsam Abbatiam pertinentia in integrum, ut ipsum possit, et omnia supradicta taliter tractare quemadmodum tractat civitatem Paduae, et eius districtum, et quod ipsi Marchiones estenses, et omnes venturi nunquam possint neque debeant in summitatibus montium Cerri et Calaonis, et Rochae de Este aliquod construere aedificium, sed summitates ipsae semper liberae in commune Paduae permaneant; et omnia bona, ac possessiones, nec non iura, quae ipsi Marchiones habebant in paduano districtu, sint eis in totum liberaliter restituta. In principio autem praesentis guerrae, eodem manente rectore, per consilium et commune Paduae electi fuerunt XII qui sapientes a credentia dicebantur, et in guerra ista merum et mixtum imperium, et generaliter omnem iurisditionem habebant, et quindecim tantum diebus in dicto officio permanebant; et peractis XV diebus, proponebatur ad maius consilium communis Paduae, utrum dicti sapientes deberent quindecim diebus sequentibus in praedicto officio permanere, aut ipsis permutatis, alii de novo eligerentur; et si confirmabantur, eodem anno dominabantur ut prius; si vero cassabantur, quilibet ancianus tunc temporis, in ancianatus officio existens, suum sapientem a credentia eligebat, et ipsis per ancianos electis singulariter approbabantur in maiori consilio, utrum ad dictum officium essent idonei, nec ne. In hoc eodem anno per commune Paduae fuit statutum quod omnes potestates et rectores venturi ad regimen Paduae, c. 30v per sex tantum menses in ipso' regimine debeant permanere, et habere libras 4000 pro salario, et quod omnes cives Paduae deinceps ituri ad regimen civitatis Vincentiae similiter pro suo salario habere debeant libras 2000 et omnia suprascripta in praedicto millesimo facta sunt; ac etiam praedicto rectore manente [1].

Hic mutatum et inceptum fuit tempus regiminum Paduae ad sex menses [2].

3-5. Et praedicti.... quoniam] *om.* *E M T* — 5. in eodem anno] hoc etiam anno *E M T* — 8. erant] erat *E M T;* arma] armatura *E M T* - potestatem] pontem *E T* — 13. Marchionem estensem] Marchiones Estenses *E T* — 14. citra] circa — 14-15. et inimicos.... damnificante *om.* *E M T* — 15. dominus *om.* *E M T* — 17. quod] quia *E M T* — 22. eius *om.* *E M T* — 24. de Este] *om.* *E M T* - ipsae] *om.* *E M T;* ipsas *P* — 25. ac] et; nec non] et *E M T* — 26. sint] sunt — 27. qui *om.* *P* — 31. aut] an *E M T* — 34. ancianos electis] ancianos taliter electis *E M T* - approbabantur] approbabatur *E T* — 37-38. pro salario] pro suo salario *E M T* — 38. similiter] *E M T agg.* tantum per sex menses ibi regere debeant et — 41. Hic mutatum.... ad sex menses *om.* *E M T*

[1] Cf. le tre *rr. cp.* degli Annali (an. 1293).

[2] Cf. la *r. parm.* degli Annali (an. 1293).

MCCXCIV. — Dominus Nicolaus Maurocenus de Venetiis potestas Paduae a festo sancti Petri de iunio usque ad festum circumcisionis Domini nostri [1]. Sub hoc regimine elevata fuit turris vetus communis Paduae, sed non completa; quae turris est prope aliam turrim et domum Ancianorum [2].

MCCXCV. — Dominus Conradus de Montemagno de Pistorio potestas Paduae a festo circumcisionis Domini usque ad festum sancti Petri de iunio [3]. Hic statuit quod cuiuslibet frataleae communis Paduae gastaldiones omnes, omni prima die dominico mensis, deberent in ecclesia palatii communis Paduae convenire; et ibi ad honorem Dei, ac beati Prosdocimi primo missam solemniter celebrari facere, et missa completa, gastaldiones solummodo in ecclesia remanere deberent, et inter se propositionem facere generalem, quid super statutum civitatis sit plenarie faciendum. Hoc tempore completa fuit turris quae est prope domum Ancianorum; et super ea posita fuit quaedam campana, quae olim inventa fuit in rocha de Este, quando diruebatur tempore regiminis domini Gerardi de Iosano potestatis Paduae. Hoc tempore facta fuit turris ultra flumen Aticis per commune Paduae ex opposito castri Baldi [4].

MCCXCV. — Dominus Conradus de Montemagno de Pistorio iterum potestas Paduae. *c. 31 r*
Item eodem anno dominus Fantonus de Rubeis de Florentia potestas Paduae [5]. Papa Celesti-

---

1. MCCXCIIII] MCCXCV *E M T* - *M agg. come titolo:* Hoc anno elevata fuit turris vetus comunis Padue, ut dominus Azo Estensis Marchio expulit de Feraria alium fratrem suum dominum Francischum — 2. Domini nostri *om. E M T* - Sub hoc regimine] Eo tempore *E M T* — 4. Ancianorum] *E M T agg.* Eodem anno dominus Azo Estensis Marchio volens suum propositum adimplere, scilicet habere dominium totius patrimonii de Ferraria, expulit alium fratrem suum dominum Franciscum, prius tamen contracto matrimonio cum nobili domina de progenie regis Franciae. Qui cum domino Alberto de la Scala, et cum Mantuanis fecit societatem contra fratrem, ammodo asserens, manifeste velle partem imperii sustinere. Duobus suis fratribus sic expulsis, multum gloriatur dominus Azo, sed extrema gaudii luctus occupat *M soltanto continua* Nam subito habuit nunctium fuisse filium suum naturalem expulsum de Mutina, et die sequenti Regium fuisse amissum - *segue in E M T* Nam (*om. M*) post haec (vero *agg. M*) Veronenses et Mantuani cum domino Francisco venerunt hostiliter contra Ferrariam, qui Azonem marchionem adeo terruerunt, quod cogitavit exire Ferrariam, sed hortatu suorum militum destitit a proposito, Tandem pax convenit - *segue in M T* Non multo tempore subsecuto dominus Azo Franciscum suum filium naturalem dominum constituit in Ferraria, et infirmus venit Este, et ibi debitum solvit naturale, in MCCCVIII de mense januarii — 5. MCCXCV] MCCLXXXXVI *E M T; M agg. come titolo:* Hoc anno completa fuit turris quae est prope domum ancianorum - Montemagno] Montagnano *E M T* — 6-7. Hic statuit.... omnes] Eo tempore quelibet fratalea comunis Padue statuit inter se quod gastaldiones omnium fratalearum *E M T* 7. dominico mensis] dominica cuiuslibet mensis *E M T* — 8. ac] et *E M T* — 10. statutum] statum *E M T* — 11. tempore] etiam anno *E M T* — 12. ea] eam *E M T* - quando] quae *E T* — 13. Hoc tempore] Hoc anno *E M T* — 14. ex] in *E M T* — 15-p. 343, l. 2. MCCXCV] MCCLXXXXVII D. Fantonus de Rubeis de Florentia potestas Paduae *E M T* Dominus Conradus.... canis *om. E M T*

[1] La podesteria semestrale del Morosini incomincia secondo il *Liber* e le tre *rr. cp.* degli Annali il 29 luglio. La *r. zab.* invece fissa il principio di questa e così delle seguenti al 1° luglio. A questo proposito osserva il Gloria. "Per conciliare questa piccola differenza gio-"va credere che nel 29 giugno prestassero il giuramento, "e che solo nel 1° luglio principiassero le loro funzioni. "Difatti abbiamo documenti, che provano in carica nel "30 giugno il podestà vecchio e non il nuovo. Lo ve-"dremo negli anni 1303 e 1311" (Gloria, *op. cit.*, pp. 26, 27, nota 8). Nicolò Morosini è poi citato in parecchi documenti. "Domini Nicolay Morosini de Veneciis ho-"norabilis potestatis Padue" (Arch. Civ. *Dipl.*, doc. 14 luglio e 19 agosto 1294, n. 3717). "Ex commissione do-"mini Compagni de Pesauro iudicis et assessoris nobilis "viri domini Nicholay Mauroceni de Venetiis potesta-"tis Padue" (Ivi, doc. 5 agosto 1294, n. 3716) "In ul-"timis duobus mensibus potestarie nobilis viri domini "Nicholai Morexini de Venetiis honorabilis Padue pote-"statis" (Ivi, doc. 10 dicembre 1294, n. 3739). L'assessore Veglo risulta dal documento 21 luglio 1294, n. 3718 dello stesso Arch. Civ. *Dipl.* (Gloria, *op. cit.*, p. 27, nota 1).

[2] Cf. le tre *r. cp.* degli Annali. Per i brani aggiunti da *E M T* riportati fra le varianti "Eodem anno "dominus Azo.... de mense ianuarii" e che non appartengono al nucleo primitivo del *Liber regiminum* cf. Cort., col. 776 e.

[3] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano pienamente su questo podestà: "Co-"ram domino Iacobo iudice et vicario nobilis militis "Conradi de Montemagno honorabilis potestatis Padue" (Verci, *Marca Trivigiana*, doc. 22 gennaio 1295, n. 374). "Coram nobili millite domino Corrado de Montemano "de Pistorio Padue honorabili potestate" (Arch. Civ. *Corona*, doc. 25 febbraio 1295, n. 2279). "In ultimis "quatuor mensibus potestarie domini Conradi de Mon-"temagno potestatis Padue (Ivi, *Dipl.*, docc. 3, 4 giugno 1295, nn. 3673, 3701; Gloria, *op. cit.*, p. 27, nota 2).

[4] Cf. le tre *rr. cp.* degli Annali per tutta la rubrica, per l'ultima notizia sull'edificazione della torre rimpetto a Castel Baldo cf. anche tutte le altre redazioni degli Annali.

[5] Secondo il *Liber* parrebbe che Corrado da Montemagno fosse stato in ufficio prima sei mesi da solo e

nus V renuntiavit papatui. Deinde electus fuit in pontificem Bonifacius VIII, qui obiit in carceribus; unde dictum fuit de eo: intravit ut vulpis, regnavit ut lupus, mortuus est ut canis [1].

MCCXCVI. — Dominus Conradus Novellus de Montemagno de Florentia potestas Paduae [2]. Eodem millesimo dominus Brunetus de Brunelaschis de Florentia potestas Paduae [3].

MCCXCVII. — Dominus Blasius de Tholomeis de Senis potestas Paduae [4]. Eodem millesimo dominus Franciscus de Cremonensibus de Pistorio potestas Paduae [5]. Hoc tempore comes Guido de Montefeltro armorum dux fratrum minorum ordinem ingreditur [6].

MCCXCVIII. — Dominus Ungarus de Odis de Perusio potestas Paduae [7].

Item eodem anno dominus Bertoldus de Malpileis de Sancto Miniato potestas Paduae [8].

---

3. MCCXCVI] MCCLXXXXVIII *E M T; M agg. come titolo:* HOC ANNO EDIFICATUM FUIT CASTRUM PIZONIS — 3-4. Dominus Conradus.... potestas Paduae] D. Conradus Novellus de Montemagno de Pistorio potestas Paduae. Eo tempore aedificatum fuit castrum Pizonis de Abbatia cum turribus ab utraque parte fluminis (fluvii *M*) per commune Paduae *EMT* — 4. Eodem millesimo *om. E T* — 5-6. Eodem millesimo *om. E T* — 6-7. Hoc tempore.... ingreditur *om. E M T* — 8. MCCLXCVIII] *M agg. come titolo:* ALBERTUS FILIUS RODULFI ELECTUS FUIT IN IMPERATOREM — 9. Paduae] *M agg.* Eodem anno Albertus filius Rodulphi electus apud Aquisgrani, qui per solempnes nunctios confirmari peciit a Bonifacio, qui primos nunctios repulit, asserens multis allegacionibus electionem esse nullam; postea inter eum et regem Frantie orta simultate, eum confirmat eique regna Francie subiecit.

---

poi gli altri sei dello stesso anno 1295 con Fantone de' Rossi, il che non risulta nè dalle redazioni degli Annali, nè dai documenti: "Coram nobilli millite domino Fantone de Rubeis de Florencia Padue potestatis.... in primis quatuor mensibus dicte potestarie" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 13 agosto 1295, n. 3773). "Coram nobili milite domino Fantone de Rubeis de Florencia potestatis Padue.... in ultimis duobus mensibus" (IVI, doc. 22 dicembre 1295, n. 3741; GLORIA, *op. cit.*, p. 27, nota 3).

[1] Questa seconda rubrica dell'anno 1295, che manca in *E M T* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[2] Constatato l'accordo tra il *Liber* e le redazioni degli Annali riguardo alla data e al nome di questo podestà citiamo i documenti. "In primis quatuor mensibus potestarie domini Conradi Novelli de Montemagno Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 24 marzo 1296, nn. 2635, 2637). "Coram vobis domino Ingherame iudice et assessore domini potestatis Padue" (IVI, *Dipl.*, doc. 24 aprile 1296, n. 3806). "In ultimis quatuor mensibus potestarie domini Conradi Novelli de Montemagno Padue potestatis" (IVI, *Corona*, doc. 28 aprile 1296, n. 4174; GLORIA, *op. cit.*, p. 27, nota 4). Il brano comune ad *E M T* e che manca in *P* "Eo tempore.... commune Paduae", riferito fra le varianti non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*. Per esso cf. la *r. parm.*, la *r. zab.* (an. 1295) e l'*ital.* degli Annali.

[3] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà: "Brunetus de Brunelischis de Florentia Padue potestatis" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 31 luglio 1296, n. 385). "Bruneti de Brunaleschis de Florencia Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Instrum. not.*, doc. 17 novembre 1296, n. 12; GLORIA, *op. cit.*, p. 27, nota 5).

[4] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti, tranne lievi differenze di grafia si accordano riguardo a questo podestà: "In primis duobus mensibus regiminis Blaxii de Tholomeis de Sena" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 16 gennaio 1297, n. 3852). "Domino Agnollo iudice et vicario nobilis militis domini Blaxii de Tholomeis de Sena potestatis Padue" (IVI, doc. 1° maggio 1297, n. 3896). "Domini Blaxii de Tolomeis de Senis potestatis Padue" (IVI, doc. 28 giugno 1297, n. 3915; GLORIA, *op. cit.*, p. 27, nota 6).

[5] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano pienamente riguardo a questo podestà. Citiamo ora i documenti: "In primis quatuor mensibus potestarie nobilis militis domini Francisci de Cremonensibus de Pistorio Padue honorabilis potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 16 luglio 1297, n. 3918). "Presente nobili milite domino Francisco de Cremonensibus de Pistorio Padue potestatis" (IVI, *Corona*, doc. 19 dicembre 1297, n. 3237; GLORIA, *op. cit.*, p. 27, nota 7).

[6] Il brano "Hoc tempore.... ingreditur" manca in *E M T*, quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*. Per esso cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Per il brano "Eodem anno.... fratris sui" riportato fra le varianti, che si legge soltanto in *M* cf. IORD., col. 1021 C.

[7] Salvo lievi varianti di grafia il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà: "In primis duobus mensibus potestarie domini Ongari de Odis de Perossa Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Eremitani*, doc. 11 gennaio 1298, vol. 86, c. 107). "Domini Hongari de Odis de Peruxio potestatis Padue coram dicto vicario (Iohanne de Fabriano)" (IVI, *Dipl.*, docc. 12 maggio e 22 giugno 1298, n. 4009). "Iohannem de Fabriano preceptorem nostrum olim iudicem et vicarium domini Ungari de Odis de Peruxio Padue potestatis" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 27 giugno 1298, n. 520; GLORIA, *op. cit.*, pp. 27, 28, nota 8).

[8] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti, salvo lievi varianti di grafia, si accordano riguardo a questo podestà: "Nobilis militis domini Bertoldi de Sancto Miniato potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 2 luglio 1298, n. 1337). "Domini Bertholdi de Malpileis de Sancto Miniato Padue potestatis coram discreto viro domino Scoto de Sancto Geminiano legum doctore iudice et vicario domini pote-

Hoc anno de mense septembris in vigilia sanctae Mariae, Veneti hostiliter victi fuerunt a Ianuensibus in mari Adriatico, in loco ubi dicitur Cruzula; et captivati fuere VII^M Venetorum. Deinde pax facta fuit arbitrio Maphei Vicecomitis de Mediolano, praestita fideiussione per utramque partem, et tunc Paduani fuerunt fideiussores pro Venetis [1].

MCCXCIX. — Dominus Carolus de Cantis de Pistorio potestas Paduae [2]. Item eodem anno dominus Neri de Bardis de Florentia potestas Paduae [3].

MCCC. — Dominus Nicolaus de Bonsignoribus de Senis potestas Paduae [4]. Item eodem anno dominus Nicolaus de Circlis de Florentia potestas Paduae' [5]. Hoc anno milites, et nobiles *c. 31 v* ac alii iudices Paduae, et frataleae fecerunt in hastiludiis, et aliis solatiis pulchriores vestes, quas omnes donarunt hominibus curialibus in publicam laetitiam propter maximam Paduae libertatem [6]. Anno praecedenti fuerat in Roma magna omnium peccatorum indulgentia; propter quam Bonifatius VIII papa infinitum aurum congregavit [7].

Imperiali tamen benedictione caruit, et occisus est a nepote filio fratris sui — 1-2. Hoc anno.... Venetorum] Eodem M.° DE CONFLICTU VENETORUM PER IANUENSES. *M* Eo tempore die VII septembris in vigilia nativitatis beatae Virginis Ianuenses conflixerunt Venetos in mari in contrata Scorcolae et duxerunt captivos bene VII millia et ultra cum multis galeis *E M T; segue in M* MCCLXXXXVIIII DE PACE INTER IANUENSES ET VENETOS — 3-4. Deinde.... partem] D. Carolus de Cancis de Pistorio potestas Paduae. Eo tempore facta fuit pax et concordia inter Ianuenses et Venetos sub arbitrio Maphaei Vicecomitis de Mediolano (*M agg.* facta) et praestita cautione et fidejussione per utramque partem *E M T* — 4. Venetis] *segue in M* Eodem M.° DOMINUS BOTEXELLA DE BONACOLSIS OBTINUIT DOMINIUM MANTUAE — 5-6. Item eodem.... Paduae] D. Neri de Bardis de Florentia potestas Paduae. Eo tempore mense januarii apparuit cometes, et dominus Bottexella de Bonacossis (*M* Bonacolsis) de Mantua obtinuit dominium ipsius civitatis, expulsis patruis eius *E M T* — 7. MCCC] *M agg. come titolo:* CURIA MAGNA FACTA IN PADUA — 7-12. Dominus Nicolaus.... congregavit] D. Nicolans de Bonsignoribus de Senis potestas Paduae. Eo tempore facta fuit curia solepmnissima militum et popularium in Padua et hastiludiis et choreis de mense februarii. Et fuit maxima lues bestiarum bovinarum *E M T - segue in M* et eo anno fuit indulgentia generalis omnium peccatorum Romae. Eodem M.°: *continuano E M T* D. Nicola de Circulis de Florentia potestas Paduae

"statis „ (IVI, *Dipl.*, doc. 1° settembre 1298, n. 4036). "Bartholdi de Sancto Miniato Padue potestatis „ (IVI, doc. 25 ottobre 1298, n. 4041). L'altro vicario Andrea da Gubbio professore dell'uno e dell'altro diritto risulta dal documento n. 520 della *Marca Trivigiana* del Verci, attribuito malamente all'anno 1311, invece che al 1298 (GLORIA, *op. cit.*, p. 28, nota 1).

[1] Cf. la *r. parm.*, ann. 1298-1299) e la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali.

[2] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti, salvo alcune differenze di grafia, si accordano riguardo a questo podestà. "Potestate nobili milite domino Karlo domini Canti de Pystorio „ (ARCH. CIV. *Cod. Stat. Carr.*, c. 217, 12 gennaio 1299). "Coram domino Anastaxio iudice et vicario domini Charli domini Chanti de Pistorio Padue potestatis in ultimis quatuor mensibus sui regiminis „ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 16 marzo 1299, n. 4073). "Carli de Cantis de Pistorio Padue potestatis „ (IVI, *Corona*, doc. 26 giugno 1299, n. 1336; GLORIA, *op. cit.*, p. 28, nota 2).

[3] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti s'accordano intieramente riguardo a questo podestà: "In primis quatuor mensibus potestarie nobilis militis domini Neri de Bardis de Florencia Padue potestatis „ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 24 luglio 1299, n. 4091). "Nos Neri de Bardis de Florencia potestas Padue „ (IVI, *Cod. Stat. Carr.*, c. 236, 23 dicembre 1299). Nel *Cod. Stat. Riformato* presso l'ARCH. CIV. a c. 574 si legge: "Potestate domino Neri de Bardis de Florencia MCCC indictione XIII de mense decembris „. Questo anno 1300 corrisponde al 1299 secondo i nostri computi, perchè allora i Padovani cominciavano l'anno e la indizione col 25 dicembre. Da ciò si comprende che lo statuto registrato sotto quella data, fu emanato tra il 25 e il 31 dicembre del 1299, durante la podesteria del Bardi (GLORIA, *op. cit.*, p. 28, nota 3). Il brano "Eo tempore.... patruis eius „, comune ad *E M T* (vedi *varianti*) e che manca in *P*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[4] Salvo insignificanti differenze, che non impediscono d'identificare la persona, il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà: "Nobilis militis domini Nicholai de Bonsegnoribus de Senis honorabilis potestatis Padue „ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 11 gennaio 1300, n. 6). "In ultimis qnatuor mensibus potestarie domini Nicholai de Bonsegnoribus de Senis Padue honorabilis potestatis „ (IVI, doc. 17 maggio 1300, n. 3667; GLORIA, *op. cit.*, p. 28, nota 5).

[5] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà: "In primis quatuor mensibus potestarie nobilis militis domini Nichole de Circlis de Florencia honorabilis Padue potestatis „ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 27 luglio 1300, n. 4230). "Potestate domino Nicola de Circlis de Florentia „ (ARCH. CIV. *Demanio, Rub. Dipl.*, doc. dicembre 1300, n. 24; GLORIA, p. 28, nota 5).

[6] Cf. le *rr. parm.*, *cp.* (*Mol.*), *zab.* ed *ital.* degli Annali. Il brano "Et fuit.... peccatorum Romae „ aggiunto da *M* riportato fra le varianti non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[7] Cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Il brano "Anno.... congregavit „, che è soltanto in *P* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

MCCCI. — Dominus Bertolinus de Madiis de Brixia potestas Paduae [1]. Vir iste prudentissimus quam plures scoeleratos et malefactores trucidari fecit. Et Balugantem clericum homicidam in mense ianuario positum in cabia ferrea appensa in sumitate turris rubeae communis Paduae mori fecit [2].

MCCCII. — Dominus Besenzonus de Capignano potestas Paduae [3]. Eo tempore dominus Carolus de domo regis Francorum venit et habuit Florentiam et totam Tusciam excepto Pistorio [4]. Et mense.... domini de la Turre intraverunt Mediolanum, expulso capitaneo. Item eodem anno dominus Florenus de Ponte Carali de Brixia potestas Paduae [5].

MCCCIII. — Dominus Marinus Badoarius de Venetiis potestas Paduae [6]. Eo tempore fuit maxima sterilitas bladi in Padua, in tantum quod oportuit Paduanos petere et accipere a Venetis frumentum in maxima quantitate. Item eodem anno dominus Andreas Valaresso de Venetiis potestas Paduae [7]. Hoc anno captus fuit pontifex Bonifacius VIII per gentem domini

---

1. MCCCI] *M agg. come titolo:* De Belegante clero et homicida - Madiis] Maciis *E M T* — 1-2. Vir iste.... fecit] Iste vir prudentissimus multos sceleratissimos assassinos et malefactores trucidavit *EMT* — 4. fecit] *segue in M* Eodem M.° De morte domini Alberti de la Scala et de eius successoribus - *segue in EMT* D. Brondaglus de Saxoferrato potestas Paduae. Eo tempore apparuit cometes, et progenies de Circulis de Florentia recessit. Et mense septembri dominus Albertus de la Scala obiit, dominus Veronae, relictis filiis suis capitaneo Bartholomeo, Alboino et Cane Grande — 5. MCCCII] *M agg. come titolo:* Dux Karulus filius regis Karuli optinuit Florentiam et totam Tusciam — 6. Carolus de domo] Carolus filius regis Karuli Apulie Scicilie et Yerusalem et dux Calabrie ac Terrae laboris de domo *M* — 5-7. Eo tempore.... Pistorio] *om. E T* — 7. mense *om. M;* tempore *E T* — 7-8. Item.... anno *om. E T* Eodem M.° *ecc. M* — 9. MCCCIII] *M agg. come titolo:* Papa Bonifacius captus fuit per gentem Philippi regis Francie - *P agg. in margine d'altra mano* 1320 Pr. di San Marco — 10. Paduanos] Paduanis *M* — 11. Item.... anno] *om. E T* — 11-p. 347, l. 5. Item eodem.... Iacobum de Columna] Et dominus Bonifacius papa captus fuit per gentem domini Philippi regis Frantie in civitate Annie et infra mensem

[1] Il nome di questo podestà, come si trova nei documenti, è *Bertolinus* non già *Bartholomeus,* come recano le *r. cp.* (*Mol.*) e *cp.* (*A*) degli Annali: “Coram nobili milite domino Bertolino de Madiis de Brixia Padue honorabilis potestatis” (Arch. Civ. *Dipl.,* doc. 21 gennaio 1301, n. 4268). “Bertolini de Maziis de Brixia Padue potestatis” (Ivi, doc. 8 giugno 1301, n. 4307; Gloria, *op. cit.,* p. 28, nota 6). La redazione padovana del *Liber* omette di far menzione del podestà della seconda metà dell'anno 1301, sul cui nome, tranne varianti di grafia si accordano le redazioni degli Annali e i documenti. “Domini Brunday de Saxoferrato Padue potestatis” (Arch. Civ. *Dipl.,* doc. prima del 10 luglio 1301, n. 4309). “Nobilis militis domini Brundaglii de Saxoferrato potestatis Padue” (Ivi, doc. 22 settembre 1301, n. 4246, c. 47). I documenti dello stesso Archivio ai nn. 1342, 1352, c. 51 e 4759 (*Corona*) nomano questo podestà Brundayus, Brundaglius, Brondaleus, Brondagius de Saxoferrato. Taccio le molteplici varianti delle cronache e degli scrittori, e mi attengo al nome Brondagio. Siccome poi negli antichi documenti d'ordinario esprimevasi il solo nome, se questo era consono al cognome, così parmi dovere ritenere il nostro podestà di cognome *de' Brondagi*”. Così il Gloria (*op. cit.,* p. 28, nota 7).

[2] Cf. la *r. parm.* degli Annali. Il brano “D. Brondaglus.... Cane Grande” comune ad *EMT* riportato fra le varianti, e che manca in *P* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.* Per la notizia sulla morte di Alberto della Scala cf. le *rr. parm., zab.* ed *ital.* degli Annali.

[3] La forma prevalente nelle redazioni del *Liber,* in quelle degli Annali, e nei documenti è *Appignano,* sebbene siano molte le varianti. “In primis duobus mensibus potestarie domini Besenzonis de Oppignano potestatis Padue” (Arch. Civ. *Dipl.,* doc. 10 gennaio 1302, n. 4358) “Domini Benssonzonis de Appignano Padue potestatis” (*Ivi,* doc. 22 maggio 1302, n. 3990). “Altri documenti usano delle voce *Appignano*” (Gloria, *op. cit.,* p. 28, nota 8).

[4] Il brano “Eo tempore.... excepto Pistorio”, che manca in *EMT* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[5] Il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà “Ex commissione domini Ansaldi de fossa cavaraca de Cremona iudicis et Vicarii nob. militis domini Florini de Ponte Carali de Brixia honorabili Potest. Padue” (Verci, *Marca Trivigiana,* doc. 2 agosto 1302, n. 430) “Domino Florino de Ponte charali de Brixia honorabili potestate Padue” (Arch. Civ. *Dipl.,* doc. 11 dicembre 1302, n. 4416; Gloria, *op. cit.,* pp. 28, 29, n. 9).

[6] Il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti si accordano su questo podestà “In primis duobus mensibus regiminis nobilis militis domini Marini Badoarii de Veneciis Padue honorabilis potestatis” (Arch. Civ. *Dipl.,* doc. 24 gennaio 1303, n. 4427). “Coram provvido et discreto viro domino Delphino iudice et assessore nobilis militis domini Marini Badoarii de Veneciis honorabilis potestatis Padue in ultimis duobus mensibus sui regiminis” (Ivi, *Cod. Stat. Carr.,* c. 170, 27 maggio 1303; Gloria, *op. cit.,* p. 29, nota 1).

[7] Tranne lievi varianti di grafia il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà “Nos Iacobus de Laplaza doctor legum iudex et Vicarius domini Andree Valaressi potestatis Padue” (Arch. Civ. *Dipl.,* doc. dell'an. 1303, n. 4475). “Potestate domino Andrea Valarese de Vene-

Philippi regis Francorum, tractatu et opera illorum de Columna; nam deposuerat a cardinalatu Petrum et Iacobum de Columna. Qui Bonifatius propriae restitutus libertati, et hostibus fugatis, obiit Romae. Eodemque anno electus fuit papa Benedictus X frater praedicatorum natione tarvisinus, qui obiit infra annum. Et postea electus fuit papa Clemens V de Guasconia, qui in integrum restituit Petrum et Iacobum de Columna [1].

MCCCIIII. — Dominus Rubeus de Castello potestas Paduae [2]. Dicto anno coepta fuit *c. 32 r* discordia inter Paduanos et Venetos propter castrum Salinarum, constructum per commune Paduae in insula Calcinariae. Item eodem anno dominus Montanus Marinus de Ianua potestas Paduae [3]. Eo tempore existente guerra inter Paduanos et Venetos apud Salinas, dominus Octobonus patriarcha aquilegiensis, marchio de Este, ed illi de Camino fuerunt cum Venetis contra Paduanos, et Paduani ceperunt castra Venetorum. Deinde Veneti supervenientes cum navibus suis, et recuperatis suis castris, ceperunt Paduanos. Et postea pax facta est, quod in locis contentionum nullae fierent novitates, donec per arbitros per partes eligendos omnia fuerunt solemniter determinata [4].

MCCCV. — Dominus Pax de Pacibus de Bononia potestas Paduae [5]. Item eodem anno dominus Tarabotus de Tarabotis de Anchona legum doctor potestas Paduae [6]. Eo tempore Azo marchio de Este, qui expulerat fratres suos Aldrevandinum et Franciscum, perdidit civitatem Mutinae et Regii de tractatu Bononiensium et Veronensium.

---

obiit et hec fuit causa quia fecit quemdam processum contra dictum regem, ad procuraciones et tractatum domini Gullielmi de Volgareto militis et nunctii dicti regis qui prodicionem tractavit cum familiaribus dicti pontificis et proditorie captus fuit. Et omni thesauro tam ecclesie romane quam proprio spoliatus fuit. Sed tandem nutu divino, concitato populo civitatis, subito expulsis detemptoribus et Colloniensibus eorum complicibus liberatus fuit et restitutus pristine libertati, qui Romam rediens infra paucos dies migravit ad Dominum. Eodem M.° Dominus Andreas Vallaresso *M* etc. - Hoc anno captus.... Iacobum de Columna *om. E T* — 6-14. MCCCIIII] *M agg. come titolo:* DE GUERRA INTER PADUANOS ET VENETOS OCCASIONE SALIS - *contin. E M T* D. Rubeus de Castello potestas Paduae. Eo tempore mense martii incepit guerra inter communia Paduae et Venetiarum occasione castri et salinarum constructarum per commune Paduae in insula Caltinariae - *segue in M* Eodem M.° INFRASCRIPTI FUERUNT CONTRA PADUANOS — 11-14. et Paduani.... determinata *om. E M T* — 15. Paduae] *M agg. come titolo:* EODEM M.° AZO MARCHIO EXPULIT FRATRES SUOS ET PERDIDIT CIVITATES MUTINAE ET REGII — 17. Franciscum; perdidit] Franciscum postea perdidit *E M T*

" ciis " (IVI, *Cod. Stat. Carr.*, c. 13 luglio 1303). " In ultimis duobus mensibus potestarie domini Andree Valaresse de Veneciis Padue potestatis " (IVI, *Corona*, doc. 10 dicembre 1303, n. 3258; GLORIA, *op. cit.*, p. 29, nota 2).

[1] Cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali, per il brano " Hoc anno.... de Columna ", che manca in *E M T* e quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*. Neppure ne fa parte il brano, che segue soltanto in *M* e che è riportato fra le varianti " Et dominus Bonifatius.... migravit ad dominum ".

[2] Tranne la *r. parm.* degli Annali che ha *de Civitate Castelli*, il *Liber*, le altre redazioni degli Annali e i documenti recano *de Castello* " In primis duobus mensibus potestarie domini Rubei de Castello Padue potestatis coram domini Rogerio iudice et assessore " (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc., 18 gennaio 1304, n. 45). " Nobilis militis Rubei de Castello honorabilis potestatis Padue " (IVI, doc. 14 aprile 1304, n. 4536). Al nome dell'assessore Ruggero su nomato trovasi aggiunto de *Burgo Sancti sepulcri* nel documento n. 4525 dello stesso ARCH. CIV. *Dipl.* (GLORIA, *op. cit.*, p. 29, nota 3).

[3] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti, tranne lievi differenze di grafia, si accordano riguardo a questo podestà. " Potestate domini Montano de Marinis de Civitate Ianue " (ARCH. CIV. *Cod. Dipl.*, *mss. del* VERCI, p. 295, doc. 28 luglio 1304). " Domini Montani de Marino Padue potestatis " (IVI, *Dipl.*, doc. 7 dicembre 1304, nn. 3834, 3835). Sembra dal doc. 4854 dell'ARCH. CIV. *Dipl.*, che il Montano abbia avuto ad assessore Vernazio dei Visdomini parmigiano (GLORIA, *op. cit.*, p. 29, nota 4).

[4] Cf. tutte le redazioni degli Annali. Il brano " et Paduani.... solemniter determinata " che manca in *E M T* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[5] Il *Liber*, gli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà. La sola *r. parm.* ne determina la durata dell'ufficio a cinque mesi e mezzo. " Domini Pacis de Pace de Bononia Padue potestatis " (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 8 febbraio 1305, n. 4901 " Nobilis viri domini Pacis de Pacibus de Bononia potestatis Padue " (IVI, *Dipl.*, doc. 3116 e *Corona*, doc. 1422, 18 e 26 giugno 1305; GLORIA, *op. cit.*, p. 29, nota 5).

[6] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano su questo podestà. Soltanto la *r. cp.* (*A*) lo ommette. " Domini Taraboti de Tarabotis de Ancona honorabilis Padue potestatis " (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 14 luglio 1305, n. 4091). " Taraboti de Tarabotis Padue potestatis " (IVI, doc. 30 ottobre 1305, n. 3047; GLORIA, *op. cit.*, p. 29, nota 6). " La *r. zab.* fa durare l'ufficio di questo podestà sette mesi, quindi per tutto il gennaio 1306. Siccome di questo mese non si trova alcun documento, che rechi il nome del podestà successore Ponzino dei Ponzinardi, così il Gloria (loc. cit.) accetta le notizia data dalla suddetta redazione degli Annali ".

MCCCVI. — Dominus Poncinus de Piconardis de Cremona potestas Paduae [1]. Eo tempore mense martii fuit inceptum laborerium levandi palatium magnum communis Paduae, et ipsum cohoperiendi de plumbo [2]. Item eodem anno dominus Bassianus de Fusiraga de Laude potestas Paduae [3]. Eo tempore dominus Aldrevandinus et Franciscus marchiones de Este dederunt iurisdictionem Lendenariae et suae curiae communi Paduae [4].

MCCCVII. — Dominus Federicus Ponzonus de Cremona potestas Paduae [5].

Item eodem anno dominus Ungarus de Odis de Perusia potestas Paduae [6].

c. 32 v MCCCVIII. — Dominus Franciscus Bonensegna de Bitinio episcopatus Assisii po'testas Paduae [7]. Item eodem anno dominus Pinus de Vernaciis de Cremona potestas Paduae [8]. Hoc anno obiit dominus Azo estensis marchio in Este, relicto domino Fresco filio naturali, expulso de Ferraria a domino Francisco eius fratre. Dominus Franciscus marchio ecclesiam romanam

---

1. MCCCVI] *M agg. come titolo:* PALACIUM COMMUNIS COPERTUM FUIT DE PLUMBO — 2. ipsum *om. E M T* — 3. plumbo] *segue in M* Eodem M.° MARCHIONES DEDERUNT IURA LENDENARIE COMMUNI PADUAE - Bassianus de Fusiraga] Baxanus de Fixiraga *E M T* — 7. Item.... anno *om. E M T* - potestas Paduae] *M agg.* Eodem M.° COMES HENRICVS VII DE LUCENBURG EUECTUS FUIT IN IMPERATOREM. Eodem anno Henricus septimus ex comitibus de Lucenburg, operibus quam opibus memorabilior in festo sancte Catherine electus et in sequenti epiphania apud Aquisgrani coronatus *segue in E M T* Eodem anno captus est Dulcinus heresiarca de Novaria et Margarita tridentina et alii circa CL. Mortui autem fuerunt in montibus ex sectatoribus frigore, fame et gladio ultra CCCC qui libertatis speciem praedicabant; Margarita autem ante Dulcinum in frusta (*M* frustra) concisa est consors eius in pertinaci (*om. M.*) errore; postea ipse cum multis aliis ultimo pariter combusti — 8-p. 349, l. 9. MCCCVIII] *M agg. come titolo:* DE MORTE DOMINI AZONIS MARCHIONIS DE HESTE - Dominus Franciscus.... factum fuit] D. Franciscus de Bitinio episcopus (*M* episcopatus) Assisii potestas Paduae. Eo tempore obiit dominus Azo Estensis marchio, cui successit dominus Frescus eius filius naturalis, qui dedit Ferrariam Venetis. Et die.... mensis.... dominus Franciscus marchio de Hest frater supradicti domini Azonis et domini Aldrevandini, qui dominus Aldrevandinus habuit filios tres, videlicet Raynaldum, Obizum et Nicolaum, vendidit Rodigium Paduanis pro libris X milibus.

[1] In modo diverso è scritto lo stesso nome di podestà dal *Liber*, dalle redazioni degli Annali e dai documenti stessi. "Domini Ponzini de Ponzinardis de "Cremona potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 1° marzo 1306, n. 4665). Per dominum Ugolinum iudi-"cem et Vicarium domini potestatis Padue.... Ponzini "de Piginardis de Cremona potest. Padue" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 28 giugno 1306, n. 468; GLORIA, *op. cit.*, p. 29, nota 7). Questo podestà, secondo la *r. zab.* degli Annali incominciò il 1° febbraio il suo ufficio.

[2] Cf. la *r. ital.*, degli Annali.

[3] Varie sono le lezioni dello stesso nome del podestà nel *Liber* e nelle redazioni degli Annali. Ecco quella dei documenti: "Nobili militi domino Baxano de "Fuxiraga de Laude honorabili potestati Padue" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 12 luglio 1306, n. 469). "In ul-"timis duobus mensibus potesterie nobilis militis do-"mini Baxani de Fuxiraga civitatis Padue comendabili "potestatis" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 17 dicembre 1306, n. 1352, c. 52; GLORIA, *op. cit.*, p. 29, nota 8).

[4] Cf. le *rr. zab.* ed *ital.* degli Annali.

[5] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà: "Nobi-"lis militis domini Federici Ponzoni de Cremona ho-"norabilis potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 17 gennaio 1307, n. 2296). "Coram discreto viro domino "Otolino de Moscardis iudice et Vicario domini Fede-"rici de Ponzonibus potestatis Padue" (IVI, *Dipl.*, doc. 28 aprile 1307, n. 4770). "Per honorabilem virum do-"minum Federicum de Ponzonibus potestatem Padue" (*Ivi*, doc. 22 maggio 1307, n. 4773). "Discretus vir do-"minus Guelfinus iudex et assessor nobilis militis domini "Federici Ponzonis potestatis Padue" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 30 giugno 1307, n. 483; GLORIA, *op. cit.*, p. 30, nota 1).

[6] Per il brano "Eodem M° comes Henricus.... co-"ronatus", riportato fra le varianti e che si legge soltanto in *M*, cf. IORD., col. 1028 B. Per il brano "Eodem "anno captus.... combusti", comune ad *E M T* cf. IORD., 1031 C. Ambedue i brani non appartengono al nu cleo primitivo del *Liber regiminum*. Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà. "Potestate nobili milite do-"mino Hongaro de Oddis de Perusio" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. dicembre 1307, n. 4778; GLORIA, *op. cit.*, p. 30, nota 2).

[7] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti recano varie lezioni di questo nome di podestà: "Potestate nobili viro domino Francisco domini Bonin-"segne de Bitonio episcopatus Assixi.... in reforma-"cione maioris consilio communis Padue facto partito "per discretum virum dominum Bellotum de Salutario "iudicem et vicarium domini potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 15 marzo 1308, n. 4823). "In ultimis "quatuor mensibus potestarie domini Francissi de Be-"toni de episcopatu Sixi Padue potestatis" (IVI, *Corona*, docc. 20 e 21 giugno 1308, nn. 3295, 3300; GLORIA, *op. cit.*, p. 30, nota 3).

[8] Tranne le solite varianti di grafia il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà: "In primis quatuor mensibus "potestarie domini Pini de Vernaciis de Cremona Pa-"due potestatis" (ARCH. CIV. *Corona*, doc. 14 agosto 1308, n. 3312). "Domini Pini de Vernazis de Cremona "Padue potestatis" (IVI, *Dipl.*, doc. 31 ottobre 1308, n. 4485; GLORIA, *op. cit.*, p. 30, nota 4).

contra nepotem naturalem suum concitavit, et tunc dedit Rodigium communi Paduae pro libris decem millibus parvorum; et Frescus dedit Ferrariam communi Venetiarum. Veneti autem expulsi fuerunt de Ferraria, et locaverunt exercitum in castro Tealdo [1]. Et die XVIII februarii fuit confirmatum in maiori consilio per modum arengandi per ancianiam, quod mitterentur ambasciatores pro communi dominis Francisco et Rainaldo marchionibus, qui erant in Rodigio, ut statim venirent Paduam, et obediant communi et omni genti suae; et quod dominus Frescus statim discedat de contrata Arquadi et Fratae ac circumstantium locorum; et quod non dent aliquod damnum in terris Rodigii et sui comitatus ac totius Policinis, cum sit communis Paduae; et sic factum fuit.

MCCCIX. — Dominus Marinus de la Brancha de Ugubio potestas Paduae [2]. Eo tempore Bernardus clericus de Este positus fuit in cabia, et inceptae fuerunt stationes circa palatium communis, et cohopertae scalae istius palatii [3]. Item eodem anno dominus Franciscus de Cremonensibus de Pistorio potestas Paduae [4]. Eodem anno de mense augusti Veneti expelluntur de castro Tealdo et ferrariensi districtu per ecclesiam, ubi duo millia sepulti fuerunt in una fovea preter submersos in Pado [5].

MCCCX. — Dominus Gentilis de Philippensibus de Urbe veteri potestas Paduae [6]. Item

---

Et expulsi fuerunt Veneti de Ferraria. Et die XVIII februarii fuit firmatum in maiori consilio per modum arengandi per antianiam quod mitterentur ambasciatores pro communi Paduae pro dominis Francisco et Raynaldo eius nepotibus (*M* nepote) qui tunc erant in Rodigio, quod statim venirent Paduam, et quod dicant domino Venetico et omni genti suae et genti domini Freschi quod statim discedant de contrata Arquade et Fratae et circumstantium locorum et quod non dent aliquod damnum in terris Rodigii et sui comitatus et totius Policinis (*M* Polinicis), cum sint communis Paduae: et sic factum fuit (*M soltanto agg.* eodem anno). D. Pinus de Vernatiis de Cremona potestas Paduae *E M T* — 10. MCCCIX] *M agg. come titolo:* DE MORTE KARULI SECUNDI SCICILIE REGIS ET QUOT FILIOS RELIQUIT POST SE - Marinus] Mannus *E M T* (Armanno, *cf.* GLORIA, op. cit., *p. 30, nota 5*) — 11. cabia, et] cabia ferri et *E M T* — 12. communis *om. E M T* - istius *om. E M T* - palatii] *E M T agg.* Eodem anno obiit Karulus secundus rex Siciliae die v maij, relinquens hos filios Karolum primum, qui fuit rex Ungariae, secundum sanctum Ludoicum episcopum tholosanum, tertium Robertum regem Sciciliae, quartum Philippum principem Taranti, quintum Reymundum Berengarium, sextum Stephanum, septimum Iohannem principem Achaie, octavum Petrum, Beatricem, Beatricem marchixanam estensem et Beatricem virginem, Margaritam uxorem Karoli Sineterra, Blancam reginam Aragonie - *segue in M soltanto* Eodem M.° DE CORONATIONE HENRICI IMPERATORIS — 13. Padue] *agg. M* Eo tempore Robertus tercius, filius Karoli secundi regis Scicilie incepit regnare. Hoc anno Henricus rex ad papam Clementem misit nunctios, scilicet tres comites et duos episcopos, petens coronacionem imperii, qui mense julii confirmavit electum, tempus coronationis assignans et coronatus fuit apud Avinionem in prima dominica sequentis augusti - *agg. E M T* Hoc (*M* Eodem) anno Clemens papa quintus magnum processum fecit contra Venetos, quia Ferrariam urbem ecclesiae indebite occupaverunt — 13-15. Eodem anno de mense augusti.... in Pado *om. E M T* — 16. MCCCX] *M agg. come titolo:* DE CAPCIONE CIVITATIS RODI - Paduae] *E M T agg.* Eo tempore in festo ascensionis Domini Hospitalarii ceperunt civitatem Rhodi caput totius insulae — 16-p. 350, l. 1. Item.... anno *om. E T* - Eodem M.° *M ed agg. come titolo:* DE INTROITU IMPERATORIS IN LOMBARDIAM

---

[1] Cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali.

[2] Notato il solito accordo tra il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti tranne le differenze di grafia citiamo i documenti: "In primis duobus mensibus "potestarie nobilis militis domini Manni de Labrancha "Padue honorabilis potestatis (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 15 gennaio 1309, n. 4742). "Domini Manni de La Brancha "de Augubio potestatis Padue„ (IVI, doc. 8 giugno 1309, n. 4162; GLORIA, p. 30, nota 5). Il nome del podestà secondo i documenti è Manno (Armanno) non già Marino.

[3] I brani "Eodem anno obiit.... occupaverunt„ riportati fra le varianti comuni ad *E M T* e quello pure, che si trova soltanto in *M* non appartengono al nucleo primitivo del *Liber regiminum*. Per i due ultimi cf. IORD., 1028 B e 1031 C.

[4] Non v'ha alcuna notevole differenza tra il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti riguardo a questo podestà: "In primis quatuor mensibus secunde "potestarie domini Francisci de Cremonensibus de Pi"storio Padue honorabilis potestatis„ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 30 luglio 1309, nn. 2920, 2963). "Coram domino "Francisco de Cittadella iudice et officialis communis "Padue ad discum equi in primis quatuor mensibus po"testarie domini Francisci de Cremonensibus potestatis "Padue„ (IVI, doc. 23 ottobre 1309, n. 4926; GLORIA, *op. cit.*, p. 30, nota 6). Il brano "Eodem anno de mense.... in Pado„, che manca in *E M T* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*; per esso cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali e CORT., col. 777 D.

[5] Data, nome e patria di questo podestà concordano nel *Liber* e nelle varie redazioni degli Annali, tranne nell'italiana molto spesso errata, e così pure nei documenti. "Potestate nobili viro domino Gentile de "Philipensibus de Urbe Veteri„ (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 24 marzo 1310, n. 511). "In potestaria domini "Gentilis de Phylippensibus de Urbeveteri Padue pote"statis„ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 26 giugno 1310, n. 4972).

[6] Per il brano "Eo tempore in festo.... insulae„,

eodem anno dominus Teloneus de Cortesiis de Cremona potestas Paduae [1]. Hoc tempore Padua erat in communi et statu excelso. Episcopus de Constantia intrans Paduam anuntiavit Henri- c. 33 r cum de Lucemburg electum fuisse Romanorum regem, et Romam venturum' pro corona imperii. De mense iunii quidam nobiles Veneti voluerunt, nomine romanae ecclesiae, succurrere statum Venetorum; unde dominus Badoarius miles decapitatur; et Bajamonte Teopolus miles, cum aliquibus de domo Quirina, et aliis multis perpetuo fuerunt forbaniti. Romana autem ecclesia, receptis a communi Venetiarum centum millibus florenis, de Venetis expulsis parum curans, commune Venetiarum ab excommunicationis vinculo liberavit [2]. Et de mense septembris imperator Henricus intravit in Lombardiam.

MCCCXI. — Dominus Albertus de Castello potestas Paduae [3]. Dicto anno Henricus Romanorum rex coronatur in Mediolano circa epiphaniam [4]. Eo tempore per episcopum cenetensem vicarium imperatoris, per Vincentinos et Veronenses, mandato ipsius imperatoris, die jovis xv mensis aprilis, Vincentia occulte erepta est de protectione et dominio Paduae. Et dominus Canis de la Scala, vicarius imperatoris in Verona, multos Paduanos tunc ibi pro custodibus existentes, captivos conduci fecit Veronam; quorum aliqui pecunia redempti fuere. Et de mense iunii Paduani obediverunt imperatori [5]. Item eodem anno dominus Rodulfus de Malpileis de Sancto Miniato potestas Paduae mense iulii [6]; et stetit duobus mensibus in potestaria; quoniam Paduani promiserunt praedicto imperatori, sub certis pactis, eligendi et recipiendi vicarium ab eodem; et in mense augusti receperunt ipsum vicarium. Cui successit vicarius imperii Gerardus de Incola. Imperator obsedit Brixiam et eam cepit [7].

MCCXII. — Gerardo de Incola existente vicario imperatoris et potestate ab augusto usque

---

1. Tholoneus *E M T* — 1-8. Hoc tempore Padua.... vinculo liberavit *om. E M T* — 9. Lombardiam] *segue in E M T* et in sequenti epiphania fuit coronatus in Mediolano — 10-20. MCCCXI] *M agg. come titolo:* QUO MODO IMPERATOR OCCUPAVIT VICENCIAM - D. Albertus de Castello .... et eam cepit] D. Albertus domini Ugucionis de Castello potestas Paduae. Eo tempore die jovis xv aprilis episcopus genuensis (*M* cenevrensis) vicarius domini imperatoris Henricus VII occulte Paduanis Vicentiam occupavit, auxilio et tractatu quorumdam Vicentinorum et domini Canis vicarii dicti imperatoris in Verona, qui multos Paduanos tunc ibidem existentes pro custodibus captivos conduci fecit Veronam, quorum aliqui pecunia redempti fuerunt et relaxati de mense iunii, quo mense Paduani obedierunt imperatori. Et de dicta occupatione fuit inculpatus dominus Antonius de Curterodulo qui tunc erat socius domini Iohannis layci militis de Viguntia potestatis Vincentiae - *M soltanto agg.* eodem M.º - *contin E M T* D. Rodulphus de Malpileis de Sancto Miniate potestas Paduae. Hic stetit solum per duos menses in potestaria, quia Paduani coeperunt obedire predicto imperatori sub certis pactis eligendi et recipiendi vicarium ab eodem et in mense augusti ipsum vicarium receperunt — 21-p. 351, l. 4. Gerardo de Incola.... Motam] D. Gerardus de Inzola de Parma vicarius ab augusto usque ad mensem februarii et potestas Paduae usque ad calendas julii, quia Paduani noluerunt amplius obedire imperatori non observanti Paduanis pacta per eum promissa

che manca in *P*, riferito nelle varianti comune ad *E M T* e che non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum* cf. IORD., col. 1032 C.

[1] Fra le varie lezioni del nome di questo podestà accettiamo quella che è confermata dai documenti: "In "primis quatuor mensibus domini Tholomei de Corte- "xiis de Cremona Padue potestatis „ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 3 luglio 1310, nn. 3905, 3906). "In ultimis duobus "mensibus domini Tolomei de Cortesis Padue potesta- "tis „ (*Ivi*, docc. 18 novembre 1310, nn. 1927, 2002; GLORIA, *op. cit.*, p. 30, nota 8).

[2] Il brano "Hoc tempore.... liberavit „ che si legge soltanto in *P* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.* Per esso cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali e CORT., coll. 777, 778.

[3] Nel *Liber* è omesso *Uguccionis,* che vi è nella *cp.* (*A*) degli Annali e in un documento: "Nos Albertus "de Castello Padue potestas „ (VERCI, *Marca Trivigiana,* doc. 8 febbraio 1311, n. 521). "In ultimis quatuor "mensibus potestarie domini Alberti domini Uguccio- "nis de Cant. Castelli „ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 30 giugno 1311, n. 5106; GLORIA, *op. cit.*, p. 30, nota 9).

[4] Cf. la *r. cp.* (*Mol.*). degli Annali. Questa notizia "Dicto anno.... epiphaniam „ è data da *E M T*, nella rubrica precedente (vedi *varianti*).

[5] Cf. CORT., 779 D. L'aggiunta di *E M T*, riferita fra le varianti, "Et de dicta.... Vincentiae non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[6] Si accordano il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti riguardo a questo podestà: "In primis "quatuor mensibus potestarie nobilis militîs domini "Rodulfi de Malpileis de Sancto Miniate „ (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 7 luglio 1311, n. 5078; GLORIA, *op. cit.*, p. 30, nota 11).

[7] Cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Il brano "cui "successit.... cepit „, che manca in *E M T* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

ad mensem februarii [1]. Padua tunc rebellavit ipsi imperatori, quoniam non observavit pacta per eum promissa. Et tunc mortuus est dominus Rizardus de Camino. Vincentini fugati fuerunt in Quartesolo; et Vincentia tunc quasi capta fuit per Paduanos;' et ceperunt burgum Maro- *c. 31v* sticae; et dominus Canis de la Scala cepit Motam [2]. Item eodem anno dominus Iacobus de Rubeis de Florentia potestas Paduae [3]. Eo tempore seditiones et conspirationes ortae fuerunt in Padua, pro quibus fuerunt alii banniti, alii confinati, et alii occisi. Et mense augusti incepit guerra inter commune Paduae, et dominum Canem Grandem de la Scala, pro sacro romano imperio civitatis Veronae et Vincentiae vicarium generalem [4], et exercitus paduanus transivit in Beregam et cepit Poianam et facti fuerunt multi exercitus contra Vincentinos: et data fuit potestas domino Guecillo de Camino tunc eligendi potestatem Paduae, qui eligit Bertuum de Samaritanis de Bononia [5].

MCCCXIII. — Dominus Bertuus de Samaritanis de Bononia potestas Paduae [6]. Eo tempore die XVI maii Henricus imperator anno regni sui v° et imperii sui primo in aula palatii communis sui, habita (*sic*) in civitate Pisarum, gravem tulit sententiam contra omnes et singulos cives Paduae specialiter nominatos, et universaliter contra omnes, tamquam rebelles suos, et imperii; privando eos omnibus dignitatibus et privilegiis; ipsosque banniendo de toto imperio, et condemnando in libris mille auri. Dicto tempore Lucium, ubi dominus Nicolaus dominabatur, rebellavit communi Paduae. Unde Paduani equitaverunt ultra flumen Atticis contra Veronenses die primo februarii; et exercitus paduanus ivit ad portas Veronae. Et eodem anno dominus Guecilus de Camino fuit expulsus de Tarvisio. Sulimanus rebellavit in castro Brazoli, et postea mortuus fuit; demum castrum ipsum fuit diruptum. Et comes Goritiae Montagnanos, Paduanos et Tarvisinos tunc fugavit [7]. Item eodem anno dominus Nicolaus de

---

8. vicarium generalem] vicarius generalis *P* — 4-11. Item eodem.... de Bononia] eodem M.° *M che agg. come titolo:* DE PRIMA GUERRA INTER PADUAM ET DOMINUM CANEM GRANDE DE VERONA; 1313 *E T; contin. E M T* D. Iacobus de Rubeis de Florentia potestas Paduae. Eo tempore seditiones et conspirationes ortae fuerunt in Padua, pro quibus fuerunt alii banniti, alii confinati et alii occisi. Et mense augusti incepit guerra inter commune Paduae et dominum Canem Grandem de la Scala pro sacro romano Imperio civitatum Veronae et Vicentiae vicarium generalem, quae pacificata fuit MCCCXIIII die XI septembris potestate D. domino de Ponzonibus de Cremona — 12. MCCCXIII *om. E M T* - Bertuus] Bornius (*cf.* GLORIA, op. cit., *p. 31, nota 2*) — 13. sui] vero *E M T* - palatii] *segue in E M T* habitationis suae — 14. habita *om. E M T* — 14-15. singulos] singulares *E M T* — 15. universaliter.... omnes] generaliter omnes *E M T* — 16. toto imperio] toto suo imperio *E M T* — 17. mille] decem millibus *E M T* — 17-22. Dicto tempore.... tunc fugavit *om. E M T* — 22. *M agg. come titolo:* EO TEMPORE HENRICUS VII IN ECCLESIA LATERANI A PAPÀ IN IMPERATOREM CORONATUR, EU EODEM ANNO AD OPPIDUM BONCONVENTI DE COMITATU SENE PROPERAT — 22-p. 352, l. 1. Item eodem.... de Carbole] MCCCXIV Nicolaus de Calbulo de Forlivio *E M T*

[1] Riguardo a questo vicariato s'accordano il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti: "Nobilis "militis domini Gerardi de Henzola de Parma vicarii "Padue serenissimi viri domini Henrici dei gratia Ro- "manorum regis et semper augusti" (ARCH. CIV. *Corona*, docc. 13 e 28 settembre 1311, n. 1235, c. 1 sgg.). "In regimine nobilis militis domini Gerardi de Enzola "vicarii sacri imperii in civitate Padue" (IVI, *Dipl.*, doc. 14 febbraio 1312, n. 2123) "In regimine domini Gerardi "de Ynzola de Parma Padue potestatis" (IVI, *Corona*, doc. 17 febbraio 1312, n. 533). "Tempore dom. Gerardi "de Henzola Padue potestatis" (VERCI, *Marca Trivigiana*, doc. 24 giugno 1311, n. 720); GLORIA, *op. cit.*, pp. 30, 31, nota 11). Secondo la *r. zab.* degli Annali la podesteria di Gerardo durò per tutta la prima metà dell'anno 1312.

[2] Il brano "Et tunc mortuus.... Motam" che si trova soltanto in *P*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[3] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà. "In pri- "mis quatuor mensibus potestarie domini Iacobi de Ru- "beis de Florencia Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, docc. 21 luglio e 16 agosto 1312, n. 5114). "Nobilis "militis domini Iacobi de Rubeis de Florentia Padue "honorabilis potestatis" (IVI, *Sant'Agostino*, vol. XCVII, c. 14, 27 novembre 1312; GLORIA, *op. cit.*, p. 31, nota 1).

[4] L'aggiunta dei codici *E M T*, riportata fra le varianti "quae pacificata.... Cremona" non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[5] Per tutta la rubrica cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali; per il brano "et exercitus.... Bononia", che manca in *E M T* e non appartiene quindi al nucleo del primitivo del *Liber regiminum*, cf. anche CORT., col. 784 c.

[6] Secondo il primo documento, che citeremo, questo podestà è già in carica il 17 dicembre 1312, e quindi questa volta è errata la lezione della *r. zab.*, che lo fa entrare in ufficio al primo gennaio 1313. "In regimine "domini Bornii de Samaritanis de Bononia Padue po- "testatis" (ARCH. CIV. *Dipl.*, doc. 17 dicembre 1312, n. 5143). "In potestaria domini Bornii de Samaritanis de "Bononia potestatis Padue" (IVI, docc. 26 maggio e 2 giugno 1313, n. 2795; GLORIA, *op. cit.*, p. 31, nota 2).

[7] Il brano "Dicto tempore.... tunc fugavit", si

Carbole potestas Paduae [2]. Tunc exercitus paduanus existens in Montebello, illo tunc obiit imperator Henricus, et ipso mortuo tunc electus fuit Lodovicus Ricus dux Bavariae [3].

c. 34 r MCCCXIIII. — Dominus Dinus de Rubeis de Arimino potestas Paduae [4]. Iste fuit expulsus' de regimine, quia eo tempore de mense aprilis orta fuit quaedam discensio in civitate Paduae, pro qua multi cives fuerunt confinati de Padua contra voluntatem illorum de Carraria; et huius rei auctores fuerunt Petrus de Alticlinis, et alii complices sui; et illo tunc Petrus iudex de Alticlino cum filiis suis fuerunt lacerati in plateis communis per populum et confiscata eorum bona [5]. Item eodem anno Ponzonus de Ponzonibus de Cremona potestas Paduae [6]. Hic cum exercitu paduano de mense septembris se movens subito de Padua equitavit hora vesperarum Vincentiam versus per totam noctem; et in aurora Paduani intraverunt burgum sancti Petri de Vincentia ipsumque totum depredati sunt; sed eadem die post nonam superveniens de Verona dominus Canis eos incaute manentes conflixit, et duxit multos captivos in Verona, et tunc captus fuit Gulielmus de Beltrame, qui vulneribus obiit in carceribus de mense septembris. Et illo tunc cepit dominum Iacobum de Carraria et secum duo millia viri. Et facta pace propter hoc cum domino Cane, quae paucis duravit annis, dicti carcerati dimissi fuerunt [7].

MCCCXV. — Dominus Franciscus de Carbulo de Forlivio potestas Paduae [8].

---

1. Paduae] *M agg.* Eo tempore Henricus VII in ecclesia Laterani Romae a papa in imperatorem coronatur, et eodem anno ad oppidum Bonconventi de comitatu Sene properat — 1-2. Tunc exercitus.... dux Bavariae] *om. E M T* — 4-16. MCCCXIIII Dominus Dinus.... dimissi fuerunt] MCCCXIIII *M; om. la data E T* D. Rivus de Arimino (Dominus Dynus de Rubeis de Arimeno *M*). Eo tempore mense aprilis orta fuit quaedam dissensio (discessio *M*) in civitate Paduae, in qua occisi fuerunt Petrus judex de Alticlino cum filiis in platea communis Paduae a telis et filo per populum et confiscatis suis bonis, banniti fuerunt in quartam generationem *E M T* MCCCXIV et MCCCXV D. Ponzinus de Ponzonibus de Cremona potestas Paduae. Hic eum exercitu Paduanorum de mense septembris movens subito de Padua, equitavit hora vesperarum versus Vicentiam per totam noctem et in aurora Paduani intraverunt burgum Sancti Petri de Vicentia, et ipsum totum depraedari fecerunt. Sed eadem die post nonam superveniens de Verona dominus Canis de la Scala, eos incaute manentes conflixit, et multos captivos in Vicentiam duxit, inter quos nobilem virum dominum Iacobum de Carraria. Pax tamen cito subsecuta, quae paucis duravit annis *E M T*

legge soltanto in *P*, manca in *E M T* e quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber Regiminum*. Cf. per questo brano le *rr. cp.* (*Mol.*) ed *o.* degli Annali.

[2] Salvo le solite differenze di grafia tra il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti vi è accordo riguardo a questo podestà: "In regimine nobilis millitis "domini Nicholini de Calbulo honorabilis potestatis Padue" (Arch. Civ. *Dipl.*, doc. 10 luglio 1313, n. 5192). "In potestaria domini Nicholucii de Calbullis Padue po"testatis" (Ivi, *Corona*, doc. 28 marzo 1314, n. 5076 a; Gloria, *op. cit.*, p. 31, nota 3). La *r. zab.* degli Annali ricorda che questo podestà rimase in ufficio nove mesi, ed il fatto è confermato dal secondo dei due documenti citati.

[3] Cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali.

[4] Il *Liber* e le redazioni degli Annali e i documenti si accordano su questo podestà, che secondo la *r. zab.* rimase in ufficio soltanto due mesi. Il Gloria cita un documento dell'Arch. Civ. *Corona*, n. 1152, che fa menzione di questo podestà il 15 maggio 1514, ma nota che risulta da un documento citato più innanzi (nota 6) che alla fine di maggio detto podestà aveva ormai terminato il suo ufficio (Gloria, *op. cit.*, p. 31, nota 4).

[5] Cf. le *rr. cp.* (*Mol.*), *zab.*, *ital.* degli Annali.

[6] Il *Liber*, le redazionì degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà tranne differenze lievi di lezione: "In potestaria nobilis militis "domini Poncini de Ponzonibus de Cremona potestatis "Padue" (Arch. Civ. *Corona*, doc. 31 maggio 1314, n. 2362). "In presentia domini Oti vicarii nobilis mili"tis domini Poncini de Ponzonibus de Cremona hono"rabilis Padue potestatis" (Ivi, doc. 8 giugno 1314, n. 2306). "Domini Puncini de Punzonibus de Cremona "honorabilis Padue potestatis" (Ivi, *Dipl.*, doc. 30 novembre 1313, n. 5298; Gloria, *op. cit.*, p. 32, nota 1). Data la consueta durata dell'ufficio di podestà, ora limitato a sei mesi, il Gloria suppone che questo podestà sia rimasto in carica fino a tutto novembre 1314 (Gloria, loc. cit.). Si noti a questo proposito che la *r. zab.* fa incominciare le podesterie successive, fino dalla seconda del 1315 al 1° dicembre e al 1° giugno.

[7] Per la rubrica dell'anno 1314 ben diversa in *E M T* cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali.

[8] Il *Liber* assegna questo podestà all'anno 1315 esclusivamente, mentre più esattamente la *r. zab.* degli Annali e l'*ital.* derivata da essa lo pone sotto la rubrica dell'anno 1314, avendo dovuto incominciare la sua podesteria nel dicembre di questo anno: "Tempore "regiminis nobilis viri domini Francisci de Calbullo "honorabilis potestatis civitatis Padue" (Arch. Civ. *Dipl.*, doc. 10 gennaio 1315, n. 5308). "Nos Grimenus "vicarius nobilis viri domini Francisci de Calbulo Padue "potestatis" (Ivi, doc. 30 aprile 1315, n. 4142). "Domini Francisci de Calbulo potestatis Padue" (Ivi, doc. 28 maggio 1315, n. 5359, c. 67; Gloria, *op. cit.*, p. 32, nota 2).

Item eodem anno dominus Ugolinus de Liazariis de Bononia potestas Paduae [1]. Illo anno Ugutio e Fasola dominus Pisarum et Lucae, in bello Montis Chatini, fugavit principem fratrem regis Roberti, qui subiugavit Florentiam. Et illo tunc dominus Carolus eius filius mortuus fuit, et unus filius Ugonis a Fasola. Corpus namque domini Petri fratris dicti regis in cadaverum multitudine reperiri non potuit. Ipse Ugutio postea fuit expulsus de suo dominio; et ipso existente tunc duce militiae domini Canis, obiit Vincentiae [2].

MCCCXVI et XVII. — Dominus Merulus de Assisio potestas Paduae mense ianuarii [3]. Item eodem anno dominus Ubertus de Cancelleriis de Pistorio potestas Paduae a kalendis decembris usque ad kalendas iunii [4], qui decapitari fecit suum iudicem volentem prodere Paduam domino Cani [5].

MCCCXVII. — Dominus Bernardus de Cornio de Perusio potestas Paduae [6]. Hoc anno c. 31 v leones nati sunt Venetiis. Item eodem anno dominus Opizo de Opicinis de Pisis potestas Paduae [7]. Mense iulii Paduani voluerunt furtive accipere Vincentiam domino Cani contra

---

1-6. Item.... Vincentiae *om. E T* Eo tempore dominus Iohannes frater regis Roberti Hierosolomitani et Siciliae et princeps Lavorie, veniens cum valida manu hostium de Neapoli in auxilium Florentinorum ab Uguzone de la Faxola domino Pisae et Luche disconfixus fuit ad Montem Catinum, et mortuus eius filius Karulotus et dominus Petrus Tempesta de domo sua *M* — 7-10. MCCCXVI et XVII Dominus Merulus.... domino Cani] MCCCXVI *E T* MCCCXV et XVI *M* D. Ugolinus de Liazariis de Bononia potestas Paduae *E M T* - MCCCXVI *M* - *om. E T;* D. Merullus de Pardaninis de Assisio potestas Paduae *E M T* - MCCCXVI *M* - *om. E T* - D. Ubertus de Cancellariis de Pistorio potestas Paduae *E M T* — 11-p.354, l. 8. MCCCXVII Dominus Bernardus de Cornio.... potestas

[1] Il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà. Il suo ufficio, secondo i documenti cade nella seconda metà dell'anno 1315, cioè dal 1° giugno alla fine di novembre: "Nobilis millitis domini Ugolini de Liazaris de "Bononia Padue honorabilis potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.,* doc. 2 giugno 1315, n. 5170). "Ex commissione "domini Francisci de Liazaris de Bononia potestatis "Padue" (IVI, doc. 26 settembre ed ultimo ottobre 1315, n. 4641). "Ugolino de Liazario de Bononia pot.... Pa"due" (VERCI, *Marca Trivigiana,* doc. 28 novembre 1315, n. 779). Il vicario Guglielmo de Carubio modenese risulta dal doc. 13 ottobre 1315, tomo II, Ducali, c. 62 del MUSEO CIVICO; GLORIA, *op. cit.,* p. 32, nota 3).

[2] In questa rubrica dell'anno 1315, considerando il brano del solo codice *M,* riportato fra le varianti "Eo tempore.... de domo sua" si riscontra la diversità delle fonti, di cui disposero per lo stesso fatto i compilatori della redazione padovana e della marciana. Per il brano "Illo anno.... Vincentiae" che manca del tutto in *E T* e quindi non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum* cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali e CORT., coll. 789-790.

[3] Il *Liber* e la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali pongono il principio di questa podesteria in gennaio, il che è in contrasto con un documento che ora citeremo e con la *r. zab.* degli Annali, che fissa il tempo di questa podesteria dal 1° dicembre al 1° giugno. La sola *r. cp.* (*A*) degli Annali ci dà il cognome *de Pandaninis* di questo podestà confermato con una grafia diversa dalla prova d'un documento citato più innanzi. "Nobilis mi"litis domini Meroli domini Andree de Axio honorabilis "Padue potestatis" (ARCH. CIV. *Dipl.,* doc. 2 dicembre 1315, n. 5384). "Domini Meroli domini Andree de Pa"davinis de Assisio potestatis Padue" (IVI, doc. 19 dicembre 1315, n. 5235). "Nobilis militis domini Merulli "de Asixio honorabilis potestatis Padue" (IVI, doc. 23 maggio 1316, n. 4873; GLORIA, *op. cit.,* p. 32, nota 4).

[4] La *r. zab.* degli Annali fa durare la podesteria di Uberto Cancellieri dal 1° giugno al 1° dicembre, e al 1° giugno la fa pure incominciare la redazione *cp.* (*Mol.*). Queste date hanno conferma nei documenti, non così quelle stabilite dal *Liber.* "Domini Uberti de "Chanzelleriis de Pistorio honorabilis potestas Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.,* doc. 19 giugno 1316, n. 5460). "No"bilis militis domini Uberti de Canzeleriis de Pistorio Padue potestatis" (IVI, doc. 30 ottobre 1316, n. 5481).

[5] Per l'aggiunta di *P* cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali e CORT., c. 790 A.

[6] Il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti s'accordano, tranne varianti di lezione, su questo podestà. Secondo le *rr. zab.* ed *ital.* degli Annali prima di Berardo di Cornia fu eletto a podestà *Dardanus de Iacajolis* che prima accettò e poi rinunciò all'ufficio per un giusto impedimento. La durata dell'ufficio di Berardo di Cornia è di sei mesi, dal 1° dicembre 1316 al 1° giugno 1317, e pel primo e l'ultimo mese della sua podesteria v'è anche la conferma dei documenti. "Do"mini Berardi de Cornio de Peruxio potestatis Padue" (ARCH. CIV. *Dipl.,* doc. 10 dicembre 1316, n. 4990). "In "presencia discreti et sapientis viri domini Godi de "Obezingis de Pissis iudicis et vicarii nobillis militis domini Berrardi de Cornio potestatis civitatis Padue" (IVI, doc. 30 marzo 1316, n. 5515). "In ultimis tribus "mensibus potestarie domini Berardi de Cornia de di"strictu Perusio" (IVI, doc. 7 maggio 1317, n. 5507; GLORIA, *op. cit.,* p. 32, nota 6).

[7] Il nome di questo podestà suonerebbe in volgare Obizzo degli Obizzini; si noti in quanti modi diversi fu scritto dal *Liber,* dalle redazioni degli Annali e dai documenti. Il suo ufficio dura dal 1° giugno al 1° dicembre del 1517, come afferma la *r. zab.* degli Annali senza contraddire ai documenti: "Potestate nobili viro "domino Oppizino de Oppicinis de Pissis potestate Pa-

pacem; Paduanis vero fugatis capitur comes Sancti Bonifacii, qui obiit propter vulnera in carceribus, quem tamen dominus Canis in vita et in morte summo honore tractavit. Eodem millesimo, nocte praecedente sanctum Thomam, dominus Canis de la Scala, movens se post vesperas cum exercitu suo de Vincentia, intravit furtive, mediantibus quibusdam proditoribus de Monte Silice, cum auxilio Comitis Guritiae, et habuit libere terram Montis Silicis, et dictum castrum post paucos dies et deinde per vim accepit Estem; et data fuit sibi Montagnana, tunc potestate domino Rainerio de Canossa de Regio[1]; qui post duos menses renuntiavit, et tunc electus est Petrus de la Parte potestas Paduae.

MCCCXVIII. — Dominus Petrus de la Parte de Tarvisio potestas Paduae[2]. Eo tempore commune Tarvisii magnifice fuit in auxilium Paduanis contra dominum Canem, qui cum suo exercitu transivit in Plebatum Sacci, deinde castrametatus est iuxta pontem Sancti Nicolai. Tunc Paduani cum maximo armorum furrore elegerunt capitaneum populi Odoricum de Chuchagna, stipendiarum Paduae; et mense februario fit pax cum domino Cane interventu domini Iacobi de Carraria. Redierunt extrinseci; et quidam intrinseci de parte ecclesiae fugantur. Item eodem anno dominus Iohannes de Ca Molino de Venetiis potestas Paduae[3]. In mense iulii in die sancti Iacobi datur dominium Paduae domino Iacobo de Carraria q. domini Mar-

---

Paduae] MCCCXVI et XVII - 1317 *E T* Dominus Beraldus de Cornio de Perusio potestas Padue, in kalendis decembris et usque ad kalendas januarii *E M T* - MCCCXVII *M* - *om.* *E T* Dominus Opizo de Opicingis de Pisis in kalendis junii *M agg. come titolo:* Hoc anno dominus Canis Grande habuit castrum Montissilicis et terram et alia castra quam plura. Dominus Raynerius de Canoxa de Regio potestas Padue in calendis decembris. Hic stetit in regimine solum per duos menses et, habito suo salario, sponte recessit. Eo enim tempore in festo sancti Thomae apostoli dominus Canis de la Scala movens se post vesperas cum suo exercitu de Vincentia in vigilia dicti festi equitavit per noctem, et tractatu habito cum aliquibus de Monte Silice ante auroram illuc venit, et habuit libere terram Montis Silicis; et deinde castrum, quod est in summitate montis, infra paucos dies; et deinde per vim debellavit et optinuit terram Hest; et deinde terram Montagnane, quam habuit sine aliqua pugna. Et de mense januarii sequenti transitum fecit in terras plebatus Sacci, et castramentavit ad Pontem sancti Nicolai, donec pax facta fuit inter partes; tractatu facto per Venetos. Tuncque Paduani confinati, et expulsi de Padua occaxione guerrae, fuerunt ad gratiam restituti *E M T* — 9-p. 355, l. 6. MCCCXVIII Dominus Petrus.... domini Canis] MCCCXVIII D. Petrus de la Parte de Tervixio potestas Paduae MCCCXVIII D. Iohannes de Molino de Venetiis potestas Paduae. Eo tempore in festo sancti Iacobi de mense julii D. Iacobus quondam domini Marsilii de Carraria sine strepitu et furore aliquo, per consilia et reformationes factas per commune Paduae, factus fuit capitaneus, et dominus generalis civitatis Paduae *E M T*

" due " (Arch. Civ. *Dipl.*, doc. 27 giugno 1317, n. 5531). " Coram discreto viro Iohanino de Curviatico iudice et " assessore nobilis et potentis viri domini Oppigi de " Oppizingis de Pissis honorabilis potestatis Padue " (Ivi, sant'Agostino, vol. XCVII, c. 29, 21 luglio 1317). " Nobilis viri domini Opizi de Opizinis de Pisis honorabilis " Padue potestatis " (Ivi, *Dipl.*, doc. 29 novembre 1317, n. 4475 ed altri; Gloria, *op. cit.*, pp. 32, 33, nota 7).

[1] Il *Liber* e la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali fanno durare la podesteria di Rainiero di Canossa per due mesi, avendo egli dopo questo tempo rinunciato all'ufficio. Il Gloria (*op. cit.*, p. 33, nota 1) cita, riguardo a questo podestà, un solo documento del dicembre 1517: " Nobilis militis domini Raynerii de Canoxa de Regio " honorabilis Padue potestatis " (Arch. Civ. *Dipl.*, doc. 17 dicembre 1317, n. 5569) e poi osserva che detto podestà deve esser uscito di carica prima del 21 gennaio 1318, perchè il doc. 48 di quella data (Bianchi, *Storia del Friuli*) determina ch'erano ormai in ufficio Oderico de Cucagna capitano del popolo padovano e Giovanni della Vagola vicario di Pietro della Parte podestà. Per la rubrica dell'anno 1317 cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali, e Cort., col. 790 b. Di essa sono indicate fra le varianti le parti, che, mancando in *E M T*, non appartengono al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[2] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti, tranne varianti di grafia si accordano riguardo a questo podestà, che secondo l'uso e quanto dice la *r. zab.* degli Annali deve esser rimasto in carica fino al 1° giugno 1318, perchè in quel giorno incomincia la podesteria del suo successore: " Petrus de Bonaparte Pad. " pot. " (Verci, *Marca Trivigiana*, doc. 11 febbraio 1318, n. 858). " Domino Gerardo de Zambechariis vicario no- " bilis viri domini Petri de la Parte potestatis Padue " (Arch. Civ. *Corona*, doc. 10 aprile 1318, n. 3342). " Potestate nobili viro domino Petro de la Parte de Tarvi- " sio " (Ivi, *Dipl.*, doc. 11 aprile 1318, n. 5580; Gloria, *op. cit.*, p. 33, nota 2).

[3] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano su questo podestà. Il suo ufficio dura, secondo la *r. zab.* degli Annali, dal 1° giugno al 1° dicembre, nè vi è contraddizione coi documenti: " In potestaria domini Iohannis de Molino de Veneciis " honorabilis potestatis Padue " (Arch. Civ. *Dipl.*, doc. 23 giugno 1318, n. 4847). " Coram domino Iacobo de " Lugo iudice et vicario domini Iohannis de Molino Pa- " due potestatis " (Ivi, doc. 21 agosto 1318, n. 5606). " Nobilis viri domini Iohannis de Molino Padue hono- " rabilis potestatis " (Ivi, doc. 19 settembre 1318, n. 5702; Gloria, *op. cit.*, p. 33, nota 3).

silii, sine strepitu vel furrore aliquo, per consilia et reformationes factas per commune Paduae, et factus est capitaneus et dominus generalis civitatis Paduae. Item de mense octobris, Ugutio a Fasola mandato domini Canis quasi furtive habuit Tarvisium; et deinde dominus Canis obse'dit Tarvisium, cum quo fuerunt isti, videlicet dominus Guezili de Camino, Articus c. 35 r advocatus Tarvisii et Gulielmus de Vonico. Eodem anno dominus Iacobus de Carraria Thadeam eius filiam dedit in uxorem Mastino nepoti dicti domini Canis [1].

MCCCXIX et XX. — Dominus Marcus Gradonicus de Venetijs potestas Paduae [2]. Eodem anno et mense iunii propter oppressionem domini Canis datur Tarvisium domino comiti Guritiae. Item eodem millesimo die v augusti dominus Canis graviter obsedit Paduam, et fecit castrum ad pontem Bassanelli, et datur Citadella domino Cani. Item eodem millesimo dominus Iacobus de Carraria, cum consensu populi dedit Paduam comiti Guritiae nomine Federici ducis Austriae, qui se appellabat Romanorum regem, propter infestationem domini Canis, et die III mensis ianuarij Guiliricus de Valse, uti vicarius domini ducis Austriae, intravit Paduam. Et tunc treugua facta fuit cum domino Cane, et dicto tempore treuguae dominus Canis cepit Asolum et Montebellunam [3].

MCCCXX et XXI. — Dominus Altinerius de Azonibus de Tarvisio potestas Paduae in mense ianuario [4]. Dicto vero mense die XIII Bassanum datum fuit comiti Guritiae. Die VIII maij obiit Rainaldus Scrovegnus. Item eodem millesimo die III iunij, iuxta ecclesiam sanctae Iustinae, Paduani extrinseci per foveas ingressi sunt de nocte furtive intra fortilicias, qui fuerunt mortui et submersi. Item eodem millesimo, die XII iulij in festo sancti Hermacorae, gens domini Canis fugata fuit per Paduanos, et capitur Simeon Philippus de Pistorio, capitaneus in castro Bassanelli, qui vocabatur potestas Paduanorum extrinsecosum et ductus est Paduam. Item eodem anno dominus Nigrisolus de Ansoldis de Cremona legum doctor potestas Paduae [5].

7-22. MCCCIX et XX Dominus Marcus.... ductus est Paduam] 1319 *E T* - MCCCXVIIII et XX *M* - Dominus Marcus Gradanico de Venetiis potestas Paduae. Eo tempore MCCCXVIIII die v mensis augusti dominus Canis de la Scala cum magno exercitu suo castramentatus fuit ad pontem Baxanelli, ubi castrum unum constituit, et obsedit graviter civitatem Paduae ultra annum *E M T* MCCCXX *M* - *om. la data E T* - Dominus Altinerius de Azonibus de Tervixio potestas Paduae. Eo tempore in festo sanctorum Hermacorae et Fortunati, die XII julii, fuit sconfictus dominus Simon Philippus capitaneus in castro Baxanelli, et captus per Paduanos, qui vocabatur potestas Paduanorum extrinsecorum cum multis bonis equitibus et peditibus domini Canis, super stratam de Pontecurvo, et hoc fuit initium casus ipsius domini Canis *E M T* — 23-p. 356, l. 5. Item eodem anno.... februarij] 1320 *E T* - MCCCXX et XXI *M* D. Nigrexolus de Ansoldis de Cremona potestas Paduae, et fuit doctor legum. Eo tempore 1320 die XVI (XXVI *M*) augusti debellatus et fugatus fuit dominus Canis cum omnibus suis per gentes dominorum comitis Goritiae, et Henrici de Valse et Paduanos: et destructum fuit castrum Baxanelli

[1] Per la rubrica del 1318 cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali e CORT., col. 792 A. Di questa rubrica, com'è indicato fra le varianti, l'ultima parte non appartiene al nucleo primitivo del *Liber reginimum.*

[2] Il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà. Riguardo alla durata dell'ufficio la determina la *r. zab.* dal 1° dicembre 1318 a pochi giorni dopo l'epifania del 1320. Questo podestà è menzionato nei documenti dell' 11 dicembre 1318, del 20, del 26 aprile dello stesso anno e del 4 novembre 1319, ma in nessuno del 1320 (cf. GLORIA, *Intorno ai podestà che furono in Padova durante la dominazione carrarese, Serie cronologica provata co' documenti*, Padova, Randi, 1859, p. 9, nota 1).

[3] Per la rubrica degli anni 1319 e 20 cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Di essa alcune parti indicate nelle varianti non appartengono al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[4] Il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà. La *r. zab.* degli Annali ne determina esattamente la durata dell'ufficio del 1° febbraio al 1° agosto 1320. Il Gloria (*op. cit.*, p. 9, nota 2) riguardo a questo podestà cita un solo documento — 1320, 28 luglio (ARCH. CIV. *Dipl.*, n. 5733). "In regimine domini Altinerii de Azonibus "de Tervisio Padue potestatis tempore Vicarie domini "Ulrici de Walsse capitanei Stirie et Vicarii generalis "civitatis Padue pro regia majestate ".

[5] Il *Liber,* le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà. La *r. zab.* degli Annali ne determina la durata dell'ufficio cioè dal 2 agosto al 31 ottobre del 1320. Secondo la medesima redazione in accordo col *Liber* e coi documenti il detto podestà fu confermato per altri sei mesi dal 2 novembre 1320 fino al 30 aprile 1321, doc. 1320, 29 agosto (ARCH. CIV. *Dipl.*, n. 5733): "Tempore regiminis "domini Nigrexoli de Ansoldis doctoris legum de Cre- "mona Padue potestatis " doc. 1321, 27 aprile (IVI, nn. 5352, 5364). "Tempore domini Nigresoli de Ansol- "dis potestatis Padue " (GLORIA, *op. cit.*, p. 9, nota 3).

Et die VI exeunte augusto anno MCCCXX, Paduani cum auxilio comitis Guritiae et Federici c. 35 v ducis Austriae fugarunt dominum Canem, et destruxerunt' castrum Bassanelli, et obsederunt Montem Silicem. Item combusta fuit tota terra Estensis per dominum Canem. Item fit pax cum domino Cane, et Bassanum datur ipsi domino Cani; et ipse restituit Citadellam communi Paduae; et comiti Guritiae Asolum et Montebellunum anno sequenti prima die februarij [1]. Et stetit dominus Nigrisolus tamquam vicarius domini de Gualse usque ad kalendas novembris, et postea fuit potestas per sex menses.

MCCCXXI et XXII. — Dominus Gerardus Dalmadella de Tarvisio potestas Paduae in mense maio [2]. De mense septembris Padua datur duci Carinthiae per ducem Austriae, qui suum vicarium cum ducentis galeatis misit Paduam strenuum militem et annorum LXXX dominum Conradum de Ovenstagno in mense novembris, qui volebat contra dominum Canem accipere dominium Paduae et non potuit reperiri.

MCCCXXII et XXIII. — Dominus Tebaldus de Castro Novo de Perusio potestas Paduae in mense maij [3]. Eodem anno Conradus de Vigontia, cum Paduanis extrinsecis, et cum auxilio domini Canis et Marchionum rebellavit Paduae, et in Estensi villa facta fuit magna preda. Deinde in mense februario posuit castra sua in Vigizolo. Item de mense septembris Lodovicus rex in campestri bello cepit Federicum ducem Austriae [4].

MCCCXXIII et XXIIII. — Dominus Altinerius de Azonibus de Tarvisio potestas Paduae in mense augusto [5]. De mense autem aprilis obiit comes Guritiae; et post eius mortem pax

---

8-12. MCCCXXI et XXII Dominus Gerardus.... potuit reperiri] 1321 *E T* MCCCXXI et XXII *M* - D. Gerardus de la Macla de Tervixio potestas Paduae — 13-17. MCCCXXII et XXIII Dominus Tebaldus.... ducem Austriae] 1322 *E T* MCCCXXII et XXIII *M* - D. Thebaldus de Castronovo de Perusio potestas Paduae, et stetit in regimine per annum unum

---

[1] Per la rubrica degli anni 1320, 1321, cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Le varianti indicano quali parti si possono escludere dal nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[2] Tranne differenze lievi di grafia il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà. La *r. zab.* degli Annali ne determina la durata dell'ufficio del 1° maggio al 31 ottobre, ma siccome il successore *Tebaldus de Castro Novo* secondo la stessa *r. zab.* incomincia la sua podesteria il 1° maggio 1322, e ciò in accordo col *Liber*, bisognerebbe supporre una vacanza di sei mesi, il che non è consentito da un documento, che ora citeremo, e dal quale apparisce esercitare il suo ufficio il Dalmaela anche nel febbraio 1322. Adunque egli deve essere stato confermato per altri sei mesi. Doc. 1321, 29 maggio (ARCH. CIV. *Dipl.*, n. 5711): "In regimine nobilis militis domini Gerardi Dalmaele de Tarvixio Padue potestatis". Doc. 1322, 26 febbraio (IVI, *Corona*, n. 1242, c. 112): "In potestaria domini Gerardi Dalmaella de Trivixio" (GLORIA, *op. cit.*, p. 9, nota 4). Per la rubrica degli anni 1321, 1322, cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Al nucleo primitivo del *Liber regiminum* non appartiene che il nome del podestà.

[3] Il *Liber*, le redazioni degli Annali, e i documenti si accordano sul nome di questo podestà. Secondo la *r. zab.* degli Annali questo podestà dura in carica dal 1° maggio al 1° novembre 1322, poi viene confermato per altri sei mesi dal 1° novembre 1322 al 1° maggio 1323; ma secondo la stessa *r*, come si dice più innanzi, il podestà compì il suo ufficio soltanto il 29 giugno, e gli successe Armanino di Cremona giudice e già suo vicario soltanto per il mese di luglio, col titolo di podestà, finchè entrò in ufficio il 1° agosto il nuovo, cioè Altinerio degli Azzoni. Osserva il Gloria che Armanino di Persico cremonese è nominato quale podestà nei documenti dell'ARCH. CIV. *Dipl.*, nn. 5417, 5505, 5922, c. 27, 31, 33 dei giorni 12, 23 ecc. di luglio 1323, ma che d'altra parte non mancano documenti, che menzionano quale podestà Tebaldo nel luglio 1323, il che significa forse che alcuni notai non ritennero legale la nomina dell'Armanino. Doc. 1322, 13 maggio (ARCH. CIV. *Dipl.*, n. 5789). "In potestaria nobilis et potentis militis domini Tebaldi de Castronovo Comitatus Peruxie"; doc. 1323, 30 giugno (IVI, nn. 5635-5638). "In potestaria nobilis militis domini Tebaldi de Castronovo"; doc. 1323, 30 luglio (IVI, n. 5239). "In regimine nobilis militis domini Thebaldi de Castronovo de Peruxio Padue potestatis" (GLORIA, *op. cit.*, pp. 9, 10, nota 5).

[4] Per la rubrica degli anni 1322, 1323, cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Al nucleo primitivo del *Liber regiminum* appartiene soltanto il nome del podestà.

[5] Anche *Altinerius de Azzonibus* fu nominato podestà per sei mesi, ma come nota la *r. zab.* degli Annali, in accordo col *Liber* (vedi rubr. seguente) e coi documenti stette un mese di più in ufficio. Doc. 1323, 13 agosto (ARCH. CIV. *Dipl.*, n. 5926). "In potestaria domini Altinerii de Azonibus de Tarvixio honorabilis potestatis Padue"; doc. 29 febbraio 1324 (IVI, n. 5982) "Coram discreto et sapienti viro domino Nicholino de Dosino de Cremona iudice et Vicario nobilis militis domini Altinerii de Azonibus de Tarvixio Padue honorabilis potestatis" (GLORIA, *op. cit.*, p. 10, nota 1).

facta fuit inter Paduanos extrinsecos et intrinsecos, et tunc Conradus de Vigontia venit ad mandata communis Paduae, retento semper in se dominio Vigizoli [1].

MCCCXXIIII. — Dominus Rainaldus de Cesena potestas Paduae in mense martio [2]. Et eodem millesimo de mense iunij dominus Henricus dux Carinthiae, comes Guritiae, et vicarius Paduae domini ducis Federici Austriae Roma'norum regis fecerunt transitum per Tarvisium, *c. 36 r* et cum equis quindecim millibus intraverunt Paduam, et obsederunt Montemsilicem tempore messium; et cum maximo Paduanorum damno, facta treugua cum domino Cane, remeaverunt in Carinthiam. Item eodem anno dominus Bernardinus de Caserino de Tarvisio potestas Paduae in mense februario [3]. De mense ianuarij sequentis dominus Canis combussit Brusaporcum; ipsoque capto, posuit suum exercitum in Consilve; et de eodem millesimo habuit Vigizolum [4].

MCCCXXV et XXVI. — Dominus Polio de Beccadellis de Bononia potestas Paduae in mense martio [5]. Eodem anno de mense iunij Gulielmus Dente occiditur ab Ubertino de Carraria, unde tractatu per hunc potestatem facto, mediante Iacobacio socio et milite suo, Paulus Dente de Lemicis frater naturalis dicti Gulielmi, commovit civile bellum contra illos de Carraria cum sequacibus suis circa centum, et induxit insultare plateam communis ad destructionem omnium illorum de Carraria et suorum amicorum, quod perficere non valuit. Carrarienses etenim quoniam optime pugnarunt, tamen mortifere vulnerati, Paulum Dentem cum sequacibus suis fugarunt die XXII septembris. Polio vero cum sua familia occisus est fur-

---

3-8. MCCCXXIIII Dominus Rainaldus.... in Carinthiam] D. Rainaldus de Zineis (Zincis *M*) de Caesena potestas Paduae. Eo tempore Henricus Carintiae dux, et comes Goritiae, et vicarius Paduae domini Frederici ducis Austriae, et romani regis, venit Paduam cum potenti exercitu, et obsedit terram Montis Scilicis multis diebus messis, et, treuga firmata cum domino Cane, rediit in Carintiam *E M T* — 8-10. Item eodem.... habuit Vigizolum] MCCCXXIIII *M* Dominus Bernardus de Caxerio potestas Paduae *E M T* — 11-p. 358, l. 1. MCCCXXV et XXVI Dominus Polio.... latuerunt in totum] 1325 D. Polio de Bechadellis de Bononia potestas Paduae. Hic tractatu facto cum Iacomatio socio et milite suo, domino abbate sanctae Iustinae de Padua, domino Iohanne de Bronzola de Plebe sancti Prosdocimi, qui se nominabat de domo Campi sancti Petri, Paulum Dentem de Lemiciis filium naturalem d. Vitaliani cum sequacibus suis circa centum, induxit insultare plateas communis ad destructionem omnium illorum de Carraria, et suorum amicorum: quod perficere non valuit. Nobilis miles dominus Nicolaus de Carraria cucurrit ad domum nobilis militis d. Schinellae de Dotis, et ipse d. Schinella fecit eum ascendere super uno de suis dextrariis, et postea cum familia sua, et omnibus illorum de Dotis ipsum ad plateas associavit. Qui Paulus venit ad plateam communis, ubi venditur bladum, et ex altera parte illi de Carraria cum suis. Paulus urgens equum suum, percussit dominum Henrigetum de Capitevaccae, et ipsum cum lancea stravit in terram; deinde percussit Ubizonem

[1] Per la rubrica degli anni 1323, 1324, cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Al nucleo primitivo del *Liber regiminum* appartiene soltanto il nome del podestà.

[2] Il cognome di questo podestà, che non è indicato dal *Liber*, ci è offerto dalle *rr.* degli Annali *cp.* (*A*), *zab.*, *ital.* e dai documenti. La *r. zab.* ne determina la durata dell'ufficio dal 1° marzo al 22 agosto 1324. Doc. 1324, 30 marzo (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 5534). "In "potestaria domini Raynaldi de Cingis de Cesena Padue potestatis"; doc. 1324, 12 giugno (Ivi, n. 1265, c. 89). "Discretus et sapiens vir dominus Rivanus de "Riva de Tridento iudex et vicarius nobilis militis domini Raynaldi de Zinzis de Cesena Padue potestatis" doc. 1324, 4 agosto (Ivi, n. 1331). "Ad discum aquille "coram discreto et sapienti domino Iohanne de Sassis "de Mutina iudice et assessore nobilis militis domini "Raynaldi de Cesena Padue honorabilis potestatis"; doc. 1324, 15 agosto (Ivi, n. 5386). "In regimine no"bilis militis domini Raynaldi de Zincis de Cesena Pa"due potestatis (Gloria, *op. cit.*, p. 10, nota 3).

[3] In varî modi è scritto anche il nome di questo podestà. La *r. zab.* degli Annali ne fissa la durata dell'ufficio dal 1° settembre 1324 per sei mesi. Nel settembre lo fa incominciare la *r. cp.* (*Mol.*), nè ciò è in disaccordo coi documenti. Doc. 1324, 10 settembre (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 6960). "In potestaria nobilis viri domini "Beraldini de Caxero de Tarvixio Padue potestatis"; doc. 1325, 11 gennaio (Ivi, *Corona*, n. 3272). "Coram "discreto et sapienti viro domino Berardino de Ciri"niago de Parma iudice et assessore domini Beraldini "de Caserio de Tarvixio Padue potestatis"; doc. 1325, 3 marzo (Ivi, *Dipl.*, n. 5909). "In potestaria domini Be"raldini de Caserio Padue potestatis" (Gloria, *op. cit.*, p. 10, nota 4).

[4] Per la rubrica dell'anno 1324 cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali (anni 1324, 1325). Il brano "De mense ianuarii.... Vigizolum", che manca in *E M T* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[5] Notiamo le diversità con cui è scritto questo nome di podestà (Napoleone de' Beccadelli) nel *Liber*, nelle redazioni degli Annali e nei documenti. La *r. zab.* ne fissa la durata dell'ufficio dal 1° aprile alla fine di settembre, e più innanzi nella stessa rubrica dà notizia della sua uccisione avvenuta il 24 settembre 1325. Doc. 1325, 5 e 23 agosto (Arch. Civ. *Corona*, n. 2696). "Tem"pore regiminis nobilis viri domini Pulionis de Becha"dellis de Bononia Padue potestatis"; doc. 1325, 7 settembre (Ivi, *Dipl.*, n. 6090). "In regimine nobilis viri "domini Neapulionis de Bechadellis de Bononia Padue "honorabilis potestatis" (Gloria, *op. cit.*, p. 10, nota 5).

rore populi; et tunc iura communis Paduae lacerantur et latuerunt in totum. Item eodem anno dominus Conradinus de Buchis de Brixia potestas Paduae de mense octobris [1]; et statim in sequenti anno de mense februarij Conradus de Vigontia iterum expulsus est per civile bellum; invasit turrim Curami, et statim captus fuit per Nicolaum de Carraria; et in mense martio in platea decapitatus fuit [2].

MCCCXXVI. — Dominus Bonacursius de Rugerijs de Parma potestas Paduae [3]. Eo tempore Guecili Tempesta advocatus Tarvisii fugit ad Anoalem; qui die v ianuarij armata manu remeavit, et de intrinsecis mortui fuerunt Altinerius de Azonibus et Tolbertus Calza, et de *c. 30 v* extrinsecis Antonerius de Brixia [4]. Item eodem anno dominus Te'baldus de Castronovo de Perusio potestas Paduae in mense maio [5].

MCCCXXVII et XXVIII. — Dominus Pasinus de Griffis de Brixia, potestas Paduae, loco domini Iohannis eius patrui, qui duodecim solummodo diebus steterat in regimine, et sponte recesserat; ita quod dictus dominus Pasinus incepit xii die maij, et stetit usque ad kalendas

---

de Papafabis cum ense in capite, ita quod dentes de ore perdidit; et in ipso rumore fuit dominus Marsilius de Carraria projectus ad terram, cecidit enim inter pedes in locum mirabiliter impeditum, sed auxilio providi viri Benvenuti de Abano filii magistri Petri et aliorum suorum surrexit, jam a Lemizone spurio fratre Pauli vulneratus in coxa; et tamen equum suum ascendit ipso Lemizone contradicente. Praedictus dominus Schinella fuit in facie acriter vulneratus, taliter quod quatuor dentes amisit. Nobilis et providus miles dominus Nicolaus de Carraria fuit lethaliter vulneratus; et volens recedere de plateis, ei (cui *M*) providus et valens Iacobus eius filius: "Si de plateis receditis, nunquam reversus eritis. "Revertamur ad plateas ". Et sic reversi fuerunt, et auxilio Iacobini de Peraga et suorum peditum habuerunt victoriam. Unde urgente necessitate Paulus Lemizo, et Iacomatius cum suis terga dederunt, et iverunt extra civitatem, et multos interfectos ex ambabus partibus dimiserunt. Et hec fuit causa, quia Paulus insultavit plateam, quoniam dominus Ubertinus de Carraria, et Iacobus Tartarus de Lendenaria occiderant Guillielmum Dentem legitimum fratrem ipsius Pauli, qua de causa erant forbanniti, et habitabant Clugiam. Qui venientes Paduam, die.... se ptembris ipsum potestatem, et vicarium occiderunt in furore populi; et tunc fere libri cancellariae communis forbannitorum et condemnatorum et de communi palatio, fuerunt dilaniati *E M T* — 1-5. Item eodem.... decapitatus fuit] MCCCXXV et XXVI *M* - *om. la data E T* - D. Conradinus de Buchis de Brixia potestas Paduae in calendis octobris — 6-9. Dominus Bonacursius.... Antonerius de Brixia] D. Bonacursius de Rugleriis de Parma potestas Paduae in calendis maji *E M T* — 9-10. Item eodem.... in mense maio] MCCCXXVI et XXVII *M* - *om. la data E T* D. Thebaldus de Castronovo de Perusio potestas Paduae in medio novembris — 11. MCCCXXVII et XXVIII] MCCCXVII *E M T* — 12. eius patrui] patrui sui *E M T* - duodecim solummodo] solum xii *E M T* — 13. recesserat] recessit *E M T*

[1] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà. La *r. zab.* conforme ai documenti, osserva che questa podesteria durò a tutto aprile 1326 dal 1° ottobre 1325. Doc. 1325, 14 novembre (Arch. Civ. *Instr. Not.*, n. 112). "In regimine nobilis et potentis viri domini Coradini de "Buchis de Brixia Padue honorabilis potestatis "; doc. 1326, 18 aprile (Ivi, *Dipl.*, n. 6127). "Per discretum et "sapientem virum dominum Matheum de Gotesaldis de "Parma legum doctorem Vicarium nobilis viri domini "Coradini de Buchis de Brixia honorabilis potestatis "Padue " (Gloria, *op. cit.*, p. 10, nota 6).

[2] Cf. per la rubrica degli anni 1325, 1326, la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Dal testo e dalle ariantl risulta la differenza delle fonti a cui attinsero il compilatore della redazione padovana e quello dell'altra redazione.

[3] Il *Liber*, la redazione degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà, tranne le solite varietà di grafia. Secondo i documenti questa podesteria incominciata nel maggio deve aver avuto fine in novembre. Doc. 1326, 12 giugno (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 5828). "In potestaria domini Bonacurxii de Parma "honorabilis potestatis "; doc. 1326, 30 giugno (Ivi, *Corona*, n. 428) "Coram discreto et sapienti viro do"mino Andriolo de Zanonis de Parma iudice et vicario "nobilis et potentis viri domini Bonacursii de Rugeriis "de Parma honorabilis Padue potestatis "; doc. 1326, 13 novembre (Ivi, *Eremitani*, tomo XVIII, c. 189) "In "potestaria nobilis viri domini Bonacursii de Rugeriis "de Parma Padue potestatis " (Gloria, *op. cit.*, p, 10, nota 7).

[4] Per questa rubrica cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Al nucleo primitivo del *Liber regiminum* appartiengono soltanto i nomi dei podestà.

[5] Il *Liber* e le *rr.* degli Annali *cp.* (*Mol.*) e *zab.* fanno incominciare questa podesteria nel maggio. Ma secondo i documenti citati dal Gloria essa durerebbe dal novembre 1326 al maggio 1327. Doc. 1326, 24 novembre (Arch. Civ. *Corona*, nn. 1345-1346). "In potestaria do"mini Teobaldi de Castronovo potestatis Padue "; doc. 1327, 28 gennaio (Ivi, *Dipl.*, n. 6187). "Coram prudenti "viro domini Nichola de Fabriano iudice et assessore "domini potestatis Padue ad officium unicorni deputa"to.... tempore nobilis viri domini Thebaldi de Castro"novo de Perusio Padue honorabilis potestatis "; doc. 1327, 8 marzo (Ivi, n. 3070) "Coram discreto et sa"pienti domino Nicolino de Cremona iudice et vicario

novembris [1]. Item eodem anno de mense novembris dominus Gerardus Maurocenus de Venetijs potestas Paduae [2]. De mense ianuarij sequentis Lodovicus, qui se appellabat Romanorum regem, tunc rebellis ecclesiae romanae, ductu domini Canis et aliorum dominorum Lombardiae, venit Tridentum; qui de mense maij coronatur in Mediolano per episcopos scismaticos; et per suum antipapam coronatus fuit in Roma. Item de mense iulij dominus Nicolaus de Carraria exivit Padua, una cum Ricardo de Camino, et auxilio domini Canis ac Marchionum; Este et Bovolenta rebellarunt communi Paduae. Hic potestas incepit suum regimen kalendis novembris; et postea confirmatus, incepit secundum regimen in kalendis maij, quod non finivit; in mense etenim augusti [3] fingens se ire ad transeundum per portam Savonarolae, aufugit per Veronam, dimissis suis iudicibus, et aliquibus de sociis, et arnesiis suis, deinde ivit Venetias, nulla fugae causa prorsus cogente. Cui tamen restituae fuerunt arnesiae, et datum salarium debitum, facta prius tamen solutione creditoribus suis; et tunc electus fuit Griffus de Villandres in potestatem Paduae [4].

MCCXXVIII. — Dominus Griffus de Villandres teotonicus potestas Paduae paucis diebus augusti et septembris [5]; quoniam dominus Marsilius de Carraria subito de communi voluntate populi vocatus fuit capitaneus et dominus Paduae, qui tunc posuit dominum Petrum de Rubeis de Parma suum germanum in potestatem loco domini Griffi; quem curialiter licentiavit de Padua, cum omni gente sua; eis dato omni suo stipendio.

MCCCXXVIII. — Dominus Petrus de Rubeis potestas Paduae [6]. Eo tempore die VIII *c 37 r*
septembris in maiori consilio Paduae reformatum fuit et factum statutum quod dominus Canis de la Scala vicarius pro imperio Veronae et Vincentiae vocaretur et esset etiam vicarius Paduae pro imperio, et dominus generalis, qui statim die sabbati x dicti mensis septembris, veniens cum sua gente, cum gaudio et honore maximo receptus, circa tertiam ingressus est civitatem; et hoc factum fuit propter infestationem extrinsecorum et teotonicorum.

1-13. Item eodem.... in potestatem Paduae] MCCCXXVII et XXVIII *M* - *om.* *E T* - D. Gerardus Maurozeno de Venetiis potestas Paduae in calendis novembris, et postea confirmatus incepit secundum regimen in calendis maji, quod non finivit, quia in mense augusti fingens se ire ad pausandum, per portam Savonarolae recessit, dimissis suis iudicibus, et aliquibus de sociis et arnesiis suis, et ivit Venetias, nulla prorsus causa cognita; cui tamen restitutae fuerunt arnexiae, et datum salarium debitum, facta solutione creditoribus suis — 14. Griffus] Grayf *E M T* — 15. de Carraria subito] de Carraria nepos domini Iacobi subito *E M T* — 18. eis.... stipendio] *om.* *E M T* — 19. MCCCXXVIII] Eodem M.° *M* - *om.* *E T* — 21. vocaretur] vocaret *P* — 23-24. ingressus est] intravit *E M T* — 24. et hoc factum.... teotonicorum] *om.* *E M T*

"domini Tebaldi de Castronovo de Perusio nobilis mi"litis honorabilis potestatis Padue"; doc. 1327, 11 maggio (Ivi, n. 6132). "Tempore regiminis domini Tebaldi "de Castronovo de Perusio Padue potestatis" (Gloria, *op. cit.*, p. 11, nota 1).

[1] Il *Liber* determina esattamente la durata dell'ufficio di questo podestà Pasino in accordo coi documenti (vedi anche nota precedente). Non altrettanto precisa riguardo a questa podestaria è la *r. zab.* degli Annali. Doc. 1327, 16 maggio (Arch. Civ. *Corona*, n. 1242). "Tempore regiminis nobilis viri domini Paxini de Grif"fis de Brixia Padue honorabilis potestatis": doc. 1327, 11 settembre (Ivi, *Dipl.*, nn. 4240-4241). "Discretus et "sapiens vir dominus Petrus de Alegris iudex et vi"carius nobilis viri domini Paxini de Griffis de Brixia ho"norabilis potestatis Padue" (Gloria, *op. cit.*, p. 11, nota 2).

[2] La durata dell'ufficio di questo podestà è varia nel *Liber* e nelle *rr. cp.* (*Mol.*) e *zab.* degli Annali. Doc. 1328, 25 aprile (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 5893). "Tem"pore regiminis domini Gerardi Mauricini de Veneciis "Padue potestatis"; doc. 1328, 25 aprile (Ivi, n. 6273). "In potestaria domini Gerardi Maurezini de Veneciis "Padue potestatis" (Gloria, *op. cit.*, p. 11, nota 3).

[3] Nota la differenza di data della fuga secondo la *r. zab.* degli Annali.

[4] Per la rubrica degli anni 1327, 1328, cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Anche di questa rubrica una parte, com'è indicato nella varianti, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[5] La *r. zab.* degli Annali determina esattamente la durata della podesteria di Griffo de Villandres dal 6 agosto al 3 settembre 1328. Il Gloria (*op. cit.*, p. 11, nota 4) non cita documenti su questo podestà.

[6] Diverso è il nome di questo podestà, eletto il 3 settembre 1328, nel *Liber* e nella *r. zab.* degli Annali. Così ci è dato da un documento: "Petrus Rubeus de "Parma Potestas Antiani Gastaldiones Consilium et "Comune civitatis Padue" (Verci, *Storia della Marca Trivigiana*, doc., 3 settembre 1328, n. 1103). Rimase in ufficio soltanto fino al 21 settembre dello stesso anno secondo la *r. zab.* degli Annali.

Item eodem mense septembris Mastinus nepos domini Canis desponsavit dominam Thadeam filiam domini Iacobi de Carraria. Item die xi dicti mensis per Bernardum Ranutii de Verona facta fuit curia generalis Veronae; dominus Mastinus duxit dominam Thadeam uxorem suam, et nuptiae factae fuerunt; et propter laetitiam nuptiarum dominus Canis creavit xii milites paduanos, inter quos principaliter fecit dominum Marsilium Grandem de Carraria [1].

MCCCXXVIII. — Dominus Bernardus de Honariis de Verona potestas Paduae in mense octobris pro domino Cane [2]; qui optime suum officium exercuit, et iustitiam omnibus ministravit, et nulla gravamina imponi permisit in civitate, neque in districtu; nam dicebat hoc habere in mandatis a suo domino Cane, qui palam dicebat et aperte monstrabat, quod intendebat omnino Paduam restaurare et facere bonam omni suo posse.

MCCCXXVIIII. — Dominus Bernardus suprascriptus in mense aprilis confirmatus stetit usque ad kalendas novembris. Eo tempore mense iulij dominus Canis magno cum exercitu ivit ad obsidendum Tarvisium, ubi aegrotare coepit, et tractatu cum intrinsecis habito, pacifice intravit; et in triduo migravit de hoc seculo, die sabbati x kalendis augusti. Tunc veniens statim Paduam dominus Marsilius de Carraria convocari fecit maius consilium, in quo firmati
c. 57 v fuerunt domini Paduae, domini Albertus et' Mastinus fratres, et nepotes dicti domini Canis. Item eodem anno dominus Galeotus de Madiis potestas Paduae mense novembris [3]. Iste non finito regimine suo, mandato domini Alberti de la Scala, turpiter discessit propter processum, quem facere voluit contra quendam teotonicum stipendiarium volentem ire de nocte [4].

MCCCXXX. — Dominus Baylardinus de Nogarolis potestas Paduae de mense maij [5]. Et

---

1-5. Item eodem.... Grandem de Carraria] *om.* *E M T* — 6. MCCCXXVIII] Eodem M.° *M*; *om.* *E M T* - Honariis de Verona] Fruariis *E T*; Ervariis *M* - potestas Paduae *om.* *E M T* — 6-7. primo in mense octobris fuit potestas *E M T* — 7. optime] multum bene *E M T* — 8. neque in] vel *E M T* - dicebat hoc habere] hoc receperat *E M T* — 9. qui] quia ipse dominus *E M T* — 10. bonam omni] bonam terram toto — 11-19. MCCCXXVIIII Dominus Bernardus.... ire de nocte] *om.* *la data* *E T* Dominus Bernardus praedictus secundo in mense aprilis

[1] Cf. per la rubrica dell'anno 1328 *bis* le *rr. cp.* (*Mol.*), *zab.* ed *ital.* degli Annali. Il brano "et hoc factum.... "Grandem de Carraria„, che manca in *E M T*, non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[2] Il *Liber* e le *rr.* degli Annali *cp.* (*Mol.*), *cp.* (*A*) *zab.* ed *ital.* ci offrono lezioni diverse sul cognome di questo podestà, nessuna delle quali si accorda con quella dei documenti che è di certo preferibile. Doc. 1328, 16 ottobre (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 6297). "Discretus et sapiens vir dominus Ugetus de Caruriis legum doctor "de Bolonia vicarius discretus et sapiens vir dominus "Francischus de Nicholosa doctor legum discretus et "sapiens vir dominus Foresius de Falconeriis de Florentia.... Potestate nobili viro domino Bernardo de "Hervariis de Verona pro magnifico domino Cangrande "de la Scala vicario generali pro sacro imperio romano "civitatis Verone Padue et Vincentie civitatis Padue et "districtus honorabili potestate„; doc. 1328, 22 novembre (*Eremitani*, mazzo 1, n. 10, c. 24). "Coram provido et sapienti viro domino Ugeto de Carariis de Bononia legum doctore iudice et vicario nobilis viri domini Bernardi de Ervariis de Verona Padue potestatis "ad officium sigilli pro ratione reddenda deputato„: doc. 1328, prima del 15 dicembre (Ivi, *Dipl.*, n. 5820). "Per providum et discretum virum dominum Franciscum "de Broleo de Feltre iudicem et vicarium nobilis viri "domini Bernardi da Hervariis de Verona Padue honorabilis potestatis„; doc. 1329, 16 maggio (Ivi, *Corona*, n. 3275). "Discretus et sapiens vir dominus Forese de "Falconeriis de Florentia iudex et vicarius nobilis et "potentis militis domini Bernardi de Ervariis de Verona Padue et districtus honorabilis potestatis„; doc. 1329, 23 e 27 ottobre (*Ivi*, n. 1134, c. 55) "In potestaria "nobilis militis domini Bernardi de Hervariis de Verona "Padue potestatis„ (Gloria, *op. cit.*, p. 12, nota 2).

[3] Tranne qualche lieve differenza di grafia il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà. Doc. 1329, 17 novembre (Arch. Civ. *Corona*, n. 1347, c. 64). "In potestaria nobilis viri domini Galioti de Maziis de Brixia Padue "honorabilis potestatis„; doc. 1329, 22 novembre (Ivi, *Dipl.*, n. 6380). "Coram discreto et sapienti viro domino Albertano de Albertanis de Brixia iudice et vicario nobilis et potentis viri domini Galeoti de Madiis de Brixia Padue potestatis„; doc. 1330, 18 aprile (Ivi, nn. 5380, 5799). "In potestaria domini Galioti de "Magiis de Brixia Padue potestatis (Gloria, *op. cit.*, p. 12, nota 3).

[4] Per la rubrica dell'anno 1329 appariscono diverse le fonti, a cui attinsero il compilatore della redazione padovana e quelli delle altre redazioni. Il *Liber* insieme colla *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali afferma che il podestà non finì il suo regime; però questa notizia non è in accordo coi documenti citati nella nota antecedente.

[5] Questo podestà, rispetto al quale si accordano il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti, dopo la prima nomina viene per ben due volte confermato. Secondo la *r. zab.* degli Annali egli entra in carica il 19 aprile 1339. Doc. 1330, 15 maggio (Arch. Civ. *Corona*, n. 3289). "Discretus et sapiens vir dominus Iohannes de Lavazola de Tarvixio iudex et vicarius nobilis et potentis militis domini Baylardini

mense iulij dominus Mastinus pugnavit contra Brixiam; et extra civitatem fere omnia castra cepit. Item eodem anno de mense novembris dictus dominus Baylardinus potestas Paduae. Et penultimo decembris Brixia datur Ioanni regi Bohemiae, filio imperatoris Henrici; et postea Bergomum, ac multae aliae civitates eidem se dediderunt; qui, relicto Parmae filio suo domino Carolo, in Alemaniam equitavit [1].

MCCCXXXI. — Dominus Baylardinus praedictus potestas Paduae in kalendis maij. Item dominus Baylardinus praedictus potestas Paduae in kalendis novembris eodem anno.

MCCCXXXII. — Dominus Thadeus de Ubertis de Florentia potestas Paduae [2]. In mense iunio dominus Marsilius de Carraria, mandato domini Mastini de la Scala, abstulit Brixiam regi Ioanni; et Bergomum datum fuit domino Azoni Vicecomiti. Item eodem anno de mense novembris dominus Petrus dal Mesa de Verona potestas Paduae [3]. Et eodem mense novembris dominus Carolus filius regis Ioannis equitavit contra exercitum Marchionum iuxta Sanctum

---

confirmatus stetit usque ad calendas novembris. Eo tempore mense julii dominus Canis de la Scala cum magno exercitu ivit ad obsidendum Tervixium, sed tractatu habito cum domino Guezeli Avogadro, et cum aliis intrinsecis civitatem pacifice intravit et obtinuit, et in triduo migravit ad dominum die sabbati x augusti in festo sanctae Mariae Magdalene. Et tunc veniens subito in Padua Marsilius de Carraria, congregari fecit consilium civium magnum, in quo fuerunt firmati domini Paduae, domini Albertus, et Martinus fratres, et nepotes dicti domini Canis, et filii olim domini Alboyni de la Scala. Dominavit dominus Canis in Padua menses xi et super tota Marchia diebus tribus *E M T* Eodem M.° *agg. soltanto M* - D. Galeottus de Madiis de Brixia potestas Paduae de mense novembris. Iste non finivit sex menses, sed licentiatus fuit per dominum Albertum de mense aprilis propter processum quemdam, quod facere voluit contra stipendiarium quemdam theotonicum inventum ire de nocte — p. 360, l. 20-2. MCCCXXX Dominus Baylardinus.... cepit] MCCCXXX D. Baylardinus de Nogarolis potestas Padue in kalendis maji *E M T* — 2-5. Item eodem.... equitavit] Eodem M.° *M* - *om. la data E T* — 6. MCCCXXXI Dominus Baylardinus.... eodem anno] MCCCXXXI *M*; *om. la data E T* - Dominus Baylardinus praedictus potestas Paduae in kalendis maji *E M T* - *segue in M* Eodem M.° - D. Baylardinus praedictus potestas Paduae in kalendis novembris *E M T* — 8-10. MCCCXXXII Dominus Thadeus.... Vicecomiti] MCCCXXXII *M* - *om. la data E T* - D. Thadeus de Ubertis de Florentia potestas Paduae in kalendis maji — 10-p. 362, l. 2. Item eodem.... regi Ioanni] Eodem M.° et MCCCXXXIII *M* - *om. E T* - D. Petrus del Messa de Verona potestas Paduae in kalendis novembris. Eo tempore legatus veniens de curia domini papae, obtinuit Ariminum, Caesenam, Furlivium, Furlimpopulum (Furlipolum *M*) Faventiam, et Bononiam Ravennam et.... Deinde volens subiugare Ferrariam, misit

---

" de Nogarolis de Verona Padue honorabilis potestatis.... "; doc. 1331, 31 maggio (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 134). " Coram discreto et sapienti viro domino Floravante de Burxio de Tarvixio iudice et vicario nobilis militis domini Baylardini de Nogarolis Padue honorabilis potestatis "; doc. 1331, 16 dicembre (Ivi, *Dipl.*, n. 6601). " Coram discreto et sapienti viro domino Zenobio de Ciprianis iudice et vicario generali domini potestatis Padue.... per dominum Lanfranchum de Botis de Papia iudicem et assessorem nobilis militis Baylardini de Nogarolis potestatis Padue "; doc. 1322, 1° gennaio (Ivi, n. 4404). " Auctoritate discreti et sapientis viri domini Lanfranchi de Gorzonibus de Papia iudicis et vicarii nobilis et potentis militis domini Baylardini de Nogarolis honorabilis potestatis Padue ": doc. 1332, 7 gennaio (Ivi, n. 6606). " Ex commissione discreti et sapientis viri domini Zenobii de Ciprianis iudicis et vicarii generalis nobilis et potentis militis domini Baylardini de Nogarolis honorabilis potestatis Padue "; doc. 1332, 4 febbraio (Ivi, nn. 5870, 6615): " Discretus et sapiens vir dominus Zenobius de Zipriania de Florentia iudex et vicarius.... nobilis et potentis militis domini Baylardini de Nogarolis civitatis Padue honorabilis potestatis " (Ivi, *Corona*, n. 1134, c. 71) " Tempore regiminis nobilis militis domini Baylardini de Nogarolis honorabilis potestatis Padue " (Gloria, *op. cit.*, pp. 12, 13, nota 4).

[1] Per la rubrica dell'anno 1330 cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Com'è indicato fra le varianti, appartengono al nucleo primitivo del *Liber regiminum* soltanto il nome del podestà e la data.

[2] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano su questo podestà. Doc. 1332, 19 giugno (Arch. Civ., *Istrum. Not.*, n. 41). " In regimine nobilis viri domini Thadei de Ubertis de Florentia Padue honorabilis potestatis "; doc. 1332, 6 ottobre (Ivi, *Corona*, n. 4360). " In potestaria nobilis viri domini Tadey de Ubertis de Florentia Padue honorabilis potestatis " (Gloria, *op. cit.*, p. 13, nota 1).

[3] Vi è pieno accordo tra il *Liber* e le redazioni degli Annali sul nome di questo podestà e sulla durata del suo ufficio, che incominciò il 1° novembre 1332 e con le successive conferme continuò fino al 1° novembre 1334. Sui varî periodi di questa podesteria vi sono pure documenti. Doc. 1332, 10 dicembre (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 6168). " In potestaria nobilis et potentis militis domini Petri del Mesa de Verona civitatis Paduae.... honorabilis potestatis ". Doc. 1333, 23 febbraio (Ivi, n. 6666): " Discretus et sapiens vir dominus Iacobus de Arena, iudex et vicarius nobilis militis domini Petri de Mesa de Verona Padue honorabilis potestatis.... "; doc. 1333, 27 marzo (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 145). " Coram discreto et sapienti viro domino Iacobo de Arena iudice et vicario nobilis et potentis militis domini Petri del Mesa de Verona civitatis Padue honorabilis potestatis "; doc. 1333, 15 giugno (Ivi,

Foelicem; et sexcentos milites cepit, ceteros fugavit et occidit. Eodem mense Papia rebellavit eidem regi Ioanni[1].

MCCCXXXIII. — Dominus Petrus dal Mesa praedictus potestas Paduae in kalendis maij. c. 33 r De mense februarij' circuitur Ferraria ab exercitu ecclesiae, et quasi fuit capta, sed defensa per Advocatum Tarvisii. Mense vero aprilis rebelles ecclesiae in Ferraria congregati posuerunt in conflictum totum exercitum ecclesiae, et multos nobiles ceperunt, et maxime comitem de Arminiaco guasconem, qui se redemit LX^{M} florenis. Item eodem anno, et mense februario rex Ioannes cum suo exercitu equitavit Parmam, volens se iungere cum Legato ecclesiae contra rebelles ipsius ecclesiae, quam rem Legatus recusavit. Unde rex transiens per Veronam mense octobris equitavit Tridentum; qui tamen sapienter iam promiserat dominum Carolum eius filium facere dominum. Item dominus Petrus praedictus potestas Paduae eodem anno in kalendis novembris[2].

MCCCXXXIIII. — Dominus Petrus dal Mesa praedictus potestas Paduae in kalendis maij. Legatus ecclesiae, qui iam fuerat Bononiae per saptennium, fugatur et includitur in castro quod aedificaverat; qui cum episcopo Florentiae, et militia sociatus, exiens castrum, ivit Florentiam; et inde equitavit Avignonem. Item eodem anno exercitus dominorum de la Scala, et aliorum dominorum Lombardiae devastavit confinia Parmae, Regii et Mutinae. Item mense iulij Cremona datur domino Azoni Vicecomiti. Item facta fuit curia generalis domini Marsilii de Carraria, qui uxorem duxit dominam Beatricem de Corigio. Item dominus Mastinus cum

---

exercitum magnum valde et castramentari fecit in burgo sancti Georgii, erat enim princeps exercitus dominus comes de Romagnach, et cum eo dominus Sanxatus de Villa, dominus Malatesta de Arimino, dominus Galeotus eius frater, et dominus Malatestinus eius consanguineus, dominus Ostaxius de Polenta, dominus Franciscus de Ordelaffis *E M T* — 3-11. MCCCXXXIII Dominus Petrus.... facere dominium.] D. Petrus predictus del Messa potestas Paduae. Eo tempore de mense aprilis die lunae in festo Resurrectionis fuit debellatus exercitus domini legati, qui erat in burgo Ferrariae. Miserant enim domini Raynaldus, et Obizo marchiones fratres nuntios suos ad commune Florentiae, qui miserunt dominum Pinellam probum militem cum multitudine equitum. Mantuani miserunt dominum Boratium comitem de Gangalandi. Dominus Azo vicecomes de Mediolano misit dominum.... qui praeerat genti suae. Dominus Mastinus de la Scala misit dominum Bonetum de Belavisina militem suum; et sic omnes intraverunt Ferrariam. Et in die lunae supradicti festi aciebus eorum instructis et ordinatis videlicet in prima Florentini cum vexillo suo, in secunda dominus Bonetus, in tertia Mediolanenses et Mantuani, et sic inchoatum est proelium et mortuus fuit D. Sanxatus de Villa ab uno ense, et vulneratus in brachio dextro. Dominus comes fuit captus, et domini Malatesta, Galeotus, Malatestinus, Ostaxius de Polenta, et Franciscus de Ordelaphis et alii quamplures; et magna praeda, et spolia habuerunt Ferrarienses; erat enim tunc in custodia legati nobilis vir dominus Nicolaus marchio frater praedictorum Raynaldi et Obizonis, qui relaxatus fuit pro ipso domino comite de Romagnach *E M T* — 11-12. Item dominus Petrus.... novembris] eodem M.° *M - om. la data E T* - D. Petrus praedictus potestas Paduae in kalendis novembris *E M T* — 13-p. 363, l. 1. MCCCXXXIIII Dominus Petrus.... de districtu Parmae] MCCCXXXIIII *M - om. la data E T* - D. Petrus praedictus potestas Paduae in kalendis maji *E M T*

Dipl., n. 6681). " Discretus et sapiens vir dominus Iohan- " nes de Verona iudex et assessor nobilis et potentis mi- " litis domini Petri del Mesa de Verona.... civitatis " Padue honorabilis potestatis ": doc. 1333, 30 giugno (Ivi, n. 6683). " Coram discreto et sapienti viro domino " Nicolao de Gonessa iudice et vicario generali nobilis " militis domini Petri del Mesa de Verona honorabilis " potestatis civitatis Padue "; doc. 1333, 9 ottobre (Ivi, *Instr. Not.*, n. 50). " Coram discreto et sapienti viro " domino Bertholino de Carezatis de Baxano iudice et " assessore nobilis et potentis militis domini Petri del " Mesa Padue honorabilis potestatis "; doc. 1333, 20 ottobre (Ivi, *Dipl.*, n. 5958). " Per discretum et sapientem " virum dominum Ariverium de Thoscanellis iudicem et " vicarium nobilis et potestatis militis domini Petri del " Mesa Padue honorabilis potestatis ": doc. 1334, 4 marzo (Ivi, n. 6725). " Discretus vir dominus Iohaninus Tata- " rius de Parma iudex vicarius nobilis militis domini " Petri del Mesa de Verona pro dominis de la Scala po- " testatis Padue "; doc. 1334, 4 marzo (Ivi, n. 6725). " Discretus vir dominus Iohaninus Tatarius de Parma " iudex vicarius nobilis militis domini Petri del Mesa " de Verona pro dominis de la Scala potestatis Padue "; doc. 1334, 17 ottobre (Ivi, n. 6755). " Sapiens et di- " scretus vir dominus Gerardus de Parma iudex et vi- " carius nobilis et potentis militis domini Petri del Mesa " de Verona civitatis Padue honorabilis potestatis "; doc. 1334, 31 ottobre (Ivi, *Eremitani*, mazzo I, n. X e 81). " In regimine nobilis militis domini Petri del Mesa de " Verona Padue honorabilis potestatis " (GLORIA, *op. cit.*, p. 13, n. 2).

[1] Per la rubrica dell'anno 1332 cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Vedi fra le varianti la parte, che non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*, perchè non è comune a tutti i codici.

[2] Per la rubrica dell'anno 1333 cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Per la diversità delle fonti fra le varie redazioni vedi le varianti.

validissimo exercitu, Marchiam transiens, obsedit et cepit Colornum de districtu Parmae. Item eodem anno de mense novembris dominus Federicus de Ubertis de Florentia potestas Paduae [1]. Mortuo Ioanne summo pontifice de mense decembris, qui Lodovicum deposuerat de suo imperio excomunicatum, electus est Benedictus XII in papatu. Item mense martio illi de Fiesco expelluntur de Ianua, et obiit dux Carinthiae, cui successit filius regis Ioannis eius gener [2].

MCCCXXXV. — Dominus Baylardinus de Nogarolis de Verona potestas Paduae mense maio; et confirmatus eodem millesimo kalendis novembris [3]. Iterato maximo' cum exercitu *c. 38 v* domini Lombardiae infestabant inimicos, unde mense iunij nobiles de Rubeis dediderunt se et Parmam dominis de la Scala. Item mense iulij per illos de Foiano datur Regium praedictis dominis de la Scala, qui dederunt postea dictum Regium Lodovico de Gonzaga de Mantua. Item eodem mense datur Cumum domino Azoni Vicecomiti Mediolani. Item mense augusti datur Laudum eidem domino Azoni. Item mense novembris Petrus de Rubeis dedit Lucam domino Mastino de la Scala, et propter hanc causam orta fuit discordia inter Florentinos et dominos de la Scala. Item mense martio anni sequentis domini de la Scala de Verona dederunt burgum Sancti Dionini dicto domino Azoni, secundum quod ei promiserat. Item eodem anno, mense maij, Manfredus de Piis dedit Mutinum, per annum obsessum, marchionibus Estensibus [4].

MCCCXXXVI. — Dominus Baylardinus praedictus potestas Paduae in kalendis maij. Et tunc domini de la Scala dominabantur in tota Marchia, ac Brixia, Parma et Luca; et illo tunc status eorum coepit declinare primo, et aufugierunt de eorum curia Rolandus, Marsilius et Petrus de Rubeis, et Pontremulum rebellavit. Item de mense maij exercitus dominorum de la Scala ivit contra Venetos; et sic incepit incendium maximum guerrae contra illos de la Scala, occasione Castri salinarum olim positi in insula Calcinariae, quod reficere coeperunt dicti domini contra voluntatem Venetorum; et tunc facta fuit societas per Venetos, et Florentinos; demum pax facta fuit per tractatus pluries habitos inter partes, relicta civitate Tarvisii Venetis, et restitutis Bassiano Paduanis, et aliis omnibus suis locis. De mense iunii dominus

---

1-6. Item eodem.... eius gener] eodem M.° - *om. la data E T* - D. Federicus de Ubertis de Florentia in calendis novembris — 7-18. MCCCXXXV Dominus Baylardinus.... marchionibus estensibus] MCCCXXXV *M* - *om. la data E T* D. Baylardinus supradictus potestas Paduae in calendis maji, et confirmatus eodem millesimo in calendis novembris — 19-p. 364, l. 14. MCCCXXXVI Dominus Baylardinus.... vicecomiti Mediolani] MCCCXXXVI D. Federicus ab Equis de Verona potestas Paduae in calendis maji, et confirmatus eodem millesimo in calendis novembris, in cuius primo regimine incepit guerra inter commune Venetiarum et dominum Albertum et Mastinum fratres de la Scala, tunc dominos Veronae, Vincentiae, et Paduae, Tervixii.... Feltri, et Cividalis Belluni, Parmae et Brixiae et Lucae, et districtuum harum civitatum, occaxione castri salinarum positi olim in insula Calcinarie,

[1] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà e sulla durata del suo ufficio. Secondo Cort. (cc. 857 A, 864 D) durerebbe fino al 9 maggio 1335, nel qual giorno entrò in carica il successore Bailardino dei Nogaroli. Doc. 1334, 26 novembre (ARCH. CIV. *Dipl.*, n. 6759). "Coram discreto "et sapienti viro domino Ugutione de Forlivio iudice et "vicario nobilis viri domini Federici de Ubertis de Flo"rencia civitatis Padue honorabilis potestatis„; doc. 1335, 30 marzo (IVI, n. 6788). "Coram discreto viro "domino Zenobio de Ciprianis de Florentia iudice et "vicario nobilis viri domini Federici de Ubertis de Flo"rencia„ (GLORIA, *op. cit.*, p. 13, nota 3).

[2] Per la rubrica del 1334 cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Osserva nelle varianti la considerevole diversità delle fonti delle varie redazioni.

[3] Sul nome di questo podestà s'accordano il *Liber*, le redazioni degli Annali; tranne la *r. cp.* (*A*) e i documenti. Doc. 1335, 23 giugno (ARCH. CIV. EREMITANI, tomo XVIII, c. 3). "In potestaria nobilis militis do"mini Baylardini de Nogarolis Padue honorabilis pote"statis„; doc. 1336, 8 gennaio (IVI, *Instrum. Not.*, n. 164). "Sapiens vir dominus Lanzarotus de Spagnollis iudex "et vicarius honorabilis militis domini Baylardini de "Nogarolis de Verona Padue potestatis„; doc. 1336, "30 gennaio (IVI, *Dipl.*, n. 6869). "Coram nobili et sa"pienti viro domino Nicholao de Lionesa iudice et ge"nerali vicario nobilis et potentis militis domini Baylar"dini de Nogarolis Padue potestatis„; doc. 1336, 6 aprile (IVI, n. 6879). "In camera domini Baylardini de Noga"rolis de Verona Padue potestatis„ (GLORIA, *op. cit.*, p. 13, nota 4).

[4] Per la rubrica dell'anno 1335 cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Al nucleo primitivo del *Liber Regiminum* appartengono soltanto il nome del podestà e la data.

Baylardinus potestas descendit de palatio; et tunc quattuor cives rexerunt curiam potestatis [1]. Item eodem millesimo, et mense iunio dominus Federicus ab Equis de Verona potestas Paduae [2]; et confirmatus eodem millesimo in kalendis novembris. Item de mense iulii Gerardus de c. 39 r Camino rebellavit, furato Opitergio; qui Gerardus captus est cum ' eodem Opitergio per dominum Albertum de la Scala. Item mense augusti Caminum obsessum datum est dominis de la Scala. Petrus de Rubeis ivit Venetias, pugnaturus contra dominos de la Scala. Mense octobris Veneti voluerunt furari Mestrum, sed dolo proditi perierunt; tamen iussu dominorum de la Scala comburitur tota villa, quoniam inde exercitus motus est. Eodem mense octobris Petrus Rubeus cum exercitu Florentiae et Venetiarum, transiens Plavim et Brentam, castra sua posuit Bovolentae. Item mense novembris Paduani in angustiis mortis constituti pugnaverunt contra Teotonicos dominorum de la Scala, qui occiderunt cc homines in burgo Caudae Longae. Item eodem mense Ubertinus de Carraria pugnavit et ipse contra Teotonicos dominorum de la Scala in prato vallis Paduae. Item eodem mense Veneti ceperunt Castrum salinarum. Item mense decembris Placentia diu obsessa datur Azoni Vicecomiti Mediolani [3].

MCCCXXXVII. — Dominus Guido Ricius de Fogliano de Regio potestas Paduae [4]. In dicto regimine die III augusti dominus Marsilius de Carraria accepit civitatem Paduae de manibus illorum de la Scala cum gente Venetiarum et Florentinorum; et captus fuit dominus Albertus de la Scala per dominos de Carraria, et positus fuit in custodia communis Venetiarum, ubi stetit per annum et dimidium, vel circa; et dimissus fuit tempore pacis conclusae. Item eodem anno dominus Marcus Cornaro de Venetiis potestas Paduae per sex menses; et incepit in kalendis septembris [5].

---

quod reficere inceperunt praedicti domini contra voluntatem Venetorum, quae demum pacificata fuit per tractatus habitos (pluries *M*) inter partes *E M T segue in M* relicta civitate Tervixii Venetis et restituta Baxiano Paduanis et aliis locis MCCCXXXVIII — 15-19. MCCCXXXVII Dominus Guido.... pacis conclusae] MCCCXXXVII *M*; *om. la data E T* D. Guido Ruccius (Ricius *M*) de Regio potestas Paduae in secundo suo regimine die III augusti dominus Marsilius de Carraria accepit civitatem Paduae de manibus illorum de la Scala cum gente Venetiarum, et Florentinorum, existente capitaneo domino Petro de Rubeis de Parma. Et captus fuit dominus Albertus de la Scala per dominos de Carraria, et positus in custodia communis Venetiarum, ubi stetit per annum, et dimidium, et relaxatus fuit tempore (facte *agg. M*) pacis. Sed in eodem mense augusti nobilis miles dominus Petrus de Rubeis cum gente sua equitavit ad castrum Montissilicis, et ipsum obsedit; et quadam die incepta fuit scaramucia, in qua Parmenses aliquantulum fuerunt superati. Audiens hoc praedictus dominus Petrus bene munitus ascendit super equum, et ivit versus castrum, et quando fuit iuxta refossum castri, descendit de equo, et evaginato gladio coepit ascendere super refossum; et sic ascendendo, et tenendo unum pedem altum, et alterum vero bassum, percussus fuit ex pluribus lanceis (lanceis *om. M*); una earum dirupit loricam eius, et ipsum lethaliter vulneravit, et sic alio die migravit ad Dominum. Et deinde dominus Ubertinus tenuit obsidium castro, donec ipsum habuit excepta rocha, quam tenuit dominus Florinus; sed tempore procedente reddita fuit rocha, et dominus Florinus fuit suspensus per gulam ad furcas, eo quia volebat fraudolenter detinere ipsam rocham. Dominaverunt ergo domini Albertus, et Mastinus fratres in Marchia tervixina super omnibus civitatibus annos VII menses XI et diebus XXIII *E M T* — 20-21. Item eodem.... septembris] MCCCXXXVII et XXXVIII *M* - *om. la data E T* - D. Marcus Cornerius (1362 P.^c di San Marco - 1366 Dose *agg. in margine d'altra mano P*) de Venetiis potestas Paduae in calendis septembris, et stetit sex menses.

[1] Il podestà cessò del suo ufficio l'8 giugno, e i quattro giudici rimasero a farne le veci fino al 23 giugno, nel qual giorno assunse l'ufficio di podestà *Federicus ab Equis* (cf. CORT., c. 870 B C).

[2] Questo podestà, su cui si accordano il *Liber* e le redazioni degli Annali, tenne l'ufficio secondo CORT., cc. 870 C-875 B) dal 23 giugno 1336 fino al 5 gennaio 1337. Il Gloria non cita documenti sul detto podestà (*op. cit.*, p. 14, nota 1).

[3] Per la rubrica dell'anno 1336 cf. la *r. cp.* (*Mol.*) degli Annali. Osserva nelle varianti la diversità delle fonti fra le varie redazioni.

[4] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà. Doc. 1337, 7 aprile (ARCH. CIV. *Instrum. Not.*, n. 170): "Coram discreto et sapienti viro domino Nicolao de Volla iudice et vicario nobilis et potentis militis domini Guidonis Ricii de Foiano de Regio Padue honorabilis potestatis.... „ doc. 1337, 11 luglio (IVI, *Corona*, n. 687). "Coram nobili et potente milite domino Guidone Ricio de Foiano honorabili potestate civitatis Padue „ (GLORIA, *op. cit.*, p. 14, nota 2). Questa podesteria dura dal 5 gennaio 1337 (cf. nota 2) al 1° settembre 1338 secondo il *Liber* e la *r. zab.* degli Annali. Cf. anche in proposito Cort. (cc. 885 A e 886 B).

[5] Il *Liber*, le redazioni degli Annali e i docu-

MCCCXXXVIII. — Dominus Marinus Faletro de Venetiis potestas Paduae, stetit per annum, et incepit in kalendis martii [1].

MCCCXXXIX. — Dominus Zaninus Contareno de Venetiis potestas Paduae; et stetit menses sex, incepitque in kalendis martii [2]. Item eodem anno dominus Petrus Bado'arius de c. 39v Venetiis potestas Paduae, et incepit in kalendis septembris [3].

MCCCXL. — Dominus Ioannes Sanutus de Venetiis potestas Paduae in kalendis martii [4]. Item eodem anno dominus Petrus Zeno de Venetiis potestas Paduae; qui incepit regimen in kalendis septembris [5].

MCCCXLI. — Dominus Petrus Zeno praedictus potestas Paduae, qui incepit regimen

---

1-2. MCCCXXXVIII Dominus Marinus.... martii] MCCCXXXVIII *M agg. come titolo:* De morte domini Marsili Grandis de Carraria domini Paduae - Dominus Marinus Faletro de Venetiis (1354 Dose *in margine d'altra mano agg. P*) potestas Paduae in kalendis martii, et stetit unum annum. Eodem anno obiit nobilis miles dominus Marsilius de Carraria dominus Paduae die xi mensis martii. Dominavit enim dominus Marsilius menses vii diebus viii. Et tunc cepit dominium dominus Ubertinus de Carraria *E M T* — 3. MCCCXXXIX] *om. E T* — 4. Item eodem anno] MCCCXXXVIIII *M - om. la data E T* — 6. MCCCXL] *om. E T* - Sanutus] Sanù *E M T* — 7. Item eodem anno] eodem M.° *M; om. E T* - qui] *om. E M T* — 9. MCCXLI] *om. E T* - qui] *om. E M T*

menti, tranne le solite varianti di grafia si accordano sul nome di questo podestà. Doc. 1337, novembre (Arch. Civ. *Cod. Carrarese*, c. 85): "Per sapientem virum dominum Betinum de Sassis de Mantua vicarium nobilis et sapientis viri domini Marci Cornaro de Venetiis honorabilis potestatis civitatis Padue"; doc. 1338, 25 febbraio (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 156): "In regimine nobilis viri domini Marchi Cornarii de Veneciis honorabilis potestatis Padue" (Gloria, *op. cit.*, p. 14, nota 3).

[1] Tranne le differenze di grafia il *Liber*, le redazioni degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà. Doc. 1338, marzo, aprile, maggio e giugno (Arch. Civ. *Cod. Stat. Not.*, c. 20): "In regimine nobilis viri domini Marini Falerii de Veneciis Padue honorabilis potestatis", doc. 1338, 31 luglio (Ivi, *Corona*, n. 2743): "Coram discreto et sapienti viro domino Petro de Quartariis de Parma legum doctore vicario generali nobilis viri domini Marini Faletri de Venetiis Padue honorabilis potestatis"; doc. 1338, 3 novembre (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 180): "Coram sapienti viro domino Iohanne de Lavazola iudice et vicario nobilis viri domini Marini Faletro de Veneciis honorabilis potestatis Padue"; doc. 1339, febbraio (Ivi, *Cod. Stat. Carrar.*, cc. 14, 18): "Potestate domino Marino Faletro de Veneciis" (Gloria, *op. cit.*, Podesterie semestrali dal 1° di marzo e dal 1° di settembre, p. 14, nota 1). Il principio della podesteria al primo marzo è confermata anche da Cort., c. 888 a-b) e da una cronica del Museo civico, n. 856, IX (Gloria, loc. cit.). L'aggiunta "Eodem anno.... de Carraria" comune ai codici *E M T* non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[2] Il *Liber*, la redazione degli Annali *r. cp.* (*A*), poichè le altre son finite, e i documenti si accordano sul nome di questo podestà. Doc. 1339, aprile ed 11 maggio (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 7039): "Per nobilem et potentem virum dominum Zaninum Contarini de Veneciis Padue honorabilem potestatem sub examine discreti et sapientis viri domini Guilielmi de Urianis de Brixia eius iudicis et assessoris.... de mandato sapientis domini Pregadei iudicis et assessoris nobilis viri domini Zanini Contarino de Veneciis potestatis Padue", doc. 1339, giugno (Ivi, *Cod. Stat. Carrar.*, c. 53). "Potestate nobili viro domino Iohanne Contarenno de Venetiis" (Gloria, *op. cit.*, p. 15, nota 1). Vedi anche Cort. (898 d-e) e la cronica del Museo civico, n. 856, IX, citata dal Gloria (loc. cit.).

[3] Il *Liber*, la *r. cp.* (*A*) degli Annali e i documenti si accordano sul nome di questo podestà: doc. 1340, 18 gennaio (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 7086): "In regimine nobilis viri domini Petri Badoarii de Veneciis honorabilis potestatis civitatis Padue" (Gloria, *op. cit.*, p. 15, nota 2). Vedi anche Cort. (c. 903 a-b) e la cronica del Museo Civico, n. 856, citata dal Gloria (loc. cit.).

[4] Il *Liber* e i documenti si accordano sul nome di questo podestà, errato è quello datoci dalla *r. cp.* (*A*) degli Annali. Doc. 1340, 12 marzo (Arch. Civ. *Instrum. Not.*, n. 190). "In presentia discreti et sapientis viri dom. Alberti a Stupa de Bononia vicarii generalis nob. viri dom. Iohannis Senuti de Veneciis Padue honorabilis potestatis", doc. 1340, 31 agosto (Ivi, n. 195). "Coram sapienti viro domino Alberto a Stupa iudice et vicario nobilis viri domini Iohannis Sanudi de Veneciis Padue honorabilis potestatis" (Gloria, *op. cit.*, p. 15, nota 3). Vedi anche Cort. (c. 903 a-b) e la cronica del Museo civico, n. 856, IX, citata dal Gloria (loc. cit.).

[5] Il *Liber*, la *r. cp.* (*A*) degli Annali e i documenti si accordano riguardo a questo podestà. Doc. 1341, 3 gennaio (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 7159): "Coram nobili et potenti viro domino Petro Zeno de Veneciis civitatis Padue potestate"; doc. 1341, 7 febbraio (Ivi, n. 7172). "Coram nobili et potenti viro domino Petro Zeno de Veneciis civitatis Padue honorabili potestate domino Matheo de Castro Sancti Petri de Bononia eiusdem domini potestatis vicario generali"; doc. 1341, 30 agosto (Ivi, n. 6615). "Ego Matheus vicarius domini Petri Zeno potestatis Padue me subscripsi in millesimo tercentesimo quadragesimo primo die iovis penultimo augusti"; doc. 1342, 25 febbraio (Ivi, n. 7235). "Tempore tercii regiminis potestarie domini Petri Zeni de Veneciis Padue potestatis". Essendo state le podesterie semestrali la prima dello Zeno cominciò dal 1° settembre 1340, la seconda dal 1° marzo 1341, la terza

secundum in kalendis martii. Item eodem anno dominus Petrus Zeno praedictus potestas Paduae; et incepit regimen tertium in kalendis septembris.

MCCCXLII. — Dominus Ioannes Gradonico de Venetiis potestas Paduae [1]; et incepit regimen in kalendis martii. Item eodem anno dominus Ioannes Gradonico suprascriptus incepit secundum regimen de mense septembris.

MCCCXLIII. — Dominus Ioannes Gradonico praedictus potestas Paduae, qui incepit tertium regimen in kalendis martii. Item eodem anno dominus Petrus Zeno de Venetiis potestas Paduae in kalendis septembris [2].

MCCCXLIIII. — Dominus Petrus Zeno praedictus potestas Paduae confirmatus in kalendis martii; stetitque in regimine usque ad kalendas octobris. Verumtamen ipse personaliter non stetit in Padua; nam per suum commune missus est capitaneus decem galearum contra Turcas; sed dominus Lomo de Gandolphinis de Arimino eius vices gerens in omnibus pro eo regimine fecit, et bene se gessit [3].

MCCCXLIIII et XLV — Dominus Bernardus Iustinianus de Venetiis potestas Paduae in kalendis octobris; et demum confirmatus in kalendis aprilis MCCCXLV [4]. Cuius tempore

---

1. Item eodem anno] eodem M.° *M; om. E T* — 3-4. MCCCXLII Dominus Iohannes.... martii] *om. la data E T* - Dominus Iohannes Gradanico (1381 Pr. di San Marco *agg. in margine d'altra mano P*) de Venetiis potestas Paduae in calendis martii *E M T* — 4-5. Item eodem.... septembris] Eodem M.° *M; om. la data E T* - D. Iohannes (Gradanico *agg. M*) praedictus incepit secundum suum regimen in calendis septembris — 6-7. MCCCXLIII Dominus Ioannes.... kalendis martii] MCCCXLIII *M; om. la data E T* - D. Iohannes Gradanico praedictus incepit tertium regimen in kalendis martii — 7-10. Item eodem.... kalendas octobris] MCCCXLIV D. Petrus Zeno de Venetiis potestas Paduae in calendis septembris confirmatus in calendis martii in regimine, usque ad calendas octobris MCCCXLIV *E M T* — 11. nam] quia *E M T* — 11-12. missus.... Turcas] fuit factus capitaneus, et missus contra Turchos cum x galeis *E M T* — 13. se gessit] *segue in E M T* qui postmodum fuit interfectus. Et venerabilis patriarcha constantinopolitanus pro ecclesia romana, et multi christiani in proelio mireneo a (et *M*) multa multitudine Turchorum in ipso proelio ceciderunt — 14. MCCCXLIIII et XLV] 1345 *E T* - eodem M.° et MCCCXLV *M* — 15. Iustinianus] 1353 Pr. di San Marco *agg. in margine d'altra mano P* — 15-p. 367, l. 11. Cuius

dal 1° di settembre 1341. Dunque il citato documento del 25 febbraio 1342 fu scritto nella terza podesteria, come reca lo stesso (GLORIA, *op. cit.*, p. 15, nota 4). Vedi anche Cort. (cc. 904 D-907 A) che fanno durare l'ufficio di Pietro Zeno fino al 4 marzo 1342 dal 1° settembre 1340.

[1] Sulle tre podesterie semestrali di Giovanni Gradenigo si accordano il *Liber*, la *r. cp.* (*A*) degli Annali e Cort. (c. 907 A). Doc. 1342, 22 aprile (ARCH. CIV. *Corona*, n. 2757). "Discretus et sapiens vir dominus Leonardus de Centonibus de Parma iudex et assessor nobilis viri domini Iohannis Gradenigo de Venetiis Padue honorabilis potestatis „; doc. 1342, 30 aprile (IVI, n. 4440, c. 11). "In presentia discreti et sapientis viri domini Philipi de Melioratis de Regio iudicis et vicarii nobilis et potentis viri domini Iohannis Gradinici de Venetiis Padue potestatis „; doc. 1342, 17 giugno (IVI, *Dipl.*, n. 7218). "Coram discreto et sapienti viro domino Lucha de Borgarellis de Parma iudice et assessore nobilis et potentis viri domini Ioannis Gradonico de Veneciis civitatis Padue honorabilis potestatis „, doc. 1343, 1° di febbraio (IVI, *Instrum. Not.*, n. 213). "Coram discreto et sapienti viro domino Lucha de Bolgarellis de Parma iudice et assessore nobilis et potentis viri domini Iohannis de Gradonico de Venetiis Padue honorabilis potestatis „; doc. 1343, 31 maggio (IVI, *Dipl.*, n. 7317). "Sapiens vir dominas Lomo de Gandolfinis de Arimino iudex et vicarius nobilis viri domini Iohannis Gradonico de Venetiis honorabilis potestatis „ (GLORIA, *op. cit.*, p. 15, nota 5).

[2] Il *Liber* e Cort. (c. 911 B-C) si accordano riguardo al principio di questa podesteria di Pietro Zeno il 1° settembre 1343. Da un documento, che ora citiamo, risulta che Pietro Zeno era già partito prima del 24 novembre 1343. Doc. 1343, 24 novembre (ARCH. CIV. *Dipl.*, nn. 7205-7206): "Coram discreto et sapienti viro domino Lomo de Candulfinis de Arimino iudice et vicario nobilis viri domini Petri de Zeno de Veneciis civitatis Padue honorabilis potestatis ac vices ipsius domini potestatis gerente ad officium sigilli „; doc. 1344, prima del 9 giugno (MUSEO CIV., *doc. Carr.*, n. XXVII). "Coram discrepto et sapienti viro domino Matheo de Castro sancti Petri de Bononia iudice et vicario nobilis viri domini Petri Zeni de Veneciis Padue potestatis „ (GLORIA, *op. cit.*, p. 15, nota 6).

[3] L'aggiunta dei codici *E M T* "qui postmodum.... ceciderunt „ (vedi *varianti*) non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum*.

[4] Il *Liber*, Cort., (c. 946 D), la *r. cp. A*) degli Annali la cronica del Museo civico, n. 856, IX, citata dal Gloria (*op. cit.*, p. 16, nota 1) si accordano sul nome del podestà e sulla durata del suo ufficio. Doc. 1345, 6 luglio (ARCH. CIV. *Dipl.*, n. 7426): "Coram discreto et sapienti viro domino Lomo de Candolfinis de Arimino iudice et vichario generali nobilis et potentis viri domini Bernardi Iustiniano de Veneciis Padue honorabilis potestatis „ (GLORIA, *op. cit.*, p. 16, nota 1).

magnificus dominus Ubertinus de Carraria sentiens se gravi laborare aegritudine, providereque cupiens pacifico et quieto statui civitatis Paduae, ordinavit maius consilium civitatis congregari, et in' eo solemniter constitui dominum Marsilium quondam domini Albertini Papafabae *c. 40 r* de Carraria, loco sui decedentis, capitaneum et dominum civitatis. Et hoc factum fuit die dominico Pascae ante tertiam XXVII martii et die mercurii XXIX eiusdem mensis fuit sepultus valde magnifice in loco fratrum Praedicatorum, ubi sui antecedentes positi erant. Accidit autem dicto domino Marsilio in nocte die veneris VI maii. Die sabbati VII maii mane congregato consilio civitatis, cum summa omnium concordia, constitutus fuit magnificus et sapiens dominus Iacobus bonae memoriae domini Nicolai de Carraria capitaneus, et dominus generalis civitatis Paduae, et in arrengo publico unanimiter confirmatus, qui iuravit civitatem ipsam fideliter gubernare [1].

MCCCXLV. — Dominus Guido de Cardinalibus de Pisauro iurisperitus, vices gerens potestatis pro magnifico domino Iacobo de Carraria capitaneo et domino generali civitatis Paduae [2]; exercuit officium et regimen potestariae a kalendis octobris usque ad kalendas martii sequentis [3].

MCCCXLVI. — Dominus Ioaninus Dandulo de Venetiis potestas Paduae in kalendis martii, et demum confirmatus a kalendis septembris usque ad kalendas mensis martii sequentis [4].

MCCCXLVII. — Dominus Andreas Maurocenus de Venetiis potestas Paduae; qui incepit regimen suum in kalendis martii [5]. Hoc anno die primo mensis aprilis legati regis Ungariae ituri

---

tempore.... gubernare] Dominus Ubertinus de Carraria dominus Paduae, sentiens se in extremis laborare, constitui fecit loco sui per consilium maius civium Paduanorum D. Marsilietum Papafava capitaneum et dominum civitatis Paduae die XXVII martii et die XXIX eiusdem mensis ipse dominus Ubertus decessit. Die autem veneris VI mensis maii Iacobus de Carraria habito tractatu cum aliquibus familiaribus dicti domini Marsilieti, eum in camera noctis tempore interfecit; et die sequenti congregato consilio civitatis Paduae, ipse Iacobus eligitur capitaneus, et dominus Paduae. Dominavit ergo dominus Ubertinus post D. Marsilium Grandem annis VII, diebus XVII, et dominus Marsilietus Papafava diebus XLI. Eodem anno Henricus, Nicolaus et Franciscus fratres de Lucio tractatum habuerunt cum quibusdam civibus Paduanis contra dominum Iacobum de Carraria insurgere, et se dominos Paduae facere; quare capti fuerunt dicti Henricus, et Franciscus cum multis aliis; Nicolaus autem aufugit. Et in die sancti Nicolai de mense decembris fuerunt decapitati super palatio communis Paduae versus plateam bladi praedicti Henricus et Franciscus; multi vero alii eorum sequaces fuerunt diversimode interfecti *E M T* — 12. MCCCXLV] *om. la data E T* - eodem M.° *M* — 13-14. magnifico.... Paduae] dicto domino Iacobo de Carraria *E M T* — 14. potestariae] cancellariae *E T* — 14-15. a kalendis.... sequentis] a calendis octobris dicti MCCCXLV usque ad calendas martii sequentis MCCCXLVI *E M T; segue in M* Eodem anno rex Andreas filius quondam regis Stephani Ungarorum successor regis Roberti in regno Apulie et Sicilie tractatu parentum suorum sive Karoli Zoti ducis Duracii et Roberti principis Taranti et aliorum a Karulo Artusio in civitate Averse suspensus est — 16. MCCCXLVI] *om. E T;* MCCCXLVI et XLVII *M* - Ioaninus] Iohannes *E M T* — 17. mensis martii sequentis] sequentis martii sub MCCCXLVII *E M T; segue in E M T* Eodem anno fuit fames valida. Et MCCCXLVII Ludovicus Ungarorum rex transiens per Cittadellam, Vicentiam et Veronam, inde ivit Furlivium, et Riminum, et viriliter incepit invadere totam Apuliam, et regnum cepisset, nisi maxima mortalitas, prout inferius continetur fuisset — 18-p. 368, l. 12. MCCCXLVII et XLVIII (*om. la data E T*). D. Petrus Badoarius de Venetiis potestas Paduae in calendis martii. Eodem anno die veneris XXV

[1] Per la rubrica degli anni 1344, 1345 osserva nelle varianti la diversità di fonti fra le varie redazioni.

[2] Guido dei Cardinali in ufficio dal 1° ottobre 1345 al 1° marzo 1346 fa le veci di Pietro da Canale veneziano, nominato da Iacopo da Carrara quale successore del Giustiniani, ma che non venne neppure a Padova, perchè, eletto contemporaneamente capitano di mare dai Veneziani, mosse contro Zara (Cort. (c. 916 E); *Cronaca del Museo Civico,* citata dal Gloria, n. 856, IX). Doc. 1345, senza giorno e mese (ARCH. CIV. *Dipl.,* n. 7333): "Per nobilem virum dominum Guidonem de "Cardinalibus de Pesaro, Padue vicepotestatem pro ma"gnifico domino domino nostro domino Iacobo de Car"raria capitaneo et domino generali civitatis Padue et "districtus" (GLORIA, *op. cit.,* p. 16, nota 2).

[3] L'aggiunta del solo codice *M* "Eodem anno.... "suspensus est" riportata fra le varianti non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[4] Iohannes in luogo di Ioaninus recano la *r. cp.* (*A*) degli Annali e i documenti; secondo il *Liber* e i documenti questo podestà sostenne due podesterie semestrali. Doc. 1346, 16 marzo (ARCH. CIV. *Dipl.,* n. 7461): "Discretus et sapiens vir dominus Guido de Cardina"libus de Pesauro iudex et vicarius nobilis viri domini "Iohannis Dandullo de Veneciis civitatis Padue potesta"tis". Doc. 1347 febbraio (IVI, *Cod. Stat. Carrar.,* c. 60): "Potestate domino Iohanne Dandulo de Venetiis". Vedi la *Cronaca del Museo Civico,* n. 856, IX (GLORIA, *op. cit.,* p. 16, nota 3). L'aggiunta di *E M T* "Eodem "anno.... fuisset" riportata fra le varianti non appartiene al nucleo primitivo del *Liber regiminum.*

[5] La redazione *cp.* (*A*) degli Annali omette que-

Aquilam, intrarunt Paduam. Item mense iunij delphinus Viennae e Smyrnis rediens propter impugnationem Turcarum, fuit Paduae honorifice receptus a domino Iacobo de Carraria tunc capitaneo generali et domino civitatis. Cum in dicto anno pestis horrenda totum orientem invasisset cum innumerabili mortalium cede; et ne Italia ac universum occidens hoc malum *c. 40 v* fugerent, in annis MCCCXLVIII die xxv ianuarii hora xxiii fuit' ingens terraemotus qui duravit per dimidium horae, post quem pestis inaudita mare transivit, et evolavit de Venetiis in omnes occidentis provincias, et denique in universum orbem; quae in solo visu, vel anhelitu omnes interrimebat; relatum est Venetiis centum millia periisse. Ea civitas quasi erat desolata; eorum unus, qui venit Paduam, civitatem infecit, et in universo Paduae comitatu tertia pars defecit. Hac clade multae fuerunt destitutae civitates; in castris non audiebantur nisi voces querulae, dolores et ploratus, adeo quod clades, quae fuit tempore Pharaonis, David et Ezechiae, poterat respectu huius pro nihilo reputari [1].

MCCCXLVIII. — Dominus Petrus Barbaro de Venetiis potestas Paduae; et intravit regimen in kalendis septembris [2]. In eodem mense Istria, acceptis Teotonicis, Venetis rebellavit, quam per mare ipsi Veneti obsederunt; et militum ac peditum a Padua auxilium postulatum habuerunt. Cives Istriae tandem, ab omnibus destituti, Venetis se dederunt. Mense februario sequente dominus Iacobus de Carraria ivit Venetias ipsis Venetis de victoria gratulatum, qui beneficii memores, in signum dilectionis, donarunt ei palatium magnum in confinio sancti Pauli [3].

---

mensis ianuarii, in quo est festum conversionis sancti Pauli, circa vesperas fuit terraemotus magnus per totum orbem, cunctis videntibus et tremantibus. Et die iovis vii februarii veniendo ad diem veneris circa horam primi somni, sive galli cantus, fuit terremotus magnus valde, et in illa die fuerunt tria terremota, et diebus (die viii *M*) praedictorum terremotuum fuit alius terremotus, in quo anno mirabilia apparuerunt in aëre, terra et mari tam in partibus christianorum, quam et aliarum nationum non credentium Dominum nostrum Iesum Christum crucifixum *E M T* — 18. *Dopo la rubrica del MCCCXLVIII in P seguono i nomi dei podestà di Padova e le date relative fino all'anno 1665* (*cc. 40 v-44 r*). *La scrittura è di mani diverse con molti pentimenti e cancellature.*

sta podesteria; *Andreaxius* e non *Andreas* è il nome datoci dai documenti. Secondo Cort. (cc. 922-927) e la *Cronaca del Museo Civico*, n. 856, IX citata dal Gloria (*op. cit.*, p. 16, nota 4) egli assunse il suo ufficio il 1° marzo e il luglio o giugno 1348 morì di peste. Doc. 1347, 5 novembre (Arch. Civ. *Sant'Agostino*, mazzo I pergam., n. 11): "Discretus et sapiens vir domi- "nus Guido de Cardinalibus de Pensauro iudex et vi- "carius nobilis viri domini Andreaxii Mauroceno de Ve- "netiis honorabilis potestatis„ (Gloria, *op. cit.*, p. 16, nota 4). Nell'intervallo di tempo che va dal giugno o luglio 1348 al 1° settembre, in cui succede il nuovo podestà, sempre, secondo le stesse fonti, fu sostituito ad Andreasio Morosini suo figlio, che poco di poi morì pure di peste. Per l'agosto di quell'anno i documenti ci dànno il nome di chi tenne la reggenza della podesteria. Doc. 1348, 11 agosto (Arch. Civ. *Instrum. Not.*, n. 130). "Per sapientem virum dominum Iohannem Ala- "na de Regio iudicem et vices gerentem domini Guido- "nis de Pesauro iudicis et vices gerentis domini potestatis "Padue„. Doc. 1348, 28 agosto (Ivi, *Dipl.*, 7611): "Per "dominum Iohannem Alana de Regio iudicem et vices "gerentem domini Guidonis de Pexauro vicarii et vice "potestatis Padue„ (Gloria, *op. cit.*, p. 16, nota 5).

[1] Per la rubrica del 1347 cf. Cort., col. 926 c. Nota per questa e per la seguente la completa diversità di fonti, a cui attinsero il compilatore della redazione padovana da una parte e quello dell'altra redazione dall'altra.

[2] È esatto il principio di questa podesteria fissato il 1° di settembre, non così il cognome, che è *Baduarius* (Badoer), come è indicato concordemente dalla *r. cp.* (*A*) degli Annali, da Cort. (c. 928 e), dalla *Cronaca del Museo Civico*, n. 856, IX, citata dal Gloria (*op. cit.*, p. 16, nota 6), e da un documento. Doc. 1349, 19 giugno (Arc. Civ. *Corona*, n. 1130): "Per discretum et sa- "pientem virum dominum Guidonem de Cardinalibus "de Pensauro iudicem et vicarium nobilis et potentis "viri domini Petri Badoarii de Veneciis Padue hono- "rabilis potestatis„ (Gloria, *op. cit.*, p. 16, nota 6).

[3] Per la rubrica dell'anno 1348 cf. Cort., coll. 928, 929.

Continuazione del Codice Marciano Classe X, lat. n. 69.

MCCCXLVIII et XLVIIII. — Dominus Petrus Badoarius praedictus potestas Paduae.

Eodem anno VIIII mensis septembris fuit terremotus magnus in paduano districtu. Leodoicus rex reversus est in Apuliam, et ex inimicis facta magna vindicta, transiens per Veronam et Vicentiam et Cittadellam, ivit in partibus suis.

MCCCXLVIIII. — Dominus Zaninus Contarenus de Venetiis potestas Padue in calendis mensis septembris de MCCCXLVIIII usque ad calendas martii de MCCCL [1].

MCCCL. — Dominus Maphaeus Contarenus de Venetiis potestas Paduae in calendis mensis martii de MCCCL usque in calendis mensis septembris dicti millesimi [2].

Eodem MCCCL fuit magna indulgentia Romae omnium peccatorum. Et dominus Guido de Bononia super mare Alemanniae, sive Flandriae presbyter cardinalis sanctae Ceciliae, apostolicae sedis legatus, fuit in Padua, Venetiis et Tervixio, et inde transiens, ivit Ungariam, et reversus Paduam de mense madii, corpus beati Antonii confessoris de ordine Minorum de loco, in quo erat, amovit, et in eo loco, in quo ad praesens est cum archa sua honorabiliter recondidit. Inde ad curiam domini papae ad Avinionem ivit.

MCCCL. — Dominus Marinus Faletro de Venetiis potestas Paduae in kalendis septembris de MCCCL pro duobus regiminibus usque ad calendas septembris de MCCCLI [3].

Eodem anno scilicet MCCCL die dominico XIX mensis decembris nobilis et egregius dominus Iacobus de Carraria quondam nobilis militis Nicolai de Carraria post prandium stando in camera sua, quae vocatur camera Neronis, ad ignem, et tenendo manum ad caminum, et calefaciendo pedem unum, a crudelissimo et nequissimo cane Guilielmo naturali et spurio filio domini Iacobi magni de Carraria fuit cum uno cultello percussus et mortuus.

MCCCLI. — Dominus Zaninus Foschari de Venetiis potestas Paduae in calendis septembris [4]. Eodem anno migravit dominus Mastinus de la Scala et reliquit filios suos dominum Canem Grandem, Canem Signorem et Paulum Alboinum, ex domina Thaddaea olim filia Iacobi Magni de Carraria, legittimos, et Frignanum militem naturalem.

MCCCLII. — Dominus Zaninus praedictus potestas Paduae in calendis martii pro duobus regiminibus usque ad calendas martii de MCCCLIII. Eodem millesimo videlicet MCCCLII de mense martii migravit dominus Obizo marchio de Heste in Ferraria.

---

2. *om. la data E T* — 3. Eodem anno *om. E T* — 6. *om. la data E T* — 10. Eodem.... peccatorum *om. E T* - Et] Eodem anno *E T* — 12. in Ungariam *E T* — 16. *om. la data E T* — 16-17. in kalendis.... de] de mense septembris in calendis de *E T* — 21. calefaciendo se pedem *M* — 23. *om. la data E T* — 27. *om. la data E T*

[1] Il nome e la data di questo podestà rispondono pure a quelli della *r. cp.* (*A*) degli Annali. Intorno alla durata di questa podesteria vedi Cort., col. 931 c-d. Il Gloria (*op. cit.*, p. 16, nota 7) non cita documenti.

[2] Il *Liber* e la *r. cp.* (*A*) degli Annali si accordano su questo podestà. Doc. 1350, 15 luglio e 27 agosto (Arch. Civ. *Cod. Stat. Notar.*, c. 81). "Nobilis et "potens vir dominus Mapheus Contareno de Veneciis "civitatis Padue honorabilis potestas„ (Gloria, *op. cit.*, p. 16, nota 8). Cf. anche Cort., c. 931 d.

[3] Il nome e la data di questo podestà trovano rispondenza nelle *r. cp.* (*A*) degli Annali e nei Cort., c. 973 d. Doc. 1351, 10 gennaio (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 6940). "Coram sapienti viro domino Rolando de "Brachis legum doctore iudice et assessore et vicario "nobilis viri domini Marini Falerii de Veneciis civitatis "Padue potestatis„ (Gloria, *op. cit.*, p. 16, nota 9).

[4] Il *Liber* e la *r. cp.* (*A*) degli Annali si accordano su questo podestà. Doc. 1351, 6 settembre (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 7735). "Discretus et.... de Brachis de "Mutina legum doctore vicarius nobilis et potentis viri "domini Ioanni.... ri de Venetiis Padue honorabilis "potestatis„; doc. 1351, 5 e 6 dicembre (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 263). "Nobilis et potens vir dominus Iohannes "Foscari de Veneciis civis Padue honorabilis potestas "ac eciam sapiens vir dominus Rolandus de Brachis de "Mutina legum doctor et vicarius„; doc. 1352, 26 luglio (Ivi, *Eremitani*, tomo XVIII, c. 34). "Discretus et sapiens "vir dominus Leonardus de Centonibus de Parma iudex "et assessor nobilis viri domini Iohannis Foscaro de "Venetiis Padue honorabilis potestatis„; doc. 1352, 12 e 29 ottobre (Ivi, *Dipl.*, nn. 7759, 7762). "Coram discreto "et sapienti viro domino Ambroxio de Fariseis de Parma legum doctore iudice et vicario nobilis viri domini "Iohannis Foschari de Veneciis Padue honorabilis potestatis„ (Gloria, *op. cit.*, p. 17, nota 1).

MCCCLIII. — Dominus Omnebonum de Iudicibus de Mantua vicepotestas in calendis marcii de MCCCLIII usque in calendas mensis septembris dicti millesimi[1].

MCCCLIII. — Dominus Petrus Badoarius de Venetiis potestas Paduae in calendis septembris dicti millesimi usque in calendas martii de MCCCLIV[2].

Eodem anno MCCCLIV. — Facta fuit magna liga Venetorum, dominorum Paduae, dominus Canis Grandis de la Scala, domini Aldrevandini marchionis estensis domini Ferrariae et Mutinae, et datum et restitutum fuit domino Cani castrum de Brendolis, quod tenebatur per dominos Paduae; et castrum Vigizoli, quod tenebatur per dictum Marchionem, restitutum fuit dominis Paduae.

MCCCLV. — Dominus Mapheus Contarenus de Venetiis potestas Paduae pro uno regimine[3].

MCCCLV. — Dominus Marcus Contareno Cornario potestas Paduae pro duobus regiminibus[4].

MCCCLVI. — Dominus Marinus Mauroceno potestas Paduae pro quinque mensibus[5].

MCCCLVII. — Dominus Iohannes de Manfredis de Regio potestas Padue pro VIIII regiminibus[6].

1. *om. la data E T* — 2. 1352 *E T* — 3. *om. la data E T* — 5. Eodem anno MCCCLIV *om. E T* — 10. *om. la data E T* — 11. *om. la data E T* — 12. *om. la data E T* — 13. *om. la data E T*

[1] Sul nome di codesto magistrato si accordano il *Liber* e la *r. cp.* (*A*) degli Annali e la cronica del Museo civico citata dal Gloria (*op. cit.*, p. 17, nota 2) n. 740, IV: "doc. 1353, 9 maggio (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 5272). "Coram discreto et sapienti viro domino Iohanne de "Thisolino de Portogruaro iudice et assessore domini "Omneboni de Iudicibus de Mantua civitatis Padue honorabilis vicepotestatis"; doc. 1353, 1° di luglio (Ivi, *Corona*, n. 2738). "Coram sapienti et discreto viro domino Leonardo Centone de Centonibus de Parma iudice et assessore domini vicepotestatis Padue" (Gloria, *op. cit.*, p. 17, nota 2).

[2] Secondo la *r. cp.* (*A*) degli Annali e i Cort., c. 939 A, la podesteria di *Petrus Badoarius* è attribuita agli anni 1344, 1355, e ciò in accordo coi documenti. Quindi così bisogna correggere le date del *Liber* riguardo a questo podestà. Doc. 1354, 10 giugno (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 7790): "Coram sapienti viro domino Bartholomeo de Arimino iudice et vicario nobilis et potentis "viri domini Petri Badoerii de Veneciis honorabilis "potestatis Padue"; doc. 1355, 6 marzo (Ivi, *Sigillo*, tomo I, c. 5). "Coram sapienti viro dom. Ambroxio de "Farixeis de Parma vic. nob. viri dom. Petri Baduarii "de Venetiis civ. Pad. honorabilis potestatis" (Gloria, *op. cit.*, p. 17, nota 3).

[3] Per la data e per il nome del podestà il *Liber* s'accorda con la *r. cp.* (*A*) degli Annali. Il Gloria (*op. cit.*, p. 17, nota 4) non cita documenti diretti su questo podestà, ma ricava il nome del suo assessore Giovanni de' Taloni da un documento del 13 aprile 1355 (Arch. Civ. *Sigillo*, tomo I, c. 3). Riguardo alla durata di questa podesteria tenuto conto che si tratta d'un solo reggimento, come apparisce dalla nota successiva, e che inoltre è ancora nominato come podestà *Petrus Badoarius* nel documento del 6 marzo 1355, già citato, è da concludere che iniziasse l'ufficio dopo il 6 marzo e lo compisse nell'agosto.

[4] A differenza della *r. cp.* (*A*) degli Annali, che assegna a questo podestà l'anno 1356 il *Liber* lo ascrive all'anno 1355, e di più gli dà due cognomi. Il secondo soltanto di questo è confermato dai documenti, e, a norma di essi, riguardo alla data questo podestà tenne l'ufficio in una parte dell'anno 1355 e in una parte dell'anno 1356. Doc. 1355, senza giorno e mese (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 7768). "Per nobilem et potentem militem "dominum Marcum Cornarum de Veneciis Padue honorabilem potestatem"; doc. 1356, 26 marzo (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 308). "Per nobilem et potentem militem "dominum Marchum Cornarum de Veneciis civitatis "Padue honorabilem potestatem". Cf. anche i Cort., c. 947 C (Gloria, *op. cit.*, p. 17, nota 5).

[5] La *r. cp.* (*A*) degli Annali, a differenza del *Liber*, reca la forma volgare del cognome di questo podestà in luogo della latina e lo assegna al 1357. Riguardo alla durata del suo ufficio cf. anche Cort., c. 950 D. Doc. 1536, 1° dicembre. "Coram discreto et sapienti viro "domino Cabrio de Centonibus de Parma iudice et assessore nobilis viri domini Marini Mauroceno de Veneciis civitatis Padue honorabilis potestatis" (Gloria, *op. cit.*, p. 17, nota 6).

[6] Su questo podestà col *Liber* s'accordano la *r. cp.* (*A*) degli Annali, Cort. e i documenti. I Cortusii ne determinano il principio dell'ufficio al 1° febbraio 1357 (c. 950 D) e il *Liber* ne fissa la durata per nove reggimenti, cioè per quattro anni e mezzo e forse fino a tutto agosto 1361, come opina il Gloria (*op. cit.*, p. 18, nota 1), essendovi ancora la consuetudine del principio delle podesterie semestrali al 1° marzo e al 1° settembre. Doc. 1357, 28 luglio (Arch. Civ. *Dipl.*, nn. 7861-7862). "Potestate nobili milite domino Iohanne de Man-"fredis de Regio autoritate discreti et sapientis viri do-"mini Ambroxii de Farixeis legum doctoris domini potestatis Padue"; doc. 1358, 2 giugno (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 324). "Ambrosio de Fariseis de Parma legum "doctore iudice et vicario nobilis et potentis militis do-"mini Iohannis de Manfredis de Regio honorabilis potestatis civitatis Padue"; doc. 1359, 19 dicembre e 1360, 26 gennaio (Ivi, *Dipl.*, n. 8006). "Coram sapienti viro "domino Iohanne a sancto Michaele de Parma iudice et "assessore nobilis militis domini Iohannis de Manfredis "de Regio civitatis Padue potestatis honorabilis"; doc. 1360, 14 ottobre (Ivi, n. 8045). "Ambroxio de Farixeis

MCCCLXI et LXII. — Dominus Iohannes de Salgardis vicepotestas pro novem mensibus[1].

MCCCLXII. — Dominus Guelfus de Girardinis de Florentia potestas Paduae pro tribus regiminibus[2].

MCCCLXIII et LXIIII. — Dominus Iohannes Salgardus de Feltro vicepotestas Paduae pro III mensibus[3].

MCCCLXIIII. — Dominus Simon de Lupis potestas Paduae pro VII regiminibus[4].

MCCCLXVIII. — Dominus Honofrius de Rubeis de Florentia potestas Paduae pro duobus regiminibus[5].

MCCCLXVIIII. — Dominus Anxedisius de Loiano potestas Paduae pro duobus regiminibus[6].

MCCCLXX. — Dominus Scolaio de Cavalcantibus de Florentia potestas Paduae pro tribus regiminibus[7].

---

1. *om. la data E T* — 4. *om. la data E T* — 6. *om. la data E T* — 7. *om. la data E T* — 9. *om. la data E T* — 11. *om. la data E T*

" de Parma legum doctore vicario nobilis militis domini " Iohannis de Manfredis de Regio civitatis Padue hono- " rabilis potestatis „ (Gloria, *op. cit.*, p. 18, nota 1).

[1] A differenza della *r. cp.* (*A*) degli Annali e del documento citato più sotto il *Liber* chiama questo vice podestà *de Salgardis*. Doc. dell'anno 1362 (Arch. Civ. *Cod. Stat. Carrar.*, c. 316). " Vicepotestate Padue sapienti " viro domino Iohanne Salgardo de Feltre legum docto- " re „. Il Gloria, che cita il documento, opina che questo vicepodestà abbia finito il suo ufficio col maggio 1362, tenuto conto della durata di nove mesi stabiliti dal *Liber* e dell'osservazione fatta nella nota precedente (Gloria, *op. cit.*, p. 18, nota 2).

[2] La *r. cp.* (*A*) degli Annali ommette il cognome del podestà, datoci dal *Liber* e confermatoci dai documenti. Doc. 1363, 30 giugno (Arch. Civ., *Dipl.*, n. 8149). " Discretus et sapiens vir dominus Iohannes Salgardus de " Feltre legum doctor iudex et vicarius generalis nobilis " militis domini Guelfi de Gerardinis de Florentia civitatis " Padue honorabilis potestatis „ (Gloria, *op. cit.*, p. 18, nota 3). Il Gloria (loc. cit.) inoltre, secondo le osservazioni fatte nelle note precedenti e l'indicazione della durata dell'ufficio dataci dal *Liber*, ne determina i limiti cronologici dal 1° giugno 1362 a tutto novembre 1363.

[3] Il *Liber* per l'ufficio di questo vicepodestà non si accorda con la *r. cp.* (*A*) degli Annali, ma trova la conferma nei documenti. Doc. 1364, 8 aprile (Arch. Civ. *Corona*, n. 3378). " Coram discreto et sapienti viro " domino Antonio de Cividado Belluni iudice et asses- " sore discreti et sapientis viri domini Iohannis Salgardi " honorabilis vicepotestatis civitatis Padue ad officium ma- " leficiorum extra deputato ac vices gerente discreti et sa- " pientis viri domini Iacopini de Taculis de Regio iudicis " et assessoris dicti domini vicepotestatis Padue „; doc. 1364, 22 maggio (Ivi, *Dipl.*, n. 8196). " Retulit.... Azo " quondam Romei de contrata Brondulli preco communis " Padue se hodie de commissione domini vicepotestatis " Padue „ (Gloria, *op. cit.*, p. 18, nota 4). Siccome il podestà Gerardini terminò l'ufficio col novembre 1363, e vi sono due documenti, che attestano che durava la reggenza di Giovanni Salgardo nell'aprile ed anche nel maggio 1364, così il Gloria (loc. cit.) ritiene che l'indicazione cronologica dei tre mesi di vicepodesteria debba essere corretta in nove. Cosicchè il Salgardo avrebbe tenuto le veci del podestà fino a tutto agosto, e la successiva podesteria semestrale avrebbe incominciato secondo l'uso il 1° settembre.

[4] Non vi è accordo, riguardo al podestà che incomincia il suo ufficio nell'anno 1364, tra il *Liber regiminum* e la *r. cp.* (*A*) degli Annali, che con *Ugolinus de Presbiteris* chiude la serie. Ma *Simon de Lupis*, com'è nel *Liber*, si riscontra nei documenti. Doc. 1364, 11 dicembre (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 8221). " Per discretum et " sapientem virum dominum Vitorem de Doiono de Ci- " vidado Belunensi iudicem et assessorem nobilis militis " Simionis de Lupis „; doc. 1366, 7 settembre (Ivi, *Cod. Stat. Carrar.*, c. 332). " Discretus et sapiens vir dominus " Iohannes Salgardus de Feltro iudex ac vicarius nobilis " militis domini Symonis de Lupis de Parma civitatis " Padue potestatis „: doc. 1367, 26 ottobre (Ivi, *Dipl.*, n. 8360). " Discretus et sapiens vir dominus Iohannes " Salgardus de Feltro legum doctor vicarius nobilis et " potentis militis domini Simonis de Lupis honorabilis " potestatis civitatis Padue „ (Gloria, *op. cit.*, p. 18, nota 5, p. 19). Il Gloria (loc. cit.), tenuto conto dei sette reggimenti di questa podesteria indicati dal *Liber*, ne fissa la durata dal 1° settembre 1364 a tutto febbraio 1368.

[5] Di questa podesteria, durata secondo il *Liber* per due semestri, vi è la conferma nei documenti. Doc. 1368, 18 aprile (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 8386). " Discretus " et sapiens vir dominus Iohannes Salgardus de Feltro " legum doctor vicarius nobilis militis domini Honofrii " de Rubeis de Florentia civitatis Padue honorabilis po- " testas „; doc. 1368, 13 maggio (Ivi, n. 8389). " Nobilis " miles dominus Honoffrius de Rubeis da Florentia ci- " vitatis Padue honorabilis potestas „; doc. 1368, 25 ottobre (Ivi, n. 8228). " Coram discrepto et sapienti viro " domino Iohanne Salgardo de Feltro legum doctore " vicario nobilis militis domini Honofrii de Rubeis de " Florentia civitatis Padue honorabilis potestatis „ (Gloria, *op. cit.*, p. 19, nota 1).

[6] Su questo podestà il Gloria non trovò documenti da citare (*op. cit.*, p. 19, nota 2).

[7] Il *Liber* s'accorda coi documenti riguardo a questo podestà. Doc. 1370, 22 agosto (Arch. Civ. *Instrum. Not.*, n. 426). " Coram nobili et potente milite domino " Scolayo de Chavalcantibus de Florentia civitatis Padue

MCCCLXXI et LXXII. — Dominus Federicus de Lavalonga de Brixia potestas Paduae pro iiii regiminibus [1].

MCCCLXXIII. — Dominus Cortesia de Lambertinis vicepotestas Paduae de mense septembris usque ad v novembris [2].

MCCCLXXIII. — Dominus Iacobus de Rangonibus de Mutina potestas Paduae pro iii regiminibus [3].

MCCCLXXV. — Dominus Rizardus comes de Sancto Bonifacio potestas Paduae pro xiiii^{m} regiminibus [4]. Incepit vi maii.

MCCCLXXXII. — Dominus Rubertus de Esculo potestas Paduae pro duobus regiminibus, incepit vi maii [5].

MCCCLXXXIIII. — Dominus Marinus Memo de Venetiis potestas Paduae pro iii regiminibus [6]. Incepit vi maii.

---

1. *om. la data E T* — 3. *om. la data E T* - Cortesius *E T* — 5. *om. la data E T* — 7. *om. la data E T* — 8. xiiii^{m}] iv — 8. Incipit vi mai *om. E T* — 9. *om. E T* — 10. inceptis *E T*

" honorabili potestate et discrepto et sapienti viro do- " mino Nicolao de Rabata legum doctore ipsius domini " potestatis vicario "; doc. 1371, 1° marzo (Ivi, *Dipl.*, n. 8693). " Per nobilem militem dominum Scolayum de " Cavalcantibus de Florentia civitatis Padue honorabi- " lem potestatem " (Gloria, *op. cit.*, p. 19, nota 3).

[1] Ecco i documenti che menzionano questo podestà: doc. 1371, 19 settembre (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 2490). " In presencia discreti et sapientis viri domini Benedicti " de Stlerio de Pedemoncio iudicis et assessoris nobilis " militis domini Federici de la Vallonga de Brixia ci- " vitatis Padue honorabilis potestatis ": doc. 1372, metà di maggio (Ivi, *Cod. Stat. Carrar.*, c. 325). " Sub re- " gimine nobilis et egregii militis domini Federici de " la Velongo de Brixia civitatis Padue honorabilis po- " testatis.... coram sapiente et discreto viro domino " Antonio de Cechis de Pedemoncio legum doctore pre- " fati domini potestatis vicario " (Gloria, *op. cit.*, p. 19, nota 4). Il Gloria (loc. cit.) menziona anche l'iscrizione sepolcrale, conservata nella chiesa di sant'Antonio, che ricorda la morte di questo podestà avvenuta il 1° settembre 1373.

[2] Su questo vicepodestà il Gloria non trovò documenti (*op. cit.*, p. 19, nota 5), ma il suo nome è menzionato poi, come vicario del podestà successore, nel primo documento citato nella nota seguente.

[3] Doc. 1374, 24 gennaio (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 8419). " Per discretum et sapientem virum dominum Cortexiam " de Lambertinis de Bononia vicarium nobilis militis " domini Iacobi de Rangonibus de Mutina civitatis Pa- " due honorabilis potestatis "; doc. 1374, 21 giugno (Ivi, n. 8622). " Domino Paulo de Cesena iudice et assessore " nobilis militis domini Iacobi de Rangonibus de Mu- " tina Padue honorabilis potestatis "; doc. 1374, 14 agosto (Ivi, n. 8632). " Coram discreto et sapienti viro " domino Tramontino de Cividale iudice et assessore " nobilis militis domini Iacobi de Rangonibus de Mu- " tina Padue honorabilis potestatis "; doc. 1375, 29 gennaio (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 487) " Presentibus sapienti " viro domino Francischino de Mutina iudice et asses- " sore domini potestatis Padue.... dominis Gabriano, " Petro militibus potestatis.... Coram nobili et egregio " milite domino Iacobo de Rangonibus de Mutina civi- " tatis Padue honorabili potestate " (Gloria, *op. cit.*, p. 19, nota 6, p. 20).

[4] Della podesteria del conte Rizzardo di San Bonifacio, durata per quattordici reggimenti secondo la redazione marciana del *Liber*, si ha la conferma nei documenti: doc. 1375, 18 maggio (Arch. Civ., *doc. Carrar.*, n. 13). " In primo regimine potestarie nobilis et egregii militis " domini Rizardi comitis de Sancto Bonifacio de Verona " civitatis Padue honorabilis potestatis "; doc. 1375, 17 novembre (Ivi, *Dipl.*, n. 8700). " Benedicto de Senis quondam magistri Francisci legum doctore ac vicario " egregii militis domini Rizardi comitis de Sancto Bo- " nifacio de Verona Padue honorabilis potestatis "; doc. 1378, 3 marzo (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 510). " Egregii " et strenui militis domini Rizardi de Sancto Bonifacio " comitis Verone civitatis Padue honorabilis potestatis ": doc. 1379, 25 agosto (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 483). " Co- " ram prudenti viro domino Iohanne de Forlivio iudice " et assessore nobilis et egregii militis domini Rizardi " de Sancto Bonifacio comitis Verone honorabilis pote- " statis Padue "; doc. 1380, 10 febbraio (Ivi, *Dipl.*, n. 8547). " Discreto et sapienti viro domino Tramontano de le " Fuxinis de Cividale Belluni licentiato in iure civili et " assessore nobilis et egregi militis domini Rizardi de " Sancto Bonifacio Verone comitis civitatis Padue hono- " rabilis potestatis "; doc. 1381, 31 ottobre (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 524). " Rodulfo de Sabadinis socio milite di- " cti.... potestatis "; doc. 1382, 23 gennaio (Ivi, *Dipl.*, n. 8535). " Domino Benedicto de Senis vicario nobilis " et potentis militis domini Rizardi de Sancto Bonifa- " cio.... Padue honorabilis potestatis " (Gloria, *op. cit.*, p. 20, nota 1).

[5] Il Gloria (*op. cit.*, p. 20, nota 2) osserva che questo podestà nel tomo VI, *Sigillo* dell'Archivio civico nel luglio 1382 è così denominato a p. 1 *Roberto Mario de Camporinis de Asculo*, a pp. 28, 34 *Roberti Marii de Camporinis de Esculo* (Gloria, *op. cit.*, p. 21, nota 3).

[6] La data, posta in capo alla rubrica, dovendo indicare il principio della podesteria, è da correggere in 1383, come lo prova il primo documento, che ora citerò. Doc. 1383, 14 dicembre (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 9012). " Coram sapienti et discreto viro domino Marcho de " Monte Sanctae Mariae in Guarzino iudice et asses-

MCCCLXXXIIII. — Dominus Symon Lupus, et dominus Valeranus vicepotestates Paduae pro uno regimine. Incepit VI novembris. Qui dominus Simon obiit in suo regimine [1].

MCCCLXXXV. — Dominus Andreas de Bitonio potestas Paduae pro II regiminibus. Incepit XIIII maii [2].

MCCCLXXXVI. — Dominus Ugolinus de Presbiteris de Bononia potestas Paduae pro duobus regiminibus. Incepit XIIII maii [3].

MCCCLXXXVII. — Dominus Iacobo de Azonibus de Tervixio potestas Paduae. Incepit XV maii [4].

MCCCLXXXVII. — Dominus Iacobo de Azonibus de Tervixio potestas Paduae pro duobus regiminibus. Hoc anno dominus Antonius de la Scala, qui dominabatur Veronae et Vicentiae, perdidit statum suum XVIII octobris.

MCCCLXXXVIII. — Dominus Ugolinus de Presbiteris de Bononia potestas Paduae pro uno regimine [5]. Hoc anno dominus Franciscus de Carraria, qui dominabatur Paduae, Tarvixii, Feltre Cividade Beluni, perdidit statum suum XXV die novembris.

---

1. *om. la data E T* - 2. Inceperunt *E T* — 3. *om. la data E T* — 5. *om. la data E T* — 9. *om. la data E T* — 14. Civitati *E T*

" sore nobilis viri domini Marini Memo de Veneciis " civitatis Padue honorabilis potestatis „; doc. 1384, 7 gennaio (Ivi, n. 9014). " Coram honorabili et sapienti " viro domino Iohanne de Furlivio iudice et assessore " nobilis et egregii viri domini Marini Memo de Vene- " ciis civitatis Padue honorabilis potestatis „; doc. 1384, 15 febbraio (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 538. " Discreto et " sapienti viro domino Nicholino de Pavarano iudice et " assessore nobilis et egregii viri domini Marini Memo de Vene- " ciis.... gerente vices Benedicti de Senis vicharii pre- " fati domini Marini potestatis „; doc. 1384, 25 ottobre (Ivi, n. 539). " Nobilis et egregii viri domini Marini " Memo de Veneciis civitatis Padue honorabilis potesta- " tis „ (Gloria, *op. cit.*, p. 21, nota 3).

[1] Doc. 1385, 7 gennaio (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 9039). " In camera in qua infrascriptus egregius miles dominus " Symon de Lupis de Parma tunc potestas egrotus iace- " bat, presentibus sapientibus et honorabilibus viris do- " minis Bonifacio q.m domini Iohanoti de Cantellis de " Parma legum doctore tunc vicario et assessore dicti " domini Symonis potestatis, Nicolino q.m Bernochi de " Pavarano de Parma tunc iudice et assessore dicti do- " mini Symonis potestatis ad maleficia deputato, et Mar- " cho q.m domini Petri de Monte Sancte Marie iudice " tunc ad civilia eiusdem domini potestatis, nobili viro " Bernardo de Scolaribus q.m Zuppi de Scolaribus de " Florentia „. Questo atto, di cui si è citata una parte, è il testamento di Simone de' Lupi, che morì il 10 gennaio 1385, come si rileva dalla sua iscrizione sepolcrale riferita dal Tomasini (*Inscript. Patav.*, p. 291; Gloria, *op. cit.*, p. 21, nota 1). La vicepodesteria del Valerano incominciò adunque dopo il 10 gennaio, e, secondo il *Liber*, durò fino al 14 maggio giorno in cui successe il nuovo podestà com'è confermato dai documenti (tomo VI, *Sigillo*, Arch. Civ.). Il Valerano è menzionato in un documento del marzo di quest'anno. Doc. 1385, 1° di marzo (Arch. Civ. *Cod. Stat. Carrar.*, c. 340). " Sapiens " et honorabilis vicepotestas Padue dominus Valeranus " de Sitonio „ (Gloria, *op. cit.*, p. 21, nota 2).

[2] Doc. 1385, 27 luglio (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 9061). " Egregius legum doctor dominus Thomas de Sancto " Iohanne de Bononia vicarius nobilis et egregii militis " domini Andree domini Tebaldi de Bitonio civitatis Pa- " due honorabilis potestatis „ (Gloria, *op. cit.*, p. 21, nota 3). Secondo la cronica dei Gatari (*RR. II. SS.*, XVII, cc. 520, 521 A), Andrea di Tebaldo di Bitonio era senese e fu mandato dal signore di Padova, Francesco il Vecchio da Carrara, in Treviso come podestà il 16 maggio 1386, cioè appena finito il suo ufficio in Padova.

[3] Doc. 1386, luglio (Arch. Civ. *Cod. Stat. Carrar.*, c. 105). " Potestateque nobili et egregio milite ac legum " doctore domino Ugolino de Presbiteris de Bononia „; doc. 1387, 12 gennaio (Ivi, c. 225). " Potestate nobili " milite et egregio legum doctore domino Ugolino de " Presbyteris de Bononia civitatis Padue honorabili po- " testate „ (Gloria, *op. cit.*, p. 21, nota 4).

[4] Doc. 1387, prima del 3 dicembre (Arch. Civ. *Instrum. Not.*, n. 532). " Per egregium honorabilem et " discretum virum dominum Benedictum de Senis legum " doctore iudicem et vicarium egregii et nobilis viri do- " mini Iacobi de Azonibus de Tarvixio honorabilis po- " testatis „ (Gloria, *op. cit.*, p. 21, nota 5).

[5] Doc. 1388, 13 maggio (Arch. Civ., tomo V, c. 42, *Sigillo*). " Coram honorabili et sapienti viro domino " Benedicto de Senis legum doctore vicario nobilis mi- " litis et egregii legum doctoris domini Ugolini de pre- " sbiteris de Bononia civitatis Padue honorabilis po- " testatis „; doc. 1388, 19 ottobre (Ivi, tomo V, c. 81, *Sigillo*). " Coram honorabili et sapienti viro domino " Antonio de Sartoriis de Tridento legum doctore vi- " cario nobilis militis et egregii legum doctoris domini " Ugolini de Presbiteris de Bononia civitatis Padue ho- " norabilis potestatis „ (Gloria, *op. cit.*, p. 22, nota 1). Nello stesso anno dalla metà circa di dicembre al 24 dello stesso mese, vi fu come vice podestà Bonagiunta lucchese. Il Gloria (loc. cit.) afferma l'esistenza di questo vice podestà con un documento tratto dal tomo VIII, *Sigillo* dell'Arch. Civ., c. 3, in data 22 dicembre 1388. " Per egregium legum doctorem dominum Antonium de " Tridento vicarium egregii legum doctoris Bonazonte " de Lucha vicepotestatis Padue „, e fissa la durata di questa reggenza a cominciare dalla metà circa di dicem-

Eodem M.° — Dominus Ubertetus de Vicecomitibus de Mediolano potestas Paduae pro uno regimine, et xxv diebus. Incepit xxiiii decembris[1].

MCCCLXXXVIIII. — Dominus Guilielmus de Soardis de Pergamo potestas Paduae pro uno regimine, et mensibus quinque[2]. Incepit xx iulii, et finit xviiii iunii de MCCCXXXX. Hoc anno et supradicta die xviiii iunii dominus Franciscus iunior de Carraria viriliter recuperavit Paduam cum toto paduano districtu, excepto Basiano.

MCCCLXXXX et LXXXXI. — Dominus Rizardus de Sancto Bonifacio potestas Paduae pro tribus regiminibus. Incepit x augusti[3].

MCCCLXXXXII. — Dominus Iacobo Gradenico de Venetiis potestas Paduae pro tribus regiminibus. Incepit vi aprilis[4].

MCCCLXXXXIII et LXXXXIIII. — Dominus Mapheus Memo de Venetiis potestas Paduae pro iii regiminibus. Incepit ultimo novembris[5].

MCCCLXXXXV et LXXXXVI et LXXXXVII et LXXXXVIII et LXXXXVIIII. — Dominus Petrus Pisano de Venetiis potestas Paduae pro viii regiminibus. Incepit xxiii maii[6].

---

1. *om. la data E T* - Ubertus *E T* — 3. *om. la data E T* — 4. xx iulii] mense iulii die xx de 1389 - finit *E T* — 9. *om. la data E T* — 11. *om. la data E T* — 13. *om. le date E T* — 14. xviii *E T*

bre, considerando che in un documento del 9 dicembre è nominato ancora il podestà ed in un altro del 19 si fa menzione invece del vicepodestà. Riguardo alla fine della reggenza serve la data del principio della podesteria, che ebbe *Ubertetus de Vicecomitibus*, cioè il 24 dicembre 1388.

[1] Il principio dell'ufficio di questo podestà, com'è notato dal *Liber*, è confermato dal primo dei documenti citati. Doc. 1388, 24 dicembre (Arch. Civ., tomo VIII, c. 3, Sigillo). "Nobilis et potens vir dominus Ubertetus de Vicecomitibus de Mediolano civitatis Padue fecit introytum suum cum tota familia sua. Vicarius suus vero fuit dominus Iohannes Quartarius legum doctor de Parma„; doc. 1388, 28 dicembre (Ivi, c. 4). "Coram nobili et potenti viro domino Uberteto de Vicecomitibus de Mediolano civitatis Padue honorabili potestate nec non egregio legum doctore domino Iohanne Quartario de Parma eius vicario„ (Gloria, *op. cit.*, p. 22, nota 3).

[2] Doc. 1389, 13 agosto (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 9182). "Coram spectabili et egregio viro et milite domino Guilielmo de Soardis de Pergamo honorabili potestate civitatis Padue„; doc. 1389, 14 ottobre. "Coram egregio utriusque iuris doctore domino Bartholomeo de Vulpis de Sovemo, vicario spectabilis et egregii militis domini Guilielmi de Suardis de Pergamo civitatis Padue honorabilis potestatis„ (Gloria, *op. cit.*, p. 23, nota 1).

[3] Doc. 1390, 9 settembre (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 9226). "Nobilis et egregi militis domini Rizardi comitis Verone de Sancto Bonifacio civitatis Padue honorabilis potestatis„; doc. 1391, 18 settembre (Ivi, n. 9274. "Et ego Andreas de Poltronibus de Urbino legum doctor nec non vicarius predictus me subscripsi„; doc. 1392, 12 febbraio (Ivi, n. 9400). "Per sapientem virum dominum Antonium de Romena egregium legum doctorem vicarium spectabilis et egregii militis domini Rizardi de Sancto Bonifacio Verone comitis et civitatis Padue honorabilis potestatis„ (Gloria, *op. cit.*, p. 23, nota 2). Il *Liber* fa incominciare questa podesteria il 10 agosto, e siccome in data 2 agosto 1390 (Arch. Civ., *Aquila*, tomo II, p. 32) si trova questa notizia "Egregius legum doctor dominus Iohannes de Porcelinis honorabilis vicepotestas civitatis Padue„ così il Gloria (loc. cit.) suppone che Giovanni dei Porcellini abbia tenuto le veci del podestà precisamente dal 21 giugno al 10 agosto.

[4] Doc. 1392, 7 agosto (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 9316). "Discretus et sapiens vir dominus Antonius de Romanulis de Roma iudex et assessor nobilis et egregii militis domini Iacobi Gradonici de Veneciis civitatis Padue honorabilis potestatis„; doc. 1393, 28 gennaio (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 589) "Coram egregio legum doctore domino Antonio de Romena vicario spectabilis et egregii militis domini Iacobi Gradonico de Veneciis civitatis Padue potestatis„ doc. 1393, 2 aprile (Ivi, n. 591). "Angellus de Amellia iudex et assessor nobilis et egregii militis domini Iacobi Gradonico de Veneciis civitatis Padue honorabilis potestatis„ (Gloria, *op. cit.*, p. 23, nota 3).

[5] Doc. 1394, 27 gennaio (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 9381). "Spectabili et egregio milite domino Mapheo Memo de Veneciis civitatis Padue honorabili potestate egregio legum doctore domino Nicolao de Montechatino eius vicario„; doc. 1394, 28 luglio (Ivi, *Corona*, n. 3393. "Nos Angelus de Amelia iudex et assessor nobilis et egregii militis domini Maphei Memo de Venetiis civitatis Padue honorabilis potestatis„; doc. 1394, 26 novembre (Ivi, *Dipl.*, n. 9409). "Nos Paulus delaquila vicarius suprascriptus domini potestatis (Maphei Memo)„ (Gloria, *op. cit.*, p. 23, nota 4).

[6] Doc. 1396, 10 novembre (Arch. Civ. *Dipl.*, n. 9473). "Coram spectabille et egregio viro domino Petro Pissani de Veneciis nec non civitatis Padue honorabille potestate„; doc. 1396, 31 dicembre (Ivi, *Instrum. Not.*, n. 608). "Coram discreto et sapienti viro domino Antonio de Romena legum doctore vicario nobillis et egregii viri domini Petri Pissano de Veneciis.... honorabilis potestatis„: doc. 1397, 10 dicembre (Ivi, *Corona*, n. 1415, c. 117). "Per egregium legum doctorem dominum Benedictum de Zirlandis de Senis honorabilem vicarium generosi viri domini Pisani de Venetiis

Millesimo trecentesimo et nonagesimo nono, potestate domino Iacobo Gradenigo de Venetiis, qui rexit mensibus.... [1] in partibus Hiberniae, ubi dicebatur beatam Mariam aparuisse cuidam rustico aranti, et percepisse sic fieri debere ad evitandum pestilenciam et guerras, quae tunc plurimum iminebant, incepit quaedam devotio, quod homines et mulieres induebantur pannis lineis albis et longis usque in terram, ac incedebant terni et terni capitibus et faciebus cum faciolis honestissime coopertis. Mulieres vero, ut cognoscerentur a masculis, portabant super capite unam crucem de panno rubeo. Regula vero eorum talis erat. Primo quod quilibet deberet devote integre confiteri; et si alicui offendisset, debebat ei petere veniam; et si ab aliquo fuisset offensus, debebat ei parcere, et restituere male ablatum, si posset, et si non posset, habere saltem bonam voluntatem. Et per novem dies ibant taliter induti insimul per civitates, castra et villas, temptando ecclesias ad minus tres in die, cantando alta voce oraciones devotissimas in honorem Crucifixi et beate Marie. Et quanto attingebant ad aliquam ecclesiam, vel ad aliquam viam, omnes se proiiciebant in terra, et alta voce clamabant *Misericordia, Misericordia, Misericordia.* Similiter, quando corpus Domini per presbiterum elavabatur, clamabant ter *Misericordia.* Ac etiam supradictis novem diebus faciebant vitam quadragesimalem, et non debebant dormire in lecto, nec expoliare die ac nocte supradictum habitum. Multi etiam ibant pedibus excalciatis. Expletis autem novem diebus, mittebant ambasiatores aliquos ex eis sic indutos ad civitates eis proximiores, rogando ex parte beate Virginis, et societatis albae, quod vellent facere supradictam devotionem; et numquam auditum fuit, quod in aliquo loco habuerint repulsam. Ymo ubique benigne recipiebantur, et rogabantur quod ibi permanerent ad eos docendum regulam et modum servandum: excepto quod in Venetiis, ubi turpiter fuerunt licentiati. Supradicta autem devotio de Hibernia venit Angliam deinde in Franciam, postea in Pedemontium, deinde Ianuam, et in Lombardiam, in Tusciam, Romam, ducatum Apuliam, Marchiam anconitanam, in Romandiolam, Bononiam, Ferrariam. Et in omnibus supradictis locis factae fuerunt infinitae paces et concordiae, et praecipue inter Guelfos et Gibilinos, et inter multos alios mortales inimicos, qui sibi ad invicem occiderunt fratres patres, et filios ac etiam alios proprinquos; ex quo omnes clara voce dicebant illud processisse ex divina voluntate. Die autem XXIIII septembris supra dicti millesimi oratores dictae albae societatis de Ferraria venientes cum Dei auxilio Paduam applicuerunt; quibus obviam usque ad Baxanellum extra portam Sanctae Crucis iverunt totus clerus, et quasi totus populus paduanus, et cum maxima devotione interducti fuerunt, ipsis cantantibus unam orationem quae incipit: *Stabat Mater dolorosa* etc. Die vero sequenti, et successive omnibus diebus praedicabant, aut super platea Domini, aut super palatio communis Paduae, ubi redditur jus, instruendo populum de supradicta regula, et de multis miraculis, quae cottidie apparebant in multis locis Italiae, dum supradictae processiones fierent. Nam vere multa miracula etiam in Padua tunc temporis apparuerunt, quae scribere nimis longum esset. Interim autem placuit civibus Paduanis dicta societas alba, quod in paucis diebus intraverunt omnes milites, omnes nobiles, omnes mercatores, et quasi totus

---

2. qui.... mensibus] *om. E T* — 3. recepisse *E T* — 11. temptando] intrando *E T* — 12. devotiones *E T* — 22. quod *om. E T* — 23. venit ad Angliam *E T* — 24. Apuliae *E T* — 27. patres fratres *E T* — 29. venientes de Ferraria — 31. introducti *E T* — 37. autem placuit] autem ita placuit *E T* — 38. intraverunt eam omnes *E T*

"civitatis Padue potestatis „; doc. 1398, 7 gennaio (Ivi, *Cod. Stat. Carrar.*, c. 226). "Potestate domino Petro Pisano de Venetiis „; doc. 1399, 30 aprile (ARCH. CIV. *Dipl.*, n. 9562). "Petri Pisani de Veneciis civitatis Padue honorabilis potestatis „ (GLORIA, *op. cit.*, p. 23, nota 5, p. 24).

[1] Siccome la podesteria di Pietro Pisani incominciò il 18 maggio, e quindi deve esser finita il 18 maggio 1399, così il Gloria (*op. cit.*, p. 24, nota 1) ritiene di computare la durata dell' ufficio del successore dal 18 maggio 1399 fino al giorno corrispondente dell'anno 1400, tanto più che il 27 aprile di quest'anno Iacopo Gradenigo insieme col suo vicario Benedetto è menzionato in un documento (ARCH. CIV., *Sigillo*, tomo XXI, c. 1). Doc. 1399, 15 giugno (MUSEO CIVICO, n. 979, III). "Egregius legum doctor dominus Benedictus de Senis vicarius spectabilis et egregii militis domini Iacobi Gradonico de Venetiis civitatis Padue honorabilis potestatis „; doc. 1399, 6 novembre (ARCH. CIV. *Cod. Stat. Carrar.*, c. 20). "Potestate domino Iacobo Gradanico de Venetiis „.

populus paduanus, et quasi omnes dominae, ac etiam episcopus cum clero paduano cum maxima devotione. Et die penultimo septembris incepta fuit fieri processio per civitatem, et extra. Homines vero ibant separati a mulieribus cum tanto ordine ac humilitate, quod per illos novem dies non fuit auditum, quod facta fuerit una inhonestitas, nec una rixa. Et multi pueri aetatis anni unius, et ab inde infra, ad ipsas processiones portabantur induti de albo, quorum nullus umquam auditus fuit plorare, donec processiones fiebant. Et durabant ipse processiones communiter ab aurora diei usque ad duas horas post nonam. Intravit etiam hanc regulam magnificus dominus Franciscus de Carraria cum eius filiis et uxore, qui tunc dominabatur Paduae et paduano districtui. In summa tot intraverunt, quod numerati fuerunt viginti tria millia et sex centum. Finitis novem diebus, unus magister in sacra pagina praedicavit super prato vallis, ubi mirabile videbatur videre tot de albo uno eodem abitu indutos. Effectus praedicationis fuit ortari homines et dominas de devocione, quam fecerant, et rogare eos, quod pro tempore futuro vellent a peccatis abstinere. Similis devotio postea facta fuit per omnia castra, et per omnes villas paduani districtus, et in tantum placuit omnibus talis devotio, et talis habitus, quod in Padua factae fuerunt sex fratalee de dicto habitu, quarum quaelibet una dominica ibat per Paduam temptando omnes ecclesias, et alia dominica alia fratalea, et sic successive. Multi fuerunt, qui dum viderunt se in casu mortis, ordinabant dum mortui forent, se portari indutos de albo et ab de albo indutis; quod quidem erat maxima compassio ad videndum. Et multi etiam fuerunt, qui ipsum abitum portaverunt ultra mensem unum, temptando cotidie ecclesias in Padua, et in paduano districtu; et precipue ad Sanctam Mariam de Lugo omnes illo anno cum magna devocione ibant.

MCCCLXXV. — Terrae infrascriptae erant subdite romane ecclesie; omnes infra unum mensem voce populi spontanea rebellaverunt dictae ecclesie; quod omnibus mirabile visum est. Primo Viterbium, Toschanella, Amelia, Urbsvetus, Bagnum Regium, Cornetum, Orti, Monteflascho, Aquapendente, Radicofani, Civitas Castellae, Eugubium, Nuceria, Gualdum, Calgli, Orbinum, Castrumdurans, Sanctum Angelum in Vado, Marchatellum, et omnes alie terre de Massa Tarbara, Fabrianum, Sassumferratum, Narni, Perusium cum toto comitatu, Cluxium, Castrum Plebis, Rontana, Calamelium, Mudigliana, Fornazanum, Forlivium, Meldola, Brexegella, Castiglionum, tota Provincia Galiadae cum multis castris, Cexena, Bononia, Firmum.

---

9. districtu *M* — 14. castra omnia *E T* - talis devotio] ista devotio *E T* — 16. temptando] intrando *E T* — 20. temptando] intrando *E T* — 21. magna] maxima *E T* — 22-29. *questa rubrica, che porta la data del 1375, ed è l'ultima del Liber regiminum in E T, invece in M è posta in calce alle cc. 49 v, 50 r con un richiamo al testo precisamente alla fine della rubrica dell'an. 1375* — 27. Trebara *E T*

IV.

Serie dei vescovi di Padova *edita dal Muratori* (*RR. II. SS.*, tomo VIII, cc. 361-64).

ABBREVIAZIONI.

Cod. 2 = Codice della Biblioteca ambrosiana segnato P. 125 sup.

AVVERTENZA

Questa Serie dei vescovi di Padova, la quale è da confrontare con quella che nel cod. parmense HH. V, 63 precede la *Cronica* di Rolandino e che da noi fu perciò già premessa a quest'ultima (pp. 3-4), fu pubblicata la prima volta da Felice Osio (*op. cit.*, p. 119) in appendice alla *Cronica* stessa con l'avvertenza:

" *Quae subsequuntur, legebantur post Rolandini Historiam in codicibus Papafa-*
" *vio et Corradino, ejusdem librarii manu descripta* ".

Il Muratori nel pubblicarla vi ha aggiunte le varianti, che qui pure riproduciamo, del cód. ambrosiano P. 125 sup.

NOMINA OMNIUM EPISCOPORUM DE PADUA

A TEMPORE SANCTI PROSDOCIMI EPISCOPI QUI FUIT PRIMUS ET MISSUS A B. PETRO APOSTOLO UNDE DICTUM EST: MUR., 361

"PETRO PROSDOCIMUS PATAVINIS MITTITUR ALMUS".

Sanctus Prosdocimus
Sanctus Maximus
Calpornianus
Proculus
Theodorus
Avisianus
Ambrosius
Syrus
Suacrus
Leoninus
Marianus
Eupavius
Felix
Paulus
Verus
Hilarius
Limpidius
Vitellus
Provinus
Severianus
Bergullus
Iohannes
Ciprianus
Virgilius

2-3. A TEMPORE SANCTI PETRI USQUE AD HODIERNUM DIE *cod. 2* — 4. PETRO] A PETRO *cod. 2* - PATAVINUS *cod. 2* — 5. Sanctus Prosdocimus] Sanctus Prosdocimus quem sanctus Petrus misit de Roma ad civitatem Paduae, vixit in episcopatu annos LXXXXIII et Petrus vixit post Christum annos XXV menses II *cod. 2* — 6. *il cod. 2 dopo* Sanctus Maximus *pone* Fidentius — 7. Calpornianus] Capornianus *cod. 2* — 9. Theodorus] Theddricus *cod. 2* — 13. Suacrus] Suacius *cod. 2* — 14. Leoninus] Leonius *cod. 2* — 16. Eupavius] Eupanius *cod. 2* — 20. Hilarius] Illaris *cod. 2* — 23. Provinus] Pronirus *cod. 2*

Nicolaus
Eclimpius
Felix
Deodatus
Petrus
Felix
Audacius
Tricidius
Bergualdus
Vitalis
Oddo
Absalon
Mur., 362 Richinardus
Gosoldus
Diutus
Theodosius
Rodingus
Bodo
Ioseph
Rosius
Rodo
Lutaldus
Adelgusius
Notingus
Hercoradus
Bilangus
Liotaldus
Obaldus
Ebbo
Turingarius
Valaycus
Petrus
Petrus
Sibico
Ardemannus
Idelbertus
Gaulinus
Urso
Brochardus
Arnaldus
Bernardus
Wintolphus
Oldericus
Milo

2-4. Eclimpius - Felix - Deodatus] Eolimpius Deodatus *cod. 2* — 8. Tricidius] Tucidius *cod. 2* — 9. Bergualdus] Berguabons *cod. 2* — 11. Oddo] Oddon *cod. 2* — 14. Gosoldus] Tosoldus *cod. 2* — 15. Diutus] Divertus *cod. 2* — 21. Rodo] Bodo *cod. 2* — 22. Liotaldus] Lintaldus *cod. 2* — 24. Notingus] Dotingus *cod. 2* — 26. Bilangus] Bilongus *cod. 2* — 28. Obaldus] Osbaldus *cod. 2* — 31. Walaycus] Wualarcus *cod. 2* — 34. Sibico] Subito *cod. 2* — 37. Gaulinus] Galinus *cod. 2* — 42. Wintolphus] Wintoldus *cod. 2*

Petrus
Sinobaldus
Bellinus
Iohannes Cacius paduanus
Gerardus Mur., 363
Iordanus
Iacobus
Iohannes de Forzatè paduanus
Percevallis de Comitibus paduanus Mur., 364
Bernardus mortuus gladio
Iohannes de ordine Praedicatorum

---

4. Cacius paduanus] Cacius *cod. 2* — 8. Johannes de Forzatè Paduanus] Joannes Parmanus *cod. 2* — 9. Percevallis de Comitibus] Preceuallio *cod. 2* — 10. Bernardus.... gladio] Bernardus Provincialis *cod. 2* — 11. Johannes.... Praedicatorum] Joannes Novianus; *dopo questo nome il cod. 2 agg. i seguenti di mano più recente e con qualche ommissione:* Otoldus placentinus, Ponganus de la Turre mediolanensis, Ildebrandinus romanus de Comitibus, Joannes de Oranis de Roma, Pilleus de Prata, Helias ultramontanus, Joannes de Placentinis, Raymundus ultramontanus, Joannes de Henselmis, Ugo de Robertis, Stephanus de Carraria, Albanus Michaelo, Petrus Marcello, Petrus Donatus, Fantinus Dandulus, Jacobus, Petrus, Petrus Barocius, Petrus Dandulus, Cardinalis a Ruere, Cardinalis Cornelius, Cardinalis Pisanus.